

स, तरण्डा तरणिर्नामेति हारावलि । प्राहते
 तेन भाषयैव छन्द शास्त्रमुक्तवानित्यवगम्यते । केषिन्नु लघुगुरु
 या [दि]विधा मात्रा सैव सागरमत्पार प्राप्त । अपिरवधार
 विमलया मत्या देहा यच्च तद्यथा स्यात्, निर्मलपुद्गा देहा
 पारङ्गत इत्यर्थः । प्रथममित्यनेन छन्द शास्त्रस्य प्रथमप्रणेतार्यमे
 गम्यते । अर्थान्तरमप्यनेनैव व्यज्यते — यो विविधमात्राभि मा
 पार प्राप्त, वि पक्षौ अर्थाद्गुरुः, तस्य विमलमतौ देहा
 तद्यथा स्यात्, भाषा अनुनयवाक् सैव नौर्यस्य ईदृशो न
 जयति । एव श्रूयते, भोक्तुमुद्यत गुरुः दृष्टा सकौशल सवि
 तमुवाच, भो गुरुः । ममेद कौशल पश्य, यद्येकवारलिखित इ
 लिख्यते तदा मां भवय, इत्युक्त्वा सागरतीरे पद्मिनीचरण
 प्रक्षार प्रदर्शय समुद्र विवेश । गुरुःऽपि वक्ष्णां बुद्धा गुरुत्वे
 मत्वा तद्देशादिरराम । एतादृश बुद्धिवैभव यच्छ, यतएव ज्ञ
 छत्कर्षण वर्त्तते, त प्रति प्रणतोऽस्मीति व्यज्यते ।

अथ गाथायां भगणोपन्यासो मङ्गलार्थः, प्रथमं भृत्योदार्थं
 नयोर्भगणजगणयोर्योगोऽस्तुचितोऽपि कथमित्यवहितैर्भाष्यम् । १ ।
 [Vide Slokas ११ - १७ Ed]

गानुस्मरणरूपं मङ्गलमाचरति । जो विविध मत्तेति — यो
 वि * * * त्रमात्रापदस्य मात्राप्रस्तारपरत्वाद्विविधमात्रा-
 तारैरित्यर्थः । विविमलमद्वैलं — विविमलमतिहैलं, वेः पक्षिणो
 ङ्स्य विमल * * * परमतिः बुद्धिस्तया हेलाऽवधारणा
 न्ना यस्यां क्रियायां तद्यथा स्यात् तथा स्वबुद्ध्या गरुडस्य
 तां ह्वेत्यर्थः । सागरपारं पत्तो — सागर * * * तरंडो —
 ।मो भाषातरण्डः प्रथम आद्यः भाषा अवहट्भाषा यथा
 यथा अयं ग्रन्थो रचितः सा अवहट्भाषा तस्या इत्यर्थः त
 * * * प्य पारं प्राप्नोति तथा पिङ्गलप्रणीतं छन्दःशास्त्रं प्राप्याव-
 भाषारचितैः तद्वन्धपारं प्राप्नोतीति भावः, सो पिंगलो एणश्चो
 ण्द — उत्कर्षेण वर्तते । अत्रेयमाख्यायिकाऽनुसन्धेया — यथा किल
 ह्यणवेषधारिणं पिङ्गलं नागोऽयमिति ज्ञात्वा गरुडस्तं व्यापा-
 येतुं * * * वर्णमात्राप्रस्ताररूपाऽपूर्वा एका विधा मया ज्ञायते
 गृह्णात्विति गरुडं प्रति उक्त्वा तेन च कथय विद्यामित्युक्तः
 तारं भूमौ विरचयन् * * * गरुडं वद्वितवानिति । १ । (E).

The page is torn off, and the stars indicate the gaps.

श्रीगणेशाय नमः ।

१ । यो विविधमात्रासागरपारं प्राप्नोति विविमलमतिहैलम् ।
 तं भाषातरण्डो नागः स पिङ्गलो जयति ॥ १ ।

वेर्गरुडस्य पापबुद्धिप्रतारणं यथा स्यात्तथा । गरुडनिर्मलमन्ते-
 ण्दरो यथा स्यादिति केचित् । अनेकमात्रासागरमग्नः सुमति-
 मो भाषारूपः पिङ्गलाख्यो ग्रन्थो जयतीत्यपि ध्वन्यते । (G).

दीप्तो संशुक्तपरो

विन्दुशुद्धो पाटिशो'श्च चरणते' ।

स गुरु' शंक दुमत्तो

अथो लहु होइ सुह एकश्रमो' ॥ २ ॥

[उगगाथा Ed]

१ । लघुगुरुत्वात्प्रमिदं माघं तन्मृगानाद्यंमाह, सशुक्तं परो
यस्य स । प्राहते विषर्गाभावाद्विषर्गो भोक्त, अथवा विषर्गस्यापि
विन्दुदयात्ककमान् विन्दुयुक्तेन तस्यापि सङ्गह । चरणान्तपति-
तश्च लघोरपि गुरुः, द्वितीयचतुर्थपादान्तगच्छ सर्वत्र गुरुता
समावर्ति अन्यपादान्तगच्छ लघित्, तदुक्त — वसन्ततिष्ठकादौ धात्-
न्यत्र द्विचतुर्थधोरिति । गुरु कच खेत्तु इत्याह वक्तु इति, अन्यो
लघु अशुतया लेख्य इत्यर्थः । (C)

२ । प्रकारस्य गुरुलघुगुणानाधीनत्वात्तत्तदप्यमाह, दीप्तविति ।
दीप्तो दीप्तं आ, ई, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ एते दीप्ताः । संशुक्तपरो
— संयुक्तपरः, सयुक्त परस्परमिन्नित * * * विन्दुशुद्धो — विन्दु अशु-
भ्दारविषर्गो, अ अ इत्येतौ, ताभ्यां युत, यत्तु प्राहते विषर्गाभावात्
अथ विन्दुपदेन अशुभ्दार एवेति, तत्र न होइ प्राहृतमात्रविषय,
* * * पाटिशो अ चरणते — पातितश्च चरणान्ते, पादान्तस्थितो
लघुरपि विषयया गुरुर्भवे इत्यर्थः । अतएवोक्त पादान्तस्य विरु-

जहा, माई रुए^१ हेओ

हिणो^२ जिणोअ बुद्धो^३ देओ^४ ।

संभुं कामंती सा

गोरी गहिलत्तणं^५ कुणइ ॥ ३ ॥ गाथा ।

त्येनेति । एवंभूतो वर्णो गुरुः * * * ज्ञेय इति शेषः । स च गुरुः बंक — वक्रः प्रस्तारादिषु पूर्वप्रस्निष्टाकारप्रक्षेपवत् अनृजुस्वरूपो लेखनीय इत्यर्थः । दुमत्तो — द्विमात्रः * * * अणो — अन्यः आकारादिसंयुक्तपरानुस्वारविसर्गसहिताक्षरभिन्न इत्यर्थः, लज्ज होइ — लघुर्भवति, लघुसंज्ञको ज्ञेयः, सुद्ध — शुद्धः प्रस * * * म इत्यर्थः । एकअलो — एककलः एका कला मात्रा यस्मिन् सः तादृशः, लघोरेका मात्रा । १ । (E).

२ । तत्रार्थया दीर्घलघ्वोर्लक्षणमाह, दीहो इति । दीर्घः संयुक्तपरो विन्दुयुतः पातितश्चरणान्ते । स गुरुर्वको द्विमात्रोऽन्यो लघुर्भवति शुद्ध एककलः ॥ वक्रो लेखनावसरे । अन्यो गुरुभिन्नः, शुद्धो रेखारूपः, एकमात्रश्चेति । २ । (G).

३ । मातः रूपैर्हयं हीनं जीर्णञ्च वृद्धं देवं शम्भुं कामयमाना सा गौरी तदनुग्रहाय ग्रहिलतां करोति । हीनः कपालित्वात्, जीर्णस्तपसा शोधितः, सोऽपि वृद्धः । गौरीत्यनेन रूपातिशयो व्यज्यते । माई इति सम्बोधनम् । ३ । (C).

१ । १ रुहे (B). २ हिणोअ (C). ३ बुद्धो (C), बुद्धो (E). ४ देओ (A & E), देओ (B). ५ गहिलत्तणं (B), गहिलत्तणं (E).

कृत्यवि^१ सजुत्तपरो
 वणो लहु होइ दंसणेण जहा ।^२
 परिहसइ^३ चित्तधिज्जं
 तरुणि कडक्खुमि^४ णिच्चुत्तं^५ ॥ ४ ॥ गाथा ।

३ । अथैतदुदाहरति मारि इति । मारि — हे मात य . . .
 वृद्ध अतएव जीणे जीर्णैः श्रियाङ्ग, हेयो — हेय त्यागयोग्य एव-
 मपि देव क्रीडाप्रसक्त, त शशु कामनी — कामयमाना गौरी
 नदिलत्त . . . शशौ पार्वत्या श्रियमाणे विजयादीनां सखीनां
 परस्परसन्नापवाक्यमेतत् । अत्र दौघादीनि स्पष्टान्येव । कुण्ड
 इतीकारश्च चरणान्ते पातिते . . . (E)

३ । यथा, मारि इति । मात रूपे हेयो हीनो जीर्णोऽष्टद्वो
 देव । शशु कामयमाना सा गौरी आचक्षुष्य करोति ॥ अष्टद्वो
 दरिद्र । मातरिति सम्बोधनम् । अचार्याया हिषेत्यादौ सयोग-
 परत्वे, सशुमित्यादौ विन्दुयोगे दिमाचता, तेन माचापूर्तिरि-
 त्यर्थः । (G)

४ । कुचापि सयुक्तपरो वणो लघुर्भवति दर्शनेन [यथा] तरुणि-
 कटाक्षोर्षिसम्बन्धात् चित्तधैर्यं सुलतीत्यर्थः । अत्र हे परे रिका
 रस्य लघुत्वं, अत्र परिहसतीत्यत्र रिकारस्य [गुरुत्वे] दादशमाचर्त्त
 पादस्य न स्यात् । अत्र उच्चारणप्रयत्ने तीव्रमन्दभावे लघुगुरुभाव

इहिआरा^१ विंदुजुआ

रओ सुद्धा अ^२ वण मिलिआ^३ विलह^४ ।

रह, वंजण^५ संजोए

परे असेसं वि होइ^६ सविहासम् ॥ ५ ॥

सिंहिनी । (G) उग्गाहा (D)^७

इत्युक्तं सरस्वतीकण्ठाभरणे, यथा, यदतीवप्रयत्नेन संयोगादेव गौरवं ।
न च्छन्दोभङ्गमित्याहुस्तदा दोषाय सूरय इति ॥ (C).

४ । अथ संयुक्तपरस्य वर्णस्य कचिद्गुत्वापवादमाह, कत्यवीति ।
कत्यवि — कुत्रापि रकारहकारसंयोगादन्यत्रापीत्यर्थः, संयुक्तपरो
वर्णो लघुर्भवति दर्शनेन लक्ष्यानुरोधेन, जहा — यथा उदाह्रियते,
परिह्रसति चित्तधैर्यं तरुणीकटाचनिर्वृत्तम् — अत्र ल्ह इति संयुक्ता-
चरे परेऽपि रि इति इकारस्य लघुत्वमेव, अन्यथा मात्राधिक्य-
प्रसङ्गः । गाथा छन्दः । ४ । (E).

४ । उद्गीत्या [? Ed.] गुरोः कचिदपवादमाह, कत्य इति ।
कुत्रापि संयुक्तपरो वर्णो लघुर्भवति दर्शनेन, यथा, परिस्खलति
चित्तधैर्यं तरुणीकटाचे निर्वृत्तम् ॥ परीत्यस्य लघुत्वे द्वादशमात्रता
भवतीत्यर्थः । (G).

५. १ कारा (F). २ वि (A, B & C). ३ मिलि (D) इति पाठे उग्गाहा बंदः.
४ विलह (D). ५ वंजण (D). ६ असेसमि (A), असेसं (D), असेसमि
होइ (E); असेसंमि होइ (F). ७ If रथो be read as short, the metre
would be उग्गाहा, otherwise सिंहिनी.

५ । इकारौ विन्दुयुतौ एचो शुद्धावपि वर्णमिलितावपि लघू इकारो हिकारस्य विन्दुयुतोऽपि लघुर्भवति । एतच्च प्राकृता-
दावेवेति वदन्ति । अत्र लघुरेवेति न नियम्यते किन्तु कचिसलघुरपि
भवतीत्युच्यते अन्यथा कचिन्नयोगे दोषः स्यात्, कचित्सलघुतेऽपि
“न प्रणमामि च वासुगोपाल” एव “रौद्रायै नमो नित्यायै” —
इत्यादावोकारस्य लघुत्वम् । पूर्वं सयुक्तपरस्य लघुत्वं दर्शनानुरोधा-
दुक्तं, दृष्टमेव कुत्र सयुक्तपरस्य लघुत्वमिति स्पष्टीकरोति रहेत्यादि,
अन्यथा तेनैव सिद्धौ पुनर्वचनमनर्थकं स्यात् । केचित्तु पूर्ववचन
रहस्यञ्जनसयोगपरमतो नाभेदः, अतएव रेवत्युत्तरव्येष्टतुरगोपेन्द्रा-
ननार्केषु चेत्यत्र सयोगपूर्वस्य लघुत्वमित्याहुः, तच्च, परिहृमद
चित्तधित्त्वमित्युदाहरणमङ्गते । व्येष्टेत्यत्र शक्येव पाठः प्रामा-
णिकः, रेफस्योपरिस्त्वञ्जनसयोगे हकारस्याधः स्त्वञ्जनसयोगदति
विशेषयन्ति साम्प्रदायिकाः, न तु रहस्योः सयोगः स्वञ्जन-
वैधर्ष्यापत्तेः । अग्रेषमपि सविहासः, विहासमित्युक्ते कचिन्नघोर्गुहल,
गुरोरपि लघुत्वमवगम्यते । अन्यथाऽग्रेषपदवैधर्ष्यापत्तिः । (C)

५ । अथ विन्दुयुक्तस्य वर्णस्य एकारोकारयोः सयुक्तरकार-
हकारपूर्ववर्तिनस्य शुद्धापवादमाह, इहिशारा इति । कचित्
विकल्पः, अग्रेषमपि लघुः भवति । ५ । (E)

५ । इकारहिकारौ विन्दुयुतौ एचोकारौ शुद्धौ च वर्ण-
मिलितावपि लघू । रहस्यञ्जनसयोगे परे अग्रेषमपि भवति सवि-
कल्पः, लघुः स्यादित्यर्थः । विहिनी इन्द्र । (G)

जहा, माणिणि माणिहिं काइ^१

फलं एओ जे^२ चरणे^३ पडु^४ कंत ।

सहजे^५ भुजङ्गम जइ^६

णमइ किं करिए मणिमंत ॥ ६ ॥ दोहा ।

६ । उदाहरति । मानिनि मानैः किं फलं यच्चरणे पतितः कान्तः । सहजेन भुजङ्गमो यदि नमति किं क्रियते मणिमन्त्रैः ॥ अत्र हिकार-इकारयोर्विन्दुयुक्तयोरपि लघुत्वम्, एवं शुद्धयो-रेकारौकारयो-र्जकारणकारगतैकारयोर्जकारगतैकारस्य च लघुत्व-मन्यथा दोहाच्छन्दसः प्रथमतोऽथपादयोस्त्वयोद्गमावत्त्वात् परयो-श्चेकादशमावत्त्वात् कन्दोभङ्गः स्यात् । (C)

६ । यथा उदाह्रियते इत्यर्थः, माणिणौति । हे मानिनि मानेन किं फलं, जे — यतः कारणात्, कंत — कान्तः, एओ — एवमेव, मानं विनैवेत्यर्थः, चरण पडु — चरणयोः पतितः । एव-मेवार्थं द्रढयति सहज इति । भुजङ्गमः सर्पः, सहजे — सहजतः स्वभावतः, मणिमन्त्राभ्यां विनैवेत्यर्थः, यदि नमति तदा मणि-मन्त्राभ्यां किं कार्यं न किमपीत्यर्थः । अत्र माणिहिं काइ इति इहिकारौ विन्दुयुतावपि लघू भवतः, एओ अत्र शुद्धौ एकारौकारौ, जे अत्र मिलित एकारो लघुर्भवति । दोहा कन्दः । ६ । (E).

१ । १ काइ (D), माणिहिं काइ (E). २ जो (A)
३ पल (A), पडु (F). ४ सहज (D) ५ ज (F) ६ चरण (E).

रह बंजणसंजोअस्स जहा,^१

चेउ सहज^२ तुहुँ^३ चंचला

सुंदरि हृदहि^४ वल्लत ।

पअ उण घल्लसि^५ खुल्लणा

कौलसि उण उल्लसंत^६ ॥ ७ ॥ दोहा ।

६ । यथा मानिनि माने कि फल अथ य चरणयो पतति कान्त । स्वभावाद्गुणगुणो यदि नमति कि क्रियते मणिमन्त्रे ॥ जे इत्यत्र वर्णयुतोऽप्येकारो लघु । ६ । (G)

७ । रहस्यज्ञानमयोगपूर्वम् लघुत्वमुदाहरति । रेत सहजेन त्व चञ्चल सुन्दरीहृदे पतित पदे पुन घूर्णमे, जुद्ध क्रीडमि, पुन-रुत्थमत । चाञ्चल्य दर्शयति सुन्दरीति । हृदपदपतनमपि यो न गणयति तस्य चाञ्चल्य कि वर्ण्यते हृदपतनाङ्गीकारेऽपि न सुख मित्याह, पदे पदे घूर्णमे तथायादरो न क्रियते कथमेतस्या पदे घूर्णन्तिष्ठमि एतादृशमपि यदुत्थमित क्रीडन तदतिमूर्खत्वं व्यज्यते । खुल्लणशब्द जुद्धवाच्यौ । सुन्दरीत्यत्र रिकारस्य युक्तपर-स्थापि लघुत्वम् । (C)

७। १ रह बजवसु जहा (A B C & D) १० est in (F) १ चञ्चले (A & B) चञ्चले (C) २ तुह (A) तुह (B) तुह (E) ३ सुंदर (C) सुंदरि (D) सुंदरि (F) ४ हृदमि (F) ५ उल्लस (A) उल्लस (B & F) उल्लस (C) उल्लस (D)

जइ दीहो^१ विअ वणो

लहु जीहा पठइ^२ होइ सो वि^३ लह् ।

वणो वि तुरिअ पठिओ^४

दीतिणि^५ वि एक जाणेह^६ ॥ ८ ॥ गाहा ।

७ । रहव्यजनसंयोगस्य यथा, चेउ सहज इति । हे खुण्णा — अधमचेतः, तुळं — त्वं सहज चंचला — स्वभावचञ्चलं, सुंदरि-
हृदहिं च [* * *] पअ उण घल्लसि — पदमपि न वहिर्ददामि,
किन्तु पुनस्तत्रैव उल्लसंत — उल्लासं विनोदं कुर्वत् कौलसि —
क्रीडसि । अत्र सुन्दरि इति इकारः हृद इति रकारहकारव्यञ्जन-
संयोगे परे लघुबोध्यः, अन्यथा दोहाममचरणे एकादशमात्राणामुक्त-
त्वात् द्वादशमात्रापत्त्या कन्दोभङ्गः स्यात् । उल्ल इत्युकारोऽपि
ल्ल इति लकारहकारसंयोगे परेऽपि लघुबोध्यः, अन्यथाचापि पूर्व-
वदेव कन्दोभङ्गापत्तिः । ७ । (E)

७ । रहव्यजनोदाहरणं यथा । चेतः स्वभावात्तं चञ्चलं
सुन्दरौहृदे बलत् । पदमपि नापसरसि, चुद्र क्रीडसि पुनरुल्लसत् ॥
अत्र हे परे इकारस्य लघुत्वम् । ७ । (G)

८ । यदि दीर्घोऽपि वर्णो लघुजिह्वया पच्यते सोऽपि लघुः ।
वर्णोऽपि त्वरितं पठितो द्वित्रानप्येकं जानीहि, एकत्वेनैव तस्य

८ । १ दिहो (A). २ पठइ (C). ३ सीइ (A) ४ पठिओ (F).
५ दीतिणि (B), दतिण (C), दीतिणि (D), दुतिणि (E), दीतिण (F).
६ जाणेहि (A), जाणेह (B & C), जाणेइ (E & F).

अहा, अरेरे^१ वाहहि^२ काह्ल^३ याव
 छोदि डगमग कुगति^४ ए देहि^५ ।
 तद्द^६ इत्थि एदहि^७ सतार^८ देद^९
 जो चाहहि^{१०} सो खेहि ॥ ६ ॥ दोहा ।

गणन कार्यमित्यर्थ । एतस्य प्रचारस्तु प्रायशो भाषाया, श्राप्ये कश्चित् । (८)

८ । अथ दीर्घा गुरुभवतीति पूर्वाकापवाद निपातान्तर चाह, अह दोहो बीति । यदि दीर्घाऽपि वर्णं सघुजिह्वया पश्यते भवति तदा सोऽपि सघु । वर्णानपि त्वरितपठितान् दिवानपि एक जानीहि ॥ ८ । (१)

८ । अहिति । यदि दीर्घाऽपि च वर्णं सघुजिह्वया पश्यते, भवति सोऽपि सघु । वर्णानपि त्वरितपठिताम्हौ चीनपि एक जानीहि । ८ । (८)

८ । उदाहरति । अरेरे वाहय लण नौ जुडा डगमगीति कुगति न देहि । तम् अच नद्या सन्तार दत्ता यद् याचसे तद्गुहाण ॥ अरेरे इति साधारणोक्तिर्भयप्रदर्शनाय सस्यम्वाहय, डगमगिहूर्पा कुगति न देहि, डगमगीति चाञ्चल्यविशेषानुकरणम् । अचारेरे

८ । १ रेरे (F) १ नाहिहि (B) १ काह्लु (A) कच (B) काहु (C) कच (E) १ & १ कुमर य देकर (B) १ नई (A) तुच (B) तुच (C) नद (D) १ रचवर (B) रविवर (C) रविवर (E) रविवरदिहि (E) ८ उतारि (D) ८ वर (B & C) १० चाहिहि (B C & E)

इति लघुजिह्वापठनात् एकारयुक्तत्वाच्च, णा इत्यस्य लघुजिह्वा-
पठनाल्लघुत्वं, हिकारस्य पादान्तगतानुसृत्य, एकएव अरेगब्धो
लघुः कार्यः । (C).

८ । जहा — यथा, एतदुदाहरतीत्यर्थः । अरेरे इति । अरेरे —
हेहे कल्ल — कृष्ण, डगमग — इतश्चेतः पार्श्वद्वये चलतीत्यर्थः,
कोढि — खल्पां, णाव — नावं, वाहहि — चालय, कुगतिं — जल-
म[ग]तिं जलमरणजन्यं नरकं, ए देहि — मा प्रयच्छ । तद् एहि
एद् संतार देद् — त्वमस्या नद्याः पारगमनं दत्त्वा, यद् आलि-
ङ्गनचुम्बनादि वाञ्छसि तद्-गृहाण । अत्र प्रथमचरणे रेरे इत्यचर-
द्वयं त्वरापठितम् एकं दीर्घं बोध्यम्, अन्यथा दोहाप्रथमचरणे
त्रयोदशमात्रोक्त्या द्वितीयरेकाराय मात्राद्वयाधिक्यात् कन्दो-
भङ्गापत्तिः । एवं द्वितीयचरणे डगमेत्यचरत्रयं एकं ह्रस्वरूपं,
देहीत्यचरद्वयमेकं दीर्घरूपं बोध्यम्, अन्यथा दोहाद्वितीयचरणे
एकादशमात्राणामुक्तत्वात् [डग]मेति मात्राद्वयाधिक्यात् देही-
त्येकमात्राधिक्याच्च कन्दोभङ्गः स्यात् । तृतीयचरणे च एहीति
केवलएकारः, देद् इति दकारयुक्तस्य, द्वावपि जिह्वालघुपठितौ
लघू बोध्यौ, अन्यथा दोहातृतीयचरणे त्रयोदशमात्रोक्त्या मात्रा-
द्वयाधिक्यात् कन्दोभङ्गः प्रसज्येत । जिह्वाया लघुपठनं गुरुपदेशा-
द्बोध्यमित्यस्मत्तातचरणोपदेशः सुधीभिर्विभावनीयः । ८ । (E).

९ । रेरे वाहय कृष्ण नावं त्यजान्दोलनं कुगतिं न देहि ।
त्वमस्यां नद्यां सन्तरणं दत्त्वा यदपेक्षसे तद्गृहाण ॥ ९ । (G).

जेम ख सहद' कणअतुला
 तिल' तुलियं' अइ अहेण ।
 तेम ख सहद सवणतुला'
 अवणदं' छंदभंगेण ॥ १० ॥ गाह्ण ।

१० । वदाङ्गत्वात् छन्दशास्त्राभ्यासमावश्यक, किञ्च छन्दो-
 र्दोमश्लोकपाठे दृश्यजननमकीर्तिर्देय्याह । यथा न महेते कनक-
 तुला तिलमुल्लनम् अहार्द्धेन । एव न महेते अवणतुला अ-
 ष्वन्द छन्दोभङ्गेन ॥ उच्छ्रय वणे न महेत इत्यर्थः । (१)

१० । अथ छन्दोपचक्षोपादेयतां दर्शयति, जेम जेति । जेम —
 यथा कणचतुला — कनकस्य तुला परिमाणनिष्ठापक यन्त्र काश्चा
 इति श्लोके तुलियं — तुलित निर्णयपरिमाणं स्त्रनिष्पत्तिश्च
 सुवणे तिलस्य अइ अहेण — अहार्द्धेन चतुर्धाभिनापीति यावत्,
 रत्निकामाषकादिमापकाद्युनाधिकमिति ज्ञेय, न सहद — न
 महेते न निर्णयपरिमाण करोति । तेम — तथा सवणतुला —
 अवणरूपा तुलैव तुला — काव्यशुद्धशुद्धिशापकं यन्त्र, छन्द-
 भंगेण — छन्दसां यथोक्त छन्द तस्य सुहृन्मूला भङ्गेन न्यूनाधिक-
 भावेनेत्यर्थः । अवणद — अपचन्दस्क मयणहीन काव्य न महेते
 न प्रमाणयति । अयमर्थः जुगायो सूचवद्ध पाचदय भवति तथैक-
 पाचे परिमाणसाधन रत्निकामाषकादिद्रव्य प्रक्षिप्य द्वितीयपक्षे

अबुद्ध वुहाणं^१ मज्जे^२

कच्चं जो पट्ठइ^३ लक्खणविह्वणं^४ ।

भूअग्ग^५ लग्ग^६ खग्गहिं^७

सीसं खुलिअं^८ ए जाणेइ^९ ॥ ११ ॥ गाथा ।

प्रक्षिप्तं निर्णयपरिमाणं सुवर्णादिद्रव्यं यदि तिलचतुर्थ्यांगेनापि परिमाणसाधनरत्तिकामापकादिद्रव्याभ्युनाधिकं भवति तदा तत्र परिमाणशुद्धिर्यथा न भवति, तथा लक्षणोक्तगुणलघुहीनाधिकं काव्यं अत्रणविषयीभूतं शुद्धं न प्रतिभातीति काव्यशुद्धशुद्धि-ज्ञानार्थं छन्दःशास्त्रमुपादेयमिति भावः । १० । (E);

१० । यथा न महते कनकतुला तिलतुलितमधार्धेन । तथा न महते अत्रणतुला अवच्छन्दं छन्दोभङ्गेन ॥ अवच्छन्दं — न्यूनाधिकभावमिति देशी । (G).

११ । अबुद्धो वुधानां मध्ये काव्यं यः पठति लक्षणविहीनम् । भुजायल्लग्नखङ्गेन शीर्षं खण्डितं न जानाति ॥ खड्गस्तुल्यतेन खङ्गेन खशिरच्चेदनं लक्षणहीनकाव्यपठनमिति व्यज्यते । खग्गेहिं इत्यत्र वर्णमिलितैकारस्य, विन्दुयुतहिकारस्य च लघुत्वान्न द्वादशमात्रा-भङ्गः । (C).

११ । १ वुहाणइ (B & C). २ मज्जे (D), मज्जे (E). ३ पट्ठइ (C). ४ विह्वणा (B & C), विह्वणं (E). ५ भूअग्ग (A & E), भूअग्ग (B). ६ Non est in (F). ७ खग्गेहिं (A), खग्गेहिं (C). ८ खुलिअं (D & F). ९ जाणेइ (A, B & C), जाणेहि (F).

ट ठ ड ढ ण ह' मण्णे

गणभेओ' होति पंच' अक्खरओ ।

छ प च त दा जहसल्लं

छ पंच' चउ त्ति' दुक्कलासु ॥ १२ ॥ [गाथा].

११ । अथ छन्द शास्त्रविदा पुरो रुचणहीनकाव्यपठन वारयन् पुनरपि छन्द शास्त्रोपादेयतां दर्शयति अबुध इति । अबुध — काव्यलक्षणानभिज्ञ, बुधाण मध्ये — बुधानां काव्यलक्षणाभिज्ञानां मध्ये, सल्लं [कल]णविहण — लक्षणविहीन, कल्ल — काव्य, पठइ — पठति, स भुअ अग्ग लग्ग खग्गहि भुजापल्लग्रखद्देन, खुल्लिअ — खुल्लित, पीवात् पातित, सीअ — गौर्धं मल्लक, ए जाणेइ — न जानाति, स खइल्लहत्तखद्देन खगिरम्भेदक इव विचित्रचित्त इति लोके व्यवह्रियते । अतोऽधोतच्छन्द शास्त्रो लक्षणश्रुतित काव्य पठन् पण्डिताख्या सभते इति छन्द शास्त्रोपादेयता दर्शयतेति भावः । ११ । (F)

११ । अबुधेति । अबुधो बुधानां मध्ये काव्यं यं पठति लक्षण-विहीनः । भुजापल्लग्रखद्देन गौर्धं खण्डितं न जानाति ॥ ११ ॥ (G)

१२ । अथ माचागणनव्यवस्थामाह । ट ठ ड ढ ण ह मध्ये गणभेदा भवन्ति, पञ्चाक्षराणि छ प च त दा यथासंख्यं षट्पञ्च-

११ । १ क ड ढ ड ण ह (B), ड ड ढ ण ह (A & E), ड ड ढ ण ह (C) ड ड ढ ण ह (F). २ भवा (C) भवा (F) ३ यय (E) ४ यय (C & F) ५ यय यीय (F)

ठगणो^१ तेरह भेओ^२

भेओ^३ अडाइ^४ होंति ठगणस्स^५ ।

डगणस्स^६ पंच^७ भेओ^८

तिअ ठगणो^९ वे वि णगणस्स^{१०} ॥ १३ ॥ [गाहा]

चतुस्त्रिदिकलासु । अचराणां मध्ये पञ्चाचराणि ट ठ ड ढ णाः
षट्पञ्चचतुस्त्रिदिकलासु यथासंख्यं गणभेदवाचका भवन्ति । (C).

१२। अथ वक्ष्यमाणमात्राच्छन्दःसूपयुक्तान् गणान् व्यवहारार्थं
संज्ञाभिरुद्दिशति टट्टेति । ट ड ड ढ णं—ट ठ ड ढ णैः, क प
च त दा—क प च त दैः एतैः पंच अक्षरओ—पंचाक्षरैः, जह-
संखं—यथासंख्यं, क षं च चउ त्ति दु कलासु—षट्पञ्चचतुस्त्रिद्वि-
कलेषु गणभेओ—गणेषु मध्ये भेदा नामानि होंति—भवन्ति ।

अथमर्थः । षट्कलगणस्य ठगण-कगणेति नामद्वयं, पञ्चकलगणस्य
ठगण-पगणेति नामद्वयं, चतुःकलगणस्य डगण-चगणेति नामद्वयं,
त्रिकलगणस्य ढगण-तगणेति नामद्वयं, द्विकलगणस्य एगण-
दगणेति नामद्वयं भवतीति बोध्यमिति । १२। (E).

१२। अथ गणव्यवस्थामाह । ट ट्टेति । ट ठ ड ढ णानां मध्ये
गणभेदा भवन्ति पंच अक्षरजल्पाः, क प च त दाः यथासंख्यं षट्

१२। १ टगणे (F). २ भेओ (B & D), Dropt in (C). ३ अडाइ (A), अडाइ (C), अडाइ (F). ४ Dropt in (C). ५ Dropt in (E). ६ Dropt in (C). ७ भेओ (B, C & D). ८ डगणो (B) ९ Dropt in (B & E).

ट ठ ड ढ ढाणह' मण्डो

गणभेओ' होति पच' अकखरओ ।

छ प च त दा अहसह

छ पंच' चउ ति' दुकलासु ॥ १२ ॥ [गाहा].

११ । अथ छन्द शास्त्रविदा सुरो स्रवणहीनकाव्यपठन वारयन् पुनरपि छन्द शास्त्रोपादेयतां दर्शयति अबुध इति । अबुध — काव्यस्रवणानभिज्ञ, बुधाण मन्त्रे — बुधानां काव्यस्रवणाभिज्ञानां मध्ये, स्रच्छ्र[कृ]णविद्वद्य — स्रवणविहीन, कश्च — काव्य, पठद — पठति, स भुश अग्न सग्न खगहि भुजापलप्रखड्गेन, खुलिच — खुलित, गीवात पातित, गीष — गीर्षं मल्लक, ण जाणेद — न जानाति स खड्गस्रष्टतखड्गेन स्रगिरम्भेदक इव विस्मिन्नचित्त इति लोकोक्तं व्यवह्रियते । अतोऽधीतच्छन्द शास्त्रो स्रवणकवित् काव्य पठन् पण्डिताख्या स्रभते इति छन्द शास्त्रोपादेयता दर्शितेति भावः । ११ । (F)

११ । अबुधेति । अबुधो बुधानां मध्ये काव्यं यः पठति स्रवण-विहीनः । भुजापलप्रखड्गेन गीर्षं खण्डितं न जानाति ॥ ११ ॥ (G)

१२ । अथ माचागणनव्यवस्थामाह । ट ठ ड ढ ढाण मध्ये गणभेदा भवन्ति, पञ्चाक्षराणि छ प च त दा यथामग्य षट्पञ्च-

११ । १ ट ठ ड ढ ढाण (B), २ ट ठ ड ढाण (A & F), ३ ट ठ ड ढाण (C)
 ४ ट ठ ड ढाण (F) ५ भवा (C) भवा (F) ६ पच (F) ७ चर्य (C & F)
 ८ चर्य लोच (F)

भावात् उर्वरितमात्रापंचकं द्विगुर्वैकलघुरूपमंत्यलघोः पूर्वक्रमेण
 स्थाप्यमेवं च यत्र प्रथममेको लघुस्ततो गुरुद्वयोत्तरमेको लघुः
 पतति, सोऽस्य षष्ठो भेदः [१५५१]। एवमस्य द्वितीयो वर्णः प्रथम-
 गुरुस्तदधो लघुः स्थाप्यस्तस्याग्रे उपरितनमादृश्याद्-गुरुलघू स्थाप्यौ
 पश्चादुर्वरितं मात्राद्वयमेकगुरुरूपं स्थाप्यम्, एवं यत्र प्रथमं गुरुलघू
 ततोऽपि गुरुलघू एवंभूतोऽस्य सप्तमो भेदः [१५५२]। एवमस्या-
 द्यो गुरुः * * * लघोरग्रे उपरितनमादृश्याल्लघुगुरुलघवः क्रमेण
 स्थाप्याः, उर्वरिता चैका मात्रा लघुरूपा पश्चात् स्थाप्या, एवं यत्र
 प्रथमं लघुत्रयं * * * [१५५३]। * * * अस्य चतुर्थो वर्णः प्रथम-
 गुरुस्तदधो लघुः स्थाप्यस्तस्याग्रे उपरितनमादृश्यादेको लघुः * * *
 गुरुद्वयरूपं पश्चात् स्थाप्यम्, एवं यत्र प्रथमं गुरुद्वयं ततो लघुद्वयं
 पतति, एवंभूतोऽस्य नवमो भेदः [१५५४]। एवमस्य प्रथमो वर्णः
 प्रथमगुरु * * * [उपरि]तनमादृश्यादेकोगुरुस्ततो लघुद्वयं द्येयम्,
 उर्वरिता चैका मात्रा चैकलघुरूपा पश्चाद्देया, एवं च यत्र लघु-
 द्वयोत्तरमेको गुरुस्ततो लघुद्वयं [१५५५]। * * * (Here an entire
 leaf is missing.) यस्य गुरोरधः, यथोपरि तथा शेषं भूयः कुर्या-
 दैशं विधिम् ॥ तावद्द्याहुर्हनेव यावत्सर्वलघुर्भवेत् । प्रस्तारोऽयं
 समाख्यातः कंदोविरतिवेदिभिरिति ॥ (E).

१४। अथ भेदस्वरूपज्ञानोपयोगिनं प्रस्तारं लक्षयति । षष्ठ ।
 प्रथमगुरोरधःस्थाने लघुं परिस्थापयतात्पबुद्धयः । पश्चात् सदृशी
 सदृशी पंक्तिरुर्वरिते गुरुलघून् देहि [दत्त] ॥ अत्र स्पष्टः प्रकारो-
 ऽन्यत्रोक्तः —

गुरुलघुरूपेण गुरुवधस्तलघो पश्चात् स्यापनीयेत्यर्थः । नच यदि
मात्रापचक्रमवशिष्ट, तदा प्रथम गुरुदय, तत एको लघु स्थाप्य,
अथ मात्राचतुष्टय, तदा गुरुदय स्थाप्य, यदि मात्रात्रय, तदा
प्रथममेको गुरुस्ततो लघु यदि मात्राद्वय तदैको गुरुश्चैका मात्रा
तदैकस्तावत्कार्य इति गुरुपदेशो, लघु स्थाप्य इत्यर्थः । एव अर्थ-
बुद्धौए — आत्मबुद्ध्या आत्मा गुरुस्तस्य बुद्धिरुपदेशस्तेनेत्यर्थः । मात्रा-
प्रसार जानीतेति शेषः । प्रसारो भेदरचना । अत्राय विधिर्यावत्सर्व-
लघुर्भेदो भवति । * * * बोध्यम् । अवेदमुक्तं भवति, षट्कलणस्य
प्रकारे चिकीर्षिते षण्मात्राणां गुरुत्रय स्थाप्य सोऽय षट्कलस्य
प्रथमो भेद [११११] । अत्र प्रथमगुरोरध एको लघुर्देय लघो-
रये चोपरितनसादृश्याद् गुरुदय देय पश्चादुर्वरितैकमात्रारूप
एकलघुर्देय इति प्रथम लघुदय यत्र पतति स षट्कलस्य द्वितीयो
भेद [११११] । एव द्वितीयभेदे तृतीयो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो
लघु स्थाप्यो लघोरये चोपरितनसादृश्यादेकोगुरु स्थाप्य, उर्वरित
च मात्रात्रय गुरुलघुरूप क्रमेण पश्चात् स्थाप्य एव यत्र लघु-
गुरु लघुगुरुव क्रमेण पतति स तृतीयो भेद [११११] । एवमस्य
द्वितीयो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो लघु स्थाप्यस्तदये चोपरितन-
सादृश्याल्लघुगुरुक्रमेण स्थाप्यौ पश्चात्तुर्वरित मात्राद्वय गुरुर्देय * * *
[११११] । * * * तदधो लघुर्देयस्तस्याये उपरितनसादृश्याल्लघु-
द्वयोत्तरमेकोगुरु स्थाप्य, पश्चादुर्वरितैकमात्रा लघुरूपया देया, एव
यत्र लघुचतुष्टयान्तरमेको गुरु पतति, सोऽय पचमभेद [११११] ।
एवमस्यांत्यो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो लघुर्देय, उपरितनसादृश्या-

अह छगण पत्यारे गणानां णामाङ्ग ।^१

हर ससि^२ स्त्रो^३ सक्रो

सेसो^४ अहि कमलु^५ वंभु^६ कलि^७ चंदो^८ ।

धुअ धम्मो सालिअरो

तेरह भेओ^९ छमत्ताणं^{१०} ॥ १५^{११} ॥ [गाथा]

(१) वर्णप्रस्तार-रचनाप्रकारः ।

एकवर्णप्रस्तारे द्वौ भेदौ ऽ, ।. द्विवर्णप्रस्तारे चतुर्भेदाः पूर्व-
वर्त्तिप्रस्तारे प्रथममेकगुरुदाने तत एकलघुदाने च जाताः ऽऽ,
।ऽ, ऽ।, ।।. एवं त्रिवर्णप्रस्तारे अष्टौ भेदाः पूर्ववर्त्तिप्रस्तारे
प्रथममेकगुरुदाने तत एकलघुदाने च जाताः ऽऽऽ, ।ऽऽ, ऽ।ऽ,
।।ः, ऽऽ।, ।ऽ।, ऽ।।, ।।।. एवमपि योजनीयम् ।]

The portion enclosed within brackets has been added for a clear exposition. For corresponding aphorisms in Pingala's Sanskrit Treatise, with a simple exposition in English, vide Ghosha's *बन्दःसारसंग्रहः*, Introduction, p. xviii.—Ed.

१५ । अथ षट्कलाभेदानां प्रत्येकं नामानि । हरः गङ्गी स्त्रोः
शक्रः शेषः अहिः कमलं ब्रह्मा किणः वन्धुः । ध्रुवः धर्मः शास्तिकरः
त्रयोदशभेदः षण्मात्रः ॥ (C).

१५ । १ षट्कलप्रस्तारे गणानां नामानि । (A), अह छगण पत्यारे गणानां नामाङ्ग । (C), अथ षट्कलनामानि । (D). २ गङ्गी (E). ३ स्त्रो (B), स्त्रो (E). ४ सेसो (B). ५ कमल (D, E & F). ६ वंभु (C), वंभु (D, E & F). ७ कलुकिणि (B), किनि (C). ८ वन्धो (B & C). ९ णामं (E). १० छमत्ताद (B & C). ११ १४ (E).

आदौ गुरव एव भ्यु प्रक्षार्यास्ता समा यदि ।
 आदौ सधुरयान्ते च प्रक्षार्या विषमा यदि ॥ १ ।
 त्रिष पूर्वदेवाद्यास्तघून् यस्य गुरोरथ ।
 ययोपरि तथा त्रिष भ्यु क्षुयादमु विधिम् ॥ २ ।
 छन्दे दद्याद्गुरुस्तावशावन्मात्रा प्रपरिता ।
 यदि मात्रा न पूर्णा भुरादौ देयस्तदा सधु ॥ ३ ।
 इत्य पुन पुन कार्ये पावसर्वस्तघुर्भवेत् ।
 मात्राप्रक्षार एवेत्य वर्षप्रक्षारतां गत ॥ ४ ॥ इति १४ । (७)

[(१) मात्राप्रक्षार-रचनाप्रकार ।

एककलस्य एक एव भेदः ।, द्विकलस्य भेदद्वयम् ५, ॥, त्रिकलस्य
 पूर्ववर्तिप्रक्षारद्वययोगे चयो भेदा एककले एकगुरुदाने द्विकले
 एकलघुदाने च जाता । ५, ५१, ॥.

एव चतुष्कलस्य पूर्ववर्तिप्रक्षारद्वययोगे पञ्च भेदा द्विकले एक-
 गुरुदाने त्रिकले चैकलघुदाने जाता ५५, ॥५, १५१, ५॥, ॥॥

एव पञ्चकलस्य पूर्ववर्तिप्रक्षारद्वययोगे अष्ट भेदास्त्रिकले एक-
 गुरुदाने चतुष्कले चैकलघुदाने जाता

१५५, ५१५, ॥५, ५५१, ॥५१, १५॥, ५॥॥, ॥॥॥.

एव षट्कलस्य पूर्ववर्तिप्रक्षारद्वययोगे त्रयोदश भेदाश्चतुष्कले
 एकगुरुदाने पञ्चकले चैकलघुदाने जाता

५५५, ११५५, १५१५, ५११५, १११५,

१५५१, ५१५१, १११५१, ५५११, ११५११,

१५१११, ५११११, ११११११ एव सप्तकलादावपि बोध्यम् ।

अह चतुष्कलानां नामाङ्कः ।^१

गुरुजुञ्च कसौ^२ गुरुञ्चत

करञ्चल^३ पञ्चोहर^४ मि गुरुमञ्चो^५ ।

आद्गुरु^६ व्वसु^७-चरणो

विष्णो सव्वेहिं लहुएहिं ॥ १७^८ ॥ [गाहा^९]

१६ । अथ पंचकलाष्टभेदानां प्रत्येकं नामान्याह इंदामणेति । इंदामनं अस् — अपरः सूरः चापः हीरश्च शेखरः कुसुमं । अहिगणः पदातिगणः पंचकलगणे एतानि नामानि क्रमेणेति शेषः पिंगलेन कथितानि, पंचकलगणस्य ये अष्टौ भेदास्तेषां प्रत्येकमेतान्यष्टौ नामानि पिंगलेन कथितानीत्यर्थः । १५ । (E).

१६ । अथ पंचकलस्याष्टौ भेदास्तेषां नामानि क्रमेणाह ॥ इंदेति ॥ इंदामनं । १११, अन्यः सूरः १११, चापः । १११, हीरः १११, [च] शेखरः । १११, कुसुमं । १११, अहिगणः ११११, पापगणः । ११११ । ध्रुवं पंचकलः पिंगलेन कथितः ॥ १६ ॥ (G).

१७ । अथ चतुष्कलानां नामानि । गुरुयुगं कर्णः ११, गुर्वन्तः करतलं । ११, पयोधरो गुरुमध्यः । ११, आद्गुरुध्रुवचरणं १११, विप्रः सव्वेर्लघुभिः । ११११ । गुरुयुगात्मकश्चतुष्कलः कर्णनामा, एवमग्रेऽपि । (C).

१७ । १ चतुष्कलानां नामानि (A), चतुष्कलानां नामानि (D). २ कसौ (E), कसु (F). ३ करञ्चलो (A, D, E & F). ४ पयोधर (B). ५ मञ्चो (A, D & F). ६ आद्गुरु (F). ७ ध्रुव (C), वसु (D & F). ८ १६ (E). ९ विष्णो आर्या । Vide Ghosha's इन्द्रधारसंपदः, pp. 7, 8 & 9.

अह पंचकलाणं खामाई ।^१

इंदासण अरु सूरु

चाथो हीरो अ सेहरो कुसुमो ।

अहिगण पापगणो धुअ^२

पचकलें पिगलें कहिओ ॥ १६^३ ॥ [गाहा]

१५। अथ वक्ष्यमाणमात्राच्छेदसु व्यवहाराथे षट्कलत्रयो-
दशभेदानां क्रमेण नामान्याह हर इति । हर शशी सूर शक्र
शेष अहि कमल मङ्गा कलि चन्द्र भुव धर्म शास्त्रिकर,
कमन्ताण — यस्माच्चकाणां त्रयोदशभेदानाम् एतानि तेरह नाम —
त्रयोदश नामानि यथासंख्य बोध्यानीत्यर्थः ॥ १४ । (F)

१५। षट्कले त्रयोदश भेदास्तेषां क्रमेण नामान्याह ॥ हर ॥
हर ऽऽऽ, शशी ॥ऽऽऽ, सूर्य ऽऽऽऽ, शक्र ऽऽऽऽ, शेष ॥ऽऽऽऽ,
अहि ऽऽऽऽ, कमल ऽऽऽऽ, मङ्गा ॥ऽऽऽऽ, कलि ऽऽऽऽ, चन्द्र
॥ऽऽऽऽ, भुव ऽऽऽऽऽ, धर्म ऽऽऽऽऽ, शास्त्रिकर ॥ऽऽऽऽऽ त्रयोदश
भेदा यस्माच्चकाणाम् ॥ १५ । (G)

१६। अथ पञ्चकलनामानि । इन्द्रासनमपर सूर चापो
हीर [च] मेसर कुसुम । अहिगण पापगणो भुव पञ्चकल
• • • भुवो निश्चित । भुव निश्चितमिति वार्थः । (C)

१६। १ पंचकलाणां नामानि । (A), अथ पञ्चकलाणां नामानि । (D)
१ चारी (F) १ पारश्वदुषो (D) पारश्वदुषो (F) • १६ (E)

This sloka has to be left out in the text as of (C) but not in the
commentary

अह तिअलगण [दुइअ]^१ पत्यारस्स णामाई ।

सुरवइ^२ पटव्व^३ ताला करतालाणंद छंदेण^४ ।

णिव्वाणं^५ ससमुदं तूरं एह प्यमाणेण ॥ १६^६ ॥ गाह् ।

१८ । अथ त्रिकलनामानि । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरः तुम्बुरुः पत्रं चूतमाला । रसो रामः पवनः वलयं लघ्वारभेण जानीहि ॥ त्रिकलस्य त्रयो भेदास्तत्रादिलघुः प्रथमोगणः [।५], तस्यैतानि नामानीत्यर्थः । (C).

१८ । अथ त्रिकलप्रथमभेदस्य लघ्वादेर्नामान्याह धञ इति । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुम्बुरुः पत्रं चूतमाला रसः वासः पवनः वलयः एतानि नामानीति शेषः, लघुकालंवेण लघ्वादे-
स्तिकलप्रथमभेदस्येत्यर्थः, जाणेऊ — जानीतेत्यर्थः । १७ । (E).

१८ । अथ त्रिकले आदिलघोः प्रथमभेदस्य नामान्याह ॥ धञ् ॥ ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुम्बुरुः पत्रं चूतकं माला । रसः वासः पवनः वलयः लघोरात्रंवेन जानीहि ॥ १८ ॥ (G).

१९ । द्वितीयस्य [।५] यथा, सुरपतिः पटहस्तालः करताला-
[न]न्दच्छन्दैः । निर्व्वाणं [स]ममुद्रं तूर्यम् एतत्प्रमाणेन ॥ करताला-
नन्दच्छन्दैः सह सुरपत्यादिनामानि, समुद्रसहितमेतन्नामनवकं
प्रमाणमिदमित्यर्थः । (C).

१६ । १ द्वितीय (B), द्वितीय (C). २ सुरवे (A). ३ पटव (C & D), पटमं (F). ४ च्छन्देण (G). ५ णिवाणं (D). ६ १६ (E).

अह तिख कलाणं णामाडँ ।^१

धअ^२ चिह्ल^३ चिर^४ चिरालअ^५

तोमर^६ तुंरु^७ वूरु पत्त चुअमाला^८ ।

रस^९ वास^{१०} पवण बलअ^{११}

सहुअलवेग^{१२} जाणेहु^{१३} ॥ १८^{१४} ॥ [गाथा]

१०। अथ चतुष्कलणपदभेदनामान्याह गुर्विति । गुरुगुच
— गुरुयुग, गुरो युग इय यस्मिन्नेतादृशो यो भेदः स इत्यर्थः ।
कर्णो—कर्णं चतु कलस्य प्रथमो भेदः, कर्णनामेत्यर्थः । गुर्वत
गुरते यस्य तादृशो द्वितीयो भेदः करतलनामक इत्यर्थः ।
गुरुमध्य गुरु मध्ये यस्य स तृतीयो भेदः पयोधरनामक इत्यर्थः ।
स्मि पादपूरणे । आदिगुरु आदौ गुरु यस्य तादृशचतुर्थो भेदो
वसु चरण इति तस्य नामद्वयः । सर्वं लघुभिः सर्वलघु पदमो
भेदः विप्र विप्रनामेत्यर्थः । १६ । (F)

१०। चतु कलनामान्याह ॥ गुरु ॥ गुरुयुग कर्णे ५५, गुर्वत
करतल ॥ ५६, पयोधरो गुरुमध्य [॥ ५७ ॥], स्मि पादपूरणे । आदि
गुरुर्वसु चरणो [५८ ॥], विप्र सर्वलघुभिः [॥ ५९ ॥] ॥ १७ ॥ (G)

१८। १ विह्वलानां वायानि । (A) २ धव (C) धुव (D) ३ E) ४ विह्व
(A B D & F), विह्व (C) ५ चिर (F) ६ चिराल (D) ७ तुंवर (A)
तुमर (B) तुमुर (D) ८ वृषभाहा (E) वृषभं भाहा (F) ९ लव (A)
१० लव (C) ११ वल्लभा (F) १२ प्रचारभेद (E) १३ लल्लि (B & C)
१४ १७ (E)

अह तिअलगण [दुइअ]^१ पत्थारस्स णामाई ।

सुरवइ^२ पटव्व^३ ताला करतालाणंद छंदेण^४ ।

णिव्वाणं^५ ससमुदंतूरं एह प्यमाणेण ॥ १६^६ ॥ गाह् ।

१८ । अथ त्रिकलनामानि । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरः तुंवुरुः पत्रं चूतमाला । रसो रामः पवनः वलयं लघ्वारम्भेण जानीहि ॥ त्रिकलस्य त्रयो भेदास्तत्रादिलघुः प्रथमोगणः [।५], तस्यैतानि नामानीत्यर्थः । (C).

१८ । अथ त्रिकलप्रथमभेदस्य लघ्वादेर्नामान्याह ध्वज इति । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुंवुरुः पत्रं चूतमाला रसः वामः पवनः वलयः एतानि नामानीति शेषः, लघुकारांवेण लघ्वादे-
स्तिकलप्रथमभेदस्येत्यर्थः, जाणेऊ — जानीतेत्यर्थः । १७ । (E).

१८ । अथ त्रिकले आदिलघोः प्रथमभेदस्य नामान्याह ॥ ध्वज ॥ ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुंवुरुः पत्रं चूतकं माला । रसः वामः पवनः वलयः लघोरासंवेन जानीहि ॥ १८ ॥ (G).

१९ । द्वितीयस्य [५।] यथा, सुरपतिः पटहस्तालः करताला-
[न]न्दच्छन्दैः । निव्वाणं [स]समुद्रं त्वर्यम् एतत्प्रमाणेन ॥ करताला-
नन्दच्छन्दैः सह सुरपत्यादिनामानि, समुद्रमहितमेतन्नामनवकं
प्रमाणमिदमित्यर्थः । (C).

१६ । ३ द्वितीय (B), द्वितीय (C). १ सुरवे (A). २ पटव (C & D), पटमं (F). ४ च्छन्देण (G). ५ निव्वाणं (D). ६ १८ (E).

अह तिअल्लगण तइअ पत्थारस्स णामाह ।

भावा^१ रस ताडवअ^२

णारीअ^३ कुणह^४ भाविणिअ^५ ।

तिलहुगणस्स^६ कइअरो^७

इअ णामं पिगलो कइइ^८ ॥ २०^९ ॥ गाह् ।

१८ । अथ त्रिकलद्वितीयभेदस्य गुर्वा [दिर्गा] मान्याह सुरव-
इति सुरपति पठह तास करतास नद वद ण—ननु
निश्चयेन निर्वाण [स]ममुद्र त्वयम् एह—एतानि नामानि प्रमा-
णेण—प्रमाणेन गुर्वादिस्त्रिकलस्य जानीतेति शेष, इति सप्रदाय
विद, एवमपि । (६)

१८ । आदिगुरोर्द्वितीयभेदस्य नामान्याह ॥ सुर ॥ सुरपति
प्रथम तास करतास आनद वदसा । निर्वाण सममुद्र त्वयम्
एव प्रमाणेन ॥ उच्यते इति शेष । १८ । (८)

२० । अथ तृतीयस्य नामानि । भावो रसस्ताण्डव नारो अथ
कुलभाविनी । त्रिलघुगणस्य कविवरो नामानि पिङ्गल कथयति ॥
प्राकृतेषु लिङ्गवचनमतन्त्रमित्यनुसारात् भावा इति कुलभाविनि-
अमिति सङ्गच्छते । (८)

२० । सद्योस्त्रिकलस्य नामान्याह भावेति । भाव रस ताडव

१०१ । १ भाव (A & E) २ ताडवर्षि (A) ३ नारो अथ (C & E)

४ कुल (C & E) ५ भाविनिर्ष (E) भाविनिर्ष (F) ६ त्रिलघुगण (F)

७ कविवरो (B & E) कविवर (C) कविवरो (F) ८ कवर्ष (F) ९ १८ (E)

अह दुकलाणं णामादं ।^१

खेउर रसणाभरणं

चामरं फणिमुद्धं कणअ कुंडलअं ।

वंकं माणसं वलअं

हारावलि एहं गुरुअस्स ॥ २१ ॥ गाहा ।

नारो अह—अथ कुलभामिनी इति नामानि त्रिलघुगणस्य
कविवरः पिंगलः कथयति ॥ १८ । (E)

Hereafter there is a leaf missing in MS. (E), and nine slokas
(21-30) and a half are lost—Ed.

२० । त्रिलघोस्तृतीयभेदस्य नामान्याह ॥ भावा ॥ भाव-रस-
तांडव-नारोः जानीत भामिनीं । त्रिलघुकस्य कविवर इति
नामानि पिंगलः कथयति ॥ (G).

२१ । अथ द्विकलस्य नामानि । द्विकले प्रथममेकगुरुरिति,
तस्यैतानि नामानि जानीहीति शेषः । नूपुरं रसनाभरणं चामरं
फणी अन्धः कनककुण्डलकं । वक्रं मानसं वलयं हारावलिः अनेन
गुरुकस्य ॥ (C).

२१ । नूपुरं रसनाभरणं चामरं फणी सुगंधं कनकं कुंडलं ।
वक्रो मानसं वलयं हारावलिः अनेन गुरुकस्य ॥ एवं प्रकारेण
द्विकलरूपस्य गुरोर्नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥ (G).

११ । १ द्विकलानां नामानि । (A & D), दुकलाणं णामादं । (C). १ चामरं
(B & D), चमरं (C). १ फणि अन्ध (C). ४ कुण्डलकं (C). ५ माणसं
(B, C & D). ६ वलेण (B & D), अलेण (C & F).

इद्वि[वि]ल्लु लामाङ् ।^१

णिश्चपिश्च परमउ^२ सुपिश्च^३

विल्लु^४ ति^५ समास^६ कइदिइ^७ ।

अइ चउमसइ लाम

फणिराओ^८ पइगण भणइ^९ ॥ २२ ॥ गाह् ।

सुरअणअ^{१०} गुरुअणल

कणसमाणेण रसिअ रसणगा^{११} ।

मणहरण सुमइलंविअ

लहुलहिअ^{१२} तासु^{१३} वसेण ॥ २३ ॥ गाहा ।

१२ । निजप्रिय परमकसुप्रियो दिलघोरिति समागत कविद्वष्टम् । अथ चतुर्मासिकनाम फणिराज प्रतिगण भणति ॥ पूर्वं चतुष्कलस्य प्रत्येकैक नामोक्तमिदानीमन्यान्यपि नामानि कथ्यन्ते इति । (C)

२२ । अथ लघुदयस्वरूपस्य गणस्य नामान्याह ॥ निश्चपौति ॥ निजप्रिय परम सुप्रियो दिलघोरिति समागत कथितानि । अथ चतुष्कलस्य गणस्य प्रतिभज्ज नामान्याह ॥ अइ ॥ अथ चतुर्मासस्य नामानि फणिराज प्रतिगण भणति ॥ २२ ॥ (C)

१-२२ १ अइ दुवलामी वापार । (B) २ परम (E) ३ सुपि (A & C) ४ विल्लु (B & F) ५ ति (E) ६ समास (B & C) ७ कइदिइ (B) कदिइ (E) ८ फणिराज (E) ९ पइइ (A) १० दुरअणल (A & D) दुरअणला (F) ११ रसणगा (D & F) १२ लहुलहिअ (D) लहुलहिअ (E) १३ तासु (B & D) तासु (C)

अह अंतगुरु णामाई^१ ।
 कर पाणि कमल^२ हस्त^३
 बाहू^४ भुजदण्ड^५ प्रहरण असणिअं^६ ।
 गजभरण रत्नमाला^७
 भुजभरणं होइ^८ सुपसिद्धं^९ ॥ २४ ॥ गाहा ।

२३ । सुरतनयो गुरुयुगल * * * रसिकः रसनायं । मनोहरणं
 सुमतिलम्बितः लघुरहितः तस्य वर्णेन ॥ करवलयमिति कचिद्गुरु-
 दयस्य कर्णेति नाम पूर्वोक्तमेतान्यपि तत्समानेन तत्समानार्थकतया
 ज्ञातव्यानीति शेषः, तस्य वर्णेन चिह्नेन तत्समानार्थकशब्दान्तरे-
 णाप्युच्यत इत्यर्थः । तत्सर्वेनेति पाठे तत्पर्यायेण । (C).

२३ । सुरेति । सुरतलता गुरुयुगलं कर्णसमानेन रसितं रसलम्बं,
 मनोहरणं सुमतिलम्बितं लहलहिअउ — उत्पन्नप्रायाणां नाम्नेत्यर्थः,
 श्रवणेन शब्देन कथितमित्यनुसंगच्छ[तइ]ति व्याचष्टुः । कर्णेति
 कर्णपर्यायः श्रुत्यादिरपि, तन्नामोक्तमित्यर्थः । द्विगुरोश्चतुष्कलस्यै-
 तानि नामानि ॥ २३ ॥ (G).

२४ । अन्तगुरुनामानि । करः पाणिः कमलं हस्तो बाहो
 भुजदण्डः प्रहरणम् अशनिः । गजाभरणं रत्नमाला भुजाभरणं

२४ । १ अंतगुरो । (D).
 २ कमलं (A).
 ३ हस्तं (A).
 ४ बाहा (A, B & C), बाहो (D).
 ५ भुजदण्ड (B & D), भुजदण्ड (C).
 ६ असणी (A). ७ माला (C).
 ८ होति (A, B & D), होति (C).
 ९ सुपसिद्धं (B).

अह मध्यगुरु नामाह ।^१

भुजवद् अस^२ खर^३ गजवद्

वसुधादिव^४ रज्जु गोशालो^५ ।

उद्यायक^६ चक्रवर्त्ति^७

पद्महर^८ पद्म^९ खरेदाह^{१०} ॥ २५ ॥ गाह ।

भवन्ति सुप्रसिद्धानि ॥ वाहोऽयं । वाहुरिति कश्चित् । मालेत्यत्र
पाप्मेति पाठान्तरम् । (C)

२४ । अर्धांतगुरोश्चतुष्कनिम्य नामान्याह । कर ॥ कर पाणि^१
कमल हस्तो वाहुरभुजवद् प्रहरणमग्रनि । गजाभरणे रज्जु नाना
भुजाभरणं भवति सुप्रसिद्धं ॥ नानेति केयूरादीनि सुप्रसिद्धानि
भवन्तीत्यर्थः ॥ २४ ॥ (G)

२५ । मध्यगुरोर्नामानि । भुजपतिरश्चनरगजपतिवसुधाधिपा
राजा गोपाल । उद्यायकश्चक्रपति^२ पद्मोद्धारपद्मनरेन्द्रा^३ ॥ अत्र पति
शब्दस्य प्रत्येकमन्वयाद्व्यपतिर्नैरपतिर्गजपतिरिति सम्प्रदायः । (C)

२५ । मध्यगुरोर्नामान्याह ॥ भुजपतिरश्चपतिर्गजपतिर्वसुधाधिपो
रज्जु गोपाल । उद्यायकश्चक्रवर्त्ती पद्मोद्धारमनरेन्द्रा ॥ इति
नामानौत्यर्थः ॥ २५ ॥ (G)

१६ । १ मध्यगुरोः (D) २ अश्व (B) अश्व (D) ३ अश्व (D) वर (E)
४ गजवद् (B) ५ वसुधादिव (B) ६ गोशालो (D) गोशालो (E) ७ उद्याय
कश्च (B) चक्रवर्त्त (F) ८ चक्रवर्त्त (A B C & D) ९ पद्मोद्धार (B
C & E) पद्म (D) १० पद्म (D) पद्म (E) ११ खरेदाह (A) खरेदाह
(B) खरेदाह (C) खरेदाह (D)

अह आदिगुरु णामाई ।^१

पअ पाअ चरणजुअलं

अवरु^२ पआसेइ^३ गंड^४ वलहइ^५ ।

ताअ^६ पिआमह दहणं^७ ।

णेउर^८ रइ जंघजुअलेण^९ ॥ २६ ॥ [गाहा]

अह सव्वलहुअस्स [।।।।] णामाई ।^{१०}

पढमं एरिसि^{११} विप्पो

बीए सर पंच^{१२} जाइ^{१३} सिहरेहिं^{१४} ।

दिअवर^{१५} परमोपाए

होइ चउकेण लहुएण ॥ २७ ॥ गाहा ।

२६ । आदिगुरुनामानि । पदं पादश्चरणयुगलम् अपरं प्रकाशयति गण्डं वलभद्रं । तातं पितामहं दहनं नूपुरं पतिं जङ्घायुगलेन ॥ प्रकाशयति वदति अर्थात् पिङ्गलः, जङ्घायुगलेन सह । णेयुरइ इति पाठे नूपुररुचौत्यर्थः । (C).

२६ । आदिगुरोर्नामान्याह ॥ पअइति ॥ पदं पादश्चरणयुगलम् अन्यत् प्रकाशयति गंडो वलभद्रः । तातः पितामहो दहनो नूपुरं रतिर्जंघायुगलेन, सहेति शेषः, तदपि नामेत्यर्थः ॥ २६ ॥ (G).

२६-२७ । १ आदिगुरु णामाई । (C). २ अवर (A), अपर (C). ३ पासेइ (D). ४ गण (C). ५ वलहइ (C). ६ ताह (B), ताहा (C). ७ दहणं (B), उवरइ (C), णेउर (F). ८ जुअलेहि (D). ९ सव्वलहुअस्सनामाइ ॥ (C), सव्वलघो । (D). १० एरिसि (A). ११ पच्चसर (B & C), सरिपंच (F). १२ जाहि (C). १३ सिहरेहिं (C). १४ पिअवर (B).

अह पंचकलाणं आदलहुअस्स णामाई ।^१

सुणरिंद' अहिअ' कुंजर'

गअवर' दंताइ दंति' अह मेहो' ।

एरावइ' तारावइ

गअणं भूपं' तलपेण' ॥ २८ ॥ गाथा ।

२७ । अथ सर्वलघुनामानि ॥ प्रथमम् ईदृगो विप्रः, द्वितीये पञ्चमरः जातिगिखराभ्या महेत्यर्थः । द्विजवरः परमोपायो भवति चतुष्केण लघुनेन ॥ ईदृग इति विप्र इति यथा प्रथम नाम तथा द्वितीये पञ्चमर इत्यर्थः । (C)

२७ । चतुर्लघुनामान्याह ॥ पठ ॥ प्रथम विप्र एतादृगो द्वितीयः पञ्चमरो जाति गिखरौ । द्विजवरः परम उपायो भवति चतुष्केण लघुनेन ॥ २७ । (A)

२८ । सुनरेन्द्र' अहित' कुञ्जरगज[वर]दन्तौ दन्तौ अथ मेघः । ऐरावतप्लारापतिर्गगन क्षयस्तुउप्पेन । कुञ्जरगज वर]दन्तावित्यनेन कुञ्जरदन्तो गजवरदन्तश्चेत्युक्तं भवति । तुउप्पेन तुउप्पगब्देन सह, तुउप्पगब्दो क्षयपर्यायः । (C)

१८ । १ प्रत्येक पंचकलानां नामानि । (A), पंचकलानां प्रत्येकं नामानि (D), पंचकलानां आदलहुअस्स णामाई (C) १ सुणरिंद (A, B & C) १ अहिअ (B), १ कुंजर (A B & C) १ गअवर (A, B & C) १ दंता इति (A), दिहाइ इति (B) दिहाइ इति (C), दंताइ इति (D), दंतार इति (E), १ अमेहो (F) ८ एरावइ (F) ८ तलपे (F) १० तलपेति (A), तुउप्पेण (B & C, तलेपे (E)

अह मञ्जलहुअस्स ।^१

पक्ख विराड् मइंदह^२

वीणा^३ अहि जक्ख अमिअ^४ जोहलअं ।

सुप्पण^५ पणगासण^६

गरुड^७ विआणेहु^८ मञ्ज^९ लहुएण ॥ २६ ॥ उग्गाहा ।

२८ । अथ पंचकलस्याष्टौ भेदास्तत्र प्रथमभेदस्यादिलघुद्विगुरु-
रूपस्य नामान्याह ॥ सुण ॥ सुनरेन्द्रोऽधिक-कुंजर-गजवरदंता
इति दंतौ च भेदः । ऐरावत]स्तारापतिर्गगनं उफम् एतत्प्रका-
रेण ॥ (G).

२९ । पक्षिविडालमृगेन्द्रहरिणा अहियजः अमृतं योहल[य]कः ।
सुपर्णः पन्नगासनो गरुडो विजानोहि मध्यलघुकेन ॥ अहिर्यक्ष-
इति नामद्वयम् इति कश्चित् । योऽश्वगब्धोऽप्यत्र वर्तते इति बोध्यं ।
मध्यलघुकेन प्रयुक्तस्य पञ्चकलस्यैतानि नामानीत्यर्थः । अत्र च
सुपर्णेति पवनाग्नेति केचित्पठन्ति । तत्र विषसे जगणेऽपि मगण-
भङ्गः [?] समाधेयो भवति । (C).

२९ । मध्यलघोः पंचकलस्य नामान्याह ॥ पक्ख ॥ पक्षी

२९ । १ अह मज्झ गुण्यस्स [?] (B), मध्यलघोर्नामानि (D). २ विराल
(B & C). ३ मइन्द (C), मद (D), मइंदो (F). ४ हरिणा (B & C),
हणा (D). ५ अमिअ (B), अणिअ (C), अमल (F). ६ सुप्प (B, C & D),
सुप्पण (F). ७ पणगासणं (A), पणगासणं (B & C), पणगासणु (F). ८ गरुड
(B), गरुड (C), गरुडो (F). ९ विआणेह (C), विजाणेह (F). १० मज्झ (D).

बहु विविध प्रहरणेहि^१

पञ्चकलशो^२ गणो ह्योद ।

गज रथ तुरंग पादक^३

एहु^४ णामेण जाण^५ चउमत्ता^६ ॥ ३० ॥ विग्गाहा^७ ।

विराड् स्तुगेन्द्रो वीणा अहिर्यंघ्र अमल ओहल । सुपर्ण पञ्चगाग्रनो
मरुडो विजानीत मध्यलघुजेन ॥ २९ ॥ (G)

३० । अथ सामान्यतः पञ्चचतुष्कलशयोनामानि वज्रविविधे
त्यादि । वज्रविधप्रहरणे पञ्चकलो गणो भवति । गज रथ तुरङ्ग
पादाना एतच्चाद्या भवति [जानीहि] चतुर्माचिक ॥ बहूनि यानि
प्रहरणानि विविधानि अत्रान्तरभेदयुक्तानि तैस्तदाप्येकग्रन्थे
पञ्चकलो गणो भवति ॥ (C)

३० । * * * अथ चतुष्कलस्य सामान्यानि नामान्याह गज
रथति । गज रथ तुरंग पद[दा]ति एतेनामभि जानीहि
चतुर्माचिकान् ॥ (E)

३० । पञ्चकलस्य सामान्यनामान्याहार्धेन ॥ वज्र ॥ वज्रविविध
प्रहरणे पञ्चकलो गणो भवति । अथ सिद्धावलोकितन्यायेन

१० । प्रहरणेहि (A & B) प्रहरण (D) १ पञ्चकलशो (D) पञ्चकलशो
(F) २ पादक (D) पादक (F) ३ रथ (D E & F) ४ वीर (A)
जाण (D) जान (F) ५ चउमत्तो (E) He follows a MS (C) the
follow १५ लद सकल सचलपदा[धि]बला जा[वा]म रद पूव[वा]दम [व] । सचल
चतुष्कलस्य पद[दा]म रद पररथ । ७ अन्त्यविपुलीक्रीति । १ । Ghosha a
Compendium pp ~ 11 —Ed

तालंक^१ हार गेउर

केउरओ होति^२ गुरुभेआ ।

सर मेरु दंड काहल

लघुभेआ होति^३ एत्ताइ^४ ॥ ३१ ॥ गाह^५ ।

चतुष्कलनामान्याह अर्धेन । गजो रथस्तरंगः पावक एभिर्नामभि-
र्जयश्चतुर्मात्रः ॥ ३० ॥ (G).

३१ । गुरुलघुनामान्याह द्वाभ्यां [श्लोकाद्वाभ्यां] । ताडङ्को
हारो नूपुरः केयूरकं भवन्ति गुरुभेदाः । सरो मेरुर्दण्डः काहलो
लघुभेदा भवन्ति एते ॥ (C).

३१ । अथैकगुरोर्नामान्याह तालंकेति । ताटंका हारा नूपुरं
केयूरम् एतानि गुरुभेदाः गुरोर्नामानीति यावत्, होति —
भवन्ति । अथैकलघोर्नामान्याह, सरेति । सरः मेरुः दंडः काहलः,
एत्ताइ — एतानि, लङ्गभेआ — लघुभेदा लघोर्नामानि, होति —
भवन्ति । (E).

३१ । गुरुनामान्याह । ताटंकं हारो नूपुरं केयूरं भवन्ति
गुरुभेदाः । लघुनामान्याह सार्धेन । सर ॥ गुरुर्मेरुर्दण्डः काहलं
लघुभेदा भवत्येतावन्तः ॥ ३१ ॥ (G).

३१ । ताडंक (F). १ होति (A & D), होन्ति (B), वन्ति (C). २ होति
(A & D), होन्ति (B & C). ३ एत्ताइ (D & F). ४ Here follows in
(C) पूर्व[व्य]ङ्गि गुरुश्च ना[ण]म एदं । परडवुक्तेण लङ्गश्च ना[ण]म ॥

संखं^१ फुल्लं^२ कादलं^३

रवं^४ असेसेहिं^५ होति^६ कलञ्चलञ्च^७ ।

रुञ्चं^८ णाणा कुसुमं^९

रस गंधं^{१०} सदं^{११} परसाणं^{१२} ॥ ३२ ॥ गाथा ।

३२ । शस कादल असेपरववाचका कलकलादय, रूप नानाकुसुम रस गंध शब्द-स्रगा एतेऽपि लघुमज्ञा । (A)

३२ । शस स्फुटकादल रवोऽसेवैर्भवन्ति कलकलक । रूप नाना कुसुम रसो गन्ध शब्दप्रमाण ॥ एते शब्दा गुरु^१भेदा गुरु^२वाचका, एवमथेऽपि, रवशब्दोऽसेनामभि सह भवन्ति लघुवाचका शब्दादय शब्दा । कलञ्चलञ्चो रत्यच सुपडिहु इति कचित्पाठ प्रमाणमेतत् ॥ C

३२ । शस पुष्प कादल रव कलक लता रूप नाना कुसुम पुष्पजातीनां यावति नामानि तानि सवाणीत्यर्थः । रस गंध शब्द एते असेवा लघुभेदा भवतीत्यनुकर्ष इति प्रमाण निश्चय । (B)

३२ । शस पुष्पकुल कादल रव असेवैर्भवति कलकल । रूप नाना कुसुम रसो गंध शब्द सर्गा ॥ ३२ । (G)

१२ । १ शस (B) लघ (C) लघ (F) २ फुल्ल (A) फुल्ल (B C & F) ३ कादल (A) कादल (B & C) कादल (F) ४ असेहि (A), असेहि (B) असेहि (C), असेहि (D & E) ५ होति (A) होति (B) होति (C) ६ कलञ्चलञ्च (A) कलञ्चलञ्च (D), कलञ्चलञ्च (E) कलञ्चलञ्च (F) ७ गन्ध (A & E) ८ लघ (C), लघ (F) ९ परसेव (A) परसाण (C) परसाण (D) परसाण (F)

अह वण गणा ।^१

मो तिगुरु^२ णो तिलह

लहुगुरुआई^३ जभा^४ ज मञ्जगुरु^५ ।

मञ्जलह^६ रो सो उण

अंतगुरु^७ तो त्रि अंतलहुण^८ ॥ ३३ ॥ उगाहा ।

३३ । मस्तिगुरुः ५५५, नस्ति लघुः ।।।, लघुगुर्वादी यभौ । ५५५, ५॥, जो मध्यगुरुः । ५।, मध्यलघू रः ५।५, स पुनरन्तगुरुः ।।५, तोऽपि अन्तलघुकेन ५५।, एवमेकगुरुर्ग ए[क]लघुर्ल इत्यपि बोध्यम् । (C).

३३ । अथ वर्णवृत्तोपयोगिनो मगणादीनष्टौ गणान्नामलक्षणाभ्यामुद्दिशति मोति इति । तिगुरु—त्रिगुरुः गुरुत्रयस्वरूपो यो मगणः ५५५, तिलह—त्रिलघुः लघुत्रयस्वरूप इति यावत् णो—नगणः ।।।, आदिलघुगुरु यभौ, तेन आदौ यस्य लघुः स यगणः आदौ यस्य गुरुः स भगणः इत्यर्थः । मध्यगुरुः—यस्य मध्ये गुरुः स जगणः । मध्यलघुः—यस्य मध्ये लघुः ५।५ स रो—रगणः । अंतगुरुः—यस्य अंते गुरुः स पुनः सो—मगणः । अंतलघुना उपलक्षितः तो—तगणः, यस्यांते लघुः स तगण इत्यर्थः । (E).

३३ । १ अथ वर्णगणाः । (A & F). अथ वर्णवृत्तानां गणाः ॥ (D). २ तिगुरु (C, D & E). ३ लङ्गुणआई (B), लङ्गुणआई (C), लङ्गुणआई (D), लङ्गुणआई (E). ४ यभौ (C & E), जभा (D), यभौ (F). ५ मङ्गुण (D), मङ्गुण (E). ६ मङ्गुणलह (E). ७ अंतगुरु (A), अंतगुरु (D), drop in (C). ८ अलक्षणा (B), अन्तलक्षणा (C), अन्तलक्षणा (D).

अह गणदेवता ।

पुहवी जल^१ सिहि^२ पवण^३

गअण सूरुओ अ चंदमा^४ णाओ ।

गण अट्ट इट्ट^५ देओ^६

अहसंख^७ पिंगले कहिओ^८ ॥ ३४ ॥ गाहा ।

३३। अथ मादिगणसंख्यमाहयाह । मो तौति । मस्तिगुरुन
स्त्रिजघुर्नघुगवादी यमौ ओ मध्यगुरु । मध्यजघू र म पुनरतगुरु
सोऽप्यतस्तघु ॥ ३३ ॥ (C)

३४ । अथ गणाना देवतामाह । पृथिवी जल त्रिखी वातो गगन
सूर्यचन्द्रमा नाम । गणानामिष्टदेवा यथासंख्य पिङ्गलेन कविता ॥
वक्ष्यमाणफलदाहृत देवतानामेव, अतो देवताकथनम् । (C)

३५ । मनुष्यकविले कविनायकयोर्देवताकविले देवताना दुष्पु-
र्धर्षत्वात्कवेरेव कविलस्यादौ दुष्टगणपाते अनिष्टफलप्राप्तिरुच्छाद्यर्थे
शुभगणपाते शुभफलवृद्धये च तत्तद्द्विगणदेवता पूज्या इति मग-
णश्चष्टगणाना क्रमेण ता आह । पुहवीति । पुहवी — पृथिवी
मगणस्य त्रिगुरो १, जल — जल मगणस्य द्विलघो २, सिहि —
त्रिखी अग्नि घगणस्यादिलघो ३, कालो मगणस्यादिगुरो ४, गगन
मध्यगुरोर्जगणस्य ५, सूर्यश्च अत[मध्य]लघो रमणस्य ६, चन्द्रमा
मध्यलघो [अतगुरो] मगणस्य ७, नामा अतगुरो[लघो] तगणस्य ८,

३३। १ जल (C) २ त्रिहि (B) त्रिखी (C) ३ पवणी (B & C) कालो
(D) कालो (J) पवणी (F) ४ चन्द्र (A B & C) ५ अह (A) इच्छाह (E)
६ देव (E & F) ७ संख्य (B) ८ कहिणी (B)

मगण णगण दुइ^१ मित्त हो^२

भगण^३ अगण^४ हो^५ भिच्च ।

उआसीण^६ ज त दुअउ^७ गण

अवसिट्ठउ अरि णिच्च^८ ॥ ३५ ॥ दोहा ।

एते गणाष्टकेऽष्ट देवाः यथासंख्यं पूर्वद्विशक्रमेण पिंगलेन कथिताः । (E).

३४ । पृथिवी जलं शिखी पवनो गगनं सूर्यचंद्रमा नागः ।
गणाष्टकस्येष्टदेवता यथासंख्यं पिंगलेन कथिताः ॥ आर्या । (G).

३५ । अथ गणेषु मित्रादिकमाह । मगण-नगणौ मित्रे भवतः, यगण-भगणौ भृत्यौ । उदासीनौ ज-तौ द्वौ गणौ, अव-शिष्टौ वैरिणौ नित्यम् ॥ अवशिष्टौ मगण-रगणौ । (C).

३५ । वक्ष्यमाणशुभाशुभफलोपोद्घातेन गणानां परस्परस्य मित्रादिभावं कथयति । मगण-नगणौ द्वौ गणौ ऽऽऽ, ।।। मित्रे मित्रसंज्ञाविति यावत् भवतः, भगण-यगणौ द्वौ गणौ ऽ।।, ।ऽऽ भृत्यौ भृत्यसंज्ञौ भवतः, ज-तौ जगण-तगणौ द्वौ उदासीनौ उदासीनसंज्ञौ, अवशिष्टौ रगण-मगणौ अरौ शत्रुसंज्ञौ नित्यं भवत इति क्रियापदं द्विवचनांते सर्वत्र योज्यम् । (E).

In MS. (G) the gloss is wanting.

३५ । १ दुइ (B & C). २ होइ (B), होइ (C & E). ३ जगण (A & B), यगण (C). ४ भगण (A, B & C), यगण (E & F). ५ होइ (B, E & F). ६ उदासीन (F). ७ उअउ (B). ८ णिच्च (C).

अह गणफल ।

मगण रिद्धि^१ थिर कज्ज^२ अगण^३ सुद्ध^४ संपअ^५ दिज्जइ

रगण मरण सपलइ^६ जगण खरकिरण^७ विसज्जइ^८ ।

तगण सुण फल कहइ सगण सहदेसु^९व्वामइ^{१०}

भगण रचइ^{११} मगल अ^{१२}श्लोक^{१३} कइ^{१४} पिंगल भासइ^{१५} ।

अत^{१६} कव्व गाइ दोइइ^{१७} सुणहु

एगण होइ पढमकखरइ^{१८} ।

तसु^{१९} रिद्धि^{२०} बुद्धि^{२१} सब्बउ^{२२} फुरइ

रण राजस दुत्तर तरइ ॥ ४६ ॥ छप्पअ ।

४६ । गणानां फलमाह । मगण अद्धि थिरकन्द सैव्यं
ददातीत्यर्थः । अगण सुखममद ददाति । रगणो मरण मग्ना-
दयति । जगण खरकिरण विमर्जयति, खरकिरणशब्देन छद्मेना

१६ १ अद्धि (B C 1 & F) २ कज्ज (A) कन्द (B) left out in
(C) from थिर to रिद्धि in the same line ३ जगण (A & B) जगण
(E & F) ४ सुद्ध (B) ५ संपअ (A) ६ सपलइ (L) ७ खरकिरि (D)
= विविध (1) ८ विसज्जइ (B) देउउ (D) गाइ (F) ९ विधज्जइ (F)
१० सवइ (A & D) रचइ (F) कुरइ (F) ११ अयसअ (A & F) १२ श्लोक
(A) कइ (E) हु (F) १३ रच (B) अवि (D) १४ पठिमापइ (F)
In MSS (E) & d (F) there is a transposition in the second
and third lines—Fd १५ जइ (A) १६ कव्वदोइगाइउ (A)
कव्वगाइदोइ (D) कव्वगाइदोइइ (E) कव्वइदोइइ (F) १७ पढमकखरइ
(A & B) पढमकखरइ (D) १८ तवि (F) १९ अद्धि (B & E)
२० रिद्धि (A) २१ सवइ (A) सवउ (C) सवइ (D) सव (E)

दर्लिच्यते । तगणः शून्यफलं कथयति । सगणः स्वदेशादुद्भा-
सयति । भगणो रचयति मङ्गलं, जानौहि कविपिङ्गलो भाषते ।
यावत् काव्यं गाहादोहादिकं जानौहि नगणः प्रथमाचरे तस्य
ऋद्धिः बुद्धिः सर्वत्र स्फुरति, रणे राजकुले दुस्तरं तरति ॥ वर्ण-
वृत्तेषु गणप्रतिनिधमात् गाहादोहादावित्युक्तं, तत्र प्रथमो नगण-
श्चेद्भवेत् तदा ऋद्ध्यादिकं स्यादित्यर्थः । सर्वस्रोते तथाभावासम्भवे
हि प्रथमस्रोतेऽवश्यं कार्यम् । (C).

३६ । अथ भगणाद्यष्टगणानां काव्यादौ पतने प्रत्येकं फलमाह
भगणेति । कवित्वस्यादौ यदि भगणः पतति, तदा ऋद्धिः कार्यं
स्थिरं ददातीत्याकर्षः । यदि यगणः पतति * * * तदा मरणं
प्रयच्छति । यदि सगणः पतति, तदा सहवासान्निजदेशादुद्भासयति ।
यदि तगणः पतति, तदा शून्यं फलं कथयति । यदि जगणः पतति,
तदा खरकिरणं संतापं विसर्जयति । भगणः अनेकानि मंगलानि
कथयति । यावत्काव्यगाथादोहास्तत्र प्रथमाचरे प्रथमगणो यदि
नगणो भवति, तदा तत्र ऋद्धिबुद्धयः सर्वाः स्फुरन्ति, रणे राजकुले
दुस्तरं तरति इति मुण्डो जानीत इति कविपिङ्गलो भाषते । (E).

३६ । भगण ऋद्धिं स्थिरकार्यं यगणः सुखं संपत्तिं ददाति,
रगणे मरणं संपतति, सगणः सहवासं विसर्जयति, स्वदेशः सहवासः ।
तगणः शून्यफलं कथयति । जगणः खरकिरणं विशेषयति ।
भगणः करोति मंगलमनेकं सुकविः पिङ्गलः परिभाषते । यत्र
काव्ये दोहादौ जानीत नगणो भवति प्रथमाचरे । तस्य ऋद्धिः
बुद्धिः सर्वं स्फुरति, [रणं] राजकुलं दुस्तरं तरति ॥ (G).

अह दुगण विआरो ।^१

मित्त मित्त दे^२ रिद्धि बुद्धि अरु मंगल दिज्जइ^३

मित्त भिच्च थिर^४ कंध^५ जुम्भ^६ गिम्भ^७ जअ^८ किज्जइ^९ ।

मित्त उआसे कज्ज बंध एहि^{१०} पुणु^{११} पुणु^{१२} छिज्जइ^{१३}

मित्त होइ जइ^{१४} सत्तु गोत्त बंधव^{१५} पौडिज्जइ^{१६} ।

अरु भिच्च मित्त^{१७} सब^{१८} कज्ज^{१९} हो^{२०}

भिच्च भिच्च^{२१} आअत्ति^{२२} चल^{२३} ।

सब^{२४} भिच्च उआसे^{२५} धणु^{२६} खसइ^{२७}

भिच्च बइरि^{२८} हाकंद^{२९} पल^{३०} ॥ ३७ ॥ छप्पअ ।

३७ । अथ मित्रादियोगात्फलमाह । मित्राभिषमृद्धि बुद्धिम
अपरे मङ्गल इदानी, मित्राङ्गव्य स्मिरकन्द युद्धे निर्भय जयं

१० १ चय दिवविचार । (A & D) १ देर (A & D) १ विज्जर (A)
१ थिर (L) १ कज्ज (A & B), कज्ज (B & C) कज्ज (D) १ जुम्भ (C)
१ गिम्भ (B & C) १ कसु (A) ज (D) १ दिज्जर (A B & C)
१० वज्ज नहि (B) वज्ज नहि (C) वज्ज नहि (D) वज्ज नहि (E), नहि वज्ज (F)
११ पुण (B, D & E) ११ पुण (D & E) ११ विज्जर (A, B, C & E)
११ जइ (A), dropt in (C) ११ वज्ज (C) ११ पौडिज्जर (B & C)
१० मित्त (B C & D) १० सब (E) पुणु (F) १० कज्ज (C) १० होइ
(D, E & F) ११ भिच्च (D) ११ भिचाअत्ति (A), चाअत्ति (E), चाअत्ति
(F) ११ वज्ज (E) ११ वज्ज (B & C), वज्ज (D), वज्ज (F) ११ वज्ज (A),
24 & 27 transposed in (F) ११ वज्ज (C), वज्ज (D & F) १० नहि
(C) १० डेरि (B & D) डेरि (C & E), डेरि (F) ११ वज्ज (D)
वज्ज (C) १० वज्ज (B), वज्ज (C)

दाति, मित्रादुदामीनः कार्यवन्धं नहि पुनः [पुनः] करोति, मित्राद्भवति यदि शत्रुः गोत्रवान्भवान् पीडयति । अपरं मृत्या-
मित्रेण सर्वं कार्यं भवति, मृत्याद्भृत्येऽप्यायतिश्रुति, मृत्यादुदामीनः
सर्वं धनं नाशयति, मृत्याद्वैरिणाक्रन्दः फलति । (C).

३७ । अत्र मनुष्यकविले तदुक्तं फलं, पर्वतादिवर्णने कविगतं,
स्वतावर्णने न कापि । तदुक्तमभियुक्तैः,—वर्ण्यते मनुजो यत्र फलं
वदन्तमादिशेत् । अन्यथा तु कृते काव्ये कवेर्दोषावहं फलं ॥ देवता
वर्ण्यते यत्र काव्ये कापि कवीश्वरैः । मित्राऽमित्रविचारो वा न तत्र
फलकल्पनेति ॥ उपर्युक्तगणगुणानपवदन् द्विगणविचारमाह, मित्र
मित्रेति । मित्रात् मित्रं यदि पतति तदेति शेषः सर्वत्र यथायथं
योजनीयः, अद्धिं बुद्धिम् अपरं मंगलं ददाति, मित्राद्भृत्यो यदि
पतति तदा युद्धे स्कन्धस्त्रैयं निर्भयं जयं करोति, मित्रादुदामीनो
यदि पतति तदा कार्यवन्धं कार्यप्रतिबन्धं खलु पुनः पुनः करोति,
मित्रात् यदि शत्रुः भवति तदा गोत्रवान्भवान् पीडयति, अपरं
मृत्यात् मित्रं यदि पतति तदा सर्वाणि कार्याणि भवन्ति, मृत्यात्
भृत्यो यदि पतति तदा आयतिरुत्तरकालो वर्द्धते, मृत्यात्
उदामीनो यदि पतति तदा धनं नश्यति, मृत्यात् वैरौ यदि
पतति तदा हाह्रादः हाह्राकारः पतति । (E).

३७ । अयं द्विगणफलमाह ॥ मित्र ॥ मित्रगणान्मित्रगणश्चेत्
अद्धिं बुद्धिमन्यमंगलं ददाति । मित्रात् मृत्यः स्थिरं काव्यं युद्धे
निर्भयं जयं करोति । कञ्जेति पाठे कार्यं । मित्रादुदामीने
कार्यस्य नास्ति बन्धः पुनः चीयते । मित्राद्भवति यदि शत्रुर्मित्र-

उद्यासौण^१ जइ मित्त कज्ज^२ किछु^३ ण^४ देखावइ
 उद्यासौण जइ भिच्च सब्ब आश्रति^५ चलावइ^६ ।
 उद्यासौण उद्यासे मंदमल^७ किछुअ^८ ण^९ देकिखअ^{१०}
 उद्यासौण^{११} जइ सत्तु गोत्त वइरिउ^{१२} कइ^{१३} लेकिखअ^{१४} ।
 जइ सत्तु मित्त हो^{१५} सुख^{१६} फल^{१७}
 सत्तु भिच्च हो^{१८} घरणि^{१९} णस^{२०} ।
 पुणु^{२१} सत्तु उद्यासे धण^{२२} णसइ
 सत्तु सत्तु णाअक्क^{२३} खुस^{२४} ॥ ३८ ॥ छप्पअ ।

[गोचराधवान् पीडयति । अन्यत् भृत्यान्निवे सर्वे कार्ये भवति ।
 भृत्याद्भृत्ये आश्रयति चना । भृत्यादुदासे सर्वं धनं नश्यति । भृत्या-
 दैरिणि आकद पतति ॥ ३७ । (C)

३८ । उदासीनाद्यदि मित्रं किञ्चित्कार्यवन्त्र दर्शयति । उदा-
 सीनाद्यदि भृत्यं सर्वमाश्रयतिमानयति । उदासीनादुदासीने भद्रं

- १८ । १ उद्यासिण (L) २ कज्ज (F) ३ किछु (C) ४ ण (F) ५ च
 ६ B & D मंद (L & F) ७ चाचल (C) ८ चानावर (B) चानावर
 (C) चलावइ (F) ९ मंदपल (B & D) भयल (C) मंदमल (F) १० किछु
 (B) किछु (C) किछु (F) ११ चरि (L & F) १२ चारिवा (D)
 १३ उद्यासी (D) १४ चरिचि (B) चरिचि (C) वैरीउ (E & F)
 १५ चरि (B) ड (D) १६ चारिचि (D) १७ चोर (F) १८ चुर (A)
 १९ चला (C) २० चरिचि (A & B) २१ चण (F) २२ उचि (D) पुण
 (L) २३ चण (B & C) चण (E) २४ चणल (C) २५ चण (B & C),
 चण (L) च (F)

फलं किमपि न दृश्यते । उदासीनाद्यदि शत्रुर्गोत्रवैरिक्त्यं लिख्यते ।
यदि शत्रुतो मित्रं भवति शून्यफलं । शत्रुतो मृत्यो गृहिणीं नाश-
यति । पुनः शत्रुत उदासीनो धनं नाशयति । शत्रुतः शत्रुर्नायकं
खण्डयति । अथञ्च मित्रादियोगः श्लोकादिस्वस्तत्तत्फलं जनयति,
तत्र यथोचितयोगो मात्रावृत्तेषु सम्भवति, तत्र च प्रतिश्लोकं
तदसम्भवेऽपि प्रथमश्लोके यथोचितयोगः कार्यः, यथा पाके ग्रन्थे
पुलकितमित्यादौ समुचितयोगात् नैव क्वन्दसा ग्रन्थदेवस्तवादौ
गुरुराजादिसमचञ्च प्रथ[म]श्लोकः पाठ्यः, यथा कश्चित्कान्तेत्यादौ
मित्राद्भृत्यगणः, यथा वा शिवः शक्तेत्यादौ मृत्यान्मित्रगणः ।

३८ । उदासीनात् यदि मित्रं पतति तदा कार्यं किमपि
अनिष्टं दर्शयति, उदासीनात् यदि मृत्युः पतति तदा सर्वाभायति
चालयति, उदासीनात् यदि उदासीनः पतति तदा असत्फलं
किमपि न दृश्यते, उदासीनात् यदि शत्रुः पतति तदा गोत्रमपि
वैरिक्तं ज्ञेयम्, यदि शत्रोर्मित्रं भवति तदा शून्यं फलं भवति
किमपि फलं न भवतीत्यर्थः । यदि शत्रोर्मृत्यो भवति तदा
गृहिणी नश्यति, पुनः शत्रोरनुदासीनो यदि पतति तदा धनं
नश्यति, यदि शत्रोः शत्रुः पतति तदा नायकः खलति नश्य-
तीत्यर्थः ॥ (E).

३८ । उदासीनाद्यदि मित्रं किञ्चिन्मदं दर्शयति । उदासीना-
द्यदि मृत्युः सर्वा आ[य]तीश्चालयति शंस[य]मायतिमानयति ।
उदासीनादुदासीने अशुभं किञ्चिन्नहि दृश्यते । उदासीनाद्यदि
शत्रुर्गोत्रं वैरिवल्लक्ष्यते । यदि शत्रोर्मित्रं भवति शून्यफलं । शत्रो-

उआसीण' जइ मित्त कज्ज' किछु' ए' देखावइ
 उआसीण जइ भिच्च सब्ब आअत्ति' चलावइ' ।
 उआसीण उआसे मंदभल' किछुअ' ए' देकिअ' ।
 उआसीण' जइ सत्तु गोत्त वइरिउ' कइ' लेकिअ' ।
 जइ सत्तु मित्त हो' सुअ' फल' ।
 सत्तु भिच्च हो' घरणि' एस' ।
 पुणु' सत्तु उआसे धण' एसइ
 सत्तु सत्तु एाअक' खुस' ॥ ३८ ॥ छप्पअ ।

[गोत्र बाधवान् पीडयति । अन्यत् भृत्यान्निषे सर्वं कार्यं भवति ।
 भृत्याद्भृत्ये जायति चला । भृत्यादुदासे सर्वं धनं नश्यति । भृत्या-
 दैरिणि आकद पतति । ३७ । (G)]

३८ । उआसीणाद्यदि मित्र किञ्चित्कार्यवन्म दर्शयति । उदा-
 सीणाद्यदि भृत्य सर्वान्मायतिमानयति । उदासीणादुदासीने भद्र

३८ । १ उआसिण (E) २ कज्ज (F) ३ किच्च (C) कुअ (F) ४ एअ
 A B & D मंद (E & F) ५ आअत्ति (C) ६ चलावइ (B) चलावइ
 (C) चलावइ (F) ७ मंदभल (B & D) भलभ (C) मइभलु (F) ८ किछु
 (B) किच्च (C) किअइ (F) ९ एअ (E & F) १० आसिण (D)
 ११ उआसी (D) १२ वरिणि (B) वरिणि (C) वैरीण (E & F)
 १३ वरि (B) व (D) १४ आसिण (D) १५ वीर (E) १६ एअ (F)
 १७ चला (C) १८ वरिणि (A & B) १९ वरइ (E) २० उअ (D) कुअ
 (F) २१ एअ (B & C) धण (E) २२ वाअक (C) २३ खुस (B & C)
 कुअ (E) च (F)

त्रिगुरुः कुत्र वर्त्तते इति प्रश्ने, गुरुत्रयं SSS मिलित्वा तत्र पूर्व-
युगलमदृशाङ्को देयः । तत्र च पूर्वाभावे कथं पूर्वयुगलमदृशत्वम्,
अतः प्रथमतः कश्चिदङ्को देयः. म च प्रथमोपस्थितत्वाद्देकाङ्क एव,

१
५
९

 तस्य च बुद्ध्याकर्षणाद्युगलत्वं मन्वाद्य द्वयाङ्को लेख्यः, तत्र च
गुरोर्दिमात्रत्वादुपर्यधयाङ्को देयः, लघोरेकमात्रत्वादुपर्यधे,

१	३
५	५
९	५

 तेन च [?] नतस्य एको द्वाविति मिलित्वा त्रयं द्वितीय-
गुरोर्[रु]परि देयं, द्वयं त्रयमिति मिलित्वा पञ्चाङ्कस्तदधो

देयः, तेन १, २, ३, ५, ततः पञ्च त्रयमिति मिलित्वा-
ष्टाङ्कतृतीयगुरोरुपरि देयः, १, २, ३, ५, ८, पञ्चा-

१	२	८
५	५	५
९	५	१३

ष्टाविति मिलित्वा त्रयोदशाङ्कस्तदधो देयः । तथाच १, २, ३, ५, ८,
१३ पूर्वयुगले सदृशाङ्कदानवृत्तं, ततश्च गुरुगिरःस्थिताङ्कानेकीकृत्य
शेषाङ्कान्तेऽङ्का दूरीकरणीया भवन्ति । अत्रि गुरुगिरोऽङ्का एक-
स्त्रयमष्टाविति मिलित्वा द्वादश, शेषाङ्कश्च त्रयोदश, इत्थं त्रयो-
दशे द्वादशदूरीकरणे एकस्यावशिष्टत्वात् प्रथमत एव त्रिगुरुर्गण इति

लभ्यते । इदञ्च बोध्यम् — अन्तिमो योऽङ्कः तावत्संख्यः प्रस्तारो भवति,
तेन षट्कलस्य त्रयोदशभेदः प्रस्तार इति बोध्यम् । एवं सुख-
बोधाय स्थलान्तरमपि दर्शयते — षट्कलप्रस्तारे आदावन्ते च गुरुर्मध्ये
लघुद्वयमेवं कुत्र वर्त्तते इति प्रश्ने, पूर्ववद्गुरोरुपरि

एकाङ्कः १, द्वयाङ्कः २ अधः, तेन १, २, ततः प्रथम-
लघोरुपरि त्रयाङ्कः ३, द्वितीयलघोरुपरि पञ्चाङ्कः ५, ततो गुरो-

१	३	५	८
५	१	१	५
९			१३

रुपरि अष्टाङ्कः ८, तदधस्तत्रयोदशाङ्कः [१३], तथाच लिपिक्रमः १, २,
३, ५, ८, १३ । प्रथमगुरोरुपरि एकाङ्कः चरमगुरोरुपरि अष्टाङ्कः

अह मत्तारं उद्दिष्टं ।^१

पुष्पं जुञ्जल सरि अंका दिञ्जसु

गुरु सिर अंके सेस मिटिञ्जसु ।

उवरल अंके लेखिख कहावहु

ते परि धुअ उद्दिष्टां जाणहु ॥ ३८ ॥ [अलिङ्गा]

स्यथो [यदि] भवति गृहिणी नश्यति । पुन ग्रजोरुदामौन धन
नश्यति । ग्रजो ग्रजौ नायक चयति ॥ इदमन्यथोक्तम्—

वर्ण्यते नायको यत्र फल तद्गतमादिगोत् ।

अन्यथा तु कृते काखे कवदांषावह फलम् ॥

देवता वर्ण्यते यत्र कार्यं कापि कवीश्वरै ।

मिषामिचविचारो वा न तत्र फलकल्पना ।

देवतावाचका ग्रहदा ये च भद्रादिवाचका ।

ते सर्वे नैव निन्दा मुलिंपितो गणतोऽपि वा ॥ ३८ । (G)

३८ । अथ भाषाणामुद्दिष्ट । पूर्वपुगलसदृशान्मानान् देहि
गुरुचिरोऽहौ शेष मोधय । उद्दिष्टमह लिखितानय, तेन पुनर्भुव
मुद्दिष्ट जानोहि ॥ एतादृशो गणोऽमुकप्रसारस्य कुच वर्तते इति
प्रश्ने तत्कथनायोद्दिष्टमुच्यते । तत्र चाय प्रकार — षट्कलप्रसारस्य

३८ । अथ भाषाणामुद्दिष्ट (A) अह मत्ताराद्दिष्ट (B) अथ भाषाणा उद्दिष्ट
(D) १ पुष्पं (B) पुष्प (C) उव (D) पुष्प (E) २ अंका (A) अह (B &
C) अंका (I) ३ सेस (A) ४ मिटिञ्जसु (A) मिटिञ्जसु (B & C)
५ अह (A B C D & F) ६ कहावहु (A B & C) कहावहु (D) कहा
वहु (E) ७ तदि पर (I) ८ जाण (A) जाण (D)

बोधितमन्तोपे मति सर्वान्तिमांकमध्ये उर्वरितो योऽंकमन्तमित्यर्थः,
 सर्वान्तिमांकबोधितसंख्यामध्योर्वरितसंख्याबोधकमंकमिति यावत् ।
 लेखिकद्वय — वप्रसंख्याः [?] परिधार्थ्येति यावत्, आणञ्ज — आनयस्व
 जानीहि इति यावत्, तदि पर — तदुपरि तेनेति यावत्
 मात्राणांमिति शेषः, उद्दिष्टा — उद्दिष्टम्, अनिर्द्धारितप्रथमत्वद्विती-
 यत्वादिधर्म भेदे प्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मनिर्द्धारणं, ध्रुव — ध्रुवं
 निश्चितं, जाणञ्ज — जानीहि । अत्र गुरुगिर इति गिरःपदो-
 पादानात् गुरोरुपर्यधश्चांको देय इति सूच्यते, अन्यथा वर्णा-
 द्विष्टे लघूपरीतिवदत्रापि गुरोरुपरि इत्येव ब्रूयात् । लघोस्तु उप-
 र्येवेति नियमो गुरूपदिष्टोऽनुमन्धेयः । अयमर्थः — अनिर्द्धारित-
 प्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मभेदस्वरूपं विन्यस्य प्रथमाक्षरोपरि एकत्व-
 संख्याबोधकोऽंकः स्थाप्यः, द्वितीयाक्षरोपरि च पूर्वांकद्वयाभावात्
 पूर्वस्यैकांकद्वैगुण्यकल्पनानिःपन्नो द्वितीयोऽंकः स्थाप्यः, तृतीय-
 स्थाने च तत्पूर्वद्वितीयैकेत्यंकद्वयैक्यक्रियानिःपन्नः तृतीयोऽंकः
 स्थाप्यश्चतुर्थस्थाने च तत्पूर्वतृतीयद्वितीयेत्यंकद्वयैक्यक्रियानिःपन्नः
 पंचमोऽंकः स्थाप्यः, पंचमस्थाने च तत्पूर्वपंचमतृतीयेत्यंकद्वयैक्य-
 क्रियानिःपन्नोऽष्टमोऽंकः स्थाप्यः, षष्ठस्थाने च तत्पूर्वाष्टमपंचमेत्यंक-
 द्वयैक्यक्रियानिःपन्नस्त्रयोदशोऽंकः स्थाप्यः । एवं षट्सु स्थानेषु
 षडंकाः यथाप्रस्तारसंख्यं षट्कलगणोद्दिष्टे स्थाप्याः । एवं पंचकलादा-
 वपि यथाप्रस्तारसंख्यमंकाः स्थाप्याः ।

१	२	८
५	५	५
१	५	१५

एवं च त्रिगुरुः षट्कलस्य कतमो भेद इति पृष्टे,
 गुरुत्रयं लिखित्वा तत्र एकद्वित्रिपंचाष्टत्रयोदशेति

मिलित्वा नव, त्रैषभूते चयोदशाङ्के नवाङ्क उने हते चतुरङ्गस्तिष्ठति,
 तेन एतादृशचतुर्थस्यानमिति वक्तव्यम् । यदि तु षट्कलप्रस्तारे सप्त-
 षट् कुवास्तौति प्रश्नस्तत्र पूर्ववदेकादिवयोदशान्ता ।

१	२	३	४	५	६	७
१	१	१	१	१	१	१

 अङ्का दद्या, तत्र च गुरोरभावात् गुरुपर्यकाभाव, तेन त्रैषाङ्के
 किमपि कर्त्तव्यं नास्ति, तत त्रैषाङ्क एवावशिष्यते । तथाच
 षट्कलप्रस्तारस्य चयोदशस्याने सप्तषट्क पतन्तीति वाच्यम् । (०)

३८ । निर्दिष्टप्रस्तारक्रमस्थितिनिर्द्धारितमध्याकगुरुसप्तयुक्त
 रूपनिर्णेतस्वरूपे भेदे प्रथमतः द्वितीयत्वादिधर्मनिर्द्धारणमुद्दिष्ट ।
 तद्विविध मात्रावर्णभेदात् । तत्र वेनचित्कौतुकाद्वर्णादिष्टे [१] षष्ठे
 तत्प्रकारमाह । मुख्य जुञ्जलेति । मुख्य जुञ्जल मरि अका — पूर्व-
 युगलसदृशाकान्, अत्र पूर्वपदस्य पूर्वाकपरत्वात् पूर्वयुगलेत्यस्य
 पूर्वाकयुगलेत्यर्थः । एव च पूर्वं यदकयुगल तत्सदृशं तत्तुल्यं तदैक्य-
 क्रियया यत्सपद्यते इति यावत् तमकमित्यर्थः । दिञ्जसु — ददस्य,
 अनिर्द्धारितप्रथमतः द्वितीयत्वादिधर्मकभेदस्वरूपं लिखित्वा तदचरो-
 परि पूर्वाकयुगलसदृशाकं यथाप्रस्तारमध्याक्रमेणोत्तरोत्तरं व्यापये-
 त्यर्थः । अत्र यतः पूर्वाक एव नास्ति त[त] प्रथमातिक्रमे कारणा-
 भावात् प्रथमोऽकः स्थाप्य, यतश्च पूर्वम् अकयुगलं नास्ति तत्र
 यएव पूर्वाको भवति तद्विगुणिताकः स्थाप्य इति गुरुपदेशोऽनु-
 मेयः । ततः गुरु मरि अकञ्च — गुरुमिरोऽकान् गुरो मरिमि
 ये अकास्तान्, सेम — त्रैषे मर्वीतिमे अके, मिटिञ्जसु — लोपय,
 गुरुमिरोऽकयोधितमध्याकं सर्व्वतिकाकयोधितमध्याकयामुनीकुरु इति
 भावः । एव मति उच्यते अक — उर्वरितमकं गुरुमिरोऽक-

बोधितसंख्यायाः सर्वांतिमाष्टमांकबोधितसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता
एकत्वसंख्या, एवं चायं प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं यत्र प्रथमं
गुरुलघू ततो गुरुरीदृशो भेदः पंचकलस्य कतम इति पृष्टे, एक-

१	२	५
५	१	५
२		८

द्वित्रिपंचाष्टेत्यंकपंचके यथास्थानं यथाक्रममुत्तरोत्तरं
स्थापिते गुरुशिरःस्यैकपंचमेत्यंकद्वयमेव लब्धं, लब्ध-

षष्ठसंख्याया अष्टमसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता द्वित्वसंख्या, तथाचायं
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं यत्र लघुत्रयांते गुरुरीदृशो

१	२	२	५
१	१	१	५
			८

भेदः कतम इति पृष्टे, पूर्वोक्तोऽंकपंचके तथैव

स्थापिते गुरुशिरःस्यपंचमांकबोधितसंख्यायाः सर्वां-

तिमाष्टमांकबोधिताष्टमसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता त्रित्वसंख्या, तथा-
चायं तृतीयो भेद इति वाच्यम् । एवमग्रेऽपि गुरुशिरोऽंकसंख्या-
यामष्टमसंख्याया लुप्तोर्वरितसंख्या तत्तद्भेदे वाच्या ।

एवं चतुःकले द्विगुरुः कतमो भेद इति पृष्टे, एकद्वित्रि-

१	२
५	५
२	५

पंचेत्यंकचतुष्टये यथोक्तस्थाने यथाक्रममुत्तरोत्तरं स्थापिते

गुरुशिरःस्यैकतृतीयेत्यंकद्वयबोधितचतुर्थसंख्यायाः सर्वां-

तिमपंचांकबोधितसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता एकत्वसंख्या, तथाचायं
प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं चतुष्कले आदौ लघुद्वयं ततो

१	२	२
१	१	५
		५

गुरुः ईदृशः कतमो भेद इति पृष्टे, उक्तरीत्योक्तांके

स्थापिते गुरुशिरःस्यतृतीयांकबोधितत्रित्वसंख्यायाः

सर्वांतिमपंचमांकबोधितसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता द्वित्वसंख्या, तथा-
चायं द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं त्रिकले एकद्वित्रितीति

अंकत्रयं, द्विकले एकद्वीत्यंकद्वयं संस्थाप्य वाच्यम् । (E).

Here four entire leaves are missing in M.S. (E).—Ed.

पङ्क्तान् क्रमेण गुह्यानुपपद्यन् मध्याय्य गुरुगिरिस्त्वैकद्वितीयाष्टमे
त्यकचयबोधितदाद्ग्रमस्याथा त्रैषाकचयोद्ग्रबोधितमस्यामथमोपे
उर्वरिता एकत्वमस्या, एव च त्रिगुह्य पङ्क्तस्य प्रथमो भेद इति

$\begin{array}{ccc} १ & १ & १ \\ १ & १ & १ \\ १ & १ & १ \end{array}$ वाच्यम् । एव यथा लघुद्वयोत्तरं गुरुद्वय पतति एता-
दृश पङ्क्तस्य कतमो भेद इति शृष्टे, पूर्वोक्तरीत्या

यथास्यान् पङ्क्तान् मध्याय्य गुरुगिरि स्त्वैकद्वितीयाष्टमेत्यकद्वयैकक्रिया-
नि पञ्चैकादशाकबोधितमस्याथास्तयोद्ग्रमस्यामथ्ये मोपे उर्वरिता
द्वित्वमस्या, तथाचाय द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एव यथाद्वौ

$\begin{array}{ccc} १ & १ & १ \\ १ & १ & १ \\ १ & १ & १ \end{array}$ लघुगुरु ततोऽपि लघुगुरु एवभूत पङ्क्तस्य कतमो
भेद इति शृष्टे, उक्तरीत्या उक्तस्थानेषु तत्पङ्क्त-

स्थापने गुरुगिरिभ्वाद्वितीयाष्टमेत्यकद्वयैकक्रियानि पञ्चदशाकबोधि-
तमस्याथास्तयोद्ग्रमस्यामथ्ये मोपे त्रयगिरि चित्तमस्या, तथाचाय
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवमप्येऽपि गुरुगिरोऽकमस्यायां

चयोद्ग्रमस्यामथ्ये जुप्तोर्वरितमस्या तत्तद्भेदे वाच्या । यद्वाप्युक्तमे

$\begin{array}{ccccccc} १ & १ & १ & १ & १ & १ & १ \\ १ & १ & १ & १ & १ & १ & १ \end{array}$ गुरुगिरोऽकाभावादार्यममात्रमिदृशादृशस्तयो-
द्ग्रो भेदो बोध्यः ।

एव पञ्चकलप्रस्तारेऽपि अनिर्द्धारितप्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मभेद
लिखित्वा तदर्णोपरि एकद्वित्रिपचाष्टेत्यकपञ्चक यथाप्रस्तारमथ्य
यथाक्रममुत्तरोत्तरं स्थाप्यम् । एव च यथाद्वौ लघुस्ततो गुरुद्वय-
मौदृश पञ्चकस्य कतमो भेद इति शृष्टे, एकद्वित्रिपचाष्टेत्यकपञ्चके

$\begin{array}{ccc} १ & १ & १ \\ १ & १ & १ \\ १ & १ & १ \end{array}$ तथोक्तस्थाने यथाक्रममुत्तरोत्तरं मध्यापिते गुरु-
गिरि स्त्वद्वितीयद्वयमेत्यकद्वयैकक्रियानि पञ्चसप्तमाक-

आसां णट्टं १

णट्टे सव्व^१कला कारिज्जसु^२

पुव्व^३जुअल सरि अंका^४ दिज्जसु ।

पुच्छल^५ अंकं^६ मिटावह^७ सेख^८

अवरउ^९ अंका^{१०} लुंप्पि^{११} कहु लेख^{१२} ॥

जत्थ^{१३} जत्थ^{१४} पाविज्जइ^{१५} भाग

एहु^{१६} कहइ^{१७} फुर^{१८} पिंगल णाग ।

परमत्ता लेइ^{१९} गुरुता^{२०} जाइ

जत लेक्खहु^{२१} तत लेक्खहु^{२२} आइ ॥ ४०^{२३} ॥

४० । अथ मात्रानष्टमाह णट्टेत्यादि । नष्टे सर्वाः कलाः

४० । १ अद्यासां नष्टं (A), अथ मात्रायां नष्टं (D). २ सव्वं (B), सब (D).
३ करिज्जसु (B, C & D). ४ पूर्व (B), diopt in (C) ५ सरि अंका (D).
६ पुच्छल (A), पुक्षल (D). ७ अंक (A & D), अह (B & C). ८ मिटावह
(A), मिटावहि (B), मिटावइ (C), मिटावउ (D), मिटावहि (F). ९ सेख (A),
सेक्ख (B & C), सेस्सा (D). १० उवरल (A, D & F). ११ अंक (A, B,
C & D). १२ लुंप्पि (B & C), लोप्पि (D), लोप्पि (F). १३ लेक्ख (B & C).
१४ जच्छ (A). १५ पविज्जइ (B), पाइज्जइ (D). १६ एहु (A). १७ भणइ
(B & C). १८ फुल (B), फुर (F). The quadrant runs thus in (C)
and (D) — एहु भणइ पुन पिंगल नाग (C), कहइ फुरइ पुप्पि पिंगल णाग (D).
१९ लइ (B & C), ले (F). २० गुरुया (B), गुरुया (C). २१ लेक्खसि (B),
लेक्खउ (D & F). २२ Diopt in (C). २३ The name of the metro is
not mentioned in any of the commentaries; neither does it agree
with the definition of any metro described in the book.—Ed.

२८ । अथ माचोद्दिष्टमाह पादाकुलकेन (?) पुष्पेति । पूर्वयुगल-
सदृशानकान्देहि, गुरुगिरोऽक शेषे सोपय, उर्वरिताक सिखिमा
कथय, एवमकारेणोद्दिष्ट जानीत । उक्तार्थमस्येयमेव । पूर्वं पूर्वा-
कयुगल सर्वमाचोपरि न्यसत् । दिमाचस्य गुरोरुर्द्ध्वं पूर्वं पश्चादधो
स्थितेत् । गुरुर्द्ध्वाकसमाहारादुद्दिष्ट ज्ञायते भुव ॥ २८ पद्वसे
दशमभेदे योज्यते । तत्र तावत् ॥५॥ अथ भेद कतिथ इति
प्रश्न । तत्र प्रथममाचायां पूर्वमकाभावात्स्थिरसोऽको द्वितीय-
माचोपरि द्वय ९, तृतीयमाचायां पूर्वाकद्वये एकदिरूप त्रय
स्थितेत् । तृतीयस्थाने दिमाचस्य गुरो मत्वाद् द्वितीयोऽक
पूर्वाकद्वयरूप पश्चात्ताकोऽधस्तात्स्थिते, पचममाचोपरि चतुर्थौ पञ्चो-
परि त्रयोदशेति क्रमेण स्थितेद्व सर्वेच । अत्र गुरुगिरःसोऽक-
स्यमतिमत्रयोदशांशे सोपयेत् । एव कृते शिष्टा दश, तत्संख्योऽथ
भेदइति । एवमुदाहरणान्तरेऽपि योज्य । तद्यथा—

१	१	२	२	२	२
१	१	१	१	१	१

अथास्मात्कवित्वात्कि फल भविष्यतीत्युद्दिष्ट
माचोद्दिष्टमाह ॥ पुष्पेति ॥ अचेदमवधेय

माचाभेद समुत्पाद्य स्थानसंख्यामित[?] चरेत् ।

यथा तथास्य भवति मंदेदाहयुतौ फलम् ॥

आदिशून्ये भवेद्भानिरत्यशून्ये महद्भयम् ।

मध्यशून्ये भवेत्कृत्यु सर्वांशे विजयो भवेत् ॥

तद्व्यक्तेऽष्टदितये न कार्यं सप्तामित्युक्तैर्भवतीह पथा ।

रश्मे समुद्रेन च कार्यमिद्विर्न पैकपथस्वरित भवति ।

इति केचिदाह ॥ (१)

आसां णटं १

णटं सव्व^१कला कारिज्जसु^२

पुव्व^३जुअल सरि अंका^४ दिज्जसु ।

पुच्छल^५ अंकं^६ मिटावह^७ सेख^८

अवरउ^९ अंका^{१०} लुंपि^{११} कहु लेख^{१२} ॥

जत्थ^{१३} जत्थ^{१४} पाविज्जइ^{१५} भाग

एहु^{१६} कहइ^{१७} फुर^{१८} पिंगल णाग ।

परमत्ता लेइ^{१९} गुरुता^{२०} जाइ

जत लेक्खहु^{२१} तत लेक्खहु^{२२} आइ ॥ ४०^{२३} ॥

४० । अथ मानानष्टमाह णटेत्यादि । नष्टे सर्वाः कलाः

४० । १ अथासां नष्टं (A), अथ मानायां नष्टं (D) २ सव्वं (B), सय (D).
 ३ करिज्जसु (B, C & D). ४ पूर्व (B), dropt in (C) ५ सरि अंका (D).
 ६ पुच्छल (A), पुणल (D). ७ अंक (A & D), अङ्क (B & C). ८ मेटावह.
 (A), मेटावहि (B), मेटावद (C), मेटावड (D), मिट्टावहि (F). ९ सेख (A),
 सेक्ख (B & C), सेक्खा (D). १० अवरल (A, D & F). ११ अंक (A, B,
 C & D). १२ लुंप्पि (B & C), लोप्पि (D), लोपि (F). १३ लेक्ख (B & C).
 १४ जत्थ (A). १५ पविज्जइ (B), पादज्जइ (D). १६ एह (A). १७ भणइ
 (B & C). १८ फुल (B), फुर (F). The quadrant runs thus in (C)
 and (D) — एह भणइ पुन पिङ्गल नाग (C), कहइ फुरइ पुणि पिङ्गल णाग (D).
 १९ लइ (B & C), ली (F). २० गुरुता (B), गुरुता (C). २१ लेक्खसि (B),
 लेक्खड (D & F). २२ Dropt in (C). २३ The name of the metre is
 not mentioned in any of the commentaries; neither does it agree
 with the definition of any metro described in the book.—Ed.

सुरध्व, पूर्वधुगलसदृशानङ्गान् दिदि, मन्नाङ्गेन शेष लोपय, उहृत्त-
मङ्ग लोपयित्वा लिख, यत्र य प्राप्यते भाग एतद्गणति स्फुट
पिगलनाग । परमाचा गृहीत्वा गुरुता याति, यावन्निख्यते ताव
मेखन्नायाति । असुकप्रस्तारस्यासुकस्याने कौदृशो गणस्तिष्ठतीति
प्रश्ने, तत्कथनाय नष्टशिष्टमुच्यते । नष्टे ज्ञातये इति । तथाचाय
प्रकार, षड्गलप्रस्तारस्य प्रथमस्थाने कौदृगणस्तिष्ठति इति प्रश्ने,
सर्वा कला कर्त्तव्या भवन्ति । सर्वकलाकरणे च षड्गलधव स्थाप-
नीया, यथा ।।।।।, तत्र च पूर्वधुगलसदृशाङ्गदान पूर्ववत्तेन
लिपिक्रम १, २ ३ ५, ८, १२, अत्र च शेषाङ्गे मन्नाङ्ग[लो]प
कर्त्तव्यो भवति, शेष चयोद्गङ्ग, तत्र मन्नाङ्गस्यैकस्य लोपात्
द्वादशाङ्गोऽवशिष्ट, तल्लोपेन गुरुलघवो लेख्या भवन्ति । पुन
तल्लोपप्रका[र]ोऽप्युच्यते द्वितीयश्लोकेन, तस्यायमर्थः प्रदर्शयते । लोपा-
वशिष्टो द्वादशाङ्ग तस्य भागः प्राप्यते यैर्यैरङ्गैः, सोऽङ्गो निर्वहति,
तेषां परमाचया सह गुरुता कर्त्तव्या तथाहि प्रकृते च प्रथमकलाया-
मेकाङ्गसृतीयकलायां चयाङ्ग पञ्चकलायामष्टाङ्ग इति मिलित्वा
द्वादशाङ्ग-निर्वहस्तयाच एकाङ्ग प्रथमकलाया तिष्ठति, सापि
परमाचया सह गुरुता गता, तथाच षड्गलप्रस्तारे त्रिगुरुगण इति
लभ्यते । इदन्तु बोध्य प्रकारद्वयेनापि यचोद्गङ्गाङ्गो निर्वहति,
तत्र परमाचया सह गुरुता न सम्भवति, न एवाङ्गो नान्य । तथा
हि षड्ग[लो]प्रस्तारे पञ्चमस्थाने कौदृशो गण इति प्रश्ने सर्वलघु-
करण पूर्वधुगलसदृशाङ्गदानश्च पूर्ववत्तेन १, २, ३, ५, ८, १२ ।
अत्र च चयोद्गङ्गाङ्गे पञ्चमलोपेऽवशिष्टो भवति अष्टाङ्ग स च पञ्च-

लघोरुपरि तिष्ठति, एकद्वित्रिपञ्चभिर्मिलिताभिः सम्भवति, तत्र
पञ्चमलघोरुपरि स्थिताङ्क एव गृह्यते, अन्यथा एकाङ्कस्य परमा-
त्रया सह गुरुतापादने द्वयाङ्कस्याधःस्थाङ्क एव नास्तीति तस्य गुरु-
तापादकत्वाभावात् तस्योपादानमनर्थकमापद्येत, इत्यञ्च पञ्चमषष्ठ-
कलाभ्यां मिलित्वा गुरुतापादने लघुचतुष्टयमेको गुरुश्च ॥१॥५
पञ्चमस्थाने प[त]तीति वक्तव्यम् । षड्कलप्रसारस्य त्रयोदशस्थाने
कीदृग्गण इति प्रश्ने, त्रयोदशाङ्कस्य त्रयोदशाङ्कलोपे न किञ्चि-
द्वशिष्यते, तेन गुरुकरणाभावः, तथाच सर्वलघुरेव शिष्यते
॥१॥१॥ (C).

४० । णट्ट । नष्टे सर्वाः कलाः कुरु, पूर्वयुगलसदृशानंकान्
देहि । षष्ठमंकं लोपय शेषे उर्वरितमंकं लुप्त्वा कथय लेख्ये ॥ यत्र
यत्र प्राप्यते भाग एवं कथयति स्फुरं पिंगलनागः । परमात्रां
गृहीत्वा गुरुतां याति, यावत्स्थित्यते तावत्मेख आयाति ॥ इदं षड्कले
दशमो भेदः कीदृगिति प्रश्ने योज्यते । तत्र सर्वकलाः ॥१॥१॥
पूर्ववदंकितः, षष्टाङ्को दशमः शेषे त्रयोदशाङ्के
उन्नितः । शेषास्त्रयः । तत्रावशिष्टाङ्केषु मध्ये

१	२	३	४	५	६	७
१	१	१	१	१	१	१

तृतीयः अङ्को लुप्तः । यत्रेति कृते तृतीया कला चतुर्थया सह
गुरुतां याता ॥३॥, अयं दशमो भेदो वक्तव्यः । प्रथमद्वितीयरूपां-
कस्य लोपो न संभवति । प्रथममात्राया अग्रिममात्रया सह गुरु-
ताया असंभवात्, द्विरूपस्याङ्कस्यापि भागस्यानीयत्वात् ॥ (C).

अह वखाणं उदिहं (०) ।^१

अकखर^१ उप्परि^२ दुष्सा

अंका दिज्जाहु^३ मुण[णे]हु^४ उदिडा^५ ।

सहु उप्परि^६ जो अंको

तं दह^७ एकेण जाणेहु ॥ ४१ ॥ [गाथा]

४१ । वर्षादिष्टमाह । अचरोपरि दिगुणमद्वान् देहि उदिष्ट ।
 लघोरपरि षोऽकस्य दत्त्वा एकेन जानीहि ॥ एकेन सह दक्षित्यनेन
 तत्राह्ने एकेन सह मिश्रण कार्यमित्यर्थः । चतुरचरमसारे सर्वलघु^१
 कुच वर्तन्ते ऽऽऽऽ इति प्रश्ने, अचरोपरि दिगुणा दिगुणा अद्वा-
 देया^२, तथाच $\begin{smallmatrix} १ & १ & ३ & ३ \\ १ & १ & ३ & ३ \end{smallmatrix}$ अथ लघोरभावात् लघूपरिस्त्रिता-
 कस्य एकेन मिश्रण [न] सम्भवति, किञ्च एकाङ्क एवावशिष्यति, तेन
 चतुरचरमसारस्य गुरुचतुष्कं प्रथमत एव पततीति वक्तव्यम् ।
 अपर दर्शयति, चतुरचरमसारस्याद्यन्तयोर्लघुद्वय मध्यस्थाने गुरुद्वय
 [कुच] पततीति $\begin{smallmatrix} १ & १ & ३ & ३ \\ १ & १ & ३ & ३ \end{smallmatrix}$ प्रश्ने, उत्तरोत्तर दिगुणा अद्वा-
 देयास्तथाच तत्र लघूपरि एकाङ्कोऽष्टाकस्य इति मिश्रित्वा नत्र,
 तत्र चैकाङ्कयोगने कृते सति दशाङ्क सम्भवति, तेन द्[श]मस्थान-
 इति वक्तव्यम् । चतुरचरमसारे सर्वलघु^३ कुच वर्तन्ते $\begin{smallmatrix} १ & १ & ३ & ३ \\ १ & १ & ३ & ३ \end{smallmatrix}$
 इति प्रश्ने, दिगुणा अद्वा देया . प्रथमलघोरपरि एकाङ्क^४, ततो

४१. १ अथ वर्षाभासुदिहं (A) अथ वर्षाभासुदिहं (B) अथ वर्षाभासुदिहं (D) अथ वर्षाभासुदिहं (E) २ अथर (B & C) ३ अथर (A & D) ४ दिग्गुण (F) ५ लघुच (B) लघुच (C) लघुच (D) लघुच (F) ६ अदिह (A & F) अदिह (D) ७ दह (A & D) दहि (B) In (E), after अंको in the last half वरच अथ अदिह ।

आसां णट्टं ।^१

णट्टे अंके भाग^२ करिज्जसु

सम^३ भागह^४ तहि^५ लहुअ^६ मुणिज्जसु^७ ।

विखम^८ एक दे^९ वंठण किज्जसु

पिंगल जंपद्द गुरु आणिज्जसु ॥ ४२ ॥ [अलिप्ता]

द्वयाङ्कः, ततश्चतुरङ्कः, ततोऽष्टाङ्कः, एकेन सर्वाणि मिलित्वा षोडश, षोडशस्थाने पततीति वक्तव्यम् । (C).

४१ । अथ वर्णाद्विष्टमाह अख ॥ अचरोपरि द्विगुणानंका-
न्देहि, पञ्चाब्जानीतोद्दिष्टं । लघूपरि योऽंकः पतति सैकं कृत्वा तं
जानीत ॥ उक्तं चान्यत्र । उद्दिष्टं द्विगुणानाद्यादुपर्यंकान् समा-
लिखेत् । लघुस्था ये तु तत्रांकास्तैः सैकैर्मिश्रितैर्भवेत् ॥ इदं चतु-
रचरे योज्यते ॥ यथायं भेदः ॥ ११५१ कतिथ इति प्रश्ने, द्विगुणांक-
दाने न्यासः $\begin{smallmatrix} ११४८ \\ ११५१ \end{smallmatrix}$ अत्र लघुस्थांकाः एकद्व्यष्टरूपास्तेषां
योगः ११ एकादश, सैकः १२ द्वादश, एतत्संख्योऽयं भेद इति
स्पष्टम् ॥ (G).

N.B. There is a process different from this in the Sanskrit work of Pingala, and its commentary by Haláyudha. Vide Society's Edition by Vishwanátha Sástrí, pp. 233-234. The same result may be analytically arrived at: vide Ghosha's Chhandah-sára-sangraha, Introduction, p. xix. para 46.—Ed.

४२ । १ अथैषां नष्टं (A), अथ वर्णानां नष्टं (D). २ भाष्य (E). ३ सरि (B, C & F). ४ भाष्य (B & C), भागे (D & F), भाष्य (E). ५ ते (A & D), नर (E). ६ लघु (B, C, D, E & F). ७ आणिज्जसु (B & C), मुणिज्जसु (D & E). ८ विखम (D, E & F), विखम (C). ९ देर (A, D & E), दर (B & C).

४९ । वर्ण [मष्ट] माह । मष्टाद्वे भाग कुरुष्व मष्टप्रभागे तस्मिन्
 लघुमानयस्व । विषमे एक दत्त्वा वष्टम कुरुष्व विगमो जल्पति
 गुरुमानयस्व ॥ मष्टे अष्टमस्ताने प्रश्नेऽकस्य भाग कर्तव्य । यत्र
 प्रश्नाद्द्वयं समो भवति तत्र लघु स्याथ , तदद्वेष्ट्यापि समत्वे पुनरपि
 तदद्वेष्ट्वा लघु स्याथ । एवमप्येष्टपि । विषमप्रश्नाद्वे वा [तु]
 गुरु स्याथ तत्राद्वे चैक दत्त्वा भाग कार्यं इति क्रम । उदा-
 हरणं यथा, चतुरशरप्रस्तारे कौटुकं प्रथमो गण इति प्रश्ने,
 प्रश्नाद्द्वयं एकलस्य विषमत्वाद्गुरु स्याथ ऽ, तत्र चैकाद्वे पुनरेक-
 योजने दद्याद्द्वौ जातस्तदद्वेष्ट्यैक मोऽपि विषम तेन पुनरपि गुरु-
 लैख्य , एवमप्येष्टपि गुरुरेवाधातीति चतुर्गुह ऽऽऽऽ प्रथमप्रकार-
 इति वाच्यम् । एव चतुरशरजाते [प्रस्तारे] द्वायमस्थाने कौटु-
 गिति प्रश्ने द्वायाद्वयं समत्वाद्वादी लघु स्याथ , तदद्वेष्ट्वा च कते
 पञ्चाद्वयं प्राश्नस्तस्य विषमत्वाद्गुरु स्याथ , तत्र च एकदाने षडङ्को
 भवति, तदद्वेष्ट्वाकरणे च चयाद्द्वौ भवति, न च विषमो भवति
 इति पुनरपि गुरु स्याथ , चयाद्वे चैकयोजने चतुरङ्गस्तस्य च
 समत्वाद्लघु स्याथ । ऽऽऽ । इत्यं चतुरशरप्रस्तारे द्वायमस्थाने आदा-
 वन्तो लघु मध्ये गुरुद्वयमस्तीति वक्तव्यम् । (C)

५० । अथ वर्णवृत्तभेदेषु मष्टप्रकारमाह ण्डेति । अके समे
 विषमे वेत्यर्थ , भाग — भाग, अर्द्धांशमिति यावत् यथाप्रकार-
 वल्लमिति शेष , करिज्जसु — कुरुष्व कल्पयेति यावत्, तत्र य
 सम भागार्द्धं — सम भाग समस्य भाग अर्द्धांश इत्यर्थ , तत्र —
 तत , लज्ज — लघु श्रुणिज्जसु — जानीहि क[च]येति यावत्,

विषमम् — विषमस्यां कस्य एकै — एकम् एकत्वसंख्याबोधकमकमि-
त्यर्थः, द्वे — दत्त्वा संयोज्येति यावत्, वंठण — वंठनं भागे-
मङ्गलमिति यावत्, किञ्जसु — कुरुष्व कल्पयेति यावत्, वंठन-
मिति भागकल्पने देशी, ततः गुरु आण्जसु — गुरुमानय कल्प-
येति यावत् । एवं प्रकारेण वर्णवृत्तभेदानामिति शेषः, ण्डि — नष्टं
नष्टप्रकारमिति यावत्, पिंगल जंपद — पिंगलो जल्पति कथयति ॥
समांकभागे कृते योऽंकः स लघुकल्पकः, विषमांकभागे योऽंकः
स गुरुकल्पकः । विषमांकस्य भागसु विषमांकसेकेनांकेन संयोज्य
कल्पनीय इति निर्गलितार्थः । अत्र यद्यपि एकांकेन योजिती
विषमः समभावं प्राप्नोति तथापि तस्य भागः विषमांकभाग-
एवेति, ततो लघुकल्पनभ्रान्तिर्न कर्तव्येति ध्येयम् । अयमर्थः —

एकाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेदः कीदृश इति पृष्टे, एकांके विषमे
एकांकयोजनेन कृतभागे एको गुरुः कल्प्यः । अनंतरं चाक्षरा-
भावान्न कल्पना । एवं च एकाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेद एकगुरु-
रिति वाच्यम् । एवमेकाक्षरवृत्तस्य द्वितीयो भेदः कीदृश इति
पृष्टे * * * कल्पनीयः, अनंतरं चाक्षराभावान्न कल्पना, एकलघु-
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् ।

एवं द्व्यक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेदः कीदृश इति पृष्टे, पृष्टस्य
एकांकस्य विषमस्य एकांकयोजनेन भागे एको गुरुः कल्पनीयः,
पुनरपि भागलक्ष्यैकांकस्य विषमस्य भा[गे] द्वितीयो गुरुः कल्प्यः ।
अनंतरं चाक्षराभावान्न कल्पना, एवं द्विगुरुद्व्यक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेद-
इति वाच्यः । एवं द्वितीयो भेदः कीदृश इति पृष्टे, पृष्टस्य

द्वितीयाकस्य समस्य भागे एको लघु कल्पनीयस्ततो भागस्य
 स्यैकाकस्य विषमत्वादेकेन योजितस्य भागे एको गुरु कस्य,
 अनंतरं चाक्षराभावाच्च कल्पना, एव च प्रथममेको लघुस्तत एको
 गुरुरौदृशो झञ्चरवृत्तस्य द्वितीयो भेदः । एव झञ्चरवृत्तस्य द्वितीयो
 भेदः कौदृश इति शृष्टे, शृष्टाकस्य द्वितीयस्य विषमत्वादेकाकयोज-
 नेन भागे प्रथममेको गुरु कल्पनीयस्ततो भागस्यस्य द्वितीया-
 कस्य समत्वाद्भागे एको लघु कस्य, अनंतरं चाक्षराभावाच्च
 कल्पना, एव च यच्च क्रमेण गुरुलघू भवत ईदृशो झञ्चरवृत्तस्य
 द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एव चतुर्थो भेदः कौदृश इति शृष्टे,
 शृष्टाकस्य चतुर्थस्य समत्वात्तद्भागे प्रथम एको लघु कस्य, ततो-
 भागस्यस्य द्वितीयाकस्यापि समत्वात्तद्भागेऽपि पुनरप्येको लघु
 कस्य, अनंतरं चाक्षराभावाच्च कल्पना, एव च यच्च लघुद्वय
 च झञ्चरवृत्तस्य चतुर्थो भेद इति वाच्यम् ।

एव चञ्चरस्य प्रथमो भेदः कौदृश इति शृष्टे, शृष्टाकस्य एकस्य
 विषमत्वादेकाकेन योजितस्य भागे एको गुरु प्रथम कस्य, ततो-
 भागस्यस्यैकाकस्य विषमत्वादेकाकयोजनादारद्वय भागे गुरुद्वय-
 कल्पनम्, अनंतरं चाक्षराभावाच्च कल्पना, एव च यच्च गुरुद्वय-
 मीदृशस्यचरवृत्तस्य प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं चञ्चरस्य
 द्वितीयो भेदः कौदृश इति शृष्टे, शृष्टाकस्य द्वितीयस्य समत्वाद्भागे
 प्रथममेको लघु कस्यस्ततो भागस्यस्यैकाकस्य विषमत्वादेकाक-
 योजनादारद्वय भागे गुरुद्वय कल्पनीयमनंतरं चाक्षराभावाच्च
 कल्पना, एव यच्च प्रथममेको लघुस्ततो गुरुद्वयमीदृशस्यचरस्य

द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं त्र्यक्षरस्य तृतीयो भेदः कीदृश-
इति [पृष्ठे], पृष्ठांकस्य तृतीयस्य विषमत्वादेकांकयोगेन भागकल्पने
एकगुरुः कल्प्यस्ततो भागलब्धस्य द्वितीयांकस्य समत्वान्तद्भागे लघुः
कल्प्यस्ततो भागलब्धस्य एकांकस्य विषमत्वादेकांकयोगेन तद्भागे
गुरुः कल्प्यः, अनंतरं चाक्षराभावान्न कल्पना, एवं च यत्र प्रथममेको-
गुरुस्ततो लघुगुरु ईदृशस्यत्र्यक्षरस्य तृतीयो भेद इति वाच्यम् ।
एवं त्र्यक्षरवृत्तस्य चतुर्थो भेदः कीदृश इति पृष्ठे, पृष्ठस्य चतुर्थांकस्य
समत्वान्तद्भागे एको लघुः कल्प्यस्ततो भागलब्धस्य द्वितीयांकस्यापि
समत्वान्तद्भागेऽपि लघुः कल्पनीयः, ततो भागलब्धस्यैकांकस्य विषम-
त्वादेकांकयोगेन तद्भागे गुरुः कल्पनीयस्ततश्चाक्षराभावान्न कल्पना,
एवं च यत्र प्रथमं लघुद्वयं तत एको गुरुरीदृशस्यत्र्यक्षरवृत्तस्य
चतुर्थो भेदः इति वाच्यम् । एवमग्रेऽप्युच्यम् ।

एवं चतुरक्षरस्य प्रथमो भेदः कीदृश इति पृष्ठे, पृष्ठांक-
स्यैकस्य विषमत्वादेकं दत्त्वा तद्भागे एको गुरुः कल्पनीयः, ततो-
भागलब्धस्यैकांकस्य वारत्रयमेकांकयोगेन भागे गुरुत्रयं कल्प-
यित्वा चतुर्गुरुश्चतुरक्षर[स्य] प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं
चतुरक्षरस्य द्वितीयो भेदः कीदृश इति पृष्ठे, पृष्ठस्य द्वितीयां-
कस्य समत्वान्तद्भागे एको लघुः कल्पनीयस्ततो भागलब्धस्यैकस्य
विषमत्वादेकांकं दत्त्वा वारत्रयं भागकल्पने गुरुकल्पने गुरुत्रयं
कल्पनीयम्, एवं च यत्रादौ एको लघुस्ततो गुरुत्रयमीदृशश्चतु-
रक्षरस्य द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवमग्रेऽप्युच्यम् । (E).

४२ । पृष्ठे । नष्टेऽंके भागं कुरु, समे भागे [तं] लघुं जानीहि ।

अद्य वर्णमेव (B) ।^१

अक्षर^२ संखे^३ कोट्ट कर

आद्य अत पदमंक^४ ।

सिर दुइ अंके अवर^५ भर

सूई^६ मेरु णिसंक^७ ॥ ४३ ॥ दीहा ।

विषमे एक दत्ता भाग कुरु, पिगस्तो जल्पति गुरुमानय ॥
नष्टस्यांके समे सधुर्विषमे गुरुरित्यर्थं । इदं चतुरचरे बोध्यते ।
अथ द्वादशो भेद कीदृगिति प्रश्ने, द्वादशांकस्य समत्वादाद्यो-
क्तधु, तदर्द्धस्य षड्कस्यापि समत्वाद्द्वितीयोऽपि सधु, तदर्द्धस्य
व्यकस्य विषमत्वाद्गुरु, सैकस्य तदर्द्धस्य द्व्यकस्य समत्वाक्तधु, तद्यथा
॥ ४१ ॥, अथ भेदो द्वादशमस्य इत्यर्थं । एव पञ्चाचरादावपि
बोध्यम् ॥ ४२ ॥ (G)

४३ । अद्य वर्णमेव । अक्षरसंख्याया कोट्ट कुरु, आद्यन्तेषु
प्रथमोऽङ्कः । शिरोदयाद्धेनापर विगृह्णि सूचीमेवौ निश्चयम् ॥
एकाक्षरमारभ्य द्वादक्षर इन्द्रसां चिकीर्षितं भवति तावती पञ्चि
कर्त्तव्या । तत्र द्वादशान्ते चैवांकदानं कार्यं, तेन प्रथमपक्षौ कोट्ट-
द्वयमेव । सूचीमेवरिति समाख्यावशादादौ सूक्ष्मता, चत्तरोत्तरं

४३ । १ अद्य वर्णमेव (A & E) २ अक्षर (B) अक्षर (D) ३ संखे
(B) संखे (C) सधु (F) ४ पदमंक (B & F), अद्य after this (I)
५ अक्षर (D & E) जानक Leforo धरं (E) ६ धरं (D & F) ७ विषम
(E) वीषम (F)

देकगुरुद्वयम् अष्टौ को च एकमन्तात्मन्मधुरेकः । एव द्वितीय
पक्षौ च मिलित्वा अष्टाद्वौ निष्पद्य, तेन व्यञ्चरजातौ प्रस्ता[रा]-
एकम्, एक मन्मगुरु, एक मन्मन्मधु, त्रिगुरुद्वय, चिरेकगुरु,
एवमपेऽपि बोद्धव्यम् ॥ (८)

४३ । अमुकवर्णवृत्तमात्रागणप्रस्तारयोरेतावद्वहसलघुको भेद
कतिमस्याक इति अनिर्दिष्टकमस्ति निर्द्धारितमस्याकगुरुमधु-
पुक्तत्वरूपप्रस्तारनिर्णेतस्वरूपाऽनिर्द्धारितमस्याकभेदनिष्ठाया एको
दाविद्यादिपिडौभूतैकत्वदित्यादिकाया निमित्तवर्णवृत्तमात्रागण-
भेदनिष्ठायाश्च पिडौभूतदिचतुरष्टषोडशेत्यादिकाया मस्याया-
निर्द्धारककोष्ठम्याकममृशो वा भेदः । अथ निमित्तभेदनिष्ठपिडौ
भूतदित्वचतुष्टादिमस्यानिर्द्धारण मत्तन्मेरूपकिनिमित्तकोष्ठवर्त्यैक-
योजननिष्पन्नाकेन बोध्यमिति गुरुपदेशोऽनुसंधेयः । पूर्ववद्विविधे,
तत्र वर्णमेरूपकारमाह । अक्षरमखेति । अक्षर मखे — मख्याता-
चराणाम् । अत्राक्षरपदस्य चरणाक्षरपादत्वात्सख्यातचरणाक्षराणा-
मित्यर्थः । मख्यातानि एकादिषद्विभक्तिपर्यंतमख्यायुक्तानि चरणा-
चराणि येषां तेषां वृत्तानामिति निर्गलितार्थः । कोष्ठ — कोष्ठानि
गुरुपदेशादिति शेषः, कुरु — कुरु । एकाक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठद्वय
द्वाक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठत्रय, त्र्यक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठ[चतुष्टय] चतुर-
क्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठपञ्चकमित्येव गुरुपदेशादुत्तरोत्तरैकैकवृद्ध्या
एकाक्षरमारभ्य षद्विभक्त्याक्षरपर्यंत कोष्ठानि कल्पयेति निर्गलितार्थः ।
तथु आह अंत — आद्यतयो कोष्ठयो, पदमक — प्रथममकमेकत्व-
सख्याबोधकमकमिति यावत् देखीति शेषः । अक्षर — अपर आद्य-

तांतरालस्थितमिति यावत् कोष्ठकं, मिर दुद अंके — शिरोऽंकद्वयेन, अवहट्टभाषायां पूर्वनिपातानियमात्, भरु—पूरय पूरणीयकोष्ठ-
शिरःस्थांकद्वययोजननिष्पन्नांकेनाद्यंतांतरालस्थितं कोष्ठं पूरणीय-
मित्यर्थः । एवमकारेणेति शेषः, मेरु—मेरुः, णिमंक—निःशंकं
निश्चयेनेति यावत्, सूई—सूच्यते निर्मोच्यते इति योजना ।

अथैतन्निर्माणप्रकारो लिख्यते । प्रथमं वामदक्षिणयोरेकांगुल-
मायतमूर्द्धाधोरेखाद्वयं विनिर्माय तत्पार्श्वयोः ऋजुरेखया मेल-
नीयमेवमेकं दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्र उर्ध्वरेखामध्यदेशमारभ्याधो-
रेखामध्यदेशपर्यंतमेकामृजुरेखां दत्त्वा कोष्ठद्वयं कल्पनीयं, तत्र तत्र
प्रत्येकमेकैकोऽंको देयः, तत्र प्रथममिदं मेरुस्वरूपं प्रथमकोष्ठस्यै-
कांकेन एकवर्णवृत्त एकगुरुरेको भेदः, द्वितीयकोष्ठस्यैकांकेन च एक-
लघुरेको भेदः इति निर्द्धारितैकत्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तत्वरूपनिर्णीत-
स्वरूपैकवर्णभेदनिष्ठैकत्वसंख्या प्रतीयते । कोष्ठद्वयस्यैकांकद्वयपरस्पर-
योजननिःपन्नद्वितीयांकेन चैकवर्णवृत्तभेदस्य द्वित्वरूपा समस्ता संख्या
प्रतीयते, इतीयं कोष्ठद्वयात्मिका प्रथमा एकवर्णमेरुपंक्तिः ।

एवमेतत्पंक्त्यधोरेखां पार्श्वयोर्मनागवर्द्धयित्वा अंगुष्ठमात्रं मध्यदेशं
त्यक्त्वा अधस्तादेका रेखा उपरितनरेखासमाना कार्या, पार्श्वयोश्च
ऋजुरेखया मेलनं कार्यमेवमेकमायतं कोष्ठं विधाय तत्र उपरि-
तनप्रथमकोष्ठस्याधोरेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनरेखापर्यंतमेका ऋजु-
रेखा देया, ततः द्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारभ्याधस्तनरेखापर्यंत-
मेका ऋजुरेखा देया, एवं कोष्ठत्रयं गंपाद्य प्रथमान्यकोष्ठयोः
प्रत्येकमेकैकोऽंको देयः, अंतरालवर्त्ती च द्वितीयः कोष्ठः शिरः-

सैकांकद्वययोजननिपक्षद्वितीयाकेन पूरणीय, तत्र द्वापरवृत्त-
भेदेषु दिगुदरेको भेद इति निह्वारितद्वित्वमस्याकगुरुयुक्तद्वापर-
वृत्तभेदनिष्ठैकत्वरूपमस्या प्रथमकोष्ठसैकाकेन प्रतीयते । ततो-
द्वितीयकोष्ठस्यद्वितीयाकेन द्वापरस्यैकगुर्वैकल्ययुक्तौ द्वौ भेदाविति
निह्वारितैकत्वमस्याकगुरुयुक्तद्वापरभेदनिष्ठद्वित्वरूपमस्या प्रती-
यते । ततस्तृतीयकोष्ठसैकाकेन द्वापरस्य दिगुदरेको भेद इति
निह्वारितद्वित्वमस्याकगुरुयुक्तद्वापरभेदनिष्ठैकत्वरूपमस्या प्रतीयते ।
कोष्ठत्रयस्यभ्रममत्ताकयोजननिपक्षचतुर्थीकेन च चतुष्टया ममता
भेदमस्या निधीयते, सेष कोष्ठत्रययुक्ता द्वापरमेवपङ्क्तिर्द्वितीया ।

एवमेतत्पङ्क्त्यधोरेखां पार्श्वयोर्मनाम्बुद्वयवैकांगुलमात्रमध्यदेशं
त्यक्तोपरितनरेखाममानाधस्ताद्वत्त्वा काया, पार्श्वयोश्च स्रजुरेखाया
मेलनं कार्यमेवमेकं दीर्घं कोष्ठं निमाद्य तत्र उपरितनप्रथम-
कोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारभ्याधोरेखापर्यन्तमेका स्रजुरेखा देया,
ततो द्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारभ्याधोरेखापर्यन्तमेका स्रजुरेखा
देया, ततस्तृतीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारभ्याधोरेखापर्यन्तमेका स्रजु-
रेखा देया, एव कोष्ठचतुष्टयं मपाद्य तथाद्यतकोष्ठयोः प्रत्येकमेकै
कोऽको देयस्तदतरास्तस्यद्वितीयकोष्ठस्य च तच्छिरःस्यैकद्वितीयेत्येक
द्वययोजननिपक्षद्वितीयाकेन पूरणं कार्यं, द्वितीयकोष्ठस्य च तच्छि-
रःस्यद्वितीयैकेनैकद्वययोजननिपक्षद्वितीयाकेन पूरणं कार्यं तत्र
प्रथमकोष्ठसैकाकेन द्वापरस्य दिगुदरेको भेद इति निह्वारित-
द्वित्वमस्याकगुरुयुक्तद्वापरवृत्तभेदनिष्ठैकत्वरूपमस्या प्रतीयते । द्वि-
तीयकोष्ठस्यद्वितीयाकेन च द्वापरस्य दिगुर्वैकल्ययुक्त भेदत्रय-

मिति निर्द्धारितद्वित्वैकत्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तत्र्यचरभेदनिष्ठत्रित्वरूप-
संख्या निश्चीयते । एवं तृतीयकोष्ठस्यतृतीयांकेन [त्र्य]चरस्यैकगुरु-
द्विलघुयुक्तं भेदत्रयमिति निर्द्धारितैकत्वद्वित्वसंख्याकगुरुलघुयुक्त-
त्र्यचरभेदनिष्ठक[त्रित्व]रूपसंख्या निश्चीयते । एवं चतुर्थकोष्ठस्यैकां-
केन त्र्यचरस्य त्रिलघुयुक्त एको भेद इति निर्द्धारितत्रित्वसंख्याक-
लघुयुक्तत्र्यचरभेदनिष्ठैकत्वरूपसंख्या प्रतीयते । कोष्ठचतुष्टयस्यसर्वांक-
योजननिष्पन्नाष्टमांकेन च त्र्यचरस्याष्टौ भेदा इति समस्ता त्र्यचर-
वृत्तभेदसंख्या निश्चीयते, सेयं तृतीया कोष्ठचतुष्टययुक्ता तृती-
याचरमेरूपंक्तिः ।

एवं पूर्वोक्तरीत्यैकं दीर्घं कोष्ठं निर्माय तत्र कोष्ठपंचकं विधाय
प्रथमांत्ययोः कोष्ठयोरेकैको देयः, अंतरालस्यस्य द्वितीयकोष्ठस्य
शिरःस्यैकतृतीयेत्यंकद्वययोजननिःपन्नचतुर्थाङ्केन पूरणं विधेयं, तृती-
यकोष्ठस्य च शिरःस्यतृतीयाङ्कद्वययोज[न]निःपन्नषष्ठांकेन पूरणं
विधेयं, चतुर्थकोष्ठस्य च शिरःस्यतृतीयेत्यंकद्वययोजननिःपन्नचतु-
र्थांकेन पूरणं विधेयं, तत्र प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन चतुरच[र]वृत्तस्य
चतुर्गुरुरेको भेद इति निर्द्धारितचतुष्टयसंख्याकगुरुयुक्तचतुरचरवृत्त-
भेदनिष्ठैकत्वसंख्या प्रतीयते । द्वितीयकोष्ठस्यचतुर्थांकेन च चतुरचरस्य
त्रिगुर्वेकम[ल]घुयुक्तं भेदचतुष्टयमिति निर्द्धारितत्रित्वैकत्वसंख्याक-
गुरुलघुयुक्तचतुरचरभेदनिष्ठचतुष्टयरूपसंख्या प्रतीयते । ततस्तृतीय-
कोष्ठस्यषष्ठांकेन चतुरचरस्य द्विगुरुद्विलघुयुक्ताः षड्भेदा इति
निर्द्धारितद्वित्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तचतुरचरभेदनिष्ठषट्संख्या प्रती-
यते । ततः चतुर्थकोष्ठस्यचतुर्थांकेनैकगुरुत्रिलघुयुक्तं चतुरचरस्य भेद-

चतुष्टयमिति निङ्गारितैकत्वमित्यस्याकगुरुक्षुयुक्तचतुरचरभेद-
निष्ठचतुष्टय[रूप]मस्या निश्चीयते । ततः पञ्चमकोष्ठस्यैकाकेन चतु-
र्जघुयुक्तचतुरचरस्यैको भेद इति निङ्गारितचतुष्टयमस्याकलघुयुक्त-
चतुरचरभेदनिष्ठैकत्वरूपस्या निश्चीयते । कोष्ठपञ्चकमिष्टमर्वाक-
योजननि पञ्चषोडशाकेन च षोडशरूपा ममप्ता चतुरचरभेदमस्या
प्रतीयते, सेयः पञ्चकोष्ठयुक्ता चतुर्थी चतुरचरभेदरूपिणी ।

एव पूर्वोक्तरीत्या एक दीर्घ कोष्ठ विधाय तत्र कोष्ठपद-
निर्माय प्रथमांशकोष्ठयोरेकैकोऽको देयः, अतराक्षद्वितीय-
कोष्ठस्य गिरि स्यैकचतुर्थ्येत्यकद्वययोजननि पञ्चपञ्चमाकेन पूरणं विधेयम् ।
ततः तृतीयकोष्ठस्य गिरि[]स्यचतुर्थ्यष्टेत्यकद्वययोजननि पञ्चदशमाकेन
पूरणं विधेयम् । ततश्चतुर्थकोष्ठस्य गिरि स्यषष्ठचतुर्थ्येत्यकद्वययोजन-
नि पञ्चदशमाकेन पूरणं विधेयम् । ततः पञ्चमकोष्ठस्य गिरि स्य
चतुर्थ्येत्यकद्वययोजननि पञ्चपञ्चमाकेन पूरणं विधेयम् । तत्र प्रथम-
कोष्ठस्यैकाकेन पञ्चाक्षरवृत्तस्य पञ्चगुरुरेको भेद इति निङ्गा-
रितपञ्चमस्याकगुरुक्षुयुक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठैकत्वमस्या निश्चीयते । ततः
द्वितीयकोष्ठस्यपञ्चमाकेन च पञ्चाक्षरवृत्तस्य चतुर्गुर्वैकल्ययुक्त भेद-
पञ्चकमिति निङ्गारितचतुष्टैकत्वमस्याकगुरुक्षुयुक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठ-
पञ्चत्वमस्या निश्चीयते । ततः तृतीयकोष्ठस्यदशमाकेन पञ्चाक्षर-
वृत्तस्य त्रिगुरद्विचतुष्टय भेददशकमिति निङ्गारितचित्त्वद्वि-
त्यस्याकगुरुक्षुयुक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठदशत्वमस्या नी[]ति शीयते । ततः
चतुर्थकोष्ठस्यदशमाकेन पञ्चाक्षरवृत्तस्य द्विगुरद्विचतुष्टय भेद-
दशकमिति निङ्गारितद्विचित्त्वमस्याकगुरुक्षुयुक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठ-

दशत्वसंख्या निश्चीयते । ततः पंचमकोष्ठस्यपंचमांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य एकगुरुचतुर्लघुयुक्तं भेदपंचकमिति निर्द्धारितैकत्वचतुष्टयसंख्याकगुरु-लघुयुक्तपंचाक्षरभेदनिष्ठपंचत्वसंख्या निश्चीयते । ततः षष्ठकोष्ठ-स्यैकांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य पंचलघुयुक्त एको भेद इति निर्द्धारित-पंचत्वसंख्याकलघुयुक्तभेदनिष्ठैकत्वसंख्या निश्चीयते । कोष्ठषट्कनिष्ठ-सर्वांकयोजननिःपन्नद्वात्रिंशत्तमांकेन च द्वात्रिंशद्रूपा समस्ता पंचा-क्षरवृत्तभेदसंख्या प्रतीयते । एवमग्रेऽपि सुधीभिः स्वयमूह्यं, गन्ध-विस्तरभयान्न लिख्यते ॥ (E).

४३ । अथ कियंतः सर्वगुर्वैकगुरु-द्विगुरु-त्रिगुर्वादयः, एवं कियंतः सर्वलघ्वैकलघु-द्विलघ्वादय इति ज्ञानार्थं मेरुमाह, अक्षर । अक्षरसंख्यया कोष्ठान् कुरु, आद्यमंत्यं च प्रथमांकेन पूरय । शीर्षद्वयांकेनापरं भर, जानीत सूचीमेरुं निःशंकम् ॥ आद्यं कोष्ठमिति शेषः, तथाच सर्वत्र आद्यांत्यकोष्ठयोरेक एव लेख्यः, शीर्षकोष्ठद्वयरूपांकेन रिक्तकोष्ठं पूरयेत्यर्थः । तथाच एकाक्षरादौ दृष्टमेरुसंख्यया ज्ञादिकोष्ठान्द्वान्तरितानेकैकवृद्ध्या लिखेत् । तत्र सर्वकोष्ठाद्यंतयोरेकं दत्त्वा पश्चादुपरितनं कोष्ठद्वयांकां शृङ्खला-बंधन्यायेनैकौकृत्यावशिष्टाः कोष्ठाः पूरणीयाः ॥ तत्र एकाक्षर-प्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, एकः सर्वलघुरिति भेदद्वयमेव सिद्धं, तस्य द्विभेदत्वात् ॥ द्व्याक्षरप्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, द्वौ एकगुरु, एकः सर्व-लघुरिति ॥ एवं त्र्याक्षरप्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, त्रय एकगुरवः, त्रयो द्विगुरवः, एकः सर्वलघुरिति ॥ एवं सर्वत्र प्रस्तारे एकः सर्वलघुः, त्रय एकलघवः, त्रयो द्विलघवः, एकः सर्वगुरुरित्यादि सर्वत्र

अहं अस्मि पताका ।*

उद्दिष्टां मरि अंका दिज्जमु

पुण्वं अंक पर भरण करिज्जमु' ।

पावसुं अंक पटमं परिटिज्जमु'

पत्थरं मंभं पताका किज्जमु' ॥ ४२' ॥ [अष्टिमा]

बोध्यम् । अर्वाकयोगेन कम्पा भवति । यथा एकादशे दौ २, इदरे
एवात् ३, अर्धे ४, ८, चतुर्दशे षोडशेत्यादि । अष्टमसंध्यम् ।
अवस्यमाना गुरुवः पथ मेतौ नृ यथ दृश्यते । एवंवाप्यमणे
विषयेन वाडित्तं कथनम् ॥ अथ प्रत्यागात्क्रियकर्मोऽथ मेढ इति
ज्ञात्वा विषयद्वयोऽयमित्यवधार्यं यथ वदेदिति ॥ ४३ ॥ ८

४३ । अथ वर्णपताकामाह । उद्दिष्टमदृष्टान्दानं देहि, पूर्वा
देन परमाणं कुरु । शान्नाहं प्रथमवान्तो दीयते, प्रत्यक्षं कथय
पताका विषये ॥ अथमर्थः,—वर्णोद्दिष्टे यदा यदा दृष्टान्तेवादा-
देवा, एतावान् विषयः अतश्चेद्दिष्टान्तरं उत्तरीजगदिगुणा-
अदा दीयते, अथ दृष्टान्तेगदिगुणादव्यापनमात्रं, तत्र सङ्ख्य
वामा गतिरिति ज्ञातेन जगमाह एव पूर्वोक्तं प्रथमं एव व्याप-
नीयः, न एकगुरुकक्षान्, तेनादेन सह तत्परादस्य भावः—दोत्रनं

४२ । १ अहं पताका (A) अहं वर्णपताका (D & L) २ उद्दिष्ट (F),
३ पुण्वं (I) पूर्वं (I) ४ विषयद्वय (F) ५ पावसुं (L & C), पावसुं (F)
६ पर (F & C) ७ विषयद्वय (D) देवद्वय (I & F) ८ पत्थरं (A) पत्थर
(L & L) ९ मंभं (A L & C) १० वर्णपताका (D & C), विषयद्वय (I)
११ म (F)

कार्यं, पूर्वाङ्क एवात्र पराङ्क उच्यते, अङ्कस्य वामा गतिरित्युक्त-
त्वात् । एवमपराङ्केण सह योजनं, ततस्तत्पराङ्केण प्राप्तास्याङ्का अधो-
ऽधः स्थाप्याः, एवमेकगुरोर्द्वितीया पंक्तिः कार्य्या, तत्र च प्रथम-
लिखिताङ्कपृष्ठतो योऽङ्कः स उपरि लेख्यः, ततश्च उपरिस्थिताङ्केन
सह योजयित्वाऽधो लेख्यः, पुनस्तत्पूर्वस्थिताङ्केन सह योजयित्वा ।
एवं द्विगुरूपंक्तिं समाप्य त्रिगु[रु]पंक्तिर्लेख्या, द्विगुरूपरिम्यिताङ्क-
पृष्ठस्याङ्क उपरि स्थाप्यस्तत्पृष्ठस्याङ्केन सह योजयित्वा तदधो लेख्यः,
पुनः पराङ्केण योजयित्वा तदधो लेख्यः । एवमग्रेऽपि परतो-
दीयते इत्यस्याधो लिख्यत इत्यर्थः इति गुरूपदेशः । उत्तरोत्तर-
द्विगुणा अङ्काः कियद्दूरं देया इत्याकांक्षायां मुक्तं प्रस्तारसंख्यये-
त्यादि, तेन यावदक्षरस्य प्रस्तारस्तावत्पर्यन्तं द्विगुणाङ्कदानं, ताव-
त्पंक्तिपताका भवतीति बोध्यम् । यत्तु यावती प्रस्तारसंख्या ताव-
दङ्का देया इत्यर्थः इति तत्र, पताकाया यावदङ्कासम्भवात्, तत-
एकन्यूनाङ्कस्यैव सम्भवात् ।

अथोदाहरणेन स्पष्टीक्रियते । चतुरक्षरप्रस्तारे एकगुरवादयः कुत्र
पतन्तीति प्रश्ने, चतुर्षु स्थानेषु उत्तरोत्तरद्विगुणा-
अङ्काः स्थाप्याः यथा १, २, ४, ८, तत्र चैकगुरूपंक्तौ
प्रथमतोऽष्टाङ्कः स्थाप्यः, अष्टाङ्कचतुरङ्कयोजना-
द्वादशाङ्कः स तदधः स्थाप्यः १२, द्वादशाङ्कद्वया-
ङ्कयोजनाच्चतुर्दशाङ्कः स तदधो लेख्यः १४, चतु-
र्दशैकाङ्कयोजनात्पञ्चदशाङ्कः स तदधो लेख्यः

१	२	४	८	
१	२	४		१९
	३	६	१२	
	५	०	१४	
	८	१०	१५	
		११		
		१२		

१५, एवमेकगुरुकस्यैका पंक्तिः । अथ द्विगुरूपंक्तौ अष्टाङ्कपृष्ठवर्ती

म्यक्त इति मेरुपेक्षितनिर्गतकोट्यन्तनिर्द्धारितप्रत्ययसंख्याकाणां
मेदानां प्रत्ययनिर्वायादिप्रतिस्मिन्नप्रत्यय निर्द्धारणं तन्निर्द्धारका-
मन्त्रो वा पताका वा दिविधा वसन्ताद्या भाषापताका इति ।

वर्णपताकानिर्माणप्रकारमाह उद्दिष्टा मणि इति । उद्दिष्टा
मणि — उद्दिष्टमदृष्टान् उद्दिष्टमदृष्टोद्दिष्टांकरत्वाद् उद्दिष्टांकरमदृष्टा-
नित्यर्थः, अंक — अंकान्, विज्ञप्त — दक्षिण, पूर्वोक्तेभ्योऽङ्गं दत्त्वा
वक्तव्यत्वं विगुणितान् द्विचतुरष्टादिकानंकां यदाप्रमाणमङ्गं
प्राप्येदित्यर्थः, ततः पुनः अंक — पूर्वोक्तम्, पर — परस्मिन्नुत्तर-
वर्तिनीति यावत् अङ्गे इति शेषः, पत्वारसंज्ञं — प्रमाणसंज्ञं प्रमा-
णसंज्ञा यस्यां विद्यायां तद्वया प्राप्तयेत्यर्थः, मरुत — योजनं
अविज्ञप्त — कुतः । यत् पूर्वोक्तम् अष्टाशंकयोऽङ्गे प्रमाणसंज्ञा-
योऽङ्को नियच्छते, तत् पूर्वोक्तम् तत्र परस्मिन् योजनं न कार्य-
मित्येको नियम इत्यर्थः । एवं कृते पाठन अङ्क पठन — अवदष्ट-
भाषायां पूर्वनिष्ठातानियमात् प्रत्ययान्तमङ्कमित्यर्थः, परितेज्जम् —
परितन्त्र । यत् पूर्वोक्तम् अष्टाशंकयोऽङ्गे पूर्वप्रमाणोऽङ्को नियच्छते
तत् तत्र योजनं न कार्यमिति द्वितीयो नियम इत्यर्थः । एवं
प्रकारेण वर्णानामिति शेषः, पताका विज्ञप्त — पताकां कुत इति
योजनम् ।

अत्र च पूर्वोक्तं यत्र परस्मिन् प्रथमं योजते तस्योद्दिष्ट-
नियमा अङ्कः तत्परांकादयोऽप्यः स्यात् इति नियमो मुख्यदेश-
द्वयारण्यः । पूर्वोक्तम् अष्टाशंकयोऽङ्गे योऽङ्का निष्पद्यते ते
कोट्यष्टाशंकयोऽप्यः ।

अतएवमुदरेण अनुवर्षनाकाक्षिप्यनकार उच्यते । अनु
 वर्षनाकायामदौ एक कोष्ठ कर्त्तव्य, तत्र अद्वाध कोष्ठचतुष्टय
 वक्ष्यतीत्य, तत्र अद्वाध कोष्ठषट्, तत्र अद्वाध कोष्ठचतुष्टय तत्र
 एक कोष्ठ । एवं परस्परमधिष्ठरेण कोष्ठस्थानपरक विधास्य,
 [य]स्तेपरितन्मदमदिनोपशृतीपचतुष्टयमकोष्ठेषु एकदिपनुरष्ट-
 योऽमेति परका द्वाधम स्यात्वा, तत्र प्रथममेककोष्ठस्थान-
 मेकाक्षिप्यमिति द्वाधमेवदा एव उं एकोऽकः, स च उत्तरवर्त्तिषु
 द्वितीयचतुष्टयाहमांशेषु योज्यमान प्रथम द्वितीयांश योज्यते इति
 तद्वैयर्थ्यनिपत्त्या अका द्वितीयाकादधोऽध स्यात् इति एकांश-
 द्वितीयांशयोज्यनिपत्त्यसृतीयांशो द्वितीयांकादध स्यात्, तत्र
 एकाक्षचतुष्टयांशयोज्यनिपत्त्य परमाक्षसृतीयांकादध स्यात्, तत्र
 एकाहमांशयोज्यनिपत्त्ये नवमोऽक परमांकादध स्यात्तत
 एकाक्षष्ट वाहमांशयोज्यते सप्तमोऽक प्रसारमाद्यतोऽधिक-
 षष्ट्यको निपद्यते इति तस्य तत्र योजन न कार्यमेव प्रथमाक्ष
 द्वितीयचतुष्टयाहमांशेषु योजन इत्या निपत्त्यद्वितीयशृतीपचतुष्टय
 नवमेदनुभिरकैद्वितीयस्थानकोष्ठपरि वक्ष्यतीत्या । एतच्छेष्टपरि-
 स्था द्वितीयाद्वचनारोऽप्यकाक्षचतुष्टयाहमांशपूर्ववर्त्तिन इति क्रमेण
 तयोर्द्वौच्यमाना प्रथम चतुष्टयांश स्याज्जिज्ञासयोज्यनिपत्त्या-
 अकाक्षचतुष्टयांकादधोऽध स्यात् इति, द्वितीयचतुष्टयांशयोज्यनि-
 पत्त्य सप्तमोऽक चतुष्टयांकादध स्यात्ततसृतीयाचतुष्टयांशयोज्यनि-
 पत्त्य सप्तमोऽक सप्ताकादध स्यात्, तत्र परमचतुष्टयांशयोज्यते नव
 मांशः प्रथमप्राप्तो निपद्यते इति तस्य तत्र योजन न कार्यमिति,

पंचमाष्टमांकयोजननिःपन्नस्त्रयोदशांकः सप्तमांकादधः स्थाप्यः, एवं द्वितीयादिचतुर्णामांकाणां चतुर्थांके योजनं कृत्वा द्वितीयाष्टमांक-योजननिःपन्नो दशमांकस्त्रयोदशांक[ः]दधः स्थाप्यस्ततः तृतीयाष्टमयोजननिःपन्न एकादशांको दशमांकादधः स्थाप्यः, ततः पंचमाष्टमयोजननिःपन्नस्त्रयोदशांकः प्रथमप्राप्तो निःपद्यते इति तयोर्द्वययोजनं न कार्यं, नवमाष्टमयोजननिःपन्नः सप्तदशो नवमषोडशयोजननिःपन्नः पंचविंशतितमश्चांकः प्रस्तारसंख्यातोऽधिकसंख्याको निःपद्यते इति तद्योजनं न कार्यम् । एवं द्वितीयाद्यंकाणां चतुर्थाष्टमांकयोर्द्वययोजनं कृत्वा चतुर्थषष्ठसप्तमत्रयोदशदशमैकादशेति षडङ्कैः तृतीयस्थानकोष्ठपङ्क्तिः कल्पनीया, ततश्चतुर्थादयः षडङ्का अष्टमांकपूर्व[व]र्त्तिन इति तेषां तत्र योजने चतुर्थाष्टमयोजननिःपन्नोद्वादशांकोऽष्टमांकादधः स्थाप्यस्ततः षष्ठाष्टमांकयोजननिःपन्नश्चतुर्दशोऽङ्को द्वादशांकादधः स्थाप्यस्ततः सप्तमाष्टमयोजननिःपन्नः पंचदशोऽङ्कश्चतुर्दशांकादधः स्थाप्यस्ततस्त्रयोदशदशैकादशांकानामष्टमांकयोजने, अष्टमादीनां च षोडशांकयोजने प्रस्तारसंख्यातोऽधिकसंख्याका अङ्का निःपद्यन्ते अतस्तेषां तत्र योजनं न कार्यमेवं चतुर्थाष्टमांकयोर्द्वययोजनं कृत्वाष्टमद्वादशचतुर्दशपंचदशेति चतुर्भिर्निरङ्कैश्चतुर्थस्थानकोष्ठपङ्क्तिः कल्पनीया । पंचमस्थानकोष्ठकं षोडशांकयुक्तं कल्पनीयम् । एवं चतुर्वर्णवृत्तपताकायां कोष्ठस्थानपंचकं कल्पनीयं, तत्स्वरूपं लिखित्वा प्रदर्शयते — [Vide figure p. 73—Ed.] एवं च चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिवर्त्तिप्रथमकोष्ठस्यैकाङ्कनिर्द्धारितचतुर्गुण्युक्तत्वरूपैकत्वसंख्याकस्य भेदः प्रथम इति [प्राति]स्त्रिकं रूपं पताकाप्रथम-

कोष्ठमृकायेन निह्राय्यंते चतुर्गुण्युक्त एको भेद प्रथम इति ।
एव चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिर्वर्त्तिद्वितीयकोष्ठस्यचतुर्धाकनिह्रायितैकसप्तपु-
ण्ड्रयुक्तवस्त्ररूपचतुष्टयस्याकानां भेदानां द्वितीयश्चतुर्थपञ्चमनवमेति
प्रातिस्निक रूप चतुर्वर्णपताकादितायस्मान्कोष्ठपङ्क्तिर्वर्त्तिभिद्यतु-
भिरकैर्निह्राय्यंते एकसप्तपुण्ड्रिगुण्युक्ताश्चत्वारो भेदा द्वितीयश्चतुर्थ-
पञ्चमनवमरूपा इति । एव चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिर्वर्त्तिद्वितीयकोष्ठस्यवर्धा-
कनिह्रायितदिगुर्द्विचतुष्टययुक्तवस्त्ररूपचतुष्टयस्याकानां भेदानां चतुर्थ-
पञ्चमनवमचतुर्दशदशमेकादशमिति प्रातिस्निक रूप पताकाश्चतुर्थस्या-
नकोष्ठपङ्क्तिर्वर्त्तिभिः षड्भिरकैर्निह्राय्यंते दिगुर्द्विचतुष्टयाः षड्-
भेदा चतुर्थपञ्चमनवचतुर्दशदशमेकादशरूपा इति । एव चतुर्व-
र्णमेरुपङ्क्तिर्वर्त्तिचतुर्धाकोष्ठस्यचतुर्धाकनिह्रायितैकगुण्युक्तवस्त्र-
रूपचतुष्टयस्याकानां भेदानामष्टमद्वादशचतुर्दशपञ्चदशमिति प्राति-
स्निक रूप पताकाश्चतुर्थस्यानकोष्ठपङ्क्तिर्वर्त्तिभिद्यतुभिरकैर्वर्धय्यंते
एकसप्तपुण्ड्रिगुण्युक्ताश्चत्वारो भेदा अष्टमद्वादशचतुर्दशपञ्चदशरूपा-
इति । एव चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिर्वर्त्तिपञ्चमकोष्ठस्यैकाकनिह्रायितचतु-
र्लघुयुक्तवस्त्ररूपैकवस्त्रस्याकस्य भेदश्च षोडश इति प्रातिस्निक
रूप पताकापञ्चमकोष्ठस्यषोडशायेन निह्राय्यंते चतुर्लघुरेको भेदः
षोडशमिति । एवमन्यथापि पताका बोध्या । अथविष्णुभयाच्च
स्थित्यते ॥ (E)

४४ । अथ वर्णपताका । पूर्व मेरौ चतुर्गुण्युक्ता चतुर्धा भेदा-
भवतीत्युक्तं, ते च भेदाः प्रस्तारे चतुर्गुण्युक्तानेषु तिष्ठतीति शानार्थं
पताकामाह ॥ चदिद्धा । तत्र मेरौ यावती गुणांशकसंख्या भवि-

यति तावन्त्येव कोष्ठकानि पताकायां लेखनीयानीति युक्त्या
सिध्यति ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टसदृशानंकान्देहि, पूर्वांकेण परभरणं
कुरु । प्राप्तमंकं प्रथमं परित्यज्य प्रस्तारसंख्यया पताकां गृहाण ॥
अथमर्थः । आदौ तावत् यत्संख्याकवर्णदत्तस्य[?] पताका चिकौर्षिता
तत्संख्याका उद्दिष्टवदुत्तरोत्तरं द्विगुणिता एकपञ्चमंकाः स्थाप्याः,
पञ्चान्तेरुप्रस्तारांकसंख्यया पताकाकोष्ठा वर्द्धनीयाः ॥ ततः क्रमा-
त्पूर्वाग्रिमकोष्ठस्यांकयोगस्तले लेख्यः इति पताका पूर्यतां ॥ एतदुक्तं ॥

एको द्वावथ चत्वारः ततोऽष्टाविति वर्द्धनं ।

पूर्वं परेण संयुज्य तदधो लेखयेद्बुधः ॥

अंतिमांकावधिं नैव लंघयेदत्र कुत्रचित् ।

एकत्र लिखितं प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेत् ॥

इति वर्द्धनं यावद्विकल्पं ॥ अत्रोदाहरणमेकाचरे १ । २ । अस्य
द्विविकल्पत्वादेकस्थानस्य एकगुरुः, द्वितीयस्य एकलघुरित्येतावतैव
सिद्धिः । सर्वत्राद्यांतांकौ सर्वगुरुलघुवाचकौ बोध्यौ ॥ द्व्यचरे यथा,

१	२	४
	१	

अत्रैकांकद्व्यंकयोर्योगे त्र्यंको द्व्यंकाधो लेख्यः ॥ तस्य

चतुर्विकल्पत्वात् तावतैव सिद्धिः । आद्यस्थान एव सर्व-

गुरुः, द्वितीयद्विपञ्क्तिस्थौ द्वित्र्यंको एकगुर्व्वैकलघू, चतुर्थोऽंकः
सर्वलघुरिति ॥ चतुरचरे यथा ॥ [Vide figure p. 73 —Ed.] अत्रैको
द्वाभ्यां सह त्रयं द्व्यंकाधः, एकस्तुर्भिः सह पञ्च त्र्यंकाधः, एकाष्ट-
योगे नव पञ्चाधः, द्विचतुर्थयोगे षट् चतुरधः, द्व्यष्टयोगे दश
षड्विधः, द्विषोडशयोगे न संभवति, त्रिचतुर्थयोगे सप्त दशाधः,
पञ्चचतुर्थयोगे नव एकत्र लिखितत्वान्न लेख्यः, त्र्यष्टयोगे एकादश

अह मत्ता मेरु ।^१

दुइ दुइ कोट्टा सरि लिहहु^२

पदम अंक^३ तसु अंत ।

तसु आइहि पुण^४ एक^५ सउ^६

पढमे^७ वेवि मिलत ॥ ४५ ॥ दोहा ।

सिर अके तसु सिरपर

अंके^८ उबरल कोट्ट^९ पुरह^{१०} णिस्संके^{११} ।

मत्ता मेरु अंक संचारि बुद्धह^{१२}

बुद्धह^{१३} जण दुइ^{१४} चारि ॥ ४६ ॥ [सिद्धिणी !]

सप्ताध, त्रिषोडशयोगो न, पचाष्टयोगे चयोदश एकादशाध,
चतुरष्टयोगे द्वादशाष्टाध, चतु षोडशयोगो न, षडष्टयोगे चतुर्दश
द्वादशाध, द्वाष्टाष्टयोगो न, सप्ताष्टयोगे पचदश चतुर्दशाध । अथाद्य^१
सर्वगुरु, द्वितीयपक्षका एकलघुस्थानानि, तृतीयपक्षौ द्विलघुस्था-
नानीत्यादि ज्ञेय । यथा आद्यस्थाने सर्वगुरु, द्विचिपचनवस्थाने[पु]
एकलघवस्त्रिगुरवो वा, चतु षट्दशसप्तैकादशचयोदशसु स्थानेषु
द्विलघवो द्विगुरवो वा, अष्टद्वादशचतुर्दशपचदशस्थानेषु त्रिलघव
एकगुरवो वा, षोडशस्थाने सर्वलघुरित्येव सर्वत्र ज्ञेयम् ॥ (G)

४५-४६ । १ अह मत्ता मेरु (C) अह मात्तामेरु (A, D E & F)
२ लिहहु (D) बरहु (F) ३ पदमहु (C) ४ दुइ (A) उरि (D),
dropt in (F) ५ रहु (C) सव (D) ६ सउ (C) सरि (D) ७ विरमे
(E) dropt in (F) ८ अको (E) ९ कोट्टा (B) कोट्ट (E) कोट्टव (F)
१० पुरह (D), पूरह (E & F) ११ निरह (B) विरह (C) कोषके
(D & E) कोषक (F) १२ बुद्धह (D & E) उरह (F) १३ दुइ (E)

४५-४६ । अथ मात्रामेसः । द्वयं द्वयं कोष्ठं समं लिख, प्रथमो-
 कस्तस्यान्ते । तस्यादौ पुनरेकं दत्त्वा [प्रथमं] द्वावपि मिलितौ ॥
 मेरोऽङ्के तस्य शिर उपर्यङ्केण कोष्ठं पूरय निःशङ्कम् । मात्रामेरोरङ्कं
 संचार्य बुध्यन्तां [बुध्यन्तां] जना द्विचत्वारः ॥ मेरोस्तु प्रयोजनं
 द्विकलादौ प्रस्तारसंख्याज्ञानं सर्वगुर्वादिज्ञानञ्च । तथाहि यदि
 पृच्छ्यते द्विकलस्य कियान् प्रस्तारः सर्वगुरुः, सर्वलघुर्वा कियान्,
 एवं त्रिकलस्य कियान् प्रस्तारः सर्वगुरुः, सर्वलघुर्वा कियान् इत्येव-
 मादिप्रश्ने तज्ज्ञानं मेरोः प्रयोजनं, तत्र चायं प्रकारः । प्रथमतः
 कोष्ठद्वयं लेख्यं तदधः कोष्ठद्वयं लिखित्वा तदधः कोष्ठद्व[त्र]यं पुनरपि
 कोष्ठत्रयमधो लेख्यं, ततः कोष्ठचतुष्टयं लिखित्वा तदधोऽपि कोष्ठ-
 चतुष्टयं लेख्यमेवं कोष्ठलिखनं कृत्वा तत्राङ्का देया भवन्ति । तत्र
 चायं प्रकारः । सर्वेषां कोष्ठानामन्ते प्रथमाङ्को देयः, प्रथमाङ्क-
 शब्देनैकाङ्क उच्यते । ततश्च समीकृतकोष्ठयुग्मकानामादिमकोष्ठे
 सर्वत्रैकाङ्को देयस्तदधस्तनकोष्ठादौ च द्वायाङ्कः । तत्रेयं युक्तिः ।
 उपरिस्थिताङ्क एकस्तत्परतश्चैकः, इत्यधस्ताद्व्याङ्को लिखितः । एवं
 द्वितीयकोष्ठयुग्मस्यादिमकोष्ठकादावेकाङ्कोऽस्ति तदुपरि द्वायाङ्क-
 इति मिलित्वा त्रयाङ्कोऽधस्तामेख्यः । एवं तृतीयकोष्ठयुग्मकस्यादावे-
 काङ्कस्तदुपरि च त्रयाङ्क इति मिलित्वा चतुरङ्कोऽधस्तालेख्य इति ।
 प्रथमे द्वयोर्मिलनार्थमत्र प्रथमशब्देन द्वितीयकोष्ठकादिगृह-
 मुच्यते । अथावशिष्टग्रहणानां [गृहाणां] । तत्र च प्राथमिककोष्ठ-
 युग्मके पूरणीयमेव नास्ति, द्वितीयकोष्ठ[युग्म]स्य मध्यगृहं पूरणीयं,
 तत्रायं प्रकारः, शून्यगृहस्योपरिस्थितो द्वायाङ्कस्तदुपरिस्थितद्विती-

चमृहे चैकाङ्क इति मिश्रित्वा चय, तेन मध्यमकोष्ठे चयाङ्को लेख्य । तदधोमृह रिक्तमक्षि, तदुपरिस्थितस्य चयाङ्कस्य तदुपरि-
 द्वितीयमृहस्थितेकाङ्कयोजनात् चतुरङ्को जात, य तदधो लेख्य ।
 तृतीयकोष्ठयुग्मप्रथमपक्षौ मध्यमकोष्ठद्वय रिक्तमक्षि, तत्र चैकस्थो-
 परि चयाङ्को द्वितीयमृहे च चयाङ्कस्तयोर्मिश्रणाच्च षडङ्क, य
 तत्र लेख्य, तदपरकोष्ठस्थोपरि चतुरङ्कस्तदुपरिस्थितद्वितीयमृहे
 चैकाङ्क इति मिश्रित्वा षड्याङ्क, य तत्र लेख्य । तदध्वय कोष्ठ-
 द्वय रिक्तमक्षि, तत्रादिमृहस्थोपरि षडङ्कस्तदुपरिस्थितद्वितीय-
 मृहे च चतुरङ्क इति मिश्रित्वा दशाङ्कस्तत्र लेख्य, तदपरकोष्ठस्य
 उपरि षड्याङ्कस्तदुपरिस्थिताद्वितीयमृहे चैकाङ्क इति मिश्रित्वा
 षडङ्क, य तत्र लेख्य इति ग्रिह अद्वैत्यादिरर्थः ।

अथ प्रत्यक्षोत्तरदान प्रकटीभियते । तत्र दिक्क्षेत्रं कियान्
 प्रसार इति प्रश्ने, प्रथममृहे एकाङ्क परमृहे चैकाङ्क इति
 मिश्रित्वा द्वय, तेन दिक्क्षेत्रं प्रसारद्वयमिति वाच्यम् । दिक्क्षेत्रे
 सर्वगुरु कियानिति प्रश्ने प्रथम एकाङ्कसत्त्वात्सर्वगुरुरेक इति
 वाच्यमनौ चैकाङ्कसत्त्वात्सर्वलघुरेक इति वाच्यम् । चिकले कियान्
 प्रसार इति प्रश्ने प्रथममृहे द्वयाङ्क परमृहे चैकाङ्क इति
 मिश्रित्वा त्रयमिति । चिकले एकगुरु कियानिति प्रश्ने प्रथमतो
 द्वयाङ्कसत्त्वादेकगुरुद्वयमिति वाच्यम् । चिकले सर्वलघु कियानिति
 प्रश्ने, चिकले एकाङ्कसत्त्वात्सर्वलघुरेक इति वाच्यम् । सर्वलघुकथनमेव
 बोध्यम् । एव चतुष्कले कियान् प्रसार इति प्रश्ने, तृतीयकोष्ठके
 एकक्षयमेक इति मिश्रित्वा षड्याङ्कसत्त्वात्प्रसा[र]पञ्चकमिति

वाच्यम् । चतुष्कले सर्वगुरुः कियानिति प्रश्ने, प्रथमत एकाङ्क-
सत्त्वादेक इति वाच्यम् । चतुष्कले एकगुरुः कियानिति प्रश्ने,
परगृहे त्रयाङ्कसत्त्वादेकगुरुत्रयमिति वाच्यम् । एवं पञ्चकलो-
[ले] कियान् प्रश्नार इति प्रश्ने, चतुर्थकोष्ठे मिलित्वाऽष्टाङ्क-
सत्त्वादष्टाविति वाच्यम् । तत्र च प्रथमतस्त्रयाङ्कसत्त्वाद्विगुरुत्रय-
मिति वाच्यम् । परगृहे चतुरङ्कसत्त्वादेकगुरुचतुष्टयमिति
वाच्यम् । एवं षट्कले मिलित्वा त्रयोदशाङ्कसत्त्वात् त्रयोदश प्रश्नारा-
इति वाच्यम् । प्रथमत एकाङ्कसत्त्वादेकसर्वगुरुरिति वाच्यम् ।
परगृहे ष[ड्]ङ्कसत्त्वाद्विगुरुषट्कं, ततश्च पञ्चाङ्कसत्त्वादेकगुरुपञ्चक-
मेवमग्रेऽपि बोध्यम् । एवमसंख्यातमानेतुं शक्यते इति सप्तकलोऽपि
लिखितः । (C). [Vide figure p. 88.—Ed.]

४५-४६ । अथ मात्रामेरूपप्रकारमाह दुद दुद कोष्ठेति । दुद
दुद—दयोर्दयोः कलयोरिति शेषः, कोष्ठा—कोष्ठकानि, सरि
—सदृशानि समसंख्याकानीति यावत्, लिख्य—लिखितः ।
एककलप्रश्नाराभावात् द्विकलमारभ्य मेरुत्पत्तिः, एवं च द्वितीय-
तृतीयेति द्वयोः कलयोः प्रत्येकं कोष्ठद्वयम् ऊर्द्धाधःस्थित्या पर-
स्परसंक्षिप्तं, चतुर्थपञ्चमेति द्वयोः कलयोः प्रत्येकं कोष्ठत्रयमूर्द्धाधः-
स्थित्या परस्परसंक्षिप्तं, षष्ठमष्टमेति द्वयोः कलयोर्द्विधःस्थित्या
परस्परसंक्षिप्तं, चतुर्थचतुष्टयमित्यादिरीत्या द्वयोर्दयो कलयोः
समसंख्याकान्यूर्द्धाधःस्थित्या परस्परसंक्षिप्तानि कोष्ठकानि उत्तरो-
त्तरं वर्द्धितानि गुरूपदेशात् कल्पमी[नी]यानीति निर्गलितार्थः ।
अत्र कोष्ठसादृश्यं समसंख्याकत्वमेव । तस्य—तेषु कोष्ठेषु, अंत—

अतिमे कोष्ठे इत्यर्थं, पदम अक — प्रथमोऽक स्थाय्य इति शेषः ।
 तसु आदृष्टि — तेष्वप्येव कोष्ठेषु मध्ये [पुन] विषमे प्रथमद्वितीय
 पञ्चमषष्ठमादिकोष्ठेषु, एक — एक अक स्थाय्य इत्यनुषंगः । कचिदि-
 षमे इत्यस्य स्थाने पदमे इति पाठः, तत्र समाहित्यध्याय
 योज्यम्, एव च समाश्रयमे पूर्ववर्त्तिनि विषमे इति, स एवार्थः ।
 यतः समात्पूर्ववर्त्ती विषम एवेति, यतः — यमेषु द्वितीयचतुर्थपञ्चाष्ट-
 मादियु कोष्ठेषु, तेषु मिलित — द्वौ मिलितौ पूर्वाकाविति शेषः ।
 स्थापयेत्यनुषंगः । आद्या ये विषमा कोष्ठान्मेखिकांको देयः, ये
 समाश्रयेषु पूर्ववर्त्यकद्वययोजननि पञ्चोऽको देय इत्यर्थः । ततः उपरम
 कोष्ठ — उपरितानि आद्यतातरालस्थितानि काष्ठकानीत्यर्थः । शिर
 अके तसु शिरपर अके — शिरोऽका तच्छिरःपर्यन्तम्, लौक-
 [के] — निष्क यथा स्यात्, पूरहिँङ्ग] — पूरय एव अक सरारी
 [रि] — अकान् मचार्यं सस्याय जण दुइ चारि — जना द्वितवारः,
 मत्ता मेइ — माचामेइ जाणइ [बुझइ] बुध्यध्वम् इति योजना ।

अथैतन्निमाणप्रकारो निश्च्यते । एककलप्रसारभावात् दि-
 कलमारम्भ मेरुप्रवृत्तिः । एव च प्रथम वामदक्षिणयोरि[रि]वागुल
 माचदीर्घे मध्ये रेखाभूतमुर्द्धमध्वं शुगुलमाचमतर विष्टयो-
 र्द्धांधो रेखात्रय कार्यं, ततस्तत्पार्श्वद्वयमेतन्म अशुरेखया कार्यम्
 एव दीर्घकोष्ठद्वय विधाय तत्र प्रथमरेखामध्यदेशमारम्भाधस्तन-
 द्वितीयरेखामध्यदेशपर्यन्तम् एकाम् अशुरेखां दत्त्वा प्रथमस्थाने
 र्द्धांधं स्तिव्या परस्परमपक्र कोष्ठक[च]तुष्टय कार्यं, तथातिम-
 कोष्ठयोः प्रत्येकमको देयः, आद्ये उपरितने प्रथमे च विषमता-

देको देयः, तदधमने च द्वितीयत्वात् ममे उपरितनकोष्ठद्वय-
 स्यैकांकद्वयरूपपूर्व्यांकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयांकेन पूर्णं विधेयम् ।
 एवं चोपरितनकोष्ठद्वयं द्विकलमेरुपङ्क्तिः, तत्र प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन
 द्विकलस्यैकगुरुरूप एको भेद इति, द्वितीयकोष्ठस्यैकांकेन च
 द्विलघुरेको भेद इति प्रतीयते । कोष्ठद्वयस्यैकांकद्वययोजननिःपन्न-
 द्वितीयांकेन च द्विकलस्य भेदद्वयमिति द्विकलगणभेदपिंडीभृता
 ममत्ता द्वित्वमंग्या प्रतीयते । एवमधम[न]कोष्ठद्वयं त्रिमात्रमेरु-
 पङ्क्तिः, तत्र प्रथमकोष्ठस्यद्वितीयांकेन त्रिकलप्रकारे एकगुरुर्युक्तं
 भेदद्वयं, द्वितीयकोष्ठस्यैकांकेन च त्रिलघुर्युक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । कोष्ठद्वयस्यद्वितीयैकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयांकेन च
 त्रिकलस्य ममत्तामृतयो भेदा इति पिंडीभृता ममत्ता त्रित्वरूपा
 त्रिकलगणभेदमंग्या प्रतीयते । ततोऽधमनीं तृतीयां रेखामाद्यंत-
 पार्श्वयोर्मंनाग्वर्द्धयित्वाऽधो ध एकैकमंगुलमंतरं विस्तृत्य तत्परिमाणं
 रेखाद्वयं कार्यम्, ऋजुरेखाया तत्पार्श्वद्वयमेतन्नं च कार्यम् । एवं
 त्रिकलमेरुपङ्क्तिमंसृष्टं तदधःस्यं दीर्घं कोष्ठद्वयं कार्यं, तत्रोपरि-
 तनत्रिकलमेरुपङ्क्तिप्रथमकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनांतिमरे-
 खापर्यंतम् एका ऋजुरेखा कार्या, एवं तत्पङ्क्तिद्वितीयकोष्ठाधो-
 रेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनांतिमरेखापर्यंतमेका ऋजुरेखा कार्या,
 एवं द्विती[य]स्यमेरुद्धापेचया अधःस्थित्या परस्पर[र]मंसक्तं कोष्ठ-
 षट्कं कार्यं, तत्रोपरितनकोष्ठमयात्मिका सर्वापेचया तृतीया चतुः-
 कलमेरुपङ्क्तिः, तत्र सर्वापेचया तृतीयत्वाद्विपमे प्रथमकोष्ठे सर्वा-
 तिमे च तृतीये एकोऽंको देयः, द्वितीये च शिरोऽंकतच्छिरोऽंक-

अतिमे कोष्ठे इत्यर्थं, पठम[अ]क — प्रथमोऽक स्थाप्य इति शेषः,
तसु आदृष्टि — तेष्वास्तेषु कोष्ठेषु मध्ये [युन] विषमे प्रथमद्वितीय-
पचमसप्तमादिकोष्ठेषु, एक — एक अक स्थाप्य इत्यनुषंगः । कश्चिद्वि-
धमे इत्यस्य स्थाने पठमे इति पाठः, तत्र समादित्यध्याइत्य-
थोच्यम्, एव च समात्प्रथमे पूर्ववर्त्तिनि विषमे इति, च एवार्थः,
एत समात्पूर्ववर्त्ती विषम एवेति, सप्त — सप्तसु द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्ट-
मादिषु कोष्ठेषु त्रैवि मिनत — द्वौ मिलितौ पूर्वाकाविति शेषः
स्थापयेत्यनुषंगः । आद्या ये विषमा कोष्ठास्तेष्वेकाको द्वेय, ये
समास्तेषु पूर्ववर्त्यकद्वययोजननि पचोऽको द्वेय इत्यर्थः । तत उवरल
कोष्ठ — उर्वरितानि आद्यतातरालस्थितानि कोष्ठकानीत्यर्थः । मिर
अके तसु मिरपर अके — त्रिरोऽका तश्चिरउपर्यकाभ्यां, क्षीयक-
[के] — नि गक यथा स्यात् पूरचि[ङ] — पूरय एव अक सचारी
[रि] — अकान् सचार्य सस्थाप्य जण दुर चारि — जना दिचत्वार,
मत्ता मेरु — माचामेरु जाणञ्ज [बुद्धञ्ज] बुध्यध्वम् इति योजना ।

अथैतस्मिन्मात्रप्रकारो लिख्यते । एककलप्रक्षाराभावात् दि-
कलमारभ्य मेरुप्रवृत्तिः । एव च प्रथम वामदक्षिणयोरि[रि]वांगुल
माचदीर्घं मध्ये रेखाभूतमूर्द्धमधश्च शृगुलमाचमतर विष्टुण्यो-
र्द्धाधो रेखाचय कार्यं, ततस्तत्पार्श्वद्वयमेजनम् अश्रुरेखया कार्यम्,
एव दीर्घकोष्ठद्वय विधाय तत्र प्रथमरेखामध्यदेशमारम्भाधस्तन-
द्वितीयरेखामध्यदेशपर्यन्तम् एकाम् अश्रुरेखां दत्त्वा प्रथमस्थाने
वर्द्धाध स्थित्या परस्परसमक कोष्ठक[च]द्वय कार्यं, तत्रातिम-
कोष्ठयो प्रत्येकमको द्वेय, आद्ये उपरितने प्रथमे च विषमता-

रेखामध्यदेशमारभ्याधमानद्वितीयकोष्ठाधोरेखापर्यंतमृजुरेखा देया,
तत उपरितनद्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारभ्याधमानकोष्ठाधो-
रेखापर्यंतमृजुरेखा देया, एवं द्वितीयस्थाने चंद्रांधःस्थित्या परस्पर-
संभक्तं कोष्ठाष्टकं कार्यं, तत्रोपरितनं कोष्ठचतुष्टयं षड्भक्तमेकपङ्क्तिः ।
तत्र प्रथमकोष्ठे सर्वापेक्षया पञ्चमत्वादपि सर्वांतिमे चतुर्थे च
एकोऽंको देयः । द्वितीयकोष्ठे च गिरोऽंकतच्छिरोऽंकद्वितीयांक-
द्वययोजननिःपन्नषष्ठांकेन पूरणं कार्यम् । तदग्रि[णि]मे च द्वितीय-
कोष्ठे गिरोऽंकतच्छिरोऽंकचतुर्थेकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नपंचमांकेन
पूरणं विधेयम् । सर्वांतिमे च चतुर्थे कोष्ठे एकांकेन पूरणं विधे-
यम् । एवं चात्र प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन षड्भक्तप्रस्तारे त्रिगुस्युक्त एको
भेद इति प्रतीयते[यते] । तदग्रिमद्वितीयकोष्ठस्यषष्ठांकेन च त[त्र]
प्रस्तारे द्विगुस्युक्ताः षड्भेदा इति प्रतीयते । तदग्रिमद्वितीय-
कोष्ठस्यपंचमांकेन च तत्र प्रस्तारे एकगुस्युक्ताः पंच भेदा इति
प्रतीयते । तदग्रिमचतुर्थकोष्ठस्यैकांकेन च षड्भक्तस्युक्त एको भेद-
इति प्रतीयते । कोष्ठचतुष्टयस्यांकचतुष्टययोजननिःपन्न[च]यो-
दशांकेन च समस्ता पिंडीभूता षड्भक्तप्रस्तारे संख्या चयोदशरूपा
प्रतीयते । तत्र प्रथमकोष्ठे च सर्वापेक्षया षष्ठत्वात्समे एकद्वितीयेति-
पूर्वांकद्वययोजननिःपन्नचतुर्थांकेन पूरणं कार्यम् । तदग्रिमे द्वितीय-
कोष्ठे गिरोऽंकतच्छिरोऽंकषष्ठचतुर्थेत्यंकद्वययोजननिःपन्नदशमांकेन
पूरणं कार्यम् । तदग्रिमद्वितीयकोष्ठे च गिरोऽंक[तच्छिरोऽंक]-
पंचमेकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नषष्ठांकेन पूरणं कार्यम् । अधस्तनं
कोष्ठचतुष्टयं च सप्तकलचतुर्थांकेन सप्तकलप्रस्तारे त्रिगुस्युक्तं भेद-

द्वितीयैकेत्यकदययोजननि पञ्चद्वितीयाकेन पूरण विधेयम्, एतद-
 धस्तनी च कोष्ठचयात्मिका चतुर्थी पञ्चकलमेरूपङ्क्ति, तत्र प्रथम-
 कोष्ठे सर्वापेक्षया चतुर्थ्यन्तात्मने एकदयेतिपूर्वाकदययोजननिपञ्च
 द्वितीयाकेन पूरण कार्यं तदधिमं च द्वितीयकोष्ठे त्रिरोऽक-
 तच्छिरोऽकद्वितीयेकेत्यकदययोजननिपञ्चचतुर्थीकेन पूरण कार्यम् ।
 तदधिमं च द्वितीयकोष्ठे सर्वातिमे एकोऽको देयः, तत्रोपरितन-
 कोष्ठरूपात्मकचतु कलमेरूपङ्क्तिप्रथमकोष्ठस्यैकाकेन चतु कलप्रस्तारे
 दिगुहरेको भेद इति प्रतीयते । तदधिमद्वितीयकोष्ठस्यद्वितीयाकेन
 तत्र प्रस्तार एकगुह्युक्त भेदचयमिति प्रतीयते । अतिमद्वितीय-
 कोष्ठस्यैकाकेन च तत्र प्रस्तारे त्रिचतु]लघुयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । एकद्वितीयैकेतिकोष्ठचयस्यसमन्ताकयोजननि पञ्चपचमाकेन
 त्रिचतु]कलस्य पच भेदा इति समन्ता पिडीभूता प्रस्तारसंख्या
 प्रतीयते] । एवमेतदधस्तनकोष्ठचयात्मकपञ्चकलप्रस्तारे दिगुह्युक्त
 भेदचयमिति प्रतीयते । तदधिमद्वितीयकोष्ठस्यचतुर्थीकेन च तत्र
 प्रस्तारे एकगुह्युक्त भेदचतुष्टयमिति प्रतीयते । तदधिमद्वितीय
 कोष्ठस्यैकाकेन च तत्र प्रस्तारे पचलघुयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । कोष्ठचयस्यचिचतुरेकेत्यकचययोजननि पञ्चाष्टमाकेन च
 पञ्चकलषाष्टौ भेदा इति समन्ता पिडीभूताऽष्टलरूपा पचकल
 [प्र]स्तारसंख्या प्रतीयते ।

एव पूर्ववदेतत्कोष्ठदयाद्धस्ताद्दीर्घं कोष्ठदय निर्माय उपरि-
 तनपञ्चकलमेरूपङ्क्तिप्रथमकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनद्वितीय-
 कोष्ठाधोरेखापरेतमृजुरेखा देया, तत उपरितनद्वितीयकोष्ठाधो-

अह मत्ता पताका ।^१

(क) उद्दिष्टा^२ सरि अंका थप्पहु^३
वामावत्ते^४ पर ले^५ लुप्पहु^६ ।

(ख) एक लोपे एक^७ गुरु आणहु^८
दुइ^९ तिणि^{१०} लोपे दुइ तिणि जाणहु^{११} ॥ ४७ ॥
अलिस्सा ।

(ग) मत्त पताका पिंगल गाव^{१२}
जो पारह^{१३} सो परहि^{१४} मिलाव^{१५} । ४८^{१६} ॥

तदधस्त्रींस्त्रीनेवरूपेण वर्धनम् ॥ अंत्यकोष्ठेषु सर्वेषु प्रथमांकां
समालिखेत् । आद्यकोष्ठे द्विपंक्त्यादौ एवमेकांतरं लिखेत् ॥
आदावेकं ततो द्वौ च, पुनश्चैकं ततस्त्रयम् । तिर्यक्समोर्द्ध-
कोष्ठांकै रित्तं कोष्ठं प्रपूरयेत् । विवेकेनांकसंचारे मात्रामेरः स्फुटो
भवेत् ॥ लेखनपंक्त्याः प्रकारस्तु द्विधा ॥ स यथा, एकं कोष्ठमादौ
कृत्वा ततो द्विकोष्ठद्विलेखनपंक्त्यादि लिखेत् ॥ द्विकोष्ठादारभ्यैव
वा लिखेदिति ॥ (G).

(क) Not found in MSS. B & C ; (ख) found in all ; (ग) not found in MS. F. There is a transposition of these Slokas in MS. D ; thus the Slokas ४५, ४६, ४७ and ४८ precede ४१, ४२, ४३ and ४४, the next two Slokas ४९ and ५० are also transposed in the same.—Ed.

४७—४८ । १ अथ मात्रापताका (A & D), अह मत्तामेर (B). २ उद्दिष्टा (A), उद्दिष्टा (D), उद्दिष्ट (F). ३ थ (D), दिज्जहु (A). ४ वामावत्ते (A), वामावत्ते (D). ५ लेइ (A & D), ले (E). ६ लोपिज्जहु (A), लुप्पहु (E). ७ एक (A). ८ जानह (A), आनह (B, C & E). ९ दु (D). १० तिण (B), तिण (C), तिण (D), तिणि (F). ११ साणह (A), जानह (B), जाणह (C), जाड (E). १२ गावै (D). १३ पावह (A), पावह (E), जानै (D). १४ परह (B & C). १५ सुभाय (E). सुभावेइ (D). १६ ४६ (A).

चतुष्टयमिति प्रतीयते । तदपिमद्वितीयकोष्ठद्वयमाकेन च तत्र प्रसारे दिगुर्युक्ता द्वाभेदा इति प्रतीयते । तदपिमद्वितीयकोष्ठद्वयमाकेन च तत्र प्रसारे एकगुर्युक्ता यद्भेदा इति प्रतीयते । तदपिमचतुर्यकोष्ठस्यैकाकेन च तत्र प्रसारे सप्तसप्तयुक्त एकाभेद इति प्रतीयते । कोष्ठचतुष्टयस्यांकचतुष्टययोजननि पञ्चैकवि-

माचामेर ।

१	१	२	
२	१	३	
१	३	१	४
३	३	१	८
१	६	३	१
३	१०	३	१

प्रतितमाकेन च समस्ता पिडोभृता एकविंशतिरूपा सप्तकल[मे]रूपङ्क्तिः । एवमप्येऽपि मेरुकल्पना यथेष्ट विधेया । अस्माभिस्तु पन्ध्रविस्तरभयाप्रयोजनाभावाच्च न लिखिता ।

अथ दिकलमारभ्य सप्तकलपर्यन्त माचामेरस्वरूप लिख्यते ॥ (E)

४५-४६ । अथ सर्वलघ्वेकगुरदिगुर्वादिज्ञानार्थं माचामेरमाह । दृढ । दौ दौ कोष्ठौ सदृशौ कुरु, प्रथममक तेषामते । तद्धादौ पुनरेक स्यात् समे दौ मिलितौ ॥ समे कोष्ठे द्विकोष्ठादिपक्षेर्द्वितीयचतुर्षादौ कोष्ठे मिलितौ दावूङ्गाकौ कुरु इत्यर्थः ॥ रिक्तकोष्ठपूरणोपायमाह । भिर । त्रिरोऽकेण तद्यत्रिपरिकेण च ध्वरित कोष्ठ पूरय निश्रक माचामेरौ अकसचार बुध्यते बुध्यते जना द्विचतुरा ॥ अथ खड्गमेरौ त्रिकोष्ठकदिपक्षौ प्रथमपक्षिष्व रिक्त कोष्ठ तिर्यक् तदुपरितनकोष्ठद्वयस्यांकद्वयमेकीकृत्य पूरणीयं, द्वितीयपक्षिष्व रिक्त कोष्ठ त्वपरितनमेव कोष्ठद्वयस्याकमेकीकृत्य पूरणीयमित्यर्थः ॥ एवमप्येऽपि । चक्र च । कोष्ठमेकं लिखेदादौ तदध पक्षियुग्मके । दौ दौ च

ततश्च त्रयं द्वयमित्यनयोर्लोपि अष्टाङ्कः प्राप्यते स च प्रथमपङ्क्ति-
पतितत्वात् [न] लिख्यते, तेन त्रयमेक इत्यनयोर्लोपि नवाङ्कः
प्राप्यते स तदधो लेख्यः, इति [दि]गुरुपङ्क्तिः ।

अथ त्रयलोपेन त्रिगुरुक आनेयो भवति,—तत्राष्टौ पञ्च त्रय-
मिति मिलित्वा षोडशाङ्कः, अष्टौ पञ्च द्वयमिति मिलित्वा
पञ्चदशाङ्कः, अष्टौ पञ्च एक इति मिलित्वा चतुर्दशाङ्कः, एतेषां
त्रयोदशाङ्के लोपो न सम्भवति, एवमाष्टौ त्रयं द्वय[मिति]
मिलित्वा त्रयोदशाङ्कः, तस्य लोपश्चेत् क्रियते तदा शून्यमाया-
त्यतस्तदपि व्यर्थं, पञ्च त्रयं द्वयमित्येषां लोपे त्रयाङ्कोऽवशिष्यते स
च पूर्वलिखितत्वान्न लिख्यते, पञ्च द्वयमेक इत्येतेषां लोपे पञ्चाङ्कः
प्राप्यते सोऽपि पूर्वलिखितस्तेनाष्टौ त्रयमेक इत्येतेषां लोपे
एकाङ्कोऽवशिष्यते स तृतीयपङ्क्तौ लेख्यः । तथाच पञ्चमाष्टमदशमै-
कादशद्वादशमस्थाने[पु] षट्सप्तप्रस्तारस्यैकगुरुकः पततीति, एवं द्वितीय-
तृतीयचतुर्थपञ्चमषष्ठमनवमस्थाने[पु] द्विगुरुः पततीति, प्रथमस्थाने च
त्रिगुरुः पततीति ज्ञेयम्, अत्र च त्रयोदशाङ्कस्य लिखितत्वान्न
गुरुर्नास्तीति ज्ञायते, [ति]न त्रयोदशाङ्कः सर्वलघुरिति ।

अत्र च पञ्चमादिस्थानेष्वेकैकगुरुकः पततीत्युक्तं, स कौटुम्भ-
इति प्रश्ने, सर्वाः कलाः कृत्वा उद्दिष्टवदङ्का देयाः, यथा
१, २, ३, ५, ८, १३, ततश्च यदङ्कलोपेन पञ्चाङ्कः तदीया मात्रा
परमात्रया सह गुरुतां प्रापणीया भवति, प्रकृते च अष्टाङ्क-
लोपात्पञ्चाङ्कः प्राप्तः, स चाष्टाङ्कः पञ्चम्यां कलायामस्ति, तेन
पञ्चमौ कला षट्सप्तम्या ॥॥॥॥ गुरुतां प्राप्ता, तेन ॥॥॥॥ एता-

४० ४८ । अथ माचापताकामाह ॥ एकलोपे एकगुरुमानय,
 दिक्षिलोपे द्विचौन् जानीहि । माचापताकां पिच्छो गायति,
 य प्राप्यते स परतो मिच्छते ॥ प्राप्यते अवशिष्यते, मिच्छते
 लिप्यते । अथ षट्सप्तस्तारे एकगुरु कुष दिगुरु कुषेति ज्ञान
 प्रयोजन, तत्र चैकलोपादिना तज्ज्ञानमित्युक्तं, तत्राह्वानमन्तरेण
 [न] सम्भवत्येव अतस्तथाह्वय कथमित्याकाशाया दर्शनादुद्दिष्टमह-
 वाह्वानं सिद्ध्यति, तच्च पूर्वे सिद्धं, यथा १, २, ३, ५, ८, १०, तत्र
 त्रयोदशे पूर्वपूर्वाह्वयोप कार्या भवति, अथ चयोदशाह्वये प्रथमते
 तत्पूर्वस्य अष्टाह्वयोपे पञ्चाह्वो निष्पद्यते स लेख्य, तस्मिन्नेव
 चयोदशाह्वये तत्पूर्वस्य च पञ्चाह्वय लापे अष्टाह्वोऽवशिष्यते स
 तदधो लेख्य, एव तत्र चयाह्वयोपे दशाह्वोऽवशिष्यते स
 तदधो लेख्य, एव दयाह्वयोपे एकादशाह्व स तदधो लेख्य,
 एवमेकांकलोपे द्वादशाह्व स तदधो लेख्य, इत्येकलोपादिक-
 गुरुकपङ्क्तिः । अथ दयलोपे दिगुररानौयते,—तत्र चयोदशाह्वे
 तत्पूर्वाह्वयलोपेन दिगुरर्देयः, तत्र दयाष्टौ पञ्चत्यनयोर्लोपि
 क्रियते तदा शून्यमेवेत्यतोऽष्टौ चयमित्यनयोर्लोपेन दयाह्व प्राप्यते
 स च द्वितीयपङ्क्तेरुपरि स्थाप्य, ततयाष्टौ दयमित्यनयोर्लोपि
 चयाह्वोऽवशिष्यते स दयाह्वस्याधस्तामेख्य ततयाष्टावेक इत्यनयो-
 र्लोपि चतुरह्वोऽवशिष्यते स तदधो लेख्य ततश्च पञ्च चयमित्य-
 नयोर्लोपे पञ्चाह्व प्राप्यते स च पूर्वपङ्क्तिपतितत्वात्पुनर्न लिख्यते,
 तेन पञ्च दयमित्यनयोर्लोपे षडह्वोऽवशिष्यते स तदधो लेख्य,
 ततश्च पञ्चैक इत्यनयोर्लोपि सप्ताह्वोऽवशिष्यते स तदधो लेख्य,

गुरुन् जाण्ड—जानीत । एकैकपूर्वांकलोपे येऽंका अवगिन्यन्ते ते
 एकगुरुयुक्तभेदज्ञापकाः, पूर्वांकद्वयलोपे येऽंका अवगिन्यन्ते ते
 गुरुद्वययुक्तभेदज्ञापकाः, पूर्वांकत्रयलोपे येऽवगिन्यन्ते ते गुरुत्रय-
 युक्तभेदज्ञापका इति निर्गन्तितार्थः । एवं प्रकारेण पिंगल णाग—
 पिंगलो नागः भक्त पताका—मात्रापताकां गावद्—गायति कथय-
 नौत्यर्थः । जो पावद्—यः प्राप्नोति गुरुपदेशाज्जानाति, सो परहि
 बुझावद्—सः परं बोधयति इति योजना । अत्र [?] एकत्वसंख्या-
 विगिष्टौ द्वित्वसंख्याविगिष्टौ च, पूर्वांकः प्रथमं सर्वांतिमांके लुप्यते
 तदव्यवहितपूर्वांकमारभ्यतेऽवगिष्टांकाः क्रमेणाधोऽधः श्लाघ्या इति,
 यदंकद्वयलोपे अन्योऽवगिन्यते पूर्वप्राप्तो वाऽंकः प्राप्यते तदंकद्वय-
 लोपो न कार्य इति नियमत्रयं गुरुपदेशादध्यवसेयम् ।

अथ पङ्कलपताकास्वरूपलिखनप्रकारतो वामदक्षिणयोरंगुल-
 पंचकपरिमाणमृद्धांघ्रिञ्जुरेखाद्वयमर्द्धांगुलमधिकं वा मध्यदेशे-
 ऽन्तरं विस्तृत्य कर्त्तव्यं, ततो ञ्जुरेखया तत्पार्श्वमेलनं विधेयमेवमेकं
 दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्रैकांगुलपरिमितमन्तरं त्यक्त्वोर्ध्वरेखामारभ्या-
 धोरेखापर्यन्तं पंच ञ्जुरेखाः क्रमेण दत्त्वा कोष्ठपङ्कमुत्तरोत्तरं
 परस्परसंस्निष्टं विधेयं, तत्रोद्दिष्टांकमदृष्ट्वा एकद्वित्रिपंचाष्टत्रयोद-
 शेति षडंकाः क्रमेण श्लाघ्याः । ततो द्वितीयांककोष्ठादधोऽर्द्धांगुल-
 मितानि परस्परसंस्निष्टानि पंच कोष्ठकानि कार्याणि, ततः पंच-
 मांककोष्ठादधोऽधोऽर्द्धांगुलमेव कोष्ठचतुष्टयं कार्यं, ततः सर्वांतिम-
 त्रयोदशांकमध्ये तदव्यवहिताष्टांकलोपे उर्वरितं पंचमांकं तत्र
 चतुर्थकोष्ठे विन्यस्तमेवास्तीति तदन्यत्र लेख्यमिति संप्रदायः । ततः

द्वय इति वक्तव्यम् । एवमष्टमस्थाने कीदृगिति प्रश्ने, पद्याङ्-
 सोपादष्टाङ्गं प्राप्तं, पद्याङ्गस्तु चतुर्थ्यां कलायामक्षि, तेन चतुर्थी
 कला पञ्चम्या कलाया सह गुरुतां प्राप्ता, तेन ॥१॥ एतादृश इति
 वाच्यम् । एवमपेक्षेऽपि । एव द्वितीयस्थाने द्विगुरक कीदृगिति
 प्रश्नेऽष्टाङ्गचयाङ्गसोपाद्द्वयाङ्गो सञ्च, चयाङ्गमृतीयकलायामष्टाङ्ग
 पञ्चम्या कलायामतन्मृतीयया कला [चतुर्थी कला]मादाय पञ्चमी
 कला यष्टौ कलामादाय गुरुतां प्राप्ता, तेन ॥२॥ एतादृगिति
 वक्तव्यम्, एवमपेक्षेऽपि । अदृश्य वामगतित्वादेवकमेण गणना कार्या ।
 अथ च पञ्चमादिस्थानेषु एकैकगुरकं पतनौति उक्तं, स कीदृश-
 इति प्रश्ने माचानष्टप्रकारं कृत्वा ज्ञातव्य इति सूत्रेण ॥ (८)

४७-४८ । अथ माचापताकानिमाणप्रकारमाह, उद्दिष्टा सरि
 अका इति । उद्दिष्टा सरि अका—अथ उद्दिष्टपदस्योद्दिष्टाङ्क-
 परत्वादुद्दिष्टाङ्कसदृशानकानेकद्विचिपचाष्टचयोद्गादिरूपानित्यर्थः,
 यण्यङ्—क्रमेणोत्तरोत्तरं स्थापयत तान् इति शेषः । वामावर्त्ते—
 वामावर्त्तेन प्रतिसोमविधिना सर्वातिमाकाव्यवहितानिपूर्वाङ्कमार-
 भ्येति यावत् । सेद—गृहीत्वा, पर—परस्मिन्,
 सर्वातिमाङ्के, लुप्यङ्—लोपयत न्यूनता मयत
 सर्वातिमोऽङ्के तदव्यवहितपूर्वाङ्कमारभ्य पूर्व-
 पूर्वाङ्का क्रमेण लोप्या, तत्र एक लोपे—
 एकलोपे, अथ एकपदस्यैकाङ्कपरत्वादिकाङ्क
 लोपे इत्यर्थः, एक गुरु जाण्यङ्—एकगुरु
 जानीत । दुत्तिशिन्लोपे—द्विचानामकानां लोपे, दुत्तिशि—द्विचान्

अङ्कसप्तताया

१	२	३	१३
	३	८	
	४	१०	
	५	११	
	६	१२	
८			

अत्रशिष्टो नवमोऽङ्कः सप्तमाङ्ककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, सेयमङ्क-
द्वयलोपनिःपन्ना षट्कलमेरुपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठस्थपङ्काङ्कनिर्द्धारित-
द्विगुर्युक्तस्वरूपषट्संख्याकानां षट्कलभेदानां द्वितीयतृतीय-
चतुर्थषष्ठसप्तमनवमेतिप्रातिस्विकरूपज्ञापिका षट्कोष्ठात्मिका षट्कल-
पताकापङ्क्तिः । एवं तत्र प्रथमतृतीयाष्टेत्यङ्कत्रयलोपे उर्वरित-
एकोऽङ्कः, स च षट्कलमेरुप्रथमकोष्ठस्थैकाङ्कनिर्द्धारितत्रिगुर्युक्तस्वरूपैकत्वसंख्याकस्य षट्कलभेदस्य त्रिगुर्युक्तो भेदः प्रथम इति
प्रातिस्विकरूपज्ञापकः प्रथमकोष्ठेऽस्त्येवेति सर्वमनवद्यम् । अथ
षट्कलपताकास्वरूपं लिख्यते । (E). [Vide figure p. 92.—Ed.]

४७—४८ । अथ सर्वलघ्वेकगुरुद्विगुर्वादयः कुत्र कुत्र स्थाने
पतन्तीति तज्ज्ञानार्थं मात्रापताकामाह ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टसदृशा-
नङ्कान् स्थापय, वामावर्तेन परस्मिन् गृहीत्वा लोपय । एकलोपे
एकं गुरुं जानीत, द्वयोस्तयाणां लोपे द्वौ त्रीन् जानीत ॥
अन्त्याङ्के वामावर्तेन पूर्वाङ्का लोप्याः, शेषाङ्काः क्रमेण स्थाप्याः,
तावन्त्येकगुरुस्थानानि । एवं द्वयोः द्वयोः पूर्वाङ्कयोर्योगं कृत्वा
त्रयाणां त्रयाणां पूर्वाङ्काणां योगं कृत्वा लोपय ॥ सेरुगतं यावत्संख्यं
कार्यं, द्वित्र्यादिलोपे द्विगुरुत्रिगुर्वादिका भेदा बोध्याः । एवं
सर्वत्राङ्काङ्कः सर्वलघुर्भेदो ज्ञेयः; एवमग्रेऽपि । एकत्र लिखितं
प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेदित्यपि बोध्यम् ।

इदं षट्कलप्रस्तारे योज्यते यथा, १, २, ३, ४, ८, १३, वामा-
वर्तेनाङ्काङ्कैः शोधाः । यथा, शेषाङ्के त्रयोदशसु मध्ये अष्टादिशोधने
कृते शेषाङ्काः ४, ८, १०, ११, १२, द्वयमेकगुरुस्थानसंख्या ॥ एवं

सर्वातिमवयोद्ग्राकमध्ये ऋमप्राप्तपचमाकलोपे उर्वरितमष्टमाक
 पचमाकलो काऽष्टादधस्तनकोष्ठे स्याथ, ततस्तत्र ऋमप्राप्तद्वितीयाक-
 लोपे उर्वरितं द्वाग्राकमष्टमाकलोष्टादधस्तनकोष्ठे स्याथ, ततस्तत्र
 ऋमप्राप्तद्वितीयाकलोपे उर्वरितमेकादग्राक द्वाग्राकलोष्टादधस्तन-
 कोष्ठे स्याथ, ततस्तत्र ऋमप्राप्तैकाकलोपे उर्वरितं द्वादग्राकमेका-
 दग्राकलोष्टादधस्तनकोष्ठे स्याथ, सेषमेकाकलोपनिपत्या पचकोष्ठा-
 त्तिका षट्सप्तमेवपद्विद्वितीयाकोष्ठस्यपचमाकनिद्वारितैकगुह्युत्तम-
 स्त्ररूपपचममायाकानां षट्सप्तगणभेदानां पंचमाष्टमद्वयमेकाद्वय-
 द्वाद्वयेतिप्रातिभिकरूपगणपिका षट्सप्तपताकापद्वि । ततो द्व्यक-
 लोपेऽष्टमपचमाकलोस्तयोद्ग्राकमध्ये लोपः शून्यमेवत्वाच्च कार्य-
 इति, सर्वातिमवयोद्ग्राकमध्ये अष्टमद्वितीयेत्यकद्वयलोपे उर्वरित
 द्वितीयमक तद्वितीयकोष्ठेऽस्यैव ततस्तयोद्गममध्ये अष्टमद्वितीये-
 त्यकद्वयलोपे उर्वरितं द्वितीयाकं द्वितीयाकलोष्टादधस्तनकोष्ठे
 स्याथ ततस्तयोद्गममध्ये अष्टमैकेत्यकद्वयलोपे उर्वरितं चतुर्थमक
 द्वितीयाकलोष्टादधस्तनकोष्ठे स्याथ, ततस्तयोद्गममध्ये पचमद्वितीये-
 त्यकद्वयलोपे प्रथमशतं पचमाकोऽवगमिष्यते इति पचमद्वितीयाक-
 लोर्लापं त्यक्त्वा पचमद्वितीयलोर्लापे अवशिष्टं षष्ठाकचतुर्थाक-
 कोष्टादधस्तनकोष्ठे स्याथ, ततस्तत्र पचमैकेत्यकद्वयलोपे अवशिष्टं
 सप्तमोऽकं षष्ठाकलोष्टादधस्तनकोष्ठे स्याथ, ततस्तत्र पचमैकेत्यक-
 लोपे अवशिष्टं सप्तमोऽकं षष्ठाकलोष्टादधस्तनकोष्ठे स्याथ,
 ततस्तत्र द्वितीयद्वितीयेत्यकद्वयलोपे अवशिष्टोऽष्टमोऽकं प्रथमप्राप्तो-
 ऽवगमिष्यते इति तयोस्तत्र लोपं त्यक्त्वा द्वितीयेकेत्यकद्वयलोपे

अवशिष्टो नवमोऽङ्कः सप्तमाङ्ककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, सेयमङ्क-
द्वयलोपनिःपन्ना षट्कलमेरुपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठस्य षष्ठाङ्कनिर्द्धारित-
द्विगुर्युक्तत्वस्वरूपषट्संख्याकानां षट्कलभेदानां द्वितीयतृतीय-
चतुर्थषष्ठसप्तमनवमेति प्रातिस्विकरूपज्ञापिका षट्कोष्ठात्मिका षट्कल-
पताकापङ्क्तिः । एवं तत्र प्रथमतृतीयाष्टेत्यङ्कत्रयलोपे उर्वरित-
एकोऽङ्कः, स च षट्कलमेरुप्रथमकोष्ठस्यैकाङ्कनिर्द्धारितत्रिगुर्युक्तत्व-
स्वरूपैकत्वसंख्याकस्य षट्कलभेदस्य त्रिगुर्युक्तो भेदः प्रथम इति
प्रातिस्विकरूपज्ञापकः प्रथमकोष्ठेऽस्त्येवेति सर्वमनवद्यम् । अथ
षट्कलपताकास्वरूपं लिख्यते । (E). [Vide figure p. 92.—Ed.]

४७—४८ । अथ सर्वलब्धेकगुरुद्विगुर्वादयः कुत्र कुत्र स्थाने
पतन्तीति तज्ज्ञानार्थं मात्रापताकामाह ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टसदृशा-
नङ्कान् स्थापय, वामावर्तेन परस्मिन् गृहीत्वा लोपय । एकलोपे
एकं गुरुं जानीत, द्वयोस्त्रयाणां लोपे द्वौ त्रीन् जानीत ॥
अन्त्याङ्के वामावर्तेन पूर्वाङ्का लोप्याः, शेषाङ्काः क्रमेण स्थाप्याः,
तावन्त्येकगुरुस्थानानि । एवं द्वयोः द्वयोः पूर्वाङ्कयोर्योगं कृत्वा
त्रयाणां त्रयाणां पूर्वाङ्काणां योगं कृत्वा लोपय ॥ मेरुगतं चावत्संख्यं
कार्यं, द्वित्र्यादिलोपे द्विगुरुत्रिगुर्वादिका भेदा बोध्याः । एवं
सर्वत्रात्याङ्कः सर्वलघुर्भेदो ज्ञेयः; एवमग्रेऽपि । एकत्र लिखित
प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेदित्यपि बोध्यम् ।

इदं षट्कलप्रस्तारे योज्यते यथा, १, २, ३, ५, ८, १३, वामा-
वर्तेनात्याङ्कैः शोभ्याः । यथा, शेषाङ्के त्रयोदशसु मध्ये अष्टादिशोभ-
कते शेषाङ्काः ५, ८, १०, ११, १२, इयमेकगुरुस्थानसंख्या ॥ ए

अहं वित्तस्त नहुगुरु आणं ।^१

पुच्छलं च्छंदं कला कदं पुच्छलं अंकं भेटावं ।

अवसिद्धे गुरु जाणिअहुं लहु जाणिअहु तावं ॥ ४८ ॥

दोहा ॥

दयोर्लोपे दिगुरुर्धया । पचाष्टयोस्तयोदशसु न लोप शून्यशेषत्वात् ।
व्यष्टलोपे शेष १ षष्टलोपे ३, एकाष्टलोपे ४, विषष्टलोपे ५,
नष्टेषस्य पचरूपस्य पूर्वं गतत्वात् । दिपचलोपे ६ एकपचलोपे ७
एकचिन्लोपे ८, एतावति दिगुरुस्थानानि ॥ यथाणामेकव्यष्टरूपाणां
लोपेन १, इदं चिगुरुस्थानम् ।] [Vide figure p 92 —Ld]

सप्तकले — एक सर्वलघु, पञ्चैकगुरवो, दश दिगुरवश्चत्वारस्त्रि
गुरव इति मेरुगतभेदास्तौ त्रैषु स्थानेषु वामावर्तेन सर्वलघ्वेकगुरु
दिगुरुचिगुरुरूपा भेदा बोध्या । विषमकले सर्वगुरुर्भेदो नास्त्येव ॥
एवमप्येऽपि सर्वत्र बोध्यम् ॥ अष्टकला पताका । — अष्टकले एक
सर्वलघु, सप्त एकगुरव, पचदश दिगुरव, दश चिगुरव एक
सर्वगुरुरिति मेलितायतुस्त्रिभूतम् ॥ नवकला पताका । — अष्टैक
सर्वलघुरष्टावेकगुरव एकविंशतिदिगुरवो विंशतिस्त्रिगुरव, पच
चतुर्गुरव इति सर्वे पचपञ्चाशद्भेदा मेरुस्था बोध्या ॥ (G)

[The figures for seven e ght and n ne kalās are similar in shape
to the figure given in p 92 The ingenious reader may make
them for himself if he likes —Ld]

४८। १ चय इत्यस्य लघुगणना (A) १ पुच्छल (A) पुच्छल (B & D)
२ कद (C) & E) ३ कला एक कदि (E) ४ पच (F & I) ५ भिटाव
(F) ६ अवसिद्ध (F) ७ जाविषय (A) ८ विषय (F) ९ जाविषय पताका

४६ । इदानीं मात्रावृत्तेर्वा वर्णवृत्तेर्वा कियन्तो गुरवः कियन्तो लघव इति ज्ञानार्थमाह पुच्छलेति । पृष्ठच्छन्दः कलाः कृत्वा पृष्ठवर्णान् लोपय । अवशिष्टं गुरुं जानीहि लघवो ज्ञायन्तां तावन्त इति ॥ गुरो[र]वशिष्टा यावन्तस्तावन्तो लघव इत्यर्थः । उदाहरणेनास्यार्थः स्पष्टीक्रियते । पदमं वारह मत्तेति — कियन्तो लघवः कियन्तो गुरव इति प्रश्ने, सर्वलघवः कर्त्तव्याः, तेन ५७ सप्तपञ्चाशत् कला भवन्ति, तत्र पृष्ठच्छन्दसो वर्णाः कर्त्तनीया- भवन्ति, ३७ सप्तत्रिंशद्वर्णा अत्र सन्ति, सप्तपञ्चाशदङ्के सप्तत्रिंशत्- कर्त्तने विंशत्यङ्कोऽवशिष्यते, तेन विंशतिर्गुरवोऽनेति ज्ञायते । गुरोश्च द्विकलत्वाद्विंशतिगुरुभिश्चत्वारिंशत् ४० कला गताः, ५७ सप्तपञ्चाशन्मध्ये ४० चत्वारिंशत्लोपे १७ सप्तदश अवशिष्टास्तेन सप्तदश लघव इति ज्ञायते । अथवा सर्वलघूकृताङ्के योऽङ्कः कर्त्तितः तत्रैव गुरोरङ्ककर्त्तनेनावशिष्टा लघवो ज्ञेयाः, यथाच सप्तपञ्चाशदङ्के ३७ सप्तत्रिंशत्कर्त्तनेन विंशतिर्गुरवो ज्ञेयाः, सप्तत्रिंशदङ्के च विंशतिकर्त्तनेनावशिष्टाः सप्तदश लघवो ज्ञेयाः । एवं वर्णवृत्तेऽपि, यथा प्रमाणिकाच्छन्दसि सर्वलघूकरणेऽष्टचत्वारिंशत् ४८ कला- भवन्ति, तत्र च श्लोके द्वात्रिंशद्वर्णा ३२ भवन्ति, अष्टचत्वारिंश- दङ्के ४८ द्वात्रिंशत्लोपे ३२ षोडशलाभात् षोडशात्र गुरव इति ज्ञायते, अवशिष्टाश्च षोडश लघव इति ज्ञायते । (०).

४६ । अथैतावत्संख्याककलाविशिष्टैतावत्संख्याकाचरचरणे वृत्ते कति गुरवः कति लघव इति कौतुकात्केनचित्पृष्टे उत्तरप्रकार- माह, पुच्छलेति । पुच्छल कंद कलां — पृष्ठच्छन्दःकलायाम्, अत्र

कलापदस्य कलामस्यापरत्वात्पृष्ठकलामस्यायामित्यर्थः । यद्य-
गुरुसधुनिज्ञाता तत्पृष्ठं हृदयस्य या माषामस्या तन्मध्ये इत्यर्थः ।
गुरुस्य [चक्र] हृद — पृष्ठं हृद, अथापि हृदपदस्य हृदोऽपर-
मस्यापरमात्पृष्ठकलामस्यायामित्यर्थः । गेटाय — हीनां कुरु । एवं
करि — [एवं] ह्या एव हतं भतीत्यर्थः । अवमिदृश — अवमिष्टा
मध्येति शेषः, कलामस्यामधोर्वरिता मध्येत्यर्थः, गुरु जानिचक्र —
गुरोज्ञानस्या, उताय — उर्वरिता गुरुमायातिरिक्ता वृत्ताधरमध्येति
यावत् । लघु जानिचक्र — लघोज्ञानस्या । यदा अष्टादशकलाविमिश्रै-
कादशाधरधरणे वृत्ते कति गुरवो लघवश्चेति पृष्ठे, अष्टादशरूप-
कलामस्यामध्ये एकादशरूपाधरमस्यालोपे उर्वरिता मग्नमस्या,
सा गुरुमस्या ज्ञेया । एकादशाधरमध्ये यदि मग्न गुरवमधोर्वरिता
चतुर्दशमस्या सा लघोज्ञानस्या, एव चैतादशधरणे वृत्ते मग्न गुरव-
स्यनारो लघव इत्युत्तरं देयमिदं च वृत्तमिद्वयञ्चाख्यमेवमन्यवा-
प्सुहम् । E)

४८ । अथ हृन्दं गुरुलघुमात्रावर्णयन्ताज्ञानोपायमाह ॥
पुच्छेति ॥ पृष्ठस्य हृदमं कला कुरु, पृष्ठे वर्णान् लोपय । अव-
मिष्टा गुरवो ज्ञायन्ते, लघवा ज्ञानस्या उर्वरिता ॥ पृष्ठे कलाम-
स्यायामित्यर्थः, वर्णादीनां तद्गतमस्योच्यते ॥ यथास्मैव हृदस्य
माषामस्या ४८, वर्णमस्यया ३५ ऊनिता जाता १२, एतावन्ती
गुरुमस्या ॥ इयमेव वर्णमस्योनिता जाता २९ लघुमस्या, इयमेव
१२ गुरुदिगुणमस्यया २६ मिलिता जाता माषामस्या ४८, इयमेव
गुरुमस्योनिता वर्णमस्या ३५ इति ॥ ४८ (G)

[Compare this with Pingala's Sanskrit aphorisms, and the learned commentary of Halāyudha thereon, also with a symbolical exposition of the same in Ghosha's *शब्दसारसंग्रहः* p. 31, paras. 2, 3 and 4.—Ed.]

[Between ४६ and ५०, the following slokas are inserted in MS. (F). This is apparently a later addition, for their enumeration even is not subsequently adhered to.—Ed.]

मत्तासंख्ये कोठ करु पंती कृक पथारि ।

तत्तु दुश्चादिक अंक धरु पदमहि पंति विचारि ॥ ५० ।

आइ अंक परिज्जि कऊ मञ्जहि पंती मझारि ।

पुव्व जुअन्त सरि अंक धरु वीजौ पंति विचारि ॥ ५१ ।

पदम पंति ठिअ अंक करि वीजौ पंति गुणेहि ।

जो जो अंका उहरइ ते तौय पंति भरेहि ॥ ५२ ।

वि पिठ्ठइ भेअ जोअइ अंका लऊआ कोट्टा पूरइ अंका ।

पूआ लऊआ हारा तेक्खइ पिंगल जंप्पे वण्णा दुअइ ॥ ५३ ।

क पंती पत्तार करिज्जसु अक्खरसंख कोट्ट धरिज्जसु ।

पहिलौ पंति वण धरिज्जसु दुसरौ पंति दूण करिज्जसु ॥ ५४ ।

अक्खर अंक गुणित करि लेहि चौ[चउ]थी पंति सोइ लिहि देइ ।

चौथी अट्ठा पंचम पंति सोइ कट्ट मिलिज्ज णिभंत ॥ ५५ ।

पंचमौ चौथी तिअहि मिलाउ पिंगल जंपइ अंक फलाउ ।

वित्त भेअ मत्त अरु वण्ह गुरु लऊ एम संपण्ह ॥ ५६ ॥

अक्खर मक्कइ जाणऊ लोइ जे जाणे मण आणंद होइ ।

जो वुज्झइ सोइ पै वुज्झइ मक्कइ जाल हत्थि वि रुज्झइ ॥ ५७ ।

[The corresponding gloss in commentary (G) runs thus —Ed]

अथ प्रसारसख्या ।

माषासख्यान् कोष्ठान् कुर्वन् पञ्चपङ्क्त्यङ्क प्रसारय, तत्र ज्ञादिकान-
कान् धारय प्रथमपञ्क्तिविचारः । ज्ञादिकोष्ठेषु ज्ञाद्यका लेख्या इति
प्रथमपञ्क्तेर्विवेकः ॥ ५० ॥ आद्यकपरित्यागः कथयतु सर्वासा पञ्क्तीनां
मध्ये पूर्वयुगलसदृशानकान् धारय, द्वितीयपञ्क्तिविचारः । उद्दिष्ट-
वदका लेख्या इति द्वितीयपञ्क्तिविचार इत्यर्थः ॥ ५१ ॥ प्रथम-
पञ्क्तिस्थिताकैः कृत्वा द्वितीयपञ्क्तिं गुणय । यो योऽक उत्पद्यते तेन
द्वितीयपञ्क्तिं भरय ॥ ५२ ॥ अथ पञ्चमपञ्क्तिपूरणं, विधिः । अर्वाक-
शब्दस्य व्यत्यासेन योजनाद्वौ शृङ्गाकौ भेदाकश्च योजय । लघुकैः
कोष्ठान् पूरय अकैः । शृङ्गाकद्वयं भेदाकैः चैकौल्लङ्घ्य पञ्चमपञ्क्ति-
कोष्ठां पूरणीया, ते लघुसख्याका भवतीत्यर्थः । यथा । तत्र
प्रथमे कोष्ठे पूर्वाकयोः पूर्वोर्द्धाकसख्याप्रभेदाकस्य चाभावादेक-
एव ॥ द्वौ[द्वितीये] कोष्ठे पूर्वाक एकस्तदूर्द्धमस्य प्रभेदाकश्चैकमयो-
र्योगे द्वयः ॥ द्वितीये कोष्ठे पूर्वाकयुगल १ । २ ऊर्द्धप्रभेदाकयोर्योगे
पञ्च ५, तत्तृतीये लेख्या ॥ चतुर्थकोष्ठे पूर्वाकयुगल २, ५ पूर्वोर्द्धाक-
द्वयप्रभेदाकस्य तद्योगे द्वाव ॥ एवमप्येव । अथ षष्ठपञ्क्तिः पूर्या इति ।
पूर्वा लघुकौ द्वार, लघुद्वयं गुरुर्भवतीत्यर्थः, यथा प्रथमकोष्ठे
लघुद्वयाभावाद्गुरुस्थाने शून्यं, द्वितीयकोष्ठे एक १ तृतीये द्वौ २
चतुर्थे ५ इत्यादि षष्ठपञ्क्तिपूरणम् ॥ अथ चतुर्थपञ्क्तिः । तैक्खद ।
तथा पिगल्लो जल्पति वणान्दाभ्यां । गुरुलघुयोगे वर्णा भवतीति
चतुर्थपञ्क्तिपूरणम् । इति माषासकण्टो ॥ ५२ ॥

मात्रामर्कटीचक्रं यथा,—

वृत्त	१	२	३	४	५	६
प्रभेद	१	२	३	४	५	६
मात्रा	१	४	८	२०	४०	७८
वर्ण	१	३	७	१५	३०	५८
लघु	१	२	५	१०	२०	३८
गुरु	०	१	२	५	१०	२०

वर्णमर्कटीचक्रं यथा,—

वृत्त	१	२	३	४	५	६
भेद	२	४	८	१६	३२	६४
मात्रा	३	१०	३६	८६	२४०	५०६
वर्ण	२	८	२४	६४	१६०	३८४
गुरु	१	४	१२	३२	८०	१८२
लघु	१	४	१२	३२	८०	१८२

अथ वर्णमर्कटी । कृ पंती । षट्पंक्तिं प्रसारं कुरु, अक्षर-
संख्यान् कोष्ठान् धारय, प्रथमपंक्तौ वर्णान्वारय, द्वितीयपंक्तौ
द्विगुणान् कुरु ॥ उर्द्धाधः षट्पंक्तयो लेख्यास्तथैव वर्णसंख्याः कोष्ठाः
कार्याः, तत्र प्रथमपंक्तौ वर्णांकाः, द्वितीयपंक्तौ उद्दिष्टद्विगुण-
अंका लेख्याः ॥ ५४ ॥ अथ । अक्षरांकैर्गुणितां कृत्वा [जा]ता चतुर्थी
पंक्तिस्तथा[मा] लेख्या । चतुर्थ्यर्धा पंचमी पंक्तिः, सैव षष्ठे मिलिता
निश्चयात् ॥ प्रथमपंक्त्यैर्द्वितीयपंक्त्यांकान् गुणयित्वा चतुर्थी पंक्ति-
लेख्या, तदर्थं पंचमी, तथैव षष्ठी पंक्तिर्भवतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ पंच-
मीति । पंचमीचतुर्थ्यास्तृतीयासेलने पिंगलो जल्पति अंकान् प्रस्ता-
रय । चतुर्थीपंचमीपंक्तियोगेन तृतीया पंक्तिर्भवतीत्यर्थः । वृत्तानि
भेदा मात्रा अन्यद्वर्णा गुरवो लघव एव संपन्नं भवति ॥ ५६ ॥
अक्षरमर्कटीं जानंतु लोकाः य[ज्]ज्ञाने मनस आनंदो भवति ।
यो बुध्यते स एव बुध्यते, मर्कटीजाले हस्ती अपि रुध्यते ।
दुर्गमेति भावः ॥ ५७ ॥ (G).

[Both the figures run to inconvenient lengths in the commen-
tary; the portions here reproduced will enable the reader to
extend them as far as he would like. —Ed.]

अह सकल पत्यार संखा ।

छब्बीसा^१ सत्तसथा

तह^२ सत्तारह सहस्साइं^३ ।

यात्रानीसं^४ लफखं^५

तेरह कोडीं^६ समग्गाइं^७ ॥ ५०^८ ॥ गाह् ।

५० । अथ ऐकाक्षरमारभ्य पद्विगत्यवधिर्वर्णवृत्तानां प्रस्तारे कियती मय्येवचाह १३४२१००९६ पद्विगति सप्तगतानि तथा सप्तदशमहसाणि द्विचत्वारिंशत्तृचाण्योद्गकोत्थ समपाणि, अट्ठस्र वामा गतिरित्यद्वा स्थाप्या । (C)

५० । अथैकाक्षरमारभ्य पद्विगत्यक्षरपर्यंतममक्षवर्णवृत्तपिडौ-भृतमय्यामाह छब्बीसेति । पद्विगति सप्तगतानि तथा सप्तदश-महसाणि द्विचत्वारिंशत्तृचाणि त्रयोदशकोत्थ, एव समपाणि एकाक्षरादिपद्विगत्यक्षरपर्यंतानोत्थर्ण वर्णवृत्तानि भवतीति ज्ञेय । माचावृत्तानाममख्यातत्वात्तत्त्वस्या नोक्ता वर्णवृत्तानां प्रत्येकमख्या एवविस्तरमयादनतिप्रयोजनत्वात्तात्प्राभिरच नोक्ता । (E)

५० । अथैकादिपद्विगत्यतानां वर्णवृत्तानां भेदैकमय्यामाह, छब्बी । पद्विगति सप्तगतानि तथा सप्तदशमहसाणि द्विचत्वारि-ंशत्तृचाणि त्रयोदशकोटथ समपाणि । एतावत सर्वं भेदा इत्यर्थ ।

५० । अत्रिचा (C) अवीषा (D) १ तथा (A) अह (D) २ अट्ठस्रां
(A & D) अट्ठस्रां (B & C) ३ वाचारीष (A) ४ एव (C) छब्ब
(D) ५ कोडी (B C & D) ६ समपां (C) समपां (D) ७ ५० (A)

अथ गायाम्प्रकरणम् । (D).

होइ गाह् मत्त चउअण^१ गाहाइ^२ सत्तावणिअ^३,
तह^४ विग्गाह^५ पलट्टि किज्जइ^६ उग्गाहउ^७ सट्टिकल^८,
गाहिणीअ^९ वासट्टि^{१०} किज्जइ^{११} ।

तह वि पलट्टइ^{१२} सिंहिणी^{१३} वे अगल^{१४} हो सट्टि^{१५} ।
सत्तरूअ^{१६} अखोख^{१७} गुण^{१८} खंध^{१९} मत्त चउसट्टि^{२०} ॥

५१^{२१} ॥ रह्हा ।

झादिषद्विंशतिपर्यंतं पूर्वपूर्वद्विगुणांकांनां योगे एतावंतो भेदा-
इति ॥ (G).

५१ । अथ गायाम्प्रदीनां लक्षणं विवचुः तत्र मात्राविषमत्वमाह ।
भवति गाह्यश्चतुःपञ्चाशन्मात्रा ५४, गायाम् सप्तपञ्चाशन्मात्रा ५७,
तथा विगायाम् वैपरीत्येन क्रियते,—गायाम्द्वितीयाद्धलक्षणं प्रथ-
माद्धलक्षणं, प्रथमाद्धलक्षणं द्वितीयाद्धलक्षणं,—उद्गायाम् षष्टिपरा ६०, गायाम्
द्विषष्टिः द्वितीयाद्धलक्षणां ६२ । तथैव परिवर्त्य सिंहिनी द्वयाग्रा भवति

५१ । १ चउअण (B), चउअण (C), चौअण (E & F). २ तह गाहा (A),
तह गाहाइ (E). ३ सत्तावणी (A & D), सत्तावण (E), सत्तावणइ (F).
४ वेहि (E). ५ विग्गाहउ (B & C), ६ किज्जइ (B & C), किज्जइइ (E).
७ उग्गाहउ (D), उग्गाह (F). ८ सट्टिपर (B & C), सट्टिकला (F). ९ गाहि-
णिअ (E), गाहणिअ (F). १० वासट्टि (E), वासट्टि (F). ११ कइ मत्तइ (E).
१२ पलट्टे (D), पलट्टिअ (E), पलट्टइ (F). १३ सिंहिणी (A), सिंहिणी (C),
सिंहिणी (D), सिंहिणी (E). १४ अगल (A & B), अगल (C). १५ होइ (A
& E). १६ सत्तरूअ (D & E), होइ सत्तरूअ (F). १७ अखोणु (C), अखोण
(D). १८ गण (D), गुण (E). १९ खन्ध (B), खन्ध (C). २० वासट्टि (D),
वासट्टि (E & F). २१ ४६ (A), ५१ (F).

षष्टिमाचा, [सप्त]रूपकाणि अन्योन्यगुणानि, खन्धके माचा चट-
षष्टि । परिवर्त्येति । पूर्वार्द्धपरार्द्धयोर्व्यासे गाथैव विग्गागा[या]
भवतीत्यर्थः, गादिन्या पूर्वार्द्धपरार्द्धयोर्व्यासे मिहिनी, तथापि
द्विषष्टिमाचा भवन्तीति स्पष्टार्यमाह, यथा द्युधिकेत्यर्थः । रूपकाणि
हन्दादि अन्योन्यगुणयुक्तानि, तेन सर्वान्णैव प्रथमद्वितीयपाददादय-
माचत्वादियथागुणानीत्यर्थः ॥ (C)

५१ । अथ पुरस्तादक्षमाणानां गाह्यप्रभृतिषष्ठमाचाच्छ्रदसां
सामान्यतद्वरणचतुष्टयसमुदितां मत्स्या रश्नादृत्तेनोद्दिशति, होद
गाह्य इति । गाह्यनामके कृदसीत्यर्थः, मत्त चौचल — माचाद्यतु-
पञ्चाशत्, होद — भवति, तह गाहाद सत्तवणद — तथा गाथायां
सप्तपञ्चाशत् माचा भवतीति पूर्वातुषग, तेहि — तां गाथां
पल्लहि — परावर्त्य, गाथाया पूर्वाद्धम् उत्तराद्धं हत्वा उत्तराद्धं
[च पूर्वाद्धे] हत्वेत्यर्थः, विग्गाह — विगाथा, किञ्चिद — कियते ।
अत्र तेहि इत्येकारो ह्रस्वो बोध्य एवो सुद्धा अ वल्ल मिति
वि लज्ज इत्युक्तत्वात् [Vade १३ चौच p 7 — Ed] उग्गाहउ — उद्गाथा
कट्टिकला — षष्टिकला षष्टि कला माचा यस्या सेत्यर्थः, गादि-
ण्य — गादिन्या, मत्तहि — द्विषष्टि, मत्तह — माचा कट् —
कुरु, तह वि पल्लहिअ — तद्विपरीतायां तस्या गादिन्या विपरी-
तायामित्यर्थः मिहिनी — मिहिन्यां, वे अगल — द्युधिका, सट्टि —
षष्टि माचा इत्यनुषग, होद — भवति, अथ हो इत्येकार
पूर्वाक्तदिशा ह्रस्वो बोध्य । अथ कचिन् तह गाहाद सचा[त्ता]-
वणो इति, तह विग्गाह पल्लहि किञ्चद इति च पाठः, स रश्ना-

अथ गाह्य । (F)

पूव्वहे^१ उत्तहे सत्तगल^२ सत्त वीसाइ^३ ।

इदमगण पअमभ्भे^४ गाह्य मेव्व जुअसाइ^५ ॥ ५२^६ ॥

गाह्य ।

लक्षणविरुद्धत्वादुपेक्ष्यः । खंध — स्कंधके, सत्त चौ[चउ]मट्ठि — मात्राः
चतुःषष्टिर्भवंतौत्यनुषंगः । एतानि सत्तरूपाणि सप्तरूपकाणि वृत्तांसि,
असौख्यगुण — अन्योऽन्यगुणानि, अन्योऽन्यं गुणाः षष्ठजगणनलव्वेक-
लघु-पादांतगुवांदयो येषां तादृशानीत्यर्थः, भवंतौत्यनुषंगः, इति
योजना ॥ (E). [Vide Ghosha's Compendium, p. 7.—Ed.]

५१ । अथ मात्राजातीनां कासांचित्कलासंख्यामाह । होइ ।
भवन्ति गाह्यमात्राः चतुःपंचाशत्, गाथायाः सप्तपंचाशदेव,
तथा विग्गाहा परावर्त्य क्रियते, उद्गाथा षष्टिकला, गाहिन्यां
द्वाषष्टिः क्रियन्ते । तथा विपरिवर्तन्ते सिद्धिनी, भवन्ति सप्त-
रूपाणि वृत्तांसि अन्योऽन्यगुणाः स्कंधके मात्राः चतुःषष्टिः ॥
अन्योऽन्येति गु[ग]णेति पाठे सप्तगु[ग]णाः अन्योऽन्यसंवल्लिता-
भवन्तौत्यर्थः ॥ ५१ ॥ (G)

५१ । १ पूव्वहे (B), पूव्वहे (C), पूव्वहे (E). २ सत्तगल (B & C),
सत्तगल (D). ३ वीसाइ (B & F), dropt in (C), वीसाइ (D), वीसाइ (E).
४ पअमभ्भे (B & C), पअमभ्भे (F). ५ जुअसाइ (B), जुअसाइ (E),
जुअसाइ (F). ६ ५० (A), ५१ (F).

५२ । अथ गाह्यलक्षणमाह । पूर्वाह्ने उत्तराह्ने सप्तोत्तरविंश
माचा २० । षष्ठगणेत्यादिमध्ये गाह्य मेरोरेव युगल ॥ तेन
पूर्वाह्ने एको लघुरेव षष्ठो गण , एवमुच्चा[त्तरा]ह्नेऽपि । प्रथमपादे
दादय माचा द्वितीये पञ्चदमेति मिलित्वा सप्तविंशतिमाचा
पूर्वाह्ने, एवमुत्तराह्नेऽपि, अथोच्च विज्ञेय पादमध्ये स्थित षष्ठगणे
मेरोरेव युगल, मेरुपदेन लघुत्पद्यते, मिलित्वा लघुयुगल, तेन
पूर्वाह्ने एकलघुरेव षष्ठो गण , एवमुत्तराह्नेऽपि । एतादृशलक्षण
यत्र वा गाह्यरित्यर्थः । (c)

५२ । अथ गाह्यप्रभृतिमप्रच्छेदं च सामान्यतो माचा उद्दिश्य
विशेषतस्तानि लिख्यमाणेषु प्रथम गाह्य लक्षयति पुम्बहे इति ।
यत्र पुम्बहे उत्तहे — पूर्वाह्ने उत्तराह्ने, पञ्चमग्रजे — पादयोर्मध्ये
पूर्वाह्ने प्रथमद्वितीयपादयोर्मध्ये उत्तराह्ने द्वितीयचतुर्थयो पाद-
योर्मध्ये इत्यर्थः । सप्तगणल — सप्ताधिका , सप्त बीषाद — माचा
विंशति , सप्तविंशतिमाचा इत्यर्थः , पततीति शेषः , कटुमगण —
षष्ठो गण , मेरुष्व जुषलाद — मेरो युगल , मेरुर्लघुस्तद्युगल-
मित्यर्थः । पूर्वाह्ने उत्तराह्ने च प्रत्येकं गुर्वता सप्तगणा स्थाप्या
स्तत्र षष्ठस्थाने एको लघ्वात्मको गण स्थाप्य , अन्यत्र चतुर्माहिक-
इत्यर्थः , एव च यथा चतुर्माहिकगणानां चतुर्विंशतिमाचा , एका च
माचा षष्ठस्थानस्थलघोर्माचादयः चातस्यगुरोरेवमथ सप्तविंशति-
माचा पूर्वाह्ने उत्तराह्ने च प्रत्येकं पतति , तद्गाह्यनामकं कट-
इति निर्गलितार्थः । (d)

नहा, चंदो चंदण^१ हारो तावअ^२ रूअं^३ पआसंति^४ ।

चंडेसरवर किंती^५ जाव ए अण्णं णिदंसेइ^६ ॥ ५३^७ ॥

गाह्ण ।

५२ । अथ गाह्ण ॥ पूर्वार्धे उत्तरार्धे मन्नाधिका मात्रा विंशतिः ।
षष्ठो गणः पदमध्ये गाह्ण मेरुः एव युगन्तायः ॥ युगे द्वे ४ (?) द्वये ।
संपूर्णपद्यमध्ये षष्ठएव मेरुः कार्यो नान्यत्रेति भावः ॥ ५२ ॥ (G).

५३ । चन्द्रचन्दनं हारस्तावद्रूपं प्रकाशयन्ति । चण्डीश्वरवर-
कीर्त्तिर्यावन्नात्मानं निदर्शयति ॥ तत्कीर्त्त्यै तेषां निष्प्रभवमिति
चक्ष्यते । (C).

५३ । गाह्णमुदाहरति, चंदो इति । चंद्रः चंदनं हारो मुक्ता-
दाम, एते तावद् रूपं स्वकांतिं प्रकाशयन्ति । चंडेश्वरवरकीर्त्तिः
जाव — यावत्, अण्णं — आत्मानं स्वं, न [ण] णिअंसेइ — न
निदर्शयति प्रकटयति । (E)

५३ । यथा चंद्रचन्दनं हारस्तावद्रूपं प्रकाशयति । चंडेश्वरस्य
वरा कीर्त्तिर्यावन्नात्मानं न दर्शयति । ततोऽपि कीर्त्तिर्धवले-
त्यर्थः । ५३ ॥ (G).

५२ । १ चणो चणण (B & C). २ तावअ (A). ताव (D). ३ रुअ (B).
४ पआसंति (D), पआसेइ (F). ५ किंति (A). ६ जावअ अण्णं निदंसेइ (B),
जाव अण्णं ए दंसेइ (D), जाव ए अण्णं णिदंसेइ (E), जाव अण्णाणं ए दंसेइ (F).
७ ५२ (F). ५३ (A).

अथ गाहा । (F)

पदमं बारह मत्ता वीए अडारहेहिं^१ संजुत्ता ।

जह पदमं तह तीअं दहपंचविह्लसिआ^२ गाहा ॥ ५४^३ ॥

५४ । गाथामाह । प्रथमे द्वादश माचा द्वितीयेऽष्टादशभिः सयुक्ता । यथा प्रथम तथा तृतीय दशपञ्चविभूषिता गाथा ॥ पञ्चदशेति — अर्थाच्चतुर्थचरणे पञ्चदशमाचाभूषिता भवतीत्यर्थः ॥ (C)

५४ । अथ गाथां नक्षयति पदममिति । अथ पदमं — प्रथममाद्यचरणे इत्यर्थः बारह मत्ता द्वादशमाचा पततीति शेषः, या च वीए — द्वितीये चरणे इत्यर्थः अडारहेहिं — अष्टादशभिः माचाभिरिति शेषः संजुत्ता — सयुक्ता । यस्मात् जह पदमं तह तीअं — यथा प्रथमस्तथा तृतीय चरण इति शेषः, द्वादशमाचायुक्त इत्यर्थः, या च चतुर्थे चरणे इति शेषः, दहपंचविह्लसिआ — पञ्चदशभिर्माचाभिरिति शेषः विभूषिता, सा गाहा गाथानामकं खड इत्यर्थः । (E)

५४ । अथ गाथा ॥ पद ॥ प्रथमो द्वादशमाचो, द्वितीयोऽष्टादशभिः सयुक्तः । यथा प्रथमस्तथा तृतीयो दशपञ्चविभूषिता गाथा ॥ चरण इति शेषः ॥ चतुर्थं पञ्चदशमाच इत्यर्थः ॥ [पद्या] आर्येय सङ्गते ॥ ५४ । (C)

५४ । १ अडारहेहि (A) अडारहेहि (C) अडारहेहि (D & E) अडारहेहि (F) २ विह्लसिआ (D) ३ ५४ (A) ५४ (E & F)

जहा, जेण विणा ए जिविज्जइ^१

अणुणिज्जइ सो कअवराहोवि^२ ।

पत्ते वि एअरडाहे^३

भण^४ कस्स ए वल्लहो^५ अग्गी^६ ॥ ५५^७ ॥ गाहा ।

५५ । येन विना न जीव्यतेऽनुनीयते स कृतापराधोऽपि ।
प्राप्तेऽपि नगरदाहे भण कस्स[स्य न] वल्लभोऽग्निः ॥ नगरदाहको-
ऽप्यग्निरावश्यकत्वात् प्रिय एवेति ॥ (C).

५५ । गाथामुदाहरति जेणेति । येन [जेण] विणा ए जिवि-
ज्जइ — येन विना न जीव्यते सः कअवराहोवि — कृतापराधो-
ऽपि, अणुणिज्जइ — अनुनीयते । एनमेवार्थसर्थांतरन्यासेन द्रढयति
पत्ते वीति । पत्ते वि — प्राप्तेऽपि, एअरडाहे — नगरदाहे, अग्गी —
अग्निः, कस्स ए वल्लहो — कस्य न वल्लभ इति भण — वद, अपि
तु सर्वस्यापि वल्लभ इत्यर्थः । मानवतीं कांचिन्नायिकां प्रति सखी-
वाक्यमेतत् । अयं च वक्ष्यमाणभेदेषु चूर्णानामको [Vide sloka 60
P. 114] दशमो भेद इति बोध्यम् ॥ (E).

५५ । यथा ॥ जेणेति ॥ येन विना न जीव्यतेऽनुनीयते
स कृतापराधोऽपि । प्राप्तेऽपि नगरदाहे भण कस्स न वल्लभो-
ऽग्निः ॥ ५५ ॥ (G).

५५ । १ जिविज्जइ (B & C). २ कवराहो (D). ३ अअरडाहे (F). ४ सद्धि
(E). ५ वल्लभो (B & C). ६ अग्नि (A). ७ ५५ (A), ५५ (E & F).

सत्तगणा दौर्घता^१ जो णलङ्ग^२ छट्ट रोह जो विसमे^३ ।
तह गाहे विअ अहे छट्टं सहुअं विअण्हेहु ॥ ५६^४ ॥

५६ । इदानीं गाथायां विशेषान्तरमाह, सप्तगणा दौर्घान्ता षो-
[जो] नलघु षष्ठ, नेजाजा[नेह जो] विषमे तथा गाथायां द्विती-
याह्ने षष्ठ लघुक विजानीहि ॥ अत्र चतुष्कलो गण । पूर्वाह्ने तादृशा
सप्तगणा कार्या, अन्ते दीर्घा गुरु कार्यं, जगणो [न]लघुर्वा
षष्ठोगण कार्यं ॥ इह गाथाया विषमे एकादौ जगणो न देय । (C)

५६ । अथ गाथायां माचानियममुक्त्वा गणनियममाह सन्नेति ।
गाहे — गाथायां, सत्तगणा दौर्घता — सप्तगणा दौर्घान्ता दीर्घा-
गुरुसदता भवति । अत्र विशेषपरोऽपि दौर्घश्च सामान्यगुरु-
परो ज्ञेय, एव च पूर्वाह्ने उत्तराह्ने च गुर्वताद्यतुर्मात्रिका सप्त-
गणा कर्त्तव्या इत्यर्थः, इह इत्यपेतनस्यानुकर्षः, इह गाथायां
छट्ट — षष्ठ गण, जो णलङ्ग — जो जगण गुरुमध्य, नलघू
लघुयुक्तो जगणो वा भवति, कर्त्तव्येषु गुर्वतसप्तगणेषु षष्ठो
जगणश्चतुष्कल [१] जगणो वा देय इत्यर्थः । रोह जो विषमे —
इह गाथायां विषमे [प्रथमे] द्वितीये पचमे सप्तमे च स्थाने इत्यर्थः,
षो [जो] जगणो गुरुमध्यो न पततीत्यर्थः, तह — तथा, विअ
अहे — द्वितीयाह्ने छट्ट लङ्गश्च विअण्हेहु — षष्ठ गण लघुकम् एक-
लघुरप्य विजानीत, एव च पूर्वं नलघुजगणयोरन्यतरदानं पूर्वा-

१६ । १ दौर्घता (B & C)

२ षष्ठ (I)

३ विषमे (B & C)

४ ५६ (A) ५६ (E & F)

सञ्चाए गाहाए सत्तावसाइ^१ होति^२ मत्ताइ^३ ।

पुव्वइम्मि^४ अ तीसा सत्ताइसा^५ परइम्मि^६ ॥ ५७^७ ॥ गाहा ।

झांभिप्रायेणेति प्रतीयते, तथा च मध्यलघु[गुरु]गणः लघुमंयुक्तो-
नगणस्त्रिलघ्वात्मको वा लगणः पूर्वाद्धे षष्ठे विधेयः, उत्तराद्धे च
एकलघ्वात्मक एव षष्ठोगणो विधेय इति भावः । (E).

५६ । सत्तेति । सप्तगणा दीर्घांता जगणो नलघू षष्ठो नेह जो
विषमे । तथा गाथायां द्वितीयाद्धे षष्ठं लघुकं विजानीत ॥ प्रथ-
माद्धे त्रिंशन्मात्राः तत्र षष्ठो जगणो नलघू वा कार्यो, विषमे स्थाने
द्वितीयचतुर्थ्यादौ [प्रथमद्वितीयादौ] जगणो न कार्यः । द्वितीये
षष्ठो लघुरेव कार्यः, शेषे पूर्वा[?] ॥ ५६ । (G).

५७ । पदमं वारह सत्तेत्यनेन उक्तमर्थं स्पष्टीकर्तुमाह ।
सर्व्वस्थां गाथायां सप्तपञ्चाशद्भवन्ति मात्राः । पूर्वाद्धे च त्रिंशत् सप्त-
विंशतिः पराद्धे ॥ सप्तपञ्चाशतो विभागमाह पूव्वइ इत्यादिना ।
केचित्तु श्लोकोऽयं कान्पनिक इति मन्यन्ते, परे तु द्विपद्यपि गाथा
भवतीति बोधयितुं पुनरिदमुक्तम् । (C).

५७ । अथ गाथायां वर्त्तमानषड्विंशतिविधायां समुदितमावा-
नियममाह, सञ्चाए इति । पुव्वइम्मि अ तीसा — पूर्वाद्धे त्रिंशत्
पराद्धे उत्तराद्धे इत्यर्थः, सत्ताइसा — सप्तविंशतिः । एवं प्रकारेण

५७ । १ सत्तावसाइ (A & B), सत्तावसाइ (D). २ होति (D). ३ मत्ताइ
(C), मत्ताइ (D). ४ पूव्वइम्मि (B), पूव्वइम्मि (C). ५ सत्ताइसा (A). ६ पइ-
वार (A), पइवार (B & C). ७ ५५ (A), ५७ (E & F).

सत्ताईसा' हारा' सखा जस्तम्मि' तिस्सि' रेहाई' ।
 सा गाहाणं गाहा आआ तीसक्खरा' लच्छी' ॥ ५८ ॥

सम्भाए गाहाए — सर्वस्या गाथाया सप्तपञ्चाशत्
 सत्ताइ — साचा होति — भवतीत्यर्थः । पूर्वार्धे षष्ठे चतुर्मासिकस्य
 जगणस्य लघुयुक्कनगणस्य वा दानास्त्रिगन्धावा पतति उत्तरार्द्धे
 च षष्ठ्याने एकलब्धात्मकस्यैव गणस्य दानात्तद्वेचया साचावय
 न्यून भवतीति सप्तविंशतिमाचा पततीत्यर्थः । (F)

५७ । सम्भ्वेति । सर्वस्या गाथाया सप्तपञ्चाशद्भवति साचा ॥
 पूर्वार्द्धे च चिणत् सप्तविंशति परार्द्धे च ॥ ५७ ॥ (G)

५८ । अथ गाथाभेदानाह । सप्तविंशतिहारा ग्रन्थानि षष्ठा
 चीणि राजन्ते । सा गाथानां गाथा आयाता चिण्दवरा लक्ष्मी ॥
 हारा गुरव ग्रन्थानि लघव, देवाना देव इतिवद्गाथानां गाथेति
 प्रकर्षार्थमुच्यते ॥ (C)

५८ । अथातुपदमेव वक्ष्यमाणेषु भेदेषु प्रथम भेद लक्ष्मी-
 नामक लक्षयति सत्ताइमेति । जस्तम्मि — यस्या सत्ता — स्वा-
 [स्वा]या सत्ताइसा हारा — सप्तविंशतिर्दीर्घा गुरव इत्यर्थः, तिस्सि
 रेहाइ — तिस्सो रेखा लक्षयतीत्यर्थः, पततीति शेषः, सा गाहाए —
 गाथानां मध्ये साचा — साचा प्रथमेति यावत्, तीसक्खरा —

५८ । १ सत्ताइसा (A & F) २ हारा (F) ३ जस्तम्मि (U) ४ तिस्सि (F)
 ५ रेहाइ (A & I) ६ च (B) ७ चिण्द (C, E & I) ८ तीसक्खरा (A
 B & D) ९ लक्ष्मी (A D & F) १० ५८ (A ५८ (F & P)

तीसकवरा हि^१ लक्ष्मी^२

सब्बे^३ वदन्ति^४ होइ^५ विक्खाआ^६ ।

हासइ^७ एकं एकं^८

वंकं^९ ता कुणह^{१०} णामाइ^{११} ॥ ५६^{१२} ॥ [गाहा]

त्रिंशदचरा, लक्ष्मी — लक्ष्मीः, गाहा — गाथा, सा लक्ष्मीनाम्नी गाथेत्यर्थः । अयमर्थः — पूर्वं गाथायाः प्रथमचरणे द्वादशमात्रादानमुक्तं, तासां च षड्गुरवो भवन्ति, द्वितीयचरणे अष्टादशमात्रादानमुक्तं, तत्र षष्ठस्यानपतितजगणाद्यन्तस्थलघुद्वयवर्जनान्तासामष्टौ गुरवो भवन्तीति पूर्वार्द्धे चतुर्दश गुरवः, एवं तृतीयेऽपि चरणे द्वादशमात्रादानस्योक्तत्वान्तासां षड्गुरवः [षड्गुरवः], चतुर्थे च पंचदशमात्रादानस्योक्तत्वान्तत्र षष्ठस्यानपतितैकलघ्वात्मकगणवर्जनान्तासां सप्त गुरवः, इति उत्तरार्द्धे त्रयोदश गुरवः, एवं पूर्वार्द्धान्तरार्द्धयोः संकलने सप्तविंशतिर्गुरवः, पूर्वार्द्धजगणाद्यन्तस्थौ द्वौ लघू, उत्तरार्द्धे च षष्ठ्यैकलघुरेवं त्रयो लघवश्चेति त्रिंशदचराणि यत्र पतन्ति सा लक्ष्मीनाम्नी गाथेत्यर्थः । ५८ । (E).

५८ । अथ गाथाभेदेषु लक्ष्मीनाम्नीं गाथामाह ॥ सन्नेति ॥ सप्तविंशतिर्हाराः स्नाध्या यस्यां त्रयः [तिस्त्रो] रेखाः । सा गाथानां

५६ । १ तीसकवरा हिं (D), तीसकवरा हिं (E). २ लक्ष्मी (A & D), लक्ष्मी (E). ३ सब्बे (E). ४ वदन्ति (C), वदन्ति (E & F). ५ होइ (F). ६ विक्खाआ (E). ७ होसुइ (A), होसुइ (B & C). ८ Once only in (F). ९ वंकं (A), वंकं (C). १० कुणह (A). ११ नामाइ (B, C & D). १२ ५७ (A), ५६ (F).

लक्ष्मी' रिद्धी' बुद्धी'

लज्जा' विज्जा कखमा' अ देहीथा' ।

गोरी धाई' चुणा'

छात्रा' कांती' महामाई' ॥ ६० ॥ [लक्ष्मी]

गाथा आद्या चिग्रदचरा लक्ष्मी ॥ हारो गुरु, रेखा लघु ॥ तत्र
पूर्वाद्धिं चतुर्दश गुरव षष्ठजगणस्यलघुदय च, उत्तराद्धिं चतुर्दश
गुरव षष्ठस्यैकलघुयेति सप्तविंशतिर्गुरवो लघुचय चेति फलति
चिग्रदचरेति ॥ ५८ ॥ (C)

५८ । चिग्रदचरलक्ष्मी सर्वे वदन्ति भवति विख्याता । इतैक-
मेक वक्ता तत्कुरुते नामानि ॥ कुरुते अर्थात् पिङ्गल । (C)

५९ । अथ लक्ष्मीनाम्नी गाथा स्तौति तीसेति । विख्याता-
विख्याता, हारद — ह्रमति, वक्ता — वक्ता, गुरुरित्यर्थः । एकैकस्य
गुरोर्ह्रासेन लघुदयवृद्धिर्बोद्धव्या, अन्यथा [सप्त]पचाशन्मात्राणां
भेदस्य न स्यात् । तासां करोति नामानि, एकैकगुरोर्ह्रासे लघुदय
[यु]क्तस्य च वृद्धौ ये भेदास्तेषां नामानि करोतीत्यर्थः । (E)

५९ । तीसेति ॥ चिग्रदचरेलक्ष्मी सर्वे वदन्ति भवति विख्याता ।

- ६० । १ ता लक्ष्मी (A) ता लक्ष्मी (B & C) लक्ष्मी (D & F) लक्ष्मी (E)
२ लक्ष्मी (B D E & F) ३ Omitted in (C) ४ लक्ष्मी (D) ५ लक्ष्मी
(A) चतुर्दश (B & C) चतुर्दश (E) चतुर्दश (F) ६ देही (B & C)
७ धाई (B) धाई (C) धाई (E) ८ चुणा (C) ९ छात्रा (C) १० कांती
(A & D) कांती (C) ११ महामाई (A) महामाई (B) महामाई (C)
महामाई (E) १२ ६० (A) ६० (F)

पदमं चौ^१ हंसपत्रं

वीर सिंहस्स^२ विक्रमं जात्रा^३ ।

तीर गजवर^४ लुलित्रं

अहिवर^५ लुलित्रं^६ चउत्यर^७ गाहा ॥ ६२^८ ।

उग्गाहा ।

कांतिः १२, महामाया १३, कौर्त्तिः १४, सिद्धिः १५, मानिनौ १६, रामा १७, गाहिनी १८, विश्वा १९, वासिता २०, शोभा २१, हरिणी २२, चक्री २३, सारसी २४, कुररी २५, सिंही २६, हंसी २७
एतानि क्रमान्नामानौत्यर्थः ॥ ६१ ॥ (G).

६२ । पाठे क्रमं दर्शयति । प्रथममेव हंसप[प]दं द्वितीये सिंहस्य विक्रमं जाता । तृतीये गजवरललितम्, अहिललितं चतुर्थके गाथा ॥ [चौ]शब्द एवार्थे, गाथायाः प्रथमपादं प्राप्य हंस-गमनवल्लितं पद्यत इत्यर्थः । एवमग्रेऽपि । (C).

६२ । अथ गाथापठनप्रकारमाह पदममिति । अत्र चौश[ब्द]-स्त्वर्थः, तथाच पदमं चौ — प्रथमं तु, गाहा — गाथा, हंसर्वात्रं [हंसपत्रं] — हंसपदं, जात्रा — यथा मंथरमित्यर्थः, तथा मंथर-इति शेषः सर्वत्र योज्यः, वीर — द्वितीये चरणे, सिंहस्स विक्रमं — सिंहस्य विक्रमो यथा, तीर — तृतीये चरणे, गजवरलुलित्रं —

६२ । १ चौ (F). २ सिंहस्स (B & C), सिंह (F). ३ जात्रा (E).

४ गजवर (F). ५ अहिलुलित्रं (A, B, C, E & F). ६ नलित्रं (C).

७ चउत्थं (A), चउत्थे (B), चउत्था (C), चतुत्था (F). ८ ५९ (A), ६१ (E & F).

भित्तमानानां पञ्चविंशतिर्भेदाः । पञ्च चैकगुरुक इति षड्विंशति
रेव भेदाः । एतेन पादोक्तस्य माचादृशनिर्वाहाय गुरुमापादनेऽपि
वस्तुगत्या लघुनादृष्टाविंशतिर्भेदाः इत्युपधाय गान्धिनो रमा विद्या
वसिष्ठेति षष्टाविंशतिर्नामानि वदन्मां परास्मा ।

अथ प्रथमो भेदो जगत्तमेवावयवस्य ततो द्वितीयादयद्यत्-
विंशतिर्भेदाः एते जगत्तमजघान्नात्मकगणान्यतरदानमात्मस्य बोधाः
अतस्तु षष्ठे नलघुमेवावयवेति वदयम् । यत्तु माफी रामेति
नामद्वयं विधाय एकगुरुपञ्चपञ्चमात्मकषष्ठात्मक षष्ठविंशतितमो भेदः
कैदित्त्वोक्ततत्तदवधानात् । तथापि यदि षष्ठे जगत्तो दीयते
तदा जगत्तमवयवस्य एको गुरुर्द्वयदातव्यः च गुरुद्वयमावयवकमिति
एको गुरुर्न संभवत्येव, यदि च षष्ठे नलघुमात्मकगणो दीयते
तदापि द्वादशदातव्यगुरुद्वयस्यावयवकत्वादेको गुरुर्न संभवत्येवेति
षड्विंशतिरेव भेदा न षष्ठविंशतिरिति सुधीभिर्विभावनीयम् ।
यदपि माफीरामेति एकं नाम विधाय गान्धिनोति नाम स्तेनक-
प्रमादात्पतितमिति, कल्लुयाद्यान्तिगुर्वेकपञ्चात्मकषष्ठात्मकांत्या पञ्च-
विंशतिरेव भेदा नाम न च तु षड्विंशतिरिति,— तदवयववधान-
निवधानं, एतत् षष्ठे नलघुपञ्चगणदानेनां चैवावयवकगुरुद्वयदानेन
निराबाधं संभवतो दिगुरुं त्रिपञ्चात्मकषष्ठात्मकस्य षड्विंशतितमस्य
भेदस्य त्यागो नौचित्यमावहतीत्यलमतिविलरेजेत्यस्मात्तात्पर्योप-
दिष्टं पञ्चा सुधीभिर्विभावनीयम् । (F).

६० & ६१ । सूत्रोक्तिः ॥ सूत्री १, षड्विं ९, बुद्धि २, लज्जा ४,
विद्या ५, चमा ६, देवी ७, गोरी ८, धात्री ९, चूर्णा १०, ह्याया ११,

तेरह लहुआ विष्णी^१ एआईसेहि^२ खत्तिणी भणिआ ।
सत्ताईसा^३ वेणी सेसा सा सुहिणी होइ^४ ॥ ६४^५ ॥ गाहा ।

णाभ्यामिति यावत्, संगहणी — संगृहीणी भवतीति पूर्वणा-
न्वयः, यथा द्वाभ्यां नायकाभ्यां परस्परं गृहीता कामिनी न सतां
संमता तथेयमपीति, जगणद्वयमत्र न देयमी[मि]ति भावः ।
णाश्रकहीना[णा] रंडा — नायकेन जगणेन हीना रहिता, पष्ठे
स्थाने नलघुयुक्तेत्यर्थः रंडेव रंडेत्यर्थः, तथाच यथा नायकेन
हीना कामिनी न शोभते तथेयमपीति, वज्रधा षष्ठो जगण एव
देय इति भावः । वज्रणाश्रका [का] — वज्रनायका वहवो नायका-
जगणा यस्याः सा तादृशीत्यर्थः, वेण्या होइ — भवति, तथाच
यथा वेण्या सतामनादरणीया तथेयमपि[पी]ती[ति] वहवो जगणा
न देया इति भावः । (E).

६३ । विषमस्थाने जगणदोषमाह ॥ एक्के ॥ एकेन जगणेन
कुलवती द्वाभ्यां नायकाभ्यां भवति संगहणी । नायकहीना रंडा
वेण्या सा वज्रनायका भवति ॥ जेन षष्ठस्थानस्थेनैवेत्यर्थः ॥ संगहणी
व्यभिचारिणी ॥ तासां यथा सदोषत्वं तथेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ (G).

६४ । गाथाया जातिमाह । त्रयोदशलघुका विप्रा, एकविंशत्या
[चत्रिया भणिता । सप्तविंशत्या] वेण्या शेषैः [सा] शूद्रा भवति ॥
एकविंशत्या सप्तविंशत्या इत्यत्र लघुभिरिति पूरणीयम् । (C).

६३ । १ विष्णु (F). २ एआईसेहिं (C), एआईसेहिं (D & E), वीसेहि (F).
३ सत्ताईसे (A & E). ४ होई (F). ५ ६१ (A), ६४ (E & F).

एके जे कुलमंती'

वे लाअके' छि' होइ संगहिणी' ।

लाअक'हीणा रंडा

वेसा बहुणाअका होइ' ॥ ६३' ॥ गाहा ।

गजवरलुलित गजेद्रगमनमित्यर्थं यथा, चउत्यए—चतुर्थे चरणे,
अहिलुलिअ—अहिलुलित सर्पगतिविशेष इति यावत् यथा । (F)

६२ । अथ पठमरोतिमाह ॥ पठेति ॥ प्रथमेऽग्नौ रमपदे
द्वितीये मि[त्रस्य] विक्रम आता । तृतीये गजवरलुलित, अहि-
लुलितं चतुर्थे गाथा ॥ समादिगमनवत् क्रमाच्चरणा पठनीया-
इत्यर्थं ॥ ६२ ॥ (G)

६३ । गाथायां जगणाअम म]मामाह, एकस्मिन् जे कुलवती,
दाभ्यां नायकाभ्यां भवति समृद्धीता । नायकहीना रण्डा, वेसा
जे [या] मऊनायका भवति ॥ नायको जगण, समृद्धीता पुनर्भू ।
इह कुलवतीवत् एकजगणवती गाथा प्रथमस्या इत्यर्थं । (C)

६४ । अथ समस्यानेऽपि जगणदाने गाथायां गुणदोषावाह—
एके जे इति । एके जे कुलवती—एकस्मिन् जगणे मति कुलवती
होइ—भवति गाथेति शेष । यथोक्तपद्धत्यामल्लजगणमात्रेण समी-
चीना गाथा भवतीति, तदतिरिक्तो जगण समस्यानेऽपि न
कर्त्तव्य इति भाव । वे लाअकेण—दिनायकाभ्यां दाभ्यां जग-

(१) १ कुलवती (I) १ वाद (A) १ ख (A) हो' (II) छि' (C)
वि (I) २ पंखवती (A & F) ३ दाअक (I) ४ होइ (I) ५ ६० (A)
६२ (I & I)

अथ विग्गाहा । (D & F).

विग्गाहा पढम दले

सत्ताईसाई^१ मत्ताई^२ ।

पच्छिम^३ दले ए^४ तीसा

इअ^५ जंपिअ^६ पिंगलेण गारण ॥ ६६^७ ॥

६५ । अथ विषमस्थानस्यजगणदोषमाह, जा इति । जा पढम तीअ पंचम सत्तम ठाणे — या प्रथमे द्वितीये पंचमे सप्तमे च स्थाने, ए — ननु निश्चयेनेति यावत्, गुरुमज्झा — गुरुमध्यो-जगणस्तद्युक्तेति यावत्, होइ — भवति, सा गाहा — गाथा गुण-रहिता, गुन्निणिण — गुर्विणीव दोषं प्रकाशयति । तथाच विषमे गाथायां जगणो न देय इति भावः । (E).

६५ । जा पेति ॥ या प्रथम-द्वितीय-पंचम-सप्तम-स्थाने[षु] भवति गुरुमध्या । गुर्विणीव गुणरहिता गाहा[या] दोषं प्रकाशयति ॥ गुरुमध्यो जगणः ॥ ६५ ॥ (G).

६६ । विगाथा-प्रथमदले सप्तविंशतिमात्राः । पश्चिमदले त्रिंश-दिति जल्पितं पिंगलनागेन ॥ प्रथमपादे मात्रा द्वादश द्वितीये पञ्चदश इति सप्तविंशतिसूतीये द्वादश चतुर्थे चाष्टादश इति

६६ । १ सत्ताईसाई (A & E), सत्तादसाई (C), सत्तादसाई (D). २ मत्ताई (A & E), मत्ताद (C), मत्ताई (D). ३ पच्छिम (A & D), पश्चिम (C). ४ Omitted in (F). ५ इम (E), ईम (F). ६ जंपिअं (A), जल्पिअ (B), जल्पिअ (C), जंथिअ (D). ७ ६६ (A), ६६ (E & F).

जा पदम तीअ पंचम
 सत्तम ठाणे^१ ए^२ होइ गुरुमज्झा ।
 गुब्बिणिए^३ गुणरहिआ
 गाहा दोसं पआसेइ ॥ ६५^४ ॥ गाहा ।

६४ । अथ य] वर्णभेदेन प्रा[गा]थाया जातिभेदमाह तेर-
 हेति । तेरह सङ्ख्या — चयोद्गसङ्घुकाचराख्या गायेत्यर्थं सर्वं
 योज्य, विष्णी — विप्रा भवतीति श्रेय, एवाइहेहि — एकवत्ता-
 रिग्रह्णैकविग्रह्णैर्वैत्यर्थं सङ्घुभिरिति श्रेय खत्तिणी — खचिया
 भणिता । सत्ताईसे — सप्तविंशतिभिर्लङ्घुभिर्वैष्ठी — वैष्ठा भणितेति
 पूर्वणावध, सेमा — श्रेया, अतुलसङ्घुसख्याका सहिणी होइ —
 शृङ्गा भवतीत्यर्थं । (E)

६४ । प्रकारान्तरेण भेदमाह ॥ तेरह ॥ चयोद्गभिर्लङ्घुभि-
 र्विप्रा एकविंशै खचिया भणिता । सप्तविंशैर्वैष्ठा श्रेयै या
 शृङ्गिणी भवति ॥ अवेदमवधेयम् ॥ श्रेयार्थया हीनवर्णं वर्णयेद्यस्य
 मूढधी । समयोजयिते नाग्रमृतेय सुसमेधते ॥ ६४ ॥ (G)

६५ । विषमस्त्रजगणाया निन्दामाह । या गाथा प्रथमादि-
 स्थाने गुरुमध्युक्ता भवति, सा गुब्बिणीतुच्यते । अथ गुणरहितत्वं
 सदोषत्वं प्रमुमिवादियोगवदिति । (C)

अथ विग्गाहा । (D & F).

विग्गाहा षष्ठम दले

सत्ताईसाई^१ मत्ताई^२ ।

पच्छिम^३ दले ग^४ तीसा

इअ^५ जंपिअ^६ पिंगलेण गणरण ॥ ६६^७ ॥

६५ । अथ विषमस्थानस्वजगणदोषमाह, जा इति । जा षष्ठम तीश्र पंचम सत्तम ठाणे — या प्रथमे तृतीये पंचमे सप्तमे च स्थाने, ए — ननु निश्चयेनेति यावत्, गुरुमज्झा — गुरुमध्यो-जगणस्त्युक्तेति यावत्, होइ — भवति, सा गाहा — गाथा गुण-रहिता, गुव्विणिण — गुर्विणीव दोषं प्रकाशयति । तथाच विषमे गाथायां जगणो न देय इति भावः । (E).

६५ । जा पेति ॥ या प्रथम-तृतीय-पंचम-सप्तम-स्थाने[यु] भवति गुरुमध्या । गुर्विणीव गुणरहिता गाहा[या] दोषं प्रकाशयति ॥ गुरुमध्यो जगणः ॥ ६५ ॥ (G).

६६ । विगाथा-प्रथमदले सप्तविंशतिमात्राः । पश्चिमदले त्रिंश-दिति जल्पितं पिंगलनागेन ॥ प्रथमपादे मात्रा द्वादश द्वितीये पञ्चदश इति सप्तविंशतिसूत्रतीये द्वादश चतुर्थे चाष्टादश इति

६६ । १ सत्ताईसाई (A & E), सत्ताइसाई (C), सत्ताइसाई (D). २ मत्ताई (A & E), मत्ताइ (C), मत्ताई (D). ३ पच्छिम (A & D), पश्चिम (C). ४ Omitted in (F). ५ इम (E), ईएम (F). ६ जंपिअ (A), जत्पिअ (B), जम्पिअ (C), जंयिअ (D). ७ ६२ (A), ६६ (E & F).

आ पढम तीश्च पंचम

सत्तम ठाणे' ए' दोद गुरुमज्जा ।

गुब्बिखिए' गुग्गरदिश्या

गाढा दोसं पञ्चासेद् ॥ ६५ ॥ गाढा ।

६४ । अथ च) वर्णभेदेन प्रा[मा]ण्या जातिभेदमाह तेर
ति । तेरह सङ्ख्या — चयोदशसुधाचरात्या गायेत्यर्थं सर्व
व्य विष्णो — विष्णो भवतीति ज्ञेय, एवाहसेहि — एकवच
मद्विरेकविमद्विबैत्यर्थं सधुभिरिति ज्ञेय सत्तिणो — सचिप
यिता । सत्ताईये — सप्तविंशतिभिर्षधुभिर्वैधी — वैष्णो भणितेति
विश्वय, सेमा — ज्ञेया, अनुस्रसधुमय्याका सुदिणी होर —
हा भवतीत्यर्थं । (E)

६४ । प्रकारातरेण भेदमाह ॥ तेरह ॥ चयोद्गमिर्लघुभि-
 प्रा एकविमै चचिद्या भणिता । सप्तविमैर्वैद्या शेषै सा
 द्विणी भवति ॥ अवेदमवधेयम् ॥ अष्टायंया होमवणे वर्णयेदस्तु
 ऽधौ । छमयोजयिते मागस्ततीय सुखमेधते ॥ ६४ ॥ (८)

६५। विषमस्वप्रगणया निन्दामाह । या गाथा प्रथमादि-
नि गुरुमध्ययुक्ता भवति, सा गुरुर्विणीत्युच्यते । अथ गुणरहितम्
तेष्वन्तः प्रवृत्तिर्वादिष्योगवदिति । (८)

१५। १ दूधो (१) १ Omitted in (C & F) १ अविदिता (१)
अविदिता (F) १ ११ (A) ११ (B & F)

विंशन्मात्रा उक्ताः, एवं चात्रापि पूर्वाद्धं षष्ठो गण एकलघ्वात्मको
देय उत्तराद्धं च षष्ठो गणो जगणो नलघ्वात्मको वा देयः, विषमे
च जगणो न देय एवेति सुधीभिर्बोधम् । (E).

६६ । अथ विगाद्यामाह ॥ विग्रेति ॥ विगा[गा]यायाः प्रथम-
दले मप्रविंशतिर्मात्राः । पश्चिमदले विंशत् एवं जल्पितं पिंगलेन
नागेन ॥ ६६ ॥ (G).

६७ । उदाहरति । परिहर मानिनि मानं प्रेच[स्व] कुसुमानि
नीपस्य । तव हृते खरहृदयो गृह्णाति गुटिकां धनुषि कामः ॥
खरहृदयस्त्रीच्छेददयः कदम्बकुसुमव्याजेन गुटिकाः कामो धनुषि
गृह्णाति ॥ (C).

६७ । विगाद्यामुदाहरति परिहरेति । णीवस्स—नीपस्य
कदम्बस्य कुसुमानि पेक्खहि—प्रेचस्व । किं तावभे[ति]त्यत आह
तुञ्झ कए इति । खरहिअओ—कठिनहृदयो निर्दय इति
यावत् कामो—कामः, धणुहि—धनुषि, गुडिआ—गुटिकां,
यदा गुडिआधनूहि इत्येकं पदं, तस्य वटिकाधनुः गुटिका-
युक्ता[क्त] धनुरित्यर्थः । गुलेलेल इति लोके; गेन्ह[ह]इ—गृह्णा-
[ह्ना]ति, अतो मानं परिहरेत्यर्थः ॥ (E).

६७ । यथा, परिहर मानिनि मानं प्रेचस्व कुसुमानि नीपस्य ।
युञ्जते खरहृदयो गृह्णाति गुटिका धनुषि किल कामः ॥
कदम्बपुष्पगुटिकाः कामो धनुषि योजयतीत्यर्थः ॥ किलेति
निश्चये ॥ ६७ ॥ (G).

जहा, परिहर माणिणि माणं

पेक्खहि^१ कुसुमाइं^२णीवस्स^३ ।

तुम्ह^४ कए^५ खर^६हिच्चओ^७

गेह्लुइं^८ गुडिआ^९ धणुंहि^{१०} किल^{११} कामो ॥ ६७^{१२} ॥

विग्गाहा ।

विग्रत् । अत्र प्रथमाहं एकलघुक षष्ठो गण, द्वितीयाहं षष्ठो जगणो नक्षधुर्वेति सप्त गणा दीक्षान्ता इति न व्यभिचरति तेन पूर्वापराहं व्यत्यासेन विगाथा भवतीति फलितार्थः । (C)

६६ । अथ विगाथा सञ्चयति विग्गाहति । विग्गाहा षष्ठमदले — विगाथा प्रथमदले पूर्वाहं इति यावत्, सत्ताईसाइ मत्ताइ — सप्तविग्रतिमांसा भवतीति शेष, पच्छिमदले — पश्चिमदले उत्तराहं इत्यर्थः, ज — ननु निश्चयेनेत्यर्थः, ति(ती)सा — विग्रत्मांसा भवतीति पूर्वोक्तान्वयः, इच्च — एव पिगलेन मार्गेन जपिच्च — जन्पितम् ॥ अथ भावः । पूर्वं विपरीतगाथा विगाथा भवतीत्युक्तं, तथाच गाथायां उत्तराहंम् एव पूर्वाहंम् अपेक्ष्यमित्युक्तं भवति, अतएव पूर्वाहं सप्तविग्रतिमांसा उत्तराहं

१०१. १ पेक्खर (B & C) पेक्खहि (F) २ कुसुमार B) कुसुमारे (D) कुसुमारे F & F: ३ णीवस्स (B) णिवस्स (F) ४ तुम्ह (A & D) तुम्ह (B) तुम्ह (C) तुम्ह E) ५ कए (C) ६ खर (A) एव (D) ७ हिचो (A & E) हिच (D) ८ गेह्लुइ (B) गेह्लुइ (C), गेह्लुइ (D) ९ गुडिआ (B) गुडिआ (C) गुडिआ (F) १० धणुंहि (A) धणुंहि (B) धणुंहि (C) धणुं (D) धणुंहि (E) ११ कए (A) कए (D) १२ ६७ (A) ६७ (F & F)

चिंशन्मात्रा उक्ताः, एवं चात्रापि पूर्वार्द्धे षष्ठो गण एकलघ्वात्मको देय उत्तरार्द्धे च षष्ठो गणो जगणो नलघ्वात्मको वा देयः, विषमे च जगणो न देय एवेति सुधीभिर्वोधम् । (E).

६६ । अथ विगाहामाह ॥ विग्नेति ॥ विग्गा[गा]थायाः प्रथम-दले मप्रविंशतिर्मात्राः । पश्चिमदले चिंशत् एवं जल्पितं पिंगलेन नागेन ॥ ६६ ॥ (G).

६७ । उदाहरति । परिहर मानिनि मानं प्रेच[स्व] कुसुमानि नीपस्य । तव कृते खरहृदयो गृह्णाति गुटिकां धनुषि कामः ॥ खरहृदयस्त्रीच्छृङ्खलः कदम्बकुसुमव्याजेन गुटिकाः कामो धनुषि गृह्णाति ॥ (C).

६७ । विगाथामुदाहरति परिहरेति । णीवस्व—नीपस्य कदम्बस्य कुसुमानि पेक्खहि—प्रेचस्व । किं तावभे[ति]त्यत आह तुज्झ कए इति । खरहिअओ—कठिनहृदयो निर्दय इति यावत् कामो—कामः, धणुहि—धनुषि, गुडिआ—गुटिकां, यदा गुडिआधनूहि इत्येकं पदं, तस्य वटिकाधनुः गुटिका-युक्ता[क्त] धनुरित्यर्थः । गुलेलेल इति लोके; गेन्द[ल्ल]इ—गृह्णा-[ल्ल]ति, अतो मानं परिहरेत्यर्थः ॥ (E).

६७ । यथा, परिहर मानिनि मानं प्रेचस्व कुसुमानि नीपस्य । युष्मत्कृते खरहृदयो गृह्णाति गुटिका धनुषि किल कामः ॥ कदम्बपुष्पगुटिकाः कामो धनुषि योजयतीत्यर्थः ॥ किलेति निश्चये ॥ ६७ ॥ (G).

अथोद्गाथा । (D) अथोग्गाहा । (F)

पुब्बहे^१ उत्तहे^२ मत्ता^३ तौसन्ति^४ सुहअ^५ सभणिआ ।
सो^६ उग्गाहो^७ बुत्तो^८ पिंगल^९ कइ दिइ सइ मत्तगो^{१०}
ईए^{११}

६८ । उद्गाथामाह । पूर्वाह्ने उत्तराह्ने माचाल्लिअदिति सुभ^१
सभणिता । स उद्गाथा उक्त पिङ्गलकविदृष्ट पष्टिमाचारं
इयमेव गीतिरन्यैरुच्यते । [V de Chhandah sara saugraha p 1]
ये सुभग चिअदित्थुत्ता माचा इत्यर्थं, पष्टिमाचा अङ्गं यच्च । (D)

६८ । उद्गाथा लवयति पुब्बहे इति । यच्च पु(ब्ब)हे उत्तहे-
पूर्वाह्ने उत्तराह्ने मत्ता तिषन्ति — माचा चिअत् सभणिआ-
सभणिता, हे सु(सु)भग प्रिय । सो — तत् पिगल कइ दि
च इ) — पिगलकविना दृष्ट सइ मत्तगो — पष्टिमाचाग पष्टि
माचात्मकशरीरमित्यथ उग्गाहो बुत्तो — गुग्गा(उद्गा)थाष्टतमं
गाथापूर्वाह्ने दक्षद्वयेऽपि देयमिति भावः । (F)

६८ । अथोद्गाथामाह । पुब्बहेति ॥ पूर्वाह्ने उत्तराह्ने नाच
चिअत् सुभग सभणिता । तदुद्गाथाष्टतं पिगलकविदृष्ट पष्टि
माचकम् ॥ इय गीति उच्यते ॥ ६८ ॥ (G)

६८ । १ पूर्वाह्ण (C) पुब्बह (F) २ उत्तराह्ण (C) ३ ता (D) ४ तिषन्ति
(E) ५ सुभग (B & C) ६ सो (F) ७ उग्गाहा (C) ८ बुत्तो (C)
९ पिङ्ग (E) १० मत्तगो (E) ११ ६६ (A) ६८ (E & F)

जहा, सोर्जण^१ जस्त^२ णामं

अंसू णअणादं^३ सुमुहि रंधंती^४ ।

भण वीर चेद्वदणो^५

पेक्खामि^६ मुहं^७ कहं^८ जहिच्छं^९ से^{१०} ॥ ६८ ॥

उग्गाहा ।

६८ । उदाहरति । श्रुत्वा यस्य नाम अश्रूणि नयने सुमुखि
रुन्वन्ति । भण वीर-चेदिपतेः पश्यामि वदनं कथं यथेष्टं
तस्य ॥ (C).

६८ । उद्गाथासुदाहरति सोर्जणेति । हे सुमुहि—सुमुखि,
जस्त णामं—यस्य नाम सोर्जण—श्रुत्वा अंसू—अश्रूणि कर्तृभृतानि
णअणादं—नयने कर्मणी रंधेद—रंधन्ति, अतस्तस्य चेद्वदणो—
चेदिपतेः मुहं—मुखं जहिच्छं—यथेच्छं कहं—कथं, पेक्खामि—
पश्यामि इति त्वं भण—कथय । (E).

६८ । यथा ॥ सोउ । श्रुत्वा यस्य हि नामाश्रूणि नयने सुमुखि
रंधन्ति । भण वीर-चेदिपतेः प्रेक्षामि मुखं कुत्र यथेच्छम् ॥
अश्रूणीति कर्त्तृ । नयने इति कर्म । शिशुपाले मृते तज्जाया-
विलापः ॥ ६८ ॥ (G).

६८ । १ सोर्जण (B, D & F). २ जस्त हि (F). ३ णअणादं (C), णअ-
णादं (A, D, E & F). ४ रंधन्ति (A), रुन्वन्ति (G), रुदन्ति (D), रंधेद (E).
५ वदणो (D), वदवदहिं (F). ६ पेक्खामि (A), पेक्खेमि (B), पेक्खामि (C),
पेक्षामि (D). ७ मुखं (C), मुख (D). ८ कहं (F). ९ जहिच्छं (B),
जहिच्छं (E), जहित्वं (F). १० हि (F). ११ ६८ (A), ६८ (E & F).

अथ गाहिणी सिंहिणी ।

पुव्वइ^१ तीस मत्ता

पिंगल^२ पभण्ण^३ सुद्धिणि^४ सुणेहि ।

उत्तइ^५ वत्तीसा^६

गाहिणि^७ विवरौअ^८ सिंहिणी^९ भणु^{१०} सच्चं^{११} ॥ ७० ॥

७० । अथ गाहिनीमिहिनी आह । पूर्वाह्ने विशन्माचा पिंग प्रभणति सुग्धे गृणु । उत्तराह्ने [दा]विशन्माहिनी विपरीतां सिंहि भण सत्य ॥ विपरीता — पूर्वाह्ने दाविशद् उत्तराह्ने विशन्मा यच सा मिहिनी । यच दाविशन्माचासुवाष्टौ गणा कार्या । (C

७० । अथ गाहिनीं मिहिनीं लवयति पुव्व इति । सुद्धिणि हे सुग्धे यच पुव्वहे तीस मत्ता — पूर्वाह्ने विशन्माचा भवती शेष, उत्तहे वत्तीसा — उत्तराह्ने दाविशन्माचा भवतीति पूर्वेष [न्व]य, सा गाहिणि — गाहिणी(नी)ति पिंगल पभण्ण — पिंग प्रभणति ल सुणेहि — जानोहि, अथ तामिति शेष । तथाच । गाहिनी विवरौअ — परावत्यं विपरीता ल्लेति यावत् मिहिणी मिहिनीं सत्य निस्तुशय भण — कथय ॥ अथ भाव, पूर्वं सामान्यं गाहिन्यां द्विषष्टिमाचा उक्तास्तत्र पूर्वाह्ने कियत्य उत्तराह्ने कियत् इति शिष्यजिज्ञासायां पूर्वाह्ने विशन्माचा उत्तराह्ने दाविशन्माच

७० । १ पुव्वइ (B) पूर्व्व (C) २ पिंगलो (F) ३ पभणि (B), पभणे (C) पभण्ण (F) ४ सुद्धिणि (B) ५ वत्तिसा (C) ६ गाहिणी (C) ७ विवरौअ (A) ८ दाविणो (A) दोविणो (B), मिहिणी (C), मिहिणी (D) ९ भण (F) १० सच्च (F) ११ ७० (A) ७० (E & F)

गाहिणी जहा,
मुंचहि सुंदरि पात्रं^१
अप्पहि^२ हसिउण^३ सुमुहि खगं मे^४ ।
कप्पिअ^५ मेच्छ^६ सरीरं^७
पेच्छइ^८ वअणाइ^९ तुमह^{१०} धुअ हम्मीरो^{११} ॥ ७१^{१२} ॥
गाहिणी ।

इत्युक्तमेवं च पूर्वार्द्धे गाथाया इवास्या अपि कर्त्तव्या उत्तरार्द्धे
द्वात्रिंशन्मात्राया उक्तत्वात्तत्र षष्ठं जगणं कृत्वा चतुर्मात्रिका अष्टौ
गणा वक्ष्यमाणस्कंधकवत्कर्त्तव्या इति गाहिनीव्यवस्था । सिंद्हिण्यां
च षष्ठं जगणं दत्त्वाष्टौ चतुर्मात्रिका गणाः पूर्वार्द्धे देया उत्तरार्द्धे च
गाथाप्रथमदलत्रद्विधेयमिति निर्णय इति सुधीर्भिर्ययम् ॥ (E).

७० । पुञ्चेति । पूर्वार्धे त्रिंशन्मात्राः पिंगलो भणति हे सुग्धे
षट्पु । उत्तरार्धे द्वात्रिंशद् गाहिनी, विपरीतां सिंद्हिनीं भणति
सर्वे ॥ विपरीतां—पूर्वार्धे द्वात्रिंशदुत्तरार्द्धे त्रिंशदितिस्वरूपा-
मित्यर्थः ॥ ७० ॥ (G).

७१ । उदाहरति, मुञ्च सुन्दरी[रि] पादम्, अर्पय हसित्वा
सुमुखी[खि] खड्गमस्य । कर्त्तितस्तेच्छशरीरो द्रक्ष्यति वदनानि

७१ । १ पात्रं (B). २ अप्पहिं (D). ३ हसिउण (D), हसिउणे (E), हसि-
उणेष (F). ४ मे (C). ५ कप्पिअ (C) ६ मेछ (A, D & F). ७ सरीरो
(C). ८ पेच्छिदि (A), पेच्छइ (E) ९ वअणाइ (A & F). १० तुमह
(A & D), तुमह (B & F), तुमह (E). ११ हम्मीरो (B & C), चम्मीरो (E).
१२ ६८ (A), ७१ (E & F).

सिद्धिणी जहा,
 वरिसद्' कणश्च' विट्' ^१
 तप्पद् भुञ्जते' दिश्याणिसं' जगंतो ।
 णीसंक साहसंको
 णिंदद्' इंदं च' स्वरविंवं च' ॥ ७२ ॥ सिद्धिणी ।

तत्र भुव हस्योर ॥ युद्धोद्यतो हस्योर' पदपतितां [पत्नीं] बोध-
 यति । वदगानौत्यादरादङ्गवचनम् । (C)

७१ । तत्र गाहिनीमुदाहरति सुचहोति । हे सुदरि पाश-
 पाद् सुचहि—सुच हे सुमुखि हस्मिन्—हसिता मे—मम
 मम वा ममा—मः, अप्यहि—अप्यय, मेच्छमरीर—मेच्छमरीर,
 कप्पिच—कर्त्तव्यत्वा हस्योरो—हस्योर तुह—तव वचणाद्—
 वदन पेक्खद्—प्रेक्षते । युद्धार्थं मनद्भ्य हस्योरस्य खट्वाणयमार्थं
 मागतवत् प्रतिवध कुर्वाणां कांतां प्रत्येतदाकम्, एव च मेच्छासि
 जिह्य मया अचतेनैव छटित्यागत्य भवत्या द्मनं विधेयम्, मेच्छतो
 वदोभीतिर्मम वा कृपामे मरणशका न विधेयेति भाव । (F)

७१ । तत्र गाहिनी यथा ॥ सुच ॥ सुच सुदरि पादौ अप्यय
 हसिता सुमुखि षट् मे । ज्ञत्वा [कर्त्तव्यत्वा] मेच्छमरीर पठति वद-
 नानि युष्माकं भव हस्योर । इति पत्नी प्रति हस्योरोक्ति ॥ ७१ ॥ (G)

- ७१ । १ वरिचहि (B & C) २ वचच (B) ३ हति (B) ह्यो (b)
 ४ सुचहो (E) सुचणहि (b) ५ दिश्याणिसं (B C & F) ६ णिंदद् (b)
 ७ च (D) ८ इंद (A) ७१ (F & F)

अथ स्कंधकं । (D & F).

चउ'मत्ता अट्टगणा

पुव्वहे' उत्तरह' होइ' समरुआ' ।

सा' खंधआ विआणहु'

पिंगल पभणेइ' मुद्धि' बहुसंसेआ' ॥ ७३' ॥

७२ । सिंहिनीमाह ॥ वर्षति कनकट्टिं, तपति भुवनं दिवा-
निशं जायत् । निःशंक-साहसाङ्को निन्दति इन्द्रं सूरविम्बश्च ॥
इन्द्रस्य कनकट्ट्यभावात् सूर्यस्य च दिवानिशमनवस्थानादेतेना-
स्याधिक्यम् ॥ (C).

७२ । अथ सिंहिनीमुदाहरति वरिसर्दति । निस्तुंव [णीसंक] —
निशंकः जगंतो — जायत् महाजागरूक इत्यर्थः, साहसाङ्को —
साहसाङ्को विक्रमादित्यः, कण[अ]ह विट्ठिं — कनकस्य ट्टिं वरि-
सद् — वर्षति, अथच दिआणिसं — अहोरात्रं, भुवने जगति तप्पद् —
तपति, अतः इंदं — इन्द्रं च सूरविंव — सूर्यविंव च, णिंदद् —
निन्दति । इन्द्रो जलं वर्षति महातापसेभ्यः साशंकश्च, सूर्यश्च दिवैव
तपत्यजागरूकश्च, अयं तु कनकं वर्षति निशंकश्च, सर्वदा च
तपति जागरूकश्चेति तौ निन्दतीति भावः । (E).

७२ । १ चउ (B), चो (E). २ पुव्वहे (B & C). ३ उतस (A & E),
उत्तरहे (D). ४ विहोइ (A), हो (B & D), droopt in (C), वि होति
(E), पि थ (F). ५ समरुआं (C & E), समरुवा (F). ६ सो (D & F).
७ विआणह (A), विआणह (B), विआणहं (D). ८ भणेइ (C & F),
भणइ (D). ९ मुद्धि (F). १० संसेआः (F). ११ ७० (A), ७१ (E & F).

०० । मिहिनी यदा ॥ वरीति ॥ वरंति कमकस्य दृष्टि
तपति भुवनानि दिवानिम्य जायन् । निद्रकं साहसंको
निदनीद्र च सूर्यविष च ॥ साहसंको विक्रमादित्य ॥ अतिरेको
ऽनकार ॥ ०२ ॥ (D)

०१ । अथ सधकमाह ॥ चतुर्माषा अष्टौ गणा पूर्वाद्धे उत्त-
राद्धे भवन्ति समरूपा । तां सन्धकां विजानीहि पिङ्गल प्रभ-
वति सुग्धे वज्रमभेदाम् ॥ समरूपा अष्टौ गणा इत्यर्थः । तेन चतु-
र्माषगणाष्टकं पूर्वपराद्धेयो । उत्तराद्धे वैकल्यं यष्टौ गणोऽपि न
सम्भवति । किन्तु जगण्यतुर्भुज्या गणं कार्यं, दीर्घान्तव चर-
णान्तपातिदीर्घां षोडशेति बोध्यम् ॥ (C)

०२ । अथ स्कधक लघयति शौमत्तेति । पुष्पद्धे उत्तद्धे वि-
पूर्वाद्धे उत्तराद्धेऽपि, समरूपा — समरूपा सम वज्रजगण तद्रूप
येषां तादृया इत्यर्थः । यत्तु सम वज्रजगण नलघ्वन्यतरत्कमिति
तत्र अथ नलघुदाभासभवात् । इदं चानुपदमेव व्यक्तीभवित्यति ।
शौमत्ता अष्ट गणा — चतुर्माषिका अष्टौ गणा भोति — भवति,
तत् वज्रमभेदा — वज्रमभेदक बहवो वल्लभाणां सप्तविधप्रतिविधा
भेदा यत्र तत्तादृय संबंधा[चा] — स्कधक विद्याण्ड — विजानीत
इति पिङ्गल प्रभवेद्र — पिङ्गल प्रभवति, सुद्धि — हे सुग्धे । अथ
उत्तद्धे इति तकारं सयुक्तपरोऽपि लघुर्वाच्यं कत्यपि अनुत्तपरो
इत्युक्ते (Vaido ४४० द्यौं द्यौक p ७—Ed) अन्यथाऽपि यष्टे पचमाचा-
पत्या जगणासभवास्तत्र न संगच्छते, एतत्तत्त्वं पुनर्भेदप्रकारावसरे-
ऽनुपदमेव विवेचयिष्यामः । (E)

जहा, जं जं आणेइ गिरिं

रदरह^१ चक्र परिघट्टण^२ सहं हणुआ^३ ।

तं तं लीलाइ गल्लो

वामकरत्यंभिअं^४ रणद^५ समुद्दे^६ ॥ ७४^७ ॥ [स्कंधकम्]

७३ । अथ स्कंधकम् ॥ चउम । चतुर्मात्रा अष्टगणाः पूर्वार्द्धे उत्तरार्द्धेऽपि च समरूपाः । तं स्कंधकं विजानीत पिंगलो भणति चउमो भेदाः ॥ अस्मेति शेषः ॥ दल्लदयेऽपि द्वाविंशन्नाचा-
द्वत्यर्थः ॥ ७३ ॥ (G).

७४ । यं यमानयति गिरिं रविरथचक्रपरिघट्टनसहं हनु-
मान् । तं तं लीलया नल्लो वामकरोत्तोलितं रचयति समुद्दे ॥ (C).

७४ । स्कंधकमुदाहरति जं जमिति । हणुआ—हनुमान्,
रविरथचक्रपरिघसाणसह—रविरथचक्रपरिघर्षणसहं जं जं—यं यं
गिरिं पर्वतं, आणेइ—आनयति, तं तं गल्लो—नल्लः वामकर-
त्यंभिअं—वामकरोत्तंभितं, लीलाइ—लीलया अनायासेन, समुद्दे
—समुद्दे, रणद—रचयति ॥ (E).

७४ । यथा ॥ यं यमानयति गिरिं रविरथचक्रपरिघर्षणसहं
हनुमान् ॥ तं तं लीलया नल्लो वामकरत्तंभितं रचयति समुद्दे ॥
७४ ॥ (G).

७४ । १ रविरथ (B & C), रदरथ (F). २ पद्विधट्टण (D), परिघट्टण (E),
परिघट्टण (F). ३ हणुमा (A, B & C). ४ करत्तंभिअं (A), करोत्तुभिअं (B),
करत्तंभिअं (C), करत्तंभि (D). ५ रणद (D). ६ समुद्दे (C). ७ ७१ (A),
७४ (E & F).

शृंदउ^१ भद्दउ^१ सेस सरंग^१
 सिब बंभ^१ वारण^१ वरुण^१,
 णीलु^१ मथ्रण^१ तालंक^१ सेहर^१,
 सरु^{११} गथ्रणु^{११} सरहु^{११} विमद्^{११},
 खीर^{११} णथ्ररु णरु णिद्द^{११} णेहलु^{११} ।
 मथ्रगलु^{११} भोथ्रलु^{११} सुद्ध सरि
 कुभ कलस ससि जाण^{११} ।
 सरह^{११} सेस ससहर^{११} मुणहु
 सत्ताइम^{११} खंधाण ॥ ७५^{११} ॥ राजसेना ।

७५ । अथ खन्धकभेदानाह ॥ नन्द भद्र शेष सारङ्ग शिव मध्न
 वारण वरुण नील मदन तालङ्क श्रेष्ठर [सर] गगन सरभ [विमति]
 क्षिर नगर न[र] क्षिग्ध नेष्टन मदकल भोल शृद्ध श्री कुम्भ कलष
 मशिनो जानीहि । सर्वस्य शेषे शशधर जानीहि अष्टाविंशति

७५ । १ सर (B C & F) १ भद्द (F) १ सारङ्ग (A B & C) सारङ्ग
 (F) २ वरुण (A) मनु (B) वमण (C) ३ वाचस (A & B), वाचावा (D)
 ४ वरुणो (F) ५ वीर (A) वीरर (E) ६ मथ्रणु (B & C) मदण (F)
 ८ मरुण (E) ९ वेहर (E & F) ११ सर (C) १२ सर मथ्रणु (F)
 १३ सरर (B) सरर (G) १४ विमति (A) विमद् (D) १५ वीर (A)
 वीर (D) वीरर (F) १६ विद् (F) १७ वरुण (A) १८ मथ्रणु (F)
 मदणु (F) १९ भोचण (B C & D), भोजण (E) भुचलु (F) २० शोम
 (F) २१ वरुण (B), सरभ (F) २२ विहर (F) वधधर (F) २३ चडा
 दण (A B C & D) शेषा वल्लभ चडादेव चधाव (F) २४ ७५ (A),
 ७५ (E & F)

खन्धकानाम् । एते च नन्दाद्याः शशिगेषा अष्टाविंशतिभेदा-
भवन्ति, तस्यैव विवरणं सर्वशेष इति । (C).

७५ । अथ पुरः सप्तविंशतिभेदानयनप्रकारं विवृत्तुः रङ्गावृत्तेन
प्रथमं तावन्नामानि संख्यां चाह । नन्द इति । नन्दः [१] भद्रः २ शेषः ३
सरंग — सारंगः ४ शिवः ५ ब्रह्मा ६ वारणः ७ वरुणः ८ णीलद —
नीलः ९ मञ्जुतलक — मदनताळकः १० शेखरः ११ शरः १२ गगनं १३
शरभः १४ विमतिः १५ क्षीरं १६ नगरं १७ नरः १८ स्निग्धः १९
स्नेहलः २० मदकलः २१ लोखः २२ शुद्धः २३ सरिः २४ कुमाः २५
कलशः २६ शशी २७ इति हि शरभ-शेष-शशधराः प्राकृतकवयः
खंधाण — स्कंधके, सत्तादस — सप्तविंशतिः णाम — नामानि, मुण-
ड — जानीत ॥ क्वचित्तु णाम इत्यत्र जाण इति पाठस्तत्र विज्ञेय-
इत्यर्थस्तदा नामदैविधं परिहार्थम् । अत्र क्वचिदष्टादस खंधाण
इति पाठः, स तु लेखकप्रमादाज्जातः, एतदनुरोधेन च मनन्द-
[मदन]ताळक इति नामद्वयं विधाय त्रिगुर्वष्टपंचाशत्तत्त्वात्मक-
मष्टाविंशतिभेदं वदन्ति, तदपि भ्रमविलसितं, क[त]स्य गाथाभेद-
त्वादत्रापि षष्ठो जगणो दलद्वये देयः, अन्ते च गुरुरेव स्थाप्य इति
एकैको गुरुः [ज]गणस्य एकैकस्यां इति मिश्रित्वा प्रतिभेदं दल-
द्वये गुरुचतुष्टयमावश्यकम्, एवं च त्रिंशद्गुरवश्चत्वारो लघवश्च यत्र
पतन्ति स आद्यो भेदः, चत्वारो गुरवः षट्पंचाशत्तत्त्वात्मकश्च
पतन्ति स चरमो भेद इति त्रिगुरुणामसंभवात् सप्तविंशतिरेव
भेदा न त्वष्टाविंशतिरिति, तांश्च भेदानुपदमेव स्पष्टीकरिष्यामः ।
न चैतस्य गाथाभेदत्वे उत्तरार्द्धे षष्ठो

स्यादिति वाच्यम् उद्गाथावदद्यापि षष्ठे जगण्स्थापने बाधका-
 भावात् । ननु तथापि तद्वदद्यापि षष्ठो गणो नलघ्वात्मक एव
 स्यादिति पादांतस्थगुरुदयगम्येवावश्यकत्वं न तु जगणांतर्गतमेति
 प्रतिभेद कथं गुरुचतुष्टयस्थावश्यकत्वमिति चेत्तस्य, दिगुरुषष्टि-
 लघ्वात्मकैकोनविंशत्तमभेदापत्ते-नलघुदानस्य सर्वथा निषेधात् ।
 अतएव गाथामध्योदितसप्तगणदाननियमादत्र तद्गणेऽपि यथा
 नापो[पि] विशेषत्वहानिस्तथातिमगुरुदयस्येवावश्यकत्वं न पादांत-
 स्थस्य, तथा च त्रिगुरुष्वत्वेऽपि तथाविधगुरुदयवत्त्वस्याबाधात् त्रिगु-
 र्वष्टपचाग्रलघ्वात्मके भेदे किञ्चिद्बाध[क]मस्तीत्यपास्त दिगुरुषष्टि-
 [ल]घ्वात्मकभेदापत्ते उर्वरि[त]त्वात् । किं च गाहिनौसिंहिन्यो-
 रत्तरार्द्धपूर्वार्धयोरिवाद्यापि गुर्वतमप्तगणनियमभगेना[ने]य विशेष-
 त्वहानिर्भवति भवति च दक्षदयांतस्थगुरुदयनियमभगे सर्वत्र उद्गा-
 थादौ दक्षदयांतस्थगुरुदयनियमदर्शनात्, एव चेतस्यावश्यकत्वे त्रिगु-
 र्वष्टपचाग्रलघ्वात्मको भेद खपुष्पकस्य एवेति, न च तथापि, दक्ष-
 दयेऽपि षष्ठो जगण एव न देय कितु एकत्र जगण परत्र नलघु
 एव जगणस्य एको गुरु पादांतस्थ गुरुदयमिति प्रतिभेद गुरु-
 दयमावश्यकमित्य च यत्र षड्लघव एकोनविंशत्तमगुरुवत् पतति स
 आद्यो भेद, यत्र च चयो गुरवोऽष्टपचाग्रलघवस्य पतति सोऽतिम-
 शेदिति तथाविधे भेदे न कि[ञ्चि]द्बाधकमस्यस्ति च तथाविधम्
 इति वाच्यम्, चौलङ्ग कथयतीति विरोधात् उदाहरणे च दक्षदये
 ऽपि जगणस्यैव दर्शनात्, पूर्वं समरूपास्तुर्माचिका अष्टौ गणा
 देया इति लक्षणेति विरोधाच्च यत समरूपत्वं तेषां तदैव निर्वं

चउ^१ लहु कथवि^२ पसर जहिँ सो सहि गंदउ जाण ।
गुरु टुटुइ बेलहु चलइ^३ तं तं गाम विआण ॥ ७६ ॥
दोहा ।

इति यदि पूर्वाद्धे यो गणः षष्ठः उत्तरद्धेऽपि स एव स्यादिति,
पूर्वोक्तभेदापत्त्या चैकत्र तदावश्यकत्वेऽपरत्रापि तस्यैवोचितत्वात्,
दीयतां वा षष्ठे जगणः अपरत्र चतुर्लघुः [लघवः] क्रियतां च
तेनैव प्रकारेण भेदास्तथापि भवदुक्तरौत्या प्रस्तारक्रियया त्रिगु-
र्वष्टपंचाश्लघ्वात्मको भेदः सप्तविंशतितम एवायाति न त्रष्टाविंशति-
तम इत्यस्यत्तातचरणैरुपदिष्टः पंधास्तुधीभिर्विभावनीयः । (E).

७५ । अथैकैकगुरुह्रासे भेदनामाह ॥ एंदेति ॥ नंद १ भद्र २
शेष ३ सारंग ४ शिव ५ ब्रह्मान् ६ वारण ७ वरुण ८ नील ९ मदन १०
ताडंक ११ शिखर १२ शर १३ अन्यत् गगन १४ शरभ १५ विमति १६
चौर १७ नगर १८ नर १९ स्निग्ध २० खेहालु २१ मदकल २२
भूपाल २३ शुद्ध २४ सरित् २५ कुंभ २६ कलश २७ शशिन् २८ ।
विज्ञाः शरभ-शेष-धरा जानीत भेदान् सर्वान् भवंतोऽष्टाविंशतिं
स्त्वंधके ॥ भो विज्ञाः शरभ-शेष-धराः प्राकृतकवयः इति सं-
वुद्धिः ॥ ७५ ॥ (G).

७६ । कथमेते भेदा भवन्तीत्याह । अद्धे द्वौ लघू प्रसरतो
यस्मिन् तं सखि नन्दं जानीहि । गुरुस्तुटति द्वौ लघू उत्तिष्ठत-

७६ । १ चौ (A & E), शृङ्ग (B), अदवि (C), अद्वि (F). २ लङ्गसा (B, C & F). ३ ख वि लङ्ग वङ्ग (D), विधिलङ्ग वङ्ग (E).

सुत्तन्नाम विज्ञानीहि ॥ अयमर्थः — एकैकस्मिन्नुद्देशे लघुद्वयं प्रसरति
षष्ठजगणमन्वात्, तेन लघुचतुष्टयं विग्रहोऽपि नन्दलक्षणम्,
उदाहरणेनैव व्यक्तीकरिष्यति । एकैक[गुरु]स्थाने द्वि-द्वि-लघुकर-
णाद्यथाक्रमं भद्रादि-सप्तविंशतिगुरुह्यमात्रिगुरुं श्रौते ॥ (C)

[There should not be less than two long syllables in each half
one at the end and the other in the 6th gana which must be a
जगण otherwise there will be no जगण and it will be a रंज Vile
p. 118 and commentary (E) pp. 134 135 —Ed.]

७६ । अथ सप्तविंशतिभेदानदा[य]नप्रकारं दोषावृत्तेनाह । सौ
लङ्ग कृत्यवीति । सहि — सखि, जहि — यत्र, चउ लङ्ग — चतार
लघवः, कृत्यवि — कुत्रापि, पसर — प्रसरति, सो णदउ जाण — त
नद जानीहि, यदि गुरु दुड्ढ — गुरुत्तुटति ह्रस्वतीत्यर्थः, विवि
लङ्ग बढर — द्वौ लघू दृष्टिं प्राप्तु इत्यर्थः, तदा त त णाम
विश्राण — तत्तत् भद्रादिकं नाम जानीहि । अयमर्थः — पूर्वोक्त-
प्रकारेण दलद्वये षष्ठं जगणमेव दत्त्वा चतुर्मात्रिका अष्टौ गणा
प्रतिदलं विधेया, एव च गाथावदत्रापि प्रथमचरणे दादशमात्रा
स्त्राष्टास्त्राष्टा षष्ठगुरवः, द्वितीयचरणे पञ्चचतुर्मात्रिकाणां सत्त्वास्तेषां
विंशतिमात्रास्त्राष्टा षष्ठजगणाद्यतर्गतलघुद्वयं विहाय नवगुरवो
भवन्ति, तदेव प्रथमदले पञ्चदशगुरवो द्वौ लघू, एव द्वितीयदले-
ऽपि, तथाच द्योर्दलयोर्मिलित्वा यत्र विग्रहगुरवः षष्ठजग[ण]
द्वयांतर्गताद्यत्वारो लघवः पतन्ति, य मद् प्रथमभेदः, यदि च
विग्रहद्वयं एकैकगुरुह्यसेन तत्प्रमाणमात्राकं लघुद्वयं वर्द्धते तदा
भद्रादयो भेदा भवन्ति, ते च प्रदर्शयते निखिला ॥ (E)

[Ifere something has been omitted by the scribe —Ed.]

जहा, चंदा कुंदा कासा

हारा हीरा तिलोअणा केलासा ।

जेत्ता^१ जेत्ता^२ सेत्ता

तेत्ता^३ कासीस जिखिआ ते^४ किती^५ ॥ ७७^६ ॥

नन्दः । इति गाथाप्रकरणम् ॥

७६ । भेदानयनप्रकारमाह ॥ अद्वेति ॥ अष्टावपि लघवः प्रसरन्ति यत्र तं सखि नन्दं विजानीहि । गुरुस्तुत्यति द्विलघुर्वर्धते तत्तन्नाम विजानीत ॥ तत्तन्नामानि भद्रादीनौत्यर्थः । (G)

७७ । उदाहरति । चन्द्रः कुन्दं कासं हारो हीरखिलोचनः कैलासः । यावन्तो यावन्तः श्वेतास्तावन्तः काशीश्च जितास्ते कीर्त्या ॥ अत्रान्योऽपि खन्धकभेदो दृश्यते, यथा, अन्तेगुरुमध्यालघुकौ पञ्चकलौ द्वौ तृतीयसप्तनागौ[?] । गाथावत् परमखिलं कथितोऽसौ भिन्नखन्धकः कविना ॥ यथा, भ्रमिमरतिमलमहृदयतां प्रलयं मूर्च्छां तमः शरीरपातं । मरणञ्च जलधर जगतां सम्प्रति कुरुषे विषं वियोगिनीनाम ॥ एवमर्द्धखन्धकोऽपि । (C)

७७ । अथ नंदाख्यं स्कंधकभेदमुदाहरति चंदेति । चंदा — चंद्रः, कुंदा — कुन्दः, कासा — कासः, हारा — हारो मुक्तादाम, हीरा — हीरकं, तिलोअणा — त्रिलोचनः कर्पूरगौर इति यावत्,

१ जत्ता (B), जात्ता (C) २ तत्ता (B & C) ३ नी (C) ४ कीती (C), ५ ७७ (A), ७७ (F). This sloka has been omitted by the scribe in the text of (E), but not in the commentary

अथ दोहा (D E & F)

तेरह मत्ता पढम पञ्च पुणु^१ एअरह देह^२ ।

पुणु^१ तेरह एअरहहि^३ दोहा लक्खण एह^४ । ७८^५ ।

कैलामा — कैलाम पर्वत इत्यादीनीति शेष, जेत्ता जेत्ता सेत्ता — यावति[यावति]येतानि, तेत्ता — तावति, हे कामीस — कामीपते दिवोदास, ते तत्र किन्ती — कीर्त्या जिखिया — जिजा[ता]नि एतेभ्योऽपि नदीया कीर्तिरतिधवलेति भाव ।

* इति श्रीपिंगलप्रकाशे गाथाप्रकरणम् ।* (E)

७७ । तत्र मदो यथा ॥ चदेति ॥ चट्टा कुदा कामा हारा हौराखिलोचन कैलाम । यावतो यावत येता कामीयर जीयते ते कीर्त्या ॥ कामीयरो दिवोदास ॥ ७७ ॥ (G)

७८ । अथ दोहामाह । चथोदग्रमाचा प्रथमपदे पुनरेकादश माचा देहि । पुनस्तयोदग्रैकादशभिर्दोहालक्षणमेतत् ॥ पुन रिद्वर्षात् द्वितीयपदे, चथोदग्रैकादशभि द्वितीयचतुर्थचरणौ भवतः । (C)

७९ । अथ द्विर्षा लक्षयति तेरहेति । पढम पञ्च — प्रथम-पादि, तेरह मत्ता — चथोदग्र माचा, देह — देहि, इह च क्रियापद सर्वान्वेति, पुम^१ द्वितीयचरणे इत्यर्थः, एअरह — एका-

७८ । १ पुण (B & C) २ देह (F) देहि (F) ३ एअरह (B) एअरह (C) एअरह (D) चि dropt in (F) ४ कीट (B), चट (C), इह (E) इहि (F) After this is D द्विचप^२ इति । ५ ७८ (A) ७९ (F & F)

जहा, सुरअरु सुरही परसमणि

एहि वीरेस समाण ।

ओ वक्कल^१ अरु^२ कठिणतणु

ओ पसु ओ पासाण^३ ॥ ७६^४ ॥ दोहा ।

दश मात्रा देहि [इ]ति पूर्वणान्वयः, पुणु — पुनः तृतीयचरणे
इत्यर्थः तेरह — त्रयोदश मात्रा देहीति पूर्वणान्वयः, चतुर्थचरणे
इति शेषः एअरह — एकादश मा[त्रा] देहीति तेनैवान्वयः,
एऊ — एतद् दोहा लक्षण — द्विपथालक्षणम् ॥ (E).

७८ । अथ दोहामाह ॥ तेरहेति ॥ त्रयोदश मात्राः प्रथमे
पादे पुनरेकादश देहि । पुनस्तत्रोदश एकादश दोहालक्षणेनैतत् ॥
क्रमात्पादे[षु] एतत्संख्या मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ इयं द्विपथेति
संस्कृते ॥ ७८ ॥ (G).

७९ । सुरतरुः सुरभिः स्पर्शमणिर्नहि वीरेशसमानः । असौ
वक्कलेन भवति कठिनतनुः, असौ पशुः, असौ पाषाणः ॥ (C).

७९ । द्विपथामुदाहरति सुरअरु इति । सुरतरुः कल्पवृक्ष-
इत्यर्थः, सुरही — सुरभिः कामधेनुरित्यर्थः, परसमणि — स्पर्श-
मणिः, एते इति शेषः, वीरेस समाण — वीरेशसदृशा नहि ।
तत्र हेतुमाह ओ वक्कल इति । ओ — सः सुरतरुरित्यर्थः वक्कल
ओ कठिणतणु — वक्कलः वक्कलमय इति यावत् अथच कठिन-

७६ । १ वक्कर (A), वक्कले (B), वक्कलु (F). २ हो (A, B & C), ओ (D & E). ३ पासाण (A), पासाण (B & C). ४ ७६ (A), ७६ (E & F).

भमरु भामरु सरहु सेचाण^१ मंडूअ^२ मकड^३ करहु^४,
 एरु^५ मरालु^६ मअगलु^७ पओहरु^८ बलु बाणरु^९ तिखि^{१०} क
 कइइ मइइ^{११} सहुल^{१२} अहिवरु^{१३} ।

बघघ^{१४} विराडउ^{१५} सुणह^{१६} तह उंदुर^{१७} सय्य पमाण^{१८}
 गुरु टुटइ वै लहु चलइ^{१९} तं तं शाम विआण^{२०} ॥ ८० ॥

रह

तहु, ओ पमु — सा सुरभि^१ पण विवेकरहिता, ओ पाषाण
 स स्पर्शमणि पाषाण^२ जइ इति भाव, वीरेश्वरस्तु मृदुचि
 विवेकी मशायुद्धिरिति तेभ्यो विलक्षण इति भाव । (E)

७८ । यथा सुरेति ॥ सुरतह सुरभि स्पर्शमणिर्नेहि वीर^३
 शरिषमाना । स सवस्त्वलोऽन्यत् कठिनतनु, सा पण्ड, स पाषाण^४
 वीरेश्वराख्यो राजा स्तूयते ॥ ७८ ॥ (G)

८० । तद्देहानाह । भमर भामर सरभ येन मण्डल मर्क

८० । १ सचाण (B & C) सेचाण (D), सरचाण (E) २ मकड (B & C)
 मकड (E & F) ३ मकड (B & C) मकड (D) ४ करत (E), करत (F)
 ५ बाणर (E) ६ मराल (A) ७ मयवध (A), मयवध (B) ८ मयवध
 (A) ९ मयवध (A) मयवध (B) १० मयवध (A) तिख (D)
 मयवध (E) ११ मयवध (B & C) १२ मयवध (B), मयवध (C) मयवध (D)
 मयवध (E) १३ मयवध (A) मयवध (E) १४ मयवध (B & C), मयवध (D)
 मयवध (E) १५ विराडउ (B, C & F) १६ मयवध (B) १७ उंदुर
 (A), मयवध (B & C) उंदुर (D) १८ मयवध (A) मयवध (B) मयवध (D)
 १९ मयवध (E), मयवध (D & F) २० मयवध (A & B) २१ मयवध (A), मयवध
 (E), मयवध (F)

छब्बीस^१ कखर^२ भमर^३ हो गुरु वाइस लहु चारि^४ ।

गुरु^५ टुट्टइ वे लहु चलइ^६ तं तं णाम विआरि^७ ॥ ८१^८ ॥

दोहा ।

करभास्य, [नर]मराल मदकल पयोधर चल वानर चिकर कच्छप
मत्स्य गार्दूलचिवरान् । व्याघ्रविडालौ जानीहि, तथा उन्दुरसर्पौ
प्रमाणम् । गुरुस्तुत्यति द्वौ लघू उन्निष्ठतः तत्तन्नाम विजानीत ॥ (C).

८० । अथैतद्भेदान् रश्मावृत्तेनाह भमर इति,—भमरः १,
भ्रामरः २, शरभः ३, मरवाण—श्वेनः ४, मंडूकः ५, मर्कटः ६, करभः ७,
नरः ८, मरालः ९, मदकलः १०, पयोधरः ११, वलः १२, वानरः १३,
चिकलः १४, कच्छपः १५, मत्स्यः १६, मटूल—गार्दूलः १७, अही-
वर—अहिवरः १८, व्याघ्रः १९, विरालः २०, शूनकः २१, तह—
तथा उन्दुरः २२, सर्पः २३ इति, यदा गुरु टुट्टइ—गुरुस्तुटति
ह्रसतीत्यर्थः, वे लहु—द्वौ लघू बढइ—वर्द्धन्ते, तदा तं तं—तत्तत्
भमरादिकं णाम—नाम, विआण—विजानीहि इति पमाण—
प्रमाणं निश्चितमित्यर्थः ॥ ८० ॥ (E).

८० । अथ तस्य त्रयोविंशतिनामानि । भमर १, भ्राम[र] २,
शरभ ३, श्वेन ४, मंडूक ५, मर्कट ६, करभ ७, नर ८, मराल ९,
मदकल १०, पयोधर ११, व[ल] १२, वानर १३, चिकल १४,
कच्छ[प] १५, मत्स्य १६, गार्दूल १७, अहिवर १८, व्याघ्र १९,

८१ । १ छब्बिस (A). २ कखर (B & C), खर (F). ३ भमर (B & C).
४ चारौ (A). ५ This line is dropt in (C). ६ बलइ (A), बढइ
(D & E). ७ विचारौ (E). ८ ७७ (A), ८१ (E & F).

भमरु भामरु सरहु सेचाण^१ मंडूअ^२ मकड^३ करहु^४,
 णरु^५ मरालु^६ मअगलु^७ पओहरु^८ वलु^९ शणरु^{१०} तिखि^{११} कलु^{१२}
 कइइ मइइ^{१३} सइइ^{१४} अहिवरु^{१५} ।

वघ^{१६} विराडउ^{१७} सुणइ^{१८} तह उंदुर^{१९} सप्य पमाण^{२०}
 गुरु टुटुइ वे लहु चलइ^{२१} तं तं णाम विआण^{२२} ॥ ८० ॥

रहा ।

तनु, ओ पसु — सा सुरभि पसु विवेकरहिता, ओ पाषाण-
 स स्पर्शमणि पाषाण अइ इति भाव, वीरेश्वरस्तु सुदुस्ति
 विवेकी महाबुद्धिरिति तेभ्यो विज्ञप्ति इति भाव । (E)

७८ । यथा सुरेति ॥ सुरतर सुरभि स्पर्शमणिर्नहि वीरे
 श्वरं समाना । स सवत्कलोऽन्यत् कठिनतनु, सा पसु, स पाषाण ।
 वीरेश्वराख्यो राजा स्तुयते ॥ ७८ ॥ (G)

८० । तद्देवानाह । भमर भामर सरभ येन मण्डल मकंठ

८० । १ सेचाण (B & C) सेचालु (D) सरचाण (E) २ मंडूअ (B & C)
 मंडूअ (E & F) ३ मकडु (B & C) मकडु (D) ४ करण (E) करण (F)
 ५ शणर (E) ६ मराल (A) ७ मयवध (A) मयवध (B) ८ मयवध
 (A) ९ मय वारव (A) मय वारव (B) १० विषय (A) निष (D)
 मोच (E) ११ मय मय (B & C) १२ मय (B) मय (C) मय (D)
 मय (E) १३ मयिवर (A) मयिवर (E) १४ मय (B & C), मय (D)
 मय मयव (E) १५ विराडउ (B C & I) १६ मयवि (B) १७ मयुर
 (A), मयुर (B & C) उंदर (D) १८ मयव (A) मयव (B) मयव (D)
 १९ मय (E), मय (D & F) २० विचारि (A & B) २१ मय (A) २२
 (E) मय (F)

छब्बीस^१ कवर^२ भमर^३ हो गुरु वाइस लहु चारि^४ ।
गुरु^५ टुट्टइ बे लहु चलइ^६ तं तं णाम विआरि^७ ॥ ८१^८ ॥
दोहा ।

करभास्य, [नर]मराल मदकल पयोधर चल वानर त्रिकर कच्छप
मत्स्य शार्ङ्गलाहिवरान् । व्याघ्रविडालौ जानीहि, तथा उन्दुरसर्पौ
प्रमाणम् । गुरुस्तुत्यति द्वौ लघू उन्निष्ठतः तत्तन्नाम विजानीत ॥ (C).

८० । अथैतद्भेदान् रङ्गावृत्तेनाह भमर इति,—भमरः १,
भ्रामरः २, शरभः ३, सरवाण—श्येनः ४, मंडूकः ५, मर्कटः ६, करभः ७,
नरः ८, मरालः ९, मदकलः १०, पयोधरः ११, बलः १२, वानरः १३,
त्रिकलः १४, कच्छपः १५, मत्स्यः १६, मटूल—शार्ङ्गलः १७, अही-
वर—अहिवरः १८, व्याघ्रः १९, विरालः २०, शुनकः २१, तह—
तथा उंदुरः २२, सर्पः २३ इति, यदा गुरु टुट्टइ—गुरुस्तुटति
ह्रसतीत्यर्थः, बे लहु—द्वौ लघू बढइ—वर्द्धते, तदा तं तं—तत्तत्
भमरादिकं णाम—नाम, विआण—विजानीहि इति प्रमाण—
प्रमाणं निश्चितमित्यर्थः ॥ ८० ॥ (E).

८० । अथ तस्य त्रयोविंशतिनामानि । भमर १, भ्राम[र] २,
शरभ ३, श्येन ४, मंडूक ५, मर्कट ६, करभ ७, नर ८, मराल ९,
मदकल १०, पयोधर ११, व[ल] १२, वानर १३, त्रिकल १४,
कच्छ[प] १५, मत्स्य १६, शार्ङ्गल १७, अहिवर १८, व्याघ्र १९,

८१ । १ छब्बिस (A). २ कवर (B & C), खर (F). ३ भमर (B & C).
४ चारौ (A). ५ This line is dropt in (C). ६ बलइ (A), बढइ
(D & E). ७ विआरौ (E). ८ ७७ (A), ८१ (E & F).

विज्ञान ००, गुणक २१, तथा उद्गर २२, चर्य ०१ इति ।
८० : (५)

८१ । गुरुचोटमादेव कथं तत्तद्वेदान्तं स्पष्टीकर्तुमाह । यदि
अत्यक्षरो भ्रमरो भवति, गुरवो दाविग्रतिर्भयवद्वार । गुरु
स्फुटति दौ लघू उन्निहतमन्त्रमाम विचारय ॥ अथ पादचतुष्टये
लघुचतुष्कं मिद्वमवमिष्टा दाविग्रतिर्गुरव ॥ तेन यदिअक्षरा
दोहा भ्रमरनामिका, एकैकं हृद्वाभे दिदिक्षुवर्द्धने भ्रम-
मरादिनामानि । (८)

८२ । अपेक्षमेव प्रसारप्रकार दोहावृत्तेन विग्रहीकरोति
दम्बोष इति । वाहन[स] — दाविग्रति, गुरु — गुरव, चारि —
चवार, लघु — लघव, एव दम्बोषस्तर — यद्विग्रत्यक्षराणि, भ्रम-
रो — भ्रमरे भवति, तथा यदा गुरु टुडर — गुरुस्फुटति नूनो
भवति, ये लघु वडर — दौ लघू वर्द्धते, तदा तत्तद्भ्रमरादिक नाम
विचारि — विचारय जानीहीत्यर्थः । अयमर्थः — पूर्व दिपचाया
प्रथमचरणे चयोदशमावाणामुक्तत्वाद् तामां च प्रथमं वट्टल- पुन-
यतुष्कल पुनस्त्रिकल स्थाप्य इति (Vide लोचन, p. 146 — Ed.)
चट्टवर्णिकाप्रकारस्य वक्तव्यत्वादेकलघु प्रथमचरणे चिकित्सातर्गत आ-
वश्यक, अन्यथा चयोदशमावाणामवभाषणे, एव द्वितीयचरणे
एकादशमावाणामुक्तत्वात्तामां च प्रथमं वट्टलस्ततश्चतुष्कलस्तत एक-
कल स्थाप्य इति चट्टवर्णिकाप्रकारस्य वक्ष्यमाणत्वात्तथाप्येको लघु-
रावश्यकः, एव तृतीयचतुर्थयोरप्येकैको लघुरावश्यक इति लघु-
चतुष्टय प्रतिभेदमावश्यकमेव च प्रथमचरणे दादशमावाणां वड-

जहा, जा अङ्गे^१ पव्वई^२ सीसे गंगा जासु^३ ।

जो लोआणं^४ वल्लहो वन्दे पाअं तासु ॥ ८२^५ ॥

भ्रमरः ।

गुरवस्तयोदशमात्रात्मकस्यैको लघुरेवं द्वितीयचरणे दशमात्राणां पञ्च गुरव एकादशतममात्राकस्यैको लघुरेवं पूर्वदले एकादश गुरवो द्वौ लघू, एवं त्रयोदशाक्षराणि पतन्ति, एवं परदलेऽपि दत्ति द्वाविंशतिगुरवश्चत्वारस्य लघवो यत्र पतन्ति [तत्र] भ्रमरः । अत्र षड्विंशत्यक्षरात्मके भ्रमरे च यद्येको गुरुन्यूनो भवति पूर्वभेदस्य-लघुचतुष्टयेनैकीकृत्य तत्समानमात्रासंख्याकं च लघुद्वयं वर्द्धते, एवमेकविंशतिगुरवः षड्लघवस्य यत्र पतन्ति, स भ्रमरः । एवं पूर्वभेदापेक्षया उत्तरत्र भेदे एकं गुरुं न्यूनं कृत्वा लघुद्वयमधिकं कृत्वा ते ते भेदा वाच्याः, ते लिखित्वा प्रदर्शयन्ते ॥ ८१ ॥ (E).

[Here apparently something has been omitted.—Ed.]

८१ । अथ तदानयनप्रकारमाह ॥ क्वीसेति ॥ षड्विंशत्यक्षरो भ्रमरो भवति । गुरवो द्वाविंशतिः लघवश्चत्वारः । एको गुरुस्तुयति द्वौ लघू वर्द्धते तत्तन्नाम विजानीहि ॥ एकादिगुरुह्रासे द्वादिलघुवृद्धौ भ्रमरादीनि नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ८१ ॥ (G).

८२ । यस्याद्धाङ्गे पार्वती शीर्षे गङ्गावासः । यो लोकानां वल्लभो वन्दे पादं तस्य ॥ (C).

८२ । अथैतेषु भेदेषु आद्यं भ्रमरनामकं भेदमुदाहरति जा

८१ । १ अङ्गे (O), अङ्गो (E). २ पव्वइ (A). ३ वासु (B & C), वासु (F). ४ देवाणं (D & F), देवाणं (E). ५ ८८ (A), ८२ (E & F).

वारह लङ्गुश्या विष्पी

तद् वाईसे' छिं खत्तिणी' भणिश्चा ।

वत्तीस' होइ वेसी'

जा इयरा' सुहिणी' होइ ॥ ८२ ॥ गाहा ।

अङ्गुग इति । जा अङ्गुगे एष्यरे — यस्याङ्गुगे पार्वती, सीसे गगा
जासु — ग्रीर्वे गगा [यस्य], जो — यो, देवानां वत्तम, तासु
पासु — तस्य पादौ, वदे — नमस्करोमि ॥ ८२ ॥ (E)

८२ । तव भमरो घया ॥ यस्याङ्गुगे पार्वती ग्रीर्वे गगा यस्य ।
यो देवानां वत्तमो वदे पादौ तस्य ॥ (G)

८३ । या[जा]तिमाह, दादश्लघुका विष्पी[प्रा] भवति, तथा
दाविग्रत्या सचिया भणिता । दाविग्रता भवति वैश्या जातिवरा,
ग्रेषे शूद्रा भवति ॥ (C)

८३ । अथ वणभेदेन दिपयाया जातिभेदमाह, [वारह]
लङ्गुश्या — दादश्लघुका दिपयेति ग्रेष, विष्पी — विप्रा भवतीति
ग्रेष, तद् वाईसेहि — तथा दाविग्रतिभिर्लघुभिरिति ग्रेषोऽप्येऽपि
योजनीय, खत्तिणी भणिश्चा — सचिया भणिता, वत्तीस —
दाविग्रद्भिर्लघुभि वेसी — वैश्या होइ — भवति । जा इयरा — या
इतरा अनुकलघुमख्याका सा सुहिणी होइ — शूद्रा भवति ॥ (E)

८२ । १ वर (C) २ वारणीच (C), वासीवे (F) ३ वत्तीसी (D)
४ वत्तीसा (G) ५ वेसि (A) ६ इयरा (C) ७ या सुहिनी (E) ८ होई
(E) ९ ७८ (A) १० (E & F)

जस्मा^१ पढमहि तीए^२ जगणा^३ दीसंति^४ पात्र पाएण^५ ।
चंडालह^६ घर रहिआ^७ दोहा दोसं पञ्चासेइ^८ ॥ ८४^९ ॥
गाहा ।

८२ । दादगैर्लघुभिर्विप्रा तथा द्वाविंगैः क्षत्रिया भणिता ।
द्वाविंगद्विवैश्या, येतरा शुद्धि[द्रो]णौ भवति ॥ ८२ ॥ (G).

८४ । दोहादोषमाह । यस्याः प्रथमे द्वतीये जगणो दृश्यते
पादपादैः । चण्डालगृहस्था [दोहा] दोषं प्रकाशयति ॥ पादपादैः
मह — इत्यनेन प्रथमपादे द्वितीयपादेन मह, द्वितीयपादो[दे]
चतुर्थपादेन मह, इत्यर्थः । तेन पादचतुष्टये यत्र जगणा भवन्ति
सा दोषवतीत्यर्थः । (C).

८४ । अथ द्विपथाया गणविशेषपुरस्कारेण दोषमाह जस्मेति ।
जस्मा — यस्याः द्विपथायाः, पढमहि — प्रथमे, पात्र — पादे,
तथा तीए — द्वतीये, पाए — पादे, ण — ननु निश्चितं,
जगणा — मध्यगुहका गणाः दीसंति — दृश्यंते, सा चंडालह घर
रहिआ — चंडालगृहस्थिता, दोहा — द्विपथा दोषं पञ्चासेइ —
प्रकाशयति ॥ तथाच दोहाप्रथमद्वितीयचरणयोर्जगणो न देय-
इति भावः । (E).

- ८४ । १ जस्मा (B & C). २ पढम तीए (A), पढमे तीए (E), पढमच तीए (F). ३ जगण (E & F). ४ दिगन्ति (B), दिसंति (D), दिसांदि (F). ५ पाचासु (A), पाएषु (B), पाएसु (C), पावेण (F). ६ चंडाल (B & C). ७ वनिआ (A). ८ पञ्चासेइ (D & E). ९ ८० (A), ८४ (E & F).

बारह लहुआ बिष्पी

तह' बारसे' छिं खत्तिणी' भणिआ ।

वत्तीस' होइ वेसी'

जा इअरा' सुदिणी' होइ' ॥ ८३' ॥ गाहा ।

अहुग इति । जा अहुगे पम्बई — यस्यार्द्धांगे पार्वती, सीसे गगा
जासु — ग्रीर्वे गगा [यस्य], जो — यो, देवाना वत्तभ, तासु
पात्र — तस्य पादौ, वदे — नमस्करोमि ॥ ८२ ॥ (E)

८२ । तव भ्रमरो यया ॥ यस्यार्द्धांगे पार्वती ग्रीर्वे गगा यस्य ।
यो देवाना वत्तभो वदे पादौ तस्य ॥ (G)

८२ । या जा)तिमाह, दादमलघुका विचौ[मा] भवति, तथा
दाविमत्या चचिया भणिता । दाचिमता भवति वैष्ठा जातिवरा,
शेषे शूद्रा भवति ॥ (C)

८३ । अथ वणभेदेन द्विपयाया जातिभेदमाह, [बारह]
लहुआ — दादमलघुका द्विपयेति शेष, बिष्पी — विष्ठा भवतीति
शेष, तह बारसेहि — तथा दाविमतिभिर्लघुभिरिति शेषोऽप्येव
योजनीय, खत्तिणी भणिआ — चचिया भणिता, वत्तीस —
दाचिमद्विर्लघुभि वेसी — वैष्ठा होइ — भवति । जा इअरा — या
इतरा अनुमलघुमल्लयाका मा सुदिणी होइ — शूद्रा भवति ॥ (E)

८२ । १ ४८ (C) १ बारसीच (C), गरीवे (F) १ वत्तीसी (D)
१ वत्तीस (C) २ वेसि (A) १ इअरा (C) २ या सुदिनी (F) ३ जो
(F) ४ ४८ (A) ८२ (I & F)

जस्सा' पढमहि तीए' जगणा' दीसंति' पाअ पाएण' ।
चंडालह' घर रहिआ' दोहा दोसं पआसेइ' ॥ ८४'

गाहा ।

८३ । दादगैर्लघुभिर्विप्रा तथा दाविंगैः चचिया भणिता
दाचिंगद्विवैशा, येतरा शृङ्गि[द्रा]णौ भवति ॥ ८३ ॥ (G).

८४ । दोहादोषमाह । यस्याः प्रथमे द्वितीये जगणो दृश्य
पादपादैः । चण्डालगृहस्था [दोहा] दोषं प्रकाशयति ॥ पादपा
सह — इत्यनेन प्रथमपादे द्वितीयपादेन सह, द्वितीयपादो
चतुर्थपादेन सह, इत्यर्थः । तेन पादचतुष्टये यत्र जगणा भव
सा दोषवतीत्यर्थः । (C).

८४ । अथ द्विपथाया गणविशेषपुरस्कारेण दोषमाह जस्सेति
जस्सा — यस्याः द्विपथायाः, पढमहि — प्रथमे, पाअ — पा
तथा तीए — द्वितीये, पाए — पादे, ण — ननु निदि
जगणा — मध्यगुरुका गणाः दीसंति — दृश्यन्ते, सा चंडालह
रहिआ — चंडालगृहस्थिता, दोहा — द्विपथा दोषं पआसेइ
प्रकाशयति ॥ तथाच दोहाप्रथमद्वितीयचरणयोर्जगणो न दे
इति भावः । (E).

८४ । १ जिस्सा (B & C). २ पढम तीए (A), पढमे तीए (E), पढमह
(F). ३ जगण (E & F). ४ दिशन्ति (B), दिशंति (D), दिशन्ति (D)
५ पाआह (A), पाएण (B), पाएण (C), पावेण (F). ६ चंडाल (B & C)
७ वसिष्ठा (A). ८ पआसेइ (D & E). ९ ८० (A) ८० (B & C).

छकनु चकनु तिसि'कनु एमपरि' विसम पथंति' ।
 सम पाथहि' अंतेककनु ठवि' दोहा एमभंति' ॥ ८५ ॥
 दोहा ।

८४ । अथ दोहादीपमाह ॥ जसुा इति ॥ यस्या प्रदत्ते
 द्वितीये जगणा दृश्यते पादे पादे । चडास्यद्विहिता दोहा दोष
 प्रकाशयति ॥ इव इति शेषः ॥ ८४ ॥ (D).

८५ । अथ च कियत्कनो गणो याद्य इत्यत्राह । षट्कस्य
 द्वादशकस्यैकस्य एवप्रायो विषमपाद इति । समपादे अन्ते एक-
 कस्य सस्याप्य दोहा निर्बहति ॥ समपादे द्वितीये चतुर्थे च
 षट्कस्यगणनान्तरमेककस्यमिति [षट्कचतुष्कस्यगणनान्तरमेककस्य
 मिति] । (C)

८५ । अथ द्विपथाया सट्टवनिकामाह छकनु इति । आदौ
 छकनु — षट्कस्य, तत चकनु — चतुष्कस्य, ततश्च विकस्य, एम-
 परि — अनया परिपाद्या विषम — विषमे चरणे गण इति शेषः,
 पथंति — पतति, सम पाथहि — समे पादे द्वितीये चतुर्थे चेत्यर्थः ।
 अन्ते षट्कचतुष्कस्योरन्ते इत्यर्थः, एककनु — एककस्य पततीति
 शेषः, एमभति — एवप्रकारेण, दोहा — दोहा, ठवि — स्थापय ।
 एककनु अथ एको द्वय । अथमर्थः — विषमचरणयोस्तयोर्द्वय-

८५ । १ तिष्ठ (B & C) १ Here इ should be read as short 'Vid-
 योव १, p. 7 १ पथंति (E) पतिर्च (F) १ पाथि (A) पाथारि (C),
 पाथहि (E & F) १ ठवि (E) १ विमभति (B) विमभति (C) विमभति
 (D), एमभति (E) विमभति (F) १ ८५ (A) ८५ (E & F)

द्विजवरगण धरि^१ जुञ्जल,
 पुणविञ्ज तिञ्जलहु^२ पञ्जल,
 इम^३ विहि विहु^४ छउ^५ पञ्जणि^६,
 जिम सुहइ^७ सुससि^८ रञ्जणि,
 इह^९ रसिञ्जउ मिञ्जणञ्जणि,
 इह^{१०} दह कल गञ्जगमणि ॥ ८६^{११} ॥

मात्राणां सत्त्वात्प्रथमं षट्कलमात्रास्ततः चतुष्कलस्ततस्त्रिकल एवं
 त्रयोदश मात्राः स्थाप्याः, समचरणयोश्च प्रथमं षट्कलस्ततश्चतुष्कल-
 स्तत एककल एवमेकादश मात्राः स्थाप्या इति ॥ ८५ ॥

इति पिंगलप्रकाशे दोहाप्रकरणम् ॥ (E).

८५ । षट्कलश्चतुष्कलस्त्रिकलः एवंप्रकारेण विषमपादांते । सम-
 पादस्यांते एककलः स्थापनीयो दोहायां निर्भ्रान्तम् ॥ समे द्वा[एका]-
 दश विषमे एका[त्रयो]दश मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ ८५ ॥ (G).

८६ । द्विजवरद्युगलं भ्रियते पुनरपि त्रयो लघवः प्रकटाः ।
 अनेन विधिना द्विचतुष्पदा शोभते यथा शशी रजन्याम् । इयं
 रशिका मृगनयने एकादशकला गजगमने ॥ द्विजवर इति चतु-
 ष्कलगणे सर्वलघोः संज्ञा, तद्युगलेनाष्टौ लघवः, पुनश्च त्रयो-

८६ । १ धर (A & C). २ पुणवि तिलङ्ग (B). ३ इम (B & D), इय (F). ४ विह (C), विवि (D & F). ५ छउ (A), चउ (C). ६ पञ्ज (C).
 ७ सुहइ जुजिम (A & C), सहइ सुजिम (B), जेम सुहइ (D), जिमु सुहइ (F).
 ८ सुसमं (D). ९ इह (B & C), रह (D & E), रउ (F). १० इह (B, C
 & D), रय (E). ११ ८६ (A), ८६ (E & F).

जहा, विमुह' चलिथ' रण अचनु',
 परिहरिथ हथ गथ वनु',
 हलहलिथ' मलथ लि'वद',
 जसु जस' तिहुअथ' पिअह',
 वणरसि' रणवद नुलिअ'',
 सथन उवरि'' जस'' फुरिअ'' ॥ ८७'' ।

रसिका ।

सधव इति मिथित्वा एकादश कला । दिशतुष्यदैत्यनेन षट्पदसं-
 मुक्तम् । (C)

८६ । अथ रसिकानामक वृत्त सचयति । दिशवरगणेति ।
 हे मिथयथणि — मृगनयने, गजगमणि — गजगमने, दिशवरगण
 धरि जुषल — दिशवरगणस्य चतुर्धनुयुक्तगणस्य युगले स्थापय
 पुणविथ — पुनरपि च दिशवरयुगलान्तर चेत्यर्थ, तिखलह
 पथल — चीन् लघून् प्रकटय, इम विहि — एव विधिना ह्रु
 पथणि — षट्पदेषु मल्लोक्तमिति भाव, एथ होदह कल — एकादश
 कला, विह — विधेहि विरचयेत्यर्थ, एह[ण] रमिअउ — एषा
 रसिका, जिम — यथा, रथणि — रजन्या, सुमसि — पूर्णयद्र,

८७ । १ विमुह (E) २ चलिथ (C) ३ अचनु (A & E) ४ वनु (A)
 वल (B) ५ चलिथथ (A) चलि(F) ६ वर (F) ७ जस जसु (E & F)
 ८ वाह (D) ९ विवर (B C D & F) १० रथथणि (B) वरथणि (E & F)
 ११ जुष (C) १२ वथरि (B C & D) १३ जसु (D, E & F)
 १४ वुलिथ (D E & F) १५ ८८ (A) ८९ (E & F)

तथा सुहृद् — शोभते । यत्र एकादशमात्रा एवं षट्चरणानि यस्याः सा रसिकेति फलितार्थः ॥ ८६ ॥ (D).

८६ । अथ रसिका छंदः ॥ दिजवरयोगेणयोर्धारय युगलं, पुनरपि च त्रिलघु पातय ॥ इति विधिविहितषट्पदा यथा शोभते सुशशी रजन्याम् ॥ एषा रसिका मृगनयने एकादशकला गजगमने ॥ रात्रौ चंद्र इव रसिका शोभते इत्यर्थः ॥ ८६ ॥ (G).

८७ । उदाहरति । विमुखचलितो रणेऽचलः, परिहृत्य हय-गजवलं । हलहति[लि]तो मलयनृपतिः यस्य यशस्त्रिभुवनं पिवति । वाराणसी[नर]पतिलुलितः सकलोपरि यशः स्फुरति ॥ यस्य राज्ञः रणे विमुखः सन् अचलनामा राजा चलितः, एता-दृशं वैमुख्यं हयगजवलमपि त्यक्तुं[त्वा] हलहलितः कम्पितः, लुलितो भग्नः ॥ (C)

८७ । रसिकामुदाहरति विमुहेति । अचलः कश्चिद्राजा हय-गज-वल — हयगजवलानि, परिहरिअ — परिहृत्य, रण — रणे विमुखः सन्, चलिअ — चलितः पलायित इत्यर्थः, किञ्च जस जसु तिङ्गअण पिअद् — यस्य यशः त्रिभुवनं पिवति सोऽपीति शेषः, मलयअणिवद् — मलयनृपतिः, हलहलिअ — हलहलितः, किञ्च वर-णसि णरवद् — वाराणसीनरपतिः दिवोदास इत्यर्थः, लुलिअ — लुलितः पराङ्मुखीभूत इति यावत् । अतः तस्य राज्ञः सकलोपरि यशः स्फुरितम् ॥ ८७ ॥ (E).

८७ । यथा कश्चिद्राजमभायां[?] रणादचलन् वाराणसीनर-पतिलुलितः सकलोपरि यशः स्फुरि[र]ति ॥ ८७ ॥ (G).

आदकब्ब उक्कच्छ^१ मह^२ लोहंगिणि किउ^३ सार^४ ।

गुरु वड्ड^५ बि^६ बिलहु घटइ^७ तं तं णाम विचारु ॥ ८८^८ ।

[लोहा]

८८ । तद्भेदानाह । आदिकाथमुत्कच्छा स्फुटा लोहाद्वीमध्ये सार । गुरुर्वड्डंते द्वौ लघू विघटेते तत्तन्नाम विचारय ॥ या रक्षिकेत्युक्ता सैवोत्कच्छा स्फुटा स्फुटीकृता । सर्वलघुरूपं सा आदिकाथ लोहाद्यादीना वक्त्राणां मध्ये सर्वलघु श्रेष्ठा प्राथमिकत्वात् । अन्ये कथं भवन्तीत्याह । लघुह्रासगुरुवृद्धिभ्यां तत्तन्नाम ज्ञेयमित्यर्थः । (C)

८८ । अथैतस्या नामान्तरकथनपूर्वकं भेदानयनप्रकारमाह आदिति । उक्कच्छ मह — उक्कच्छामध्ये उक्कच्छापरपर्यायरक्षिकामध्ये इति यावत्, सार — सारभृता, लोहंगिणि — लोहागिनी, आदकब्ब — आदिकाथ प्रथमभेद किउ — कृत । गुरुर्वड्डंते द्वौ लघू ह्रसत, तदा तं तं — तत्तद् वक्ष्यमाणं नाम विचारु — विचारय ॥ अथ उक्कच्छेति रक्षिकाया पर्याय, रक्षिकाल च सर्वभेदवृत्तिः । तथाच लक्ष्मीयादिवत् लोहागिनीत्वादि व्याप्य, रक्षिकाल गाथात्मनो व्यापक बोध्यम् । (E)

८८ । १ उक्कच्छ (A) उक्कच्छ (C) उक्कच्छ (D & E) उक्कच्छ (F) १ मत (B) २ किउ (A & B), चुरउ (C) ३ मह (A) ४ वड्ड (A), वड्ड (B) ५ बि (A B & C) ६ वलर (A) वलर (B & C) पडर (F) ८ ८८ (A), ८८ (F & F)

लोहंगिणि^१ हंसीआ^२ रेखा तालंकि^३ कंपि गंभीरा ।
काली कालरुद्राणी^४ उक्कच्छा^५ अष्ट^६ नामाई^७ ॥ ८६^८ ॥
गाहा ।

८८ । रसिकाया नामांतराण्याह ॥ आइ ॥ आदिकाव्यं उक्कच्चा
कृतं लोहंगिनीमध्ये सारं ॥ गुरुर्वर्धते द्वौ द्वौ लघू नुन्यतस्तदा
तन्नामानि विजानीत ॥ रसिकाया एव आदिकाव्यं उक्कच्चा इति
नामद्वयं ज्ञेयम्, लोहंगिन्यादिमध्ये अष्टं, तत्र गुरुगुरु[लघु]वृद्धिह्रासे
अग्रिमाणि नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ८८ ॥ (G).

८९ । नामान्याह । लोहाङ्गी हंसी रेखा ताड़ङ्गी कम्पिनी
गंभीरा काली कालरुद्राणी उक्कच्छाया अष्ट नामानि ॥ (C).

८९ । अथ नामान्याह लोहंगिणीति । लोहंगिणि—लोहं-
गिनी, हंसीआ—हंसिका, रेखा, ताड़ङ्किनी, कंपिनी,
गंभीरा, काली, कालरुद्राणी इति उक्कच्छाया अष्टौ भेदा-
द्वत्यर्थः ॥ (E).

८९ । लोहं ॥ लोहंगिनी १, हंसी २, रेखा ३, तालंकिनी ४,
कंपिनी ५, गंभीरा ६, काली ७, कालरुद्राणी ८, उक्कच्छाया अष्ट
नामानि ॥ ८९ ॥ (G).

८८ । १ Dropt in (D). २ हंसिपिप्सा (A, B & C), हंसीपिप्सा (D).
३ ताड़ङ्की (D). ४ कालरुद्राणि (A), कालरुद्राणी (C), कालरुद्राणी (D).
५ उक्कच्छा (A), उक्कच्छा (F). ६ अष्ट (B & C). ७ नामाई (A & D), नामाई
(B, C & E). ८ ८६ (A), ८६ (E & F).

लोहंगिणि^१ सम्बलहू^२ जत्य^३ गुरू^४ एक्क^५ सा हंसी ।
 जं^६जं बडू^७ हारो णामं जो^८ जत्य^९ सो तत्य^{१०} ॥ ८०^{११} ।
 [गाह्र ।] [इति] उक्कच्छा । (A B & C)

८० । आसा स्वरूपमाह । लोहाङ्गी सम्बलघुर्यच गुरवद्यत्तारो
 भवन्ति सा हंसी । यो यो हारो वर्द्धते नाम यद्यच तत्तच ॥ हारो
 गुरु, चत्वार इति चतुर्गुरूपर्यन्ता हंसी । ततश्च गुरुवर्द्धते तत्तसाम
 भवति । चतुर्गुरु हंसीति कथनात् गुरुचतुष्ककमाद् वृद्धिर्बोद्धव्या,
 तेनाष्टावधिगुरु रेखा भवति । एव ततो द्वादशावधिगुरुस्ताडकी
 तत षोडशावधिगुरु कम्पिनी, एव क्रमेणाष्टाविंशतिगुरुपर्यन्ता
 कालरुद्राणी । ननु इति उक्ता, अत्र द्वाविंशद्गुरुत्वमपि सम्भाव्यते,
 यतोऽप्येकादशकल पाद, उच्यते इत्युक्ता, षट्सु पादेषु सप्तव
 षडावशका, षट्षष्टिकलाया उत्कच्छाया सप्तशेषे रुद्रशक्य
 सभवति । अत्र च नामान्तरकथनात् सापि कालरुद्राण्येवेति सम्भ-
 दाय । परे च हस्तनन्तरमेव एकगुरुवृद्ध्या रेखादय, तेन दशगुरु
 कालरुद्राणीति इतो वृद्धिर्नास्तीति वदन्ति । (C)

८० । अत्र प्रसारक्रममाह लोहंगिणीति । सम्बलहू — सम्ब-
 लघु सर्वे षट्पादस्था षट्षष्ट्यपि वर्णा सप्तवो यस्यां सा इत्यर्थः,

८० । १ लोहं follows वि (F) १ सम्बलहू (B C & D) सम्बलघु (F)
 २ लघु (A), लघुच (B C & F) ३ गुरु (B C D E & F) ४ चारि
 लोह (B C D & F) एक्क लोह (F) ५ लघे (F) ६ बडू (B) बडर (C)
 ७ लोच (F) ८ तत्य (A) ९ ८० (A) १० (E & F)

लोहांगिनी भवतीति शेषः, जत्य — यत्र, एक — एकः, गुरु — गुरुः,
होद् — भवति सा हंसी । एवं यथा यथा वर्द्धते चारः गुरुः, तथा
तथा यत्र यत् नाम, तत्र तत् नाम ज्ञेयमित्यर्थः । अयं भावः —
यत्र षट्षष्टिर्लघवः सा लोहांगिनी, यत्रैको गुरुश्चतुःषष्टिर्लघवः सा
हंसी, यत्र द्वौ गुरु द्विषष्टिर्लघवः सा रेखा, एवं पूर्वभेदापेक्षया
यथा उत्तरत्र भेदे एको गुरुर्वर्द्धते, लघुद्वयं च य[अ]वहीयते,
तथा भेदा बोध्याः, ते च लिखित्वा प्रदर्श्यते । [Here a blank
space has not been filled in.—Ed.]

अत्र यद्यपि नवमादयोऽप्यन्ये त्रयोविंशतिर्भेदाः संभवन्ति बाध-
काभावात्तथापि ते ग्रन्थकृता नोक्ताः, वस्तुतस्तु तेऽपि सुधीभि-
रुद्घनीयाः । तत्र च त्रिंशद्गुरवः षट् लघवो यत्र भवन्ति सोऽन्तिमो
भेदः, प्रतिच[रण]मेकादशमात्राणामुक्तत्वादेकादशतम एको लघु-
रवश्च प्रतिचरणमन्तेऽपेक्षित इति बोध्यम् । अत्र क्वचित् जत्य गुरु
चारि होद् सा हंसीति पाठश्च — यत्र गुरुचतुष्टयं भवति सा
हंसी, एकगुरुमारभ्य यावत् गुरुचतुष्टयं वर्द्धते तावत्पर्यन्तं भेद-
चतुष्टयं हंसीसंज्ञकमित्यर्थः । अत्रायमाशयः । यत्र चरणषट्के
षट्षष्टिर्लघवः पतन्ति सा लोहांगिनी, यत्रैको गुरुश्चतुःषष्टिर्लघवः
[Here apparently something has been omitted.] यत्र च षड्गुरवश्चतुः-
पञ्चाशल्लघवः यत्र सप्त गुरवः द्विपञ्चाशल्लघवः [Here something has
been left out] एते चत्वारो भेदा रेखासंज्ञकाः २ । यत्र च नव
गुरवः अष्टचत्वारिंशल्लघवः, यत्र दश गुरवः षट्चत्वारिंशल्लघवः, यत्र
चैकादश गुरवः चतुश्चत्वारिंशल्लघवः, यत्र च द्वादश गुरवः द्विचत्वारिं-

रिग्रस्रस्रधव, एषां च चतुर्णां ताडकिनी सञ्ज्ञा ३ । यच्च चयोद्गम
गुरव चत्वारिग्रस्रस्रधव, यच्च च चतुर्दश गुरव अष्टविग्रस्रस्रधव, यच्च
च पचदश गुरव षट्त्रिग्रस्रस्रधव, यच्च च योद्गम गुरव चतुस्त्रिग्र
स्रस्रधव, एषां चतुर्णां कपिनी सञ्ज्ञा ४ । यच्च सप्तदश गुरव द्वाविग्र
स्रस्रधव, यच्च चाष्टादश गुरवस्त्रिग्रस्रस्रधव, यच्चैकोनविंशतिगुरव अष्टा
विशतिर्लघव, यच्च विंशतिगुरव षड्विंशतिगुरव [लघव], एषां
चतुर्णां गभीरा सञ्ज्ञा ५ । यच्चैकविंशतिगुरव चतुर्विंशतिर्लघव
यच्च द्वाविंशतिगुरवो लघवश्च यच्च चयोविंशतिगुरव विंशति-
लघव, यच्च च चतुर्विंशतिगुरव अष्टादश लघव, एषां चतुर्णां
काली सञ्ज्ञा ६ । यच्च पचविंशतिगुरव योद्गम लघव, यच्च षड्विंशति
गुरव चतुर्दश लघव, यच्च सप्तविंशतिगुरव द्वादश लघव, यच्च
षड्विंशति [अष्टाविंशति] गुरव दश लघव, एषां चतुर्णां कालरुद्राणी सञ्ज्ञा ।
अत्रैकगुरुद्विमारभ्यागुरुचतुष्टयद्विंशति प्रथमभेदकरणादुत्तरोत्तर-
भेदानामपि तथैव विधानमुचितमित्यष्टौ भेदा बोध्या । अत्रै
कोनविंशतिगुरवर्षलघुयुक्तं विंशतिगुरुष्वर्षलघुयुक्तं सैतद्वेददयम् अन्यदपि
सम्भवति बाधकाभावात् अन्यकृता तन्मोक्तं वस्तुतस्तु तदपि बोध्यम् ।
अथवा एतदपि भेददयं कालरुद्राणीमध्ये पातनीयम् एव च
कालरुद्राण्या षड्भेदा बोध्या । अथवा यच्च चत्वारो गुरव
अष्टपञ्चाशत्लघव सा हमी यथाष्टौ गुरव पञ्चाशत्लघव सा
रेखा, यच्च द्वादश गुरव द्वाचत्वारिग्रस्रस्रधव सा ताडकिनी, यच्च
योद्गम गुरव षट्त्रिग्र [चतुस्त्रिग्र] लघव सा कालरुद्राणी, अथ
प्रथम गुरुचतुष्टयवर्द्धनादुत्तरपाणि तथैव [वर्द्धन]मुचितमिति

अथ रोला । (D & F).

पठम होइ^१ चउ^२बीस^३मत्त गुरु अंतर^४ जुत्ते
पिंगल होति^५ सेस णाअ^६ तरिह^७ रोला उत्ते^८ ।
एगगाराहा^९ हारा^{१०} रोलाछंदो^{११} जुज्जइ^{१२}
एके एके^{१३} टुट्टइ^{१४} असो असो वड्डइ^{१५} ॥ ८१^{१६} ॥

लोहांगिनीसहिता अष्टौ भेदा बोधा इत्यस्मिन्नातचरणोपदिष्टः
पंथा निर्मत्सरैः सुधीभिर्विभावनीयः । (E).

८० । यत्र षट्षष्टिमात्राः सर्वलघुरूपा भवन्ति चेत्तदा लोहां-
गिनी । यत्र चत्वारो गुरवोऽष्टपंचाशद्वधस्तदा हंसी । एवं रेखा-
दीन्यपि नामानि भवन्तीत्यर्थः । केचित्तु अस्य षट्षष्टिकलत्वा-
च्चरणान्ते चैकैकलघोरावश्यकत्वादवशिष्टानां षष्टिलघूनां मध्ये एकैक-
गुरुद्वया लघुद्वयद्वये त्रिंशद्भेदा भवन्तीति तन्नामानि सामान्ये-
नाष्टावुक्तानीत्याहुः ॥ (G).

८१ । रोलाच्छन्दमा[त्रा]ह ॥ प्रथमे भवन्ति चतुर्विंशतिर्मात्राः
गुरवः अन्तरा युक्ताः । पिङ्गलोऽभूत् शेषनागस्तेन रोला उक्ता ।

८१ । १ होइं (E). २ चउो (B), चो (F), ३ बीसे (C). ४ अंतरा
(C). ५ होति (A), होत्ते (D), होति (E), होते (F). ६ णाम (D), नाम
(E). ७ तणि (B & C), ते अन्ह (D), तेन्ह (E), तह (F). ८ जुत्ते (A,
B, C & D). ९ एगार (B), एगारहा (F). १० हारो (B), हा (C).
११ छन्दो (C), छंदाहि (F), १२ जुज्जइ (A), जुज्जइ (B & C). १३ एके
एके (D). १४ टुट्टे (B & C), टुट्ट (D). १५ वड्ड (A, B & C). १६ ८८
(A), ८१ (E), ८० (F).

एकादश हारा रोलाच्छदमि उच्यन्ते, एक एकस्फुटति अन्यदन्व-
धामोत्तिष्ठति ॥ प्रथमे प्रथमपादे, एवं पादत्रयेऽपि बोध्यम् ।
अन्तरान्तरा गुरुयोग कार्य्य, तत्र स्थाननियमाभावाद् यथेष्ट
हारो गुरव, एकैकपादे एकादश, तत्रैकैकगुरुस्थाने सप्तदशग-
ह्वादश नामानि भवन्ति ॥ (C)

८१ । अथ रोलादृत्त सप्तयति पदम् इति । यत्र पदम्-
प्रथमे चरणे, इदं च द्वितीयादौनामधुपलक्षक, गुरु अतर जुते-
अतरा गुरुयुक्ता मध्ये गुरुमयुक्ता इत्यर्थ, चउवीम मत्त-चउ-
विग्रतिमात्रा, होदि-भवति, सेम नाग-शेषनाग, पिगल
होते-पिगलोऽभूत्, तेन रोला उक्ते-तेन रोला उक्ता
एगाराक्ष हारा-एकादश हारा गुरव द्विसप्तयुक्ता इति शेष,
चयोदशाचरणम[स्या]पि वक्ष्यमाणत्वात्, रोला हदो-रोला-
च्छदमि प्रतिचरणमित्यर्थ, जुन्नद-युक्ता भवतीत्यर्थ, एके
एके-एकैक गुरुरिति शेष, टुहद-जुटति ह्रस्वतीत्यर्थ,
अषो अषो-अन्य अन्य सप्तुरित्यर्थ, वडद-वर्द्धते, तथाचात्र
प्रतिचरणमेकादश गुरवो सप्तदशयुक्ता पतति, तत्र चैकैकगुरु-
ह्वासेन सप्तदशद्वया द्वादशभेदा भवतीत्यर्थ । एतच्चरणनिष्कर्ष ।
यथैतच्छोदाचरणे मगतिस्तथानुपदमेव विवेचयिष्याम । (E)

८१ । अथ रोला ॥ पठेति ॥ प्रथम भवति चतुर्विग्रतिमात्रा
गुरुणा अतरा युक्ता । पिगल-भवता शेषेण नागेन तत्र रोलाया-
युक्ता ॥ एकादश हारा रोलाच्छदमि युज्यते, एक एकस्फुटति
अन्योऽन्यो वर्धते ॥ अथैकादश गुरवो सप्तमित्रा कार्या, ते च

जहा,

पञ्चभरु^१ दरु^२मरु^३ धरणि^४ तरणि रह^५ धुलिअ^६ कंपिअ

कमठ पिठु^७ ठरपरिअ^८ मेरु मंदर सिर^९ कंपिअ^{१०} ।

कोह^{११} चलिअ^{१२} हम्मीर^{१३} वीर गञ्जुह^{१४} संजुते^{१५}

किअउ कट्ट^{१६} हाकंद^{१७} सुच्छि^{१८} मेच्छहके^{१९} पुत्ते ॥ ८२^{२०} ॥

[रोला]

गुरवः प्रत्येकचरणे कार्या इति संपूर्णे कंदसि वेति मतद्वय-
मपि संमतम् । गुस्तलघुह्रासदृङ्गौ वक्ष्यमाणानि नामानि भवन्ती-
त्यर्थः ॥ ८० ॥ (G).

८२ । उदाहरति । पदभरेण दलमलिता धरणी तरणिरथो
धूलिभिराच्छाद्यते, कमठपृष्ठं चलितं, मेरुमन्दरशिरः कम्पते ।
कोपेन चलितो वीरहम्बीरः गजरथसंयुक्तः, कष्टेन द्यत आक्रन्दो-
मूर्च्छित्वा चेच्छकुपुत्रेण ॥ (C).

८२ । रोलासुदाहरति पञ्चभरेति । यदा गञ्जुह संजुते—
गजयूथसंयुक्तः हम्बीरवीरः, कोहे चलिअ—क्रोधेन चलितः, तदा

८१ । १ पञ्चभर (B, C, D & E). २ दर (A), मर (F). ३ मर (C), मरि
(E), दउ (F). ४ धरणी (B). ५ रथ (B & C). ६ धूलिदि (A), धुलिदि
(B & C), धलिअ (F). ७ पीठ (A), पिठि (B, C & D). ८ दरमलिथ (A).
९ मंद सिर (C). १० कम्पीथ (E). ११ कोहे (B & C), कोहिं (D), कोहं
(F). १२ चलिद (B), चलिद (C). १३ हम्मीर (A, D & F), वीर हम्मीर
(B & C). १४ गञ्जरथ (C), गञ्जुथ (F). १५ संजुते (A), संजुते (D),
सुजुते (F). १६ कट्टे किअउ (B & C), कट्ट (D), किअउ कट्ट (E). १७ हाकन्दे
(B). १८ सुच्छि (A), सुच्छिं (D). १९ मेच्छका (B), मेच्छका (C), मेच्छके
(D), मेच्छके (E & F). २० ८८ (A), ८९ (E), ८९ (F).

एकादश द्वारा रोलाच्छन्दमि उच्यन्ते, एक एकस्तुटति अन्यदन्त्य-
श्रामोत्तिष्ठति ॥ प्रथमे प्रथमपादे, एव पादत्रयेऽपि बोध्यम् ।
अनंतरान्तरा गुरुयोग कार्यं, तत्र स्थाननियमाभावाद् यथेष्ट
हारो गुरव, एकैकपादे एकादश, तत्रैकैकगुरुस्थाने सप्तदश
द्वादश नामानि भवन्ति ॥ (७)

८१ । अथ रोलाष्टन सचयति पदम इति । यत्र पदम-
प्रथमे चरणे इदं च द्वितीयादीनामप्युपलवक गुरु अंतर जुते-
अतरा गुरुयुक्ता मध्ये गुरुमयुक्ता इत्यर्थं, चउवीम मत्त-चतु-
विंशतिमांसा, होहि-भवति सेम नाग-शेषनाग, पिगल
होते-पिगलोऽभूत्, तेह रोला उन्ते-तेन रोला उक्ता
एगाराहा द्वारा-एकादश द्वारा गुरव दिसधुयुक्ता इति शेष,
चयोदशाक्षरणम[स्थामि वक्ष्यमाणत्वात्, रोला हदो-रोला
च्छन्दमि प्रतिचरणमित्यर्थं, जुज्जद-युक्ता भवतीत्यर्थं, एके
एके-एकेक गुरुरिति शेष, दुहद-पुटति हृषतीत्यर्थं,
अथो अथो-अन्य अन्य सप्तुरित्यर्थं, वहुद-वर्द्धते, तथाचाव
प्रतिचरणमेकादश गुरवो सप्तदशयुक्ता पतति तत्र चैकैकगुरु-
ह्रासेन सप्तदशवृद्ध्या द्वादशभेदा भवतीत्यर्थं । एतन्नचलनिष्कर्षः ।
यद्यैतस्त्रोदाक्षरणे सगतिस्तथानुपदमेव विवेचयिष्याम । (८)

८१ । अथ रोला ॥ पठेति ॥ प्रथम भवति चतुर्विंशतिमांसा
गुरुणा अतरा युक्ता । पिगल भवता शेषेण नागेन तत्र रोलाया
मुक्ता ॥ एकादश द्वारा रोलाच्छन्दमि युज्यते, एक एकस्तुटति
अन्योऽन्यो वर्धते ॥ अत्रैकादश गुरवो सप्तमिथा कार्या, ते च

जहा,

पञ्चभरु^१ दरु^२मरु^३ धरणि^४ तरणि रह^५ धुलिअ^६ भंपिअ
कमठ पिठु^७ टरपरिअ^८ मेरु मंदर सिर^९ कंभिअ^{१०} ।
कोह^{११} चलिअ^{१२} हमीर^{१३} वीर गअजूह^{१४} संजुत्ते^{१५}
किअउ कट्ट^{१६} हाकंद^{१७} मुच्छि^{१८} मेच्छहके^{१९} पुत्ते ॥ ८२^{२०} ॥
[रोला]

गुरवः प्रत्येकचरणे कार्या इति संपूर्णं कंदसि वेति मतद्वय-
मपि संमतम् । गुरुलघुद्वांसद्वौ वक्ष्यमाणानि नामानि भवन्ती-
त्यर्थः ॥ ८० ॥ (G).

८२ । उदाहरति । पदभरेण दलमलिता धरणी तरणिरथो
धूलिभिराच्छाद्यते, कमठपृष्ठं चलितं, मेरुमन्दरशिरः कम्पते ।
कोपेन चलितो वीरहम्वीरः गजरथसंयुक्तः, कष्टेन हत आक्रन्दो-
मूर्च्छित्वा ज्ञेच्छकुपुत्रेण ॥ (C).

८२ । रोलासुदाहरति पञ्चभरेति । यदा गअजूह संजुत्ते—
गजयूथसंयुक्तः हंमीरवीरः, कोहे चलिअ — क्रोधेन चलितः, तदा

८२ । १ पञ्चभर (B, C, D & E). २ दरु (A), मर (F). ३ मर (C), मरि
(E), दउ (F). ४ धरणी (B). ५ रथ (B & C). ६ धूलिहि (A), धुलिहिं
(B & C), धलिअ (F). ७ पौठ (A), पिठि (B, C & D). ८ दरमलिअ (A).
९ मंद सिर (C). १० कम्पीअ (E). ११ कोहे (B & C), कोहिं (D), कोहें
(F). १२ चलद (B), चलिह (C). १३ हमीर (A, D & F), वीर हमीर
(B & C). १४ गअरह (C), गअजूअ (F). १५ संजुत्ते (A), सुजुत्ते (D),
सुजुत्ते (F). १६ कट्टे किअउ (B & C), कट्ट (D), किअउ कट्ट (E). १७ हाकन्दे
(B). १८ मुच्छि (A), मुहिं (D). १९ मेच्छका (B), मेच्छहका (C), मेहिअके
(D), मेहउके (E & F). २० ८८ (A), ८९ (E), ८९ (F).

कुद करचल^१ मेह^२ तालंक, कररुह^३ कोइल^४ कमलु^५,
इंदु संभु^६ चामरु^७ गणेशरु^८, सहसकखो^९ सेस भण^{१०},
शाच राच^{११} जंपद^{१२} फलीसरु^{१३} ।

तेरह अकखर जं पलइ इगारह^{१४} वंकेहि^{१५} ।

अकखर^{१६} अकखर^{१७} जं चलइ^{१८} तं तं गाम कुणेहि^{१९} ॥

८३^{२०} ॥ रड्डा । [इति] रोला । (A)

धरणि—धरणि पञ्चभर दरमरि—पादभरेण दलित्ता वेगधाव
द्वल्लिहयपत्तिप्रभृतिषेनाममूहचरणघातेन दलितेत्यर्थः, तरणि र
धुलिहि अपिञ्च—तरणिरथ धूलिभिः प्रयाणोत्त्यरेणुभिश्चादितः,
कमठपिड टरपरिञ्च—क[मि]ठपृष्ठमधस्तान् गत, मेरु मदर शिर
कपौञ्च—मेहमंदरशिर कपित, मेहपुञ्जे पुत्ते—खेच्छानामपि
पुत्ते, कट्ट—कट्ट यथा स्नातथा, शकद—शकद, किएउ—
कत, मुहि—मूर्ध्नि च । अथ किएउ इत्येकार एषो सङ्गा
वि—इत्युक्ताल्लघुर्दोषः, अन्यथा पवविंशतिमावापत्तिः ॥ (E)

[Vide स क १ p 7—Ed]

८१। १ कलचल (B) २ मेह (E) ३ कररुह (F) ४ कोइल (A)
कोइल (B) ५ कमल (E) ६ संभु (A B & C) इंदु omitted and चर
added after चामर in (C) ७ चामर (D) चामर (E) ८ गणेश (B)
९ सहसकल (A D & E) सहसकल (B) सहसकल (C) १० भण (D) भण
(E) ११ राज (D) १२ जंपर (B) १३ फलीसर (A) १४ रगारह (A)
रगारह (D & E) चम and thereafter dropt up to चर in (F)
१५ मुह मेह (A) उर मेह (D) मुहि (F) १६ चकखर (B & C) १७ चकखर
and thereafter dropt up to चर in (B) १८ चर (D) १९ मुह
(A) मुह (D) विचामल (F) २० ८० (A) ८१ (B)

८२ । यथा ॥ पञ्च ॥ पदभरेण मर्दिता धरणी तरणिरथो-
धूल्या आच्छादितः । कमठपृष्ठमधः पतितं मेरुमन्दरयोः शिरः
कंपितम् ॥ कोपेन चलिते हम्भीरवीरे गजयूथसंयुक्ते । कृतः कष्ट-
आक्रन्दः मूर्च्छितं मे[ल्लो]च्छानां पुत्रैः ॥ ८१ ॥ (G).

८३ । नामान्याह । कुन्दकरतलमेघतारङ्गकालरुद्रकोकिल-
कमलानि, चन्द्रचामरहारगणेश्वरान् सहस्राक्षं शेषं भण, नागराजो
जल्पति फणीश्वरः ॥ त्रयोदशाक्षराणि यत्र पतन्ति एकादशवक्त्रैः
गुरुभिः । एतेन एकादश गुरवो, लघु[द्वयम्] । अक्षरे अक्षरे चलति
यदि तत्तन्नाम कुरु ॥ (C).

८३ । अथैतद्भेदानयनप्रकारं तेषां च नामानि रङ्गावृत्तेनाह,
कुन्द करतलेति । जेहि — येषु, एगारह गुरु — एकादश गुरवः,
एवंभूतानि, तेरह अक्षव[र] — त्रयोदशाक्षराणि, जं — यत्र,
पलद — पतन्ति, त्रयोदशाक्षरमध्ये एकादश चेत् गुरवस्तदोर्वरित-
मक्षरद्वयं तल्लघुरूपमित्यर्थाच्चिह्नं, तथाच द्विलघुयुक्ता एकादशगुरवः
एवं प्रतिचरणं यत्र त्रयोदशाक्षराणि पतन्तीत्यर्थः, तेषु यदि अक्षर
अक्षर — अक्षरमक्षरमेकैको गुरुरित्यर्थः, जं चलद — यत्र चलति
ह्रसतीत्यर्थः, तदा कुन्दं, १, करतलं २, मेघः ३, ताढंकः ४, काल-
रुद्रः ५, कोकिलः ६, कमलं ७, इन्दुः ८, शन्भुः ९, चामरं १०, गणेश्वरः ११,
सहस्राक्षः १२, इति, तं तं — तत्तत् नाम, कुणेहि — कुरु
इति नागराजः फणीश्वरः शेषः पिंगलः, जंपद — जल्पति इति,
भणिश्वर — भणितं पूर्वाचार्यैरिति शेषः । इदमत्र तत्त्वम्, — रोलायां
चतुर्विंशतिर्मात्राः प्रतिचरणं देया इत्यावश्यकं, तत्र प्रकारद्वयेन

कुद करअल^१ मेह^२ तालंक, कररुह^३ कोइल^४ कमलु^५,
इंदु संभु^६ चामरु^७ गणेशरु^८, सहसकखो^९ सेस भण^{१०},
णाअ राअ^{११} जंपइ^{१२} फणीसरु^{१३} ।

तेरह अकखर जं पलइ इग्गारह^{१४} वंकेहि^{१५} ।

अकखर^{१६} अकखर^{१७} जं चलइ^{१८} तं तं णाम कुणेहि^{१९} ॥

८३^{२०} ॥ रहु । [इति] रोला । (A)

धरणि — धरणि, पञ्चभर हरमरि — पादभरेण दक्षिता वेगधाव
द्वस्तिद्वयपत्तिप्रभृतिषेनासमूहवरणघातेन दक्षितेत्यर्थ, तरणि रश्
धुस्तिहि सपिच — तरणिरथ धूलिभि प्रयाणोत्यरेणुभिष्कादित,
कमठपिट्ट टरपरिच — क[मोठपट्टमधस्तात् गत, मेह मदर मिर
कपौच — मेहमदरमिर कपित, मेहकके पुत्ते — चेष्टानामपि
पुत्ते, कट्ट — कट्ट यथा स्थात्तथा, हाकद — हाकद, किएउ —
हत, मुहि — मूर्धित च । अच किएउ इत्येकार एवो रुद्धा
वि — इत्युक्तत्वात्तद्युर्बोध्य अन्यथा पञ्चविंशतिमात्रापत्ति ॥ (E)

[V do सूक १ p 7 — Ed]

८१। १ कलचल (B) २ मेह (E) ३ कलिवर (F) ४ किल (A)
कोरह (B) ५ कमल (E) ६ महु (A B & C) इंदु omitted and चार
added after चामर in (C) ७ चारम (D) चामर (F) ८ मरुसर (B)
९ सचसक (A D & E) सचसकजो (B) सचसक (C) १० महु (D) मरिच
(E) ११ राज (D) १२ जमर (D) १३ मरुसर (A) १४ मरारह (A)
मरारह (D & F) चमर and thereafter dropped up to मरर in (F)
१५ मर रेश (A) मर रेश (D) मेहि (E) १६ मरर (B & C) १७ मरररे
and thereafter dropped up to मरर in (B) १८ मरर (D) १९ मररे
(A) मरर (D) मरारर (E) २० ८० (A) ८१ (E)

८२ । यथा ॥ पञ्च ॥ पदभरेण मर्दिता धरणी तरणिरथो-
धूत्या आच्छादितः । कमठपृष्ठमधः पतितं मेरुसंदरयोः शिरः
कंपितम् ॥ कोपेन चलिते हम्मीरवीरे गजयूथसंयुक्ते । छतः कष्ट-
आक्रंदः मूर्छितं मे[स्त्रि]च्छानां पुत्रैः ॥ ८१ ॥ (G).

८३ । नामान्याह । कुन्दकरतलमेघतारङ्गकालसूद्रकोकिल-
कमलानि, चन्द्रचामरहारगणेश्वरान् सहस्राक्षं शेषं भण, नागराजो
जल्पति फणीश्वरः ॥ त्रयोदशाक्षराणि यत्र पतन्ति एकादशवक्त्रैः
गुरुभिः । एतेन एकादश गुरवो, लघु[द्वयम्] । अचरे अचरे चलति
यदि तत्तन्नाम कुण्ड ॥ (C).

८३ । अथैतद्भेदानयनप्रकारं तेषां च नामानि रङ्गावृत्तेनाह,
कुन्द करत्रलेति । जेहि — येषु, एगारह गुरु — एकादश गुरवः,
एवंभूतानि, तेरह अक्खव[र] — त्रयोदशाक्षराणि, जं — यत्र,
पलद् — पतन्ति, त्रयोदशाक्षरमध्ये एकादश चेत् गुरवस्तदोर्वरित-
मक्षरद्वयं तल्लघुरूपमित्यर्थाच्चिह्नं, तथाच द्विलघुयुक्ता एकादशगुरवः
एवं प्रतिचरणं यत्र त्रयोदशाक्षराणि पतन्तीत्यर्थः, तेषु यदि अक्खर
अक्खर — अक्षरमक्षरमेकैको गुरुरित्यर्थः, जं चलद् — यत्र चलति
ह्रस्वीत्यर्थः, तदा कुन्दं, १, करतलं २, मेघः ३, तारङ्गः ४, काल-
सूद्रः ५, कोकिलः ६, कमलं ७, इन्दुः ८, शम्भुः ९, चामरं १०, गणेश्वरः ११,
सहस्राक्षः १२, इति, तं तं — तत्तत् नाम, कुणेहि — कुरु
इति नागराजः फणीश्वरः शेषः पिंगलः, जंपद् — जल्पति इति,
भणिञ्च — भणितं पूर्वाचार्यैरिति शेषः । इदमत्र तत्त्वम्, — रोलायां
षट्पञ्चविंशतिर्मात्राः प्रतिचरणं देया इत्यावश्यकं, तत्र प्रकारद्वयेन

सम्भवति, सप्तद्वययुक्तैकादशगुरुदानेन, यथेच्छं गुरुसप्तदानेन वा ।
 एव च पूर्वं लक्षणद्वयं कृतमिति बोध्यं, तथाहि षष्ठमेति पूर्वार्द्धेनैकं,
 एग्वाराद्वा द्वारा इत्युत्तरार्द्धेन च द्वितीयं । तत्र यदि यथाकथ-
 चिच्चतुर्विंशतिमात्रा अत्रा अत्रा गुरुयुक्ता क्रियते, तदा रोला-
 वृत्तं भवतीति प्रथमलक्षणार्थं । यदि च सप्तद्वययुक्तैकादशगुरुभि-
 र्चतुर्विंशतिमात्रा क्रियते, तदापि रोलावृत्तं भवतीति द्वितीय-
 लक्षणार्थं । तत्र पञ्चम इत्युदाहरणं प्रथमलक्षणाभिप्रायेण, भेदा
 नयनप्रकारस्य द्वितीयलक्षणाभिप्रायेण प्रदर्शितमित्यवधेयम् ।

एव च यच्चैकादश गुरव अत्रे च द्वौ सप्त एव चयोद्वा
 चराणि चतुर्विंशतिमात्रास्य प्रतिचरणं पतति स कुद, यत्र दश
 गुरव एव चतुर्दशचराणि चतुर्विंशतिमात्रास्य प्रतिचरणं पतति
 स करतलम्, एव पूर्वभेदापेक्षया उत्तरत्र भेदे एकगुरुनूनक्रियया
 सप्तद्वयमेकमचरं च वर्द्धते तदा ते ते भेदा ज्ञेया, ते लिखितानि
 प्रदर्शयते । [There is a blank space here] यदा पूर्वोक्तमेकमेव
 लक्षणं, तत्र च कथमतरांतरा गुरुयोगं कर्तव्य इत्यपेक्षाग्रामाद्
 एग्वाराद्वा द्वारेति, तथा च द्विसप्तयुक्तैकादशगुरुषु एकैकगुरु-
 ह्वायेन सप्तद्वयवृत्त्या अत्रातत्रा गुरुयोगस्य कर्तव्य इति भावः ।
 न चैव सप्तद्वयवृत्त्या अत्रातत्रा गुरुयोगस्य कर्तव्य इति वाच्यमथवद्विपूर्वोक्ते रसिकानामने-
 वृत्ते ह्वाचापि भेदकरणात् । [Vide श्लोक ६० p 153 —FJ]
 तथाहि यत्र चरणसप्तद्वयपिंडोभूतासप्तद्वयत्वारिंशद्गुरव अष्टौ
 सप्तव, यत्र च चयद्वयत्वारिंशद्गुरवो [दश सप्तव, यत्र च द्विसप्त-
 वत्वारिंशद्गुरवो] द्वादश सप्तव, यत्र च एकचत्वारिंशद्गुरवसप्तद्वयं

लघवः, एषां चतुर्णां कुंदसंज्ञा । एवं चत्वारिंशद्गुरुषोडशलघुक-
मारभ्य सप्तत्रिंशद्गुरुद्वाविंशतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां करतलसंज्ञा २ ।
एवं षट्त्रिंशद्गुरुचतुर्विंशतिलघुकमारभ्य त्रयस्त्रिंशद्गुरुत्रिंशलघुक-
पर्यंतं चतुर्णां मेघसंज्ञा ३ । एवं द्वात्रिंशद्गुरुद्वात्रिंशलघुकमारभ्य
एकोनत्रिंशद्गुरु-अष्टत्रिंशलघुकपर्यंतं चतुर्णां ताढकसंज्ञा ४ । एव-
मष्टाविंशतिगुरुचत्वारिंशलघुकमारभ्य पंचविंशतिगुरुषट्चत्वारिंश-
लघुकपर्यंतं चतुर्णां कालरुद्रसंज्ञा ५ । एवं चतुर्विंशतिगुरु-अष्ट-
चत्वारिंशलघुकमारभ्य एकविंशतिगुरुचतुःपंचाशलघुकपर्यंतं चतुर्णां
कोकिलसंज्ञा ६ । एवं विंशतिगुरुषट्पंचाशलघुकमारभ्य सप्तदश-
गुरुद्विषष्टिलघुकपर्यंतं चतुर्णां कमलसंज्ञा ७ । एवं षोडशगुरु-
चतुःषष्टिलघुकमारभ्य त्रयोदशगुरुसप्ततिलघुकपर्यंतं चतुर्णां इंदु-
संज्ञा ८ । एवं द्वादशगुरुद्विसप्ततिलघुकमारभ्य नवगुरु-अष्टसप्तति-
लघुकपर्यंतं चतुर्णां शम्भुसंज्ञा ९ । एवमष्टगुरु-अष्टौतिलघुकमारभ्य
पंचगुरुषडष्टौतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां चामरसंज्ञा १० । एवं चतुर्गुरु-
अष्टाष्टौतिलघुकमारभ्य एकगुरुचतुर्णवतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां गणे-
श्वरसंज्ञा ११ । एवं सर्वलघुः सहस्राक्षः १२ । इत्थं च भेदानयन-
प्रकारः ।

जेहि — येषु एगारहगुरु — एकादशगुरुकः द्वौ लघू, एवं-
भूतानि जं — यत्र तेरह अक्षर — त्रयोदशाक्षराणि पल्लव-
पतन्ति, इत्थं यत्र चरणचतुष्टये द्विपंचाशदक्षराणि स्थापयित्वेति
शेषः, अक्षरमक्षरं एकैको गुरुः यावद्गुरुचतुष्टयं ह्रस्वमिति तदा कुंदादि-
तत्तन्नाम कुरु इति व्याख्येयम् । एवं द्वा[एक]विंशतिगुरुयुक्तं

पञ्चभरेत्युदाहरण [Iḍa श्लोक ८२, p १५७।—Ed] कोकिलाद्य
 पञ्चभेदाभिप्रायमिति सवे सुष्ठमित्यस्मात्तात्पर्योपदिष्ट एषा
 सुधीभिर्विभावनोप ।

कश्चित् [* * *] चयोदग्रगुर १ ल[?] कालरुद्र, यथाष्टौ
 गुरवोऽग्नौतिसंघव स कोकिल, यत्र सप्त गुरवो द्यौतिसंघव-
 स्नात्मकस, यत्र षड्गुरवस्तुरग्नौतिसंघव स रुद्र, यत्र पञ्च गुरव
 षडग्नौतिसंघवस्तृणामर, [* * *] यत्र चयो गुरवो नवतिसंघव स
 गणेश्वर, यत्र गुरुद्वय [दि]नवतिसंघव स सप्तस्वाध, यत्रैको
 गुरुद्वयतुर्णवतिसंघव स त्रेषणामा चयोदग्रतमो भेद, इत्य त्रेषदति
 नामवाचकमेव मत्वा चयोदग्रभेदानाह । तदनवधानात् इत्य
 भेदानयनस्य यथादनुपसन्ने, यत प्रतिहरण लघुद्वययुक्तैकादश
 गुरुषु चरणचतुष्टयसमुदितचतुष्टयत्वारिंशद्गुरुषु वा एकैकगुरुद्व्यासेन
 लघुद्वयद्व्या भेदानयन यथस्त्वारस्येन प्रतिपत्ते, न तु चयोदग्र-
 गुरुषु स्त्रिंश्या । इत्य यथाकथञ्चित् षण्वतिमात्रामवलम्ब्य भेदकरणे
 विग्रतिगुरव षट्पञ्चाशत्तुल्यवस्तुषु एकैकगुरुद्व्यासेन विग्रतिर्भेदा
 प्रायाति । एव चिग्रहुरव[रु] षट्चिग्रहुरुषु वा एकैकगुरुद्व्यासेन
 लघुद्वयद्व्या भेदानयन यथस्त्वारस्येन प्रतिपत्ते न तु चयोदग्र-
 गुरुचिग्रद्वेदा[?] भवति । एव यथाकथञ्चित्तावन्मात्रामाचपूर-
 कतावत्तावद्गुरुद्व्यापादनेन यथावति तावत्तावद्भेदापत्तेर्दुर्वारत्वात्,
 तदुक्तरीत्या चतुर्दशतमभेदापत्तिरपि दुर्वारा, तर्ह्यैको गुरुराव-
 श्यको येन गुरुराहित्येन गायत्र्यामिवात्राप्यनिष्ठमापद्येत उदा-
 हरणावगतिश्च स्पष्टैवेति विभावनोप वक्ष्यमाणकाव्यञ्चन्दसद्यास्त्राय-

अथ गंधाना । (D).

दहसत्त वस पढमपञ्च भणह^१ सुअणा

तह वीअम्मि^२ अट्टारहहिं^३ जमअ^४ जुअ चरणा ।

एरिसिअ^५ वीअ^६ दल कुणहु^७ भणइ पिंगलो^८

गंधाणा^९ णाम रुअउ^{१०} हो^{११} पंडिअ जण^{१२} चित्तहलो^{१३} ॥

८४^{१४} ॥ [गंधाण]

मेव भेदः यत्काव्ये लघुद्वयं जगणाद्यंतर्गतं मध्ये पतति, अत्र तु यथेच्छमिति । (E).

८३ । रोलानामान्याह ॥ कुंदेति ॥ कुंदं १, करतलं २, मेघः ३, तालंकः ४, कलिरुद्रः ५, कोकिलः ६, कमलं ७, इंदुः ८, शंभुः ९, चामरं १०, गणेश्वरः ११, सहस्राक्षः शेषो भण नागराजो जल्पति फणीश्वरः ॥ त्रयोदशाक्षराणि यत्र पतन्ति अग्रे तत्तन्नाम विज्ञानीहि ॥ अत्र द्विलघुमारभ्य चतुर्विंशतिलघुपर्यंतं द्वादश कुंदादीनि नामानि भवन्तीति केचित् ॥ सहस्राक्षः सहस्रभुज इति शेषं विशिष्य एकादशनामानीति इतरे । रोलेति सर्वशुरोर्नामेति केचित् ॥ (G).

८४ । १ छपट (A), भणञ (C), कुणड (F). २ विषयि (D), नीचंति (E). ३ अट्टारहिं (A), अट्टारहट्ट (E), अट्टारहहि (F). ४ जमजुअ (B). ५ एरिसि (A), एरिसट्ट (B), एरिसट्ट (C), एरिसं (F). ६ विअ (A). ७ कुणहु (A & B), कुण (C). ८ पिंगल (A). ९ गंधाण (B & E), गंधा (C). १० रुअउणु (A), रुअउो (B & C), इअ (E). ११ होइ (A & E). १२ जणं (E). १३ चित्तहरणा (A), चित्तहरो (B & C), चित्तहलो (D). १४ ८१ (A), ८४ (E), ८३ (F).

दह सत्तकखर' संठबहु पढमचरण गंधाण ।

बीअकखर' पुणु' जमअ दइ' अट्टारहइ' विआण ॥ ८५ ॥

दोहा ।

८४ । दग्गसप्तवर्णान् प्रथमपादे भणत कल्लापयत हे सुजना,
तथा द्वितीयेऽष्टादशवर्णां, यमकयुताश्चरणा । चरण पाद ।
एतादृशञ्च द्वितीयाहं कुरुत — भणति पिङ्गलो गन्धनाम रूपक
हृन्द' भवति पण्डितचित्तहरम् ॥ (C)

८४ । अथ गंधाननामकं वृत्तं सावयति दहसत्तं वक्षेति । हे
सुश्रूणा — सुजना पढमपद्य — प्रथमपादे दहसत्त — सप्तदश वर्ष
— वर्णान् भणइ — भणत, तह — तथा, बीअमि — द्वितीयेऽपि,
जमअनुअचरणा — यमकयुते चरणे, अट्टारहइ — अष्टादशैव वर्णान्
भणतेति पूर्वशान्वय' । एरिमिअ बीअ दल कुण्ड — एतादृश-
मेव बीअ दल — द्वितीय दलम् उत्तरार्द्धमिति यावत् कुण्ड —
कुरुत, वृतीयचरण सप्तदशवर्णयुक्तं चतुर्थे चाष्टादशवर्णयुक्तमिति
यावत् । इअ — इदं, पडिअअण चित्तहलो — पण्डितजनचित्तहर,
गंधाण णाम — गंधाननामकं वृत्तं होइ — भवति इति पिङ्गलो
— पिङ्गल भणइ — भणति ॥ ८४ ॥ (F)

८४ । अथ गंधाण ॥ दक्षेति ॥ दग्गसप्तवर्णां प्रथमे पदे कुरुत

८५ । १ यत्त चखर (C) १ बीअ चखर (A), रेर (B) विअ चखर
(F), बीअ उअ (F) १ उअ (F & F) १ रेर (A & E) जमअ चरण (F)
१ अट्टारहइ (B & C) अट्टारहइ (F) १ ८१ (A) ८२ (E) ८३ (F)

जहा, कण चलंते कुम्भ चलइ पुणवि^१ असरणा
 कुम्भ चलंते महि^२ चलइ भुअण^३ भअ करणा ।
 महिअ चलंते महिहरु तह^४ असुर^५अणा
 चक्कवड^६ चलंते चलइ चक्क^७तह^८ तिहुअणा ॥ ८६^९ ॥
 गंधाण^{१०} । (A).

सुजनाः । तथा द्वितीयेऽष्टादश एवं यमकयुगचरणाः ॥ पु[न-]
 स्तादृशं द्वितीयदलं कुरुत भणति पिंगलः । गंधाननाम रूपकं
 भवति पंडितजनचित्तहरम् ॥ ८३ ॥ (G).

८५ । दशसप्ताचराणि संस्थापय प्रथमचरणे गन्ध[ान्धा]नायाः ।
 द्वितीयेऽष्टादशाचराणि पुनर्यमकं देहि विजानीहि ॥ (C).

८५ । अथ गंधानकमेव दोहावृत्तेन स्पष्टयति दहसत्तक्खरेति ।
 षष्ठमचरण — प्रथमचरणे, गंधाण — गंधानस्य, दहसत्तक्खर — सप्त-
 दशाचराणि संठवड — संस्थापयत, विअ — द्वितीये चरणे, अक्खर
 — अचराणि पुनः, अठ्ठारहइ — अष्टादशैव, जमअ देइ — यमकं
 दत्त्वा, विआण — विजानीहि ।

अत्र च वर्णनियम एव न तु मात्रानियम इति बोध्यम् ।
 ८५ । (E).

[It would have been better placed in the 2nd part among
 (वर्णवृत्तं) Varnavṛittas.—Ed.]

८६ । १ पुहवि (D). २ मही (F). ३ सुअ भअ (A). ४ चलइ तहा
 (A), त तेहिं (E). ५ सुर (E). ६ चक्कवडं (D). ७ चक्कु (A). ८ जह
 (B & C), जेहं (E). ९ ८६ (A), ८६ (E & F). १० गंधाणा (B & C).

८५ । दोहया पुनस्तदेवाह ॥ दहेति ॥ सप्तदशाक्षराणि
स्थापय प्रथमे चरणे गधानस्य । द्वितीये पुनर्यमक दत्त्वा अष्टा
दश अक्षराणि विज्ञानीत ॥ ८४ ॥ (C)

८६ । उदाहरति । यथा राजविशेषे कर्णे चलति कूर्मं
क्षलति, पुनरपि अग्ररे कूर्मं चलति सति मही चलति भुवन
भयकरो । मद्वा चलत्या महीधराक्षलन्ति, सुरगणाक्षलन्ति
चक्रवर्त्तिचलने चलति चक्रवद्यावत्त्रिभुवनम् ॥ (C)

८६ । अथ गधानमुदाहरति कष चलते इति । चक्रवर्-
चक्रवर्त्तिनि कष—कर्णे चलते—चलति सति, कुम्ब चलद—
कूर्मक्षलति, कुम्ब चलते—कूर्मं चलति सति, अक्षरणा—अग्ररेणा
कूर्मक्षलनादधिष्ठानरहितेति भाव भुञ्जन् भय करणा—भुवन
भयकर्त्तुं पुण्ये—पुनरपि महि चलद—मही चलति, महिष
चलते—मद्वा चलत्यां, [महिहृ]—महीधर मेह चलतीति
पूर्वशान्वय । सामान्यवचनमपि महीधरपद विशेषपर बोध्यम् ।
तेहि—तस्मिन् महीधरे चलति सति, सुरक्षणा—सुरगणाक्षलति
मेवधिष्ठानत्वात् सुरगणस्येति भाव, एव जेष्ठ चक्र—यथा चक्र
तथा तिष्ठक्षणा—त्रिभुवन चलति । अथ जेष्ठ इति एकारो
लघुर्वाच्य [?] ॥ ८६ ॥ (E)

८६ । यथा ॥ कश्चित्कर्णं स्त्रीति ॥ कर्णे चलिते कूर्मक्षलति
पुनरपि अग्ररे, कूर्मं चलति मही चलति भुवनभयकारिणी ।
मद्वा चलत्यां महीधराक्षत्या अक्षुरगणा, चक्रवर्त्तिनि चलिते
चलति चक्र तथा त्रिभुवनम् ॥ ८६ ॥ (G)

अथ चौ[चउ]पद्विधा ।

चउपद्विधा छंदा भणइ फणिंदा

चउमत्ता गण^१ सत्ता,

पाएहि^२ सगुरु^३ करि^४ तीस मत्त धरि

चउ सअ असिअ णिरुत्ता ।

चउ छंद लविज्जइ^५ एक्कु^६ ण किज्जइ

को जाणइ एहु^७ भेउ^८,

कइ^९ पिंगल भासइ छंद पआसइ

मिअणअणि अमिअ^{१०} एहू^{११} ॥ ६७^{१२} ॥

६७ । चतुष्पदं छन्दः भणति फणीन्द्रः चतुर्मात्रिकाः सप्तगणाः भवन्ति पादे पादे सगुरुं कृत्वा एवं चिंशन्मात्रा धार्यन्ते । चतुश्चरणसंख्यामाह, चत्वारिंशता [चतुःशतं] अशीतिर्निरुक्ता, एतच्छन्दश्छन्दश्चतुष्टयेन लभ्यते, एकेन पादेन क्रियते, को जानाति इमं भेदं, कविः पिङ्गलो भाषते, हे मृगनयने अमृतमेतत् ॥ (C).

६७ । अथ चतुःपादिकां लक्षयति चउपद्विधा इति । पाएहि—पादे एकैकचरणे इत्यर्थः, चउमत्ता—चतुर्मात्रिकान्, [गणसत्ता]—गणान् सप्त, सगुरु करि—सगुरुन् कृत्वा, गुरुयुक्तान्

६७ । १ गणा (E). २ पाए (A, B & C). ३ सगुरु (F). ४ कर (D). ५ लोकिज्जइ (E). ६ एक्कु (B & C). ७ एह (A), एउ (F), ए should be read as short, vide श्लोकः ५, p. 7—Ed. ८ भेउ (B, D & F), भेच (E). ९ कइ (B). १० अवि (A). ११ एह (B, C & D), एउ (E & F). १२ ६४ (A), ६७ (E & F).

सप्तचतुर्मात्रिकान् गणान् विधायेत्यर्थं, एव तीस मत्ता धरि-
विग्रन्मात्रा धृत्वा, चउपदशा कदा — चतु पादिकाच्छन्द, फण्डा
— फण्डीद्र पिगल भण्ड—भणति । तच्च विग्रेशमाह चउकदेति ।
रद दृत्त चतुश्चदाभि लेकिञ्चद—गृहीता क्रियते, एक—एक
कदा गृहीता ए किञ्चद—न क्रियते, दृत्तचतुष्टयेनैक पद्य
विधेय, न त्वेकेनैव दृत्तेन । तथाच षोडशचरणैरिद कर्तव्य, न
तु चतुर्भिश्चरणैरिति भाव । एव चाचेति शेष, चउमच्च अमिच—
चतुश्शतमग्रीतिस्य मात्रा इति शेष, किरुत्ता—निरुक्ता कविता
इत्यर्थं, मिचणचणि—हे मृगनयने, एङ भेश—एत भेद, को
जाणद—क पिगलातिरिक्त जानाति, एञ[उ]—एतच्छद
[अमिच]—अमृततुल्यमित्यर्थं, पञ्चासद—प्रकाशते इति कद—
[कवि] पिगलो भाषते । अच चतुर्मात्रिकमाहंसप्तगणात्मकचरण
चतुर्गुणौष्ठ[त्वे]त्यर्थं एकचरणो विधेय, एव चत्वारचरण विधेया-
इति फलितार्थः ॥ ८० ॥ (E)

८० । अय चतु पदिकाच्छन्द ॥ चउ इति ॥ चतु पदिका-
च्छन्दो भणति फण्डीद्रचतुर्मात्रान् गणान् सप्त पादे सगुरुन् कुरु ।
विग्रन्मात्रा धारय ॥ जायते युवमिति शेष [?] ॥ चतु शतमग्री-
तिर्निरुक्ता ॥ चतुश्चदाभि लेख्यते ॥ एकं न क्रियते ॥ को जाना
त्येतान् भेदान कवि पिगलो भाषते, कदा प्रकाशते, मृगनयने
अमृतमेतत् ॥ चतु पदीच्छन्दोऽग्रीत्यधिकचतु पचमन[चतु शत]मा-
त्राक षोडशचरण काये, चतुचरण न प्रयोज्यमित्यर्थः ॥ चिग्रदने
षोडशगुणिते स ४८० ॥ (O)

जहा, जसु^१ सौसद^२ गंगा गोरि अधंगा

गिव^३ पहिरिअ^४ फणिहारा,

कंठडिअ वीसा^५ पिंधण दीसा

संतारिअ संसारा ।

किरणावलि कंदा^६ वंदिअ^७ चंदा

णअणहि अणल^८ फुरंता,

सो संपअ^९ दिज्जउ^{१०} बहु सुह किज्जउ^{११}

तुह^{१२} भवानीकंता ॥ ६८^{१३} ॥

चउपइआ । (A, B & C).

६८ । उदाहरति । यथा, यस्य शीर्षे गङ्गा गौरौ अर्द्धाङ्गे
प्रीवाप्र[परि]धानं फणिहारः, कण्ठस्थितं विषं, परिधानं दिक्,
संमा[ता]रितसंसारः । किरणावलिकन्दो वन्दितचन्द्रः नयनेऽनलः
स्फुरति, स मङ्गलं करोतु, बहु सुखं ददातु तव भवानीकान्तः ॥
किरणावलीनां कन्दः मूलं, वन्दितस्तिलकौष्ठतश्चन्द्रो येन सः
तथा । (C).

६८ । चतुःपादिकासुदाहरति जसु मौसहि इति । जसु

६८ । १ जसु (F). २ सौसे (A), सौसद (D), सौसहि (E), सौस (F).
३ गिव (A), गिम (B & C). ४ पिंधिअ (A), पिन्धण (B & C), परिदिअ
(F). ५ विमा (C). ६ वन्दा (B). ७ वंदिअ (D & F). ८ यणल
(F). ९ सङ्गल (A, B & C). १० किज्जउ (C). ११ दिज्जउ (C).
१२ तुह (B, C, D & F). १३ ६८ (A), ६८ (E & F).

अय धत्ता । (D & F)

पिगल कइ दिड्डउ^१ छंद उकिड्डउ^२
घत्त मत्त वासड्डि^३ करि ।

चउ^४ मत्त सत्त गण वे वि पाअ भण
तिस्सि तिस्सि लहु अंत धरि ॥ ६६^५ ॥

सौमहि गगा—यस्य ग्रीर्वे गगा गोभितेति शेष, यद्य गोरि
अधगा—गौर्धर्द्धागं गौरी अर्द्धागे यस्य तादृश इत्यर्थः, शिव
पहिरिअ फणिहारा—घोवापरिहृतफणिहार घोवायां परिहृता
फणिहारा येन तादृश इत्यर्थः, कठड्डिअ वीसा—कठस्थितविष,
पिधणदीसा—दिक्पिधन दिक् पिधनमाच्छादन यस्य स इत्यर्थः
सत्तारिअ ससारा—सत्तारित ससार येन च किरणावलिकदा—
किरणावलिकद, वदिअ—वदित वदा—वद् भाले हत-
इत्यर्थः, यस्य च णअणहि—नयने द्वतीये नेत्रे अणल कुरता—
अनल स्फुरअस्तीति शेष, सो—स भवानीकता—भवानीकानि
शिव, तुध—युधभ्य सपअ दिज्जउ—सपद दद्यात् वड्ड सुह
किज्जउ—वड्ड सुस कुरुतात् । अत्र एक एव चरण उदाहृत,
एतादृशा अन्त्ये चयचरणा सुधीभि स्त्रयमुदाहरणीया ॥ ६८ ॥ (E)

६८ । तत्र चरणोदाहरण यथा ॥ जस्सु इति ॥ यस्य ग्रीर्वे गगा
गौरी अर्द्धागे घोवापरिहृतफणिहार कठस्थितविष पिधनदिक्

६६ १ दिड्डउ (B & C) २ उकिड्डउ (B & C) उकिड्डउ (F) ३ वासडि
(B & C) ४ सो (E & F) ५ ६६ (A) ६६ (F) ६८ (F)

पठमं दह वीसामो^१ वीए मत्ताइँ अट्टाइँ^२ ।

तीए तेरह विरदँ^३ घत्ता मत्ताइँ वासट्टि^४ ॥ १००^५ ॥

गाह ।

संतारितसंभारः ॥ किरणावलिकंदो नंदितचंद्रो नयनेऽनलः स्फुरति, स संपदं ददातु वज्रं सुखं करोतु युष्माकं भवानीकांतः ॥ ८८ ॥ (G).

८८ । अथ घत्ताच्छन्दः । पिङ्गलकविदृष्टं छन्द उक्तं घत्ता द्विपद्यिः मात्राः काव्याः, चतुर्मात्रान् शब्द[सप्त] गणान् द्वयोरपि पद्योः त्रीन् त्रीन् लघून् धत्ता ॥ (C).

८८ । अथ घत्तानामकं वृत्तं लक्षयति पिङ्गल कव इति । वे वि पाश्च—द्वयोरपि पादयोः, तिष्ठि तिष्ठि लङ्—त्रीन् त्रीन् लघून्, अंत धरि—अन्ते पदान्त इति यावत् धरि—धत्ता, चउमत्त मत्त गण—चतुर्मात्रिकान् सप्त गणान् भण—कथय, एवं वासट्टि मत्त—द्विपद्यिमात्राः करि—कृत्वा, छंद उकिट्ट—छन्दस्सूक्त्यां, पिङ्गल कव दिट्ट—[पिङ्गलकवि-]दृष्ट्यां, घत्त—घत्तां जानी-हीति शेषः । अथमर्थः—घत्ता द्विपदी, तत्र चतुर्मात्रिकसप्तगणान्तरं लघुत्रयं प्रत्येकं विधेयमिति ॥ ८८ ॥ (E).

८८ । अथ द्विपदी घत्ताच्छन्दः । पिङ्गलेति ॥ पिङ्गलकविदृष्टं

१०० । १ विस्सामो (B & C). २ अट्टारं (B & C), अट्टादिष्टुमत्तादि (F).
३ विरद (A, B & C). ४ वासट्टी (B & C), वासट्टो (D). ५ ८० (A), १०० (E), ८८ (F).

अथ घत्ता । (D & F)

पिंगल कइ दिङ्गउ^१ छंद उकिङ्गउ^२

घत्त मत्त वासङ्गि^३ करि ।

चउ^४ मत्त सत्त गण बे वि पाअ भण

तिखि तिखि लहु अंत धरि ॥ ८८^५ ॥

सौमहि गगा—यस्य ग्रीर्वं गगा गोभितेति शेष, यस्य गोरि
अधगा—गौर्यर्द्धांग गौरौ अर्द्धांगे यस्य तादृश इत्यर्थः, गिव
पहिरिअ फणिहारा—घोवापरिधृतफणिहार घोवायां परिधृता
फणिहारा येन तादृश इत्यर्थः, कठङ्गिअ बीसा—कठस्थितविष,
पिधण्दोषा—दिक्पिधन दिक् पिधनमाच्छादन यस्य स इत्यर्थः,
सतारिअ ससारा—सतारित ससारं येन च किरणावलिकदा—
किरणावलिकद, वदिअ—वदित चदा—चङ्ग भाले धृत-
इत्यर्थः, यस्य च एअणहि—नयने तृतीये नेत्रे अणल फुरता—
अनल स्फुरणस्तीति शेष, सो—स भवालीकता—भवानीकति
शिव, तुछा—युगमभ्य सपथ दिङ्गउ—सपद दद्यात् यञ्ज सुइ
किङ्गउ—यञ्ज सुख सुस्तान् । अथ एक एव चरण चदाक्षत,
एतादृशा अन्ये चयचरणा सुधीभि स्वयमुदाहरणीया ॥ ८८ ॥ (E)

८८ । तत्र चरणोदाहरण यथा ॥ जन्तु इति ॥ यस्य ग्रीर्वं गगा
गौरौ अर्द्धांगे घोवापरिधृतफणिहार कठस्थितविष पिधनदिक्

पदमं दह वीसामो^१ वीए मत्ताइँ अट्टाइँ^२ ।

तीए तेरह विरई^३ घत्ता मत्ताइँ वासट्टि^४ ॥ १००^५ ॥

गाह् ।

संतारितसंमारः ॥ किरणावलिकंदो नंदितचंद्रो नयनेऽनलः स्फुरति, स संपदं ददातु वज्रं सुखं करोतु युष्माकं भवानीकांतः ॥ ८८ ॥ (G).

८८ । अथ घत्ताच्छन्दः । पिङ्गलकविदृष्टं छन्द उत्कृष्टं घत्ता द्विषष्टिः मात्राः कार्य्याः, चतुर्मात्रान् शब्द[सप्त] गणान् द्वयोरपि पदयोः चीन् चीन् लघूनन्ते धत्वा ॥ (C).

८८ । अथ घत्तानामकं वृत्तं लक्षयति पिंगल कद इति । वे वि पाश्च—द्वयोरपि पादयोः, तिणि तिणि लङ् — चीन् चीन् लघून्, अंत धरि—अन्ते पदांत इति यावत् धरि—धत्वा, चउमत्त सत्त गण—चतुर्मात्रिकान् सप्त गणान् भण—कथय, एवं वासट्टि मत्त—द्विषष्टिमात्राः करि—कृत्वा, छंद उकिट्ट—छंदसूक्त्यां, पिंगल कद दिट्टउ—[पिंगलकवि-]दृष्टां, घत्त—घत्तां जानी-हीति शेषः । अयमर्थः—घत्ता द्विपदी, तत्र चतुर्मात्रिकसप्तगणान्तरं लघुत्रयं प्रत्येकं विधेयमिति ॥ ८८ ॥ (E).

८८ । अथ द्विपदी घत्ताच्छन्दः । पिंगलेति ॥ पिंगलकविदृष्टं

१०० । १ विस्सामो (B & C). २ अट्टाइँ (B & C), अट्टाहि सुमत्ताहि (F).
३ विरइ (A, B & C). ४ वासट्टी (B & C), वासट्टो (D). ५ ८७ (A), १०० (E), ८८ (F).

जहा, रणदक्ख दक्ख हणु जिणु' कुसुमधणु
 अंधअ गंध' विणासकरु ।
 सो रक्खउ संकरु' असुर भयंकुरु
 गिरिणाअरि अइंग' धरु ॥ १०१^१ ॥

घत्ता । (A B & C)

कद उक्तए घत्ता माचादिषट्था सुख ॥ चतुर्मांसा सप्त गणा
 द्योरेपि पादयोर्भण, चयस्त्रयोत्तघवोऽते धार्या ॥ ८८ ॥ (G)

१०० । अच विरतिमाह । प्रथम दशसु विश्राम', द्वितीयं
 माचास्रष्टसु, तृतीये माचासु चयोदशसु विरतिर्घत्तामात्रा
 दिषष्टि ॥ दशमाचानन्तर प्रथमो विराम, ततोऽष्टमाचानन्तर
 द्वितीय, तत चयोदशमाचानन्तर तृतीय । एव द्वितीयपादे
 ऽपि । एव क्रमेण एकपादे एकविंश[चिञ्चत्तु]माचा द्वितीये चैक
 विंशदिति दिषष्टिमाचा, दिपदौ घत्ता, तदिदमुक्त चे वि पा^१
 भण्येति ॥ (C) [Vide Sloka 99 — Ed]

१०० । अथ घत्ताया यतिभियममाह पडममिति । [पडम]—
 प्रथम, दह वीसामो—दशसु माचासु विश्राम, बीए—द्वितीये
 स्थाने अठार मत्ताह—अष्टसु माचासु विश्राम इति पूर्वेषाम्बय,
 तीए—तृतीये तेरह—चयोदशसु माचासु विरट्—विरति,

१०१ । १ जिञ्चि (B) जिणसु (D) १ कथ्य (C) अथचयचकंरथ (E)
 १ च droopt in (D) १ अथचय (B) ओरिषरि अर्यम (D) ओरिषरि
 अर्यम (E) ओरिषरि अथम (F) १ ८८ (A), १०१ (E) १०० (F)

अथ घत्तानन्द । (D).

सो घत्तह^१ कुलसारु कित्ति अपारु^२

णाअरारु पिंगल कहइ^३ ।

एअरह वीसाम^४ रांदउ णाम

पुणुवि^५ सत्त तेरह विरइ ॥ १०२^६ ॥

एवं घत्ता — घत्तायां मत्ताद् वासङ्गि — मात्राः द्विपष्टिः भवन्तीति श्रेयः । यत्तिकथ[न]क्रमेणैकविंशन्मात्रा लभ्यन्ते, तासु द्वयोर्दलघोः प्रत्येकं देया इति संभूय द्विपष्टिमात्रिका घत्ता भवतीति भावः ॥ १०० ॥ (E).

१०० । पठेति ॥ प्रथमो दशसु विग्रामो द्वितीयोऽष्टसु मात्रासु । तृतीयस्तयोदशसु विरतिर्घत्तायां मात्रा द्विपष्टिः ॥ ८८ ॥ (G).

१०१ । उदाहरति । यथा, रणदक्षदक्षन्ता जितकुसुमधनुः अन्धकस्तन्धविनाशकरः । स रक्षतु शङ्करः असुरभयंकरः गिरि-नागर्ध्वङ्गधरः ॥ (C).

१०२ । अथ घत्तामुदाहरति रणदक्षेति । येन रणदक्ष — रणदक्षः संग्रामकुशल इति यावत्, दक्ष — दक्षः, क्षु[ण्ण] — क्षतः, येन च कुसुमधनु — कुसुमधन्वा कन्दर्पः जिणु — जितः, यस्य अंधअ गंध विनाशकर — अंधगंधविनाशकरः, गिरिणाअरि अह्मं धरु — गिरिनागर्ध्वङ्गधरः गिरिनागरीं यार्वन्ती अह्मं धरति यस्तादृश-

१०१ । १ घत्ता (F), २ अशर (E), ३ मण्ड (A), ४ विस्साम (B & C), वीसाम (E), ५ पुणुवि (A & E), ६ ८८ (A), १०२ (E), १ (F).

इत्यर्थ, असुर भयकर — असुरभयकर, स गकर रक्त्वउ-
रचतु मामिति शेष ॥ १०१ ॥ (E)

१०१ । रणेति ॥ रणदक्षो दक्षो हतो जित कुसुमधनु अधका-
सुरगधविनाशकर । स रचतु गकरोऽसुरभयकरो गौरीनार्य-
ह्नांगधर ॥ १०० ॥ (G)

१०२ । अथ घत्तानन्दच्छन्द । स घत्ताकुलमार कौर्त्या-
ऽपार नागराज पिङ्गल कथयति । एकादशसु विश्राम नन्द-
नामा पुनरपि सप्तसु चयोदशसु विरति ॥ पूर्वं दशादिमाचासु
विराम उक्त, अत्र एकादश इति विशेष । घत्ताकुलमारन-
कथनात् नन्दनामकथनाच्च घत्तानन्देति नाम लभ्यते । (C)

१०२ । अथ घत्तानन्द कथयति सो घत्तह कुलेति । यत्र
प्रथम एषारह चौषाम — एकादशसु माचास्त्रिति शेष, अयेऽपि
घोजनीय, चौषाम — विश्राम, पुणवि — पुनरपि द्वितीये तृतीये
च स्थाने इत्यर्थ, सत्त तीरह — सप्तसु माचासु चयोदशसु
माचासु च, विरह — विरतिर्भवतीति शेष, [सो—]तत् घत्तह
कुलमार[ह] — घत्तानामक अदृष्टत तच्चातिशेषमित्यर्थ, णद्व
षाम — नन्दनामक वृत्त विद्धि इति शेष । इति किञ्चित् अपार —
अपारकौर्त्तिर्नागराज पिङ्गल कदह — कथयति ॥ १०२ ॥ (E)

१०२ । घत्ताया यतिभेदेन नामान्तरमाह ॥ सो घेति ॥
स[त्ता] घत्ता कुलमारा कौर्त्यापरा नागराज पिङ्गल कथयति ।
एकादशविश्रामादनाक्षी, पुनरपि सप्तचयोदशविरति तां घत्ता
घत्तानन्दनाक्षी पिङ्गल कथयतीत्यर्थ ॥ १ ॥ (G)

छकलु आदहिं संठवहु तिणि चउकल देहु ।

पंचकल^१ चउकल^२ जुअल घत्ताणंद मुणेहु^३ ॥ १०३ ॥

दोहा ।

१०३ । विशेषान्तरमाह, षट्कलमादौ संस्थापय, चीन् चतुष्कलान् देहि, पंचकल-चतुष्कलयुगलं घत्तानन्दं जानीहि ॥ अत्र विरतिभेदाङ्गणनियमाच्च पूर्वतो भेदस्तेन एकविंश[त्रिंशत्]-मात्राः । (C).

१०३ । अथ घत्तानंदगणनियममाह छकलु इति । आदहि — आदौ छकलु — षट्कलं गणं, संठवहु — संस्थापयत, ततश्च तिणि चउकल — चीन् चतुष्कलान् देहु — ददत, ततश्च पंचकल — पंचकलं, चकल जुअल — चतुष्कलयुगलं च ददतेति पूर्वणान्वयः, एवं घत्तानंदं मुणेहु — जानीध्वं । घत्ताघत्तानंदयोश्च विश्राम-मात्रकत एव भेद इति अत्रापि क्षुब्धयमंते देयमिति बोध्यम् ॥ १०३ ॥ (E).

१०३ । छकेति ॥ षट्कलमादौ स्थापय चीन् चतुष्कलान् देहि । पंचकलं चतुष्कलयुगलं घत्तानंदं जानीत ॥ एवमेकत्रिंशन्मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ २ ॥ (G).

१०३ । १ छकल (F) २ चकल (D & F), dropt in (E). ३ मुणेहु (A).
४ १०० (A), १०२ (E), २ (F).

जहा, जो^१ वंदिअ सिरगंग हणिअ अणंग
अहंगहि^२ परिकर धरणु ।

सो जोई^३जण मित्त हरउ दुरित्त
संकाहर^४ संकर चरणु^५ ॥ १०४^६ ॥

घत्ताणंद । (A B & C)

१०४ । उदाहरति । येन वन्दिता शिरसि गङ्गा, हतोऽङ्गः, अहङ्गेन परिवारधारक । स योगिजनमिव हरतु दुरित शङ्काहर-शङ्करचरण ॥ परिवारो भार्या, चरण पदः, आदराति-शयद्योतनार्थम् । (C)

१०४ । अथ घत्तानन्दमुदाहरति यो वदिअ इति । जो—य, सिरगंग—शिरोगङ्गाया शिरस्त्रितया गङ्गाया इत्यर्थः, वदिअ—वदित नमस्कृत इत्यर्थः । अथवा येन शिरसि गङ्गा वदितेति । येन अणंग—काम हणिअ—हत, यद्य अहंगहि—अहङ्गे परिकर धरणु—परिकर कक्षच धृतवान् सो—स, जोई-जण मित्त—योगिजनमिव, संकाहर—शङ्काहर, संकर चरणु—शङ्करचरण, वो [दुरित्त—]दुरित्त हरउ—हरतु ॥ १०४ ॥ (F)

१०४ । घत्तामदो यथा ॥ यो वदित शीर्वं गङ्गाया ॥ हता-ङ्गः ॥ अहङ्गे परिकरधर ॥ स योगिजनमिव हरतु दुरित शङ्काहर शङ्करचरण ॥ ३ ॥ (G)

१०४ १ जो A & B) १ अहंगहि (A & D) १ जोई जोई (B)
जो जोई (C) २ उदाहर (A & D) २ चरण (A) १ १ (A) १०४
(E) १ (F)

अथ छप्पड^१ । (F).

छप्पअ छंद छइल्ल^२ सुणहु^३ अक्खरसंजुत्तउ
एअरह तसु^४ विरइ त पुणु^५ तेरह णिभंतउ^६ ।
वे मत्ता धरि पढम त^७ पुणु^८ चउ चउकल^९ किज्जइ
मन्झड्डिअ^{१०} गण पंच हेठ्ठ विणुवि^{११} लहु^{१२} दिज्जइ ॥
उल्लाल विरइ^{१३} वे पणरह^{१४} मत्ता^{१५} अट्ठाइस^{१६} सोइ^{१७}
एम^{१८} भणह मुणह^{१९} छप्पअ^{२०} पअ
अणहा^{२१} णछि^{२२} किंपि^{२३} ण होइ ॥ १०५^{२४} ॥

१०५। अथ षट्पदिका । षट्पदस्कन्दः छन्दः जानौहि
अक्षरैश्च संयुक्तम्, एकादशसु विरतिः, ततः पुनस्तयोदशसु निर्वृ-
त्ततां, दिमात्रं धृत्वा प्रथमे ततः पुनश्चतस्रः कलाः क्रियन्तां, मध्ये-
स्थितपञ्चगणाधो दावपि लघू दीयेतां ॥ उल्लालयोर्विरतिर्द्वयोः

१०५। १ षट्पदं (D). २ चरह (B), छन्द (C), घट्ट (D). ३ सुणह
(A, B & C), सण्ड (D). ४ तह (A, B & C). ५ पुणवि (B & C),
पुणि (F). ६ णिबुत्तउ (A), णिभन्त (B & C), दिभन्त (D). ७ उ (B
& C). ८ पुण (B), पुणि (F). ९ चउकल (B), चउकला (C). १० मज्झ-
ड्डिअ (C), मज्झड्डिअ (E), मज्झड्डिअ (F). ११ विणुअ (A), विणुवि (C),
विणुवि (F). १२ लहु (A). १३ वे विरइ (E), वि चरण वे (F). १४ पन्दरह
(C). १५ मत्ता (A). १६ अट्ठाइस (A), अट्ठाइस (C), अट्ठावीस (F). १७ होइ
(B & E), सो (F). १८ एव (F). १९ मुणह (D), सुण्ड (F). २० छप्पअ
(A), छप्पअ पणह (E). २१ अणह (B), अणह (E), अणह (C).
२२ इत्थिण (C, D, E & F). २३ किंपि (F). २४ १ (A), ४ (F).

पञ्चदशसु मात्रा अष्टाविंशतिर्भवन्ति, एव गणय जानीहि षट्
पदानि । अन्यथाऽपि न किञ्चिद्भवति ॥ इदम्यो — विदग्ध । अथै
सातुप्रामै । एकादशमात्राभ्याने चयोदशमात्राभ्याने च यतिक्रय-
नाचतुर्विंशतिमात्र पादो लभ्यते । तत्र मात्रानियममाह । आदौ
द्विमात्रगण, ततश्चतुष्कनामध्यस्थिता पञ्च गणा कार्याः, ततो
दावपि लघू द्वयो, एव क्रमेण चतुर्विंशतिमात्राद्यन्तारं पादा
कार्या । पुनश्च पादद्वय कार्ये, तस्य च उक्तालसङ्गा, ततः
प्रत्येकमष्टाविंशतिमात्रा भवन्ति । पञ्चदशसु विग्राम कार्यं ।
अथ च पादचतुष्टये पञ्चरति उक्तालसङ्गो यट्पञ्चाग्रदिति
दिपञ्चाग्रदधिकशतमात्रा यट्पदौ । (८)

१०५ । अथ यट्पदनामकवृत्तं लक्षयति । लप्पञ्च इद इति ।
हे इदञ्च — इदञ्च विदग्धा, अक्षरमशुक्तञ्च — अक्षरमयुक्त
वक्ष्यमाणप्रकारेण श्रुतीत्यादिवर्णयुक्तमिति यानन्, लप्पञ्च इद —
यट्पद इदं शुण्ड — शुण्ड । तत्र यतिनियमपूर्वकं गणनियम-
मात्र एकारहेत्यादिना । तत्र विरद — विरति, एकारइ —
एकादशसु मात्रासु भवतीति शेष, तं शुण्ड — तत पुनः शिभ-
तञ्च — निर्भन्त यथा स्थातया तेरइ — चयोदशसु मात्रासु
विरतिर्भवतीति पूर्वणाशय, तथा च चरणे चतुर्विंशतिमात्रा
भवतीति भावः, पठम — प्रथमे च चरणे इदं चोपलक्षणं, द्वितीये
तृतीये चतुर्थेऽपि बोध्यं वे मन्ता धरि — दे मात्रे धृत्वा सखाये
त्यर्थं, मङ्गलद्विभ — मध्येस्थिता मध्ये प्रथमम्यमात्रादयातस्यद्विषो-
रतराजे स्थिता इत्यर्थं, पञ्च यञ्च यञ्चकञ्च — चतुश्चतुःकलाद्यतञ्च

चतस्रः कला मात्रा येषु तादृशाश्चतुर्मात्रिका इति यावत् गण—
गणाः किञ्चिद्—क्रियन्ते, त पुणु—ततः पुनः द्वे—अध-
स्तात्पादांते इति यावत्, विण्वि लङ्—लघुद्वयं दिञ्चिद्—
दीयते, ततः पादचतुष्टयानन्तरम्, उल्लाल—उल्लालः वक्ष्यमाण-
लक्षणं उल्लालनामकं वृत्तं दीयते इति पूर्वेणान्वयः । तत्र च
उल्लाले वे विरद्—द्वे विरतौ यतिस्थानद्वयमित्यर्थः, प्रथमं पण
[There seems to be a gap here.—Ed.] लघुद्वयं स्थाप्यमेवमेकैक-
चरणे चतुर्विंशतिमात्रा विधाय चरणचतुष्टयं विधेयमनन्तरं च
उल्लालपादद्वयं देयमिति षट्पदं वृन्दो भवतीति । इदं च
शिष्यबोधायोक्तं, वस्तुतस्तु काव्यपादचतुष्टयोत्तरोल्लालपादद्वयेन
षट्पदं वृन्दो भवतीति । अन्ते लघुद्वयमेव देयमिति न नियमः
काव्यपादेषु तथाऽदर्शनादिति बोध्यम् । (E).

१०५ । अथ षट्पदं वृन्दः ॥ कृष्येति ॥ षट्पदं वृन्दो विदग्धाः
शृणुत, अचरसंयुक्तं, एकादशसु तस्य विरतिस्ततः पुनस्तयोदशसु
निर्भ्रान्तम् । द्वे मात्रे धृत्वा प्रथमं ततः पुनश्चतुष्कलाः क्रियन्ते ।
मध्ये स्थिता गणाः पञ्च । अधस्ताद्वावपि लघू दीयेते ॥ उल्लालस्य
द्वौ चरणौ ॥ द्वि[?]पञ्चदशमात्रासु [यतिः] । अष्टाविंशौ तौ ॥ एवं
मनसि जानातु षट्पदे पदानि, अन्यथात्र न किमपि भवति ॥
अत्र चतुर्विंशतिमात्राकं पादचतुष्टयं ॥ तेषु एकादशसु त्रयोदशसु
च यतिः कार्या ॥ ततोऽष्टाविंशतिमात्राकं पादद्वयं ॥ तत्र च
सप्तदशसु[?] यतिर्भवतीत्यर्थः ॥ चरणद्वये द्वितीया यतिरेका-
दशसु[?] भवतीति फलति ॥ ४ ॥ (G).

जहा,

पिंधउ^१ दिठ सखाह^२ बाह उप्पर पक्खर^३ दइ^४
 बंधु समदि^५ रण धसउ^६ सामि^७ हम्मीर^८ बच्चण^९ लइ^{१०}
 उहुल^{११} खहपह भमउ खग्ग^{१२} रिउ^{१३} सीसहि^{१४} डारउ^{१५}
 पक्खर^{१६} पक्खर^{१७} ठेखि पेखि^{१८} पब्बअ अ प्फालउ^{१९} ।
 हम्मीर^{२०} कज्जु^{२१} जज्जल^{२२} भणह^{२३}
 कोहाखल मुह मह^{२४} जलउ ।
 सुल^{२५} ताण सीस करवाल^{२६} दइ^{२७}
 तेज्जि^{२८} कलेवर दिअ^{२९} चलउ ॥ १०६^{३०} ॥

१०६। उदाहरति ॥ पिनहुदुदसखाहो बाहसोपरि पक्खरं
 दप्पा बन्धून् सवाद्य रणे पतामि खामिहम्मीरवचनं नीत्वा । छ-

१०६। १ पिंधउ^१ (A), पिंधिच (E) २ सखाह (D) ३ पक्ख (E) ४ दइ
 (A & E) ५ समदि (A) समदि (F) ६ बच्चिच (E) ७ लवाहि (D),
 वाहि (E) ८ हम्मीर (B & C), वकीर (F) ९ विचच (B), १० बर
 (C), बर (D) बीर (E) ११ उहुल (B & C) उहुउ (D & E), उवव
 (F) १२ खक्ख (F) १३ खरि (A & F) रिउ (F) १४ पिचिच (E), बीच
 (F) १५ माउउ (A) माउउ (B & C) भाउउ (D), भाउउ (F) १६ पक्खर
 (A & B) पक्ख (E) १७ पक्खरे (B) १८ पेखि (F) १९ प्फारउ (A)
 प्फारउ (B), चपफालउ (C) चप्फारउ (F) २० हम्मीर (B & C) वनी (E)
 २१ कज्ज (D E & F) २२ जज्जल (D) उउज्जलु (B & C) उज्जल (E) २३ भणु
 (B & C), भच (D F & F) २४ मुह (A) मई मई (D), मव मव (F), मव
 (F) २५ लुरि (A), लुरि (D & E), लर (F) २६ करवाल (A) २७ दइ (A, D
 & E), दधि (C) २८ तेज्जि (A) २९ दिव (B, C & F) ३० १ (A), २ (F)

यामि नभःपथं, भ्रामयामि खड्गं, रिपुगिरिषि ज्वालयामि पक्खरं,
ठेलयित्वा पेलयित्वा पर्वतमुत्पाटयामि ॥ हम्बीरकार्क्यं उज्ज्वलनो
भणति, क्रोधानलमुखमध्ये ज्वलति, सुरतानग्रीर्षं करवालं दत्त्वा
त्यक्त्वा कलेवरं दिवं चलामि ॥ हम्बीरसेनापतेरुज्ज्वलनस्त्रेयमुक्तिः ।
वाहो — घोटकः, पक्खरशब्दोऽश्वकवचवाची, नीत्वा — प्राप्य, कले-
वरं त्याजयित्वा दिवं चालयामीत्यर्थः । (C).

१०६ । अथ षट्पदमुदाहरति पिंघिअ दिठ इति । दिठ
सखाह — दृढसंनाहं पिंघिअ — पिधाय, वाह उप्पर — वाहो-
परि पक्खर देह — वाणवारणं दत्त्वा, बंधु समदि — बन्धुसंभाव्य,
साहि हम्बीर वअण लेह — ग्राह-हमी[र]वचनं गृहीत्वा, रण
धसिअ — रणे प्रविश्य, पक्ख[र] पक्खर — वाणवारणेन वाणवारणं,
खकवचेन प्रतिपक्षाणां कवचमित्यर्थः, ठेस्सि — चोटयित्वा, पेस्सि —
नोदयित्वा, उड्डउ — उड्डीयमानः सन्, एहपह — नभःपथे
भमउ — भ्रमामि, अरि सिसहि — अरिगिरिषि, खग्ग — खड्गं
डारउ — पातयामि, पव्वह अ फालउ — पर्वतानहं स्फालयामि
(क्रोधानलमध्ये जलउ — ज्वलामि, हम्बीरकज्ज यामि) [?] उल्लंघ-
यामीति यावत् । किं च सुरताणसीस करवाल देह — खड्गेन तस्य
गिरिच्छित्तेति यावत्, मह — अहं, कोहाणल मह — क्रोधानल-
मध्ये जलउ — ज्वलामि, हम्बीरकज्ज — [ह]म्बीरका[र्या]र्याय, कले-
वर तेज्जि — कलेवरं शरीरं त्यक्त्वा, दिअ चलउ — दिवं गच्छामि
इति जज्जलः * * * हम्बीर * * । (E). [Something seems to be
wanting here.— Ed]

पञ्च^१ पञ्च^१ तलउ^१ शिवइ^१ मत्त चउ^१ वीसइ^१ किञ्जइ^१
 अक्खर^१ उंवर^१ सरिस छंद^१ इअ सुइ गणिज्जइ^१ ।
 आइहि^१ छक्कु^१ होइ चारि चउक्कलउ^१ शिरुत्तउ^१
 दुक्कल अंत शिवइ^१ सेस कइ^१ बत्तु^१ शिवुत्तउ^१ ॥
 वावण^१ सउ वि मत्तह^१ मुणहु^१
 उल्लालउ^१ सहिअउ^१ गुणह^१ ।
 छप्पअ छंद^१ हरिसि^१ वि होइ
 काइ^१ गंधि गंधि^१ विमरह^१ ॥ १०७^१ ॥

१०६ । यथा ॥ पिधेति ॥ पिधाय दृढमस्त्राह वाहोपरि कव
 दत्वा, बन्धुसमाद्य रणे प्रविशामि, स्वामिहर्षोरवचन लब्ध्वा
 सङ्गीय नभपथे भ्रमामि, खड्गेन रिपुगिरांसि पातयामि

१०० । १ चप (D) १ मत्तह (A & E) १ रिइ (A) शिवइ (D)
 शिवइ (F) २ चउउ (C) वीवीसइ (E) वीवीसइ (F) १ किजइ (A)
 १ किजइ (D) ३ अक्खर (A) ८ इमइ (B & C) ८ इमइ (C)
 १० भविज्जइ (D E & F) ११ चारइ (C) ११ चउक्कु (D) १२ चउक्कल
 (C) चउक्कलउ (D) १३ शिवुत्तउ (A & E) १३ शिवुत्त (A) उवेइ (D & F)
 १४ कइ (B) कइ (D) कइ (F) १० बत्तु (A) बत्तु (B) १८ शिरुत्त
 (D & E) शिरुत्तउ (F) १८ शिवइ (A), शिवइ (B & C) १० मत्त
 (E) ११ छक्कु (A) मुणहु (C) मुणहु (D) ११ उल्लालइ (E), उल्लालउ
 (F) १२ हरिसिउ (A, B C & D) हरिसि (E) १३ गुणइ (A & B)
 १४ इमइ (B) १४ हरिइ (B) इम (C) हरिइ (D) हरिइ (F) १० कौवि
 (B & C) १८ इमइ (A & E) १८ अमरइ (A) शिरुत्त (B) शिरुत्त
 (C) शिरुत्तइ (F) १० ० (A) १ (F)

कवचं कवचं त्रोटयित्वा नोदयित्वा पर्वतानप्यास्फारयामि ॥ हम्मीर-
कायांय जलज्जालो भणति कोपानलमध्ये ज्वलामि, सुरत्राण-
ग्रीर्षं करवालं दत्त्वा त्यक्त्वा कलेवरं दिवं चलामि ॥ हम्मीरसेव-
कस्य जज्जलनान्न द्वयमुक्तिः ॥ ५ ॥ (G).

१०७ । षट्पदच्छन्दस एव प्रकारांतरमाह । पादपादतले
निवद्धा मात्राः चतुर्विंशतिः, कथ्यन्ताम् अक्षराणि उम्भराणि,
सदृशं छंद इदं शुद्धं गम्यताम्, आदौ षट्कला भवन्ति चत्वार-
श्चतुष्कलाः निरुक्ताः, द्विकलोऽन्ते निवद्धः, शेषकविना वस्तु निरुक्तं ।
द्विपञ्चाशत् शतमपि मात्रा जानीहि, उल्लालेन समं गुण[य] षट्-
पदच्छन्द ईदृशमपि, किं ग्रन्थं ग्रन्थं विमृषत ॥ तलशब्दः स्वरूपार्थः,
उम्भराणि दृढबन्धयोग्यानि, सदृशमिति प्रतिपादं दृढबन्धः
कार्यं इत्यर्थः, शुद्धं सर्वावयवसुश्रवं ज्ञायताम् । पूर्वमादौ द्विकलः
ततश्चतुष्कलाः पञ्चेत्युक्तमिदानीन्तु प्रथमतः षट्कलः ततश्चत्वार-
श्चतुष्कला इति विशेषः । (C).

१०७ । अथ षट्पदमेव प्रकारांतरेण लक्षयति । पञ्च पञ्च
तलह इति । यत्र आह हि वृक्कलु होइ — आदौ षट्कलो भवति,
ततः चारि चउकल[उ] — चत्वारश्चतुःकलाः णिवुत्तउ — निरुक्ताः,
अंत — पादांते, दुक्कलु — द्विकलः निवद्धः, एवं यत्र पञ्च पञ्च
तलह णिवद्ध — पदपादतले प्रतिचरणतलमित्यर्थः निवद्धाः मत्त
चउवीमहि — मात्राश्चतुर्विंशतिः किज्जइ — क्रियते, तत उल्लालहि
सहिअ — उल्लालेन सहितम् अंते उल्लालपादद्वययुक्तमित्यर्थः, सेस
कइ वत्तु णिवुत्तउ — शेषकविना वस्तु निरुक्तम् । एतदेव वस्तु इति

जहा,

जहा सरअ ससि विंव जहा हर^१ हार^२ हंस ठिअ^३
 जहा फुल्ल सिअ कमल जहा सिरि^४ खंड खंड किअ^५ ।
 जहा गंग कल्लोल जहा रोसाणिअ^६ रुप्पइ^७
 जहा दुइवर^८ सुइ^९ फेण^{१०} फंफाइ^{११} तलप्पइ^{१२} ॥
 पिअ पाअ^{१३} पसाए^{१४} दिट्ठि^{१५} पुणि^{१६}
 णिहुअ^{१७} हसइ जह^{१८} तरुणिजण^{१९} ।
 वरमंति चंडेसर^{२०} कित्ति तुअ
 तत्थ^{२१} देक्ख^{२२} हरिवंभ^{२३} भण^{२४} ॥ १०८^{२५} ॥ [छप्पड]

भामांतरेणोक्तमित्यर्थः । इति गुणद्वय-गुणयत जानीतेत्यर्थः ।
 रअ कद-रद कद, अक्खर डवर सरिस-अचराडवरसु
 सुआव्यवर्णसमुल्लसितगौडीरौतिमदित्यर्थः, चेद्ववतीति शेष तद
 कसिउइ भणिअइ-उउइ भण्णते । अत्र च वाच्यं सउ वि मत

- १०८ । १ हर (E) २ हार (C) ३ ठिअ (C) ४ सिरि (A B & C) ५ रोसाणि (C) ६ रुप्पइ (B) ७ दुइ वरि (B & C) ८ फेण (A) ९ फंफाइ (F) १० तलप्पइ (A) ११ पाए (D) १२ पसाए (C) १३ पसाअ १४ पल (A) १५ पल (B) १६ पण्ड (C) १७ जहा (C) १८ तरुणिजण (A) १९ (F) (Here we should be read (A) २० पेक्खि (A) देक्खु (D) (C) हरिवंभ (F) २१ भण (B)

— द्विपंचाशत्शतमपि मात्राः काव्यपादचतुष्टयस्य षण्वतिरुल्लाल-
पादद्वयस्य च षट्पंचाशदेवमुभयोर्मिलित्वा द्विपंचाशदधिकं
शतं मात्रा इत्यर्थः, सुण्ड — जानीत, छप्पत्र कंद — षट्पदच्छंदः,
एरिमि वि होइ — एतादृशमपि भवति, काइ गंथ गंथि —
किमर्थं ग्रंथग्रंथिं विमरह — विमृशत । इदं च पूर्वोक्तलक्षणेनैव
गतार्थत्वात् छेपकमिवाभातीति बोध्यम् । (E).

१०७ । अस्य लक्षणस्य निष्कर्षमाह ॥ पञ्च पेति ॥ पदपद-
तल-निवद्धा मात्राश्चतुर्विंशतिः क्रियन्ते, अक्षराडंबरसदृशं कंद-
इदं शुद्धं भण्यते ॥ आदौ षट्कलो भवति चत्वारश्चतुष्कला-
निरुक्ताः ॥ द्विकलमन्ते स्थापय शेषकविना वस्तु निरुक्तम् ॥
द्विपंचाशत् शतमपि मात्रा जानीत, उल्लालेन सहितं गुणय ॥
षट्पदं कंद एतादृशं भवति, किमर्थं ग्रंथग्रंथिं विमृशत ॥ श्लोक-
पादचतुष्टय उल्लालपादद्वययोगे द्विपंचाशदधिकं शतं मात्रा भवन्ति ।
तत्र च लघुगुरुनियमो नास्ति । वस्त्विति नामान्तरेणेत्यर्थः ॥ (G).

१०८ । उदाहरति । यथा शरच्छशिविम्बं यथा हरहासहंस-
स्थितिः यथा फुल्लसितकमलं यथा श्रीखण्डखण्डं दीयते, यथा
[गंगा]कल्लोलः, यथा रोषाणितं रूपं, यथा दुग्धवरसुग्धफेनः
कम्पायितः आस्रवते, प्रियपादप्रसादे पृष्ठे निभृतहसितं यथा तरुणी-
जनस्य, वरमन्त्रिचण्डेश्वर कीर्त्तिस्तव तथा दृश्यते हरिहरब्रह्मा
वदति ॥ रोषणशब्दः सुवर्णरजतमार्जनशिला[बोधकः], तेन कृत-
मार्जनरजतवदित्यर्थः ॥ हरिहरब्रह्मा कविः, ब्रह्मेति वन्दिविशेष-
उच्यते ॥ (C).

जहा,

जहा सरअ ससि बिंब जहा हर' हार' हंस ठिअ'
 जहा फुल्ल सिअ कमल जहा सिरि' खंड खंड किअ' ।
 जहा गंग कल्लोल जहा रोसाणिअ' रुप्पइ'
 जहा दुइवर' सुइ' फेण' फंफाइ' तलप्पइ' ॥
 पिअ पाअ' पसाए' दिट्ठि' पुणि'
 णिहुअ' हसइ जह' तरुणिजण' ।
 वरमंति चंडेसर' कित्ति तुअ
 तत्थ' देक्ख' हरिवंभ' भण' ॥ १०८ ॥ [छप्पउ]

नामातरेषोक्तमित्यर्थः । इति गुणह — गुणयत जानीतेत्यर्थः ।
 दअ कद — दद कद, अक्खर उवर मरिअ — अचराडवरसदुअ
 सुआअयवणंसमुल्लसितगौडौरोतिमदित्यर्थः, चेइवतीति शेष, तदा
 क[मु]इ भणिच्चद — इइइ भण्यते । अच च बावण सउ वि मत्तइ

१०८ । १ हर (E) १ पाप (C) १ निअ (C) ४ सिर (A) ५ रिअ
 (A B & C) ६ रोसाणि (C) ७ रुप्पइ (B) ८ दुइ वरि (F) ९ फुल्ल
 (B & C) १० पअ (A), ११ पफार (A) पप्पार (B & C) पफार (D),
 पफार (F) १२ सतप्पइ (A) तलप्पइ (D) लप्पुप्पइ (F) १३ पांअ (A),
 पाइ (D) १४ पसाइ (C) पसाअ (D) पसारे (F) १५ दिट्ठि (A E & F)
 १६ पल्ल (A) पल्ल (B) पप्प (C) पप्प (E) १७ विअणि (D) १८ जर (B),
 जहा (C) १९ मरुवित्तइ (A) मरुवीअइ (B) २० अउवरअर (B) अउवर
 (F) (Here उ should be read as short vide छाक ६ p 7) २१ तप्प
 (A) २२ वेत्ति (A) देक्खु (D) देक्खि (E) २३ पत्तिमु (B), हरिवरवण
 (C) हरिवण (F) २४ मज्ज (B) २५ इ (A) ७ (F)

—द्विपंचाशत्शतमपि मात्राः काव्यपादचतुष्टयस्य षण्वतिरुल्लाल-
पादद्वयस्य च षट्पंचाशदेवमुभयोर्मिलित्वा द्विपंचाशदधिकं
शतं मात्रा इत्यर्थः, सुण्ड — जानीत, छप्पञ्च कंद — षट्पदच्छंदः,
एरिसि वि होइ — एतादृशमपि भवति, काइ गंथ गंथि —
किमर्थं गंथगंथिं विमरह — विमृशत । इदं च पूर्वोक्तलक्षणैव
गतार्थत्वात् छेपकमिवाभातीति बोध्यम् । (E).

१०७ । अस्य लक्षणस्य निष्कर्षमाह ॥ पञ्च पेति ॥ पदपद-
तल-निबद्धा मात्राश्चतुर्विंशतिः क्रियन्ते, अक्षराडंबरसदृशं कंद-
इदं शुद्धं भण्यते ॥ आदौ षट्कलो भवति चत्वारश्चतुष्कला-
निरुक्ताः ॥ द्विकलमन्ते स्थापय छेपकविना वस्तु निरुक्ताम् ॥
द्विपंचाशत् शतमपि मात्रा जानीत, उल्लालेन सहितं गुणय ॥
षट्पदं कंद एतादृशं भवति, किमर्थं गंथगंथिं विमृशत ॥ श्लोक-
पादचतुष्टय उल्लालपादद्वययोगे द्विपंचाशदधिकं शतं मात्रा भवन्ति ।
तत्र च लघुगुरुनियमो नास्ति । वस्त्विति नामान्तरेणेत्यर्थः ॥ (G).

१०८ । उदाहरति । यथा शरच्छशिविम्बं यथा हरहासहंस-
स्थितिः यथा फुल्लमितकमलं यथा श्रीखण्डखण्डं दीयते, यथा
[गंगा]कल्लोलः, यथा रोषाणितं रूपं, यथा दुग्धवरमुग्धफेनः
कम्पायितः आस्रवते, प्रियपादप्रसादे पृष्ठे निभृतहसितं यथा तरुणी-
जनस्य, वरमन्त्रिचण्डेश्वर कौर्त्तिस्तव तथा दृश्यते हरिहरब्रह्मा
वदति ॥ रोषणशब्दः सुवर्णरजतमार्जनशिला[बोधकः], तेन कृत-
मार्जनरजतवदित्यर्थः ॥ हरिहरब्रह्मा कविः, ब्रह्मेति वन्दिविशेष-
उच्यते ॥ (C).

१०८ । अद्वैतदुदाहरति जहा शरश्च मसि विवेति । यद्
 शरत्-शशिविव, यथा हरहारहमस्त्विति, हर — कर्पूरगौर
 हारो — मौक्तिकदान, हमा — पद्मविशेषालेषा स्मृतिरित्यर्थः
 जहा पुष्प मिश्र कमल — यथा पुष्पमितरमल पुण्डरीकमिति
 यावत्, जहा खण्ड किञ्च — खण्डोक्त, मिरि खड — श्रीमद्वदन
 मित्यर्थः, जहा गग कसोल — यथा गगाकसोला मद्योर्मय इत्यर्थः,
 जहा रोमाणिश्च रूप्यद — यथोज्ज्वलित रूप्य, जहा दुग्ध वर सुद
 षेण फफाद तक्षप्यद — यथा दुग्धवरस्य सुगन्धकेन फफाद — वद्वत्
 तक्षप्यद — तपति, यद्यपि अत्र दुग्धमास्यं कीर्त्तं कविप्रदायविद्व
 षीन्वेनैव कीर्त्तिवर्णनस्योचितत्वात् तथापि शैत्यमात्रे तात्पर्ये न
 तद्व्येपीति भावः, तस्मीभूय भाडादुद्धत दुग्धकेनद्यातियेतो भव
 तीति तथोक्तिः । पुणः[न] यथा पिञ्च पाञ्च पमाए दिट्टि — प्रिय-
 माप्तप्रमाददृष्टि प्रियस्य प्राप्ता प्रमाददृष्टिर्धनं च तादृश इत्यर्थः,
 तरुणिञ्च — तरुणिन्न पिङ्गश्च हमाद — निश्चत हसति, तस्य —
 तथा तव किञ्चि — कीर्त्तिं देवित् — प्रेच्छ, वरमन्ति — वरमते
 चण्डेश्वर महाराज, हरिर्मेक्षा भणति । मध्येति वदिनामुपनाम
 आतिविशेषो वा, तथाच ब्रह्मजातीयस्तदुपनामको वा हरिनामा
 भवतीत्यर्थः । (५)

१०८ । यथा जहेति ॥ यथा शरदशशिविवो, यथा हरहार-
 हमस्त्विति, यथा पुष्पमितकमल, यथा श्रीखड पूर्णित । यथा
 गगाकसोलो यथोज्ज्वलित रौप्य, यथा दुग्धोपरिशुद्धकेन फफा-
 यित खुरति, प्रिये पादमसारे दृष्टे निश्चत हसति यथा तद् द-

Here follows a *śloka* १०८ (क) in MSS. (A, B and E), not found in MSS. (C, D and F), nor in the gloss (G).

चारि पात्र' भण कव्वके' वै वि पात्र उल्लाल' ।

इम विहु लक्ष[कव्व]ण रक्क कइ' पढ छप्पत्र पत्थार' ॥

१०८ (क) ॥ [दोहा]

अइ कव्व लक्खण' । (B).

आइ अंत दुहु' छक्कलउ तिणि तुरंगम सज्ज' ।

तीए' जगणु' कि विण्णगणु' कव्वह' लक्खण दुज्ज ॥

१०८^८ ॥ दोहा ।

जनः ॥ वरमन्त्रिन् चंडेश्वरस्य कौन्तिस्तव तथापेक्ष्य हरि-
ब्रह्मणो[द्धा] भणति ॥ हरिकवेयंडेश्वरमन्त्रिणं प्रत्युक्तिः ॥ ७ ॥ (G).

१०८ (क) । अथ पूर्वोक्तानेव दोहावृत्तेनोपमंहरति चारि पात्र
इति । चारि पात्र—चत्वारः पादाः, कव्वके भण—काव्यस्य भण,
वै वि पात्र उल्लाल—द्वावपि पादा उल्लालस्य भणेति पूर्वोक्तान्वयः,

१०८ (क) । १ पथर (B). २ इष कव्वकर (A), इष कव्वभण (B). ३ 2nd
and 4th quadrants transposed in A, and पा for पाथ in the same
MS. ४ विड लक्ख पढम रक्क कर (A), दुड लक्ख पढ रक्क करि इष (B).
५ छप्पत्र पथ पत्थार (A).

१०८ । १ अथ काव्यलक्षणं (A), अइ कव्व लक्खण (C), अथ काव्यं (F).
२ दुह (F). ३ नज्ज (F). ४ तीए (D); तीय (F). ५ जगण (A).
६ विण्णगण (A). ७ कव्वहि (A). कव्वह (C). ८ ७ (A).

रम—एव, विष्ट लक्षण—इे लक्षणे एक कद—एक हत्वा पद,
एष कृष्ण पत्वार—षट्पदप्रसार ॥ (E)

१०८ । अथ च काव्यनामच्छन्दः पादचतुष्टयेन भवति, उक्तास
पदद्वयोसाहित्येन च तत्र षट्पदीत्यमिति दर्शयितुमादौ काव्य-
च्छन्दो दर्शयति । आदावन्ते द्वौ षट्कलौ, चयसुरगमा मध्ये ।
द्वितीये जगण कि विप्रगण, काव्यलक्षण बुध्यस्व ॥ तुरङ्गमद्युक्तम्,
किमिति विकल्पेन, सर्वलघुचतुष्कलो विप्रगण ॥ (C)

१०८ । अथ षट्पदोपयोगिकाव्यलक्षणमाह आद अत इति ।
यच आदौ अते, दुष्ट लक्षण—द्वौ षट्कलौ भवत इति
शेषः, एक आदौ एक अते इत्यर्थः, मद्रस—मध्ये आद्यतस्ययो
षट्कलयोरतराले इत्यर्थः, तिषि तुरगम—चयसुरगमास्य यो-
द्यतु कला भवतीति शेषः, तत्र तीए—द्वितीये स्थाने द्वितीय-
चतु कल इत्यर्थः जगणो मध्यगुर्गण किंवा विप्रगणद्यतुर्लघुको-
गण कर्तव्य, तत् कष्यह लक्षण—काव्यस्य लक्षण, बुद्धि—
बुध्यता ॥ अथमर्थः, प्रथम षट्कलमातस्त्वयद्यतुष्कलास्ततश्च षट्कल
एव प्रतिपाद पच गणा कर्त्तव्यास्त्येव च प्रथमषट्कला * * * अथे
द्वितीयो गणो जगणो विप्रो वा विधेय, एव च द्वितीये विप्रयेदो-
यते तदा सर्वलघ्वात्मकोऽपि काव्यभेदो भवति, यदि च जगणो-
दीयते तदा तु न द्वितीयस्यजगणांतर्गतस्य एकैकगुरो प्रति-
चरणमावश्यकत्वात्सर्वगुर्वात्मकस्य न भवति च, जगणपक्षे द्वितीयस्य-
गणाद्यतस्य नपुदयस्य प्रतिचरणमावश्यकत्वादिति, विप्रपक्षे च
चतुर्लघूनां प्रतिचरणमावश्यकत्वादिति सुधोभिर्विभावनीयम् । (E)

चउ अगल^१ चालीस गुरु एकके गुरु^२ लेहु^३ ।

जो गुरुहीणउ सक सो^४ गाम गहण कुणेहु^५ ॥ ११०^६ ॥

दोहा ।

१०८ । अथ काव्यमात्रलक्षणमाह ॥ आदिति ॥ आदावन्ते द्वयं
पङ्क्तयोस्तयस्तरंगमा मध्ये । द्वितीयो जगणः किंवा विप्रगणः
काव्यस्य लक्षणं बुध्यस्व ॥ ८ ॥ (G).

११० । अथ काव्यच्छन्दसो भेदान् दर्शयितुमुपक्रमते । चतु-
र्यचत्वारिंशद्गुरव एकैकस्मिन् गुरुं लघुं नय, यो गुरुहीनः शक्र-
मनामग्रहणं कुरु ॥ चतुरग्रेति चतुरधिकेत्यर्थः । चतुरधिका चत्वारिं-
शद्गुरवोऽत्र सम्भवन्ति एकादशगुरु-लघुद्वय-युक्तैकैकपादयोगात् ।
अत्र च एकैकगुरुस्थाने लघुद्वयकरणे यो गुरुहीनः स शक्रनामे-
त्यर्थः । (C).

११० । अथ वक्ष्यमाणेषु काव्यभेदेषु शक्रनामकं भेदं लक्षयन्
भेदान[यन]प्रकारमाह चउ अगलेति । चउ अगल चालीस
गुरु—चतुरधिकचत्वारिंशद्गुरु काव्यपादचतुष्टयं चतुश्चत्वारिंश-
द्गुरु इति यावत्, एकके गुरु लेहु—एकैकं गुरु गृह्णाण न्यूनं कुरु,
एवं कृते च जो गुरुहीणउ—यो गुरुहीनः एकैकगुरुग्रासेन
द्विलघुवृद्ध्या क्रियमाणेषु भेदेषु यः सर्वलघुरित्यर्थः भवतीति शेषः,
सो स[क्र]—स शक्रः । तत्र च एकैकगुरुवृद्ध्या लघुद्वयग्रासेनेति

११० । १ चउमाल (B), चउलमा (C), चतुमाल (F) : २ लउगुद (C).
३ देह (D & F). ४ चउ (A), सोद (B, C & D). ५ करेड (A). ६ ८
(A), ८ (F).

जहा,

जसु कर फखिरद बलअ तरुणिर तगुमह दिलसद^१
 एअर अणन^२ गल गरल विमल ससहर^३ सिर शिवसद^४ ।
 सुरसरि सिरमह रहद^५ सअलजण^६ दुरित दमण^७ कर^८,
 हसि ससिहर^९ हरउ दुरित^{१०}
 वितरह अतुल^{११} अभअवर^{१२} ॥ १११ ॥

सक^{१३} । (B & C)

शेष, एषाम् ग्रहण कुण्ड — नामग्रहण शब्धादिभ्यामिति भाव
 कुण्ड । अयं भाव — द्वितीये जगणदानपक्षे प्रथमपङ्क्तस्य गुरुव्य
 द्वितीयचतुष्कस्य गुरुदय, द्वितीयचतुष्कस्य जगणस्वरूपत्वान्मेको
 गुरु चतुर्थचतुष्कस्य गुरुदय, पचनस्य पङ्क्तस्य गुरुव्यमेकादश
 गुरुव, जगणाद्यत सप्तधुदय च प्रतिचरण काव्ये आवगक, चरण
 चतुष्टये च मिलित्वा चतुश्चत्वारिंशद्गुरवोऽष्टौ सधव आवगका
 अतएव काव्ये सर्वेऽपि चरणा गुरुरूपा एवेति न सम्भवति जगण
 पक्षे अष्टलघूनां विप्रपक्षे षोडशलघूनानामग्नकत्वात् तेषु च [चतु]-
 चत्वारिंशद्गुरुषु क्रमेण एकैकगुरुहारात् न लघुदयवृत्त्या भेदेषु विध

१११ । दिवसर (B) १ चअ (A) २ विजय (D) ससि लद (E)
 नसि (F) ३ बहर (A B & C) ४ सचअच (A) सरअचअ (B)
 सचअचन (C) ५ रहद (B C & D) ६ कर (B) ७ ससि हर (A)
 ससिच ससिहर (B & C) ८ हर हरउ दुरित (A) हर दुरित (B) हरउ
 दुरित (D) तुल दुरित हरउ (F) ९ तुल दिवस (A) तुल वितरअ (B)
 अ (C) वितरद को (E) वितर हर (F) १० अभअवर (B) ११ द (A)
 १२ (F) १३ सक (A)

माणेषु यः सर्वलघुर्भवति सः शक्रः, षण्वतिलघ्वात्मके शक्रे च क्रमेण एकैकगुरुवृद्ध्या लघुद्वयद्व्यासेन यावच्चतुश्चत्वारिंशदुरवोऽष्टौ च लघवो भवन्ति, तावन्ति नामानि भवन्ति । तांश्च भेदाननुपदमेव विवेचयिष्यामः । अत्र च प्रथमं गुरुनादायैकगुरुद्व्यासलघुद्वयवृद्धि-क्रमेण शक्रनिरुक्तिस्ततश्च लघूनादाय लघुद्वयद्व्यासैकगुरुवृद्धिनक्रमेणान्येषां निरुक्तिरुभययापि भेदानयनं संभवतीति प्रदर्शनायेति ध्येयम् । (E).

११० । काव्यभेदानाह ॥ चउ दति ॥ चतुरधिकाश्चत्वारिंशदुरव-एकैको गुरुर्हसति । यो गुरुहौनः शक्रः स नामग्रहणं कुरुत ॥ अथमर्थः — प्रतिचरणं जगणस्यावस्थितौ अष्टौ लघवश्चतुश्चत्वारिंशदुरवदति फलति ॥ तत्र, गुरुहौनो भेदः शक्रसंज्ञो भवतीति ॥ ८ ॥ (G).

१११ । तत्र सर्वलघुकमुदाहरति । यस्य करे फणिपतिवल्लयं, तरुणिवरा तनुमध्ये विलसति, नयनेऽनलो गले गरलं, विमल-शशिधरः शिरसि निवसति, सुरसरित् शिरोमध्ये वहति, स सकल-जनदुरितहरः [दहनः] हसित्वा शशिधरो दुरितं हरतु तव वितरतु अभ[य]वरौ ॥ (C).

१११ । अथ शक्रमुदाहरति जसु करेति । जसु कर — यस्य करे, फणिवद् वल्लभ — फणिपतिवल्लयं, तणुमह — तनुमध्ये तरुणि-वर — तरुणिवरा युवतीश्रेष्ठा पार्वती विलसद् — विलसति, यस्य एअण — नयने भालस्थित्तीयनेत्रे अणल — अनलः, गल गरल — गले कंठे गरलं विषं, विमल ससि जसु सिर — विमलः एक-कलान्नकतया कलंकशून्यः शशी [यस्य शिरसि] णिवसद् — निवसति,

जहा,

जसु कर फणियइ बलश्च तरुखिनर तणुमह बिलसइ^१
 एअए अएल^२ गल गरल विमल ससहर^३ सिर शिवसइ ।
 सुरसरि सिरमह रहइ^४ सअलजए^५ दुरित दमण^६ कर^७,
 हसि ससिहर^८ हरउ दुरित^९
 वितरह अतुल^{१०} अभअवर^{११} ॥ १११^{१२} ॥

सक^{१३} । (B & C)

शेष, णाम ग्राहण कुण्डेड - नामग्रहण ग्राभादिह्यतिमिति भाव
 कुरुष्व । अयं भाव - द्वितीये जगणदानपत्ते प्रथमपट्टकस्य गुरुचय
 द्वितीयचतुष्कलस्य गुरुदय, द्वितीयचतुष्कलस्य जगणस्वरूपत्वान्नष्टेको
 गुरु, चतुर्थचतुष्कलस्य गुरुदय, पचमस्य षट्ठस्य गुरुचयमेकादश
 गुरव, जगणाद्यत सलघुदय च प्रतिचरण काये आवश्यक, परण
 चतुष्टये च मिलित्वा चतुष्टवारिग्रहुरवोऽष्टौ सघव आवश्यका,
 अतएव काये सर्वेऽपि चरणा गुरुरूपा एवेति न सम्भवति जगण-
 पत्ते अष्टलघूनां विप्रपत्ते षोडशलघूनामावश्यकत्वात् तेऽ च [चतु]-
 चवारिग्रहुरुपु क्रमेण एकैकगुरुह्याप्तन लघुदयद्वया भेदेषु क्रिय

१११. शिवसइ (B) १ अल (A) १ शिवसइ (D) शिव जल (E)
 सवि (F) २ बहर (A B & C) २ शकचर (A) मरुचर (B)
 शकचर (C) ३ दल (B C & D) ३ कर (B) ४ शवि चर (A)
 शविच शविचर (B & C) ५ चर चरउ दुरित (A) चर दुरित (B) चरदु
 दुरित (D) गुरु दुरित चरउ (F) १० गुरु दिपउ (A) गुरु वितरचउ (B)
 उ (C) वितरउ को (E) वितर चर (F) ११ अभचर (B) १२ ट (A)
 १० (F) १३ सक (A)

ता^१ सक्को^२ संभो^३ सूरु^४ गंडो^५ खंधो^६ विजओ^७ दण्णो^८
 तालंको^९ समरो^{१०} सीहो^{११} सीसो^{१२} उत्तेओ^{१३} पडि^{१४} वक्खो^{१५} ।
 परिधम्म मअालु^{१६} मइंदो^{१७} दंडो^{१८} मक्कलु^{१९} मअणु^{२०} मरट्टो^{२१}
 वासंठो^{२२} कंठो^{२३} मोरो^{२४} वंधो^{२५} भमरो^{२६} भिण मरट्टो^{२७} ॥
 [११३ । चउपइआ]

वर्द्धते — लघुद्वयस्थाने भवति, शक्रगणमारभ्य मृङ्गगणपर्यन्तं
 पंचचत्वारिंशत् भेदान् जानीहि, एकैकगुरुवृद्धिक्रमेण चतुश्चत्वारिंशद्गुरुवृद्धिनामा, शक्रः सर्वलघुरिति मिलित्वा पंचचत्वारिंश-
 नामान्याह । (C).

११२ । अथ स्पष्टतया संख्यानियतकाव्यभेदानयनप्रकारमाह
 जहेति । यथा यथा वलआ वट्ठि हइ — वलयं गुरुवर्द्धते, तह तह —
 तथा तथा एणम कुण्ण — [ना]म कुरुष्व, संभुहि सउ — शंभुना
 साद्धं भिंगगण — मृंगगणं भणि — भणित्वा, शंभुमारभ्य मृंग-
 गणपर्यंतमित्यर्थः, चौ[चउ]आलीच — चतुश्चत्वारिंशत्, भेदानिति
 शेषः, सुण्ण — जानीहि । अयं भावः — षण्वतिलब्धात्मक एको

११२ । १ Non est (F). २ Non est (E & F). ३ सरसो (C).
 ४ सिंहो (D & F). ५ सेषो (D). ६ उत्तेज (B & C). ७ वलि (A),
 परि (B & D), पलि (C). ८ मरालु (B & C), मराल (D & E). ९ मग्जो
 दण्डो (C). १० मक्कल (A). ११ मचाणु (A), मचाद्र (B), मचाअ (C).
 १२ मरट्ट (D), महरट्टो (E), मरट्ट (F). १३ वामण्डो (B & C), वासंठो (D
 & E), वासंत (F). १४ कन्धो (C). १५ मेरो (B & C). १६ वन्दो (C).
 १७ मरट्ट (D & F), महरट्ट (E).

जह जह बलत्रा बहि' हद्र तह तह लाम कुण्हेहु' ।

सभुदि' सउ' भण' भिंग'गण चउआलोस' मुखेहु' ।

११२८ ॥ दोहा ।

इदं च कृष्णपदं नयने इत्यादिप्रत्येकांशयि । यस्य विरमह—
गिरोमध्ये, सुरभरि [सुरभरित्] रहर— तिष्ठति, यस्य सप्तमं जप
दुरित दमण कर— सकलजनदुरितदमनकर, सो— स, शशि-
हर— शशिधरो महादेव, हसि— हसित्वा, तुष दुरिष— तव
दुरित हरउ— हरतु, वितरउ अभयवर— वितरतु अभयवरम् ।
अच परणस्या एतुर्विप्रतिरपि माया लघुरूपा स्पष्टा । अच सो
इत्योकारो लघुबोध्यः । (६)

१११ । यथा जसु करेति ॥ यस्य करे फणपतेर्वलयः ॥ तरुणी-
वरा तनुमध्ये विभ्रसति ॥ नयनेऽनलो गले गरल, विमल श्रौ-
यस्य श्रौर्वं निवसति ॥ सुरभरिश्चौर्यमध्ये तिष्ठति ॥ सकलजन-
दुरितदमनकर हसित्वा शशिधर हर दुरित वितर हर अतुल-
मभयवरम् ॥ १० ॥ (७)

११२ । अच लघुदयस्याया एकैकगुहृद्धितो नामानि वक्तु
मुपक्रमते । यथा यथा वलयो वर्द्धन्ते तथा तथा नाम कुह ।
अक्रमारभ्य नीला शङ्खगण पचपत्नारिशङ्खानीहि ॥ वलयो गुह-

- १११ । १ बडर (B) बडर (C) १ कुण्हे (A & C) १ चउ (A)
चउ (B & C) १ सउ (B) १ भि (E) १ हद्र (B)
० पचपत्नीस (A) पाचपत्नीस (B) पाचपत्नीस (C) पौचपत्नीस (E & F)
० गुह (A) कुण्ड (B & C) ८ १० (A) ११ (F)

ता^१ सक्ती^२ संभो^३ स्वरौ^४ गंडो^५ खंधो^६ विजत्रो^७ दप्पो^८
तालंको^९ समरो^{१०} सीहो^{११} सीसो^{१२} उत्तेत्रो^{१३} पडि^{१४}वक्खो ।
परिधम्म मअालु^{१५} मइंदो^{१६} दंडो^{१७} मक्कलु^{१८} मअणु^{१९} मरट्टो^{२०}
वासंठो^{२१} कंठो^{२२} मोरो^{२३} वंधो^{२४} भमरो^{२५} भिण मरट्टो^{२६} ॥

[११३ । चउपइत्रा]

वर्द्धते — लघुद्वयस्थाने भवति, शक्रगणमारभ्य मृङ्गगणपर्यन्तं
पंचचत्वारिंशत् भेदान् जानीहि, एकैकगुरुवृद्धिक्रमेण चतुश्चत्वारिंशद्गुरुवृद्धिनामा, शक्रः सर्वलघुरिति मिलित्वा पंचचत्वारिंश-
न्नामान्याह । (C).

११२ । अथ स्पष्टतया संख्यानियतकाव्यभेदानयनप्रकारमाह
जहेति । यथा यथा वलत्रा वद्धि हइ — वलयं गुरुवर्द्धते, तह तह —
तथा तथा णाम कुण्ण — [ना]म कुरुष्व, संभुहि सउ — शंभुना
साद्धं भिंगण — मृंगगणं भणि — भणित्वा, शंभुमारभ्य मृंग-
गणपर्यंतमित्यर्थः, चौ[चउ]अलीन — चतुश्चत्वारिंशत्, भेदानिति
शेषः, सुण्ण — जानीहि । अयं भावः — पञ्चवतिलब्धात्मक एको

११२ । १ Non est (F). २ Non est (E & F). ३ सरसो (C).
४ सिंहो (D & F). ५ सेसो (D). ६ उत्तेत्र (B & C). ७ वलि (A),
परि (B & D), पडि (C). ८ मरालु (B & C), मराल (D & E). ९ मग्जो
दप्पो (C). १० मक्कल (A). ११ मअणु (A), मअाण (B), मअाण (C).
१२ मरह (D), महरट्टो (E), मरहट्ट (F). १३ वासण्डो (B & C), वासंठो (D
& E), वासंत (F). १४ कन्डो (C). १५ मेरो (B & C). १६ वन्डो (C).
१७ मरहट्ट (D & F), महरहट्ट (E).

गुरुर्वर्द्धते, एव य ग्रक उक्त तत्र च यदि लघुदयगुनीकृत्य
तन्माचाक एको गुरुर्वर्द्धते एवमेकोगुरुद्यतुर्ष्वतिर्लघवय एव
पतति, अग्नः[ग्रभु]नामा द्वितीयो भेद । एवमप्येऽपि बोध्यम् । ते
लिखित्वा प्रदर्शयते, तथा । (E)

११२ । यथेति [जहेति] ॥ यथा यथा वलयो वर्धते तथा
तथा नाम कुरुत ॥ ग्रभुमारभ्य शुगावधि गणय ॥ चतु[द्युता]-
रिश्रज्जानीहि ॥ ११ ॥ (G)

[Including Sak a there are 45 varieties bes des Sakra 41—Ed.]

११३ । तत् ग्रक ग्रभु सूर गण्ड स्कन्द विजय दर्प
तालाङ्क सरभ सिंह ग्रीष्म उत्तेजा प्रतिपच्च परिधर्मा मराष्ट
मृगेन्द्र दण्ड मर्कट [अनु] आन्ध [मदान्ध] मरइ वामस
कण्ड मयूर वन्ध भमर भिन्द महाराष्ट । (C)

११३ । गु १ ल ८४ ग्रभु, गु २ ल ८२ सूर्य, गु ३ ल ८०
गड, गु ४ ल ८८ स्कध, गु ५ ल ८६ विजय, गु ६ ल ८४ दर्प,
गु ७ ल ८२ तालांक, गु ८ ल ८० समर, गु ९ ल ७८ सिंह,
गु १० ल ७६ ग्रीष्म गु ११ ल ७४ उत्तेजा, गु १२ ल ७२ प्रति-
पच्च, गु १३ ल ७० परिधर्म, गु १४ ल ६८ मराष्ट, गु १५
ल ६६ मृगेन्द्र, गु १६ ल ६४ दण्ड, गु १७ ल ६२ मर्कट, गु १८
ल ६० काल (?), गु १९ ल ५८ महाराष्ट, गु २० ल ५६ वसत,
गु २१ ल ५४ कठ, गु २२ ल ५२ मयूर, गु २३ ल ५० वध,
गु २४ ल ४८ भमर, गु २५ ल ४६ भिष[भ]महाराष्ट । (D)

११३ । नामान्याह ॥ समो इति ॥ ग्रभु १, सूर्य २, गड ३

वलहहो^१ रात्रो^२ वलित्रो^३ मोहो^४ मंथाणो^५ वलि मेहो^६
 सहसक्खो^७ वालो दरित्रो सरहो^८ दंभो^९ हो^{१०} उदंभो^{११} ।
 वलिअंको तुरत्रो हरिणो^{१२} अंधो मुद्धीए^{१३} तह भिंगो
 वत्थुआ^{१४} णामो^{१५} पिंगलणात्रो^{१६} जंपइ^{१७} छंदपवंधो^{१८} ॥
 ११४^{१९} ॥ [चउपइआ] ।

स्कंध ४, विजय ५, दर्प ६, तालंक ७, समर ८, सिंह ९, गेप १०,
 उत्तेजा ११, प्रतिपच्च १२, परिधर्म्म १३, मराल १४, मृगेंद्र १५,
 दंड १६, मर्कट १७, मदन १८, महाराष्ट्र १९, वसंत २०, कंठ २१,
 मयूर २२, वंध २३, अमर २४, भिन्नमहाराष्ट्र २५ । (G).

११४ । वलभद्रः रजोवली मोहः मन्यानः परिमोहः सहस्राक्षः
 वालः दृप्तः समरो हस्तो भवत्युदकुम्भः । वालीरङ्गं तुरगः हरिणः
 अंधः मुग्धे तथा मृङ्गः, अम्रः संज्ञा वस्तुनाम पिङ्गलनामो जल्पति
 छन्दःप्रबन्धम् । (११२ स्लोकपादे) मरदृशब्दो गर्भवाचकः, अनुशब्दः
 कामुकवाची, वामण्ड इत्यत्र वामन्न इति पाठे वामनः, वल्लिति
 काव्यच्छन्दसो नामान्तरम् । (C).

११४ । १ वलहहो (E), वलभद्र (F). २ रात्रो (A), राखा (E). ३ Non
 est (A). ४ मेह (B), रामो (D & F), मोक्खो (E). ५ मंथाणो (B & C).
 ६ वलिमेहो (A, B, D & F). ७ सहसक्खो (B & C). ८ सरहो (E), सनरो
 (C). ९ दंभो (B & C). १० हो (A). ११ उदंभो (B & C).
 १२ हरिणो (A). १३ मुद्धीए (B & C), मुद्धि (E), मुद्धो (F). १४ वत्थु-
 आ (A), वावुआ (B), चउआत्तिसए वत्थुआ (F). १५ नामं (A), नीमो (D).
 १६ रात्रो (A). १७ जंपइ (B & C). १८ परासो (C), छंदवंधो (E).
 १९ १४ (F).

११४ । गु २६ ल ४४ वलभद्र, गु २७ ल ४२ राजा, गु २८ ल ४० वलित, गु २९ ल ३८ मोच, गु ३० ल ३६ मयान, गु ३१ ल ३४ वलि, गु ३२ ल ३२ मेघ, गु ३३ ल ३० सहसाव, गु ३४ ल २८ बाल, गु ३५ ल २६ दरिद्र, गु ३६ ल २४ सरम, गु ३७ ल २२ दम, गु ३८ ल २० उद्दम, गु ३९ ल १८ अह, गु ४० ल १६ पलिताक, गु ४१ ल १४ तुरग, गु ४२ ल १२ हरिण, गु ४३ ल १० अध, गु ४४ ल ८ मृग । एव पूर्वभेदापेक्षया लघुदयन्यूनक्रियया तत्समानमाचारकैकगुह्वर्द्धनेन च शक्रमारभ्य मृगपर्यन्त पचत्वारिंशद्भेदा बोध्या ॥

अथ शक्रात् कममारभ्य चत्वारो भेदाः प्रतीये विप्रदानपच एव सम्भवन्ति । पचममारभ्य एकचत्वारिंशत्पर्यन्त च द्वितीये जगण् दानपचेऽपि विप्रपचेऽपि सम्भवति । द्विचत्वारिंशत्तममारभ्य पच चत्वारिंशत्पर्यन्त च चत्वारो भेदाः प्रतीये जगण्मवलम्ब्यैव सम्भवन्ति । विप्रपचे पदचतुष्टये मिलित्वा षोडशलघूना जगण्पचे चाष्टगुरुषा [लघूना]मावय्यकत्वादिति बोध्यम् ॥

अथ प्राकृतसूत्रेण शब्दादिभृगातानां पूर्वोक्तचतुश्चत्वारिंशद्भेदानां नामान्याह, ता सभो इति । शम्भु १, सूर्य २, गङ् ३, स्कध ४, विजय ५, दर्प ६, तालाक ७, समर ८, सिद्ध ९, ग्रीव १०, उत्तेजा ११, प्रतिपच १२, परिधर्म १३, मराल १४, मृगेंद्र १५, दङ् १६, मर्कट १७, [१]काल १८, महाराष्ट्र १९, वधत २०, कठ २१, मयूर २२, वध २३, भ्रमर २४, मिथमहाराष्ट्र २५, वलभद्र २६, राजा २७, वलित २८, मोच २९, मयान ३०,

पचतालीसह^१ वत्युआ^२ छंदे^३ छंद विअंभ^४ ।

अद्वा कइ पिंगल^५ कहइ चलइ^६ ए हरिहर वंभ^७ ॥

११५^८ ॥ दोहा ।

बलिः ३१, मेघः ३२, सहस्राचः ३३, बालः ३४, दरिद्रः ३५, सरभः ३६, दंभः ३७, उदंभः ३८, अहः ३९, पलितांकः ४०, तुरंगः ४१, हरिणः ४२, अंधः ४३, तह—तथा, भृंगः ४४ ।
हे मुद्धि—मुग्धे, ता—एतानि चतुश्चत्वारिंशदिति शेषः, वत्युआ
णाम—वस्तुकनामान्येतानि वास्तु—ता संभो सूरौ गंडो खंधो
विजओ दप्पो तालांको समरो सीहो सेसो उत्तेओ पडिव * * *
वोकापरनामकाव्यच्छंदसः नामानीति यावत्, छंदपबंधो—
छंदःप्रबन्धः छंदसा प्रकृष्टो बंधो यस्मात् स तादृश इत्यर्थः,
पिंगलणाओ—पिंगलनागः जंपइ—जल्पति ॥ (E).

११४ । बलभद्र २६, राजा २७, बलित २८, राम २९, मंधान
३०, वल्ली ३१, मोह ३२, सहस्राच ३३, बाल ३४, दरिद्र ३५,
शरभ ३६, दंभ ३७, अहः ३८, उदंभ ३९, वलितांक ४०, तुरग ४१,
हरिण ४२, अंधमुग्ध ४३, तथा भृंग ४४—चतुश्चत्वारिंशत् ॥ इति
वस्तुनो नामानि पिंगलो नागो जल्पति छंदःप्रबंधे ॥ वस्तु काव्य-
नामकच्छंदः ॥ १४ ॥ (G).

११५ । १ पांचतालीसह (B & C), पचतालीसह (E). २ वस्तु (A). ३ छंद
(F). ४ विषमह (B & C), विभंत (F). ५ पिंगलु (F). ६ चलइ (D).
७ वस्तु (B), वमह (C). ८ १२ (A), १५ (F).

११४ । गु २६ ल ४४ वल्लभद्र, गु २७ ल ४२ राजा, गु २८ ल ४० वलित, गु २९ ल ३८ मोच, गु ३० ल ३६ मथान गु ३१ ल ३४ वलि, गु ३२ ल ३२ मेघ, गु ३३ ल ३० सहस्राच, गु ३४ ल २८ बाल, गु ३५ ल २६ दरिद्र, गु ३६ ल २४ भरभ, गु ३७ ल २२ दभ, गु ३८ ल २० उद्भ, गु ३९ ल १८ अह, गु ४० ल १६ पल्लिताक, गु ४१ ल १४ तुरग गु ४२ ल १२ हरिण, गु ४३ ल १० अध, गु ४४ ल ८ मृग । एव पूर्वभेदायेवया लघुद्वयनूनक्रियया तत्समानमावाकैकगुह्वर्द्धनेन च प्रक्रमारभ्य भृगपर्यन्त पचत्वारिंशद्भेदा बोध्या ॥

अथ प्रक्रान् कममारभ्य चत्वारो भेदास्तृतीये विप्रदानपच एव सम्भवन्ति । पचममारभ्य एकचत्वारिंशत्पर्यन्त च द्वितीये अगण दानपचेऽपि विप्रपचेऽपि सम्भवति । द्विचत्वारिंशत्तममारभ्य पच चत्वारिंशत्पर्यन्त च चत्वारो भेदास्तृतीये अगणमवलम्ब्यैव सम्भवन्ति । विप्रपचे पदचतुष्टये मिलित्वा षोडशलघूना अगणपचे षाष्टगुरुषा [लघूना]मावश्यकत्वादिति बोध्यम् ॥

अथ प्राकृतसूत्रेण श्रवादिभृगांतानां पूर्वोक्तचतुश्चत्वारिंशद्भेदानां नामान्याह ता सभो इति । श्रम्भु १, सूर्य २, गड ३, स्कध ४, विजय ५, दर्प ६, ताळांक ७, समर ८, विह ९, शीर्ष १०, उत्तेजा ११, प्रतिपच १२, परिधर्म १३, मराल १४, मृगेन्द्र १५, दड १६, मर्कट १७, [७]काष्ठ १८, महाराष्ट्र १९, वसत २०, कठ २१, मयूर २२, बध २३, भ्रमर २४, भिषमहाराष्ट्र २५, वल्लभद्र २६, राजा २७, वलित २८, मोच २९, मथान ३०,

इति । वयुश्चा कंदे—वान्तुकच्छंदसि वान्तुकापरनाम्नि काव्य-
च्छंदसीति यावत्, पंचतालीमह—पंचचत्वारिंशत् कंद—कंदांसि
भेदा इति यावत्, विश्रंभ—विजृंभते इति अद्भुतकंद—साचात्कृत्य,
पिंगल कद्वद—पिंगलः कथयति, अत्र हरिहरत्रय्याणोऽपि न
चलन्ति, तेऽप्येनमन्यथा न कुर्वन्तीति भावः ॥ (E).

११५ । पंचेति ॥ पंचचत्वारिंशदन्तुनच्छंदसो भेदा विजृंभन्ते ॥
शक्रनामकसर्वलघुभेदेन सहेत्यर्थः ॥ अद्वेति ॥ अद्भुत कविः पिंगलः
कथयति, चलन्ति न हरिहरत्रय्याणः ॥ चलन्ति अन्यथा कर्तुम-
समर्था इत्यर्थः ॥ १५ ॥ (G).

११६ । अथ षट्पद[स्य] ये दोषाः काव्यच्छन्दसोऽपि ते दोषा-
दत्यतः षट्पददोषानाह । पदमशुद्धं पङ्क्तुः, हीनः खोडः, मात्रा-
धिको वातुलः, शून्यकलः, काणो जायते । अल्वर्जितो गुण-
रहितः, अन्धोऽलङ्कार[र]रहितः, वोड्छन्दउत्पापनं, अर्थेन विना
दुर्बलः कथितः, टेरो हटः, काणोऽगुणः, राजाङ्गैः सर्वैर्गहीतः
सर्वाङ्गशुद्धो रसरूपगुणः षट्पददोषः पिङ्गलेन कथितः ॥ पदम-
शुद्धञ्चेत्तदा पङ्क्तुः, पदस्याशुद्धता जगणादिनियमराहित्यं । हीनो
गणहीनः । मात्राधिकः पञ्चविंशत्यादिमात्रायुक्तः, शून्यकलः
त्रयोविंशत्यादिमात्रः । अल्वर्जितः अल्वर्जित्याहाररहितः, तेन
अल्वर्जित्याहारे ये वर्णा अभघटधादयस्तद्राहित्यं न कार्यमन्तरा
अन्तरा तादृशवर्णा देया इति भावः । उपमादयोऽलङ्काराः ।
षट्कलादिस्थाने पञ्चकलादियोगे कंदस उत्पापनं, तेन वोडो-
भदन्तः । अर्थाभावे दुर्बलः । हटः प्रतिपदमैत्रीरहितः, स टेरोः

पञ्चह^१ असुद्धउ पंगु^२ हौण खोडउ पभणिज्जइ
 मत्तगल वाउलउ^३ सुणकल^४ कण सुणिज्जइ^५ ।
 भल^६ वज्जिअ^७ तह बहिर^८ अंध अलंकार रहिअउ^९
 बुलउ^{१०} छंद^{११} उट्टवण^{१२} अत्थ^{१३} विणु^{१४} दुब्बल कहिअउ^{१५} ॥
 डेरउ हट्ट^{१६} वखरहि^{१७} होइ काणा गुण सब्बहि रहिअ^{१८} ।
 सब्बंगसुद्ध समरुअ^{१९} गुण छप्पअ^{२०} दोस पिंगल कहिअ^{२१} ॥
 ११ई^{२२} ॥ [छप्पअ]

११५। पञ्चत्वारिंशदसु कन्दसा विजृम्भते । तत्तत कवि
 पिङ्गल कथयति न चलति हरिहरत्रया ॥ वसुनामकच्छन्द
 कन्दसा प्रकारभेदेन पञ्चत्वारिंशद्विध विजृम्भते, न चलति—
 अन्यथा न भवति, हरिहरादिनाऽन्यथा कर्तुं न शक्यते इत्यर्थः,
 अथच अन्यकर्त्ता हरिहरवन्दी न चलति न भ्रान्तो भवतीत्यर्थः ॥
 (C)

११५। अथ शकमादाय सख्यानतर दोहावृत्तेनाह पचतालीसह

११६। १ पञ्च (D) २ वाउलउ (B) वाउल (D) वाउल (F & F)
 ३ सुणकल (D & F) ४ कहिअउ (A) सुणिज्जइ (B & C) सुणिज्जइ (F)
 ५ ल (A) ६ वज्जिअ (B) ७ मुवरविअ (A) मुवरविअ (B & C)
 ८ अकारविअ (A) अकारविअ (D), अकारविअ (F)
 ९ बोलउ (A B & C) बुलउ (E & F) १० बंडु (A) ११ उट्टवणु (F)
 १२ अत्थ (A) १३ विअ (B & C) १४ अणवड (A) अणवड (B & C)
 १५ रहि (E & F) १६ वाउउ तह वाउ रंअ सब्बहि अविअ (A) वाउउ
 अणुअ वाउ अणु अणु अविअ (B & C) १७ कण (A & F) अणुअणुअ
 (B) अणुअणुअ (C) १८ वखर (F) १९ पिंगले अविअ (B & C)
 पिंगल अविअ (D) २० ११ (A) ११ (F)

—डेरः केकरः होद — भवति । गुण सच्चि — सर्वगुणैः प्रसाद-
प्रभृतिभिः रहितः काण — काणः भवति । एते कच्चद दोष —
काव्यस्य दोषाः, सच्चंगसुद्ध समरूपगुण — सर्वांगशुद्धसमरूपगुणः
सर्वांगे शुद्धः, समौ रूपगुणौ यस्य सः समरूपगुणः, सर्वांगशुद्ध-
यामौ समरूपगुणश्च तादृगेन पिंगलेन कथिताः । अत्र
हित्र इत्यचरद्वयमेकं बोध्यं “वणो वि तुरिअ पठिअ” इत्युक्तेः
[Vide श्लोकः ८, p. 11. —Ed.] अन्यथा मात्राधिकापत्तिः । (E).

११६ । पादे अशुद्धः पंगुः हीनः खंजः प्रभण्यते । हीनो
मात्रादिन्यूनः, मात्राधिको वातुलः, शून्यकलः कर्णः [?] श्रूयते ॥
अकारलकाराभ्यां वर्जितस्तदा वधिरोऽंधोऽलंकाररहितः, सूक्तत्वं
टितवर्णोऽर्थेन विना दुर्वलः कथितः, केकरो हठाचरैर्भवति, काणः
सर्वगुणैरहितः । हठेति — हठाचिन्ताचरमित्यर्थः । सर्वांगशुद्धेन
समरूपगुणेन षट्पददोषाः पिंगलेन कथिताः ॥ १६ ॥ (G).

[Hereafter the following sloka is seen in MS. (A) only. —Ed.]

कद पीडद पंगुलउ लच्छिअ पहरिअद खोडउ
कुलहाणिअ वाउलउ कम्प होद पउर सक्खोलउ ।
सुद्धि हरद विमलंगु दुमण होद अद्ध पञ्चामद
दुव्वल उव्वण वहद देउलउ कित्ति विणासद ॥

काण कुव्व वज्जदुक्खकर

पिंगल जंपद कवि अणज्ज ।

तलउ जाणि कप्पअ करज्ज

सेस रहिज्जउ गुणिज्जउ ॥ १४ ॥

केकराचो भवति । प्रसादादिगुणरहित काणो वधिर । सर्व-
रक्षैर्यथोक्तविन्द्यासविशिष्ट सकलमात्राभिर्युक्तश्चेद् राजा भवति ।
शृङ्गारवीरादिरमानुरूपगुणयुक्त सर्वाङ्गशुद्ध । अचलकारादि
रहित्य काव्यदोषो न हन्दोदोष इति ध्येयम् । (C)

११६ । अथ काव्ये वर्जनीयदोषानाञ्च पञ्चद्व इति । पञ्चद्व
अशुद्ध-पादैः अशुद्ध नून इत्यर्थं पद्य इत्युच्यते, पादचतुष्टय-
मध्ये एकेनापि चरणेन हीनश्चेत्तदा पदुरित्यर्थः । यत्तु पदे अशुद्ध
प्राकृतव्याकरणदुष्ट इत्यर्थं इति तत्र, तथा सति सङ्गततरचित
काव्यस्य दुष्टत्वात् । हीन पूर्वाक्तेन केनापि गणेन हीनश्चेदित्यर्थं
तदा म' खोडउ — खज पभणिञ्चर — प्रभण्यते । यत्तु मात्रया हीन
इत्यर्थं इति तत्र, शून्यकलेत्यनेन पौनरुक्त्यापत्तेः । मत्तगल —
मात्रयाधिक सप्तश्लोकमात्रापेक्षया एकया एकयापि मात्रया
अधिक इत्यर्थः, याउल — व्याकुल । सुषकल — शून्यकल एकयापि
मात्रया नून इत्यर्थं कष सुषिञ्चर — काण श्रूयते । तथा
अचलवञ्चिच — अकारसकाराभ्यां वर्जित इत्यर्थं वधिर — वधिर ।
अचलकारै रहित अधः । छदउडवण विणु — छदम यन् उडवनम्
उडवनिका तां विनेत्यर्थः, उडवनिकाया क्रियमाणार्था यदि
आद्यतपद्मलप्याने सप्तकल पचकलो वा पतति, एव मध्यम्यचतुर्द्व-
लेषु यदि कश्चित्पचकलस्तिकलो वा भवति, तृतीये च जगल
विभाशामन्य एव गण पततीत्यर्थं मूलउ — मूल कथित । अत्य
विणु — अर्थेन विना, दुम्बल कदिषउ — दुम्बल कथित । इड
करदि — इडाचरैर्इटाकटैरचरै परस्परमैधौरहितैरित्यर्थं [डिरउ]

— डेरः केकरः होद् — भवति । गुण सव्वहि — सर्वगुणैः प्रसाद-
प्रभृतिभिः रक्षितः काणा — काणः भवति । एते कव्वह दोस —
काव्यस्य दोषाः, सव्वंगसुद्ध समरूपगुण — सर्वांगशुद्धसमरूपगुणः
सर्वांगे शुद्धः, समौ रूपगुणौ यस्य सः समरूपगुणः, सर्वांगशुद्ध-
श्चासौ समरूपगुणश्च तादृशेन पिंगलेन कथिताः । अत्र
हिअ इत्यचरद्वयमेकं बोध्यं “वणो वि तुरिअ पढिअ” इत्युक्तेः
[Vidya श्लोकः ८, p. 11. —Ed.] अन्यथा मात्राधिकापत्तिः । (E).

११६ । पादे अशुद्धः पंगुः हीनः खंजः प्रभण्यते । हीनो
मात्रादिन्यूनः, मात्राधिको वातुलः, शून्यकलः कर्णः [?] श्रूयते ॥
अकारलकाराभ्यां वर्जितस्तदा वधिरोऽधोऽलंकाररहितः, सूक्तनु-
टितवर्णोऽर्थेन विना दुर्वलः कथितः, केकरो हठाचरैर्भवति, काणः
सर्वगुणैरहितः । हठेति — हठाक्षिप्ताचरमित्यर्थः । सर्वांगशुद्धेन
समरूपगुणेन षट्पददोषाः पिंगलेन कथिताः ॥ १६ ॥ (G).

[Hereafter the following śloka is seen in MS. (A) only. —Ed.]

कद् पीडद् पंगुलउ लच्छिअ पहरिअद् खोडउ
कुलहाणिअ वाउलउ कम्प होद् पउर मक्कोलउ ।
सद्धि हरद् विमलंगु दुमण होद् अद्द पश्चामद्
दुव्वल उव्वण वद्धद् देउलउ कित्ति विणामद् ॥

काण कुव्व वड्डदुक्ककस्स

पिंगल जंपद् कवि अणड्ड ।

तलउ जाणि लप्पअ करड्ड

सेम रहिज्जड्ड गुणिजणड्ड ॥ १४ ॥

विष्प होअ^१ वत्तीस खत्ति वेअल^२ करिज्जसु^३
 अठतालिस^४ लहु वेस^५ सेस सुइउ सलहिज्जसु ।
 चउअग्गल^६ पअ बीस^७ मत्त^८ छाणवइ^९ ठविज्जसु
 पंचताली[लि]सह^{१०} णाम कब्बलक्खणइ करिज्जसु^{११} ॥
 छहविस^{१२} उल्लालहि^{१३} एककइ^{१४}
 विणि पाअ छप्पअ मुणहु^{१५} ।
 समवण^{१६} सरिससमदोसगुण^{१७}
 णाम एहत्तरि^{१८} परिगुणहु^{१९} ॥ ११७^{२०} ॥ पट्पदम् ।

११७ । जातिदोष[भेद]माह । विप्रलोको दावि[चि]ग्रता-
 चवियो द्विचत्वारिग्रता — [अष्टचत्वारिग्रता] लघुभिर्विष्प, ग्रैषै यद्
 स्याथ्यताम् ; चतुरधिकचत्वारिग्रद्विरुभिर्मात्रा पञ्चवति स्थाप्यते ।
 पञ्चचत्वारिग्रानाम काथ्यलक्षण कियताम् । षड्विगतिरुल्लाले एकौल्य
 दौ पादौ षट्पद जानौहि । समवणं सदृशगुण नामान्येकमवति
 जानौहि ॥ दावि[चि]ग्रतेत्यादौ लघुभिरित्यनुषज्यते । ग्रैषैक्षतो-

११७ । १ लोच (A B & C) दोर (F) २ वेचालोष (F) ३ भविज्जसु
 (A) ४ अठतालौ (B) आठतालौ (C) ५ विष (B & C) ६ चउअग्ग
 (B & C) ७ चालोष (B) चालोषमद्वि (C) ८ मत्ता (F) ९ जोषवि
 (B), अहवइ (C) १० पंचितालीषह (B & C) ११ भविज्जसु (D)
 १२ अहवीस (A & F) अहवीस (B) अहविष (C) अहवीस (D) १३ उल्ल
 लह (A B & C) उल्ल ल (D & E) १४ एककइ (A B & C) १५ मणहु
 (A) १६ समवद्वि (B) समवद्वि (C) १७ सरिसगुण (A) सरिसगुण (B)
 सरिसगुण (C) सरिसदोसगुण (F) १८ ए alori १ do लोच ॥ p 7
 १९ परिगुणह (B C & E & F) परिगुणह (D) २० ११ (A) १७ (F)

ऽधिकैः, श्लाघ्यतां कथ्यताम् ॥ चतुर्विंशतिमात्रैश्चतुर्भिः पादैः पणवति-
मात्रा भवन्ति, तत्र चतुश्चत्वारिंशद्गुरुवः सन्ति, पञ्चचत्वारिंशन्नामकं
काव्यलक्षणं क्रियतामुल्लालपादयोर्भिन्नित्वा पञ्चिंशतिर्गुरुवः सन्ति ।
अत्र च प्रतिपादं जगणस्थाने लघुद्वयमावश्यकं, तेन पादचतुष्टयेऽष्टौ
लघव आवश्यकाः, अवशिष्टा अष्टाशौतिमात्राश्चतुश्चत्वारिंशद्गुरुभिः
सम्भवन्ति, एवमुल्लालपादद्वये लघुचतुष्कमावश्यकं प्रतिपादं त्रिकल-
गणद्वयस्य वक्ष्यमाणत्वात् । अवशिष्टा द्विपञ्चाशन्मात्राः पञ्चिंशति-
गुरुभिः सम्भवन्ति, तेन षट्पदे सप्ततिर्गुरुवः सम्भवन्ति । किन्तु
जगणस्थाने चतुर्लघुकरणाद्विपञ्चाशदधिकतमात्राः केवललघुभि-
रपि सम्भवन्ति, ततश्चैकैकगुरुद्विक्रमेण सप्ततिर्गुरुवः सम्भवन्ति । (C).

११७ । अथ वर्णलघुभेदेन काव्यस्य जातिमेकैकचरणस्यां
चरणचतुष्टयममुदितां च मात्रां कथयन् भूयोऽपि भेदमस्यामनु-
वदन् उल्लालगुरुकरास्यामुपदिगन् काव्योल्लालाभ्यां षट्पदं वृत्तं
भवति तस्य चैकसप्ततिर्मेदा भवन्तीति षट्पदेनैवाह विष्पेति ।
विष्प — विष्पे निप्रजातीये काव्ये यत्तौम — द्वाचिंशत् लघु —
लघवः शोड — भवन्ति, सन्ति — सचिये सचियजातीये काव्ये
मेदाम् — द्विपञ्चारिंशत् लघवः करिञ्जसु — प्रियंतां, मेस —
मेसः षट्पदाम्भिः — षट्पदचारिंशत् लघवः क्रियंतामिति पूर्वले-
ख्येयः, मेस — मेसा उररिता इति धावन् लघवः सुदृष्टिः [३] —
सुदृष्टजातीये काव्ये मन्त्रिश्वासु — द्वाचिंशत्, पथ — पाद एकैक-
चरण इत्यर्थः कथयन्तीति भावः चतुष्टयम् — चतुर्गुणिताः यौम
— विंशतिः चरणचतुष्टये च इति शेषः, द्वाचिंशत् — पणवतिः सप्त

विष्प होय^१ वत्तीस खत्ति वेय्याल^२ करिज्जसु^३
 अठतालिस^४ लहु वेस^५ सेस सुदउ सलहिज्जसु ।
 चउअग्गल^६ पय वीस^७ मत्त^८ छाणवद^९ ठविज्जसु
 पचताली[लि]सह^{१०} णाम काव्वलवखणह करिज्जसु^{११} ॥
 छहविस^{१२} उल्लालहि^{१३} रक्ककद^{१४}
 विणि पाअ छप्पअ सुणहु^{१५} ।
 समवण^{१६} सरिससमदोसगुण^{१७}
 णाम एहत्तरि^{१८} परिगुणहु^{१९} ॥ ११७^{२०} ॥ पटपटम् ।

११७ । जातिदोष[भेद]माह । विप्रलोको दावि[चि]यता —
 सचियो दिचत्वारिगता — [अष्टचत्वारिगता] लघुभिर्वैश्व, शेषे श्रद्ध
 द्वाध्यताम् । चतुरधिकचत्वारिगद्गुहभिर्मात्रा षष्ठवति स्थायते ।
 पञ्चचत्वारिगज्ञाम काथलक्षण क्रियताम् । पद्धिगतिरुल्लाले एकीकृत्य
 द्वौ पादौ षटपद जानौहि । समवणे कदृशगुण नामान्येकसप्रति
 जानौहि ॥ दावि[चि]यतेत्यादौ लघुभिरित्यनुषज्यते । शेषेस्ततो-

११७ । १ लोच (A B & C) २ वीर (B) ३ वेय्यालोस (F) ४ भविज्जसु
 (A) ५ चटताली (B) चाटताली (C) ६ विस (B & C) ७ चउअग्गल
 (B & C) ८ चालीस (B) चालीसगदहि (C) ९ गता (F) १० जाचनवि
 (B) अज्जवद (C) ११ पाचतालीसह (B & C) १२ भविज्जसु (D)
 १३ कदवीस (A & F) कदवीस (B) कदविस (C) कदवीस (D) १४ लहु
 लउ (A B & C) लहु ल (D & F) १५ रक्ककदि (A B & C) १६ समउ
 (A) १७ समउदहि (B) समउदहि (C) १८ परिगणव (A) उपरिगुण (B)
 उपरिगुण (C) परिगणोपगुण (F) १९ ए short v do लोको p 7
 २० परिगुणव (B C E & F) परिगुणव (D) २१ ११ (A) १० (F)

अह उल्लाल लक्खण' । (B).

तिणि' तुरंगम तिअल' तह' छह' चउ तिअ तह' अंत' ।
रम उल्लाल' उट्टवहु' विहु' दल छप्पण मत्त ॥ ११८' ॥
दोहा ।

दौ पादौ षट्पदे जानीत ॥ उल्लालचरणद्वये लघुचतुष्टयं षड्विं-
शतिगुह्यैकीकृत्य चरणद्वयेवं षट्पदं जानीतेत्यर्थः ॥ मसवर्ण-
मदृशदोषगुणनामानि एकमप्रति परिजानीत ॥ अत्र यथा काव्य-
दोषान्तया उल्लालाद्यापि भवन्ति ॥ एवं [पञ्च]चत्वारिंशत्काव्यभेदाः
षड्विंशतिरुल्लालस्येति एकमप्रतिर्भेदा इत्यथ उल्लालेऽपि एकमप्रति-
र्भेदा भवन्तीत्यर्थः ॥ (G).

११८ । अथोल्लाले गणनियममाह । त्रयस्तुरङ्गमास्तिकलगण-
स्तथा षट् चत्वारस्तयस्ताया अन्ते, एवमुल्लाल उत्थाप्यतां षट्पञ्चा-
शन्मात्राः ॥ तुरङ्गमगद्दशतुष्कलवाची, ततः त्रिकलः, ततः पङ्कल-
स्ततश्चतुष्कलः ततस्तिकलः एवमष्टाविंशतिकलः पादः, दशद्वयेन
च षट्पञ्चाशन्मात्रा भवन्ति ॥ (C).

११८ । अथ षट्पदोपोद्घातेनोल्लालं लक्षयति तिणि तुरंगमेति ।
प्रथमं तिणि[—त्रयः] तुरंगमाश्चतुष्कला गणाः, तह — ततः, तिअल

११८ । १ अथोल्लाललक्षणं (A), अथ उल्लाललक्षणं (C), अथोल्लाल (D).
२ तिणि (A & D). ३ तौथ (F). ४ लउ (F). ५ छह (B & C), दउ
(F). ६ लउ (B), तिलउ (C), नेदि (B). ७ अणु (C), अन्ते (E).
८ उल्लाला (A, B & D). ९ अंत (A) उट्टरण (B & C). १० विह (D).
... (A) ... (D).

—भाषा ठविञ्चसु — स्थाप्यतां, कश्चनपत्रणदि[१] — काव्यलक्षणे
 पञ्चतन्त्रीमह नाम — पञ्चतन्त्रारिग्रामानि पञ्चतन्त्राणि ग्रामादीनि
 भग्नांतानीति भाव करिञ्चसु — क्रियतां, उक्तसहि — उक्ताले
 कश्चिद्विषय — पद्धिग्रति गुरुन् जानोहीति शेष, विधि पात्र —
 दयोः पादान् काव्योपासमयोद्यरणान् एङ्कद — एकीकृत्य, वस-
 वण — समा वर्णा काव्योपासममाना वर्णा गुरुत्तगुरुपा धर्मि-
 न्तत्तादुग्रमित्यर्थं मरिमममदोमगुल — मरुग्रमरुदोपगुण मरुता
 काव्यममाना सर्वे दोषा गुणाश्च यस्य तत्तादुग्रमित्यर्थं इत्यर्थ —
 षट्पद वृत्त मुण्ड — जानीत, तस्य चेति शेष एहत्तरि पात्र —
 एकमप्रतिनामानि परिमुण्ड — परिजानीतेति योजना । एह-
 त्तरीत्येकारो लघुबोध्य । अयमर्थ — काव्यचरणचतुष्टयस्याद्यतु-
 यत्तारिग्रन्तु गुरुवन्तरीयजगणदामपत्रे चाष्टौ लघव, उक्तानचरण
 दयभ्याश्च पद्धिग्रतिगुरुव, पादद्वयश्च विकलचतुष्टयांतर्गताश्च चत्वारो
 लघव[२] एव भिन्नित्वा मप्रतिगुरुवो द्वादश लघवश्च षट्पदे
 पतति, तत्र चैकैकगुरुद्वयेन क्रमेण तत्त्वमानमव्याकलघुद्वयद्वया
 एकमप्रतिर्भेदा भवति । तांश्च भेदाननुपदमेव प्रपचयिष्याम इति
 सुधौभिर्धेयम् । (१)

११० । जातिर्भेदमाह ॥ विष्येति ॥ विप्रा भवति द्वाविग्रहि,
 चविद्या दिचत्तारिग्रहि ॥ अष्टचत्तारिग्रहिर्वैग्या, शेषे शृङ्गि(द्रा)णी
 स्थाप्यतां ॥ चतुरधिका पदे विग्रतिर्मात्रा, षष्ठवति स्थाप्यतां ॥
 चरणचतुष्टये इत्यर्थं ॥ पञ्चचत्तारिग्रामानि काव्यलक्षणे
 क्रियता ॥ सर्वलघुग्रकभेदेन सहेयर्थं ॥ पद्धिग्रतिमुक्तालक्ष्येकीकृत्य

अह उल्लाल लक्खण^१ । (B).

तिखि^२ तुरंगम तिअल^३ तह^४ छह^५ चउ तिअ तह^६ अंत^७ ।
 एम उल्लाल^८ उट्टवहु^९ विहु^{१०} दल छप्पण मत्त ॥ ११८^{११} ॥
 दोहा ।

द्वौ पादौ षट्पदे जानीत ॥ उल्लालचरणद्वये लघुचतुष्टयं षड्विं-
 शतिगुरुंश्चैकौकृत्य चरणद्वयेनैवं षट्पदं जानीतेत्यर्थः ॥ समवर्ण-
 सदृशदोषगुणनामानि एकमप्रतिं परिजानीत ॥ अत्र यथा काव्य-
 दोषास्तथा उल्ला[ल]स्यापि भवन्ति ॥ एवं [पंच]चत्वारिंशत्काव्यभेदाः
 षड्विंशतिरुल्लालस्येति एकमप्रतिर्भेदा इत्यथ उल्लालेऽपि एकमप्रति-
 र्भेदा भवन्तीत्यर्थः ॥ (G).

११८ । अथोल्लाले गणनियममाह । त्रयस्त्रिंशद्गणनास्तिकलगण-
 स्तथा षट् चत्वारस्तयस्तथा अन्ते, एवमुल्लाल उत्थाप्यतां षट्पञ्चा-
 शन्मात्राः ॥ तुरङ्गमशब्दश्चतुष्कलवाची, ततः त्रिकलः, ततः षट्कल-
 स्ततश्चतुष्कलः ततस्त्रिकलः एवमष्टाविंशतिकलः पादः, दलद्वयेन
 च षट्पञ्चाशन्मात्रा भवन्ति ॥ (C).

११८ । अथ षट्पदोपोद्घातेनोल्लालं लक्षयति तिखि तुरंगमेति ।
 प्रथमं तिखि[—त्रयः] तुरंगमाश्चतुष्कला गणाः, तह — ततः, तिअल

११८ । १ अथोल्लाललक्षणं (A), अथ उल्लाललक्षणं (C), अथोल्लाल (D).
 २ तिखि (A & D). ३ तौल (F). ४ लड (F). ५ छह (B & C); छउ
 (F). ६ लड (B), तिलड (C), तेहि (E). ७ अणु (C), अंते (E).
 ८ उल्लाला (A, B & D). ९ उट्ट (A) उट्टरण (B & C). १० विह (D).
 ११ १६ (A), १८ (F).

— चिकल गण , तेहि अत — तस्य चिकलस्याते हृद् चउ तिअ-
 पट् चतम तिअ माचा इति ग्रैप प्रत्येक योजनीय , एम-
 एव, विङ्क दल हप्पण मत्त — द्विदलपट्पचाग्रन्माचाक दयो-
 र्दलयोर्मिलित्वा पट्पचाग्रन्माचा यस्य तत्तादृशमित्यर्थ , उदास-
 उमान उमाननामक वृत्त, उह्वङ्क — उह्वयत उह्वनिकाविषा
 कुरुतेति यावत् । अथवा पट्पचाग्रन्माचाकनुशासं विङ्क दल-
 दयोर्दलयोरुह्वयत, एम — [एव दलद्वयेऽपि गणान् विभजत ।
 ददमचावधेयम् । चिचतुष्कलाना पट् गुरवस्तदनतरपतितस्य
 चिकलस्य च एको गुरुस्तदनतरपतितस्य पङ्कलस्य च चयो-
 गुरवस्तदनतरपतितस्य चतुष्कलस्य च गुरुद्वय तदनतरपतितस्य
 चिकलस्य चैको गुरुरेव प्रतिचरण चयोद्गगुरवो लघुद्वय चैव
 मष्टाविशतिमांवा एके दले पतति, दलद्वये च मिलित्वा पङ्क्ति
 श्रुतिगुरवश्चत्वारश्च लघव एव षट्पचाग्रन्माचा पतति । एव च
 काव्यबहुशालेऽपि सर्वे वर्णा गुरुरूपा न भवन्ति । तथा हि यदि
 चिकलो गुवादिस्तदतो वा दीयते, तदा एकैकपादे चिकल
 द्वातर्गत लघुद्वयमावश्यक, दयोर्दलयोश्च लघुचतुष्टय, यदि च
 चिकलस्य माचावयमपि लघुरूपमेव विद्यते, तदा तु चिकल-
 द्वयस्य षट् लघ[व] एकेकचरणे, दयोर्दलयोश्च द्वादश लघव
 आवश्याका इति कथमपि उशाले सर्वे वर्णा गुरुरूपा न भवत्येव,
 लघुरूपास्तु भवत्येव, चिकलानामपि सर्वलघुरूपाणां भवनादत
 एव कचित्सर्वगुवांताकवर्णमय[?]मुदाहरणमपि दृश्यते तथेष्टक
 प्रमादात्पतितमिति बोध्यम् । अत्राप्येकैकगुरुह्यामेन क्रमेण लघु-

जहा^१, जात्रा जा अङ्ग^२ सीस^३ गंगा लोलंती
 सव्वासा पूरंति सव्व^४ दुक्खा^५ तोलंती ।
 णात्रा रात्रा हार^६ दोस^७ वासा भासंता^८
 वेअला जा संग^९ णट्ट^{१०} दुट्टा^{११} णामंता ॥
 णाचंता^{१२} कंता उल्लवे^{१३} ताले भूसी कंपले ।
 जा दिङ्गे मोक्खा पाविज्ज^{१४} से तुम्हाणं सुक्ख^{१५} दे^{१६} ॥
 ११८^{१७} ॥ [छप्पत्र]

द्वयवृत्त्या सर्वलघ्वन्ताः सप्तविंशतिर्भेदाः संभवन्ति, ते च ग्रन्थकृता न
 प्रदर्शिताः, अप्रदर्शिता अपि स्वयमूचनीयाः, मया तु ग्रन्थविस्तार-
 भयान्न प्रदर्शिता इति सुधीभिर्विभावनीयम् । (L).

११८ । अयोक्ताललक्षणमाह ॥ तिणीति ॥ त्रयस्तुरंगमास्त्रिकलः
 षट्कलश्चतुष्कलस्त्रिकलस्तस्यांति ॥ एवमुपालमुद्वयंतु द्वयोर्दलयोः
 षट्पंचागन्मात्राः ॥ तुरंगमश्चतुर्लघुः ॥ (G).

११८ । तत्र सर्वगुरुमुदाहरति । जाया यस्याद्धाङ्गे, अङ्गे गंगा
 लोलते, सर्वाङ्गाः पूरयति यः सर्वाणि दुःखानि चोटयति,
 नागराजहारः दिग्गो वामः भासते, वेताला यस्य सङ्गे नष्टान्

११८ । १ सव्यगुण जहा (E). २ अङ्गे (A & C), जायाधङ्गे (D). ३ Dropt
 in (A), अङ्ग (B & C), सीसे (D). ४ मव्वा (A), मव्वतो (D). ५ दुःखं (B
 & C), दुस्सा (D). ६ हारा (A & D). ७ दोसा (A & D). ८ Dropt
 in (D), वासंता (E). ९ संगे (A, C & D). १० णट्टा (A), dropt in (D).
 ११ उट्टा (E). १२ णचंता (A). १३ उल्लवे (B, C & F). १४ पाविज्जे (A),
 पाविज्जा (B, C & D), पादए (F). १५ सुक्खं (A), सुख (B), तुम्हाणं सुख
 (C), सुक्खा (D). १६ दो (D, E & F). १७ १६ (A), १८ (F).

दुष्टान् नाशयति । नृत्यति कान्तया[या] उच्चैर्वेतासौ भूमि कम्पयन्
यस्य दृष्ट्या मोक्ष प्राप्यते, स युष्माक सुख ददातु ॥ अथ च
प्रथमचतुर्थपादयोरेकारस्य वर्णमिलितस्य लघुत्वात् द्वितीये षगभो
न विरह्यते, किन्तु आवय्यकलघुव्यतिरिक्तानो मर्द्धेया गुरुत्वादस्य
मर्द्धंगुरुत्वमिति ध्येय, न तु मर्द्ध एव गुरुरिति भ्रमः कार्यम् । (७)

११८ । अथ काव्यामालयो सर्वगुणात्मकमाद्यभेदमुदाहरति
जाया जा अद्भुगेति । जा अद्भुग — यदद्भुगे जाया — जाया
पार्वतीति यावत् प्रोभते इति शेष, अप्येऽपि योजनीय,
मौस — मौर्वे सम्भामा पूरति — सर्वाभा पूरयती सम्बदुक्ता
तोलाती — सर्वदुःखानि चोटयती एतादृशी गमा सोलती —
सोलायमाना । अथ रंगाविशेषद्वय पार्वत्या अपि योजनीयम् ।
यद्य णाया राया हार — नागराजहार नागराजस्य वासुकेर्हारी-
यस्य तादृश इत्यर्थ । यद्य दीमवासा वासता — दिव्यासो वसान ।
जा सग — यत्सुगे णट्ट उट्टा णामता — नष्टदुष्टान् नाशयत, अथ
नष्टशब्दो धूर्त्तवाची, तथाच धूर्ता ये दुष्टा वैरिणक्षान् नाशयत
इत्यर्थ, उक्त्ववे — उक्त्ववे कता — कान्त यथा स्नातथा णदता —
नृत्यत, ताले भूमौ कपले — तालकपितभूमय, अथवा येषां
तालेन भूमि कपिता, तादृशा वेशाला — वेतालान्निष्ठतीति
शेष । जा दिट्टे — यस्मिन्दृष्टे मीक्या पाविच्च — मोक्ष प्राप्यते,
सो तुम्हाण — स युष्माभ्य सुख ददो — सुख ददातु । अथ जाया
जा अद्भुगेत्यारभ्य णट्ट उट्टा णामता एतावत्पर्यन्त पादचतुष्टय
काव्यमोदाहरणमेतदप्ये च चरणद्वयमुद्घातयतीति बोध्यम् । (E)

चउआलिस^१ गुरु कव्वके^२ छह^३वीसउ^४ उल्लाल ।

जं^५ गुरु टुट्टइ लहु^६ वढइ^७ एहत्तरि^८ पत्थार^९ ॥ १२०^{१०} ॥

दोहा ।

११९ । अथ षट्पदस्य शास्त्रलीप्रस्तारगतं सर्वगुरुभेदमुदाहरति ॥ सर्वगुरुभेदो यथा ॥ जाआ इति ॥ जाया ज[य]स्याद्धांगे श्रीर्षे गंगा लुठंतौ, सर्वांगाः पूरयति सर्वदुःखानि चोटयति । नागराजो हारः दिग्वासो भासते, वेताला यस्य संगे नष्टदुष्टान्नाशयन्ति ॥ नृत्यत्- [ति] कांतमुखवे ताले भूमिः कंपिता । यस्मिन्दृष्टे मोक्षः प्राप्यते, स युष्माकं सुखं ददातु ॥ १९ ॥ (G).

१२० । एतदेव सष्टयन्नाह । चतुश्चत्वारिंशद्गुरवः काव्यस[स्य] षड्विंशतिरुल्लालस्य । यहु[र]स्तुत्यति लघुर्वर्द्धते एकसप्ततिः प्रस्ताराः — काव्यच्छन्दसः ॥ (C).

१२० । अथ षट्[पद]भेदानयनप्रकारमाह चउआलिमेति । चउआलिस गुरु कव्वके — [चतुः]चत्वारिंशद्गुरवः काव्यस्य, छहवीसह — षड्विंशतिर्गुरवः इत्यनुषंगः, उल्लाल — उल्लालस्य । जं गुरु टुट्टइ — यः गुरुस्तुटति, लहु वढइ — लघुर्वर्द्धते, अतः एहत्तरि — एक- सप्ततिः पत्थार — [प्रस्तारः] भेदेषणा भवतीति शेषः ॥ भावस्तु पूर्वमेवोक्तः । (E).

१२० । १ चउआलीस (B & C), चउआल (D), चउवाली (F). २ कव्वक (F). ३ छह (B & C). ४ वीस गुरु (B), विस (C), वीस (D), वीसह (E), वीस (F). ५ Non est (B & C). ६ वेलहु (A & B). ७ वलहु (A, B, & C). ८ एहत्तर (F). ९ पत्थार (A). १० १० (A), २० (F).

अथ शास्त्रमी[लौ]प्रस्तारः । (A)

अजअ बैआसौ' अकखर' गुरु सत्तरि रवि रेह ।

एककखर' चन' गुरु घटइ' दुट्दुट् लहुआ देह' ॥१२१॥
दोहा ।

१२० । अथ भेदानयनप्रकारमाह ॥ चउ इति ॥ चतुस्तारिअ-
गुरव काये षड्विप्रतिहजाले । यथा गुरुस्रुयति लघुर्वधते एक-
मप्रति प्रकार ॥ सर्वलघुभेदेन सैकमप्रतिभेदा भवतीत्यर्थः ॥
२० ॥ (G)

१२१ । प्रस्तार दर्शयति अजअ इति । अजये ज्ञयीत्यचराणि
गुरव सप्तती रविरेखा । एकाक्षर वसति गुरुमुटति दौ दौ लघू
आनय ॥ एकमप्रतिप्रस्तारेषु प्राथमिकमजयनामक इन्द्र, तत्र
द्विरज्ञीत्यचराणि भवन्ति तत्र सप्ततिगुरव रविरेखा दादग्र
स्रुयव, षट्सु पदेषु एकमप्रतिमध्ये एकमचर वसति व्रुमति तेन
गुरुस्रुयति तद्व्याने लघुद्वय स्थाप्यते, इत्येवमनेकैकमप्रतिभेदा
भवन्ति । (C)

१२१ । अथैनमेवार्थः प्रकारान्तरेणाह, अजअ इति । गुरु
सत्तरि — गुरव सप्तति, रवि रेह — रविरेखा रविरेखाका रेखा

१२१ । १ वज्राभि (C) वजाषी (E), वजषी (F) २ चत्वारण (A, B & C) चत्वारि (E) चत्वार (F) ३ एकस्मर (B & F) ४ चसर (A) चर (D & E) चरर (F) ५ ससर (A, B & C) ६ डुर (A) डुरर (C) डुरवरि (D) डुडुर (F) डुडव डुर (F) ७ रेह (A) लेह (E & F) = १० (A) ११ (F)

अजअ^१ विजअ^२ वलि कण^३ वीर वेआल विहणरु^४
 मकलु^५ हरिहर वंभ^६ इंदु^७ चंदणु सुसुहंकर^८ ।
 साण^९ सीह^{१०} सदूल^{११} कुम्म कोइल खर^{१२} कुंजर
 मअण^{१३} मच्छ तालंक^{१४} सेस सारंग^{१५} पओहरु^{१६} ॥
 ता^{१७} कुंद कमलु^{१८} वारण^{१९} भसल^{२०}
 सरहु^{२१} जंगमु^{२२} सर विल हइ^{२३} ।
 सुसज^{२४} समरु^{२५} सारसु सरअ^{२६}
 छप्पअ^{२७} णाम पिंगलु^{२८} कहइ ॥ १२२^{२९} ॥ छप्पअ ।

द्वादश सधव इति यावत्, एवं वयामी [विआमी] अक्षरहि —
 शृंगीत्यक्षरैः अजअ — अजयनामा षट्पदस्य प्रथमो भेद इत्यर्थः ।
 तत्र गुरु षट्पद — एकैकगुरुर्हमिति, दुहुइ मऊत्रा लेइ[ह] — द्वौ द्वौ

- १२१ । १ अजअ (B & C). २ विजअ (B, C & D), विह (E). ३ वण (A & B). ४ विहणरु (B), विहणल (A & C), विहणठ (E). ५ मकल (A & C). ६ वंभ (B). ७ इन्द (B). ८ सुसुहण (A), भयहण (C), सुसुहंकाव (D), सुसुहण (F). ९ साण (A), घाल (C). १० सीह (D & F). ११ सदूल (D) १२ खर (B & C). १३ अमण (F). १४ Transposed in (B & C) १५ खर (A, E & F). १६ Non est (E). १७ वमल (A, B & C). १८ वल (C). १९ भसल (B & C), drop in (D & F), transposed in (E). २० वमल (A), घाल (C). २१ अक्षर (A), अक्षर (B), मिकल (C), लंका (D), लंका (E). २२ मऊ लहर सर (A), मऊ विहणरु मऊ (B), मऊ विल विहण (F), मऊ विहण मऊ मऊ (D), मऊ लंका लंका (E), मऊ लंका मऊ (F). २३ Drop in (B), मऊ (C). २४ मऊ (D, E & F). २५ Drop in (B), वमल (C). २६ मऊ (A), drop in (B & C), मऊ (E). २७ वमल (C). २८ विहण (A, B & C). २९ १२ (A), १२ (F).

लघुकौ शास्त्रौ वर्द्धनीयाविति यादत् । एव मति एद्वक्तर षड-
 एकैकमक्षर वर्द्धते [* *] ॥ अथमर्थः । द्वतीयजगणपक्षे कावक्ष
 [चतु]चत्वारिंशदक्षरव अष्टौ लघव उक्तालस्य पक्षिग्रन्थिर्गुरवक्षारो-
 लघव एवमुभयोर्मिलित्वा सप्ततिर्गुरवो द्वादश लघवो यत्र पतति
 स अजय, तत्र च यदि एकैको गुरुर्द्धमति तत्समानस्यार्क-
 माचाक च लघुदय वर्द्धते, एव च पूर्वपूर्वभेदापेक्षयोत्तरारोत्तर-
 भेद एकैकमक्षर वर्द्धते तदा ते ते भेदा भवति । एतच्चैव
 प्रस्तारस्य शास्त्रलीप्रस्तारमज्ञा । (E)

१२१ । अस्य शास्त्रल्लभिधस्य प्रस्तारस्य विशेषमाह ॥ अजेति ।
 अजये ह्युगीत्यक्षराणि, गुरव सप्तति, रवयो रेखा ॥ एकाक्षर
 वर्धते, गुरुस्तुत्यति, तदा दौ दौ लघू गृह्णाण ॥ अजयनाधि भेदे
 ह्युगीत्यक्षराणि भवति ॥ तत्र सप्ततिर्गुरवो द्वादश लघव इति ॥ (G)

१२२ । अथैकमसप्ततिभेदानां नामान्याह । अजयो विजयो
 बलि कर्णौ वीरो वेतालौ दृढघटौ मर्कटौ हरिहरौ मध्या
 दृढसुन्दन भयकरः शास्त्र विहः शार्दूल धूर्मः कोकिल सर
 सुञ्जरो मदनो मत्स्य मारुतः जेवताङ्क पयोधरः कुन्द कमल
 वालभयम सरभ मृगाङ्क शर बिल हित(२) सर सुष्कर समर
 शार सुकरः षट्पदे नाम पिगल कथयति ॥ (C)

१२३ । अथैकमसप्ततिभेदानां नामान्याह अजय इत्यादिना ।
 अजय १, विजय २, बलि ३, कर्ण ४, वीर ५, वेताल ६,
 दृढघट ७, मर्कट ८, हरि ९, हर १०, मध्या ११, ददु १२,
 यदन १३, सुशुभकर १४, या १५, विह १६, शार्दूल १७, धूर्म

मेरु मन्त्ररु^१ मन्त्र सिद्धि वुद्धि कारञ्चलु^२ कमलाञ्चरु^३
 धवल^४ मलय^५ धुञ्च कणउ^६ किसणु^७ रंजणु^८ मेहाञ्चरु^९ ।
 गिम्ह^{१०} गरुड^{११} ससि खर सल्ल^{१२} रावरंग मणोहर^{१३}
 गञ्चणु^{१४} रञ्चणु^{१५} राणु^{१६} हीरु^{१७} भमरु^{१८} सहेरु कुसुमाञ्चरु^{१९} ॥
 ता दिप्पु^{२०} संखु^{२१} वसु सद्द^{२२} मुणि राञ्चराञ्च पिङ्गलु^{२३} कट्टर^{२४} ।
 छप्पञ्च^{२५} णाम^{२६} एहत्तरिहि^{२७} छंदञ्चार पत्थरि^{२८} लेहड^{२९} ॥
 १२३^{३०} ॥ छप्पञ्च ।

१८, कोकिलः १८, खरः २०, कुंजरः २१, मदनः २२, मत्स्यः २३,
 ताडकः २४, श्रेष्ठः २५, सारंगः २६, पयोधरः २७, कुंदः २८,
 कमल २८, वारणः ३०, शरभः ३१, भमलो — भ्रमरः भास्वरश्च
 ३२, जांगलः ३३, शरः ३४, सुमरः ३५, समरं ३६, सारसः ३७,
 सरसः ३८, इञ्च — इति छप्पञ्च णाम — षट्पदनामानि ठवि —

१२३ । १ मन्त्र (E). २ कलञ्चल (A). ३ कमलाकर (E), कमलाच (F).
 ४ धवल (B & C). ५ मलय (D & F), मलय (E). ६ कण (A & B), धञ्च
 (C), कणच (E) ७ किसणु (A), किमर (B), किमल (C), कीमणु (F).
 ८ रंजण (A). ९ मेहाणु (E). १० गिम्ह (A & D), गौम्ह (B). ११ गरुड
 (A), गरुल (B & C). १२ मलय (A), मन्द (C). १३ पयोहर (A).
 १४ गञ्चण (A), गञ्चणु (D). १५ रञ्चण (A), रञ्चणु (D). १६ रणु (D).
 १७ चार (A). १८ भमार (D). १९ कुसुमाञ्चर (B). २० ता दीप्पु (B), ता
 दिप्प (C & F), ता दिप्पं (E). २१ संख (D), स (E). २२ वसु (B), वड
 (C). २३ पिङ्गल (A & F). २४ कट्टर (D), कट्टर (E). २५ णाम (B).
 २६ एहत्तरिहि (B & C). २७ पत्थरि (A). २८ लहर (A & D), किळर
 (B & C), कट्टर (F). २९ २० (A), २३ (F).

लघुको याद्यौ वर्द्धनीयाविति यादत् । एव सति एङ्गत्वर ९४ —
 एकैकमक्षर वर्द्धते [' '] ॥ अयमर्थः । द्वतीयजगणपचे काव्यस्य
 [चतु]चत्वारिंशदक्षरव अष्टौ लघव खल्लालस्य षड्विंशतिगुरवद्वारो-
 लघव एवमुभयोर्मिलित्वा सप्ततिगुरवो दादश लघवो यत्र पतति
 न अजय, तत्र च यदि एकैको गुरुर्द्धसति तत्त्वमानस्यार्क-
 माचाक च लघुदय वर्द्धते, एव च पूर्वपूर्वभेदापेक्ष्योत्तर[रोत्तर]-
 भेद एकैकमक्षर वर्द्धते तदा ते ते भेदा भवति । एतच्चैव
 प्रक्षारस्य शास्त्रलीप्रक्षारसञ्ज्ञा । (E)

१२१ । अस्य शास्त्रस्यभिधस्य प्रक्षारस्य विशेषमाह ॥ अजेति ॥
 अजये ज्ञाप्तीत्यक्षराणि, गुरव सप्तति, रवयो रेखा ॥ एकाक्षर
 वर्धते, गुरुस्तुष्यति, तदा दौ दौ लघू गृह्णाण ॥ अजयनाधि भेदे
 ज्ञाप्तीत्यक्षराणि भवति ॥ तत्र सप्ततिगुरवो दादश लघव इति ॥ (G)

१२२ । अयैकसप्ततिभेदानां नामान्याह । अजयो विजयो
 बलि कर्णो वीरो वेतालो वृहद्यष्टो मर्कटो हरिहरौ मृगा
 रश्म्यन्दन भयकरः शास्त्र निह शार्दूलः शुभं कोकिल शर
 कुञ्जरो मदनो मत्स्य सारङ्ग त्रिवेताङ्ग पयोधरः सुन्द कमल
 वालभयन सरभ मृगाङ्ग शर बिल हित ७) शर सुधर मर
 शरं सुकरः षट्पदे नाम पिगल कथयति ॥ (C)

१२२ । अयैकसप्ततिभेदानां नामान्याह अजय इत्यादिना ।
 अजय १ विजय २, बलि ३, कर्ण ४, वीर ५, वेताल ६,
 वृहद्यष्ट ७, मर्कट ८, हरि ९, शर १०, मृगा ११, रदु १२,
 चन्दन १३, सुशभकर १४, या १५, निह १६, शार्दूल १७, शुभं

जत्ते^१ सव्वहिं^२ होइ लहु अइ विसज्जहु^३ ताम^४ ।

तह वि^५ विसज्जहु^६ एकस्सर^७ एहि^८ पमाणे^९ णाम ॥ १२४^{१०} ॥

दोहा । इति षट्पदप्रकरणम् ॥

मुनिः ७१, इति एहत्तरिहि — एकमप्रतिः षट्पदनामानि वृन्द-
आर — वृन्दःकारकः पत्यरि — प्रस्तार्य लेखद् — लभते, इति
पिंगलः कथयति ॥ (E).

१२३ । मेरु इति ॥ मेरुः ४०, मकरः ४१, मदः ४२, सिद्धिः
४३, बुद्धिः ४४, करतलं ४५, कमलाकरः ४६, धवलः [४७],
म[र्]दनः ४८ ध्रुवः ४९, कनकं ५०, कूर्माः[?] ५१, रंजनः ५२, मेघा-
करः ५३, ग्रीष्मः ५४, गरुडः ५५, शशी ५६, सूर्यः ५७, शल्यं ५८,
नवरंगः ५९, मनोहरः ६०, गगनं ६१, रत्नं ६२, नरः ६३, हीरः ६४,
भ्रमरः ६५, श्रेखरः ६६, कुसुमाकरः ६७, ततः दीपः ६८, शंखः
६९, वसुशब्दः ७०, मुनिः ७१ ॥ नागराजः पिंगलः कथयति ॥
षट्पदे नामान्येकमप्रतिः वृन्दस्कारः प्रस्तार्य कथयति ॥ २३ ॥ (G).

१२४ । तथाहि यावद्भवति सर्वैर्लघुभिरङ्गं विमर्जय । तत्रापि
एकं शरम् एतत्प्रमाणं नाम ॥ सर्वैर्लघुभिर्हि[र्हि]पञ्चाशदधिकं
[शतं] तस्यार्द्धदूरीकरणे षट्सप्ततिरवशिष्यते । तत्रैकपञ्चसंख्यायां

१२४ । १ जत्ते (B, C & E), जत्ते (D), जत्ते (F). २ सव्वर (B & C).
३ विसज्जद् (B & C), विसज्जहिं (D). ४ ताम् (F). ५ पुण्वि (A), तहंवि
(D). ६ विसज्जद् (B & C), विसज्जहिं (D), विसज्जहं (E), विसज्जउ (F).
७ एकस्सर (B), एकस्सर (C & F). ८ एहि (A), एम (B & C). ९ पमाणे
हि (B & C), परमाणे (D). १० ११ (A), २५ (F).

स्थापयित्वा लेहद — लभ्यत इति पिगल कदद — पिगल
कथयति ॥ (E)

१२२ । अथ नामान्याह ॥ अजय १, विजय २, वलि ३
कर्ण ४, वीर ५, बेताल ६, वृहन्न ७, मर्कट ८, हरि ९,
हर १०, मञ्जा ११, इदु १२, चदन १३, शुभकर १४, या १५,
मिह १६, गार्हूल १७, कूर्म १८, कोकिल १९, खर २०, कुशर-
२१, मदन २२, मत्स्य २३, तालक २४, शेष २५, सारग २६,
पयोधर २७, तत कुद २८, कमल २९, वारण ३०, शरभ ३१,
जगम ३२, धुतीष्ट ३३, दाता ३४, शर ३५, सुशर ३६, समर ३७,
सारस ३८, सरट ३९, षट्पदनामानि पिगल कथयति ॥ २२ ॥ (G)

१२३ । मेह मकर मृग मिद्धिर्बुद्धि करतल कमलाकर
धवलो मलयो ध्रुवो धर्म किशलयो व्यजन ७ मेधाकर यौग
गरल ७ शशी खर मन्दो नवरङ्ग मनोहरो गगन रत्न नर
हीर भ्रमर शेखर कुसुमाकर ततो दीप शङ्ख वसु सत्य
ष्टणु नागराजपिङ्गल कथयति षट्पदनामान्येकसप्तति कन्दर्प
पर कथयति ॥ (C)

१२३ । मेह ३८, मकर ४०, मद ४१, मिद्धि ४२, बुद्धि
४३, करतल ४४, कमलाकर ४५, धवल ४६, मदन ४७, ध्रुव
४८, कमल ४९, लण ५०, रजन ५१, मेधाकर ५२, यौग ५३,
गरुड ५४, शशी ५५, शर ५६, शङ्ख ५७, मवरग ५८, मनोहर
५९, गगन ६०, रत्न ६१, नर ६२, हीर ६३, भ्रमर ६४, शेखर
६५, कुसुमाकर ६६, दीप ६७, शङ्ख ६८, वसु ६९, शब्द ७०,

जत्ते^१ सव्वहि^२ होइ लहु^३ अइ विसज्जहु^४ ताम^५ ।

तह वि^६ विसज्जहु^७ एकसर^८ एहि^९ पमाणे^{१०} णाम ॥ १२४^{११} ॥

दोहा । इति षट्पदप्रकरणम् ॥

मुनिः ७१, इति एहत्तरिहि — एकमप्रतिः षट्पदनामानि कृद-
आर — कृदकारकः पत्यरि — प्रस्तार्य लेख — लभते, इति
पिंगलः कष्ट — कथयति ॥ (D).

१२३ । मेरु इति ॥ मेरुः ४०, मकरः ४१, मदः ४२, मिद्धिः
४३, बुद्धिः ४४, करतलं ४५, कमलाकरः ४६, धवलः [४७,
मर्दनः ४८ ध्रुवः ४९, कनकं ५०, कूर्मः [?] ५१, रंजनः ५२, मेघा-
करः ५३, ग्रीष्मः ५४, गरुडः ५५, शशी ५६, सूर्यः ५७, शल्यं ५८,
नवरंगः ५९, मनोहरः ६०, गगनं ६१, रत्नं ६२, नरः ६३, क्षीरः ६४,
भ्रमरः ६५, श्रेष्ठः ६६, कुसुमाकरः ६७, ततः दीपः ६८, शंखः
६९, वसुशब्दः ७०, मुनिः ७१ ॥ नागराजः पिंगलः कथयति ॥
षट्पदे नामान्येकमप्रतिः कृदस्कारः प्रस्तार्य कथयति ॥ २३ ॥ (G).

१२४ । तथाहि यावद्भवति सर्वैर्लघुभिरर्द्धं विमर्जय । तत्रापि
एकं शरम् एतत्प्रमाणं नाम ॥ सर्वैर्लघुभिर्हि [र्द्धि] पञ्चाशदधिकं
[शतं] तस्यार्द्धदूरीकरणे षट्सप्ततिरवशिष्यते । तत्रैकपञ्चसंख्यायां

१२४ । १ जत्ते (B, C & E), जत्ते (D), जत्ते (F). २ सव्वह (B & C).
३ विसज्जह (B & C), विसज्जहिं (D). ४ ताम (F). ५ पुणवि (A), तद्धंवि
(D). ६ विसज्जह (B & C), विसज्जहिं (D), विसज्जहं (E), विसज्जह (F).
७ एकसर (B), एकसर (C & F). ८ एह (A), एम (B & C). ९ पमाणे
हि (B & C), परमाणे (D). १० ९१ (A), ९५ (F).

दुरीष्टतायामेकमप्रतिनामानि भवन्तीत्यर्थं । इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (८)

१०४ । अथैतेषां प्रकारातरेण कथ्यामाह जप्ते इति । यावत् सर्वं लघवो भवति अर्द्धं विसृज्यतां तन्मध्ये । तथापि विसृज्य एकं अर पञ्चक, अर इति पञ्चमज्ञा, एतन्प्रमाणेन नामानि विद्धीति शेष ॥ अयमर्थः, द्विपञ्चाशदक्षरं यत् लघवः अन्तिमभेदे ये, तन्मध्ये अर्द्धत्यागे षट्मप्रतिरवशिष्यते, तत्र पञ्चत्यागे एकमप्रतिरवशिष्यते, तन्प्रमाणेन एकमप्रतिप्रमाणानि नामानि भवन्तीत्यर्थं ।

अथैते भेदाः स्वरूपतो लिखित्वा प्रदर्शयन्ते । गुरु ०० लघु १९ रुजय, गुरु ६८ लघु १४ विजय, गुरु ६८ ल १६ वलि, गुरु १० ल १८ कर्ण, गुरु ६६ ल [१०] वीर, गुरु ६५ ल २९ वेताल, गुरु ६४ ल २४ रुचयट, गुरु ६३ ल २६ मकेट, गुरु ६२ ल २८ हरि, गुरु ६१ ल ३० हर, गुरु ६० ल ३२ मझा, गुरु ५८ ल ३४ रदु, गुरु ५८ ल ३६ चदन, गुरु ५० ल ३८ सुशुभकर, गुरु ५६ ल ४० या, गुरु ५५ ल ४२ सिह, गुरु ५४ ल ४४ गार्दूल, गुरु ५३ ल ४६ कूर्म, गुरु ५२ ल ४८ कोकिल, गुरु ५१ ल ५० खर, गुरु ५० ल ५२ कुजर, गुरु ४८ ल ५४ मदन, गुरु ४८ ल ५६ मख्य, गुरु ४० ल ५८ ताडक, गुरु ४६ ल ६० शेष, गुरु ४५ ल ६२ सारग, गुरु ४४ ल ६४ पयोधर, गुरु ४३ ल ६६ कुद, गुरु ४२ ल ६८ कमल, गुरु ४१ ल ७० वारण, गुरु ४० ल ७२ गरभ, गुरु ३८ ल ७४ भसल, गुरु ३८ ल ७६ जागल, गुरु ३० ल ७८ अर, गुरु २६ ल ८० सुवर, गुरु २५ ल ८२ ममर, गुरु २४ ल ८४ सारस, गुरु २३ ल ८६ सरस,

अथ पञ्चटिका छंदः । (D).

चउ'मत्त करह' गण चारि ठाड'

ठड अंत' पओहर पाड' पाड' ।

चउ'सट्टि' मत्त पञ्चलड' इंदु

सम' चारि पाअ पञ्चटिअ' छंदु ॥ १२५' ॥

गु ३२ ल ८८ मेघः, गु ३१ ल ८० मकरः, गु ३० ल ८२ मघः,
गु [२८ ल ८४ सिद्धिः, गु २८ ल ८६] बुद्धिः, गु २७ ल ८८
करतलं, गु २६ ल १०० कमलाकरः, गु [२५ ल] १०२ धवलः,
गु २४ ल १०४ मदनः, गु २३ ल १०६ ध्रुवः, गु २२ ल १०८
कर्वा[नो]कं, गु २१ ल ११० रुष्णः, गु २० ल ११२ रंजनः, गु १८
ल ११४ मेधाकरः, गु १८ ल ११६ ग्रीष्मः, गु १७ ल ११८ गरुडः,
गु १६ ल १२० शशी, गु १५ ल १२२ शूरः, गु १४ ल १२४
शाल्यं, गु १३ ल १२६ नवरंगः [गु १२ ल] १२८ मनोहरः, गु ११
ल १३० गगनं, गु १० ल १३२ रत्नं, गु ९ ल १३४ नरः, गु ८
ल १३६ हीरः, गु ७ ल १३८ भ्रमरः, गु ६ ल १४० श्रेखरः, गु ५
ल १४२ कुसुमाकरः, गु ४ ल १४४ दिपः, गु ३ ल १४६ शंखः,
गु २ ल १४८ वसुः, गु १ ल १५० शब्दः, ल १५२ मुनिः ॥ ७१ ॥ (E).

१२५। १ चो (E). २ करहि (D & E), करड (F). ३ नह (D),
चारि (F). ४ अंत (E). ५ चो (E & F). ६ सट्टि (C). ७ पञ्चलड
(B, C, D & E). ८ सम (A, B, C, D & E). ९ पञ्चलडि (A, B & C).
१० १२ (A), २६ (F).

दूरीकृतायामेकमप्रतिनामानि भवन्तीत्यर्थं । इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (C)

१०४ । अथैतेषां प्रकारातरेण सख्यामाह जत्ते इति । यावत् सर्वे लघवो भवति अर्द्धं विस्तृतता तन्मध्ये । तच्चापि विस्तृत एव शर पचक, शर इति पचमञ्चा, एतत्प्रमाणेन नामानि विद्मोति शेष ॥ अथमर्थ, द्विपचाग्रदुत्तर शत लघव अतिमभेदे ये तन्मध्ये अर्द्धत्यागे षट्सप्ततिरवशिष्यते, तत्र पचत्यागे एकमप्रतिरवशिष्यते, तत्प्रमाणेन एकमप्रतिप्रमाणानि नामानि भवतीत्यर्थे ।

अथैते भेदा स्वरूपतो लिखित्वा प्रदर्शयेते । गु ०० लघु १२ अजय, गु ६८ लघु १४ विजय, गु ६८ ल १६ वलि, गु ६० ल १८ कर्ण, गु ६६ ल [२०] वीर, गु ६५ ल २२ वेताल, गु ६४ ल २४ रुद्रघट, गु ६३ ल २६ मकंद, गु ६२ ल २८ हरि, गु ६१ ल २० हर, गु ६० ल २२ प्रज्ञा, गु ५८ ल २४ रदु, गु ५८ ल २६ चदन, गु ५० ल २८ सुशुभकर, गु ५६ ल ४० या, गु ५५ ल ४२ भिह, गु ५४ ल ४४ शार्दूल, गु ५३ ल ४६ कुर्म, गु ५२ ल ४८ कोकिल, गु ५१ ल ५० खर, गु ५० ल ५२ कुजर, गु ४८ ल ५४ मदन, गु ४८ ल ५६ मत्स्य, गु ४० ल ५८ ताडक, गु ४६ ल ६० शेष, गु ४५ ल ६२ मारग, गु ४४ ल ६४ पयोधर, गु ४३ ल ६६ कुद, गु ४२ ल ६८ कमल, गु ४१ ल ७० वारण, गु ४० ल ७२ गरभ, गु ३८ ल ७४ भवस, गु ३८ ल ७६ जांगल, गु ३० ल ७८ गर, गु २६ ल ८० सुमर, गु ३५ ल ८२ ममर, गु २४ ल ८४ चारम, गु ३३ ल ८६ हरस,

जहा, जे गंजिअ गोलाहिबड^१ राउ^२

उहंड^३ ओड्ड^४ जसु^५ भअ^६ पलाउ^७ ।

गुरुविक्रम विक्रम जिणिअ^८ जुज्ज^९

ताकस परक्रम^{१०} कोड^{११} बुज्ज ॥ १२६^{१२} ॥

पञ्चलिआ^{१३} । (A & F).

चउ इति ॥ चतुर्मात्राः कार्या गणाश्चत्वारश्चत्वारः स्थापयन्ति पयो-
धरं पादे पादे ॥ चतुःषष्टिमात्राभिः पर्यटिका भवति इंदुसमा-
श्चत्वारः पादाः पर्यटिकाच्चंदसि ॥ अंत इति ॥ चतुर्थी गणो-
जगणरूपः कार्यं द्वयर्थः ॥ २६ ॥ (G).

१२६ । उदाहरति ॥ यो गञ्जितगौडाधिपतिराजः उहण्ड-
ओड्डो यस्य भयेन पलायते । गुरुविक्रमं विक्रमं जित्वा युध्यते
तत् कर्णपराक्रमं क इह बुध्यते ॥ ओड्डः—ओड्डदेशीयो राजा,
विक्रमं राजानं युद्धे न त्यजतीत्यर्थः । (C).

१२६ । अथ [प]ञ्चटिकासुदाहरति जे इति । येन पराक्रमेण
गोलाहिबड—गौडाधिपतिः राउ—राजा गंजिअ—गंजितः,
हत इति यावत्, जसु भअ—यस्य पराक्रमस्य भयेन उहंड

१२६ । १ गउलाहिब (A), गोलाहिबड (B), गोलाहिबड (C), गोडबड (F).
२ पाउ (D). ३ उहण्ड (D). ४ दंड (A), ओज्ज (C), ओड (E), मोड्ड (F).
५ इस (D & F). ६ जम (A), भए (B & C). ७ पसाउ (A), पलाउ (B),
पराउ (D & F). ८ जिणु (A), जोणिअ (C), जिणिअ (D). ९ जज्ज (F).
१० परिक्रम (B). ११ इह (C). १२ १२ (A), १० (F). १३ पञ्चलिका
(B & C), इति पञ्चलिआ (F).

१२४ । पुनः प्रकारातरेण नाममख्या[न]यनमाह ॥ जने इति ।
 यावत् सर्वे भवति सद्यः अर्धे विमर्जय तेषु । तत्रापि विमर्जं
 यैकवारं ग्रान् अनेन प्रमाणेन नामानि ॥ यथा षट्पदसर्वसप्त
 १५२. तेषामर्धे ७६, तत्रापि [५] पञ्च त्याज्या, अवशिष्टा ७१ इति
 प्रकारेण जातानि नामानौत्थर्धं ॥ इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (G)

१२५ । अथ प्रोज्झटिकाच्छन्दः ॥ चतुर्मात्रा क्रियन्तां गणा-
 सत्वारः अन्ते पयोधरः स्यात्ता पादे पादे । चतुर्षष्टिमात्रं पृञ्च
 रतौन्दुरिव चतुर्भिः पादैः प्रोज्झटिकाच्छन्दः ॥ पादे पादे चतुर्मा-
 त्रासत्वारसत्वारो गणा क्रियन्तां, तेषामर्धो गणो मध्यगुरुः, पयो
 धरश्चन्द्रो मध्यगुरुवाचो । यथेन्दुरन्तः प्रोज्झति, एव प्रोज्झटिक-
 शब्दोऽप्यन्तः चरतौत्थर्धं ॥ पञ्जटिकेति केचिददन्ति ॥ (C)

१२६ । अथ पञ्जटिकाच्छन्दः सवयति चउमत्तेति । अतः—अन्ते,
 पयोधर—पयोधर मध्यगुरु जगणमिति यावत् उर—साप
 यिता, अतश्च चतुर्मात्रिक जगणस्वरूपमेव विधायेत्यर्थः, पाद
 पाद—पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् चारि उर—चतु-
 सख्याकान् चउमत्त—चतुर्मात्रिकान् गणान् करहि—कुरुष्व ।
 एम—एव, चारि पाञ्च—चतुर्पादे चउमत्ति मत्त—चतुर्षष्टि-
 मात्राक पञ्जटिश्च छन्दः—पञ्जटिकाच्छन्दः भवति, एतत् कुतेति
 श्रेयः इदु पञ्जरद—प्रसूयति ॥ प्रथमं चयद्यत्कृत्वास्तदन्तरमेको-
 लण एव षोडश मात्रा प्रतिचरणं यत्र पतति, तत्पञ्जटिका-
 छन्दमिति फलितार्थः ॥ (F)

१२७ । अथ चतुर्षष्टिमात्रक भेदश्च, तत्र पर्यटिकामाह ॥

षोडशमात्रं पदमित्यर्थः, द्वयोर्द्वयोरन्ते यमकं, भेदं विशेषं कल-
यत जानीत, पयोधरो जगणो भवति चेत्, किमपि कचिदपी-
त्यर्थं अलं व्यर्थं, तस्माज्जगणो न देय इत्यर्थः । इ-ग्रन्थः पादपूरणे ।
सुप्रियो द्विकलः सर्वलघुः । तत्र चतुष्कलगणत्रयं, ततो द्विकल-
गणस्ततो द्विलघुरिति साम्प्रदायिकौ परिपाटी । (C).

१२७ । अथ अलिप्तहृत्तं लक्षयति सोलह मत्तेति । जहा,
सोलह मत्ता — षोडशमात्रिकाः षोडश मात्रा यस्यां सा तादृगी-
त्यर्थः, पाञ्चअलि — पादावली, लह — लभ्यते, वेवि — द्वयोरिति
शेषः, जमक्का — ज[य]मकौ भेद — भवत इति, अलिप्तह कथ-
येत्यर्थः । किंपि कुत्रापि चरणे इत्यर्थः, अलौप्तह[?] — अप्रयोजक-
इत्यर्थः । अयं च देशौग्रन्थः । पओहर — पयोधरः मध्यगुस्-
जगण इति यावत्, ए हो — न भवति, अत्र जगणो न देय इति
भावः, अन्ते पादांते सुपिअ — सुप्रियः द्विलघुर्गण इत्यर्थः पत-
तीति शेषः । क्रियमाणासु षोडशमात्रासु अन्तिम[मा]त्राद्वयं यत्र
लघुरूपमेव पतति, न तु षोडशमात्रातिरिक्तः सुप्रियो देय इति
भावः, तत् अलिप्तह कंदु — अलिप्तहनामकं कंदः भण — कथय
इत्यर्थः ॥ (E).

१२७ । सोलेति ॥ षोडश मात्राः पादावली लभतां द्वेअपि यमके
भेद इति गृह्यतां ॥ भवति पयोधरः किमपि अद्याप्यः सुप्रियोऽन्ते
यत्र कंदः अलिप्तह ॥ प्रतिपादं षोडश मात्राः, द्वयोश्चरणयोर्मकं,
जगणो न कर्त्तव्यः, अन्ते लघुद्वयं च, तत् अभि[लि]प्तह कंद-
इत्यर्थः ॥ २८ ॥ (G).

अथाडिस्सा छंद' । (D)

सोलह' मत्ता पाउअलि छह'

वेवि जमक्का' भेउ अलिस्सह' ।

हो ए' पओहर' किंयि अलिस्सह'

अंत सुपिअ' भण' छंदु' अलिस्सह ॥ १२७' ॥

— समरदुद्धेयं ओड — उत्कलदेशाधिपति पलाड — पलायित ।
येन च जुञ्ज — युद्धे इदं सर्वत्र चेति, गुरुविक्रम — गुरुविक्रम
गुरुरन्यैरनतिक्रमणीय विक्रम पराक्रमो यस्य स तादृश इत्यर्थः,
विक्रम — विक्रम विक्रमनामा कश्चिदभिद्ध राजा, जिषिच —
जित, ताकल परक्रम — तत्कर्णपराक्रम कोऽपि मुञ्ज — जानाति
अपि तु न कोऽपीत्यर्थः ॥ (F)

१२६ । यथा ॥ येन गजितो गौडपति राजा, वज्र (?) उत्कल
समय पलायित । गुरुविक्रमो विक्रमो जितो युद्धे कर्णपराक्रम
को मुच्यते ॥ २७ ॥ (G)

१२७ । षोडश माचा पादावली लभते दयोर्यमक भेद कल
यत । भवति पयोधर किमप्यस ह अते सुप्रिय भण छन्दोऽलि
न्दाम् ॥ पादावली पादचतुष्टय षोडश माचा लभते, तदाच

१२७ । १ सोलह (A) षोळाव (E) १ अडिह (D) १ जमका (F)
७ बीर (A B & C) ६ पयहर (F) पयोहर (F) ६ सुप्रिय जित (A B
& C) सुप्रियते D) सुप्रिय चते (F) ७ जह (D, E & F) ८ वर (A &
B) ८ १४ (A) १८ (F)

लघु^१ गुरु^१ एक^२ णिअम^३ णहि जेहा^४

पअ पअ लेक्खउ^५ उत्तम^६ रेहा ।

सुकइ फणिंदह कंठह^७ वलअं

सोलह^८ मत्तं^९ पाआउलअं^{१०} ॥ १२६ ॥

अत्र जिह्वीति संयुक्तपरोऽपि अकारः लघुर्वोध्यः, 'कत्यवि संयुक्तपरो वलो लउ होइ', इति पूर्वमुक्तत्वात् । [Vide श्लोक ४, p. ९. —Ed.] धम्मके इति एकारोऽपि लघुर्वोध्यः, 'एओ श[सु]द्धाअ वण मिलिआ चे'ति पूर्वमुक्तत्वात् । [Vide श्लोक ५, p. 7. —Ed.] अन्यथा तत्तत्त्वरणे मात्राधिक्यं स्यादिति बोध्यम् । (E).

१२८ । यथा ॥ जह्वीति ॥ येनाशावरीदेशा दत्ताः, सुस्तिरं उच्चारराज्यं गृहीतम् । कालंजरं जित्वा कीर्त्तिः स्थापिता, धन-मर्जयित्वा धर्मार्थमर्जि[र्षी]तम् ॥ २८ ॥ इत्यल्लिख्यहनामकच्छंदः ॥ अडिम्भहेति, अरिद्धम्भहेति कचित्पाठः ॥ (G).

१२९ । लघुगुरोरेको नियमो नास्ति यत्र, पदे पदे लिख्यता-मुत्तमरेखा । सुकविफणीन्द्रस्य कण्ठवलथं षोडशमात्रं पादा-कुलकम् ॥ (C).

१२९ । अथ पादाकुलकं वृत्तं लक्षयति लउ गुरु एक णि[अ]-

१२९ । १ Transposed in (F). २ Non est (B). ३ णिमा (A, B, C & D), येमा (E), णिम (F). ४ आहा (B & C). ५ लेखउ (A), लेक्खउ (B & C), लेखउ (D), लेखिउ (E). ६ उत्तम (A). ७ कण्ठा (B & C), कंठ (F). ८ मौरह (D). ९ मत्ता (A). १० कुलथं (B, C & D), पादाकुलथं (E), पादाउलथं (F). ११ २९ (A), ३० (F).

जहा, जहि' आसावरि' देसा' दिण्हउ'

सुत्थिर' डाहर' रज्जा लिहउ' ।

कालंजर' जिणि' किन्ती' यप्पिअ''

धणुआ'' वज्जिअ'' धम्मक'' अप्पिअ'' ॥ १२८''

अल्लिह । (F)

१२८ । येनाग्रापूर्थं देहो दत्त सुत्थिरडाहरराज्य म्हीत
कालञ्जर जिन्ना कीर्त्ति स्थापिता धनदारराज्य धर्मायार्पितम्
आग्रापूरो काचन देवो, डाहरो देशविशेष । (C)

१२८ । अथ अल्लिहमुदाहरति जिहि इति । जिहि — ये
आसावरिनामको देश दिहउ — दत्त, सुत्थिर — सुत्थिर, वैरि
हतास्त्रदनाभावाद्व्याकुलजनमिति भाव, डाहर रज्जा — डहार-
राज्य डहार पर्वतविशेषस्तस्य राज्यमित्यर्थ, लिहउ — म्हीत ।
कालिजरे येन कीर्त्ति स्थापिता, धणु आवज्जि — धनम् आवर्जं दम्-
दिग्भ्य एकीकृत्येत्यर्थं धम्मके — धर्माय अप्पिअ — अर्पितम् ॥ अथ
दिहउ लिहउ, यप्पिअ अप्पिअ इति दलद्वये समकवल स्पृष्टमेव ।

११८ । १ जिहि (B & C) जिहि (D) जिहि (E) २ जहा (B), जहा
परि (C) ३ देसा (A, B & C) ४ दिहउ (C) दिहउ (F) ५ सुत्थिर
(A, सुत्थिर (B) ६ डाहर (B) ७ लिहउ (A) लिहउ (B) लिहउ
(C) लिहउ (D) ८ कालिजर (A) ९ जिणि (F) १० कीन्ती (C)
११ यप्पिअ (D) यप्पिअ (F) १२ धम्मका (A & B) धम्मका (C) १३ यप्पिअ
(E) १४ धम्मके (A D & F) १५ अप्पिअ (B) अप्पिअ (D) १६ १७ (A)
१८ (F)

लिख्यंते इत्युक्तं, तत्र कियंत्यो मात्रा इत्यपेक्षायां षोडशमात्राक-
मिति हेतुगर्भं विशेषणम् । (E).

१२८ । गुरुवर्ण[गुरुणां] लघूनां वा एकोऽपि नियमो न हि
यत्र पदे पदे लेख्य उत्तमा रेखाः । सुकवेः फणींद्रस्य कंठवल्यं
षोडशमात्रं पादाकुलकं ॥ पदे मध्ये, रेखा लघवः ॥ ३० ॥ (G).

१३० । उदाहरति । सेर एको यदि प्राप्यते दृतस्य, मण्डा-
विंगतिः पच्यते नित्यं । टंकैकमितं यदि सैन्धवं प्राप्यते, यो भवति
रङ्गः स भवति राजा ॥ मण्डा पिष्टकं, सेरटङ्कौ परिमाणविशेषौ ।
दीनस्थेयमुक्तिः । (C).

१३० । अथ पादाकुलकमुदाहरति सेर एकैति । सेर एक जौ
[जउ] पावउ घित्ता — सेरकैकं यदि प्राप्नुया[द्] दृतं, मंडा वीस
पकावउ णित्ता — तदा विंशतिं मंडकान् पचामि नित्यं । तत्र च
जइ — यदि टंकु एक सेधउ पात्रा — टंक एकः सैधवः प्राप्तः,
तदा जो हउ रंक सोइ हउ रात्रा — योऽहं रंकः स एव अहं
राजा ॥ (E).

१३० । यथा ॥ सेरेति ॥ शेरैकं यदि प्राप्यते दृतं, मंडविंशतिं
पचामि नित्यं । टंकैकं यदि सैधवं प्राप्यते, योऽहं रंकः स एवाहं
राजा ॥ रंकोक्तिरियम् ॥ ३१ ॥ इति पादाकुलकम् ॥ (G).

[This differs from the Pádākulakam of Pingala's Sanskrit
Treatise. Vide Ghosha's compeudium, pp. 22-24.—Ed.]

जहा, सेर एक' जइ' पावउ' धित्ता

मंडा बीस पकावउ' खित्ता ।

टंकु' एक' जउ' सेधव' पाआ'

जो' हउ' रंकी' सो हउ' राआ ॥ १३० ॥

पादाकुलकम् ।

मेति । जेहा — यव, सङ्ग गुरु एक णि[ले]स — लघु गुरुर्वैक-
नियम णहि — नास्ति, यव षोडशापि माघा अष्टगुरुहयेणैव
पतति, अथवा षोडशलघुरूपेणैव पततीति नियमो नास्तौत्तर्यं,
किंतु पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् उत्तम रेखा
— उत्तमा रेखा माघा लघुगुर्वंतरिता इति भाव लेखिए —
लिख्यते स्थाप्यते इत्यर्थः । सुकविफणींद्रकठवल्लय[नि]ति पिगल-
कठाभरणतुल्यमित्यर्थः, कठाभरण यथा सखेह कठे स्थाप्यते, तथे-
दमपि सखेह पिगलेन कठे धृतमित्यर्थः, सोलहमन — षोडश-
माघाक, प्रतिचरण षोडश माघा यस्मिन्सन्तादृशमित्यर्थः, पादा-
कुलक — पादाकुलकनामक वृत्त भवतीति शेषः ॥ पादे माघा

१२० । १ टंकु (D) २ जउ (D) जो (E) ३ पावउ (A & D) पावहि
(B) पावउ (F) ४ पकावउ (A) पकाविस (D) पकावउ (F) ५ टंक (A
B & C) ६ हउ (F) ७ ज (F), जउ (C E & F) ८ धित्तव (B & C),
सेधउ (E) ९ पाआ (A) १० जो (A) ११ जउ (A) रं (D) १२ रं
(A & E) १३ (D & F) १४ सोर जउ (A E & F) सो जउ (D) १५ रं
(A) १६ (F) १७ पादाकुलकम् (B & C)

लिख्यन्ते इत्युक्तं, तत्र कियंत्यो मात्रा इत्यपेक्षायां षोडशमात्राक-
मिति हेतुगर्भं विशेषणम् । (E).

१२८ । गुरुवर्ण[गुरुणां] लघूनां वा एकोऽपि नियमो न हि
यत्र पदे पदे लेख्य उत्तमा रेखाः । सुकवेः फणींद्रस्य कंठवलयं
षोडशमात्रं पादाकुलकं ॥ पदे मध्ये, रेखा लघवः ॥ ३० ॥ (G).

१२९ । उदाहरति । सेर एको यदि प्राप्यते दृतस्य, मण्डा-
विंशतिः पच्यते नित्यं । टंकैकमितं यदि सैन्धवं प्राप्यते, यो भवति
रङ्गः स भवति राजा ॥ मण्डा पिष्टकं, सेरटङ्कौ परिमाणविशेषौ ।
दौनस्येयमुक्तिः । (C).

१३० । अथ पादाकुलकमुदाहरति सेर एकेति । सेर एकजौ
[जड] पावड घित्ता — सेरकैकं यदि प्राप्नुया[द्] दृतं, मंडा वीस
पकावड णित्ता — तदा विंशतिं मंडकान् पचामि नित्यं । तत्र च
जड — यदि टंकु एक सैधव पाश्चा — टंक एकः सैधवः प्राप्तः,
तदा जो हड रंक सोड हड राश्चा — योऽहं रंकः स एव अहं
राजा ॥ (E).

१३० । यथा ॥ सेरेति ॥ शेरैकं यदि प्राप्यते दृतं, मंडविंशतिं
पचामि नित्यं । टंकैकं यदि सैधवं प्राप्यते, योऽहं रंकः स एवाहं
राजा ॥ रंकोक्तिरियम् ॥ ३१ ॥ इति पादाकुलकम् ॥ (G).

[This differs from the Pádákulakam of Pingala's Sanskrit
Treatise. Vide Ghosha's compendium, pp. 22-24.—Ed.]

अथ चउबोला छंटः । (D) Son est (B & C)

सोनह' मत्तह' बेयि' पमाणह'

योथ चउत्यह' चारिटहा ।

मत्तह' सट्टि समग्गल जाणह'

चारि पञ्चा' चउबोला' कहा ॥ १३१' ॥

१३१ । चौ चउ बोला' पदयति बोलाह मभेति । म'सह मत्तह—
घोडग्रमावाभि बेयि—दासपि द्वितीयचतुर्थदोरणे उपादानाग्रपम-
हतीयावित्यर्थं चरणाविति ज्ञेयं [पमाणह—] प्रमाणयत, बीच
चउत्यह—द्वितीयचतुर्थदोरणयो' चारिटहा—चतुर्दंश माचा-
इति ज्ञेयं प्रमाणयतेति पूर्वणान्वयः, मत्तह सट्टि—षष्टिमांसा सम-
ग्गल जाणह—समया जानीत, चारि पञ्चा—चतुष्पाद चौ चउ-
बोला कहा—चौबोला कथय ॥ तत्र प्रथमचरणे घोडग्र, द्वितीये
चतुर्दंश, तृतीयेऽपि घोडग्र चतुर्थे च चतुर्दंश माचा पतति, तत
चौबोला नामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (F)

१३१ । घोडग्र माचा दयो पादयो [प्र]माणय ॥ द्वितीय-
[चतुर्थ]यो ध्यानयोश्चतुर्दंश ॥ माचाणां षष्टि समया जानीत
चतुर्थं पदेषु चौबोला कथय ॥ दयो प्रथमद्वितीययो घोडग्र, द्वितीय-
चतुर्थयोश्चतुर्दंशेत्यर्थः ॥ तच्चौबोला नाम कद ॥ (G)

१३१ । १ चारह (D) १ बोलाह (F) १ मत्तह (D) १ बेयि (A) १ वेय
(F) १ चउत्यह (D) १ इउउह (A) १ चउह (D) १ चउहार (F)
१ मत्तह (D) १ मत्ता (F) १ जाण (A) १ जाणह (D) १ चारि पञ्च (E)
१ चौबोला (E & F) १० ११ (F)

जहा, रे धणि मत्त मअंगज^१ गामिणि

खंजण^२लोअणि^३ चंदमुही^४ ।

चंचल जुव्वण^५ जात^६ ण जाणहि^७

छइल^८ समप्पहि^९ काइ णही^{१०} ॥ १३२^{११} ॥

चउवोला^{१२} ।

१३२ । अथ चौवोलासुदाहरति रे धणीति । रे धणि — धन्ये, मत्त मअंगज गामिणि — मत्तमतंगजगमने खंजनलोचने चंद्रमुखि चंचलं गच्छद्यौवनं ण जाणहि — न जा[ना]सि, अतः तत् कृद-
स्त्रेभ्यः विदग्धेभ्यः काइ एही — कुतो न समप्पहि — समर्पयसि ।
अथवा चतः चंचलम् अतएव गच्छद्यौवनं कृदस्त्रेभ्यो न समर्पयसि,
अतः त्वं काइ एही — किमपि न जानासि, यदि तु समर्पयसि
तदा अभिज्ञा भवसीति भावः ॥ (E).

१३२ । यथा रे इति ॥ हे वनिते मत्तमतंगजगामिनि
खंजनलोचने चंद्रमुखि ॥ चंचलं यौवनं याति न जानीहि चतुरे
समर्पयसि कायं किं वा न हि ॥ ३२ ॥ इति चौ[वो]ला
चंदः ॥ (G).

१३१ । १ मतंगज (D), मअंगज (F). २ पंजण (A), खंजण (F).
३ लोअण (A). ४ चंमुही (E). ५ जीव्वण (E). ६ जातं (E). ७ जाणहि
(A), जाणहिं (D), हि (E). ८ छइल (A), छइ (E). ९ समप्पज (A),
समप्पहिं (D). १० काइं (A), काइं एहीं (D), काइ एही (E).
११ ३२ (F). १२ चौवोला (F).

अथ रहु छंदः । (D)

पढम विरमइ^१ मत्त दह^२पंच, पअ वीअ^३ बारह ठवहु^४,
तीअ ठाँइ दहपंच जाणहु^५, चारिम रगारहहि^६,
पंचमे हि^७ दहपंच आणहु^८ ।

अडा^९सट्टी^{१०} पूरवहु^{११} अगगे दोहा देहु^{१२} ।

राअसेण^{१३} सुपसिद्ध^{१४} इअ^{१५} रहु^{१६} भणिज्जइ^{१७} एहु^{१८} ॥

१३३^{१९} ॥ [राजसेना]

१२२ । अथ नवपदप्रकरणम् ॥ प्रथमविरति माचा सु) पद्यदशसु
द्वितीये द्वादशसु स्थापय, तृतीये स्थाने पद्यदशसु जानौहि, चतुर्थे
चैकादशसु, पञ्चमे पञ्चदशसु आनय । अष्टपष्टि पूरयापे दोहा
देहि । राजसेन सुपसिद्ध रत्न भण्यते तत् ॥ अथ चोक्रसंज्ञै
पञ्चभि पदै अष्टपष्टिमांवा भवन्ति, अग्रे च दोहापादवतुष्टयेन
मिलित्वा नवपदै ॥ नवपदश्चन्द्रम सप्त गेदा भवन्ति, तत्रेद राज-
सेननामक रत्नमिदुच्यते । (C)

१२३ । अथ रहु(रहु) संज्ञयति पद्यमेति । भो गिण्या पढम-

१२१ । १ विरम (A) विरम (D) १ वर (E) १ वीर (C) २ दह
(F) ३ जाणु (B) जाणव (C) ४ रगारहि (A) रगारहिं (B & C)
रगारहिं (D) ५ ठ (A & E) च (C) ६ जावज (A & C) जावज (B)
७ रत्न वहु (F) ८ दहा (B & C) वहु (D) वहु (E) ९ सट्ट (A),
डुट्ट (F) १० दैज (F) ११ राजसेन (B) राजसेनि (A) राजसेन (F)
१२ सुपसिद्ध (E) १३ अच (A B & C) १४ रत्न (C) वहुज (D) रत्न (F)
१५ भणिज्ज (B & C) १६ रहु (C) १७ १८ (A) १८ (F)

प्रथमचरण इत्यर्थः दृष्टपञ्च मत्त — पञ्चदशसु मात्रासु विरमद् —
 विरमति विरामं ममाग्निं प्राप्नोतीत्यर्थः, प्रथमचरणे पञ्चदश मात्राः
 कर्तव्या इति भावः । वीअ — द्वितीये पअ — पादे वारह —
 द्वादश मात्रा इति शेषः, सर्वत्र यथा यथा योजनीयः, ठवज्ज —
 स्थापयत । तीअ ठाद् — तृतीये स्थाने तृतीयचरणे इत्यर्थः दृष्ट-
 पञ्च मात्राः जाणज्ज — जानीत । चारिम — चतुर्थे चरणे इति शेषः,
 इदं च यथापेक्षमन्यत्रापि योज्यं, एगारहहि — एकादश मात्राः
 जानीतेति पूर्वेणान्वयः । पञ्चमे उ — पञ्चमेऽपि चरणे दृष्टपञ्च —
 पञ्चदश मात्राः आणज्ज — आनयत । एवंप्रकारेण अठ्ठामठ्ठी — अष्ट-
 षष्टिर्मात्राः पूरवज्ज — पूरयत, अग्रे अष्टषष्टिर्मात्रांते दोहा —
 द्विपदिकां तेरह मत्तेत्यादिना पूर्वमुक्तां देज्ज — ददत । एज्ज —
 एषा रज्जा, [इअ —] इयं सुप्रसिद्धा — सुप्रसिद्धं यथा स्यात्तथा राअ-
 सेण — राजसेना इत्यपि भण्जिद् — भण्यते ॥ एतस्या राजसेना
 इति नामान्तरमपि कथ्यत इत्यर्थः । (E).

१३३ । अथ रंडामाह ॥ पठनेति ॥ प्रथमा विरतिर्मात्रासु
 दशपञ्चसु, पादे द्वितीये द्वादशसु स्थापय, तृतीयस्थाने दशपञ्चसु
 जानीहि, चतुर्थे एकादशसु, पञ्चमे दशपञ्च मानय । एवमष्टषष्टिं
 पूरय, अग्रे दोहां देहि ॥ राजसेनसुप्रसिद्धिता रंडा भण्यते एषा ॥
 प्रथमतृतीयपञ्चमे पादे पञ्चदश मात्रा द्वितीये द्वादश चतुर्थे
 एकादशेति द्वा[अष्ट]षष्टिर्मात्रा भवन्ति, तदुपरि दोहा देयेति ॥
 राजसेनो राजसेनप्रसिद्धिं प्रापित इति केचित्, राजसेनेति नामां-
 तरप्रसिद्धिं प्रापितेत्यन्ये ॥ सा रंडेति भण्यते ॥ ३४ ॥ (G).

विसम तिकल^१ संठबहु तिखि पाइक^२ करहु^३ लइ^४
 अंत^५ एरेद^६ कि विष्य पढम^७ वेमत्त अवर^८ पइ^९ ।
 सम पथ तिअ पाइक सम्बलहु^{१०} अंत विसज्जहु^{११}
 चउठा चरण^{१२} विअरि^{१३} एक लहु कट्टिअ लिज्जहु ॥
 इम^{१४} पंच पाअ^{१५} उट्टवण^{१६} कइ
 बत्थु एणम पिंगल^{१७} कहइ^{१८} ।
 ठवि दोसहीण^{१९} दोहाचरण
 राजसेण^{२०} रहुउ^{२१} भणइ ॥ १३४^{२२} ॥ छप्पअ ।

१३४ । तत्र गणव्यवस्थामाह । विषमे चिकल सस्थापय, चोन
 पदातिकान् कुरु नीत्वा प्रथमे नरेन्द्र कि विप्रोऽन्ते द्विमाचोऽपर-
 पदे । समे पदे चय पदातिका सर्वरघुरन्ते विसृज्यता, चतुर्थ-
 चरणे विचार्य एकलघुर्द्वया मीयताम् ॥ एव पद्यपदोत्थापन वन्ध-
 नाम पिङ्गल कथयति । स्थापयित्वा दोषहीनान् दोहाचरणान्
 राजसेननामा रण्डा भण्यते ॥ विषमे प्रथमे द्वितीये पञ्चमे पादे

१३४। १ विकल (B) २ पाइक (D) ३ Non est (F) ४ लइ (E)
 ५ अंत and पढम transposed in (F) ६ एरेदु (D) एरेदु (b & F)
 ७ पढमे (B & C) ८ अवर (B & C) ९ पइ (B C & E) मइ (F)
 १० वज्ज (F) ११ विज्जइ (B) विज्जल (D) विज्ज (F) १२ चउ चरण (C
 & F) चौठा चरण (E) १३ अपि (A) विअ रिअ (C) १४ इम (A B
 C D & F) इ short V do झाक १ p 7 १५ पाअ (D) १६ उट्टवण
 (D) उट्टवण (F) १७ वत्थु (A) वत्थु (L) १८ पिङ्गल (D & F) १९ कुवर
 (A B C & D) कवर (b) २० दोसहीण (B) २१ राजसेण (B)
 २२ एउर (B) एउर (C) एउर (D) एउर (E) एउर (F) २३ २८ (A)

एकस्त्रिकलस्त्रयः पदातिकाश्चतुष्कलगणाः कार्य्याः, नीत्वा ज्ञात्वा,
प्रथमपादे तु नरेन्द्रः किंवा विप्रश्चरमगणः । नरेन्द्रो जगणः, विप्र-
श्चतुर्लघुः । अपरपादे तृतीये पञ्चमे चान्ते द्विमात्रो द्विलघुस्तेन
चरमो यः चतुष्कलस्त्रुतीयपञ्चमयोरुक्तः स भगण इति वदन्ति ।
समपादे द्वितीये चतुर्थे च त्रयश्चतुष्कलाः, तत्रान्तिमः सर्व्वलघु-
श्चतुर्थचरणस्यैकादशमात्रत्वात् चतुष्कलगणत्रयं [न] सम्भवत्येव,
अतोऽन्तिमगणे लघुरेको विकर्षणीयः । वस्तित्यपि एतस्य कुन्दसो
नाम । नाम प्राकाशे । (C).

१३४ । अथ रंडायां तावन्तावन्मात्रा तत्तच्चरणे देया इत्युक्तं,
तत्र विप्रा[न्या]सप्रकारमाह विषमेति । विषम — विषमे पादे प्रथमे
तृतीये पंचमे चेत्यर्थः, आदौ त्रिकल संठवज्ज — त्रिकलं स्थापय,
ततश्च त्रिकलानंतरमित्यर्थः तिणि पादद्वय — त्रीन् पदातीन्
चतुष्कलानित्यर्थः करज्ज — कुरुत, पठम — प्रथमे पादे अंत —
अन्ते प्रथमपादांते इत्यर्थः एरिंद किं विष्णु — नरेन्द्रं मध्यगुरुं
जगणं किंवा विप्रं चतुर्लघ्वात्मकं गणं कुरुतेति पूर्वेणान्वयः, तथाच
प्रथमे चरणे त्रिकलानंतरं कर्त्तव्येषु त्रिषु चतुष्कलेषु तृतीयश्चतु-
ष्कलो जगणस्वरूपो विप्ररूपो वांते कर्त्तव्यः न तु पृथगिति हृदयं ।
अवर पञ्च — अपरपादे विषमचरणगणविचारस्यैव प्रक्रांतत्वात्प्रथमा-
दपरस्त्रिन् विषमे तृतीये पंचमे च पादे इत्यर्थः वे मत्त — वे मात्रे
द्वौ लघू इत्यर्थः, उदाहरणानुरोधाच्च मात्राशब्दो लघुवाची,
अन्ते देये इत्यर्थः, तथाच तृतीयपंचमकानंतरदेयेषु चतुष्कलेषु
तृतीयो गणः भगणो देय इति भावः तस्यैव द्विलघ्वन्तत्वात् ।

अथ विषमचरणव्यवस्थां विधाय ममचरणव्यवस्थामाह मम
पञ्च इति ।। मम पञ्च — ममे पादे द्वितीये चतुर्थे चेत्यर्थं चादौ
विषय पारङ्ग — दौ पदाती चतुष्कलावित्यर्थं, अत — अते चतु-
ष्कलदयान्ति पादान्ति चेत्यर्थं मध्यमस्तु — सर्वलघु भिमञ्जर-
विद्युजत, चौ[चउ]न्या चरण — चतुर्थचरणे अंति इति पूर्वतनमनु-
पग्नोय, विचार्य सावधानतया ण्डकञ्ज — एक लघु कश्चि
लिङ्ग — निम्नाप्य श्रद्धता द्वितीयचरणातिमगणपिचया चतुर्थ-
चरणातिमगणे एको लघुर्नून कर्त्तव्य, तत्र एका भाषा न देयेति
वदथ ॥ तथाच ममे पदे चतुष्कलदयान्ते सर्वलघुनाम्बकगणदानमुक्त,
तत्र चतुर्थचरणे चतुष्कलदयानन्तर सर्वलघु चिकलो देय, द्वितीये
च सर्वलघुचतुष्कला देय इति व्यवस्था ।

इम पञ्च पाञ्च लङ्गवण कइ — एव पञ्चपादोद्भवण हुना, लङ्ग-
वन विन्यास, तथाच एव पञ्चपादविन्यास कल्पेत्यर्थं, दोमहोव
दोहाचरण — दावहीनदाहाचरणान् अस्तेत्यादिना [Vide अं. ११
p. 143—144] पूर्वाङ्गप्रथमद्वितीयचरणवत्त्वरूपदोषरहितान् दोहा-
चतुश्चरणानित्यर्थं, ठवि — स्थापयित्वा पूर्वाङ्गचरणपञ्चकागन्तर दोहा
दत्तेत्यर्थं, पिङ्गल वत्सुणाम — वस्तुनामक रत्न कहइ — कथयति,
एतदेव राक्षसण रङ्गउ — राजसेनरडा च एतस्मैव राजसेना रङ्गेति
च नामांतर भणइ — भणति ॥ (E)

१३४ । अस्याद्भवनिकामाह ॥ विषमेति ॥ विषमेषु चिक इ]
सम्भाष्यतां, अथ पदातयस्तत, अंति मरिद्वं कि विष, प्रथमे दे मावे
अवर — मध्ये ॥ विषमेषु प्रथमद्वितीयचरणेषु चरणेषु, पदातिवस्तु

जहा,

भमइ महुअर^१ फुल्ल^२ अरविंद^३, एवकेसु^४ कारण जुलिअ^५,
सव्वदेस पिकराव^६ चुल्लिअ, सिअल पवण लहु बहइ,
मलअ कुहर एव^७ वल्लि^८ पेल्लिअ ।

चित्त^९ मणोभव सर^{१०} हणइ दूर दिगंतर^{११} कंत ।

किम^{१२} परि अण्णउ वारि^{१३} हउ एम^{१४} परि पल्लिअ^{१५} दुरंत ॥

१३५^{१६} ॥ राजसेना ।

फलः ॥ तत्र प्रथमे पादे द्वौ [?] इति द्वितीये न कार्य इत्यर्थः, एवं च
द्वितीये द्वादश चतुर्थे एकादश मात्रेति निष्कर्षः ॥ द्वितीयचतुष्कल-
स्थाने जगणश्चतुर्लघुवां देयः ॥ अवरयोस्तृतीयपंचमयोरन्ते लघुद्वयं
देयमित्यर्थः ॥ समयोः पादयोः द्वौ पदाती सर्वत्र लघुमन्ते विम-
र्शय ॥ चतुर्थचरणो विचार्य एकं लघुमाह्वय क्रियतां ॥ एवं पंच-
पादोद्वनं कृत्वा वस्तुनाम पिंगलः कथयति, स्थापयित्वा दोषहीनं
दोहाचरणं राजसेनरंडामिति भणति ॥ (G).

१२५ । १ मज्जर (F). २ फुल्ल (A), पल्लो (F). ३ अरविंद (D). ४ एव-
केसु (F). ५ चुल्लिअ (D), डल्लिअ (F). ६ पिकराव (A), पिकरावे (B &
C), पिअ राव (D), पिक राग (F). ७ मज्जरश्च कुहर वप (C). ८ वल्लिअ (D).
९ चेउ (B & C). १० सर (B). ११ दिगंत (F). Three letters dropt
after त in (C). १२ केम (A), के (B & C). १३ वारि (C), वादिरि (E).
१४ पा एव (C), ए short. Vide श्लोक ५. p. 7. १५ पल्लि (A), पल्लिअ (C),
मल्लि (F). १६ २० (A), २१ (F).

१३५ । उदाहरति । भ्रमति मधुकरः फुल्लमरविन्दः, मवकिशुक-
काननं ग्लुष्टितं सर्वदेशं पिकरावेण घूर्णितं, ग्रीतमपवनो ल-
वहति, मलयकुहरनववक्षी प्रेषयति । चित्तं मनोभवप्ररो रन्ति
दूरदिगन्तरे कार्यं मा ।] । किमुपयात्मानम् उद्हरिष्यामि, य-
पतितो दुरन्तः ॥ किमुपरि किमु पात्रमेव चहारयिष्यामि
जीविष्यामीति यावत्, दुरन्तः समय इति यावत् । विरहिष्या
उक्तिरियम् । (C)

१३५ । रश्ममुदाहरति भ्रमति । मधुकर — मधुकरा भ्रम-
भ्रमति, फुल्लमरविन्द — पुष्पितान्तरविदानि, काण्ण — काननानि
[एवमेव —] मवकिशुकैः जुलिष्य — ज्वलितानौव भातौ, ति] प्रेष-
सर्वदेशं — सर्वदेशं पिकराव जुलिष्य — पिकरावेदुन्मुक्ति निमीत-
इति यावत्, कोकिमालापानाकर्णं मृगतकदर्पवाधया क्वोऽपि
देलि गो] नि पीत इव भातौति भावः, मलय कुहर एव वक्षि-
पेक्षिष्य — मलयकुहरनववक्षी प्रेषयित्वा ता कपयिष्येत्यर्थः, विरह-
श्रवण — ग्रीतम अपन लज्ज — लघु मद यथा स्थानथा वरद-
वहति । चित्तं मनोभव मर दण्ड — चित्तं मनोभव प्ररैहेति, कत-
— कात दूरे दिगन्तरे एव, दुरन्त दुष्ट शतो यस्य [म] तादृश
समय इति प्रेष परिपलिष्य — परिपतितः, अयत्त — आत्मानं
किम् परि — कया परिपाश्या क्वारिहत्त — रक्षिष्यामि ॥ (E)

१३५ । यथा ॥ भ्रमेति ॥ भ्रमति मधुकरः, फुल्लान्तरविदानि
मव किशुककाननं पुष्पितं सर्वदेशं पिकरो रागं वहते, ग्रीतम-
पवनो लघु वहति मलयकुहरनववक्षी प्रेषयित्वा । चित्तं मनोभव-

करही गुंदा मोहिणी^१ चारुसेणि^२ तद् भद्र ।

राजसेण तालंकि^३ पित्र^४ सत्त वत्यु^५ णिप्पंद^६ ॥ १३६ ॥

दोहा ।

प्ररो हंति, दूरं दिगंतरे कांतः । केन प्रकारेणात्मा वारणीयः
एवं दुरंतः एवं प्रकारेण दुरंतः ॥ ३६ ॥ (G).

१३६ । करभी नन्दा मोहिनी चारुसेनौ तथा भद्रः ।
राजसेनः ताडङ्कः प्रियाणि सप्त वस्तुनि निष्पन्नानि ॥ कवीनां
प्रियाणि । (C).

१३६ । अथैतस्यैव भेदानां संख्यं नामान्याह करहीति । पित्र
— हे प्रिये करभी नन्दा मोहिनी चारुसेना तथा भद्रः । राजसेनः
तालंकिनी इति सत्त — सप्त वत्यु णिप्पंद — वस्तुनिस्यंदाः वस्तु-
नामकस्य पूर्वोक्तवृत्तस्य निस्यंदा भेदा इत्यर्थः ॥ रङ्गाया एव वस्तु
राजसेन इति च नामांतरम् । (E).

१३६ । दोहांतस्य रंतेति जातिनाम्नो वृत्तस्य भेदानाह ॥
करहीति ॥ करभी १, नन्दा २, मोहिनी ३, चारुसेना ४, तथा
भद्रा ५ । राजसेना ६, तालंकिनी [७] प्रिये सप्त वस्तुभेदाः ॥ प्रिये
इति संबुद्धिः ॥ ३७ ॥ (G).

१३६ । १ मोहिणी (A & F). २ चारुसेणी (A, B & C), चारुसेण (E).
३ तालंकि (E). ४ किय (A). ५ वरदु (A). ६ णिप्पन्न (B), णिप्पण (C),
णिप्पंद (D), णिप्पल (E). ७ ३१ (A), ३० (F).

पठम तीअ' पंचम पअइ तेरइ मत्ता जासु ।

बीअ चउत्थ' एगारहि' करहि' भणिज्जइ' तासु ॥ १३७' ॥

दोहा ॥ [इति] करही' । (C)

१३० । प्रथमद्वितीयपञ्चमपादेषु चयोदश माचा यस्या । द्वितीय-
चतुर्थयोरेकादश करभी भण्यते सा ॥ अत्र चान्ते दोहा सर्वत्रैव
बोधा, पादपञ्चक एव विशेष क्रियते, तत्र च चिकल चतुष्कल
द्वय द्विकलगणा कार्या, समे चतुष्कलद्वय त्रिलघु चेत्येवमन्यत्रापि
विचार्य्य व्यवस्थेयम् । (C)

१३७ । तेषु प्रथम करभी सचयति पठमेति । जासु — यस्या
प्रथमद्वितीयपञ्चमपादेषु तेरइ मत्ता — चयोदश माचा । बीअ
चउत्थ — द्वितीयचतुर्थयोश्चरणयोरिति शेष, एगारहि — एका
दशैव माचा भवतीत्यर्थः, तासु — तस्या करहि — करभीति
नामेति शेष भणिज्जइ — भण्यते ॥ अथमभिप्रायः, पूर्ववस्तुच्छदधि
प्रथमे चरणे पचदशमाचा द्वितीये द्वादश तृतीये पचदश चतुर्थे
एकादश पचमे पचदश देया इति फलितं, तत्रैव प्रथमद्वितीयपच
मचरणेषु प्रथमोपात्तचिकले माचाद्वय दूरीकृत्य द्वितीयचरणे
चातोपात्तसर्वलघुचतुर्माचिके एका माचा दूरीकृत्य चतुर्थे च
पूर्व(व)देव सस्त्राप्याये दोहा दत्त्वा करभी वाच्या, न तु (७) विधम-
पादेषु प्रथमोपात्तचिकले माचाद्वय न्यून कर्तव्यम् । अतोपात्त

१३० । १ तीमच (C) तीर (D) २ चउथ (A) ३ एगारहि (A) एगार
हि (B & C) एगारहि (D) एगारहि (E) ४ करइ (F) ५ भणिज्जइ
(B & C) भणिज्जइ (F) ६ ११ (A) १८ (F) ७ करहि (B)

पठम तीअ पंचम पअह मत्त होइ^१ दहचारि ।

वीअ^२ चउत्थ^३ एगारहि^४ एंद भणिज्ज^५ विअरि ॥ १३८^६ ॥

दोहा । [इति] एंद । (A, B & C).

जगणभगणेषु चेत्यत्र किं विनिगमकमिति चेत्, सत्यं, सामान्या-
नालिङ्गितविशेषाभावात् पूर्वोक्तं रङ्गानियमानामुत्तरत्राप्यावश्यक-
तया करभ्यामपि प्रथमचरणांते जगणविप्रान्वतरस्य, तृतीयपंच-
मयोश्च भगणस्यावश्यं स्थापनीयत्वात्प्रथमपरित्यागे मानाभावाच्च
प्रथमोपात्तचिकलमध्यत एव मात्राद्वयं न्यूनं विधेयं, द्वितीये च
समचरणे अंते सर्वलघुर्देय इति नियमस्य पूर्वसुक्तत्वात् अंते सर्व-
लघुस्थापनमावश्यकमिति चतुर्थचरणसाम्यतया द्वितीयचरणस्थापने
बाधकाभावादन्तिमसर्वलघ्वात्मकगणमध्यत एव ह[ए]का मात्रा
न्यूना विधेयेति न कश्चिद्दोष इत्यस्मत्तातचरणोपदिष्टः पंथाः
सुधौभिर्विभावनीयः । यत्तु विषम आयुपात्तचिकलमध्ये मात्राद्वयं
न त्याज्यमेककलगणाभावादिति, तत्र आर्यायामुत्तरार्द्धे षष्ठस्यै-
वात्रापि प्रथमस्यैककलस्य स्थापने बाधकाभावात् । (E).

१३७ । पठमेति ॥ प्रथमतृतीयपंचमे पादे त्रयोदश मात्रा यस्य ।
द्वितीयचतुर्थयोरेकादश करभी भण्यते सा ॥ अंते दोहा देयेति
सर्वत्र शेषः ॥ ३८ ॥ (G).

१३८ । १ हो (A). २ विष (A). ३ चउत्थ (A), चतुत्थ (F). ४ एगार-
रह (A), इगाररहि (B), इगाररह (C), एगाररहि (D), एगाररहि (E).
५ सुपिज्ज (A & C), सुपिज्ज (B). ६ १३८ (A), १८ (F).

पठम तीअ पंचम पअह एवदह मत्ता जासु ।

वीअ चउत्य एगारहि तं मोहिणि मुणि आसु ॥ १३६ ॥

दोहा । [इति] मोहिणी । (B & C)

१३८ । विषमे मावा भवन्ति चतुर्दश । ममे एकादश नदा भण्यते विचार्य ॥ (C)

१३८ । अथ नदा लक्षयति पठमेति । यच्च प्रथमद्वितीयपदमपादेषु दशचारि — चतुर्दश मत्त होइ — मावा भवति । वीअ चउत्य एगारहि — द्वितीयचतुर्थयोरेकादशैव मावा भवतीति पूर्वतनानुषंग, त विचारि — विचार्य णद भणिञ्ज — नदां भण ॥ अत्रापि पूर्वोक्तरीत्या विषमपादेषु प्रथमोपात्तचिक्लमध्यत एव एका मावा दूरीकृत्य द्वितीयपादे चातस्यचतुर्लक्षात्मकगणमध्यत एका मावा त्यक्त्वा चतुर्थं पूर्ववदेव स्थापयित्वागे दोहा दत्ता नदा वाच्या इति निष्कर्षः । (F)

१३८ । पठेति ॥ चतुर्दशमावाभिर्नन्देति । जेव पूर्ववत् । एवमप्येऽपि ॥ ३८ । G)

१३८ । विषमे नवदश मावा यस्यां । ममे एकादश वा मोहिनी ज्ञायतामियम् ॥ (C)

१३८ । अथ मोहिनी लक्षयति पठमेति । यस्यां प्रथमद्वितीयपदमपादेषु एवदह मत्ता — एकोनविंशतिमावा । वीअ चउत्य

१३८ । १ बीह (D) २ चउत्य (A) चतुस्य (F) ३ एगारहि (A) एगारहि (B) एगारहि (D) एगारहि (F) ४ ३८ (A) ५ रुदि (A) रुदि (F) ६ ३८ (A) ७ (F)

पठ्य तीञ्च पञ्चम पञ्चह मत्त^१ पणरह^२ जासु ।
वीञ्च चउत्थ^३ एञ्चारहि^४ चारुसेणि^५ मुणि आसु^६ ॥ १४० ॥
दोहा । [इति] चारुसेणी । (B & C).

एञ्चारहि — द्वितीयचतुर्थयोरेकादशैव मात्रा भवन्ति, तं—तां
आसु — एनां मोहिणी [—मोहिनीं] मुणि — जानौहि ॥ अत्र
विषमेषु त्रिकलानन्तरं चत्वारचतुर्मात्रिका विधेयान्तेष्वेव प्रथम-
पादांते जगणो विप्रो वा विधेयस्तृतीयपञ्चमयोश्चांति[म]भगण एव
विधेयो द्वितीये चांतिममध्यत एव एकां मात्रां निष्काम्य चतुर्थं च
पूर्वदेव संस्थाप्याग्रे दोहां दत्त्वा मोहिनी वाचेति व्यवस्था । (E).
१३८ । पठेति ॥ एकोनविंशतिमां मोहिनीं जानीत ॥ ४० ॥ (G).
१४० । विषमे मात्राः पञ्चदश यस्यां । समे एकादश चारुसेनी
जायतामियम् ॥ (C).

१४० । अथ चारुसेनां लक्षयति । जासु — यस्याः प्रथम-
द्वितीयपञ्चमपादेषु पणरह — पञ्चदश मत्त — मात्राः । वीञ्च चउत्थ
— द्वितीयचतुर्थयोः पादयोः एकादशैव मात्रा भवन्तीति शेषः,
आसु — एनां चारुसेनां भण — कथय ॥ अत्र विषमचरणान्
वस्तुन इव संस्थाप्य द्वितीयचतुर्थौ चरणौ करभ्या इव विधाप्याग्रे
दोहां दत्त्वा चारुसेना वाचेति निष्कर्षः । (E).
१४० । पठेति ॥ पञ्चदश चारुसेना ज्ञेया ॥ ४१ ॥ (G).

१४० । १ मत्ता (F). २ पणर (B), पणरह (F). ३ चउत्थ (A). ४ एञ्चा-
रहि (A, D & E), इञ्चारहि (B & C). ५ चारुसेणी (B), चारुसेण (D
& E). ६ भणु जासु (A). ७ ३५ (A), ४१ (F).

पढम तीअ पंचम पअह मत्ता दहपंचाई ।

वीअ चउत्था^१ बारहहि^२ भद णाम कहि आई ॥ १४१ ॥

दोहा । [इति] भद । (B & C)

पढम तीअ पंचम पअह मत्त पणरह^१ जासु^२ ।

सम बारह अरु^३ एकदह राअसेण^४ भण^५ तासु^६ ॥ १४२ ॥

दोहा । [इति] राअसेण । (B & C)

१४१ । विषमे माचा पद्यद्वय । समे दाद्वय भद्रनाम उच्यते भण्यते वा ॥ (C)

१४१ । अथ भद्रं लक्षयति पढमेति । प्रथमद्वितीयपञ्चमपादेषु माचा^१ पद्यद्वय, द्वितीयचतुर्थयोर्दाद्वय माचा. भवति, आह — एतच्च भदेति नाम कथितम् ॥ अथ चतुर्थे पद्यस्तुमांशिका चन्ये वस्तुन-
दवेति निष्कर्षः । (E)

१४१ । पढेति ॥ द्वितीयचतुर्थयोर्दाद्वय, भद्रा नाम कथ्यते ॥
४९ ॥ (G)

१४२ । विषमे माचा पद्यद्वय । द्वितीये दाद्वय, चतुर्थे एकाद्वय,
राजसेनो भण्यताम् ॥ (C)

१४२ । अथ पूर्वे विषम निकलेत्यनेन [Vide पद्य (१३) p. 230]
लक्षितमपि राजसेनापरनामक वस्तु वृत्तं करहो भदेत्यथ तदन्य-

१४१ । १ चउत्थे (A) २ बारह (A), बारह (B & C) ३ ११ (A),
४९ (F)

१४२ । १ पणर (B) पणरह (F) २ जासु (A) जासु (D) ३ बारह (A),
४ राजसेन (E) ५ वस्तु (B, C & D) ६ जासु (A), जासु (D) ७ १३ (A),
४९ (F)

पठम तीअ पंचम पअह मत्ता सोलह जासु ।

सम वारह अरु^१ एकदह तालंकिणि भणु^२ तासु ॥ १४३^३ ॥

दोहा । [इति] तालंकिनी^४ । (A).

इति रंडाप्रकरणम्^५ । (A, B & C).

एव राजसेनः कथित इति भ्रमनिरामाये पुनस्तमेव लक्षयति
पठमेति । प्रथमतःतीयपंचमपादेषु मात्राः पंचदश यत्र । समे चरणे
द्वादश अरु — अथच एकदह — एकादश राजसेनं भणत च ॥
एतन्निष्कर्षश्च पूर्वमेव कृतः । (E).

१४२ । पठेति ॥ समे द्वादशान्यदेकादश राजसेना भण्यते सा ॥
समे प्रथमे[द्वितीये] अन्यत् चतुर्थेऽर्थः ॥ ४३ ॥ (G).

१४३ । विषमे मात्राः षोडश, द्वितीये द्वादश, चतुर्थे एकादश,
ताडङ्किनी भण्यताम् ॥ (C).

१४३ । अथ ताडं[लं]किनीं लक्षयति पठमेति । यस्याः प्रथम-
द्वितीयपंचमपादेषु सोलह — षोडश मात्रा भवन्तीति शेषः । समे —
द्वितीये चतुर्थे च द्वादश अथच एकदह — एकादश मात्रा भवन्-
तीति शेषः, यथायथं योजनीयः । द्वितीये द्वादश मात्रा भवन्ती-
त्यर्थः । तासु — तां ताडं[लं]किनीं भण ॥ अत्र विषमपादेषु
[ज]गणान्ता विप्रान्ता वा चत्वारश्चतुष्कलाः कार्याः, समौ च पूर्ववत्,
अग्रे दोहां दत्त्वा ताडं[लं]किनि[नी] वाच्येति निष्कर्षः । * इति
श्रीपिंगलप्रकाशे रंडाप्रकरणम् ॥ * (E).

१४३ । पठमेति । * * * तालंकिनी भण्यते सा ॥ ४४ ॥ (G).

१४२ । १ वा (A, B & C). २ भणि (B), भण (D). ३ ६८ (A), ४४
(F). ४ तालकी (B & C). ५ इति रंडा (F).

अथ पद्मावती छंदः । (D)

भणु^१ पउमावती^२ ठाणं ठाणं
चउ^३मत्ता गण^४ अड्डाआ^५,
धुअ कणो करअल^६ विण्णो चरणो
पाए^७ पाअ उकिड्डाआ^८ ।
जइ पलइ^९ पओहर^{१०} किमइ^{११} मणोहर^{१२}
पौडइ^{१३} तह गाअक्क^{१४}गुणो^{१५},
पिअरहि^{१६} संतासइ कइ^{१७} उब्बासइ
इअ^{१८} चंडालचरित्त गणो ॥ १४४^{१९} ॥

१४४ । भण पद्मावतीं स्थाने स्थाने चतुर्मांसा गणा चट्टौ ।
अथ के गणा इत्याह, ध्रुव कर्ष करतल विप्रचरण पादे पादे
छल्लष्टस्याप्या । यदि पतति पयोधर किमय मनोहर पौडयति
तथा नायकगुण तथा न यो जन प्रियवत्सस्यापयति, कविमुदास-
यति, अथ चण्डालचरित्तगण ॥ कणो दिगुह SS. करतलमन-

१४४ । १ भण (D & C) २ पद्मावती (A) पउमावती (B & C) पद्मावती
(E) पद्मावती (b) ३ अथ (A) चो (E & F) ४ गणा (F) ५ गणा
(B & C) चडाआ (b) ६ करअल (B & C) ७ पाए (A) ८ उकिड्डाआ
(B & C) उकिड्डाआ (b) ९ पइ (A) १० पयोहर (B & C)
११ किमइ (b) १२ मनोहर (A) मनोहर (C) १३ पौडइ (C)
१४ गणा (b) १५ गणा (F) १६ विप्रचरण (A B & C) विप्रचरी (b)
१७ कवि (F) १८ इअ (B & C) १९ १८ (A) २० (F)

गुरु ॥५, विप्रः सर्वलघुः ॥॥॥, चरण आदिगुरुः ॥॥, एते यथेच्छं
स्थाप्या न तु क्रमनियमः । अत्र च जगणः सर्वथा न कार्यः । (C).

१४४ । अथ पद्मावतीं लक्षयति भणु पोमावतीति । यत्र
कणो — कर्णः गुरुद्वयात्मको गण इत्यर्थः, करञ्जल — करतलं गुर्वेतः
सगण इत्यर्थः, विष्णो — विप्रश्चतुर्लघुको गण इत्यर्थः, चरणः गुर्वा-
दिर्भगण एत एवेति शेषः चउमना — चतुर्मात्रिकाः अट्टाञ्चा —
अष्टौ गणाः पाए पाञ्च — [पादे पादे] देयाः प्रतिचरणमित्यर्थः,
ठाणं ठाणं — खले खले, उकिट्टाञ्चा — उत्थष्टाः अधिका वङ्गश-
इति यावत् पतन्ति । यत्र प्रतिचरणं स्थापनौया अष्टौ गणाः कर्ण-
सगणविप्रभगणस्वरूपा एव पतन्ति नान्य एत एव पौर्वापर्येण पुनः
पुनः वाराष्टकं पतन्तीति यावदित्यर्थः, तां पोमावती — पद्मावतीं
भण पद्मावतीनामकं तद्वृत्तं कथयेत्यर्थः । अत्र ञद् — यदि
पञ्चोहर — पयोधरः मध्यगुरुर्जगण इत्यर्थः पलद् — पतति, तद् —
तदा किमपि मनोहरं सम्यक् न भवतीति शेषः, किंतु चंडाल-
चरित्रः इञ्च — अयं जगणाख्यो गणः एणञ्जगुणो — नायकगुणं
पीडयति, पिञ्चरहि — पितरं संवामयति, अतएव कद् उव्वामद् —
कविमुद्दामयति ॥ अत्र जगणे पतिते यस्य कवित्वमेतच्छब्दमा
भवेत्स राजा नश्येत्, नष्टे च तस्मिन्नेतादृशकवित्वनिर्माणकर्त्रा
कविनापि बंधनताडनादिव्यथा प्राप्तयेति, अत्र जगणः सर्वथा न
देय इति भावः । (E).

१४४ । भणु इति । भण पद्मावतीं स्थाने स्थाने चतुर्मात्र[त्रि]कं
गणाष्टकं ॥ मात्रा गण[य]ति ॥ ध्रुवेति ॥ ध्रुवं कर्णः करतलं विप्र-

जहा, भञ्ज भञ्जिञ्ज' वंगा भंगु' कलिंगा

तेलंगा' रणमुक्कि चले,

मरहडा' धिडा' लग्गिञ्ज' कडा'

सोरडा भञ्ज' पाञ्च पले ।

चंपारण कंपा पब्बञ्ज' झंपा

ओत्था' ओत्थी' जीव हरे',

कासीसर' राणा' किञ्चउ' पञ्चाणा'

विज्जाहर भण' मंतिवरे' ॥ १४५' ॥ पद्मावती

खरण पादे पादे चलिष्ट, यदि पतति पयोधर किमपि :
मनोहर, पीडयति तथा नायकगुण, पितरमपि मतापयति, कवि
सुदासयति इति चडाखवरिचो गण, जगण इत्यर्थः ॥ दिगुरु कर्ण
करतल सगण विप्रद्यतुर्दधुखरणो भगण ॥ तत्र जगणस्य दुष्ट-
फलत्वाच्च कार्य इति ॥ दशाष्टपतुर्दंशसु यति ॥ ४५ ॥ (G)

१४५। उदाहरति । भञ्जभञ्जा वङ्गा भञ्जा कलिङ्गा तेलङ्गा
रणमत्ताक्षलिता, महाराष्ट्रा दृष्टा नग्नकोष्ठा सौराष्ट्रा भयान्पदे

१४५। १ भञ्जिञ्ज (C & E) २ भञ्ज (A) भङ्ग (C) भञ्ज (E) ३ वेरगा
(C) ४ मरहडा (B & C) मरहट्टु (E) ५ धिडा (A) ६ लज्जिञ्ज (F)
७ कडा (B & C) कडा (F) ८ वञ्ज (A) पञ्च (B & C) ९ पञ्चद (C)
१० ओत्था (A) ओत्थी (D & F) ११ चान्नी (A) १२ जीव हरे (A &
O) जीवपर (F) १३ पञ्चकोपर (C) १४ पञ्चा (D) राणा (F) १५ किञ्च
(A) विरञ्च (E) १६ पञ्चाणा (F) १७ भणु (B & C) १८ भान्णवर (B)
मंतिवरे (E) १९ ३० (A) २१ (F)

पदे पतिताः । चन्दनेन[?] कम्पिताः पर्वतसर्पा उत्थितोत्थिताः
जीवितं हापितवन्तः काशीश्वरराणाः कृतोपयानाः विद्याधरोभणति
मन्त्रिवरः ॥ राणाः तत्तद्देशीयाः चित्रियाः पराजिताः पर्वते कृतः
सर्पा यैः ते तथा कृतोपयानाः कृतपलायनाः । कस्यचिद्राजः
स्मृतिरियम् । (C).

१४५ । अथ पद्मावतीमुदाहरति भञ्ज भञ्जिञ्च इति । यदा
काशीसर राणा — काशीश्वरेण दिवोदासेन राजा, पञ्चाणा —
प्रयाणं किण्व — कृतं, तदा वंगा — वंगदेशीया राजानः भञ्ज
भञ्जिञ्च — भयेन भग्नाः कृताः, भग्न कलिङ्गा — पलायिताः
कलिङ्गाः, तैलङ्गा रण मुक्कि चले — तैलङ्गाः रणं मुक्ता चलिताः,
धिष्ठा — धृष्टा रणनिर्भीका इत्यर्थः मरहृष्ट — महाराष्ट्राः कृष्ठा —
काष्ठासु दिक्षु लङ्गिञ्च — लङ्गाः पलाय्य दिगंतं गता इत्यर्थः, सौ-
राष्ट्रा भयेन पादपतिताः, पञ्चञ्च झंपा — पर्वतझंपाः कंपा — कंपाः
कंपनशीला इत्यर्थः चंपारणाः श्रोत्या श्रोत्यौ — उत्पायोत्पाय
पौनःपुन्येन कंपवशात्पूर्वं पतित्वा अनंतरं उत्पायोत्पायेत्यर्थः,
जीव हरे — जीवं स्वप्राणान् हरन्ति त्यजन्ति इति, विद्याधरः
मन्त्रिग्रेष्ठो भणति ॥ अत्र प्रथमचरणे द्वितीयः पंचमः षष्ठो गणः
कर्णस्वरूपः, प्रथमो द्वितीयश्चतुर्थः सप्तमोऽष्टमश्च सगणस्वरूपः,
द्वितीयचरणे च द्वितीयद्वितीयपंचमषष्ठगणाः कर्णस्वरूपा अन्ये च
सगणस्वरूपाः, तृतीये चरणे च प्रथमद्वितीयपंचमषष्ठसप्तमगणाः कर्ण-
स्वरूपा अन्ये च सगणरूपाः, चतुर्थे च प्रथमपंचमौ गणौ कर्णरूपौ
षष्ठद्वितीयौ भगणरूपौ अन्ये च सगणरूपाः, इत्थं गणाः पतिताः,

अथ कुडलिआ छंदः । (D)

दोहा लकडण पढम पडि' कव्वह' अइ एरुत्त ।
 कुंडलिआ वुहअण मुणह' उल्लासे' संजुत्त ॥
 उल्लासे संजुत्त' जमक' सुइउ' सलहिज्जइ'
 चउ'आलह सउ' मत्त सुकइ दिठ वंधु' कहिज्जइ' ।
 चउ'आलह सउ' मत्त जासु तणु' भूसण सोहा'
 एम' कुडलिआ जाणहु' पढमपडि जह' दोहा ॥ १४६ ॥

विप्रसु न कचिदपि पतितस्तथापि षोऽपि यदि पतति तर्हा
 बाधक नास्तीति । (L)

१४५ । भञ्ज इति ॥ भयभया वगा भया कलिगालेक्षिण रा
 मुक्ता चलिता ॥ महाराष्ट्रा छष्टा सौनकठा भौराष्ट्रा भये
 पादयो पतिता ॥ अपारणा कपिता पर्वतनिक्षीना उत्थायो
 त्याय श्रीरा पतति ॥ काशीश्वर राजन् कृता उपाया विद्याधरे
 षष्ठ [भञ्जते] मचिवरेण ॥ ४६ ॥ (G)

१४(१) १ पड (L) २ कव्वहि (F) ३ मुणह (A, B & E) ४ उल्लासे
 (E) ५ Non est (B & E) ६ जमक (F) ७ सुइउ (B) ८ सलहिज्जइ
 (D) कहिज्जइ (C) ९ चो (E & F) १० चो (L & F) ११ वंधु (A &
 E) १२ कहिज्जइ (B) कलिज्जइ (F) १३ चो (L) १४ चो (F) १५ भ
 (B) १६ सोहा (L) १७ न (B & C) कव्वह (F) १८ जासु (A, B & C)
 सुकइ (D & F) १९ पढम पडि पडिह (A) पढम पडि चउ पुडि (B), पड
 पडि चउ पडि (C) पढम पडि चउ अइ (D & F) २० ग (A)

१४६ । दोहालक्षणं प्रथमं पठित्वा काव्यस्यार्द्धं निरुक्तं । कुण्ड-
लिकां बुधजना जानीत उल्लालेन संयुक्ताम् । यमकशुद्धां श्लाघ्यचतु-
श्चत्वारिंशत्शतमात्राः कविना दृढबन्धाः कथ्यन्ते, चतुश्चत्वारिं-
शत्शतं मात्रा यस्यां तथा भूषणशोभां तां कुण्डलिकां जानीहि
प्रथमं पश्यते दोहा ॥ एतस्य छन्दसः संपूर्णा दोहैव प्रथमार्द्धं, काव्य-
च्छन्दः संपूर्णं परार्द्धं, पादचतुष्टयादधिकपादस्य उल्लालसंज्ञा,
यमकमत्रानुप्रासः पुनरावृत्त्या भवति यमकेन शुद्धः, अतएव श्लाघा-
विषयः, दृढबन्धता झठधधभादिमहाप्राणाचरयोगात्, भूषणमु-
पा[पमा]द्यलङ्कारः । प्रथमं दोहां पठित्वा कुण्डलिकेत्यर्थः ॥ (C).

१४६ । अथ कुंडलिकां लक्षयति दोहा लक्षणेति । बुध-
अण—बुधजनाः यस्याः पठस—प्रथमम् अर्द्ध—अर्द्धं, तथाच
पूर्वार्द्धमित्यर्थः, दोहा लक्षण—द्विपदिकालक्षणं पठि—पठित्वा,
णिरुक्त—निरुक्तं, द्विपदिकास्वरूपमेव यस्याः पूर्वार्द्धमित्यर्थः,
द्वितीयं चेति शेषः अर्द्धमिति पूर्वानुषंगः, तथाच द्वितीयम् अर्द्धम्
उत्तरार्द्धमित्यर्थः कच्च—काव्येन निरुक्तं—काव्यस्वरूपं यस्याः
उत्तरार्द्धमित्यर्थः उल्लाले संयुक्त—उल्लालेन संयुक्ताम् । उल्लालनम्
उल्लालः कतिपयवर्णानां परावृत्त्य पठनमित्यर्थः कच्च [—काव्येन]
तेन संहितामित्यर्थः, तां कुंडलित्रा—कुंडलिकां मुण्ड—जानीत,
इयं च उल्लाले संयुक्त जमत्र—उल्लालसंयुक्तयमका उल्लालेन
संयुक्तानि यमकानि शौमादृश्यवन्त्यचराणि यस्यां तादृशीत्यर्थः,
सुद्धउ—शुद्धा, सलहिज्जद—श्लाघ्यते, तथाच न केवलमुल्लाल-
युक्तैवेयं विधेया किंतु यमकान्यपि देयानीति भावः । चौ[चउ]—

आलक्ष्य षड मत्त सुकिञ्च दिठ वधु—चतुश्चत्वारिण्यदधिकशत
 माचासुहृतदृढवधा चतुश्चत्वारिण्यदधिकशतमाचाभि सुतरां हत
 दृढ वधो योजन यस्यां सा तादृशोत्यर्थं कश्चिज्जद—कथ्यते ।
 कश्चित्तु सुकद दिठ वधु इति पाठस्तत्र सुकविदृढवधुनाम कवि
 परममित्रेण पिगलेनति यावत् । चतुश्चत्वारिण्यदधिक शत मा-
 अत्र कथ्यत इति भिन्न भिन्नमेव योजनीय षडचालक्ष्य षड
 मत्त—चतुश्चत्वारिण्यदधिक शत माचा जासु—यस्यां तणु
 भूषण घोहा—तनुभूषणग्रोभा ग्रौरभूषणानां ग्रोभा इत्यप्य
 जनयतीति श्रेय । एव कुडलिका मुण्ड—एव कुडलिकां जानीत
 पदम पठि जह दोहा—प्रथम पथ्यते यत्र दोहा इति योजना ।
 भावार्थस्तु—पूर्वाह्णं पूर्वाह्नदोहावृत्तेन विधेयमुत्तराह्णं च पूर्वाह्न
 काव्यवृत्तेन विधेयमित्युक्त । तत्र यद्यपि दोहायां काव्ये च उल्लास
 यमकयोर्भियमो नोक्तस्तथाप्यत्र उल्लासो यमक चेति द्वयमवश्यं
 विधेयमिति विशेष । एव च दोहाचरणचतुष्टयस्या अष्टचत्वारिण्य
 ग्नाचा काव्यचरणचतुष्टयस्याय यषवतिमाचा एकीकृत्य चतु
 श्चत्वारिण्यदधिकशत माचाचरणष्टकस्या द्वादशवक्ष्या इति विभाव
 नीयम् । (६)

१४६ । दोहेति ॥ दोहान्मचण प्रथम पठ काव्येनाह्णं निरुक्त ॥
 कुडलिकां बुधजना जानीत उल्लासेन समुक्त ॥ उल्लासेन समुक्त
 यमक शुद्धं द्वाप्यते ॥ चतुश्चत्वारिण्यत् शत माचा सुकविना
 दृढवधा क्रियते चतुश्चत्वारिण्यग्नाचा यत्र तनुभूषणग्रोभा ॥ एव
 कुडलिका जानीत प्रथम पथ्यते यत्र दोहा ॥ उल्लासेन पराहृत्या

जहा,

ढोक्ता^१ मारिअ ठिल्लि^२मह^३ मुच्छिअ मेच्छ^४ सरौर ।
 पुर जज्जल्ला^५ मंतिवर^६ चलिअ^७ वीर हम्मीर^८ ॥
 चलिअ^७ वीर हम्मीर^८ पाअभर मेइणि^९ कंपइ
 दिग मग एह^{१०} अंधार धूलि स्तरह रह^{११} अंपइ ।
 दिग मग एह^{११} अंधार आणु^{१२} खुरसाणक^{१३} ओल्ला^{१४}
 दरमरि दमसि^{१५} विपक्ख मारअ^{१६} ठिल्लि^{१७}मह ढोक्ता ॥
 १४७^{१८} ॥ कुंडलिआ ।

स्वर[म]विशेषेण च दोहाकाव्याभ्यां कुंडलिका वृन्दः उमालयम-
 काभ्यां युक्ता आद्या भवति । प्रतिमात्रं मंघट्टनादिगुणैरलंकारैश्च
 मंयुक्ता चेत्प्रशस्ततरेति निष्कर्षः ॥ उल्लासित्यादि पादपूर्वार्थमिति
 केचित् ॥ उमालः पदावृत्तिः, स्वरमविशेषश्च ॥ ४७ ॥ (G).

१४७ । उदाहरति । ढोङ्गं मारयित्वा ठिल्लीमध्ये मुच्छित-
 मेच्छशरीरः पुरोजुज्जुल्लाममवरश्चलितः वीरः हम्मीरः । चलित-
 वीरहम्मीरपदभरेण मेदिनी कम्पते, दिङ्मार्गनभांस्यन्वकारः धूलिः

१४७ । १ सेक्ता (D). २ ठिल्लि (B). ३ महि (F). ४ मह (F).
 ५ जुज्जुल्ला (C), किञ्च जज्जल्ल (F). ६ मन्तिवर (A, B & C). ७ चलि (A).
 ८ हम्मीर (A), हम्मीर (B & C), no repetition in (F). ९ मेइणि (F).
 १० स्तरहर (A), स्तरहर (B), स्तरज रह (D & E), the pāda ending in
 कंपइ dropt in (C). ११ दिगमग (F). १२ आण (E), आणु (F).
 १३ खुरसाणक (A), खुरसाणक (D). १४ दोक्ता (F). १५ दलमलिच्च दमसि
 (A), दरवलि दमस (B & C), वर दमसि (F). १६ मार (A, B, D & E),
 मह (C). १७ ठिल्लि (F). १८ ४९ (A), ४८ (F).

सूर्यस्य रथ क्षण्यति । दिङ्मार्गनभोऽन्धकारे आनीतं खुरगानस्य
 शोषं दक्षयित्वा दद्यात् पञ्च मारितो द्वितीयमध्ये ढोषः । ढोषं
 वाद्यविशेषं मारयित्वा मताद्य, द्वितीतीति रज्जुप्रक्षाल्य मद्या,
 मूर्च्छितानि श्लेच्छग्ररीराणि येन स तथा, जुञ्जुषा नाम मेनापति
 स एव मञ्जर स [पुरो यच्च स] तथा, दिङ्मार्गनभासि क्षण्य
 यत्याच्छादयति । शोषग्रन्थं पतिवाचकं । (C)

१४० । अथ कुडलिकामुदाहरति ढोषेति । पुरं जञ्जना
 मतिवर — पुराजञ्जनामतिवरं पुरोऽग्रे जञ्जनामा मतिवरो यस्य
 स तादृश इत्यर्थः वीरहमौरं चञ्चित इति यदा द्विती मद् —
 द्वितीयमध्ये ढोषा — आनकं द्वितीरवार्यमिति भावः मारिष —
 मारितत्वादित इत्यर्थः, तदा श्लेच्छं ग्ररीर — श्लेच्छग्ररीराणि
 मूर्च्छिष — मूर्च्छितानि । अग्रेपरजञ्जनाख्यमतिवरो हमौरनामा
 स्वनगराचञ्चित इति फुत्कृत्य सर्वजनानां सावधानतामपादनाय
 द्वितीयमध्ये यदा द्वितीरवार्यं पटहत्वादित तदा तच्छ्रुत्वा हमौरागं
 मनवत्ता श्लेच्छा मूर्च्छिता इति भावः । चलिष वीर हमौर
 पाञ्चभर — * * पादभरेण मेदिनी पृथ्वी कपट — कपते, धूलि —
 धूलिभिः सैन्धपादाघातोत्तरजोभिरित्यर्थः सुरज — सूर्यस्य [रह —]
 रथ सपर — आच्छाद्यते, ततश्च दिगं मगं णह — दिङ्मार्गनभो-
 मार्गं अधार — अधकारं जात इति शेषः । दिगं मगं णह — दिङ्मार्ग-
 मार्गं अधार — अधकारे मति खुरगानक — खुरगानस्य देशस्य
 शोषा — दक्षप्रतिनिधिभूता पुदया आण — आनीता इति वक्ष्यति,
 तथापि हे वीर सुरवाणेति संबोधनमप्याहर्त्तव्यं, न दरमरि-

पठमहि दोहा चारि पत्र चउ^१पत्र कव्वह^२ देहु^३ ।

रम^४ कुंडलिआ अट्टपत्र पत्रपत्र जम कुणेहु^५ ॥ १४८^६ ॥

दोहा । [इति] कुंडलिआ । (A).

चरणतलैर्विमर्द्य विपक्व — विपचान् [दमसि —] दमयसि, अतः
दिल्ली सह — दिल्या मध्ये ठोला — पटहं मारु — ताड़य । यद्यपि
हंमौरश्चलित इति श्रुत्वा अन्ये स्नेच्छा मूर्च्छिताः खुरासानदेशीयैश्च
दंडप्रतिनिधिभूता मनुष्याः समर्पिताः, तथापि त्वया न भेतव्यं किंतु
योद्धृणां रणसज्जीभावाय पुनर्दितीयो डिंडौरवः त्वया कारणीय-
इति किंचिदायस्तधैर्यं सुरत्राणं प्रति कस्यचिन्मंत्रिण उक्तिः । (E).

१४७ । यथा ॥ ठोलाख्यो देशो मारितः, शिथिला मही,
मूर्च्छितं स्नेच्छशरीरम्, अत इति शेषः पुरः कृत्वा जज्जलं मंत्रिवरं
चलिते वीरहन्त्रीरे चलितानां वीराणामहमहमिकया पादभरेण
नेदिनी कंपते दिग्गगनमंधकायंत्या धूल्या सूर्यस्य रथ आच्छाद्यते ॥
दिग्मार्गेष्वंधकारेऽन्यत्खुर[शा]णः कंपितो दरेण वरं कंपितो
विपचस्ताडितो दिल्लीमध्ये दुंदुभिः ॥ ४८ ॥ (G).

१४८ । अथ दो[हा]च्छन्दसः पादचतुष्टयेन काव्यच्छन्दःपाद-
चतुष्टयेन च कुण्डलिकाष्टपदा भवतीति सिद्धम् । तदेव स्पष्ट-
यति । प्रथमतो दोहायाश्चत्वारि पदानि [चतुष्पदानि] काव्यस्य
देहि, एवं कुंडलिकाष्टपदा पदे पदे यमकं कुरु ॥ (C).

१४८ । १ चौ (E & F). २ कव्वर (A), कव्वउ (C), कव्वह (E), कव्वद (F). ३ देहि (E), देद (F). ४ रव (C). ५ कुणेद (E), कुणेहि (F).
६ ४९ (A), ४८ (F). This verse is not found in (B).

अथ गगनांगच्छंदः । (D).

पञ्च पञ्च ठवहु जाणि^१ गगणंगउ^२ मत्त^३ विह्वसिणा^४
 भावउ^५ वीस^६ कलअ^७ सर अगल^८ लहु गुरु सेसिणा^९ ।
 पढमहि मत्त चारि गण^{१०} किज्जहु^{११} गणह^{१२} पञ्चासिओ^{१३}
 वीसकखर सअल^{१४} पञ्चह^{१५} पिअ^{१६} गुरु अंत पञ्चासिओ^{१७} ॥
 १४८^{१८} ॥

१४८ । अथ दोहावृत्तेन पुनः स्पष्टीकृत्य कुंडलिकालक्षणमाह
 पढमहि इति । पढमहि—प्रथमे अहं इति भावः दोहा
 चारि पञ्च—दोहायाद्यलारि पदानि ततो द्वितीयाहं कम्बह—
 काथस्य चउपञ्च—चत्वारि पदानि देहि, एवं कुंडलिका अष्टपदी,
 तत्र पादे पादे यमकानि कियन्तां ॥ यमकानीति उच्चाह्वाना-
 मण्युपलक्षकम् । इदं दोहाहरणानंतरं लक्षणकथनमनौचित्यमावह-
 तीति शेषकमिवाभाति इति बोध्यम् । (E)

१४८ ॥ पठेति ॥ प्रथमेषु दोहा चतुःपदेषु, चतुःपदेषु कार्यं
 देहि ॥ एव कुंडलिकाष्टपदा पदे पदे यमकं कुरु ॥ ४८ ॥ इति
 कुंडलिका ॥ (G)

१४८ । १ जाण (H) २ गगणंग (U). ३ मत्त (C) ४ विह्वसिणा
 (B & C) विह्वसिणा (E) ५ भावउ (A), भावउ (B & C), भावर (E)
 ६ वीसर (D & F). ७ कल (D & F) करल (E) ८ अगल (E) ९ सेसिणा
 (C) १० अह चारि मत्त (B & C), मत्त चारि मत्त (D), चारि मत्त अह (E)
 ११ किज्जर (D & E) दिज्जर (F) १२ मणह (A & C), मणह (B)
 १३ पञ्चासि (C) १४ अ अल (B & C), यमहं (D), यम (E), सर यम (F)
 १५ मणह (E). १६ पि (F) १७ पसरओ (B) १८ अह (A), अह (F)

१४८ । अथ गगनाङ्कः ॥ पदे पदे स्थापय ज्ञाता गगनाङ्कं
मात्राविभूषणं भागो विंशतिकलाः प[ञ्च]राधिकाः लघुगुरु-
शोभिताः । प्रथमे चतुर्मात्रो गणः क्रियतां गणाः प्रकाशिताः
विंशत्यक्षराणि स लभते पदे प्रिये गुरुरन्ते प्रकाशितः ॥
मात्राविभूषणादिक्रमिन्त्यनेन मात्रानियम एव न तत्र गणनियम-
इत्युक्तं भवति । विशेषमाह, भागः पादः, शराधिकाः पञ्चाधिका-
स्तेन पञ्चविंशतिकलाः पादाः लघुगुरुलक्षिता लघुगुरुविशोधि-
[भि]ताः, लघवो गुरवश्च यथेच्छं देया इति भावः, लघुयुक्तो
गुरुरन्ते देय इत्यपरे । (C).

१४८ । अथ गगनाङ्कनामकवृत्तं लक्षयति पञ्च पञ्च इति ।
हे पिञ्च — प्रियाः शिष्याः यत्र पठमहि — प्रथमपादादाविति
यावत् चारि मत्त गण — चतुर्मात्रकः गणः किञ्चिद् — क्रियते,
ततो यथेच्छं चतुष्कलैर्वेत्यधाहारः, गणह — गणैः, यत् पञ्चमिञ्चो —
प्रकाशितं, यत्र च गुरु अन्त पञ्चमिञ्चो — अन्तप्रकाशितगुरुणि
अन्ते समाप्तौ प्रकाशितो गुरुर्येषु तादृशान्नौत्यर्थः, तथाच कर्त्तव्येषु
विंशतितममक्षरं गुरुरूपमेव कार्यमिति भावः, बीसक्खर — विंशत्य-
क्षराणि, सभ पञ्चह — सर्वेषु पादेषु प्रत्येकं पतन्तीति शेषः,
तत् पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः, मत्त विह्वसिणा —
मात्राविभूषितं गण्णङ्गल — गगनाङ्गं गगनाङ्कनामकं वृत्तं जाणि
— ज्ञात्वा ठवङ्ग — स्थापयत । कियतीभिर्मात्राभिर्विभूषितमित्य-
पेक्षा[या]माह भावउ इति । अत्र लङ् गुरु सेसिणा — लघुगुरु-
शेषिता लघुगुरुभ्यां समाप्तिं नीता इत्यर्थः सर अग — शराधिकाः

पदमहि^१ चकलु^२ होइ गण अंतहि^३ दिज्जहु^४ हार^५ ।
 वीसकखर गअणंग^६ भणु^७ मत्त पचीस^८ विअर^९ ॥
 १५०^८ । दोहा ।

अरा एव तथाच पचाधिका इत्यर्थः, बीसद कल — विग्रतिरेव कला भावउ — भावयत, तथाच पचविग्रतिमांवा अच प्रति चरण पतति, तास्तेव चातिम मावाचय सधुगुरुरूप कार्यमित्यर्थः । अच च चतुर्ध्वपि चरणेषु पादादौ चतुष्कल एव गण कार्यः, अनतर च चतुष्कलै पचकलैवां, यथा चरणे विग्रत्यचराणि पच विग्रतिमावाचय पतति, पादान्ते चावश्य क्रमेण सधुगुरुरुदायाति तथैव गणा देया इति तात्पर्यार्थः । (E)

१४८ । पञ्च इति ॥ पदे पदे स्थापय ज्ञात्वा गगनांगणे मावा विभृषिते भाव्यता विग्रतिकला अराधिका सधुगुरुमिक्षिता ॥ प्रथम मावाचतुष्टयरूपो गणो दीयता ॥ गणा प्रकाशमाना अन्वे इति शेषः ॥ विग्रतिरचराणि अरा [?] सर्वाणि पादे शिषे गुरुरन्ते प्रकाशित ॥ आदौ सधुचतुष्टयमन्ते गुरु शेषाणि विग्रतिरचराणि[?] यथेच्छ कार्याण्येति भावः ॥ ५० ॥ (G)

१५० । विशेषान्तरमाह प्रथम इति । प्रथमे चतुष्कलो भवति गणोऽन्ते किं दीयते चार । विग्रत्यचर गण(ग)नाइ भण मावा

(१४८) १ पदमञ्ज (B & C) २ चकल (A & D) ३ अनञ्ज (C) चर (F) ४ दिज्ज (C) दिअर (D) दिअर (E & F) ५ चार (A), नाव (D) ६ वरपञ्च (B) अनन (C) अचवपञ्च (E) ७ मत्त (A) ८ बीस (F) ९ ग. (A)

जहा,

भंजिअ मलअ चाल वड शिवलिअ^१ गंजिअ गुज्जरा^२
मालव राअ^३ मलअगिरि लुक्किअ परिहरि^४ कुंजरा ।
खुरासाण^५ खुहिअ रण मह मुहिअ^६ लंघिअ^७ साअरा
हम्मीर^८ चलिअ हारव^९ पलिअ^{१०} रिउगणह^{११} काअरा^{१२} ॥

१५१^{१३} ॥ गगणांग^{१४} । (B).

पञ्चविंशतिं विचारय ॥ पदे प्राथमिको गणश्चतुर्मात्रः, परे गणाः
प्रकाशिताः प्रकटा यथेच्छं कार्या इत्यर्थः । स ग[ग]नाङ्गपादो
विंशत्यक्षराणि लभते, तेनात्र पञ्च गुरवः पञ्चदश लघवो भवन्ति,
प्रिय मन्मोधनं, अन्ते च गुरुः कार्यः । तमेवायं निष्कृत्याह पठसेति ।
हारो गुरुः, पञ्चविंशतिमात्राः प्रतिपादं देयाः । (C).

१५० । अथैनमेवायं द्विपदिकया स्पष्टीकृत्याह पठम इति ।
यत्र पठमहि — प्रथमं पादादौ चक्रेण गण — चतुष्कलो गणः होद्
— भवति, अंतहि — अन्ते पादांते दिक्खि हार — दीयते हारः
गुरुः, तत् गअणांग — गगणांगं भण — कथय, अत्र च वीमक्खर —
विंशत्यक्षराणि, पचीम मत्त — पञ्चविंशतिमात्राः, विआरु —
विचारय ॥ (E).

१५१ । च वलिअ (B & C). १ गुंजरा (B, C & E). २ राअ (F).
३ परिहरिअ (D), परिहर (F). ४ खुरमाअ (A & E), खुरमाणा (B & C),
खुरामाणा (D). ५ मह अहिअ (D & F), मुहि अहिअ (E) ७ लंघिअ (C).
८ हम्मीर (C). ९ हार (A), हाराव (E). १० वलिअ (F). ११ रिउमणह
(A), रिउगण (B), अरिअ (C). १२ कादरा (F). १३ ४६ (A), ४९ (E).
१४ गगणांग (A).

१५० । पुनः प्रकारातरेणाह ॥ पठतेति ॥ प्रथमं चतुष्कसो भवति गण अने दौयता हारः । विगत्यक्षराणि गगनागणे भव मात्रा पञ्चविंशति विचार्य ॥ ५१ ॥ (G)

१५१ । उदाहरति । भग्नो मलयक्षोलपतिश्च पतितः, अक्षित-
गुञ्जरमासवराजो मलयगिरौ लुक्कायितः परिहृत्य कुञ्जरान् ।
खुरमाणः चुभिता रणमध्ये मोहः प्राप्ता लघितसागरा हमीर-
क्षन्ति हारव पतितः अरिगणा कातरा ॥ (C)

१५२ । अथ गगनागमुदाहरति भजिष इति । अक्षिष
लघिष साधरा — लघितसागराहिते लघित सागरो वैसादृशा-
अक्षिता यस्य तादृशे इत्यर्थः हमीर पक्षिष — हमीरे पक्षिते
मतिः, मलय चोल वर — मलयचोलपती मलयाधिपचोलदेशाधि-
पत्येति दावित्यर्थः भजिष — भग्नौ, गुञ्जरा — गुर्जरा गुर्जरदेशीया
राजानः पिवलिष — निर्बलीकृत्य गजिष — गजिताः, मासव
राज — मासवराजः परिहृति कुञ्जरा — परिहृत्य कुञ्जरान्
मलयगिरि — मलयगिरौ लुक्किष — निक्षीनः, खुरमाण — खुर-
माणः खुरमाणदेशीयः राजा रण मुहि — रणे सुग्रीभूय खुरिष
— चुभितः, काचरा — कातरे पक्षायितुमप्यसमर्थे तक्षिषित्यर्थः
रिउगण — रिपुगणे हारव पतितः ॥ (E)

१५३ । यथा ॥ भजिष इति ॥ भग्नो मलयक्षोलपतिर्निहतो
गजितो गुर्जरः । मासवराजो मलयगिरौ निक्षीनः परिहृत्य
कुञ्जरान् ॥ खुरमाणः चुभित्वा रणमध्येऽभितो लघित सागरः,
हमीरे पक्षिते वा खन्तो[रवो] रिपुगणेषु कातरेषु ॥ ५२ ॥
इति गगनागणम् ॥ (G)

अथ द्विपदीच्छन्दः । (D).

आइग^१ इंदु जत्य^२ हो^३ पढमहि^४

दिज्जइ^५ वेवि^६ धणुहरं^७ ।

तह पाइक्क^८ जुअल परिसंठवहु^९

विविह^{१०} चित्त^{११} सुंदरं ॥ १५२ ॥

सरसइ^{१२} लइ^{१३} पसाउ^{१४} तहि^{१५} पुहविहि^{१६}

करहि^{१७} कइत्त^{१८} कइअणा^{१९} ।

महुअर^{२०} चरण अंत लइ^{२१} दिज्जहु^{२२}

दोअइ^{२३} भणहु^{२४} वुहअणा ॥ १५३ ॥

१५२—१५३ । अथ द्विपदीच्छन्दः । आदाविन्द्रो यत्र भवति प्रथमं दीयेते द्वावपि धनुर्द्ध[रौ], तथा पदातिकयुगलं परिस्थापय विविध-विचित्रसुन्दरं ॥ सरस्वत्याः लब्ध्वा प्रसादं तर्हि पृथिव्यां कवित्वं कुरुत कविजनाः । मधुकरचरणोऽन्ते गृहीत्वा दीयतां द्विपदीं

- १५२—१५३ । १ पदहि (A), आइगइ (E). २ जतइ (A). ३ Non est (C). ४ पढम (F). ५ दिज्जिअ (A), दिज्जहि (C). ६ तिषि (D & F). ७ धणुहरं (D & E). ८ तारक्क (B). ९ परिसंठउ (A). १० विधि (D & F). ११ विचित्त (A, C & D), विचित्त (B), विहित्त (F). १२ सरइ (E). १३ Non est (B), लुइ (E). १४ पसाइ (A). १५ तह (D), तह (F). १६ पुहविहि (A), पुहमौ (D), पुहवी (F). १७ वर (A), करइ (D & F), करउ (E). १८ कवित्त (A & D), कवित्त (F). १९ कइआण (F). २० महुअर (D & F). २१ ले (E), लैइ (F). २२ दिज्जइ (E), दिज्जउ (F). २३ दोइइइ (E). २४ भणइ (B), मुणउ (D & F), मुणइ (E). २५ ४० (A), ५३ (F).

भणत बुधजना । इन्द्रशब्दो मध्यदिक्षधुषट्कलवाची, धनुर्हरश्चतु-
ष्कल, पदातिकोऽपि चतुष्कल, मधुकरचरण षट्कल । (८)

१५२-१५३ । अथ[दि]पदौनामक एत लक्षयति आदमेति । हे
बुधजना — बुधजना, जत्य — यच्च पङ्कम[हि]—[प्रथमे] चरणे, इदं
चोपलक्षण द्वितीयेऽपि बोध्यम्, आदग — आदिग आदिक्ष पादाद्य-
इति यावत् इदु — षट्कलो भवति, ततश्च त्रैवि धनुहर — द्वौ
धनुर्हरौ चतुष्कलाविति यावत् दिङ्मद — दीयते, तथा पारक्ष
जुषल — पदातियुगल पुनरपि चतुष्कलयुगलमेवेत्यर्थं परिष्-
ठवङ्ग — परिस्थापयत, अत — अते पादाते मङ्गचरण — मधु-
करचरण षट्कल इत्यर्थं दिङ्मद — दीयते, एव दोषद —
दिपदौ भणत, तहि — तथा हे कदम्बजा — कविजना, सरस्व-
ले[लोद पमाञ्ज] — सरस्वत्या सकामाद्गृहीता प्रसादं पुष्पविधि-
पृथिव्यां विविध चित्त सुदर — विविधचित्तसुदर विविधानि
अनेकप्रकाराणि यानि चित्तानि तेषां रमणीय सर्वलोकमनोहर-
मित्यर्थं कदत्त — कथि[विल] अनेन च वृत्तेनेति शेष करह —
कुदत, अनेन कदम्ब निमित्तं कवित्व सर्वजनमनोहर भवतीति
भाव इति योजना ।

अथ यद्यपि इदुशब्द लघुदयोत्तरगुह्ययात्मक-षट्कलवाची,
तथाप्यत्र षट्कलसामान्यपरोऽवशेष, उदाहरणे तथैव दर्शनात् ।
मधुकरचरणशब्दश्च यद्यपि षट्कलनामसु पूर्वं नोपात्तस्तथापि
मधुकरचरणानां षट्कलमवस्थापत्वाद्यापि तत्पुरस्कारेणैव षट्कल
परो बोध्यः । कश्चित्तु दिङ्मद निषि धनुहरमिति पाठः, स

छक्कलु मुह^१ संठावि^२ कहु^३ चक्कलु पंच ठवेहु^४ ।

अंतहि एकइ^५ हार दइ^६ दोअइ^७ छंद^८ कहेहु^९ ॥

१५४^{१०} ॥ दोहा ।

प्रामादिकः, एवं सति पादांते षट्कलणालाभेन मञ्जर चरण
अंत लेद दिक्कलु इत्येतेनेन विरोधात् । एतत्पाठानुसारेणैव
कैश्चिदग्रे मञ्जर चरणेति पाठं प्रकल्प्य तस्य च सुगधशब्दस्य गुरु-
नामसूपात्तत्वात्तत्पर्यायत्वान्मधुरोगुरुस्तथाच मधुरो गुरुः अंत—
चरणान्ते दीयतामित्यर्थः कृतमपि भ्रमविलसितं, लक्षणस्यापि
लक्ष्यतायां मञ्जर चरणेति पाठे कल्प्यमाने एकमात्रान्यूनतया
लक्षणासंगतेः । (E).

१५२—१५३ । अथ द्विपदीमाह ॥ आइति ॥ आदिगुरुरिन्दुर्यत्र
भवति प्रथमं दीयते त्रयो धनुर्द्धराः ॥ ततः पदातियुगलं परि-
संस्थापय विधिना विहितं सुंदरं ॥ सरसेति ॥ सरस्वत्या गृहीत्वा
प्रसादं ततः पृथिव्यां कुरुत कवित्वं कविजनाः । मधुरं चरणमन्ते
गृहीत्वा दीयतां द्विपदीं जानीत बुधजनाः ॥ मधुरो गुरुः ॥ (G).

१५४ । उक्तार्थमेव स्पष्टीकुर्वन् विशेषान्तरमाह षट्कलमिति ।
षट्कलं मुखे संस्थाप्य चतुष्कलान् पञ्च स्थापय । अन्ते एकं हारं

१५४ । १ छक्कल मुह (A), चक्कलुड मुह (B), छक्कलु मुह (D). २ संठावि (E). ३ कर (D), कइ (E), कहि (F). ४ करेड (D & F), कारेहि (E). ५ परेद (A), एकहि (B & C). ६ देद (A, D & E). ७ बीवद (D). ८ छंद (B). ९ करड (A, B & C). १० ४८ (A), ५४ (F).

जहा,

दाणव'देव बेवि दुक्कंतउ' गिरिवर' सिहर कं पिओ' ।

हअ गअ पाअ' घाअ उडंतउ धूलिहि गअण' भं पिओ' ॥

१५५^c ॥ दोअइ । (A, B, C & F)

दत्ता द्विपदौच्छन्द कथय ॥ मुखे आदौ, चार गुरु, पूर्व य षट्कला
अन्ते दातव्यत्वेनोक्त तत्राय विशेष चतुष्कलान्ते गुरुरेक इति । (C)

१५४ । अथ उड्वनिकातर मनसि विधाय दोहाट्तेन पुन-
दिंपदीं लक्षयति कक्कलु इति । कक्कलु — षट्कल मुख मठावि-
कट — मुखे आदौ सस्याप्य, पच चक्कलु — चतुष्कलान् करेड —
कुरुत, अतहि — पादांते एकहि — एकमेव चार गुरु देह —
दत्ता, दोवइ कट कहेड — द्विपदौच्छद कथयत । पूर्व षट्कला-
नतर चत्वारश्चतुष्कलास्तदन्तर च पुन षट्कल इत्युक्तम्, इदानीं तु
पादांतश्चषट्कलातर्गतं चतुष्कलं चित्ते श्रुत्वा षट्कलान्तरं पच
चतुष्कला उक्तास्तदन्तर च षट्कलातर्गतस्य मात्रायुगस्योर्वरितत्वा-
त्तस्यैवैको गुरुर्देय इत्युक्तमित्युड्वनिकाकृत एव पूर्वापरयोर्भेद ।
इदं च वृत्त द्विपादमेव न [च]तुष्पाद, षोडाहरणातुरोधादिति
केचित् । अन्ये तु यदीदं द्विपादमेव, तर्हि लक्षणं पादचतुष्टयेन
कथं कृतमिति इदं चतुष्पादमेव, न षोडाहरणविरोधस्य
चरणद्वयेनापि सभवात्, न चैतादृशमन्यत्र न दृष्टमिति वाच्यं,
षोडाशचरणायाश्चतुःपादिकाया एकस्यैव चरणस्योदाहृतत्वादित्याह ।

१५५ । १ दावच (E) २ दुक्कंतउ D ३ गिरिवर (D). ४ कं पिओ

(C) ५ पच (D) ६ गअण (D) ७ भं पिओ (E) ८ इ (A), १५५ (F)

अथ भुक्लण छंदः । (D).

पढम दह दिज्जिआ, पुणवि तह किज्जिआ,
पुणवि दहसत्त तह^१ विरइ जाआ ।
एम परि विविहु दल^२, मत्त सततीस पल^३,
एहु कह^४ भुक्लणा^५ णाअराआ^६ ॥ १५६ ॥*

परे तु लक्षणं वृत्तद्वयेन कृतमितीदमुदाहरणानुरोधाद्विपाद-
मित्याहुः । (E).

१५४ । दोहया पुनस्तत् प्रकारांतरेणाह ॥ क्वेति ॥ षट्कल-
मादौ स्थापयित्वा चतुष्कलान् पं[च] कुरु । अंते एकं द्वारं दत्त्वा
द्विपदीच्छंदः कथय ॥ ५४ ॥ (G).

१५५ । उदाहरति । देवदानवाभ्यां द्वाभ्यामपि ढौक्यमानं
गिरिशिखरं कम्पितं, हयगजपदघातादुत्तिष्ठन्तौभिर्धूलिभिर्गगनं
अम्पितं ॥ ढौक्यमानं गम्यमानं, अम्पितमाच्छादितम् । (C).

१५५ । अथ द्विपदीमुदाहरति दा (E). [Here evidently some-
thing has been left out by the scribe.—Ed.]

१५५ । यथा ॥ दाणेति ॥ दानवदेवौ द्वावपि मिलितौ
गिरिवरशिखरं कम्पितं । हयगजपादघातैरुत्थिताभिर्धूलिभिर्गगन-
माच्छादितम् ॥ ५५ ॥ इति द्विपदी ॥ (G).

१५६ । अथ भुक्लणानामकं वृत्तं लक्षयति पढम दहेति ।
जह — यत्र, विरइ — विरतिः पढम — प्रथमम् आदौ दह —

१५६ । १ जह (E). १ ठल (E). १ ल (D). ४ Dropt in (E).
५ भक्लउ (F). ६ रा dropt in (F). * This śloka and the next
are not found in (A, B & C).

जहा, सहस्र मञ्चमत्त^१ गञ्च, लाख^२ लाख^३ पक्खरिञ्च,
साहि दुइ साजि खेलंत गिंझ^४ ।

कोप्पि^५ पिञ्च जाहि तहि, यप्पि^६ जसु विमल महि,
जिण्ड^७ णहि^८ कोइ^९ तुञ्च तुलक हिंझ ॥ १५७ ॥

दशसु मावास्त्विति शेषोऽत्रापि योजनीयः, दिव्मिञ्चा — दत्ता
पुणवि — पुनरपि तह — तथा तेनैव प्रकारेण दशसु मावा-
स्त्वित्यर्थः किञ्चिञ्चा — कृता पुणवि — पुनरपि दशसु मावा-
सु दशसु मावासु जाञ्चा — जाता, एम परि — एव परिपाठ्या
निबिड दल — दयोर्दलयो प्रत्येकमिति शेषः, सततीम — सप्तविंशत्
मत्त — मावा पल — पतति, एङ्ग — एना [णाञ्चराञ्चा] — नागराज,
झुमणा कह — कथयति ॥ (E)

१५६ । अयोध्या ॥ पठमेति ॥ प्रथम दश दत्ताः, पुनरपि
तथा कृता, पुनरपि सप्तदश तथा विरतिर्ज्ञाता ॥ एवं प्रकारेणापि
द्वितीये दले मावा सप्तविंशत्पतति, एना कथयत्युक्तं
नागराजः ॥ सप्तविंशत्पतति पाठवचनम् ॥ ५६ ॥ (G)

१५७ । अथ झुमणामुदाहरति षष्ठमेति । सहस्र मञ्चमत्त गञ्च —
सहस्र मदोन्नतगञ्जान् लक्ष लक्ष — लक्ष लक्षम् अर्थादेति शेषः
पक्खरिञ्च — वारवाणेनावगुञ्च साजि — सञ्जीभूय साहि दुइ —
सार्वभौमद्वय गिंझ — कदुक खेलत — क्रीडत, हे प्रिय, तहि — तत्र

१ सहस्र (D) २ लाख (F) ३ This part non est (F)
४ कोप्पो (E) ५ कञ्चि (D) ६ यप्पु (F) ७ विचार (D) ८ विवर (F)
९ कोवि (E)

अथ खञ्जच्छन्दः । (D).

धुञ्ज^१ धरिञ्ज^२ दिञ्जवर^३ णवगण^४ कमलणञ्जणि
 बुहञ्जण^५ मण सुहृद^६ जु जिम^७ ससि रञ्जणि सोहृय ।
 पुणविञ्ज^८ विरद विहु पञ्ज^९ गञ्जवरगमणि
 रगणपर^{१०} फणिवद^{११} भण^{१२} सुमरु^{१३} बुहञ्जण^{१४} मोहृय ॥
 १५८^{१५} ॥

कोष्पि — प्रकुप्य जाहि — गच्छ, विमलं जसु — यशः महि — मग्नां
 [ह्यां] यप्पु — स्थापय, तुञ्ज — त्वां कोद — कोऽपि तुलुक — तुरुष्कः
 हिंहु — [हिन्दु]को वा एहि जिणद — नहि जेय्यति ॥ (E).

१५७ । यथा ॥ सहसेति ॥ सहस्रं मदमत्तान् गजान् लचम्
 अश्वान् कृतपल्ययनान् स्वामिदयं सञ्जीकृत्य खेलति गेदुकं ।
 कुपित्वा प्रिय याहि तत्र स्थापय यशो विमलं मह्यां जेय्यति न
 कोऽपि त्वां तुरुष्को हिंदुकः ॥ ५७ ॥ (G).

१५८ । अथ खञ्जा ॥ ध्रुवं धारय द्विजवरनवगणान् कमल-
 नयने बुधजनमनसि शोभते यथा शशिरजनी शोभते, पुनरपि
 विरतिर्दयोः पद्योः गजवरगमने रगणपरा भणति फणपतिः

१५८ । १ ध्रुव (B). २ वरि (D & F). ३ दिक्षवर (A). ४ णवगण (A),
 dropt in (B), गण (D). ५ बुधजन (C), विबुध (D & F), विसुदक्षण (E).
 ६ सहृद (C). ७ जिमि (D & F). ८ पुणवि (C). ९ खञ्ज (A), पुञ्ज (B),
 ऋञ्ज (E), दञ्ज (F). १० रणवद (D, E & F). ११ कणिवद (D & E).
 १२ भण (D & F). १३ भुद (E). १४ मणु (D & F). १५ ५० (A), ५८ (F).

स्मर बुधमनो मोहयति ॥ ध्रुव निश्चित धारय, दिशवर सर्व्वेन
चतुष्कलमादृशान् नव गणान्, शशियुक्ता रजनो शशिरजनी
पुनर्विशेष दयोरपि पादयोर्विरतौ रगणपरा रगण ऽऽ परं
ऽन्तो यस्या सा तथापरेति स्मर्त्तव्यमेतदिति भाव । (C)

१५८ । अथ खजानामक वृत्त भक्षयति धुश्च धरिश्च इति
हे कमलपत्रणि — हे कमलनयने, यत्र विद्ध पत्र — पादद्वयं
प्रत्येकमिति शेष दिशवर एवगण — दिशवरनवगणान् षट्त्रिंश
लघूनित्यर्थं धरिश्च — धृत्वा अवलम्बयेति यावत् विरट् — विरति
र्भवतीति शेष, पुनर्विश्च — पुनरपि च तदनन्तरं चेत्यर्थं रश्च
— रगण मध्यलघुर्गण इत्यर्थं बुधश्च मोहय — बुधजन मोहय
तीति भाव, जु — यत बुधश्च मण सुहृद् — बुधजनमन सुख
यति यथा रजन्या शशी मोहय — शोभते, तत् खजावृत्तमिति
शेष, हे गजवरगमने त्वं सुमह — स्मर पौन पुन्येन भावयेत्यर्थं
इति वर कणिवद वर कणिपति पिगल भणद् — भणति
इति योजना ॥ यत्र षट्त्रिंशलघ्वनन्तरं रगण प्रतिचरण पतति
तत् खजानामक वृत्तमिति फलितोऽर्थः । इदं च द्विपदमेवेति
ध्येयम् । (E)

१५८ । धुश्च इति ॥ ध्रुव धृत्वा दिशवरान् नवगणान् कमल
नयने विबुधजनमन सुखयति यद्यथा शशी रजन्यां शोभते ।
पुनरपि च विरतिदयोर्दलयोगंजगमने रगणो वर कणिपति
र्भणति स्मरणं बुधमनो मोहयति ॥ षट्त्रिंशलघून्तरं रगण
कार्यं इत्यर्थः, सा खल्वेति भावः ॥ (G)

विहु'दल एव पल विष्पगण जोहल' अंत ठवेहु' ।

मत्त इआलिस' खंज पञ्च दहगण' तत्थ' सुणेहु ॥

१५८' ॥ दोहा ।

१५८ । एतदेव स्पष्टयन् विशेषान्तरमाह । द्वयोर्द्वयोर्नव पतन्ति विप्रगणा जोहलमन्ते म्यापय । मात्रा एकचत्वारिंशत् खञ्जायां पदे पदे यमकं कुरुत ॥ द्वयोरिति पूर्वपदेऽपि तथेत्यर्थः, जोहलो मध्यलघुः पञ्चकलः । एवं क्रमेण खञ्जायां प्रतिपादमेकचत्वारिंशन्मात्रा भवन्ति । यमकमनुप्रासः । (C)

१५८ । अथ दोहावृत्तेन स्पष्टीकृत्य खंजां लक्षयति विज्ज दलेति । विज्ज दल — द्वयोर्द्वययोः प्रत्येकमिति शेषः एव विष्पगण — [नव] विप्रगणान् पल — प्रकटयत, अंत — पादांते जोहल्लु — योद्धारं मध्यलघुं रगणमित्यर्थः ठवेज्ज — म्यापयत, एवं खंज पञ्च — खंजापादे खंजानामकस्य वृत्तस्य चरणे इत्यर्थः एआलिस मत्त — एकचत्वारिंशन्मात्राः, दहगण — दश गणान् तत्थ — तथ्यं सुणेज्ज — जानीत ॥ (E).

१५८ । लक्षणांतरमाह ॥ विज्जदति ॥ द्वयोर्द्वययोर्नव पतन्ति विप्रगणाः जोहलमन्ते म्यापय । मात्रा एकचत्वारिंशत्, खंजापादे दश गणान् तथा जानीत ॥ ५८ । (G).

१५८ । १ विज्ज (F). २ जोहल्लु (B, C & E). ३ ठवेज्ज (D). ४ एआलिस (A), एआलिस (B, C & E). ५ पञ्च लमञ्च (C). ६ नञ्चि (A). तन्नि (C). ७ ५१ (A).

This is different from the metre of the same name in the Sanskrit treatise of Pingala. Vide Ghosha's Compendium, p. 56.

जहा,

अहि' सलद' महि' चलद' गिरि खसद' हर खलद'
ससि घुमद' अमिअ वमद' मुअल जिबि' उडए ।

पुणु' धसद' पुणु' खसद' पुणु' ललद' पुणु' घुमद'
पुणु' वमद' जिबिअ'' विविह परि समर'' दिडए ॥

१६०'' ॥ खंजा (A, B & C)

१६० । उदाहरति । मही लोसते, अदिद्यलति, गिरि पतति, हर खलति, ग्रमी घूणते, अमृत वमति, भटा जीविनो-
सिष्ठने । पुनर्द्धावति, पुन खलति, पुनलोसते, पुनयलति,
पुनघूर्णते, अमृत वमति, विविधप्रकारो रणो दृश्यते ॥ कस्यचि-
द्युद्ध वर्णते, तत्र युद्धे भूकम्पादयो वर्णने । (C)

१६० । अथ खजामुदाहरति अहीति । अहि सलद — अदि
प्रेष सल(य)ति स्थानच्युतो भवतीत्यर्थः, धोड्डुणा पादाघातेनेति
भावः । अतएव महि — मही पृथ्वी चलद — चलति, अतएव
मद्याश्रित गिरि कैलाम खसद — पतति, ततश्च तदाश्रितो हर
खलद — खलति, ततश्च तदा[द्वा]लस्य ग्रमी घुमद — कू[घूर्]णते,
अतएव अमिअ वमद — अमृत वमति, ततश्चामृतमपर्कान्

१६० । १ महि (A B & C) २ अहि (A B & C) ३ चलद (A & B)
४ खलद (A B & C) ५ रण (F) ६ Dropt in (A), वमद (I) ७ उड
जिबद (A), मल जिबिअ (B) ८ अड जिबिअ (C) ९ मुअल जिबिअ (E) १० उअ
(E & F) ११ चलद (C) १२ उणु चलद (A) १३ अमिअ (A B & C)
१४ उअ (E & F) १५ Non est (A T & C) जीविअ (E) जिबिअ (F)
१६ रण (A B & C) १७ १८ (A), १९ (F)

अथ सिखा छंदः । (D).

ससिवअणि गअगमणि पअ पअ

दिअ छगण^१ पअहर^२ सह^३ सिक्ख ।

पढ पढम वि विहलहु^४ पअलि दिअगण

सहिउ^५ जुअल^६ दल भणइ^७ स सिक्ख ॥ १६१^८ ॥

मुअल—मृताः जिविअ—जीविता उट्टए—उत्तिष्ठन्ति, ततश्च जीवितानान्तेषां चरणाघातेन पुण धमइ—पुनरधो गच्छति मही, पुण खमइ—पुनः स्खलति कैलासः, पुण ललइ—पुनर्लल[य]ति स्थानच्युतो भवति शिवः, ततश्च पुण घुमइ—पुनर्घूर्णते शशी, पुण वमइ—पुनर्वमत्यमृतं, पुनश्च जिविअ—जीविता उत्थिता मृताः इति समरे विविधकौतुकं परिदिष्टए—परिदृश्यते ॥ (E).

१६० ॥ यथा अहीति ॥ अहिल्ल[य]ति, मही चलइ[ति], गिरिः पतति, हरः स्खलति, शशी घूर्णते, अमृतं वमति, मृताः जीवंतो भवन्ति ॥ एवं सतीति श्रेयः पुन * * ति, पुनः स्खलति, पुनर्लल[य]ति, पुनः घूर्णति, पुनर्वमति, जीविता विविधाः, एवं प्रकारेण समरो दृश्यते ॥ ६० ॥ (G).

१६१। १ छ गण (A), च्छ गण (B & C), गण छ (E) २ पओहर (D). ३ स (B & F), द स (C, D & E). ४ लल विविध (D), ल dropt in (F). ५ अहिअ (B & C), लहिउ (D), सहिअ (E), लहिअ (F). ६ जुअइ (D & E). ७ भजइति (B). ८ ५३ (A), ६१ (F). Vide metre of the same name, but of a different character, in the Sanskrit treatise of Pingala. Ghosha's Compendium, pp. 26 and 56.

जहा,

अहि' ललइ महि' चलइ' गिरि खसइ' हर खलइ
ससि घुमइ अमिअ वमइ' मुअल जिबि' उडइ ।

पुणु' धसइ पुणु' खसइ पुणु' ललइ' पुणु' घुमइ'
पुणु' वमइ जिबिअ'' विविह परि समर'' दिडइ ॥

१६०^{११} ॥ खंजा (A B & C)

१६० । उदाहरति । मही लोलते, अहिचलति, गिरि
पतति, हर खलति, शशी घूर्णते, अमृत वमति, भटा जीविषो-
त्तिष्ठन्ते । पुनर्दावति, पुन खलति, पुनलोलते, पुनचलति,
पुनघूर्णते, अमृत वमति विविधप्रकारे रणो दृश्यते ॥ कस्यचि
युद्ध वर्धते, तत्र युद्धे भूकम्पादयो वर्धन्ते । (C)

१६० । अथ खजामुदाहरति अहीति । अहि ललइ—अहि
श्रेय लल'योति स्थानच्युतो भवतीत्यर्थः, योद्धृणां पादाघातेनेति
भावः । अतएव महि—मही पृथ्वी चलइ—चलति, अतएव
महाशित गिरि कैलास खसइ—पतति, ततश्च तदाशितो हर
खलइ—खलति, ततश्च तदा[द्वा]लक्ष शशी घुमइ—क्षु[धूर्णते,
अतएव अमिअ वमइ—अमृत वमति, ततस्यामृतमपकां

१६० । १ महि (A B & C) १ अहि (A B & C) २ पसर (A & B)
३ पसर (A B & C) ४ पसर (F) ५ Dropt in (A) वमइ (t) ६ उड
जिबइ (A) भल जिबिअ (B) भल जिबिअ (C) मुचल जिबिअ (F) ७ उड
(E & F) ८ पसर (C) ९ उड पसर (A) १० अमिअ (A B & C)
उड (F & F) ११ Non est (A B & C) जीविअ (E) निजिअ (F)
१२ पसर (A, B & C) १३ १४ (A) १० (F)

अथ सिखा छंद । (11).

ससिवअणि गअगमणि पअ पअ

दिअ छगण^१ पअहर^२ सह^३ सिक्ख ।

पठ पढम वि विहलहु^४ पअलि दिअगण

सहिउ^५ जुअल^६ दल भणइ^७ स सिक्ख ॥ १६१^८ ॥

मुअल—मृताः जिविअ—जीवित्वा उट्टए—उत्तिष्ठति, ततश्च जीवितानान्तेषां चरणाघातेन पुणु धमइ—पुनरधो गच्छति मही, पुणु खमइ—पुनः स्खलति कैलासः, पुणु ललइ—पुनर्लल[य]ति स्थानच्युतो भवति शिवः, ततश्च पुणु घुमइ—पुनर्घूर्णते शशी, पुणु वमइ—पुनर्वमत्यमृतं, पुनश्च जिविअ—जीवित्वा उत्थिता मृताः इति समरे विविधकौतुकं परिदिट्टए—परिदृश्यते ॥ (E).

१६० ॥ यथा अहीति ॥ अहिर्लल[य]ति, मही चलइ[ति], गिरिः पतति, हरः स्खलति, शशी घूर्णते, अमृतं वमति, मृताः जीवन्तो भवन्ति ॥ एवं सतीति शेषः पुन * * ति, पुनः स्खलति, पुनर्लल[य]ति, पुनः घूर्णति, पुनर्वमति, जीविता विविधाः, एवं प्रकारेण समरो दृश्यते ॥ ६० ॥ (G).

१६१ । १ छ गण (A), च्छ गण (B & C), गण छ (E) २ पअहर (D). ३ स (B & F), च स (C, D & E). ४ लउ विविह (D), ल dropt in (F). ५ अदिअ (B & C), लहिउ (D), सहिअ (E), लहिअ (F). ६ जुअइ (D & E). ७ भणइसि (B). ८ ५३ (A), ६१ (F). Vide metre of the same name, but of a different character, in the Sanskrit treatise of Pingala. Ghosha's Compendium, pp. 26 and 56.

१६१ । अथ शिखाच्छन्द । शशिवदने गजगमने पदे पदे
 दिज्ञा षड्गणा पयोधरशिश्या । पठ प्रथमं विविधलघुक
 प्रकृत्य दिज्ञवरगणमधिक भण शिखर ॥ दिज्ञ मर्चलघुशतुष्कल,
 तादृगा षड्गणा आदौ यत्र पयोधर जगण, तत्र शिखा ।
 द्वितीयदने द्विद्विलघून् पञ्चाङ्गान् प्रकृत्य पठत, तत्र दिज्ञवर-
 गण मर्चलघुशतुष्कलमधिक भण तेन द्वितीयदने सप्तदिज्ञवर-
 गणा अन्तर अन्ते] जगण इति विशेष, एव शिखाच्छन्द शिख-
 स्तेत्यर्थः ॥ ।

१६१ । अथ शिखां ललयति समिबश्नोति । हे शशि-
 वदने गजगमने पञ्च पञ्च — पदे पदे प्रतिचरणमित्यर्थः पञ्च-
 हरह समिक्तु — मपयोधरशिखान् पयोधरो मध्यगुरुजगल्लया
 च मपयोधरा सजगण शिखा अथभागो येषां तादृशान्
 अतस्थितजगणानित्यर्थः दिज्ञगण छ — दिज्ञगणान् चतुर्लघ्वात्मक-
 गणान् षट् पठ — पठ द्वयोरपि दलयो षड्दिज्ञगणान्तर जगण
 म्यापयेत्यर्थः । परतु जुञ्ज हल — द्वितीयदले पठम — प्रथमम
 आदौ वि विलज्ज — द्वौ द्विलघू द्वौ द्विलघ्वात्मकगणावित्यर्थः
 पञ्चलि — प्रकटौल्लय अपरमेक दिज्ञगण प्रकटौल्लयेत्यर्थः, दिज्ञ
 गण महिच — जगणमहित दिज्ञगणे पूर्वोक्तप्रकारेणातस्थितजगणै
 षड्भिर्युक्तमिति भावः, पठ इत्यनुषंगः । प्रथम लघुद्वयात्मकगण-
 द्वय मस्याप्य अनतरमतस्थितजगणै षड्दिज्ञगणै महित द्वितीय
 दले पठेत्यर्थः तथाच प्रथमदले अतस्थजगणा षडेव दिज्ञगणा
 पतति द्वितीयदले तु अत्यजगणा सप्त दिज्ञगणा पततीति

मत्त अठाइस^१ पढमो^२ वीए वत्तीस मत्ताइँ ।

पअ पअ अंते लहुआ सुद्धा सिकखा विआणेहु^३ ॥१६२॥

गाह् ।

भावः, सिकख—शिखां विद्धि इति शेषः, इति स प्रसिद्धः
पिंगलः भणइ—भणति ॥ (E).

१६१ । अथ शिखा ॥ समीति ॥ शशिवदने गजगमने पदे पदे
द्विजाः षड्गणाः पयोधरसशिखाः । पठ प्रथमं द्वितीये खलु
प्रपतति द्विजगणो लघुर्द्वयो युगलदलयोर्भण्यते सा शिखा ॥
सशिखाः सहिताः ॥ द्विजश्चतुर्लघुः ॥ पयोधरः य[ज]गणः ॥
प्रथमे षड्द्विजा अंते जगणः, द्वितीये सप्त द्विजा अंते जगणः
इति भावः ॥ ६१ ॥ (G).

१६२ । उक्तार्थं स्पष्टयन्नाह । मात्रा अष्टाविंशतिः प्रथमे,
द्वितीये द्वाविं[त्रिं]शन्मात्राः । पदे पदे जगणोऽन्ते लघुकां शुद्धां
जानीहि शिखाम् ॥ (C).

१६२ । अथ गाह्छंदसा प्रकटीकृत्य पुनः शिखां लक्षयति
मत्त अठाइसेति । यत्र पढम[हि]—प्रथमे पअ—पदे मत्त
अठाइस—मात्रा अष्टाविंशतिः पतन्तीति शेषः, वीए—द्वितीये
पअ—पदे वत्तीस—द्वात्रिंशत् मत्ताइँ—मात्राः पतन्ति, अंते—
पादांते लज्जआ—लघुः जगणस्येति भावः नियमेन पतति, तां
शुद्धां शिखां विजानीत ॥ अत्र अंते लज्जआ इति दलद्वयेऽप्यंते

१६१ । १ अठाइस (A). २ पढमे (A), पढमहि (E), पढम (F). ३ विआण (E). ४ लहु (A), ६२ (F).

जहा, फुलिअ' महु' भमर' बहु' रअणि पहु
 किरण लहु' अबअरु' वसंत ।
 मलअगिरि कुहर' धरि पवण' बह
 सहव' कह' सुणु' सद्धि एअल णद्धि कंत ॥
 १६३' ॥ सिक्खा । (A, B & C).

जगषोऽवश्यं देय इति सूचनीय, षड्द्विजगणानां चतुर्विंशति-
 मांशा अत्यजगणस्य च मांशाचतुष्टयमेवमष्टाविंशतिमांशाः प्रथम-
 चरणे, षड्द्विजगणानामष्टाविंशतिमांशा अत्यजगणस्य च मांशा-
 चतुष्टयमेवं द्वाविंशत्मांशा द्वितीयचरणे पतति यत्र, तत् शिखा-
 नामक वृत्तमिति फलितार्थः । (E)

१६२ । तदेव गाह्यदमाह ॥ मत्तेति ॥ मांशा अष्टाविंशतिः
 प्रथमे, द्वितीये द्वाविंशत्मांशाः । पदपदयोरन्ते लघुः, शुद्धां शिखां
 विजानीत ॥ ६२ ॥ (G)

१६३ । उदाहरति ॥ फुलति मधुके भमरा बहवः रजनि-
 प्रभुकिरण मलयवतीषीं वसन्त । मलयगिरिकुसुम धृत्वा पवनो
 वहति, सोढव्यः कथं शृणु भण सखि निकटे न हि कान्तः ॥
 धृत्वा स्पृहा । (C)

१६२ । १ फुलिअ (A & F) १ मर (A) १ भमर (E) १ रउ (D)
 १ ल (C), १ पउ (D), १ उ (F) १ अवर (A), dropt in (F) १ कुसुम
 (C) १ उव (E) १ Dropt in (C), १ वर (F) १ कंत (D) १ उर
 (A), १ ल (C, D & F) १ ६३ (A), ११ (F).

अथ मालाच्छन्दः । (D).

पठम चरण ससिवअणि मिअणअणि^१ एव दिअगण^२

पअल पुणवि तह^३ रअण^४ ठवहु^५ अंतए कणो ।

पिंगल एअ भणंता^६ माला सेसमि^७ गाहस्स^८ ॥ १६४ ॥

१६३ । अथ शिखामुदाहरति फुलिअ इति । भमर वड — वडभमराः मड — मधूका मधूकवृक्षाः फुलिअ — पुष्पिताः, रअणि पड — रजनीप्रभुसुंदरः किरण लड — लघुकिरणः, वसंतः अवअरु — अवतीर्णः । मलयगिरिगङ्गरं धत्वा स्पृष्टेति यावत् पवण वह — [पवनः] वहति, सहव कह — सहिये कथं शृणु सखि निकटे नास्ति कांतः ॥ (E).

१६३ ॥ यथा फुल्लीति ॥ पुष्पितो मधूको भमरा वहवो रजनीपतेः किरणा वहव आयातोऽन्यद्वसंतः । मलयगिरिकुहरं धत्वा पवनो वहति, सोढव्यं कथं भण सखि निकटे नास्ति कांतः ॥ ६३ ॥ इति शिखा ॥ (G).

१६४ । अथ मालाच्छन्दः ॥ प्रथमचरणे शशिवदने मृगनयने नव द्विजगणाः प्रकटाः, पुनरपि तथा रगणः स्थायतामन्ते कर्णः । पिङ्गलनागो भणति मालां शेषमपि गाहायाः ॥ सर्वलघुचतुष्कल-नवगणानन्तरं रगणस्ततः कर्णो गुरुयुगमेवं पञ्चचत्वारिंशन्मात्रः प्रथमः पादः, गाहाशेषार्द्धं शेष इत्यर्थः । (C).

१६४ । १ गणगमणि (A). २ दिष्यपण (E). ३ तह (A), पुण (B), तह (C). ४ गण (C). ५ ठव (E), ठवहि (F). ६ भणता (D). ७ सेसमि (D), सेसमि (F). ८ गाहण (A), गाहस्स (F). ९ ५९ (A), ६४ (F).

पदम होइ गुव विष्णुगण ओहल' कण ठवेहु ।

गाहा' अहा अंत दइ' मान्ना छंद कहेहु' ॥ १६५' ॥

दोहा ।

१६४ । अथ मात्तावृत्त लक्षयति पदमेति । हे शशिवदने
मृगनयने यच्च पदम चरण — प्रथमचरणे एव दिक्गण — नव
दिक्गणा' नव चतुर्भुजा आलोका गणा पचल — पतति, पुनरपि —
पुनरपि नवदिक्गणान्तरमित्यर्थं तच्च — तथा रचण ठव —
रगण मध्यस्थगण स्थापय चतए — अते रगणांते पादान्ते वा
कसो — कसो' सुन्दर्यात्मको गण पतति इति शेषः, तत गाहासु —
गाहाया चेदपि — शेष उभरार्हमिति धावत् पततीत्यनुषंगः,
मा मान्ना हि — तन्मात्रानामक वृत्तमिति विगल पाच — विगल
माग भणता भणति ॥ (१)

१६४ । अथ मात्तामाह ॥ पदमेति ॥ प्रथमे चरणे शशिवदने
मृगनयने नव दिशा पतति, पुनरपि ततो रगण' स्थाप्योऽते कर्ण' ।
विगलमागो भणति मात्ता शेष विगाहाया ॥ दिक्चतुर्भुः,
द्वितीये सप्तविंशतिर्मात्रा इत्यर्थं ॥ ५४ ॥ (G)

१६५ । अमुमेवार्थं स्पष्टयति । प्रथमतो भवन्ति नव विगणणा'
ओहलकणे स्थापय । गाहाया अर्हमन्तपद मात्ताच्छब्दो जानीदि ॥
ओहलो रगण । (C)

जहा,

वरिस जल भमइ घण गअण सिअल^१ पवण मणहरण
कणअ पिअरि णचइ^२ विजुरि^३ फुल्लिआ णीवा^४ ।
पत्थर^५ वित्थर^६ हिअला^७ पिअला^८ णिअलं^९ ण आवेइ^{१०} ॥
१६६^{११} ॥ माला (A, B & C).

१६५। अथ दोहावृत्तेन स्पष्टीकृत्य पुनर्मात्रां लक्षयति पठ-
मेति । पठम—प्रथमे चरणे एव विप्रगण—नव विप्रगणाश्चतु-
र्लघ्वात्मकगणाः होइ—भवन्ति, ततश्च जोहलु कण—योद्धृकर्णौ
रगणगुरुद्वयात्मकगणौ ठवेइ—स्थापयत । ततः गाहा—गाथायाः
अंत—अंत्यम् अद्धा—अर्द्धम् उत्तरार्द्धमित्यर्थः देइ—दत्त्वा,
मालाच्छंदः कहेइ—कथयत ॥ अत्र देइ इत्येकारो ह्रस्वो ज्ञेयः ।
यत्र प्रथमचरणे नवचतुर्लघ्वात्मकगण—रगण—गुरुद्वयात्मकगणाः पतन्ति
द्वितीयदलं च गायोत्तरार्द्धस्वरूपं भवति, तन्मालानामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (E).

१६५। पठेति ॥ प्रथमं भवन्ति नवविप्रगणा जोहलुकर्णं स्थापय ।
गाथार्द्धमन्तिमे मालाच्छंदः कथ्यताम् ॥ जोहलो रगणः, कर्णे
द्विगुरुः ॥ ६५ ॥ (G).

१६६। १ मल्लय (A, B & C). २ णचइ (A). ३ विजुरो (F). ४ णीवा
(F). ५ पत्थर (A). ६ वित्थर (A). ७ हिअला (B & C), हिअला (E).
८ पिअला (C & F). ९ णिललं (B & C), णिलला (D & F). १० आवेइ
(A & E). ११ ५८ (A), ६६ (F).

अथ चुलिआला छंद । (D)

चुलिआला जइ देह' किमु'

दोहा उप्पर' मत्तह' पंचइ ।

पअ पअ उप्पर संठवहु

सुइ कुसुमगण अंतह' दिज्जइ' ॥ १६७' ॥

१६६ । उदाहरति । वर्पति जल भ्रमति घन गगने, मलय पवनो मनोहरण, कनकपौता नृत्यति विद्युत्, फुझिता नौपा । प्रस्तरविस्तरहृदय प्रियो निकट नायाति ॥ प्रस्तरविस्तर इति काठिन्यद्योतनार्थम् । (C)

१६६ । मालामुटाहरति वरिमेति । घण — घन श्रेय गणश — गगने भ्रमइ — भ्रमति, जल — जल वरिम — वर्पति, मण-हरण — मनोहर मिश्रल — शीतल पवण — पवन वात वातीति श्रेय . कणश्च पिश्ररि — कनकपौता विजुरि — विद्युत् एषइ — नृत्यति, णोवा — नौपा कदम्बा फुझिआ — फुप्पिता । पत्तर बित्तर बिश्रणा — प्रस्तरविस्तरहृदय पिश्रणा — प्रिय पिश्रण — निकटे ण आवेइ — नायाति ॥ (F)

१६६ । यथा ॥ वरीति ॥ वर्पति जल भ्रमति घनो गगने, शीतल पवना मनोहर, कनकपौता नृत्यति विद्युत्, फुप्पिता नौपा । प्रस्तरविस्तरहृदय प्रियो निकटे नायाति ॥ ६६ ॥ इति माला ॥ (G)

१(७) १ रेचि (B & C) २ दिम (A) बिम (B & C) ३ वप्परि (A)
४ मत्तहि F & F) ५ वणन (A) वणन (B) वणहि (C & F)
६ पिश्रर (A) पिश्रर (B) पश्रहि (C) ७ १६ (A) ८ (१) (१)

१६७ । चूतिकाला यदि ददासि किमु दोहोपरि [मात्राः] पञ्च । पदे पदेऽन्ते संस्थापय अर्द्धं कुसुमगणमन्तेऽपि ॥ संपूर्णदोहानन्तरं मात्रापञ्चकमिति । इयं हि द्विपदी, तत्र दोहापूर्वाद्धानन्तरं मात्रापञ्चकदाने एकः पादः, एवं द्वितीयेऽपि पञ्चकलः । कीदृश इत्यत्राह कुसुमगण इति । लघ्वादिलघुद्वयान्तो गुरु-रित्यर्थः । (C).

१६७ । अथ चुलिआलानामकं वृत्तं लक्षयति, चुलिआलेति । दोहा उपरि—दोहोपरि दोहायामिति यावत् मत्तहि पंचद—मात्राः पंच यदि देह—दीयते, तदा चुलिआला कह[?]—चुलिआलां कथय । नच[नु] दोहायां किं प्रतिचरणे उत प्रतिदले वा क देयाः पंचमात्रा इत्यत आह, पञ्च पञ्च उपरेति,—पद-पदोपरि, अत्र पदशब्दो दलवाची उदाहरणानुरोधात्, तथाच एकैकदले इत्यर्थः, संभवञ्च—संस्थापयत पंचमात्रा इत्यनुषंगः । ननु सर्वलघुरूपा उत गुरुलघुरूपा चेति कीदृश एकैकदलेऽति आदौ वा स्थाया इत्यत आह, सुद्धेति,—शुद्धः कुसुमगण आदौ एको लघुस्तत एको गुरुस्ततो लघुद्वयमेतादृशो गण इत्यर्थः । अंतह—अन्ते दिव्जइ—दीयते ॥ एवं च दोहाया एकदलांति यदि पंचमात्राः कुसुमगणस्वरूपा दीयन्ते, तदा चुलिआलानामकं वृत्तं भवतीति फलितार्थः । (E).

१६७ । अथ चूलिका ॥ चुलीति ॥ चुलिआला [?] यदि दीयते किं दोहाया उपरि मात्राः पंच । पदे पदे उपरि संस्थापय शुद्धं कुसुमगण[?]मन्ते दीयते ॥ एकोनविंशन्मात्राः पदे पदे कार्यास्तन्मध्ये

दोहा संखा' संठबहु उप्परि' पंचद' मत्त ।

अट्टदहुप्परि' बीसदुइ' चुलिआला उक्खित्त' ॥ १६८'

दोहा

अतिमा पचमाचा कुसुमगणरूपा इति ॥ कुसुम लघुगुणद्विगु
रूप ५। बोध्यम् ॥ ६७ ॥ (G)

१६८। उक्ताय स्पष्टयति । दोहासख्या [संखा]पय उपरि
पञ्चकमाचा । अष्टादशोपरि विग्रतिदय चुलिआला उत्तिमा ।
दोहासख्या दोहाहंमाचासख्या, तथाच दोहाहं चतुर्विग्रति
माचास्तत्र माचापञ्चकदाने ऊनविग्रमाचा भवन्ति, एतद्देवणे
अष्टपञ्चाग्रमाचा भवन्ति । एतदेवोत्तराहंमाह । उत्तिमा
उत्तिता । (C)

१६८। अयमेवार्थं दोहाहमेन पुनराह दोहासक्येति ।
आदौ दोहासक्यण—दोहासक्यणम् उपरि—उपरि तदनतर
मित्यर्थं पचद मत्त—पचैव माचा संठबहु—[सं]ख्यापयत, एव
अट्टदहुप्परि बीसदुइ—अष्टादशोपरि विग्रतिदयेन माचाणामिति
मेव, अष्टपञ्चाग्रमाचाभिरित्यर्थं, चुलिआला उक्खित्त—उक्ता ।

१६८। १ संखा (C) संठबहु (E) २ उपरि (A B & C) ३ पचद
(C) ४ अट्टदहुप्परि (A) अट्टदहुप्परि (C) अट्टदहुप्परि (D) ५ बीसदुइ
(B) विग्रति (C) ६ उक्खित्त (A) उक्खित्त (B) ७ ६० (A) ६८ (F)

जहा, राआ लुद्ध^१ समाज खल^२

बहु कलहारिणी[णि]^३ सेवक धुत्त^४ ।

जीवण^५ चाहसि सुख जद्^६

परिहर^७ घर जद्^८ बहुगुणजुत्त^९ ॥ १६६^९ ॥

चुलिआला । (A, B & C).

कचिदोद्यासंवा संवद्ध इति पाठस्तत्र आदौ दोद्यासंवा — दोद्या-
संवां दोद्यामात्रासंख्याकमात्रमिति यावत् इति व्याख्येयम् । (E).

१६८ । दोहेति ॥ दोद्यासंवां स्थापयोपरि पंचमात्राः ।

अष्टादशोपरि विंशतिद्वयं चुलिआलायां व्याख्यातम् ॥ अष्ट-
पंचाशन्मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ ६८ ॥ (G).

१६९ । उदाहरति । राजा लुब्धः, समाजः खलः, बधूः कलह-
कारिणी, सेवको धूर्तः । जीवने चाहसि [?] सुखं यदि, परिहर
गृहं यदि बहुगुणयुक्तम् ॥ बधूः स्त्री, परिहर त्यज, बहुतरानर्थ-
सम्भवादित्यर्थः । (C).

१६८ । चुलिआलामुदाहरति राआ लुद्धेति । राजा लुब्धः,
समाजः खलः, बधूः कलहकारिणी, सेवको धूर्तः । अतः जद् —
यदि बहुगुणजुत्त — बहुगुणयुक्तमपि बहुभिः कीर्त्तिप्रतिष्ठा-

१६८ । १ लुब्ध (F). २ ख dropt in (A). ३ करिआणि (A, D & E).

४ जिह्व (A). ५ जउ (A). दर (B), बजद (F). ६ परिहर (E & F).

७ यमु रदं (D). ८ ६१ (A), ६८ (F).

अथ सौरट्टा छंद । (D)

सो सौरट्टउ^१ जाण^२ जं^३ दोहा विवरौअ^४ ठिअ^५ ।

पअ^६ पअ^७ जमक^८ वखाण^९ खाअराअ^{१०} पिंगल^{११} कहिअ^{१२} ॥

१७०^६ ।

प्रमुखैगुणै सहितमपोत्यर्थं जीवत [वनं] अथच सुख चारुषि-
वाङ्मि, तद् - तदा घर - गृह परिहर - त्यजेत्यर्थः ॥ (E)

१६८ । यथा ॥ राधा इति ॥ राजा सुख, समाज सख
बधू^१ कलहकारिणौ, से(व)को धूर्त । जीवन वाङ्मि सुख च
यदि, परिहर गृह, तर्हि वञ्चगुणयुक्तः ॥ ६८ ॥ (G)

१७० । अथ सौराष्ट्रम् । तत् सौराष्ट्र जानीहि यदोहाविप-
रीत स्थित । पदे पदे यमक नागराजपिंगलेन कथितम् ॥ प्रथम-
द्वतीयपादयोरेकादशमाचाल, द्वितीयचतुर्थयोस्त्रयोदशमाचाल-
मिति दोहावैपरीत्य, पदे पदे इति प्रथमद्वतीयपादयोरन्ते
द्वितीयचतुर्थयोरन्ते च यमकमनुप्रास व्याचक्ष्य कथय कुर्विति
यावत् । (C)

१७० । अथ सौराष्ट्रनामकं वृत्तं लक्षयति सो सौरट्टउ इति ।
अ - यत् दोहा विवरौअ ठिअ - दोहाविपरीतस्थिति दोहातो

१७० । १ सोरट्टउ (A) २ जाणु (E) ३ जं (A) ४ विवरिअ (A)
विवरिअ (B) विवरौआ (C) विररौ (E) ५ Non est (C) दिअ (E)
दिअ (F) ६ जमक (D) ७ पिंगल (D) विण (F) ८ कहर (D & F)
कहर (F) ९ ११ (A) १० (F)

जहा,

सो माण्डिच पुण्वन्त^१ जासु भक्त पण्डिच तणच ।

जासु घरिणि^२ गुणवन्ति^३ सो^४ वि^५ पुहवि सग्गह^६ णिलच ॥

१७१^७ ॥ सोरट्टा । (A. B & C).

विपरीता स्थितिचरणानां स्थापनं यस्य तादृशमित्यर्थः, सो — तत्
सोरट्टउ — सौराष्ट्रं सौराष्ट्रनामकं वृत्तं जाणु — जानीहि, तत्र च
पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः यमक वखाण — यमकं
क्वाचय इति णाञ्चराञ्च पिंगल — नागराजपिंगलः भणइ —
भणति ॥ अयं भावः — दोहायाः प्रथमद्वितीयचरणयोस्तयोद्गमाचाः
द्वितीयचतुर्थयोश्चैकादशमात्रा देया इति दोहान्तच्छेदोक्तं,
तद्विपरीत्येनात्र द्वितीयचतुर्थचरणयोस्तयोद्गमाचाः प्रथमद्वितीययो-
श्चैकादशमात्रा देया इति । (E)

१७० । सो इति ॥ तत्सौराष्ट्रं जानीहि यद्विपरीतं दोहा-
स्थिति । पदे पदे यमकं व्याख्याहि नागराजः पिंगलः कथयति ॥
यमकमनुप्रासः ॥ विपरीतेति ॥ एकादश त्रयोदशेति भावः ॥
७० ॥ (G).

१७१ । उदाहरति । स मन्यते पुण्वान् यस्य भक्तः पण्डित-
स्तनयः । यस्य गृहिणी गुणवती तस्य पृथिवौ स्वर्गनिलयः ॥ (C).

१७१ । १ पुण्वन्त (A), पुण्वन्ति (B), पुण्वन्त (C & E). २ घरिणि (E & F). ३ गुणवन्ति (B), गुणवन्ति (C), गुणवन्ति (D). गुणवन्त (F). ४ सो (E & F). ५ विच (F). ६ सग्ग (C & F). ७ १७१ (A), ७१ (F).

अथ हाकलि छंद । (D)

सगणा भगणा दिश्रगण ई^१ मत्त चउद्दह^२ पय्य पलई^३ ।
संठइ^४ बंको विरइ^५ तद्दा^६ हाकलि^७ रूअउ^८ एम^९ कहा^{१०} ॥
१७२^१ ॥

१७१ । अथ सौराष्ट्रमुदाहरति सो माणिक्य इति । स मान्य^१
पुण्य गुणवत—गुणवान् यस्य भक्त पंडित[स्त]नय, यस्य गृहिणी
गुणवती, से वि—अस्यापि पुत्रवि—पुत्र्यौ सगमइ शिलप—
स्वर्गनिलय स्वर्गवास इत्यर्थः ॥ (E)

१७१ । सो माणीति ॥ स मान्य^१ पुण्यवान् यस्य भक्त
पंडितस्तनय^२ । यस्य गृहिणी गुणवती तस्यैव पुत्रिया स्वर्गनिलय^३ ।
[स्वर्ग] निवास ॥ ७१ ॥ सौराष्ट्रम् ॥ (G)

१७२ । अथ हाकलीच्छन्द^१ । सगण भगण दिजगणा माया-
यतुर्दंष्ट्र पदे पतन्ति । सस्याप्य विरतौ वद्ध तथा हाकलीरूपम्
एतत् कथितम् ॥ अर्थात् पित्रलेन । अयमर्थः । सगण भगण
दिजगणा स्थाया^२, नत्तेषां स्थाने नियम^३, किन्तु पदानामन्त-
गुह्य नियत, सगणदयान्ते भगणदयान्ते दिजगणास्ततो गुह्यरेव
क्रमेण एकादशाक्षराणि भवन्ति । यदि दिजगण विहाय
सगणभगणाभ्यां यथेच्छ गणय्य कृत्वाप्यन्ते गुह्यदीयन्ते तदा

१७१ । १ मान्य ल दिश्रगणर (D) २ चउद्दह (D) ३ पलई (B & D)
४ संठ (C) ५ विरई वद्ध (B & C) ६ तद्दा पत्त (F) ७ कहा (D)
८ हाकलिक (B) ९ कयय (I & F) १० रउ (D) ११ १७ (A) ७१ (F)

दशाचराणि भवन्ति, किन्त्वन्तिमगुरोः पूर्वं सगणो न देय इति सम्प्रदायः । (C).

१७२ । अथ हाकलीनामकं वृत्तं लक्षयति सगणेति ।

कहा — यत्र सगणा — सगणो गुर्वन्त्यतुष्कल इत्यर्थः, भगणा — भगणो गुर्वादिस्तुष्कल इत्यर्थः, दिभ्रगण — द्विजगणस्तुर्लब्धात्मको गण इत्यर्थः, ई — एते गणा इत्यर्थः, अथच मत्त चउद्दह — मात्रास्तुर्दश पञ्च पलद् — पादे पतन्ति पादन्ति चेति शेषः, वक्रो — वक्रमेकं गुरुं संठद् — संस्थाप्य, विरद् — विरतिर्भवति, अन्तिमगुरोः प्रागेव विरतिरित्यर्थः । एङ्ग — एतत् हाकलिरुअह — हाकलीरूपं हाकलिनामकवृत्तस्य स्वरूपमित्यर्थः कहा — कथितम् । अत्र सगण-भगण-द्विजगणातिरिक्तो गणो [न] भवतीति, एते एव च स[म]स्ता व्यस्ता वा पतन्तीति नियमस्तथाच यदि सगण-त्रयानन्तरं भगणत्रयानन्तरं द्विजगणत्रयानन्तरं वा एको गुरुः स्थाप्यते प्रतिचरणं, तथापि हाकलीवृत्तं भवति । अथ एकस्मिंश्चरणे सगणत्रयानन्तरमेकं गुरुं [सं]स्थाप्य तदितरचरणेषु भगणत्रयानन्तरं द्विजगणत्रयानन्तरं परस्परसंसृष्टैतद्वयानन्तरं वा गुरुः स्थाप्यते, तदाप्येतद्वृत्तं भवति । अथ एकस्मिंश्चरणे भगणत्रयानन्तरं द्विजगणत्रयानन्तरं वा एकं गुरुं संस्थाप्य तदितरेषु परस्परसंसृष्टैतत्त्रयानन्तरं गुरुः स्थाप्यते तथाप्येतद्वृत्तं भवतीति न विभावनीयम् । (E).

१७२ । सगणो भगणो द्विजगणो मात्रास्तुर्दश पदे पतन्ति । संस्थापय वक्रमन्ते तथा हाकलिरूपमेवं कथय ॥ वक्रो गुरुः ॥ ७२ ॥ (G).

मत्त चउद्दह पढम दल^१ एअररह^२ वणेहि^३ ।

दह अक्खर उत्तर दलहि^४ हाकलि^५ छंद^६ कहेहि ॥*

१७३^७ ॥ दोहा ।

१७३ । माचायतुर्दश पदे पदे पतन्ति, एकादशवर्णैः । दमा-
चराद्युत्तरदले हाकलिच्छन्द कथय ॥ (C)

१७३ । अथ नियमांतरमगौहृत्य पुनर्हांकलीकृतं सचयन्ति,
मत्त चउद्देति । पढम दल — प्रथमदले पूर्वाह्ने इति यावत्
प्रतिचरणमिति शेषः, कचिन्नु पचह पच इति पाठस्तत्र पादे पादे
अर्थात्पूर्वाह्नेऽस्य, उत्तरदले इत्यपि उक्तवादिति बोध्यम्, एगारह
वणेहि — एकादशवर्णैः शब्दा मत्त चउद्दह — माचायतुर्दश,
उत्तर दलहि — उत्तरदले उत्तराह्ने इत्यर्थः प्रतिचरणम् इत्यनु-
षंगः, दह अक्खर — दशाचरेषुतुर्दशमाचाः इत्यनुषंगः यत्र पत-
तीति शेषः, तत् हाकलि छंद कहेहि — हाकलीनामकं छंदः
कथय ॥ अत्र च प्रथमद्वितीयचरणयोर्दिग्गणैर्देय एव, अन्यथा
एकादशाचरोत्थमभावापत्तिः । तृतीयचतुर्थयोश्च दिग्गणैर्नैव देयः
अन्यथा दशाचरोत्थमभावापत्तिः, इति नियमे तात्पर्यमुच्यते ।
तथाहि क्रमेण विपर्ययेण वा सगण-भगणौ अथवा सगणद्वयमेव

१७३ । १ पढम पच (C) पच पचहि (F) २ एअररह (C) एअररह (D),
एअररह (E) ३ वणेहि (E) ४ दलह (B & C) ५ हालि (C),
हाकलि (F) ६ छन्द (B & C), वहु (E) * This sloka is not found
in (A) • ७२ (F)

जहा,

उच्चउ छात्रण^१ विमल घरा^२ तरुणी घरिणी^३ विणअपरा^४ ।

वित्तक पूरल^५ मुदहरा^६ वरिसा^७ समआ सुखकरा ॥

१७४^८ ॥ हाकलि । (A, B, C & F.)

भगणद्वयमेव वा [मं]न्याप्य यदि द्विजगणो दीयते अंते च गुरुर्दीयते,
तदैवाचरपट्कं भगणभगणयोरचरचतुष्टयं च द्विजग[ण]स्य एकमचरं
च गुरोरेवमेकादशाचराणि पूर्वाद्धे प्रतिचरणं पतन्ति, उत्तराद्धेऽपि
चेदेवं द्विजगणः स्थाप्यते तत्राप्येकादशाचराणि स्युः, तस्मादुत्तराद्धे
भगणत्रयोत्तरं भगणत्रयानन्तरं वा परस्परसंस्पृष्टैतच्चयानन्तरं वा गुरुः
प्रतिचरणं स्थाप्यते तदैवोत्तराद्धे दशाचराणि पतन्ति, एवं च प्रथम-
द्वितीयचरणयोर्द्विजगणदानमंगीकृतपूर्वं सचणकता, * * तदनंगीकारेण
चैतल्लक्षणमित्यस्यत्तातचरणोपदिष्टः पंथाः सुधीभिर्विभाव्यः । (E).

१७३ । मत्तेति ॥ मात्राश्चतुर्दश पदे पदे एकादशवर्णैः । दशा-
चराण्युत्तरदले हाकलिच्छंदः कथय ॥ ७३ ॥ (G).

१७४ । उदाहरति । उच्चोठानकं विमलं गृहं, तरुणी गृहिणी
विनयपरा । वित्तेन पूर्णं मुद्रागृहं, वर्णममयः सुखकरः ॥ उठान-
शब्दोऽङ्गनवाची, मुद्रागृहं कोषागारम् । अत्र च यदि तदेत्यध्या-
हार्यम् । (C).

१७४ । १ उच्चउ दावण (A), उच्च उठावण (C), उच्चउ ध्यावणि (D & F).

२ घरा (A). ३ घरणी (A), घरणी (F). ४ विदधकरा (B & C). ५ पूरल

(B & C). ६ मुदहरा (D), मुदहरा (F). ७ वरिसा (A), वरीसा (D).

८ ६५ (A), ७३ (F).

अथ मधुभारच्छन्दः । (D)

जसु पलइ' सेक्ख' पञ्चहरह' एक' ।

चउमत्त' वेवि' महुभार' एवि' ॥ १०५' ॥

१०४ । अथोत्तरमण्यभिप्रायेण शकलीमुदाहरति उच्येति ।
यस्य उत्तमाङ्कादित विमल गृह, तद्वर्णो विनयपरा गृहिणी
काता, वित्तपूर्णं मुद्रागृह के[को]प्रभाडमित्यर्थे, तस्य वर्षांसमय
सुखकर ॥ (E)

१०४ । यथा ॥ उच्येति ॥ उत्तमाङ्कादन विमलगृह, तद्वर्णो
गृहिणी विनयपरा । वित्तपूर्णं कोशगृह, वर्षांसमय मौख्यकर ॥
तस्येति शेषः ॥ ०४ ॥ शकलीति ॥ (G)

१०५ । अथ मधुभारच्छन्दः ॥ यस्य पतति शेषे पयोधर[एक] ।
चतुर्माचिकौ द्वौ मधुभार एव ॥ एकचतुर्माचिकानन्तर पयोधरो
जगण मिलित्वा द्वौ चतुर्माचिकौ । (C)

१०५ । अथ मधुभारनामकं वृत्तं लक्षयति जसु पलइति ।
जसु — यस्य चरणे इति शेषे चउमत्त वेवि — चतुर्माचिकौ द्वौ
पतत, सेक्ख — शेषे पादाते इत्यर्थः एक — एक चतुर्माचिक-
इत्यर्थः [पल]इ — पतति, कर्त्तव्ययोर्द्वयोश्चतुर्माचिकयोस्तमित-

१०४ । १ पलइ (F) १ सेक्ख (A & E), सेक्ख (F) १ पञ्चहरह
(B & C) पञ्चहरह (E) पयोधर (F) २ एक (F) ३ चामल (D)
चोमल (F) १ वेवि (A) वेक्ख (D) जीक्ख (F) ० महुभार (B & C)
मधुभार (E) ८ चावि (D) चवि (F) ९ ११ (A), ०५ (F)

जहा, जसु चंद^१ सीस पिंधणह^२ दीस ।

सो संभु एउ^३ तुह^४ सुभ^५ देउ ॥ १७६^६ ॥

मधुभार^७ । (A & F).

अथाभीरच्छंदः । (D).

गारह^१ मत्त करीज अंत पओहर दीज ।

एहु^२ सुछंद^३ अहीर^४ जंपइ^५ पिंगल धीर^६ ॥ १७७^७ ॥

चतुर्मात्रिको जगणस्वरूप एव पततीत्यर्थः, एवि — एतत्, मधु-
भारनामकमेतद्वृत्तमित्यर्थः । (E).

१७५ । जसु इति ॥ यस्य पतति शेषे पयोधर एकः । चतु-
र्मात्रास्त्रयो मधुभारमेतत् ॥ शेषे अर्द्धांते ॥ ७५ ॥ (G).

१७६ । उदाहरति । यस्य चन्द्रः शीर्षे परिधानं दिग्गः । स
शम्भुदेवः तुभ्यं सुखं ददातु ॥ (C).

१७६ । मधुभारमुदाहरति । जस्विति । यस्य शीर्षे चन्द्रः
पिंधनं दिक् । स देवः शम्भुः महां सुखं ददातु ॥ (E).

१७६ । यथा जसु इति ॥ यस्य चन्द्रः शीर्षे वस्त्रं दिग्गः । स
शम्भुरयं युष्माकं शुभं ददातु ॥ ७६ ॥ इति मधुभारम् ॥ (G).

१७६ । १ चंदु (A). २ पौन्वस (B), पिन्वस (C), पिंधण (F). ३ देउ
(B & C). ४ तुह (A), तुम्ह (D), मत्त (E). ५ सुभ (A & E), सुम्भ
(B & C), सुम (F). ६ ६० (A), ७६ (F). ७ मधुभार (B), मडभार (C).

१७७ । १ गारह (B), इमारह (C). २ एह (F). ३ सुछन्द (C),
सुछंद (E). ४ अहीर (B & C), अहिर (E). ५ जंपइ (B), जम्पइ (C).
६ धीर (A & D), धीर (B), धीर (C). ७ ६८ (A), ७७ (F).

जहा, सुंदरि गुञ्जरि^१ णारि^२ लोअण दीइ विसारि^३ ।

पीण पयोहर भार लोलद^४ मोत्तिअ^५हार ॥

१७८^१ ॥ अहीर । (A) .

१७७ । अयाधीरच्छन्द ॥ एकादशमाचा कियन्ते अन्ते पयोधरो दीयते । एतच्छन्द अधीर जल्पति पिगलधीर ॥ पयोधरो जगण स चैकादशमाचान्तपातौ, प्राथमिकमाचा-सप्तकन्तु यथेच्छ, न तु सूचोदाहरणाद्भवति । आभीरनामक छन्द इति केचित् । (C)

१७७ । अयाभीरनामक छन्द सत्यति गारहेति । यव गारह मत्त—एकादशमाचा कियन्ते, पयोधर दीयते, कर्तव्या-स्त्रैकादशमाचासु अतिममाचाचतुष्टय जगणस्वरूपमेव स्थाप्यते इत्यर्थ, [एङ्ग]—एतत् आभीर सुहृदु—आभीर सुच्छन्द इति पिगलधीर जल्पति ॥ (E)

१७७ । गारेति । एकादशमाचा कियन्ते अन्ते पयोधरो दीयते । एतत् सुच्छन्द आभीर जल्पति पिगलो धीर ॥ एकादश-माचामध्ये अन्ते माचाचतुष्टय जगणरूप कार्यमित्यर्थ ॥ ७७ ॥ (G)-

१७८ । उदाहरति । सुन्दरौ गुञ्जरौ नारौ, लोचन दीर्घ-विसारि । पीनपयोधरभारे लोलते मौक्तिकहार ॥ (C)

१७८ । आभीरमुदाहरति । यस्मा पीनपयोधरभारे मौक्तिक

१७८ । १ गुञ्जर (F) १ Dropt in (F) १ विसारि (B) १ गुजर

(A) अहीर (E) लोलिच (F) १ मोत्तिम (B & C) मोत्तिच (D) १ १८

(A) ७८ (F)

अथ दण्डकलच्छन्दः । (D).

कुंत'अरु' धणुद्धरु' ह्रस्वरु' गत्रवरु'

छकलु' विवि' पाङ्क दले

वत्तीसह' मत्तह' पत्र' सुपसिद्धउ'

जाणह'११ वृहत्रण हित्रत्रतले'१२ ।

सउवीस अठगल'१३ कल संपुसाउ

रूत्रउ'१४ फणि'१५ भासित्र भुत्रणे

दंडअल गिरुत्तउ गुरु संजुत्तउ'१६

पिंगलित्र'१० जंपंत'१८ मणे ॥ १७६'१८ ॥

हारः लोटद् — लुठति, दीर्घविशाललोचना सा सुंदरी गुर्जर[री] नारी ॥ (E).

१७८ । सुंदेति ॥ सुंदरी गुर्जरी नारी लोचने दीर्घे विशाले ।
पीनः पयोधरभारो लोलते मौक्तिकहारः ॥ ७८ ॥

इत्यधौ[भी]रम् ॥ (G).

१७६ । १ ना कुंत (A), कणु (B). २ Dropt in (A), द्रव (B & C), दह (E). ३ धणुद्धर (A & C). ४ ह्रस्वरु (A). ५ ह्रस्वरु (A, B, C & D). ६ वेवि (B & C). ७ वत्तीस (A, B, E & F). ८ मत्त (A & B), मत्तउ (F). ९ पत्र पत्र (A & B). १० सुपसिद्ध (D). ११ जाणउ (B & C). १२ हित्रत्रण (A & U), हित्रत्रणरे (B), हित्रत्रणले (F). १३ पङ्कमल (A, B & C), विशाल (D), चट्टमल (F). १४ रुद्र (A & E), रुद्रउ (D), वृत्तउ (F). १५ भणि (B). १६ संजुत्त (F). १७ पिंगलिका (A), पिंगलिक (D), पिंगलीका (E), पिंगल (F). १८ जम्पत (B), पदस्य (F). १९ ०० (A), ०८ (F).

जहा, सुंदरि गुज्जरि' णारि' लोचण दीह बिसारि' ।

पौण पञ्चोहर भार लोलद' मोत्तिच'हार ॥

१७८' ॥ अहीर । (A) -

१७७ । अयाधीरच्छन्द' ॥ एकादशमाचा क्रियन्ते अन्ते पयोधरो दीयते । एतच्छन्द' अधीर जन्यति पिगलधीर' ॥ पयोधरो जगण', म' ऐकादशमाचान्त'पातौ, प्राथमिकमाचा-सप्तकन्तु ययेच्छ, न तु सूत्रोदाहरणाद्भवति । आभीरनामक इदं इति केचित् । (C)

१७७ । अयाभीरनामकं वृत्तं लघयति गारहेति । यच्च गारहं मत्त—एकादशमाचा क्रियन्ते, पयोधर' दीयते, कर्त्तव्या-स्त्रैकादशमाचासु अतिममाचाचतुष्टयं जगणस्वरूपमेव स्थाप्यते इत्यर्थं, (एङ्ग)—एतत् आभीरं सुबहु—आभीर' सुच्छद' इति पिगलधीर' जन्यति ॥ (E)

१७७ । गारेति । एकादशमाचा क्रियन्ते अन्ते पयोधरो दीयते । एतत् सुच्छद' आभीर जन्यति पिगलो धीर' ॥ एकादश-माचामध्ये अन्ते माचाचतुष्टयं जगणरूपं कार्यमित्यर्थं ॥ ७७ ॥ (G)

१७८ । उदाहरति । सुन्दरी गुज्जरी नारी, लोचन दीर्घ-विषारि । पौनपयोधरभारे लोलते मौक्तिकहार' ॥ (C)

१७८ । आभीरमुदाहरति । यस्मा' पौनपयोधरभारे मौक्तिक

१७८ । १ गुज्जर (F) १ Dropt in (F) १ विषारि (B) १ सुन्दर
(A) अउर (E) लोचिच (F) १ मौक्तिक (B & C) मौक्तिक (D) १ १८
(A) ७७ (F)

अथ दण्डकलच्छन्दः । (D).

कुंत'अरु' धणुद्धरु' हअवर' गअवर

वकलु' विवि' पाइव दले

वत्तीसह' मत्तह' पअ' सुपसिद्धउ'

जाणह' वुहअण हिअअतले' ।

सउवीस अठगल' कल संपुणउ

रुअउ' फणि' भासिअ भुअणे

दंडअल गिरुत्तउ गुरु संजुत्तउ'

पिंगलिअ' जंपंत' मणे ॥ १७६ ॥

हारः लोटइ — लुठति, दीर्घविशाललोचना सा सुंदरी गुर्जर[ी]-
नारी ॥ (E).

१७८ । सुंदेति ॥ सुंदरी गुर्जरी नारी लोचने दीर्घे विशाले ।
पीनः पयोधरभारो लोलते मौक्तिकहारः ॥ ७८ ॥

द्रव्यधी[मौ]रम् ॥ (G).

१७६ । १ ना कुंत (A), कणु (B). २ Dropt in (A), चर (B & C), डर (E). ३ धणुद्धर (A & C). ४ दणुद्धर (A). ५ दणुद्ध (A, B, C & D). ६ वेवि (B & C). ७ वत्तीस (A, B, E & F). ८ मत्त (A & B), मत्तउ (F). ९ पअ पअ (A & B). १० सुपसिद्ध (D). ११ जाणह (B & C). १२ दिअअण (A & U), दिअअणरे (B), दिअअणले (F). १३ पअगल (A, B & C), विअगल (D), अगल (F). १४ रुअउ (A & E), अउ (D), युत्तउ (F). १५ भणि (B). १६ संजुत्तउ (F). १७ पिंगलया (A), पिंगलथं (D), पिंगलीया (E), पिंगल (F). १८ जप्यत (B), पदथ (F). १९ ७० (A), ७९ (F).

१०८ । अथ दण्डकलच्छन्द । कुन्तधरो धनुर्हरो हयवर
गजवर षट्पदोऽपि द्वौ दले, दाचिश्रग्माचिक पद सुप्रसिद्ध
जानीहि बुधजनद्वयहर । अतविग्रतिकपदाधिककलासपूर्ण रूपक
फणिभाषित भुवने दण्डकल निरुक्त गुरुसयुक्त पैङ्गलिका जपत
मनसा ॥ कुन्तधरादयश्चत्वारश्चतुष्कलवाचका, तेनादौ चतुष्कल-
गणा, षट्पद षट्कलगण, दले चरणे, पदम् अष्टकल दाचिश्र-
ग्माचोऽत्र पादसंख्य चतुर्थांश पद तेनाष्टौ मात्रा लभन्ते,
तेनाष्टाविग्रह्यधिकशतकलासम्पूर्णमित्यर्थः । अन्ते गुरुसयुक्त पैङ्ग-
लिका पिङ्गलाध्ययनवन्त । (C)

१०८ । अथ दण्डकल लक्षयति कुतद्भू इति । कुतधर
धनुर्हर हयवर गजवर एतच्चतुष्कलचतुष्टय, तत षट्कल—
षट्कल, ततश्च गुरुसमुत्तत — गुरुसयुक्तम् अतस्त्रितैकगुरुकमित्यर्थः,
विवि पादक — पदातिद्वय चतुष्कलद्वयमित्यर्थः, एव दले — पूर्वाह्ने
उत्तराह्ने चेत्यर्थः, वत्तीम मन्त्र — दाचिश्रग्माचा पञ्च — पादे
पतति प्रत्येकमिति शेष, सपुल्ल[उ] — चरणचतुष्टयव्या इत्यर्थः, बीम
अष्टगजल[ल] — अष्टाविग्रह्यधिका षडकल — अत कला भवति,
तत् सुप्रसिद्ध — सुप्रसिद्ध फणि भाषिष रूपत — फणिभाषितरूप,
भुवने — भुवने दण्डकल निरुक्तत — दण्डकल निरुक्त इति
पैङ्गलिका मनसि जल्पति हे बुधजना यूय विचक्षतले — इदं
तले जायते[ह] — जानीत ॥ अथ प्रथम चतुष्कलचतुष्टय तत एक
षट्कल ततश्च पुनश्चतुष्कलद्वय तत एको गुरु प्रतिचरण पतति,
तदण्डकलनामक शतमिति फलितार्थः । (F)

तद्वा, रात्रह^१ भग्गंता^२ दिग्^३ लग्गंता^४

परिहरि हत्र गत्र^५ घर^६ घरिणी

लीरहि^७ भरु सरवरु^८ पत्र परु^९ परिकरु^{१०}

लोदृइ पिदृइ^{११} तगु^{१२} धरणी ।

पुगु^{१३} उदृइ^{१४} संभलि कर^{१५} दंतंगुलि^{१६}

वाल^{१७} तणअ कर जमलकरे^{१८}

कासीसर^{१९} रात्रा रोहलु^{२०} कात्रा

करु^{२१} सात्रा^{२२} पुगु^{२३} थप्पि^{२४} धरे ॥

१८०^{२५} ॥ दंडकल^{२६} । (A & F).

१७८ । अथ दंडकलं ॥ कुंतेति ॥ कुंतकरो धनुर्द्धरो हय-
वरो गजवरः षट्कलो द्वौ पदातौ दले, द्वात्रिंशन्मात्राः पादे
सुप्रसिद्धा जानीत बुधजना हृदयतले । शतं विंशतिरष्टाधिका
कलाः १२८ संपूर्णं वृत्ते फणिभाषिते भुवने, दंडकलं निरुक्तं

१८० । १ राग (C). २ भग्गंता (E). ३ दिग् (D & F). ४ लग्गंता (C).
५ टाथ (D). ६ Dropt in (B). ७ रोहलु (A), लीरहि (B), लीरभि (F).
८ सखलु (A), सरवरु (B). ९ रथ वरु (A), dropt in (B), रिडजण (C),
रथदथ (D), पथ पूरु (F). १० Dropt in (B), रथवरु (D). ११ Dropt
in (C). १२ तगो (E). १३ पुणि (E), पुण (F). १४ उदृइ (B & C), उदृइ
(E). १५ करि (A). १६ दंतंगुलि (D). १७ वाज (E). १८ जमलकरे (A).
१९ कसीसर (A), कासीसर (E). २० लेहलु (C). २१ करि (E), कर (F).
२२ सादा (B). २३ पुण (E & F). २४ थप्प (D). २५ ७१ (A), ८० (F).
२६ दंडकल (B & C).

गुरुसयुक्त पिगलो जल्पति आत्ममनसि ॥ कुतेति चत्वारस्तु
ष्कला , पदातिस्तुष्कल ॥ ७८ ॥ (G)

१८० । उदाहरति । राजानो भद्रा दिक्षु लग्ना परिहृत्य इयं
गजगृहगृहिणी , नैवैर्भूतं सरोवरं रिपुजनपरिकरं पीडयति
लोडयति तनुं धरण्या । पुनस्तथायं समाप्य करोति दन्ताङ्गुली
वास्तनया करं यमलं कुर्वन्ति , काशीधरो राजा स्नेहलकाय
कृत्वा मायां पुनः स्थापयति ॥ नैवैरश्रुभिः , परिकरो भाव्याः , सभास
धैर्यं कृत्वा , दन्ताङ्गुलिकरणमव्यहते , यमलं जोडि । एतादृशी
दृशा दृष्ट्वा शत्रुपरिजनेष्वपि स्नेहयुक्तशरीरो भूत्वा पुनः स्नाने
स्थापयित्वा धा[र]यति चालयति । (C)

१८० । दडकलमुदाहरति राज्ञश्च इति । इयं गजं पर
घरिणी — इयं गज[गृह]गृहिणी परिहरि — परित्यज्य भगता
— पलायमाना कचन राज्ञश्च — राजानं दिक्षु लग्ना — दिक्षु
लग्ना दिग्गता गता इत्यर्थः , तेषां चेति शेषः लोरहि — अश्रुभि
भक्तं सरवह — भूतं सरोवरा , कश्चिच्च पञ्च पदं परिकर — पद-
पतितनिगडं धरणी — धरण्या लोड — विचेष्टते , तनुं शरीरं च
पिष्ट — ताडयति , करं दंतगुलि — कृतदन्तांगुलिं सन् पुनः खड्ग
समलि — पुनस्तत्तिष्ठते सावधानीभूय , वास्तं तणश्च करं जमलकरे —
वास्तनयकरेण नमस्कारं कारयति । इदं च जातिवर्णम् । तथा-
वध्यं च दृष्ट्वा तं स्नेहलकाया — स्नेहलकायं काशीधरं राजा —
काशीधरं राजा माया — मायां दया करि — कृत्वा पुनः यस्मि
धरे — सस्नाय धृतवान् स्वराज्ये रचितवानित्यर्थः ॥ (F)

अथ दीपकच्छन्दः । (D).

सिर देह^१ चउ^२ मत्त लहु एक कार^३ अंत ।

कुंतेक^४ तसु^५ मञ्ज^६ दीपक सो^७ वुञ्ज ॥ १८१^८ ॥

१८० । यथा ॥ रात्रा इति ॥ राजानो भग्ना दिक्षु लग्नाः परि-
हृत्य हयगज[गृह]गृहिणीः । अत्रुभिर्भृत्वा सरोवरान् पदपतितः
परिकरो लुटति ताडयति तनुं धरण्यां । पुनरुत्तिष्ठत्यवधार्य कृत-
दंतांगुलिर्वालतनयैः कृत्वा नमस्कारं कारयति, काशीयरो राजा
स्नेहालुकायः कृत्वा मायां पुनः [सं]स्थाप्य धृतवान् ॥ परिकरः
स्त्रीजनः ॥ ८० ॥ इति दंडकलम् ॥ (G).

१८१ । अथ दीपकच्छन्दः ॥ गिरसि देहि चतुर्मात्रं लघुमेक-
मन्ते । दन्त एको यस्य मध्ये दीपकं तद्गुधस्व ॥ गिरसि आदौ,
दन्तः पञ्चकलो गणः । (C).

१८१ । अथ दीपकनामकं वृत्तं लक्षयति सिर देहेति । सिर—
गिरसि आदावित्यर्थः चउ मत्त—चतुर्मात्रिकं गणं देह—
स्थापय, अंत—अन्ते पादांते लङ्ग एक—लघुमेकं कर—कुरु,
तसु—तयोः चतुर्मात्रिकैकलघुकगणयोरित्यर्थः मञ्ज—मध्ये
कुंतेक—कुन्तमेकं पञ्चकलमेकमित्यर्थः कुरु इति पश्चात्तनेनान्वयः,
दीपक सोड वुञ्ज—दीपकनामकं [तत्] वृत्तं जानीहीत्यर्थः ॥ चत्र

१८१ । १ देह (B), देउ (G). २ चौ (D). ३ तसु (D), कर (E).
४ कुंतेक (A), दंतेक (B & C). ५ जसु (C). ६ अंत (A). ७ सोड (B & F),
मर (C), मोद (D & E). ८ ०१ (A), ८१ (F).

जहा, जसु हत्य' करवान' बीपकख' कुल काल ।

सिर सोह' वर छत्त संपुण ससि मत्त' ॥ १८२' ॥

दीपक । (A B, C & F)

प्रथम चतुष्कलसप्तत पचकलसप्तत एको लघु' प्रतिचरण पतति,
तदीपकनामक वृत्तमिति फलितार्थः । कश्चित् कुतस्ति तसु
मन्नेति पाठस्तत्र चते दन्तानि एक लघु सुर, कुतस्ति—कुतचय,
तसु—तयोद्यतुमाधिकैकलघुकमणयो मन्त्र—मध्ये सुर इत्यर्थः ।
इदं च एकैकदशाभिप्रायेण, चन्दयेकैकपादे चतुष्कलचयस्याभावा-
दसम्भवापत्तिरिति द्रष्टव्यः । प्रथम यत्र चतुर्माधिकलसप्तत पचकलसप्तत
ततो लघु प्रतिद्वय पतति, तदा [दी]पक वाक्य इति द्वितीयपाठे
निर्गन्तितार्थः ॥ (F)

१८२ । शिर इति ॥ शिरसि देहि चतुर्माचा लघुमेक
कुञ्जेते । कुतमेक तस्य मध्ये दीपक बुध्यस्व ॥ शिरसादौ, कुत पच-
कस्य ॥ ८२ ॥ (G)

१८२ । उदाहरति । यस्य हस्ते करवाच प्रति[वि]पचकुल-
कालः । शिरसि शोभते वरच्छत्रं मन्त्रोपश्रितवत् ॥ (C)

१८२ । अथ दीपकमुदाहरति जसु हत्य इति । विपक्ष कुल-
काल—विपचकुलकाल' करवान खड्ग' जसु हत्य—यस्य हस्ते.

१८२ । १ हत्य (A) २ करवाल (F) ३ विपक्ष (A) विपक्ष (D)
विपक्ष (B) विपक्ष (F) ४ शीघ्र (A & B) शीघ्र (C) ५ मित (B)
वच (D & F) ६ ८२ (A) ८२ (F)

अथ सिंहावलोकच्छन्दः । (D).

गण विष्णु^१ सगण धरि पञ्चह पञ्च^२

भण^३ सिंहत्र^४लोत्रण^५ छन्द^६वरं^७ ।

गुणि गण^८ मण बुद्धहु^९ णात्र^{१०} भणा^{११}

णहि^{१२} जगणु^{१३} ण भगणु ण कण^{१४}गणा^{१५} ॥ १८३^{१६} ।

सोह—शोभते, यस्य मिर—[गिर]मि वर क्त—वरच्छत्रं, संपुण
ससि मत्त—संपूर्णगणिवत्, अथवा संपूर्णगणिमात्रं पौर्णिमचंद्र-
मंडलप्रमाणमित्यर्थः शोभते इति पूर्वेष्वेवान्वयः ॥ (E).

१८२ । यथा जसु इति ॥ यस्य हस्ते करवानो विपक्षकुलकालः ।

गिरसि वरं क्त्रं पूर्णगणिवत् ॥ ८२ ॥ इति दीपकम् ॥ (G).

१८३ । अथ सिंहावलोकः ॥ विप्रगणं सगणं धृत्वा पदे पदे
भण सिंहवलोकं कन्दोवरं । गुणिगणा मनसा बुध्यङ्गं नागो
भणति, यस्मिन्[न्] य[ज]गण-भगणौ न कर्णगणः ॥ पदे पदे
प्र[ति]पादं, विप्रगणं चतुष्कलं, सगणमन्तेगुरु चतुष्कलं, धृत्वा
स्थापयित्वा, नागः पिङ्गलः । तथाच विप्रगणसगणाभ्यामेव कन्दो-

१८३ । १ विष्णु गण (F). २ सप्तकथं (D). ३ भणु (B, C & F). ४ सिंह
(A & D). ५ लोत्र (B), non est (C), लोत्र (D), लोत्र (F). ६ कन्द
(C), कन्दु (D). ७ धृत्वं (D), वरम् (E). ८ जण (B), णण (C & E).
९ Dropt in (B), बुद्धु (C). १० कर्ण (A). ११ णण (A), मणा (D),
मूय (F). १२ Dropt in (A & B), णण (C), णसु (D), जसु ण (E).
१३ जगण (B). १४ कण (E). १५ णणा (C). १६ ७४ (A), ८६ (F). j

निर्वाहं कार्यं । एतदेव स्पष्टयितुमाह यस्मिन्निति, एतच्छब्दा
अगणभगणकर्णगणा न पतन्ति । जगणो मध्यगुरु, भगण आदि
गुरु, कर्णो दिगुरु, एतेषा निषेधाच्चतुष्कलेषु सगणविप्रगणाव
[व]शिष्येते । (C)

१८३ । अथ सिद्धावलोकनामकं वृत्तं लक्षयति गणं विष्पेति
पञ्चह पञ्च — पादे पादे गणं विष्प सगण — विप्रगणसगणौ धरि
— धृत्वा, कदवर — कद येष्ट सिद्धश्च लोचह — सिद्धावलोक भण,
तसु — तस्मिन् न जगण न भगण न कर्णगण । जगणो मध्य-
गुरुर्गण, भगणो गुवादिर्गण, कर्णो गुरुदयात्मको गण, एते तत्र
न पततीत्यर्थ, इति णञ्च भण — नाग भणति । हे गुणि अण —
गुणिजना यूयमिति [त्रिष] मण बुद्धिश्च — मनसि बुध्यध्वम् ॥ अथ
विप्रसगणयोः क्रमिकयोः समुदितयोर्वा स्थापने न नियमः, किं
एताभ्यामेव व्यस्तसमस्ताभ्यां पादे षोडशकला पूरणीया, एताभ्या-
मतिरिक्तञ्च गणो न देयः । अतएवोदाहरणे प्रथमपादे जासृगण-
चतुष्टयेनैव षोडशमात्रा पूरिता, द्वितीयचरणे च प्रथम-
विप्रद्वयमनंतरं सगणद्वयमित्युभाभ्यामेव षोडशकला पूरिता,
तृतीये च पुनः सगणचतुष्टयेनैव पूरिता, * * * न तन्यो गणो
दत्तः, न स्वेतावेव क्रमिकसमुदिताविति द्रष्टव्यम् । (E)

१८३ । विष्पेति ॥ विप्रगण सगण धृत्वा पदे पदे, भण सिद्धा-
वलोकित[कन] कदोवर । गुणिगणा मनसि जानीत, नागभणित,
नास्ति जगणो न भगणो न कर्णगण ॥ विप्राद्यतस्तो माचासृगणोऽपि
ताभ्यां षोडशमात्रा प्रतिपादं कार्या इति तात्पर्यम् ॥ ८३ ॥ (G)

पञ्च पञ्च^१ आद्रहि गुरुआ^२

पिंगल पभण्ड^३ सञ्जल^४ णिभ्भन्ती^५ ।

छंद पवंगम^६ दिडो^७

मत्ताणं एक^८ वीसन्ती^९ ॥ १८७^{१०} ॥ गाहा ।

१८६ । अथ श्रवणमता[म]क वृत्तं लवयति जत्येति । अथ
— यच्च पङ्कम — प्रथम पादादावित्यर्थं कञ्च मत्त — पञ्माचाक
पञ्चपञ्च — पादे पा[दे] दिज्जए — दीयते, ततश्च चतुमत्त गणा
— चतुर्माचाका गणा दिज्जए — दीयते इति पूर्वैषैवावयव,
पञ्चमत्त — पञ्चमाचाकगण एहि किज्जए — न क्रियते । षट्
कलानन्तरं चतुर्माचकगणेनैव पादपूरणं कर्तव्यं न तु पञ्चमाचक
गणेनेत्यर्थः । अते — पादात् इत्यर्थं सभञ्जि — सत्तत्त एकक —
एकैकं लङ्गं गुरु — लघुगुरु चारए — अपेक्ष्यते पादात्ते लघुगुरु
अवयवकमेण स्थापनीयावित्यर्थः, हे सुद्धि — सुग्धे, तत् श्रवण-
च्छन्दो विलक्षणं प्रोक्तम् ॥ अथ षट्कलोत्तरं यथासंभवं पतितै
चतुर्माचाकै न तु पञ्चमाचाकै पादात्ते अवस्थापेक्षणीयाभ्यां च
लघुगुरुभ्यां प्रतिचरणमेकविग्रति कला पूरणीया इति सम्प्रदायः ।

१८७ । १ Dropt 10 (E) २ गुहा (C) ३ पभण्ड (B) भण्ड (D)
भण्ड (F) ४ पञ्च (C) पञ्च (D & F) ५ विभन्ती (B & C) विभन्ती
(D) विभन्ति (E) विभन्ता (F). ६ पवंगम (A & C). ७ दिडो (B & C)
८ एक (B & C) एक (D & F) ९ वीसन्ति (A & E) वीसन्ता (D) वीसन्ता
(F) १० ७८ (A) ७७ (F)

तिक्कलु^१ चउकल पंचकल तिअ गण दूर करेहु ।

छक्कलु^२ तिणि^३ पलंत^४ जेहि लहु गुरु^५ अंत मुणेहु^६ ॥

१८७^०(क) ॥ दोहा ।*

तथाच प्रथममेकः षट्कलस्ततश्चतुष्कलत्रयं ततो लघ्वादिस्तिकलः
यत्र प्रतिचरणं पतति, तत् श्रवंग[म]नामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (E).

१८६ । जत्येति ॥ यत्र प्रथमं षण्मात्रः पदे पदे दीयते,
पंचमात्रश्चतुर्मात्रो गणोऽहिः क्रियते । अवधृत्यांते लघुर्गुरुरेको-
ऽपेक्ष्यते, सुगंधं श्रवंगमं कंदो विचक्षणमोह[शोभ]नं ॥ अहिः
षट्कलः ॥ ८६ ॥ (G).

१८७ । तत्र विशेषमाह । पदे पदे आदौ गुरुकं पिङ्गलः
प्रभणति सकलं निर्भान्तिः । श्रवङ्गमच्छन्दसि दृष्टा मात्राणामेक-
विंशतिः ॥ प्राथमिकः षट्कल आदिगुरुरिति । (C).

१८७ । [The gloss (E) is wanting here.—Ed.]

१८७ । पुनः स्पष्टमाह ॥ पञ्च इति ॥ पदे पदे आदौ गुरुः
पिंगलो भणति सकलं निर्भान्तिः । कंदः श्रवंगमं दृष्टं मात्राणा-
मेकविंशत्या ॥ ८७ ॥ (G).

१८७ (क) । १ तिकल (A). २ छक्कल (A). ३ तिणि (A). ४ पलंत (A).
५ गुरुणा (A). ६ मुणे (A), मुणेह (E). ७ ०८ (A). * N. B. This
śloka is found in (A) and (E), but not in the others. The
Commentary of (E) is silent also.—Ed.

जहा, एच्चद चंचल विज्जुलिआ^१ सहि जाएण
 मम्मह^२ खग्ग^३ किणीसद^४ जलहर साणए ।
 *फुल्ल^५ कद्वंअ^६ अंबर^७ डंबर^८ दीसए^९
 *पाउस पाउ^{१०} घणाघण^{११} सुमुखि वरीसए ॥
 १८८^{१२} ॥ स्रवंगम^{१३} ॥

१८८ । उदाहरति । नृत्यति चञ्चला विद्युत्ता सखि शायते,
 मन्मथेन खड्ग कि निम्नते[?] जलधरमाणके । फुल्लकदम्बलाभरे
 डंबरो दृश्यते प्रादृष्ट प्राप्य घनाघन सुमुखि वर्धति ॥ निम्नते[?]
 निग्राह[त] क्रियते । (C)

१८८ । अथ स्रवंगममुदाहरति, हे सहि—सखि, यत् चंचल
 विज्जुलिआ—चञ्चला विद्युत् एच्चद—नृत्यति, एत[अतो] मम्मह—
 मन्मथ जलहर साणए—जलधरमाणके मेघस्वरूपमस्तोमेघने यवे
 इत्यर्थः खग्ग किणीसद—[ख]ड्ग तीक्ष्णयति इति जाएण—
 शायते । फुल्ल कद्वंअ—पुष्पिता कदम्बका, अंबराडंबर दृश्यते,
 घनाघन वरीसए—वर्धति, अत हे सुमुखि पाउस पाउ—
 प्रादृष्ट प्राप्ता न तु कान्त इति भावः ॥ (E)

१८८ । १ विज्जुलिआ (B & C) विज्जुलिआ (B) २ मम्मह (A & F) मम्मह
 (D) ३ खग्ग (E) ४ किणीसद (A) वरीसद (F) ५ 3rd and 4th
 quadrants transposed in (E) ६ फुल्ल (A D & E) ७ डंबर (A)
 कदम्बद (D) कदम्बद (E) कदम्बद (A) ८ & ९ कदम्बद कदम्बद (C)
 १० दाणद (E) ११ मम्मह (A) १२ मम्मह (L) १३ वद (A) वद (F)
 १४ स्रवंगम (A), घनगम (B)

अथ लीलावतीच्छंदः । (D).

गुरु^१ लहु^२ एहि^३ शिम्म^४ शिम्म एहि

अक्खर पल्लइ पओहर विसम समं

जहि^५ कहुं एहि शिम्मह^६ तरल तुरअ^७ जिमि^८

पसर^९ विदिस^{१०} दिस^{११} अगम गमं^{१२} ।

गण पंच^{१३} चउक्कल^{१४} पल्लइ शिरंतर

अंत सगण धुअ^{१५} कंत^{१६} गणं^{१७}

परिचलइ^{१८} सुपरि^{१९} परि^{२०} लील^{२१} लिलावइ^{२२}

कल^{२३} वत्तीस विसामकरं^{२४} ॥ १८८^{२५} ।

१८८ । यथा ॥ एषेति ॥ नृत्यति चंचला विद्युत् सखि जानासि
मन्मथस्य खड्गकणिशमियं, जलधरः प्राणः । पुष्पितः कलंवः, अंवरे
आडंवरो दृश्यते, प्राट्ट प्राप्ता, घनाघनः सुसुखि वर्षति ॥ ८८ ॥
इति स्रवंगमम् ॥ (G).

१८८ । १ & २ Transposed in (A).

१ & ४ Dropt in (A).

५ जड (C). ६ शिम्म (A, D, E & F). ७ तुरथा (A), तुरग (F). ८ जिम
(B, C & E). ९ पसर (B), पसरह (C). १० दिस (A & B), दिसि (E).
११ दिसि (B & E). १२ गमं (E). १३ मत्त (F). १४ मज्जकल (B),
चउक्कल (E), चउक्कल (F). १५ वुद्ध (F). १६ कण (A & D). १७ गुणं (F).
१८ चउ चरण (C). १९ धरि (C). २० Non est (F). २१ लील (A, B
& C). २२ लिलावइ (A, B & C), लील्लवइ (F). २३ परि (A), पथ (B & C).
२४ विसामकरे (E), वीसामकरं (F). २५ ८० (A), ८८ (F).

१८८ । अथ सौलावती । गुरुलघोर्नाहि नियमः नियमो नहि
 अक्षरस्य पतति पयोधरो विषमसमयो, यत्र कापि नहि नियमः
 तरलतुरगो यथा प्रसरति दिशि विदिशि अगच्छे गच्छे । गणा
 पञ्च चतुष्कला पतन्ति निरन्तरम् अन्ते सगणो भुवः कान्तो गच्छते
 चत्वारि चरणानि धृत्वा परिलील-सौलावती-पदं दाचिशदिराम
 कर ॥ कियन्तो गुरवः कियन्तो लघव इति नियमो नास्ति
 कियदक्षरं पाद इति नियमो नास्ति, पयोधरो जगणो विषमे
 समे च, दृष्टान्तो यथा चपलोऽथ दिग्विदिक्प्रसरणे यत्र कापि
 न नियममङ्गीकरोति तथैवेत्यर्थः । चतुष्कलगणा पञ्चविधा
 दिगुर्लौदयस्ते यथेष्टं पुनः पुनर्निवेशनीयाः, न तु पञ्चसंख्यका-
 इत्यर्थः, दाचिशत्कले पादे चतुष्कलगणान्तस्थावशकत्वात् अथश्च
 विशेषः, सप्तगणा यथेष्टं चतुष्कला देयाः, अन्ते सगणो भुवो
 नियतः, कान्तः कमनीय इति । केचित् कर्षणं पठित्वा सगण-
 कर्षणयोरन्ते विकल्पमाहुः । परिलीलेति परितः सर्वतो लीला
 यस्य । परे तु चतुष्कलगणपञ्चकज्ञानान्तरं माचाष्टकनियममित्याहुः,
 साष्टदायिकाष्ट[स्त्र]नुमन्यन्ते पदस्य दाचिशन्माचासु विरामोऽवसानं
 दाचिशन्माचकं पदमित्यर्थः । (C)

१८९ । अथ सौलावतीनामकं वृत्तं लक्षयति गुरुः सङ्ग इति ।
 नहि — यत्र गुरुः सङ्ग एहि णिह — गुरोर्लघोर्नास्ति नियमः,
 एतावतो गुरवः एतावतो लघवश्च यत्र पततीति नियमो नास्ती-
 त्यर्थः, अक्षर — अक्षरेऽपि णिह एहि — नियमो नास्ति, एता-
 वत्क्षराणि पततीत्यपि यत्र न नियम इत्यर्थः, विषमः सम-

विषमे [मने] पयोधरः जगणः पल्लद — पतति इत्यपि कञ्च णद्धि
 लिङ्ग — कुत्रापि चरणे नास्ति नियमः, किन्तु गण पंच चतुष्कल —
 गणाः पंच चतुष्कलाः चतुष्कलभेदात्मकाः पंचगणा इत्यर्थः, प्रसार-
 क्रियया चतुष्कलस्य पंच भेदाः ये भवन्ति ते सर्वेऽपि व्यक्ताः समस्ताः
 विपर्यस्ता इति हृदयं । ते कियन्तः पतन्ति इत्यत्र हेतुः कल
 वत्तीमेति, तथा च द्वात्रिंशन्मात्राः पूरका अष्टौ चतुष्कलभेदा
 इति भावः, निरन्तरमितरगणांतराव्यवहितमित्यर्थः पल्लद —
 पतन्ति, अंत — अन्ते पादांते इत्यर्थः, कंत गण कांतगणः सगण-
 इत्यर्थः, भुवं निश्चितं पत[ती]ति पूर्वेणान्वयः, यच्च कंदः जेम —
 यथा तरल तुरश्च — तरलतुरगः, तथा विदिशि दिशि अगम
 गमं — अगम्ये गम्ये प्रसरद — प्रसरति, सुपरि — पादे [?] परि-
 लील — परितः लीलया, परिचलद — परिचलति, मा लीला-
 वती तत् लीलावतीनामकं वृत्तं, कल वत्तीम — कलासु द्वात्रिं-
 शत्सु विभक्त्यं करे — विभक्त्यं करोति इति योजना ॥ यच्च सप्त-
 चतुष्कलानंतरं सगणः प्रतिचरणं पतति, सा लीलावतीति फलि-
 तार्थः । (E).

१८८ । गुरु इति ॥ गुरोर्लघोर्नास्ति नियमो नियमो नास्त्य-
 लरे पतति पयोधरो विषमसमयोः, यच्च कोऽपि नास्ति नियमः
 तरलतुरंगो यथा प्रसरति विदिचु दिचु अगम्यगम्ययोः । गणाः
 सप्त चतुष्कलाः पतन्ति निरन्तरमन्ते सगणो बुधकांतगुणः, परि-
 चलति सुपरिलीलया लीलावती कला द्वात्रिंशद्विभक्त्यंकरा ॥
 पयोधरो जगणः ॥ ८८ ॥ (G).

जहा, घर' लगाइ' अगि' जलइ' धइ' धइ'

कइ' दिग मग' एह पइ अणनभरे

सब दीस' मसरि' पाइक सुखइ' धणि'

थणहर' अहण' दिआव' करे ।

भय' लुक्किअ' थक्किअ' वहरि'

तरुणि जण' भइरव' भेरिअ' सह' पले

महि लोटइ' पिटइ रिउ सिर'

टुटइ अक्खण' वीर हमीर' चले ।

१८० ॥ लोलावती । (A, B, C & F)

१८० । उदाहरति । गृहे लजित्वा अग्निर्ज्वलति घग्घमिति
हत्वा दिङ्मागं नम पदा अमर्त्यैर्भृता सध्वंदिषु पदातिका प्रसृत्य
शुठन्ति धम, मूनमारजघने दत्त्वा कर । भयेन गुह्यति गुप्ता तिष्ठति

१८० । १ नय (E) यव (F) १ लुक्किअ (B) कइ (C) कटिपर (E)
रिउसर (F) १ लुक्किअ (E) १ लुक्किअ (F) १ लुक्किअ (A) लुक्किअ
(B & C) १ लुक्किअ (B) १ दिगम (B) एहि पइ दिगम (D) लुक्किअ
दिगम (F) १ दिग (A) दिग (D & F) १ लुक्किअ (A) १ लुक्किअ
(D & E) ११ यव (A, B & C) ११ लुक्किअ (A) यव (B) ११ लुक्किअ
(A) लुक्किअ (B C & E) ११ लुक्किअ (A) लुक्किअ (B & C) लुक्किअ (F)
११ लुक्किअ (B & C) ११ & १० Transposed in (A, B & C) १० लुक्किअ (A)
लुक्किअ (B) १० लुक्किअ (B) लुक्किअ (D E & F) १० लुक्किअ (D & F) लुक्किअ
(E) १० लुक्किअ (D) लुक्किअ (E) लुक्किअ (F) ११ लुक्किअ (A B & C) लुक्किअ
(D) ११ लुक्किअ (C) ११ लुक्किअ (D & F) ११ लुक्किअ (F) ११ लुक्किअ (A)
लुक्किअ (B C & E) ११ लुक्किअ (B & C) १० लुक्किअ (A) १० (F)

वैरितरुणी यदा भैरवो भैरवीवरः[भैरवीरवः] पतति मद्यां
लुठति पीड्यते रिपुगिराम्बुध्यति यदा वीरहन्वीरक्षन्ति ॥ गृह-
द्वयादौ श्रवणमित्यर्थः । (C).

१८० । अथ लीलावतीमुदाहरति, मय अरि घरेति । जगण
वीर हन्वीर चले — यस्मिन् चले वीरहन्वीरक्षन्तिः, तस्मिन्
चले इति शेषः सर्व[व] अरि घर — सर्वारिगृहेषु अग्नि — अग्निः
धष्ट धष्टेत्यज[नु]करणं [कद —] कृत्वा जलद — ज्वलति, दिग् मग
णह पद — दिग्मार्गः नभःपथः अणलभरे — अनलभृतः अग्निना
परिपूर्णं इत्यर्थः जात इति शेषः, धण थण हर जघण देआव
करे — धनिमानभरजघनदत्तकरः धनिनीनाम् अरिविवहानां
स्तनभरे जघने च दत्तः करो येन स तादृश इत्यर्थः पारद —
पदातिः मय दीम पमरि — सर्वदिक्षु प्रसृत्य नुरद — चलति,
भैरव भैरिअ मद् पले — भैरवभैरवीशब्दः पतति, भअ लुक्किअ
यक्किअ — भयनिलीनस्त्रगितः भैरि तरुणि अण — वैरितरुणी-
जनः मदि लुट्टद — मद्यां विचेष्टते, पिट्टद — ताडयति खेद-
यतीति भावः, रिउ मिर टुट्टिअ — रिपुगिरांसि लुटति ॥ (D).

१८० । सवेति ॥ सर्वरिपुगृहेषु अग्निलगति धगधगशब्दं
कृत्वा, नास्ति पंथा दिग्मार्गेषु अनलो भृतः, सर्वदेशे प्रसरन्ति
पदातयः, लुठन्तीनां रिपुगृहिणीनां स्तनभरो जघनं द्विधा
करोति ॥ भयेन निलीनः स्त्रगितो वैरितरुणीगणो भैरवे भेर्याः
शब्दे पतिते मद्यां लुटति पिट्टयति देहं गिरस्तुटति यत् चले
वीरो हन्वीरक्षन्तिः ॥ ८० ॥ इति लीलावती ॥ (G).

अथ हरिगीताच्छंदः । (D).

गण चारि पंच कल^१ ठविज्जसु वीअ^२ ठामहि^३ छ[च्छ]कलो
पअ पअह^४ अंतहि^५ गुरु करिज्जसु वणणेण^६ सुसब्बलो^७ ।
दह^८ चारि^९ दुक्कइ^{१०} दह दुमाणहु^{११} मत्त ठाइस^{१२} पाअओ^{१३} ।
हरिगीअ छंद पसिद्ध जाणहु^{१४} पिंगलेण पआसिओ^{१५} ।

१८१^{१६} ॥

१८१ । अथ हरिगीताच्छन्दः । गणायत्नार पञ्चकल^१
स्थापयन्तां द्वितीये स्थाने षट्कल, पदे पदे अन्ते गुरु क्रियतां
वर्णनेन सुप्रबल । दम स्थापयित्वा तत्कतिर्द्वय द्वौ मानय मावा
अष्टाविंशतिर्मानय पिङ्गलेन स्थाख्यातम् ॥ अयमर्थः — चत्वार
पञ्चकला कर्तव्याः, तत्र प्रथमगणानन्तर षट्कल, तदनन्तर
अथ पञ्चकलास्तनयैको गुरुरेव क्रमेण प्रतिपादमष्टाविंशतिर्मावा
भवन्ति, वर्णनेन समीचीनवर्णनेन सुप्रबल मिश्रित [यदा] वर्णनेन
महाप्राण्याक्षरेण सुप्रबल बलवदित्यर्थः, द्वाद्वा स्थापनीय
द्वाद्वादेन च पूरणीयमिति तत्कतिश्चद्वयार्थः, तेन तस्य गुणव

- १८१ १ कल (A C & E) कलु (B) कल (D) २ विअ (E) ३ ठामर
(B & C) ४ अ non est (B & C) ५ अन्त (A) अन्ती (D) ६ Dropt
in (E) ७ सुप्रबलो (A) अण्णलो (F) ८ दह (C) ९ ठाहि (C)
१० ठाह (A) ठार (B & C) दुर (E) ११ दुमाणर (B & C) अमाअ
(D) दुर अमाअ (E) १२ अठार (A B, C & E) १३ पाओ (A)
पओ (B) पणओ (C) ओ (E) १४ माअ (A B & C) लाअ (D)
१५ अमाअओ (A B & C) पमाअ (E) १६ ८१ (A) ८१ (F)

कृतिरिति च्योतिःशास्त्रं । इत्यञ्च शताङ्के निप्यसे दश द्वावित्य-
नेन द्वादशाधिकं शतमात्रं ह्यन्द इत्यर्थः । इदमेव कुतमि[दो]त्यु-
क्तम्, अट्टादशेति, पादस्याष्टादश[विंशति]मात्रतादिदं सिद्धमित्यर्थः ।
षट्-दश[?]दश द्वादश-द्वावि[?]त्येषां योजनेऽष्टाविंशतिसंख्या-
भवन्ति । (C).

१८१ । अथ हरिगीतनामकं वृत्तं सूचयति, गण चारि[री]ति ।
पञ्च पञ्चहि[ह]—पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः प्रथमं गण
चारि—गणाञ्चतुरः पञ्चकलान् ठविज्जसु—स्थापयत, बीअ
ठामहि—द्वितीये स्थाने प्रथमपञ्चकलगणानंतरमिति यावत्
क्कलो—षट्कलान् स्थापयतेति पूर्वेष्वन्वयः, तथाच कर्त्तव्येषु चतुः-
पञ्चकलेषु प्रथमपञ्चकलानंतरमेकं षट्कलं संख्याय अनंतरमुर्व-
रितास्त्रयः पञ्चकला गणाः कार्या इति पर्यवसितोऽर्थः । अंतहि—
अन्ते पादांते इत्यर्थः गुरु करिज्जसु—गुरुमेकं कुरुत, दह चारि
दुद दह दुद—दश चतस्रः द्वे दश द्वे एवं मत्त अट्टादशस्रो—
मात्रा अष्टाविंशतिः प्रमाणञ्ज—प्रमाणयत पिंगलेण पञ्चासिञ्जो
—पिंगलेन प्रकाशितं, वण्णेण सुसञ्चसो—वर्णनेन सुसवलं
सुतरां सवलं ममीचीनमित्यर्थः पसिद्ध—प्रसिद्धं हरिगीतञ्च
हंद—हरिगीतं हंदः जाणञ्ज—जानीत ॥ प्रथममेकः पञ्चकल-
स्तत एकः षट्कलस्ततस्त्रयः पञ्चकलास्तत एको गुरुः यत्र
पतन्ति, तदष्टाविंशतिमात्राकचरणं हरिगीतनामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (E).

१८१ । गणेति ॥ गणाञ्चत्वारः पञ्चकलाः स्थाप्यतां द्वितीये

बीए' छक्कु' ठावि' कहु' चारि पंचकल' देहु ।

बारह उत्तर मत्त' सउ माणसु' अंत ठवेहु ॥ १८२^२ ॥

दोहा ।

स्थाने षट्कल पदे पदे अते गुरु कियतां वर्णनेन च हवन
पुन प्रकारेणैतदाह ॥ दहेति ॥ दश १० चत्वारि ४ द्वि २ कल
दश १० द्वौ २ मानय माषा अष्टाविंशति पादे ॥ हरिगीत इदं
प्रसिद्ध जानीत पिगलेन प्रकाशितम् ॥ ८१ ॥ (G)

१८२ । इदमेव स्पष्टयति । द्वितीये षट्कल स्थापयित्वा
चतुर पञ्चकलान् देहि । द्वादशोत्तरमाषागतक मानसमन्ते
छुह ॥ अतकमित्य[गो]न्तर छन्दो भवतीति पूरणाय, मानसछन्दो
गुरुवाची । (C)

१८२ । अथैनमेवार्थं दोहावृत्तेनाह, बीए छक्कु इति । अत्र
हरिगीतच्छन्दमौल्यध्याहरणीय चारि पंचकल — चतुर पंचकलान्
देह — दत्त । बीए — द्वितीये स्थाने प्रथमपंचकलान्तरमित्यर्थः
छक्कु एक कळ — षट्कलमेक कथयत अते — पादति माणस —
मानसमेक गुरुमित्यर्थः ठवेह — स्थापयत, बारह उत्तर —
द्वादशोत्तरा मत्त सउ — माषा अत चतुश्चरणसमुद्दिता जानी
तेति त्रैष ॥ (E)

१८२ । १ निच बार (F) २ छक्कु (A) ३ रण (E) रण (F) ४ कल
(C) ५ पचक्कु (B) पचक्कु (F) ६ Dropt in (C) ७ माणस (E)
८ ७२ (A) ८१ (F)

जहा, गअ गअहि दुक्किअ तरणि^१

लुक्किअ तुरअ तुरअहि^२ जुञ्झिआ^३
रह रहहि मीलिअ^४ धरणि पीलिअ

अप्पपर^५ णहि वुञ्झिआ^६ ।

वल मिलिअ^७ आइअ^८ पत्ति जाइउ^९

कंप^{१०} गिरिवर^{११} सीहरा^{१२}

उच्छलइ^{१३} साअर दीण^{१४} काअर

वइर^{१५} वड्ढिअ^{१६} दीहरा^{१७} ॥ १८३^{१८} ॥

हरिगीता^{१९} । (A, B & F).

१८२ । द्वितीये स्थाने षट्कलमेकं कथय, चतुरः पंचकलान् देहि । द्वादशोत्तरं मात्राणां शतं मानसमन्ते स्थापय ॥ मानसं गुरुः ॥ ८२ ॥ (G).

१८३ । उदाहरति । गञ्जा गजैर्द्वौकितास्तरणिर्लुप्तः, तुरगा-

१८१ । १ तरणि (B), dropt in (C). २ तुरहि (B). ३ जुञ्झि (B & C), जुञ्झि (D & F). ४ मीलिअ (B & F), dropt in (C). ५ णिअ अपर (A & C), णेअ पर (B). ६ वुञ्झि (A & D). ७ मिलइ (A), मिअ (B & C), मिलिअ (F). ८ पत्ति उ (B & C), पाइउ (D, E & F) (here ए short). ९ जाइअ (A), पाइउ (D & E), पावउ (F). १० कम्पि (B & C). ११ Non est (B), गिरवर (D). १२ सिंहरा (F). १३ उच्छलइ (A), उच्छलइ (B), उच्छरइ (D), उच्छलिअ (E). १४ दिअ (D & F). १५ वइर (C), वैर (D & E), वैरि (F). १६ वड्ढिअ (B), वड्ढिअ (C), वडिअ (F). १७ दीहरो (E). १८ ८४ (A), ८२ (F). १९ हरिगीता (C).

स्वरायुक्तै रथैः पीडिता धरणी पतिताः, निगाः परे नरि बुद्धा
 बलेन भीताः आगताः पक्षयो धारिताः कम्पते गिरिवरशिख-
 रम्, उच्छ्वसितः सागरः दौणाः कातरा वैरं वद्धितं दौघं
 दौकिताः संनद्याम्बरलिङ्गैः समरभूमिषमुत्थितधूलिभिरित्यर्थे
 वैर वैरिणां कर्म युद्धमिच्छयः । वैरोति पाठे वैरिणो वद्धितं
 इत्यर्थः । तथा च दौघे चिरकाशं भोजनादिना वद्धिता
 वैरिणस्तोऽपि दौणाः कातरा वा इति सम्भवे । (C).

१८६ । अथ हरिगीतमुदाहरति गद्य गद्यश्चेति । गद्या गद्ये
 सह दुस्त्रिषु — दौकिता युद्धाय मिश्रिता इत्यर्थे, तुरग तुर-
 गश्चि — तुरगाश्चरगैः सह जुद्धश्चिषा — अयुध्यम्[न्त], रथ रथश्चि-
 रथा रथैः सह भीक्षिषु — संयुक्ताः युद्धाय मिश्रिता इत्यर्थे
 धरणि पीक्षिषु — धरणिः पीडिता, तरणि — तरणिः सूर्यं
 जुद्धिषु — आच्छ्वः इयगजपादोद्धतधूलिभिरिति भावः, पत-
 एव अप्य पर — आत्मौघाः एते परकीया इति न वि[वे]क-
 आघोदित्यर्थः, वल्ल — वल्लानि सैन्यानि मिश्रिषु — एकौभर-
 आण्ड — आगतानि, पक्षि — पक्षव[यः] धाण्ड — धारिताः
 गिरिवर शीहरो — गिरिवरशिखराणि कम्प — कपितानि, सागर-
 सागराः उच्छ्वसिषु — उच्छ्वसिताः, कातर — कातराः रणभीरवा
 वा इत्यर्थः दौघ — दौणा जाता इति शेषः, दैन्यमाश्रिता इत्यर्थः
 दौहरा — दौघं वैरं वद्धिषु — वैरं वद्धितं, कर्षे युध्यमाने कर्तौ[ति]
 शेषः ॥ (D)

१८६ । यथा ॥ गद्य इति ॥ कश्चिद्युद्धं वर्णयति । गद्या गद्ये-

अथ त्रिभंगीच्छंदः । (D).

पठमं दह रहणं^१ अट्टवि^२ रहणं

पुणु वसु^३ रहणं रसरहणं

अंते गुरु सोहद महिअल^४ मोहद

सिद्धि^५ सरो^६ हद वरतरुणं ।

जद पलद^७ पओहर^८ किमद^९ मणोहर^{१०}

हणद^{११} कलेवर^{१२} तासु कई

तिभंगी^{१३} छंदं सुक्खा^{१४} छंदं

भणद^{१५} फणिंदो^{१६} विमलमई ॥ १८४^{१७} ॥

मिञ्जितास्तरणिराष्कादितन्त्ररगास्तरगैर्युञ्जन्ते, रथा रथेमिञ्जिताः
धरणिः पीडिता आत्मीयः परो न बुध्यते । बलान्येकीभूया-
गतानि पत्तयो धावन्ति कंपन्ते गिरिवरशिखराणि, उच्छलति
सागरो दीनाः कातरा वैरिणो दृष्ट्वा दिवसाः ॥ इति हरिगीतं
छंदः ॥ (G).

१८४ । १ रुणं (B). २ अट्टद (A & E), अट्टदि (B), dropt in (C), र too many in (D). ३ Dropt in (B), रसु हरणं (D). ४ तिष्ठवण (D), तिष्ठवण (F). ५ सिद्ध (D, E & F). ६ सरो (E & F). ७ छद (B). ८ पओहर (B & C). ९ किमद (A). १० मणोहर (B & C), ओहर (E). ११ हरद (D), करद (F). १२ कलेवर (B & C). १३ तिभङ्गी (B & C), तिभङ्गी (F). १४ जणिष्ठा (D), जणिष्ठा (F). १५ भण (B). १६ भणीन्द (B). १७ ८५ (A), ८४ (F).

१८४ । अथ विभक्तौ । प्रथमं द्वाष्ट रक्षण, अष्टस्यपि रक्ष
 पुनर्मन्दरक्षण रक्षेयु रक्षणम् अन्ते गुरु मोभते, मदि होत
 मोहयति मिद्धे करो भवति वरतर[क्षेण] । यदि पतति पयोध
 किमिदं मनोहर हन्ति कलेवर तस्य कवे विभक्तौचन्द सुप
 नन्द भणति कपोन्दो विमलमति ॥ द्वाष्ट माषासु रक्ष
 विश्राम, एवमप्येऽपि, इत्यञ्च द्वाचिग्रन्थाच षादो भवति
 अन्तिमो गुरुरपि तदन्तपातो, मिद्धेर्द्वानादिमिद्धेरिव वरतर
 करो भवति चन्दो विमेषणम् । अथ अगणो न देय इति
 सुखेन दुःखामभेदेनानन्दयति इति सुखानन्दम् । अथ सर्वज्ञ
 चतुष्कला कार्या इति सत्यदाय । (C)

१८४ । अथ विभगीनामकं वृत्तं लक्षयति पठममिति । पठ-
 —प्रथममादौ दृष्ट-द्वाष्ट माषास्थिति शेष, अष्टेऽपि यथा
 योग्य योजनीय, रक्षण-विश्राम, तत अष्ट-अष्ट माषा
 स्त्रित्यर्थं विश्राम, तत रक्षरक्षण-रक्षेयु षट्सु तथाच रक्ष
 मख्योपलक्षितासु षट्सु माषासु इत्यर्थं रक्षण-विश्राम, ए
 द्वाचिग्रन्थाच प्रतिपरण पतती[ति] शेष, अन्ते-पदाति गुरु
 मोहद-मोभते, कर्त्तव्यासु द्वाचिग्रन्थाचासु अन्तिममाचादयमेक
 गुरुस्वरूप कार्यमित्यर्थं, तत् निम्नगीकद-विभगीचन्द तिष्ठ
 वण मोहद-विभुवन मोहयति, मदि अस्त इति पठं
 महीतलमित्यर्थं, अष्टौ मिद्ध वरतरक्षण-तरणवर लोकसेव्यं
 कराहद-ल्लामते । अथ यदि पयोहद-पयोधर मध्यगुरुजगण
 इत्यर्थं पलद-पतति, तदा किमिदं मणोहद-किमपि मनो-

जहा, सिर किज्जिअ^१ गंगं गोरि अधंगं

हणिअ अणंगं पुर दहणं^२

किअ फणिवइ^३ हारं तिहुअण^४ सारं

वंदिअ छारं रिउ महणं^५ ।

सुरसेविअ चरणं मुणिगण^६ सरणं

भवभअ^७ हरणं सुलधरं^८

साणंदिअ^९ वअणं सुंदर णअणं^{१०}

गिरिवर सअणं^{११} णमह हरं ॥

१८५^{१२} ॥ चिभंगी । (A, B, C & F).

हरं न भवतीति शेषः, किंतु येन तच्छंदसा कवित्वं क्रियते
तासु कई—तस्य कवेः कलेवरं शरीरं हणइ—हंति, इति
विमलमई—विमलमतिः, जणिआणंदं—जनितानंदः, कचि-
त्सुक्खाणंदं इति पाठः सुखी आनंदीत्यर्थः, फणंदो—फणींद्रः
पिंगलः भणइ—भणति । अत्र चतुर्मात्रका अष्टौ गणाः प्रति-
चरणं देयाः, तेखेवांतिमो गणो गुर्वंतः कर्त्तव्यः, पूर्वोक्तमात्रासु
विश्रामः कर्त्तव्य इति फलितार्थः । (E).

१८५ । १ किज्जिअ (C), किज्जिअ (D). २ चरणं (B). ३ दनिवमि (B),
कविवइ (D). ४ तिहुअण (E). ५ दहण (B & C). ६ मुणिअण (D & F).
७ भवभअ (A). ८ सुलधरं (B & C), सलधरं (E). ९ अणंदिअ (F).
१० अण (B). ११ सरणं (A & B), dropt in (C). १२ अ (A), १५ (E).

१८४ । दुर्मिच्छामाह [चिभगौमाह] ॥ पदम इति ॥ प्रथम
दण्डविरतिरष्टस्यपि विरतिः पुनर्वसुविरतिः, अन्ते गुरुः प्रोभते,
चिभुवन मोहयति भिक्षां स्नापयति वरतरुणम् । यदि पतति
पयोधरः किमपि मनोहरो हरति कलेसरं तद्यु — [तस्य] कवेः,
चिभगौष्मदो जनितानन्द भणति कर्णोद्भो विमलमतिः ॥ वसो-
ऽष्टौ, रसाः षट्, यदीति जगणः कविनामकः, तस्माच्च कार्य-
इति भावः ॥ ८४ ॥ (G)

१८५ । उदाहरति । शिरःकृत[गगं] गौर्यैर्द्वौगुं वतानगुं
पुरदहनं कृतफणपतिहारं चिभुवनसारं वदितभस्मान् रिपु-
दहनं । सुरसेवितचरणं मुनिगणप्ररणं भवभयहरणं शूलधरं शान-
न्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवरप्रयनं नमतं हरम् ॥ वदितं हार-
तिलकौकृतभस्मानमित्यर्थः । (C)

१८५ । अथ चिभगौमुदाहरति शिरः किञ्चित् इति । शिर-
कृतगगं गौर्यैर्द्वौगुं वतानगं चि[?]पुर[?]दहनं कृतफणपतिहारं चिभु-
वनसारं वदितभस्मान् रिपुप्र[?]मयनं । सुरसेवितचरणं मुनिगणप्ररणं
भवभयहरं चिभु[?]शूलधरं, शानन्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवर-
प्रयनं नमतं हरम् ॥ (F)

१८५ । यथा ॥ धिरेति । शिरःकृतगगं गौर्यैर्द्वौगुं वतानगं
पुरदहनं कृतफणपतिहारं चिभुवनसारं वदितभस्मान् रिपु-
मयनं । सुरसेवितचरणं मुनिगणप्ररणं भवभयहरणं शूलधरं
शानन्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवरप्रयनं नमतं हरम् ॥ ८५ ॥
इति चिभगौ ॥ (D)

अथ दुर्मिलाच्छन्दः । (D).

तीस दुइ^१ मत्ते^२ एरिसं^३ जुत्ते^४

बुहअण राअ^५ भणंति^६ एरा

विसम त्तिअ^७ ठामहि^८ एरिस^९ भाअहि^{१०}

पअ पअ दीसइ^{११} काण घरा^{१२} ।

ता^{१३} दह^{१४} पढमं वे^{१५} अइ द्वाअ^{१६}

तीअ^{१७} चउदह^{१८} किअ^{१९} णिलओ

जो एरिसि^{२०} छंदे तिहुअण वंदे .

सो जण^{२१} बुज्झउ^{२२} दुम्मिलओ ॥ १८६^{२३} ॥

१८६ । द्वाविंशन्मात्राभिरेतादृशीभिर्युक्ता बुधजनराज चरन्ति नराः, विग्रामस्त्रिषु स्थानेषु एतादृशभागः पदे पदे दृश्यते कर्ण-गृहं । तत् दशसु रक्षणं प्रथममेव, अष्टसु द्वितीय एव, चतुर्दशसु

१८६ । १ दु (A, D & E). २ मत्तच (D), मत्तदि (F). ३ एरिसि (A, C & F), एरिसि (B), परिसं (D & E). ४ जुत्तच (D), जुत्तदि (F). ५ राउ (A, B & C). ६ चयंति (A), बलन्ति (B), चरन्ति (C), भणइ (F). ७ विसमं तिष (E & F). ८ ठावदि (A), साद (B & C), ठादि (D), ठादि (E). ९ एरिसि (B & C), दिसि (F). १० भावदिं (A), भावइ (B & C), भादिं (D), भाइ (F). ११ दीसदिं (D). १२ धरा (A, D & F). १३ जा (E). १४ दचवद (C). १५ वे (A & B), व (C). १६ षट् दीष वे (A), dropt in (B), षट् दीष (C), षट् ठाष तद्धं (D & F). १७ Transposed in (B & C), चौदच तीषदिं (D), चौदच तीषं (E), dropt in (F). १८ किष (A & C). १९ एरिसि (A & E). २० जग (A), जर (B & C). २१ बुज्झइ (A, B & C), बुज्झउ (D). २२ ङ (A), ङ (F).

द्वितीये कृतनिलय, यच्च एतादृशच्छन्दस्त्रिभुवनवन्ध [न्धो] स तत्
 यदि बुध्यते दुर्मिलक ॥ एतादृशौभिस्त्रिभङ्गुफलसप्तयुक्ताभिस्तेन
 जगण्युदास । बुधजनराजेति सम्बोधन । चरन्ति वदन्ति, एता
 दृशभागैर्व्यच्छन्माणभागे, कर्ण एव गृह स्नान यस्य, तेन कुण्डल
 लभ्यते, तेन गुरुरायाति, तेन चान्ते गुरुरिति फलितार्थः । गुर
 गणान्तर्गत इति बोध्य, विश्रामस्नान दर्शयति तदिति, दृश्य
 माचासु, एवमप्येऽपि कृतविश्रामः । (८)

१८६ । अथ दुर्मिला लक्षयति, तौस दुद मत्त इति । हे नरा
 एतत् तौस दुद मत्ते—द्वाचिग्रन्थावाभि परिस्रजुत्ते—परिस्रजुके
 यच्च च एरिस भाञ्चहि—एतादृशभागे एतादृशैश्चमुपदमे[व]
 व्यच्छन्माणै भागै कक्षागैरित्यर्थः, तिञ्च ठामहि—त्रिषु स्थानेषु
 विषम—विश्राम दीप्तदृ—दृश्यते, यच्च च पञ्च पञ्च—पादे
 पादे कष घरा—कर्णगृह कर्ण दिगुदको गणस्तस्य गृह स्नान
 मित्यर्थः, दृश्यते इति पूर्वैरेवान्वयः । कुच स्नानवये विश्रामो
 दृश्यते इत्यत आह पदममिति । यच्च च पदम—प्रथम दृष्ट—
 दृश्यसु माचास्त्रित्यर्थः णिलसो—निलय विश्राम इति यावत्
 किञ्च—[कुहोत इदं चाप्येऽपि बोध्यं चे—द्वितीय अहं द्वाञ्च—
 अष्टमस्थाने अष्टसु माचास्त्रित्यर्थः निलय कृत इति पूर्वातुषग,
 तौञ्च—द्वितीय चउदृष्ट—चतुर्दशसु माचास्त्रित्यर्थः निलय
 कृत जो एरिस कृदे—यत् एतादृशं कृदस्त्रिभुवनवन्ध तत् न
 जना जा नौ त दुर्मिलकम् इति बुधजनराज पिङ्गल भणति—
 भणति ॥ (८)

दह^१ वसु चउदह^२ विरद^३ कर^४ विसम कणगण देहु^५ ।
 अंतर विष्प पदक^६ गण^७ दुग्मिल छंद^८ कहेहु^९ ॥ १६७^{१०} ॥
 दोहा ।*

१६६ । [दुर्मिलामाह] तीप्तेति ॥ त्रिंशद्भिर्द्विधाभिः परिसंयुक्तं
 बुधजनराजो भणति नराः, विश्रामस्त्रिषु स्थानेषु एतादृशं भाति
 पदे पदे दृश्यते कर्णधरः । तत् दशसु प्रथमो द्वितीयोऽष्टमे स्थाने
 तथा तृतीयः कृतनिलये, यदेतादृशं छंदस्त्रिभुवनवंदितं तज्जनो
 बुध्यतु[तां] दुर्मिलां ॥ द्वात्रिंशन्मात्रा[भि]रित्यर्थः, कर्णधरो दिगुरुः,
 निलयेऽवसाने ॥ ६६ ॥ (G).

१६७ । अथैनमेवार्थं दोहावृत्तेन स्पष्टयति दहेति । दशसु
 वसु—अष्टसु चतुर्दशसु मात्रास्त्रिति शेषः विरद कर—विरतिं
 कुरु विसम—विषमे स्थाने कणगण देह—कर्णगणं देहि । पद-
 मध्ये विषमे स्थाने यथाशक्यं दिगुरुकं गणं देहीत्यर्थः । अंतर—
 मध्ये विष्प पदक—विप्रं चतुर्लघुकं गणं पदातिं सामान्यचतुष्कलं
 भण दुर्मिलाच्छंदः कथय ॥ अत्र प्रतिचरणं विषमस्थाने यथाशक्यं
 प्राचुर्येण कर्णो देयः समे चेत्तत्पतति तदा न बाधकमिति द्रष्ट-
 व्यम् । (E).

१६० । १ तह (F). २ चौदह (F). ३ देहा (D), देह (F). ४ मल
 (A), भण (D & E). ५ सुणेऊ (A), कहेह (D & F). ६ म (A), ६० (F).

* This is not found in (B & C).—Ed.

जहा, जे' किज्जिअ धाला जिणु' खिवाला'

भोटंता' पिट्ठंता' चले

भंजाविअ' चीणा दप्पहि हीणा

लोहावल' हाकंद पले ।

ओहुा' उहुाविअ' कित्ती' पाविअ

मोलिअ' मालव' राअ' बले'

तेलंगा भग्गिअ' पुणवि' ए लग्गिअ'

कासीराअ' जखण चले ॥

१८८' ॥ दुम्मिला' । (A).

१८७ । दोहेन[हया] प्रकारांतरमाह ॥ दहेति ॥ दग्गसु वसुषु
चतुर्दग्गसु विरतिं कुरु, विग्रामे कर्णगणान् देहि । अतरा विप्रं
पदातिगणं दुर्मिनां खंदः कथय ॥ वधवोऽष्टौ, कर्णे दिगुर,
विप्रश्चतुर्दग्गु, पदातिः माचाचतुष्टयरूपः ॥ ८७ ॥ (G)

१८८ । वदाहरति । ये छतधाटिका जितनेपाला भोटान्ताः

१८८ । १ भोट (D), भोट (F) २ जिणु (A), जिहि (C) ३ खिवाला
(A, B, C & E) ४ भोटता (E & F) ५ पिट्ठ (C) ६ भंजाविअ (A),
भंजाविअ (D), भंजाविअ (F) ७ लोहावल (A) ८ ओहुा (B), ओहुा (D)
९ ओहुाविअ (A), ओहुाविअ (B) १० कित्ती (B & C). ११ Drop 10 (B
& F) १२ धाला (D), धाल (F) १३ राअ (C & F), रज (D). १४ पुणे
(C & E). १५ भग्गा (A) १६ वधव (A & B), वधरि (D), वधरि (E),
वधरि (F) १७ खम्मा (A) १८ छतधराण (B) कासीरराण (C), कासी
रराण (D & F), कासीरराणा (E) १९ ८८ (A), ८८ (F) २० दुर्मिल्ल
(B & C), दुर्मिल्ल (F)

अथ हीरः । (D).

गाउ' पभण तिणि' छगण अंत करहि' जोहलं
हार' ठविअ जंपु' सुपिअ' विप्प गणहि मच्चलं ।
तिणि' धरहि' वेवि करहि' मत्त पअहि' लेक्खए
कोइ' जणइ' दप्प' भणइ हीर सुफइ' पेक्खए' ॥

१८८' ॥

पीडमानाश्चलन्ति भग्वीना दर्पहीनाः लोहवलेन[?] हाक्रन्दः ।
ओङ्गान् ओञ्जरित्वा कीर्त्तिः प्राप्ता मोटितो मालवराजः तैलङ्गा
भगाः पुनर्न मगाः काशीश्वरराजो यदा चलति ॥ शतधाटिकाः
हृत्प्रेणीका ये नेपालास्ते जिता इत्यर्थः । (C).

१८८ । अथ दुर्मिलानुदाहरति जे किञ्चिअ इति । येन
हता धाटी पाविअ किन्ती—प्राप्ता कीर्त्तिः स काशीश्वरराजः
जखण—यस्मिन् क्षणे, जितः नेपालः भोटान्ताः स्वेष्टं ताडयन्त-
श्चलिताः, दर्पहीनाः चीनाः भग्नोऽहताः लोहावलेहाश्चक्रन्दुः पतितः ।
ओङ्गावितः अंतरिचं प्रापितः ओङ्गः, मोटितं मालवराजकुलं,
तैलंगाः पलायिताः परावृत्य नागताः ॥ (E).

१८८ । १ पाण (F). २ तिणि (A). ३ करि (A). ४ चाह (A).
५ गाउ (A), जप्पु (B), जप्प (C), पुणवि (D), पुणवि (F). ६ सुपिअ (C).
७ तिणु (B). ८ धरणि (A), धरइ (B & C). ९ करइ (B & C). १० पअइ
(B & C), अंत रण (D & F). ११ कोण (A), कमण (D & E). १२ गणउ
(E). १३ & १४ after सम्प भणइ (C). १५ सम्प (A, B & C). १६ सुक्खि
(F). १७ पेक्खण (A), ऐक्खण (B & C), लेक्खण (E). १८ ८० (A), १०० (F).

१८८ । यथा ॥ जईति ॥ यत् एतधारा जिता मृपाप
भोटाता पीयत समाना, दालिता, भद्राद्योना दर्पण हो।
कोदावठे हाकद पतित । उत्कलदेश उदायित कोभिं प्रा
मासवराजवसे, मैलिंगा भद्रा बङ्कटणसदा कामीचररा
यत्तये वलित ॥ ८८ ॥ इति दुर्मिस्ता ॥ (१)

१८९ । अथ हीरकचन्द । नाग प्रभवति चीन् हगणा
अन्ते कुरु जोहल हार एता जल्प सुप्रिय विप्रगणेन प्रवस । च
एता इय कुरु माचा पदे लिख्यन्ता, येषां भवति को जानाति
हीर सुकविदुग्धते ॥ हगण पट्कलगण, जोहलो मध्यलघु
पञ्चकल । पट्कले विमेषमात्र हारेत्यादिना, हारो गुरु, सुप्रिये
दिलघु, विप्रगणयत्तुल्ये शत्रुशक, हारसुप्रिययोर्वैकल्पिकमुपा-
दानं, तथा आदिगुरु सर्वलघुमां पट्कल इति पर्यवसान,
तदिदमुक्त अयमित्यादिना । अयमर्थ — हारसुप्रियविप्राणामेवाच
प्रवेश, तत्र च हारविप्र-सुप्रियविप्रयोर्वैकल्पिकमुपादान, यदा अथ
अयमित्यक्षरस्य वामगतिक्रमोप चयोविग्रहश्च आयात तथा च
चयोविग्रहिमाचा पदे लिख्यन्तामित्यर्थ । कीदृशो जनो गर्व्येण
वदति अभिभाव्यैव वदति, स दुग्धते तादृशो दुर्मिस्तक [१]
इत्यर्थ ॥ (०)

१९० । अथ हीरामाकवृत्त सचयति, षाउ पभवेति । हे
सुप्रिय शिष्य आदौ तिषि हगण—चीन् हगणाम् पट्कल-
गणानित्यर्थ जपु — जल्प कथयेयम्, अते — पट्कलचयति
जोहल—योद्धार गणमिति यावत् करहि—कुरुष्व, तिषि धरहि

हार सुप्रिञ्च भण^१ विप्रगण तीण^२ भिण^३ सरौर ।
जोहल अंते संठवहु तेइस मत्तअ^४ हीर^५ ॥ २००^६ ॥ दोहा ।

वेवि करहि—चीन् स्थापय दौ कुरुव्व, एवं पञ्चहि—पादेपु
मत्त—मात्राः लेखए—लेखय, अंकानां वामतो गत्या चीन्
दौ मिलित्वा त्रयोविंशतिमात्राः प्रतिचरणं स्थापयेत्यर्थः । एत[?]-
हार ठविञ्च विप्प ग[ण]हि सव्वलं—हारं गुरुं संस्थाप्य विप्रगणै-
श्चतुर्लघुकणैः सवलं प्रचुरं हीर—हीरं पेक्खए—प्रेक्षस्व, एवं
तत् सुकविः दर्पेण [भण]ति, एतत् कमण जणइ—कः जानाति न
कोऽपीत्यर्थः, इति नागः प्रभणति ॥ अत्र चीन् षट्कलान् देही-
त्युक्त्वा षट्कलस्य त्रयोदशापि भेदाः प्राप्ताः, तत्र द्वादशतम-
[Vide p. 22 — Ed.] एव भेदो वारत्तयं देशो[चो] नान्य इति
ज्ञापयितुं हारं संस्थाप्य, विप्रगणैः सवलमिति क्वंदोविशेषणमिति
द्रष्टव्यम् । उक्तविधषट्कलानंतरं च यत्र रगणः प्रतिचरणं पतति
तत् हीरनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१८८ । एणअ इति ॥ नागो भणति चीन् षट्कलानंते कुरु
जोहलं, जोहलो रगणः । षट्कलकरणे प्रकारमाह, हारेति ॥
हारः स्थाप्यः पुनरपि भो सुप्रिञ्च विप्रगणेन श्रवणः । दौ चीन्
धारय कुरु, अंते रगणो लेख्यते, कोऽपि जानाति दर्पेण भणति

२०० । १ गण (A, B & C). २ तिञ्च विञ्च (E), तीहे (F). ३ भिण (A),
मिण (E). ४ मत्तइ (D). ५ हीर (B & C), हिर (E), dropt in (F).
६ २१ (A), १ (F).

जहा, धिक् दलण^१ थेंग^२ दलण^३ तक्^४ दलण^५ रिंगण^६
 रां एणु कट^७ दिंग दुकट^८ रंग चल तुरंगण^९ ।
 धूलि धवल हक्क सबल^{१०} पकिख^{११} पवल पत्तिण^{१२}
 कण चलद्र कुम्म ललद्र भुम्मि^{१३} भरद्र कित्तिण^{१४} ॥
 २०१^{१५} ॥ हीर । (A B & C)

हीरक सुकवि प्रेक्षते ॥ हारो गुरुविप्रयत्तुलंघुक्षेन प्रवक्षो मिथः ।
 तेन गुरु-नघुक्षतुष्टयरूपं षट्कलं कार्यं इत्यर्थः ॥ अकाना वामतो
 गत्या चयोविग्रतिमांषा इत्यर्थः ॥ (C)

२०० । तदेव स्पष्टयति ॥ हारं सुप्रियो विप्रगणस्त्रिभिः ।
 ओहलमन्ने स्थापय चयोविग्रतिमाचक हीरम् ॥ (C)

२०० । अथैनमेवार्थं दोहादृत्तेन प्रकटयति हारेति । हे सुप्रिय
 मिथः पूर्वं हारं गुरुं ततः विप्रगण — विप्रगणं चतुर्लघुकं गणं भण
 कथय, एवं तिस्रं विधं — वारचयविधानेनेत्यर्थं मिथः श्रीर —
 भिन्नश्रीरं भिन्नम् अन्यच्छदोभ्यो विलक्षणं श्रीरं यस्तु तदित्यर्थः ।
 अतः पादान्ते ओहल — रगणं सट्बद्धं — स्थापय, एव तेनैव मन्त्र —
 चयोविग्रतिमाचक हीरं हीरनामकं वृत्तं भवतीति शेषः ॥ (E)

१+१ । १ ङ & २ दलण (B & C) १ धां (D). २ दलण (D & F).
 ३ भद्र (B & C) ४ तरण (D & F) ५ दिवण (A) ६ वीवण (B & C)
 ७ दिवणो (E) ८ ध कट (A) ९ चल द मद्र (D) १० ति कट (E) ११ पिङ्गट (A)
 १२ पिङ्गट (B) १३ कट (C) १४ कट (D) १५ दिवट (E) १६ तुरंगणो (F) १० रिच
 धवल (A) सट् परल (C) उट् धवल (D) ११ दलण (A) वेल (B) वेल
 (C) पत्ति (D) वेल (E) १२ परच पत्ति (A) १३ कुवण (A) कुवण (B
 & C) १४ वीण (C) १५ ६९ (A), १ (F)

अथ जराहिरण (D) [जलहरणम्] ।

पञ्च^१ पढम पलइ जहि^२ सुणहि^३ कमल मुहि

दह वसु पुण वसु^४ विरइ करे

सवपञ्च सुणि दिअगण^५ दिअ विरम^६ सगण

सिरि फणिवइ भण सुकइवरे^७ ।

दह तिगुण करहि^८ कल पुणवि^९ ठव^{१०} जुअल

इम परि परि टवु^{११} चउ चरणा

जइ पलइ^{१२} कवहु^{१३} गुरु कवहु^{१४} ण परिहरु^{१५}

बुहअण^{१६} मणहरु^{१७} जलहरण^{१८} ॥ २०२^{१९} ॥

२०० । प्रकारांतरेणाह, हारेति ॥ हारं सुप्रियं भण विप्र-
गणं ततो जोहलमंते संस्थापय त्रयोदश[विंशति]मात्राः द्वि[?]-
स्त्रिधा भिन्नशरीरः ॥ हारविप्रौ त्रिधा काचौ इत्यर्थः ।
जोहलो रगणः ॥ (G).

२०१ । १ किञ्च (E). २ पढइ जइ (B), पलइ जइ (C), पञ्चइइ कलमहि (D), पञ्चइइ कलहि (F). ३ सुणइ (C), विञ्च (D), सुणहि (E), विञ्च (F).
४ रस (B), ण (D). ५ कीञ्च दिअवर (A), किञ्च दिअ दिअ (B), किञ्च दिअ गण (C). ६ पञ्चल किञ्च (A), परहि दिअ (B), परइ किञ्च (C), परहिअ (E).
७ सुकविरे (B & C). ८ करइ (B & C). ९ पुणुवि (C). १० ठवि (A), धर (D & F). ११ एम परि ठव (B, C & D), एम परि ठवइ (E), एम परि ठवउ (F), ए short here. १२ परइ (D). १३ कइहि (B & C).
१४ कइवि (A). १५ परिहर (D). १६ बुहअण (A). १७ मणुहर (D).
१८ जणहरण (B, D & F). १९ ६२ (A). २ (F).

२०१ । उदाहरति । धिक् दक्षमिण्यादिकमप्य ग्रीष्मते-
रनुकरण, टोट्टए [टोट्टण]— धावति मत्तोक्तगतिविशेषाणामनु-
करण इत्येष लोकाया चरति तुरङ्ग । धूमिभिर्धवला बह्वेन
शब्दविशेषेण प्रवला प्रेष्टवन् प्रवलयदातय, कर्षदमति कुर्षदमति
भुवन भिद्यते कौट्या ॥ (C)

२०२ । अथ शौरमुदाहरति धिक् दक्षमेति । इदं चतुरङ्ग-
गतिविशेषानुकरण तथाच धिक् दक्षमे योग दक्षमेत्यनुष्टुप रग-
—रगे मयामे चरति रिग्दो—तुरमौ कुर्वत, तुरगा । धूमि-
धवला मयाम्ना प्रवला पञ्चम प्रेष्टवन्, यदा कर्षदमति तदा
कुर्षं लक्षयति भूमिर्भरति कौट्या ॥ (F)

२०३ । यथा ॥ धिक्तेति ॥ धिक्तेति घोटकगतिशब्दानुकरण,
रिगतेति म नेत्यनुकरण रगे चरति तुरगा । धूम्या धवला
बह्वेन मयाम्ना पञ्चमप्रवला पदातय, कर्षं चरति कुर्षो
लक्षयति भूमिर्भरति कौट्या ॥ २ ॥ इति शौरकम् ॥ (G)

२०४ । अथ जलधरश्चन्द्र । पदे प्रथमे पतति यथ शृणु
कमलमुनि द्वा-वसु रस वसु-विरतिकर, सर्वं कार्यं दिग्ग-
मक्षत्परत हतमगण, श्रीकृष्णपतिर्भणति सुकविवर ।
चिह्ण द्वाद्वा हत्वा कक्षा पुनरपि स्थापय युगल, एव पर
परिस्थापय चतुष्टरणम्, यदि पतति कदापि गुरु कदापि न
परिहर बुधजनमनोहरण जलधरम् ॥ शृणु कमलमुनि यथ
मन्त्रो दिग्गमण प्रथमे पतति, कौट्या, परत हतमगण, किञ्च
द्वा वसु-रस वसु विरतिकर ॥ यद्यथ कदाचिद्गुरु पतति तदा

न तं परिहर, स न दोषायेत्यर्थः । मात्रासंख्यामाह, दशानां त्रैगुण्ये त्रिंशद्भवति पुनरपि द्वयं देहि, एवं द्वात्रिंशन्मात्रा भवन्ति । एवं पद[रं] चतुश्चरणान् परिस्थापय इति सुकविः फणिपति-
र्भणति । (C).

२०२ । अथ जलहरणनामकं वृत्तं लक्षयति किञ्च पठसेति ।
जहि—यत्र सवपञ्च—सर्वपादेषु पठम—प्रथममादौ किञ्च—
लताः मुणि दिञ्चगण—मुनिद्विजगणाः मुनयः सप्त तत्संख्याताः
चतुर्लघुकगणा इत्यर्थः पलद्—पतन्ति, परहि—अनन्तरं सप्तद्विज-
गणोत्तरमिति यावत् दिञ्च सगण—देहि सगणं, एवं दह वसु
पुण्ण रस—दशसु मात्रासु वसुषु अष्टसु मात्रासु पुनः रसेषु
षट्सु मात्रासु इत्यर्थः पुनर्वसुषु इति शेषः, अन्यथा द्वात्रिंशन्मात्रा-
नुपलब्धिः, विरद् करे—विरतिं कुरु । दह तिगुण—दश त्रिगु-
णिताः त्रिंशदित्यर्थः कल—कलाः करहि—कुरुस्व, पुणवि—
पुनरपि ठव जुञ्जल—स्थापय युगलं कलाया इति शेषः, तथाच
द्वात्रिंशन्मात्राः स्थापयेत्यर्थः । एम परि—एवं परि एवं परिपाठ्या
ठवज्ज चउ चरणा—स्थापय चतुश्चरणान्, अत्र च जद्—यदि
पलद् कवज्ज गुरु—पतति कदापि गुरुः यदि सगणांतर्गतगुर्वति-
रिक्तोऽपि गुरुः पतति, सगणाति[रि]क्तोऽपि गुर्वादिर्मध्यगुर्वा
गणः पततीति यावत्, त[दा] कवज्ज ए परिहर—कदाचिदपि
मा परिहर, तदा तमपि दत्त्वा द्वात्रिंशन्मात्राः प्रतिचरणं देया-
इत्यर्थः । एवं च द्विजगणषट्का[द्विसृ]दौ मध्ये अते वा गुर्वादिं
मध्यगुरुं वा एकं गणं दत्त्वा अते च सगणं दत्त्वा द्वात्रिंशन्मात्राः

वत्तीस होइ मत्ता थंते सगणाइ' ठावेहि' ।

सब्ब लह' जइ' गुरुआ एको वा वेवि पाएहि' ॥ २०३' ॥

गाह् ।

प्रतिचरण देया इत्यर्थः । इतीदानीमुक्तं भवति, पूर्वं च सप्त-
दिजगणानन्तरं सगणमिति शेषेणदय बोध्यः । हे कमलमुखि वि[?]
बुधजनमनोहरणं सुणहि — जानीहि इति श्रीकण्णिपति सुकवि-
वरः भणति इति योजना । सप्तदिजगणानन्तरं सगणं यच्च
प्रतिचरणं पतति अथवा पट् दिजगणां एकं कश्चिन् मध्य-
गुरुगुंवादिषां गणं पतति अतो च सगण एव यच्च पतति [त]न्
मनो[अल]हरणमिति फलितार्थः । (E)

२०२ । पञ्च इति ॥ पदे पदे स्थापय कलां सखि विकष-
कमलमुखि दशसु वसुषु पुनर्वसुषु च विरतिं कुरु, सर्वपदेषु
मुनि ० दिजगणान् देहि, विरासे सगण, श्रीकण्णिपतिर्भणति
सुकविवरः । दश विगुणिता कुरु कला पुनरपि धारय पुगल,
एव प्रकारेण स्थापय चतुरो गणान्, यदि पतति कदाचिद्गुरुः
कदापि न परिहाये बुधजनमनोहरं अलहरणं ॥ वसवोऽष्टौ,
सुमयः सप्त, दिजद्यतुर्नष्टु ॥ दमेति दाविशत्कलां प्रतिचरणं
कार्या इत्यर्थः । अलेति वद ॥ २ ॥ (G)

१०१ । १ सप्तमेर (A) १ जावड (A, B & C) जरीहि (D) १ सड
(B C E & F) २ जड (E) ३ वा पाए (B & C) वा पाएहि (F)
१ २४ (A) २ (F)

जहा, खुर खुर^१ खुदि खुदि^२ महि घघर रव कलइ^३

ण ण ण ण^४ गिदि^५ करि^६ तुरअ^७ चले

ट ट ट गिदि^८ पलइ^९ टपु^{१०} धसइ धरणि धर^{११}

चकमक कारि बहु^{१२} दिसि चमले^{१३} ।

चलु दमकि दमकि वलु^{१४} चलइ पइक वलु^{१५}

घुलकि घुलकि करि^{१६} करि चलिआ^{१७}

वर मणुसअल कमल^{१८} विपख^{१९} हिअअ सल

हमिर वीर^{२०} जव रण चलिआ^{२१} ॥ २०४ ॥

जलहरण । (A, B, C & F).

- २०४ । १ खुखुदि (A, B, C, D & E). २ खुलुकि (A, C & E), खुणकि (B), खुलुकि (D). ३ घघघ कइ (A), घघघ रण रण कमइ (B & C), घघर रव कलइ (D), घररर रवदि (F). ४ णण (A & E), ननन (B), णणणा (C). ५ गदि (B), गदि (C, D, E & F). ६ करतर (A), रइ (B & C), रणदि (E). ७ तुरअ (C). ८ टट दिगि (A), टटट गिदि (B), टटटा गदि (C), टटट गदि (D, E & F). ९ परइ (D & F). १० टप (E). ११ उरपुर (A), थोरथ यपु (B & C), धरणि धणु (D), धरणि वपु (E). १२ चमकइ चउदिसवर (A), चच चमक चउदिसि (B), ठ ठ ठम चउदिस (C), कर वउदिसि (D), चकमक रुइवइइ दस (E). १३ चमरे (A, B, C, D & F). १४ दपु धमकि धमकि दल (A), दपु धमकि द्रनक द्रन (B), दपु धमकि द्रणकि (C), दलु (D). १५ वल (A), पाइक वलु (B & C). १६ घुलुकि घुलुकि कलि (A), घनघनकि करि घन (B & C). १७ चलचिथ (A), करिवर ललिथा (D), करिवर ललिय (E). १८ सरण कमण (A), सरर कमलु (B), सवल कमलु (C), सवर करइ (E). १९ विपइ (A), विपक (B & C). २० सल हमिर वीर (A), सल हमिर वीर (B), सलु हमिर वीर (C). २१ जव रण वरण चलिथ (A), जइ रणे चलिथा (B & C), जइ रण चलिय (E).

१०३ । इदमेव मन्त्रेणैव । दाविग्रहाभा चने मन्त्रमुत्पा-
पय । मन्त्रवपयो यदि गुरुदेको वा दौ वा पादे ॥ (C)

१०४ । अथेनमेवायं ग्राह्यद्वयमा मष्टयति वक्ष्यतेति । मन्त्रो-
[जन्त]हरणश्च मीत्यध्याहार । वक्ष्यते होत गता — दाविग्रहमावति
माभा, अने मगणाद ठावेद हि) — अने मगणं व्यापय, कर्त्तव्यासु
दाविग्रहाभासु अतिम माभाचतुष्टय मगणस्वरूप कारयेमित्यपे,
याएहि — पादेसु चादौ मन्त्र सप्त — सर्वे लघवो भवति, यदि
चेदेक गुरु चेपि — दौ वा गुरु भवतस्यादा न दोष इत्यपे,
तथाच सप्तदिग्गणानन्तर मगणं कार्यं, अथवा पद दिग्गणा,
तेषामादौ अने मध्ये वा एक गृहादिर्मध्यगुहर्वा मणं कार्यं,
सर्वेष्टामते च मगणो देय इति फलितार्थं । अतएव उदाहरणे
चतुर्ष्वरणे रथौरेति पष्ठो जगणो दत्त इति द्रष्टव्यम् । (F)

१०५ । पुन मकारांतरेणैव ॥ वक्ष्यतेति ॥ दाविग्रहवति माभा-
अने मगण म्यापय । सर्वे लघवो यदि गुरुदेको वा दौ वा पादे ॥
सर्वे लघव एव काया कदाचिद्गुरु क्षतयेदेको दाविग्रहं ॥३॥ (G)

१०६ । उदाहरति । खुलुकीति अथगतिविशेषानुकरणं, यथा
गया मर्हौ खुरेष छोदिया रङ्गेण तुरङ्गयनतीत्यन्वय ।
यनमेति (?) शब्दानुकरणं यलग (?) दत्ता, घघरे' सुद्रमण्डिका ।
ट ट टा इति धावदश्चतुरश्रविशेषानुकरणं, तादृशमष्ट ददन
टाया चुराघाता पतन्ति धृष्ट भवति तुरगधावन । ठ ठ ठेत्यनु-
करणं, चमत्कृत चतुर्दिग्ग वामरै, इषु इणकि इण
इणिति चरणमष्टविशेषानुकरणं, चलति पदातिघटा, घुणुकि

ध्रुणकीति हस्तिगत्यनुकरणं, तादृशशब्दानुकरणेन करिवराञ्चलिता-
ञ्चलति मनुष्यवलं । मनुष्याः पदातिव्यतिरिक्ताः सेवकादयः ।
विपक्षद्वये शल्यं हम्बीरवोरो यदा च रणे चलितः ॥ (C).

२०४ । अथ मनो[जल]हरणमुदाहरति खुर इति । खुर—
खुरैः सहि—महीं खुदि—लोभयित्वा, खुलुकि ए ए ए गट्दि
द्वत्यनुकृत्य, घघरु रव कलहि—घर्घरेति रवं कृत्वा द्वेषां विधा-
येत्यर्थः रणहि—रणे संग्रामे तुरअ चले—तुरंगाञ्चलिताः,
ठ ठ गट्दीत्यनुकृत्य टपु—टापः अथपादाघातादित्यर्थः पलद्—
पतति, तेन च धरणि वपु—धरणीधसुः[वपुः] पृथ्वीशरीरं
धसद्—प्रचलति, वज्र दिसि—चतुर्दिक्षु चमले—चामराणि
चकमक करु—कुर्वन्ति चाकचिक्यग्रोभामुत्पादयन्तीत्यर्थः । दलु—
दलं सैन्यं दमकि दमकि—अहमहमिकया चलु—चलितं,
चलति पदातिवलं, धुलुकि धुलु[की]त्यनुकृत्य करिवराञ्चलिताः,
वर मनुषवर—मत्पुरुषवरः करद् विपक्ष हिअअ सल—करोति
विपक्षद्वयेषु शल्यं, हमिरवीर—हम्बीरवीरः यदा च रणे
चलितः ॥ (E).

२०४ । यथा ॥ खुरेति ॥ खुरैः २ संचूर्ण्य महीं घरेति रवै-
र्णन्ति कृत्वा तुरगाञ्चलं[ति], ट टेत्यादि पतति खुराघातो धसति
[ध्वंसते] धरणीधरः, चमत्कुर्वन्ति वज्रदिक्षु चामराणि । चलति
दमेति वलं चलति पदातिवलं, धुलेत्यादि कृत्वा करिणञ्चलिताः,
वरमानुषसंगकमल-विपक्षद्वयशल्ये हम्बीरवीरे जवेन रणे चलिते ॥
इति जलहरणम् ॥ (G).

अथ मध्यणहरा । (D)

पिअ भणमि^१ मणोहरु^२ पेसि^३ पथोहरु^४

सुहव^५ सुहाव^६ खणह^७ खणो थिर^८ करहि मणो^९

अद राअ^{१०} विवत्तिउ^{११} अणुसर^{१२} खत्तिउ^{१३}

कट्टिकए^{१४} वहि^{१५} छंद^{१६} भणो^{१७} जिमि^{१८} खलइ रिणो^{१९} ।

बिवि सल पडिस्सिअ^{२०} तुरअ वहिस्सिअ^{२१}

इअ गअ पअ^{२२} पसरंत^{२३} धरा गुरु सज्जिकरा^{२४}

अद जग्गि^{२५} णिरुत्तउ^{२६} दइ गण जुत्तउ^{२७}

चउ संधिहि^{२८} चालीस घरा^{२९} भणु मध्यणहरा ॥ २०५^{३०} ॥

२०५ । अथ मदमगट्टह ॥ प्रिये भणामि मणोहर दूरीकृत्य

- १०५ । १ भवर (A & F) २ मणोहर (A) ३ मिति (A) मिति (B)
 ४ पथोहर (A) उथोहर (D) ५ सुमग (B) सुमग (C) सुमग (D & F)
 ६ सुहाव (A) ७ कणह (B) सुविह (D & E) ८ कर थिर (C)
 ९ करवि मणो (A B & C) १० राअ (B) राअउ (F) ११ विवत्तिउ (B)
 विमत्तिअ (D) वमत्तिअ (F) १२ अणुसरि (E) १३ अत्तिअ (D & F)
 १४ कट्टिकए (A & E) कट्टिकउए (B) कट्टिकए (C) कट्टिकए (F) १५ एववि
 (h) १६ अण्ड (C) १७ मणो (D) मण (E) १८ Non est up to वि
 १९ the fourth quadra to n (B) मिति (C D & F) २० मण (F) २१ मणवि
 मणो (A) मणह रिणो (C), मणवि रिणो (E) २२ पडिस्सिअ (C) २३ पडि
 स्सिअ (C) २४ मग हर मग (A) मग हर मग (C), मग हर मग (E)
 २५ पसरति (A) पसरणु (C) २६ सज्जिकरा (A) सज्जिकरा (C) सज्जिकरा
 (D) सज्जिकरा (E) २७ अद मग (A) अद मग (C), अद मग (E)
 २८ विवत्तिउ (A) विवत्तिउ (E) २९ दइ मग जुत्तउ (h) ३० Transposed
 ३१ (A) ३२ कला (A) ३३ दइ (A), ३४ (F)

पयोधरं सुभगे सुभगवति चण्डं चणं स्थिरं कृत्वा मनः, यदि रागो वर्तते अनुसर चत्रियमाकृत्य कृत्वा हि कन्दो भणामि यथा स्वलति चणं । द्वे शब्दे प्रथमतः तुरगावहिताः स्थिताः गजरथाः पदे प्रसरन्ति धरा गुरुं सञ्जीकृत्य धारय यदि या[जा]गरहा- निरुच्यते, दशगणयुक्तं चतुःसन्धिषु चत्वारिंशद्गृहं भण मदनगृहं ॥ यदि वास्तवो रागो भवति, तदा चत्रियं राजानमनुसर । राजात्र प्रस्तार एव, अहमपि तत एवाकृत्य वहिःकृत्य भणामि यथर्षपरि- शोधनं कृत्वा सुखयति तथेदमपि । तत्र गणव्यवस्थामाह द्वे इति, आदौ लघुद्वयं, तुरगराजरथशब्दाश्चतुष्कलवाचकास्तत्र गणा धराः पर्वताः स्थिराः कार्या इति भावः । अन्ते गुरुद्वयः, आदिमलघु- द्वयं, चरमगुरुश्चरणान्ते पततीति, तदिदमुक्तं सगणयुक्तं सन्धिपदं, चत्वारिंशद्गृहं चत्वारिंशत्स्थानं चत्वारिंशत्कलमित्यर्थः । अयमर्थः चतुष्कलाः दश गणाः कार्या अन्ते गुरुरादौ च लघुद्वयम्, इदन्तु बोध्यमादौ लघुद्वयस्य न नियमः । (C).

२०५ । अथ मदनगृहनामकं वृत्तं लक्षयति पित्र भणइति । द्वे सुहृश्च सुहाव — सुभगस्वभाव पित्र — प्रिय शिष्य, जद्व — यदि रात्र — रागः पठितुं वा इच्छा विवन्तिउ — विवर्तते विशेषेण वर्तते इत्यर्थः, तदा खत्तिअ — चत्रियं प्रस्तारम् अनुसरि — अनु- स्मृत्य, चत्रिय इति प्रस्तारशंखी पूर्वाचार्याणां, पत्रोहस — पयोधरं मध्यगुरुं जगणं पेक्षि — प्रेरयित्वा प्रस्तारानुसारेण जगणमेत- च्छंदसो दूरीकृत्येत्यर्थः, अत्र जगणो न देय इति भावः । कंद — इदं कंदः कट्टि[ठ्ठि]कए वहि — निष्काशयित्वा वहिः अर्थात्

ममारादिद् कद् इषक्त्वित्यर्थं, यण्ड मणो — यणमर्द्धयण वा
मणो — मण धिर करणि — धिर कुर, जर — यदा विवि यत्त —
दो ग्रन्थी हे माचे ते च सपुदयरूपे एकगुररूपे वाच मापय,
यद्यपि ग्रन्थग्रन्थ सपुताचो तयाप्यत्र मामान्यमाचापरो बोध्य
सदाहरणे प्रथमद्वितीयचरमयोसंघोक्तोपचतुर्थयोश्च गुरोर्दं-
नात्, अथुपद दोहाकृते कचणे च वि भजेति वक्ष्यमाणमासेति
ध्येय, पश्चिन्निध — प्रथम गृहीता पादादौ द्वौ सप् स्यापयितेत्यर्थं,
पश्चिकरा — मञ्जोहत गुर — गुर वक्षिन्निध — वक्षिर्गृहीता
वक्षि पादति, तयाच चरयति गुर स्यापयितेत्यर्थं, तुरग गत्र
रच एते दृष्ट गण — दृष्ट गणा पच — पादे धरा — धृता पच-
रत — प्रेर[य]ति । तुरगादयश्चतुष्कलदृष्टगणदानबोधनार्थमुपनि-
बद्धा । एव च दीयमानेषु दृष्टचतुष्कलेषु चादौ भाषादय सपु-
दयरूपमेकगुररूप वा, अते चैकगुररूप देय न तु दृष्टगणानि
रिक्तमिति भावः । एव च चालीम — चत्वारिंशन्माचा इति ग्रेय
धरा — घटिता मुनेत्र — सच्यति, दृष्टचतुष्कलानां प्रतिचरण चत्वा-
रिंशन्माचा पततीत्यर्थं, तद् — तदा अग्नि शिखरुत — जागरण
हत्वा निरुक्त जागरणमत्र भावधानतोपलक्षणां तथाच भाव
धानतया पिगलेन निरुक्तमित्यर्थं, मचणहरा — मदमग्निनामक
वृत्त भणु — पठ एवैनच लेम — यथा खलिच धिणो — सुखदृष्ट
तथा मणोहर — मनोहर मुणो — जानीहि यद्योपधि मृष्ट मु-
द्धरीभवचित्ताद्वादक भवति तथा म्रूयमाणमेतच्छब्द इत्यर्थं इति
भणद — भणति अर्थात् पिगल इति भाव इति योजना ॥ (E)

वेवि मत्त सिर^१ ठावि कहु^२ वलत्रा अंत ठवेहु^३ ।

एव चउकल^४ गण मज्झ^५ धरि^६ मअणहराड^७ करेहु^८ ॥

२०६^८ ॥ दोहा ।

२०५ । पिअं इति ॥ प्रिय भणामि मनोहरं परित्यज्य पयो-
धरं सुभगस्वभाव स्निग्धं चणं स्थिरं कुरु मनः, यदि राजानं
वा मंत्रिणमनुसरसि चत्रियं कौतुकादेव हि कंदो भण, यथा
खलप्रेरकं । पयोधरो जगणः, राजादिवर्णनादौ प्रशस्तं मनोरंजकं
चेति भावः । केचित्तु यथा खलति च्छणं, यथा च्छणं स्यति-
पथमुपैति तथैव कंद इत्याहुः । वीति ॥ द्वौ शल्यौ प्रथमं तुरगं
पश्चात् हयगजपदातीन् प्रमरणशीलान् धारय, गुरुं सज्जीकुरु,
यदि ज्ञात्वा निरुच्यतां दशगणयुक्तं चतुर्षु पादेषु चत्वारिंश-
द्वधारय, भण मदनहरं ॥ शल्यं लघुः, तुरगादयश्चतुर्मात्रिकाः
गणा नव कार्या अन्ते गुरुरेवं प्रतिचरणं दश गणाः, तेषां च
चत्वारिंशन्मात्रा भवन्ति इति भावः ॥ ५ ॥ (G).

२०६ । किन्तु तदिदमभिसन्धायाह, वेवीति । द्विमात्रं शिरसि
स्थापयित्वा वलयमन्ते कुरु । नव चतुष्कलान् गणान् मध्ये धृत्वा
मदनगृहं कथय ॥ शिरसि आदौ । (C).

२०६ । १ सि (B), सिरि (D & F). २ कद (E). ३ करेड (A & C),
करेह (B), कनेड (E). ४ चोकल (E). ५ मज्झ (E). ६ करि (A, B &
C). ७ मअणहराड (A). ८ कनेड (E), कहेड (F). ९ ९० (A), ९ (F).

जहा,

जिणि' कंस विणसिअ कित्ति पयासिअ

मुट्ठि अरिट्ठि' विणस करे' गिरि हत्थ' धरे'

जमलज्जुण भंजिअ पञ्चभर' गंजिअ'

कालिअ कुल महार करे' जस भुअण' भरे ।

चाणूर' बिहंडिअ णिअकुल' मंडिअ

राहा मुह महु पाण करे' जिमि' भमरवरे

सो तुम्ह' णराअण' बिप्प पराअण'

चित्तह चिंतिअ' देउ वरा' भअ भीअ हरा' ॥

२०७' ॥ मअणहरा । (A B C & F)

२०६ । अथैनमेवार्य नि कथ्य दोहाट्ठेनाह वैवि मत्तेति ।

हे अयि माचे गिरमि आदौ ठावि कइ — स्थापयिता, अते वल्लभा

- २०७ । १ जह्मि (A) जहि (B) जहि (C) जिण (F) २ रिट्ठिअ मुट्ठि (A),
मुट्ठिअ रिट्ठि (D) अट्ठिअ मुट्ठि (E) ३ कइ (A, C & E) कर (B & D)
४ लोरि (A) लोलि (B & C) ५ पइ (A C & E) पइ (B & D)
६ Dropt in (B) पञ्चभार (C) ७ Dropt in (B) गजिर (F) ८ राहा
मुह महु पाण करे जिमि भमरवरे (A) कालीकुल महार करे (D) ९ जसे भुअण
(B & C) जसु भुअण (F) १० चणूर (A), चणूर (B & C) चाणूर (E)
११ कुल (B) विजकुल (C) १२ कालिअ कुल महार करे कइ जस भुअण भइ (A)
१३ जहि (B & C) जिमि (E) १४ सो तुम्हं (A) सोर तुम्ह (B) सोर तुम्ह
(C) सो तुम्ह (D) सो तुम्ह (E) १५ णराअण (B) नराअण (E) १६ चणूर
विदारण (A) बिप्प पराअण (B) १७ चित्तिअ चिंतिअ (B) चित्तिअ चिंतिअ
(C) चिअ मइ चिंतिअ (F) १८ वइ (A) वरी (F) १९ भअ भीअ वइ
(A) भअ भीअ वरा (B & C) भअ भीअ वरी (F) २० २८ (A), ७ (E)

—वलयं गुरुं कुरुत । मञ्जु — मध्ये द्विमात्रागुर्वोरंतराले इत्यर्थः
नव चतुष्कलगणान् धरि — स्थापयित्वा मदनगृहं कथयत ॥ (E).

२०६ । वे दति ॥ द्वे द्वे मात्रे आदौ [मं]स्थाप्य कथय
वलयमन्ते स्थापय । नव चतुष्कलान् गणान् मध्ये धारय, मदनहरं
कथय ॥ ६ ॥ (G).

[After this the following verse is inserted in (D), but not in any
other of the MSS. — Ed.]

किंच

चउ संधिद्धि चालीस कल दह गण तस्य सुणेऊ ।

पञ्चहर वज्जिअ द्वे सुपिअ मञ्जणहराद कुणेऊ ॥ दोहा ।

२०७ । उदाहरति ॥ येन कंसो विनाशितः कीर्त्तिः प्रकाशिता
सृष्टिकारिष्टिर्विनाशीकृतः गिरिम्नोलयित्वा धृतः यमलार्जुनौ
भञ्जितौ पदभरेण गञ्जितकालियकुलसंहारः कृतः, यस्य यगसा
पूरितं भुवनं । चाणूरो विखण्डितः, निजकुलं मण्डितं, राधामुख-
कमल[?]मधुपानं कृतं यथा भ्रमरवरेण । भ्रमरेति क्वचित् पाठः,
भसरो, भ्रमरः । स युष्माकं नारायणः असुरपलायनः चित्ते चिन्तितं
वरं ददातु भवभीतिहरः ॥ असुराणां पलायनं घतः स तथा । (C).

२०८ । अथ मदनगृहमुदाहरति, जिणीति । येन कंसः
विनाशितः कीर्त्तिः प्रकाशिता रिष्टकसृष्टिकयोः दैत्ययोः
विनाशः कृतः गिरिर्गोवर्द्धनो हस्ते धृतः यमलार्जुनौ वृत्तौ[चौ]
भग्नौ पादभरगञ्जितकालियकुलस्य संहारः कृतः, यस्य यगसा
भुवनं भूतं । चानूरो नाम दैत्यः विपादितः, निजकुलं मण्डितं,

अथ मरहडा । (D)

एहु छंद सुलखण^१ भणइ^२ बिअकखण^३

जंपइ पिंगल णाउ^४

बिसमइ दह अकखर पुणु^५ अडकखर^६

पुणु^७ रगारह^८ ठाउ^९ ।

गण आइहि^{१०} छकलु^{११} पंच चउकलु

अंत^{१२} गुरु लह^{१३} देहु^{१४}

सउ^{१५} सोलह अगल मत्त^{१६} समगल

भण^{१७} मरहडा^{१८} एहु ॥ २०८^{१९} ॥

राधासुखमधुपान कृत यथा भ्रमरवर । भ्रमरो यथा कमल-
मकरदपान करोतीत्यर्थः । स नारायण विप्रपरायण भवभीति-
हरः चित्तचित वर ददातु ॥ (E)

२०७ । यथा जिणेति ॥ येन कसो विनाशित कीर्त्ति प्रका-

२०८ । १ छलखण (A, D & E), छलखण (B & C) २ भवहि (E),
भणइ (F) ३ बिअ कखण (A) बिलकखण (B), बिअ छलखण (C) ४ बाओ
(A & E) ५ डुधि (A) डुध (B) ६ अडकखर (A & E), अइर (B),
dropt in (C), अडकखर (F) ७ डुधि (A) डुगुधि (E) ८ रगारह (B,
C & F) रगारह (D & E) ९ ठाओ (A) १० आइहि (D) ११ चकल
(B) १२ अवे (F) १३ गुरु लह (A & F) गुरु लह (B, C & E)
१४ देहु (B) १५ सन (A) सड (B) १६ मत्ता (D) १७ भणु (D),
dropt in (F) १८ मरहडा (A, E & F), मरहडा (B), मरहडा (C)
१९ २२ (A), = (F)

शिता मुष्टिक-रिष्टयोर्विनाशः कृतो गिरिर्हस्ते धृतः, यमलार्जुनौ
भञ्जितौ, पद्मरेण गंजितः कालियस्तत्कुलसंहारः कृतो यशसा
भुवनं भरितं । चाणूरो विखंडितो निजकुलं मंडितं, राधासुख-
मधुपानं करोति यथा भ्रमरवरः, स युष्माकं नारायणो विप्र-
परायणः चित्तमध्ये चिंतितं ददातु वरं भवभीतिहरः ॥ ७ ॥
इति मदनहरं ॥ (G).

२०८ । एतच्छब्दः सुलक्षणं भण विचक्षण जल्पति पिङ्गलनागः,
विश्राम्यति दशाक्षरेषु, पुनरष्टाक्षरेषु, पुनरेकादशस्थाने । गण आदौ
षट्कलः पञ्च चतुष्कला अंते गुरुलघू देहि, षोडशाधिकमात्रा-
शतार्गलं भण महाराष्ट्रमेतत् ॥ विश्राम्यति विरमति, अक्षरं स्थानं
मात्रा । अत्रोच्चिंशन्मात्रः पादस्तेन षोडशाधिकमात्राशतकेन
पूर्णता । अर्गलमवसानम् । (C).

२०८ । अथ महाराष्ट्रनामकं वृत्तं लक्षयति, एङ्ग कंदेति ।
यत्र आदौ दह अक्षर — दशाक्षरेषु, अत्राक्षरशब्देन मात्रा उच्यते,
तथाच दशसु मात्रास्त्वित्यर्थः विममद — विश्राम्यति यति प्राप्नो-
तीत्यर्थः, पुणु अष्टाक्षर — पुनः अष्टाक्षरेषु अष्टसु मात्रास्त्वित्यर्थः,
पुणुवि एआरह ठाड — पुनरपि एकादशस्थाने एकादशसु मात्रा-
स्त्वित्यर्थः विश्राम्यतीति पूर्वेणान्वयः । यत्र च सोलह अगल —
षोडशाधिकाः सउ — शतं मत्त — मात्राः, समात्राः [?] ससगल —
संमिष्टाश्चरणचतुष्टयस्या इत्यर्थः, यत्र च आदहि — आदौ
कृकलु — षट्कलं गणं, ततः पंच चउकल — पंच चतुष्कलान्, अंते
— पादांते गुरुलङ्ग — गुरुलघु-क्रमेणेत्यर्थः देङ्ग — ददत एङ्ग कंद —

जहा, जइ' मित्त धण्णसा ससुर गिरौसा'

तहविहु' पिंधण दीस'

जइ अमिअह' कंदा णिअसहि' चंदा

तहविहु' भोअण बीस' ।

जइ कणअ' सुरंगा गोरि अधंगा'

तहविहु' डाकिणि' संग

जो जसुहि' दिआवा' देव सहावा'

कवहु' ण हो तसु भंग ॥ २०६' ॥

मरहट्टा' ।

एतत् तद् सुलक्षण — सुलक्षण सर्वेषु वृत्तेषु समीचीनमित्यर्थं
मरहट्टा — महाराष्ट्र भणहि — कथय, एड — एतत् विवरण
पिगलनाग जन्यति ॥ (E)

२०६ । १ जहु (D & F) २ विचमहि वेषा (A) सजसुर गिरौसा (D),
सजसुर गिरौसा (F) ३ तहविहु (B), तहविहु (C) तद्विड (E) ४ अहण वास
(A), अहण वस (B), अहण वस (C) पिंधण दीसा (F) ५ अमिअ (B) अमि-
अहि (E) वि अमिअ (F) ६ दिआवा (B) दिआवा (D & F) ७ तहविहु
(A) तहविहु (F) ८ वास (A) वीसा (E) ९ जहु कणय (B), जहु कणय
(C) जहु कणय (D) १० अधंगा (B) ११ तहविहु (B) तद्विड (E)
१२ वापव (A) डाकि (C) डारनि (E) १३ जहु (A) जहु (B & C),
जसुहिं (D & F) १४ दिआवे (A & F) देआवे (B & C) १५ देव सहावे
(A) देव सहावे (B & C) dropt in (F) १६ कवहु (A), कवहु (B)
१७ १०० (A) ८ (F) १८ मरहट्टा (A) मरहट्टा (D & C)

२०८ । एङ इति ॥ एतत् छंदः सुलक्षणं भणत विचक्षणाः
जल्पति पिंगलनागः, त्रिग्राम्यति दशाक्षरेषु, पुनरष्टाक्षरेषु,
पुनरेकादशे स्थाने । गण आदौ षट्कलाः, पंच चतुष्कलाः, अंते
गुरुलघू देहि, गतं षोडशाधिकं मात्राः समया भण महाराष्ट्र-
मेतत् ॥ ८ ॥ (G).

२०९ । उदाहरति । यदि मा[मि]त्रं धनेशः श्वशुरो गिरीशः
तथापि नमः, यदि अमृतकन्दो निकटे चन्द्रः तथा[पि] भोजनं
विषं । यदि कनकसुरङ्गा गौरी अर्द्धाङ्गे तथापि डाकिनी संगे,
यद्यस्य दापयति दैवस्वभावः कदापि न भवति तस्य भंगः ॥ यदि
यद्यति[पि] । (C).

२०९ । अथ महाराष्ट्रमुदाहरति जडैति । यद्यपि मित्रं धने-
श्वरः श्वशुरो गिरीशः, तथापि यस्य खलु पिंधनं दिशः, यद्यपि
अमृतकंदः निकटे चंद्रः, तथापि यस्य भोजनं विषं । यद्यपि कनक-
सुरंगा गौरी अर्द्धाङ्गे, तथापि यस्य डाकिन्यः संगे, यः यशः दाप-
यति यश्च दैवस्वभावस्तस्य भंगः कदापि न भवति ॥

* इति लि[ली]लावति[ती]प्रकरणम् ॥ * (E).

२०९ । यथा ॥ जसु इति ॥ यस्य मित्रं धनेशः श्वशुरो गिरीश-
स्तथापि खलु पिंधनं दिशः, यद्यप्यमृतकंदो निकटस्थितश्चंद्रस्तथापि
खलु भोजनं विषं । यदि कनकसुंदरी गौरी अर्द्धाङ्गे तथापि
खलु डाकिनीसंगः स * * * कदापि न भवति तस्य भंगः ॥ (G).

अथ पूर्वोक्तपदसं नामानि कथयति । तं गाह्य गा
विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी बीहिणी खंधा दोहा उक्कच्छा रो
गधाण खउपदथा घत्ता-जुधत्ता दप्पाथा पन्नत्तिथा खलि
पाथाकुत्तिथा खउयोत्त रत्ता पोमावत्ती कुडत्तिथा गधण्ण दो
खत्ता [मिक्खा, मात्ता पुत्तिथात्ता मोरत्ता हाकत्ती मधुभार खही
दडक्खु दीपक्ख मिहावत्तोथ पवग्गम सीमावत्ती हरिगोथा तीमा
दुम्भिता बीर जलहरण मधण्णहरा मरत्तत्ता ॥ — तेतालीस
मत्तहरा इथ पिगल कविए मत्ता वित्त परिच्छेथो ।

इति पिगलहतौ माघाष्टमपरिच्छेदः ॥ (A)

त गाह्य गाहा विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी बीहिणी ख
दोहा उक्कच्छा रोत्ता गधाण खउपदथा घत्ता-जुधत्ता दप्पाथ
पन्नटिका खलिदा पाथाकुल(थ) एवपाथ पदुमा(वत्ती) कुण्ड
त्तिथा गधण्ण दोषद खत्ता मिक्खा मात्ता पुत्तिथात्ता मोरत्त
हाकत्ति मधुभार खहीर दण्डक्खु दीपक्ख मिहावत्तोथ पवद्दमं
सीमावत्ती हरिगोथा तिक्कत्ती दुम्भिता बीर जलहरण मधण्
हरा मरत्तत्ता । तेतालीस मत्तहरा इथ पिगल कविए मत्तावित्त
परिच्छेथ सोमाथो ॥ (B)

तं गाह्य गाहा विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी बिहिणी खधा
दोहा उक्कच्छा रोत्ता गधाण खउपदथा घत्ता-जुधत्ता दप्पाथ-
जुधत्ता (कम्बलक्खण उज्जाललक्खण) पन्नटिका खलिदा पाथाकुल(थ)
एवपाथ (रत्तात्ता) पधरण) पद्मावत्ती कुण्डत्तिथा गधण्ण दोषद
खत्ता मिक्खा मात्ता पुत्तिथात्ता मोरत्ता हाकत्ति मधुभार खहीर

दण्डश्रुत दौपक सिंहावलेश पवङ्गमो लीलावती हरिगीश्र
तिवङ्गी दुमिलश्री हीर जलहरण मश्रणहरा मरहटा ॥
तेश्रालीस मत्तहरा दश्र पिङ्गल कइए मत्तावित्त परिच्छेश्रश्री
समात्तो ॥ उक्तानां छन्दसां सङ्कलनम् । (C).

इति श्रीपिंगले मात्रावृत्तं समाप्तम् । (D).

तं गाह् गाहा विगाहा उगाहा गाहिणी सिंहिणी खंधा
दोहा उक्कच्छा रोला [गं]धाणा चउपदश्रा घत्ता-जुश्रला कृष्णाश्रा
पझझलिश्रा अलिङ्गा पा[श्रा]कुलाश्रा चौ[चउ]वोला एव[पश्र]
पोमावत्ती कुंडलिश्रा गश्रणंग दोश्रद झुल्लणा खंजा सिक्खा
माला चुलिश्राला सोरडा हाकलि मङ्गभार अहीर दंडश्रुत
दौपक सिंहावलेश पवङ्गम लीलावती हरिगीश्र तिश्रभङ्गी
तह दुमिल्ली हीर जलहरण ग[म]श्रणहरा मरहटा ॥ पंचताली-
सह मत्त धरो दश्र पिंगल क[वि]ए मत्तावुत्त परिच्छेश्र ॥ (E).

अथ प्राकृतसूत्रेणोक्तानि वृत्तान्युपसंहरति । तं गाह् इत्या-
दिना । पंचतालीस — पंचचत्वारिंशत् धरो — स्थापयेत्यर्थः ।

अस्ति श्रीखेखसीति त्रिभुवनवलयख्यातनानी पुरी या
तस्याश्चंद्राकराख्यः समभवदधिपः चोणिदेवाग्रगण्यः ।

तदंशे कृष्णदेवः समजनि तनयस्तस्य वंशीधराख्यो

जातस्तन्निर्मितेयं ज[ग]ति सुविमला टिप्पनी पिंगलस्य ॥

इति श्रीपिंगलप्रकाशे मात्रावृत्तप्रकरणम् ॥ (E).

गाह् १ गाहा २ विगाहा ३ उगाहा ४ गाहिणी ५
सिंहिणी ६ खंधा ७ दोहा ८ उक्कच्छा ९ दो[रो]ला १०

गंधाणा ११ चो[चउ]पदया १२ घत्ता १३ घत्ताण[दा] १४ कृष्णया
 उज्जाल पञ्चलिआ पादाकुलकं चो[चउ]बोला एवपद २० पउ-
 भावद कुडलिका गगणागण दोचद उज्जाला २५ खजा मिकडा
 माला चुलिआ घोरट्टा ३० हाकलि मधुभार अहीर दंठअणु
 दीपक ३५ मिहावलोकिंतं पवंग[म] लीलावती हरिगीत तिभगी
 ४० तह दुभिला हीर जलहरण मन्त्रणहरा मरहट्टा ४५ पष-
 तासीस धरा ॥

इति पि[गल] मत्तावित्त परिच्छेओ ॥ पि[गल]पूर्वाह्णः

समाप्तः ॥ (F)

इति भाषाधिकारः प्रथमः समाप्तः । दृष्टीये विवरणे पूर्वाह्णः
 स[माप्त] ॥ (G)

द्वितीयः परिच्छेदः ।

वर्णवृत्तम् ।

—००—

अह वसवित्ताणि^१ ।

सी सो^२ जं गो ॥ १ ॥ जहा, गौरी^३ रक्खो ॥ २ ॥ श्रीः ।

१-२ । अथ वर्णवृत्तानि ॥ ओस्तद्यत्र गः ॥ यत्र गो — गुरुरेकः
पादस्तत् श्रीच्छन्दः ॥ उदाहरति । गौरी रक्तु ॥ (C).

१-२ । अभ्यन्तर्वर्त्तिनीलद्युतिमणिनिकरप्रस्फुरद्रश्मिजाला-
भिव्याप्तचौरसिंधुद्युतिसदृशमहाकान्तकायप्रभोर्म्मि ।
नित्येच्छाज्ञानयत्नत्रिभुवनजनकं निर्विकारस्वरूपं
नित्यानन्दं भजेऽहं निजहृदयगतं ब्रह्मा रामाभिधानम् ॥ १ ॥
वंग्रीधरेण कविना रघुवीरमन्त-
धात्वादरात् पवनजांघ्रियुगं च नत्वा ।
व्याख्यायते गणपतिं वज्रगः प्रणम्य
श्रीगेषपिंगलविनिर्मितवर्णवृत्तम् ॥ २ ॥

अथैकाक्षरचरणवृत्तमारभ्य षड्विंशत्यक्षरपर्यन्तं यथाशक्यं लक्ष-
णीयेषु वृत्तेषु प्रस्तारक्रियाप्राप्तभेदद्वयस्यैकाक्षरचरणवृत्तस्य प्रथमभेदं

१ — १ । १ अथ वर्णवृत्तानि (A). २ सी सा (A), श्री जो (B), श्री सी (C), श्री सा (F). ३ गौरी (F).

दीक्षा' वीक्षा । कामो रामो ॥ ३ ॥

जदा, जुम्भ्मे' तुम्भ्मे' । सुभं' देउं ॥ ४ ॥ काम ।

श्रीनामक वृत्त क[ञ]यति श्री भविति । ज—यच एकाक्षरपादे वृत्ते गो—गुरु प्रतिक्षरण भवतीति श्रेय, एवमपेक्ष्य चथाहारो बोध्य, सा श्री—तत् श्रीनामक वृत्तमित्यर्थः ॥ त्रियमुदाहरति । कदा—यथा उदाह्रियते इत्यर्थः, एवमपेक्ष्य बोध्यम् । गौरीति । गौरी पार्वती, रक्तो—रक्तु मामिति श्रेय ॥ चाद्येऽय भेद उक्तः । द्वितीयस्तु शिव जपेति द्रष्टव्य । श्रीर्निवृत्ता । (E)

१ २ । श्री चेति । श्री सा यच गुरु ॥ यथा, गौरी रक्तु ॥ (G)

१-४ । दीक्षा दौ । कामो रमणीय ॥ काम इति कन्दशो नाम । उदाहरति । युद्धे तव सुप्त ददातु ॥ (C)

१ ४ । अथ झञ्झरक्षणस्य वृत्तस्य चत्वारो भेदाः प्रसारक्रियया भवति, तत्राद्य भेद कामाख्य वृत्त सञ्चयति दीक्षेति । वीक्षा—दौ दीक्षा—दीक्षा अथ झञ्झरक्षणे वृत्ते भवतः स राम सुन्दर [काम] कामाख्य वृत्तमित्यर्थः ॥ अथ रामपद पाद पूरणार्थमेवेति मन्तव्यम् । काममुदाहरति जुम्भ्मे—जुम्भ्मे—युद्धे तुभ्य शुभ देउं—ददातु ॥ श्रीरामचन्द्र इति श्रेय । (E)

३ ४ । अथ झञ्झर कद । दीक्षेति । दीक्षा दौ । कामो राम ॥ राम मनोहर । यथा, युद्धे तुभ्य शुभ ददातु । (G)

लहु जुअ । महु^१ हुअ^२ ॥ ५ ॥

जहा, हर हर मम मल^३ ॥ ६ ॥ महु^४ ।

लगो^५ जही । मही कही ॥ ७ ॥

जहा, सई उमा । रखो^६ तुमा ॥ ८ ॥ मही ।

५-६ । लघुयुगं । मधु भवति ॥ उदाहरति । हर हर म[म]
मलम् ॥ (C).

५-६ । झञ्झरचरणस्य वृत्तस्यान्तिमं भेदं मधुनामकं वृत्तं
लक्षयति, लङ्गिति । लङ्ग जुअ — लघुयुगं यत्र झञ्झरचरणे वृत्ते
पतति । तत् मङ्ग — मधु ऊअ — भवति ॥ मधुनामकं तद्वृत्त-
मित्यर्थः । मधूदाहरति, हरेति । हे हर मम मलु — मलं पापं
हर क्षपय ॥ मधु निवृत्तम् । (E).

५-६ । लघुयुगं मधु भवति ॥ यथा । हर हर । मम मलम् ॥ (G).

७-८ । ल — लघुः गो — गुरुः एतौ क्रमेण । सा मही
कथिता ॥ उदाहरति । सती उमा । रक्षतु मां ॥ (C).

७-८ । झञ्झरपादस्य वृत्तस्य द्वितीयं भेदं महीनामकं वृत्तं
लक्षयति, लगाविति । जही — यत्र झञ्झरचरणे वृत्ते लगौ[गो] —
लघुगुरु क्रमेण भवतः । सा मही कही — कथिता ॥ तन्महीनामकं
वृत्तमित्यर्थः । जहा [यथा] सईति । सई — सती पतिव्रतेति यावत्
उमा पार्वती । तुमा — त्वां रखो — रक्षतु ॥ मही निवृत्ता । (E).

५ — ८ । १ मधु (F). २ धुअ (A & B). ३ मलु (E & F). ४ मधु
(A). ५ लगौ (A, C, E & F). ६ रखो (A, B & E).

दीक्षा' वीक्षा । कामो रामो ॥ ३ ॥

जहा, जुम्मे' तुम्मे' । सुभं' देउ' ॥ ४ ॥ काम ।

श्रीनामक वृत्त ल[क्ष]यति श्री भविति । ज — यच्च एकाक्षरपादे वृत्ते गो — गुरु प्रतिक्षरण भवतीति शेष, एवमप्येऽपि अध्याहारो बोध्य, सा श्री — तत् श्रीनामक वृत्तमित्यर्थ ॥ श्रियमुदाहरति । जहा — यथा उदाह्रियते इत्यर्थ, एवमप्येऽपि बोध्यम् । गौरीति । गौरी पार्वती, रक्तो — रक्तु मामिति शेष ॥ आद्योऽयं भेद छन्दः । द्वितीयस्तु शिव जयेति द्रष्टव्य । श्रीर्निवृत्ता । (E)

१-२ । श्री भेति । श्री सा यच्च गुरु । यथा, गौरी रक्तु ॥ (G)

३-४ । दीक्षां द्वौ । कामो रमणीय ॥ काम इति वृन्दसो नाम । उदाहरति । युद्धे तव सुख ददातु ॥ (C)

२४ । अथ द्व्यक्षरचरणस्य वृत्तस्य चत्वारो भेदा प्रस्तारक्रियया भवति तत्राद्य भेद कामाख्यं वृत्तं लक्षयति दीक्षेति । वीक्षा — द्वौ दीक्षा — दीक्षा — यच्च द्व्यक्षरचरणे वृत्ते भवत, स राम सुन्दर [काम] कामाख्य वृत्तमित्यर्थ ॥ अत्र रामपद पाद पूरणार्थमेवेति मन्तव्यम् । काममुदाहरति जुम्मे' इति । जुम्मे' — युद्धे तुभ्य शुभ देउ' — ददातु ॥ श्रीरामचन्द्र इति शेष । (L)

२४ । अथ द्व्यक्षर छन्दः । दीक्षेति । दीक्षां द्वौ । कामो राम । राम मनोहर । यथा युद्धे तुभ्य शुभं ददातु । (G)

१ — ४ । १ दीक्षी (B) १ शुभम् (A) १ शुभम् (A) १ शुभम् (P)

२ छन्दः (B) २ छन्दः (C) २ शुभ (E)

लहु जुअ । महु^१ हुअ^२ ॥ ५ ॥

जहा, हर हर मम मल^३ ॥ ६ ॥ महु^४ ।

लगो^५ जही । मही कही ॥ ७ ॥

जहा, सई उमा । रखो^६ तुमा ॥ ८ ॥ मही ।

५-६ । लघुयुगं । मधु भवति ॥ उदाहरति । हर हर म[म]
मलम् ॥ (C).

५-६ । ह्यक्षरचरणस्य वृत्तस्थानिमं भेदं मधुनामकं वृत्तं
लक्षयति, लङ्गिति । लङ् जुअ — लघुयुगं यत्र ह्यक्षरचरणे वृत्ते
पतति । तत् महु — मधु ऊअ — भवति ॥ मधुनामकं तद्वृत्त-
मित्यर्थः । मधूदाहरति, हरेति । हे हर मम मनु — मलं पापं
हर क्षय ॥ मधु निवृत्तम् । (E).

५-६ । लघुयुगं मधु भवति ॥ यया । हर हर । मम मलम् ॥ (G).

७-८ । ल — लघुः गो — गुरुः एतौ क्रमेण । मा मही
कथिता ॥ उदाहरति । मती उमा । रचतु मां ॥ (C).

७-८ । ह्यक्षरपादस्य वृत्तस्य द्वितीयं भेदं महीनामकं वृत्तं
लक्षयति, लगाविति । जही — यत्र ह्यक्षरचरणे वृत्ते लगौ[गो] —
लघुगुरु क्रमेण भवतः । मा मही कही — कथिता ॥ तन्महीनामकं
वृत्तमित्यर्थः । जहा [यया] मईति । मई — मती पतिव्रतेति यावत्
उमा पार्वती । तुमा — त्वां रखो — रचतु ॥ मही निवृत्ता । (E).

५ — ८ । १ मधु (F). २ धुअ (A & B). ३ मलु (E & F). ४ मधु
(A). ५ लगो (A, C, E & F). ६ रखो (A, B & E).

सार एह^१ । गो वि रेह^२ ॥ ८ ॥

जहा, संभु देउ^३ । सुभ^४ देउ ॥ १० ॥ सार^५ ।

ताली ए जाणीए । गो कणा^६ ती बणा^७ ॥ ११ ॥ जहा,
तुम्हाणं^८ अम्हाणं^९ । चंडेसो^{१०} रक्खे^{११} सो ॥ १२ ॥ ताली ।

०-८ । सगो[६]ति । सपुगुरु यव । मही कथ्यताम् ॥
उदाहरति । सतो उमा । रघतु पुमान् ॥ (G)

८-१० । सार एष । गो गुरु रेखा सपु ॥ उदाहरति ।
ग्रभुर्देव । सुख ददातु ॥ (C)

८-१० । श्रुचरपादवृत्तस्य द्वितीय भेद सारनामक वृत्त सप्त-
यति, सार्विति । यव श्रुचरचरणे वृत्ते पूर्वे गो—गुरुस्तदनन्तरं
रेह—रेखा सपुर्नित्यर्थं पतति, एह—एतत्सार सारनामक वृत्त-
मित्यर्थं ॥ विशब्दोऽप्यर्थकोऽपि पादपूरणार्थमेव । अथवा गो—
गुरु रेह—रेखा एव प्रकारेण यव बि—श्रुचरदयात्मक पदं
भवति एह—एतत्सारनामक वृत्तमिति व्याख्येयम् । सारुदाहरति,
सप्तयति । एउ—देव सभु—ग्रभु शिव । सुभ—शुभ देउ—
ददातु मि[६]ति शेष ॥ सार निवृत्तम् । श्रुचरवृत्त गतम् । (E)

८-१० । सेति । सार एतन् । गुरुरपि रेखा ॥ गुरुसपुयुक्तं
सारनामकमित्यर्थं ॥ [यथा] ग्रभुर्देव । शुभ ददातु ॥ (G)

८-११ । १ रछ (B & C) १ रेह (A) रेछ (B & C) १ एउ (A
& E) १ सपु (A) २ सार (A) १ कणा (E & F) ० बणा (E & F)
० तुम्हाण (A) ८ अम्हाण (A) १० चण्डो (F) ११ रक्खो (C)

हे पिण लेक्खिण^१ । अक्खरे^२ तिणि रे ॥ १३ ॥ जहा,
संकरो संकरो । पाउणो पाउ णो ॥ १४ ॥ प्रिया^३ ।

११-१२ । अथ अचरम् । ताली ज्ञायते । गोकर्णैस्त्रिभिर्वर्णैः ॥
उदाहरति । युष्मानस्मान् । चण्डीशो र[च]तु सः ॥ (C).

११-१२ । अथ अचरचरणस्य वृत्तस्य प्रस्तारक्रियया अष्टौ
भेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं तालीनामकं वृत्तं लक्षयति, तालीति ।
यत्र अचरपादे वृत्ते पूर्वं गो — गुरुस्वादनन्तरं कणो — कर्णः
गुरुद्वयात्मको गणो भवति, सा ए — इयं ताली जाणीए — ज्ञायते,
तत्तालीनामकं वृत्तमित्यर्थः । कौटुम्भी तौ वर्णो — त्रिवर्णेत्यर्थः ॥
यद्वा गो — गुरुः कणो — गुरुद्वयात्मको गण एवं प्रकारेण यत्र
प्रतिचरणं तौ वर्णो — त्रयो वर्णा भवन्ति, ए — इयं ताली जाणीए
— ज्ञायते ॥ अथवा तौ वर्णो — त्रिवर्णैः गो कणो — गुरुकर्णरूपैः
तालीए — तालीयं जाणीए — ज्ञायत इति व्याख्येयम् । ताली-
मुदाहरति, त्विति । सो — सः चण्डेसो — चण्डीशः तुम्हाणं — युष्मान्
अम्हाणं — अस्मान् रक्खे — रक्षन्तित्यर्थः ॥ ताली निवृत्ता । १२ । (E).

११-१२ । अथ अचरम् । तालीयं ज्ञायते । गुरुः कर्णः
त्रिवर्णः ॥ कर्णेति द्विगुरोः संज्ञा ॥ उ[दाहरति] — युष्मानस्मान् ।
सः चण्डीशः रचतु ॥ (G).

१३-१४ । भवति प्रिया लिख्यन्ते । अचराणि त्रीणि रगण-
रूपाणि ॥ रो लघुमध्यः । उदाहरति । शङ्करः शङ्करः । पावनः
पातु नः ॥ शङ्करः शुभकरः । (O).

ससौ श्रो' जणीश्रो' । फण्डे भणीश्रो' ॥ १५ ॥ जहा,
भवाणी हसती । दुरितं हरती ॥ १६ ॥ ससौ' ।
सगणो' रमणो । सहिश्रो कद्विश्रो ॥ १७ ॥ जहा,
ससिणा रञ्जणी । पदणा तरुणी' ॥ १८ ॥ रमण' ।

१२ १४ । अथ अक्षरपादस्य वृत्तस्य द्वितीय भेद प्रियानामक
वृत्त लक्षयति हे पिए इति । तिथि—चौणि रे—राणि मथ
सुधुरगणात्मकानि अक्षरे—अक्षराणि यत्र अक्षरक्षरणे वृत्ते
लेखितए—लिख्यते, हे—इय पिए—प्रिया प्रियानामैतद्वृत्त-
मित्यर्थं ॥ केचित्तु हे पिए इति प्रियासंबोधनपरतया व्याकुर्वन्ते ।
प्रियामुदाहरति, सकरविति । पाउणो—पावन सकरो—प्रिय-
कर सकरो—महादेव णो—न' अस्मानिति यावत् पाउ—
पातु रचनित्यर्थं ॥ प्रिया निवृत्ता । (E)

१२ १४ । हे(इ)ति । हे इति इयमर्थे । इय प्रिया लिख्यते ।
अक्षराणि चौणि रगणा ॥ उ० । अंकर अकर । पावन पातु न । (G)

१५ १६ । अश्री स घो नीत । फण्डेण भणित ॥ आदि
सधुर्या मीत प्राप्त । उदाहरति । भवामी हसन्ती । दुरित
हरन्तीति ॥ (C)

१५ १६ । अथ अक्षरक्षरवृत्तस्य द्वितीय भेद अग्निनामक
वृत्त लक्षयति ससीति । यत्र अक्षरपादे वृत्ते य—आदिलघु

१५ — (८) । १ सजीयो (B) सजी यो (C) सजी यो (D & F) १ स जीयो
(G) १ भविष्यो (E) २ अश्री (A) ३ सगण (A) जगणी (B) १ रमणी
(B) ० रमणी (A).

र्यगणः जणीओ — जनितः कृत इति यावत् सः फणिंदे — फणी-
न्द्रेण ग्रेपेण गशी भ[णी]ओ — भणितस्तत् गशिनामकं वृत्त-
मित्यर्थः ॥ अथवा भवतीत्यध्याहृत्य गशी जणीओ — ज्ञातव्यमि-
[द]त्यर्थः इति योजनीयं । गशिनुदाहरति, भवाणीति । दुरितं
— दुरितं हरन्ती हसन्ती — हसमाना[?] भवानी मां पात्विति
शेषः ॥ गशी निवृत्तः । (E).

१५-१६ । मसीति । गशी यो जनितः । फणीन्द्रेण भणितः ॥
उदाहरति । भवानी हसन्ती । दुरितं हरतु[न्ती] ॥ (G).

१७-१८ । सगणो रमणः । सहि कथितः ॥ उदाहरति ।
गशिना रजनी । पत्या तरुणी ॥ स्नाथेति शेषः । (C).

१७-१८ । अथ अचरप्रसारस्य चतुर्थं भेदं रमणनामकं
वृत्तं लक्षयति, सगणेति । सगणः शुर्वंतगणो यत्र अचरचरणे वृत्ते
सहिओ — साधितः निर्दिष्ट इति यावत्, स रमणः कहिओ —
कथितस्तद्रमणनामकं वृत्तं कथितमित्यर्थः ॥ केचित्तु सगण इत्य-
नन्तरं भवतीत्यध्याहृत्य सहिओ इदं मखीसंवोधनपरतया व्याकु-
र्वते । परे तु सगणेन सहिओ — सहितः रमणः कथित इत्याहुः ।
रमणमुदाहरति, सेति । गशिना चन्द्रेण रअणी — रजनी । पदणा —
पत्या भर्तृभूतेनेति यावत् तरुणी शोभाद्येत्यर्थः ॥ केचित्तु शोभत
इत्यध्याहृत्य गशिना रजनी पत्या तरुणीति पृथग्व्याकुर्वते ।
र[म]णो निवृत्तः । (E).

१७-१८ । सगणो रमणः । सहितः कथितः ॥ उदाहरति
गशिना रजनी । पत्या तरुणी ॥ (G).

तकार' अं दिवृ' । पंचान्म उक्लि' ॥ १८ ॥ अद्या,
 सो देउ सुक्खाद्' । मघारि' दुक्खाद्' ॥ २० ॥ पंचान्म ।
 गुरेद' ठवे' । मद्दं' करे' ॥ २१ ॥ अद्या,
 दुरंत वमत । सुकंत दिगंत' ॥ २२ ॥ मृगेन्द्रः [मद्दं] ।

१८-२० । तकारो यच्च इष्ट' । तत्पञ्चाङ्गमुक्तम् ॥ तोऽन्म-
 न्मपु । उदाहरति । म ददातु सुमानि । महरतु दुःमानि ॥ (C)

१८-२० । यच्च चत्वारश्चरपञ्च हस्तस्य पञ्चमं भेदं पञ्चानामकं
 हस्त जप(य)ति, तद्धेति । अं — यच्च चत्वारश्चरे हस्ते प्रतिचरणं
 तकारोऽन्मपुस्तगण इत्यर्थं दिवृ — इष्ट', म उक्लि' — उक्तम्'
 पञ्चाङ्ग कपि(त) इति शेषः ॥ तत् पञ्चानामकं हस्तमित्यर्थः ।
 यच्च उक्तम्' इति विमेषण इदं पुरणार्थमेव । पञ्चाङ्गमुदाहरति,
 यविति । सो — म' श्रीरामचन्द्र इति शेषः दुक्खाद् — दुःमानि
 मघारि — मङ्गल, सुमानि देउ — ददातु ॥ पञ्चान्मो निहत । (F)

१८-२० । तद्धेति । तकारो यच्च इष्ट' । पञ्चाङ्ग उक्लि' ॥
 तकारस्तगण । उ० । म ददातु [सुमानि] महरतु दुःमानि ॥ (C)

२१-२२ । गुरेन्द्र जगण् आपय । मृगेन्द्र कपय ॥ उदाहरति ।
 दुरन्तो वमत । कामो दिगमारे ॥ (C)

१८ — २२ । १ तङ्काज (A) २ करिउउ (A & F) ३ पञ्चाङ्ग (B),
 पञ्चाङ्ग (F) ४ मघारि (A) मघारि (B & C) ५ दुक्खाद् (F) ६ चरे'प
 (B & C) ७ मरम् (B) ८ मरम् (F & F) ९ Dropt in (B), दिवृतर
 वन (F & F)

भो जहि सो सहि^१ । मंदर सुंदर^२ ॥ २३ ॥

जहा, सो हर तोहर^३ । संकट संहर ॥ २४ ॥ मंदर ।

२१-२२ । अथ अचरचरणस्य वृत्तस्य षष्ठं भेदं मृगेन्द्रनामकं वृत्तं लक्षयति, एरे^४देति । भो बुधाः अचरचरणे वृत्ते प्रतिचरणमिति शेषः नरेन्द्रं गुरुमध्यं जगणं ठवेज्ज—स्थापयत । मद्रंद—मृगेन्द्रं कहेज्ज—कथयत ॥ मृगेन्द्रमुदाहरति, दुरंतो वसंतः । दिगंतरे कांतः ॥ अतो हे सखि कच्चिद्युवानमत्रानयेति गूढाभिप्रायायाः प्रोषितभर्तृकाया इदं वचनम् । मृगेन्द्रो निवृत्तः । (E).

२१-२२ । एरे^४देति । नरेन्द्रं स्थापय । मृगेन्द्रं कथय ॥ नरेन्द्रो जगणः । उदाहरति दुरंतो वसंतः । दिगंतरे कांतः ॥ (G).

२३-२४ । भ आदिगुरुर्थे च स सखि । मन्दरः सुन्दरः ॥ उदाहरति । स हरस्तव । संकटं संहरतु ॥ (C).

२३-२४ । अथ अचरचरणस्य छन्दसः सप्तमं भेदं मंदरनामकं वृत्तं लक्षयति, भविति । हे सहि—सखि य[ज]हि—यत्र अचरचरणे वृत्ते भो—आदिगुरुर्मगणो भवति, सो—सः सुन्दरः मंदरः तन्मन्दरनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र सुन्दरेति पादपूरणार्थमेव । मंदरमुदाहरति, भविति । सो—सः हरः शिवः तोहर—युष्माकं संकटं दुःखं संहर क्षपयतु ॥ मन्दरो निवृत्तः । (E).

२३-२४ । भो इति । भो यत्र [स] सखि । मंदरः सुंदरः ॥ उ० । सौहार्दतो हर संकटं संहर ॥ स हरस्तवेति वा । (G).

कमल प्रभण । सुमुखि^१ खगण^२ ॥ २५ ॥

जहा, रमण^३ गमण । कमण कमण ॥ २६ ॥ कमल ।

चारो^४ हारा^५ अट्टा काला^६ ।

विण्णे कणा जाणे तिणा ॥ २७ ॥

जहा, जात्रा मात्रा^७ पुत्तो धुत्तो^८ ।

इण्णे जाणी किज्जे^९ जुत्तो^{१०} ॥ २८ ॥ तिणा^{११} ।

२५-२६ । कमल प्रभण । सुमुखि खगण ॥ उदाहरति ।

रमण-गमने । कौटुब्भमनौषम् ॥ (C)

२५-२६ । अथ अक्षरवृत्ताध्यात्मभूतमष्टम भेद कमलनामक वृत्त सवधति, कमलेति । हे सुमुखि खगण—यथ अक्षरपरणे वृत्ते खगण सर्वसधु पतति, तत्कमल कमलनामकं वृत्त प्रभण—प्रभणेत्यर्थं ॥ कमलमुदाहरति रमणेति । रमण गमण—रमणस्य गमन रमणगमन तस्मिन् । कमण [कमण]—कौटुक कमणीय न कौटुभमनौष्यर्थं ॥ केचित्तु हे रमण कमण—कुच गमण—गमन क्रियते इति श्रेय इत्याहुः । कमल निवृत्तम् । (E)

२५-२६ । कमेति । कमल प्रभण । सुमुखि खगण ॥ धवेति श्रेय । उ[दाहरति] रमण गमन । कौटुब्भमनौषम् ॥ (G)

२५-२८ । १ सुमुखि (B) १ ५ (F) २ खगण (C) ३ चारो (B)
४ चारो (B) ५ कणा (C) कणा (F) ६ मा (C) ७ पुत्ता पुत्ता (A
& B) पुत्ता पुत्ता (C) ८ इणे (A) इणे (C) ९ विण्णा (B) विण (C)
१० पुत्ता (A, B & C) ११ कौटुब् (B)

२७-२८ । अथ चतुरचरम् । चत्वारो हाराः अष्टौ कलाः ।
द्वौ कर्णौ जाने तीर्णम् ॥ हारो गुरुः, कर्णौ द्विगुरुः, अत्र चाष्टौ
कलाः कर्षद्वयश्च पततीति वस्तुस्थितिमात्रं, गुरुचतुष्केण तीर्णा-
च्छन्दः तावदपेक्षितम् । उदाहरति । जाया माया धूर्त्ताः पुत्राः ।
इदं ज्ञात्वा क्रियतां युक्तम् ॥ (C).

२७-२८ । अथ चतुरचरस्य प्रस्तारक्रियया षोडश भेदा भवन्ति,
तेषु प्रथमं भेदं तीर्णानामकं वृत्तं लक्षयति, चारीति । यत्र चतु-
रचरचरणे वृत्ते विष्टे — द्वौ कर्णा — कर्णौ गुरुद्वयात्मकौ गणाविति
यावत्, एवं प्रकारेण चारी हारा — चत्वारो हारा गुरुवः पतन्ति,
तां तिष्ठा — तीर्णां जाणे — जानीहि तीर्णानामकं तद्वृत्तं विद्धौ-
त्यर्थः । कीदृशाः हाराः अष्टा कला — अष्टौ कला येषां ते अष्ट-
कला इत्यर्थः ॥ अत्र चारी हारा अष्टा कालेति वृत्तपूरणार्थमेव ।
यत्र प्रतिचरणं कर्णौ गुरुद्वयात्मकौ गणौ भवतः सा तीर्णेति
निष्कर्षः । कचित्तु इष्टाकारा इति पाठस्तत्र इष्टः पादपूरणार्थ-
मपेक्षित इति यावत् आकारः स्थापनं येषां ते तादृशा इत्यर्थः ।
तीर्णमुदाहरति, जाया इति । जाया वधूः [माया] — माया
मायावतीत्यर्थः, पुत्तो धुत्तो — पुत्रो धूर्त्तः । इष्टे — एतत् जाणी —
ज्ञात्वा जुत्तो — युक्तं किञ्चे — क्रियताम् ॥ कस्यचिदुपदेष्टुः संमारा-
सक्तं प्रति वचनमिदम् । (E).

२७-२८ । चारीति । अथ चतुरचरम् । चत्वारो हारा अष्टौ
कलाः । द्वौ कर्णौ जाने तीर्णम् ॥ हारो गुरुः, कर्णौ द्विगुरुः ।
उ० । जाया माया पुत्रो धूर्त्तः । इति ज्ञात्वा क्रियतां युक्तम् ॥ (G).

वख चारि मुद्धि^१ धारि ।

बिखि चारि दो स सारि^२ ॥ २८ ॥

जहा, देउ देउ सुभभ^३ देउ ।

जासु सौस^४ चंद दीस ॥ ३० ॥ धारी ।

२८ ३० । वषाद्यन्तार मुग्धे धारिच्छन्द^१ । दो धारी देहि परिष्कृत्य ॥ गुरोरनन्तर लघुरिति परिष्कार^२ । उदाहरति । देव देव शुभ ददातु । यस्य शिरसि चन्द्रो दृश्यते ॥ (८)

२८ ३० । अथ चतुरक्षरचरणवृत्तस्यैकादश भेद धारी-
नामक वृत्त लक्षयति, वष धारीति । अवष्टभा[षा]या पूर्व-
मिषातानियमादन्यथानुपपत्त्या स शब्दस्य द्वार शब्दस्य च पूर्व-
निपात विधाय योजनीय, तथाच यव चतुरक्षरचरणे वृत्ते
स दो धारि — सदिम श्रोर धारि बिखि — द्वारदयम् । धारी गुरु
तद्व्युत्पत्तिव्यर्थः । एव प्रकारेण वष धारि — वर्णचतुष्टय भवति, हे
मुद्धि — हे मुग्धे वा धारि — तद्वारीनामक वृत्तमित्यर्थः ॥ अथमर्थः,
श्ररशब्दो लघुवाची द्वारशब्दस्य गुरुवाची, तथाच श्ररदयमिति
द्वारदय यव भवत्येतस्याय भावः — प्रथम गुरुपदान्तर लघु पुन
गुरु पुनपदान्तर लघु कर्त्तव्य एव प्रकारेण चत्वार्यक्षराणि धारी-
च्छन्दसि प्रतिचरण कर्त्तव्यानि, रगणानन्तर लघु कर्त्तव्य इति

पओहरो गुरुत्तरो^१ ।

एगाणिआ^२ स जाणिआ^३ ॥ ३१ ॥

जहा, सरस्सई पसण^४ हो ।

कइत्तआ फुरं तआ^५ ॥ ३२ ॥ एगाणिआ^६ । (C).

तु परमार्थ इत्यस्मत्तातचरणोपदिष्टः पन्थाः । धारौमुदाहरति,
देविति । जासु — यस्य सौम — शीर्षे चंद्र — चंद्रः दौम — दृश्यते
देउ [दिउ] — देवदेवः शंभुरिति शेषः सुभ — शुभं देउ — ददातु
मह्यमिति शेषः ॥ धारौ निवृत्ता । (E).

२८-३० । वषेति । वणांश्चत्वारो सुग्रे धारौ । दौ हारौ
द्विसगरौ ॥ हारो गुरुः, गरो लघुः, गुरुलघुगुरुलघुभिर्धारी भव-
तीत्यर्थः । उ० । देवदेवः शुभं ददातु । यस्य शीर्षे चंद्रो दृश्यते ॥ (G).

३१-३२ । पयोधरो गुरुत्तरः । नगानिता संज्ञाता ॥ गुरुत्तरतः
पञ्चाद्यस्य । उदाहरति । सरस्वती प्रसन्ना भवति । कवित्वानि
स्फुरन्ति तदा ॥ (C).

३१-३२ । अथ चतुरचरप्रस्ता[र]स्य षष्ठभेदं नगाणिकानामकं
वृत्तं लक्षयति, पओहरेति । गुरुत्तरो — गुरुत्तरः गुरुः उत्तरः अग्रे
स्थितो यस्यैतादृशः पयोधरो मध्यगुरुर्जगणः यत्र चतुरचरचरणे
वृत्ते पतति । स — सा नाभा[एगा]णिआ — नःग[नगा]णिका

३१-३२ । १ गुरुत्तरो (A). २ एगाणिआं (A). ३ जाणिआं (A).
४ पसणि (A, B & C). ५ फुरन्तहो (B), फुरन्तहो (C). ६ एगाणिआ (A),
एगाणिआ (B).

संमोहा रूच्यं दिडो सो मूच्यं ।

वे कषा हारा मूच्यंता सारा ॥ ३३ ॥

जहा, उदंडा चंडी दूरित्ता खंडी ।

तेलोका सोक्खं देउ मे मोक्खं ॥ ३४ ॥ संमोहा ।

जाणिआ — ज्ञातया ॥ तत् नगाणिकानामक वृत्त ज्ञातव्यमित्यर्थे ।
नगाणिकामुदाहरति, परस्मैदति । परस्मै — म[र]स्मत्तो पमष सो
— प्रमषा यदि भवति । कइत्तआ — कवित्वानि पुर — स्फुरति
तथा — तदा ॥ नगाणिका निवृत्ता । (B)

३१-३२ । पषो इति । पयोधरो अगण गुरुत्तर । नगाणिका
या ज्ञातया ॥ उ[दाहरति] परस्मत्तो प्रमषा भवति । कवित्व तस्य
स्फुरति ॥ (G)

३३-३४ । अथ पद्याचरा । समोहारूपं दृष्ट गोभितम् । दो कर्णौ
हार भुवने चार ॥ समोहारूप समोहाच्छन्द । उदाहरति । उदंडा
चण्डी दुरितखण्डिनी । तेलोक्खसुख ददातु मे मोक्खम् ॥ (C)

३५-३६ । अथ पद्याचरस्य प्रसारकियया द्वाचिष्टेदा भवति,
तवाद्य भेद समोहानामक वृत्त सञ्चयति, समोहेति । वे कषा
हारा — दिकर्ष-हारौ यव पद्याचरचरणे वृत्ते यतत, कर्षौ
गुरुदयात्मको गण, हारो गुरुस्ताया पचगुरवो यव भवतीति भावः ,

३१-३३ । १ पष (B) पर्व (C) १ भुवना चारो वे कषा चारो (A) वे कषा
चारो मूच्यता चारो (B) वे कषा चारो भूच्यता चारो (C) १ दूरित्ता (A & F),
दूरीता (C) २ मोक्ख (B) सुक्ख (C)

आर्द्र^१हि अंते हारे^२ सजुत्ते^३ ।

मन्त्रेक^४ गंधो हारीअ वंधो^५ ॥ ३५ ॥

जहा, जा भत्ति भत्ता^६ धम्मेक^७ चित्ता ।

सा होइ णारी धम्मा पिआरी ॥ ३६ ॥ हारी^८ ।

भूअंता सारा—भुवनसारं, सो—तत् भूअं—भूमौ संमो[हा]-
रुअं—समोहास्वरूपं दिट्ठो—दृष्टं ॥ तत्संमोहानामकं वृत्तमित्यर्थः ।
समोहासुदाहरति, उद्दण्डेति । दूरित्ता खंडी—दुरितखंडिनी
उद्दण्डा—उद्घाटा महिषासुरादिवधेनेति भावः चंडी—चंडिका ।
तेधो[लो]क्का मोक्खं—चैलोक्यसुखं मोक्खं—मोचं चैलोक्यसुख-
रूपमोचमित्यर्थः मे—मह्यं देउं—ददातु ॥ केचित्तु तेलोक्केति
षष्ठ्यन्तं पदं कृत्वा चैलोक्यस्य सुखं च पुनः मे मह्यं ददात्विति
व्याकुर्वते । संमोहा निवृत्ता । (E).

३३-३४ । अथ पंचाक्षरम् । संमो इति । संमोहारूपं दृष्टं तद्भू-
तम् । द्वौ कर्णौ हारो भुवनसारः ॥ कर्णे दिगुरुः । यथा, उद्घाटा
चंडी दुरितखंडिनी । चैलोक्यसौख्यं ददातु मे मोचम् ॥ (G).

३५-३६ । आदावन्ते हारेण युक्तः । मध्ये एकगन्धः हारीत-
वन्धः ॥ गन्धो लघुः । आदौ गुरुद्वयमन्ते च गुरुद्वयं मध्ये लघुर्यत्र
तद्धारौतवन्धच्छन्दः । उदाहरति । या भक्तियुक्ता धर्मेकचित्ता ।
सा भवति नारी धन्या प्रेयसी ॥ (C).

३५-३६ । १ आर्द्र (A & B). २ हार (A), कण (E & F). ३ संजुत्ते
(E & F). ४ मन्त्रेक (C). ५ वंधो (E & F). ६ जुता (A, B & C).
७ Dropt in (B). ८ हारीतवन्ध (B).

पिंगल' दिट्ठो भ इद' सिट्ठो ।

कण बि' दिज्जे' इंस मुग्गिज्जे' ॥ ३७ ॥

जहा, सी मइ' कंता दूर दिगंता ।

पाउस आये चेउ चलावे' ॥ ३८ ॥ इंस ।

३५ ३६ । अथ पञ्चाक्षरस्य पंचम भेद शरीतनामकं वृत्तं लक्षयति आहति । आहति — आदौ अन्ते — अक्षरसमाप्तौ च कश्च भगुत्ते — कर्णसंयुक्तं गुरुद्वययुक्तमित्यर्थः । मध्यमेक गधो — मध्येकगध मध्ये कर्णद्वयमध्ये एक गधो लघुसंयुक्तं तादृशमित्यर्थः, तत् शरीतं च इदो — शरीतश्चन्द्रः पिंगलेन कवितमिति श्रेयः । अथ प्रति-अक्षरं प्रयमतो गुरुद्वयं तत्र एको लघुसंयुक्तस्य गुरुद्वयं भवति, तत् शरीत[त]नामकं वृत्तमिति निष्कृष्टार्थः । कुचयित् शारे भगुत्ते इति पाठस्तत्र आराभ्यां संयुक्तमिति व्याख्येयम् । शरीतमुदाहरति, जा भन्तीति । जा भन्ति भन्ता — या भर्तृभक्ता धन्ये चित्ता — धन्यैक-चित्ता । या नारो स्त्री धन्या पिशारो — धन्यप्रिया धन्यपुरुषश्च प्रिया स्मरिणीत्यर्थः होइ — भवति । केचित्तु धन्येति भिन्नं पदं हत्वा या नारो धन्या प्रिया च भर्तुरिति श्रेयः भवतीति योजयति । शरीतं निवृत्तम् । (E)

३५ ३६ । आहति । आदावन्ते कर्णसंयुक्तः । मध्येकगधो (ध)

३५—३८ । १ पिच्छ (B) २ भक्षर (B) भरर (E) ३ कच डु (A) कच डु (B & C) ४ दिज्जे (A B & C) ५ मुग्गिज्जे (A B & C) ६ चउ (A) चउ (B & C) ७ जोलावे (A) डुलावे (B) डुलावे (C)

हारीतं कंदः ॥ कर्णे गुरुद्वयं, गंधो लघुः । यथा । या भर्त्तृभक्ता
धर्मैकचित्ता । सा भवति नारी धन्या प्रिया ॥ (G).

३७-३८ । पिङ्गलदृष्टः भं दत्त्वा सृष्टः । कर्षं दत्त्वा हंसो
ज्ञायते ॥ हंसनामच्छन्दः । यत्र भगणानन्तरं गुरुद्वयम् । उदाहरति ।
स मम कान्तः दूरदिगन्ते । प्रावृडागता चित्तं लोलते[ति] ॥ (C).

३७-३८ । अथ पंचाक्षरस्य प्रस्तारस्य सप्तमं भेदं हंसनामकं
वृत्तं लक्षयति, पिंगलेति । भ — आदिगुरुभगण इति यावत्,
कष बि — कर्णेऽपि गुरुद्वयात्मको गणोऽपि यत्र पंचाक्षरचरणे वृत्ते
दिङ्गे — दीयते, पिंगल दिट्टो — पिंगलदृष्टः सिट्टो — सृष्टः पिंगले-
नेति भावः, सः हंस — हंसः सुणिङ्गे — ज्ञायते ॥ यदीयचरणे
भगणोत्तरं गुरुद्वयं भवति तत् हंसनामकं वृत्तमिति निष्कृष्टोऽर्थः ।
अत्र द्वेद इति द्वेकारस्य 'ए ओ सुझा अ वष मिलिआ बि लह'
पूर्वमुक्त्वा द्वस्त्वम् । [Vide श्लोक ५, p. 7.] पिंगल दिट्टो सिट्टो इति
पदद्वयं पादपूरणार्थमिति द्रष्टव्यम् । हंसमुदाहरति, सो महेति ।
सो — सः मह — मम कान्त — कान्तः धव इत्यर्थः दूर [दिगन्ता]
दूरे [दिगन्ते] गतोऽस्तीति शेषः । अतः पाउस — प्रावृट् आवे —
आयाति, चेउ — चेतः चलावे — चालयति व्याकुलयतीत्यर्थः ॥ अतः
किमाक्षरणीयं मया, त्वं मे शिचयेति गूढाभिप्रायायाः प्रोषितभर्त्तृ-
कायाः प्रियसहचरीं प्रति वाक्यमिदम् । हंसो निवृत्तः । (E).

३७-३८ । पिंगेति । पिंगलदृष्टो भं दत्त्वा सृष्टः । कर्णेऽपि
देवो हंसो ज्ञेयः ॥ यथा, स मम कान्तः दूरदिगन्ते । पर्यन्य-
आयातः चेतश्चलति ॥ (G).

सुप्रिय गण^१ सरस^२ गुण^३ ।

सरह^४ गण^५ जमक^६ भण^७ ॥ ३८ ॥

जहा, पवण बह^८ सरिर^९ दह^{१०} ।*

मञ्जण हण तवह^{११} मण ॥ ४० ॥ जमक ।

३८-४० । सुप्रिय भण सरस इणु । सराणां गण यमक भण ।
सुप्रियो दिसुपु, रसेन चिसुपुना [यह] वर्तमानं सरसमनुजानीदि,
सराणां लघूनां गण समूहम् । उदाहरति, पवणो, जो] बहति
शरीरं दहति । मदनो हस्ति तपते मन ॥ (C)

३८-४० । अथ पंचाक्षरप्रसारणांतिम भेद यमकनामक वृत्त
लक्षयति सुपीति । हे सुगुण प्रीतनगुणविशिष्ट प्रिय यत्र
पंचाक्षरचरणे वृत्ते सरह गण — छाद्यगणौ अन्धगणेश्च छाध्या-
वित्यर्थं सुप्रिय गण — सुप्रियगणौ दिसुपुकौ गणावित्यर्थं, ततश्च
सर — सरा लघ्वात्मको गण पतति, तत् यमक भण पठेत्यर्थं ॥
पच लघवो यत्र प्रतिचरण भवति तत् यमकमिति पित्रार्थं,
सरह गणेति तु पद पद्यपूर्णार्थमेव । यमकमुदाहरति, पवणेति ।
पवण — पवन बह — वाति, अत इति शेष सरिर — शरीर
दह — दहते । मञ्जण — मदन हण — हति, अत इति शेष

३८-४० । १ भण (A & C) २ सरह (F). ३ गण (A & B) यत्र (C)
४ सरह (B) सुप्रिय (F) ५ सर (B) ६ जमक (B & C) ७ भण (B)
मुण (C) ८ बह (E & F) ९ शरीर (A) १० बह (E) दह (F)
* 1st half dropt in (C) ११ मण (C)

वाराहा^१ मत्ता जं कणा तिष्ठा^२ होत्तं^३ ।

हारा छक्का बंधो^४ सेसा रात्रा^५ छंदो ॥ ४१ ॥

जहा, जुझ्झंती^६ उद्दामे कालिका^७ संगामे ।

णचंती हम्मरो^८ दूरित्ता^९ संहारो^{१०} ॥ ४२ ॥ सेसा ।

मण — मनः तवद् — तपति ॥ सर्वे भेदा वक्तुमशक्या अतः कियंतो भेदाः प्रदर्शिताः, शेषभेदास्तु सुधीतिः[भिः] एवमूहनीयाः । (E).

३८-४० । सुपीति । सुप्रियगणौ शरः सुगुण । सुरहस्यगुणः यमकं भण ॥ [सु]प्रियो दिलघुः, शरो लघुः, सुस्लाघ्यगुण सुगुणेति संबुद्धिः । यथा, पवनो वज्रः शरौरं दहति । मदनो हंति तपति मनः ॥ (G).

४१-४२ । अथ षड्चरा । द्वादश मात्रा यत्[त्रि] कर्णस्त्रयो भवन्ति । हारैः षड्भिर्बहुं शेषा[ष]राजच्छंदः ॥ द्वादश मात्रा इति स्पष्टार्थं, कर्णो द्विगुरुः, हारो गुरुः, बहु युक्तम् । उदाहरति । युध्यमाना उद्दामा कालिका संगामे । नृत्यन्ती संहरतु दुरितमस्माकम् ॥ (C).

४१-४२ । अथ षड्चरचरणस्य पद्यस्य प्रस्तारक्रियया चतुः-षष्टिभेदा भवन्ति, तत्रार्थं भेदं शेषराजनामकं वृत्तं लक्षयति, वाराहेति । वाराहा मत्ता — द्वादशमात्रकाः द्वादश मात्रा येषा-

४१-४२ । १ वाराहो (C). २ तिष्ठा (A & B). ३ होत्तं (A), कषो हो तिष्ठा तं (C), होज्जं (F). ४ बंधो (A). ५ रात्रा (A). ६ जुझंती (B & C). ७ कलिका (A). ८ & १० transposed in (A, B & C) ८ हम्मारे (B). ९ दूरित्ता (F). १० संहारे (B).

पिञ्च' तिष्ठा' धुञ्च' सगणेण जुञ्च' ।

छञ्च' बम् पञ्चो कल अङ्क' धञ्चो' ॥ ४३ ॥

जहा, पिञ्च भत्ति' पिञ्चा गुणवंत' सुञ्चा' ।

धणजुत्त' घरा बहु सुक्ख' करा ॥ ४४ ॥ तिष्ठ' ।

मेतादृशा इत्यर्थः, तिष्ठा — चय कणा — कर्णं गुरुदयात्मका-
गणा ज — यत्र पङ्क्त रोचरणे वृत्ते होत — भवति । हारा ङ्का
बधो — हारयद्बद्ध गुरुषद्बुद्धमित्यर्थः, तत् सेवा राज्ञा ङ्को
— श्रेयराजञ्चन्द ॥ तत् श्रेयराजनामक वृत्तमित्यर्थः । अन्ये तु
दादय माचा चय कर्णा यत्र भवतीति वृत्तमेव योजयति । यत्र
कर्णमाचाज्ञापक वृत्तमाचाज्ञापक वा वाराहा मत्तेति पद, हारा
ङ्का बधो इति च पद, पद्यपूरणार्थमेव । यत्र कर्णचय प्रतिचरण
पतति तत् श्रेयराजनामक वृत्तमिति लक्षम् । श्रेयराजमुदाहरति,
जुञ्जतीति । उद्दामे — उद्गते सगामे — सगामे, जुञ्जती —
बुद्धं कुर्वती पश्यती — नृत्यन्ती कालिका — कालिका हम्भारी
— अस्माक दूरिता — दुरितानि हम्भारी — महरतु ॥ श्रेयराजो
निवृत्तः । (E)

४१ ४२ । अथ पङ्क्तचरम् । वारेणि । दादय माचा यत्र कर्णा-

४१—४२ । १ निच (F) २ टिङ्क (A) मिच (B) निच (C) ३ धुञ्च
(E) ४ छञ्च (A) ५ कल वङ्क (A) कल वङ्क (B) कल वङ्क (C) ६ ङ्को
(A & B), धुञ्चो (C) वञ्चो (E) ७ पञ्चि (B) ८ बुद्धमत्त (A) बुद्धमत्त
(B & C) ९ छञ्चा (E) १० भवमत्त (F & F) ११ छीङ्क (B) छञ्च (E),
डुञ्च (F) १२ तिष्ठा (A) मिष्ठा (B), तिष्ठा (C)

अक्खरा जं छत्रा^१ पात्र पात्रं ठिआ^२ ।

मत्त पंचा दुणा^३ विणि^४ जोहा गणा ॥ ४५ ॥

जहा, कंस संहारणा^५ पक्खि संचारणा^६ ।

देवई^७ डिंवआ देउ मे णिम्भआ^८ ॥ ४६ ॥ विजोहा^९ ।

स्त्वयो भवंति । हारषद्वबंधः शेषराजच्छन्दः ॥ कर्णे द्विगुरुः । यथा ।
युधंतौ[युध्यमाना] उद्दामे कालिका संग्रामे । नृत्यंतौ अस्माकं
दुरितसंहारः ॥ (G).

४३-४४ । प्रिये डिन्ना ध्रुवं सगणेन युता । षड्वर्णपदा कलाः
अष्ट स्थिताः ॥ ध्रुवं निश्चितं । षड्वर्णपदकथनात् सगणद्वयमर्थात्
प्राप्यते । उदाहरति । प्रियभक्ता प्रिया गुणवन्तः सुताः । धनवन्तो
गृहाः वज्रसुखकराः ॥ (C).

४३-४४ । अथ षड्चरचरणस्य वृत्तस्याष्टाविंशतितमं भेदं
तिल्लनामकं वृत्तं लचयति, पिअ इति । यस्य पञ्चो — पदे क्ख
वण — षड्वर्णाः कल अट्ठ — कलाः अष्टौ धञ्चो — धृताः, सगणेण
— गुर्वन्तगणेन जुअं — युतं, तत् हे प्रिय ध्रुवं विनिश्चितं तिल्ल —
तिल्लं तिल्लनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ क्ख वणेत्यनेन सगणद्वयं युक्तं

४५-४६ । १ जे क्ख (A & B), जेक्ख (C). २ पात्र पाचट्ठिआ (A),
पाच पाचट्ठिआ (B), सो विजोहा पञ्चा (C). ३ पंचा दुणा (A), पंच दुणा (F).
४ विणि (A & F). ५ संहारणा (A), संहारिणा (C). ६ संचारणा (A),
संचारिणा (B). ७ देवई (A). ८ मे लम्भिआ (A), मे णिम्भिआ (B), मे
णिम्भिआ (C). ९ विजोहा (A).

भवतीत्युक्तं भवति, माचाकथनं तु पादपूरणार्थमेव । तिस्रमुदाहरति पित्र इति । पित्र भक्ति — प्रियभक्ता पतिप्रतेति यावत् । पित्रा — प्रिया गृहिणीत्यर्थं गुणवत् — गुणवान् सूत्रा — सुत । धनमत — धनवत् धरा — गृहम् एतत्सर्वमिति प्रियं वञ्चसुखकरा — वञ्चसुखकरम् ॥ तिस्रश्चन्द्रो निवृत्तम् । (E)

४३-४४ । अथ षड्वचरम् । गायत्री । पित्रेति । प्रियं तिस्रं भुवः सगणेन युत । षड्वर्णपदं कलाष्टगतम् ॥ षडुक्त्वा सगणद्वयकार्यम् इति सूच्यते । यथा । प्रियभक्ता प्रिया गुणवत् सुता । धनवतो गृहा वञ्चसौख्यकरा ॥ (C)

४५, ४६ । अचराणि यत्र [षट्] पदे पदे स्थितानि । माचा पञ्च दिगुणिता इत्युक्तं, पञ्च माचा कौटुम्भ इत्याकाशाया दिशो धेति नाम निर्भर्त्तयति । तथाहि दौ योधौ यत्र इत्यर्चान्मध्यस्थं पञ्चकलो लभ्यते योधशब्दस्य तदाचकत्वात् ॥ अदाहरति । कस्मिन् रण पचिषवारण । देवकौटुम्भको ददातु मे निर्भयम् ॥ (C)

४५, ४६ । अथ षड्वचरचरणवृत्तस्यैकोनविंशति[त]मं भेदं विज्ञो हानामकं वृत्तं लक्षयति, अक्षरेति । ज — यत्र पात्र पात्र — पादे पादे कृत्रा — षट् अक्षरा — अचराणि ठिआ — स्थितानि । षड् दुणा — षट् दिगुणिता इत्येत्यर्थं मत्त — माचा यत्र पादे पादे स्थिता इति पूर्वोक्तान्वयः, अवहट्भाषायाः लिगादिव्याप्ते दोषाभावात् । अथ गणनियममाह, विष्ठीति । विष्ठी — दौ भोरा गणा — योद्धृगणौ मध्यक्षधुरगणावित्यर्थं पादे पादे स्थिताविति पूर्वोक्तान्वयः, तत् विज्ञोदाख्यं वृत्तमि[ति] गणनाद्यैव चन्द्रोनाम-

ठउ चउरंसा^१ फणिवइ भासा ।

दिअवर कणो फुल^२ रस वणो ॥ ४७ ॥

जहा, गवरिअ^३ कंता अभिणउ संता ।

जइ परसणा^४ दिअ सहि धणा ॥ ४८ ॥

जहा वा, (L & F). भुवण अणंदो^५ तिहुअण^६ कंदो^७ ।

भमर सवणो स जअइ^८ कणो ॥ ४९ ॥ चउरंसा^९ ।

कथनं बोध्यमिति संप्रदायः । १३ । विज्जोहामुदाहरति, कंसेति ।
कंसमंहरणः पचिमंचरणः गहङ्गामीत्यर्थः । देवई डिंभआ —
देवकीडिंभकः से — मया णिभआ — निर्भयं देउ — ददातु ॥
विज्जोहा निवृत्ता । (L).

४५-४६ । अक्खेति । अचराणि यत्र षट् पादपादस्थितानि ।
मात्राः पंच द्विगुणाः द्वौ चोद्धृगणौ, रगणौ इत्यर्थः, गणनामैव
विज्जोहेति कंदोनाम ज्ञेयमिति संप्रदायः ॥ [यथा] कंसमंहा-
रणः [?] । देवकीडिंभको ददातु मे निर्भयम् ॥ (G).

४७, ४९ । स्थापयतु चतुरंशां फणिपतिर्भास[प]ते । द्विजवर-
कर्णो स्फुटं रसवर्णो ॥ फणिपतिर्भास[प]ते चतुरंगाच्छन्दः स्थापय
यत्र स्फुटं यथा स्यात्तथा [स]द्विजवरकर्णः षड्वर्णो भवति । द्विजवर-

४७-४९ । ४८ श्लोक is not given in MSS. (B & C). १ ठउ चउवसा
(A). २ फुड (B). ३ गउरिअ (A). ४ परसणा (A). ५ णणण सुणंदो
(A), णणण अणंदो (B & C). ६ तिहुअण (E & F). ७ कंदो (B).
८ जअइ मे (E), जअइ स (F). ९ चउवंसा (A).

चतुर्लघु, कर्णो दिगुरु । उदाहरति । मयनानन्दस्त्रिभुवनकन्द ।
 भ्रमरसवर्णं स जयति हृण्ण ॥ कन्दो मूल, वदो इति पाठे
 वन्द्य इत्यर्थः । (C)

४७-४८ । अथ षड्चरचरणस्य वृत्तस्य षोडशतम भेद चतु-
 रसानामक वृत्त लक्षयति ठविति । दिग्भवर कर्णो — दिजवरकर्णौ
 दिजवरचतुर्लघ्वात्मको गण, कर्णं गुरुद्वयात्मको गणस्तावित्यर्थं
 यत्र प्रतिचरण पतत इति शेष, फुल्ल रस वखो — स्फुटरसवर्णौ
 प्रकटषड्चरामिति यावत् कण्ठिवद भासा — कण्ठिपतिभाषिता
 ता चडरसा — चतुरसा ठउ — स्थापय ॥ चतुरसानामकमेतद्वृत्त
 विद्वद्भौत्यर्थः । १५ । चतुरसामुदाहरति गवरिच इति । अभिणउ
 सता — अभिनयश्रात, अभिनयस्ताडवचेष्टाविशेष, गवरिच कता —
 गौरौकात । जद — [यदा] परमणा — प्रसन्न, तदेति शेष महि
 — मद्ग धणा — धन दिग् — ददातु ॥ अथवा अभिणउ — अभि-
 नये सता — मन वर्त्तमान इत्यर्थं जद परमणा — यस्य प्रसन्न, स
 इति शेष दिग् महि धणा — द्वावाष्टुधियो धन्य यतस्तां
 उवानदित शिवोऽदेयमपि ददातीति लोकप्रसिद्धिरिति भाव-
 इति वा व्याख्येयम् । १६ । द्वितीयम् उदाहरण । श्लोकसु निगदे-
 नैव व्याख्यात । चतुरसा निवृत्ता । १७ । (E)

४७-४८ । ठ इति । स्थापय चतुरस कण्ठिपतिभाषितम् ।
 दिजवर कर्णं स्फुटरसवर्णं ॥ चतुर्लघुर्दिगुरुश्च । यथा । गौर्यां-
 कातोऽभिनयश्रात । यदि प्रसन्नं देहि मद्ग धनम् ॥ यथा वा ।
 भुवनानन्दस्त्रिभुवनकद । भ्रमरसवर्णौ जयति स हृण्ण ॥ (G)

कामावआरेण^१ अङ्गेण पाएण ।

मत्ता दहा सुद्ध मंथाण सो बुद्ध^२ ॥ ५० ॥

जहा, राआ^३ जहा लुद्ध पण्डीअ^४ हो मुद्ध ।

कित्ती^५ करे रक्ख^६ सो वाद^७ उप्पेक्ख^८ ॥ ५१ ॥
मंथाण ।

५०-५१ । कामावतारस्यार्द्धेन पादेन । मात्रा दश शुद्धाः
मन्यान् बुध्यस्व ॥ शारङ्गरूपच्छन्दः कामा[व]तार इत्यपि, नाम,
तच्च तगणश्च[च]तुष्टयात्मकं, तस्यार्द्धं तगणद्वयात्मकं, तथाचात्र
तगणद्वयात्मकः पाद इति पर्यवस्यति, तगणस्य पञ्चकलात्मकत्वाद्यत्र
मात्रा दश भवन्ति तन्म[न्या]नच्छन्द इत्युक्तम् । उदाहरति ।
राजा यत्र लुब्धः पण्डितो भवति सुग्धः । कीर्त्तिं करे रच
तद्राज्यमुपेक्षस्व ॥ सुग्धो मृढः हिताहितज्ञानशून्यः । (०).

५०-५१ । अथ षडक्षरचरणस्य वृत्तस्य सप्तत्रिंशत्तमं भेदं
मंथाननामकं वृत्तं लक्षयति, कामेति । कामावआरस्सु — कामाव-
तारस्य तगणचतुष्टयनिर्मितद्वादशाक्षरचरणस्य सारंगरूपकापरनाम्न-
इत्यर्थः अङ्गेण पाएण — अर्द्धेन पादेन अंतलघुतगणद्वयेनेत्यर्थः ।
सुद्ध दहा मत्ता — शुद्धा दश मात्राः यत्र षडक्षरचरणे वृत्ते प्रति-
चरणं पतन्ति, सो — सः मंथाण — मंथानः बुद्ध — ज्ञातव्यः ॥ अथवा
अवहट्टभाषार्या लिंगविभक्तिवचनव्यत्यासे दोषाभावात् सो — तं

५०-५१ । १ कामावधारस्स (E & F). २ सुद्ध (B), बुद्ध (E), बुद्ध (F). ३ राजा (F). ४ पण्डित (A), पण्डित (C). ५ कीर्त्ती (C). ६ यप्प (A), कक्ख (B), रच (C). ७ वाद (B), राज्ञ (C). ८ उप्पेक्ख (F).

खडा' वण वडो' भुयंगा' पथडो' ।

पथा पाथ चारी कही संखणारी' ॥ ५२ ॥

जडा, गुणा' जस्त सुडा बडू' रुथमुडा ।

घरे वित्त जग्गा' मही तासु' सग्गा' ॥ ५३ ॥
संखणारी ।

मघाण — मघान मुम्ह — विड्डीति वा व्याख्येय, तमणदयचरणे
मघान इति तु निष्कृष्टार्थ । वणदत्ते चाथ माथाकयन पद्यपूर-
णार्थमेव । १८ । मघानमुदाहरति, राधा इति । जडा — यथ
राधा — राजा मुडू — मुञ्च पडोच — हे पडित मुडू — मुग्ध
हो — भव । हो इति देशीय भवेत्यर्थं मनिडू । किस्ती — कौन्ति
करे रक्ख — रक्षस्व, हो माद — (त वादं) उपेक्षस्व — उपेक्षस्व ॥ यथ
राजा रूपमन्त्र विवदत दमान्] जनमुपेक्ष पण्डितेनापि तया
निजकौन्तिमिच्छता मूर्खेण भवितव्यमिति कथञ्चित् पण्डित
प्रत्युपदेश । मघानो निवृत्त । १८ । (१)

५२-५३ । कामेति । कामावतारम्याङ्गेन पादेन । माथा दस
शुद्धा मघान च बोध्य ॥ कामेति तमणदय पाद इत्यर्थ ।
[यथा] राजा यव खुञ्च पडित भव मुग्ध । कौन्ति करे रक्ख
त वादम् उपेक्षस्व ॥ (७)

११-१२ । १ एता (B), एता (C) १ एता (A) एता (C) १ मुञ्च
(E) १ एता (A & C) १ एता (A) १ एता (A)
३ Dropt in (B) वड (F) ४ जया (A) जया (B) ५ जया (A & B)
माथ (E) १० वजे (A)

५२-५३ । षड्वर्णवृद्धं भुजङ्गपादार्द्धम् । प्राप्ताद्यत्वारः पादाः
कथ्यन्ते शङ्खनारी ॥ भुजङ्गो भुजङ्गप्रयातः । तथाच भुजङ्गप्रयात-
पादार्द्धं षड्वर्णे शङ्खनारी कथ्यते, तादृगा एव यत्र पादाद्यत्वार-
इत्यर्थः । भुजङ्गप्रयातं यगणचतुष्टयेन भवति, तद्वृद्धं यगणद्वयमिति
बोध्यम् । उदाहरति । गुणा यस्य शुद्धा वधूः रूपमुग्धा । गृहं
वित्तजायत् मही तस्य स्वर्गः ॥ रूपमुग्धा अतिगयरूपवती,
जायदित्यनेन कदाचिद्भूतता नाम्नीत्यर्थः । घरा वित्तं जग्गा इति
पाठे गृहा जायद्वित्तं इत्यर्थः । (०).

५२-५३ । अथ षडचरचरणस्य वृत्तस्य दशमं भेदं शङ्खनारी-
नामकं वृत्तं लक्षयति, खड्गेति । खडा वण वद्धो — षड्वर्णवद्धो
भुजङ्गा पञ्चद्वो — भुजङ्गप्रयाताद्वं । पञ्चा — प्राप्ता, आदिलघुयगण-
द्वयनिर्मितैकैकचरणेत्यर्थः, पाञ्च चारी — पादचतुष्टया शङ्खनारी
कक्षी — कथिता ॥ अत्र पाञ्च चारीति पदं पद्यपूरणार्थमथवापि
षोडशचरणस्यापि भुजङ्गप्रयातस्य वक्ष्यमाणत्वात्तद्वृद्धाष्टचरणनिषेधार्थ-
मिति द्रष्टव्यम् । आदिलघुयगणद्वयचरणा शङ्खनारीति तु समुदा-
यार्थः । २० । शङ्खनारीमुदाहरति, गुणेति । जस्तु — यस्य गुणाः [शुद्धाः]
दोषामन्वलिताः बह्व — वधूः रूपमुग्धा — रूपमुग्धा अतिसुन्दरीति
यावत् । घरे — गृहे वित्तं — वित्तं धनमिति यावत् जग्गा —
जायत् सदा परिपूर्णमिति यावत्, तासु — तस्य मही पृथ्वी सग्गा
— स्वर्गः ॥ यस्यैतत्सर्वं स भूमावपि स्वर्गसुखमनुभवतीत्यर्थः । घरा
वित्तं जग्गेति क्वचित्पाठः, तत्र गृहा जायद्वित्तं इति प्राकृते
पूर्वनिपातानियमाद्वाख्येयम् । शङ्खनारी निवृत्ता । २१ । (E).

धश्च सर वीश्च मणीगुण तीश्च ।

दर्शं लघु श्रंत स मानद्र कंत ॥ ५४ ॥

जहा, करा पसरंत बह गुणवंत ।

पफुस्मिश्च कुद उगो सहि चंद ॥ ५५ ॥ मालती ।

५२-५३ । सङ्केति । पद्वर्षवद्धा भुजगप्रधाताद्धा । प्राप्ता पादचतुष्टय कण्ठतां ग्रसनारी ॥ घगषदय कार्यमित्यर्थ । यथा । गुणा यस्य शृङ्गा वधू रूपमुग्रा । घरे (गृहे) वित्त जायन् मही तस्य स्वर्ग ॥ (G)

५४ ५५ । ध्वज शरीरौ द्वौ मणिगुणस्तृतीये । स्थितौ सधुरन्ते सा मालती कान्ता ॥ ध्वज आदिमधुस्तिकस्त, शरीरौ सधुर्ध्वजगुणौ शर, तेनान्ते गुरुर्ध्वजगुणौ । कान्ता कमनीया, मालती इन्दो-
नाम । उदाहरति । करा प्रसरन्ति बह्वगुणवन्त । प्रफुल्लितं सुन्द-
रवत सखि चन्द्र ॥ (C)

५४ ५५ । अथ यङवरपरणवृत्तस्य पदचत्वारिंशत्तम भेद मालतीनामक वृत्तं लघयति, धश्चमिति । यच यङवरपरणे वृत्ते प्रथम धश्च—ध्वज स्रग्धादिस्तिकस्तो गण इत्यर्थः । द्वितीयस्थाने च सर वीश्च—शरीरद्वय सधुर्ध्वजमित्यर्थः । तीश्च—तृतीये स्थाने इति श्रेयः शृङ्ग श्रंत—लघवत सधुरन्ते यस्य तादृश इत्यर्थः । मणीगुण—मणीगुण शरीरौ गुरुर्ध्वजगुणौ दर्श—द्वितीयते, रद च यथायथ

५४-५५ । १ मणीगुणवन्त (E) २ रत्न (A, B & C) ३ मुच्यन्ते (A & C) ४ सखि (B) ५ चन्द्र (A & C), चन्द्रो (B)

दित्रवर^१ कित्र भणहि^२ सुपित्र^३ ।

दमणत्र गुणि^४ फणिवद् भणि^५ ॥ ५६ ॥

जहा, कमल एत्रणि अमित्र वत्रणि^६ ।

तरुणि घरणि^७ मिलद् सुपुणि^८ ॥ ५७ ॥ दमणक ।

योजनीयं, मा कंत — कांता सुंदरीति यावत् मालद् — मालती ॥
तन्मालतीनामकं वृत्तमित्यर्थः । कैश्चित् कंत इति कांतामंबोधन-
परतया व्याख्यायते । मालतीसुदाहरति, करेति । महि — हे मखि
वद् गुणवंत — वद्गुणवंतः प्रासादाद्वाक्त्वाद्यनेकगुणयुक्ता इत्यर्थः
करा — किरणाः पसरंत — प्रसरंति, कुंद — कुंदाः प्रफुल्लिञ्च —
प्रफुल्लिताः यतः, अतः चंद्र — चन्द्रः उगो — उदित इति ज्ञायत-
इति शेषः ॥ मालती निवृत्ता । २२ । (E).

५४-५५ । धम्ममिति । ध्वजः शरद्वयं मणिगुणमृतीयः । दत्ता
लघुमंते मा मालती कांता ॥ ध्वजो लब्धादिस्त्रिकलः, मणिगुणो
दीर्घः, शरो लघुः । लघुगुरू लघुद्वयं दीर्घो लघुरिति । यथा ।
कराः प्रसरंति वद्गुणवंतः । प्रफुल्लिताः कुंदाः उदितः मखि चंद्रः ॥
(G).

५६-५७ । दिजवरं दत्ता भण सुप्रियम् । दमनकं गणय
फणिपतिर्भणति ॥ दिजवरश्चतुर्लघुः । उदाहरति । कमलनयना
अमृतवदना । तरुणी गृहिणी मिलति सुपुण्येन ॥ (C).

५६-५७ । दिजवर (F). १ भणद् (A & C), भणमि (B). २ सुप्रिय (E).
४ गुण (A & C), गणु (B). ५ भणु (B). ६ वदणि (C). ७ घरणि (A,
B & C). ८ सुपुणि (A), अ पुणि (B), सुपुणि (E).

चारि हार किञ्जही^१ तिस्त्रि^२ गंध दिञ्जही^३ ।

सत्त अक्खरा ठिआ सा समाखिआ पिआ ॥ ५८ ॥

जहा, कुजरा चलंतआ पव्वआ पलंतआ ।

कुम्म पिड्ढि^४ कंप्प^५ धूलि स्सर भंप्प^६ ॥ ५९ ॥

समाखिआ^७ ।

५६-५७ । अथ षड्चरचरणवृत्तस्य चतुःपष्टितममतिम भेद
दमनकनामक वृत्त लक्षयति । दिश्वर — दिश्वर चतुर्लघ्वात्मक
गणमिति यावत् किञ्च — हत्वा, सु(सु)पिञ्च — सुप्रिय लघुदया-
त्मक गणमिति यावत् भणहि — कथय । दमणञ्च गुणि — दमनक
गुणय जानीहीति यावत् इति फणिवद — फणिपतिः भणि —
भणति ॥ न[गण]दययुक्त दमनकनामक वृत्तमिति फलितार्थः । २४ ।
दमनकमुदाहरति, कमलेति । कमल णञ्चणि — कमलनयना
अभिञ्च वञ्चणि — अमृतवचना । तरुणि — तरुणी घरणि — गृहिणी
भार्येति यावत् सु(सु)पुणि — सुपुष्टेन मिसद — मिसति ॥ मिसद
ञ पुणीति कचित्पाठस्य मिसति यदि पुनरित्यन्तरं तदा ता
विहाय कुवापि न गमिष्यामीत्यध्याहृत्य व्याख्येयम् । दमनको
निवृत्त । २५ । इति षड्चर वृत्तम् । (E)

५६-५७ । दिश्व इति । दिश्वर हत्वा भण सुप्रिय । दमनक

५८-५९ । १ किञ्जहि (E) किञ्जिही (F) २ तिस्त्रि (A) ३ दिञ्जहि
(E) ४ पिड्ढि (B) षोडि (C) ५ कंप्पि (C) ६ भंप्पि (C)
Last quadrant dropt in (E) ७ समाखिआ (A & B)

जानीहि फणिपतिर्भणति ॥ द्विज[वर]श्चतुर्लघुः, सुप्रियो द्विलघुः,
षड्लघवः । यथा । कमलनयना अमृतवचना । तरुणी गृहिणी
मिलति सुपुण्ड्रे ॥ (G).

५८-५९ । अथ सप्ताचरा । आदौ गुरुस्ततो लघुरेवं क्रमेण
चत्वारो गुरुवस्तयो लघवः पादे तिष्ठन्ति । * * * द्वारो गुरुर्गन्धो
लघुः । उदाहरति । कुञ्जराश्चलन्ति पर्वताः पतन्ति । कूर्मपृष्ठं कम्पते
धूलिभिः सूर्य आच्छाद्यते ॥ (C).

५८-५९ । अथ सप्ताचरचरणवृत्तस्याष्टाविंशत्यधिकशतं भेदाः
भवन्ति, तत्र त्रिचत्वारिंशत्तमं भेदं समानिकानामकं वृत्तं लक्षयति,
चारीति । यत्र सप्ताचरवृत्ते द्वार चारि—द्वारचतुष्टयं गुरुचतु-
ष्टयमिति यावत् किञ्चि[ह्री]—क्रियते तिष्ठि—त्रयः गंध—
गंधा लघव इति यावत् दिञ्चिहि[ह्री]—दीयन्ते । अंतरा अंतरे-
णेति शेषः । एवं विधिना सप्त अक्षरा—सप्ताचराणि ठिआ—
स्थितानि, सा समाणिआ—समानिका पिआ—प्रिया पिंगल-
स्येति शेषः ॥ प्रथमं गुरुस्ततो लघुः पुनर्गुरुः पुनर्लघुरेवं क्रमेण
यत्र प्रतिचरणं सप्ताचराणि स्थाप्यन्ते सा समानिकेति समुदायार्थः ।
केचित्तु पिआ इति पदं प्रियासंबोधनपरतया वदन्ति । २६ ।
समानिकासुदाहरति, कुंजरा इति । पव्वआ—पर्वतान् पलन्तआ
—प्रेरयन्तः कुंजरा—हस्ति[नः] चलन्तआ—चलन्ति । कुम्भ पिट्टि—
कूर्मपृष्ठं कम्पए—कम्पते धूलि—धूल्या सूर—सूर्यः झंपए—
आच्छाद्यते ॥ श्रीरामचंद्रे प्रचलति सतीति शेषः । समानिका
निवृत्ता । २७ । (E).

भणउ सुवासउ^१ सहुसु विसेसउ^२ ।

रद चउ मत्तह भ नहद्र अंतह^३ ॥ ६० ॥

जहा, गुरुजण भत्तउ^४ बहुगुण जुत्तउ^५ ।

जसु जिथ^६ पुत्तउ सद्र^७ पुणवंतउ^८ ॥ ६१ ॥ सुवास^९ ।

५८-५८ । अथ मन्नाक्षरमुष्णिक् इदं । [चारि] हारेति ।
हारस्तुष्टय क्रियतां ययो गधा दीयताम् । मन्नाक्षरा क्षिता मा
समानिका मिया ॥ हारो हृद्, गधो क्षपु । यथा । कुशराद्यक्षति
पर्वता पतति । कुसंश्ल कपते धून्वा सूर्य आच्छादते ॥ (D)

६०-६१ । भणामि सुवाम क्षपु परि[मवि]शेषम् । रचयति
चातुमाचिक भगवन्ते ॥ सविशेषक्षपुकयमान् चातुमाचिको
क्षपु कथ्यते तदनन्तर भगव इत्यर्थ । उदाहरति । गुरुजन-
भक्ता बहुगुणयुक्ता । यस्य जीवन् पुत्र स पुण्यवान् ॥ तिष्ठ सुप्तेति
पाठे विपुत्र इत्यर्थ । (C)

६०-६१ । अथ मन्नाक्षरक्षरण वृत्तश्लोकाग्रीत्युत्तर[वृत्तस्य द्वादशो-
त्तर] शततम [११२] भेद सुवामकनामक वृत्त सचयति भवेति ।
यव चउ मत्तह—चतस्र मावा चतुरो क्षपून् इत्यर्थ । अथ

६०-६१ । १ सरावउ (A) स्रवावउ (E) २ सद्र नुच शिवउ (A) सद्र
सविशेषउ (B) सद्रष्ट विशेवउ (E) ३ भद्र चवतव (A) भ चर चकर (B)
मचदि चकव (C) ४ गुरुजण क्षुत्तव (A) गुरुचव भत्तव (B) ५ Dropt in
(B) ६ क्षपु जिथ (A) क्षपु विथ (B) क्षपु जिथ (E) ७ धो (A) यव
(B) धदि (C) ८ पुण्यमत्तव (A & C) पुण्यमत्तव (B) ९ सरवा (A)

चरण गण विष्णु^१ पढम लइ थप्प ।

जगण तसु अंत मुणहु^२ करहंच ॥ ६२ ॥

जहा, जिवउ^३ जइ एह^४ तजउ^५ गइ देह^६ ।

रमण जइ^७ सोइ विरह जणु होइ^८ ॥ ६३ ॥ करहंच^९ ।

मात्राशब्दो लघुपरः । रइ — रचयित्वा अंतह — अंते चतुर्लघ्वन्ते इत्यर्थः, भ — भगणः आदिगुरुर्गण इति यावत् लहइ — लभ्यते, लऊसू[सु] विसेसउ — लघुविशिष्टं तं सुवासउ — सू[सु]वासकं भणउ — भणत ॥ सू[सु]वासकनामकं तद्वृत्तमित्यर्थः । अत्र लऊसू[सु] विसेसउ इदं विशेषणं प्रथमस्थापितचतुर्मात्राणां लघुपरत्वलाभायेति बोध्यम् । द्विजवरभगणरचितचरणं सुवासकमिति फलितार्थः । २८ । सू[सु]वासकमुदाहरति, गुर्विति । गुरुजण भत्तउ — गुरुजनभक्ता गुणजुत्तउ — गुणयुक्ता जसू — यस्य वऊ — वधूः भार्य्येति यावत् जिअ पुत्तउ — जीवत्युत्रा सइ — स एव पुण्वंत[उ] — पुण्यवान् ॥ चैलोक्य इति शेषः । सुवासकं निवृत्तम् । २९ । (E).

६०-६१ । भणति । भण्यतां सुवासकः लघुसुविशेषकः । रचय चतुर्मात्रिकाः भं लभते अंते ॥ क्षप्ति पूरणार्थम् । यथा । गुरुजन-भक्ता वधूर्गुणयुक्ता । यस्य जीवत्युत्रा स एव पुण्यवान् ॥ (G).

६२-६३ । चरणे गणं विप्रं प्रथमे नीत्वा स्थापय । जगणं तस्यान्ते

६२-६३ । १ विष्णु (A). २ भण्य (A), भणउ (B), भणइ (C). ३ जिवउ (A), जिवउ (C). ४ एह (B). ५ तजउ (B). ६ देह (B). ७ जी (A). ८ विरह जणु होइ (A), विरह जणु होइ (B), विरह जणु होइ (F). ९ करहंची (B & C).

भण करहचम् ॥ चरणे पदे प्रथमतो विप्रगणस्यतो जगद्वस्तु
करहच इन्द्र । उदाहरति । जीवामि यदि एतत् त्यजामि गत्वा
देहम् । रमणो यदि स एव विरहो न भवति ॥ गत्वा प्रयाग-
मिति श्रेय । विरहदग्ध पद्येतेदेह त्यजामि तदा जीवामि,
तदेव श्रेय साधनमिदं तु जीवन मरणमेव । (G)

६२-६३ । अथ सप्ताक्षरचरणवृत्तस्य पञ्चवर्तितम भेद करहच-
नामक वृत्तं व्यवयति, चरयेति । पदम—प्रथमे चरणे विप्र-
विप्र चतुर्लघात्मकमिति यावत् गण—गण षट्—वृत्तौत्ता
चप्य—व्यापयत । तसु—तस्य विप्रगणस्येति यावत् अत—अन्ते
जगद्व—मध्यगुरु चप्य इति पूर्वोक्तस्य, करहच—कर[हचम्] एव
मुण्ड—जानीत ॥ करहचनामकमेतद्वृत्तमित्यर्थः । अथ प्रथमे इति
द्वितीयादीनामुपलवकम् । करहचमुदाहरति, जिनेति । एह—एत
देह—देह गद—गत्वा जद—यदि तजउ—त्यजामि जिवउ—
जीवामि तदेति श्रेय, जद—यदि रमण—भर्ता स एव होद—
भवति, विरह—विधोग जणु—मा भवन्निति श्रेय ॥ विरहानल-
दग्धप्ररीरत्याग एव मम श्रेष्ठ इति गूढाभिप्रायायाः कस्याश्चिन्मृत
भट्टकाया सहगमन कर्तुमुद्यताया श्रीरघुनाथ प्रति प्रार्थनावचन
मिदम्, सा चोत्तरार्द्धेन प्रकटिता । करहचो निवृत्तः ॥ २१ । (F)

६२-६३ । चरेति । चरणे गण विप्र प्रथम इत्या व्यापय ।
जगद्वस्तुस्थिति जानीत करहच ॥ विप्रश्च चतुर्लघु । यथा । जीवामि
यदि एतं त्यजामि गत्वा देहम् । रमणो यदि स एव विरहो मा
भवतु ॥ देहत्याग एव जीवनमित्युपपादितमुत्तरार्द्धं सत्येत्यर्थः । (G)

सत्ता दीहा जाणेही कणा ती^१ गो माणेही ।

चाउदाहा^२ मत्ताणा सीसारूआ^३ छंदाणा ॥ ६४ ॥

जहा, चंदा^४ कुंदा ए कासा^५ हारा हीरा ए हंसा^६ ।

जे जे सेत्ता वणीआ^७ तुह्या^८ किती जिणीआ^९ ॥

६५ ॥ सीसरूपक^{१०} ।

६४-६५ । सप्त दीर्घान् जानीहि कर्णान् चीन् गुहं मानय ।
चतुर्दशमात्राणां शीर्षरूपच्छन्दसि ॥ शीर्षरूपच्छन्दसश्चतुर्दशमात्रस्य
निर्वाहकान् सप्त दीर्घान् जानीहि, तदेव विवृणोति चीन् कर्णान्,
कर्णा द्विगुरनन्तरमेकगुरुमित्यर्थः । उदाहरति । चन्द्रः कुन्दम्
एतत् काशा हारो हीरं कैलासः । ये ये श्वेता विनि[दि]ता-
स्तव कीर्त्या जिताः ॥ (C).

६४-६५ । अथ सप्ताक्षरचरणवृत्तस्य अन्तिमं [आद्यं] भेदं शीर्ष-
रूपकनामकं वृत्तं लक्षयति, सत्तेति । आदौ कणा ती — कर्णान्
गुरुदयात्मकान् गणान् चीन् तदनन्तरं गो — गुहं माणेही —
मानय, एवंप्रकारेण चाउदाहा मत्ताणा — चतुर्दश मात्राः सत्ता
दीहा — सप्त दीर्घान् सीसारूआ छंदाणा — शीर्षरूपकच्छन्दसि
जाणेही — ज्ञायस्व [जानीहि] ॥ दीर्घसप्तकरचितचरणं शीर्षरूपक-

६४-६५ । १ ति (A). २ चाउदाहा (A). ३ सीसारूआ (A & E),
सीसोरूआ (B & C) ४ छन्दा (B). ५ केसासा (B). ६ रा हंसा (A & B),
केसासा (C). ७ विणिआ (A), वीणीआ (B & C), वणीआ (E). ८ तुह्यारी
(A), तुम्हा (B), तुम्हा (C). ९ जोणीआ (B), जिनिआ (C). १० शीर्ष-
रूपक (B).

विज्जूमाला^१ मत्ता सोला^२ पाए कणा चारी लीला ।
एअं रूअं^३ चारी पाआ भत्ती खत्ती^४ णाआराआ^५ ॥ ६६ ॥

जहा,

उम्मसा^६ जोहा दुक्कंता विण्णक्खा^७ मम्मे^८ लुक्कंता^९ ।
णिक्कंता^{१०} जंता धावन्ता णिम्भन्ती^{११} कित्ती पावन्ता ॥ ६७ ॥
विज्जूमाला^{१२} ।

मिति फलितार्थः । ६१ । ग्रीष्मरूपकमुदाहरति, षदेति । षट्
कुद काशा ए—एते हार मौक्तिकदाम इति यावत् क्षीरा—
क्षीरक मणिभेद दृशा—दृश ए—एते । जे जे सेत्ता वषीआ
—ये ये सेता वर्णिता ते ते इति शेषं तुच्छा कित्ती
जिषीआ—युष्मत्कीर्त्या जिता ॥ कचिद्वाञ्छान प्रति कण्ठसि
त्कवेरियमुक्तिः । ग्रीष्मरूपक निवृत्तम् । ६३ । (E)

६४ ६५ । सत्तेति । सप्त दीर्घान् जानौहि कर्णान् धीन् गुरु
मानय । चतुर्दश माया ग्रीष्मरूपकं तद् ॥ कर्णे द्विगुर । यथा,
षट् कुद ये काशा हारा क्षीरा एते दृशा । ये ये सेता
वर्णिता युष्माक कीर्त्या जिता ॥ (G)

६६—६७ । १ विज्जूमाला (B) विज्जूमाला (C) २ सोला मत्ता (E & F)
३ एअं कणो (B) ४ भत्ती (E) ५ विज्जूमाला (A) विज्जूमाला (B)
विज्जूमाला (C) वषा रावा (F) ६ वम्मा (F) ७ विण्णक्खा (A) वीणक्खा
(B) ८ मम्मे (B & C) मम्मा (F) ९ लुक्कंता (C) १० विह (C)
११ विम्भन्ती (B & C) १२ विज्जूमाला (A)

६६-६७ । अथाष्टाचरा । विद्युन्माला मात्राः षोडश पादे कर्णाश्चत्वारो लोलन्ते[न्ति] । एवंरूपाणां चतुर्णां पादाणां भर्त्री चत्रिया विद्युद्राजते ॥ भर्त्री धारयित्री चत्रियजातिः, विद्युन्माला विद्युदिव राजते । उदाहरति । उन्नत्ता योधा ढौकमानाः विपचमध्ये प्रविष्टाः । निष्क्रान्ता युधन्तो[माना] धावन्तो निर्भ्रान्ताः कीर्त्तिं प्राप्नुवन्ति ॥ ढौकमाना गच्छन्तः । (८).

६६-६७ । अथाष्टाचरचरणवृत्तस्य प्रस्तारक्रियया षट्पञ्चाशदधिकशतद्वयं भेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं विद्युन्मालानामकं वृत्तं लक्षयति, विज्जिवति । यत्र प[ख]त्ती—चत्रिये प्रस्तारे इत्यर्थः, पूर्वाचार्याणां चत्रिय इति प्रस्तारसंज्ञा, सोला मत्ता — षोडशमात्राकाः चारी — चत्वारः कर्णाः गुरुद्वयात्मका गणाः पाए — पादे लोला — लुटन्ति, एअं रूअं—एवंरूपेण चारी पात्रा — चतुःपादिका विज्जुमाळा — विद्युन्माला णाआराआ — नागराजेनेत्यर्थः भत्ती — भण्यते ॥ षत्ती — चत्रिया जातिरिति कश्चित् । अत्र मात्रा-कयनमणतिप्रयोजनकं पादपूरणार्थमेवेति बोध्यम् । विद्युन्माळा-सुदाहरति, उन्नत्तेति । उन्नत्ता — उन्नत्ताः दुक्कंता — ढौकमानाः परस्परं मिश्रिता इति यावत् विप्यक्त्वा सङ्गो लुक्कंता — विपच-मध्ये लौनाः, णिक्कंता — निष्क्रान्ता विपचान् हवेत्यर्थः, चं[ज]ता — थांतः प्रतिपचसैन्यं प्रतीति भावः धावंता इतस्ततो धावनं कुर्वतः लोहा — योद्धारः णिभ्मंती — निर्भ्रान्तां नितरां चैलोक्यभ्रमण-शीलामिति यावत् किन्ती — कीर्त्तिं पावंता — प्राप्नुवन्ति ॥ केनचिद्वन्दिना श्रीरामचन्द्रमंथामवर्णनपरतयेदं कृतम् । ३५ । (९).

सह गुरु खिरंतरा पमाणिआ' अठक्खरा' । '

पमाणि' दूण किज्जर' खराअ' सो भणिज्जर' । ई८

जहा, णिसुंभ सुंभ खंडिणी' गिरौस मेह मंडिणी' ।

पथंड मुंड' खंडिआ' पसण' होउ' चंडिआ' ।

ई९ ॥ पमाणिआ' ।

११-१७ । अयाष्टाक्षरमनुष्टुप्पद' । विञ्जू इति । विद्युन्माला
घोडप्रमाणा पादे कर्णादमारो जुटंति । एवंरूपादन्तारः पादाः
भवति अचिया नागराज' ॥ अचियजातिरिति चेपित् । एवे
प्रसारे इत्यन्ते । अया, अन्मत्ता घोधाः अन्मतो विपद्मथे
मिलोयाः । मिष्काता घांतो धावंतो मिष्कांत कीर्त्तिं प्राप्नुवति ॥ (G)

१८-१९ । लघुगुरु मिरन्तरो प्रामाणिकाष्टाक्षरा । प्रामाणी
दिगुणीक्रियते नारायः स भण्यते ॥ कघोर[न]कार गुरुः पुनरपि
एवमष्टाक्षराणि देयानि । उदाहरति । मिगुमगुमखण्डिनौ
गिरौमगेहमण्डिनौ । मषण्डमुण्डखण्डिता मषथा भव[तु]
खण्डिका ॥ (C)

१८-१९ । अयाष्टाक्षरचरणवृत्तस्य षडङ्गीतितमं भेदं प्रमा-

१८-१९ । १ पमाणि (A B & C) २ अयु अयरा (A), अय अयरा (B & C), अयरा (F) ३ प्रामाणि (A) अचिया (C) ४ किज्जर (F & F)
५ अराज (A) अराज (E & F) ६ भणिज्जर (F) ७ अयणी (B & C)
८ अयणी (B & C) ९ अय अय (A) १० अयि (A) ११ अयि (A)
११ होउ (A), होउ (B & C) १२ अयि (A), अयि (B) १३ प्रमाणिआ (A), अचिया (C)

हार गंध^१ वंधुरेण^२ दिष्ट^३ अष्ट^४ अक्खरेण ।

वारहाइ मत्त जाण मल्लिआ^५ सुद्धं^६ माण^७ ॥७०॥

जहा, जेण जिणु^८ खत्ति वंस रिद्धि^९ मुद्धि^{१०} केसि कंस ।

वाण पाणि कट्टिएउ सोइ^{११} तुह्य^{१२} सुम्भ^{१३} देउ ॥

७१ ॥ मल्लिका ।

णिकानामकं वृत्तं लक्षयति, लक्ष इति । लक्ष गुरु णिरंतरा —
लघुगुरुनिरंतराणि अष्टपहरा — अष्टावचराणि यत्र प्रतिचरणं
पतंतौति शेषः सा पमाणिआ — प्रमाणिका तत्प्रमाणिकानामकं वृत्त-
मित्यर्थः । लक्ष गुरु णिरंतरेत्यनेन प्रथमसेको लघुमादनन्तरं गुरुः
पुनर्लघुः पुनर्गुरुरेवंप्रकारेणाष्टावचराणि कर्तव्यानीति सूच्यते ।
प्रसंगाच्चात्राचनानामकं षोडशाक्षरचरणं वृत्तं लक्षयति, पमाणीति ।
पमाणि — प्रमाणी प्रमाणिकेत्यर्थः, नामैकदेशादपि सत्येत्यादौ
नामप्रतीतिः, दूण — द्विगुणा लघुगुरुनिरंतरषोडशाक्षरेति यावत्
किञ्जिए — क्रियते यदेति शेषः, सो — सः णराउ — नाराचः
भणिज्जए — भण्यते ॥ ३६ । प्रमाणिकासुदाहरति, णिसुंभेति ।
णि[नि]शुंभशुंभखंडिनी गिरौम[ग]गेहमंडिनी महादेवगृहं
भूषयित्रीत्यर्थः । पअंड मुंड खंडिआ — प्रचण्डमुण्डखंडिही[नी]

७०—७१ । १ वंध (A). २ गंधण (A). ३ दिष्ट (B), जुष्ट (C). ४ अष्ट (B & C). ५ मल्लिका (E & F). ६ सुद्धं (C), सुद्धं (E). ७ माण (E). ८ जिणु (A), जिणि (B), जिण (C), जिणू (E). ९ रिद्ध (A), रिद्धि (B & C). १० मुद्ध (A), मुद्धि (B & C). ११ सोइ (E & F). १२ तुह्य (C), तुह्य (F). १३ सुम्भ (B & C), सुम्भ (E), सुम्भ (F).

पक्षस्य होउ चण्डिका—प्रसन्ना भवतु चण्डिका ॥ प्रमाणिका
निवृत्ता । ३० । (E)

६८ ६८ । लङ्ग इति । लघुगुरुनिरतरा प्रमाणिका चष्टाचरा ।
प्रमाणिका दिगुणा क्रियता नाराचक स भण्यतां ॥ यथा ।
निगुमगुमखडिनी गिरीशमेहमडिनी । प्रचडमुडसडिता प्रसन्ना
भवतु चण्डिका ॥ (G)

७०-७१ । हारगन्धवन्धुरेण युष्टाष्टाचरेण । दादग्रभावा
जानीहि मल्लिकामुच्छन्द आनय ॥ बन्धुरन्धूतानतमित्यमर ।
हारेण गुरुणा उद्यत गन्धेन लघुनामतम् अष्टाचरेण पार्वेन ।
उदाहरति । येन जिता चवियवगारिष्टि मुष्टि-केचि कदा ।
वाणस्य पाणस्य हत्ता स युष्ठाक शुभ ददातु ॥ वाणस्यासुरस्य,
हत्ताम्बुधा । (C)

७०-७१ । अष्टाष्टाचरचरणवृत्तस्य दि[एक]सप्तत्यधिकमततम
भेद मल्लिकानामक वृत्त लचयति, हारेति । हार गन्ध बहुरेण
—हारो गुरु गन्धो लघुसम्भावा बहुरेण—मनोहरेण दिष्ट अष्ट
अक्षरेण—दृष्टाष्टाचरेण दृष्टान्दृष्टादचराणि यत्र तादृमेनत्यर्थं
चरणेनेति श्रेय । वारहाद—दादग्रैव भावा यत्र वाण—ज्ञायते,
तत् मल्लिकामुच्छन्द मल्लिका ल्य सुन्दर वृत्तमित्यर्थं भाण
[जाण]—भाणय ॥ प्रमाणिकामल्लिकयोश्चैतावानेव भेद यत्रमाणि-
काया लघुगुरुक्रमेणाचराणि चरणे दीयन्ते मल्लिकाया गुरुलघु
क्रमेणेति बोध्यम् । ३८ । मल्लिकामुदाहरति । शेष—येन जिण
—जित सन्ति यत्र—चवियवग परगुरामरूपेणेत्यर्थं, रिडि

तरलणत्रणि तुंगो पढम रस सुरंगो^१ ।

गागण^२ जुअल^३ वडो गुरु जुअल^३ पसिडो ॥ ७२ ॥

जहा, कमल^४ भमर^५ जीवो सअल^६ भुवण^७ दीवो^८ ।

दलिअ^९ तिमिर डिंवी^{१०} उअइ^{११} तरणि विंवी ॥

७३ ॥ तुंग^{१२} ।

मुठ्ठि केसि कंस—रिष्टिकः मुष्टिकः केगौ कंगः येन जित इति पूर्वणान्वयः । वाण पाणि—वाणासुरपाणयः सहस्रवाहव इत्यर्थः [जिण]—येन कट्टिण्ड—कर्त्तिताः, सोड—सोऽयं तुङ्ग—युष्मभ्यं सुख—सुखं देउ—ददातु ॥ मल्लिका निवृत्ता । ३८ । (E).

७०-७१ । हारेति । हारगंधवंधुरेण दृष्टाष्टाचरेण । दादग्रेव मात्रा जानीत मल्लिकासुच्छंदः मानय ॥ हारो गुरुः गंधो लघुः । यथा, येन जितः क्षत्रवंशो रिष्टिमुष्टिकेगिकंसाः । वाण-पाणिकर्त्तकः सोऽयं युष्माकं सुखं ददातु ॥ (G).

७२-७३ । तरलनयने तुङ्गः प्रथमं रससुरङ्गं । नगणयुगलवद्धं गुरुयुगलप्रसिद्धम् ॥ प्रथमतो रसैर्लघुभिः सुरङ्गमुत्थाप्यं, कियन्तो लघव इत्याकांक्षायामुक्तं नगणयुगलेति, ततो गुरुयुगलेन प्रसिद्धो-भवतीत्यर्थः । उदाहरति । कमलभमरजीवः सकलभुवनदीपः ।

७२-७३ । १ गण सुरंगो (A & B), रस सुरंगो (E). २ यण (A & C).

३ जुगल (B), युवल (E & F). ४ कमण (F). ५ भमल (E & F). ६ सकल (A).

७ सुषण (B & C). ८ दीवो (F). ९ तरिण (A, B & C).

१० डिंवी (A & E). ११ जणइ (F). १२ तुङ्ग (B & C).

पमष होउ चण्डिका—प्रमषा भवतु चण्डिका ॥ प्रमाणिका
निवृत्ता । ३० । (E)

६८ ६९ । लङ्ग इति । लघुगुरुनिरतरा प्रमाणिका अष्टाचरा ।
प्रमाणिका द्विगुणा क्रियता माराचक स भण्यता ॥ यथा ।
निगुभगुभखडिनी निरीगगेहमडिनी । प्रचडमुडखडिता प्रमषा
भ[व]तु चडिका ॥ (G)

७०-७१ । हारगन्धवन्धुरेण युष्टाष्टाचरेण । द्वाद[श]भावा
जानौहि मल्लिकासुष्कन्द आनय ॥ बन्धुरन्तूयतानतमित्यमर ।
हारेण गुरुणा उद्यत गन्धेन लघुनानतम् अष्टाचरेण पादेन ।
उदाहरति । येन जिता चचियवशारिष्टि मुष्टि केन्नि कषा ।
वाणस्य पाणय कृत्ता स युष्माक शुभ ददातु ॥ वाणस्याचुरस्य,
कृत्ताम्बिका । (O)

७०-७१ । अष्टाष्टाचरचरणवृत्तस्य द्वि[एक]मप्रत्यधिकप्रतप्तम
भेद मल्लिकानामक वृत्त लवयति, हारेति । हार गन्ध बधुरेण
—हारो गुरु गन्धो लघुस्ताभ्या बधुरेण—मनोहरेण दिङ् अङ्
अवतरेण—दृष्टाष्टाचरेण दृष्टान्दष्टावचराणि यत्र तादृगेनेत्यर्थ
चरणेभेति शेष । वारहाह—द्वादशैव भावा यत्र जाण—जायते
तत् मल्लिकासुष्कन्द मल्लिका]स्य सुन्दर वृत्तमित्यर्थ भाण-
[जाण]—भाणय ॥ प्रमाणिकामल्लिकयोश्चैतावानेव भेद यत्रमाणि-
काया लघुगुरुक्रमेणाचराणि चरणे दीयते मल्लिकायां गुरुलघु-
क्रमेणेति बोध्यम् । ३८ । मल्लिकामुदाहरति । अेष—येन जिज्ञू-
—जित क्षति बध—चचियवश परगुरामरूपेभ्येत्यर्थ, रिङि

पढम गण विष्णुओ विहु तह^१ णरेंदओ^२ ।

गुरु सहिअ अंतिणा^३ कमल इम^४ भंतिणा ॥७४॥

जहा, स जअइ^५ जणहणा^६ असुर^७कुल मइणा ।

गरुड^८वर वाहणा^९ वलि भुअण^{१०} चाहणा^{११} ॥

७५ ॥ कमल ।

७४-७५ । पढम[प्रथम]गणो विप्रकः द्वितीयस्तथा नरेन्द्रः ।
गुरुसहितान्तेन कमलमेवंप्रकारेण ॥ नरेन्द्रो जगणः, भवन्ति-
[भक्ति]-शब्दः प्रकारवचनः । उदाहरति । स जयति जनार्दनः
असुरकुलमर्दनः । गरुडवरवाहनः वलिभुवनयाचकः ॥ (C).

७४-७५ । अथाष्टाक्षरचरणवृत्तस्य षष्ठवर्तितमं भेदं कमल-
नामकं वृत्तं लक्षयति, पढमेति । अह — यत्र विष्णुओ — विप्रकः
चतुर्लक्षात्मको गण इति यावत् पढम — प्रथमः गणः, गुरु सहिअ
अंतिणा — गुरुसहितांतः यस्यांते गुरुरेतादृश इत्यर्थः णरेंदओ —
नरेन्द्रः मध्यगुरुर्जगण इति यावत् विज्ज — द्वितीयः गण इ[ति]
पूर्वेणान्वयः, एम भंतिणा — एवंप्रकारेण कमलनामकं वृत्तं भवती-
त्यर्थः ॥ यदा अवहट्टभाषायां लिंगविभक्तिवचनव्यत्यासे दोषा-
भावात् गुरु सहिअ अंतिणा — गुरुसहितांतम् इति वृत्तविशेषणं

७४-७५ । १ अह (E). २ णरेंदओ (E & F). ३ अंतिणा (A), अंतिणा (C), अंतिण (F). ४ इम (A & F), ए (E). ५ विज्ज (A). ६ जणकुषा (C). ७ असुर (E). ८ गरुड (B), गुड (C). ९ वाहया (B). १० भुवण (F). ११ चाहया (B).

तापिततिमिरडिम्ब * * * कमलविकाशे भ्रमरस्य हर्षो भवतीति
भ्रमरजीवत्वमुक्तम् । (C)

७२-७३ । यथाद्याचरचरणवृत्तस्य चतुषष्टितम भेद तुग-
नामक वृत्त ज्ञवयति, तरलेति । पठम — प्रथममादाविति यावत्
रम सु[सु]रगो—रमैल्लंघुभि सु[सु]रगो—सुन्दर इत्यर्थ, कियद्वि-
ल्लंघुभिरित्यपेक्षाया हेतुगर्भविशेषणमाह, एगणेति । एगण
द्यु[जु]वत्त वद्धो—नग[ण]द्युगलवद्ध नगणस्त्रिलघ्वात्मको गण अते
इति शेष गुरु द्यु[जु]वत्त वत्त पमिद्धो—गुरुद्युगलप्रमिद्ध गुरुदय
प्रमिद्ध नगणदयाते यवैतादृशमित्यर्थ तरलणश्चपि—हे तरलनयने
स तुगो—तुग तत्तुगाख्य वृत्तमित्यर्थ ॥ नगणद्वयानतर गुरुदय
यव प्रतिचरण पतति तत्तुगनामक वृत्तमिति फलितार्थ । अथ
पठम रम सु[सु]रगो इति पद पद्यपूरणार्थमेवेति बोध्यम् । ४० ।
तुगमुदाहरति, कमलेति । कमल भ्रमर जीवो—कमलभ्रमरजीव
कमलात् पातिनो ये भ्रमरास्तेषा वधनमोचनाञ्जीवदातेत्यर्थ
सञ्ज्ञा भुञ्ज[व]ण दीपो—सकलभुवनदीप प्रकाश[क]त्वादिति
भाव । दक्षिण तिमिर डिभो—दक्षिततिमिरोपपन्न, डिभस्यपन्न
प्रोक्त इति देशीकोषः, एतादृशस्तरणिविम्ब सूर्यविम्ब वचर—
उदेति ॥ तुगो निवृत्त । ४१ । (E)

७२-७३ । तरेति । तरलनयने तुग प्रथमरमसुरग । नगण-
द्युगलवद्धो गुरुद्युगलप्रमिद्ध ॥ रम इदगार । यथा । कमल-
भ्रमरजीव सकलभुवनदीप । दक्षिततिमिरडिभो जयति तरणि-
विम्ब ॥ (G)

जहा,

मुंडमाला गला^१ कंठिआ^२ लाअराआ भुआ संठिआ^३ ।
वघ्घहाला^४ किआ वासणा चंडिआ पाउ सिंहासणा^५ ॥
७७ ॥ महालक्ष्मी^६ ।

मास अद्वेण—मासार्द्धेन मासार्द्धपरिमिताभिः पञ्चदशभि-
मात्राभिरित्यर्थः दिट्ठ—दृष्टा उपलक्षिता इति यावत् ते
एतादृशाः तिलिआ—त्रयः जोहा गणा—योद्धृगणा मध्यलघु-
रगणा इति यावत् यत्र पाअ—पादे द्विअं—स्थिताः, तां
महालक्ष्मीं—महालक्ष्मीं जाण—जानीहीति ॥ अत्र मात्रा-
कथनं श्लोकपूरणार्थमेव । रगणत्रयरचितचरणा महालक्ष्मीरिति
तु निष्कृष्टार्थः । ४३ । (E).

७६ । अथ नवाक्षरं त्रिष्टुप्[वृहती] । दिट्ठेति । दृष्टा योद्धृ-
गणाम्बयो नागराजेन ये वर्णिताः । मासार्द्धेन पादस्थितां जानीहि
सुग्घे महालक्ष्मीं छंदः ॥ मासेति पञ्चदशमात्रपदां । योद्धा
रगणः । (G).

७७ । [उदाहरति] मुण्डमाला गले कण्डिका नागराजो-
भुजासंस्थितः । व्याघ्रचर्मकृतं वासः चण्डिका पातु सिंहासना ॥
कण्डिका ग्रैवेयकम् । (C).

७७ । महालक्ष्मीमुदाहरति, मुण्डेति । मुण्डमाला गला

७७। १ गले (A), dropt in (F). २ कण्डिका (C). ३ सखिआ (C).
४ वघ्घहाला (A), वमच्छहा (B & C). ५ सिंहासणा (B & C). ६ महा-
लक्ष्मी (A).

दिदु जीहा गणा तिणिआ णाअराएण^१ जा विणिआ^२
मास अहेण पाअ द्विअं^३ जाण^४ मुहे^५ महालच्छिअं^६ ॥ ७६

वाच्यम् । ४१ । कमलमुदाहरति, चेति । [असुर]र कुल मद्द
— दैत्यवधमर्हन् गरुड वर वाहणा — गरुड वर श्रेष्ठं वाह
यस्य तादृश इत्यर्थं बलि भुवन वाहणा — बलिभुवन बलिराध
जिह्वुरित्यर्थं स जण्डणा — जनार्दन जण्ड जयति ॥ कमल
निवृत्तम् । ४२ । (E).

७४-७५ । पठेति । प्रथमो गणो विप्रो द्वितीयस्तथा नरेन्द्र
गुरुमहितमतेन कमल कृद एम[व]मेव भक्तिना[म्ना] इति रच-
नया ॥ विप्रस्तुलंघु नरेन्द्रो जगण । यया । स जयति जनार्दन
असुरकुलमर्हन् । गरुडवरवाहनो बलिभुवनजिह्वु ॥ (G)

७६ । अथ नवाचरम् । दृष्टा योधगणास्तथ नागराजेन [ये
वर्णिता । मासार्हन् पादस्त्रिता जानीहि मुग्धे महालक्ष्मी[रि]-
यम् ॥ योधो मथ्यलघु पञ्चकल ५।५, मासार्ह पञ्चदश
तेन पञ्चदशकल पादो लभ्यते । (C)

७६ । अथ प्रक्षारकियया नवाचरस्य द्वादशाधिक पञ्चम
भेदा भवन्ति, तवाष्ट[सप्त]चत्वारिणाधिकशततम भेद महालक्ष्मी-
नामक वृत्त लक्षयति, दिद्वेति । जा — ये रगणा णाअराएण —
नागराजेन पिगलेनेति यावत् विणिआ — विज्ञाता वर्णिता वा,

७६ । १ नागराएण (F) २ विणिआ (F) ३ पाअ च्छिअं (B & C)
४ जाणु (F) ५ अ (C) ६ महालक्ष्मि (E) महालक्ष्मि (F)

जहा,

मुंडमाला गला^१ कंठिआ^२ णाअराआ भुआ संठिआ^३ ।
वघ्घछाला^४ किआ वासणा चंडिआ पाउ सिंहासणा^५ ॥

७७ ॥ महालक्ष्मी^६ ।

मास अद्वेण—मासार्द्धेन मासार्द्धपरिमिताभिः पञ्चदशभि-
मात्राभिरित्यर्थः दिट्ठ—दृष्टा उपलक्षिता इति यावत् ते
एतादृशाः तिलिआ—त्रयः जोहा गणा—योद्धृगणा मध्यलघु-
रगणा इति यावत् यत्र पाअ—पादे द्विअं—स्थिताः, तां
महालक्ष्मिं—महालक्ष्मीं जाण—जानीहीति ॥ अत्र मात्रा-
कथनं श्लोकपूरणार्थमेव । रगणत्रयरचितचरणा महालक्ष्मीरिति
तु निष्कृत्यार्थः । ४३ । (E).

७६ । अथ नवाचरं त्रिष्टुप्[वृहती] । दिट्ठेति । दृष्टा योद्धृ-
गणास्त्रयो नागराजेन ये वर्णिताः । मासार्द्धेन पादस्थितां जानीहि
सुग्घे महालक्ष्मीं वंदः ॥ मासेति पञ्चदशमात्रपदां । योद्धा
रगणः । (G).

७७ । [उदाहरति] मुण्डमाला गले कण्डिका नागराजो-
भुजासंस्थितः । व्याघ्रचर्मकृतं वासः चण्डिका पातु सिंहासना ॥
कण्डिका शैवेयकम् । (C).

७७ । महालक्ष्मीमुदाहरति, मुण्डेति । मुण्डमाला गला

७७ । १ गले (A), dropt in (F). २ कण्डिका (C). ३ सखिआ (C).
४ वघ्घछाआ (A), वगच्छा (B & C). ५ सींहासणा (B & C). ६ महा-
लक्ष्मी (A).

दिश्वर कणो सथ्यं पथ पथ' मत्ता गणं ।

सर मुणि मत्ता सदिश्वं सदि मरगिका' कदिश्वं । ७८

कठिषा — मुण्डमानेव गणकठिका कटभूवेति यावत् यथा
सादृश्यात् सठिषा याचराया भु या) — सद्धिगनागराजमुत्रा
प्राहते पूर्वनिपातानियमादपे वर्तमानस्यापि सठिषा इत्यत्र पूर्व
निपात । वप्पडाका किषा यामणा — व्याघ्रचर्महतवमना विहा-
मणा — मिहाचूडा चठिषा — चठिका पाठ — पातु ॥ मवा-
चकोर्निवृत्ता । ४४ । (४)

७७ । यथा । मुण्डमाना गले कठिका नागराजमुत्रयो सद्धिता ।
व्याघ्रहत्तिहतवमना चठिका पातु मिहामना ॥ (७)

७८ । दिश्वरकर्णं भगण पादे मवमाचागणन । सरमुनि
माचाकथा प्रिय मवे मारगिका कपिता ॥ दिश्वरयतुर्भेषु, कर्णो
दिगुरु, माचा वर्ण, तेन मव वर्णा लभ्यन्ते । इरा पथ मुनय
मत्र, मिधिता दादय माचा लब्धा । (८)

७९ । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुष्टयारिण्यष्टाधिक-
दिश्वरतम [२०८] भेद चारगिकानामक वृत्त लवयति, दिश्व-
रवेति । सदि — इ मयि पथ पथ — पदे पदे दिश्वर कणो
वचण — दिश्वरकर्णभगणै, दिश्वरयतुर्भेषात्मको गण, कर्णो
गुरुदयात्मको गण, भगणोऽतगुरुगणसौरित्यर्थ, मत्ता गणण —
माचाग[ण]न यत्र क्रियत इति शेष, सर मुणि मत्ता सदिश्व —

जहा,

हरिण सरिस्ता^१ रात्रणा कसल सरिस्ता^२ वत्रणा ।

जुअजण^३ चित्ता हरिणी^४ पिअ सहि दिठ्ठा^५ तरुणी ॥

७६ ॥ सारंगिका ।

शरमुनिमात्रासहिता, शराः पंच, मुनयः सप्त, तथाच प्रतिचरणं
द्वादशमात्रायुक्तेत्यर्थः, सा सरगिका — सारंगिका कश्चिन्नं—
कथिता ॥ वचनलिङ्गव्यत्यासस्तु ग्राह्यते न दोषायेति पूर्वमेवोक्तम् ।
क्रियतीनां मात्राणां गणनं विधेयमित्यत्र हेतुगर्भं श[म]र मुणौति
वृत्तविशेषणम् । केचित्तु द्वित्रवर कर्णो — द्विजवरकर्णौ सन्नपं—
सगणः एवंप्रकारेण यचेति शेषः सत्ता गणणं — मात्रागणनं क्रियत-
इति शेषः, कियंत्यो मात्रा गणनीया इत्यपेक्षायामाह, सरेति,
सर मुणि सत्ता — शरमुनिमात्राः, शराः पंच मुनयः सप्त
मिलित्वा द्वादशेत्यर्थः लक्षिन्नं — लभ्यंते यत्र, सा सद्धि — हे सद्धि
सारंगिका कश्चिन्नं — कथ्यतामिति योजनिकामाहुः । अत्र वर्णवृत्ते
मात्राकथनं पादपूरणार्थमेव । द्विजवरकर्णसगणरचितचरणा सारं-
गिकेति निष्कृत्योऽर्थः । ४५ । (E).

७८ । द्विअ इति । द्विजवरः कर्णः सगणः पदे पदे मात्रा-
गणना । शरमुनिमात्रासहिता सद्धि सारंगिका कथिता ॥ शराः
पंच, मुनयः सप्त । (G).

कुन्तीपुत्ता' जुश्च सद्दिश्यं तीर्ण' विष्णो भुश्च' कद्दिश्यं ।
 श्रुते क्षारो जह' जगिश्यं तं पादुत्ता फणि भगिश्यं' ॥ ८० ॥

७८ । उदाहरति । हरिणमदुग्मनयना कमलमदुग्मवदना
 युवजनचित्तहरिणो प्रियमसि दृष्टा तरुणो ॥ युवतो वा
 क्षणीत्यर्थः । (८)

७९ । मारगिकामुदाहरति । हरिणमदुग्मनयना कमल
 मदुग्मवदना । युवजनचित्तहरिणो तरुणो हे प्रियमसि दृष्टा
 कस्यादिकस्या काचिद्विजगद्यस्या प्रति वचनमिदम् । मारगि
 निवृत्ता । ४१ । (१)

८० । यथा । हरिणमदुग्मनयना कमलमदुग्मवदना । युवजन
 चित्तहरिणो प्रियमसि दृष्टा तरुणो ॥ (३)

८० । कुन्तीपुत्र कर्णे गुरुयुगल, तदुगलेन गुरुचतुष्क तत
 यतुसंपुनतो गुरुर्येव तत् पाविष्यत्यन्ध ॥ (८)

८० । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तश्लोकद्वारिणोत्तरदिशततम्
 भेद पवित्रानामक वृत्त लक्षयति, कुन्तीपुत्रेति । जह — यत्र प्रथम
 कुन्तीपुत्ता जुश्च सद्दिश्यं — कुन्तीपुत्रयुगलस्य प्राप्तमिति यावत् कुन्ती
 पुत्रस्य कर्णस्य गुरुदयात्मकगण्येति यावत् युग गुरुचतुष्टयमित्यर्थः ।
 तीर्ण — तृतीये स्थाने कर्णदयानन्तरमित्यर्थः विष्णो — विप्रयतु-
 र्मध्यात्मको गण भुव निश्चित कद्दिश्यं — कथित । श्रुते विप्राते

जहा,

फुल्ला णीवा^१ भम भमरा दिट्ठा^२ मेघा जल समला^३ ।
 णच्चे विज्जू^४ पिअ^५ सहिआ आवे कंता कहुर^६ कहिआ^७ ॥
 ८१ ॥ पाइत्ता^८ ।

हारः एकगुर्वात्मको गणः जणिअं—जनितः स्थापित इति
 यावत्, तं—तां फणि भणिअं—फणिभणितां पाइत्ता—पवित्रां
 विद्धीति शेषः ॥ गुरुचतुष्टयोत्तरचतुर्लघुकानंतरस्थापितैकगुरुरचित-
 चरणा पवित्रेति तु निष्कृष्टार्थः । ४७ । (E).

८० । कुंतीति । कुंतीपुत्रयुगलहिता तृतीयो विप्रो ध्रुवं
 कथितः । अंते हारो यत्र जनितः सा पवित्रा फणिभणिता ॥
 गुरुलघुचतुष्टयं गुरुश्चेत्यर्थः । (G).

८१ । उदाहरति । फुल्ला नौपा भ्रमद्भमरा दृश्यन्ते मेघाः
 जलश्यामलाः । नृत्यति विद्युत् प्रियसखि आयास्यति कान्तः
 कदा ॥ (C).

८१ । पाइत्ता[पवित्रा]मुदाहरति, फुल्लेति । भम भमरा—
 भ्रमद्भमराः भ्रमंतः भमरा येषु तादृशा इत्यर्थः णीवा—नौपाः कदंवा
 इति यावत् फुल्लाः पुष्पिताः, जल समला—जलश्यामलाः मेघा—
 मेघाः दिट्ठा—[दृष्टाः] । विज्जू—विद्युत् णच्चे—नृत्यति, अतः हे

८१ । १ णीपा (E). २ दिट्ठा (B & C). ३ समरा (A & B). ४ विज्जू (B), विज्ज (C). ५ पिअ (C). ६ सखि (B & C). ७ सहिआ (F).
 ८ पाइत्ता (C).

सरस' गण रमणिश्चा दिक्षवर' जुञ्च' पलिश्चा' ।
गुरु धरिश्च पद् पञ्चो दह कलश्च कमलञ्चो' ॥ ८२ ॥

पिञ्च सहिश्च — हे प्रियमखिजे कता — कात कहिश्च — कदा
आवे — आयास्यति तत्त्वमेवेति श्रेष्ठ कञ्च — कथय ॥ ८२ प
प्रोषितभट्टकाया काञ्चिन्निप्रवयका प्रति वचनम् । पवित्रा
निवृत्ता । ४८ । (E)

८२ । यथा । कुञ्चा मीषा [भ्रमद्]भमरा दृष्टा मेघा
जल समला — जलशामला । नृद्यति विद्युत् प्रियमखि आया
स्यति कात कदा कथ्यताम् ॥ (G)

८२ । सरसगणरमणीया प्रकटितदिशगणदया । मरुहगण
प्रतिपाद दशकला कमला ॥ सरसैरुफमण्यै रमणीया, के ते
गणा इत्यत एक दिशगणदय मरुह्युक्त मिलित्वा दश कला भवन्ति ।
अथवा रमाना लघूना गण समूहस्यैव [सह वर्त्तमाना] सरसगणा
वा चामौ रमणीया चेति । (C)

८२ । अथ नवाक्षरचरस्य हतस्य षट्पञ्चाशदधिकदिशत-
तम भेद कमलानामक हत लघयति, मरसेति । गण सरस —
गणश्रेष्ठ रमणिश्च — रमणीय दिक्षवर जुञ्च — दिक्षवरयुग दिक्ष-
वरयतुर्लघ्यात्मको गणस्य युगल तथा चाष्टौ लघूनिति परमार्थ

जहा, चल^१ कमल^२ णअणिआ^३ खलिअ^४ यण वसणआ^५ ।

हसइ पर णिअलिआ^६ असइ^७ धुअ^८ बहुलिआ ॥

८३ ॥ कमला ।

पलिआ — दत्ता । गुरुरेकः प[इ] पओ — प्रतिपादं यत्र धरिअ —
धृतः ध्रियते वा दह कलअ — दशकलाकं तत् कमलओ — कमलकं
तत्कमलनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र चान्वयान्यथानुपपत्त्या कृतस्य
गण सरस पूरितस्य निपातस्य दोषापहानं नागङ्गनौयमव[ह]ट-
भाषायां तस्य नियमाभावात् । सरस-गण रमणिआ इति च
पदद्वयं पद्यपूरणार्थमेवेति द्रष्टव्यम् । ४८ । (E).

८२ । सरेति । सरसगणरमणीयं द्विजवरयुगपतितं । द्विज-
वरस्यतुर्लघुः । गुरुर्धृतः प्रतिपदं दशकलाकं कमलम् ॥ (G).

८३ । उदाहरति । चलितचपलनयना स्वलितस्तनवसना ।
हसति परनिकटे असती ध्रुवं वधूटी ॥ खल्पा वधूर्व्व[धू]टी
स्यात् । (C).

८३ । कमलामुदाहरति, चलेति । स्पष्टार्थम्यद्यम् । ५० । (E).

८३ । यथा । चलकमलनयनिका स्वलितस्तनवसना । हसति
परनिर्मला लसति ध्रुवं वधूका ॥ (G).

८२ । १ Dropt in (B). २ चवल (A), चपल (C). ३ णअणया (A).
४ खलइ (A, B & C). ५ वसणिआ (B & C). ६ णिअलिआ (A), णिआ
(B), इअणिआ (C). ७ लसइ (F). ८ ध्रुव (E).

जहा,

चलइ चल वित्त^१ एसो एसइ तरुणत्त^२ बेसो ।

सुपुरुस^३ गुणेण वड्ढा^४ थिर रहइ कित्ति^५ सुद्धा ॥

८५ ॥ विंव^६ ।

भिन्नं भिन्नं योजनीयं । परे तु गुणि सहाश्रो — हे गुणिनः सहाय-
द्वयार्थं कृत्वा सखिसंबोधनपरमेतत्पदमिति वदन्ति । (E).

८४ । रअ इति । रचयति फणी विंवः एष गुरुयुगलसर्वशेषः ।
शिरसि द्विजो मध्ये राजा गुणय गुणिनां सहायः ॥ द्विजश्चतु-
र्लघुः, राजा जगणः । (G).

८५ । उदाहरति । चलत्येव वित्तमेतत् नश्यति तरुणत्वशेषः ।
सुपुरुषगुणेन वड्ढा स्थिरा तिष्ठति कीर्त्तिः शुद्धा ॥ (C).

८५ । विंवमुदाहरति, चलइति । एसो — एतत् चल — चल-
माशुगत्वरमिति यावत् वित्त — वित्तं द्रव्यं चलइ — चलति
नश्यतीत्यर्थः, तरुणत्त बेसो — तरुणत्वशेषस्तारुण्यावस्थेति यावत्
एस[इ] — नश्यति । सुपुरिस गुणेण वड्ढा — सुपुरुषगुणेन वड्ढा
शुद्धा स्वच्छा कित्ति — कीर्त्तिः थिर — स्थिरा रहइ — तिष्ठति ॥
तस्मात्सर्वमनित्यं मत्वा गुणानां लंबे पुरुषैरासमुद्रांतव्यापिनी
कीर्त्तिर्भवति इति कस्य[चित्] परमाप्तस्य किञ्चिन्मित्रं प्रत्युपदेशः ।
विंवं निवृत्तम् । ५२ । (E).

८५ । १ चल वित्त (A), चलि वित्त (F). २ तरुणत्त (F). ३ सुपुरिस
(E & F). ४ वड्ढा (A). ५ कीर्त्ति (B). ६ विंवा (B & C).

जसु आद् हत्य^१ विआण^२ तह^३ वे पओहर जाण ।
पभण्दे^४ णाअ^५ णरेद^६ एम^७ माणु^८ तोमर छंद ॥ ८६ ॥

८५ । यथा । चलति चलच्चित्त एव नम्रति तरुणवेष ।
सुपुरुषगुणेन वद्धा स्थिरा तिष्ठति कीर्त्तिं श्रद्धा ॥ (G)

८६ । यस्यादौ हस्तो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ (ज्ञातौ) ।
प्रभणति नागनरेन्द्र एतत् जानीहि तोमरच्छन्द ॥ हस्तोऽन्त
गुरुचतुष्कल । (C)

८६ । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुष्पद्युत्तरत्रिंशत्तम भेद
तोमरनामक वृत्त लक्षयति, जस्त्रिति । जसु(सु) — यच (आद्) —
आदौ हत्य — हस्तं गुर्वित सगण इति यावत् विआण — विज्ञात
विज्ञायते वा, तह — ततस्तथा वा भे पओहर — दौ पयोधरौ
मध्यगुरुकौ जगणावित्यर्थं जाण — ज्ञायेते ज्ञातौ वा तत् तोमर
छंद — तोमरनामक वृत्त माणु — मानय, एम — एव णाउ णरेद —
[नाग]नरेन्द्र पिंगल पभण्दे — प्रभणति ॥ यच प्रथम सगणस्य
दमतर च जगणद्वय प्रतिचरण पतिति तत्तोमरनामक वृत्तमि-
त्यर्थः । ५३ । (E)

८६ । जस्त्रिति । यस्यादौ हस्तो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ
ज्ञातौ । प्रभणति नागनरेन्द्र एव मानय तोमर छंद ॥ हस्त
सगण, पयोधरौ जगण । (G)

८६ । १ जसु चर वच (A) जसु चर वच (E) २ वेचाच (E) ३ तह
(A) ४ णाअ (E & F) ५ णरेद (C) ६ ह to be read as short
v do छोड p 7 ७ जाच (A & B) जाच (C)

जहा,

वलि^१ चूअ कोइल साव महु^२मास पंचम गाव ।

मण मझ्झ^३ वम्मह^४ ताव ए हु कंत अज्जवि आव ॥

८७ ॥ तोमर ।

८७ । चलति चूते कोकिलशावो मधुमासे पञ्चमं गायति ।
मनोमध्मे मन्मथतापः न हि कान्तोऽद्याप्यायाति ॥ (C).

८७ । तोमरमुदाहरति, चलीति । कोइल साव — कोकिल-
शावकाः चूअ — चूते सहकारवृत्ते चलि — गत्वा मज्झमास —
मधुमासे वसंतसमये पंचम — पंचमं स्वरभेदं गाव — गायंति ।
अत इति शेषः मझ्झ — मम मण^१ — मनः वम्मह — मन्मथः
ताव — तापयति, अज्जवि — अद्यापि कंत — कांतः ए हु —
न खलु आव — आगतः ॥ एतादृशेऽपि कांतो नाचातोऽतः
किमाचरणीयं मया तत्त्वमेवादिशेति गूढाभिप्रायायाः कल्या-
ञ्चित् प्रोषितभर्तृकायाः प्रियसखीं प्रति वाक्यमिदम् । तोमरं
निवृत्तम् । ५४ । (E).

८७ । यथा । गत्वा चूते, कोकिलशावो मधुमासे पंचमं
गायति । मनो मन्मथस्तापयति न खलु कांतोऽद्याप्या-
यातः ॥ (G).

णाश्वाराश्चा जंपे सारा ए चारी कणा अंते हाराए ।
अद्वाराहा' मत्ता पाश्चाए' रुशामाला' छंदा' जंपीए' ।

८८ ।

८८ । नागराजो जल्पति सारमेतत् चत्वार' कर्षा अंते
हार' । अष्टादश माचा यत्पादे रूपमासीच्छन्दो जल्प-
ताम् ॥ (C)

८८ । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथम भेद रूपमाला-
नामक वृत्त सवयति, णाश्वाराश्चा इति । चारी कणा — चत्वार'
कर्षां गुरुदयात्मका गणा इति यावत् अंते — कर्षं चतुष्टयाते
हाराए — हार' गुरुरित्यर्थं । एवमकारेण पाश्चाए — पादे
अद्वाराहा — अष्टादश मत्ता — माचा एव भवतीति जेप', ए-
एतत् सारा — सारमत्युत्कृष्टमिति यावत् रुशामाला कदा-
रूपमालाच्छन्द जपाए — जल्प्यते कथ्यत इति यावत्, इति णाश्व-
राश्चा — नागराज पिगल जंपे — जल्पति ॥ अथ सारपद माचा
ज्ञापकस्य चरण पद्यपूरणार्थमेव वर्णवृत्तेषु माचाकथनानुपयो-
गादिति वाच्यम् । ५५ । (E)

८८ णाश्चा इति । नागराजो जल्पति सारमेतत् चत्वार' कर्षा
अंते हार' । अष्टादश माचा पादे रूपमालाच्छन्दो जल्प्यते ॥ (G)

८८ । १ अद्वाराहा (A) अद्वाराहा (B & C) १ जा पाए (B & C)
१ रुशामालो (B & C) १ बंदो (A), चन्दा (B & C) १ जंपीए (A)
जम्पीए (B) जम्पीए (C) जम्पीए (E)

अहा,

जं एच्चे विज्जू^१ मेहंधारा^२ पंपुल्ला^३ एणीवा सद्दे मोरा ।
वाअंता^४ मंदा^५ सीआ वाआ कंपंता गाआ^६ कंता एआ^७ ॥
८६ ॥ रूपमाला^८ ।

८६ । उदाहरति । [यत्] नृत्यति विद्युत् मेघान्धकाराः
प्रफुल्ला नीपाः शब्दायन्ते मयूराः । वीजयन्ति मन्दाः शीता वाताः
कम्पते कायः कान्तो नायातः ॥ (C).

८६ । रूपमालामुदाहरति, अमिति । जं—यस्मात् कारणात्
विज्जू—विद्युत् एच्चे—नृत्यति मेहंधारा—मेघान्धकारा दिग्गः
जा[ता] इति शेषः, एणीवा—नीपाः कद्वाः पंपुल्ला—प्रफुल्लिताः,
मोरा—मयूराः मद्दे—शब्दायन्ते । मंदा—मन्दगामिनः सीआ
—शीताः वाआ—वाताः वाअंता—वांति, कंता—कांतः
एआ—नागतः, अतः गाआ—गात्रं कंपंता—कंपते ॥ वर्षा-
कालमवधिं कृत्वा गतः कांतो नात्राप्यागतोऽतः किमाचरणीयमिति
स्वयमेव विचारं कुर्वत्याः प्रोषितभर्तृकाया वाक्यमेतत् । रूपमाला
निवृत्ता । ५६ । (E).

८६ । यथा । यन्नृत्यति विद्युन्मेघान्धकारः प्रफुल्ला नीपाः
शब्दायन्ते मयूराः । वांति मंदाः शीता वाताः कंपते गात्रं कांतो-
नायातः ॥ (G).

८६ । १ विज्जा (B), वीज्जा (C). २ मेघान्धारा (B). ३ पंपुल्ला (B).
४ वीअंता (A), वीअन्ता (B & C). ५ मन्ता (A). ६ काआ (A & C),
पाआ (B). ७ रूपमाली (B & C).

जसु^१ आइ हत्य^२ विआणिओ
 तह^३ वे पओहर^४ जाणिओ ।
 गुरु अंत पिंगल^५ जंपिओ^६
 सद^७ छद् संजुत^८ थप्पिओ ॥ ६० ॥

६० । अथ दशाचरा । यस्यादौ हस्तो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ ज्ञातौ । गुरुरन्ते पिङ्गलेन कथितम् एतच्छब्द मयुक्तं स्थापितम् ॥ हस्तोऽन्तगुरुश्चतुष्कल । (C)

६० । अथ दशाचरचरणस्य वृत्तस्य चतुर्विंशत्यधिकदशग्रतः भेदा भवति, तच्च चतुषष्ट्युत्तरविंशततमं भेदं मयुक्तनामकं वृत्तं लक्षयति जस्थितिः । जसु[सु]—यच्च आइ—आदौ हत्य—हस्तं गुरवेत मगण इति यावत् विआणिओ—विज्ञात, तह—ततस्तथा वा वे पओहर—दौ पयोधरौ मध्यगुरुकौ जगणाविति यावत् जाणिओ—ज्ञातौ । अत—जगणद्वयाते पादाते वा गुरु—गुरु विज्ञात इति पूर्वोक्तस्य, पिंगल जपिओ—पिङ्गल जन्वित सद—तदेव संजुत—मयुक्तं छद्—वृत्त, थप्पिओ—स्थाप्यता ॥ तन्मयुक्तनामकं वृत्तं ज्ञायतामित्यर्थः । ५७ । (F)

६० । अथ दशाचरा पङ्क्तिः । जस्थितिः । यस्यादौ हस्तो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ ज्ञातौ । गुरुरन्ते पिङ्गलजन्वित तच्छब्दं मयुक्तं स्थापितम् ॥ हस्तमगण, पयोधरो जगण । (G)

६० । १ जसु (B) जसु (E) २ हत्य (A) ३ तह (A) ४ पओहर (E) ५ पिङ्गल (B) ६ जपिओ (B) ७ सोद (A B & C) तह (F) ८ वपल (F)

जहा,

तुह^१ जाहि^२ सुन्दरि अप्पणा परितेज्जि^३ दुज्जण^४ थप्पणा^५ ।
विअसंत^६ केअइ संपुडा^७ णिहु एहु^८ आविह^९ वप्पुडा^{१०} ॥
६१^{११} ॥ संजुता^{१२} ।

६१ । उदाहरति । त्वं याहि सुन्दरि आत्मना परित्यज्य दुर्जनस्थानम् । विकसन्तु केतकीसंपुटा निभृतमन्नागमिष्यति वप्पुडा ॥ आत्मनेत्यनेन नैश्चित्यं व्यज्यते । वप्पुडा इति शब्दोऽनुकम्प्यजनवाचको देशी, केतकीविकाशे ज्ञापितः स्वयमेवागमिष्यति नायकः, त्वं दुर्जनस्थानं त्यक्त्वा अभिमतस्थानं गच्छ । (C).

६१ । संयुक्तमुदाहरति, तुज्ज इति । हे सुन्दरि सर्वावयवरमणीये विअसंत केअइ संपुडा — विकसत्केतकीसंपुटे एज्ज — अत्र कुंजे इति शेषः वप्पुडा — त्वदनुकम्प्यो नायकः णिज्ज — निभृतं त्वणीं पराज्ञातमिति यावत् यथा स्नात्तया आविह — आगमिष्यति, अत इति शेषः दुज्जण थप्पणा — दुर्जनस्थापनां दुर्जनाः श्वश्रूनानां द्रादयस्तेषां स्थापनां परपुरुषनिरीक्षणं न विधेयमित्याद्यनेककौलाचारोपदेशमित्यर्थः परितेज्जि — परित्यज्य अप्पणा — आत्मना स्वयमेवेति यावत् तुज्ज — त्वं जाहि — गच्छ संकेतस्थलं ॥

६१ । १ तुज्ज (A), तज्ज (F). २ जाज्ज (A). ३ परितेज्जि (A). ४ जुज्जण (B). ५ थप्पिणा (B). ६ आविसन्ति (C). ७ संपुत्ता (A & C), संपुणा (B). ८ एहि (A, B & C). ९ चाइह (A), आविध (B & C), आवइ (E). १० वप्पुत्ता (A), वप्पुणा (B). ११ ८६ (A). १२ संयुत्ता (A), संयुता (C).

हार ठवीजे^१ काहल^२ दुज्जे^३ कुंतिअ^४ पुत्ता ए गुरु जुत्ता ।
 हत्थ^५ करीजे^६ हार ठवीजे^७ चंपअ^८ माला छंद कहीजे^९ ।
 ८२^{१०} ।

नायक प्रति उक्ता समागतायाः कस्याश्चित्स्थिता पुरा नायकाभि-
 सारणाय हतघट्टस्यां पद्यादिजकुलकमागताचारयवणेनाभिसरण-
 मनभिलषमाना काचिन्नायिकामभिसारार्थं प्रेरयत्या इदं वाक्यम् ।
 आत्मनेत्यनेन परमनैश्चित्य, वप्पुडेत्यनेन च नायकहपणीयत्वं,
 विकसितकेतकीमपुटे इत्यनेन चाभिसारस्थानस्थान्यजनाग्नेयत्वं व्यक्त-
 इति मन्तव्यम् । कप्ति^१ पिउ^२ एवि आविअ वप्पुडेति पाठस्तत्र
 निभृतमयमागत इति व्याख्येयम् । मयुता [१] निवृत्ता [१] । ५८ । (E)

८१ । यथा । त्वमपि जा[या]हि सुदरि आत्मना परित्यज्य
 दुर्जनस्थापना दोषारोपान् । विकसितकेतकीमपुटे निभृतमवा-
 गमिष्यति त्वदनुकणो नायक ॥ वप्पुडेति उक्तार्थं देशी । कुजे
 इति शेष । (G)

८१ । हार. स्थाप्यते काहलदय कुन्तीपुत्र एकगुरुयुक्त ।
 हस्त क्रियते हार स्थाप्यते चम्पकमालाच्छन्द कथ्यते ॥ हारो-
 गुरु, काहलदय लघुदय, कुन्तीपुत्र कर्ष दिगुरुरिति यावत्,
 एष कुन्तीपुत्र गुरुयुक्त, हस्तो दि[अन्य]गुरुद्वयतुष्कल । (C)

८१ । १ हार ठवीजे (A) नारा सीजे (B) २ काहल (B) ३ दिज्जे (A)
 ४ कुजे (B & C) ५ कुन्ती (A) ६ चम्प (A) ७ ठवीर (A) dropped from
 the s up to the 4th quadrant of Sloka 93 in (F) ८ करीजे (A)
 ९ चम्पक (B & C) १० कुजीजे (A) करीजे (B & C) ११ ८२ (A)

जहा, ओगर् भत्ता रंभञ्च पत्ता

गाइक धित्ता दुध्द सजुत्ता ।

मोइणि मच्छा लालिच गच्छा

दिज्जइ कांता खा पुण्वंता ॥ ६३ ॥ चंपकमाला ।

६२ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनद्विंशततमं भेदं चंपक-
मालानामकं वृत्तं लक्षयति । हार — गुरुः काहल दुज्जे — काहल-
द्वयं काहल एकलघ्वात्मको गणस्तद्वयमित्यर्थः, [ए]गुरु जुत्ता —
एकगुरुयुक्तः, कुंतिञ्च पुत्ताए [?] — कुंतीपुत्रः कर्णः गुरुद्वयात्मको-
गण इति यावत् ठवीजे — स्थाप्यते । ततः हत्य — हस्तः गुर्वंतः
सगण इति यावत् करीजे — क्रियते, ततश्च हार — एकगुरुः
ठवीजे — स्थाप्यते, तत् चंपकमाला कंद — चंपकमालाच्छंदः कहीजे
— कथ्यते पिंगलेनेति शेषः ॥ ५६ । (E).

६२ । हारेति । हारः स्थाप्यतां काहलयुग्मं कुंतीपुत्र एक-
गुरुयुक्तः । हस्तः क्रियते हारः स्थाप्यते चंपकमालाच्छंदः कथ्यते ॥
हारो गुरुः, काहलो लघुः, कर्णो द्विगुरुः, हस्तः सगणः । (G).

६३ । उदाहरति । ओगलभक्तं रम्भापा[प]त्रे मोदुग्घटतयुक्तं ।
मोदिनीमत्स्या नालीचवृत्तान् ददाति कांता खादति पुण्वान् ॥

६१ । १ ओगर् (E). २ दुइ (C). ३ दुग्घ (B), धित्त (C). ४ सज्जुत्ता
(A), संजत्ता (C), सज्जुत्ता (E). ५ मोइल (B & C), मोइर (F). ६ नालिच
(E & F). ७ पुण्वत्ता (A), पुण्वन्ता (B), पुण्वन्ता (C). ८ ६१ (A).

दीह^१ लघु जुअ दीह लघु सारवर्द्धं धुय^२ छंद कह ।
 अंत पयोधर ठाड^३ धया चोदह^४ मत्त विरामकथा^५ ॥
 ८४^६ ॥

उद्धृतं मण्ड भक्त, ओगरो धान्यविशेष इति केचित्, मोदिनी-
 [१]मस्या मनोश्चमस्य, नालीचवृक्ष शाकभेद । (C)

८२ । चपकमाप्तामुदाहरति, ओगरेति । दुग्ध सजुता — दुग्ध-
 मयुक्त ओगर भक्ता — ओगरभक्त, ओगरो धान्यविशेषस्तदोदन-
 मित्यर्थः, गाडक धिता — गोहत मोदणि मच्छा — महुरमस्य
 ना[ण]लिच गच्छा — नालीचवृक्ष, नालीचो गौडदेशे इत्येव
 नाद्या प्रसिद्ध शाकवृक्षविशेष इत्यर्थः, रभाप्ये पत्ता — रभाप्ये कता
 — कातया दिन्ने च्चर — दीयते, पुणवता — पुणवान् खा-
 खादति ॥ कस्यचिदिदूपकस्य निजप्रियवयस्य प्रति वाक्यमिदम् ।
 चपकमाप्ता निहता । ६० । (E)

८३ । यथा । मालिमको[क्तो] रभाप्ये गोहत दुग्धमयुक्त[क्तो] ।
 महुरमस्यो नालिचमाको दीयते कातया खादति पुणवान् ॥
 नालिचमाक शाकविशेष । (G)

८४ । दीर्घा लघुयुगल दीर्घा लघु सारवती ध्रुव हन्द कथित ।
 अन्ते पयोधर स्थापयित्वा ध्वजशतुर्दश मात्रा विरामौकता ॥
 दीर्घा गुरु, पयोधरो जगण, ध्वज आदिलघुस्त्विकल । (C)

८४ । १ दीह (C) २ धय (A) धुय (E) ३ ठाड (A B & C)
 ४ चोदह (A) चोदह (B) चोदह (C) चोदह (E & F) ५ विराम कथा
 (E) ६ ८२ (A)

जहा,

पुत्त पवित्त बहुत्त^१ धणा भत्ति कुटुंबिणि^२ सुह मणा ।
 हक्क^३ तरासइ भिच्च गणा को कर वच्चर सम्म मणा ॥
 ६५^४ ॥ सारवती ।

६४ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनपत्वारिंशाधिकचतुः-
 शततमं ४३८ भेदं सारवतीनामकं वृत्तं लक्षयति, दीहेति । यत्र
 प्रथमं दीह—दीर्घं गुरुमिति यावत् तदनंतरं लङ्ग[ह] जुअ—
 लघुयुगं ततोऽप्यनंतरं दीह लङ्ग—दीर्घलघू गुरुलघू इति यावत्,
 अंत—अंते दीर्घलघोरनंतरमिति यावत् पयोधर—पयोधरं
 मध्यगुरुं जगणमिति यावत् ठाइ—स्थापयित्वा [ध]आ—ध्वजः
 लघ्वादिस्त्रिकलो गण इति यावत् स्थाप्यत इति शेषः, कहा चउ-
 दह मत्त विराम—कथितः चतुर्दशमात्राविरामः, सारवई—
 सारवतीनामकं कंद—कन्दः धुअ—ध्रुवं कङ्ग[ह]—कथ्यताम् ॥
 प्राकृतभाषायां पूर्वनिपातानियमात् कहा-शब्दस्य पूर्वनिपातकरणे
 न दोष इति संतव्यम् । ६१ । (E).

६४ । दीर्घो लघुयुगं दीर्घलघू सारवती ध्रुवं कंदः कथय ।
 अंते पयोधरं स्थापयित्वा ध्वजः चतुर्दशमात्रा विरामकताः ॥
 पयोधरो जगणः, ध्वजो लघुगुरु । (G).

६५ । उदाहरति । पुत्रः पवित्रः वज्रतरधनं भक्ता कुटुम्बिनी

कणो पदमो' हत्यो' जुथ्यनो'
 कणो तिथ्यनो हत्यो' चउथो' ।
 सोना कनथा छक्का वल्लथा
 एसा सुसमा दिद्रा' सुसमा' ॥ ८६' ॥

शुद्धमना । वा[ह]क वस्यन्ति भय्यगण क करोतु [वर्ष]र
 स्वर्गे मन ॥ इह शब्द कापवाणी । (C)

८५ । मारा[र]वतोमुदाहरति, पुत्तेति । [पवित्र]—पवित्रा
 पिशभक्ता इति यावत् अथवा पवे वञ्चान् भायत इति पवित्रा
 वञ्चादपि रचका इत्यर्थं पुत्रा वञ्चत धन—वञ्चतर धन
 भक्ति—भक्ता प्रियभजनपरेति यावत् [शुद्ध मना]—शुद्धमना
 अकुटिलान्त करणा कुटुम्बिणि—बधू यदि एतत्सर्वं भवतीति श्रेय ।
 भिष गणा—भय्यगण इह—इहैव शब्दव्यापारमाशेषेति यावत्
 तरामद्—वस्यति, तदा को—क वर्षर—वर्षर मग—स्वर्गे
 मणा—मन कर—करोति न कोऽप्यौत्थयं ॥ ८५ । (E)

८५ । यथा । पुत्रा पवित्रा वञ्चतर धन भक्ता कुटुम्बिनी
 शुद्धमना । इहैव वसति भय्यगण क करोति वर्षरक स्वर्गे मन ॥
 [कुटुम्बिनी] स्त्री, [इह] शब्दविशेष । (G)

८६ । कर्ण प्रथमो * * * इति प्रकट षोडश कला षड्-

वल्लया एषा सुस[प]मा दृष्टा सुस[प]मा ॥ द्विगुरोरगन्तरम्
अन्तगुरुश्चतुष्कलाः पुनरप्येवं मिलित्वा षोडश कला भवन्ति ।
अत्र च षड्गुरवः पतन्ति, सुस[प]मा शोभना, सुस[प]मेति
कुन्दः । (C).

८६ । अथ दशा[क्ष]रचरणस्य वृत्तस्य सप्तनवत्यधिकत्रिंशत्तमं
भेदं सू[स]म[प]मानामकं वृत्तं लक्षयति, कण्ठो इति । षडमो—
प्रथमः कण्ठो—कर्णः गुरुद्वयात्मको गण इति यावत् जुअलो—
द्वितीयः ह्रस्वो—हस्तः गुर्वन्तः सगण इत्यर्थः, तिअलो—तृतीयः
कण्ठो—कर्णः पुनः गुरुद्वयात्मक एव गण इति यावत्, चउथो—
चतुर्थः ह्रस्वो—हस्तः पुनः सगण इत्यर्थः यत्र भवतीति प्रति-
गणानंतरमध्याहृत्य योजनीयं । सोला कलाश्चा—षोडशकलाका
षोडश कलाः मात्रा यस्यां सा तादृगीत्यर्थः, क्का वल्लया—
षड्वल्लया षट् वल्लया गुरवो यस्यां सा तादृगीत्यर्थः षड्गुरुयुक्तेति
यावत् एषा—एषा असुसमा प्राणसमा सुसमा—सुपमा दिष्टा—
दृष्टा पिंगलेनेति शेषः ॥ सुपमानामकमेतद्वृत्तं पिंगले[न] प्रका-
शितमित्यर्थः । अत्र कलाज्ञापकं च पदं पद्यपूरणार्थमेव, वर्ण-
वृत्तेषु मात्राकथनस्थानतिप्रयोजनतया [लघु]गुरुज्ञापकत्वाच्चेति
मंतव्यं । कचित्तु ह्रस्वो पअलो इति पाठस्तत्र हस्तः प्रकट इति
व्याख्येयम् । (E).

८६ । कण्ठेति । कर्णः प्रथमो हस्तो द्वितीयः कर्णस्तृतीयो-
हस्तश्चतुर्थः । षोडशकला षड्वल्लया एषा सुपमा दृष्टा असुसमा ॥
कर्णो द्विगुः, हस्तः सगणः, वल्लयो गुरुः । (G).

जहा, भोधा' कविला' उधा द्विथला'
 मम्भ्भा' पिथला येत्ता' जुथला ।
 रुक्खा वथणा' दंता विरला'
 केसे' जिविथा' ताका पिथला ॥ ८७' ॥ सुसमा'' ।

८७ । उदाहरति । भू कपिला उच्च ललाट मध्येपीत नेत्र-
 युगल । रुच वदन दन्ता विरला कथ जीवतस्या प्रिय ॥ एता-
 द्गुणवर्णा विधवा भवतीत्यर्थः । (C)

८७ । सुसमामुदाहरति, भो इति । यथा भू कविला—
 कपिला ललाट (ट) उधा—उच्च [ले] येत्ता पु.जु]नला—नेत्र-
 युगल मम्भ्भा पिथला—मध्येपीत माध्वारनयनसदृशमित्यर्थः ।
 वथणा—वदन रुक्खा—रुच दन्ता विरला, ताका—तस्या
 पिथला—प्रिय कै(के)स—कथ जिविथा—जीवति ॥ परमकुक्षित-
 रूपा यस्य काता स कथ प्राणान्धारयति इति सकलावयव-
 रमणीयकांताकस्य कस्यचित्कुकांताक प्रति वचनमिदम् । १४ । (E).

८७ । यथा । भूकपिला उच्चललाटा मध्येपीतनेत्रयुगल । रुच
 वदन दन्ता विरला कथ जीवति तस्या प्रिय ॥ (G)

८७ । १ भोधा (B & C) २ कविला (A) ३ पिथला (A) विथला
 (B) लिथला (E) विदला (F) ४ मम्भ (A) मज्ज (B & C) ५ वथन
 (A) ६ वदना (F) ७ पिथला (A) विरला (B) ८ कैसे (B C, E & F)
 ९ जिविथा (A) १० टा (A) ११ (E) १२ सुसमा (A)

दिश्रवर हार^१ पञ्चलिआ पुणवि^२ तहड्डिअ^३ करिआ^४ ।
वसु^५ लघु वे गुरु सहिआ अमिअगई धुअ^६ कहिआ ॥ ६८ ॥

६८ । द्विजवरहारप्रकटिता पुनरपि तथैव कृता । वसुलघु-
दिगुरुसहिता अमृतगुरु[गतिः] ध्रुवं कथिता ॥ द्विजवरसतुर्लघुः,
हारो गुरुरेताभ्यां प्रकटिता, पादे गुरुद्वयमष्टौ लघवो भवन्ति । (C).

६८ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य पञ्चवत्यधिकचतुःशततमं
भेदम् अमृतगतिनामकं वृत्तं लक्षयति, दिश्रवरेति । दिश्रवर हार
पञ्चलिआ — द्विजवरहारप्रकटिता द्विजवरसतुर्लघ्वात्मको गणः
हारो गुरुस्ताभ्यां प्रकटितेत्यर्थः, अथवा प्राकृतभाषायां पूर्वनिपाता-
नियमात् प्रकटितद्विजवरहारेति पञ्चलिआ-शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा
योजनीयं, पुणवि — पुनरपि तहड्डिअ — तथैव संख्याय द्विजवर-
हारौ दत्तेति यावत् करिआ — कृता । अथवा पूर्वाक्तप्रकारेण
करिआ-शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा पुणवि करिआ तहड्डिअ —
पुनरपि कृततथास्थितिः कृता तथा तेन प्रकारेण द्विजवरहार-
स्थापनप्रकारेणेति यावत् स्थितिर्यस्याः सा तादृशीति योजनीयम् ।
वसु लघु वे २ गुरु सहिआ — वसुलघुदिगुरुसहिता वसवोऽष्टौ, तथा-
चाष्टसंख्याकैर्लघुभिर्गुरुद्वयेन च युक्तेत्यर्थः, अमिअगई — अमृतगतिः
धुअ — ध्रुवं कहिआ — कथिता ॥ तदमृतगतिनामकं वृत्तं कथित-
मित्यर्थः । अत्र लघुगुरुज्ञापकक्षरणोऽनतिप्रयोजनकत्वात् पद्यपूर्-

६८ । १ Dropt in (A). २ पुणवि (C). ३ तहड्डिअ (A), तहड्डिअ (B).
४ कहिआ (A). ५ वसु (F). ६ धूअ (B & C). ० ६९ (A), ६५ (E).

जहा, सरथ' सुधाश्रर' वञ्चना
 विकथ' सरोरुह यञ्चना ।
 मथ गल' कुंजर गमणी'
 पियसहि' दिट्ठिथ' तरुणी ॥ ८८^c ॥ अमृतगतिः ।

षार्धमिति मतस्य, प्रथम सप्तचतुष्टयं तदनन्तरमेको गुरुः पुनर्बहु-
 चतुष्टय पुनरेको हार एते गणाः क्रमेण यद्य चरणे पतन्ति तद-
 मृतगतिनामक वृत्तमिति निष्कृष्टोऽर्थः । ८५ । (F).

८८ । दिथ इति । दिज्वरो हारः प्रकटितः पुनरपि तथा-
 क्षितः कृतः । वसुलघुदिगुदमहिता अमृतगतिर्भुव कथिता ॥
 दिजवरयतुर्भुव, हारो गुरु । (G)

८८ । जहाहरति । शरत्सुधाकरवदना चपलसरोरुहनयना ।
 मदकलकुञ्जरगमना प्रियसहि दृष्टा तरुणी ॥ (C).

८८ । अमृतगतिमुदाहरति, सरेति । सरथ सुधाश्रर वञ्चना —
 शरत्सुधाकरवदना विकथ सरोरुह यञ्चना — विकथसरोरुहनयना ।
 मथ गल कुंजर गमणी — मदकलकुञ्जरगमना तरुणी हे प्रि[य]सहि
 दिट्ठा — दृष्टा ॥ कचिन् जिविह सुधा रस वञ्छेति पाठस्याच जीवि-
 तस्य प्राणस्य सुधारस इव वचन यस्याः सा जीवितसुधारमवचना
 इति व्याख्येयम् । अमृतगतिर्निवृत्ता । ८८ । (E)

८८ । १ चरण (A & F) २ सुधाश्रय (A) ३ चपल (A, B & C) विकथ
 (E) ४ वञ्च मथ (A) मल वञ्च (B) मथ वल (F) ५ वमना (A), वञ्चो
 (C) ६ The fourth quadrant runs thus in (A) — जिविह वमवञ्च
 रमना ७ दिट्ठ (B), दिट्ठा (E & F) ८ ८८ (A), ८९ (E).

शील^१ सरूअह^२ एह^३ करीजे^४

तिस्मि भन्ना गण^५ जत्य^६ कहीजे^७ ।

सोलह^८ मत्तह पाअ^९ ठवीजे

दुग्गुरु अंतहि वंधु भणीजे^{१०} ॥ १००^{११} ॥

६६ । यथा । शारदसुधाकरवदना विकचसरोरुहवदना[नयना] ।

मदकलकुंजरगमना प्रियसखि दृष्टा तरुणी ॥ (G).

१०० । अथैकादशाचरा । नीलस्वरूपम् एतत् क्रियते त्रयो भगणास्तत्र क्रियन्ते । षोडश मात्राः पादे स्थाप्यन्ते द्वौ गुरु अन्ते वन्धुः क्रियते ॥ वन्धुच्छन्दसो नील इत्यपि नामान्तरम् । यद्वा नीलस्वरूपः पिङ्गलः तेनैतत् क्रियते । णील सम्पवद् (?) इति पाठे स्पष्टार्थः । (C).

१०० । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्याष्टचत्वारिंशोत्तरं सहस्रद्वयं भेदा भवन्ति, तत्रैकोनचत्वारिंशोत्तरचतुःशततमं ४३६ भेदं वंधुनामकं वृत्तं लक्षयति, णीलेति । जत्य—यत्र पाअ—पादे तिस्मि—त्रयः भन्ना अण—भगणाः भणीजे—भण्यन्ते, अंतहि—अन्ते भगणत्रयांते पादांते वेत्यर्थः दुग्गुरु—द्विगुरुः करीजे—क्रियते, सोलह मत्तह—षोडश मात्राश्च ठवीजे—स्थाप्यन्ते, एह—

१०० । १ शील (A & C). २ सरोरुह (A), सरूअ (B). ३ एह (B & C). ४ करिजे (C), कजे (E), कहीजे (F). ५ अण (E & F). ६ तत्य (A, B & C). ७ धरीजे (A), भणीजे (B & C), करीजे (F). ८ सोडह (B). ९ पाउ (A). १० मुणीजे (A), करीजे (B & E), कहीजे (C). ११ ६८ (A), ६० (E).

जहा, पंडव' वंसहि जम्मा' धरीजे'

संपथ अज्जिअ धम्मक दिज्जे' ।

सोउ' जुहुदठिर' सकट' पावा'

देवक' लिक्खिअ' केण मेटावा' ॥ १०१ ॥ बंधु ।

एतत् षील मिरोरुह — नीलमिरोरुहेण पिगलेनेति यावत्
बधु — बधुनामक वृत्त कहीजे — कथ्यते ॥ यदा षील वरुच —
नीलरूपपापरनामकमिति यावत् बधु — बधुनामक वृत्त कथ्यते
इति व्याख्येयम् । अथ मायाजापकचरणमनतिप्रयोजनकत्वात् पय-
पूरणार्थमेवेति मतस्य, भगवच्चयानंतरं गुरुदयं यच्च प्रतिचरणं
पतति तद्बधुनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (४)

१०० । अथैकादशाक्षरं विद्युप् । षीलेति । षी नीलमिरो-
रुहेण पिगलेनेति तत्कथितं यथो भगवत् यच्च भज्यते । सोउमाया
पादे स्थाप्यते दिगुहरतोति बधु इदं कथ्यते ॥ नीलमिरोरुह
पिगलः । (५)

१०१ । पाण्डववज्रे जम्मा धृत्वा सम्पदम् अर्जुनयिता धर्मय

१-२ । १ पाण्डव (B & C) २ जम्मा (B & F) ३ करोजे (A) धरिजे
(E & F) ४ यच्च करोजे (A) दिग्गजं हीजे (B & C) यच्चके दिग्गजे (E)
५ सोर (A & C), पादि (B) ६ जुधिदिर (A) जुधिदिर (B) जुधिदिर (C).
७ वरुच (C) ८ पावा (B & C) ९ देवक (B & C) देवक (E & F)
१० लेक्खिअ (A) लेक्खिअ (E & F) ११ मेटावा (B & C) निपावा (F)
य to be read about 10 मेटावा V de जोष ६ p 7 ११ ६६ (A), १८ (E)

दिअवर हार लह जुअला
 वलअ परिदिअ^१ हत्य अला ।
 पअ कल चोदह^२ जंप^३ अही
 कइवर^४ वलहि^५ हो^६ सुमुही ॥ १०२० ।

दीयते । तेनापि युधिष्ठिरेण सङ्कटं प्राप्यते दैवलिखनं केन
 लुप्यते ॥ (C).

१०१ । बंधुमुदाहरति, पण्डवेति । पण्डव वंमहि — पांडववंशे
 पाण्डोरयं — पाण्ड[वः] पांडवश्चासौ वंम[ग]येति पांडववंम[ग]-
 स्तस्मिन्नित्यर्थः यस्येति [शेषः] जन्म — जन्म क्रियते विधात्रेति
 भावः, अज्जिअ — अर्जयित्वा संपअ — संपत् धन्मके — धर्माय
 दिक्के — दीयते येनेति शेषः । सोउ — सोऽपि जुहुट्टिर — युधि-
 छिरः संकट — संकटं पात्रा — प्राप्तः, अतः दै[दे]वक — दैवस्य विधे-
 रिति यावत् लेक्खिअ — लिखितं केण — [केन] सेटावा — विलु-
 प्यते ॥ न केनापीति भावः । बंधुर्निवृत्तः । एतस्मैवान्यत्र दोधक-
 संज्ञा । ६८ । (E). [This anomaly has been taken notice of, in
 Ghosha's Compendium, p. 70, foot-note.—Ed.]

१०१ । पांडववंशे जन्म क्रि[त्रि]यते संपदम् अर्जयित्वा धर्माय

१०२ । १ पविट्टिअ (A), परिद्व (B), परिद्वर (C). २ चउदह (A),
 चोदह (C), चोदह (E & F). ३ जंपु (A). ४ कइणण (A). ५ वालहि
 (A), वलहि (B), जाणह (E), जाणहि (F). ६ सो (E & F). ७ १००
 (A), ६८ (E).

जहा, अद्रचल जोब्बण देह धणा
 सिविणअ' सोअर वंधु अणा' ।
 अबसउ काल पुरी गमणा
 परिहर वब्बर पाप मणा ॥ १०३' ॥ सुमुखी ।

दीयते । युधिष्ठिर सकट प्राप्नोति दैवतलिखित केन
 प्रोक्ष्यते ॥ (G)

१०२ । दिजवरो हार लघुयुगल बलयपरिस्थित दस्ततल ।
 पदे कलायतुर्दंश जल्पति अहि कविजनबलभा सुमुखी ॥ दिज
 वरो लघुचतुष्कल, हारो गुरु, बलय गुरुर्दस्ततल चतुष्कलो-
 ऽन्तगुरु । (C)

१०२ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्याग्नीत्यधिकाष्टशततम भेद
 ८८० सुमुखीनामक वृत्त लक्षयति, दिश्वरेति । दिश्वर—
 दिजवरश्चतुर्धष्वात्मको गण ततो हार—हारो गुरुरिति
 यावत्, ततो लङ् जुञ्जाना—लघुयुगल, ततश्च बलय—बलयो-
 गुरु, ततश्च हत्य अला—दस्ततल गुर्वत सगण इति यावत्, एव-
 प्रकारेण यत्र चउदह (?) कञ्—चतुर्दंश कला पञ्च—पादे
 परिद्विच—परिस्थिता, सो—सा [सु]मुखी—सुमुखी जाणउ—
 ज्ञायता तत्सुमुखीनामक वृत्त ज्ञेयमित्यर्थ, इति करवर—
 कविवर अही—अहि पिगल इति यावत् जपद (?)—
 जल्पति । ६८ । (E)

चामर^१ काहल^२ जुग ठवीजे
हार लहू जुअ तत्य^३ धरीजे ।
कण^४ गणा पअ अंत करीजे^५
दोधअ^६ छंद फणी पभणीजे^७ ॥ १०४^८ ।

१०२ । दिअ इति । द्विजवरो हारो लघुयुगलं वलयः प्रति-
ष्ठितहस्ततलः । पादे कलाद्यतुर्दश जल्पति अहिः कविवराः
जानीत सा सुसुखी ॥ द्विजवरश्चतुर्लघुः, हारो गुरुः, वलयो गुरुः,
हस्तः मगणः । (G).

१०३ । उदाहरति । अतिचलानि यौवनदेहधनानि, स्वप्नसो-
दरा बन्धुगणाः । अवश्यं कालपूर्यां गमनं परिहर वर्वर पापं
मनः ॥ (C).

१०३ । सुसुखीमुदाहरति, अर्द्धति । जोव्वण देह धणा — यौवन-
देहधनानि अदचल — अतिचलानि, सोअर — सोदरा भ्रातर-
इति यावत् बंधु जणा — अन्ये अपि कुटुम्बा इत्यर्थः सिवणअ —
स्वप्नवत् स्वप्नेन तुल्यम् इति यावत् । यद्वा बंधुजनाः सिविणअ
सोअर — स्वप्नसोदराः स्वप्नतुल्या इत्यर्थः । काल पुरी गमणा — यम-
पुरीगमनम् अवस[उ] — अवश्यम् अतो हेतोः हे वर्वर मणा — मनः

१०४ । १ चामल (F). २ कोमल (B). ३ तल्य (A), पाद्य (B & C).
४ गण (A). ५ र दीजे (A), धरीजे (B & C). ६ दोहय (B). ७ फणीस
भणीजे (A), छंदक णाम करीजे (B), छंदउ नाम करीजे (C), फणी पभणिजे (F).
८ १०२ (A), ०१ (E).

पाप — पापात् परिहर ॥ कश्चिन्महापापकर्मासक्तः प्रति कस्य
चिन्निवस्योपदेशवाक्यमेतत् । सुमुखी निवृत्ता । ७० । (E)

१०६ । यथा । अतिचलानि यौवनदेहधनानि स्त्रप्रसोदरो
बधुजन । अवग्य काल[पुरी]गमन परिहर वस्त्रं पापे मन ॥ (G)

१०४ । चामर काहल्लयुग्मं हारलघुयुगं तथा ध्रियते । कर्षे
गणा पदान्ते कियन्ते दोधकच्छन्दः फणौन्द्रेण भण्यते ॥ चामर
गुरु, काहल्ल लघु युग्मं तद्योर्युग्ममित्यर्थः, हार लघुयुग । हार
लङ्ग जुष जुग धरीजे इति पाठः सुगम एव । अथ यद्यपि वस्तु-
च्छन्दसा महाभेदस्तथापि छन्दस्तदेव नामान्तरेण अन्यमुनिनोक्त-
मिति दर्शितम् । कश्चित्तु चामरकाहल्लयुग्मादौ नामच नियमः, न तु
क्रमतस्तत्पर्यं तथा च हरतु दुरित देवमुरारिरित्यादिकमपि
दोधकच्छन्द एवेत्याहुः । (C)

१०४ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनचत्वारिंशोत्तरचतु-
शततमं भेदं पुनरपि दोधकमेवेति नामान्तरेणाह चामरेति । यत्र
प्रथमं चामर — चामरं गुरु इति यावत् काहल्लं जुगं — काहल्लयुगं
काहल्लो लघुलङ्गु[यु]गमित्यर्थः, ठवीजे — स्थाप्यते, ततश्च हार —
हारो गुरु लङ्ग — लघू हारानन्तरं द्वौ लघू इत्यर्थः जुष — जु-
[यु]गं वारदयमित्यर्थः एको गुरुस्तदनन्तरं लघुदयमिदं वारदय-
मिति परमार्थः, तस्य — तस्य तथा वा धरीजे — ध्रियते । एवमिति
भगवच्च विध्यति, अन्यथा चामरकाहल्लयुगानन्तरं हारलघुदय-
मात्रोक्त्वा द्वितीयभगणालाभाद्वातप्रलपितत्वापत्तिरित्यस्मत्तात्पर-
णोपदिष्टव्याख्योपदेशो निर्मलरैः सुधीभिर्विभावनीयः । पञ्च अतः —

जहा, पिंग जटावलि ठाविअ गंगा

धारिअ^१ णाअरि^२ जेण अंधंगा ।

चंदकला जसु सीसहि णोक्खा^३

सो तुह^४ संकर दिज्जउ^५ मोक्खा^६ ॥१०५०॥ दोधक ।

पादांते कष गणा — कर्णगणः गुरुद्वयात्मको गण इति यावत् करीजे — क्रियते, फणी — पिंगलः तत् दोधकच्छन्दः दोधकनामकं वृत्तं प्रभणीजे — प्रभणति ॥ यत्र भगणत्रयोत्तरं गुरुद्वयं तद्दोधकनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । बंधुदोधकयोश्चोद्वनिका-मात्रभेदाद्भेदः स्वरूपतस्तु न कश्चिद्विशेष इति विभावनीयम् । (E).

१०४ । चामलेति । चामरं काहलयुग्मं स्थाप्यतां, हारलघु-युगं तत्र स्थाप्यतां । कर्णगणः पादांते क्रियते, दोधकच्छन्दः फणी प्रभणति ॥ चामरो गुरुः, काहलो लघुः, हारस्य गुरो-र्लघ्वोश्च युगमित्यर्थः । कर्णे द्विगुरुः । (G).

१०५ । उदाहरति । पिङ्गलजटावलीस्थापितगङ्गः धृता नागरी येनार्द्धांगे । चन्द्रकला यस्य शीर्षे स्थिता [लोक्का] स तुभ्यं शङ्करः [दि]दातु मोक्षम् ॥ (C).

१०५ । दोधकमुदाहरति, पिंगेति । येन पिंग जटावलि — ता[म्र]जटावल्यां गंगा ठाविअ — स्थापिता, अथवा यः पिंग-जटावलीस्थापितगङ्ग इत्येकमेव पदं शिवविशेषणं, येन अर्द्ध[ध]ंगा

१०५। १ ठाविअ (A). २ णाअरौ (C). ३ लोक्का (C), चोक्खा (F). ४ तुह (E & F). ५ दिज्जउ (B), दीज्जउ (E). ६ साक्खा (E), चोक्खा (F). ७ १०२ (A), ७१ (E).

कर्णो दुणो^१ हार एको^२ विसज्जे
सल्ला कणा गंध कणा सुणिज्जे^३ ।

बीसा^४ रेहा पाअ पाए गणिज्जे^५

सप्पा राए सालिणी सा मुणिज्जे^६ ॥ १०६^७ ॥

—अर्धाने नागरौ स्तीति यावत् धारिअ—हृता । लसु—यस्य
मीमहि—मीर्षं शोकता—रमणीया चदकला—चन्द्रकला इत्यते
इति श्रेय, सो—स भकर—शिव तुअ—तुभ्य मोक्ता (?)—
मोक्ष दुःखभागभावासमानाधिकरण दुःखध्वसमिति यावत् दीव्यत्र
—ददानिति यावत् ॥ दोधक निवृत्तम् । ७२ । (E)

यथा । पिगलजटावलिस्थापितगगो धारिता येन
नागरौ अर्धाने । चद्रकला यस्य मीर्षं रमणीया, स तत्र शकरो-
ददातु सौख्य ॥ (G)

१०६ । कर्णो दिगुरु स दिगुण ततोऽपि हार एक मञ्जी-
हृत ग्रस्य कर्णं गन्ध कर्षं । विप्रति कला पादे पादे गणय
सर्वराजेन सा[शा]लिनी भणिता ॥ कर्णो दिगुरुस्तस्य दिगुण चतुर्गु-
रिति यावत् ततो हारो गुरु, ग्रस्य लघु, कर्णो दिगुरु, गन्धो-
लघु, कर्षो दिगुरु । (C)

१०६ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनवत्युत्तरदिशतमम
भेद १८८ शालिनीनामक वृत्तं लक्षयति, कथयति । यच्च प्रथम
कर्णो दुणो—कर्णंदय कर्णो गुरुदयात्मको गणस्तद्वयमित्यर्थ-

१ १०६ । १ दुणो (A) २ एको (C) ३ एको मुणिज्ज (C) ४ बीसा (B
& C) ५ मुणिज्ज (A & B) ६ मुणिज्ज (A) ७ १०६ (A) ७६ (E)

जहा, रंडा चंडा^१ दिक्खिदा^२ धम्म दारा

मज्जं मंसं पिज्जए^३ खज्जए^४ आ^५ ।

भिक्खा भोज्जं चम्म खंडं च सेज्जा^६

कोलो^७ धम्मो कस्स णो भादि रम्मो^८ ॥ १०७^९ ॥

सालिणी ।

हार एको — हार एकः हारो गुरुरित्यर्थः विसज्जे — विसृज्यते, ततः सत्ता कप्पा गंध कप्पा — शल्यकर्णगंधकर्णाः, शल्यो लघुः, कर्णो-गुरुदयात्मको गणः, गंधो लघुः, कर्णो गुरुदयात्मको गण एते इत्यर्थः पाअ पाए — पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् सुणिज्जे — श्रूयते, तथा वीसा — विंशतिः रेहा — रेखा मान्ना इति यावत् गणिज्जे गण्यते, सा सप्पा राए — सर्पराजेन सालिणी — सालिनी-नामकं वृत्तमिति यावत् सुणिज्जे — मन्यते ॥ अत्र मान्नाकथनं पादपूरणार्थमेव, लिंगविभक्तिवचनव्यत्यासस्तु प्राकृतभाषायां न दोषायेति मन्तव्यं । मगण-तगणत्र[द्व]योत्तर-गुरुद्वयरचितचरणा सालिनीति फलितार्थः । ७३ । (E).

१०६ । कप्पो इति । कर्णयुगं हारम् एकं विसृज्य शल्यः कर्णः गंधः कर्णः श्रूयते । विंशतिः रेखाः पादे पादे गण्यते सर्पराजेन सालिनी सा मान्यते ॥ कर्णो द्विगुरुः, हारो गुरुः, शल्यगंधौ लघू । (G).

१०० । १ रण्डा (C). २ दिक्खिदा (A & B), दीक्खिदा (C). ३ पिज्जिए (E). ४ & ४ खज्जए पिज्जए च (B), खज्जए पिज्जए च (C). ५ खज्जए च (A). ६ सज्जा (A & C), सेजा (B). ७ कोलो (A). ८ रम्मो (B). ९ १०७ (A), ०४ (E).

दिश्व'वर जुश्व लहु'जुश्वलं पश्व' पश्व पश्वलिश्व वलश्व ।
चउ पश्व चउ वसु' कलश्व' दमश्व फणि भण' ललिश्व' ।

१०८ ।

१०० । उदाहरति । रण्डा रण्डा दौचिता धर्मदारा रम्य
[मद्यो] माम खाद्यते पीयते च । भिवा घो[भो]ज्य चर्मखण्डश्च ग्रथ्या
कौशो धर्मं कस्य नो भाति रम्य ॥ वन्धुहीनत्वमच तु लक्ष्यते
सैव दौचिता यथाविधिगृहीतमन्त्रा धर्मदारत्वं प्रापिता, भोज्य
किम् इत्यादिकांवाया भिवास्तथमित्यर्थः, कौशो धर्मं शाक्त-
शास्त्रविषयोक्तधर्मः । कर्पूरमञ्जरीयां भैरवानन्दस्यैवमुक्तिः । (C)

१०० । शास्त्रिणौमुदाहरति, रण्डेति । चडा परमकोपवती
दिक्खिदा — दौचिता शाक्तशास्त्रोक्तविधिगृहीतमन्त्रेति यावत्
रण्डा — विधवा धम्मा दारा — धर्मपत्नी, मञ्ज — मद्य पिबिष्ये —
पीयते, मस च, च] — मांस च खज्जए — खाद्यते । भिक्खा — भिवा
भोज्य — भोज्य चर्मखण्ड च खेज्जा — ग्रथ्या, एतादृश कौशो —
कौश वक्षपरपरापरिमात्र शाक्ततत्त्वविशेषोक्त इति यावत्
धम्मा — धर्मं कस्य — कस्य रम्यो — रम्यो नो भाति ॥ अपि तु
सर्वस्यापीत्यर्थः । कर्पूरमञ्जरीषाटकस्य कापालिकभैरवानन्दस्य
राशाम प्रति वाक्यमिदम् । ७४ । शास्त्रिणौ निवृत्ता । (E)

१०८ । १ द्विज (F) २ लहु (F) ३ Dropt in (B) ४ वव (A)
५ ववच (A) ६ भव चवि (A) मव चवि (B & C) ७ भविच (A & C)
चविच (B) = १०९ (A) ७१ (E)

जहा, परिणत्र^१ ससहर वत्रणं

विमल कमल दल एत्रणं ।

विहित्र^२ असुर कुल दलणं^३

पणमह^४ सिरि^५ महु महणं ॥ १०६^६ ॥ दमणक^७ ।

१०७ । यथा । रंडा चंडा दीक्षिता धर्मदारा मद्यं मांसं
पीयते खाद्यते च । भिक्षा भोज्यं चर्मखंडं च शय्या कौलो धर्मः
कस्य नो भाति रम्यः ॥ (G).

१०८ । द्विजवरयुगलं लघुयुगलं पदे पदे प्रकटितवलयम् अन्ते
गुरुयुक्तं । * * * चतुर्वसुकलम् अष्टचत्वारिंशत्कलम् । (C).

१०८ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुर्विंशत्युत्तरमहस्ततमं
भेदं दमनकनामकं वृत्तं लक्षयति, दिश्रवरेति । दिश्रवर जुश्र —
द्विजवरयुगलं चतुर्लक्षात्मकगणद्वयमिति यावत् लज्ज जुश्रलं —
लघुयुगलं वलश्रं — वलयं गुरुरिति यावत् यत्र पश्र पश्र —
पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् पश्रलिश्र — प्रकटितं । चउ पश्र —
चतुःपादेषु चउ वसु कलश्रं — चतुर्वसुकलाकं दक्षिणगत्यैवांकस्थाप-
नेन ४८ चतुर्वसुशब्देनाष्टचत्वारिंशन्मात्रा लभ्यन्ते, तथा चतुर्ध्वपि
पादेषु मिलित्वाष्टचत्वारिंशन्मात्राकमिति तत्त्वं, दमणश्र — दम-
नकं फणी ललिश्रं — ललितं यथा स्यात्तथा भण — भणति ॥ लघु-
दशकोत्तरगुरुरचितचरणो दमनक इति फलितार्थः । ७५ । (E).

१०६ । १ पञ्चलिष्य (A, B & C). २ वलिष्य (A, B & C). ३ ददणं (B & C). ४ पणवह (A). ५ सिर (E). ६ १०७ (A), ७६ (E). ७ दमणक (C).

ताल खंदए समुद तूरआ^१
 जोहलेण छंद एहु^२ पूरआ ।
 गारदाइ^३ अक्खराइ^४ जाणिआ
 खाअ राअ^५ जंप एअ^६ सेणिआ^७ ॥ ११०^८ ॥

१०८ । दिअ इति । दिअवरयुगं लघुयुगलं पदे [पदे] प्रकटित-
 वलयं । चतुःपदे चतुर्वसुकलं दमनकं फणी भणति सलितं ॥
 वलयो गुरुः । (G)

१०८ । उदाहरति । प्रकटितं ग्रन्धरतुल्यं वदन यस्य विमन-
 कमलदलनयनं । बलिकासुरकुलदहनं प्रणमामि शिरमि मधु-
 मयनं हृष्य ॥ (C)

१०८ । दमनकमुदाहरति, परिणय इति । परिणय [ममहर
 वञ्चणे] — परिणतग्रन्धरवदनं विमलकमलदलनयनं । विहितासुर-
 [कुल]दमनं मञ्जु महणं — मधुमयन श्रीहृष्य [सिर — शिरसा]
 पणमह — प्रणमत ॥ दमनको निहतः । ७६ । (F)

१०८ । यथा । परिणतग्रन्धरवदनं विम[ल]कमलदलनयनं ।
 विहितासुरकुलदहनं प्रणमत श्रीमधुमयनम् ॥ (G)

११० । तालनन्दसमुद्रद्वयंजोहलेन एतत् हन्द पूरय । एका-
 दशाक्षराणि ज्ञातानि नागराजो जल्पत्येषा सेनिका ॥ तालादय-

११० । १ तूरआ (B) २ एहु छंद (A & B), एहु हन्द (C) ३ गारदाइ
 (B), ४ अक्खराइ (F) ५ राअ (A) ६ एहु (A & B), एहु (E)
 ७ 4th quadrant dropt in (C) ८ १०८ (A), ७७ (F)

जहा, भक्ति पत्ति पात्र भूमि कं पित्रा
 टप्पु^१ खुंदि खेह^२ स्तर भं पित्रा ।
 गोल^३ रात्र जिणि^४ माण मोलित्रा
 कामरूत्र^५ रात्र वंदि^६ होलित्रा^७ ॥ १११^८ ॥
 सेनिका^९ ।

अतारोऽन्तलघुत्रिकलवाचकाः, [Vide श्लोक १८, p. 27.—Ed.] जोहलः
 पञ्चकलो मध्यलघुः । (C).

११० । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य व्युत्पत्त्युत्तरषट्गततमं
 द्वन्द्वं भेदं सेनिकानामकं वृत्तं लक्षयति, तालेति । आदौ ताल
 एन्दए — तालनन्दाभ्यां ततः समुद्र त्वरा — समुद्रत्वया[भ्यां] गुर्वादि-
 त्रिकलग्नाभ्यामित्यर्थः ततश्च जोहलेन मध्यलघुकेन रगणेनेति
 यावत् एऊ — एतत् सेणित्रा — सेनिकानामकं कंद — वृत्तं
 पूरत्रा — पूर्यतां । अत्र च प्रतिपदं गारहा[इ] अक्खराइ — एका-
 दशाक्षराणि जाणित्रा — ज्ञातव्यानि, एअ — एतत् एअ रात्र —
 नागराजः जं पि[प] — जन्यति ॥ यद्वा एकादशाक्षरज्ञातेत्येकं पदं
 कृत्वा वृत्तविशेषणपरतया गारहाइ इति चरणो जो[यो]जनीयः ।
 अत्राक्षरकथनमनतिप्रयोजनकतया पद्यपूरणायेति बोध्यम् । गुरुत्तरैः
 पञ्चभिर्गुर्वादित्रिकलग्ना रचितचरणा सेनिकेति निष्कृष्टार्थः । (E).

११० । तालेति । तालनन्दाभ्यां समुद्रत्वयाभ्यां जोहलेन कंद एतत्

१११ । १ टप्पि (A), टप्प (B & C). २ खुंदि भूति (B & C). ३ गौड़
 (E & F). ४ जिणि (A). ५ कामरूप (B). ६ वंदि (A). ७ होलित्रा
 (B & C). ८ १०८ (A), ०८ (E). ९ सुसेनिका (A).

कुंतीपुत्ता पंचा दिशा^१ जाणीया

अंते कंता^२ एका^३ दारा माणीया ।

पाश्चा पाश्चा मत्ता दिग्धा^४ पाईसा^५

मान्नी^६ छंदा^७ जंपंता^८ णाएसा ॥ ११२^९ ॥

पूर्वतः । एकादशाक्षराणि ज्ञातव्यानि नामराजो जल्पति एषा सेनिका ॥ तास्येति गुरुमधुरूपा गणायत्नार इत्यर्थः, जोहसो रगण । (D)

१११ । उदाहरति, झत्तीत्यादि । टापेयमदक्षखुरै पुष्पाभि धुंलिभि^१ ख १] मग्दो धूलिवाचको देमोति वदन्ति, परे तु सम्यग् चोद्वाचक, तथाच टापोत्थिते चोदै खे आकाशे हि निश्चित सूर्य आच्छाद्य इत्यर्थः । * * * * (C)

१११ । सेनिकामुदाहरति, झत्तीति । झत्ति—झटिति पत्ति पाश्च पदातिपादै भूमि—भूमि कपिश्चा—कपिता, टप्प खुदि खेह—टापोत्प्लातसेहैयमदक्षखुरोद्धूतरेणुभिरिति परमार्थं सूर—सूर्य झपिश्चा—आच्छादित । गौड़ राज जिषि—गौड़राज जित्वा माण मोहि[जि]श्चा—मानमोडिता कामरूप राज वदि छोलिश्चा—का[म]रूपराजवद्गौ मोचिता ॥ ७८ । सेनिका निवृत्ता । (E)

१११ । यथा । झटिति पत्तिपादैर्भूमि कपिता चक्षदक्षखुरोद्धूतरेणुभि सूर्य आच्छादित । गौड़राज जित्वा सौवानसा कामरूपराजवद्गौ मोचिता ॥ अथ टप्प इति भावेति उक्तार्थं देमी । (F)

१११ । १ दिशा (A) २ कथा (A) ३ रज्जो (B) ४ दिशा (A) पता (B), dropt in (C) ५ वाक्या (B) ६ मल्लती (C) मल्लती (F) ७ भासा (A B & C) ८ जल्पता (B) जल्पता (F) ९ ११० (A) ७८ (F)

नहा, ठामा ठामा हत्थी^१ जूहा^२ देक्खीआ^३
णीला^४ मेहा मेरू^५ सिंगा^६ पेक्खीआ^७ ।

बीरा^८ हत्था^९ अग्गे खग्गा राजन्ता^{१०}

णीला^४ मेहा मम्भे विज्जू^{११} एच्चन्ता ॥ ११३^{१२} ॥

मालती^{१३} ।

११२ । कुन्तीपुत्राः पञ्च दत्ता ज्ञाताः, अन्ते कान्त एको-
हारो मन्यते । पादे पादे मात्राः प्राप्ता द्वाविंशतिः मालतीमाला
जल्यते नागेनैषा ॥ कुन्तीपुत्रः कर्णो दिगुरुः, कान्तः कमनीयः,
हारो गुरुः । (C).

११२ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथमं भेदं मालती-
नामकं वृत्तं लक्षयति, कुन्तीति । यत्र पात्रा [पात्रा] — पादे पादे
प्रतिपादमिति यावत् दिष्टा — दत्ताः पञ्च कुन्तीपुत्राः कर्णो गुरु-
द्वयात्मका गणा इति यावत् जाणीआ — ज्ञायन्ते, अन्ते — कर्ण-
पञ्चकांते पादांते वा कन्ता — कांतः एक्का — एकः हारा —
हारः गुरुरिति यावत् माणीआ — मान्यते । वाईसा — द्वाविंशतिः
मत्ता — मात्राः दिट्ठा — दृष्टा यत्र पादे पादे इति पूर्वेणान्वयः,
तत् मालत्ती कन्दा — मालतीच्छन्दः णाएसा — नागेशः जंपन्ता —

११३ । १ हत्थी (A), हत्ती (B). २ जूहा (B & C). ३ पेक्खीआ (A),
देक्खीआ (F). ४ णाले (A, B & C). ५ मेरू (B). ६ सिंगे (A, B & C).
७ देक्खीआ (A). ८ बीरा (E). ९ हत्था (A), हत्थे (B & C). १० वजुन्ता
(A), रजुन्ता (B & C). ११ विज्जू मेहा मम्भे (A). १२ ११३ (A), ८० (E).
१३ मालतीमाला (A).

हस्ताये तथेति शेषः खगा — खद्गाः राजन्ता — राजन्ति ॥ केन-
चिद्वन्दिना कृतं संयामवर्णनमेतत् । मात्तती निवृत्ता । ८० । (E).

११३ । यथा । स्थाने स्थाने हस्तियूथानि दृश्यन्ते, नीला मेघाः
मेरुशृंगे प्रेक्ष्यन्ते । वीरहस्ताये खद्गा राजन्ते, नीलमेघमध्ये विद्यु-
न्मृत्यति ॥ (G).

११४ । दीयते हीरयुगलं पदे, अन्ते नरेन्द्रो गुरुयुगलशेषः ।
जन्पति फणीन्द्रः ध्रुवमिन्द्रवज्रां मात्रा दशाष्टभिः समाः सुसज्जाः ॥
हीरशब्दः अन्तलघुपञ्चकलवाची [Vide श्लोक १९, p. 24, and its
gloss (G), p. 25.—Ed.]. नरेन्द्रो जगणः, यत्र मात्राः दशाष्टाभिः
सुसज्जीकृताः । (C).

११४ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य सप्तपञ्चाशदुत्तरत्रिंशत्तमं
भेदं ३५७ इन्द्रवज्रानामकं वृत्तं लक्षयति, दिक्के इति । यत्रादौ
तत्रारा जुशला — तकारयुगलं लभ्यं तगणद्वयमित्यर्थः, अते —
तगणद्वयांते गुरु जुग मेसं — गुरुयुगशेषः गुरुद्वयं शेषेऽन्ते यस्य
तादृश इति यावत् णरेन्दो — नरेन्द्रो मध्यगुरुर्जगण इति यावत्
पणसुं[सुं] — पदेषु दिक्के — दीयते । सा मत्ता दहा अट्ट समा
सुसज्जा — सुसज्जसमाष्टादशमात्राका सुसज्जाः सुस्थापिताः समाः
पदचतुष्टयेऽन्यूनानतिरिक्ता अष्टादश मात्रा यस्यां सेति यावत्
इन्द्रवज्जा — इन्द्रवज्रा इति ध्रुव — ध्रुवं फणिंदा — फणीन्द्रः जंप्ते —
जन्पति ॥ सुसज्जा — शोभनीकृत्य स्थापिताः समा — पदचतुष्टये
समानाः दहा अट्ट — अष्टादश मत्ता — मात्राः यत्र पणसुं[सुं] —
पदेषु पतन्तीति शेष इति भिन्नमेव योजनीयं । अत्र मात्राकथनं पद्य-

जहा, मंतं' ए तंतं ए हु किंपि' जाणे'

भाणं' च' एो किंपि' गुरुप्पसाओ' ।

मज्जं पिबामो' महिलं रमामो

मोक्खं' बजामो' कुल मग्ग लग्गा ॥ ११५' ॥

इंदवज्जा ।

पूरणार्थमेव अवहट्ठभाषायां पूर्वनिपातानियमात् पूर्वापरव्यत्यासा
न दोषायेति श्रेय, तगणइधानतरजगणानतरगुरुद्वयरचितचरण
इद्ववेति फलितार्थ । (F)

११४ । दिप्पे इति । दीयेत राजयुगल पदेषु अंते नरेन्द्रो
गुरुयुग्मश्रेय । जल्पति फणीन्द्रो भुवम् इद्ववज्जां मात्ता दशाष्टं
समा सुसज्जा ॥ राजा[?] तगण, नरेन्द्रो जगण, समा सर्वरथे!
अनुकूला । (G)

११५ । उदाहरति । मन्त्र न तन्त्र न हि किमपि जाने ध्यानद
न किमपि गुरुप्पसादात् । मद्य पिबामो महिलां रमाम[महे
मोक्षं याम कुलमार्गलगा ॥ यद्यह मन्त्रादिक न जाने तथापि
वय सर्वे साधका मद्य पिबाम महिलां रमाम हे] इत्यर्थः
तदिदमनर्थाय भवेदित्याह एव कुर्वाण कुलपयसगा मोक्ष
प्राप्नुम इत्यर्थः । कर्पूरमञ्जर्यां भैरवानन्दोक्तिरियम् । (C)

११५ । इद्ववज्जामुदाहरति, मतमिति । मत — मद्य तत —

११५ । १ मन्त्रा (B) २ कपि (A) कपि (C) ३ जाण (A) ४ भाणं
(B) ५ ज (B) ६ गुरुप्पसादा (B & C) ७ पिबामो (A & C) ८ मोक्षं
(F) ९ बजामो (C) १० ११५ (A) ११ (E)

शरेंद^१ एका तत्रणा^२ सुसज्जा
 पत्रोहरा कस गणा^३ मुणिज्जा ।
 उबिंद^४वज्जा फणिरात्र^५ दिट्ठा^६
 पठन्ति^७ छेत्रा सुह वस सिठ्ठा^८ ॥ ११६^९ ॥

चं एङ्ग — खलु, निश्चयेनेति यावत् किंपि — किमपि ण — न
 ज्ञाणे — जानामि, ज्ञाणं च — ध्यानं च किंपि — किमपि णो —
 न जाने इति पूर्वणान्वयः, किंतु भज्जं पिवामो — मद्यं पिवामः
 महिलं रमामो — महिलां रमामहे गुरुप्रसादो — गुरुप्रसादात्
 कुल मग्न लगा — कुलमार्गलभाः मोक्षं — मोक्षं वजामो —
 व्रजामः ॥ अनवरतमैयुनमद्यपानाद्यनेककुलपरंपरागमनकुकर्मात्या-
 सक्ता अपि वयं गुरुप्रसादान्मोक्षं प्राप्नुम इति कापालिकभैरवा-
 नन्दस्य राजानं प्रति वाक्यमिदं कर्पूरमंजरीसाटकस्थम् । दंष्ट्रवज्जा
 निवृत्ता । ८२ । (E).

११५ । यथा । मंत्रं न तत्रं न खलु किमपि जाने ध्यानं च नो
 किमपि गुरुप्रसादात् । मद्यं पिवामो महिलां रमामो[महे] मोक्षं
 व्रजामः कौलमार्गलभाः ॥ (G).

११६ । नरेन्द्र एकस्त्रगणः सुसज्जः पयोधरः कर्णगणः शायते
 उपेन्द्रवज्रां फणिराजदिष्टां पठन्ति * * * ॥ छेकाः विदग्धाः । (C).

११६ । १ शरेंद (E & F). २ तत्रणा (A). ३ गणा (A). ४ उपेंद (A),
 उबिंदु (B). ५ फणिराज (A). ६ दिट्ठा (B & C). ७ पठन्ति (B). ८ सुकरंद
 दिट्ठा (A), सुकरन्द सदा (B), सुकरन्दसदा (C). ९ १:४ (A), ८२ (E).

जहा, सुधम्म चित्ता गुणमंत'पुत्ता
 सुकम्म रत्ता विणञ्चा कलंता' ।
 विसुद्ध देहा धणमंत' गेहा
 कुणंति केवच्चर सम्ग खेहा ॥ ११७ ॥ उविंदवज्जा

११६ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्याष्टपद्यादुत्तरविग्रहत
 ३५८ भेदम् उपेन्द्रवज्जानामक वृत्तं लक्षयति, परिदेति । यत्र प्रथ
 एका — एक' परिद — नरेन्द्रः मध्यगुरुर्जगण इति यावत् तां
 तत्रणा — तमणोऽतल्लघुर्गण इत्यर्थं सुमज्जा — सु[सु]मज्ज गोम
 नीकृत्य स्थापित इति यावत्, ततश्च पयोधरा — पयोधरो मध्य
 गुरुर्जगण इत्यर्थः कण गणा — कर्णगणो गुरुदयमिति यावत्
 सुणिज्जा — ज्ञात' । तां फणिराज दिट्ठा — फणिराजदृष्टां पिगलोप
 दिष्टाम् इति यावत् सुह यथ सिद्धा — शुभवर्णसृष्टां उविंदवज्जा -
 उपेन्द्रवज्जां केशा — केशा विदग्धा इति यावत् पठति — पठति
 अथवा नरेन्द्रैकतमणसुमज्जपयोधरकर्णगणा' सुणिज्जा — ज्ञायते
 यत्र प्रतिचरणमिति शेषः इत्येकमेव पदं कृत्वा योजनीयम्
 अथ [सुमज्जमिति] शुभवर्णसृष्टामिति च पदं पद्यपूरणार्थमेवेति
 मतव्यम् । ८३ । (E)

११६ । परिदेति । नरेन्द्र एकतमणः सुमज्ज' पयोधर' कर्ण
 गणो ज्ञातव्यः । उपेन्द्रवज्जां फणिराजदृष्टा पठति केशा शुभवर्ण-

११७। १ गुणवत्ता (C) २ करणा (A), कलता (E) ३ धणवत्ता (B)

* १११ (A), ८४ (E) ४ उपेन्द्रवज्जा (A)

इदं उविंदा^१ एका^२ करिज्जसु^३
 चउ अगल दह णाम मुणिज्जसु^४ ।
 सम^५जाइहिं सम अक्खर दिज्जसु
 पिंगल भण उवजाइहिं^६ किज्जसु^७ ॥ ११८^८ ॥ [अलिङ्गा]

सृष्टां ॥ शुभेति सुधुररस एव प्राशस्त्यसूचकः ॥ नरेन्द्रो जगणः,
 पयोधरो जगणः, कर्णो द्विगुः । (G).

११७ । उदाहरति । सुधर्मचित्ता गुणवन्तः पुत्राः सुकर्मरतं
 विनीतं कलत्रं । विशुद्धो देहो धनवद्देहं कुर्वते के वर्वराः स्वर्ग-
 स्नेहम् ॥ विशुद्धो रा[रो]गादिहीनः । (C).

११७ । उपेन्द्रवज्रा मुदाहरति, सुधमेति । सुधमा चित्ता—
 सुधर्मचित्तं गुणमंत पुत्रा—गुणवत्पुत्रं सुकमा रत्ता—सुकर्मरतं
 पत्यादिशुश्रूषाकर्मण्यासक्तमिति यावत् विण्म्रा—विनीतं कलत्ता—
 कलत्रं । विशुद्ध देहा—रोगादिरहितः देहः धणमंत—धनवत्
 गेहा—गेहं, एतत्सर्वं यदि भवतीति शेषः, तदा के वच्चरा—
 वर्वराः सग्न षेहा—स्वर्गस्नेहं कुणंति—कुर्वन्ति, अपि तु न
 कोऽपीत्यर्थः ॥ सर्वपदार्थविकलक[स्य] कस्यचिदिदं वाक्यम् । ८४ ।
 उपेन्द्रवज्रा निवृत्ता । (E).

११७ । यथा । सुधर्म चित्तं गुणवंतः पुत्राः सुकर्मरतं विनतं

११८ । This śloka is not found in (A) and (B). १ उपेन्द्रा (C).
 २ एक (C). ३ करीज्जसु (C). ४ धरिज्जसु (C). ५ सव (C). ६ उवजाइ
 (C), उवजाइ कहि (E). ७ मुणिज्जसु (C). ८ ८४ (E).

कलवः । विशुद्धा देहा धनवतो मे[र्य]हा कुर्वन्ति मे वर्जरा कुर्वन्
चेहम् ॥ विशुद्धा नौरोगा । (G)

११८ । इन्द्रोपेन्द्रावेकौ क्रियेतां चतुर्यदमनामानि प्रियतां । सर्वं
जातिसमाचराणि * * पिगलो भणति उपजातिर्ज्ञायताम् ॥ इन्द्रवज्रो
पेन्द्रवज्राच्छन्दोरेकौ करणादुपजातिच्छन्दो भवति, तच्च चतुर्दश
नामानि भवन्ति एव सर्वजातिषु समाचरासु उपजातिर्विध्यया । (C)

११८ । अथेन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्राभ्यां पादेन पादाभ्यां पादैश्च मिश्रि-
ताभ्यामुपजातिच्छन्दो भवति तच्च [चतुर्दशविधमित्याह इति ।
इदं उच्यते — इन्द्रोपेन्द्रयो नामैकदेशेनापि नामपहणादिन्द्रवज्रो-
पेन्द्रवज्रयोरित्यर्थः एक — ऐक्य करिष्वसु — कुरुष्व चउ अगल
इह एवम — चतुरधिकदमनामानि मुषिष्वसु — जानौहि । सम
अक्षर — समान्यचराणि दिष्वसु — ददस्व, सम जादहि — सम
जातिभिः तुभ्याश्चरचरणजातीयैर्हृत्तेरिति यावत् उपजादहि —
उपजाति किष्वसु — कुरुष्व इति पिगल — पिगलो नाग भणति ॥
इदं तु बोध्यं समाचराणि दत्त्वा समजातीयैर्हृत्तेरुपजाति
कुरुष्वेत्यनेन विषमाश्चरचरणजातीयैर्हृत्तेरुपजातिरित्युक्तं भवति
तथाचेन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्राभ्यां न लिङ्[वज्रे]वशाभ्यामिन्द्रवज्रावयशाभ्यां
यातोर्मीमासिनीभ्यां न मासिनीमासिनीभ्यामुपजातिर्भवति इति
परमार्थ इति । (E)

११८ । इति । इन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्रे एकच कुरुष्व चतुरधिकदम-
नामानि जानौहि । समजातिभिः समाचराणि देहि पिगलो-
भणति उपजाति कुरुष्व ॥ (O)

चउ अक्खरके पत्थर^१ किज्जसु
 इंद^२ उविंदा^३ गुरु लहु^४ बुभ्भसु^५ । [अलिंत्ता]
 मभ्भसुह^६ चउद[ह]ह हो उवजाइ
 पिंगल जंपइ^७ कित्ति वेलाइ^८ ॥ ११६^९ ॥ [पञ्जटिका ?]

११६ । चतुर्दशानां ज्ञानप्रकारमाह, चतुरचरप्रस्तारं कुरुष्व
 इन्द्रोपेन्द्रयोर्गुरुलघून् बुध्यस्व । मध्ये चतुर्दश भवन्त्युपजातयः पिङ्गलो-
 जल्पति कृत्वा मन्यते ॥ अयमर्थः, चतुरचरस्य षोडश प्रस्ताराः
 भवन्ति, तत्र प्राथमिकश्चतुर्गुरुः स चेन्द्रवज्रायामन्तर्भूतः तत्र चतुर्षु
 पादेष्वाद्याचरस्य गुरुत्वादेव, अन्तिमश्चतुर्लघुर्भवति स चोपेन्द्रवज्राया-
 मन्तर्भूतः तत्र चतुर्षु पादेषु प्रथमाचरस्य लघुत्वात्, अतो मध्यवर्त्ति-
 चतुर्दशभेदानुसाराच्चतुर्दशोपजातयो भवन्ति । तथाहि चतुरचरस्य
 द्वितीयप्रस्तार आदिलघुर्भवति, तत्रापि प्रथमपादो लघ्वादिः परे
 त्रयो गुर्वादयः, एवमग्रेऽपि । (C).

११६ । अथामां चतुर्दशभेदानयनप्रकारमाह, चउ अक्खरेति ।
 चउ अक्खरके — चतुरचराणां पत्थर — प्रस्तारं किज्जसु — कुरुष्व,
 इंद उविंदा — इन्द्रोपेन्द्रयोः गुरु लहु — गुरुलघू इन्द्रवज्रायां गुरु-
 सुपेन्द्रवज्रायां लघुमित्यर्थः बुझ्झसु — बुध्यस्व । मझ्झह — मध्ये सर्व-
 गुरु-सर्वलघुप्रस्तारयोरिति यावत् चउदह — चतुर्दश उवजाइ —
 उपजातयः हो — भवन्ति इति कित्ति वेलाइ — वेक्षितकीर्त्तिः

११६ । १ पत्थर (A). २ इंदु (B). ३ उपेदा (F). ४ लहु गुरु (A).
 ५ दिज्जसु (A), बुझ्झसु (B & C), बुज्जसु (E). ६ मभ्भसुह (A), मझ्झह (B),
 मज्जसु (C). ७ परप्रस्तारं (E). ८ वेलाइ (A). ९ ११६ (A), ११६ (E).

पिगल अपर — जल्पति ॥ अचेद तत्त्व — चतुरचरस्य प्रसारक्रियया षोडश भेदा भवति, तत्र चतुर्गुरु प्रथम स चेंद्रवज्ञापादचतुष्टय आपकस्तत्र प्रतिचरण प्रथमगुरोरुपादानात् तत्रैकैको गुरुरिद्रवज्ञाया एकैकचरणज्ञापक इति इदं । अतुल्यधुशान्तिम स शोपेन्द्रवज्ञापादचतुष्टयज्ञापकस्तत्रैकैको लघुशोपेन्द्रवज्ञाया एकैकचरणज्ञापक इति सद्दयैकगम्योऽर्थस्तत्र प्रतिचरण प्रथमलघोरुपादानात् । एव चावशिष्टा मध्ये चतुर्दशभेदास्तदनुसाराच्च चतुर्दशोपजातयो भवति । तथाहि चतुरचरस्य द्वितीयप्रसारे प्रथममेको लघुस्तदनन्तर च चयो गुरवो भवति, तथा शोपेन्द्रवज्ञाया प्रथमचरण चयश्चेन्द्रवज्ञाया एव मिलित्वा प्रथमो भेद । चतुरचरस्य द्वितीयप्रसारे प्रथममेको (गुरुस्तत एको) लघुस्तदनन्तर गुरुद्वय, तथा चेंद्रवज्ञाया प्रथमचरणो द्वितीयशोपेन्द्रवज्ञाया द्वितीयचतुर्थौ च पुनरिद्रवज्ञाया एव मिलित्वा द्वितीयो भेद । चतुरचरस्य चतुर्थप्रसारे प्रथम लघुद्वय तदनन्तर गुरुद्वय भवति तथाच प्रथमद्वितीयौ चरणौ शोपेन्द्रवज्ञाया द्वितीयचतुर्थौ चेंद्रवज्ञाया एव मिलित्वा द्वितीयो भेद । एवमप्येऽपि सुधीभिरवधेयमित्युक्तान्ताचरणोपदिष्टं यथा । (E)

११८ । अथामा चतुर्दशभेदानयनप्रकारमाह चउरि(र)ति । चतुरचरस्य प्रसार कुरु इन्द्रवज्ञापेन्द्रवज्ञयोर्गुरुलघु बुध्यस्व । मध्ये चतुर्दश भवति, उपजाति पिगलो जल्पति कीर्त्तिवेलाया ॥ कीर्त्ति प्रसार मध्ये — सर्वगुरुसर्वलघुप्रसारयोरंतराले । (G)

जहा, वालो^१ कुमारो^२ स छ^३सुंडधारी
उप्पाउ^४ हीणा हउ^५ एक णारी ।
अहं णिसं^६ खाहि^७ विसं^८ भिखारी^९
गई भवित्ती^{१०} किल का हमारी^{११} ॥ १२०^{१२} ॥

१२० । उदाहरति । वालः कुमारः स पण्णुण्डधारी, उपाय-
हीना अहमेका नारी । भर्ता तु भिक्षुकः सोऽपि अहर्निशं विषं
खादति, अतः का गतिर्नाम भविष्यतीति शोचति पार्वती ॥ (C).

१२० । उपजातिमुदाहरति, वाल इति । कुमारः कार्तिकेयः
वालः स कसुण्डधारी — स च पण्णुण्डधारी, उप्पाउ हीणा —
अर्जनोपायविकला एक — एका अपरा अमहाया णारी — स्त्री
हउ — अहं, भिया[खा]री — भिक्षुकस्त्वम् अहर्निशं विषं खाहि —
भक्षयामि, अतः हमारी — अमहादीया का गतिरवस्था किल
निश्चयेन भविष्यतीति ॥ पण्णुण्डधारिणो वालस्य वज्रतरमत्यावग्रहं च
भक्ष्यमपेक्षितमहं च निम्नुद्धाया अर्जनाममयां स्त्री, त्वं चाहर्निशं
विषभोजनेनैव स्वस्य तस्मिन्मुत्पादयत्यतोऽमहादीया का गति-
र्भविष्यति तन्न जाने इति महादेवं प्रति पार्वतीवाक्यं । पूर्वाद्धं

१२० । १ वालः (A), वाल (B). २ कुमारः (A), कुमारा (B). ३ छ (B). ४ उपाय (A), उवाय (B & C). ५ हउ (B), मुजि (C). ६ णिसि (A), शिषं (C). ७ खाहि (B & C). ८ विषं (A), विषं (E). ९ भियारी (E). १० गतिर्भवित्ती (A), गतिर्भवित्ती (B & C). ११ हमारी (C). १२ ११० (A).

किन्ती' बाणी माना साना हंसी माथा जाथा' बाना ।
 अदा भदा पेमा रामा रिही बुही तास एमा ॥ १२१' ॥
 [विद्युन्माला ।] उवजाइ' ।

इद्वयश्चाया वत्तराई चोपेइवश्चाया मवणमन्नाद्रामाया दादमोय
 मुपजाति । (I)

१२० । यथा । बास' कुमार' स यण्मगधारी उपायहीनाह-
 नेका मारी । अहर्निम सादति विष भिचुर्गतिर्भविषी किल
 काम्नाक ॥ (A)

१२१ । अनुद्गं नामान्याह । कीर्त्तिर्वाणी मासा मासा हसो
 माया जाया बाना । आद्रां भद्रा पेमा [रामा] अद्भिर्बुद्धि तासां
 नाम ॥ (C)

१२२ । अयासां नामान्याह, किन्तीति । निगटेनैव म्यात ।
 अयासामस्मत्तातचरणनिर्झितानि कमणोदाहरणानि यथा —

इदं धनुर्धामकरे दधानोऽवामे शर स्पर्शविचित्रपुत्र ।

श्वप्रदेगेऽचयि हृणयुग्म विभक्त्य राम शरण ममास्तु ॥ १ ।

यस्यानुकम्पायुतदृष्टिपद्म कटाक्षमप्रेक्षित एव लोक ।

सवापदस्थि तरति प्रतूष्णे श्रीरामचद्र शरण ममास्तु ॥ २ ।

चदौयपादाक्षपरागपातात् शिलाभयी गौतमधोविदाश ।

कामस्तियोऽपि स्पृहणीय रूप लेभे स राम शरण ममास्तु ॥ ३ ॥

सुधीववातात्मजसुखकीर्णै-र्वद्धाञ्जलीकैरुपसेव्यमानः ।
 सुवर्णसिंहासनसंस्थितः स श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ४ ।
 त्रिलोकसंपालनबद्धसंधः कारुण्यपीयूषमहांवुराशिः ।
 स्वभक्तदुःखोद्धरणैकवीरः श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ५ ।
 आजानुवाज्जदितयः प्रवद्ध-यमासनस्थो धृतपीतवासाः ।
 प्रफुल्लराजीवपलाशनेत्रः श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ६ ।
 समस्तपृथ्वीपतिमौलिरत्न-प्रभाभिनीराजितपादपद्मं ।
 अशेषगीर्वाणगणप्रगीत-कीर्त्तिं तमीशं प्रणतोऽस्मि रामं ॥ ७ ।
 नानाविभूषामणिरश्मिजाल-प्रच्छन्ननीलाश्रसमानगात्रः ।
 सौंदर्यसंनाशितकामगर्वः स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ८ ।
 अरातिनारीश्वर्यं प्रविष्ट-स्तत्र स्थितान्दग्धुमिवारिवर्गान् ।
 यस्य प्रतापप्रवलानलस्तु स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ९ ।
 स्वांकप्रसुप्तां धृतकांचनाब्जां समीक्ष्य सीतां कनकप्रभांगीं ।
 आनंदितांतःकरणः स पाया-दपायतो मां रघुवंशकेतुः ॥ १० ।
 अनन्यसाधारणकीर्त्तिचंद्र-करावधूताष्टदिगंधकारः ।
 पौलस्त्यवंशद्रुमकालवक्त्रिः स जानकीशः शरणं ममास्तु ॥ ११ ।
 मत्वा भवंतं त्रिजगद्विपत्ति-संनाशकं देवगणान् विश्वाय ।
 भवत्पदाब्जं शरणं गतोऽस्मि प्रसीद राम त्वमतोऽतिशौघ्रम् ॥ १२ ।
 भवत्समानोऽपि यदा नरेन्द्रः श्रीराम कार्पण्यसुरीकरोति ।
 तदाश्रयेत्कः खलु दाहभाव-मतस्त्वमीश त्यज निष्ठुरत्वं ॥ १३ ।
 वीरासनाध्यासित उग्रवीर्या नवाम्बुदश्यामरुचिर्जितारिः ।
 समस्तविद्याम्बुधिपारगश्च स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ १४ । (E).

चारौ^१ कणा^२ पाए दिक्षा सन्वा सारा^३
 पाश्चा अंते^४ दिज्जे कंता^५ चारौ हारा ।
 छणावेअ मत्ता पत्ता चारौ पाश्चा
 विज्जाहारा जंप्पे सारा णाअराअ ॥ १२२^६ ॥*

[For examples of Upajati culled from the *Kumarasambhava* of Kalidasa vide Ghosh's *Compendium* pp. 118-119.—Ed.]

१२१ । किञ्चीति । कीर्त्तिर्वाणौ माता गता ह्यौ माय
 जाया बाणा । आर्द्रां भद्रा प्रेमा रामा अद्भिर्बुद्धिरिति तासां
 नामानि ॥ (G)

१२२ । अथ द्वादशाक्षरा । चत्वार कर्षा पादे दत्ता
 सर्वधारा पादान्ते दत्ता कान्ताद्यवारो हारा । पञ्चवति-
 मात्रा प्राप्ता चतुर्भिः पादैर्विद्याधर जल्पति धार माग-
 राज ॥ प्रतिपाद चतुर्विंशतिमात्राचतुर्भिः पादैः पञ्चवति-
 मात्रा स्युः । (C)

१२२ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य पञ्चवत्युत्तर सङ्ख्य-
 चतुष्टय भेदाः ४०८६ भवन्ति, तत्राद्य भेद विद्याधरनामक वृत्त
 सञ्चयति, चारौति । यत्र पाए — पादे सन्वा धारा — सर्वधारान्
 सर्वधार वा चारौ कणा — चतुर कणान् कर्षचतुष्टय वा गुह-
 दयात्मकगणचतुष्टयमिति यावन् दिक्षा — दत्ता, पाश्चा अंते —

१२१ । १ चारि (A) चारौ (C) २ कणा (F) ३ सारा (A) ४ अंता (A)
 ५ कणा (A) अंते (C) ६ ११६ (A) * Second half d option (B)

जहा, * जास्त कांठा^१ वीसा दीसा^२ सीसा^३ गंगा
 णाआराआ किज्जे हारा गोरी^४ अंगा ।
 गंते^५ चामा^६ मारु कामा लिज्जे^७ किती
 सोई^८ देज^९ सुखं^{१०} देओ^{११} तुम्हा^{१२} भत्ती^{१३} ॥
 १२३^{१४} ॥ विद्याधरः^{१५} ।

पादांते कांता—कांताः चारी हारा—चत्वारो हारा गुरवः
 दिज्जे—दीयन्ते । तं कृष्णवेश्म मत्ता पत्ता चारी पाआ—
 षष्ठ्यतिमात्राप्राप्तचतुष्पादं प्रतिपादं चतुर्विंशतिमात्राणां विद्य-
 मानत्वात् षष्ठ्यतिमात्रां प्राप्ताश्चत्वारः पादा यस्य तन्तादृशमिति
 यावत् सारा—द्वादशाक्षरचरणवृत्तमध्ये आदिभूतत्वात् सा[र]-
 भूतं श्रेष्ठमिति यावत् तं विज्ञाहारा—विद्याधरं विद्याधर-
 नामकं वृत्तं णाआराआ—नागराजः जंप्पे—जल्पति ॥ अत्र
 वर्णवृत्ते मात्राकथनस्यानतिप्रयोजनकत्वान्मात्राज्ञापकस्वरणः सञ्चा-
 सारेति कर्ण[वि]शेषणं [च] पद्यपूरणार्थमेवेति मन्तव्यं, द्वादशगुस्-
 रचितचरणो विद्याधर इति फलितार्थः । (E).

१२२ । अथ द्वादशाक्षरं जगतीच्छंदः । चारीति । चत्वारः
 कर्णाः पादे दत्ताः सर्वसाराः पादांते देयाः कांताश्चत्वारो

- १२२ । * Dropt up to हारा in the 2nd quadrant in MS. (B).
 १ कंडे (A). २ दिष्टा (C). ३ सीसे (A). ४ गोरी (F). ५ गव्ये (A, B & C).
 ६ वामा (A & B), रामा (C). ७ लिज्जे (C). ८ सोऊ (A). ९ देओ (E).
 १० सोक्खा (A), सोक्खं (B & C). ११ देऊ (A). १२ चट्टा (A), तुम्हा (C).
 १३ मत्ती (A), भट्टी (B). १४ १२० (A). १५ विद्याधरा (A).

पथो' चामरो रूथथो सेस सारो'
 ठए कंठए मुदए जत्थ' हारो ।
 चउ च्छंद किञ्जे तहा सुद देहं
 भुअंगापअथं एए यीस रेहं ॥ १२४ ॥

हारा । पञ्चवतिमाषाभातायहार' पादा, विद्याधर जन्पति
 सारो नागराज ॥ कर्णा दिगुह, हारो मुह' । (A)

१२२ । उदाहरति । यस्य कण्ठे विष दृश्यते शीघ्रं गङ्गा नाग-
 राज हतो हार' गौरी च्छन्दे । गर्भितो राम' प्रतिकूलमारित
 काम मृहीता कीर्ति' स देव सुख ददातु युष्माक भक्त्या ॥ (C)

१२३ । विद्याधरमुदाहरति, जासू इति । जासू — ज योज्य
 कठा — कठे बीषा — विष दोषा — दृश्यते, बीषा — शीघ्रं गङ्गा
 दृश्यते, चगा — चगे च्छंदे इति यावत् गौरी — गौरी पार्वती-
 त्वर्थं दृश्यते, येन एषाचाराया — नागराज हार कठभृषा किञ्जे —
 कियते हतो वा । गते — गात्रे चामा — चर्म करिकृत्तिरिति
 यावत् हतमिति शेष, येन च कामा — काम माह — मारयिता
 दग्धेति यावत् किन्तो — कीर्ति' किञ्जे — मृहीता, सोई — स
 एव देशो — देव श्रमिकलाभरण इत्यर्थं भक्ती — भक्त्या तुम्हा —
 युष्माभ्य सुख — सुख निरतिशयानन्दमिति यावत् देशो — ददातु ॥
 विद्याधरो निवृत्त । (E)

१२३ । यथा । यस्य कंठे विषं दृश्यते शीर्षे गंगा नागराजाः
क्रियते हाराः गौरी श्रगे । गात्रे चर्म मारितः कामो गृहीता
कीर्त्तिः सोऽपि देवः सुखं ददातु युष्माकं भक्त्या ॥ (G).

१२४ । ध्वजं चामरं रूपकं शेषसारः स्थाप्यते कण्ठे सुग्धो-
यथा हारः । चतुष्कन्दः क्रियते तथा शुद्धदेहं भुजंगप्रयातं पादे
विंशतिरेखं ॥ ध्वज आदिलघुस्त्रिकलः, चामरं गुरुः, रूपकं कन्दः,
शेषो नागः पिङ्गल एव तस्य सारः । चतुष्कन्दस्तुर्गणं तेन
चतुर्भिर्गणैश्चकन्द इत्यर्थः । विंशतिरेखं विंशतिकलं । (C).

१२४ । अथैका[यदा]दृशाचरचरणस्य वृत्तस्य षडशीत्युत्तर-
पञ्चशततमं ५२६ भेदं भुजंगप्रयातनामकं वृत्तं लक्षयति, धञ्जो
इति । हे सुद्ध — हे सुग्धे यत्र धञ्जो — ध्वजो लघ्वादिस्त्रिकलः
चामरो — चामरं गुरुः एवं चउ — चत्वारः रूपञ्जो — रूपकाः
गणा इति यावत् पए — पदे प्रतिचरणमित्यर्थः किञ्जे — क्रियते
तत्पदे इत्यनुषंजनीयं वीस रेहं — विंशतिरेखं विंशतिः रेखाः
मात्रा यत्र तादृशमित्यर्थः शुद्धदेहं भुजंगापञ्चाश्रं — भुजंगप्रयातं
कन्द — कन्दः शेष — शेषेण पिङ्गलेन जत्य — यथा हारो — हारः
मुक्तादाम तद्वा — तथा कंठे — कंठे ठए — स्थाप्यते । केचित्तु
धञ्जो — ध्वजः लघ्वादिस्त्रिकल इति यावत् ततः चामरो —
चामरं गुरुरिति यावत् रूपञ्जो — एवं रूपेण चउ — चतुर्भि-
र्गणैश्च चरण इति शेषः सारो — सारः श्रेष्ठ इति यावत् शेष —
शेषः संपूर्ण इत्यर्थः तद्वा — तथा किञ्जे — क्रियते पूर्यते इति
यावत्, पए वीस रेहं — पदे विंशतिरेखं शुद्धदेहं तद्वद्वनिकया

अहिगण^१ चारि पसिद्धा सोलह चरणेण पिंगलो भण्ड^२
तीणि^३ सञ्चा वीसगल^४ मत्ता संखा^५ समग्गाइं ॥ १२५^६

[गाहा]

समीकृतगण तत् भुजगप्रयात्र — भुजगप्रयात इन्द्र, तथा कथ
मित्याह, ठए इति, जत्य — यथा मुद्दए — मुग्ध[या] कठए — कठ
शर^१ मुक्तादाम ठए — स्थाप्यते इत्याहु । अथ ठए इति
द्वितीयचरण माचाकथन च पंचपूरणार्थमेवेति मतव्य, यग[ण]
चतुष्टयरचितचरण भुजगप्रयातमिति फलितोऽर्थः । (E)

१२४ । धक्र[चो] इति । ध्वजधामर रूपका^१ समारे स्थाप्यते
कठे मुग्धया यथा शर^२ । चत्वार इन्द्र^३ कियते तथा शुद्धदेह
भुजगप्रयात पदे विग्रतिरेख ॥ ध्वजो लब्धादिस्तिकल, धामर
गुरु^४, एवरूपाश्चत्वारो गणा पदे कार्या इत्यर्थः । शुद्धेति
लोचादिप्राग्रस्थ सूचित । यथा मुग्धया शर^५ कठे ध्रियते तथा
शेषेणेत्यर्थः । (G)

१२५ । एतस्यैव विग्रेषान्तरमाह । अहिगणाश्चत्वार प्रसिद्धा^१
षोडशचरणै^२ पिङ्गलो भणति । चीणि ग्रतानि विग्रत्यधिकानि
माचासख्या^३ समोपाणि ॥ अहिगण आदिलघु पञ्चकल, षोडश-
चरणैरेतादृशैर्भुजगप्रयात पिङ्गलो भणति, समपै षोडशचरणै-
विग्रत्यधिकशतद्विचोयमात्रा भवन्तीत्यर्थः । (C)

१२४ । १ चभिजय (F) २ कठर (A) ३ त्रिषि (A & C) भिष (D)
४ वीसया (A) ५ वसया (C) ६ This sloka comes after १२६ in MSS
(A, B & C)

जहा, महा मत्त मात्रंग^१ पाए ठवीआ .

तहा तिक्ख^२वाणा कडक्खे^३ धरीआ ।

भुआ^४ पास^५ भोहा^६ धणूहा^७ समाणा

अहो णाअरी कामराअस्स सेणा^८ ॥ १२६^९ ॥

भुअंगपआतं । (C).

१२५ । अथास्यैव प्रकारान्तरं गायया वदति, अहिगणेति प्रसिद्धा — सर्वत्र कंदोऽयं प्रसिद्धाः चारि — चत्वारः अहिगण — अहिगणाः पञ्चकलाः यगणा इति यावत् यत्र प्रतिचरणं पतंतीति शेषः, वीसगल — विंशत्यधिकानि तीणि मआ — त्रीणि शतानि समगादं — समया मत्ता संखा — मात्रासंख्या यत्र भवतीति शेषः, खोलह चरणेण — षोडशचरणेन उपलक्षितं तत् भुजंगप्रयातनामकं वृत्तमिति शेषः पिंगलो — पिंगल इति भणद् — भणति ॥ श्लोक-चतुष्टयस्यैकः श्लोकः कर्त्तव्य इति फलितार्थः । (E).

१२५ । गाययास्यैव प्रकारान्तरमाह, अहीति । अहिगणाश्चत्वारः प्रसिद्धाः षोडशचरणेन पिंगलो भणति । त्रीणि शतानि विंश-त्यधिके[कानि] मात्रासंख्या समया ॥ अहिगणो यगणः । (G).

१२६ । उदाहरति । महामत्तमातङ्गः पादे स्थापितः तथा तीक्ष्णवाणाः कटाक्षे धृताः । भुजः पाशः भुवौ धनुःसमाने अहो नागरी कामराजस्य सेना ॥ (C).

१२५ । १ मातङ्ग (C). २ तिक्क (C). ३ कडक्खे (B & C). ४ भुजा (F). ५ पास (E & F). ६ भोहा (A), भोष्ठा (B & C). ७ धणूष्ठा (B & C). ८ सणा (E). ९ १२२ (A).

हार गंधा तद्वा कण्ठं गंधा उणो
 कण्ठ सदा तद्वा तो गुरुश्चा गणो ।
 चारि जोहा गणा शाश्च राश्चा भणो
 रह् रुण लच्छीहरो सो मुणो ॥ १२७ ॥

१२६ । भुजगप्रयातमुदाहरति, महामत्तेति । यस्या पाए
 पादे महामत्तमातग ठवीचा — स्थापित, तथा — तथा यए
 कडक्खे — कटाचे तिक्ख वाणा — तौल्लुवाणा धरीचा — धृता
 यस्या भुचा — भुजयो पाच — पात्रो धृत इति पूर्वेषान्व
 यथा च भोहा — भुवो धणूहा — धनु धृतमिति पूर्वेषान्व
 सेय नागरौ चहो इत्याद्यर्थं कामराजस्य — कामनृपते [ममाप
 — समाना चिभुवनविजयेनातिगर्विता सेना — सेनैव सेनेति भाव
 यदा पादस्थापितमहामातगा कटाचा एव धृतास्तौल्लुवाणा
 यथा सेत्यर्थं, भुजपात्रा भुजैव पात्रो यस्या सेत्यर्थं, धनुसमान
 भुका नागरौ कामनृपते सेनेव भातीति ज्ञेय इति योजनीय
 पूर्वापरशब्दव्यत्यासस्तु प्राकृतभाषायां न दोषायेति मतव्यम्
 भुजगप्रयात निवृत्तम् । (B)

१२६ । भुजगप्रयात यथा । महामात्रा मातगा पादे स्थापिता
 स्तथा तौल्लुवाणा कटाचे धृता । भुजा पात्रो भूर्धनुषा समाना,
 चहो नागरौ कामराजस्य सेना ॥ (G)

१२७ । १ यच (B) २ यजा (C) ३ जया रा (A) जयारा (B & C)
 ४ यच (B) ५ चारो (F) ६ यच (A, B & C) ७ यच (A) ८ लच्छी
 चर (C) लच्छीहरो (F) ९ उच (C) १० १२७ (A)

१२७ । हारगन्धौ तथा कर्णगन्धौ पुनः कर्णशब्दौ तकारो-
गुरुको गणः । चत्वारो योधगणा नागराजो भणति एतद्रूपेण
लक्ष्मीधरो ज्ञायते ॥ हारो गुरुः, गन्धः शब्दश्च लघुः, कर्णो-
द्विगुरुः, तकारोऽन्तलघुको गणः, गुरुको गण एकः । चत्वारो योध-
गणा इत्यनेन उक्तार्थ एव स्पष्टीकृतः, योधो मध्यलघुः पञ्चकलः । (C).

१२७ । अथ द्वादशाक्षर[चर]णवृत्तस्यैकमप्तव्युत्तरैकादशशततमं
११७१ भेदं लक्ष्मीधरनामकं वृत्तं लक्षयति, हार गंधेति । हार
गंधा — हारगंधौ गुरुलघू इति यावत् तद्वा कष गंधा — तथा
कर्णगंधौ कर्णौ गुरुद्वयात्मको गणः गंधो लघुस्तावित्यर्थः उणो —
पुनः कष सद्वा — कर्णशब्दौ गुरुद्वयात्मकगणलघू इति यावत्
तद्वा तो — तथा तोऽन्तलघुस्तगण इत्यर्थः गुरुश्चा गणो — गुरुक-
गणः । एऊ रूपेण — एवं रूपेण एतावदुपादानविधिनेति यावत्
चारि जोहा गणा — चत्वारो योद्धृगणा रगणा इति यावत् चन्द्र
प्रतिचरणं पतन्तीति शेषः, सो — सः लक्ष्मीधरो — लक्ष्मीधरः
मुणो — ज्ञातव्यः, इति णाश्चराश्चा — नागराजः पिंगल इति
यावत् भणो — भणति ॥ रगणचतुष्टयरचितचरणं लक्ष्मीधरनामकं
वृत्तं ज्ञातव्यमिति फलितार्थः । अत्र रगणचतुष्टयोद्वयनिकाप्रकारः
पूर्वार्द्धेणोक्तमिति ध्येयम् । (E).

१२७ । हारेति ॥ हारगंधौ तथा कर्णगंधौ पुनः कर्णशब्दौ
तथा तगणो गुरुको गणः । चत्वारो योद्धृगणा नागराजो भणति
एवं रूपेण लक्ष्मीधरस्तः ॥ हारो गुरुः, गंधो लघुः, कर्णो द्विगुरुः,
शब्दो लघुः । एवं चत्वारो रगणाः । (G).

जहा, भंजिआ मालवा गंजिआ कणला^१

जिखिआ^२ गुञ्जरा^३ लुठिआ^४ कुजरा^५ ।

वंगला भंगला ओडिआ^६ मोडिआ^७

मेच्छा^८ कंमिआ कित्तिआ थप्पिआ ॥ १२८

लक्ष्मीधर.^१

१२८ । उदाहरति । भञ्जिता मालवा गञ्जिता कण्ठा-
जिता गुञ्जरा लुलिता कुञ्जरा । वङ्गा भङ्गा ओडा मोटिता
खेच्छा कप्पिता कीर्त्ति स्थापिता ॥ कर्त्तव्यध्याहार्यम् । (C)

१२८ । लक्ष्मीधरमुदाहरति, भञ्जिआ इति । मालवा—मालव-
देशाधिपतयो राजान भञ्जिआ—भञ्जिता भङ्गा इति यावत्
कणला—कण्ठा कण्ठादेशीया राजान इति यावत् गञ्जिआ—
गञ्जिता मारिता इति यावत्, लुठिआ कुञ्जरा—लुठितकुञ्जरा
लुठिता वनाद्गृहीता कुञ्जरा इक्षिनो पेया तादृशा इत्यर्थं
गुञ्जरा—गुञ्जरदेशीया राजानो जिखिआ—जिता । वंगला—
वङ्गा, भंगला—पलायिता, ओडिआ—ओडदेशीया राजान
मोडिआ—मोटिता, मेच्छा—खेच्छा कप्पिआ—कप्पिता,
कित्तिआ—कीर्त्तय थप्पिआ—स्थापिता ॥ स रामो अयतीति
प्रबधेन पुष्यते । लक्ष्मीधरो निवृत्त । (E)

१२८ १ कणला (A) कणला (B & C) २ कीर्त्तिआ (A & C),
कीर्त्तिआ (D) ३ गुञ्जरा (B & C) ४ लुठिआ (A B & C) ५ पिजरा
(A) कुञ्जरा (F) ६ कण्डिका (A) लण्डिका (C) ७ इडिआ (A),
इडिआ (B & C) ८ विच्छा (F) ९ १२८ (३) १० लक्ष्मीधर (A)

सगणा^१ ध्रुव^२ चारि पलन्ति जह्नी^३
 भण^४ सोलह मत्त विराम कही ।
 तह पिंगलिअं^५ भणिअं उचिअं^६
 इअ तोटअ^७ छंद वरं रइअं^८ ॥ १२८ ॥

१२८ । यथा । भंजिता मालवाः गंजिताः कर्णाटका जिताः
 गुर्जरा लुंठिताः कुंजराः । वंगा भंगिता ओड्रदेगा मोटिताः
 स्नेह्याः कंपिताः कीर्त्तयः स्थापिताः ॥ (G).

१२८ । सगणा ध्रुवाश्चत्वारः पतन्ति यत्र गणषोडशमात्राभि-
 विरामस्तत्र । तथा पैंगलिकैर्भणितम् उचितमिति तोटकच्छन्द-
 वरो रचितः ॥ सगणस्तुष्केण षोडशमात्राकथनं स्पष्टार्थमेव,
 विरामः पादसमाप्तिः । (C).

१२८ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य पंच[पट्]पंचाशदधिक-
 सप्तदशगततमं १७५५ [१७५६] भेदं तोटकनामकं वृत्तं लक्षयति
 सगणेति । जह्नी — यत्र चारि चत्वारः सगणा गुर्वंतगणाः ध्रुव —
 ध्रुवं पलन्ति — पतन्ति, सोलह मत्त विराम कही — षोडशमात्रा-
 कथितविरामं षोडशमात्रासु कथितो विरामो विच्छेदो यस्मिं-
 स्तदित्यर्थः । तह — तथा रइअं — रचितं पिंगलेनेति यावत्
 छंद वरं — छंदःश्रेष्ठं इअ — एतत् तोटअ — तोटकं भण — कथय

१२८ । १ सगणा (A). २ ध्रुव (A, B & C). ३ जिह्नी (F). ४ पद्य
 (A), गण (B & C). ५ पिंगलध्वं (A & C). ६ Dropt in (B). ७ तोडअ
 (B), तोडअ (C). ८ रचिरं (B), रचिध्वं (C). ९ १२९ (A).

जहा, चल^१ गुज्जर^२ कुज्जर^३ तेज्जि^४ मही^५
 तुअ^६ वव्वर जीवण^७ अज्जु^८ एही ।
 जइ कुप्पिअ^९ कण एरेद वरा
 रण^{१०} को हरि^{११} को^{१२} हर वज्जहरा^{१३} ॥ १३०^{१४} ॥
 तोटकं ।

इति पिगलिअ—पिगलीये पिगलप्रयुक्तच्छदशास्त्राभिधेरिति
 यावत् उचिअ—उचित भणिअ—भणित ॥ (E)

१२८ । अमेति । मगण ध्रुव चत्वार पतति यत्र भण घोड्य-
 भाचाविराम कथित । तथा पिगलीयेभणितम् उचितमेत-
 नोटक हदोवर रचितम् ॥ (G)

१२९ । उदाहरति । चल गुज्जर कुज्जरास्त्यक्ता तत्र तत्र वव्वर
 जीवनमद्य नास्ति । यदि कुप्यति कर्षनरेन्द्रवरो रणकेरौ
 कोहरराज्यहर ॥ कोहरो राज्यभेद । (C)

१३० । तोटकमुदाहरति, चलेति । हे वव्वर—वव्वर गुज्जर
 —गुज्जराधीश तुअ—तव जीअ[व]ण—जीवन अज्जु—अद्य
 एही—नास्ति अत कुज्जर—कुजरान् मही—मही तेज्जि—
 त्यक्ता चल—गच्छ त्वमिति शेष । कथ जीवन नासीत्युत आह

१२९ । १ जल (C) २ गुज्जर (B) ३ कुज्जर (E) ४ तेज्जि (A)
 ५ मही (A, B & C) ६ तुअ (B), एह (F) ७ जिज्जि (B & C) ८ वव्वर
 (B) ९ कीलिअ (A) भाणर (B & C) १० हर (A) ११ व हरि (A)
 dropt n (B) केहरि (C) १२ के (A) १३ वज्जहरा (A) १४ १२० (A)

जा^१ चारि तक्कार संभेअ उक्किठ्ठ^२
 सारंगरूअक्क सो पिंगले दिठ्ठ^३ ।
 जा तीअ^४ वीसाम^५ संजुत्त पाएहि
 णा जाणिए कंति^६ अस्सोस्स^७ भाएहि^८ ॥ १३१^९ ॥

जईति । कए एरेंद वरा — कर्णनरेन्द्रवरः जइ — यदि कुप्पिअ —
 कुपितस्तदेति शेषः रण — रणे को हर — को हरः को हरि —
 को हरिः कः वज्जहरा — वज्जधरः ॥ गुर्जरजयार्थप्रघातकर्णनर-
 पतिप्रतियुद्धाय समुपस्थितं गुर्जरदेशाधिपतिं प्रति कस्यचिदंदि-
 जनस्यैतद्वचनम् । तोटकं निवृत्तम् । (E).

१३० । यथा । चल गुर्जर कुंजरान् त्यक्त्वा महीं तव वर्व्वर
 जीवनमद्य न हि । यदि कुपितः कर्णनरेन्द्रवरो रणे को हरिः
 कौ हरवज्जधरौ ॥ (G).

१३१ । यश्चतुस्तकारसंभेदेनोत्कृष्टं सारङ्गरूपकं तत् पिङ्गलेन
 दृष्टं । त्रयो[यि] विश्रामाः संयुक्तापादैर्न जायते कान्तिरन्योन्य-
 भागैः ॥ संभेदः सम्बन्धः, उत्कृष्टम् उत्कर्षः सुश्राव्यत्वं, रूपकं छन्दः,
 संयुक्ताक्षरप्रधानपादैर्विशिष्टं, विश्रामो यतिः, कान्तिः सा केनापि
 [न] जायत इत्यर्थः । (C).

१३२ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य एकचत्वारिंशोत्तरत्रयो-

१३१ । १ जं (A). २ उक्किट्ठ (B & C). ३ दिट्ठ (B & C). ४ तीएि
 (A). ५ विससाम (B & C). ६ कंति (E). ७ अस्सोस्स (A). ८ भाएण
 (A), पाएहि (C). ९ १३८ (A).

जहा, रे गोड^१ थकंति^२ ते हत्थि^३ जूहाइ^४
 पल्लट्टि जुज्झंतु^५ पाइक्क बूहाइ^६ ।
 कासीस राआ सरासार अग्गेण^७
 कौ हत्थि^८ कौ पत्ति की वीर वग्गेण ॥ १३२^९ ॥
 सारंग[रूपक]^{१०} ।

विशतिग्रततम २३४१ भेद सारगरूपकनामक वृत्त सचयति ज
 चारोति । यत् चारि तक्कार मभेअ थक्किइ — चतुस्तकारमभेदो-
 त्कष्ट चतुस्तकाराणा चतुर्णामतलघुतगणाना य मभेद सवध-
 सेनोत्कष्ट सुआअलाघुत्कर्षयुक्तमित्यर्थं यत् पाएहि — पादेषु तीक्ष्ण
 षोषाम मजुत्त — द्वितीयविश्राममयुक्त तच्च द्वितीयाक्षरे यतिसादृश-
 मित्यर्थं अणोण भाएहि — अन्योन्यभागै परस्परविच्छेदैरिति
 यावत् यथेति शेष कति — कांति णा जाणिण — न ज्ञायते,
 सो — तत् पिगळे दिइ — पिगळे दृष्ट सारगरूपक — सारगरूपक
 तत्सारगरूपकनामक वृत्तमित्यर्थं ॥ अथ चतुर्थद्वयस्य पदपूरणार्थ-
 मेवेति मनाद्यम् । (F)

१३१ । जेति । अथ चतुस्तगणमभेद उत्कष्ट सारगरूपक

- १३१ । १ तज्ज (A) जोड (B & C) जोड (E) १ चक्कु (A & C)
 चक्कु (B) २ चत्ति (A) चत्ती (F) चत्ति (F) ३ जूहार (A) जूहाहि
 (B) जूहार (C) बूहाइ (D & E) ४ बज्ज (A) बज्जन्नु (B & C) मुक्कन्नु
 (F) ५ जूहाइ (A) जूहार (C) ६ कज्जेर (C) ७ चत्ति (A) चत्ति
 (B) ८ ११८ (A)

पञ्चोहर चारि पसिद्धह ताम^१
 ति तेरह^२ मत्तह मोत्तिअ^३दाम ।
 ण पुव्वहि^४ हार^५ ण दिज्जइ^६ अंत
 विहू सअ अग्गल छप्पण^७ मत्त ॥ १३३^८ ॥

पिंगलेन दृष्टः । यः तृतीये विश्रामसंयुक्तः पादेषु न ज्ञायते
 कांतिरन्योन्यभागेः ॥ उत्कृष्टं आव्यत्वादिना । (G).

१३२ । उदाहरति । रे गौड तिष्ठन्तु ते हस्तियूथानि परा-
 वृत्य व्रजन्तु पदातियूथानि । काशीशराजशरासारागे किं पत्तिभिः
 किं हस्तिभिः किं वीरवर्गेण ॥ अत्र जयस्यासम्भावितत्वात् किं
 हस्त्यश्वादिना, तथाच पलायनं युक्तमिति व्यन्यते । (C).

१३२ । सारंगरूपकमुदाहरति, रे गौडेति । रे गौड — रे
 गौडदेशाधीश ते हस्त्य वूहाद् — हस्तियूथानि[?] यक्वन्ति — आभ्यन्ति,
 अत इति शेषः पादक वूहाद् — पदातियूथानि पल्लव्णि — परावृत्य
 जुझन्तु — युध्न्तु[ताम्] नाम, तथापीति शेषः कासीस राश्रा
 सरासार अग्गे — काशीश्वरराजशराऽऽसारागे दिवोदामवाणधारागे
 इति पाठश्च, ए — ननु निश्चयेन की हस्त्य — किं हस्तिभिः की
 पत्ति — [किं] पत्तिभिः की वीर वर्गेण — किं वीरवर्गेण ॥ (E).

१३२ । यथा । रे गौड आभ्यन्ति ते हस्तियूथानि परावृत्य ।

१३३ । १ जाम (E & F). २ तेमह (B). ३ मोत्तिह (B). ४ पूव्व (B),
 पूव्व (C). ५ हार (B, C & E). ६ दिज्जहि (A & B). ७ छप्पण (B).
 ८ १३० (A).

युध्यतुताम्] पत्तिब्रूहा । काग्रीशराजशराधाराणे किं हस्तिभि
किं पत्तिभि किं वीरवर्गेण ॥ दिवोदामखट्वाद्ये सर्वे दृष्टप्राचा-
दित्यर्थः ॥ (८)

१३२ । पयोधरेद्यनुभिं प्रमिद्धैर्युक्तं चित्रयोदशमाचामि
मौक्तिकदाम । न पूर्वमग्निं हारो न दीयते अग्ने दिशते अग्ने
षट्पञ्चाशन्मात्रा ॥ अधिकस्तयोदश चित्रयोदश, अत्र च अश-
नायोर्गुरुरहितत्वेन जगण एवोक्तं, तथाच पयोधरशब्दोऽर्थस्त्वष्टी
करणार्थमेवेति । यदा, आद्यन्तगुरुरहित षोडशमाचिक-पादषोड-
शकेनापि मौक्तिकदामश्चन्दो भवतीति ज्ञापनार्थः । न चैव माचा-
वृत्त एवोपन्यास स्यादिति वाच्यं दादशाक्षरनियमस्यैव विनिगम-
[कोत्वात्, षोडशपादैः षट्पञ्चाशदधिकशतद्वय माचा भवन्ति । (८)

१३३ । अथ दादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षड्विंशत्युत्तरेकोनवि-
[ंशतिशततम २८२६ भेदः मौक्तिक[दाम]नामकं वृत्तं लक्षयति,
पयोदरेति । काम — यन्मथ्येति तेरह मत्तह — चित्रयोदशमाचामि
षोडशभिर्माचामिरिति यावत् उपलक्षिता चारि — चत्वार
पयोदर — पयोधरा मध्यगुरुका जगणा इति यावत् प्रमिद्धा
भवतीति शेषः, यत्र च अत — अतः पादान्ते इत्यर्थः पुम्बहि — पूर्वं
पादादावित्यर्थः हार — हारो गुरु ए दिक्के — न दीयते, विद्म मथ
अग्नस्य हृष्यण मत — दिशताधिकषट्पञ्चाशन्मात्राकं तत् मौक्तिक
दाम — मौक्तिकदामनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ ननु यत्र पयोधरचतु-
ष्टय पततीत्युक्तैव पादाद्यन्तयोर्गुरुदानाप्रसक्ते कथं ए पुम्बहौत्यनेन
तत्र तन्मतिषेधं साधु संशङ्कत इति चेत् अत्र केचित् यत एवं

जहा, कआ भउ^१ दुव्वरि^२ तेज्जि^३ गरास
 खणे खण^४ जाणिअ अच्च^५ णिसास ।
 कुह्ण रव तार^६ दुरंत वसंत
 कि णिहअ^७ काम कि णिहअ^७ कंत^८ ॥ १३४^९ ॥
 मौक्तिकदाम ।

चत्वारो जगणाः पतन्तीत्यत एव पूर्वम् अन्ते वा हारो न दीयत-
 इति पूर्वोक्तस्यैव विवरणमेतदित्याहुः । पट्पञ्चागदुत्तरगतद्वय-
 मात्राकथनं षोडशचरणाभिप्रायेण, जगणमात्राज्ञापकं तद्विशेषण-
 पदं पादपूरणार्थमेवेति मंतव्यम् । (E).

१३३ । पञ्चो इति । पयोधराद्यत्वारः प्रसिद्धाः यत्र त्रित्रयो-
 दश मात्रा मौक्तिकदाम । न पूर्वं हारो न दीयते अन्ते द्विगता-
 धिकपट्पञ्चागन्मात्रं ॥ त्रित्रयोदश षोडशेत्यर्थः, द्विगतेत्यनेनास्य
 षोडशचरणता भवतीत्युक्तं, पयोधरो जगणः । (G).

१३४ । उदाहरति । कायो भरः दुर्व्वलस्त्यक्त्वा ग्रामं क्षणे क्षणे
 जायते अस्ति[च्छ]निश्वामः । कुह्णरवस्तापयति दुरन्तो वसन्तः
 * * * किं निर्द्दयः कान्तः ॥ दुर्व्वलत्वात् भारो भरः, ग्रामं भक्ष्यं
 त्यक्त्वा दुर्व्वलो जातो जायते । एतावत्यां विसंछुलतायां निर्द्दयः
 कामः कान्तो वा वीजमपि तु द्वावेव । (C).

१३४ । १ भञ्ज (A), डण (B). २ दुव्वर (A), दुव्वल (B & C). ३ तेज्ज (C).
 ४ खणे (A, B & C). ५ दौह (A). ६ ताव (A, B & C).
 ७ णिकुञ्ज (B & C). ८ Dropt in (C). ९ १९१ (A).

तोटश्च^१ छंद विरीश्च ठविज्जसु^२

मोदश्च छंदश्च^३ णाम करिज्जसु ।

चारि गणा भगणा सुपसिद्धउ^४

पिंगल जंपड^५ कित्तिहि^६ लुद्धउ^७ ॥ १३५^८ ॥

१३४ । मौक्तिकदामोदाहरति । गराम—राम भोजनमिति यावत् तेष्वि—त्यक्त्वा कथा—काय दुष्वरि—दुर्बल भउ—जात, खणे खणे ण]—चणे चणे चच्छ—खच्छः निशाम—निशाम रोदनकाशोनशाम इत्यर्थ आणिच—आयते । तार—तारेण कुद्ध रव—कोकिलारावेण दुरत दुष्ट मरणदिजनकः अतो यस्य तादृशो वसननामा चतुः, तस्मात् किं निर्दय काम—किं निर्दय काम किं निर्दय कत—किं निर्दय कांतः ॥ एतादृशेऽपि समये न आगतः स प्रियो निर्दय, प्राणेष्वेवप्राणा मां ज्ञात्वा योऽतिदुःखं प्रयच्छति स कामो वा निर्दय इति कस्यादिप्रोक्त-पतिकाया मर्षी प्रति वचनमेतत् । मौक्तिकदाग निवृत्तम् । (F)

१३४ । यथा । कायो जातो दुर्बलस्थको राम चणे चणे जातोऽच्छनिशाम । कुद्धरवतारदुरतो वसत, किं निर्दय काम किं निर्दय कांतः ॥ (G)

१३५ । तोटकच्छन्दो विपरीतं स्थापय, मोदकच्छन्दो नाम

१२३ । १ तोलच (H & C), तोलच (F) २ ठविज्ज (C) ३ वरच (A)
४ छ'प'नच (D) ५ जणर (E) ६ कित्ति (A) वि'नच (H & C)
७ वरच (H), वरच (C) = १२३ (A)

जहा, गज्जउ^१ मेह कि अंवर^२ सावर^३

फुल्लउ^४णीव कि वुल्लउ^५ भम्मर^६ ।

एकउ^७ जीअ पराहिण^८ अम्मह^९

कीलउ^{१०} पाउस कीलउ^{१०} वम्मह^{११} ॥ १३६^{१२} ॥

मोदकं ।

कुरु । चत्वारो गणा भगणाः सुप्रसिद्धाः, पिङ्गलो जल्पति कीर्त्ति-
नुव्यः ॥ मगणचतुष्कात्मकतोटकस्य वैपरीत्येनापि चत्वार इति अत्र
चत्वारो गणा भगणरूपाः स्थायाः, अन्तर्गुह्यं मगणः, तस्य
वैपरीत्येन भगणः । (C).

१३५ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकादशोत्तरपञ्चविंशत्शत-
तमं ३५११ भेदं मोदकनामकं वृत्तं लक्षयति, तोलेति । तोलत्र
कंद—तोटकच्छंदः विरीअ—विपरीतं ठविज्जसु—स्थापयस्व,
अतएव चारि गणा—चत्वारो गणाः भअणा—भगणा आदिगुह्यकाः
गणा इति यावत् सुप्रसिद्धउ—सुप्रसिद्धा यत्र प्रतिचरणं पतन्तीति
शेषः, तस्य कंदह—कंदमः मोदअ—मोदकं नाम अभिधानं
करिज्जसु—कुसुम इति किञ्चित्हि लुङ्गउ—कीर्त्तिनुव्यः पिङ्गलः
जंपद—जल्पति ॥ इदमत्र तत्त्वं, चतुर्भिर्गुर्वैतगणैस्तोटकच्छंदो भवति

१३६ । १ गज्जउ (B). २ अंवर (A). ३ सावर (A, B & C). ४ फुल्लउ (B), फुल्लउ (C). ५ भम्मउ (A, B & C). ६ भम्मर (A). ७ एकउ (A & B), एकण (C). ८ पराधिण (C). ९ अम्मह (C). १० की लेउ (A & E), की णउ (B). ११ मम्मह (C). १२ १३६ (A).

तदिपरीतम्यापनेनादिगुरुकैश्चतुर्भिर्गणैर्मोदक भवति । वक्रोक्तिस्तु
पञ्चपूरणाद्येति मतव्यम् । (F)

१२५ । तोड्तेति ॥ तोड्कच्छदो विपरीत स्थापय, मोदक कदो-
नाम कुरुष्व । चत्वारो गणा भगणा सुप्रसिद्धा, पिगक्तो जन्वति
कीर्त्तिलुभक ॥ चत्वारो भगणा कार्या इत्यर्थः । (G)

१२६ । उदाहरति । गर्ज्जतु मेघ किमस्वर श्यामल फुक्कतु
नीप घूर्णतु] भ्रमर । * * * पराधीन * * * क्रीडतु प्रावृट्
क्रीडतु मन्मथ ॥ गर्जे मेघस्य वास्तु दुःखे न कोऽपि विशेष,
किमित्याद्येपे, क्रीडन्ति, मम तु मरण भिद्वमेवेति व्यज्यते ।
स्थानद्वये की एउ इति पाठे कि नयतु प्रावृट् कि नयतु मन्मथ
इति वार्थः । (C)

१२६ । मोदकमुदाहरति । गर्ज्जेति । मेघ—मेघ गर्ज्जतु—
गर्ज्जतु, कि—किन्त्य अवर—अवरम् आकाशमिति यावत्
मावर—श्यामल भवन्निति शेषः, नीप—नीप कदम्ब फुक्कतु—
विकसतु कि—किवा भ्रमर—भ्रमरा वृक्कतु—गुञ्जतु । अस्मद्—
अस्माक परादिण—पराधीनमन्यायत्तमिति यावत् एकउ—
एकमेव जीव किवा पावस—प्रावृट् लेउ—खट्वातु, कि वा
वस्मद्—मन्मथ लेउ—खट्वातु ॥ अत्र लेउ इति एकारो ह्रस्वो-
बोध्यः । वर्षागमेऽप्यनागत विदग्धिन पति ज्ञात्वा अतिकामार्त्ताया
कम्पाद्यिभोपितभर्तृकाया काचिन्नियमर्धो प्रति वचनमेतत् ।
मोदकवृत्त निवृत्तम् । (E)

१२६ । यथा । गर्ज्जतु मेघ किमस्वर श्यामल, विकसतु नीप

रागण रागण कइ^१ चउ गण^२

सुकइ^३ कमलमुखि^४ फणि भण^५ ।

तरलणत्रणि सव कर^६ लहु

सव गुरु जवउ^७ णिवरि कहु^८ ॥ १३७^९ ॥

किं गुंजंतु भ्रमराः । एको जीवः पराधीनोऽस्माकं, किं गृह्णातु पर्यन्यः, किं गृह्णातु मन्मथः ॥ (G).

१३७ । नगणं नगणम् इति चतुर्गुणं सुकविकमलरविः फणी भणति । तरलनयनी सर्वत्र सर्वलघु सगुरुरूपकं न निरूप्य कथय ॥ आदौ नगणस्ततो नगण एवंक्रमेण चत्वारो गणा इत्यर्थः । तरलनयनीति हृन्दसो नाम, सर्वत्र त्रयोदशाक्षरादावपि, निरूप्य निर्णीय । (C).

१३७ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यांतिमं भेदं तरलनयना-
नामकं वृत्तं लक्षयति, णगणेति । हे कमलमुखि णगण — प्रथमं
नगणः सर्वलघ्वात्मको गणः पुनः नगणः स एव, एवंप्रकारेण चउ
गण — चतुरः गणान् नगणचतुष्टयमित्यर्थः कइ — कृत्वा सव —
सर्वान् द्वादशापि पादस्यान् वर्णान् लज्ज — लघून् कुरु, जवउ —
यावन्तः सव गुरु — सर्वगुरवो गुरुयुक्ता यावन्तो द्वादशाक्षरभेदा-

१३७ । १ कर (A, B & C). २ गुण (C). ३ सुकइ (E). ४ कमलरवि
(A, B & C). ५ फणि (B). ६ सव सव (A), सव सव (B & C). ७ सव गुरु
जवउ (A), सगुरु जवउ य (B & C), सव गुरु जवउ (E). ८ णिवरि करइ.
(A), णिवरि कइ (B & C), णिवरि कइ (E). ९ १३४ (A).

जडा, कमल वक्ष्यन्ति तिस्रश्च वरः
 गिरि वर सञ्चयः तिसुनधर ।
 सप्तधरः तिस्रश्च पलञ्चकरः
 वितरतः महुः अभिमतः वरः ॥ १३८ ॥
 तरलञ्चयि ।

इत्यर्थः तावत् इति द्वेयः निर्वरि—निराहृत्य भिक्षोः इत्येति
 यावत् तरलञ्चयि—तरलनयना एतन्नामकं वृत्तमित्यर्थः कश्च-
 कचय इति एकद—सुकविः पति—पत्नी विगतः भय—
 भयति ॥ अथ गुह्यकयावद्देवकचन पदपूरणार्थमेवेति मतश्च,
 नगञ्चतुष्टयरचितवरणा तरलनयनेति निरुद्धोऽर्थः । (E).

१३० । वनेति । नगञ्च नगञ्चं इत्या चतुरो गणान् सुकवि-
 कमलमुषि पत्नी भयति । तरलनयना सर्वान् कुर सधून् सर्वगुहं
 यावत् वेवञ्च कचय ॥ सर्वगुहमगणमारभ्य नगञ्चपयेत भेदाः
 कथिता इत्यर्थः । तरलनयनेति वृद्धः । (G).

१३८ । जडाहरति । कमलवदनस्त्रिलोचनो वरो गिरिवर-
 प्रयनस्त्रिशूलधरः । प्रयधरतिलकः प्रसयकरो वितरतु मञ्च
 अभिमत वरम् ॥ (C)

१३८ । तरलनयनामुदाहरति, कमलेति । कमल वक्ष्यन्—

१३८ । १ निर्वर (E) २ निर्वरिच (A) ३ वक्ष्यन् (F) ४ नगञ्च
 दन (A), वक्ष्यन् (B), वक्ष्यन् (E & F) ५ वितरति (A & C) ६ वक्ष्य
 (B) ७ अभिमञ्च (C), अभिमत (E) ८ १३८ (A) ९ तरलनयनी (A)

णगण चामर गंधजुआ ठवे

चमर सल्ल^१जुआ जइ संभवे ।

रगण^२ एक^३ पअंतहि लेक्खिआ^४

सुमुहि^५ सुंदरि पिंगल देक्खिआ^६ ॥ १३६^७ ॥

कमलवदनः तिणअ[ण] — त्रिनयनः गिरि वर सअण — गिरिवर-
शयनः तिसुलधर — त्रिशूलधरः । सभहर तिलअ — शशधर-
तिलकः गल गरल — कंठस्थितविषः हर — हरः महादेवः मऊ —
मह्यं अभिमत वर — समीहितवरं वितरउ — वितरतु ॥ तरल-
नयना निवृत्ता । (E).

१३८ । यथा । कमलवदन त्रिनयन हर गिरिवरशयन
त्रिशूलधर । शशधरतिलक गलगरल वितर ममाभिमतं वरं ॥ (G)

१३९ । नगण-चामर-गन्धयुगानि स्थितानि चामरं शल्ययुगं,
यत्र सम्भवति । रगण एकः पादान्ते लिख्यते शृणु सुन्दरी पिङ्ग-
लेन दृष्टा ॥ चामरं गुरुः, गन्धः शैल[शल्य]ञ्च लघुः । (C).

१३८ । अथ दादशाचरचरणस्य वृत्तस्य चतुःषड्युत्तरशतचतु-
ष्टयाधिक-सहस्रदद्या[सहस्रा]त्मकं भेदं [१४६४] सुंदरीनामकं वृत्तं
लक्षयति, एगणेति । हे सुमुखि यत्र पूर्वं एगण चामर गंधजुआ —
नगणचामरगंधयुगानि नगणस्त्रिलक्षात्मको गणः चामरम् एको-

१३६ । १ सल्ल (A, B & C) २ रस मण (B) ३ एक (F). ४ देक्खिआ
(A, B & C) ५ सुमुहि (B), सुणुहि (C). ६ पेक्खिआ (A), लेक्खिआ (B).
७ १३६ (A)

अहा, बहद्द' दक्खिण मारुअ' सीअला'

गवद्द' पंचम कोमल कोदला ।

महुअरा' महु पाण बह्ण सरा'

भमद्द' सुंदरि' माहव' सभवा' ॥ १४० ॥

सुंदरी' ।

गुरु गधजुआ — गधयुग लघुद्वयमिति यावत् तानौत्थयं उने-
स्सायति, तत जर — यदि चामरम् एको गुरु सल्लजुआ —
अन्ययुग अण्यो लघुल्लद्वयमित्यर्थः सभवे — सभवति । पञ्चभ[त]ति
— पादति पङ्क्त — एक रगण — मध्यलघुगणं लेखिआ लिखित
या पिगलद्विंता पिगलेन उपद्विशितेति यावत् सुदरी सुदरीनामक
तद्वत् पिगलेनोपद्विष्टमित्यर्थः ॥ तस्यैव यथांतरे द्रुतविलम्बिते-
[तमि]ति नाम, अतएव द्रुतविलम्बितमाह नभौ भराविति लक्षणमपि
तस्यैव कृतमिति । (F) [V de Glossas a Compend um p 5—Ed]

१३८ । जगेति । नगण चामर गधयुग स्थाण चामर अण्ययुग
यदि सभवति । रगण एक पादति लेख्य सुमुखि सुदरी पिगल-
बुद्धा ॥ चामरो गुरु, गधअन्यौ लघू । (G)

१३० । १ वदर (B) वदति (C) २ मावच (B) मादच (E) ३ विचला
(E) ४ वदर (A & C) ५ बडचरा (B) ६ मडसवा (A B & C)
७ मवद (A) मवद (B & C) ८ सुदरि (E) ९ सभर (A) सवर (B)
कभव (C) मावच (F) १० मादरा (A B & C) सभरा (F) ११ ११० (A)
१२ सुदरि (B & C)

कणा^१ दुणा चामर^२ सल्ला^३ जुञ्जला जं
बीहा^४ दीहा^५ गंधत्र^६ जुग्गा पञ्जला^७ तं^८ ।

अंते कंता^९ चामर^{१०} हारा सुहकात्रा^{११}

बाईसा मत्ता गुणजुत्ता भणु^{१२} मात्रा ॥ १४१^{१३} ॥

१४० । उदाहरति । वहति दक्षिणमारुतः शीतलः रौति
पञ्चमं कोमलं कोकिलः । मधुकरो मधुपानमहोत्सवो गायति
सुन्दरि संभृतो माधवः ॥ संस्मरेति पाठे माधवं कृष्णं संस्मर । (C).

१४० । सुंदरोमुदाहरति । काचित्सखी कलशान्तरितां महा-
मानवतीं कांचिन्नायिकामाह, वहति । हे सुंदरि सर्वावयव-
रमणीये माहव संभवा — माधवो वसंतस्तत्रोत्पन्न इत्यर्थः मीञ्जला —
शीतः दक्षिण मारुत — दक्षिणमारुतः वहति — वाति, कोदला —
कोकिलः पंचम कोमल — पंचमं कोमलं यथा स्थान्तथा गवद् —
गायति । मज्ज पाण वह्न सरा — मधुपानवज्जस्वरा मधु मकरंद-
स्तस्य पानेनातिगंभीरस्वरा इत्यर्थः मज्जस्वरा — मधुकरा भ्रमराः
भमद् — भ्रमन्ति ॥ अतस्त्वमपि मानं विज्ञाय कान्तमभिसरेत्याशयः ।
सुमुखी [सुंदरी] निवृत्ता । (E).

१४० । यथा । वहति दक्षिणमारुतः शीतलो गायति पंचमं

१४१ । १ कष (B). २ Dropt in (B). ३ सेला (B & C). ४ बीहा
(B & C). ५ and ५, transposed in (A). ६ गंध (A). ७ पलिष्ठा (A).
८ जं (F). ९ कणा (A). १० चामर (A). ११ सहकात्रा (A & E).
१२ भणू (E). १३ १४८ (A).

कोमल कोकिल । मधुकरा मधुपानवङ्कसरा भ्रमति सुदरि
माधवमभवे वसन्ते ॥ (G)

१४१ । अथ त्रयोदशाक्षरा । कर्णे द्विगुणं चामरं ग्रैलं ग्रन्थ-
युगं यच्च द्वौ दीर्घौ गन्धयुगं प्रकटं तत् । अन्ते कान्तौ चामर-
हारौ शुभकरौ दाविप्रतिमाया गुणयुक्ता * * * ॥ कर्णे द्विगुणं
तद्वैगुण्ये गुरुचतुष्कं, चामरं दीर्घं हारस्य गुरु, ग्रैलं ग्रन्थो गन्धस्य
लघू, कान्तौ कमनीयौ, दाविप्रतिमाया इति मिलिताभा
सपक्षः । (C)

१४१ । अथ त्रयोदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य द्विभवत्युत्तरैकशतो-
त्तराष्ट्रवदस्य ८२८९ भेदा भवति, तत्र दा[विप्र]तिमायाचौदश-
[शत]तम भेद [१६३३] माथानामक वृत्तं लक्षयति, कलेति । अ-
थच पूर्वं कक्षा दुष्का—कर्षद्वयं गुरुद्वयात्मकगणयुगमिति यावत्,
ततः चामर—चामरं गुरुस्ततश्च सप्तांशुचला—ग्रन्थयुगलं ग्रन्थो-
लघुस्तद्वयमित्यर्थः, ततोऽपि वीहा दीहा—द्वौ दीर्घौ गुरुद्वयमिति
यावत्, ततश्च गंधस्य जुग्या—गन्धयुगं गन्धो लघुस्तद्वयमित्यर्थः,
अन्ते लघुद्वयात्ते पादात्ते वा कता—कान्तौ चामरं हारा—गुरु-
द्वयमित्यर्थः, एते गणा इति शेषः पञ्चला—प्रकटिता, त—तां
सू[सु]चकाया—शुभकाया चारिणा मन्ता—दाविप्रतिमायाका
गुणयुक्ता—गुणयुक्ता माया—मायां भूषू—कषयः ॥ केचित्तु
शुभकायां शुद्धमरीरा गुणयुक्ता—गुणयुक्ता दाविप्रतिमायाय
पततीति मायाविशेषणतया पदद्वयं योजयति । मायाकषयं सुह
काया गुणयुक्तेति च पदद्वयमत्र पादपूरणार्थमेवेति श्रेयम् । (L)

जहा, ए अत्थीरा^१ देक्खु^२ शरीरा घर^३ जात्रा
 वित्ता पुत्ता सोअर^४ मित्ता^५ सवु^६ मात्रा ।
 काहे लागी वव्वर वेलावसि^७ सुम्भे^८
 एक्का^९ किन्ती किज्जहि^{१०} जुत्ती जइ सुम्भे^{११} ॥
 १४२^{१२} ॥ मात्रा^{१३} ।

१४१ । अथ [अति]जगती त्रयोदशाक्षरा ॥ कण्ठेति ॥ कर्णे
 द्वौ चामरः शल्ययुगलं च त्रौ दीर्घौ गन्धयुगलं प्रकटं ततः । अन्ते
 कांतौ चामरहारौ शुभकायां द्वाविंशतिमात्रां गुणयुक्तां भण
 मायां ॥ कर्णे द्विगुरुः, चामरो गुरुः, शल्यो लघुः, गन्धो लघुः,
 हारो गुरुः, मायेति वृन्दोनाम । (G).

१४२ । उदाहरति । एतदस्थिरं पश्य शरीरं गृहं जायां वित्तं
 पुत्रं मोदरं मित्रं, सर्वं माया । किंनिमित्तं वव्वर भ्रमसि एकां
 कीर्त्तिं कुरु युक्त्वा यदि शुद्ध्यसि ॥ (C).

१४२ । मायासुदाहरति । ए — एतत् शरीरा — शरीरं
 अत्थीरा — अस्थिरं देक्खु — पश्य, घर जात्रा वित्ता पुत्ता सोअर
 मित्ता — गृहजायावित्तपुत्रमोदरमित्राणि एतत्सर्वं माया मिथ्या-
 भूतमित्यर्थः । अतः हे वव्वर — वर्वर काहे लागी — किमर्थं

१४१ । १ अत्थीरा (A). २ देक्खु (B & C). ३ घर (A), घर (B & C).
 ४ मोदर (F). ५ मित्र (E). ६ सवु (A). ७ वेलावसि (A). ८ सुम्भे (B,
 C & F). ९ एक्का (B & C). १० किज्जहि (B), किज्जहि (C). ११ सुम्भे
 (B & C), सुम्भे (E), सुम्भे (F). १२ १४२ (A). १३ माया (A).

ठद् आद् लङ्गुञ्च पाञ्च करीजे
 गुरु सप्त जुथा भगणा जुञ्च दीजे ।
 पञ्च श्रुतह पाद् गुरुञ्च किञ्जे
 सहि तारञ्च छद्दहणाम भणिञ्जे ॥ १४३ ॥

सुम्रे — विमुञ्च वेनावसि — विलम्बयसि जद् सुम्रे — यदि
 जानामि तदा जुनी — युक्ता किन्ती — कौन्ति किञ्चिद् — कुरु ॥
 अतिमसारामक कुकर्मिण कचित्प्रति कस्यदिन्मित्रस्यापदेशवाक्य
 मेतत् । माया निवृत्ता । (E)

१४२ । यथा । एतदक्षिर पञ्च शरीर स्य जायां वित्त
 पुषान् सुद्धो मिवाणि सवे माया । किमयमेतदुद्दिग्र नम्बर
 विलम्बयसि सुग्ध एका कीर्त्ति क्रियता युक्तो यदि जानामि ॥
 [का]हे लागीत्युक्तार्थे देयो । (G)

१४३ । स्थापयित्वा आदौ सघुयुग पाद क्रियते गुरुमैत्र्य
 [श्रुत्य]युग भगणदय दीयते । पदान्ते पादे गुरुयुग क्रियते सहि
 तारक छन्दो[नाम] भण्यते ॥ (C)

१४३ । अथ त्रयोदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षट्पञ्चाशदुत्तरसप्त
 दशमततम भेद [१०५६] तारवनामक वृत्त लक्षयति ठईति । यत्

१४२ । १ यत् (A B & C) १ गुरु वीङ्ग जुथा ली (A B & C) १ उप
 (D) ३ अतदि (A B & C) १ पाञ्च (A B & C) १ गुरु (A & F)
 ३ जद् (D) जुथा (C) = नाञ्च (B) ८ छद्दह (A) १० पञ्च (A)
 ११ भणीजे (A) १२ १३० (A)

जहा, णव^१ मंजरि^२ लिज्जिअ^३ चूअह^४ गाछे^५

परिफुल्लिअ केसु णआ^६ वण आछे^७ ।

जइ एत्थि^८ दिगंतर जाइहि^९ कंता

किअ^{१०} वम्मह^{११} एत्थि^{१२} कि एत्थि^{१३} वसंता ॥

१४४^{१४} ॥ तारअ^{१५} ।

पाअ — पादे आइ — आदौ लह जुअ — लघुद्वयं ठइ — स्थापयित्वा
गुरु सल्ल जुआ — गुरु-शल्ययुगे करीजे — क्रियते एको गुरुः लघुद्वयं
च क्रियत इत्यर्थः, ततो भअणा जुअ — भगणो गुर्वादिर्गणस्तद्युगं
दीजे — दीयते । पअ अंतह पाइ गुरु जुअ — पादांतःपातिगुरु-
युगं किज्जे — क्रियते, सहि — हे सखि तस्य वंदह — वंदसः
तारअ — तारकम् इति णाम — अभिधानं भण्णिजे — भण्यते ॥
सगणचतुष्टयोत्तरगुरुरचितचरणं तारकमिति फलितार्थः । (E).

१४३ । ठईति । स्थापयादौ लघुयुगं पादे क्रियते गुरुः शल्य-
युगं दीयते । पादांतःपातिगुरुयुगं क्रियते सखि तारकं वंदसो-
नाम भण्यते ॥ (G).

१४४ । उदाहरति । नवमञ्जरी सज्जिता चूतवृत्ते परिफुल्लिता

१४४ । १ ठवि (A), णवि (B & C). २ मंजरि (C & E). ३ किज्जिअ
(A), सज्जिअ (C). ४ चूअह (B). ५ गाछे (B & C). ६ केसु लखा (A,
B & C), केसु णवा (E & F). ७ आछे (B & C). ८ एत्थि (A), इत्थि (B
& C). ९ जाइहि (B & C). १० कि (A), किणु (B & C). ११ वम्मह (C).
१२ एत्थि (A). १३ १४१ (A). १४ तारका (A), तारक (B).

धया तूर हारो^१ उणो^२ तूर हारेण
 गुरू सह किञ्जे अ एका तथारेण^३ ।
 कईसा कला कंदु^४ जंपिज्ज णाएण
 असी होइ चो^५ अगला सम्ब पाएण ॥ १४५^६ ॥

किशुकमता वमकच्छे । यदि अत्र दिगन्तर याति कांत कि मन्मथो
 नास्ति कि नास्ति वसत ॥ (C)

१४४ । तारकमुदाहरति, एवेति । सूत्र गाढे — घृतवृक्षेण
 एव — नवा मजरि — मजरि लिख्मिष — गृहीता, केसू(च) एवा
 वण — किशुकनूतनवम आढे मन्मथु यथा स्थान्तथा परिफुलिच —
 परिपुष्पित । जर — यदि एतिय — अत्र वसतधमये इत्यर्थं कता —
 कांत दिगतर — दिगतर जादहि — यास्यति, तदा किञ्च — कि
 वमक — मन्मथ एतिय — नास्ति, कि — किवा नास्ति वसत ॥
 कांत देशांतरजिगमिषु भाला विमनायमानां काचिच्चायिकां (प्र ति
 — यद्यस्मिन्नपि समये कान्तो गमिष्यति तदा तस्य निवारक काम
 वसतो वा नास्ति किंतु विद्यत एवेति स्व मा विधौदेति गूढाभि-
 प्राप्ताया कस्यास्यित् मथ्या वाक्यमेतत् । तारक मिदृत्तम् । (E)

१४४ । यथा । नवा मजरौ गृहीता घृतवृक्षेण परिपुष्पित
 किशुकाना नव वनमस्ति । यद्यत्र दिगन्तर यास्यति कांत कि
 मन्मथो नास्ति कि नास्ति वसत ॥ (G)

१४५ । १ धारा (A B & C) २ उणो (A B & C) ३ तुक कावसा कई
 एकाव पाएण (A) तुक कावसा कव एका सव रेव (B & C) ४ कंदु (A) कई
 (B & C) ५ चो (A & E) चो (E) ६ १४५ (A)

१४५। ध्वजस्वर्यं हारः पुनस्वर्यं हारेण गुरुः काहलः कर्णः
एकलकारेण । कवीशेन कला कन्दो जल्पते नागेन अशीतिर्भवति
चतुरग्रा सर्वपादेन ॥ केचित्तु कर्दमा कला एकविंशतिः कलाः
अर्थात् पादे इत्यर्थमाहुः । ध्वज आदिलघुस्त्रिकलः, त्वर्यम् आदि-
गुरुत्रिकलं, हारो गुरुः, काहलो लघुः, कर्णो द्विगुरुः, लकारो-
लघुः—भवन्ति मात्रा इति शेषः । (C).

१४५। अथ त्रयोदशाक्षरचरणवृत्तस्य द्वाशीत्युत्तरपट्शता-
धिकचतुःसहस्रतमं ४६८२ भेदं कन्दनामकं वृत्तं लक्षयति, धञ्जा
इति । यत्र पूर्वं धञ्जा—ध्वजो लघ्वादिस्रिकल इति यावत् ततः
त्वर—त्वर्यं गुर्वादिस्रिकल इति यावत् हारो—गुरुः उणो—
पुनः हारेण—गुरुणा सह त्वर—त्वर्यं गुर्वादिस्रिकलः पुरःस्थित-
गुरुर्गुर्वादिस्रिकल इति यावत् अ—पुनः एका तत्रारेण—एक-
तकारेण लब्धं तगणेनेति यावत् गुरु—गुरुः सद्—शब्दो लघुः
पुरस्थिततगणो गुरुर्मधुश्चेति यावत् किञ्जे—क्रियते, इदं च
क्रियापदं यथायथं योज्यं । यत्र च सञ्च पाएण—सर्वपादेन पाद-
चतुष्टयेनेति यावत् चउ अगला—चतुरधिका अमी—अशीतिः
कला—मात्राः होद्—भवन्ति, तत् कर्दमा—कवीशेन एणएण—
नागेन पिंगलेन जंपिञ्ज—जल्पितं कन्दु—कन्दः ॥ तत्कन्दनामकं
वृत्तमित्यर्थः । अत्र मात्राकथनं पद्यपूरणार्थमिति ध्येयं । गुरु-
[लघू]त्तरयगणचतुष्टयेन कन्द इति फलितार्थः । (E).

१४५। धञ्जा इति । ध्वजस्वर्यं हारः पुनस्वर्यं हारेण सहेति शेषः
गुरुग्रन्थे कुरुते एकतकारेण । कवीशेन कलाः कन्दुकं जल्पते

देइ^१ मुअंगम अंत लहु^२ तेरह वण पमाण ।

चउरासी चउ पाअ कल कंद छंदु वर जाए ॥

१४६^३ ॥ दोहा ।

जहा, ए रे कंस जाणेहि^४ हो^५ एक^६ वाला इ^७

मुहे^८ देवई^९ पुत्त तो वंस कालाइ^{१०} ।

तहा गेएह^{११} कंसो जणाणंद कंदेण

जहा हंति^{१२} दिदो^{१३} णिआ णारि बिंदेण^{१४} ॥

१४७^{१५} ॥ कंदः ।

नागेनाश्रीतिर्भवति चतुरधिका सर्वपादेन ॥ ध्वजो लघ्वादि-
स्त्रिकलस्यै गुरुलघू, ग्रन्थो अघु, तकारप्रगण । (G)

१४७ । न रे कस जानीहि अहमेको बाल इति भवामि
देवकीपुत्रस्त्वदग्रकाल । तथा गृहीत कमो जनानन्दकन्देन यथा
हेति दृष्टो निजनारीन्देन ॥ हा इति शब्द लतेति शेषः । (C)

१४७ । कदमुदाहरति, ए रे इति । रे कस तो वस कालाइ
— त्वदग्रकाल देवई पुत्त — देवकीपुत्र एक — एक अदितीय-
इति यावत् वाला — बालक हो — भवामि इति मुहे — मा ए
जाणेहि — न जानासि । इत्युक्तेति शेष अणाणंद कंदेण — सकल

१४६ । १ देहि (B) २ सङ्ग (C) ३ This sloka is found in M^{ss}
(B & C) but not in the others — Ed

१४७ । १ जाकयो (B) जाकङ्ग (C) २ चउ (A) चर (B) चो (F)
३ चङ्ग (A, B & C) ४ वाला (A) ५ चङ्ग (A & C) च (B) ६ देवई
(E & F) ७ काला (A) ८ वङ्ग (A B & C) वरु (E) ९ वरि
(B) वरि (C) १० दिदो (B & C) ११ इन्देण (E) १२ वरि (A)

चामर पढमहि पाप गणो^१ धुव^२
 सल्ल चरण गण ठावहि^३ तं जुव^४ ।
 सोलह^५ कलत्र पर पत्र^६ जाणित्र
 पिंगल पभणइ^७ पंकत्र^८ वालित्र^९ ॥ १४८^{१०} ॥

जीवानन्दहेतुना श्रीकृष्णेनेत्यर्थः तथा कंसो — कंसः गण्ड —
 गृहीतः यथा णिआ णारि विंदेण — निजनारीवृंदेन हंति —
 हतः दिठ्ठ — दृष्टः ॥ कंदो निवृत्तः । (E).

१४७ । यथा । न भो कंस जानामि भवामि एको वालो-
 मुख्यो देवकीपुत्रस्त्वदंशकालः । तथा गृहीतः कंसो जनानन्दकंदेन
 यथा हमिति दृष्टो निजनारीवृंदेन ॥ (G).

१४८ । चामरं प्रथमं पापगणो[णं] ध्रुवं शल्यं चरणं स्थापय तद्युगं ।
 षोडशकलाः पदे पदे ज्ञात्वा पिंगलः प्रभणति पङ्कजावलीं ॥
 चामरं गुरुः, पापगणः सर्वलघुः पञ्चकलः, ध्रुवो निश्चितः, शल्यं
 लघुः, चरण आदिगुरुस्त्वतुष्कलस्तद्युगं तद्वयं स्थापयेत्यर्थः । (C).

१४८ । अथ त्रयोदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनचत्वारिंशोत्तर-
 [सप्त]सहस्रतमं ७०३९ भेदं पंकावलीनामकं वृत्तं लक्षयति, चाम-
 रेति । पढमहि — प्रथमं चामर — चामरं गुरुं ततः ध्रुव — [ध्रुवं]

१४८ । १ गणा (E & F). २ ध्रुव (F). ३ ठावहि (A), ठावइ (C).
 ४ जुव (E & F). ५ सोलह (B), सोल (E). ६ पच्च पच्च (A), पच्चयच्च (E
 & F). ७ भपणइ (B), पभणिच्च (E). ८ पंक (B). ९ Last half of the
 sloka dropt in (C). १० १४४ (A).

जहा, सो जण^१ जणमउ^१ सो^१ गुणमंतउ^१

जे^१ कर पर उवञ्चार^१ ह्मंतउ^१ ।

जे^१ पुण^१ पर उञ्चार^१ विरुम्भउ^१

ताक^{११} जणणि कि ण यक्कउ^{११} वंभउ^{११} ॥ १४८^{११} ॥

पंकावली ।

निश्चितमिति यावत् पापगणं—पञ्चकलस्याष्टमं भेदं [Vid p 22]
 सर्वलघ्वात्मकमिति यावत् ततः सञ्च—अञ्चं लघुमित्यर्थः ततः
 चरण गण—चरणगणस्य आदिगुरोर्भगणश्चेति यावत् जुव—सुगं
 ठावहि—स्थापय । इदं च क्रियापदं यथायत्नं धोज्यं । पञ्चपञ्च—
 पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः यवेति ज्ञेयः सोलह—षोडश
 कलत्र—कलाय जाणिञ—ज्ञायते, तं—तां पञ्चवालिञ—
 पंकावलीं तत्पंकावलीनामकं वृत्तमित्यर्थः पिगल—पिंगलः
 पभण्—प्रभणति ॥ अत्र माचाकथनं पञ्चपूरणार्थमिति मंतव्यं ।
 भगण-नगण-लघूत्तरजगणदय-रचितचरणा पंकावलीति निष्कृष्टो-
 ऽर्थः । (E)

स्थापय युगं । षोडशकलं पदे पदे जानीहि पिंगलः प्रभणति
पंकावलीकं नाम छंदः ॥ चामरो गुरुः, पापगणः पंचलघुः, शल्यं
लघुः, चरणो भगणः । (G).

१४८ । * * * [त]तः पापगणो ध्रुवं शल्यं चरणगणं प्रापय तं
युगं । षोडशकलाः पदे प्रकाशिताः पिंगलः प्रभणति पंकावलीं ॥
प्रथमं चामरो गुरुस्ततः पापगणः पंचलघुरूपगणः ध्रुवं निश्चयेन
शल्यो लघुश्चरणगणं भगणं तं भगणं युगं प्रापय भगणद्वयं स्थापये-
त्यर्थः । षोडशकलाः पदे भवन्ति । पंकावली छंदसो नाम । (H).

१४९ । उदाहरति । स जगति ज्ञायतां गुणवान् यः परोप-
कारं करोति सन्ततं । यः पुनः परोपकारे विरज्यते तस्य जननी
किं न तिष्ठति बन्ध्या ॥ तिष्ठति भवतीत्यर्थः । (C).

१४९ । पंकावलीमुदाहरति, सो जणेति । सो—सः जण—
जनः जणमेव—जातः सजन्मेति यावत्, सः गुणमंतउ—गुणवान्,
जे—यः हसंतउ—हसन् सन् पर उवञ्चार—परोपकारं कर—
करोति । जे—यः पुनः पर उवञ्चार—परोपकारं विरुञ्छद्—
विरुणद्धि तासू—तस्य जणणि—जननी बंञ्छद्—बंधैव किं न
यक्कद्—तिष्ठति ॥ व्यर्थमेव प्रसूयते इत्यर्थः । किञ्चित् स्वमित्रं प्रति
कस्यचिदुपदेशवाक्यमेतत् । पंकावली निवृत्ता । (E).

१४९ । यथा । स जन उत्पद्यतां स गुणवानुदेतु यः करोति
[परो]पकारं हसन् । यः पुनः परोपकारं विरुध्यते, तस्य जननी
किं न बंधैव तिष्ठति ॥ (G).

१४९ । उदाहरणमाह । सो जग इत्यादि । स जगति जन्म

कणो पदञ्ज' पढमे' जञ्जणो' अ वीए'

अंते तुरंग सगणो' अथ' जत्य' पाए ।

उत्ता वसंततिलथा फणिणा' उकिट्ठा'

छेआ पठंति' सरसा' सुकइंद' दिट्ठा' ॥ १५०' ॥

गृह्यात् यं पुण्यवान् षति सामर्थ्यं करोति परोपकार । ये पुन
परोपकारविरतास्तेषां जनन्य किमिति न क्षिता यथा ॥ (H)

१५० । अथ चतुर्दशाक्षरा । तत्र वसन्ततिलक । कणो । कर्ण
स्वायते प्रथम जगणो द्वितीये तृतीये च द्वौ सगणौ जगण्य
पादे । उक्त वसन्ततिलक फणिना उत्पद्यते छेका पठन्ति सरसा
सुकवोद्भूता ॥ तुरङ्गे सगणा इति पाठे तुरङ्गोऽन्तगुह्यमुष्कल ।
छेका विदग्धा । (C)

१५० । अथ चतुर्दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुरशीत्यधिकशत-
चयोत्तरषोडशमस्य भेदा भवति, तत्रैक[च चय]विशोत्तरन[व]-
शताधिकद्विषष्टमतम भेद [१८३३] वसन्ततिलकानामक वृत्त लव-
यति, कणविति । पढमे — प्रथमे स्थाने कणो — कर्ण गुरुद्वयात्मको-
गण इति यावन् च — च पुन वीए — द्वितीये स्थाने जञ्जणो —

जगणो मध्यगुग्मगणः, अन्ते — जगणांते तुरंग — तुरंगश्चतुर्मात्रकः ।
 सगण इति यावत्, ततश्च सगणो — पुनः सगण एवं गुर्वन्त इति
 यावत् । क्वचिच्च दुष्प्रश्नि सगणो इति पाठस्तत्र दु[श्]प्रश्नि सगणो —
 सगणद्वयमपि गुर्वन्तगणद्वयमिति यावदित्यर्थः कर्तव्यः, अवष्ट-
 भाषायां पूर्वापरव्यत्यासे दोषाभावात् अ — च पुनः पाश्च गणो —
 लघ्वादिर्गण इत्यर्थः जत्य — यत्र पाए — पादे ठविज्ज — स्थाप्यत-
 इति यथायथं योज्यताम् । फणिणा — पिंगलेन उक्ता — उक्तां
 उक्लिष्टा — उत्कृष्टां सु कइंद दिष्टा — सुतरां कवीन्द्रदृष्टां सरसा —
 प्रेमाविष्टाः क्लेशा — विदग्धाः वसन्ततिलका — वसन्ततिलकां पठन्ति ॥
 तगण-भगण-गुरुद्वयोत्तरय[ज]गणद्वय-रचितचरणा वसन्ततिलकेति
 फलितार्थः । (E).

१५० । अथ चतुर्दशाक्षरा शर्करौ । कणो इति । कर्णः पतितः
 प्रथमे जगणश्च द्वितीये अन्ते तुरंगः सगणो यश्च यत्र पादे । उक्तां
 वसन्ततिलकां फणिनोत्कृष्टां क्लेशाः पठन्ति सरसाः सुकवीन्द्रदृष्टां ॥
 कर्णो दिगुरुः, तुरंगश्चतुर्मात्रकः सगणः, यः यगणः । (G).

१५० । चतुर्दशाक्षरप्रस्तारस्य कानिचिच्छ्रदांसि वदन्ति । कणो
 इत्यादि । कर्णः प्राप्तः प्रथमः जगणो द्वितीयेऽन्ते तुरङ्गसगणौ
 यश्च तत्र पादे । उक्ता वसन्ततिलका फणिना उत्कृष्टा क्लेशाः
 पठन्ति सरसाः सुकवीन्द्रदृष्टा ॥ कर्णो गुरुयुग्मगणः प्राप्तः प्रथमो-
 जगणो द्वितीये अन्ते एतदन्ते तुरंगसगणौ, यद्यपि गश्च रश्च तुरंग
 पादक एङ्ग णामेण जाण चउमन्ता [Vide श्लोक १०, p. 36.—Ed.]
 इत्यनेन तथाप्यत्र सगणमाहचर्यात्तुरंगः सगणः, सगणद्वयानन्तरं

कणो पदञ्ज' पदमे' जञ्जणो' अ योय'
 अन्ते तुरंग सगणो' जञ्ज' जञ्ज' पाण ।
 उक्ता यमंततिमन्था फणिणा' उकिर्या'
 द्वेष्टा पठन्ति' सरसा' सुकदं' दिर्या' ॥ १५० ॥

यथातु य पुच्छान् वति सामर्थ्यं करोति परोपकार । ये पुन
 परोपकारविरतास्तेषां जगन् किमिति न स्थिता वक्ष्या ॥ (II)

१५० । अयं चतुर्दशाक्षरा । तत्र वषन्ततिजक । कणो । कर्ण
 स्थाप्यते प्रथम जञ्जो द्वितीये तृतीये च द्वौ यञ्जौ लग्नस्य
 पादे । उक्त वषन्ततिजक फणिना उल्लष्ट द्वेष्टा पठन्ति सरसा
 सुकवीरदृष्टा ॥ तुरङ्गे सगणा इति पाठे तुरङ्गोऽन्तगुरुद्वयस्य
 द्वेष्टा विदग्धा । (C)

१५० । अयं चतुर्दशाक्षररक्षणस्य वृत्तस्य चतुरशीत्यधिकतम-
 चयोत्तरपौडगमद्वय भेदा भवति, तथैकं च अयं विमोचनरन-
 यताधिकदिषद्व्यतम भेद [२८३३] वषन्ततिजकानामक वृत्त सच-
 यति, कणविति । पदमे — प्रथमे स्थाने कणो — कर्णं गुरुद्वयान्मको-
 गण इति यावत् अ — अ पुन बीए — द्वितीये स्थाने जञ्जो —

१५० । १ वषिष्ठा (F) २ पदयो (A) ३ जञ्जो (A & C) ४ द्विविजद
 (A) ५ सरसा (B & C) ६ कच (A) ७ जञ्ज (B), पच (E) ८ कञ्ज (A),
 लज्ज (B & C) ९ वषिष्ठा (A) १० दिर्या (A), वषिष्ठा (B & C)
 ११ पठन्ति (A & C) १२ सरसा (F) १३ सुकदं (A) १४ रिता
 (B & C) १५ १४६ (A)

संभणिञ्च^१ चरण गण पलिञ्च सुहो^२

संठविञ्च पुणवि^३ दिञ्चवर जुञ्चलो ।

जं^४ करञ्चल गण^५ पञ्च^६ पञ्च सुणिञ्चो

चक्कपञ्च पभण^७ फणिवद्^८ भणिञ्चो ॥ १५२^९ ॥

१५१ । वसंततिलकामुदाहरति । [जे—]ये लोकाः तीञ्च—
तस्याः तिकृञ्चल चक्खु ति हाव दिट्ठा—तीक्ष्णचलचक्षुस्त्रिभाग-
दृष्टाः, ते काम चंद्रमङ्ग पञ्चम सारणिञ्चा - कामचंद्रमधुपञ्चम-
मारणीया जाता इति शेषः । जेसुं—येषु-उणो—पुनः तस्याः
[सि]ञ्चला वि दिट्ठी—सकलापि दृष्टिः णिविडिञ्चा—निपतिता,
ते तिलजलाञ्जलि दाण जोगा—तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः
चिट्ठंति—तिष्ठंति ॥ कर्प्पूरमंजरीसाटकस्य कर्प्पूरमंजरौवर्णनपरं
विदूषकं प्रति राज्ञो वाक्यमेतत् । वसंततिलका निवृत्ता । (E).

१५१ । यथा । ये तथा तीक्ष्णचलचक्षुस्त्रिभागदृष्टास्ते काम-
चंद्रमधुपञ्चममारणीयाः । येषु पुनर्निपतिता सकलापि दृष्टिस्तिष्ठंति
ते तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः ॥ (G).

१५२ । उदाहरणमाह । जे तीञ्च इत्यादि । ये तस्यास्तीक्ष्ण-
चलचक्षुस्त्रिभागदृष्टास्ते कामचंद्रमधुपञ्चममारणीयाः । येषु पुन-

१५१ । १ संतभणिञ्च (A), संतंभणिञ्च (B). २ पणलिञ्च सुहो (B). ३ पुणवि
(B & C). ४ तं (A, B & C). ५ करञ्च सगण (A), करतल गण (E). ६ पद
(B & C). ७ चक्क पभण (A), चक्कपण्ण भण (B & C), चक्कपण्ण भण (F).
८ फणिवरवर (A). ९ १४८ (A).

जहा, जे तीअ तिवखु^१ चल चक्खु ति हाव दिठ्ठा^२
 ते काम चंद महु पंचम^३ मारणिज्जा^४ ।
 जेसुं उणो णिवडिदा^५ सअन्ना वि दिठ्ठी
 चिट्ठंति^६ ते तिल जलंजलि^७ दाण जोग्गा ॥१५१^८॥
 यमततिलका^९ ।

यमण आदिलघु पञ्चकलगण, क्केका विदग्धा । चरणान्तलघु-
 नापि वसन्ततिलका भवति । तदुक्तं वृद्धपरिजाते । उक्ता
 वसन्ततिलका तभज्जा जगो ग मिहोसतेयमुदिता मुनिकाय्यपेन ।
 अन्तस्थितेन लघुनापि विनोदभूमिरेवा भवेज्जलितवधनिवधनेन ॥
 अथ वृद्धो नानामुनिभिन्नानानामान्युक्तानि । तथा वृद्धमिहान्त
 भास्कुरे । उक्ता वसन्ततिलका तभज्जा जगो ग मिहोसतेय
 [मुदिता] मुनिकाय्यपेन । उद्धर्विणीति मुनिसैतवसस्यतेय गार्गेण
 सैव गदिता मधुमाधवीति ॥ (H)

१५१ । ये तस्याप्तोऽष्टपञ्चचसुस्त्रिभागदृष्टान्ते कामचन्द्रमधु
 पञ्चममारणीया । येषु पुनर्निपतिता सकलापि दृष्टिर्व्यर्त्तन्ते ते
 तिजज्जाअल्लिदानयोग्या । तिलेत्यादिना मृता एव प्रत्या-
 ख्यन्ते । (O)

१५१ । १ तिल (B) तिष्ठ (C) २ तिचाअ दिहा (A) तिभाअ दिहा (B)
 तिचाअ दिहा (C) ३ D m t (B) ४ मारणीया (A) ५ विविदिधा
 (F) विविदिधा (F) ६ चिट्ठि (A) P ६ C) ७ जलजलि (C) जलजली
 (E) ८ १५१ (A) ९ वसन्ततिलका (B & C)

जहा, खंजण जुअल राअण वर उपमा

चारु कणअ लद भुअजुअ सुसमा^१ ।

फुल्ल कमल मुहि गअ^२वर गमणी

कस्स^३ सुकिअ^४ फल विहि^५ गठु^६ तरुणी^७ ॥ १५३^८ ॥

चक्रपदम् ।

पतितः सभणितः, पुनरपि द्विजवरयुगलं संस्थापय, द्विजवरस्यतु-
र्ध्वगुणस्तुर्यगुणमष्ट लघव इत्यर्थः, ततः करतलगणः मगणः पद-
तले चरणे जातः, तलशब्दः स्वरूपवाचकः, फणिपतिभणितं त्वं
शृणु इत्यन्वयः । (II).

१५३ । उदाहरति । खञ्जनयुगल नयनवरस्य उपमा चारु कनकं
नीता भुजयुगस्य सुपमा । फुल्लकमलमुखी गजवरगमनी कस्य
सुकृतस्य फलं धात्रा घटिता रमणी ॥ (C).

१५३ । चक्रपदमुदाहरति, खंजणेति । अत्रावष्टभाषायां पूर्व-
निपातानियमात् उपमा शब्दस्य पूर्वनिपात कृत्वा योजनीयं, तथाच
खंजनजु[यु]गलोपमनयनवरा खंजनयुगलस्य उपमा ययोः तादृशे
अपि नयने ताभ्यां वरा रमणीयेत्यर्थः, चारु कणअ लद भुअजुअ
सू[सु]ममा — चारुकनकलताभुजयुगसुपमा चार्वी कनकलताया-
इव भुजयुगस्य सुपमा यस्यास्तादृशीत्यर्थः, फुल्ल कमल मुहि—

१५३ । १ सूसमा (E), dropt in (F). २ Dropt in (B). ३ तुम्ह (A),
तुं (B). ४ सुकिअ (E). ५ विह (A). ६ गठ (F). ७ रमणी (A,
B & C). ८ १५६ (A). ९ चक्रपाद (C).

क्षिपतिता मकजापि दृष्टिर्वर्तन्ते ते तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः ।
कर्पूरमञ्जरीषाटक राज्ञो वचनम् । (॥)

१५२ । मन्त्रालय चरणगण पतिता मुखे मन्त्राय पुनर्दिश्वर
युगल । त करतलगण पदे स्थापयित्वा ज्ञात चक्रपदो भग्नता
फलपतिभणित ॥ चरण आदिगुरुद्युतुष्कल करतलगणोऽन्तगुरु
द्युतुष्कल । (८)

१५३ । अथ चतुर्द्वाचरचरणश्च दृष्टम्यैक मवत्यत्तरैकोऽन्ताधि
काष्टमहम्यतम ५२९ भेद चक्रपदनामक दृष्ट लक्षयति मभणित
इति । मुखो — मुखे प्रथममिति यावत् पश्चिम — पतित चरणगण
गुवादिभगणमित्यथ मभणित — मभण्य पुनरपि दिश्व
वर युगलो — दिश्वरयुगल द्युतुर्भ्रष्टात्मकगणदयमिति यावत् सठ
विश्व — मन्त्राय ज — यत्र पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिचरण
मिति यावत् करतलगण — करतलगण गुर्वत मगल इति यावत्
मुखिचो — ज्ञात तत् फलिवद भणितो — फलिपतिभणित ५३
पञ्च — चक्रपद प्रभण । (१)

१५४ । मभेति । मभण्य चरणगण पतित मुखे मन्त्राय पुनरपि
दिश्वरयुगल । यत्र करतलगण पदे पद च ज्ञात चक्रपद भग्न
फलपतिभणित ॥ चरणो गुवादिभगण दिश्वरद्युतुर्भ्रष्टु करतल
मगल । (१)

१५५ । मभणित इत्यादि । मभणितचरणगण पतितो मुखे
मन्त्राय पुनरपि दिश्वरयुगल । तत करतलगण पदगले ज्ञापते
चक्रपद २२५ फलिपतिभणित ॥ चरणगणो भग्न मुखे आदौ

जहा, खंजण जुअल णअण वर उपमा

चारु कणअ लद भुअजुअ सुसमा' ।

फुल्ल कमल मुहि गअ'वर गमणी

कस्स' सुकिअ' फल विहि' गटु' तरुणी' ॥ १५३ ॥

चक्रपदम् ।

पतितः संभणितः, पुनरपि द्विजवरयुगलं संस्थापय, द्विजवरश्चतु-
र्लघुगणस्तयोर्युगलमष्ट लघव इत्यर्थः, ततः करतलगणः मगणः पद-
तले चरणे जातः, तल्लग्न्यः स्वरूपवाचकः, फणिपतिभणितं त्वं
शृणु इत्यन्वयः । (II).

१५३ । उदाहरति । खञ्जनयुगलं नयनवरस्य उपमा चारु कनकं
नीता भुजयुगस्य सुषमा । फुल्लकमलमुखी गजवरगमनी कस्य
सुकृतस्य फलं धात्रा घटिता रमणी ॥ (C).

१५३ । चक्रपदमुदाहरति, खंजणेति । अत्रावष्टभाषायां पूर्व-
निपातानियमात् उपमा शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा योजनीयं, तथाच
खंजनजु[यु]गलोपमनयनवरा खंजनयुगलस्य उपमा ययोः तादृशे
अपि नयने ताभ्यां वरा रमणीयेत्यर्थः, चारु कणअ लद भुअजुअ
सु[सु]ममा — चारुकनकलताभुजयुगसुषमा चार्वी कनकलताया-
इव भुजयुगस्य सुषमा यस्यास्तादृशीत्यर्थः, फुल्ल कमल मुहि —

१५३ । १ सुषमा (E), dropt in (F). २ Dropt in (B). ३ तुम् (A),
तुं (B). ४ सुकिअ (E). ५ विड (A). ६ गट (F). ७ रमणी (A,
B & C). ८ १४८ (A). ९ चक्रपद (C).

करं पंच पसिद्धं^१ विलिङ्गं^२वरं रञ्जणं^३
 पभणंति^४ मणोहरं छंदवरं रञ्जणं ।
 गुरु पंच दहा लहु एरिसिञ्चं^५ रद्वञ्चं^६
 भमराबलि छंद पसिद्ध किञ्चं ठविञ्चं^७ ॥ १५४^८ ॥

फुल्लकमलमुखी गजवर गमणी — गजवरगमना रमणी ललना
 कस्य सु[सु]किञ्च फल — कस्य सुकृतफलेन विधिना गदु — दृष्टा ॥
 एतादृशी काना कान्तिभाविता कस्य पुण्येन ब्रह्मणेय निर्मितेत्यर्थः ।
 चक्रपद निवृत्तः । ८)

१५३ । यथा । श्ववहद्वभाषाया पूर्वनिपातादिनियमाभावात्
 यथोचिता योजना काया सर्वत्रेति बोध्यः । खजनयुगलनयनवरो
 पमा चारुकनकलताभुजयुगसुषमा । फुल्लकमलमुखी गजवर-
 गमना कस्य सुकृतफलेन विधिना निर्मिता तरुणी ॥ (७)

१५३ । उदाहरणमाह, खजण इत्यादि । खजनयुगलनयनवरो-
 पमा चारुकनकलताभुजयुगसुषमा । फुल्लकमलमुखी गजवर-
 गमना कस्य सुकृतफलेन विधिना निर्मिता रमणी ॥ खजनयुगलेन
 नयनवरयोरुपमा यस्या सा, चारुकनकलताबहुजयुगस्य परमा शोभा
 दृष्टा सा । चतुर्दशाक्षरप्रसारस्य चतुरधिकाशीतिशतत्रय षोडश-
 सहस्र भेदास्तेषु भेदद्वयमुक्तं, श्रेयभेदा स्वयं ज्ञेया । (८)

१५३ । १ पितृ (I) २ लिङ्ग (A & B), ललना (C) ३ रञ्जण (A)
 ४ पभणन (A) ५ एरिसिञ्च (A) ६ रद्विञ्च (A) ७ ठविञ्च (L & C) drop
 ८ (E) ९ जरण (E) १० १५४ (A)

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरा यथा । करपञ्चकं प्रसिद्धं सुलब्धवरं
रत्नं प्रभणन्ति मनोहरच्छन्दोवरं रमणं । गुरवः पञ्च दश लघवः
एतादृशं लब्धं भ्रमरावल्लोच्छन्दः प्रसिद्धीकृतं स्थापितं ॥ करो-
ऽन्तगुरुस्तुष्कलः । (C).

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्याष्टपञ्चुत्तरमष्टगताधिकद्विंश-
त्सहस्रं ३२०६८ भेदा भवन्ति, तत्र त्रय[चतु]श्चत्वारिंशोत्तरचतुर्दश-
सहस्रतमं [१४०४४] भेदं भ्रमरावल्लोनामकं वृत्तं लक्षयति । यच्च
प्रसिद्ध — प्रसिद्धैः पञ्च — पञ्चभिः कर — करैः गुर्वंतमगणैरिति
यावत् विलङ्घ्य वरं — विलङ्घ्य[स्व]वरमतिरमणीयमिति यावत् रश्मि-
— रश्मिं किञ्च — कृतं, गुरु पञ्च — पञ्च गुरवः दश लङ्घ — दश
लघवः प्रसिद्ध — प्रसिद्धास्तत् मणोहर — मनोहरं छन्दोवर — छन्दः-
श्रेष्ठं रश्मि — रत्नं रत्नप्रायमिति यावत् रदम् — रचितं ठदम् —
स्थापितं पिंगलेनेति भावः, एरिमित्रं — एतादृशं भ्रमरावल्लि
छन्द — भ्रमरावल्लोच्छन्दः प्रभणन्ति — प्रभणन्ति पण्डिता इति शेषः ॥
अत्र छन्दोविशेषणं भिन्नतया लघुगुरुकथनं च पद्यप्रणयार्थमिति
मंतव्यं, मगणपञ्चक-रचितचरणा भ्रमरावल्लोति फलितार्थः । (E).

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरातिशर्करा ॥ करेति । करैः पञ्चभिः
प्रसिद्धैरतिरमणीयरचनं प्रभणन्ति मनोहरं छन्दोवरं रत्नं । गुरवः
पञ्च दश लघवः ईदृशं रचितं भ्रमरावल्लिच्छन्दः प्रसिद्धीकृतं
स्थापितं ॥ करः मगणः । (G)

१५४ । पञ्चदशाक्षरप्रस्तारस्य कानिचिच्छंदांसि वदति । कर
पञ्चेत्यादि । कराः पञ्च प्रसिद्धाः, तिलाङ्गनं वरं वचनं प्रभणन्ति

जहा, तुश्च देव' दुरित गणा हरणा चरणा'
 जह पावड' चंदकनाभरणा सरणा ।
 परिपूजड' तेज्जिअ' लोभमणा' भवणा'
 सुख दे मह' सोक' विणास' मणा समणा ॥
 १५५^{११} ॥ भमरावली ।

मनोहर कटोवर रत्न । गुरव पय दम सपय एतादृश नपितं
 भमरावलीच्छद प्रसिद्ध इत्या आश्रितः । करा मगणा ए
 प्रसिद्धान्निर्लाङ्घन चतिश्रीप्रतया उत्कृष्ट वचन यस्य कदम उच्चारण
 मिथ्यं, भमरावलीति कद प्रभवन्ति । (II)

१५५ । उदाहरति । तव देव दुरितगणहरणौ चरणौ यदि
 प्राप्येते हे चन्द्रकलाभरण शरण । तदा पूज्येते त्यक्त्वा लोभमनो-
 भ्रमण सुख प्रेक्ष्यते लोकविनाशमना शमन ॥ लोभयुक्तस्य मनसो
 भ्रमण लोभमनोभ्रमण, प्रेक्ष्यतेऽवकीर्णते । (I)

१५५ । भमरावलीमुदाहरति तुश्च देवेति । ३ चन्द्रकला
 भरण देव दुरित गणा हरणा—दुरितगणहरणौ तुश्च—तव
 चरणौ जह—यदि शरण—शरणे पावड—प्राप्नोमि तदो[दा]

(१५५) १ तुश्च देव (A) तुह चच (C) तुह देव (F) २ Dropt n (E)
 ३ पावड (A) ४ परिपूजडं (A) परिपूजड (C) परिपूजड (b) ५ तेज्जिअ
 (A), droj t t (B) ६ लोभमणा (B) ७ भमणा (A) ८ लोभ (C & F)
 ९ चच देवड (A) चच देवड (B & C) चच देवड (I) १० लोक (A & C)
 लो (B) ११ Droj t to (B) १२ १५५ (A)

कणा दिणा सत्ता अंते एका^१ हारा^२ माणीआ^३
 पणाराहा^४ हारा सारंगिका^५ छंदा जाणीआ^६ ।
 तीसा मत्ता पाए पत्ता^७ भोई राआ जंपंता
 छंदा^८ किज्जे^९ किती लिज्जे^{१०} म्हाणी मंथा^{११} कंपंता ॥

१५६^{१२} ॥

[लो]भमणा — लोभे मनः भवणा — भवनं च तेज्जिअ — त्यक्त्वा
 परिपूजउ — परिपूजयामि, हे मोक विणाम गणा — चिभुवनतल-
 वर्त्तियावज्जौवशोकनिवारणमना इत्यर्थः, हे समणा — हे शमन
 मह — मह्यं सुख — सुखं तच्चरणाराधनोद्धृतनित्यानन्दमिति यावत्
 दे — देहि ॥ कस्यचिद्धकस्य महादेवप्रार्थनावाक्यसेतत् । भ्रमरावली
 निवृत्ता । (B).

१५५ । यथा । तव देव दुरितगणहरचरणौ यदि प्राप्नोमि
 चन्द्रकलाभरण शरण । पूजयामि त्यक्त्वा लोभे मनो भवनं सुखं
 देहि मम शोकविनाशमनःशमन ॥ (G).

१५५ । उदाहरणमाह, तुअ देव इत्यादि । तव देव दुरित-
 गणहरणौ चरणौ यदि प्राप्नोमि चन्द्रकलाभरणौ शरणं । परि-
 पूजयामि त्यक्त्वा लोभे मनो भवनं सुखेन प्रेरयामि लोकविनाश-

१५६ । १ एका (C). २ हरा (B) ३ पाई (A) जाणी (B). ४ पण-
 राही (F). ५ सारंगिका (C). ६ द्वितीयः पादः drop in (B). ७ पायं पायं
 (A), पत्ता drop in (B). ८ चो छंदा (A), चोण्ड्याया (B & C). ९ दिक्को
 (A). १० Non est (B & C). ११ मत्ता (A), मत्ता (B & C). १२ १५५ (A).

मनसं ग्रमन ॥ हे देव तव चरणौ यदि शरणं प्राप्नोमि, तदा
लोभे मनो भवनं त्यक्त्वा त्वां परिपूजयामि, सुखेन प्रेरयामि दूरे
विपामीत्यर्थं, ग्रमनं यम, चरणौ कीदृशौ चद्रकलाभरणौ इत्य-
नेन नम्राद्युद्धकलावद्वणिता । (II)

१५६ । कर्षणं मग्नं अन्ते एको हार पादे पादे पञ्चदश
वर्णा मारगिकाच्छन्दो गीयते । विगन्ताच्चा पादे युक्ता भोगि-
राजो जल्पति पादा क्रियन्ते कौर्त्तिर्गृह्यते सर्वेषां मन्त्रक
कथ्यते । एतादृशं गीयत इति भोगिराजो जल्पति, चत्वार
पादा, तेन कौर्त्तिर्गृह्यते, मुखातिशयान् सर्वेषां शिरकम्बो
भवति । (१)

१५६ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथमं भेदं सारगिका-
नामकं वृत्तं लक्षयति, कथ्येति । सत्ता कक्षा—सप्त कर्णा गुरुद्वया-
त्मका गणा इति यावत् दिष्टा—दीयते दत्ता दत्त्वा वेत्यर्थं,
अन्ते—सप्तकर्णान्ते एका हारा—एको हार गुरुरित्यर्थं माणीशा
—मान्यते, एवमकारेण यच्च पाद—पादे पञ्चाराहा—पञ्चदश
हारा—गुरव सत्ता—मात्राश्च तोमा—त्रिंशत् पत्ता—प्राप्ता
आणीशा—प्रायते यच्च सूणी—शुभा मथा—मन्त्रक कपता—
कपते श्लाघते इति भावः, तत् सारगिका कदा—सारगिका
च्छन्द इति भोई राशा—भोगिराजं पिगल कपता—जल्पति,
किं च एतत् कदा—कदा किञ्चे—क्रियते किञ्चौ—कौर्त्तिं
निष्पे—गृह्यते ॥ अथ माचाकथनं चतुर्थचरणस्य पद्यपूरणार्थं
मिति श्रेयः, पञ्चदशगुरुविचरणस्य सारगिकेति निष्कृष्टोऽर्थः । (E)

जहा, मत्ता जोहा वट्टे^१ कोहा^२ अप्पा अप्पी^३ गव्वीआ
 रोसारत्ता सव्वा गत्ता^४ सत्ता^५ भत्ता उट्ठीआ^६ ।
 हत्थी^७ जूहा^८ सज्जा ह्त्था पाए भूमि कंपंता
 खेही देही^९ छडो^{१०} ओडो^{११} सव्वा सूरु जंपंता ॥
 १५७^{१२} ॥ सारंगिका ।

१५६ । कणेति । कणां दीयन्ते मन्त्रांते एको हारो रमणीयः
 पंचदशापि हाराः सारंगिकाच्छंदो जायते । चिंगन्मात्राः पादे
 प्राप्ताः भोगिराजो जल्पति, कंटः क्रियते, कीर्त्तिर्गृह्यते, श्रुत्वा
 मस्तकं कंपते ॥ कर्णो दिगुरुः । (G).

१५६ । कणा दिष्ठा इत्यादि । कणाः सप्त दत्ता अन्ते एको-
 हारो जायते पंचदश हाराः मेर * * * । (H).

१५७ । उदाहरति । मत्ता योधा उत्थिताः क्रोधादात्मना
 गर्वायमाणा रोषारक्ताः सर्वे गत्वा शन्यं भक्षम् उत्पापयन्ति ।
 हन्तियूथाः सज्जोभूताः पादेन भूमिं कम्पयन्ति गृहाण देहि त्यज
 उत्तिष्ठ सर्वे शूरा जल्पन्ति ॥ (C).

१५७ । सारंगिकासुदाहरति । मत्ता — उन्नत्ताः अप्पा अप्पी
 गव्वीआ — अहमहमिकया गर्विताः वट्टे कोहा — वर्द्धितक्रोधाः

१५७ । १ दिट्टे (A), उट्टे (B), उट्टे (C). २ कोहा (C). ३ अप्पे (A).
 ४ गत्ता (B). ५ सत्ता (A, B & C). ६ उट्ठीआ (B & C). ७ हत्थो
 (A). ८ जूहा (B & C). ९ Dropt in (C). १० छडो (B), छड्डी (C).
 ११ ओडो (B), उड्डी (C). १२ १५९ (A).

चामरस्स' बीस' मत्त तौणि' मत्त अग्गला
 अडु' हार सत्त मार ठाड ठाड णिममला ।
 आड अंत हार' सार' कामिणी मुण्णिज्जर'
 अक्खरा दहाड पंच पिंगले भण्णिज्जर ॥ १५८ ॥

रोमारत्ता मत्ता गत्ता — रोषारक्कसर्वगाचा जोहा — योद्धार'
 ज्ञाता मत्ता — ज्ञान्यानि भक्ताय आद्युधविशेषा उद्धीया—
 उत्थिता । इत्या जूहा — इन्दिषूयानि मत्ता — सञ्चितानि कृषा—
 आतानि तेषा पाए — पादै भूमौ — भूमि कपता — कपिता
 लेही — गृहाण देही — दाहि दहो — त्यज ओद्धो — प्रतीक्षध
 मिति मत्ता मूरा — सर्वे शूरा जपता — जल्पति यच्च मथारं
 इति त्रैष यथायथ योजनीय ॥ सारगिका निवृत्ता । (E)

१५७ । यथा । मत्ता योधा वृद्धकोपा अहमहमिकया गर्विता
 रोषारक्कसर्वगाचा' ज्ञान्यानि भक्तायोत्थिता । इन्दिषूयानि मत्तौ-
 भूतानि पादैर्भूमि कण्ठते, गृहाण देहि त्यज प्रतीक्षध सर्वे शूरा'
 जल्पति इति यथेति त्रैष ॥ (G)

१५८ । चामरस्य विग्रतिमाचा चिमाचाया, अष्टौ हारा' सप्त
 मरा स्थाने स्थाने निर्मला । आदावन्ते हार' मर कामिनि ज्ञाय-
 ताम् अक्खराणि दह पच पिङ्गलेन भण्णते ॥ चिमाचायाश्चिमाचा-
 धिका हारा मरव मरा सप्तव, आदावन्त इति यथामस्यमिति ।
 (C)

जहा, भक्ति जोह^१ सज्ज होह^२ गज्ज वज्ज तं खणा

रोस रत्त सव्व गत्त हक्क दिज्ज^३ भीसणा ।

धाइ आइ खग्ग पाइ दाणावा चलंतआ^४

वीर पाअ णाअराअ^५ कंय भूतलंतगा^६ ॥ १५६ ॥

चामरं ।

१५८ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैक[स्य त्रयो]विंशत्युत्तर-
नवगताधिकदशमहम्वतमं [१०८२३] भेदं चामरनामकं वृत्तं लक्षयति,
चामरस्येति । हे कामिनि ठाइ ठाइ — स्थाने स्थाने अंतरेति यावत्
णिमाला — निर्मलाः अष्टु हार — अष्टौ हारा गुरवः सत्त मा[र] —
सप्त मारा लघवः, एवंप्रकारेण दहाइ पंच — दशपंच पंचदशेत्यर्थः
अक्षरा — अक्षराणि तोणि सत्त अगला — त्रिमात्राधिकाः वीस
सत्त — विंशतिमात्रासु चामरसु — चामरस्य चामराख्यवृत्तस्येति
यावत् पादे पतंतीति जेपः, आइ अंत — आद्यंतयोः पादाद्यंतयो-
रित्यर्थः हारो गुरुः मारः श्रेष्ठः सुणिज्जए — मन्यते, पादादौ अंते
च गुरुर्देय इति भावः, इति पिंगले भणिज्जए — पिंगलेन भण्यते ॥
अथमाशयः — प्रथमं गुरुस्तदनंतरं लघुः पुनः गुरुः पुनस्तदनंतरं
लघुरेवंप्रकारेण पंचदशाक्षराणि कर्तव्यानि, तथाच रगण-जगण-
रगण-जगण-रगण-रचितचरणं चामरमिति फलितार्थः । (E).

१५८ । चामरेति । चामरस्य विंशतिमात्राः त्रिमात्राधिकाः

१५६ । १ जोष (C). २ विज्जु (A). ३ चलंतयो (A, B & C). ४ राख
(B), याख (F). ५ भूतलंतयो (A, B & C). ६ १५५ (A).

चामरस्स^१ वीस^२ मत्त तौणि^३ मत्त अगला
 अट्ट^४ हार सत्त सार ठाड ठाड खिम्मला ।
 आड अंत हार^५ सार^६ कामिणी मुणिज्जर^७
 अक्खरा दहाड पंच पिंगले भणिज्जर ॥ १५८ ॥

रोमारत्ता मब्बा मत्ता—रोषारक्तसर्वंगाचा जोडा—घोडार
 ज्ञाता मक्का—ग्रन्थानि भक्ताश्च आयुधविशेषा उद्गीषा—
 उत्थिता । हत्थो जूहा—हस्तिपूथानि मज्जा—सज्जितानि वृक्षा—
 जातानि तेषां पाण—पादैर् भूमौ—भूमि कपता—कपिता,
 लेह्यो—गृहाण देह्यो—देहि कट्टो—त्यज ओट्टो—प्रतीक्षध-
 मिति मब्बा सूरु—सर्वे शूरा जपता—जन्पति यच्च मयमे
 इति शेष यथायथ योजनीय ॥ मारगिका निवृत्ता । (E)

१५७ । यथा । मत्ता योधा वृद्धकोपा अहमहमिक्रया गर्विता
 रोषारक्तसर्वंगाचा ग्रन्थानि भक्ताश्चोत्थिता । हस्तिपूथानि मज्जी-
 भृतानि पादैर्भूमि कण्ठते, गृहाण देहि त्यज प्रतीक्षध सर्वे शूरा
 जन्पति इति यथेति शेष ॥ (G)

१५८ । चामरस्य विग्रन्तिर्मात्रा चिमाचाया, अष्टौ हारा सप्त
 शरा स्थाने स्थाने निर्मला । आदावन्ते हार शर कामिनि शाय-
 ताम् अक्षराणि दृष्ट पंच पिङ्गलेन भण्यते ॥ चिमाचायास्त्रिमाचा-
 धिका, हारा गुरव, शरा सधव, आदावन्त इति यथासंख्यमिति ।
 (C)

दैत्यसेनाजयाय प्रस्थितस्य शक्रस्य देवान् प्रति वाक्यमेतत् । चामरं निवृत्तम् । (E)

१५८ । यथा । झटिति योधाः मञ्जीभवत गर्जति वाद्यानि लल्ललै रोषरक्तमर्वगात्राः हक्का टीयते भीषणा । धावित्वागत्य खड्गपातैर्दानवाञ्चलन्ति वीरपादैर्नागराजः कंपते भूतलांतर्गतः ॥ हक्केति शब्दविशेषे देशी । (F).

१६० । हारः स्थाप्यतां त्रयः शराः एवंप्रकारेण त्रयो गणाः पंच गुरवः " " अन्ते क्रियतां रगणः । अत्र मखि चन्द्रमुखि विंशतिर्लघव आनीताः काव्यमनाः सर्पो भणति कन्दो निशिपालकं । पादे पञ्च गुरवः तद्विगुणा दश लघवः, पञ्चगुर्वादिकं कथं स्यादत्र उक्तं रगण इति । विंशतिर्लघव इत्यत्र लघुशब्दो-मात्रावाचौ, काव्ये मनो यस्य स काव्यमनाः, सर्पः पिङ्गलः । (G).

१६० । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य [वृत्तस्य] पंचदशोत्तरनवशताधिकैकादश [पंचदशोत्तरद्वादश] [१२०१५] महस्रतमं भेदं निशिपालनामकं वृत्तं लक्षयति, हार्विति । हारु—हारः गुरुरित्यर्थः तिष्ठि मरु—त्रयः शरा लघव इत्यर्थः हित्थि परि—अनया परिपाय्या तिगुणा—त्रिगणान् धरु—स्थापय त्रीन् गुर्वादीन् पंचकलान् गणान् स्थापयेत्यर्थः, [अं]ते गणत्रयांते रगणा—रगणं मध्यलघुं गणमित्यर्थः करु—कुरु, एवंप्रकारेण यत्र पदे इति शेषः पंच गुरु—पंच गुरवः दुष्ट लङ्—द्विगुणिता लघवः पंच द्विगुणिता दश लघव इति भावः वीम लङ्—विंशतिर्लघवः मात्रा इति यावत् आणआ—आनीताः आनीयन्ते वा, हे चन्द्रमुहि सहि—

‘दारु’ धरु’ तिणि’ सरु’ दित्थि’ परि तिग्गणा
पंच गुरु दुण म्हु अंत कर’ रग्गणा ।

एत्थ’ मच्चि चंदमुद्धि बीस म्हु आणत्था’
कच्चवर’ सप्य भण्ण छंदं णिमिपानत्था ॥१६०॥

‘अष्टौ दारा’ मत्र दारा’ म्याने म्याने निर्ममा’ । ‘आदावते दार’
‘दार’ कामिनि ज्ञायत ‘अहराणि दृष्टपच पिगलेन भण्डते ॥ ‘याम’
रेति छद्’, कामिनीति मयुद्धि ‘दारी गुरु’, ‘मारी मयु’ । (C)

१५८ । उदाहरति । अटिति योधा मञ्जोभवन्ति गजो
वध्यते मनुष्यणां रीवरक मर्षगात्र घोषणा दीयते भीषणा ।
धाविनाम्य मनुष्याण्यो दामवाद्यन्ति वीरपदैनागराज कथ्यते
भूदक्षति ॥ इहाम्भ उच्चैर्घुंष्टवाचो दग्धो । (C)

१५८ । यामरमुदाहरति अतोति । त रणा — त तृक्षणे
मञ्ज — वादानि इहिसमप्रतीति गञ्ज — गन्तेति, * * * इह —
इह मिहमादमिति यावत् दिञ्ज — ददति, चमतघो — चमति
च, वीर पाच — वीरपादै भुमलतगा — भुमलतगतं पाचराच —
नागराज मेव कप — कपतेऽत हे जोह — हे योधा अति —
अटिति मञ्ज — मञ्जिता हतमयाहा इत्यर्थं होह — भवति ॥

१६० । १ दार (A B & C) १ धर (A) मय B & C) १ तिच (C)
१ धर (A) १ अच (A) रम (B & C) १ कर (A B & C) १ दच (A)
= Drop: ० (A) ८ मलचा (A) पाचपा (B) १० कच्चवर (A & C)
drop up to ५६ inc as re in (B) ११ १६६ (A)

जहा, जुभक्त' भट' भूमि पड' उदटि पुणु' लग्गिआ
 सग्ग मण खग्ग हण कोद' एहि भग्गिआ ।
 वीस सर' तिकख कर' कण गुण अय्यिआ'
 पत्थ तह जोलि' दह चाउ सह' कप्पिआ'' ॥
 १६१'' ॥ निशिपालः'' ।

१६०. चन्द्रमुखि मखि एत्थ — एतत् निशिपालकथा — निशिपालकं ब्रह्म
 इति कम्बवर — काव्यवर काव्ये लोकोत्तरवर्णनानिपुणे कवि-
 कर्मणि वर श्रेष्ठ इत्यर्थ 'अय्य — मयं पिगल भण — भणति ।
 अत्र पृथक्पृथक् गुरुलघुकथन मात्राकथन च पद्यरूपाय । भगण
 जगण-मगण-नगण-रगण-रचितचरण निशिपालनामक वृत्तमिति
 फलितार्थ इति ध्येय । (E)

१६० । दारिविति । दार श्लाघ्यस्त्वयो लघव एवप्रकारेण विगणा
 पद्यगुरवो द्विगुणा लघव अत्रे कुरु रगण । एव मखि चन्द्रमुखि
 विगतिर्लघव आनीयते काव्यवर मयो भणति निशिपालकम् ।
 दारो गुरु, विगतिर्लघव इति अत्र लघुशब्दो मात्रावाचो । (G)

१६१ । उदाहरति । युद्धे भटा भूमौ पतिता पुनरुत्थाय सग्रा
 स्वर्गमनस खड्गेन हता क्रोध नहि भग्न । विगतिशरालीह्णीहता

१६१। १ लघुशब्द (B & C) २ भक्त (A & C) भट (B) ३ पड (A
 B & C) ४ उदटि (A) उद्वि उद्वि (B & C) ५ D of 1 up to the
 end of the slok in (1) कोदि (C) ६ वर (A) ७ अय्य (A), पण (C)
 ८ कप्पिआ (A & C) ९ लोळ (A) जोळ (C) १० दह वर (A) चार वर
 (C) चाउ वर (E) ११ कप्पिआ (A & C) १२ १६० (A) १३ निशिपाल (C).

जहि^१ आइ^२ हत्य^३ एरेंद^४ विणवि^५ दिज्जिआ^६
गुरु एक काइल वेवि अंतह^७ किज्जिआ^८ ।
गुरु गाइ^९ गंध अ हार अंतहि^{१०} यप्पिआ
मणहंस छंद^{११} पसिइ पिंगल जप्पिआ^{१२} ॥ १६२^{१३} ॥

कर्णेन गुणे स्थापिताः, पार्येन तथा योजयित्वा दश चापेन सह
कर्त्तिताः ॥ खड्गेन कियन्तो हताः, पार्येन अर्जुनेन योजयित्वा धनुषि
शरान् कर्णस्य चापेन सह विंगतिशराः कर्त्तिता इत्यर्थः । (C).

१६१ । निशिपालमुदाहरति, जुझ्जेति । जुझ्झ — युद्धे भूमि—
भूमौ पड — पतिताः पुण्ण — पुनः उट्ठि — उत्थाय लग्गिआ — छायाः
युद्धायेति भावः, मग्ग मण — स्वर्गमनसः भट — भटाः खग्ग हण —
खड्गेन हंघोति, तथापि कोइ एहि — कोऽपि नहि भग्गिआ —
भयः । तिक्ख — तीक्ष्णः वीस — विंगतिः सर — शराः कण्ण — कर्णेन
गुण अप्पिआ — गुणार्पिताः प्रत्यचा[पतञ्जिका]युक्ता इति यावत्
कर — कृताः तह — तथा पत्य — पार्येन दह — दश वाणान् इति
शेषः जोलि — योजयित्वा चाउ सह — चापेन सह कप्पिआ —
कर्त्तिताः, कर्णवाणा इति भावः ॥ निशिपालो निवृत्तः । (E).

१६१ । यथा । युद्धे भटा भूमौ पतिता उत्थाय पुनर्लग्नाः

१६१ । १ जहिं (A), dropt from the beginning up to ए of एरेंद in
(B), जइ (C). २ आहि (F). ३ हत्य (A). ४ एरेंद (E). ५ विणवि
(F). ६ दिज्जिए (E), दिज्जिए (F). ७ तहइ (A, B & C), अंतहि (E).
८ किज्जिए (E & F). ९ वाइ (A, B & C). १० अंतह (A). ११ छन्द
(C). १२ जप्पिआ (B). १३ १५८ (A).

स्वर्गमनस खड्गेन प्रति कोऽपि नहि भग्न । विप्रतिशराक्षीत्वा
कृता कर्णेन गुणार्पिता , पार्थेन तथा योजयित्वा दग्ध चापेन सह
कर्त्तिता ॥ (G)

१६२ । यवादौ हस्तो नरेन्द्रो दावपि दत्तो गुरुरेक काहसौ
दौ तदन्ते कृतौ । गुरु श्यापयित्वा गन्धहारावलो स्थापितौ मनो-
हसच्छन्द प्रसिद्ध पिङ्गलेन कथित ॥ हस्तोऽन्तगुरुदयतुष्कल,
नरेन्द्रो मध्यगुरुदयतुष्कल , काहसौ गन्धस्य सधु , शारो गुरु ।
तन्मनोहसच्छन्द । (G)

१६२ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्य [अष्टा]विंशत्युत्तरपदप्रता-
धिकैकादशमहस्ततमं [११६९८] भेद मनोहसनामक वृत्त लक्षयति
जहीति । अहि आह इत्य — यव आदौ हस्त गुर्वन्त मगण इत्यर्थं
एरिद् विष्णुवि — नरेन्द्रदयमपि मध्यगुरुजगणदयमपीत्यर्थं दिक्ष्वि
— दीयते अतहि — अन्ते जगणदयति इति यावत् एक गुरु — एको-
गुरु काहस्य चेवि — काहसदयमपि, काहसौ सधुस्तद्वयमपीत्यर्थं,
किञ्चिद् — क्रियते । अतहि — अन्ते सधुदयति इत्यर्थं गुरु गाह —
गुरुमुच्चार्य गध अ हार — गध सधुस्य पुन शारो गुरु यपिशा —
स्थापित , तत् पिगल जपिशा — पिगलजन्यित प्रसिद्ध — प्रसिद्ध
मणहम कृद् — मनोहम[च्छन्द] ॥ (E).

१६२ । जहीति । यवादौ हस्तो नरेन्द्रदयमपि दीयते गुरु-
रेक काहसौ दौ अन्ते क्रियते । गुरुमुच्चार्य गधस्य शारोऽन्ते
स्थाप्यते मनोहमच्छन्द प्रसिद्ध पिगलजन्यित ॥ हस्त मगणो,
नरेन्द्रो जगणस्तद्वय, काहसौ सधु , गधस्य सधु । (G)

जहा, जहि^१ फुल्ल केसु^२ असोअ चंपअ मंजुला^३,
 सहआर^४ केसर गंध लुङ्ग^५ भम्मरा ।
 वहु^६ दक्ख दक्खिण वाउ^७ माणह भंजणा
 महुमास आविअ^८ लोअ लोअण^९ रंजणा ॥
 १६३^{१०} ॥ मनोहंस^{११} ।

१६३ । उदाहरति । सखि फुल्लानि किंशुकाशोकचम्पकानि
 मञ्जुला[नि] सहकारकेशरगन्धलुब्धा भमराः । वहति [दत्त]दक्षिण-
 वातो मानभञ्जनः मधुमास आगतो लोकलोचनरञ्जनः ॥ मञ्जु-
 ला[नि] सुन्दरा[णि], वञ्जुला इति पाठे श्वेतरक्तभेदात् वञ्जुला-
 शोकयोरुपादानं । (C).

१६३ । मनोहंसमुदाहरति, जहीति । जहि—यत्र मंजुला—
 [मञ्जुला]नि केसु असोअ चंपअ—किंशुकाशोकचंपकानि फुल्ल—
 पुष्पितानि, भम्मरा—भमराः सहकारकेशरगन्धलुब्धा जाता इति
 शेषः । माणह भंजणा—मानस्य भंजनः अतएव दक्ख—दत्तः
 मानिनीमानभंजने इति भावः दक्खिण वाउ—दक्षिणवातः वज्र—
 वहति, सः लोअ लोअण रंजणा—लोकलोचनरंजनो मज्झमा[स]—
 मधुमासः वसंतसंबन्धी मास इत्यर्थः आविअ—आगतः ॥ मनो-
 हंसो निवृत्तः । (E).

१६१ । १ जहि (B & C). २ किंशु (E). ३ वंजुला (A, B & C). ४ सह-
 कार (F). ५ लुङ्ग (B). ६ वह (A, B & C). ७ वाउ (B & C). ८ आविअ
 (A), आविआ (F). ९ लोचण (A). १० १५६ (A). ११ मनोहंस (A).

स्वर्गमनस खड्गेन प्रति कोऽपि नहि भग्न । विगतिमरासीच्छा-
कृता कर्णेन गुणार्पिता, पार्श्वेन तथा योजयित्वा द्वात्रिंशत्पादेन वर-
कृतिता ॥ (G)

१६२ । यत्रादौ हस्तो नरेन्द्रो दावपि दत्तो गुरुरेक काहलौ
द्वौ तदन्ते छतौ । गुरु स्थापयित्वा गन्धहारावन्ते स्थापितौ मनो-
हमच्छन्द प्रसिद्ध पिङ्गलेन कथित ॥ हस्तोऽन्तगुरुस्तुष्कल,
नरेन्द्रो मध्यगुरुस्तुष्कल, काहलौ गन्धश्च सधु, हारो गुरु ।
तन्मनोहमच्छन्द । (C)

१६२ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्य [अष्टा]विंशत्युत्तरपद्मता-
धिकैकादशमहस्ततम [११६२८] भेद मनोहमनामक वृत्त सञ्चयति,
जहीति । जहि आह इत्य — यत्र आदौ हस्त गुर्वन्त सगण इत्यर्थ
परिद विषयि — नरेन्द्रद्वयमपि मध्यगुरुजगणद्वयमपीत्यर्थ दिङ्मिष
— दीयते अतहि — अन्ते जगणद्वयाते इति यावत् एक गुरु — एको-
गुरु काहल बेवि — काहलद्वयमपि, काहलौ सधुस्तद्वयमपीत्यर्थ
किङ्मिष — कियते । अतहि — अन्ते सधुद्वयाते इत्यर्थ गुरु गाह —
गुरुमुच्चार्य गध अ हार — गध सधुश्च पुन हारो गुरु यस्मिन्ना —
स्थापित, तत् पिङ्गल जपिन्ना — पिङ्गलजन्तित प्रसिद्ध — प्रसिद्ध
मणहस छद — मनोहम[च्छन्द] ॥ (C)

१६२ । जहीति । यत्रादौ हस्तो नरेन्द्रद्वयमपि दीयते गुरु
रेक काहलौ द्वौ अन्ते कियते । गुरुमुच्चार्य गधश्च हारोऽन्ते
स्थाप्यते मनोहमच्छन्द प्रसिद्ध पिङ्गलजन्तित ॥ हस्त सगणो,
नरेन्द्रो जगणस्तद्वय, काहलौ सधु, गधश्च सधु । (G)

जहा, वहइ मलअ वाआ हंत कंपंत^१ काआ
 हणइ^२ सवण^३ रंधा^४ कोइला लाव^५ वंधा ।
 सुणिअ^६ दह^७ दिहासुं^८ भिंग भंकार भारा
 हणिअ^९ हणइ हंजे^{१०} चंड^{११} चंडाल मारा ॥
 १६५^{१२} ॥ मालिनी ।

शब्दस्त्रिलघुकगणवाची, वीअ ठाणे—द्वितीयस्थाने चरमे[चमर]
 तिअ णिवद्धं—चमरत्रयनिवद्धं, चमरो गुरुस्तत्त्रयेण मगणेनेति
 यावत् निवद्धं यत्र चेति शेषः, अंत—अन्ते मगणान्ते इत्यर्थः सर—
 शरः लघुः गुरुनुअ—गुरुयुगं गंध—गंधो लघुः कणा—कर्णः
 द्विगुरुको गणः णिवद्धं—निवद्धः तत् चित्त मञ्झे णिहितं—
 चित्तमध्ये निहितं पसिद्धं—प्रसिद्धं मालिणी णाम वुत्तं—मालिनी-
 नाम वृत्तं ज्ञातव्यमिति शेषः, इति सरस कव्वो—सरसकाव्यः सरसं
 काव्यं यस्य स तादृशः पिंगल इत्यर्थः भणइ—भणति ॥ (E).

१६४ । पढमेति । प्रथमं रससहितं मालिनीनाम वृत्तं चमर-
 त्रयनिवद्धं द्वितीयस्थाने प्रसिद्धं । शरो गुरुयुगं गंधोऽन्ते कर्णनिवद्धं
 भणति सरसकाव्यश्चित्तमध्ये निहितं ॥ रमाभ्यां सहितं रसद्वययुक्त-
 मित्यर्थः, रसो नगणः, चमरं गुरुः, शरगंधौ लघू, कर्णौ द्विगुरुः ॥ (G).

१६५ । १ कंपति (A, B & C). २ लच्छद (B). ३ सरस (A). ४ बंधा
 (A). ५ लाप (B & C). ६ सुणिष (E). ७ दस (B & C). ८ दिहासं
 (A), दिहासं (B & C). ९ हणइ (A, B & C). १० हंते (A), हंते (B).
 ११ हंत (A). १२ १६१ (A).

पडम रस सहितं' मानिनी नाम कुतः

धमर' तिअ पसिद्धं' वीअ ठाणे' निवडं' ।

सर गुरुजुअ गंधं' अंत कणा' सुवडं'

भण्ड' सरस छंदं' चित्त मभुम्मे' निहितं' ॥ १६४ ॥

१६३ । यथा । यव पुष्पा किशुकाशोकपकवज्रुभा मङ्गार-
केसरगन्धनुया भ्रमरा । वहति दधो दक्षिणवायुमानस्य भजनो
मधुमाम आगतो शोकलोचनरजन ॥ (७)

१६४ । प्रथम रससहित मानिनीनाम वृत्त चामरचय प्रविष्टं
द्वितीयस्थाने निवड्ड । प्ररो गुरुयुग गन्ध अन्तो कर्णेन विवड्ड
भणति परमकाव्य चित्तमध्ये निवड्ड ॥ रसो [७] लघुस्तत्पट्कटुक
मित्यर्थः, कर्णा द्विगुह । इय नान्दीमुखीति भरत । (८)

१६४ । अथ पद्यदशापरचरणस्य वृत्तस्य द्विसप्तत्युत्तरवद्वृत्ता-
धिकचतुस्रस्यतम [४६०२] भेद मानिनीनाम वृत्त लघयति
पडमेति । यत् पडम — प्रथम रस सहित — रससहित रसाभ्यां
सहितमित्यर्थः, “भाव रस ताडिवच णारी अह कुल भामिणिअ ।
तिलड्ड अणगु करचरो इअ णाम पिगलो भण्ड ॥” इति पूर्वं
[Vide टीका १० p 28 — Ed] रसपदस्य विलघुनामसूपात्तनाद्वच-

१६४ । १ सहित (F) १ चित्त (D & C) वृत्त (E) १ चर (B) चरम
(E) ३ and ४ transposed in (E & F) ५ अथ (B) ६ चित्त (A)
७ अथा (B & C) ८ चता (B) ९ दक्षिणं (A) निवडं (E), निवडं (F)
१० भणति (B & C) ११ कणो (E & F) १२ पडे (A), drop in (B)
पड (C) मभुम्मे (F) १३ निवड (A & C) drop in (B) १४ १५ (A)

नहा, वहइ मलअ वाआ हंत कंपंत^१ काआ

हणइ^२ सवण^३ रंधा^४ कोइला लाव^५ बंधा ।

सुणिअ^६ दह^७ दिहासुं^८ भिंग भंकार भारा

हणिअ^९ हणइ हंजे^{१०} चंड^{११} चंडाल मारा ॥

१६५^{१२} ॥ मालिनी ।

शब्दस्त्रिलघुकणवाची, वीअ ठाणे—द्वितीयस्थाने चरमे[चमर]
तिअ णिवड्डं—चमरत्रयनिवड्डं, चमरो गुरुस्तत्त्रयेण मगणेनेति
यावत् निवड्डं यत्र चेति शेषः, अंत—अंते मगणंते इत्यर्थः सर—
शरः लघुः गुरुत्तुअ—गुरुयुगं गंध—गंधो लघुः कणा—कर्णः
दिगुरुको गणः णिवड्डं—निवड्डः तत् चित्त मझ्झे णिहित्तं—
चित्तमध्ये निहितं पसिड्डं—प्रसिड्डं मालिणी णाम वुत्तं—मालिनी-
नाम वृत्तं ज्ञातव्यमिति शेषः, दति सरस कव्वो—सरसकाव्यः सरसं
काव्यं यस्य स तादृशः पिंगल इत्यर्थः भणइ—भणति ॥ (E).

१६४ । पढसेति । प्रथमं रससहितं मालिनीनाम वृत्तं चमर-
त्रयनिवड्डं द्वितीयस्थाने प्रसिड्डं । शरो गुरुयुगं गंधोऽंते कर्णनिवड्डं
भणति सरसकाव्यश्चित्तमध्ये निहितं ॥ रसाभ्यां सहितं रसद्वययुक्त-
मित्यर्थः, रसो नगणः, चमरं गुरुः, शरगंधौ लघू, कर्णो दिगुरुः ॥ (G).

१६५ । १ कंपंत (A, B & C). २ लहइ (B). ३ सरस (A). ४ बंधा
(A). ५ लाप (B & C). ६ सुणिअ (E). ७ दस (B & C). ८ दिहासं
(A), दिहाणं (B & C). ९ हणइ (A, B & C). १० हंते (A), हंते (B).
११ चंत (A). १२ १६१ (A).

पढम रस सहितं^१ मालिणी नाम वृत्तं^२
 चमरं^३ तिञ्च पसिद्धं^४ वीञ्च ठाणे^५ खिबडं^६ ।
 सर गुरुजुञ्च गंधं^७ अंत कणा^८ सुवडं^९
 भण्ड^{१०} सरस र्धदं^{११} चित्त मभूमे^{१२} णिहितं^{१३} ॥ १६४ ॥

१६३ । यथा । यत्र फुल्ल किशुकागोकचपकवजुल्ला सहका
 कैसरगधक्षुब्धा भमरा । वहति दधो दक्षिणवायुर्मानस्य भज
 मधुमास आगतो लोकलौचनरजन ॥ (७)

१६४ । प्रथम रससहित मालिनीनाम वृत्त चामरचय प्र
 द्वितीयस्थाने निवड्ड । प्ररो गुरुयुग गन्ध अन्ते कर्षेन वि
 भणति सरसकाव्य चित्तमध्ये निवड्ड ॥ रसो [२] लघुस्तनूषट्कयु
 मित्यर्थं, कर्षो दिगुरु । इय नान्दीमुखीति भरत । (७)

१६४ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य दिसप्तत्युत्तरषट्शत
 धिक्चतुस्रस्रस्रतम [४६०२] भेद मालिनीनाम वृत्त लघुर्था
 पठमेति । यत् पढम — प्रथम रस सहित — रससहित रसाभ
 सहितमित्यर्थ, “भाव रस ताडवञ्च णारी अह कुल भामिणिञ्च
 तिलञ्च अणस्र कदचरो दञ्च णाम पिगली भण्ड ॥” इति पू
 [Vide श्लोक १० p 28 — Ed] रसपदस्य चित्तधुनामसूपात्तत्वाद्ग

१६४ । १ सचितं (F) २ वित्त (B & C) इति (E) ३ चर (B) वर
 (E) ४ and ६ transposed in (E & F) ५ ठाणे (B) ६ चित्त (A)
 ७ यथा (B & C) ८ यथा (B) ९ दक्षिणं (A) खिबडं (F), चिबडं (F)
 १० भणमि (B & C) ११ कली (E & F) १२ चडे (A) drop in (B)
 चडे (C) मय्ये (F) १३ चिबड (A & C) drop in (B) १४ १६० (A)

पुरुषार्थिनं मन्ये इति गूढाभिप्रायायाः कस्याश्चिदाक्यमेतत् ।
मालिनी निवृत्ता । (E).

१६५ । यथा । वहति मलयवातो हंत कंपते कायः हंति
अवणरंध्राणि कोकिलालापबंधः । श्रूयंते दशदिक्षु भृंगशंकारभाराः
हत्वा हंति हंजे चंडः चंडालो मारः ॥ पुनः पुनर्हंतीत्यर्थः, हंजे
चेष्टिके इति संवृद्धिः । (G).

१६६ । भणितः सुप्रियगणः सर्वलघुमहितः तत्रापि च करतलं
पादे पादे लब्धं । चतुश्चतुष्कलो गणः पदतले ज्ञातः शरभः
सुप्रिय ज्ञायतां फणिपतिभणितः ॥ सुप्रियो द्विलघुः, ततः पञ्च
लघवः तत्रापि पञ्च लघवः, करतलमन्तलघुगुरुश्चतुष्कलः,
सुप्रियेति सम्बोधनं । (C).

१६६ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुरशीत्युत्तरद्वित्रि-
शताधिकषोडशमहस्तमं [१६३८४] भेदं सरभनामकं वृत्तं लक्ष-
यति, भणिश्च इति । यत्रादौ सर लङ्ग सहिश्चो — सरलघुमहितं
सर — सरः एकलघ्वात्मको गणः अथच लघुस्ताभ्यां युक्तमित्यर्थः
सू[सु]पिश्च गण सुप्रियगणं सुप्रियो द्विलघ्वात्मको गणस्तमित्यर्थः
भणिश्च — भणित्वा, द्विजवरजुश्च [करश्च]ल — द्विजवरयुग-करतलौ
द्विजवरश्चतुर्लघ्वात्मको गणस्तद्युगं करतलो गुर्वंतमगणस्तावित्यर्थः
लहिश्चो — लब्धौ, एवंप्रकारेणेति शेषः लक्ष — यत्र चउ चउकल
गण — चत्वारश्चतुःकला गणाः पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिपाद-
मिति यावत् सुणिश्चो — ज्ञाताः हे सुपिश्च — सुप्रिय शिष्य तत्
फणिवद् भणिश्चो — फणिपतिभणितं सरभ — सरभं कह — कथय

भणिथ सुपिथ' गण सर ननु' सहिथो
 तह' दिथवर जुथ करथन' सहिथो ।
 चउ चउकन गण पथ पथ' सुणिथो'
 सरह' सुपिथ कह' फणिवद भणिथो ॥ १६६॥

१६४ । वदति मलयवातो हन्त कषते काय प्रणि मवपरण
 कोकिलालापवन्धा । श्रूयते दग्गदिसु भट्टगद्गदमार' हन्ति हन्ति
 हच्चे चउचउममार ॥ वन्धा प्रवन्धा', हच्चे इति चेटीयमो
 धन, मार' काम । विरहिण्युक्तिरियम् । (C)

१६५ । मासिगोमुदाहरति, वदति । हे वृत्ते—चेटिके महत्
 वाचा—मलयवात वदर—[वदति, हन्ति इति सेदे, वाचा—
 काय' कषत—कषते, कोकिला लाव वधा—कोकिलालापवध
 मवण रधा—मवपरण' हणद[—हति । भिग झकार मार'—
 भृगगद्गदमारमृदा' दह दिहासु—दग्गदिसु सुणिथ—श्रूयते, चउ
 चउम मार'—चउ चउममार चउमो महाकोधो चउम
 हव चउममदसिदुर' मार' काम' हणिथ—हन्त मलयज जग
 हणद—इति ॥ मलयवातादिभिर्हन्ता मां यदर्थं कामो इति
 कोऽयमस्य सुस्वार्थः, मद्रिय हन्ता मदग यदि मयति तदैव परम-

१६६ । १ चपिथ (A) सुपिथ (F) २ पथ वथ (A) रथ वथ (B) ३ वथ
 (F & F) ४ विह करचल पथ पथ (A & B) विथ करचल पथ पथ (C)
 ५ मथ (A) ६ हविथो (A) ७ परण (L) ८ वथ (A, B & C)
 ९ १६६ (A)

पुरुषार्थिनं मन्ये इति गूढाभिप्रायायाः कस्याश्चिदाक्यमेतत् ।
मालिनी निवृत्ता । (E).

१६५ । यथा । वहति मलयवातो हंत कंपते कायः हंति
अवणरंध्राणि कोकिलालापबंधः । श्रूयंते दशदिक्षु भृंगझंकारभाराः
हत्वा हंति हंजे चंडः चंडालो मारः ॥ पुनः पुनर्हंतौत्यर्थः, हंजे
चेष्टिके इति संवृद्धिः । (G).

१६६ । भणितः सुप्रियगणः सर्व्वलघुमहितः तत्रापि च करतलं
पादे पादे लब्धं । चतुश्चतुष्कलो गणः पदतले जातः गरभः
सुप्रिय ज्ञायतां फणिपतिभणितः ॥ सुप्रियो द्विलघुः, ततः पञ्च
लघवः तत्रापि पञ्च लघवः, करतलमन्तलघुगुणश्चतुष्कलः,
सुप्रियेति सम्बोधनं । (O).

१६६ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुरशीत्युत्तरद्वित्रि-
शताधिकषोडशसहस्रतमं [१६३८४] भेदं सरभनामकं वृत्तं लक्ष-
यति, भणिश्च इति । यत्रादौ सर लज्ज सहिश्चो — सरलघुमहितं
सर — सरः एकलघ्वात्मको गणः अथच लघुन्ताभ्यां युक्तमित्यर्थः
सू[सु]पिश्च गण सुप्रियगणं सुप्रियो द्विलघ्वात्मको गणस्तमित्यर्थः
भणिश्च — भणित्वा, द्विश्चर जुश्च [करश्च]ल — द्विजवरयुग-करतलौ
द्विजवरश्चतुर्लघ्वात्मको गणस्तयुगं करतलो गुर्वंतमगणन्तावित्यर्थः
लहिश्चो — लब्धौ, एवंप्रकारेणेति शेषः जह — यत्र चउ चउकल
गण — चत्वारश्चतुःकला गणाः पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिपाद-
मिति यावत् सुणिश्चो — ज्ञाताः हे सुपिश्च — सुप्रिय शिष्य तत्
फणिवद् भणिश्चो — फणिपतिभणितं सरभ — सरभं कह — कथय

जहा, तरल कमलदल सरि जुअ गच्छणा
 सरअ समअ ससि सुसरिस' वच्छणा' ।
 मअ गभ' करिवर सअमस गमणी
 कमण सुकिअ' फल विद्धि' गठ' रमणी ॥

१६७° ॥ सरभ' ।

सरभनामक तद्वृत्तमित्यर्थः ॥ अथ पुनस्तुष्कलचतुष्टयकचन पद्य
 पूरणार्थमेव मगणचतुष्टयोत्तरमगणरक्षितचरण सरभनामक वृत्त
 मिति फलितार्थ इति ध्येयम् । (E)

१६६ । भणीति । भणित्वा सुप्रियगण शरत्सप्तमक्षित यत्र दिज
 वरयुग करतलमक्षित । चत्वारस्तुष्कला गणा पदे पदे ज्ञातव्या
 शरभ सुप्रिये कथय फणपतिभणित ॥ शरो लघु ताभ्यो मक्षित
 सुप्रियो दिसप्तु, दिजवरस्तुलंघु, करतल मगण । (G)

१६७ । उदाहरति । तरलकमलदलमदृग्मनयनयुगा शरत्समय
 शशिसुमदृग्मवदना । मदकलकरिवरसालमगमना केन सुज्ञतफलेन
 विधात्रा घटिता रमणी ॥ (C)

१६७ । सरभमुदाहरति तरलेति । तरल कमलदल सरि जुअ
 गच्छणा — तरलकमलदलमदृग्मनयनयुगा, सरअ समअ ससि सु(सु)
 सरिसवच्छणा — शरत्समयशशिसुमदृग्मवदना । मअ गभ करिवर

१६७ १ सुसरिस (E) १ विच्छा (B) १ गभ (A) गभ (B) कर
 (F) १ सुकिअ (E) १ विद्धि (A & D) १ गठ (A B & C) ० १६६
 (A) ० सरभ (C)

एरेंद^१ जत्थ^२ सब्वलो सुपस चक्क दीसए
 पइक्क^३ ठाम पंचमे पञ्चा चउ सवीसए^४ ।
 पलंत^५ हार^६ चारु सारु^७ अंत जस्स वट्टए^८
 पसिद्ध ए एराउ^९ जंप गंध वंधु^{१०} अठ्ठए^{११} ॥ १६८^{१२} ॥

सञ्जलस गमणी — मदकलकरिवरसालसगमना एतादृशी रमणी
 कमण सू[सु]किञ्च फल — केन सुकृतफलेन विद्धि — विधिना
 सङ्ग्रेति यावत् गठ — निर्मिता ॥ सरभो निवृत्तः । (E).

१६७ । यथा । तरलकमलदलसदृशयुगनयना शरत्समयशशि-
 सुमदृशवदना । मदकलकरिवरसालसगमना केन सुकृतफलेन
 विधिना निर्मिता रमणी ॥ (G).

१६८ । अथ षोडशाक्षरा । नरेन्द्रो यत्र सवलः सुपर्णश्चक्रं
 दृश्यते पदातिकः स्थाने पञ्चमे पदे चतुर्विंशतिः । पतनहारश्चारुः
 सारः अन्ते यस्य वर्तते * * नाराचो जल्पतां गन्धा वध्यन्तेऽष्टौ ॥
 प्राथमिकत्वात् सवलो नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णो रगणः, चक्रमित्यने-
 नाप्येतद्गणद्वयं लभ्यते, पदातिको जगणः, पादे चतुर्विंशतिर्मात्राः
 भवन्ति, यस्यान्ते पतनहारो दृश्यते तत्र गन्धा लघवोऽष्टौ निव-

१६८ । १ एरेंद (E & F). २ जत्थ (A). ३ ठरक्क (B). ४ चक्क वीसए (C), चउ सवीसए (E & F). ५ पलंत (A). ६ हार (A & C). ७ सार (E & F). ८ वट्टए (A), वट्टए (C). ९ एराउ (B), एराउ (C), एराउ (E). १० वट्ट (B), वट्ट (C), वट्ट (E). ११ वट्टए (B). १२ १६४ (A).

ध्वान्तेऽर्थाहुरवोऽष्टौ । यद्य[ष]ष्टाक्षरप्रकरणे पञ्चाणि दूष किञ्चन
इत्युक्त [V do चीक (= p 380)] तथापि प्रकरणानुरोधान् तदनुवाद
कृत इति मन्तव्यम् । (C)

१६८ । अथ षोडशाक्षरचरणम् । वृत्तस्य षट्त्रिंशदुत्तरपञ्चमता
धिकपञ्चषष्टिमहस्य [६५५३६] भेदा भवति, तच्च षट्पञ्चाग्निगोत्र
रा[ष्ट्रगता]धिकैकविंशतिमहस्यतम [२१८४६] भेद नाराचनामक कृत
लक्षयति, णरिदेति । ज्ञत्य — यच्च मध्यसो — मध्यस एरिद — मरिद
मध्यगुरुर्जगण इति यावत् सुपष चक — सुपर्णचक्रम् अत — अते
पादान्ते चाह सुदर मार पादपूरकत्वात् श्रेष्ठ इति शार — शार
गुरु बद्धए — वर्त्तते, यच्च च पञ्चा — पादे चउवीषए — चतुर्विंशति
माचा इति ज्ञेय, * * * मध्यसधुरगणयेति यावत् दीषए — दुग्धते
पचमे ठाम — पचमे म्याने पदक — पदाति मध्यगुरुर्जगण इति
यावत् दुग्धते इति पूर्वशान्वय, जस्य — यस्य अद्धए — अष्टौ गध —
गधा लघव इति यावत् चक — चका गुरुवयेत्यर्थं पलत — पतति
पभिद्ध — प्रभिद्ध ए — एष णराउ — नाराच जय — जल्पत ॥
द्विद्वन्द्वतत्त्व — पचमस्थाने पदातिर्द्विगुण इत्युक्त्या द्वितीयचतुर्थस्थाने
पुनरपि जगणरगणावेव देयाविति लभ्यते, अन्यथा प्रथमद्वितीय
स्थाने जगणरगणयो पचमस्थाने पदान्तेरेवदानस्योक्तत्वात् द्वितीय
चतुर्थस्थाने को गणो देय इत्याकांक्षाया अनिष्टत्वापत्ति तथाच
अस्य रगण जगण रगण जगण गुरुचितचरण नाराच इति कलि
मार्त । यद्यपि अष्टोत्तराष्टाक्षरप्रकारे पञ्चाणि इत्यनेन प्रागेव
प्रकरणानुरोधान्मैव पुनरनुवाद कृत इत्यस्मै-

जहा, चलंत^१ जोह मत्त^२ कोह^३ रण^४ कम्म अगगरा
 किवाण वाण सल्ल^५ भल्ल^६ चाव^७ चक्क मुगगरा^८ ।
 पहार वार^९ धीर^{१०} वीर^{११} वग्ग^{१२} मम्भ^{१३} पंडिआ
 पअठ्ठ^{१४} ओठ्ठ^{१५} कंत दंत^{१६} तेण सेण मंडिआ^{१७} ॥
 १६६^{१८} ॥ एराच^{१९} ।

त्तातचरणोपदेशसरणिः । अत्र मात्राकथनं पृथक्[या] गुरुलघुकथनं
 च पद्यपूरणार्थमिति ध्येयम् । (E).

१६८ । अथ षोडशाचराष्टी ॥ एरिंदेति । नरेन्द्रो यत्र मद्गलः
 सुपर्णचक्रं दृश्यते, पदातिः स्थाने पंचमे, पादे चतुर्विंशतिर्मात्रा-
 इत्यर्थः । प्रकटो हारस्वारः भारोऽन्ते यस्य वर्त्तते प्रसिद्धं तन्नाराचं
 जल्पति गंधा वक्रा अष्टौ ॥ नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णो रगणः, पदाति-
 र्जगणः । पंचमे स्थाने इत्युक्त्वा तृतीयचतुर्थस्थाने जगणरगणावेव
 पुनर्देयौ इति सूच्यते । गंधा लघवो वक्रा गुरवः । (G).

१६९ । उदाहरति । चलन्ति योधाः शत्रून् लोभयन्तः
 वर्मकर्मण्युगाः, कृपाणवाणचापशस्त्रभक्षमुद्गरैः । प्रहारवारिवधा रणे

१६६ । १ चलति (B). २ सत्तु (A, B & C). ३ जोह (A, B & C).
 ४ वण (A, B & C). ५ सल्ल (A, B & C). ६ भल्ल (B & C). ७ चाव (A).
 ८ मुगगरा (B). ९ धार (A), धारि (B & C). १० वार (A), मार (B),
 धार (C). ११ मार (A), धारि (B), धीरि (C). १२ रण (A). १३ वण
 (A, B & C), मम्भ (F). १४ पअठ्ठ (A), पअोठ्ठ (B), पअठ्ठ (C), पदठ्ठ
 (F). १५ उठ्ठ (A). १६ दंत दंत (A), दन्त कन्त (B). १७ मुण्डिआ (B),

धम्मोऽर्पाहुराणोऽष्टौ । यद्यपि एष्टाचरप्रकरणे पञ्चापि दूणं किञ्च
इत्युक्तं [१०१० चीच १८ १० ३८] तथापि प्रकरणानुरोधात् तदनुवाद
कृत इति मन्तव्यम् । (८)

११८) अथ षोडशाक्षरचरणस्य कृतस्य षट्षिगदुत्तरपञ्चमस्य
धिकपञ्चदशमस्य [१५५११] भेदा भवति, तत्र षट्षमस्यभिज्ञोक्त
रा[ष्ट्रमता]धिकेकविंशतिमहन्तम [११८४१] भेद नाराचनामक इति
मन्तव्यमिति, णरिदेति । अत्य — यत्र मन्तव्यसो — मन्तव्य एरिद — मन्तव्य
मन्तव्यगुरुर्गण इति यावत् सुपञ्च चक्ष — सुपर्णचक्रम् अत — अने
पादान्ते चाह सुदर मार पादप्रकरणान् येष्ट इति हार — हार
गुरु बह्वृ — वर्तते, यत्र च पञ्चा — पादे पञ्चोवष — चतुर्विंशति
मात्रा इति शेष, * * * मध्यमधुरगणयेति यावत् दीवष — दृष्टते
पञ्चमे ठाम — पञ्चमे स्थाने पदक्ष — पदाति मध्यगुरुर्गण इति
यावत् दृष्टते इति पूर्वेषामवयव, जम्बु — यस्य अट्टप — अष्टौ गध —
गधा लघव इति यावत् वक्र — वक्रा गुरुवयेत्यर्थं पञ्चत — पतति
पभिदु — प्रभिदु ए — एष णराउ — नाराच जप — जस्यत इ
इहाप्यत्र तत्र — पञ्चमस्थाने पदातिर्दृष्टत इत्युक्त्वा द्वितीयचतुर्थस्थाने
पुनरपि जगणरगणावेव देधाविति लभ्यते, अन्यथा प्रथमद्वितीय-
स्थाने जगणरगणयो पञ्चमस्थाने पदान्तेरेवदानम्योक्तत्वात् द्वितीय
चतुर्थस्थाने को गणो देय इत्याकांक्षाया अमिहत्वापत्ति, तथाच
जगण रगण जगण रगण जगण गुरुचरचितचरण नाराच इति फलि
तार्थं । यद्यपि अष्टोत्तर[ष्टाचर]प्रक्षारे पञ्चापि इत्यनेन प्रागेवै
तमचित, तथापि प्रकरणानुरोधात्तस्यैव पुनरनुवाद कृत इत्युक्त-

जहा, चलंत^१ जोह मत्त^२ कोह^३ रस^४ कम्म अगगरा
 किवाण वाण सल्ल^५ भल्ल^६ चाव^७ चक्क सुगगरा^८ ।
 पहार वार^९ धीर^{१०} वीर^{११} वग्ग^{१२} मम्म^{१३} पंडिआ
 पअठ्ठ^{१४} ओठ्ठ^{१५} कंत दंत^{१६} तेण सेण मंडिआ^{१७} ॥
 १६६^{१८} ॥ णराच^{१९} ।

जातचरणोपदेशसरणिः । अत्र मात्राकथनं पृथक्[या] गुरुलघुकथनं
 च पद्यपूरणार्थमिति ध्येयम् । (E).

१६८ । अथ षोडशाचराष्टी ॥ णरिंदेति । नरेन्द्रो यत्र सवलः
 सुपर्णचक्रं दृश्यते, पदातिः स्थाने पंचमे, पादे चतुर्विंशतिमात्रा-
 दित्यर्थः । प्रकटो हारस्वारः सारोऽन्ते यस्य वर्तते प्रसिद्धं तन्नाराचं
 जल्पति गंधा वक्रा अष्टौ ॥ नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णो रगणः, पदाति-
 र्जगणः । पंचमे स्थाने इत्युक्त्वा तृतीयचतुर्थस्थाने जगणरगणावेव
 पुनर्देयौ इति सूच्यते । गंधा लघवो वक्रा गुरवः । (G).

१६९ । उदाहरति । चलन्ति योधाः शत्रून् क्षोभयन्तः
 वर्मकर्मण्युग्राः, कृपाणवाणचापशल्मभल्लमुद्गरैः । प्रहारवारिवधा रणे

१६८ । १ चलन्ति (B). २ सत्तु (A, B & C). ३ खोह (A, B & C).
 ४ वम्म (A, B & C). ५ सेल्ल (A, B & C). ६ भेल्ल (B & C). ७ चाप (A).
 ८ सुगगरा (B). ९ धार (A), वारि (B & C). १० वार (A), मार (B),
 धार (C). ११ मार (A), धारि (B), धीरि (C). १२ रग्ग (A). १३ वग्ग
 (A, B & C), मज्झ (F). १४ पउठ्ठ (A), पओठ्ठ (B), पअठ्ठ (C), पदठ्ठ
 (F). १५ उठ्ठ (A). १६ दत्त दत्त (A), दन्त कन्त (B). १७ मुण्डिआ (B),
 खण्डिआ (C). १८ १६४ (A). १९ नाराच (A).

लील विसेस' विद्यागुह' मत्तद' वादसही'
 पंचउ भग्गण' पाञ्च' पञ्चासिन्ध एरिसही ।
 अंत ठिआ अहि' हार मुखिजाद हे रमणी
 यावण' अग्गल तिणि सआ धुअ' मत्त मुणी' ॥ १७० ॥

धोरा' वर्गे वर्गे पण्डिता प्रदग्धं ओष्ठ दन्तान्नेन तेन सेना
 सण्डिता ॥ वर्गे कवच, हपाणादिभिः शत्रून् सोभयन्त इत्यर्थः
 बार बार इति पाठे पुन पुनरित्यर्थः । वर्गे वर्गे सेनायां सेनायां
 ते शत्रवः केचिन्मुखेन सण्डिता । (C)

१६८ । मारापमुदाहरति, चलतेति । क्रियाण बाण मत्र भव
 चाव चक्र मुग्गरा — हपाणवाणग्रन्थमहवापचक्रमुद्गरे रथ कच
 अग्गरा — रथकर्मण्डपा दृष्टा इति यावत् मत्त कोष्ठ — कोधमत्ता
 पहार बार धीर — प्रहारवारणधीरा शत्रुहतशस्त्रप्रहाररथसे
 हतधैर्या इति यावत् वीर वग्ग मज्झ — वीरवर्गमध्ये पण्डिता —
 पण्डिता हतशस्त्रविद्याध्ययना इत्यर्थः पञ्चउ ओठ कत दत —
 प्रदष्टौष्ठकान्तदत्ता प्रदष्ट ओष्ठो पैमादृष्टा कांता दत्ता येषां ते
 तादृष्टा इत्यर्थः जोष्ठ — योद्धार चलणि, तेन योधचलनेन सेव —
 सेना सण्डिआ — सण्डिता ॥ माराचो निवृत्त । (F)

१६८ । यथा । चलति योधा मत्तकोपा रथकर्माधिका हपाण

(१७० । १ लील विसेस (D) लील वरच (F) लीलवच (F) २ विद्यागुह
 (E & F) ३ मत्तद (B & C) ४ रेविपची (A) मारपहि (B) ५ मत्र
 (C) ६ भाव (B) ७ कच (A) जार (C) ८ नामव (A) वाचव (B
 & C) ९ धुन (F & F) १० एही (A) कची (B & C) ११ १६१ (A)

वाणग्रन्थभक्तचापचक्रमुद्गरैः । प्रहारवारणधीराः वीरवर्गमध्ये पंडिताः
प्रदष्टौष्ठकांतदंतास्त्रेन सेना मंडिता ॥ (G).

१७० । लीले विगेषो ज्ञायतां मात्रा द्वाविंशतिः पञ्चभिर्भगणैः
पादे प्रकाशितम् एतादृशं स्वरूपम् । अन्तस्थो यदि हारो जायते हे
रमणि द्विपञ्चाशदग्राणि त्रीणि शतानि ध्रुवं मात्रा भण्यन्तां ॥
लीले कन्दसि, लीला इत्यन्ये, लीलाविलास इत्यन्ये । (C).

१७० । अथ षोडशाक्षरचरणवृत्तस्य सप्ताशीत्युत्तर-सप्तशताधिक-
सप्तविंशति २७७८७ [अष्टाविंशति २८०८७] सहस्रतमं भेदं नील-
नामकं वृत्तं लक्षयति, लीलेति । हे रमणि प्रिये जहि — यत्र
येषां वा अंत — अंते हार — हारो गुरुरिति यावत् ठिआ —
स्थितः सुणिज्जइ — ज्ञायते एरिसही — एतादृशैः पंचउ भगण —
पंचभगणैरादिगुरुकैर्गणैरिति यावत् पाउ[अ] पआसिअ — पादे
प्रकाशितं प्रकाशि[त]पादं वा, अवहट्टभाषायां पूर्वनिपातानियमात्
वादसही — द्वाविंशत्या मत्तह — मात्राभिः उपलक्षितं लील-
स्वरूप — नीलस्वरूपं नीलनामकस्य कंदसः स्वरूपमिति यावत्
विआणह — विज्ञायताम्, अत्र च वावण अगल — द्विपञ्चाशदधि-
कानि तिष्ठि सआ — त्रीणि शतानि मत्त — मात्राः धुअ — ध्रुवं
निश्चितमित्यर्थः सुणी — ज्ञायतां ॥ इदं च चतुःकंदःकरणाभि-
प्रायेणेति बोध्यं । (E).

१७० । लीलेति । नीलस्वरूपं विजानीत मात्रा द्वाविंशतिः
पंच भगणाः पादे प्रकाशिताः एतादृशाः अंते स्थितो यत्र हारो-
ज्ञायते हे रमणि द्विपञ्चाशदधिकानि त्रीणि शतानि ध्रुवं मात्राः

जहा, सज्जिथ जोह विवट्ठिथ' कोह चलाउ' धनू'
 पक्खर' वाह' चलू' रणणाह' फुरंत' तणू' ।
 पत्ति चलंत' करे धरि कुंत सुखग्गकरा
 कण' गुरेद सुसज्जिथ बिंद चलंति' धरा ॥
 १७१" ॥ शील ।

आधत्ते ॥ नीलनामच्छद, चारो रुह', माचोक्ति योडापरणा-
 भिप्रायेण । (C)

१०१ । उदाहरति । सज्जिता योधा विवट्ठित, कोधाद्यामयनो
 धनूवि कवचवादेयस्मितो नरनाथ स्फुरत्तनु । पक्षयसुसन्ति करे
 धत्वा कुलान् सुखङ्करा कर्णनरेन्द्रे सुसज्जितहन्दे चलति धरा ॥
 कवचयुक्ता वाहा चया कवचवाहा, एवकमेव कर्णनरेन्द्रे चलति
 मति । (C)

१०१ । नीलमुदाहरति, सज्जिथ इति । विवट्ठिथ कोह—
 विवट्ठितकोधा धनू—धनूवि चलाउ—चालयत धनुर्भ्यां वाणान्
 धिपत इति भाव जोह—योधा सज्जिता कृतमस्त्राद्या जाता,
 फुरत तणू—स्फुरत्तनु रणणाह—रणनाथ सेनापतिरित्यर्थ
 पक्खर वाह—कवचितायेन चलित, करे पाणौ कुलान् पात्रान्

१०१ । १ विवट्ठिथ (B & C) २ चलाउ (F) ३ धनु (D) ४ पक्खर (A)
 पक्खरि (B & C) ५ वाह (A) ६ चल (E) ७ चरवाह (A B & C)
 ८ पक्ख (B & C) ९ चलन (A) १० उह (A) ११ चलन (E & F)
 १२ १६० (A)

दिज्जि^१ सुपर्ण आइ एक तो पञ्चोहराइ^२
हिस्सि^३ रूअ^४ पंच चक्र सब्बलो मणोहराइ ।
अंत दिज्ज^५ गंध^६ वंधु^७ अक्खराइ सोलहाइ^८
चंचला विणिमित्रा फणिंद एउ^९ वल्लहाइ^{१०} ॥ १७२^{११} ॥

धरि—धृत्वा सुखगकरा—सत्वरकराः पत्ति—पत्तयः चलंत—
चलिताः, एवंक्रमेण कण एरेंद—कर्णनरेन्द्रे सुसज्जितवृन्दे सति धरा
पृथ्वी चलंत—चलति ॥ नीलो निवृत्तः । (E).

१७१ । यथा । सज्जिता योधा विवर्द्धितकोपाद्यालयंतो धनूंषि
पखरवाहे चलन् रणनायः स्फुरत्तनुः । पत्तयश्चलिताः करे धृत्वा
कुंतान् सुखद्वकराः कर्णनरेन्द्रे सुसज्जितवृन्दे चलति धरा ॥ (G).

१७२ । दीयते सुपर्ण आदौ एकस्ततः पयोधरो भवति एवं
रूपेण पञ्चचक्रं सकलं मनोहरम् । अन्ते दीयते गन्धो वन्धुः अक्षरैः
षोडशभिश्चञ्चला विनिर्मिता फणीन्द्रेण वल्लभा ॥ सुपर्णा रगणः,
पयोधरो जगणः, गन्धो लघुः स एव वन्धुः निर्वाहकत्वात् । (C).

१७२ । अथ षोडशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकनवत्युत्तरपट्शताधिक-
त्रिचत्वारिंशत्सहस्रतमं ४३६८१ भेदं चंचलानामकं वृत्तं लक्षयति,
दिज्जि ए इति । यत्र आइ—आदौ सुपर्ण—सुपर्णः मध्यलघुः

१७२ । १ दिज्जिआ (A, B & C). २ पञ्चोहराइ (B), पञ्चाक्षरादि (E).
३ कहेण (A), हेण (B & C). ४ रूप (B). ५ किज्ज (A). ६ गन्ध (B),
गंध (F). ७ वंध (A & B). ८ सोलहाइ (A). सोलहाइ (B & C). ९ एउ
(A). १० दुल्लहाइ (A), दुल्लभाइ (B). ११ १६८ (A).

जहा^१, कण पत्थ^२ दुक्कु^३ लुक्कु^४ स्वर बाण संहरण^५
 घाउ^६ जासु^७ तासु^८ लग्गु^९ अंधआर सहरण^{१०} ।
 एत्थ^{११} पत्थ^{१२} सट्ठि^{१३} बाण कण^{१४} पुरि^{१५} छट्ठरण^{१६}
 पेक्खि^{१७} कण कित्ति धण बाण सब्ब कट्ठिरण^{१८} ॥
 १७३^{१९} ॥ चचेला^{२०}

रगण इत्यर्थं दिक्खिए—दीयते तो—तत एक—एक पञ्चो
 हराद—पञ्चोदरं मध्यगुह्यगण इति यावत् दीयते इत्यनेन
 पूर्वोक्तवचनं, दिक्खि रूप—अनेन रूपेण मणोहराद—मनोहराणि
 सन्वलो—सवलानि पच चक्र—चक्राणि गणा इत्यर्थं कियत
 इति शेषः । अत्र चक्रशब्दो गणवाच्यो, तथाच रगण जगण रगरा
 अनेन रूपेण पचगणा कर्त्तव्या इत्यर्थः । अत—अते पढाते गण-
 पचकांते वा बहु—बहु निर्वाहकत्वात् गध सघुरिति यावत्
 दिक्ख—दीयते, यत्र च सोलहराद अक्तराद—षोडश अवराणि
 पादे पततीति शेषः, फण्णिद—फण्णोद्रेण पिगल्लेनेति यावत्

- १७१ । १ यथा (F) २ पथ्थ (A) ३ दुक्क (A) दुक्कु (F) ४ लुक्क (B)
 ५ सहरण (A) ६ घाव (A) ७ जासु (A B & C) ८ तासु (A & B)
 dropt in (C & F) ९ लग्गु (A & F) लागु (B & C) १० सहरण (A
 B & C) ११ पथ (A) पथ (I) १२ पथ्थ (A) पत्थि (F) १३ सट्ठि
 (A & L) सट्ठि (C) सट्ठि (I) १४ बाण (B & C) १५ पुरि (F)
 १६ छट्ठरण (B & C) १७ पेक्ख (A) १८ कट्ठिरण (I) कट्ठिरण (I)
 १९ १७३ (I) २० चचला (C)

विणिमित्रा — विनिर्मिता वक्त्रहाद — वक्त्रभा पिङ्गलप्तेति भावः,
एउ — एषां चंचला — तच्चंचलानामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ (E).

१७२ । दिञ्जीति । दीयते सुपर्ण आदौ एकस्मृतः पयोधरः
एवंरूपेण पंचचक्राणि मवलानि मनोहराणि । अते दीयते गंधो-
बंधुः सुंदरः अक्षराणि षोडश चंचला विनिर्मिता फणीद्वेण
वक्त्रभा ॥ सुपर्णा रगणः, पयोधरो जगणः, एवंरूपेण रगण-जगण-
रगण-जगण-रगणा इत्यर्थः, गंधो लघुः, चंचलानामकं छंदः । (G).

१७३ । उदाहरति । कर्णपार्थाभ्यां मिलितं लुप्तं शूराणां
वाणसंघैर्घाता जातास्तत्र लग्नमन्धकारमंशयेन । अथ पार्थेन षष्टि-
वाणान् कर्षपूरितान् दृष्ट्वा कर्णेन कीर्त्तिधन्येन वाणाः सर्व्वे हृत्ताः ॥
लुप्तं लज्जया लग्नम्, अवास्मिन् एव ममये * * * । (C).

१७३ । चंचलामुदाहरति । कण पत्य — कर्णपार्थौ राधेय-
फाल्गुनाविति यावत् दुक्कु — युद्धार्थं मिलितौ, वाण संहण —
वाणसंघेन स्वर — सूर्यः, लुक्कु — निलीनः, जासु — यस्य घात —
घातः प्रहारनिपातजात इति शेषः तास — तस्य अंधश्वार संहण
— अंधकारसंघेन लग्नु — लग्नं यस्य क्षतं जातं सः अंधकारजालप्रविष्ट-
इव जात इति भावः, एत्य — एतस्मिन्नवसरे इत्यर्थः कण पूरि —
कर्णे पूरयित्वा आकर्णपर्यन्तमाकुर्येति यावत् पत्य — पार्थेन कृद्-
एण — मुक्तान् सट्टि वाण — षष्टिवाणान् पेक्षि — प्रेक्ष्य कित्ति
धण — कीर्त्तिधनेन कण — कर्णेन सव्व वाण — सर्व्वे वाणाः
कट्टिण — कर्त्तिताः ॥ चंचला निवृत्ता । (E).

१७३ । यथा । कर्णपार्थौ मिलितौ निलीनः सूर्यो वाणसंघ-

जो लोआणं^१ बट्टे^२ बिंबुट्टे^३ विज्जुदट्टे^४ णास^५ दठाणो^६
 सुज्जाणो^७ णाओ^८ छंदुदठावे^९ कण्ठे^{१०} हंसदठाणो^{११} ।
 छंदु ग्गाअंतो^{१२} बुत्तो^{१३} कंतो^{१४} सब्बे सो^{१५} सम्माणीओ^{१६}
 वट्ठाणं^{१७} रूअं^{१८} छंदो एसो लोआणं^{१९} वक्खाणीओ^{२०} ।
 १७४^{२१} ।

केन घातो येषु तेषु लग्नमधकारसघेन ॥ अत्र पार्थेन षष्टिर्वाणा
 कर्णोपरि त्यक्ता, तान् प्रेक्ष्य कर्णेन कीर्त्तिंधनेन बाणा हर्षं
 कर्त्तिता ॥ (G)

१७४ । यो लोकानां वर्त्तते विम्बोष्ठे विद्युद्यष्टि हसत्येव ध्यान
 यस्य सज्जो नाग कर्णमूलमुत्थापयति, कर्णां अष्टौ, भारतेन युक्त ।
 छन्दो गायन् कान्तावृत्त सर्व्वं समानित मद्धारूपक छन्दएतथोकैर्वा-
 ख्यात ॥ विद्युग्मालेवाहुं यस्य तद्विद्युग्मालाहु विद्युद्यष्टि], हसत्तान-
 मित्यनेन हसवन्मन्वरगतित्व बोध्यते । कर्णौ दिगुद्गण, तैरष्टाभि-
 रिद छन्दो लक्ष्यते, छन्द उत्थापयति सज्ज नाग पिगल छन्दो
 गायन् मद्धारो रूपकमित्यनेन मद्धारूपक नाम छन्दो लक्षणोय । (C)

१७४ । १ ड्रे चार्च (B) २ बट्टे (B & C) ३ बिम्बुट्ट (B & C) ४ विज्जुट्टे
 (A) dropt in (B) ५ णस (A B & C) ६ ठोओ (B & C) ठाओ
 (E) ७ सुज्जाओ (C) ८ णाओ (A & C, dropt in (B) ९ बुट्टुट्टे
 (A, B & C) १० णासओ (A & C) णासओ (B) ११ छंदु दठावे (E
 & F) १२ and १३ transposed in (B & C) १४ Dropt in (A & F)
 १५ सब्बे सोच (A), सब्बे सोच (B & C) १६ वट्ठाओ (A) वट्ठाओ (B)
 वट्ठाओ (C) वट्ठाओ (F) १७ ऋओ (A B & C) कर्ण (F) १८ लोअं
 (F) १९ वक्खाविओ (F) २० १७४ (A).

जहा,

उम्भत्ता^१ जोहा उठे^२ कोहा ओत्था^३ ओत्थी^४ जुम्भन्ता^५
मेणक्का रंभा णाहं^६ दंभा अप्पा अप्पी बुम्भन्ता^७ ।
धावंता^८ सत्ता^९ छिस्सो^{१०} कंठा मत्था^{११} पिट्ठी पेरंता^{१२}
णं सग्गा मग्गा जार अग्गा लुद्धा^{१३} उद्धा हेरंता ॥
१७५^{१४} ॥ ब्रह्मरूपकं ।

१७४ । अथ षोडशाक्षरचरणवृत्तस्य प्रथमं भेदं ब्रह्मरूपकनाम
वृत्तं लक्षयति, जो लोत्राणमिति । जो — यत् लोत्राणं — लोकानां
विंबुद्धे — विंबोष्ठे विज्जुद्धे — विद्युत्स्थाने विद्युत्साम्यतया विद्युत्पदेन
दंता लक्ष्यन्ते, तथाच दंतस्या[न] इत्यर्थः, एणम द्वाणे — नामिका-
स्थाने वट्टे — वर्त्तते, यच्च वुत्तो — वृत्तं कंदु गगन्नतो — कन्दो-
गायद्भिः सव्वे — सव्वैः संमाणीओ — संमानितं, सो — तत् कंतो —
कांतं हंस द्वाणो — हंसस्थानं हंसमेव स्थानं स्थितिर्गतिर्यस्य तत्ता-
दृशमित्यर्थः बद्धाणं रूपकं कंदो — [ब्रह्मरूपकं] कंदः कण्ठे —
कर्णाष्टकेन गुरुदयात्मकगणाष्टकेन सुज्जाणो एणओ — सुजानो
नागः पिंगलः उट्ठावे — उत्थापयति, एमो — तत् कंदो — कंदः

१७५ । १ उम्भत्ता (B). २ उठे (E). ३ ओत्था (A), ओत्था (F).
४ ओत्थी (A), ओत्थी (F). ५ जुम्भन्ता (A & E). ६ णाहे (A), णाहे
(B & C). ७ बुम्भन्ता (A & E), dropt in (B). ८ भत्ता (B), भत्ता का
(C). ९ संठा (A). १० विष्णे (A), छिस्से (E). ११ मत्था (A), मत्थ (E).
१२ धवंता (A) १३ लुद्धा (B), उद्धा (C) १४ १७१ (A).

कोशाद्य-लोकानां निकटे मयेति मेव वक्तव्योच्यो-व्याख्या-
तम् ॥ अथ योऽग्रगुह्यरचितपरम ब्रह्मरूपवनामक एतन्मिति
कथितार्थः । (F)

१०४ । जो सो इति । यो लोकानां वर्तन्ते विबोधे विमुह्ये
नामाश्राने सुप्रानो नाग कदोदर्मा कर्णाष्टकेन स्वस्थाने । कदो
गायद्विहन्त कांत सर्वं तत्त्वमानित ब्रह्मरूप कद एतत् लोकानां
व्याख्यात ॥ कर्णा दिगुरु, स्वस्थाने इति । (G)

१०५ । उदाहरति । उन्मत्ता योधा उत्थितकोषा उत्था-
योत्याय युद्धमाणा मेनकारभानाय दम्भादात्मान बुध्यमाना ।
धावन्त ग्रन्थच्छिन्नकण्ठा मस्तकं पृष्ठे प्रेरयन्तो नूनं स्वर्गमागं
पातुमर्हन्ति पश्यति ॥ अथ मेनकानाय अथ रभानाय इत्येव
मात्मानं बुध्यमाना द्विषन्त्यन्मस्तकं तत् पृष्ठे प्रेरयन्तो नूनं स्वर्गमागं
पातुमर्हन्ति पश्यन्ति इत्युत्प्रेषा । (C)

१०५ । ब्रह्मरूपकमुदाहरति, उन्मत्तेति । उठे कोडा-उत्थित
कोधा उन्मत्ता-उन्मत्ता अम्मा अम्मी-आत्मानमात्मान पर-
स्परमित्यर्थं मेनका रभा णाह-मेनकारभानाय दम्भा-दम्भात्
बुध्यमाना-बुध्यमाना धावन्ता वमा द्विषन्ते] कठा-धावन्त
ग्रन्थच्छिन्नकठा मत्या पिट्ठी पेरता-मस्तकानि पृष्ठे पातयन्त
ओत्ता ओत्ती-उत्थायोत्याय युद्धमाणा-युध्यमाना ए वमा
मत्या णाह-मनु मिययेनेत्यर्थं स्वर्गमागं गच्छन्त मुद्धा-मुद्धा
मेनकादिमाध्यर्थमिति भावः जोडा-योद्धार अम्मा-अये उद्धा
ऊर्ध्वं हेरता-अन्विष्यन्ति मेनकादिसुखमित्यर्थः ॥ (E)

पञ्चोहर मुह दृष्टिआ^१ तहअ^२ हत्य^३ एको^४ दिआ
पुणोवि^५ तह^६ संठिआ^७ तहअ^८ गंध सज्जा^९ किआ^{१०} ।
पलंति^{११} वलआ जुआ^{१२} विमल सह हारा उणो
चउगलअ^{१३} वीसआ पुहवि णाम छंदो^{१४} मुणो^{१५} ॥

१७६^{१६} ॥

१७५। यथा । उन्मत्ता योधा उत्थितकोपा उत्थायोत्याय
युध्यंतो[ध्यमाना] मेनकारंभानायदंभात् परस्परं युध्यंतः[ध्यमाना]ः ।
धावन्तः शस्त्रच्छिन्नकंठा मस्तकानि पृष्ठे पातयंतो नूनं स्वर्गमनसो-
यांतोऽग्रे लुब्धा ऊर्ध्वमन्वेषयंतः ॥ (५)।

१७६। अथ सप्तदशाक्षरा । पयोधरो मुखे स्थितस्तथाच हस्त-
एकः स्थितः पुनरपि तथा संस्थितौ तथाच गन्धः सज्जीकृतः । पतति
वल्लययुगं विमलगन्धहारौ पुनश्चतुरगविंशतिर्मात्राः पृथ्वीनाम
छन्दो भणामि ॥ मुखे आदौ, ततः पतति वल्लययुगं पादे चतु-
विंशतिर्मात्रा भवन्ति यत्र तत् । पयोधरो जगणः, हस्तोऽन्तगुरु-
चतुष्कलः, गन्धो लघुः, वलयो गुरुः । (८)।

१०६। १ द्विषा (B & C). २ तदवि (A). ३ दृष्ट (A). ४ एका
(E & F). ५ पुणोपि (F). ६ त (F). ७ संठिषा (B), संठिषा (E).
८ तदवि (B & C). ९ एको (A), सेको (B), सज्जे (C). १० द्विषा (B
& C). ११ वलंत (A). १२ वल्लययुषा (C). १३ चउगलअ (A), चउ-
कलअ (B). १४ छंदा (B), छ (C). १५ भाषो (A), सुणो (B), भणो (C).
१६ १०२ (A).

१०६ । अथ सप्तदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य द्विसप्तत्युत्तरैकविंशत्यक्षोत्तरैकलक्ष १३१०७२ भेदा भवति, तत्र पचाशदधिकसप्तमताधिकपट्विंशत्यक्षमन्तम [३८७५०] भेदं पृथ्वीनामकं वृत्तं लक्षयति, पयोदरेति । यत्र मुह—मुखे आदाविति यावत् पयोधर—पयोधरः मध्यगुरुजगण इति यावत् ठिञा—स्थित, तद्वच—तथाच एक—एक इत्य—इत्यो गुर्वन्तं सगणइत्यर्थं दिञा—दत्त, पुणोवि—पुनरपि तच्च सठिञा—तथा सस्थितौ पुनरपि जगण सगणौ कर्त्तव्यावित्यर्थं, तद्वच—तथाच गध—गध लघु सञ्ज्ञा किञा—सञ्जीकृत । उणो—पुन वलञा जुञा विमलसद्द हारा—वल्लययुगविमलशब्दहारा वल्लयो गुरुस्तद्वच शब्दोल्लघु हारो गुरुरेते इत्यर्थं पलति—पतति, चउमल्लच—चतुरपाद्य बीमञा—विमतिर्माञा इति शेष पततीति पूर्वपात्रय, तत् पुहचि णाम क्कदो—पृथ्वीनामच्छब्दं मुणो—जायताम् ॥ अत्र माञाकथनं पादपूरणार्थमेव, जगण सगण—जगण सगण यगण लघु गुरुवितं पृथ्वीच्छब्द इति निष्कृष्टोऽर्थः । । ५१, । ५५, । ५१, । ५५ । ५५, । ५५ (E)

१०६ । अथ सप्तदशाक्षरात्यष्टौ ॥ पयो इति । पयोधरो मुखे स्थितस्तथा वस्तु एको देव पुनरपि तथा सस्थितस्ततश्च गध सञ्जीकृत । पतति वल्लययुग विमल शब्दहारो पुनश्चतुरधिक विमति पृथ्वीनामच्छब्दो जानीहि ॥ पयोधरो जगण, वल्ल सगण, पुनरपि जगण सगणौ कार्यौ इत्यर्थः । गधो लघु, वल्लयो गुरु, शब्दो लघु, हारो गुरु । (G)

जहा,

भूणभूणिअ^१ गेउरं^२ रणरणंत कांची^३ गुणं

सहास मुख पंकअं अगुरु धूम^४ धूपुज्जलं ।

जलंत मणि दीविअं^५ मअण केलि लीलासरं^६

णिमामुह^७ मणोहरं जुअइ^८ मंदिरं राजते^९ ॥ १७७^{१०} ॥

पृथ्वी ।

१७७ । उदाहरति । अणञ्जणितनूपुरं रणरणत्काञ्चीगुणं
सहासमुखपङ्कजम् अगुरुधूमधूपोज्ज्वलं । ज्वलन्मणिदीपकं मदन-
केलिलीलासरः निगामुखमनोहरं युवतिमन्दिरं राजते ॥ अगुरु-
धूम एव धूपः, महासं मुखपङ्कजं यत्र अतएव लीलासरः । (C).

१७७ । पृथ्वीमुदाहरति, अणञ्जणिअ इति । अणञ्जणिअ
णेउरं—[अण]अणितनूपुरं अणअणेति एवं कुर्वन्नूपुराख्यं भूषणं
यस्य तत्तादृशमित्यर्थः, रणरणंत कांची गुणं—अतिगंभीरशब्दाय-
मानः काञ्चीगुणो यस्य तदित्यर्थः, महास मुख पंकअं—महासं
मुखमेव पङ्कजं यस्य तत्तादृशमिधमित्यर्थः, अगुरु धूम धूपुज्जलं—
अगुरुधूमधूपोज्ज्वलं । जलंत मणि दीवअं—ज्वलन्मणिदीपकं
ज्वलद्देदीप्यमानं भूषणमणिरेव दीपकं यत्र तादृशमित्यर्थः, मअण

१७७ । १ भूणभूणिअ (B), भूणभूणिअ (C), भूणभूणिअ (F). २ भूषणं
(A, B & C). ३ कांची (A). ४ Dropt in (B). ५ दीपकं (A),
दीपकं (B & C). ६ मअण कलि कीला सरं (A), मअण कलि कीला
कोला सरं (C). ७ Dropt in (B), निमामुख (C). ८ जुअइ (B,
C & F). ९ रेहइ (A), रेहइ (B & C). १० १७३ (A).

[The full metric form of १११ is at ७— माताधरमातङ्ग इत्येव
 १११ in ३१५ (F — F1)]

पठम दिश्य विष्यथा तद्वि^१ भुवर्द्ध यप्पिथा
 चरण गण तीश्च्यो तद्वि^१ भुवर्द्ध दीश्च्यो ।

चमर^२ जुश्च अगला विमल गंध हारुज्जला
 भणुद्र^३ फणि सेहरा^४ मुणहु छंद^५ मालाहरा ॥ १७८

शेषि लीलाधर—मदनकेसिलीलाधर निगामुह मणोहर—मथ
 मादुर्भावातिरमणीयमित्यर्थ, मुचद मदिर—तद्विषयवत्तु मदि
 राजते गोभते ॥ श्रुथी निवृत्ता । (F)

१७७ । यथा । अणञ्जितनूपुर रणरणत्काचौगुण महान
 मुखपद्मम् चगुरुधूमधूपोज्ज्वल । ज्वलन्मणिदीपित मदनकेसि
 लीलाधरो निगामु मणोहर युवतिमदिरं राजते ॥ (G)

१७८ । प्रथम दीयता विप्रस्तनय भूपति स्थापिता चरण-
 गणभूतीय तथाच भूपतिर्दीयते । चामरयुगाय विमलगन्धहारी
 ज्ज्वल भणति फणिगेखरो ज्ञायतां मालाधर ॥ (C)

१७९ । पठेति ॥ प्रथमो दीयो विप्रस्तनय भूपति स्थापित
 चरणगणभूतीयस्तनय भूपतिर्दत्त । चमरयुगाय विमलगन्ध
 हारोज्ज्वल भणति फणिगेखरो ज्ञायतां हृदो मालाधरा ॥ विप्र
 स्तुर्लघु, भूपतिर्जगण, चरणो भगण, चमरो गुरु, गंधो लघु,
 हारो गुरु । (G)

जहा, वहइ मलआणिला विरहि वेउ संतावणा^१
 रअइ^२ पिक पंचमा विअसु केसु फुल्लं वणा ।
 तरुण^३ तर पेत्तिआ^४ मअलु^५ माहवी वल्लिआ
 वितर^६ सहि ऐत्तआ समअ^७ माहवा^८ पत्तआ ॥
 १७६^९ ॥ मालाधरः ।

१७६ । उदाहरति । वहति मलयानिलो विरहिषित्तसन्ता-
 पनो वदति पिकः पञ्चमं विकशितः किंशुकः फुल्लं वनं । तरुण-
 तरौ प्रेरयति मुकुलं माधवी वल्ली विस्तारय सखि नेत्रे माधव-
 समयः प्रेक्ष्यतां ॥ (C).

१७६ । यथा । वहति मलयानिलो विरहिषेतः संतापनो-
 रवीति पिकः पञ्चमं विकशितं किंशुकपुष्पवनं ॥ तरुणतरुपञ्चवा
 मुकुलिता माधवी वल्लिका विस्तारय सखि नेत्रे समयमाधवः
 प्राप्तः ॥ (G).

[गिष्परिली and मन्दाक्रान्ता are mentioned in MS. (H); but as they are not found in any of the others, they have been here left out.—Ed.]

१७६ । १ संतापणा (F). २ रपर (B & C), रवर (F). ३ तरुण (F).
 ४ पत्तया (A). ५ मअलु (A), मअल (F). ६ वियर (F). ७ पत्तर (C).
 ८ माववा (F). ९ १७५ (A).

कुन्तीपुत्ता तिष्ठा दिग्गु^१ मंथा सठवि^२ एका पाए^३
 एका हारा^४ दुज्जे^५ कंकणु^६ गंधा सठवि जुग्गालाए^७ ।
 चारी हारा^८ भब्बा कारउ^९ पाआ अंतहि सज्जीआए^{१०}
 सप्पा राआ सुद्धा^{११} काअउ जंपे^{१२} पिंगल^{१३} मंजीरा ए^{१४}
 १८०^{१५}

१८० । अथाष्टादशाक्षरा यथा । कुन्तीपुत्रास्तथो दत्ता मष्टं
 मष्टाण्यतामेक पाद चारदसौ द्वे कङ्कणे * * ते युगल । चतारो
 हारा भब्बाकारा पादान्ते मज्जा आगता सर्पराज शुद्धाकारो
 जल्पति पिङ्गलो भणति * * ॥ कुन्तीपुत्र कर्षस्तेन दिग्गुग्गण
 मसक्के आदौ, हसोऽन्तगुह्यतुष्कल, कङ्कण गुह्यगन्धो लघुहारी
 गुह्य । (C)

१८० । अथाष्टादशाक्षरपरणस्य वृत्तस्य चतुश्चत्वारिंशोत्तरैक
 ग्रन्थाधिकदिषष्टिमहसोत्तरलवदय १६२१४४ भेदा भवन्ति, तत्र
 दि[चि]मन्त्रत्युत्तरषट्ग्रन्थाधिकद्वादशमहस्रतम १२६०३ भेद मञ्जीर-
 नामक वृत्त लघयति, कुन्तीपुत्तेति । यथ मथा — मसक्के प्रथम-

१८० १ दिघर (A) दिघा (B) १ पघर (A) १ चार चब्बा (A)
 चारा चब्बा (B & C) रजा चारा (E) २ दिग्ग (A) १ कणा (A)
 ६ कुम्मा पाए (A) कुम्मा जार (B & C) कुम्मा कार (E) ७ चारव (A).
 ८ भावा चारव (E) ८ मज्जीचार (A) मज्जीपाए (B & C) मज्जीचार (E)
 १० दुह (B) ११ जल्प (B) १२ पिङ्गलु (C) १३ मज्जीर (A & F)
 १४ १५५ (A)

मिति यावत् तिष्ठा—त्रीन् कुन्तीपुत्रान् गुरुदयात्मकान् गणा-
निति यावत् दिष्टु—दत्ता एका—एकः पादः—पादः गुर्वादि-
भंगणमि[द]त्यर्थः संठवि—संस्थाप्यते, ततश्च एका हारा—एको-
हारः गुरुः कंकण दुष्णे—कंकणद्वयं गुरुद्वयमिति यावत्, अवहट्ट-
भाषायां पूर्वव्यत्यासदोषाभावात् दुष्णे इत्यस्य व्यत्यासे अपि न
दोषः, गंधा—गंधस्य लघोरित्यर्थः जुगलाए—जुगलं संठवि—
संस्थाप्यते । पात्रा अन्ते [—पादांते] भव्वा कारड—भव्याकाराः
चारी हारा—चत्वारो हारा गुरवः सञ्जीआए—सञ्जिताः, ए—
एतत् मंजीरा—मंजीरनामकं वृत्तमिति यावत्, इति सुद्धा
कात्रड—शुद्धकायः शुद्धो निष्कलंकः कायो यस्य स तादृश इत्यर्थः
सप्पा रात्रा—सर्पराजः पिंगलः जंप—जल्पति ॥ (E).

१८० । अथाष्टादशाक्षरा धृतिः ॥ कुन्तीति । कुन्तीपुत्रास्तयो-
दत्ता मंथे संस्थाप्यते एकः पादः एको हारो द्विकंकणं गंधयोः
संस्थाप्य युगलं ॥ चत्वारो हारा भव्याकाराः पादांते सञ्जिताः
सर्पराजः शुद्धकायो जल्पति पिंगलो मंजीरं ॥ कुन्तीति द्विगुरुः,
मंथे आदौ, पादो भगणः, हारो गुरुः, कंकणं गुरुः, गंधो लघुः । (G).

१८० । अष्टादशाक्षरप्रस्तारे कानिचिच्छ्रन्दांस्त्याह । कुन्तीपुत्रा
इत्यादि । कुन्तीपुत्रान् त्रीन् दत्तान् मस्तके संस्थाप्य, एकः पादे
हारः हस्तो द्विगुणः कंकणः, गन्धं संस्थापय युगं । तत्र चत्वारो-
हारा भव्याकाराः पादांते सञ्जीभृताः सर्पराजः शुद्धकायो-
जल्पति पिंगलो मंजीरां ॥ यत्र पादे मस्तके आदौ कुन्तीपुत्रान्
कर्णगणान् गुरुयुग्मगणान् त्रीन् संस्थाप्य हारो गुरुर्हस्तः भगणः

जहा, गज्जे मेहा खीला कारउ' सहे मोरउ' उच्चा' रावा
ठामा' ठामा विज्जू रेहउ' पिंगा देहउ किज्जे' हारा ।
फुल्ला खीवा पीवे' भम्मरु' दक्खा मारुअ' वीअंतार
हंही' हंजे काहा' किज्जउ' आओ' पाउस' कील
ताए' ॥ १८१' ॥ मंजीरा ।

ककषो दिगुण ककषो गुरुस्तेन गुरुदय देय, गधयुग सपुदय
सस्त्राय चत्वारो हारा गुरव सञ्जीभृता पादान्ते स्त्रिता, पिगल
स्तु हदो मंजीरा जल्पति । अत्र नवसु नवसु वर्णेषु यति ।
एक हृदपारिजाते । मौ दावादी सपञ्चावय भो म सोऽप्यय म
स्थादन्ते, प्राप्तिश्राम रग्ने धारय भूयो रग्ध इदं भायन्त (?) ।
मंजीरा तां नागेया (?) सम्यगवन्धमुदाराकारां, भावा वेदे (?)
तद्भावय मुचत्स्वादुसधाधारा (?) ॥ (H)

१८१ । उदाहरति । गर्जन्ति मेघा नीलाकारा प्रव्दायन्ते
मयूरा उच्चारावा, स्थाने स्थाने विद्युद्वाजते पिङ्गलदेहे[हा] क्रियते
हार । कुल्लेषु नीपेषु भमरा पिवन्ति दक्षो मारुतो बीजयति
हहो इह किं कियताम् आगता माहृद् कीडन्ती ॥ क्रियते

- १८१ । १ काचउ (A) १ मोरा (A, E & F) १ वा (B) उचा (E)
१ ठामा (A) १ रेहा (A) रेहर (E & F) १ किज्जउ (A), कील (E)
१ भम्मरु (A) पिग (B & C) १ भम्मर (A) १ मारुअ (B) १० हो (B)
११ वाच (A B & C) ११ किज्जउ (B) ११ वाचा (A) वाच (B & C)
११ पाउस (E) ११ कीचताए (A) ११ १०० (A)

ज्ञायते, दंक्षो मानमञ्जने दक्षिण इत्यर्थः, हंक्षो श्रीत्सुक्षे, हञ्ज-
इति चेटीसम्बोधनं । (C).

१८१ । मंजीरमुदाहरति । [णीला कारउ—] नीलाकाराः

मेहा—मेघाः गज्जे—गर्जन्ति उच्चा रावा—उच्चस्वराः मोरउ—
मयूराः सहे—शब्दायन्ते, ठामा ठामा—स्थाने स्थाने पिंगा
देहउ—पिंगदेहा पीतवर्णंति यावत् विञ्जू—विद्युत् रेहइ—
राजते हाराश्च किञ्जे—क्रियन्ते मेघैरिति भावः । फुल्ला णीवा—
पुष्पितान् नीपान् कदम्बपुष्पाणि भम्मरु—भ्रमराः पीवे—पिवन्ति,
दक्खा—दक्षः मानिनीमानमंजने इति भावः मारुअ—मारुतः
वीअंताए—बीजयति, हंक्षो हंजे—चेटिके काहा किञ्जउ—किं
क्रियतां किं विधीयतामिति यावत्, कौलंताए—क्रीडन्ती पाउस
—प्रावृट् आओ—आगता ॥ मानं त्यक्त्वा कांतमुपगच्छेति चेटी-
मुखान्निष्कासयितुं कस्याश्चिन्मानिन्याः प्रावृडागमनात् किं विधी-
यतामिति चेटी प्रति वाक्यं । मंजीरो निवृत्तः । (E).

१८१ । यथा । गर्जन्ति मेघाः नीलाकाराः, शब्दायन्ते मयूरा-
उच्चारवाः, स्थाने स्थाने विद्युद्रेजते पिंगदेहा क्रियते हारः ।
फुल्लाणीपान् पिवन्ति भ्रमरा दक्षो मारुतो बीजयति, हंक्षो हंजे
किं क्रियताम् आगता प्रावृट् क्रीडन्ती ॥ (G).

१८१ । उदाहरणमाह, गज्जे मेहा इत्यादि । गर्जन्ति
मेघा नीलाकारा मयूराः शब्दायन्ते उच्चारवं केकामित्यर्थः, स्थाने
स्थाने राजते पिंगा विद्युदेहे कता हारा इवाहार्या मेघैरिति
बोद्धव्यं । नीपाः कदम्बाः फुल्ला अर्थात् मधु पिवन्तो भ्रमरा दृष्टाः

अ इदासणा ग्ग गणा' सुहायेहि' पाएहि पाए
 ज' वणा' दहा अदुठ' सोहे सुदडा' सुठार' सुठार' ।
 दहा तिणि गुणा जहा' सम्बला' होइ' मत्ता सुपार'
 फण्डा भणता किम्माचक' छदो' खियझाद जाए ।
 १८२" ।

माहन्तो वाति हजे मया कि कर्षय्यम् आगता [प्राहट] कान्तो
 नागत ॥ (H)

१८२ । धनेन्द्रामममामैकगण सुमयति पदे पदे तदङ्गैरुहा
 दग्गभि गोभते दण्ड म्याने म्याने । दग्ग चिगुणीकता यथा सबला
 भवन्ति माथासु पादे फणीश्रो जल्पति क्रीडाच्छन्दो * * जायते ।
 एक इति गणान्तरव्यवच्छेदाय म्याने म्याने दण्डो जघु समोचीने
 म्याने म्याने गोभत इत्यनुषङ्ग्यते । दग्ग चिगुणितास्त्रिगुणाया
 सबला' समञ्जसा । (C)

१८२ । अथाष्टादशाक्षरचरणस्य वृत्तमैक[स्य] पञ्चाशदुत्तरगत
 चयमा[वत्]ग्रन्ताधिकमत्रचित्रस्यद्वयतम भेदं [३०४५०] क्रीडाचक
 नामक वृत्त मधयति अ इदासणेति । अ इदासणा—यच इडा

१८२ १ गथा (C) १ छवारेर (A) छवेरि (B) छवारेर (E) १ ग
 (A B & C) २ एथा (D & C) ३ अइ (B & C) ४ इदला (A) एदण
 (B & C) छदहा (E) ५ Dropt n (A & E) ६ सुदुह (A) छदह
 (E) ७ जवि (A) ८ मडवा (F & F) ९ खोति (E) खोति (F)
 ११ छदह (F) १२ निजवण (F) १३ मदा F) मदा (F) १४ १३= (A)

सनं लघ्वादिर्यगण इति यावत् तदग्रे एवकारः पूरणीयस्तथा-
 चेन्द्रासनमेवेत्यर्थः एक—एकः नान्यगणमिलित इति यावत् गणा
 —गणः पाएहि पाए—पादे पादे सू[सु]हावेद्—शोभते यत्र
 पादे यगणातिरिक्तो गणः न पततीत्यर्थः, सुदंडा—सु शोभना-
 दंडा लघवो ज[य]गणादिभूता इति भावः येषु तादृशा इत्यर्थः
 दक्षा अष्ट—अष्टादश वर्णा—वर्णा यत्र सूखए सूटाए—सुस्थाने
 णिवद्धाद्—निवद्धाः सोहे—शोभन्ते, जहा—यत्र दक्षा तिणि
 गुणा—दश त्रिगुणिताः त्रिंशदिति यावत् मत्ता—मात्राः सुपाए
 —सुपादे संठआ—संस्थिताः होंति—भवन्ति, तत् किलाचक्र
 कंदा—क्रीडाचक्रं कंदः जाए—जायते इति फणिंदा—फणीन्द्रो
 पिंगलः भणंता—भणति ॥ यगणपङ्कचितचरणं क्रीडाचक्रमिति
 फलितार्थः । (E).

१८२ । ज इति । यत्र इन्द्रासनमेको गणः शोभते पादे पादे,
 यत्र वर्णा दशाष्टौ शोभन्ते सुदंडाः सुस्थाने सुस्थाने । दश त्रिगु-
 णिता यत्र संस्थिता भवन्ति मात्राः सुपादे, फणीन्द्रो भणति क्रीडा-
 चक्रं कंदो निवद्धं जातं ॥ इन्द्रासनं यगणः, सुष्टु शोभनाः, दंडाः
 लघवः । यगणेनैव सर्वे वर्णाः कार्या इत्यर्थः । (G).

१८२ । ज इन्द्रासना इत्यादि । यत्र इन्द्रासनमेको गणः सुखयति
 पादे पादे, तत्र वर्णा दशाष्टौ शोभन्ते दण्डाः सुस्थाने * * । दश
 त्रिगुणाः यत्र सर्वा मात्रा भवन्ति मात्रासु पादे, फणीन्द्रो भणति
 क्रीडाचक्रं कन्दो निर्भान्तं जातं ॥ इन्द्रासनमिति आदिलघोः
 पञ्चकलस्य नाम यगण इत्यर्थः, तत्र वर्णा दश अष्ट वर्णानामष्टादश-

जहा,

जहा' भूत' वेताल' एधंत गावंत' खाए कबंधा
 सिन्धा' फार' फेकार हक्का' रवंता' फुले कण रंधा' ।
 कथा दुट्ट फुट्टेइ मंधा' कबंधा एधंता हसंता'
 तहा वीर हम्मीर' सगाम मन्ने' तुलंता जुथंता' ॥
 १८३' ॥ क्रीडाचक्र' ॥

सख्या तेन पश्यगणा इत्यर्थं मोभन्ते दीयन्ते । दृष्ट्वा सख्यं छात्राने
 स्वाध्यामे यत्र दग्धं चिह्नाः । सकला भाषा भवति चित्रभाषा
 पादे इत्यर्थः । एतच्छब्दो वीररसे योग्यम् । उक्तं खद पारिजाते,
 यकारैर्यदा मनिविष्टेरधैरादृतयास्वन्ध, तदा क्रीडाचक्रं भुजगाधि-
 राजोऽवदत् सत्यमथ । इदं वीरसभावकायानुबन्धे मनोऽग्रप्रवर्ध,
 कवीनां यमो निर्धेलं सविधत्ते विसोकौनिवह ॥ (B)

१८३ । उदाहरति । यथा भूतवेताला मृत्युमिति गायन्ति
 खादन्ति कवन्थान्, शिवास्त्रारफेत्कारग्रन्था, स्फोटयन्ति कर्षं
 रन्नाणि । कायग्लुह्यति स्फुरति मल्लक कवन्था नृयन्ति हसन्ति,
 वीरहम्मीर' सगाममध्ये तुल्यन् ज्वलन्ति ॥ कवन्था प्रेतग्ररीराणि,
 चक्रगम्ध उचै ग्रन्थो देमी, तुल्यन् समादधन् । (C)

१८३ । १ कवी (A) २ मृच (F) ३ वेताल (B) ४ माचल (B)
 ५ पिशा (A) ६ फेर (A) ७ पाच (B & C) ८ चन्ना (C) ९ वल्ल (A)
 १० वल्ल (B & C) ११ यथा (A) १२ चन्ना (A), मन्ना (B & C) १३ Drop
 in (E) १४ हम्मीर (B & C) १५ मन्ने (E & F) १६ तुलंता (A),
 ज्वलंता (E), जुज्वलता (F) १७ १०८ (A) १८ क्रीडाचक्र (B & C)

आइ रगण हत्य^१ काहल ताल दिज्जहु^२ मज्झआ^३
 सह हार पलंत विस्सवि^४ सव्व लोअहि^५ वुज्झिआ^६ ।
 वेवि^७ काहल हार पूरहु संख कंकण सोहणा
 णाअ राअ भणंत सुंदरि चच्चरी मण^८ मोहणा ॥ १८४^९ ॥

१८३ । क्रीडाचक्रमुदाहरति, जहा इति । जहा — यत्र कवंधा
 — कवन्धान् खाए — भक्षयित्वा भूत वेताल — भूता वेतालाः णवन्त
 गावन्त — नृत्यन्ति गायन्ति, सिआ फार फेक्कार हक्का रवन्ता —
 शिवाः स्फारफेत्कारहक्का स्वत्यः कष रंधा फुले — कर्णरंध्रं स्फुटन्ति ।
 कआ टुट्ट — कायस्फुटति, मंथा — मस्तकं फुट्टेद — स्फुटति, कवंधा
 णवन्ता हसन्ता — [कवंधाः] नृत्यन्ति हसन्ति, तथा — तत्र संगाम
 मज्जे — संगाममध्ये वीर-हस्मीरः तुलन्ता त्वरितः सन् जुझन्ता —
 युध्यते ॥ क्रीडाचक्रं निवृत्तं । (E).

१८३ । यथा । यथा भूतवेताला नृत्यन्तो गायन्ति खादयित्वा
 कवंधान् शिवाः स्फारफेत्कारहक्का स्वत्यः स्फुटन्ति कर्णरंध्रं । काय-
 स्फुटति, मस्तकं * * कवंधा नृत्यन्तो हसन्ति, तथा वीरः हस्मीरः
 संगाममध्ये त्वरितं युध्यति[ति] ॥ (G).

१८३ । उदाहर[ण]माह, जहा भूत इत्यादि । यत्र भूताः
 वेताला नृत्यन्ति गायन्ति खादन्ति कवंधान्, शिवानां स्फाराः

१८४ । १ हरह (A). २ दिक्खउ (B & C), दिक्खह (E). ३ मज्झआ
 (E), मज्झआ (F). ४ उषवि (B & C). ५ लोअह (B), लोअवि (C).
 ६ वुज्झिआ (E), वुज्झिआ (F). ७ देवि (E). ८ भण (E & F). ९ १८० (A).

केन्कारा अमुकरणैवका शब्दः । वज्रमि मसरमि म्पुटति कर्ष
रग्याधि । इत्ता भक्त्यिद्यमस्तका कयन्ता द्विरोरहिता रीरा
मृयति वज्रमि, तत्र वीरव्वीर मयामगणे व्ययन् भिद्यत री
विपद्यममुनीभ्य युद्ध करोतीत्यर्थः । (II).

१८४ । आदौ रगण इत्ता काहम ताव दीयता मधे इव
हार पतति पुनरपि शब्द हार दयमपि सर्वलोकेष्वुच्यते । इ
अपि काहने हार पूरयन् शत्रुकद्वणाभ्या मोभना मादरात्रे
भणति चर्चरी मजोहारिणी । दयमपि शब्दहारौ वारदयमित्यर्थः
एव चर्चरीति धोञ्जम् । (C)

१८४ । अथाष्टादशाक्षरचरणस्य हस्तक्षेकोनविंशत्युत्तरचित्रति
महय [८३+१८] तम भेदं चर्चरीनामक हस्त कक्षयति चार्हति ।
आर — आदौ रगण — [रग को मध्यमपुगंण इत्यर्थः ... ताव —
तावो गुहादिभिरुक्त इति यावत् दिव्यह — दीयता मद्रमणा —
मध्ये एतदनंतरमित्यर्थः मह हार — शब्दहारयो लघुगुर्वीरिति
यावत् विल्वि — दयमपि पतत — पतति शब्दहारौ वारदयं
[प]ततः त्रैवि काहल — दावपि काहलौ लघू हार — हारं हर
मित्यर्थः पूरुड — पूरय ततश्च मोहणा — मोभने मय कक्ष —
शत्रुकक्षे लघुगण गुह] इति यावत् पूरयेति पूर्वणाश्रयः, हे सदरि
मय्य क्षोभहि मुग्धया — सर्वलोकेष्वुद्धा मोहणा — मोहिनीं
चित्तछेति भावः चर्चरीं भण — कयय इति शाश्व राश — माग
राज पिगल भणत — भणति । रगण मगण-जगणदय भगण-
[रगण]रचितचरण चर्चरीति कक्षितार्थः । (D).

जहा,

पात्र^१ गेउर भंभणक्कड^२ हंस सद सुसोहणा^३

थूर^४ थोर थणग्ग णच्चड मोत्तिदाम^५ मणोहरा ।

वाम दाहिण^६ धारि^७ धावड तिक्ख चक्खु कढक्खआ^८

काहु^९ णाअर^{१०} गेह मंडणि^{११} एहु^{१२} सुंदरि पेक्खिआ^{१३} ॥

१८५^{१४} ॥ चर्चरी^{१५} ।

१८४ । आदौति । आदौ रगणो हस्तः काहलः तालो दीयते मध्ये शब्दहारौ पततो द्वयमपि सर्वलोकैर्बुद्धं । दावपि काहलौ हारं पूरय शंखकंकणं शोभनं नागराजो भणति सुंदरि चर्चरीं भण मोहिनीं ॥ हस्तः सगणः, काहलौ लघुः, तालो गुरुलघुरूपोऽगणः, शब्दहारौ लघुगुरु द्विवारं काव्यौ इत्यर्थः, शंखो लघुः कंकणं गुरुः ॥ (G).

१८४ । आदौ रगण इत्यादि । आदौ रगणः हस्तः काहलः तालो दातव्यो मध्ये शब्दहारौ पततः दावपि सर्वलोकैर्बुद्धा । द्वौ काहलौ हारं पूरय गङ्गः कङ्कणं शोभनः नागराजो भणति सुन्दरी चर्चरी मनोमोहनी ॥ आदौ रगणस्ततो हस्तः सगणस्ततः

१८५ । १ पात्र (C). २ जंभणक्कड (A), जंभणक्कड (F). ३ सुसोहरा (A), सुसोहणा (B), सुसोहणा (E). ४ थोर (A), थूल (E & F). ५ मोत्ति-मदाम (C). ६ दाहिण (B & C). ७ धावड (B), धालि (E & F). ८ कढ-क्खआ (A), कलक्खआ (B & C). ९ काहि (A, B & C). १० पूरय (A, B & C). ११ मण्डण (B & F). १२ एहु (A), एहि (B & C). १३ ऐक्खिआ (A & F). १४ १८५ (A). १५ चार्चरी (C).

काहलौ सधुस्ततस्तालो गुरुसधुरुपो मध्ये दैय, शब्दहारौ सधु
 गुरु पतत वारदय तेन पुनरपि शब्दहारौ सधुगुरु पतत, दौ
 काहलौ सधू ततो हार गुरु पूरयत, शब्दो सधु तत ककष
 गुरु, मोभन नागराजो भवति चर्चरीच्छन्द, चर्चरी कौदुशी
 सुन्दरी अतश्च मनोमोहनी, अस्यापि सुदरी हारशसककष
 मोभना भजति सुदरीपद । (B)

१८५। उदाहरति । पादे नूपुर झञ्झणायते हसशब्दसुमोभन
 स्थूले विल्लीर्णस्तनाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिण
 पार्श्वयोर्धावति तीक्ष्णचतु कटाक्ष कस्य नागरस्य गेहमण्डी
 सुन्दरीय प्रेक्ष्यते ॥ चोरशब्दो विल्लीर्ण देशी, धारशब्द पार्श्व
 तीक्ष्णशब्दश्चतुर्विधेषणम् । (C)

१८५। चर्चरीमुदाहरति, पाश्च णेउरेति । हस शब्द सुमोहना
 — हसशब्दवत् सुमोभन णेउर — नूपुर यस्या इति श्रेय यथा
 यथ योजनीय पाश्च — पादयो झञ्झणकद — झञ्झणायते चोर
 यणम् — विल्लीर्णस्तनाये स्थूल — स्थूल मनोहर — मनोहर मौक्ति
 दाम — मौक्तिकदाम णचद — नृत्यति, तिक्रवचतु क(दकल)श
 — तीक्ष्णचतु कटाक्ष वाम दाक्षिण — वामदक्षिणयोर्भागयोरिति
 भाव * * * । (E)

१८५। यथा । पादे नूपुर झञ्झणायते हसशब्दसुमोभन स्थूल
 स्थूलस्तनाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिणयो
 र्धारयोर्धावति तीक्ष्णचतु कटाक्ष, कस्यचिन्नागरस्य गेहमण्डीय
 सुदरी दृष्टा ॥ (G)

मो सो जो^१ स त तो^२ समंत गुरवो^३ एऊण^४ विंसाउणो^५
 पिंडोअं सउ वीस^६ मत्त भणिअं अठ्ठासि जोणी उणो^७ ।
 जं छेहत्तरि वणओ^८ चउ पओ^९ वत्तीस रेह^{१०} उणो^{११}
 [चो]आलीसह^{१२} हार^{१३} पिंगल भणे^{१४} सदूलसट्टा^{१५}
 मुणो ॥ १८६^{१६} ॥

१८५ । उदाहरणमाह, पाश्च एउर इत्यादि । पादे नूपुरं
 झणझणायते हंशशब्दवत् सुशोभनं स्यून्नोच्चस्तनाग्रे नृत्यति मुक्तादाम
 मनोहरं । वामदक्षिणयोर्धाद्योर्धाडि लोके प्रसिद्धं * * तौक्ष्ण्यचक्षुः-
 कटाक्षः, कस्य पुरुषस्य गेहमण्डनकर्त्रीयं सुंदरी दृष्टा ॥ (H).

[In MS. (H), a metre named मुक्ताहारः is transcribed with an
 example from another book. As this has not been mentioned in
 any of the other MSS, so it has not been adopted here.—Ed.]

१८६ । अथोनविंशत्यचरा । मो ऽऽऽ सो ।।ऽ जो ।ऽ। स
 ।।ऽ त ऽऽ। अस्य द्वयं तदन्ते गुरुः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिण्डोऽयं
 विंशत्यधिकशतं मात्राणां भणितम् अष्टाग्रीतियोनिः पुनः । यत्

१८६ । १ जे (B). २ ता (A, B & C). ३ गुरवो (A), गुणवो (B & C).
 ४ एऊण (A), एऊण (F). ५ विंसावणो (E & F). ६ विंस (F). ७ जो णियुणो
 (A), यो णीपुणो (B & C). ८ वणणो (A, B & C). ९ पथा (A). १० रेहा
 (A), रेहे (E). ११ सुणो (A), पुणो (B & C). १२ सखालीसह (A & B),
 चौखालीसह (C & E), चौवालीसह (F). १३ धाम (A, B & C). १४ कइ
 (A, B & C). १५ सदूल सो सट्टो (A). १६ १८६ (A).

काहलो लघुस्ततस्तालो गुरुलघुलघुपो मध्ये द्वेय, शब्दहारौ लघु
 गुरु पतत वारद्वय तेन सुनरवि शब्दहारौ लघुगुरु पतत, दो
 काहलो लघू ततो हार गुरु पूरयत, शब्दो लघु तत कञ्च
 गुरु, शोभन नागराजो भवति चर्चरीशब्द, चर्चरी कौटुभी
 सुन्दरी चतस्र मनोमोहनी, अन्यापि सुदरी हारशब्दकञ्च
 शोभना भवति सुदरीपद । (H).

१८५ । उदाहरति । पादे नूपुर झञ्जणायते हंसशब्दशोभन
 स्तूले विलोचननाथे नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिण
 पार्श्वयोर्धावति नील्लवणकुण्डलाय, कस्य नागरस्य नेहमणिनी
 सुन्दरीय मेक्ष्यते ॥ चोरशब्दो विलोचनं देयी, धारशब्द पार्श्व
 नील्लवणशब्दचूर्णविशेषणम् । (C).

१८५ । चर्चरीसुदाहरति, पाच षेउरेति । इय सद् सुसौन्दर्य
 — इयशब्दवत् सुशोभन षेउर — नूपुर पञ्चा इति शेष दया
 यय धोजनीय पाच — पादयो झञ्जणकद — झञ्जणायते, चोर
 पण्य — विलोचननाथे स्तूल — स्तूल मणोहर — मनोहर मोति
 दाम — मौक्तिकदाम पञ्चद — नृत्यति, तिल्लवणकु कण्डिका
 — नील्लवणकुण्डलाय वाम दक्षिण — वामदक्षिणयोर्भागयोरिति
 भाव * * * । (E)

१८५ । यथा । पादे नूपुर झञ्जणायते हंसशब्दशोभन स्तूल
 स्तूलनाथे नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिणयो-
 र्धारयोर्धावति नील्लवणकुण्डलाय, कस्यचिन्नागरस्य नेहमणिनीय
 सुदरी दृष्टा ॥ (D)

१८६ । अयैकोनविंशत्यचरा अतिधृतिः ॥ मो मो इति ॥ म म
ज म त ताः समंतगुरवः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिंडीभृताः शतं
विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाग्रीतियोनयः पुनः । यत् षट्सप्ततिवर्णा-
श्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखं पुनश्चतुश्चत्वारिंशत् द्वारः पिंगलभणितं
गार्हृन्नाष्टकं जानीहि ॥ द्वारो गुरुरन्ते कार्य इत्यर्थः, अष्टाग्रीति-
रिति गुरुमात्रापरं । (G).

१८६ । ऊनविंशत्यचरप्रस्तारस्य कतिचित् छंदांसि वदन्ति
मो मो जो इत्यादि । मः मः जः सतताः समंतगुरुका एकोन-
विंशतिः पुनः पिण्डोऽयं शतं विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाग्रीति-
योनिः पुनः । यत्र षट्सप्ततिर्वर्णाश्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखाः प्राप्ता-
एकचत्वारिंशन्नाम पिंगलकवेः गार्हृन्नाष्टको ज्ञातः ॥ मो मगणः,
मः मगणः, जो जगणः, सः मगणः, तस्तगणः, पुनस्तस्तगणः, सम-
न्तगुरवः अन्ते गुरुर्येषां ते तथा. सतता एकोनविंशतिर्वर्णाः पदे
अस्य छंदसः सकलगुरोरं विंशत्यधिकशतं मात्राः पिण्डः शरीरं,
तत्रापि भागमाह योनिरष्टाग्रीतिः, योनिर्जन्मस्थानं कलाद्वयेन
गुरुरेकश्चतुश्चत्वारिंशद्गुरुणामष्टाग्रीतिः कला योनिस्तत्पत्तिस्थानं
चतुर्भिः पदैः षट्सप्ततिवर्णाश्चतुर्षु पदेषु द्वात्रिंशद्वधवः । एवं गण-
वर्णमात्रालघूनि कथयित्वा पारिशेष्याद्गुरुमंख्यां कथयति, एक-
चत्वारिंशन्नामसंख्याकाश्च गुरवो भवन्ति, कवेः पिंगलस्य नाम पिंगल-
इत्यचरत्रयम् एकचत्वारिंशत् त्रयश्च तेन चतुश्चत्वारिंशद्गुरवो भवन्ति
यत्र तत् गार्हृन्नाष्टकं ज्ञातं । (H).

वद्भ्रमतिवर्णनां चतुर्भिः पदेर्वाविष्टेभ्य आत्मे (१), राहा (१)
नागानां १, माया विष्टमेव च विना दार्ढ्यम् (१) मय्यते ३ कुर्यात्
पाठे दार्ढ्यमवच्छेद इति नाम, आत्मे इत्यस्य अस्त्य इत्यर्थः ।
चतुर्भिः पदे विष्टविष्टेभ्य मायायाम् चहामीतिमात्राणां
योगिनां चान्दनादिदुर्गवः । (८)

१८६ । एतेकोनविंशत्यक्षरपरम्परा इत्यस्य परमस्य चतुर्विंशति
वक्ष्यमहाद्योतुत्तरं इत्यस्य १०१०८८ भेदा भवन्ति, तत्र चतुर्विं-
शतीत्यतएव चोपाधिहेकोनपञ्चमस्योत्तरेकवचनम् [१८१०]
भेदं दार्ढ्यमिच्छीति १ नामकं वचनं ज्ञायते, मरिचि । अ - एते
कोनविंशत्यक्षरपरम्परे इत्येव प्रथमं सो - इत्यस्य विदुर्भवः, तत्र च
- चतुर्विंशत्यक्षरम्, ततश्च जो - जगत् मन्त्रम्, ततश्च वचनं
तुरयो - मन्त्रमते सुख्यं वा तादृशं च ततो - चतुर्था वक्ष्य तस्य
तस्या इत्यर्थः चतुर्विंशत्यक्षरपरम्परोऽतस्तस्य पुनश्च तस्य इत्यर्थः
एवमकारेण पाठे एतस्य विधा वयो - एकोनविंशतिर्विधा भवति
एव च एत एव - चतुर्वादे पिबोच - पिबोभूता पुन वचोप
रेहे - दार्ढ्यमिच्छा ज्ञाय इत्यर्थं चहावि जोषी - चहामीति
योग्यं चहामीतिमात्राणां कारणानीति यावत् चौ(चो)चौ-
[वच] चार - चतुर्द्वारिम् चारा तुरव येषामष्टमीतिमात्रा
भवति तादृशचतुर्द्वारिम् तुरव इत्यर्थः, एवमकारेण हेदत्तरि
वचनो - वद् भ्रमतिवर्णा] प्रतिपरम् (१) एत वचनं मन्त्र - विष्ट
धिकप्रतमायाय भविष्य - भविता, तन् सद्रूपम् - दार्ढ्यमवच्छेद
मुक्तो - जानीत इति विगल भवे - विगल भवति ३ (९)

१८६ । अथैकोनविंशत्यक्षरा अतिधृतिः ॥ मो सो दति ॥ म स
ज स त ताः समंतगुरवः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिंडीभृताः शतं
विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाशीतियोनयः पुनः । यत् षट्सप्ततिवर्णा-
श्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखं पुनश्चतुश्चत्वारिंशत् हारः पिंगलभणितं
शार्दूलशाटकं जानीहि ॥ हारो गुरुरन्ते कार्य इत्यर्थः, अष्टाशीति-
रिति गुरुमात्रापरं । (G).

१८६ । ऊनविंशत्यक्षरप्रस्तारस्य कतिचित् वृंदांसि वदति
मो सो जो इत्यादि । मः सः जः सतताः समंतगुरका एकोन-
विंशतिः पुनः पिण्डोऽयं शतं विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाशीति-
र्यानिः पुनः । यत्र षट्सप्ततिर्वर्णाश्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखाः प्राप्ता-
एकचत्वारिंशन्नाम पिंगलकवेः शार्दूलशाटको ज्ञातः ॥ मो मगणः,
सः मगणः, जो जगणः, सः मगणः, तस्तगणः, पुनस्तस्तगणः, सम-
न्तगुरवः अन्ते गुरुर्येषां ते तथा. सतता एकोनविंशतिर्वर्णाः पदे
अस्य वृंदसः सकलगुरीरं विंशत्यधिकशतं मात्राः पिण्डः शरीरं,
तत्रापि भागमाह योनिरष्टाशीतिः, योनिर्जन्मस्थानं कलाद्वयेन
गुरुरेकश्चतुश्चत्वारिंशद्वहुरूपामष्टाशीतिः कला योनिरुत्पत्तिस्थानं
चतुर्भिः पदैः षट्सप्ततिवर्णाश्चतुर्षु पदेषु द्वात्रिंशल्लघवः । एवं गण-
वर्णमात्रालघूनि कथयित्वा पारिशेष्याहुरसंख्यां कथयति, एक-
चत्वारिंशन्नामसंख्यकाश्च गुरवो भवन्ति, कवेः पिंगलस्य नाम पिंगल-
इत्यक्षरत्रयम् एकचत्वारिंशत् त्रयस्य तेन चतुश्चत्वारिंशद्गुरवो भवन्ति
यत्र तत् शार्दूलशाटकं ज्ञातं । (H).

अद्या,

जे लंका' गिरि मेहलादि' खलिआ' संभोग खिणो'रई
फारफुल्ल' फणावली कवलणे' पत्ता दरिदत्तण' ।

ते एहिं' मलयाणिना विरहिणी गीसास' संपक्षिणो
जादा भक्ति सिसुत्तणे वि बहला' तारुण पुणा बिओ' ।

१८७' ॥ सादूलसङ्ग । (C)

१८७ । उदाहरति । ये लङ्कागिरिमेहलायाः सुखिताः
संभोगविधोरगीस्कारोत्फुल्लफणावलीकवलनेन प्राप्ता दरिद्राः ।
इदानीं ते मलयानिना विरहिणीनि साधसम्पर्किणो जाता
ग्रीष्मं शिशुनेऽपि बहलास्तारुण्यपूर्णं इव ॥ (C)

१८७ । ग्राह्यसमाटकमुदाहरति, जे सकेति । जे — जे लङ्का
गिरि मेहलादि — लङ्कागिरिमेहलायाः चिक्कटाचलकटकादित्यपे
खलिआ — सुखिताः ततश्च संभोगविधोरगीस्कारोत्फुल्लफणावली-
कवलनेन दरिदत्तण — दरिद्राः पत्ता — प्राप्ताः । ते इहि —
इदानीं मलयाणिना विरहिणीनि साधसम्पर्किण्य सत शिशुनेऽपि
तारुण्यपूर्णं इव बहला जाता ॥ कर्पूरमञ्जरीमाटके देवीनिपुक्त-
विषयशया वाक्यमेतत् । (E)

१८७ । १ जे लङ्का (B) २ मेहलादि (A) मेहलादि (B & C) ३ चलीका
(F) ४ खिणो (A) ५ फारफुल्ल (A) फारफुल्ल (B & C) फारफुल्ल (E)
६ फणावली (E) ७ इविक्कण (D) ८ इरहि (B & C) इरहि (E)
९ लीका (B) निषास (E) १० बहला (B & C) ११ उदा विच (A & C)
१२ १८७ (A)

पत्त्यारे^१ जह^२ तिणि^३ चामर वरं दीसंति वणुज्जलं^४
उक्किठं^५ लहु विणि^६ चामर तहा उट्ठीअ^७ गंधुगुरो^८ ।
तिणो^९ दिण^{१०} सुगंध^{११} चामर तहा गंधाजुआ^{१२} चामरं
रेहंतो^{१३} धअपट्ट^{१४} अंत कहिअं^{१५} सहूल विक्कीडिअं^{१६} ॥

१८८^{१०} ॥

१८७ । यथा । ये लंकागिरिमेखलाभ्यः सुवलिताः संभोग-
खिन्नोरगीष्कारोत्फुल्लफणावलीकवलनैः प्राप्ता दरिद्रत्वं । ते इदानीं
मलयानिला विरहिणीनिःश्वससंपर्किणो जाता अटिति शिशुत्वे-
ऽपि वज्रलास्तारुण्यपूर्णा इव ॥ (G).

१८७ । उदाहरणमाह, जे लङ्का इत्यादि । ये लङ्कागिरि-
मेखलातः सुवलिताः संभोगखिन्नोरगीष्कारोत्फुल्लफणावलीकवलने
प्राप्ता दरिद्रत्वं । ते इदानीं मदनाविना [२] विरहिणीनिःश्वस-
संपर्किणो जाता अटिति शिशुत्वेऽपि वज्रलास्तारुण्यपूर्णा इव ॥ (H).

१८८ । अनुमेवार्थं प्रकारान्तरेण स्पष्टयति, पत्त्यारे इति ।
प्रस्तारय त्रीणि चामराणि दृश्यन्ते वर्णोज्ज्वलानि, उत्पापनीयो

१८८ । १ पत्त्यारे (A). २ जह (A), जह (B & C). ३ तिणि (A).
४ वणुज्जलं (E), वणुज्जलं (F). ५ तद्धेयं (A & B), उट्ठेयं (C). ६ विणि
(A). ७ तद्धेयं (A & B), उट्ठेयं (C). ८ गंधुगुरो (B & C), गंधुगुरो (E).
९ तिणे (A & B), तिणि (C). १० दुष (B & C). ११ सुगंध (I). १२ अवे
(A & C), जवे (B). १३ हेरं (F). १४ धअपट्ट (A), जलपट्ट (B), धपट्ट
(C). १५ करणे (A, B & C). १६ सद्यो मुषो (A), सद्यो मुषे (B & C).
१० १८४ (A).

लघु दौ चामर तथा उत्थापौ गन्धगुरु । चयो दीयन्तां सुगन्धा
चामराणि तथा गन्धश्च दे चामरे राजमानो ध्वजपटोऽन्ते कथित
गार्हूलमस्थापने ॥ सङ्को सुणे इति पाठे गार्हूलग्रहको ज्ञायत इत्यर्थः
स[प्र]स्तारय विस्तारय, सुगन्धा. शोभना गन्धा लघवस्तथा चोषि
गुरुणि, ध्वजपट आदिलघुस्तिकल । (C)

१८८ । पुनरपि गार्हूलविकीडित प्रकारान्तरेण लक्षयति, पत्यारे
इति । जह—यत्र पत्यारे—प्रस्तारे वणूजल—वर्णोज्ज्वलानि
तिष्ठि चामर वर—चोषि चामरवराणि गुरुणि दीयति—दृश्यते,
ततश्च वल्लिह—वल्लिह लज्ज विधि—लघुदय चामर—चमर
गुहरित्यर्थं तथा—तथा गधुगुरो—गधो लघु गुरश्च वल्लिह—
उत्थापित दत्ता इत्यर्थः । तथा—तथा तिष्ठो चयस्तोषि वा
सु[सु]गन्ध—सुगन्धा शोभना लघव इत्यर्थं चामर—चामराणि
गुरव दिष्ट—दीयते, ततश्च गन्धा—गधो लघु जुष्वा चामर—
दे चामरे गुरु अत—अते पादाते चामरदयाते वेत्यर्थं रेहो—
राजमान ध्वजपट—ध्वजपटो लघ्वादिस्तिकल इति यावत्
कथित—कथित तत्सङ्गुल विकीडित—गार्हूलविकीडित ॥ (E)

१८८ । पत्यार इति । प्रस्तारे यत्र चय चामरवरा दृश्यते
वर्णोज्ज्वलमुल्लिह लघुदय चामर तयोत्थापितो गधो गुरु । चयो
दत्ता सुगन्धाचामरास्तथा गधो युग्मचामर राजमानो ध्वजपटोऽन्ते
कथित गार्हूलविकीडित ॥ चामर गुरु, गधो लघु, ध्वजपटो
लघुगुरु । मन्त्रांतरार्थे पुनरुक्ति । (G)

१८८ । पूर्वोक्तलक्षणमेव प्रकारान्तरेण सुगमलक्षण करोति,

जहा,

जं धोअंजण लोल^१ लोअणजुअं लंवाल^२अगं मुहं
हत्था^३लंविअ केस पल्लव^४चण घोणंति^५ जं विंदुणो^६ ।
जं एकं सिअअं^७चलं^८ णिवसिदं^९ तं एहाण^{१०} केलिठ्ठिआ^{११}
आणीदा इअ मभ्भ^{१२}देक्क जणणी जोईसरेणा^{१३}मुणा ॥
१८६^{१४} ॥ शार्दूलस्य लक्षणद्वयमेतत् । (A). सदूल (B & C).

पत्त्यारे इत्यादि । प्रस्तारे तत्र त्रयश्चामरवरा दृश्यन्ते वर्णीज्ज्वलं
तथा चैवं लघुद्वयं चामरं तथा चैवं गंधो गुरुः । त्रयो दत्ताः
सुगंधाः चामराणि तथा गन्धश्च द्वे चामरे शोभमानो ध्वजपटो-
ऽन्तकरणे शार्दूलशाटको ज्ञातः ॥ प्रस्तारे त्रीणि चामराणि गुरव-
स्ततो वर्णीज्ज्वलं यथा स्यादेवं लघुद्वयं कर्त्तव्यं तथाच चामरं
गुरुस्तथाच गन्धो लघुस्ततो गुरुस्ततस्त्वयः सुगन्धा लघवः तथैव
चामराणि त्रीणि गुरव इत्यर्थः ततो गन्धश्च लघुस्ततो द्वे चामरे
गुरुद्वयमन्तकरणेऽन्ते शोभनध्वजपटस्त्रिकलो लघुगुरुरूपः, शार्दूल-
शाटकमिति वृंदसो नाम । अत्र द्वादशवर्णेषु यतिः, सप्तसु वर्णेषु
यतिः, कचिदादौ सप्तसु वर्णेषु यतिः ततो द्वादशसु वर्णेषु यतिः ।

१८६ । १ शोण (A, B & C). २ लंवाण (B). ३ चत्था (A). ४ पल्लव
(A). ५ धोणन्ति (A), दोहन्ति (B), दोहन्ति (C). ६ भिक्खाणा (C).
७ सिचचं (A, B & C). ८ चल्लणं (B & C). ९ णिवसिचं (F). १० तं
हाण (A), तन्नाण (B), तन्नाण (C). ११ केलिठ्ठिदा (B & C). १२ मभ्भ
(B & C). १३ जोईसरेणा (A, C & E). १४ १८५ (A).

एक इदं पारिजाते न सो ज सतता गुरुय विरति सूक्ष्म-
रथाद्यैर्भवेत्, नागानामधिपेन तस्मिन्निदितं ग्राह्यं लविकीकृतम् ।
एतन्प्राक्तकाव्यनिमित्तिविधौ सकीर्त्यते ग्राहक विच्छेदं वशिष्ठ
सप्तदिनदृश्यम्भाऽपि सप्तक्षयते ॥ (II)

१८८ । उदाहरति । यद्वीताञ्जनलोचनयुग सप्तवशात्
मुखं हस्तालङ्घ्यकिमुकपञ्चवचैर्धूर्णन्ति भङ्गाद्वना । यदेक वि-
पाद्यस्तं निवसितं तत् पानकेलिस्त्रिता चानीता इयमद्भुतैकजननी
योगीश्वरेणात्मना ॥ इदं कर्पूरमञ्जर्या भैरवानन्दयोगिमन्त्रादृ-
तापिकावर्धनम् । (C)

१८८ । ग्राह्यं लविकीकृतमुदाहरति, क्वमिति । ज ध्वजस्य
लोचनं लोचनं कुच-यस्मात् धौताञ्जनलोचनलोचनयुगं धौतमन्त्रं
यस्य तादृशं लोचनयुगं यस्मिन्नात्मा इत्यर्थः सत्वाद्यस्य-
लवालकाद्य लवान्दलकान्दये यस्य तत्तादृशं मुख-मुखमित्यर्थः
तथा ज-यत इत्यालङ्घ्य केन पञ्चवच-हस्तालङ्घितवेष्टपञ्चवच-
विदुषो-विद्वो घोषति-धूर्णन्ति परितो भ्रमतीति यावत् ।
तथा ज-यस्मात् एक विचक्षणं निवसित-एक विचक्षणं
निवसितं हस्तालङ्घ्यकिमुकपञ्चवच-त-तस्मात् चेतो पानकेलिस्त्रिता
चक्षुःसदृशं जननी-द्भुतैकजननी चाद्यर्थमुत्पत्तिभूमिरिति
यावत् इय-इयं कर्पूरमञ्जरी चमुना जोईश्वरेण-योगी-
श्वरेण कापालिकभैरवानन्दनाथोदा-चानीता ॥ यतो जैश्वो-
रजनं धौतं विद्वद्य वेष्टपा, ग्राह्योतीति एकमेव च यथा इत्, त-
तल पानकेलिस्त्रेयमानोतेत्यर्थः । भैरवानदादृष्टा कर्पूरमञ्जरी

प्रेक्ष्य विदूषकं प्रति राज्ञो वाक्यमेतत् । शार्दूलविक्रीडितं
निवृत्तं । (E).

१८८ । यथा । यद्भौतांजनलोललोचनयुगं लम्बालकायं मुखं
हस्तालंविनि केशपल्लवचये घूर्णन्ति यद्विन्दवः । यदेकमिचयांचलं
निवसितं तत्त्वानकेलिस्थिता आनीता इयमहुतैकजननी योगी-
श्वरेणामुना ॥ (G).

१८९ । उदाहरणमाह, जं धोअं इत्यादि । यस्याः धौताञ्जन-
शोणलोचनयुगं लम्बालकायं मुखं हस्तालमितकेशपल्लव[च]ये
घूर्णन्ते यत्र विन्दवः । ययैकं मिचयाञ्चलं निवसितं तत्त्वानकेलि-
स्थिता आनीता इयमहुतैकजननी योगीश्वरेणामुना ॥ मिचयः
परिधानवस्त्रं । मिचयः प्रोतमाटक इति चिकाण्डशेषः । भैरवा-
नंदाकृष्टायाः स्नानस्थितायाः कर्पूरमञ्जर्यां वर्णनं । (H).

[NOTE.—The following verses are found in MS. (A), but in none of the others.—Ed.]

दह वंभण दह खन्तिअउ दह वेसउ दह सुह ।

वषां पर तह एक अउ साला जाति पसिद्ध ॥ १८६ ॥ [दोहां].

तिऊ पाए उणविंस अक्खर धरो एकेण वीहं मुणो

मत्ताणं सउ वीह १२० पिंड सअले तेत्तार हारं थुणो ।

गंधोअं चउतीस ३४ छंद सअले सेसेण सुज्जाणिओ

वणेणं सतहत्तरेहिं [७७] भणिअं गुंजाण सो सट्ठओ ॥ १८७ ॥

विह पाए विह कण सेस भणिअं एउण वीसं धरो

वि[अ]चालीसह [४२] हार अच्छि सअले कत्तीस रेहा भ[ध]रो ।

वषाण अठहत्तरेहिं मचले वीहोत्तर सत्तथा
 विष्णामे विऊ ठाम ठाम भणिच हट्टील सो मट्टो ॥ १८८ ॥
 तिऊ पाए विह वष सेस भणिच एउव एको ए[प]ोच
 छणअम्भौ ०८ तह वष ठाम धरिच एआरिम हारच ।
 अठतीमे लऊ तच्छ तच्छ कइणा विष्णाम वे जपिओ
 सुच्छदो भण सेस णाच णिउणो मोहद सो मट्टो ॥ १८९ ॥
 अमि ८० वसो चउ पाच पाच करणा दिट्ठाण किट्ठाण
 गुरु चालीसह चारिमेण ४० लऊआ दिट्ठाण किट्ठाणच ।
 एउ जोणी गण मझ्झ मझ्झ मचले वीहोत्तर सत्तथो
 भणु सेसा हच छदु वध सुरसो पचाणु* सो मट्टो ॥ १९० ॥
 मट्टो पडमो वि गुज सहटी मोहद पचाचणो
 हकाओ भव जगु वेणुण एखी दिसालु विष्कारिओ ।
 शिम्भको हिअआह मोर रररी निवाह वीहमणो
 छट्ठगो रुहिरासिणो मिचपई सचारि मोहा सुणो ॥ १९१ ॥
 छुडो कक्कसु जपु गड बिकटो दतारि तट्ठारिओ
 मौणो मौषण बक्करो भयकरो लगूर लीलाचरो ।
 छट्ठको कटणो गुरार ररवो पण्फुद फुकारिओ
 एकक्के गुरु सोपि जूच लऊ हो एआरिओ मट्टो ॥ १९२ ॥
 [इति] ग्राहसंप्रकरणम् ।

* [The metre is elsewhere described as सप्तमिस्त्रीविजम् V'do Ghosh's Compendium p ८२—Ed.]

ठद्वि^१ दिअवर जुअल^२ मज्ज^३ करअल करहि^४
 पुण^५वि दिअवर जुअल^६ सज्ज^७ बुहअण^८ करहि ।
 सरस गण विमल जह^९ णिठ्ठविअ^{१०} विमल मइ
 तुरिअ कइ^{११} उरअ वइ^{१२} चंदमल^{१३} कहइ सइ^{१४} ॥ १८०^{१५} ॥

१८० । स्थापय द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुरु पुनरपि
 द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुरु । सरसगणो विमलो यत्र श्रुत्वा
 स्थाप्यते मनोगतिना विमलमतिना उरगकविना चन्द्रमाला कथ्यते
 सदा ॥ मध्यपदसमभिव्याहाराद् आदावन्ते च द्विजवरयुगलं प्रत्या-
 ख्यते, तदेव द्रढयति पुनरपीत्यादिना । (C).

१८० । अथैकोनविंशत्यक्षर[चर]णस्य वृत्तस्य चतुःसप्तत्यु[षष्पु]-
 त्तरशतद्वयाधिकत्रयोविंशतिसहस्राधिकपंचलक्ष[५२२२६४]तमं भेदं
 चंद्रमालानामकं वृत्तं लक्षयति, ठद्वीति । दिअवर जुअल—
 द्विजवरयुगलं चतुर्लक्षात्मकगणद्वयमिति यावत् ठद्वि—स्थाप-
 यित्वा मज्ज—मध्ये द्विजवरद्वययुगयोरंतराले इति यावत् कर-
 अल—करतलं गुर्वंतं सग[ण]मित्यर्थः करहि—कुरुष्व, पुणवि—

१८० । १ ठद्वि (B & C). २ जुअ (A), जुलअ (C). ३ मज्ज (E).
 ४ करहि (A). ५ पुण (B & C). ६ Dropt in (E). ७ मज्ज (A, B & C).
 ८ करअल (A & C), dropt from बुहअण up to अमिअ in the first
 quadrant of the next śloka (B), बहअण (F). ९ जोह (A), जइ (C).
 १० सुणि चवइ मअगइ (A), सुणि चवइ मणगइ (C), णि ठ्ठतिअ (E).
 ११ विमल मइ (A & C). १२ कइ (A & C). १३ चंदमल (E), चंदमल
 (F). १४ सोइ (A). १५ १८० (A).

पुनरपि हे बुधश्च—बुधजन दिग्ब[रयु]गल—दिग्ब[रयु]
 सज्ज—सज्जं करहि—कुरुष्व । एव च विमला सरसगणा पर्च
 शेष जह—यव नितरा स्थाप्यते विमल मद—विमलम
 तुरिश्च कद—स्वरितकवि छरग बह—छरगपति सद—तां च
 मलु—चद्रमासा [कचद—]कथयति ॥ अच पुणवि दिग्ब
 लुगल मज्ज मज्ज करश्चल करहौति कचित्पाठ, मज्ज करश्चल
 मध्यकरतल मध्ये करतल यस्य तादृश दिग्ब[रयु]गल पुनर
 कुरुष्वेत्यर्थ, परंतु अच पूर्वाक्तात् मध्ये करतल कुरुष्वेत
 मध्यपदसमभिव्याहारादेवायिमदिग्ब[रयु]गल मध्यकरतलत्वप्राप्ता पु
 मंध्यकरतलमिति दिग्ब[रयु]गलविशेषण पद्यपूरणायैवेति सप्रदा
 विद्, दिग्ब[रयु]गल[द्वय]मगणोत्तरदिग्ब[रयु]गल[द्वय]रचितचरणा चद्रमासे
 निष्कर्ष । (L)

१८० । ठईति । स्थापयित्वा दिग्ब[रयु]गल मध्ये करतल कुरु
 पुनरपि दिग्ब[रयु]गल सज्ज बुधजन कुरु । सरसगण विमल च
 निष्ठाप्य विमलमतिस्वरितकविछरगपतिश्चद्रमासा कथयति तां
 मध्ये दिग्ब[रयु]गलयोर्मध्ये इत्यर्थ । दिग्ब[रयु]गलतुल्यं, करतल
 सगण । (G)

१८० । ठईति इत्यादि । सस्थाप्य दिग्ब[रयु]गल मध्ये करतल
 कुरु, पुनरपि दिग्ब[रयु]गल मध्ये करतल कुरु । सरसगणा विमला
 याम् श्रुता धारयति मनोगति विमलमतिस्वरितकविश्चद्रमासा
 कथयति च ॥ सस्थाप्य दिग्ब[रयु]गल चतुर्भूतं मध्ये करतल
 सगण कुरु, पुनरपि दिग्ब[रयु]गलमष्टभूतेतावता गणपूर्तिर्जाता

जहा, अमित्र कर किरण धरु^१ फुल्लु^२ एव कुसुम^३ वण^४
 वुवित्र भद्र^५ सर ठवद्र काम शिअ धणु^६ धरद्र^७ ।
 रवद्र पिक समअ शिक^८ कंत तुअ^९ यिर हिअल्लु^{१०} ।
 गमिअ दिण पुणु^{११} ए मिलु^{१२} जाहि^{१३} सहि पिअ
 शिअल्लु^{१४} ॥ १६१^{१५} ॥ चंद्रमाला ।

पाठक्रममाह, मध्ये हृदयमध्ये कलकलं कुरु, कलेन उच्चैःस्वरेण
 पठेत्यर्थः । यत्र सरसगणा विमला यान् श्रुता मनो गतिं मन-
 स्वाञ्चल्यं धारयति, वह्निश्चाञ्चल्यं न प्रकटं भवति, मनः स्थिरीकृत्य
 शृणोति वा, विमलमतिरुत्तरगकविरेतच्छंदः चंद्रमालां भणति सः ।
 अत्र दशसु वर्णेषु यतिः, पुनर्गवसु वर्णेषु यतिः । उक्तं छंदःपारि-
 जाते, कुरु सविरति दश लघुमेकगुरुमथ र[वि]सुल-मिति रचय
 गणनिचयमत्र सुभणितिकुशल । अभिनवरसपरिणति चंद्रगति
 किल भवति जगति सकलकविगुरुनागपतिरभिलषति ॥ (H).

१६१ । उदाहरति ! अमृतकरः किरणधरः फुल्लं नवकुसुमवनं
 कुपितो भूत्वा शरं स्थापयन् कामो निजं धारयति धनुः । रौति
 पिकः समये निजे कान्तस्तव स्थिरहृदयः नूनं गतं दिनं न मिलति

१६१ । १ धर (A, B & C). २ फुल्ल (A, B & C). ३ कुसुम (A).
 ४ वण (A & C). ५ Dropt in (B). ६ धणु (E). ७ and ८ Transposed
 in (A, B & C). ८ शिक (C). ९ तुअ (F). १० हिअ (B),
 हिअल्लु (C). ११ पुणु (B). १२ मिल (A), मिअ (B), ए मिलद्र उण (C).
 १३ ताहि (A). १४ शिअल्लु (B), शिअल्लु (C) १५ १६४ (A).

पुनर्याहि सखि प्रियनिकट ॥ निजसमयो वसन्त, मून निदिन,
तस्माद्याहि । (C)

१८१ । अद्मनालामुदाहरति, अमिष करेति । अमिष कर—
अमृतकर किरण—किरणान् धरु—धरति, वण—वन कुसु
एव कुसुम—कुसुममपुष्प जातमिति शेष, काम—काम कुविष
भ[र]—कुपितो भूत्वा गर ठगद—गरान् स्थापयति पित्र धनु—
निजधनु धरद—धरति । पिक—पिक कोकिल समय—
समये वसन्तकाले शिक—समीचीन यथा स्थापयति रवर—रौति
तुष—तव कत—कत प्रिय इत्यर्थे थिर शिषलु—शिर
श्चदय, गमिष दिण—गमितानि दिनानि पुन ए मितु—न
मिलति, सखि—हे सखि तस्मात् त्वं पित्र पित्रलु—प्रियनिकटे
आहि—गच्छ ॥ कस्तूरतरिता कांक्षिष्यायिका प्रति सखी-
वाक्यमेतत् । (b)

१८१ । यथा । अमृतकर किरणान्धरति, कुसुमि भव कुसुम
वन, कुपितो भूत्वा गरान् स्थापयति कामो निजधनुर्धरति ।
रौति पिक समये सम्यक् कान्तस्तव शिरश्चदयो गता दिवसा
पुनर्न मिलति, याहि सखि प्रियनिकटे ॥ (C)

१८१ । उदाहरणमाह अमिष इत्यादि । अमृतकर किरण
धारयति कुसुमकुसुम वन कुपितो भूत्वा गर स्थापयति कामो
निज धनु धनु । रवौति पिक, समय समीचीन कान्तस्तव
शिरश्चदय शिरमेमा, गत दिन पुनर्न मिलति, याहि सखि
प्रियनिकट ॥ (H)

करिअ जसु सुगुणजुअ^१ विमलमद महिअले
 ठइअ ठइ रमणि सरस गण^२ पअ पअ अले^३ ।
 दिअवर^४ चउ चउ पअहि भण^५ फणिवइ सही^६
 कमल गण सरस मण सुमुहि धवलअ कही^७ ॥ १८२^८ ॥

१८२ । कुसुम रसं श्रुत्वा युवते विमलमते महीतले स्थाने
 स्थापय सुमुखि सगणं पदपदतले । द्विजगणाश्चतुश्चतुर्षु पादेषु भणति
 फणिपतिर्महीधरं [?] नगणं भण शशिवदने धवले ॥ पदपदतले
 सर्वेषां पदानामन्ते सगणं, तथाचादौ जानीहि द्विजगणाश्चत्वारः
 प्रतिपदं धवलगणं निर्मलगणं योग्यं, धवले धवलाख्यच्छन्दसि
 धवलाङ्गमेवानुक्रमणिकायां वक्ष्यति । महीश्वरानुगुणं मही-
 श्वरानुमतमित्यर्थः इति कश्चित्, परनिपातात् फणिमहीपति-
 रित्यन्ये । (०).

१८२ । अथैकोनविंशत्यक्षरचरणवृत्तस्य चतुश्चत्वारिंशदुत्तरैक-
 शताधिकद्विषष्टिसहस्रोत्तरदिलक्षतमं भेदं धवलनामकं वृत्तं लक्ष-
 यति, करिअ इति । हे सरसमानसे सुमुखि रमणि जसु — यस्य
 पअ पअ अले — [पादे] पादे पतितान् सरस गण — स्नाध्यगणान्

१८२ । १ पलइ वसु लङ्ग जुधल (A), करइ रस सुणि जुधइ (B), करइ रस
 सुणि युधइ (C). २ रमण गति सधण (A), रमणि रिस गण (B), रमणि सिरिस
 गण (C). ३ तले (A, B & C). ४ दिअगण (A, B & C). ५ भणि (A),
 पअइ भण (E). ६ णिअ मही (A), मही (B & C) ७ करअल गण सरिसल
 ससि वअणि धवलही (A), धर गुगण सरिस भण ससि वअणि धवलही (B & C).
 ८ १८५ (A).

दिश्वर चउ — दिजवरान् चतुर्भुजकणान् चतुर ठदश् ठर-
 स्थापयित्वा स्थापयित्वा कमलगण सगणोऽतगुरित्यर्थः, क
 पाणि कमल इत्यमिति [V de श्लोक १४ p 31 —PJ] सगणनाम
 कमलशब्दस्थोपात्तत्वात्, चउ पश्चहि — चतुर्षु पदेषु प्रतिचरण
 मित्यर्थः करिश्च — क्रियते तत् धवलक वृत्तमित्यर्थः, महिषले —
 महीतले कश्चि — कथ्यते इति सुगुणजुष — सुगुणयुक्त विमल
 मद् — विमलमतिः फणिपति पिगल सही — सत्य भणति ॥
 यथाष्टादशलघुरनतरमेको गुरु पतति तत् धवलनामकं वृत्तमिति
 फलितार्थः । ५(E)

१८९ । करोति । क्रियते यद्य सुगुणयुतविमल[म]तिर्महीतले
 स्थापयित्वा रमणि सरसगणान् पादपतितान् । दिजवरांश्चतुरश्रुं
 पदेषु भणति फणिपति सखि कमलगण सरसमानसे सुमुखि
 धवलक कथय ॥ दिजवरश्चतुर्भुज, कमल सगण । (G)

१८९ । करदि इत्यादि । करोति रम युत्वा युवति विमल
 मतिर्महीतले स्थापयित्वा स्थापयित्वा विराम पतत्सगण पदपद
 तले । दिजगणाश्चत्वारश्चतुर्षु पदेषु भणति फणिपतिर्मही धरण
 गणः सदृशा भण ग्रन्थिन्दने धवल ॥ हे युवति विमलमति
 कविरिति श्रेय एतच्छब्द युत्वा रम करोति, स्थापयित्वा स्थाप
 यित्वा विराम पतत्सगण पादान्ते प्रतिपादान्ते, दिजगणाश्चत्वार-
 श्चत्वार पदे — प्रतिपद चत्वारो दिजगणास्तेन षोडश लघवल्लत
 सगण पादान्ते फणिपतिर्भणति, फणिपति कीदृश मही मही
 ऽस्थास्तीति मही अश्वयुक्त, मह वद्वव अश्वय इत्यमर, धरणगण

जहा, तरुण तरणि तवइ^१ धरणि^२ पवण वह^३ खरा
 लग^४ णहि जल वड मरु थल जण जिअण^५ हरा ।
 दिसइ^६ चलइ^७ हिअअ डुलइ^८ हम इकलि^९ वह
 घर णहि पिअ सुणहि पहिअ मण इछइ^{१०} कह^{११} ॥
 १८३^{१२} ॥ धवलांग^{१३} ।

धार्या गणाः कौटुशा लघूनां वाङ्मत्यादष्टादश लघव एको गुरु-
 रिति प्रतिपदं हे शशिवदने ईदृशं धवलाख्यं छन्दस्त्वं भण । तत्र
 षट्सु वर्णेषु यतिः पुनः षट्सु वर्णेषु यतिः पुनः सप्तसु वर्णेषु
 यतिः । उक्तं छन्दःपारिजाते । नगण्युगलमनछसदृशमथ विरचय
 गं, रस-रस-हयविरतिकलितमिदमतिसुभगं । धवलमभणदहिप-
 इति सकलसुमतिसुखं, तदिह भवति परमसुकृतिहृदयमतिसुखं ॥
 (H).

१८३ । उदाहरति । तरुणतरणिस्तापयति धरणीं, पवनो-
 वहति खरः, समीपे नास्ति जलं, वडमरुस्थलं जनजीवनहरं ।
 वसतिरुच्यते हृदयं त्रुयति अहमेवाकिनी वधूर्गृहे नास्ति प्रियः
 शृणु पथिक मनसा किमिच्छसि कथय ॥ एकलीत्यत्र एकारो-
 लघुर्जेयः, वड — महत् मरुस्थलमग्रे इत्यर्थः, यदि वसतिः क्रियता-

१८१ । १ तप (A). २ तरणि (B). ३ वचइ (E). ४ पिग- (C).
 ५ जिषण (A, B & C). ६ वसइ (A & C), विसइ (B). ७ वुलइ (A),
 वलइ (B & C). ८ तुलइ (A), दलइ (B & C). ९ हमें एकलि (A),
 हमि एकलि (B & C). १० इल (A), इच्छ (B & C). ११ वलू (C).
 १२ १८१ (A). १३ धवलाङ्गा (B & C).

मचेत्युच्यते तदा चदय चुटति त्वदु[प]वासमभवात् यतोऽहमेका-
किनी परिजनशून्या मया च नाहर्तुं किमपि शक्यते । इयं वि-
स्त्रय दूती, अपे तव गमनमनुचितं तरणितापादिवशादन्येषामवा-
गमनमभ्यभाति त्वमपि पथिकश्चिरविरहीत्यतोऽभीष्टं निगद-
कथय इति व्यज्यते । (C)

१८३ । धवलमुदाहरति, तरणेति । तद्वत् तरणि — तरण
माध्याह्निकं तरणि सूर्यं तवद् धरणि — तापयति धरणी,
पवणं वह खरा — पवनो वाति खर, लग एहि जल — निकटे
नास्ति जल, जल जिञ्जण खरा — जनजीवनहरं बडं महं पल-
महत् महत्सलं विद्यते इति शेषः । दिग्दृष्टं चन्द्रं — त्रिषोऽपि
चलति तरणतरणिकिरणं अर्क्षं त्रिषोऽपि चलतीवेत्यर्थः, दिग्दृष्टं
कुलद — चदय कपते, इमं इकस्मि बह — अहमे[क]सा बधू धर
एहि पिच — गृहे नास्ति पति, सुणहि पश्चिच — शृणु चे पथिक
कह — कुवापि तव मनं स्थातुमिति शेषः इच्छ — इच्छति ।
कस्यास्मिन्नाम्निदग्धाया इदं वाक्यम्, अत्र पथिकपदं निवासस्थानं
कथनार्थं त्वं मार्गप्राप्तयामवाप्तयोग्यत्वं च व्यजयति, तरणतरणि-
पदाभ्यां चण्डांशुकिरणभौत्या निखिलपथिकप्रचारश्च[श्रु]न्त्यया-
पिममार्गं स्थातिदुर्गमत्वं व्यज्यते, एकलेति पदमन्यजनानवशोकनीयं
तथा यथेच्छक्रीडाकारित्वं व्यजयति, सर्वथाचैव त्वया स्वेयमिति
व्यजयति । धवलौ निवृत्तौ । (E)

१८३ । यथा । तरणतरणिस्तपति धरणि, पवनो वहति खर,
समीपे नास्ति जलं महत्सलं जनजीवनहरं । दिग्दृष्टं चलति

अवलोक्यात्रं^१ भणि^२ सुच्छंदं मण मन्त्रे सुखं^३ संवृत्तं
सुपित्रं अंते ठवि^४ हत्या^५ दिज्जसु^६ कुंतीपुत्तं^७ संजुत्तं ।
गण अग्गा^८ दिज्जसु^९ एअं^{१०} किज्जसु^{११} अंते^{१२} सत्ता हारा जं
इअ वत्तीसा णिअ^{१३} मत्ता पाअह^{१४} छंदो संभू णामाअं^{१५} ॥
१८४^{१६} ॥

हृदयं घूर्णते, अहमेकाकिनी वधूर्गृहे नास्ति प्रियः, शृणु पथिक
मन इच्छया कथय ॥ (G).

१८३ । उदाहरणमाह, तरुण तरणि इत्यादि । तरुणस्तरणि-
स्तपति धरणीं, पवनो वहति खरः, निकटे नास्ति जलं, महत्
मरुस्थलं जनजीवनहरं । सार्थं वदमि हृदयं कम्पते अहमेकाकिनी
वधूर्गृहे नास्ति प्रियः शृणु पथिक मनःस्थितं कथय ॥ लग इति
निकटवाचको मिथिलादेशीयः । स्वयं दूतीवचनं । (H).

१८४ । अवलोकय भण सुच्छन्दः मनोमध्ये सुखं सुवृत्तं,
सुप्रियमन्ते स्थापयित्वा हस्ते दीयतां कुन्तीपुत्रः संयुक्तः । गणोऽग्रे
दीयताम् . एवं क्रियतामन्ते सप्त हाराः इति द्वात्रिंशन्निजमात्राः
पादे छन्दः शम्भुनामेदं ॥ सुखम् एतदवलोकनात्, सुप्रियं लघु-

१८४ । १ अवलोकाणं (A), dropt in (B), अवलोकाहुं (C). २ भण (A, B & C). ३ Dropt after सु up to हारा in the third quadrant in (F). ४ धरि (A). ५ हत्ती (A). ६ दिज्ज (A). ७ कुंतीपुत्ते (E). ८ जुग्गा (B), अग्गे (E). ९ एवं (B), dropt in (C). १० किज्ज (A), dropt in (C). ११ अंत (E). १२ एअ (A). १३ पाअहि (A), पाअउ (B), पाअ (C). १४ णामोअं (A, B & C). १५ १८० (A).

द्वयमन्ते, तथादौ किं तत्राह हस्त सगण कुन्तीपुत्र कर्णौ द्वि
तथाच सगणकर्णगणानन्तर दिक्कलगण । अयेऽप्येव गणौ दीय
हस्तकर्णा[न]न्तर सुप्रियो दीयतामित्यर्थ, किन्त्वच पूर्वलिखि
सुप्रियगणेन सप्त हस्तगण कर्त्तव्य इतरथा वर्णाधिक्यमसङ्गा
तदन्ते सप्त गुरव । अथवा आदौ हस्तगण ततः कणगण त
पुनरपि हस्तकर्णौ इति सयुक्तमित्यस्यार्थ, ततः सुप्रिय दिक्षु
(०)

१८४ । अथैकोनविंशति[त्यचर]परणस्य वृत्तस्य द्विसप्तत्यधिकैः
शताधिकचिद्वसतम भेदः श्रभुनामक वृत्तः सद्यति, अवलं
आद्यमिति । सुच्छद — सुच्छद एतदिति शेष [भणि—]भणि
[मण]मण्णे — मनोमध्ये सूख — सुख मवुत्त — मवुत्त तम् अवलो
आद्य — अवलोकय कुन्तीपुत्रे मजुत्त — कुन्तीपुत्रेण सयुक्तम् आ
स्थितगुरुदयात्मकगणयुक्तमिति यावत् इत्या — हस्त गुरवेतसगण
मिति यावत् दिक्कसु — ददस्त्र अग्ने — अग्ने कर्णाये इति याव
एव[अं] गण दिक्कसु — एवमकारेण गण ददस्त्र, पुनरपि सगण
कर्णौ देहौत्यर्थ, अते — सगणकर्णाते सुप्रिय — सुप्रिय सप्तदयात्म
गणं ठवि — स्थापयित्वा अते — पादाते सत्ता हारा — सप्त हारा
गुरुन् किच्चसु — कुरुख इव — इति प्रकारेणेति भावः वत्तौ
णिञ्च मत्ता — दाचिग्रन्निजमाचा ज — यत्र पाचह — पादे
पतन्तीति शेषः मभू णामाच — श्रभुनाया कदो — कद जानोहीति
शेषः । (E)

१८४ । अनेति । अवलोकयेद् भणित्वा सुच्छदो मनोमध्ये मौ०

जहा, सिअ विठ्ठी^१ किज्जइ^२ जीआ^३ लिज्जइ^४

वाला^५ बुढ्ठा कपंता

वह पच्छा वाअह^६ लगे काअह

सब्बा दीसा भपंता^७ ।

जइ^८ जड्हा^९ रूसइ^{१०} चित्ता^{११} हासइ^{१२}

पेटे^{१३} अग्गी^{१४} यप्पीआ^{१५}

कर पाआ संभरि^{१६} किज्जे^{१७} भित्तरि

अप्पा अप्पी लुक्कीआ ॥ १८५^{१८} ॥

संभु ।

सुवृत्तं सुप्रियमन्ते स्थापय, हस्तो दीयते कुन्तीपुत्रसंयुक्तः । गण-
मग्रे देहि, एवं कुरुष्वांते सप्त हारा यत्र, इति द्वात्रिंशन्मात्राः पादे
कुन्दः शंभुनामेदं ॥ आदौ हस्तः सगणः, सगणकर्णयोर्द्वयमित्यर्थ-
स्तदन्ते सुप्रियं लघुद्वयं, कर्णो गुरु[द्वयं], हारो गुरुः । (G).

१८४ । अव लोआ इत्यादि । इदानीं लोकानां भण सुच्छन्दः
मनोमध्ये सुखं संवृत्तं सुप्रियमन्ते संस्थाप्य कुन्तीपुत्रसंयुक्तं । गणा-

१८५ । १ रिठ्ठा (A). २ किज्जसु (B & C). ३ जीवा (A), घा (C).
४ लिज्जसु (B & C). ५ वाल (E). ६ वाअ (A). ७ रक्खो रक्खो जंपत्ता (A).
८ जव (A), जहि (B). ९ जडा (B), जड्डी (E). १० रूसइ (A, B & C).
११ चिंता (A, B & C). १२ हो सद (A & B), हो सदि (C). १३ पेटे (A),
मज्जे (B & C), पेट्टे (F). १३ and १४ transposed in (A, B & C).
१५ यक्कीआ (A, B & C). १६ समि (A), समुरि (B), सम्भरि (C).
१७ किज्जर (A). १८ १८८ (A).

मये देहि एव कुह अन्ते मम शरा घव, एव दाचिग्रन्थाभा पादे
 शम्भुनामैतत् ॥ सुखदो भण एतच्छन्दो भण, तेन इदानीं लोकायां
 मगोमध्ये सुख सवृत्त । आदौ इह मगण दद्यात्, कीदृश इह
 सुखोपुषमयुक्त मगणामन्तर गुहदय देय, ततोऽपि एव गण देहि
 मगण गुहदय पुनर्देहि, अन्ते एतदन्ते सुप्रिय लघुदय सव्याय
 तदन्ते मम शरा गुरव, एव समुदायन दाचिग्रन्थाभा पादे, इदं
 छन्द शम्भुनाम । अथ ममसु वर्णेषु यति, पुन पचसु वर्णेषु यति,
 पुन ममसु वर्णेषु यति । * * * (H)

१८५ । उदाहरति । शीतवृष्टिं कियते, जीवो गच्छते, बाष्पा
 वृष्टा कपन्ते, वहति पथादाय, लग्न काये सर्वं देयं ददातीति ।
 यदि शीतं दृश्यति चिन्ता भवति मयि अग्नौ प्रविश्य स्वीयते,
 कर्पाद मयि प्र कियते मध्ये आत्मात्मनि गोष्यते । कियते
 देवेन, दृश्यति अधिकं भवति । आग्ना इति पाठे आग्ना दृश्यति
 क्षुण्यति पृथक् स्वपिति तदा चिन्तावृद्धिर्भवति । आ[त्मा]ग्नौ
 गोष्यत इत्यर्थः । (C)

१८५ । शम्भुमुदाहरति मित्रं विदुतीति । मित्रं विदुती — शीत
 वृष्टिं किञ्चिद् — कियते जीवा लिङ्गम् — जीवो गच्छते देवेनेति
 शेषः, बाष्पा वृष्टा — बाष्पा वृष्टा कपता — कपते पच्छा वायव्य —
 पश्चिमवाता वाह — वाति, कायव्य — काये लग्ने — लगति सम्वा
 दीमा — सर्वा दिशः सपता — आच्छाद्य भवतीत्यर्थः । जदं जडा
 रोमद — यदि शीतं दृश्यति तदा चिन्ता शमद — चित्तं श्रमति,
 पेदे — उदरे अग्नी — अग्निं पयोध्या — स्थायते, कर्पाद्या मभिरि

जहि^१ आइ हत्य^२ एरेद विणवि^३ पाअ पंचम^४ जोहलो
 जहि^५ ठाइ छट्ठहि^६ हत्य^७ दीसइ^८ सह^९ अंतहि^{१०} रोउरो ।
 सुह^{११} छंद गीअउ मुद्धि^{१२} गीअउ^{१३} सल्ल लोअहि जाणिओ
 कइ सिद्धि^{१४} सिठ्ठउ^{१५} दिद्ध^{१६} दिठ्ठउ^{१७} पिंगल्लिण वखा-
 णिओ^{१८} ॥ १८६^{१९} ॥

— करपादौ मंकोच्य भित्तरि — मध्ये किञ्चै — क्रियते अर्प्या अर्प्यौ
 — आत्मा आत्मनि लुक्लौआ — गोप्यते ॥ कस्यचिद्दरिद्रस्यैतदाक्यं ।
 शंभुर्विदत्तः । (E).

१८५ । यथा । ग्रीतवृष्टिः क्रियते, जीवो गृह्यते, वाला वृद्धाः
 कंपन्ते, वदन्ति पश्चिमवाता लगन्ति काये, सर्वा दिशो घूर्णन्ति ।
 यदि जाड्यं स्यति, चित्तं ह्रमति, उदरेऽग्निः श्वाप्यते, करपादौ
 मंकोच्य क्रियते मध्ये आत्मा आत्मनि गोप्यते ॥ दरिद्रस्यै-
 मुक्तिः । (G).

१८५ । उदाहरणमाह. मिश्र विवृता इत्यादि । ग्रीतवृष्टिः
 क्रियते, जीवो गृह्यते, वाला वृद्धाः कंपन्ते, वदन्ति पाश्चात्यवातः
 लगति काये, सर्वा दिश आच्छादयन् । यदा जाड्यं स्यति तदा

१८६ । १ जइ (A, B & C). २ हत्य (A). ३ वेणवि (B). ४ पंचम
 (A), पच्चवि (B). ५ जहिं (A), जर (B & C). ६ छट्ठहिं (A), च्छट्ठ (B
 & C). ७ दिस्सइ (A). ८ सल्ल (E & F). ९ अंतउ (A). १० रोउ (B,
 C, E & F). ११ सुह (A), dropt in (B). १२ लोअउ (A), dropt in (B),
 अउ (F). १३ सिद्ध (A). १४ सिद्धिउ (C). १५ Dropt in (B), दिद्धि (C
 & F). १६ दिद्ध (C). १७ वाखाणिओ (B). १८ १८६ (A)

चिन्ते भवति अग्निपृष्ठे म्यातथ करपादं समृत्य सकुचितं हलेद्वयं
क्रियते मध्ये आत्मना आत्मनि लीयते ॥ एकोनविंशत्यक्षरप्रकारश्च
पञ्च सखाणि चतुर्विंशतिमहस्याष्टाशौत्यधिकं प्रतदयं भेदास्तेषु
क्रियन्तो भेदा उक्ताः, त्रैयभेदाः स्वयमवगन्तव्याः । (II)

१८६ । अथ विंशत्यक्षराः ॥ यस्यादौ हस्तं नरेन्द्रो दावपि
पादः पञ्चमो ओहलः यदि म्याने पष्ठे हस्तो दृश्यते प्रदोऽन्ते
नूपुरः । तच्छब्दो गीता गृह्यो नीयते * * कविसृष्ट्या सृष्टं दिष्टा
दृष्टं पित्रलेन म्यास्यातः ॥ गीतेति कन्दोनाम यदा कविसृष्टिः
तदैव इदं सृष्टं दिष्टा भाग्येन दृष्टं गुरुभिः, सो इत्येव चोक्तो
सधु । (C)

१८६ । अथ विंशत्यक्षरचरणस्य वृत्तस्य षट्सप्तत्युत्तरपञ्चमता
धिकाष्टचत्वारिंशत्सहस्रोत्तरं द्वात्रिंशच्च भेदाः भवन्ति, तत्राष्टोत्तर-
ग्रन्ताधिकं [षट्सप्तत्यधिकं] द्विसप्ततिषहस्रोत्तरचिह्नचतुष्टयम् [१०२००६]
भेदः गीतानामकः वृत्तः सङ्गच्छति, अहीति । हे मुद्दि—मुग्धे
अहि—यच आह—आदौ हत्य—हस्तं गुरुवंतं सगण इति
यावत्, फरेन्दं विषयि—नरेन्द्रद्वयमपि मध्यगुरुजगणद्वयमपीति
यावत्, ततः पाञ्च—पादः आदिगुरुर्भगण इत्यर्थः, पञ्चम—पञ्चम
ओहलो—मध्यसधुरगण इति यावत्, अहि—यच कडहि—
पष्ठे ठाह—त्य[स्या]ने हत्य—हस्तं गुरुवंतं सगण अतहि—
अते सगणान्ते पादान्ते वा सप्त—ग्रन्थः सधु फेडरो—नूपुरं गुरु
दीषह—दृश्यते । इदं च क्रियापदं सर्वं प्रथमातीर्गणवाचकं पदै
सह योजनीयम् । सोह—तत्ततः एहीचउ—समीचीनं मय्य सोशदि

जाणिओ — सर्वलोकैर्ज्ञातं त्रैलोक्यप्रसिद्धमिति यावत्, कवि सिद्धि
सिद्ध — कविसृष्ट्या सृष्टं दिष्ट दिष्ट — दृष्ट्या दृष्टं पिंगलेन
वखाणिओ — पिंगलेन विख्यापितं गीओ कंद — तद्गीतानामकं
वृत्तमित्यर्थः ॥ वृत्तविशेषणानि पद्यपूरणायेति संतव्यं । (E).

१८६ । अथ विंशत्यचरा लृतिः ॥ जहीति । यत्रादौ हस्तो-
नरेन्द्रद्वयमपि पादः पंचमो जोहलो यत्र स्याथी षष्ठे हस्तो-
दृश्यते शब्दमन्ते नूपुरं । तत् कंदो गीता मुग्धे समीचीनं सर्व-
लोकैर्ज्ञातं कविसृष्टिसृष्टं दृष्टिदृष्टं पिंगलेन व्याख्यातं ॥ हस्तः
सगणः, नरेन्द्रो जगणः, पादो भगणः, जोहलो रगणः, शब्दं लघुः,
नूपुरं गुरुः । गीतानामकं कंदः । (G).

१८६ । विंशत्यचरप्रस्तारे कानिचिच्छंदांसि वदति, जइ आइ
इत्यादि । यत्र आदौ हस्तो नरेन्द्रौ द्वावपि पादः पञ्चमो योधो-
यत्र स्याने षष्ठे हस्तो दृश्यते शब्दः अन्ते नूपुरः । तच्छंदः गीता
मुग्धानां नौता सर्वलोकैर्ज्ञाता कविश्रेष्ठसृष्टा दिष्ट्या दृष्ट्या पिंग-
लेन व्याख्याता ॥ यत्र आदौ हस्तः सगणः, द्वौ नरेन्द्रौ जगणौ,
पादो भगणः, योधो रगणः पंचमः, षष्ठस्थाने हस्तः सगणस्ततः
शब्दो लघुरन्ते नूपुरो गुरुश्चन्द्रसो नाम गीता, कीदृशी मुग्धानां
मनोहराणां मध्ये नौता गणिता सर्वलोकैर्ज्ञाता, कीदृशी गीता
कविश्रेष्ठेन सृष्टा दृ[दि]ष्ट्या भाग्येन दृष्ट्या पिंगलेन व्याख्याता ।
पशुपतिनैवं व्याख्यातं । कविसृष्टिसृष्टा कविसृष्टौ सृष्टा यदा
कवयः सृष्टास्तदा एषापि सृष्टेत्यर्थः, दृष्टिश्चन्द्रः शास्त्रं तेन[तया]
दृष्टा । सगण-जगणद्वय-भगण-रगण-सगण-लघुगुरुभिर्वर्णैर्गीता ।

जहा,

अह' फुल' केअइ चारु चंपअ' चुअ' मंजरि' यंजुन
सव दीस दीसइ केसु काणण पारु बाउल भमरा'
वह पोम'गंध विबंधु' बंधुर मंद' मंद समीरण
णिअ'केलि कोतुय'लास रांगिम' नगिअ तहर्ण
जणा' ॥ १६७' ॥ गीत

गङ्गकमराहितेन मावावृत्ते हरिगीतेषु [५५] खे १६१ p 30
एक छंद पारिजाते । मगण पुरो विनिधाय जइयमुज्ज्वल भ
न्ततो—रगण तत मगण निधेहि विधेहि न तुहमन्तत । फा
राजनिर्मितवृत्तमचरगीतक * * * * हरिगीतकेति पुरा का
वृत्तवृत्तकेनियमन्यत ॥ (II)

१६७ । यथा । उदाहरति । यदि फुलानि केतकी चारुवन्ध
यूमिअर्री-वन्धुलानि सभंछां दिशि दृश्यते किञ्चुककानन पा
थ्याकुलभमरा । वहन्ति पद्मगन्धविबन्धुबन्धुरा मन्दमन्दसमीरण
निजकेलिकौतुकलामलङ्गिमभग्राहकणोभना ॥ विशेषेण बन्धुविं
बन्धु, बन्धुरा विलक्षणा । (C)

१६७ । १ जहि (A) जह (B & C) २ पुजु (E & F) ३ यन
(B & C) ४ लूच (C) ५ मरि (L) ६ बल्लभा (B) बल्लुभा (J
& F) ७ Dropt in (B) अरा (C) ८ Dropt in (A) पोच (B &
C) पल (E) ९ वधु विवध (A) विवध (B) १० D opt i (B)
११ पिच (A) १२ कौतुक (A E & F) १३ लास (B) १४ तहवि (E)
१५ गचा (A) १६ १०० (A)

१८७ । गीतामुदाहरति, जरेति । जह — यत्र केन्द्र, चारु
चंपन्न चूष मञ्जरि वंजुला — केतकिचारुचंपकचूतमञ्जरीवञ्जुलानि
[केतकी] चारुणि चंपकानि चंपकपुष्पाणि चूतस्य मञ्जर्यः नव-
पत्रवानि वञ्जुलानि चैतानीत्यर्थः । पुद्गु — पुष्पितानि विक्रमिता-
नोति यावत्, केसु काणण — किंशुककाननं सव दीम दीमद —
सर्वस्यां दिशि दृश्यते, भमरा — भमराः पाण वाउप्र[ल] — पान-
व्याकुला मकरंदापानप्रसन्ना इत्यर्थः जाता इति शेषः । पद्म गंध
विवंधु — पद्मगंधविवंधुः क[म]लमौरभस्य विगिष्टो वंधुरित्यर्थः,
बंधुरः विचक्षणो मानिनीमानभंजने इति भावः [मंद मंद —
मन्दमन्दः] समीरणा — समीरणः वातः वह — वाति, तरुणीजनाः
णिश्च केलि कौ[को]तुक लास लंगिम लगिश्च — निजकेलि-
कौतुकलास्यलंगमलगाः । (E).

१८७ । यथा । यत्र फुल्लकेतकीचारुचंपकचूतमञ्जरीवंजुलाः
सर्वा दिशो दृश्यन्ते किंशुक[को]काननपानव्याकुला भमराः । वर्द्धति
पद्मगंधं वंधुबंधुरो मंदं मंदः समीरणो निजकेलिकौतुकलास्य-
लंगिमलग्नतरुणीजनः ॥ (G).

१८७ । उदाहरणमाह, जहि फुल्ल इत्यादि । यत्र फुल्लाः केतकी-
चारुचम्पकचूतमञ्जरीवञ्जुलाः सर्वासु दिक्षु दृश्यन्ते किंशुककानने
पानोन्मत्ता भमराः । वर्द्धति पद्मगंधविगिष्टबंधुबंधुरो मंदमंदं
समीरणो निजकेलिकौतुकलासभङ्गीलग्नास्तरुणीजनाः ॥ सुवर्ण-
केतकीविकाशो वसन्ते, वंजुला अशोकाः, वंजुलः पुंसि तिनिष्ते
वेतसाशोकयोरपि । (H).

रग्गणा पञ्चतन्त्रा' पुनो ररेट कंतन्त्रा सुष्ठुक्षण'
 दार' एक मतही सुमद पाथ अंतही सुमक्षण ।
 गंदन्त्रा गणेशु व सुवग' मगु बीमण' फगिंद गाउ'
 तीम मत्त पाथ'पत्त दार तीथ भाथण' सद आउ
 १८८'

१८८ । रग्गणा पतन्नि पुन नरेट् कान्त सुष्ठुक्षेण शरां
 मन्त्रयन्त्रा जगोहि मोभन म्भो कपु सुमन्त्रतेन पद्वेतेट्
 मोभनप्रकारेणेति वाचं । * * * चित्तमन्त्रोपभागो द्वा इत्य-
 क्षेण शरा द्वा इत्या जघनो दमेत्यर्थः । (८)

१८८ । अथ विशदयस्वरचरणस्य हस्तमैकपद्याग्रदधिक्यं वा
 नवतिषट्शोत्तरपञ्चषट्शस्यतम (१८८-५१) भेदं गण्य कोनाम्
 हस्तं लक्षयति रग्गणेति । रग्गणा—रगण मध्यमधुर्मणं द-
 यावन् पञ्चतन्त्रा—पतन्ति पुन कतन्त्रा—कान्त ररेट्-
 मरेट्ही मध्यगुरुजंगम्य इति यावन् पततीति पूर्वोक्तमप्य- ए
 सुष्ठुक्षण—स्वग्रन्था निजकवित्वमामर्थन सुष्ठुक्षण—सुष्ठुक्षे-
 भण गणपट्क्षेनेत्यर्थं सह एक—एक शर—शर गुरु मतर्ह-
 —आमचयन्त्रा व्यापयस्नेत्यर्थं पाथ अंतही—पादाते सुमद-

१८८ १ पञ्चतन्त्रा (A) पुञ्चतन्त्रा (B) २ सुष्ठुक्षण (C) ३ शर (D
 & F) ४ सुष्ठु (A) ५ लक्षय (A) उद्धरे (B) उद्धन (C) ६ सुष्ठु पाथ (A)
 ७ शर (D & F) ८ भाग म्भु (A) भाग म्भु (B & C) ९ भाग (A)
 १० १०१ (A) * The metre has been less treated than in Pāṇini's
 Sanskrit treatise. Vide Choshaka's Composition p. 9.—Ed

सुशब्दः शोभनो लघुर्देय इति शेषः । यत्र संख — संख्याया वीसए
— विंशतिः सुवृष् — सुवर्णाः तीस मत्त — त्रिंशन्मात्राः पाञ्च पत्त —
पादे प्राप्ताः तीञ्च भाञ्चएण — तृतीयभागेन त्रिंशत्तृतीयभागो-
दश [त]संख्ययेति यावत् हारः गुरुः स दश लघुः आउ — आयाति
पततीति यावत्, ए — एनं गण्डआ — गण्डकं गण्ड — गणयस्व
बुध्यस्वेत्यर्थः, इति फणिंद — फणींद्रो गाउ — गायति ॥ प्रथमं
गुरुस्तदनंतरं लघुः पुनः गुरुस्तदनंतरं लघुरेवंक्रमेण यत्र विंशत्य-
चराणि चरणे पतन्ति तद्गण्डकनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१८८ । रगोति । रगणः पतति पुनर्नरेन्द्रः कांत एतयोः
सुषट्केन, हार एकोऽन्ते सुशब्दः पादान्ते स्वशक्तिकया । गंडकं
गणयस्व वर्णसंख्या विंशतिः फणींद्रो गायति, त्रिंशन्मात्राः पादे
प्राप्ताः हारास्तृतीयभागेन शब्द आयातः ॥ नरेन्द्रो जगणः, रजयोः
षट्कं कर्त्तव्यं, हारो गुरुः, सुशब्दो लघुः । (G).

१८८ । रगण इत्यादि । रगणः पतति पुरो नरेन्द्रः कांतः
सुषट्केन, हारम् एवमामंत्रय[स्व] सुशब्दः पादान्ते सुसंस्कृतेन ।
गण्डकां गणय अस्य क्वंदसो वर्णसंख्यां विधेहि फणींद्रो गायति,
त्रिंशन्मात्राः पादे, प्राप्तस्तृतीयभागो हारः सुशब्दस्तावान् ॥ आदौ
रगणः पतति यत्र पुनर्नरेन्द्रः कान्तः सुषट्केन रगणस्ततो जगणः
एवंक्रमेण षड्गणः कर्त्तव्या हारं गुरुमेकमामंत्रय[स्व] कुरु, सुशब्दं
लघुं पादान्ते आमंत्रय[स्व] कुरु, सुसंस्कृतेन सुप्रकारेण गण्डकां
क्वंदसो नाम गणय, अस्य क्वन्दसो वर्णसंख्यां टंकले कुरु त्रिंश-
न्मात्राः पादे, त्रिंशन्मात्रायास्तृतीयभागः प्राप्तः तृतीयभागो दश

जहा,

ताव बुद्धि' ताव सुद्धि' ताव दाण ताव माण' ताव' गम्ब
जाव जाव' हत्थ' एच्च' विज्जु रेध' रंग एणइ' एक्क दब्ब
एत्थ' अंत' अप्प दोस देव' रोस होइ' एट्ट सोइ सव्व
कोइ बुद्धि' कोइ सुद्धि' कोइ दाण कोइ माण कोइ गम्ब
१८८^{१३} ॥ गंडका ।

तेन दग्ग गुरवस्तावतो सधवस्तेन दग्ग सधव, समुदायेन विप्रत्य-
चराणि पादे । टकग्रन्थो गौडदेमीय मख्याकरणवाचक । (H)

१८८ । उदाहरति । तावबुद्धिस्तावत् शुद्धिस्तावदान ताव
मान तावद्रथं, यावत् हस्ते हस्ते नृत्य[ति] सर्वं विद्युदिव रङ्ग-
मेक द्रव्य । स्थिर्येनात्मनो दोषेण दैवरोषेण भवति नष्ट तदे-
सर्वं, कुच बुद्धि' कुच शुद्धि' कुच दान कुच मान कुच गम्ब ।
एक द्रव्य सर्वं सर्वात्मक द्रव्य, विद्युद्रङ्ग' पञ्चसत्तात्, स्त्रीनिमित्तेन
यदा तदा इत्यध्याहार्यः । (C)

१८८ । गण्डकमुदाहरति, तावेति । जाव — यावत् इत्य — हस्ते

१८८. १ and १ transposed in (F & F) १ Transposed in (F)
• Dropt in (B) ३ ताव हत्थ (A) जाव once only in (E & F) १ हत्थ
(A) ७ सच्च between एच्च and विज्जु (A & C) ८ and ८ dropt in
(A & C) ९ Dropt in (B) १० एच्च (A) dropt in (B & C) ११ चत्त
(B) dropt in (C) १२ Dropt in (B & C), देव (E) १३ Dropt
in (A B & C) १४ दब्ब (F) १५ and १६ transposed in (E)
१६ Dropt in (C) १७ १०१ (A)

वे कणा गंध हारा^१ वलत्र दिअगणा हत्य^२ हारा पलंता^३
 एकला^४ सल कणा^५ धअपअ^६ सहिआ कंकाणा^७ अंत कंता^८ ।
 बीसा एक^९गला जं पलइ लहु गुरू वारहा होइ^{१०} दीहा^{११}
 पिंडा^{१२} वत्तीस अग्गा सउ^{१३} फणि भणिआ^{१४} सद्धरा होइ^{१५}
 मुडा^{१६} ॥ २००^{१७} ॥

विज्जु रेह रंग णाइ — विद्युद्रेखारंगवत् अतिचंचलमिति भावः एक
 — एकं द्रव्य — द्रव्यं एच्च — नृत्यति, ताव बुद्धि — तावद्बुद्धिः तावत्
 शुद्धिः तावत् मानः तावत् दानं तावत् गर्वः । [एत्य अंत — एतदन्ते]
 सोइ — तत् द्रव्यं अप्य दोष — आत्मदोषेण देव रोष — दैवरोषेण
 यदीति शेषः णट्ट — नष्टं होइ — भवति तदेति शेषः, कोइ बुद्धि
 — [कुत्र बुद्धिः] कुत्र शुद्धिः कुत्र मानः कुत्र दानं कुत्र गर्वः ॥ (E).

१८८ । यथा । तावत् शुद्धिस्तावद्बुद्धिस्तावन्मानस्तावद्दानं ताव-
 द्वर्वा यावद्भस्ते नृत्यति विद्युल्लेखारंगणवद् एकं द्रव्यं । एतन्मध्ये
 आत्मदोषेण दैवरोषेण भवति नष्टं तत्सर्वं, का बुद्धिः का शुद्धिः
 किं दानं को मानः को गर्वः ॥ (G).

१८८ । उदाहरणमाह, ताव बुद्धि इत्यादि । तावद्बुद्धिस्तावत्
 शुद्धिस्तावद्दानं तावन्मानस्तावद्गर्वः, यावद् यावद्भस्ते हस्ते नृत्यति

२०० । १ हारा (A). २ हत्य (A). ३ वलंता (A). ४ एकणा (A, B & C), dropt in (F). ५ कणा (F). ६ धअ वल (A), धअ वट (B & C). ७ संख्या (A). ८ कणा (A). ९ एक (A & C). १० पाय (A), होइ (E). ११ दिहा (E). १२ पेंडा (A). १३ अग्गा सअ (A), अग्गा स (E). १४ फणिआ (B). १५ हो (C). १६ मुडा (A). १७ २०२ (A).

सर्वविद्युद्भूमेक द्रव्य । एतदन्ते आत्मदोषेण दैवरोषो भ
नष्ट तदेव द्रव्य, तदा का बुद्धि का शुद्धि कि दान को म
को गर्व ॥ बिज्जु रत्न इति विद्युदत् चचल, द्रव्यनाशे वा
दोषेण दैवरोष कारण । विग्रत्यचरप्रस्तारस्य दशसत्त्वाष्टस्य
रिग्रस्यदृष्टाणि षट्सप्तत्यधिकानि पञ्चमभेदास्तेषु भेदद्वय
शेषभेदाः स्वयमवगन्तव्या । (II)

२०० । अथ एकविग्रत्यचरा ॥ दौ कर्षौ गन्धहारौ वल्लयदि
गणौ हस्तहारौ बलन्तौ एक ग्रन्थ कर्षौ ध्वजपट कद्वणमन्त्रे का
विग्रतिरेकाधिका यत्र पतति लघुगुरुभिर्दादश भवन्ति दोष
पिण्डिता दाविग्रद्य ग्रत फणिभणिता स्रग्धरा भवन्ति मुग्धा
पिण्डिता पादचतुष्क एकीकृता दाविग्रदधिकग्रतमित्यर्थ । (C)

२०० । अथैकविग्रत्यचरचरणस्य वृत्तस्य चि(द्वि)पञ्चाशदुत्तरैः
ग्रताधिकसप्तनवतिसहस्रोत्तर विग्रतिर्लक्ष भेदा भवति ।
पञ्चोत्तरग्रतत्रयाधिकनवाधिकनवतिसहस्रोत्तरैकलक्षतम [पित
त्युत्तरनवग्रताधिकदिसहस्रोत्तरचिलक्षतम ३०५८८३] भेद स्रग्धरा
नामक वृत्त लक्षयति वे वसेति । यत्र प्रथम वे कक्षा —
कर्षो गुरुदयात्मकगणावित्यर्थ, ततो गन्ध हारा — गन्धहारौ लघु
गुरु इति यावत् ततश्च वल्लय दिग्गणा — वल्लयद्विजगणौ गु
लघुचतुष्टयात्मकगणाविति यावत् तत इत्य हारा — हस्तहार
मगणगुरुकावित्यर्थ यत्र पलता — पतत, ततश्च एकृष्णा — एक
ग्रन्थ लघु कक्षा — कर्षो गुरुदयात्मको गण इत्यर्थ अत — क
कर्षगणापे इत्यर्थ ध्वजपत्र सहित स्रग्धरा

त्रिकलणसहित इत्यर्थः कंता — कांतः कंकणा — कंकणं गुरुरित्यर्थः
यत्र पततीति शेषः । जं — यत्र एकगुला — एकाधिका वीसा —
विंशतिः एकविंशतिरिति यावत् लङ् गुरु — लघुगुरवः पलद —
पतन्ति वारहा — द्वादश दीहा — दीर्घाः होहि — भवन्ति, पिण्डा
— पिंडिताः वत्तीम अगा मउ — द्वात्रिंशदधिकशतं मात्रा इति
शेषः यत्र भवन्तीति पूर्वेणान्वयः, मा फणि भणिआ — फणिभणिता
मुद्धा — मुग्धा मनोज्ञेति यावत् मद्धरा — स्मधरा होद — भवति ॥
स्मधरानामकं तद्वृत्तं भवतीत्यर्थः । (E).

२०० । अथैकविंशत्यक्षरा प्रकृतिः ॥ वे कषेति । द्वौ कर्णौ
गंधहारौ वलयद्विजगणौ हस्तहारौ पततः एकं शल्यं कर्णौ-
ध्वजपटसहितः कंकणमन्ते कांतं । विंशतिरेकाधिका यत्र पतन्ति
लघुगुरवो द्वादश भवन्ति दीर्घाः, पिंडीभृता द्वात्रिंशदधिकं शतं
फणिभणिता स्मधरा भवति मुग्धा ॥ कर्णौ द्विगुरुः, गंधो लघुः,
हारो गुरुः, वलयं गुरुः, द्विजश्चतुर्लघुः, हस्तः सगणः, शल्यं लघुः,
ध्वजो लघुगुरुः, कंकणं गुरुः । (G).

२०० । एकविंशत्यक्षरप्रसारस्य कानिचित् कंदांस्याह, वे कषा
इत्यादि । द्वौ कर्णौ गन्धहारौ वलयद्विजगणौ हस्तहारौ पततः,
एकः शल्यः कर्णौ ध्वजपटसहितः कंकणमन्ते कान्तं । विंशति-
रेकाधिका यत्र पतन्ति लघुगुरुभ्यां द्वादश भवन्ति दीर्घाः, पिण्डः
द्वात्रिंशदधिकं शतं फणिभणिता स्मधरा भवति मुद्धा ॥ यत्र
प्रथमं द्वौ कर्णौ, कर्णौ गुरुद्वयगणः कर्णद्वयगणेन गुरुचतुष्टयं,
गंधो लघुहारो गुरुर्वलयो गुरुस्ततो द्विजगणश्चतुर्लघ्वात्मकस्ततः

जहा, ईसा रोस प्पसाद'प्पणदिसु' बहुसे

सग्ग गंगा जलेहिं

आमूलं पूरिदार तुहिएं कर कना'

रुप्प सिप्पीअ' रुदो' ।

जोएहा' मुत्ताह' लिह्लं एद' मडलि' एहि

त्तग्ग' हत्थेहिं' दोहि

अग्घं' सिग्घं' व देत्तो' जअद्द गिरिसुआ'

पाअ पंकेरुहाणं ।

२०१' ॥ सग्घरा ।

इह सगणो हारो गुरु पतति, एकं ब्रह्मो लघु कर्णो गुरुदण्ड
कर्णं कीदृशं ध्वजपटसहितं ध्वजपटो लघुगुरुरूपो गणसकलितोऽने
ककण गुरु कान्त । एकाधिका विग्रतिर्ब्रह्म लघुगुरुभ्यां, दादय
भवति दीर्घां गुरव, पारिमेध्यामव लघव, पिच्छं शरीर
दाचिश्चदधिकग्रतमावात्मक इदं समुदायेन भवति इयं गृह्णा
सगधरा कणिभणित्ता । अथ सप्तसु वर्षेषु यति, पुनः सप्तसु

- १०१। १ पणद (C) २ पणदिसु (B) ३ जहा (A) ४ सा (B)
५ Dropt in (B) ६ दोहो (C) ७ दोहो (E) ८ रुदो (B) ९ रुदो (F)
१० जोहा (A & B) ११ वाहु (E) १२ जोहाद (B C १३ E) १४ रुद (F)
१५ वज (B), वज (C) १६ वज (F) १७ जोहलि (E) १८ रुलि (F) १९ विविधाय
(C) २० पणदि (A) २१ ज (E) २२ पण (B) २३ पण (F) २४ विव
(B) विव (E) विव (F) २५ देत्तो (B) २६ रुत्तो (C) २७ देत्तो (E)
२८ रुदो (F) २९ गिरिसुआ (E) ३० १०१ (A)

वर्णेषु यतिः, पुनः सप्तसु वर्णेषु यतिः । उक्तं छन्दःपारिजाते ।
आदौ मो रस्ततो भस्तदनु च नगणः स्याद्यकारस्ततो यौ,
सप्ताश्वैर्विरामः फणपतिगदिता स्रग्धरेयं प्रसिद्धा । एषा सत्का-
व्यमुद्रावचनपरिणता मानमानामुदञ्चत्स्रोतोमूर्खन्तुरङ्गो भवति
कवियशःश्रीः प्रमोदं स्ववन्ती ॥ (H).

२०१ । उदाहरति । ईर्ष्यारोषप्रसादप्रणतिषु वज्रशः स्वर्गगङ्गाजलै-
रामूलं पूरितया तुहिनकरकलारूप्यशुक्त्या रुद्रः । ज्योत्स्नामुक्ताफल-
युक्तं नतमौलिनिहिताग्रहस्ताभ्यां दाभ्याम् अर्थं शीघ्रमिव ददत्
जयति गिरिसुतापादपङ्केरुहाणं ॥ ईर्ष्याजन्यो रोषस्तन्निमित्तये
प्रसादस्तदर्थं प्रणतिषु, चन्द्रकलेव शुक्तिपात्रं । अर्थान्तरानुकर्षमाह,
ज्योत्स्नेति मत्वर्थे नप्रत्ययः, द्वार्ये वशब्दः । (C).

२०१ । स्रग्धरामुदाहरति, ईसेति । ईसा रोष प्रसाद प्रण-
दिसु—ईर्ष्यारोष[प्र]सादप्रणतिषु ईर्ष्या यो रोषस्तन्निवृत्तये यः
प्रसादस्तन्निमित्तं याः प्रणतयस्तास्वित्यर्थः वज्रसो स्रग्ग गंगा
जलेहिं—वज्रशः स्वर्गगंगाजलौघैः आमूलं पूरिदाए—आमूलं
पूरितया तुहिण कर कला रूप्य सिष्पीत्र—तुहिनकरकलारौप्य-
शुक्त्या गौ[गिरि]सुआ पात्र पङ्केरुहाणं—गिरिसुता[पाद]पङ्के-
रुहयोः दोहिं—दाभ्यां एद मौ[मउ]लि णिहित्ताग्न हत्येहिं
दोहिं—नतमौलिनिहिताग्रहस्ताभ्यां दाभ्यां जोओ[एहा] मोत्ताह
लिहं—ज्योत्स्नायुक्तं [मुक्ता]फलयुक्तम् अग्रघं सौगधं देत्तो व—
[अर्थं शीघ्रं] दददिव रुदो—रुद्रः जअद्—जयति ॥ स्रग्धरा
निवृत्ता । (E).

आइहि जत्थ^१ पाअगण^२ पअलिअ जोहल^३ अंत धरौजे^४
 काहल सह गंध दअ मुणि गण^५ कंकण अंत^६ करौजे ।
 सहइ एक^७ भेरि^८ चलु^९ णरवइ फुल्लइ^{१०} संख^{११} सुभब्बा^{१२}
 चामर जुग अंत जहि^{१३} पअलिअ
 एहु^{१४} णरेइउ^{१५} कब्बा^{१६} ॥ २०२ ॥

२०१ । यथा । ईश्वरोषप्रसादप्रणतिषु वड्ढय खर्गगगाजलैरामूल
 पूरितया तुहिनकरकलारौष्यशुक्ला रुद्र । ज्योत्स्नामुक्ताफलित
 प्रणतमौलिनिहितापहस्ताभ्या दाभ्यामर्थे शौघमिव ददञ्जयति
 गिरिसुतापादपङ्केदहयो ॥ (C)

२०१ । उदाहरणमाह, ईसा रोम इत्यादि । 'ईश्वरोषप्रसाद
 प्रणतिषु वड्ढय खर्गगगाजलैरामूल पूरितया तुहिनकरकला
 रुष्यशुक्ला रुद्र । ज्योत्स्नामुक्ताफलाश्च नतमौलिनिहितापहस्ताभ्या
 दाभ्याम् अर्थं शौघं ददन् जयति गिरिसुतापादपङ्केदहयो ॥
 कर्पूरमञ्जरीषाटकस्य । (H)

२०२ । आदौ यच्च पादगणं प्रकटितं जोहलोऽन्ते ध्रियते,
 काहलशब्दगन्धशब्दवाच्या लघवमेषां मुनिगणं सप्त लघव कंकण

२०१ । १ पअ (A) २ भयव वच (A) ३ जोहलु (B) जोहलु (C)
 ४ ठरौजे (Δ B & C) ५ एम दिचवच (A) ६ मुचिवच (B) मुद्र कुचिवच
 (C) ७ ताव (A & B), तार (C) ८ एक (C) ९ भरी (F)
 १० चण (F & F) ११ पङ्कड (Δ), पङ्कड (B & C) १२ वर (A)
 वचव (C), १३ वरणा (B & C) १४ जव (F & F) १५ वच (A)
 वेच (B) १६ वरिइउ (Δ & F) वरवर (H) वरेव (C) १७ वंइ
 (F & F) १८ २०१ (Δ)

क्रियते हारः । शब्दते भेरी चलितो नरपतिः फुत्क्रियते शङ्खः
सुभव्यश्चामरयुगं यत्रान्ते प्रकटितं तन्नरेन्द्रकाव्यं ॥ शब्दते कथ्यते,
फुत्क्रियते उच्यते, काव्यं छन्दः । तथाच यदा नरेन्द्रो गच्छति,
तदा पदातियोधाः काहलशब्दसुगन्धिकङ्कणान्यनुसरन्ति, भेरी
शब्दते, अन्यो नरपतिरनुगच्छति, शङ्खः फुत्क्रियते, चामरयुगं
प्रकटीक्रियते । (C).

२०२ । अथैकविंशत्यक्षरचरणस्य वृत्तस्य विंशत्युत्तरमतदयाधिक-
चत्वारिंश[एकोनविंशत्युत्तरपञ्चशताधिकपञ्चाश]त्सहस्रोत्तरचतुर्लक्ष-
तमं [४५०५१८] भेदं नरेन्द्रनामकं वृत्तं लक्षयति, आदहीति । जत्य
— यत्र आदहि — आदौ पाञ्चगण — पादगणो गुर्वादिर्भगण इति
यावत् पञ्चलिङ्ग — प्रकटितः, अंत — अंते भगणावसाने इति यावत्
जोहल — जोहलो मध्यलघुरगण इत्यर्थः धरीजे — ध्रियते स्थाप्यत-
इति यावत्, ततः काहल सह गंध — काहलशब्दगंधाः एकलघव-
इत्यर्थः दश्र — एते सुणि गण — सुनिगणाः सप्त गणा इति यावत्
देया इति शेषः, तथाच रगणानंतरं सप्त लघवः स्थाप्या इति भावः,
ताह — ततः सप्तलघ्वनंतरमिति यावत् कंकण — कंकणं गुरुरित्यर्थः
करीजे — क्रियते । ततश्च एक भेरी[रि] — एका भेरी लघुरित्यर्थः
सहद — शब्दायते स्थाप्यत इत्यर्थः, एरवद — नरपतिर्मध्यगुरुर्जगणः
चल — चलति तिष्ठतीत्यर्थः, सुभवा — सुभवः संख — सख्यात्मको-
गणः फुक्कद — फुत्क्रियते उच्यते इत्यर्थः जह — यत्र अंत — अंते
पादांते चामर जुग — चामरयुगं गुरुद्वयमित्यर्थः पञ्चलिङ्ग — प्रक-
टितम् एऊ — एतत् एरिंदउ कंदा — नरेन्द्रच्छंदः ॥ (E).

२०२ । आदौ यच्च पादगण प्रकटितो जोहसोऽन्ते
 भ्रियते काहसशब्दगधा इति सुनिगणा ककणमन्ते क्रियते ।
 शब्दायते एका भेरी वल्लति नरपतिरुच्यते शख सुभय चामर-
 युगमन्ते यच्च प्रकटितमेतन्नरेन्द्रश्च ॥ पादो भगण , जोहसो रगण
 सुनि सप्त, एवम सप्त सधव कार्या इत्यर्थ, क[कण] गुरु,
 भेरी लघु क्रियते नरपतिर्जगण , शखो लघु , चामर गुरु । (G)

२०२ । आदि जत्य इत्यादि । आदौ यच्च पादगण प्रकट्यते
 योधोऽन्ते स्थाप्यते, काहस शब्द गध एव सुनिगण ककणश्च
 क्रियते । शब्दायते एका भेरी वल्लितो नरपति इत्कार्य
 शख सुभय, चामरयुगमन्ते यच्च प्रकटितमेतत् नरेन्द्रकाय ॥ यच्च
 आदौ पादगणो भगण प्रकट्यते, चन्ते भगणान्ते जोहसो रगण
 स्थाप्यते, काहसो लघु शब्दो लघुर्गन्धो लघुरेवक्रमेण लघुचय
 ततो सुनिगणस्तुर्ध्वगणस्तेन सप्त सधव इत्यर्थस्तच्च ककण गुरु
 क्रियते । एका भेरी शब्दायते लघु भवतीत्यर्थस्ततो नरपतिर्जगण
 वल्लति भवति शख फूत्कार्य लघु स्थापय, शख कीदृश सुभय
 चामरयुगमन्ते प्रकट्य गुरुदय स्थाप्य, एतन्नरेन्द्राख्य काय ॥ यच्च
 यदा नरपतिवल्लति तदादौ पादगण पदानिगण प्रकटितो-
 भवति, योधमणोऽन्ते स्थाप्यते, तत काहसशब्द, कपूरगुरु
 घारादेर्गन्ध, सुनिगणा दिजा आग्नीर्वादिपुरस्सरमणे वल्लन्ति,
 ककणाद्याभरण क्रियते, भेरी शब्दायते, शखफूत्कारो जायते,
 नरेन्द्रस्य पार्श्वे चामरदय स्थाप्यते ॥ अत्र द्वादशसु वर्णेषु यतिः,
 पुनर्भवसु वर्णेषु यतिरथवा चषोदशसु वर्णेषु यतिरष्टसु वर्णेषु

जहा, फुल्लिअ^१ केसु चंद^२ तह पअलिअ^३

मंजरि तेज्जइ^४ चूआ

दक्खिण वाउ^५ सीअ^६ भइ पवहइ^७

कंप विओइणि^८ हीआ ।

केअइ^९ धूलि सब्ब दिस^{१०} पसरइ^{११}

पीअर^{१२} सब्बउ भासे

आउ^{१३} वसंत काइ^{१४} सहि^{१५} करिअइ^{१६}

कंत ए थक्कइ^{१७} पासे ॥

२०३^{१८} ॥ नरेन्द्रः ।

यतिः । उक्तं छंदःपारिजाते । भं रचयाथ रेफनयुगलकमथो
जयुगं च यकारं, पिंगलनाग[राज]निगदितमिह वर्णनरेन्द्र-
मुदारं । भानुविराममेतदथ तदपरवर्णविरामविकल्पं, शिष्ट-
नवाष्टकान्यतरदिति कुरु वेह विभाति सुकल्पं ॥ (H).

२०३ । [उदाहरति] फुल्लं किंशुकं, चन्द्रस्तथा प्रकटितः, मञ्जरिं
व्यनक्ति चूतः, दक्षिणो वातः शीतो भूत्वा प्रभवति, कम्पते वियो-
गिनीहृदयं । केतकीधूलिः सर्वदिक्षु प्रसारिता सर्वं पीतं भासते,

२०३ । १ फुल्लिअ (E & F). २ चंपय केसु (A). ३ विषयसिध (A),
पलिअ (C). ४ यज्जइ (C). ५ वाउ (B & C). ६ सिधल (A).
७ पवहइ (B), परहइ (C). ८ विओइणि (F). ९ केणलि (B), केसइ (F).
१० दिसे दिसे (A). ११ पसरिअ (B & C). १२ Dropt in (B),
पीवर (F). १३ आउ (A & B). १४ साहि (B), काहि (C). १५ सहि
(F). १६ करिअ (A), करिहइ (B & C). १७ थक्क (F). १८ २०३ (A).

विज्जुमाला आइ^१ पाए तिअ दिअगण^२ तह बहु^३ गुण जुत्ता
अंते कणा सुहा वणा^४ भण फणिवइ कइवर^५ गुण^६ जुत्ता ।
जं वत्तीसा मत्ता थक्के पअ पअ पअसिअ लहु^७ गुरु^८ सेहा
एसो^९ हंसी णामा^{१०} छंदो^{११}

सअल विवुहअण किअ मण^{१२} मोहा^{१३} ॥ २०४ ॥

आगतो वसन्तः सखि किं करवाणि कान्तो न तिष्ठति पार्श्वे
सुवर्णकेतकी वसन्ते स्फुटतीति । (C)

२०२ । नरेन्द्रमुदाहरति, फुल्लिअ इति । केसु — किअक पुल्लिअ
— पुष्पित तह — तथा चट्ट — चट्ट पअसिअ — प्रकटित^१ (E)

[Here four leaves are wanting in the MS. (E) — Ed.]

२०३ । यथा । पुष्पित किअक, चट्टस्तथा प्रकटित, मञ्जरी
त्यजति चूना, टचिण्वायु शीतो भूत्वा प्रवहति, कपते वियोगिनी-
हृदय । केतकीधूलि सर्वादिषु प्रसरति, पीत सर्वमपि भासते,
आगतो वसन्तः किं सखि क्रियते, कान्तो न तिष्ठति पार्श्वे ॥ (G)

२०३ । उदाहरणमाह, फुल्लिअ इत्यादि । फुल्लित किअक,
चपक प्रकटित, मञ्जरी गृहीता चूनेर्दक्षिणे वात शीतो भूत्वा
वहति, कपते वियोगिनीहृदय । केतकीधूलि सर्वादिषु दिषु

२०४ । १ पाए (A) २ दिअगण (C) ३ विज्ज (B & C) ४ दिअ
वणा (F) ५ फणिवर (A) ६ म A) ७ Seco. to quadrant drop in
(C) ८ and ९ transposed in (B & C) १० एसा (A) ११ चया (A)
१२ चन्तो (C) १३ कुहो चप मवर चर (A) कुचच चप मवर (B), कुच
मवर चर (C) १४ शीसा (B & C) १५ २०४ (A)

प्रमरति, पीतं सर्वं भामते, आगतो वसंतः किं सखि कर्त्तव्यं कांतो-
न तिष्ठति पार्थ ॥ सुवर्णकेतकीविकाशो वमन्ते । एकविंशत्यक्षर-
प्रस्तारस्य विंशतिर्लक्षणि सप्तनवतिसहस्रं द्विपञ्चाशदधिकमेकशतं
भेदास्तेषु भेदद्वयमुक्तं, शेषभेदाः स्वयं ज्ञातव्याः । (H).

२०४ । अथ [द्वा]विंशत्यक्षरा ॥ विद्युन्माला[या] आगते[दि] पादे
त्रयो द्विजगणाः तथा वज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्णो दीयते धन्यो-
भणति फणिपतिः कविर्वज्रगुणयुक्तः । यत्र द्वात्रिंशन्मात्रास्तिष्ठन्ति
पदपदप्रकटितलघुगुरुगोभाः, एतत् हंमौनामच्छन्दः सकलसुखवि-
जनमनोहरशोभं ॥ (C).

२०४ । अथ द्वाविंशत्यक्षरा आकृतिः ॥ विद्युन्माला आदिपादे
त्रयो द्विजगणस्तथा वज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्णो दीयते धन्यो भणति
फणिपतिः कविवरो गुणयुक्तः । यत्र द्वात्रिंशन्मात्रास्तिष्ठन्ति प्रकटित-
लघुगुरुगोभाः, एतद्धंमौनामच्छन्दः सकलविवुधजनकृतमनोमोहं ॥
द्विजशतुर्लघुः, कर्णो द्विगुरुः । मो मो गो गो विद्युन्माला । (G).

२०४ । द्वाविंशत्यक्षरप्रस्तारस्य भेदमेकं दर्शयति, विद्युन्माला
इत्यादि । विद्युन्मालाया आदौ पादस्त्रयो द्विजगणस्तत्र वज्रगुण-
युक्ताः, अन्ते कर्णः शुद्धवर्णः भणति फणिपतिः कविवरगुणयुक्तः ।
यत्र द्वात्रिंशन्मात्रास्तिष्ठन्ति पदपदप्रकटितगुरुलघुगोभाः, एतद्धंमौ-
नाम च्छन्दः सकलविवुधजनमनोहरमोहा ॥ यत्रादौ विद्युन्माला-
च्छन्दसः पादश्चरणं तेनाष्टगुरवस्ततस्त्रयो द्विजगणाश्चतुर्लक्षात्मकाः
द्वादश लघवइत्यर्थः, कौटूष्ठा वज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्णो गुरुयुगरूपः
कौटूष्ठाः शुद्धवर्णः, फणिपतिः कौटूष्ठाः कविवरगुणयुक्तः, द्वात्रिंश-

जहा, ऐत्ताणंदा उग्गे^१ चंदा

धवल चमर^२ सम सिअ कर^३ विंदा
उग्गे^४ तारा तेआ हारा^५

विअसु^६ कुमुअ वण^७ परिमल कंदा ।
भासे कासा सब्बा आसा^८

महुर^९ पवण लहु लहिअ^{१०} करंता^{११}
हंसा सहे^{१२} फुल्ला बंधू^{१३}

सरअ^{१४} समअ सहि हिअअ हरंता^{१५} ॥

२०५^{१६} ॥ हंसी ।

न्याया कौटुम्ब पदपदमकटितगुरुलघुप्रोभा, एषी कौटुम्बी
मकलयुधध[ज]नमनोहरत्वेन मोहरूपा ॥ अचाष्टस वर्षेषु यति-
स्तद्यत्तुर्दशसु वर्षेषु यति । (H)

२०५ । उदाहरति । नेवानन्द उदितस्य^१ धवलचामरस्य
मितकरस्य^२, उदयति तारा * * विकसित कुमुदगण^३ परिमल
कन्द । भासयति कासा सर्वांश, मधुरपवनो लघुबंधुन करोति
हंसा शब्दायन्ते, फुल्लबन्धुक शरत्समय सखि हृदय हरति ॥ (C)

१०५ । १ उग्गी (B) २ चामर (A) ३ कर (B) ४ वारा (F)
५ विअसु (A) ६ चर (A), उच (C) ७ वारा (F) ८ वज्र (B)
९ लह लहिअ (A) १० लह लहिअ (B) ११ लह लह (F) १२ विहाणा (F)
१३ जहा (A) वर (F) १४ कुन्द विज (B) १५ वर (F) १६ चर
वरणा (B), विच रणा (C) १७ १०५ (A)

जहि^१ आइहि हत्या^२ करअल^३ तत्या^४

पाअ लह^५ जुअ कणगणा

ठवि चामरआ^६ काहलजुअ वंका^७

सल्ल पहिल्लइ^८ वेवि गणा ।

पअ अंतहि सक्को^९ गण पभणिज्जे^{१०}

तेइस वण पमाण किआ^{११}

इअ^{१२} मत्तहि^{१३} पोमावइ^{१४} पभणिज्जे^{१५}

वणहि सुंदरिआ भणिआ ॥ २०६^{१६} ॥

२०५ । यथा । नेत्राणंद उदेति चंद्रो धवलचमरसमसितकर-
चंदः, उदयन्ति ताराः तेजःभाराः, विकसति कुमुदवनं परिमल-
कंदं । भासं[सयं]ते काशाः सर्वा आशाः, मधुरः पवनो लघु लभते
विलासान्, हंसाः शब्दायन्ते, फुल्लन्ति बंधूकानि, शरत्समयः सखि
हृदयं हरति ॥ (G).

२०५ । उदाहरणमाह, ऐत्ताणंदा इत्यादि । नेत्रानन्द उदेति
चन्द्रः धवलचामरसमश्वेतकरचंदः, उदितास्तारास्तेजसामाधाराः,
विकशितं कुमुदवनं परिमलकन्दं । भासन्ते कामाः सर्वांशासु

२०६ । १ जइ (B & C). २ हत्या (A). ३ करअ (A). ४ तत्या (A).
५ लह (F). ६ चामरअ (A), चामर (C). ७ वंका (B). ८ पहिल्लिअ (A),
वेहिल्लिअ (B), वेहिल्लिअ (C). ९ सक्का (F). १० पभणिज्जइ (F). ११ पमा-
णिआ (F). १२ एअ (B, C & F). Here ए should be read as short,
Vide श्लोक ५, p. 7. १३ मत्तइ (A). १४ पउमावइ (A), पायावइ (B & C).
१५ पभणिज्जे (F). १६ २०६ (A).

मधुरं पवनो लहलहितो वहति, हमा शब्दायते, पुनः कथं
पुष्प, शरत्समयं सखि हृदयं हरति ॥ कीदृशयश्च धवलचामर-
सदृशयेतमयूखसमूहः, लहलहितश्च इत्यनुकरणं मन्दं मन्दमित्यर्थः ।

[Here the commentator has described a metre called लहलहितम्
or मधिरा with examples of his own making both in प्राकृत and कन्नड
This has been mentioned in Glossa's Compendium p. 99]

दाविशत्यक्षरप्रसारस्य एकव्यतिरिक्तत्वाच्च चतुर्नवतिवर्ण-
चतुरधिकं शतवयं भेदास्तेषु भेदः एकः प्रदर्शितः, द्वेभेदाः स्य
बोद्धव्याः । (II)

२०६ । यथादौ हस्तं करतलं तथा पादं लघुयुगं कर्णगण-
धृत्वा चामरं काहलयुगं वक्रं शब्दो बहिर्दत्त्वा गणद्वयं लघुद्वय-
मित्यर्थः । पदान्ते शक्यगणं चयोविशतिवर्णं प्रमाणीकृताः, इ-
माचामि पद्यावती प्रभञ्जिता वर्षे सुन्दरी भञ्जिता ॥ शक्यगण-
आद्यन्तगुरुं षट्कलं, माचाभिरिति दाविशत्याच्चा पद्यावती
[Vide श्लोक १४४ p. 242 — Ed.] आदौ भगणौ द्वौ, गणास्तयं भगण-
अन्ते, भगणं भगणं कर्णगणो मध्ये च यं पतन्ति । (C)

२०६ । अथ चयोविशत्यक्षरा विलिखति ॥ यथादौ हस्तं करतलं
तथा पादो लघुयुगं कर्णगण—स्यापय चामरकाहलयुगं, वक्रं शब्दो
पुरस्कृत्येते दावपि । गणं पादान्ते शक्यगणं प्रभञ्जते चयोविशति-
वर्णं प्रमाणीकृताः, एतस्याच्चा हि पद्यावती च भञ्जते वर्षे सुन्दरी
भञ्जिता ॥ हस्तं करतलं च भगणं, पादो भगणं, कर्णौ द्विगुरुः,
चामरं गुरुः, काहलं लघुः, वक्रो गुरुः, शब्दो लघुः, शक्यो गुरुः
लघुद्वयं गुरुरूपः । पद्यावतीवत् दाविशत् सख्याः । (G)

आद्रहि सगणा वेवि णण तिज्जे सगणा अंत ।

भगणा सगणा कणगण मज्झे तिणि पलंत ॥ २०६ (क) ॥*

दोहा ।

२०६ । त्रयोविंशत्यक्षरप्रस्तारस्य भेदमेकं प्रदर्शयति, जहि आद्र
इत्यादि । यत्रादौ हस्तः करतलस्ततः पादो लघुयुगं कर्णगणः
संस्थाप्य चामरकं काहल्लयुगं वक्रः शल्यौ प्रथमतः द्वौ * * शक्रगणः
प्रभण्यते त्रयोविंशतिर्वर्णाः प्रमाणीकृता एतन्मात्रायां पद्मावती प्रभ-
ण्यते वर्णैः सुंदरिका वर्णिता ॥ यत्रादौ हस्तः सगणस्ततः करतलः
सगणस्ततः पादगणो भगणस्ततो लघुयुगं ततः कर्णगणः गुरुयुग्म-
गणः संस्थाप्य चामरकं गुरुं ततः काहल्लयुगं लघुयुगं ततो वक्रो-
गुरुस्ततः पश्चिम्नित्र — प्रथमतः शल्यद्वयं पश्चिम्नित्र — प्राप्तं शल्यद्वयं
वा लघुद्वयं प्राप्तं । पादान्ते शक्रगणः पङ्क्तप्रस्तारस्य चतुर्थो भेदः
[Vide Gloss (G), p. 24.—Ed.] स चाद्यन्तगुरुर्मध्यलघुद्वयमहितः,
त्रयोविंशतिर्वर्णाः प्रमाणीकृताः पदे इत्यर्थः, एतत् कंदो मात्रावृत्ते
पद्मावती प्रभण्यते, वर्णवृत्ते सुंदरी वर्णिता । इत्युक्तगणैर्वर्णवृत्ते
भवति सुंदरी । मात्रावृत्ते नेयं लीलावती जगणाभावात् । (H).

* [This śloka is found in MS. (F), and its Gloss (G), but not
in any of the other MSS.—Ed.]

/ २०६ (क) । अथास्यैव प्रकारांतरं दोहावृत्तेनाह, आदिति ।
आद्रौ सगणौ द्वावपि गणास्तयः सगणा अंत । भगण-सगण-कर्ण-
गणा मध्ये चयः पतंति ॥ (G).

जहा, जिण^१ वेअ^२ धरिज्जे महिअल लिज्जे^३

पिड्डिहि दंतहि ठाउ धरा

रिउ^४ वच्छ^५ विअरे^६ छलंतणु^७ धारे^८

बंधिअ^९ सत्तु सुरज्जहरा^{१०} ।

कुल^{११} खत्तिअ तप्पे दहमुह^{१२} कप्पे^{१३}

कंसअ केसि विणासकरा

करुणा पअले मेछह^{१४} विअले^{१५} सो^{१६}

देउ णराअण^{१७} तुम्ह^{१८} वरा ।

२०७^{१९} ॥ सुंदरी ।

२०७ । उदाहरति । येन वेदा भियन्तो, महीतल गच्छते इहे, हन्ते स्थायते धरा, रिपुवत्तो विदार्थ्यते • • • वध्यते प्रपुं सुर-
राज्यहरः । चचिथकुलं ताप्यते, दहमुघं कर्त्तयते, कमकेषिविनाश-
क्रियते, करुणा प्रकव्यते, खेच्छा विधव्यन्ती, स ददातु नारायणसुभ-
वराम् ॥ सुरराज्य इत्युच रेफयोः सवरपठनादैक्यं बोध्यम् ।
[Vide खोद्य २, p 11 —Ed] (C)

२०७ । १ अहि (A), अरिष (B), जिहि (C) २ रिच (B), वेर (F)
३ रिज्जे (B & C) ४ Dropt in (B), डिउ (C) ५ Dropt in (B)
६ रिअरे (A) ७ छलंतणु (A) खलंतणु (C). ८ धारी (B) ९ रविष
(B & C) १० सुरज्जहरा (A), स राज्जहरा (B), राज्जहरा (C) ११ कुल (A)
१२ दहमुघ (B) १३ कप्पे (A) १४ मेछह (B), मच्छ (C) १५ रिअले
(A) १६ वे (B & C) १७ वराण (F) १८ तुम्ह (A) १९ २०७ (A)

मिलाइ पआसउ^१ वण विसेसहु^२

दौस^३ फणिंदह चारुगणा

गणु^४ मत्त वतीसह^५ जाणह^६ सेसह

अठह^७ ठाम^८ ठई^९ सगणा ।

ण^{१०} असा ण दिज्जइ^{११} कित्ति लहिज्जइ^{१२}

लग्गइ दोस अणेअ^{१३} परा^{१४}

कइ तिणि^{१५} विरामह^{१६} पाअह^{१७} पाअह^{१८}

ता दह^{१९} अठ^{२०} चउदहही^{२१} ॥ २०८१ ॥

२०७ । यथा । येन वेदा प्रियंते, महीतलं गृह्यते पृष्ठे, दंते स्थाप्यते धरा, रिपुवचो विदार्यते, कलतनुधारिणा वध्यते शत्रुः सुराज्यहरः । कुलं चचियाणां तापितं, दशमुखः कर्त्तितः, कंस-
शिविनाशः कृतः, करुणा प्रकटिता, स्नेह्या विदारिताः, स ददातु
रायणो युष्माकं वरान् ॥ (G).

२०७ । उदाहरणमाह, जह्नि वेअ धरिज्जे इत्यादि । येन

२०८ । १ पआसहि (A), पआसइ (F). २ विसेसहि (A), विसेसइ (F).
३ दौस (A), दक्ख (F). ४ भण (F). ५ वतीसइ (A). ६ जाणिण (A),
वणिण (F). ७ अठह (B & C), अठ्ठाण (F). ८ ठाह (A), हि (F).
९ जं (F). १० गणु (F). ११ किज्जइ (B & C). १२ अ लज्जइ (B),
अ णिज्जइ (C), सुणिज्जइ (F). १३ अणेक (B & C). १४ करी (A), परि
(F). १५ तीणि (A). १६ विरामहि (A), विरामइ (B & C). १७ पाअहि
(A). १८ कर (C). १९ अठ (B & C). २० चउदहरो (A), उददहा (B),
चउदहही (C). २१ २११ (A).

वेदो हत, महीतल गृहीत इष्टे दत्ताभ्यां स्थापिता धरा, रिपुवचो-
विदारितं, कलतनु धृत्वा वद्धा ग्रन्थ सुराज्य इत । कुल धविषाणां
तापित, दशमुखानि कर्त्तितानि, कसकेशिविनाशकर, करुणा येन
प्राप्ता, स्नेह्या येन विदक्षिता, स ददातु नारायणस्तुभ्य वर ।
रिपुवचो हिरण्यकशिपुवत्, कलतनु वामनरूप, ग्रन्थ बलि
दशमुखानि कर्त्तितानि रावणस्तेति श्रेय । [The commentator
here describes a metre named पूर्वा said to be mentioned else-
where —Ed] त्रयोविंशत्यक्षरप्रसारस्य व्यग्रौतिस्रष्टाष्टश्रौति-
षष्टिस्रष्टोत्तराणि षट्शतं भेदास्तेषु भेद एको द्वाविंशति, श्रेयभेदा
स्त्रयः ज्ञातव्याः । (H)

२०८ । अथ चतुर्विंशत्यक्षरा ॥ दुर्भिन्ना प्रकाशते वर्णविशेषे
दृश्यते कर्णौद्रेण चारुगणा भविता द्वाविंशत्यावा श्रायनाम्
अशेषा षष्टस्थानेषु स्थाप्यन्तां सगणा । गणोऽन्यो न दीयते
कीर्त्तिर्ज्ञायते जगन्ति दोषा अनेकप्रकारा, कथ्यन्ते च यो विरामा-
पादे पादे ते क्रियन्ते षष्ट-षट्-दशसु ॥ कीर्त्तिरित्यनन्तर भव-
तीति पूरणीय, यथा वर्णान्ति (?) इति, कुच विराम इत्यत आह
त इति ते विरामा । (C)

२०८ । अथ चतुर्विंशत्यक्षरा सङ्गतिः ॥ दुर्भिन्ना । दुर्भिन्ना
प्रकाशते वर्णविशेषे दक्षेण कर्णौद्रेण चारुगणा भविता माषा-
द्वाविंशदक्षिता श्रेयणाष्टाष्टस्थाने च सगणा । गणोऽन्यो न दीयते
कीर्त्तिर्ज्ञायते जगन्ति दोषा अनेकप्रकारेण, कथय, यो विरामा
पादे पादे, ते दशाष्ट-चतुर्दशसु माषास्त्रिति श्रेयः ॥ (C)

जहा, पहु दिज्जिअ^१ वज्जअ^२ सिज्जिअ^३ टोप्पर^४

कंकण वाहु किरीट सिरे

पइ^५ कणहि^६ कुंडल रां रइ^७ मंडल^८

ठाविअ^९ हार फुरंत^{१०} उरे^{११} ।

पइ^{१२} अंगुलि मुहरि^{१३} हीरहि सुंदरि^{१४}

कंचण^{१५} रज्जु^{१६} सुमज्ज^{१७} तणू

तसु^{१८} तूणउ^{१९} सुंदर^{२०} किज्जिअ^{२१} मंदर^{२२}

ठावह^{२३} वाणह^{२४} सेस धणू ॥

२०६^{२५} । दुर्मिला ।

२०८ । चतुर्विंशत्यक्षरप्रस्तारे भेदद्वयमाह ॥ दुर्मिलाईत्यादि ।
दुर्मिलां प्रकाशयति वणं विगेषयति वीचते कणौन्द्रयासगणा-
भणिता मात्रा द्वाविंशत् ज्ञात्वाऽगेषमष्टसु स्थानेषु भवन्ति
सगणाः । गणोऽन्यो न क्रियते कौर्त्तिर्ज्ञायते लगति दोषोऽनन्तः,
हत्वा चोन् विरामान् पादे पादे तावत् दशसु अष्टसु चतुर्दशसु ॥

२०८ । १ दिक्ख (B & C), दिज्जि (F). २ रज्ज (A), वज्जहि (F).
३ and ४ टोप्पर मत्वथ (A & B). ५ सिद्धि (C). ६ सुंदर (F). ७ पहि
(A), तद (B), उद (F). ८ कणह (F). ९ लंबद (A), लूरद (C), पवरदि
(F). १० गंडल (A). ११ वाहथ (A). १२ तुरंत (A). १३ उते (F).
१४ पछ (A & B). १५ सुंदरि (A & B), मुहरि (C). १६ मुकरि (B).
१७ कण्ठ (B). १८ वन्द (B). १९ सज्ज (A), सुमज्ज (B), सु (C).
२० तणू (B). २१ तूणद (B & C). २२ सुंदरि (A). २३ Dropt in (B),
किज्ज (C). २४ Dropt in (B). २५ तावह (B & C). २६, २७, २८ and
२९ वाचथ पावहिं तं खणु सुंदरि (A). ३० ११२ (A).

अष्टौ सगणा पदे पदे क्रियन्ते, अष्टसगणकरणेन कौर्त्तिर्ज्ञायते
प्राप्यते सगणातिरिक्तो गणो न क्रियते, यदि सगण विनाम्यो गण
क्रियते तदान्तदोषो लगति, विरामो द्वागसु मात्रासु पुनरष्टसु
मात्रासु पुनश्चतुर्दशसु मात्रासु । वर्षदुर्मिलायां सगणातिरिक्तगण
योगेन मात्रादुर्मिला भवति । [Vide श्लोक १८९ p 315 — Fd] (B)

१०८ । उदाहरति । प्रभोर्ज्ञायते वक्ष्ये सृष्ट गिरिस्त्राण कङ्कण
वाहौ किरीट गिरिमि प्रतिकर्णे कुण्डल नून रविमण्डलं स्थाप्यते
हार स्फुरस्फुरमि । प्रत्यङ्मुखि मुद्रा हीरके सुन्दरी काञ्चनरञ्जु
सुमध्वे तनो तस्य तूष्ण सुन्दर क्रियते मन्दर स्थाप्यते वाण
त्रेषधनुषि ॥ प्रभोर्मङ्गेशस्य, टोपरमध्य गिरिस्त्राण देवी, वक्षैरिति
वज्रमयगिरिस्त्राणमित्यर्थ, नून नियमेन, त्रेषधनुषे धनुषि त्रेषो हि
अक्षरधनुषो गुण । (C)

१०८ । यथा । प्रभुणा दत्त वक्ष्ये सृष्ट सुन्दर कङ्कण वाहौ
किरीट गिरिमि स्थापित कर्णे कुण्डल नवरविमण्डलवत् स्थापितो-
हार स्फुरस्फुरमि । प्रत्यङ्मुखि मुद्रिका हीरके सुन्दरकाञ्चनरञ्जु
सुमध्यतनौ तस्य तूष्ण सुन्दरतनो मन्दर वाण त्रेषे धनुषि ॥ (C)

१०८ । उदाहरणमाह, पञ्च दिग्भिन्न इत्यादि । प्रभुणा दत्त
वक्ष्ये सृष्ट टोप्पर कङ्कण वाहौ किरीट गिरिमि प्रतिकर्णे कुण्डलकं
यथा रविमण्डल, सुभोपमा अथवा रूपकात्मकार, स्थापितो हार
स्फुरस्फुरमि । प्रत्यङ्मुखि मुद्रिका हीरकाणां सुन्दरकाञ्चनरञ्जु
सुमञ्जा तनुमध्य तूष्णो मन्दर सुन्दर स्थापितो वाण नारायण
त्रेषधनुषि ॥ टोप्पर इति गिरिस्त्राणवाचको देवीय । त्रिपुर-
दाहोद्यतप्रिवृष्ट वर्षनम् । (H)

ठाबहु आइहि सकगणा तह

सल्ल विसज्जहु वेवि तहा पर

शेउर सदुजुअं^१ तह^२ शेउर

एपरि गारह^३ भव्व गणा कर ।

काहल जुगल अंत^४ करिज्जसु^५

एपरि चोविह^६ वण पआसहु^७

वत्तिस^८ मत्त^९ पअप्पअ^{१०} लेक्खहु^{११}

अठ्ठ^{१२} भआर^{१३} किरीट विसेसहु ॥ २१०^{१४} ॥

२१० । स्थापयित्वा आदौ शक्रगणं तथा शल्यं विसर्ज्य द्वय-
मपि भणितं परतो नूपुरशल्य * * भव्यगणान् कुरु । काहल-
युगलमन्ते कुरुष्वम् एवं प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय
दाक्षिण्यमात्राः पदे पदे लिख अष्टौ भकारान् किरीटे विशेषय ॥
विसर्ज्य देहि, विशेषय जानीहि । (C).

२१० । ठावेति । स्थाप्यतामादौ शक्रगणस्तथा शल्यौ सज्जय
द्वावपि तथा परौ नूपुरं शब्दयुगं पुनर्नूपुरम् एवं परिपाठ्या
गुरुलघुरूपान् भव्यगणान् कुरु । काहलयुगलमन्ते कुरुष्व, एवं परि-
पाठ्या चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय, दाक्षिण्यमात्राः पदे पदे लिखाष्टौ

२१० । १ सदुजुषा-(F). २ पुण (F). ३ वारह (A), गरह (F). ४ तच्छ (A).
५ ठविज्जसु (B & C). ६ चोविह (A), चोविष (F). ७ पआसह (B & C).
८ वत्तिस (B). ९ मत्त (A). १० पआपअ (A). ११ लिक्खह (A), लेक्खह (F).
१२ अठ्ठ (B & C). १३ भआर (C). १४ २१० (A).

अहा, वप्पअ^१ उक्कि^२ सिरे^३ जिणि^४ लिज्जिअ^५

तेज्जिअ^६ रज्ज^७ वणंत चले विणु^८

सोअर सुंदरि संगहि सग्गिअ

मारु^९ विराध कवंध^{१०} तहा हणु^{११} ।

मारुइ मिस्सिअ^{१२} बालि विहंढिअ^{१३}

रज्ज^{१४} सुगौवह^{१५} दिज्ज^{१६} अकंटअ^{१७}

बंधु^{१८} समुह विणासिअ^{१९} रावण^{२०}

सो तुअ^{२१} राहव दिज्जउ लिभअ^{२२} ॥

२११^{२३} ॥ किरीट^{२४} ।

भगणान् किरीटं विप्रैषय ॥ शकं गुरु लघुदयं गुरुहृषो गण,
ग्रह्यो लघुः, नूपुरं गुरुः, शब्दो लघुः काहलो लघुः । भगणाष्ट
वेन किरीटं हन्दो भवतीत्यर्थः । (G)

२१० । ठावऊ आदहि इत्यादि । स्थापयादौ शकगण, तथा
ग्रह्य विप्रर्जय इय, तथा परे नूपुरं शब्दयुगलं तथा नूपुरम्, अनेन

१११। १ पप्पअ (A) २ उक्कि (A & B) ३ सिरे (F) ४ जिणि (A)
५ लिज्जिअ (B) ६ जिज्जिअ (C) ७ जिणि (F) ८ विणु (B & C) ९ तज्जिअ
(A) १० drop in (F) ११ रज्जु (A) १२ उर (F) १३ गहंढि bbl. 1880
कविअ and मारु (A) मारि (F) १४ वज्ज (B) १५ वज्ज (४), तथा
वणु (B) १६ मिस्सिअ (A) १७ बालि विहंढिअ (A), बालि विहंढिअ (B &
C) १८ रज्जु (A & C) १९ सुगौवहि (F) २० दिज्जि (A) २१ अकंटअ
(A & B) २२ and २३ वज्जि दिज्जुअ (C) २४ वज्ज (C) वणि (F)
२५ विभाविअ (A), विभाविअ (B) २६ रावण (B) २७ वण (F)
२८ विभअ (B & C) २९ १११ (A) ३० वज्जु किरीट (A)

BIBLIOTHECA INDICA :
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

FORWARDED BY

THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, Nos. 957, 972, 976, 979, 983, 987 and 1015.

PRĀKRITA-PAIṄGALAM

WITH THE COMMENTARIES OF

VISWANATHA-PAŚCHANANA, VANSHIDHARA,

KRISHNA AND YADAVENDRA

EDITED, AND SUPPLEMENTED

With a complete Index and Glossary of all Prākṛita words in the text

BY

CHANDRA MOHANA GHOSH, M.B., B.A.,

Author of Chhandahatrasaṅgraha, a Compendium of Sanskrit Pros. ly.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
1902.

प्राकृतपैङ्गलं

विभिन्नदेशीयग्रन्थषट्पठममग्नितं

विश्वनाथपञ्चाननकृत-पिङ्गलटीका—वंशीधरकृत-

पिङ्गलप्रकाश—कृष्णीयविवरणाख्यटीका—

यादवेन्द्रकृत-पिङ्गलतत्त्वप्रकाशिका—

संज्ञाभिः विवृतिभिः समलङ्कृतं

एसियाटिक-सोमायिटी-नामिकायाः सभायाः

अनुमत्या

रुन्दःभारमंयहकृता

“एम्. वि. यि. ए.” इत्युपाधिद्वयधारिणा

श्रीचन्द्रमोहन-घोषेण

परिशोधितं

प्राकृतशब्दानां संस्कृतानुवादसहितानाम् अकारादिवर्णक्रम-

नुयायिन्या अनुक्रमणिकया परिवर्द्धितं च

कलिकाता-राजधान्यां

वाप्टिय-मिश्रग-यन्त्रे मुद्रितं

एसियाटिक-सोमायिटी-नामिकया

सभाया प्रकाशितं च

१९०२ ख्रिष्टाब्दे ।

PREFACE.

The name of Piṅgala has come down to us from hoary antiquity, enveloped in mythic darkness and legendary confusion. He is described as a sage (मुनिः), a preceptor (आचार्यः), and again as a serpent (नागः). A story is told of Garuḍa, the great King of birds and enemy of serpents, having once on a time come down upon, and threatened to devour him. But he, by his superior wit and genius, readily outwitted the bird, and escaped into the sea. Garuḍa, thus disappointed of his prey, retired from the scene, and acknowledged the serpent as his master (गुरुः). *Vide* Commentary (C), page 2.

Two works, that bear the name of Piṅgala, are now extant. One Chhandah-sūtram (चन्द्रःसूत्रं) is in Sanskrit, and has been published by the Society in Samvat (सेवत्) 1930; the other is in Prākṛita, and is familiar to most of the Sanskrit scholars of the present day more from its extracts, quoted in other works, than a direct acquaintance with the original.

In preparing this edition of the Prākṛita-Paiṅgalam, the following MSS. have been carefully collated:—

(A) No. 810 in the Library of the Sanskrit College, Calcutta. A very old manuscript, written in a bold and clear Devanāgrī character, complete, but without a commentary.

(B) Transcribed in 1690 Śaka, in the Bengali character, by an ancestor of Paṇḍit Bhagavatī Charaṇa Smṛititīrtha, and preserved in his Family Library, at Bogri Krishṇanagar, near Garbetā, in the District of Midnāpur. It is complete, but has no commentary. *Vide* p. 596.

(C) No. 522 in the Library of the Asiatic Society of Bengal, in Bengali character, complete, and illucidated by a commentary of Viśwanātha Pañchānana, son of Vidyānivāsa.

(D) No. 1370, Government MSS., in the same. A recent transcription in clear Devanāgrī, complete in *Mātra vṛittam* (Part I), but altogether wanting in *Varṇavṛittam* (Part II).

here. Poetic license has been somewhat extended in later times. For an example, compare the aphorisms of Piṅgala, p. 3, Ghoshā's Compendium, with *śloka* 4 and 5 in pp. 6 and 7 of the present work. *Mātrā-Ohhandah* has been a great deal more amplified in the Prākṛita, and arithmetical devices and diagrams, such as *Mātrā* and *Varna Meruh* and *Patūkā*, &c., have been superadded, since the time of the Sanskrit aphorisms of Piṅgala.

The reader has been left completely in the dark, as to the age and authorship of the Prākṛita-Piṅgalam. The name of Piṅgala has been adopted, as that of the founder of a school, or as the first writer in metrical science, and nothing more. There is a very great interval of time between the appearance of the aphorisms of Piṅgala (*Ohhandah-sūtram*), and of the present work. The latter could not have appeared before the fourteenth century of the Christian era, at least in the form we now see it; whereas the former is generally believed to have had its birth at the same time with Pāṇini's grammar, or its commentary by Patañjali. The following facts may throw some light upon this question of its age:—

(i) The name of Hāmīr, the great Rājput sovereign of Mewār, is mentioned in several *śloka*s of the book. Vide *śloka* 71, p. 127; *śloka* 92, p. 157; *śloka* 106, p. 180; *śloka* 147, p. 249; *śloka* 151, p. 255; *śloka* 190, p. 304; *śloka* 204, p. 327; and *śloka* 183, p. 520. His reign commenced in A.D. 1302, and extended over 64 years.*

(ii) The following words, often met with in the description of battles between Hindus and Mahamedans, also indicate the time to be subsequent to the advent of the latter in India: Sultan in *śloka* 106, p. 180; Khorāsān and Ulla in *śloka* 147, p. 249, and *śloka* 151, p. 255; Sāhi and Talk (Turk), and Hinghu (Hindu) in *śloka* 157, p. 262.

(iii) The modern name Delhi had already superseded the ancient Paurāṇic names, but the Marhāttā power had not yet grown so powerful as it subsequently did. Vide *śloka* 185, p. 296.

(iv) Some of the commentaries were written towards the end of the sixteenth, or the beginning of the seventeenth century; and hence the text must have been written some time before that period.

The work seems to be not the composition of a single person, but a compilation from several authors. Some portions may have been subsequently added to the original skeleton. Names of some of the authors are mentioned here and there, as Haribrahma and Hariharabrahma in *śloka* 108, p. 184, and *śloka* 115, p. 197; respectively; and Vijjāhara (विद्याधरः) in *śloka* 145, p. 244. Several *śloka*s have been taken from the well-known drama, *Karpūramañjarī*, vide *śloka* 151, p. 474, *śloka* 187, p. 528, *śloka* 189, p. 531, and *śloka* 201, p. 558.

* Vide Tod's Rājasthān.

(†) No. 160 in the Sanskrit Library of the Queen's College, Benares. A little mutilated here and there but otherwise a valuable MS. written in bold and clear Devanāgarī. It has a very lucid commentary named *Īśvara-Prakāśa* which was completed in the month of *Āśvīja* 1600 (Saka or Samvat not mentioned) by Vaidīdhara, son of Kṛṣṇadeva. *Ibid* pp. 396-97

(F) No. 6 in the same complete but rather difficult to read transcribed in Devanāgarī by Vaidyanātha in Samvat 1742, mon of Jyestha. Page p. 507

(G) No 66 in the same. It is a commentary by Kṛṣṇa as labelled as Vāṇa dhārī on the cover of the MS. complete written in Devanāgarī apparently by the same scribe as (F).

(II) A small fragment of a commentary by Yādavedya named *Ṣaṅgātattva Prakāśikā* written in Devanāgarī and preserved in the same Library.

None of these manuscripts has escaped unscathed from the hands of the transcribers. Hence the text and commentary even of the same manuscript do not always tally.

code

In ancient India metrical literature Chhandah (चण्डऱ) was developed almost into an exact science reckoned as one of the limbs of the Vedas (वङुड) and placed in close proximity to Astrology.

यिदा कस्यो धाकरण निरुक्त हस्यो ज्योतिषमिति

a comparison ever
first of all certain
and the preliminary

The progressive development of the metrical system from the Vedic to modern times, has been traced in the Introduction to Ghosh's *Compendium of Sanskrit Prosody* and may well be left out

CONTENTS.

प्रथमः परिच्छेदः ।

मात्रावृत्तम् ।

विषयः	श्लोकसंख्या	पृष्ठे
मङ्गलाचरणम् ...	१	१
गुणधुसंज्ञा ...	२-६	४-१३
छन्दोमङ्गदोषः ...	१०-११	१४-१५
मात्रागणभेदाः ...	१२-१३	१६-१७
प्रस्तावः ...	१४	१८-२२
षट्कलनामानि ...	१५	२३
पञ्चकलनामानि ...	१६	२४
चतुष्कलनामानि ...	१७	२५
त्रिकले आदिलघोर्नामानि ...	१८	२६
„ आदिगुरोर्नामानि ...	१९	२७
„ त्रिलघोर्नामानि ...	२०	२८
द्विकलनामानि ...	२१-२२	२९-३०
चतुष्कले द्विगुरोर्नामानि ...	२३	३०
„ चत्तगुरोर्नामानि ...	२४	३१
„ मध्यगुरोर्नामानि ...	२५	३२
„ आदिगुरोर्नामानि ...	२६	३३
„ सर्वलघुकस्य नामानि ...	२७	३३

In some instances, the compiler has consciously adopted two different definitions of the same metre, and placed them one after the other as *Saddāla-satṭa* (सदृशसट्ठ) in *śloka* 186, p. 525, and *Saddāla-bhikkṣuṣam* (सदृशभिक्षुसिद्धि) in *śloka* 188, p. 529. In others, different descriptions with different names of one and the same metre have been unconsciously adopted, as if of different metres, and placed, not consecutively one after the other, but in different places, as *Bandha* (बन्धु) in *śloka* 100, p. 411, and *Dodhaka* (दोधक) in *śloka* 104, p. 415. On the other hand, several different metres bear one and the same name —as

कयक	of 3 syllables, and of 8 syllables	(pp. 332 and 385).
सासनी	" 6 " " 11 "	(pp. 370 and 425).
समयक	" 6 " " 11 "	(pp. 371 and 420).
सादयिषा	" 9 " " 15 "	(pp. 388 and 481).
दुरी	" 12 " " 23 "	(pp. 459 and 567).
दुषिषा	" 24 and a <i>Mātrā Chāṇḍah</i> of the	

There are germs of two metrical laws in this work, not formally enunciated and defined, but casually brought forward to explain the structure of particular metres. These two laws have been a little more elaborated, and christened as (I) Combination (संयोजन) and (II) Equivalent Substitution (समसाधन), by the present Editor in his *Chāṇḍah sūtra saṅgrahaḥ* (p. 114 *et sequens*, and Introduction pp. xv-xvi, paras 36-38). The first of these laws may be guessed at from *ślokas* 146 and 204 in pp. 468 and 564 line 1, the second from *ślokas* 76, 80, 81, 88, 112, 121 and 187 to 192, in pp. 135 line 2, 140 line 5, 141 line 2, 150 line 2, 192 line 1, 210 line 3 and 533 to 534, respectively.

Lastly, I avail myself of this opportunity to express my

press

8-1, SCERRA'S STREET, CALCUTTA. }
The 15th of July 1902

THE EDITOR

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
गाद्यायां जगत्प्रयोगः ...	६३ ...	११८
,, विप्रादिवर्णभेदाः ...	६४ ...	११६
,, विधमस्यजगत्प्रनिन्दा ...	६५ ...	१२०
विगाद्या	६६-६७ ...	१२१-१२३
उगाद्या	६८-६९ ...	१२४-१२५
गाहिणी सिहिणी ...	७०-७२ ...	१२६-१२८
खंधा	७३-७४ ...	१२९-१३१
तद्भेदाः	७५-७७ ...	१३२-१३७
दोहा	७८-७९ ...	१३८-१३९
तद्भेदाः	८०-८२ ...	१४०-१४३
विप्रादिवर्णभेदाः ...	८३ ...	१४४
दोहादोषः	८४ ...	१४५
दोहाया उट्टवनिता ...	८५ ...	१४६
रसिका (उक्ताद्या) ...	८६-८७ ...	१४७-१४८
तद्भेदाः	८८-९० ...	१४९-१५४
रोला	९१-९२ ...	१५५-१५७
तद्भेदाः	९३ ...	१५८-१६२
गंधाणा	९४-९६ ...	१६३-१६६
चउपद्रव्या	९७-९८ ...	१६७-१६८
घत्ता	९९-१०१ ...	१७०-१७२
घत्ताखंद	१०२-१०४ ...	१७३-१७६
कृष्ण्य (घट्पदं) ...	१०५-१०८(क)	१७७-१८७
कब्ज लक्खण	१०९ ...	१८७-१८८
घट्पदभेदाः	११०-११५ ...	१८९-१९७
कृष्ण्यदोषाः	११६ ...	१९८-२०१

विषय	सूचकस्थान	पृष्ठ
पञ्चकली आदिनघोर्नामानि	२८	१४
, मध्यनघोर्नामानि	२९	१५
पञ्चकलपनुष्कलयो सामान्यनामानि	३०	१६
गुरुनघुनामानि	३१-३२	१८-१
वर्णमयसङ्घा	३३	१९
गणदेवता	३४	२०
गणना मित्रादिसङ्घा	३५	२१
गणपति	३६	२२-३
दिग्गणविचारः	३७-३८	२३-४
मात्रायाम् उद्दिष्टं	३९	२४-५
,, नष्टं	४०	५५-५
वर्णानाम् उद्दिष्टं	४१	५८
,, नष्टं	४२	५९-६
मर्ममेद	४३	६०-७
वर्णपताका	४४	७२-७
मात्रामेद	४५-४६	८०-८
मात्रापताका	४७-४८	८१-९
रत्नस्य लघुगुरुस्थान	४९	८६-१
मात्रामर्कटोपक	•	१०१
वर्णमर्कटोपक	•	,
संकेतप्रस्तारसंख्या	५०	१०२
मात्राप्रकरण	५१	१०३-१
मात्रा	५२-५३	१०५-१
मात्रा	५४-५५	१०८-१
पठनप्रकार	६२	११०

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
गाद्यायां जगणप्रयोगः ...	६३ ...	११८
„ विप्रादिवर्णभेदाः ...	६४ ...	११९
„ विषमस्यजगणनिन्दा ...	६५ ...	१२०
विभाषा ...	६६-६७ ...	१२१-१२३
उभाषा ...	६८-६९ ...	१२४-१२५
गाहिणी सिहिणी ...	७०-७२ ...	१२६-१२८
खंधा ...	७३-७४ ...	१२९-१३१
तद्भेदाः ...	७५-७७ ...	१३२-१३७
दोहा ...	७८-७९ ...	१३८-१३९
तद्भेदाः ...	८०-८२ ...	१४०-१४३
विप्रादिवर्णभेदाः ...	८३ ...	१४४
दोहादोषः ...	८४ ...	१४५
दोहाया उट्टवनिका ...	८५ ...	१४६
रसिका (उक्ताच्चा) ...	८६-८७ ...	१४७-१४८
तद्भेदाः ...	८८-९० ...	१४९-१५४
रोक्षा ...	९१-९२ ...	१५५-१५७
तद्भेदाः ...	९३ ...	१५८-१६२
गंधाणा ...	९४-९६ ...	१६३-१६६
चउपइच्छा ...	९७-९८ ...	१६७-१६९
घत्ता ...	९९-१०१ ...	१७०-१७२
घत्ताखंद ...	१०२-१०४ ...	१७३-१७६
कृष्ण्य (घट्पदं) ...	१०५-१०८(क)	१७७-१८०
कव्य लक्षण ...	१०९ ...	१८१-१८८
घट्पदभेदाः ...	११०-११५ ...	१८९-१९७
कृष्ण्यदोषाः ...	११६ ...	१९८-२०१

विषय	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठ
काशस्य विप्रादिवर्णा	११७	२०२-२०४
उल्लास लक्ष्य	११८	२०५-२०६
घटपदस्य आद्यमेदोदाहरण	११९	२०७-२०८
घटपदमेदानपदप्रकारः	१२०	२०९
प्राश्ननौप्रकार	१२१-१२४	२१०-२१६
पञ्चमटिका	१२५-१२६	२१७-२१८
अदिष्ठा (अजिष्ठा)	१२७-१२८	२१०-२१२
पादाकुशक	१२९-१३०	२१३-१२५
चउमोला	१३१-१३२	२२६-२२७
रज्जु	१३३-१३५	२२८-२३४
तद्देदा	१३६-१३७	२३५-२३६
पञ्चमावतौ (मन्मावतौ)	१३८-१३९	२३७-२३८
कुडकिष्ठा	१४०-१४१	२४०-२४१
मन्मावतौ	१४२-१४३	२४२-२४३
दोषद (द्विपदी)	१४४-१४५	२४४-२४५
मन्मावतौ	१४६-१४७	२४६-२४७
खंज	१४८-१४९	२४८-२४९
सिखा	१५०-१५१	२५०-२५१
माया	१५२-१५३	२५२-२५३
सुनिष्ठाया	१५४-१५५	२५४-२५५
शोरङ्गा	१५६-१५७	२५६-२५७
हासनि	१५८-१५९	२५८-२५९
मन्मावतौ	१६०-१६१	२६०-२६१
अष्टोद	१६२-१६३	२६२-२६३
दक्षिण	१६४-१६५	२६४-२६५

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
दीपक ...	१८१-१८२ ...	२६१-२६२
सिंहावलोक ...	१८३-१८५ ...	२६३-२६६
पवंगम ...	१८६-१८८ ...	२६७-२७०
लीलावर्द्ध ...	१८९-१९० ...	२७१-२७५
हरिगीता ...	१९१-१९३ ...	२७६-२१०
तिमंगी ...	१९४-१९५ ...	२११-२१४
दुम्भिला ...	१९६-१९८ ...	२१५-२१८
हौर ...	१९९-२०१ ...	२१९-२२२
जलहरण ...	२०२-२०४ ...	२२३-२२६
मध्यणहरा ...	२०५-२०७ ...	२२७-२२५
मरहट्टा ...	२०८-२०९ ...	२२६-२२९
अनुक्रमणिका ...	० ...	२३०-२३२

द्वितीयः परिच्छेदः ।

वर्णवृत्तम् ।

विरचय	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
विरो	१-२	२४२
काम	३-४	२४३
मञ्जु	५-६	२४५
महो	७-८	२४
साह	९-१०	२४६
साधो	११-१२	२४
पिच्छा	१३-१४	२४७
सधो	१५-१६	२४८
रमय	१७-१८	२४८-२४९
पंचाल	१९-२०	२५०
महद	२१-२२	२५
मंदर	२३-२४	२५१
कमल	२५-२६	२५२
तिस्र	२७-२८	२५२-२५३
धारो	२९-३०	२५३
यशाधिष्ठा	३१-३२	२५५
संमोहा	३३-३४	२५६
हारो	३५-३६	२५७
संस	३७-३८	२५८-२५९

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
जमक	३६-४०	३६०
सेसा	४१-४२	३६१
विस्त	४३-४४	३६२
विजोहा	४५-४६	३६३-३६४
घटशंसा	४७-४८	३६५-३६६
मंधाण	५०-५१	३६७
संख्यारी	५२-५३	३६८-३६९
मालती	५४-५५	३७०
दमणक	५६-५७	३७१
समाणिध्या	५८-५९	३७२-३७३
सुवास	६०-६१	३७४
करहंच	६२-६३	३७५-३७६
सीसरूपक	६४-६५	३७७
विज्जुमाला	६६-६७	३७८-३७९
प्रमाणिध्या	६८-६९	३८०
मल्लिका	७०-७१	३८१-३८२
तुंग	७२-७३	३८३-३८४
कमल	७४-७५	३८५
महालक्ष्मी	७६-७७	३८६-३८७
सारंगिका	७८-७९	३८८-३८९
पाइत्ता	८०-८१	३९०-३९१
कमला	८२-८३	३९२-३९३
विंव	८४-८५	३९४-३९५
तोमर	८६-८७	३९६-३९७
रूपमाला	८८-८९	३९८-३९९

विषय	सोपपंक्षायां	पृष्ठ
सजुता	८०-८१	४००-४०१
चपकमाणा	८२-८३	४०२-४०३
सारवई	८४-८५	४०४-४०५
सुसमा	८६-८७	४०६-४०८
अभिधमर्ह	८८-८९	४०९-४१०
बधु	१००-१०१	४११-४१२
समुहो	१०२-१०३	४१३-४१४
दोधध	१०४-१०५	४१५-४१७
खालियो	१०६-१०७	४१८-४१९
दमयक	१०८-१०९	४२०-४२१
सेविथ्या	११०-१११	४२२-४२३
मानतो	११२-११३	४२४-४२५
इदवप्ला	११४-११५	४२६-४२८
उदिदवप्ला	११६-११७	४२९-४३०
उवभाइ	११८-१२१	४३१-४३७
विज्जाहर	१२२-१२३	४३८-४३९
मुच्यगपच्यात	१२४-१२६	४४०-४४३
अधोहर	१२७-१२८	४४४-४४६
तोटक	१२९-१३०	४४७-४४८
सारगुरुवक्क	१३१-१३२	४४९-४५०
मोत्तिवदाम	१३३-१३४	४५१-४५३
मोदध	१३५-१३६	४५४-४५६
सरणवचणि	१३७-१३८	४५७-४५८
सदरो	१३९-१४०	४५९-४६०
माथा	१४१-१४२	४६१-४६३

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
तारव्य ...	१४३-१४४ ...	४६४-४६५
कंद ...	१४५-१४७ ...	४६६-४६८
पंकावली ...	१४८-१४९ ...	४६९-४७१
वसंततिलव्या ...	१५०-१५१ ...	४७२-४७४
चक्रपथ ...	१५२-१५३ ...	४७५-४७७
भमरावलि ...	१५४-१५५ ...	४७८-४८०
सारंगिका ...	१५६-१५७ ...	४८१-४८३
चामर ...	१५८-१५९ ...	४८४-४८५
गिसिपालव्या ...	१६०-१६१ ...	४८६-४८८
मणोद्वंस ...	१६२-१६३ ...	४८९-४९१
मालिणी ...	१६४-१६५ ...	४९२-४९३
सरस ...	१६६-१६७ ...	४९४-४९६
शराव ...	१६८-१६९ ...	४९७-४९९
लील (गील) ...	१७०-१७१ ...	५००-५०२
चंचला ...	१७२-१७३ ...	५०३-५०५
वक्षस्वव्य ...	१७४-१७५ ...	५०६-५०८
पुष्पवि ...	१७६-१७७ ...	५०९-५११
मालाहर ...	१७८-१७९ ...	५१२-५१३
मंजीरा ...	१८०-१८१ ...	५१४-५१७
किलाचक्र ...	१८२-१८३ ...	५१८-५२०
चचरी ...	१८४-१८५ ...	५२१-५२४
सदूलसट्टा ...	१८६-१८९ ...	५२५-५३२
तद्देदाः ...	० ...	५३३-५३४
चंदमल ...	१९०-१९१ ...	५३५-५३८
धवलांग ...	१९२-१९३ ...	५३९-५४२

विषय	पृष्ठसंख्या	पृष्ठ
संभु	१८४-१८५	५३१-५
मोता	१८६-१८७	५३२-५
गडका	१८८-१८९	५३३-५
सहारा	२००-२०१	५३४-५
करेंद	२०२-२०३	५३५-५
हमी	२०४-२०५	५३६-५
सुरी	२०६-२०७	५३७-५
दुस्मिता	२०८-२०९	५३८-५
किरीट	२१०-२११	५३९-५
साजूर	२१२-२१३	५४०-५
निधमगी	२१४-२१५	५४१-५
अनुकमखिका	•	५४२-५
प्राज्ञाद्वयनिधम	•	५४३-५
टोकाह्मपरिषद	•	५४४-५
Index and Glossary	•	५४५-५

ERRATA ET CORRIGENDA.

—:0:—

पृष्ठे	पंक्तौ	For	Read
७	६	यदतीव्रप्रयत्नेन	यदा तीव्रप्रयत्नेन
"	"	संयोगादेव गौरवं.	संयोगादेरगौरवं
"	११	लृ	ळ
१६	३.	जहसङ्खं	जहसंखं
२७	१०.	लघुकालंवेण	लघुकालंवेन
२८	१.	णामाइ	णामाई
३०	१५	समासगतः	समासतः
३३	१४	पाटे	पाठे
"	१६	नूपुरं रतिः	नूपुररतिः
३६	११	यो	मो
५६	१६	न	न[?]
६८	१	द्वितीयकिं	द्वितीयाङ्केन
"	१७	द्वितीयेत्यंक	द्वितीयेत्यंक
७५	११	प्रस्तारसंख्या	प्रस्तारसंख्यातोऽधिक- संख्या
८०	७	कोट्ट पुरह	कोट्ट[?] पुरह
८३	१८.	षष्ट	षष्ठ
८०	५	तत्रा	तच्चा
११४	४.	लक्ष्मी	लक्ष्मीः
११६	२	वेष्टी	वेसी
१२०	८.	विंशद्विर्वे	विंशत्या वे

इष्टे	पंक्तौ	For	Read
१२५	१०	सोडंय	सोडय
॥	१५	मेलाभि	मेले
१२७	२	हसिडंय	हसिडय
१२८	८	॥	॥
१२९	३	होइ	होति
१३१	१३	वाम कर	वाम कर
१३१	१२	व्याघ्र	व्याघ्र
१३५	५	शूद्रि[दा]यो	शूद्रियो
१३८	७	वकेहि	वकेहिं
१४५	१८	वयवर्त्त	वयवर्त्त
१४७	७	मेउं	मेउ
१४७	१२	[चतु श्रत]	[चतुश्रतो]
१७३	१	घत्तानद	घत्तानदः
१८८	१	पड	पड—पठ
२०७	१८	शूद्रि[दा]यो	शूद्रियो
२२१	७	घोडश्रमात्रिका	घोडश्रमात्रिका
२२५	११	घात्रुयां (व)	घात्रुयां
२२८	१०	घटिर्मात्रा	घटि मात्रा
२४०	५	यकादह	यकादह
२४८	१८	सयुक्त	संयुक्ता
२५५	१८	च बलिध	१ च बलिध
२६१	१८	कौडत	कौडति
२८७	३	पादक	पादक
३००	५	अवगम	अवगमम्
३०७	१०७	अवगमिति	अवगमिति

शब्द	पंक्तौ	For	Read
३०६	२	छ[च्छ]कालो	छकालो
३१६	१३	स्यापन	स्यापन
३२३	७	टवु	ठवु
३४४	२	देऊ	देऊ
३५२	१३	कमणीयं	कमनीयं
३५६	४	देऊ	देऊ
३६३	१	पाय पायं ठिया	सो विजोहा मया
„	१८	सो विजोहा मया (C)	पाय पायं ठिया (E & F)
३७६	१६	धावंता	धावंता
३८२	१६	माणय	माणय
३८६	३	[असुस]र	असु[सु]र
४२४	१४	गौड़	गोड़
४२६	१७	गधंती	गधंता
४४७	६	तोटकच्छन्द	तोटकच्छन्दो-
„	१४	चारि	चारि—
४६३	१	शरीरा	सरीरा
५१२	१८	मालाधरां	मालाधरा
५२०	३	फेकार	फेकार
५४७	३	सुह	सुह[र]
„	६	क्रियते	क्रियेते
„	१२	„	„
५६४	१८	चक्षमा	यक्षमा

प्रकारेण एकादश भव्यगणान् कुरु । काहलयुगमन्ते स्थापय, एवं-
प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय, द्वात्रिंशन्मात्राः पदे पदे
लेखय, अष्टौ भकाराः, किरीटं विमेषय ॥ स्थापयादौ शक्रगणं
गुरु-लघुद्वय-गुरुरूपं, तथा तस्य परे शल्यद्वयं लघुद्वयं विसर्जय,
तस्य परे नूपुरं शब्दयुगं, तथा नूपुरं गुरुं, तथापदेन शब्दद्वयं
लघुद्वयम्, अनेन प्रकारेण एकादश गणान् कुरु । अस्थार्थः शक्र-
गणानंतरं लघुद्वयं कार्यं, तत एकगुरुरेकगणः लघुद्वयमपरो गणः
एतयोरेकादश गणाः क्रमेण कार्याः, ततः सर्वान्ते काहलयुगलं
लघुयुगं स्थापय, अनेन प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णाः चरणे, मात्राः
द्वात्रिंशत्, एतदेव संक्षिप्याह समुदायेनाष्ट भकाराः पादे । (H).

२११ । उदाहरति । पितुरुक्तं शिरसि येन गृहीत्वा त्यक्तं राज्यं
वनान्ते चरि[लि]तं, द्वे सोदरसुन्दर्यौ सङ्गे लग्ने, मारितो विराधः,
कवन्धस्तथा हतः । मारुतिर्मिलितः, वाली विघटितः, राज्यं
सुग्रीवहस्ते दत्तं, वद्धः समुद्रः, विनाशितो रावणः, स तव राघवो-
निर्भयं ददातु ॥ (C).

२११ । यथा । पितुराज्ञा शिरसि येन गृहीता, त्यक्त्वा राज्यं
वनान्ते चलितं पुनः, सोदरसुन्दर्यौ संगे लग्ने, मारितो विराधः,
कवन्धस्तथा हतः । मारुतिर्मिलितो वालिर्विखंडितो राज्यं सुग्रीवाय
दत्तमकण्टकं, वद्धः समुद्रो विनाशितो रावणः, स मम राघवो-
ददातु निर्भयं ॥ (G).

२११ । उदाहरणमाह, वप्सह इत्यादि । पितृभक्तिः शिरसि

येन गृहीता, त्यक्त्वा राज्यं वृष्टयलितो वन, सोदरसुदर्शो वने लगे,
 हतो विराधः, कथञ्च तत्र हतः । माहृतिर्मिलितः, बाहो व्यापा-
 दितः, राज्यं सुषोभाय दत्तमकण्डकं, यद्वा समुद्रं विधातितो-
 रावणः, स तुभ्यं राघवो ददातु निर्भयः ॥ यत्नत इति वल्लिकसौ
 कामधेनुः । यत्पुण्यं पितृवाचको देवीयः, सोदरो रुक्मणः,
 सुदरो सोता । चतुर्विंशत्यक्षरप्रसारस्य एका कोटिः सप्तषष्टि-
 सखाणि सप्तसप्ततिमहखाणि षोडशाधिकं अतद्वयं भेदाक्षेषु
 दिङ्मात्रमुदाहृतं, त्रैषभेदाः स्वयमवगम्याः । यद्यपि षड्विंश-
 त्यक्षरपर्यन्तानि वृत्तानि भवन्ति, तथाप्यस्मिन् यथे यदकारेण
 चतुर्विंशत्यक्षरपर्यन्तानि वृत्तानि प्रोक्तानि, षड्विंशत्यक्षरसंख्यापि
 विषमेति न समान्तिः । इताः, षड्विंशत्यक्षरस्यैव सत्यवचनां पिङ्गल-
 नागेन भुजगविज्ञानमिति [Vide Ghosh's Compendium, p
 101 — Ed.] इदमो नामाश्लेन गच्छाये भुजगेन पिङ्गलेन विज्ञा-
 न्मिन् गतमित्युक्त्वा समुद्रे प्रविष्टः, अन्यकारणोपास्यपिङ्गलनागस्य
 गमनममगलमिति षड्विंशत्यक्षरस्यैव [नो]क्तं । तथाच इदः-
 पारिजाते । आषड्विंशतिमानि सुखदांसि क्रमगोऽक्षरैः । एकैक-
 यद्विंशत्यक्षरं दण्डका प्रचितानि च । दण्डकाः सुखरेफाभ्यां प्रचि-
 तान्यपरैर्गणैः । य[स]तरा मिलितास्तुल्यश्रुतयो भवन्नाक्षराः ॥
 तेषामन्योऽन्ययोगाच्च स-माभ्यां चापि कोटिम् । प्रचितानि वि-
 र्द्धन्ते त्रैषभेदे केवलः ॥ विहाय यगणं शुद्धं गणैरन्यैरग्रेषतः ।
 षड्विंशदधिकैर्वर्द्धयन्ते प्रचितानि च ॥ (H)

कण्ठेक पठम दिअ सरस सुपअ^१ धुअ
 पअहि^२ पलइ^३ तह ठइअ^४ वरं
 सालूर^५ सुभणि^६ मणहरणि रअणिपहु-
 वअणि कमल^७दलणअणि वरं^८ ।
 वत्तीसह^९ कल^{१०} पअ^{११}[ह] ठवह^{१२} पअलिउ^{१३}
 तह मह^{१४} करअल^{१५} दिअ विलअ^{१६}
 मत्ता^{१७} वण^{१८} सुललिअ^{१९} छउ^{२०} चउकल किअ^{२१}
 कइ दिणअर^{२२} भण^{२३} भुअअ पर^{२४} ॥
 २१२^{२५} ॥*

२१२ । अथ जनत्रिंशदक्षरा ॥ कर्णमेकं प्रथमं देहि मरमपदं
 ध्रुवं पदे पतति स्थापय प्रकटितं * * * तन्मध्ये करतलं तत्र

२१२ । १ पञ्च (A, B & C), स्तपच (E). २ पञ्च (A), पञ्च (B & C), पदि (E). ३ पलिच (A). ४ ठविच (A, B & C). ५ सलूर (A). ६ भण (F). ७ Dropt in (B & F) ८ परं (C). ९ वत्तीस (B & C). १० मत्ता (A). ११ पउ (A & C), dropt in (B). १२ ठवउ (A & B), वउ (C). १३ पञ्चणिच (A), पञ्चलिउ (B), पञ्चलिवउ (C). १४ म (A & B). १५ करअल (B & C). १६ गणचं (A). १७ मत्ता (E). १८ पल (A), वण (E). १९ वललिच (E). २० छउ (E), छउ (F). २१ किल (B). २२ कइवर दिणअर (A), कइ दिणअण (E). २३ Non est (A), वण (B). २४ भुअअ पचं (A), भुअ पचचं (B), भुअअ पर (C). २५ २१५ (A).
 * सालूर is placed before द्वितीयविभक्तौ in MS. (A), but after it, in all the others.—Ed.

विलस्य अत्रमानमित्यर्थं, माचावर्णाभ्यां सुललितानि षट्चतुष्कणा
कृता कविदिनकरो भणति भुजगपति ॥ (८)

११२ । अथ सालू(र)नामकं दृत्तं ल(ख)यति, कषेद्धेति ।
अथ पठम—प्रथ[म] दिश—दत्तं स्थापित इति यावत् पञ्चविं—
पादेषु कर्णे[स्त्र]—कर्ण एक पल्लव—पतति, विलस्य—विलस्ये
पादाते इति यावत् करञ्जल—करतलं गृहेत सगण इति यावत्
दिश—दत्त, तद् मह—तन्मध्ये गुरुदयात्मकगण सगणयोर्मध्ये
इति यावत् मत्ता बल सुललि[त]—माचावर्णसुललितानि कृत्वा
चतुर्कल—षट्चतुष्कणा किञ्च—कृता एव च पञ्च—पदे पञ्च
लिख[त]—प्रकटिता वक्तो[र]श्च कल—द्वाविंशत्यां च ठवह—
स्थापय, हे मनोहरणि—मनोहरणि रश्मिपञ्चमणि—[र]जनी
प्रभुवदने कमलदलनयने वरस सुपञ्च—वरससुपद रश्मि
लघुभिः सहितानि शोभनानि पदानि यस्य तत्तथा तद्—तथा
वर सम्यक् यथा स्थापितया ठवह—स्थापितं तत् धुञ्च—ध्रुव
निश्चित वर—दृत्तश्रेष्ठ सालूर—सालूरनामकं दृत्तं भण—कथय
इति कद् दिणश्चर—कविदिनकर भुञ्च पण—भुजगपति
भणि—भणति ॥ कर्णान्त[र]व[त्] षट्चतुष्कलोत्तरसगणरचितवरण
सालूर इति फलितार्थः । (१)

११२ । अथेकोनविंशदणं सालूरमाह, कष इति । कर्ण एक
प्रथम दत्तं वरससुपदं ध्रुव पदे पतति, तथा स्थापितं वर
सालूरं सुभणं मनोहरे रजनिप्रभुवदने कमलदलनयने वर ।
द्वाविंशत् कला पदे स्थापय प्रकटितास्तन्मध्ये करतलं देवि

हा, जं फुल्लु कमलवण बहइ लहु पवण

भमइ^१ भमरकुल^२ दिसि विदिसं^३

भंकार पलइ^४ वण रवइ^५ कुहिल^६गण

विरहिअ हिअ^७ हुअ दर^८विरसं ।

आणंदिअ जुअजण उलसु^९ उठिअ^{१०} मण

सरस णलिणि दल किअ सअणा^{११}

पल्लट्ट^{१२} सिसिर रिउ^{१३} दिअस^{१४} दिहर^{१५} भउ

कुसुम समअ अबतरिअ वणा^{१६} ॥

२१३^{१०} ॥ सालूर ।

विलये, मात्रावर्णमुल्ललितं षट्चतुःकलं कृतं, कविदिनकरो भणति
भुजगपतिः ॥ कर्णो द्विगुरुः, सुभण कथय, तन्मध्ये कर्णसगणयो-
र्मध्ये, करतलं सगणः, विलयः पादांतः । (G).

२१२ । प्रचितकमप्यन्यदाह, कण्ठेक इत्यादि । कर्ण एकः प्रथमं
द्विजाः सरसपदाः ध्रुवं पदे पतन्ति, तत्र संस्थाप्य वरं शालूरं
सुभणितं मनोहरे गजवरगमने कमलदलनयने वरं । द्वात्रिंशत्कृताः

२१२ । १ भमइ (A), Non est (E & F). २ भमरकुल (E), भमरकुलक
सव (F). ३ विदिस दिशं (A), दिस विदिसं (B). ४ पलइ (E). ५ चरइ
(A). ६ कोकिल (A), कोदल (E & F). ७ विरहि हिअ (A, B & C).
८ तयअ (A), अमर अय (B), मय अय (C). ९ उलस (B), उलसि (E &
F). १० रवइ (A), सुवइ (B), रमस (C). ११ पिअसणा (B). १२ पल्लट्टि
(A & C). १३ ऋउ (A), उ (E). १४ दिवस (B & C). १५ दिहर (E).
१६ अयअरि वअणा (A), अयअरिअ वणा (B & C). १७ २१६ (A).

कक्षा प्रकथ्य स्थापय पदे पदे करतस्तकृतवस्तय माचासुक्ष्ममित षट्
 चतु कक्षा कृता, कविदिनकरो भणति सर्वभुवनपर ॥ प्रथममेक
 कर्णे मतो दिशा, कियन्तो दिशा इत्याह इड चउक्कल इति
 षट्चतु कक्षास्तत करस्तमते देय । अम्यार्थ आदौ गुरुदय देय
 तत षट्चतुर्लघात्मकगणनास्तत सगण, एवप्रकारेण ग्रामूर नाम
 हन्दो भवति । अचाष्टसु वर्षेषु यति पुनरष्टसु यति पुनस्तयो-
 दशसु वर्षेषु यति । उक्त हृद पारिजाते । आदिस्थिततगणकमथ
 वसुनगणकमवधितियुतस[धु]गुरुकक्षित, पूर्व गजकृतयति तदनु वसु-
 विरति तदनु [च] दहनदशकविरत । ग्रामूरमभिजयति सकल-
 भुजगपति-रभिरुपति[-रभिनवरसपरिचयसंमित, धने विभव
 अधिकमपि सुभविकमपि यत्र इह वितरति [कवि]भणित ॥ (H)

२१२ । [उदाहरति] यत् पुञ्ज कमलवन वहति लघुपवन
 भ्रमति भ्रमरकुल दिशि दिशि झङ्कार पतति वने कोकिलो
 रौति, विरहिषदय भयेन विरमकरमभूत् । आनन्दितयुवजन-
 सप्रसितरभममना सरमनलिनौदलकृतप्रयन, पर्यन्त मिशिरञ्ज-
 हिंवसो दीर्घाऽभवत् कुसुमममयोत्पतीर्षा वने ॥ (C)

२१२ । ग्रामूरमुदाहरति जमिति । ज—यत् यस्मात् पुञ्ज—
 [पुष्पित] कमलवन वहद् लज्ज पश्य—याति मन्दपवन सव
 दिशि विदिश—सर्वत्र दिक्षु विदिक्षु भ्रमरकुल—भ्रमरकुलस्य
 झकार पलङ्क—झकार पतति वन रवद् कोदलगण—वने रौति
 कोकिलगण विरहिष दिश—विरहिषदय दूरविरम—भय-
 विगतस्य ऊच—जात । ऊलमि उठिष मण—उल्लासोत्थितमना

सब पत्रहि^१ पढम^२ भण दहअ^३ सुपिअगण भगणा^४

तह अंता^५ गुरुजुग्गा^६ हत्थ^७ पलंता^८,

पुण^९ बिअ गुरुजुअ लहुजुअ बलअ^{१०} जुअल कर^{११}

जंपइ गाआ कइराआ^{१२} सुंदरकाआ ।

पअ पअ तलहि^{१३} करहि गअगमणि^{१४} ससिवअणि

चालिस भत्ता गुरु^{१५} जुत्ता एहु गिरुत्ता,

गुणिगण^{१६} भण^{१७} सब पअ^{१८} वसु रस^{१९} जुअ^{२०} सअ^{२१}

पअला^{२२} तिअभंगी^{२३} सुहसंगी^{२४} सज्जणसंगी ॥

२१४^{२५} ॥*

सरस एलिण्डल किअ सअण — सरसनलिनीदलकृतप्रयनः युवजनः
आणंदिअ — आनन्दितः, पल्लट्ट — प्रत्यावृत्तः निवृत्त इति यावत्
सिसिर रिउ — शिशिरच्छतः, दिअस दिहर भउ — दिवसा दीर्घाः
जाताः, अतो हेतोः कुसुम समअ अवतरि[अ] वणा — कुसुमसमयः
वसंतकाल इति यावत् अवतीर्णा वने ॥ शालूरो निवृत्तः । (E).

११४। १ & २ transposed in (F). २ पढ (B). ३ दहज (A & F).
४ भगण (B). ५ अन्ता (C). ६ गुरुकणा (B & C). ७ हत्था (A).
८ चणत्ता (A), चणन्ता (B), चलन्ता (C). ९ पुण (A) १० Dropt in (A),
जुअल (C). ११ कइ (B & C). १२ कइराआ (C), कविराआ
(F). १३ लहि (A). १४ गजगमणि (B). १५ कइकर (A). १६ गणिगण
(A), गणिभण (B), गणि च (C). १७ Dropt in (A & C). १८ पअह (F).
१९ रस (A). २० जुत्ता (A), जुत्ता (F). २१ सउ सउ (B), सउ (C).
२२ पअ पअलिअ (A). २३ तिअभंगी (A). २४ सुहसंगी (B), सउ संगी (C).
२५ २१० (A). * Included in the missing pages of (E).

११२ । घषा । घत्फुल्ल कमलवन, वदति लघुपवन, भमर-
कुलस्य सर्वदिषु विदिषु स्रकार पतति, वने रौति कोकिलगणो
विरहिषदय भवति दरविरम । आनन्दितयुवजन मोक्षामिष्टिर-
मना मरसनलिनीदलकिमलय हत)प्रयन, प्रत्याहृत मिशिर-
च्छतु, दिवसा दीर्घा भूता, कुसुमसमयोऽवधतो[तीर्णा] वने ॥ (७)

११३ । उदाहरणमाह, ज फुल्ल इत्यादि । घव फुल्ल कमलवन
वदति मधुपवन, भमति भमरकुल दिषु विदिषु स्रकार पतति
वने रौति कोकिलगण, हृदय जात सखि अतिविरम । आन-
दितो युवजन, ततो विरहिजन मरसनलिनीदलहतप्रयन, परा-
हृत मिशिरच्छतुर्दिवसा दीर्घा भवति, कुसुमसमयोऽवतीर्णा वने ।
कुसुमसमयो वसन्तकाल ॥ (II)

११४ । अथ गण्डका । सर्वप्रथम पादे भण दश सुप्रियगणा,
भगणास्तथा अस्ते दावपि गुरुकान्तौ हस्तो चलते, पुनरपि गुरु-
युग्म लघुयुग्म बलययुग्म कुरु, जल्पति नाग कविराज सुन्दर-
काय । पदपदतले कुरु गजगमने शशिवदने चत्वारिशिखावा
गुरुयुक्ता एता निरुक्ता, गुणिभिर्गणयित्वा सर्वपदे वसुरसयुक्ता
शत, प्रकटिता त्रिभङ्गी सुखाङ्गी * * * शत मावा । पञ्चविंशत्यचरे
वक्त्रे कथ चतुस्त्रिंशदधराण्युक्तानौत्याह पञ्च विम इव — पञ्च
विंशतिरेखान् वर्णान् शम्भुप्रथमनवक देहि इति त्रिभङ्गीच्छन्दो
ऽवरपदेऽपि माला इय, शम्भुच्छन्दस प्रथमनवाधराणि चान्तिम
नवाचरदूरीकरणे इय माला भवतीत्यर्थः । चतुस्त्रिंशदधरसु
दण्डकभेद इति बोध्यम् । (C)

२१४ । अथ चतुस्त्रिंशद्वर्णां त्रिभंगीमाह । सर्वत्र प्रथमपादेषु भण दश सुप्रियगणान् भगणं तथाति गुरुयुगं हस्तः पतति, पुनरपि गुरुयुगं लघुयुगं वल्लययुगं कुरु जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतलेषु कुरु गजगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः गुरुयुक्ता एवंप्रकारेण निरुक्ताः, गुणिगणैर्भणितं सर्वपादेषु वसुरसयुतं शतं प्रकटं, त्रिभंगी सज्जनसंगी ॥ सुप्रियो दिलघुः, हस्तः सगणः, वल्लयं गुरुः । (G).

२१४ । प्रचितकमेवाह, मव पञ्चहि इत्यादि । सर्वस्मिन् पदे प्रथमं भण दश सुप्रियगणान् भगणो द्वौ अन्ते गुरुकान्तौ हस्ततत्तान्तौ, पुनरपि गुरुयुगं लघुयुगं वल्लययुगं कुरु, जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतले कुरु [ग]जगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः करयुक्ता इति निरुक्ताः, फणिभणिताः सर्वस्मिन् पदे वसुरसयुतं शतं पद्ये प्राप्तं, त्रिभङ्गी शुभाङ्गी सज्जनसंगी ॥ सर्वस्मिन् पदे दश सुप्रियगणान् भण, सुप्रियगणो दिलघ्वात्मकस्ततोभगणस्ततोऽन्ते गुरुद्वयं, ततो हस्ततलं सगणः, सगणान्ते गुरुयुगं लघुयुगं वल्लययुगं गुरुयुगं कुरु, जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतले कुरु हे गजगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः, कीदृशः करयुक्ताः द्वयेन युक्ता द्विचत्वारिंशन्मात्रा इत्यर्थः, इदं निरुक्ता गणयित्वा फणिभणिताः सर्वस्मिन् पदे वसुरसयुक्तं शतं तेनाष्टषष्टियुतशतमित्यर्थः, पद्ये प्राप्तं, कीदृशी त्रिभङ्गी शुभाङ्गी सज्जनमङ्गिनी । अत्राष्टसु वर्णेषु यतिः, पुनरष्टसु वर्णेषु यतिः, पुनर्नवसु वर्णेषु यतिः, पुनश्चतुर्षु वर्णेषु यतिः, पुनः पञ्चसु वर्णेषु यतिः । उक्तं कंदः पारिजाते,

२१२ । यथा । यत्कुम्भ कमलवन, वहति लघुपवन, भ्रमर-
कुलस्य सर्वदिक्षु विदिक्षु झकार पतति, वने रौति कोकिलगणो
विरहिहृदय भवति दरविरम । आनन्दितयुवजन प्रोह्लामिश्रि-
मना सरसनलिनौदलकिसलय[लत]ग्रयन, प्रत्यावृत्त शिशिर-
श्चतु, दिवसा दीर्घा भूता, कुसुमसमयोऽववृत्तो[तीर्णा] वने ॥ (०)

२१३ । उदाहरणमाह, ज कुम्भ इत्यादि । यत्र कुम्भ कमलवन,
वहति मधुपवन, भ्रमति भ्रमरकुल दिक्षु विदिक्षु झकार पतति
वने रौति कोकिलगण, हृदय जात सखि अतिविरम । आन-
दितो युवजन, तप्तो विरहिजन सरसनलिनौदललतग्रयन, परा-
वृत्त शिशिरश्चतुर्दिवसा दीर्घा भवति, कुसुमसमयोऽवतीर्णा वने ।
कुसुमसमयो वसन्तकाल ॥ (II)

२१४ । अथ गण्डका । सर्वप्रथम पादे भण दश सुप्रियगणा,
भगणान्तया अन्ते दावपि गुरुकान्तो हस्तो बलते, पुनरपि गुरु
युग्म लघुयुग्म बलधद्युग्म कुरु, जल्पति नाग कविराज सुन्दर-
काय । पदपदतले कुरु गजगमने शशिवदने चत्वारिगणाया
गुरुयुक्ता एता निरुक्ता, गुणिभिर्गणयित्वा सर्वपदे वसुरमयुक्ता
ग्रत, प्रकटिता विभङ्गी सुखाङ्गी * * * ग्रत माचा । पञ्चविंशत्यधरे
वक्तव्ये कथं चतुस्त्रिंशदधराण्युक्तानीत्याह, पञ्च विंश इत्य-पञ्च
विंशतिरेखान् वर्णान् शम्भुप्रथमनवक देहि इति विभङ्गीच्छन्दो
ऽवरपदेऽपि माला इय, शम्भुच्छन्दस प्रथमनवाधराणि चान्तिम
नवाधरदूरीकरणे इय माला भवतीत्यर्थः । चतुस्त्रिंशदधरसु
दण्डकभेद इति बोध्यम् । (C)

[शेष]यतिद्वयवैपरीत्येऽपि दृश्यते । केचित् वर्णत्रिभंगीमाहुः, पञ्च-
भंगमन्ये । (H).

२१५ । उदाहरति । जयति जयति हरः वलयितविषधरस्तिल-
कितसुन्दरचन्द्रः मुन्यानन्दः जनकन्दः, वृषभगमनकरः त्रिशूल-
डमरुधरः नयनदग्धानङ्गः शिरोगङ्गः गौर्यर्द्धाङ्गः । जयति जयति
हरिर्भुजयुगधृतगिरिर्दशमुखकंसविनाशः पीतवासाः सागरवासः,
वलिच्छलकः महीधरः असुरविलयकरः मुनिजनमानसहंसः शुभ-
वासाः उत्तमवंशः ॥ (C).

२१५ । त्रिभंगीमुदाहरति । वलदश्च विसहर — वल[यि]त-
वि[ष]धरः तिलदश्च सुन्दर चंद्रं — तिलकितसुन्दरचन्द्रः मुणि
आणंदं — मुन्यानंदः मुन्यानंदस्वरूपः लज्जकेवेत्यर्थः [?] जण कंदं —
जनकंदः त्रैलोक्यमूलमिति यावत् वरदगमणक[र] — वृषभगमन-
करः तिसुल डमरु धर — त्रिशूलडमरुधरः एअणहि डाहु अणंगं
— नयनाभ्यां दग्धानंगः सिरगंगं — शिरोगंगः गोरिअधंगं — गौर्य-
र्द्धांगः हर — हरः जअद जअद — जगति जयति । भुजयुगधृत-
गिरिः दहसुह कंस विणासा — दशमुखकंसविनाशः पिअ वासा
— पीतवासाः सुंदर हासा — सुभगहास्यः, वलि छलि — वलिं
छलयित्वा [महि हरु —] महीहरः — पृथ्वीहारक इति यावत्,
असुरविलयकरः मुणिजण माणमहंसा — मुनिजनमानसहंसः, अवहट्ट-
भाषायां व्यत्यासे दोषाभावात् सूह भासा — सुभाषः मधुरवचन-
इति यावत् उत्तमवंसा — उत्तमवंशः हरिः श्रीकृष्णः जअद —
जगति जअद — जयति ॥ त्रिभंगी निवृत्ता । (E).

जहा, जअइ जअइ हर वलइअ विसहर

तिलइअ^१ सुंदर चंदं मुखिआणंदं जणकंदं,
वसइ^२ गमणकर तिसुल डमरु धर^३

णअणहि डाहु^४ अणंगं सिरगंगं^५ गोरि^६ अणंगं ।
जअइ^७ जअइ^८ हरि भुअ जुअ धरु^९ गिरि
दइमुइ^{१०} कंस बिणासा पिअवासा^{११} सुंदर हासा^{१२},
बलि छलि^{१३} महि हरु^{१४} असुर बिलअकर^{१५}

मुखिजण^{१६} माणसहंसा सुइ^{१७} भासा^{१८} उत्तम^{१९}
वंसा ॥ २१५^{२०} ॥ द्वितीयविभङ्गी ।

यदिह नगणरसपरविनिश्चितसमभममगुरुप्रतिपक्ष वसुविच्छिन्न गज
भिन्न, तदनु भवविरति तदनु जलधियति तदनु च वाणविभक्त
गुणसक्त रसरक्त । कलयति फलिपतिरतिसुभणितिरतिरिह
खलु पञ्चविभङ्ग छतरङ्ग सञ्जनसग, मधुरिपुभवमयविमलयप्रउदय-
मपि कुरुते सुनियोग वज्रभोग वैभवयोग ॥ एतच्च रस-

- १।५। १ तिलइ (B & C) १ चण्णव वदं चण्णकरं (A) १ वरद (F & F)
२ धइ (A) ३ डाहु (C) ४ Dropt 11 (A) रिणभइ (B)
५ गोरिअ (A) गौरि (F) ६ चण्णव वदं चण्णका (A) ७ जणउ (A)
८ ध (A) धरि (B & C) ९ Dropt 12 (E) १० Dropt 13 (A)
११ वाणार वासा (A) वाणर वासा (B) वाच वासा (C) १२ छलिअ (A)
बलि (B) छलि (C) १३ महिअ चइ (A) १४ विसअकर (A)
१५ महि मय (B) कुचिमय (C) १६ पिअ (A) dropt 12 (B) छइ (E)
सुभ (F) १७ Dropt 13 (A & B) वासा (C) १८ वलिस (A)
१९ १।८ (A)

अथानुक्रमणिका ।

—००—

सिरि^१ १ काम २ मङ्ग^२ ३ मही^३ ४ सार^४ ५ ताली^५ ६ पित्रा^६ ७
समी^७ ८ रमण^८ ९ जाणा^९ १० पंचाल १० मरुंद^{१०} ११ मंदर १२
कमल^{११} १३ तिला^{१२} १४ घारी^{१३} १५ णगाणिआ^{१४} १६ संमोक्षा १७
हारी^{१५} १८ हंसा १९ जमका २० सेसा^{१६} २१ तिला^{१७} २२
विज्जीहा २३ तह^{१८} चउरंसा^{१९} २४ मंथाणा^{२०} २५ संखणारी^{२१} २६
मालती^{२२} २७ दमण^{२३} २८ समाणिआ^{२४} २९ सुवासड^{२५} ३०
करहंघी ३१ ता^{२६} सीसा^{२७} ३२ विज्जूमाला ३३ पमाणी^{२८} ३४

१ Non est (A). २ मङ्ग (B & C). ३ मही (A). ४ सार
(B). ५ ताली (A). ६ पित्रा (A, B & C). ७ समी (A, B & C).
८ रमण (E & F). ९ Non est (E & F). १० मरुंदा (A, B & C).
११ कमला (A, B & C). १२ Non est (A). १३ घारि (B & C).
१४ लंगाणी (A), णगाणी (B & F). १५ हारीबंधा (A & B), हारीष
बन्धा (C). १६ सेसा (F). १७ डिला (A), डिणा (B), डिणा (C).
१८ Non est (E & F). १९ चौरंसा (B), चउरंस (F). २० Non
est (A), मंथाण (C). २१ संखणारी (A), री (B), संखणारी (C).
२२ मालामालती (A), मालामालति (B), मालामालद (C). २३ दमण
(A, B & C). २४ समाणि (A, B & C). २५ सरासड (A), सराड
(B). २६ त्या (B), था (C) २७ सिंसा (A). २८ पमाणि (A).

२१५ । यथा । जयति जयति हरो बलवितविषधरन्निन्नकित
 सुदरचद्रो मुनिजनानन्दो जनकदो वृषभगमनकर विशूलडमरधरो
 नयनदग्धानग शिरोगमो गौर्यर्द्धाङ्ग । जयति जयति हरिर्भुज
 युगधृतगिरिर्दग्धमुखकमविनाश पीतवासा सुदरहास बलि
 हस्तयिता महीधत असुरविलयकरो मुनिगणमानसहस सुय
 हास उत्तमवश ॥ (C)

२१५ । उदाहरणमाह, जयति इत्यादि । जयति जयति हरो
 बलवितविषधरः तिन्नावितसुन्दरचद्र मुन्यामन्द जनकदः, वृष
 भगमनकारी डमरविशूलधरः नयनदग्धानग शिरोगम गौर्य
 र्द्धाङ्ग । जयति जयति हरिः भुजयुगधृतगिरि दग्धमुखक
 मविनाशकर पीतवासा सागरवासः, बलि हस्तयिता मही धता
 येनेति शेष असुरप्रलयकारक मुनिगणमानसहस शुभभा
 वत्तमवश ॥ (II)

अथानुक्रमणिका ।

चिरि^११ काम^२ मङ्ग^३३ मही^४४ सारु^५५ ताली^६६ पित्रा^७७
 समी^८८ रमण^९९ जाणा^{१०} पंचाल १० मरुंद^{११}११ मंदर १२
 कमल^{१२}१२ तिष्ठा^{१३}१३ घारी^{१४}१४ णगाणिआ^{१५}१५ संमोहा १७
 घारी^{१६}१६ हंसा १८ जमका २० सेसा^{१९}२१ तिल्ला^{२०}२२
 विज्जोहा २३ तह^{२४} चउरंसा^{२५}२४ मंथाणा^{२६}२५ संखणारी^{२७}२६
 मालती^{२८}२७ दमण^{२९}२८ समाणिआ^{३०}२९ सुवासउ^{३१}३०
 करहंची ३१ ता^{३२} सीसा^{३३}३२ विज्जुमाला ३३ पमाणी^{३४}३४

-
- १ Non est (A). २ मङ्ग (B & C). ३ मही (A). ४ सार (B).
 ५ वाणी (A). ६ पित्र (A, B & C). ७ सचि (A, B & C).
 ८ रमण (E & F). ९ Non est (E & F). १० मरुंदा (A, B & C).
 ११ कमला (A, B & C). १२ Non est (A). १३ घारि (B & C).
 १४ लगाणी (A), णगाणी (B & F). १५ घारीबंधा (A & B), घारीष
 षत्वा (C). १६ सेस्सा (F). १७ डिला (A), डिणा (B), डिक्का (C).
 १८ Non est (E & F). १९ चौरंसा (B), चउरंस (F). २० Non
 est (A), मंथाण (C). २१ संखणारी (A), री (B), संखणारी (C).
 २२ मीलामालती (A), भिषामोलति (B), मिक्कामालद (C). २३ दमण
 (A, B & C). २४ समाणि (A, B & C) २५ सरासद (A), सवास
 (B). २६ त्या (B), षा (C) २७ सिमा (A) २८ पमाणि (A).

मल्लिआ^{१८} ३५ तुगा ३६ कमला^{१९} ३७ दीमा^{११} महालक्ष्मी^{११} ३८
 सारगिका^{११} ३९ पादता ४० कमला^{१९} ४१ विव^{११} ४२ तोमर^{११} ४३
 रुच्यमाला^{१०} ४४ सजुता^{१८} ४५ चपचमाला^{१८} ४६ सारवई^{१९} ४७
 सुषमा^{११} ४८ अमिचगई^{११} ४९ बधु^{११} ५० तह^{११} सुमुही^{११} ५१
 दोधक^{११} ५० सालिणी^{१०} ५२ दमण्य ५३ सेणिया^{१८} ५४
 मालती^{१८} ५५ तह^{१९} इदवज्जा ५६ उविदवज्जा^{११} ५७ उवज्जाइ^{११} ५८
 विज्जाइर^{११} ५९ भुचगा ६० लक्ष्मीहर^{११} ६१ तोल्य^{११} ६२ सारग^{११}
 ६३ मोत्तिअदाम ६४ मोदय^{१०} ६५ तरलण्यणि^{१८} ६६ तह^{१८}
 सुदरि ६७ माया ६८ तारय^{१९} ६९ कहु^{११} ७० पकायली^{११} ७१

१८ मल्लिका (A & B) २० माला (B) २१ Non est (C E & F)

२२ महालक्ष्मी (A) २३ सारगिका (B C & F) २४ कमल (E & F)

२५ विवा (A B & C) २६ तोमर (C) २७ चपचमाली (A B & C)

२८ सजुमड (A B & C) २९ चपचमाला (A) चपचमाला (B & C)

३० जायसारा सरसा सरसवती (A) सारवती (B & C) सारसर (E)

३१ सुषम (B & C) ३२ अमिचगई (A B & C) ३३ बधाईधू (A)

* बधु and दोधक are different names of the same metre—Ed

३४ Non est (A B & C) ३५ सुमुहीधिका (A) सुमुही (E)

३६ दोधक (A) तह तुगा दोधक (B) तह तुग दोधक (C)

३७ सालिदि (A) साली (B) ३८ सेणिका (A) सेणिका (B & C)

३९ मालती (A B & C) ४० इव (A) ४१ एकाईद उविदवज्जा (A

B & C) ४२ यड (A) जायड (B & C) ४३ विज्जा (A) विज्जाइर

(B & C) ४४ लक्ष्मीर (A) लक्ष्मीहर (F) ४५ तोलर (A) तोलड (B)

४६ सारगड (A B & C) ४७ मोदहा (A & C), तुरहा मोदहा (B)

४८ तरलिय चपचो (A) ४९ Non est (A) ५० तारहा (A B & C)

५१ तह चंदा (A & B) चंदा (C) ५२ पकायली (A) पकायली (B & C)

वसंतलिखा^{११} ०२ चक्रवर्त्त^{१२} ०३ भमरायलि^{१३} ०४ त्रंदा^{१४} सारं-
गिका^{१५} ०५ चामर ०६ तह^{१६} निमिषाला^{१७} ०७ मणहंस^{१८} ०८
मालिणि^{१९} ०९ मरहो^{२०} १० पाराउ^{२१} ११ णीलु^{२२} १२ तह^{२३}
चंचला^{२४} १३ तह^{२५} वंभारुअक जुत्ता^{२६} १४ पुहवौ^{२७} १५ माला-
हरा^{२८} १६ मंजीरा १७ जाणऊ^{२९} कीलाचंदा^{३०} १८ चर्चरी १९
तह^{३१} सद्दूला^{३२} २० विश्व सद्दूला^{३३} २१ जाणऊ^{३४} चंदमाला^{३५} २२
धवलंगा^{३६} २३ संभू २४ गीत्रा^{३७} २५ तह गंडका^{३८} २६
सद्दूरआ^{३९} २७ एरिंदउ^{४०} २८ हंमी २९ सुंदरिआ^{४१} १००
दुमिला १०१ मुणऊ^{४२} किरौट^{४३} त्रंदा १०२ तहवे मालूरा १०३
विश्वतिभंगौ^{४४} १०४ ।

११ वसंतलिखा (F). १४ चक्रा (A), चक्र (B & C). १५ भमरायली (A).
१६ चन्द्रा (C). १७ रेनिका (A), सारङ्गिका (B & C). १८ चण (A,
B & C). १९ निमिषाल (A). २० पालहंसा (A), मणहंसा (B & C).
२१ माली (A), मालिणी (F). २२ Non est (A), सरभा (B & C).
२३ पाराच (A), पाराचा (B & C). २४ लीला (A), लील (B & C).
२५ Non est (B & C). २६ पंचाला (A). २७ Non est (A), भणिसद
(B & C). २८ बंधुसुखावाणी (A), बन्धारुअक जुत्ता (B). २९ श्वी (C).
३० मालाहर (A & C), मणोहर (B). ३१ जाण (A), जाऊ (B).
३२ कीलाचंदा (A & B). ३३ Non est (E & F). ३४ सद्दूरा (A),
साद्दूला (C). ३५ सदयचंद (A), सदय (B & C). ३६ Non est (A),
तह (C). ३७ चंदमालाधर (A), लऊचन्द्रमाल (B), चन्द्रमाल (C), चंचवला (E).
३८ धवलकवा (B), धवलका (C), धवला (F). * २४ to १०४ Non est (E).
३९ गीता (A). ४० गंतुका (A). ४१ सद्दूराय (A), सद्दूरया (C).
४२ एरेंदा (A), नारेंद्रा (C). ४३ सुन्दरि (B & C). ४४ सुणेऊ (A).
४५ किराला (A), किरौणाथ (B), कौलथ (F). ४६ लऊ विश्वभंगी (A &
B), विश्व चिभंगी (F).

उक्तानि कदापि प्राकृतसूत्रेषोपमहरति विरोति । श्री काम
मधु मही सार ताली प्रिया प्रग्री रमण पचाल मृगेन्द्र (मदर)
कमल तीर्ण घारी नगानिका समोदा हारीत हस दमक प्रे
तिष विज्जोदा चतुरस्र मयान गलनारी मालती दमनक समा-
निका सुवासक करदण तथा ग्रीवे ग्रीवरूपकमित्यर्थ, विद्यु
न्माला प्रमायिका मल्लिका तुल्य कमला महालक्ष्मी सारगिका
पवित्रा कमल विष तोमर रूपमाली मयुक्ता चपकमाला सारवती
सुषमा अमृतगति मधु तथा सुमुखी दोधक गालिनी दमनक
मलिका मालती तथा इन्द्रवज्रा [उपेन्द्रवज्रा] उपजाति विद्याधर
भुजगप्रयात लक्ष्मीधर तोटक सारगरूपकमित्यर्थ मौक्तिकदाम
भोदक तरलनयना तथा सुन्दरी भाया तारक कदु पकावली
वधतिलका चमपद भ्रमरावलीच्छद सारगिका चामर तथा,
निजिपाञ्च मनोहस मालिनी ग्ररभ नाराच नील तथा चक्ष्मा
तदनन्तर ब्रह्मरूपकमयुक्ता पृथिवी मालाधर मजोर ज्ञायतां
कीडाचन्द्र चर्चरी मादूल मादूलविक्रीडितमित्यर्थ, विष मूला
—द्वितीयमादूलविक्रीडित ज्ञायतां चन्द्रमाला * * * * ॥ (B)

उक्तानि कदापि प्राकृतसूत्रेषोपमहरति, विरोत्यादिना ।
श्री १ काम २ मधु ३ मही ४ सार ५ ताली ६ प्रिया ७ प्रग्री ८
रमण ९ पचाल १० मृगेन्द्र ११ मदर १२ कमल १३ तीर्ण १४
घारी १५ नगानिका १६ समोदा १७ हारीत १८ हस १९ दमक २०
प्रेष २१ तिष २२ विज्जोदा २३ चतुरस्र २४ मयान २५ गलनारी २६
मालती २७ दमनक २८ समानिका २९ सुवासक ३० करदण ३१

तथा सीसा ३२ विद्युन्माला ३३ । प्रमाणिका ३४ मल्लिका ३५ तृंगः ३६
 कमलं ३७ महालक्ष्मीः ३८ सारंगिका ३९ पवित्रा ४० कमला ४१
 विवं ४२ तोमरं ४३ रूपामाला ४४ संयुक्ता ४५ चंपकमाला ४६
 सारवती ४७ सुषमा ४८ अमृतगतिः ४९ बंधुः ५० तथा सुमुखी ५१
 दोधकं ५२ शालिनी ५३ दमनकं ५४ सेनिका ५५ मालती ५६
 इंद्रवज्रा ५७ उपेन्द्रवज्रा ५८ उपजातिः ५९ विद्याधरः ६० भुजंग-
 प्रयातं ६१ लक्ष्मीधरः ६२ तोटकं ६३ सारंगः ६४ मौक्तिकदाम ६५
 मोदकं ६६ तरलनयनी ६७ तथा सुंदरी ६८ आद्या ६९ तारकं ७०
 कंदुः ७१ पंकावली ७२ ॥ वसंततिलका ७३ चक्रपदं ७४ भ्रमरा-
 वलीच्छंदः ७५ सारंगिका ७६ चामरं ७७ तथा निशिपालः ७८
 मनोहंसः ७९ । मालिनी ८० शरभः ८१ नाराचः ८२ नीलं ८३ तथा
 चंचला ८४ ततो ब्रह्मरूपकसंयुक्ता ८५ । पृथिवी ८६ मालाधरः ८७
 मंजीरं ८८ ज्ञायतां क्रीडाचन्द्रः ८९ चर्चरी ९० । शार्दूलं ९१ द्वितीय-
 शार्दूलं ९२ ज्ञायतां चन्द्रमाला ९३ धवलः ९३[४] शंभुः ९४[५]
 गीतं ९५[६] तथा गंडकः ९६[७] स्रग्धरा ९७[८] नरेन्द्रः ९८[९]
 हंसौ ९९[१०] सुंदरी १००[१] ॥ दुर्मिला १०१[२] ज्ञायतां
 किरीटं छंदः १०२[३] ॥ द्वितीयत्रिभंगी १०३[४] सालूरा १०४[५]
 सत्तुरधिकग्रतं वृत्तं जल्पति पिंगलराजः ॥

इति पिंगलकथितो वर्णवृत्तपरिच्छेदः ॥

इति उत्तरार्धं समाप्तं कृष्णीयविवरणे कंदोग्रंथे ॥

लिखितमिदमग्निहोचिविश्वनाथेन सं १७४२ ज्यैष्ठशुक्लचंद्रे ॥ (G).

The following is found in texts (B C D and gloss H) but not in (A F E & G) It is placed after sloka १ in the first part (भाषाण) in (D) but at the end of the 2nd part (वर्णण) in (B C & H) —

एथो अमल पुरथो^१ सथार पुन्वेदि^२ वे वि वणाइ^३ ।
कच्चतवग्गे अंता^४ दहवणा पाउए ए ह्यथि^५ ॥ [उग्गाहा]

एकार ओकार अनुस्वार मकार लकारपूर्वा ऐकारौकार
विभर्गं अन्त स्थायकारवकारा , मकारपृष्ठे दौ वर्णौ तात्त्व्यमूर्द्धन्यौ
क च त वर्गाणां पञ्चमाचराणि ङ झ-मकारा — द्वा वर्णा प्राकृते
न सन्ति । भाहित्यरक्षाकरे इदन्तु भक्तप्रामान्यप्राकृतसवण —

ऐ ओ क क ख ख ङ ङ मुत अथाविन्दुयसुर्ची कधि
प्रान्ते न ख ङ आ पृथग्दिवचन नाष्टादश प्राकृते ।

रूपस्यापि यदात्मनेपदकृत यदा परस्मैपद

भेदो नैव तयोर्न लिङ्गनियमस्यादृश्यया मल्लते ॥ (C)

अथ छन्दान्मुक्ता प्राकृते वर्णनियममाह ए ओ अ म ल परसो
इत्यादि । एकारस्य परो ऐकार ओकारस्य पर ओकार,
अमित्यनुस्वारपरो विभर्गं , मकारपरोऽन्त स्थायकार , लकारपरो
ऽन्त स्थावकार दन्त्यमकारस्य पूर्वौ दौ वर्णौ मूर्द्धन्यमकार तात्त्व्य
प्रकारौ, कवर्गं चवग तवर्गाणां पञ्चमाचराणि ङ झ ना एते वर्णा
द्वा प्राकृते न भवन्ति । (H)

१ पुरथो (B & C) २ पुन्वेदि (B & C) ३ वारं (B) वराथो (D)

४ कच्चत पद्यम अक्षर (D) कच्चत पद्य अक्षर (C) ५ ओन्ति (B & C)

६ गाथा खर (D)

After this in (B & C),

रेहो तह वि विसर्गो पिंगल आरेण एरिसं भणित्तं ।
तं पाउए ए नि[णि]वञ्चइ जं सूरौ पञ्चिमे उञ्चइ ॥ [गाद्या]

रे हौ तह इत्यादि । तत्रापि प्राकृते विच्छेदः स्वरहीनो रेफः
पिंगलकारेणोद्भूतं भणितं । स रेफः प्राकृते न [नि]पतति परवर्ण-
मस्तके, यदि सूरः पञ्चिमे उदेति ॥

कृष्णिभाषितवृत्तपागरे विषने स्तरताकुलात्मना ।

सुधियः परिगोधयन्तु तत्त्वमया यन्न मया विलोकितां ॥

अथापकनिरपेक्षा पिंगलतत्त्वप्रकाशिका टीका ।

श्रीयाद्वेन्द्ररचिता तिष्ठतु विदुषां मदा कण्ठे ॥

श्रीयाद्वेन्द्रबुधराजेन्द्रदशावधानभट्टाचार्यविरचितायां पिंगल-
तत्त्वप्रकाशिकायां टीकायां वर्णवृत्ताख्यो

द्वितीयः परिच्छेदः समाप्तः ॥

श्रीहरिः शरणं । खलि श्रीशके १६८६, मासे २ रोज २
लिखितमिदं पुस्तकं काम्यपीयूषधनारायणशर्मणा ।

लिखनपरिग्रमवेत्ता [भवति हि] विद्वज्जनो नान्यः ।

सागरसंघनखेदं हनुमानेकः परं वेत्ति ॥ (H).

कइ पिंगल भणइ कंद चउरादिअ [?] मव बुहजण मण मोहंता ॥
इति वर्णवृत्तं समाप्तम् । समाप्तोऽयं पिंगल[ध्वन्यः] ॥

[Here two lines have been obliterated with ink evidently with
a purpose.—Ed.]

शुभं भवतु ॥ श्रीरामार्पणमस्तु ॥ श्रीज्ञानकीवद्धभाष नमः ॥

हनुमतये नमः ॥ (३).

पिगल पभण्य सध्या प[च, उच्चांशौष (१) एह रुच्य ज्ञानं
वध कर महलहा ।

मधतिरससुधांशौ (१६८.) वसरे कालिकाया

पदकमलपुगस्य ध्यानपूर्व्यं लिखेत् ।

हरिरयमखिले हि श्रेष्ठमस्कारजन्य

निजतनुजनयिष्यास्तातपादेन साईम् ॥

श्रीगुरुचरण मदीयतनुपावना भवन्तु ॥

इय पिगल कदए वलविन्न परिच्छेद्यो समान्तो ॥ (B)

कर पिङ्गल पभण्य सध्या सउ देविष्य एह रुच्य ज्ञानं
वधहि कर मुखलहा ।

इय पिङ्गल कदए वलविन्न परिच्छेद्यो समान्तो ॥

इति महामहोपाध्यायविद्यानिवासात्मज विश्वनाथ

पञ्चानन हता पिङ्गलटीका समाप्ता ॥ (C)

शौलीपालकमौलिरसकिरणसूक्ष्मप्रभाराजितान्

अमोजदितय परास्तगणनातेवासिमसेवित ।

सद्विद्याकवितालताश्रयतस्तेजस्विनामयणौ

ज्जाति श्रीजगदीश इत्यभिहितो नासा तदीय सुत ॥११॥

सूक्ष्मद्वाद्याध्वतेज करनिकरसमुद्भूतदिग्जालपुष्प

श्रीकृष्ण (१) अपनियमविधिध्वसितामेवपाप ।

आयुर्वेदार्थदीवागुरुस्तिष्ठमति शम्भुविद्याप्रवीणो

ज्ञात पुत्रस्तदीयो विमलतरयशा कृष्णदेवाभिधान ॥१२॥

साहित्याम्भोधिपारेगतविमलमतिर्ज्ञानकीर्तिप्रियुग्म-
 ध्यानासक्तान्तरात्मा यमनियमयुतस्तर्कविद्यानुरक्तः ।
 जातो वंशीधराख्यस्त्रिभुवनविलसत्कीर्त्तिचन्द्रस्य तस्य
 स्त्रीयप्रौढप्रतापानलकिरणसमुत्तापितारेस्तनुजः ॥ १३ ॥
 वर्षं नन्दनवर्त्तुचन्द्र (१६८८) मिन्निते आषाढमासे सिते
 पक्षे चन्द्रदिने तिथौ प्रतिपदि श्रीचन्द्रमौलेः पुरे ।
 तातात्सम्यगधीत्य तेन रचिता सेयं प्रकाशाभिधा
 भाषा पिंगलटिप्पनी रघुपतेर्ध्यानात् समाप्तिं गता ॥ १४ ॥
 यावद्भानेति नाम प्रभवति जगतां तारणं श्रीहनुम-
 चित्ते भक्तिश्च यावद्रघुपतिचरणाम्भोजयुग्मे दृढास्ति ।
 यावत् कूर्मस्य पृष्ठे निवसति पृथिवी सप्तगोत्रादियुक्ता
 तावज्जीयान्मम * * * कतिरिधं टिप्पनी पिंगलस्य ॥ १५ ॥ (E).

इअ पिंगल कहीए वण्युत्त परिच्छेओ । अपि उत्तरार्धः ॥
 विश्वनाथेनालेखि पुरा पुर्यां खपाठाथं सं १७४२ ज्यैष्ठः । (F).

Δ

COMPLETE INDEX AND GLOSSARY
OF ALL PRAKRITA WORDS
IN THE TEXT OF
THE PRĀKRITA PAINGALAM.

 The figures indicate the page and line in which the words occur.

* * Words marked with an asterisk are to be understood as names of metrics.

अ ।

- अ, (च, पुनः) p. 4,2; 5,2; 7,2;
24,3; 40,3; 111,2; 111,2,
466,2; 472,1; 489,3; (अचं)
180,5.
- अचल, (अतिचलानि) p. 414,1.
- अक, (अकूः, अकूँ) p. 72,4; 80,3,
8; 96,2.
- अकं, p. 55,4.
- अका, (अकान्) p. 48,2; 55,3;
58,3; 72,2; 89,2; (अकूँ)
55,5.
- अको, (अकूँ, अकूँ, अकूँन) p. 48,4;
59,2.
- अको, (अकूँः) p. 58,4.
- अगा, (अकूँ) p. 439,2.
- अंत, (अन्ते) p. 80,3; 170,5; 182,
4; 187,7; 205,2; 217,3;
220,5; 230,2,3; 252,5; 257,
8; 265,1; 272,2; 285,5;
291,2; 295,1; 297,1; 299,
2; 301,7; 308,2; 319,2;
333,1; 336,7; 370,2; 375,
2; 400,3; 404,2; 451,3;
468,1; 486,2; 492,3; 497,
3; 500,3; 503,3; 529,4;
554,4; 555,2; 560,1,2,4;
569,1; 575,5.
- अंतए, (अन्ते) p. 271,3.
- अंतगुणामाई, (अन्तगुणामानि)
p. 31,1.
- अंतगुह, (अन्तगुहः) p. 39,5.
- अंतर, (अन्तरा, मर्ग) p. 155,2;
317,2.
- अंत लघुएण, (अन्तलघुएण) p. 39,5.
- अंतए, (अन्ते) p. 274,5; 374,2;
489,2.
- अंतए, (अन्ते) p. 254,1; 259,2;
306,3; 411,1; 489,3; 517,2.
- अंता, (अन्ते) p. 583,2; (अन्ताः)
594,5.
- अंते, p. 311,1; 321,2; 326,1;
357,1; 390,2; 398,1; 424,
2; 426,2; 461,3; 472,2;
481,1; 513,2,3; 561,2.
- अंतेकफल, (अन्ते एकफलः, अन्ते
एकफलं) p. 146,2.
- अंते लघुआ, (अन्ते लघुकां) p. 269,2.
- अंध, (अन्धः) p. 198,3.
- अंधश्च गंध विनामक, (अन्धकारश्च-
विनाशकरः) p. 172,2.
- अंधश्चर संधएण, (अन्धकारसङ्घेन)
p. 504,2.
- अंधार, (अन्धकारः, अन्धकारे)
p. 249,5,6.
- *अंधो, (अन्धः) p. 195,3.
- अंवर, (अम्बरे) p. 300,3; (अम्बरं)
455,1.
- अंमू, (अमूणि) p. 125,2.

अकार, (अकार) p 570 G
 अकार, (अकार, अकार) p 158
 47 2-22 (अकार, अकार)
 701,3
 अकार अकार, (अकार) p 58 2
 अकार, (अकार) p 16 2
 अकार अकार अकार, (अकार)
 अकार) p 19 2
 अकार, (अकार) p 64 2
 अकार अकार, (अकार)
 p 177 2
 अकार, (अकार) p 3 31,
 3-22 494 1
 अकार, (अकार) p 422,3,
 503,3
 अकार, (अकार) p 347 1
 अकार, (अकार) p 44,2
 अकार, (अकार) p 301 5
 अकार अकार अकार, (अकार)
 अकार) p 511,3
 अकार, (अकार) p 507,5, 543,3
 अकार, (अकार) p 304,1
 अकार, (अकार) p 107 4 545,6
 अकार, (अकार) p 22 5
 अकार, (अकार) p 558 7
 (अकार) p 149 1
 (अकार) p 453,2

अकार, (अकार) p 411 2
 अकार, (अकार) p 41 2
 अकार, (अकार) p 302 2
 अकार, (अकार) p 104 2
 अकार, (अकार) p 103 2
 अकार, (अकार, अकार, अकार) p 111 2
 319 6 302 2; 4-4 2
 अकार, (अकार) p 338 4
 अकार, (अकार) p 123 2
 अकार, (अकार)
 p 2-6 2
 अकार, (अकार, अकार)
 p 251 2
 अकार, (अकार) p 311 2
 अकार, (अकार) p 243 3
 अकार, (अकार) p 17 2
 अकार, (अकार) p 171 1
 अकार, (अकार, अकार)
 p 177 6
 अकार, (अकार) p 109 2
 अकार, (अकार) p 303 2
 अकार, (अकार) p 22 5
 अकार, (अकार) p 380 1
 अकार, (अकार) p 2 7 6
 अकार, (अकार)
 p 20 2
 अकार, (अकार) p 209 1
 अकार (अकार) p 519 2 5 38
 (अकार) 571 2
 अकार, (अकार) p 497 4
 अकार, (अकार) p 571 4

प्रहसि लोली, (अष्टाशौतियोनयः)
p 525,2.

*अडिहा, p. 220,1.

अयंग, (अनङ्गः) p. 176,1.

अखल, (अनलः) p. 169,6; 190,3.

अखलभरे, (अनलभृताः) p. 304,2.

अखरा, (अन्या) p. 177,8.

अखुयिज्जद, (अनुनीयते) p. 109,2.

अखुसर, (अनुसर) p. 330,4.

अखेअपरा, (अनेकप्रकाराः, अनेक-
प्रकारेण) p. 571,6.

अखेक, (अनेकं) p. 42,5.

अख, (अन्यः) p. 571,5.

अखो, (अन्यः) p. 4,4; 155,5.

अखोण गुण, (अन्योऽन्यगुणाः, अन्यो-
ऽन्यगुणानि) p. 103,6.

अखोण भाएहि, (अन्योऽन्यभागेः)
p. 449,4.

अखुल, (अखुलं) p. 190,6.

अख, (अर्थन) p. 198,4.

अखीरा, (अखिरं) p. 463,1.

अख, p. 103,1; 105,1; 108,1;
121,1; 126,1; 129,1; 138,
1; 155,1; 163,1; 167,1;
170,1; 173,1; 177,1; 210,
1; 217,1; 220,1; 226,1;
228,1; 242,1; 246,1; 252,
1; 257,1; 261,1; 263,1;
267,1; 271,1; 274,1; 278,
1; 280,1; 284,1; 285,4;
287,1; 291,1; 293,1; 297,
1; 301,1; 306,1; 311,1;

315,1; 319,1; 323,1; 330,
1; 336,1.

अयोमगाहा, (अयोद्गाहा) p. 121,1.

*अद्दा, (आद्दा) p. 436,2.

अद्द, (अद्दं) p. 215,1; 246,2.

अद्द अद्देण, (अद्दंदिनं) p. 14,2.

अद्दंग, (अद्दंङ्गे) p. 207,1.

अद्दंगहि, (अद्दंङ्गे) p. 176,2.

अद्दंगे, (अद्दंङ्गे) p. 143,1.

अद्दा, p. 197,2; (अद्दं) 272,2

अद्दाफद, (मात्तातृकाय) p. 197,2.

अद्देण, (अद्देनं) p. 367,1.

अद्दंगा, (अद्दंङ्गे) p. 169,1; 338,
5; 417,2.

अपार, (अपारः) p. 173,2.

अपपव, (आत्मा, आत्मानं) p. 233,6.

अप्यं, (आत्मानं) p. 107,2.

अप्यणा, (आत्मना) p. 401,2.

अप्यदोम, (आत्मदोषेण) p. 554,4.

अप्यपर, (आत्मीयः परः) p. 309,4.

अप्यबुद्धीए, (अप्यबुद्धयः, आत्मबुद्ध्या)
p. 18,3.

अप्यहि, (अर्पय) p. 127,3.

अप्या, (आत्मा) p. 545,8.

अप्या अप्पी, (अदमरमिकया)
p. 483,1; (आत्मानमात्मानं)
507,3.

अप्पिअ, (अर्पितं) p. 222,4.

अप्पी, (आत्मनि) p. 545,8.

अवअरु, (अवतीर्णः) p. 270,2.

अवअरुदं, (अवच्छन्दं, अपच्छन्दकं)
p. 14,4.

अवतरिञ्च, (अवतीर्ण) p 581 8	अलकार रदिञ्च, (अलङ्काररहित)
अवतव, (उद्धृत, उद्धृति) p 55 5	p 198 3
अवत पद, (अपरपाद) p 230 2	*अलिङ्ग, p 205 ; 222,5
अवच, (अपर) p 33 3 64 4	अलिङ्ग, (कथय) p 200 3
अवलायाच, (अवलाकय) p 543 1	(अमयोडक) 2 0 4
अवसव, (अवस्य) p 414 3	*अलिङ्गा, p 48 5 59 5 77,5
अवसिद्धव, (अवसिद्धौ) p 41 4	80 6 431 4 433 2
अवसिद्धे, (अवसिष्टा) p 96 3	असद, (असती) p 393,2
अवुडकथा, (अवुड) p 5 0	अस लर मथयद, (असुनरगत पति)
अवुद, (अवुध) p 15 1	[111] p 32,2
अभयवर, (अभयवर) p 190 6	असलिय, (असनि) [113]
अभिलङ्ग सता, (अभिनयथान)	p 31 3
p 365 3	असरणा, (असरणा) p 160 1
अभिसत, (अभिसत) p 458 4	असिच, (असीति) p 167 5
अमिच, (असुत) [515] p 35 3	असा, (असीति) p 466 4
(मुषा) 167 9 (मुषा) 266 3	असुद्धव, (असुद्ध, असुद्ध) p 198 1
अमिचकर, (असुतकर) p 537 1	असुरग्रणा, (असुरगणा) p 165 2
*अमिचगई, (असुतगति) p 109 0	असुर कुल मइया, (असुरकुलमइय)
अमिचवचलि, (असुतवचना)	p 385,3
p 371 3	असुर विलयकर, (असुरविलयकर)
अमिचद कथा, (असुतकथा)	p 586 7
p 338 3	असुर भयकर, (असुरभयकर)
अम्वद, (अम्वक) p 405,3.	p 172 3
अम्वद, (अम्वक) p 346 4	असव, (असवे) p 7 4
अरविन्, (अरविन्, अरविन्दानि)	असवेदि, (असवे) p 38 2
p 031 2	अस्य, (अस्य) p 72 1
अरि, (अरा) p. 41 4	अद, (अद्य) p. 18 1 23 1 24,1
अर, (अरा) p 24 0 (अपर)	25 1 26,1 27 1 28 1
41 2 6 (अद्य) 130 3	29 1 30 1 31 1 3 1
240 0 011,2	31 1 6 31 1 3 35 1 30 1
अररे, p. 1. 1	40 1 40 1; 41 1 40 1
	38 1 61 1 7 1 60,1

89,1 ; 96,1 ; 102,1 ; 187,6 ; 205,1 ; 313,3.	आहकष्य, (आहिकायं) p. 150,1.
अहोमं, (अहनिमं) p. 435,3	आहग, (आहगः) p. 257,2.
अहि, (अहिः) [155] p. 23,3 ; [313] 35,8 ; (निघः) 266,2.	आहगुन्, (आहगुनः) p. 25,4.
अहिघ, (अहितः) [155] p. 31,2.	आहगुन् नाघाह, (आहगुन्नाघानि) p. 33,1.
अहिगग, (अहिगगः) [311] p. 21,1 ; (अहिगगाः) [155] 412,1.	आहलघुग्रम्, (आहलघुकष्य) p. 31,1.
अहियन्नुलितं, (अहियन्नुलितं, अहिवरललितं) p. 117,4	आहटि, (आहो, आहोयु) p. 80,4 ; 182,3 ; 298,1 ; 330,6 ; 569, 1 ; 567,1 ; 569,1 ; 575,1.
*अहिवन्, (अहिवरः) p. 140,3.	आहटि, (आहो) p. 175,1.
अहो, (अहिः) p. 413,3.	आहं पाण, (आदिपाहं) p. 561,1.
*अहोर, (आभीरः, अभीरं) p. 285, 6 ; 286,3.	आहंदि, (आहो) p. 357,1.
*अहो, (अहः) p. 195,2.	आह, (आयाति) p. 552,4 ; (आगतः) 563,7.
अहो, p. 413,4.	आहो, (आगता) p. 516,4.
	आहो, (अस्मि, सम्पक्) p. 465,2.
	आहया, (आनीताः, आनीयन्ते) p. 486,3.
	आहोदिघ, (आनन्दितः) p. 581,5.
	आहयु, (आनय, आनयत, जानीदि, जानीत) [p. 89,4 ; 228,4.
	आहियज्जमु, (आनयम्) p. 59,5.
	आहोदा, (आनीता) p. 531,5.
	आहु, (आनीतः) p. 249,6.
	आहोद, (आनयति) p. 131,1.
	आह, (आयाति, आयातः) p. 397,3.
	आहन्निघ, (आहन्) p. 222,4.
	आहिव, (आगतः) p. 491,4.
	आहिव, (आगमिष्यति) p. 401,3.
	आहो, (आयाति, आयाता) p. 358,4 ; (आयाद्यति) 391,3.

आ ।

आ, (च) p. 419,2.
आश्रति, (आयतिः) p. 41,7 ; (आयतीः, आयतिं) 46,2.
आश्रा, (आद्या, आयाता) p. 112,2.
आह, (आयाति) p. 55,9 ; (आगत्य) 485,3 ; (आहो) 187,7 ; 396, 1 ; 400,1 ; 461,1 ; 489,1 ; 503,1 ; 521,1 ; 517,1.
आहं, (एतथ) p. 210,2.
आहघ, (आगतानि) p. 309,5.
आह अंत, (आद्यन्तयोः, आद्यन्तेषु, आदावन्ते) p. 64,3 ; 484,3.

आवेद, (आयाति) p 2714

आमूल, p 5563

आषा, p 551 591

आषाढरि देसा, (आषाढरिदेश) p 2221

आसु, (दय, एनी) p 2382 2392

इ ।

इ, (इति) p 4684

इय, (इति, एय) p 285 121,5

(इय) 1832 (एतत्, इति, एते,

इय) 2286 ~ 4474 5434

5602 5677 (अय) 2429

इयमभभदेक जलनी, (इयमभभदेक जलनी) p 5315

इयरा, (इतरा) p 1444

इयालिष, (इयचल्लारिणत्) p 2652

इय उग्रिडा, (इन्दुवज्रोयेन्दुवज्रोये) p 4311 4332

इय, (इन्दु) p 1285

*इयमभभ, (इन्दुवज्रो) p 4063 4085

इयामल, (इन्द्रामन) [155] p 212

इयामला, (इन्द्रामन) [155] p 5181

*इयु, (इन्दु) p 1592, 211,2

इयु, (इन्दु = इयुक्त) p 2372

इयुम, (इन्दुरिय, इन्दुममा) p 21745

इकलि, (इकाकिनी) p 5413

इगमारह, (इकादश) p 1584

इकद, (इच्छति, इच्छति, इच्छति) p 5414

इहदेयो, (इहदेया) p 404

इय, (इति, एतत्) p 3526

इति, p 137,5 1523 1586 2153 2363, 237,3 238,3, 2393, 240,36, 241,34, 251,3

इति, (अय, अयान) p 123

इम, (अनेन, एय) p 1473, 1874 2305 3237 3802

इह, (इय, एय) p 1475

इहदह, (इकादश) p 1476

इहियारा, (इ हि कारी) p 7,1

ई ।

ई, (एते) p 2802

ईसा रास मसाद मलरिषु, (ईसा रास मसाद मलरिषु) p 5581

उ ।

उग्रह, (उग्रति) p 3934 3953

उग्रमील, (उग्रमीली) p 413 (उग्रमीलात्) 461234

उग्रमी, (उग्रमीन, उग्रमीने) p 4148 4637

*उदुर, (उदुर) p 140,4

उकिट्ट, (उकिट्ट) p 1702

उक्किट्टाया, (उत्कृष्टतायाः, उत्कृष्टाः) p. 242,5.

उक्किट्टा, (उत्कृष्टां, उत्कृष्टं) p. 472,3.

*उक्कक्क, (उत्कक्का) p. 150,1.

*उक्कक्का, (उत्कक्का, उत्कक्कायः) 151,2 ; 152,3.

उक्कि, (उक्कं) p. 576,1.

उक्किट्ट, (उत्कृष्टः) p. 350,1.

उक्किट्टं, (उत्कृष्टं) p. 520,2.

उक्कित्त, (उक्ता) p. 276,2.

उग्गो, (उदितः, उद्यतः) p. 370,4.

*उग्गाहव, (उद्गाया) p. 103,3.

*उग्गाहा, (उद्गाया) p. 4,5 ; 7,5 ; 35,5 ; 39,5 ; 115,5 ; 117,5 ; 125,5 ; 591,5.

*उग्गाहो, (उद्गाया) p. 124,3.

उग्गे, (उदेति, उदितः) p. 566,1 ; (उदयन्ति, उदिताः) 566,3.

उच्चिअं, (उचितं) p. 447,3.

उच्चउ, (उच्चं) p. 283,2.

उच्चा, (उच्चं) p. 408,1.

उच्चारवा, (उच्चारवाः) p. 516,1.

उच्छलइ, (उच्छलति) p. 309,7.

उच्छवे, (उत्सवे) p. 207,5.

उट्टवहु, (उट्टवयत, उत्थापयतां) p. 205,3.

उट्टड, (उत्थाय, उत्तिष्ठति) p. 289,5.

उट्टण, (उत्तिष्ठन्ति) p. 266,3.

उट्टंतउ, (उत्तिष्ठन्तीभिः, उत्थिताभिः) p. 260,3.

उट्टेकोटा, (उत्थितकोपाः, उत्थित-
क्रोधाः) p. 507,2.

उट्टि, (उत्थाय) p. 422,1.

उट्टीअ, (उत्थाप्यो, उत्थापितः) p. 529,2.

उट्टीआ, (उत्थिताः) p. 483,2.

उट्टण, (उट्टीय) p. 180,4.

उट्टाअिअ, (उट्टायिताः) p. 316,5.

उरा, (पुनः, आरिप) p. 10,4 ; (पुनः) 10,5 ; 39,4.

उर्रो, (पुनः) p. 441,1 ; 446,1 ; 474,3 ; 500,3 ; 525,1,2,3.

उर्राअफ, (उद्गायकः) [151] p. 32,4.

उर्राहं, (उत्तराहं) p. 105,2 ; 124,2 ; 126,1.

उत्तम, (उत्तमाः) p. 223,2.

उत्तमवंगमा, (उत्तमवंगः) p. 586,8-9.

उत्तरइलहि, (उत्तरइले) p. 282,2.

उत्तरहु, (उत्तराहं) p. 129,3.

उत्ता, (उत्तं, उक्तां) p. 172,3.

उत्ते, (उक्ता) p. 155,3.

*उत्तेओ, (उत्तेजाः) p. 103,2.

उहंइ, (उहण्डः) p. 219,2.

उहंडा, (उहण्डा) p. 356,3.

*उहंभो, (उहम्मः) p. 195,2.

उहामे, p. 361,3.

उहिटं, (उहिणं) p. 48,1 ; 58,1.

उहिट्टा, (उहिणं) p. 58,3.

उहिट्टासरि, (उहिणसट्टणान्) p. 72,2 ; 89,2.

उहिट्टां, (उहिणं) p. 48,5.

उह्मा, (ऊर्द्धं) p. 507,5.

उपरि, (उपरि) p. 58,4 ; 276,1.

उपाउहीणा, (उपायहीना) p. 435,2.

उद्येय, (उद्येयम्) p 107 1
 उद्येय, (उद्येयम्, उद्येयम्) 131 3 (उद्येयम्) 430 3
 उद्येय, (उद्येयम्) p 431 4
 उद्येय, (उद्येय, उद्येयम्) p 49 1
 207
 उद्येय, (उद्येयम्, उद्येयम्) p 49 1 430 1
 उद्येय, (उद्येयम्, उद्येयम्) 1 185
 उद्येय, (उद्येयम्) p 212 6
 उद्येय, p 115 1
 उद्येय, (उद्येयम्) p 374 4 507 2
 उद्येय, (उद्येयम्) p 510 1
 उद्येय, (उद्येयम्) 1 573 4
 उद्येय उद्येय मन्, (उद्येयम्) p 531 5
 उद्येय, (उद्येय, उद्येयम्) p 177 6
 (उद्येयम्) 177 3 207 1
 (उद्येय, उद्येयम्) 205 9
 उद्येय, (उद्येयम्) p 187 6
 उद्येय सन्, (उद्येयम्) p 200 1
 उद्येय, (उद्येयम्) 1 20 5
 उद्येय, (उद्येयम्) p 210 1 1
 उद्येय, (उद्येयम्) p 10 5

ए।

ए, (ए) 1 310 3 (ए) 37, 3
 (ए) 497 4 (ए) 308 1
 463 1 514 1 (ए) 502 3

ए, (ए) p 122 1
 ए, (ए) p 111, 2
 ए, (ए) (ए) p 3 8, 2
 ए, (ए) (ए) p 119 1
 ए, (ए) p 102, 2; (ए) 1 34 177 1
 ए, (ए) (ए) p 250 1
 ए, (ए) (ए) p 177 1
 ए, (ए) p 230
 ए, (ए) p 270 2; (ए) 503, 1
 ए, (ए) (ए) p 505 1
 ए, (ए) (ए) p 72 (ए) 505 1
 ए, (ए) (ए) p 591 4
 ए, (ए) p 408, 6
 ए, (ए) (ए) p 208 4
 ए, (ए) p 114 594 804
 804 197 1 152 210 4
 291 2 554 3 (ए) 150 1
 2 31 281 2 403 409
 2 503 1 510 1 (ए) 431 1 (ए) 43
 500 3 (ए, ए) 500 1
 ए, (ए) p 4 1
 ए, (ए) p 109

कृ, (एकः, एकमेव) p. 455,3.
 कं, (एकं) p. 113,3 ; 531,4.
 कक, (एकैकः) p. 297,4.
 ककइ, (एकौकृत्य) p. 202,5.
 ककै, (एकैकस्मिन्, एकैकं)
 p. 189,1.
 ककउर, (एकात्तरं) p. 210,3.
 ककगला, (एकाधिकाः) p. 555,3.
 ककदह, (एकादश) p. 240,5 ; 241,2.
 ककलोपे, (एकलोपे) p. 89,4.
 ककसा, (एकः, एकं, एकलं) p. 555,2.
 कका, (एकः) p. 424,2 ; 429,1 ;
 481,1 ; 514,1 ; (एका, एकां)
 463,4.
 कका सगारेण, (एकतकारेण) p. 466,2.
 ककु, (एकं) p. 167,6.
 ककै, (एकस्मिन्) p. 118,1 ; (एकः)
 155,5.
 ककैष, (एकेन) p. 58,5.
 कको, (एकः, एकं) p. 326,2 ; 418,
 1 ; 509,1.
 एगारह, (एकादशे) p. 336,5.
 एगारहि, (एकादश) p. 236,2 ; 237,
 2 ; 238,2.
 एगुस्युत्ता, (एकगुस्युक्तः) p. 402,1.
 एगारहहि, (एकादश) p. 228,3.
 एगाराहा, (एकादश) p. 155,4.
 एताइ, (एते, एतानि, एतावन्तः)
 p. 37,4.
 एख, (एतत्, एवं, अत्र) p. 486,3 ;
 504,3 ; 554,4.
 एखि, (अत्र) p. 465,3.

एपरि, (एवं परिपाट्या) p. 575,4,6.
 एवि, (एवं) p. 284,3.
 एम, (एवं, एतत्, अनया) p. 146,1 ;
 177,7 ; 205,3 ; 233,6 ; 216,
 7 ; 251,2 ; 261,4 ; 280,3 ;
 396,2.
 एरावइ, (एरावतः) [155] p. 34,4.
 एरिसं, (एतादृशीभिः) p. 315,2 ;
 (इंदृशं) 595,2.
 एरिस भाग्रहि, (एतादृशभागेः)
 p. 315,4.
 एरिसही, (एतादृशं, एतादृशेः)
 p. 500,2.
 एरिसि, (इंदृशः) p. 33,7 ; (एतादृशं)
 182,7 ; 315,8.
 एरिसिअ, (एतादृशं) p. 163,4.
 एरिसिअं, (एतादृशं) p. 478,3.
 एसासुसमा, (एषा असुसमा) p.
 406,4.
 एसो, (एषः, एतत्, तत्) p. 394,1 ;
 395,2 ; 506,4 ; 564,4.
 एह, (एतत्, एषः, एतानि, एवं)
 p. 27,3 ; 138,3 ; (अनेन)
 29,5 ; 346,1 ; (एतत्, एतं)
 375,3 ; 411,1.
 एहततिरि, (एकसप्ततिः) p. 202,8 ;
 209,2.
 एहततिरिहि, (एकसप्ततिः) p. 213,6.
 एहि, (अनेन) p. 215,2.
 एहिं, (इदानीं) p. 528,4.
 एहु, (एतत्, एतैः, एभिः, एवं)
 p. 36,4 ; 55,7 ; 285,6 ; (एतं)

1677 (एतत्) 336.29 422

2 5005 (रघा, हय) 228

6 5435 (अत्र) 4013

(एव) 4414 5636 (एना)
2 15

एह, (एतत्) p 1679

श्री ।

श्री, (स, श्रु) p 139 + 4 3181

श्रीगार भक्ता, (श्रीगारभक्त) p 4011

श्रीह, (श्रीह) p 2192

श्रीह्रा, (श्रीह्रा) p 3185

श्रीह्रिया, (श्रीह्रा, श्रीह्रियेयीया)
p 4463

श्रीह्री, (मतीसध) p 4934

श्रीत्या श्रीत्यौ, (उत्थितात्थिता, उत्था
योत्थाय) p 2116 5072

श्रीष्टा, (श्रीष्ट, श्रीष्टा) p 2496

क ।

कश्चञ्च, (कश्चञ्च) p 3003

कथा, (काय) p 431 5904

कथावराहादि, (कृतापराधादि)
1 1002

कह, (कवि) p 495 1678

(कवि) 2478 (कुम्, कृत्वा)

562 1874 500 3012

1.71 (कश्चन्त, कश्चय, कृत्वा)

717

कश्चञ्च, (कविञ्च) p 1677

कश्चरो, (कविचर) p 284

कश्चदिह, (कविदिह) p 424

कश्चत्, (कविचत्) p 2577 295

कश्चत्ता, (कविचत्, कविचत्ता)
p 3504

कश्चदिह, (कविदिह) p 303

कश्च दिचञ्च, (कविचिञ्च) p
5798

कश्च पिगल, (कविचिगल) p 19

कश्चर गुणकुता, (कविचरगुणकुत)
p 5612

कश्चर वल्लुहि, (कविचरवल्लुहि)
p 4194

कश्चरा, (कविचरा) p 5634

कश्चिदिह, (कविचिदिह) p 5474

कश्च, (कश्च) p 3117

कश्चा, (कश्चान, कश्चिचति)
p 4663

कश्च, (कृते) p 1223

कश्च, (कश्च) [s] p 5002
5732

कश्च, (कश्च) [s] p 552

कश्च, (कश्च, कश्च) p 5112

कश्चञ्च, (कश्चञ्च) p 5736

कश्च, (कश्च) p 1102

कश्चिदिह वीषा, (कश्चिचितविष)
p 1693

कश्च वल्लुहि, (कश्चवल्लुहि) p 2.1.1

कश्च, (कश्च) p 4391

कश्चि, (कश्चि) p 3672

*कश्च, (कश्च) 1 1034

कंन, (कानाः) p. 9,2 : 233,5 ;
270,4 ; 397,3 ; 453,4 ; 537,3 ;
563,8 ; (कान्ता) 370,2.

कंतथा, (कान्तः) p. 552,1.

कंतगारां, (कान्तगणः) p. 301,7.

कंता, (कान्ता, कान्तया, कान्तः, कान्तं,
कान्तौ) p. 207,5 ; 358,3 ;
391,3 ; 399,3 ; 403,4 ; 421,
2 ; 461,3 ; 465,3 ; 555,2 ;
(कान्ताः) 438,2.

कंति, (कान्तिः) p. 449,4.

कंनो, (कान्तं) p. 506,3.

*कंद, (कन्दः) p. 464,2.

*कंदु, (कन्दः) p. 466,3.

कंप, (कम्पितानि, कम्पन्ते) p. 309,6 ;
(कम्पते) 485,4 ; 563,4.

कंपइ, (कम्पते) p. 249,4.

कंपए, (कंपते) p. 372,4.

कंपंत, (कम्पते) p. 493,1.

कंपंता, (कम्पते, कम्पन्ते, कम्पिता,
कम्प्यते, कम्पयन्ति) p. 399,3 ;
481,4 ; 483,3 ; 545,2.

कंपले, (कम्पिता) p. 207,5.

कंपा, (कम्पिताः) p. 244,5.

*कंपि, (कम्पिनी) p. 151,1.

कंपिअ, (कम्पितं, कम्पते) p. 157,3.

कंपिआ, (कम्पिता) p. 423,1 ; 446,4.

कंपिओ, (कम्पितं) p. 260,2.

कंस, (कंसः, कंस) p. 334,2 ; 381,3 ;
468,4.

कंसअ केमि विरामकरा, (कंसकोश-
विनाशकरः) p. 570,6

कंस संधारणा, (कंससंधारणः) p.
363,3.

कंसो, (कंसः) p. 468,6.

कसुतवरणे, (क-च-त-वरोणां)
p. 594,5.

*कसुह, (कसुहः) p. 140,3.

कज्ज, (कार्यं) p. 44,6 ; 46,1.

कज्जयंघ, (कार्यवन्धः) p. 44,4.

कट्ट, (कट्टः, कट्टं, कट्टेन) p. 157,5.

कट्टिअ, (निष्काश) p. 230,4.

कट्टिएउ, (कर्त्तिताः) p. 381,4.

कट्टिएण, (कर्त्तिताः) p. 501,4.

कट्टिएए, (कर्त्तिह्वा, निष्काशयित्वा)
p. 330,5.

कठिणतणु, (कठिनतनुः) p. 139,3.

कडक्के, (कटाक्ते) p. 443,2.

कणअ, (कनकं) [s] p. 29,3.

कणअ कुंडलअं, (कनककुण्डलकं) [s]
p. 29,3.

कणअतुला, (कनकतुला) p. 14,1.

कणअ पिअरि, (कनकपीता) p.
273,3.

कणअ सुरंगा, (कनकसुरङ्ग) p.
338,5.

कणअह, (कनकअ) p. 128,2.

*कणउ, (कनकं) p. 213,2.

*कण, (कर्णः) p. 211,1.

कण, (कर्णः) [ss] p. 25,2 ; 272,
1 ; 358,2 ; (कर्ण) 165,1 ; 322,

कमलपत्र, (कमलपत्रम्, कमल-
पत्रम्) p. 41,1.

कमलपत्र, (कमलपत्रम्) p. 121,1.

कमल भग्ना लोको, (कमलभग्ना-
लोको) p. 3-13

कमलपुष्प, (कमलपुष्पम्) p. 32,2;
457,2

कमल परिमला यशस्वा, (कमलपरिमा-
लया) p. 35,2.

*कमला, p. 333,3.

*कमलाश्रम, (कमलाश्रमः) p. 213,1.

कमल, (कमलम्) [111] p. 21,3.

*कमल, (कमलम्) p. 159,1; 211,3.

का, (करः) [113] p. 31,2; (कराः,
करोः) 478,1; (करं) 193,2;
(करोति, करोतु) 405,3; 470,2;
(कुरु) 291,2; 457,3; 460,2;
575,4; 583,3, (कृताः) 468,7.

काशन, (काशलं, करतलः) [113]
p. 25,3; 212,4; 335,1;
567,1; 579,6.

*काशल, (काशलं) p. 159,1.

काशनराग, (करतलरागः, करतल-
रागं) [113] p. 475,3.

*करधनु, (करतलम्) p. 213,1.

करंता, (करोति) p. 566,6.

करताला, (करतालः) [31] p. 27,2.

कर वंशगुणि, (कुलदन्ताशुनिः)
p. 289,5.

करपाश्रा, (करपाश्री, करपादं) p.
545,7.

काशल, (काशलं, काशलाः)
p. 18,5; 22,1.

काश, (काशम्) p. 11,1.

काश, (काशम्) p. 217,2

*काशं, (काशम्) p. 275,2,4

*काश, (काशम्) p. 235,2

काश, (कृम) p. 319,2,1; 370,3;
135,1,2; 144,5; (कृम) 227,
7; 324,6

*काशी, (काशी) p. 235,1; 276,3

*काश, (काशम्) p. 110,1.

काश, (कृम) p. 271,1.

का, (कृम) p. 370,3.

करि, (कृम) p. 167,4; 170,3;
327,2,6; (काशम्) 327,6

करिध, (क्रियते) p. 139,1.

करिधह, (क्रियते, करिधम्)
p. 563,7.

करिध, (कृम) p. 409,1.

करिध, (क्रियते, करिधम्) p. 9,4.

करिधम्, (कृम) p. 59,2; 72,3;
(क्रियते) 262,1,4; (क्रियते,
कृम) 306,3; (कृम, कृम्य,
क्रियते) 431,1; 454,2; 575,5.

करोत, (क्रियते) p. 285,5.

करोत, (क्रियते, क्रियते, क्रियते)
p. 402,2; 411,1; 415,3;
461,1; 560,2.

कुरु, (कृम) p. 61,2; 295,2; 317,1;
(कृम) 289,8.

कमला, p. 570,7.

कर, (कर) p 301.1 (इत, इत)	कर, (कर) p 1.1
344.57 (कर) 67.1 102	करा, (कथय, कथित) p 2.6.5
3 (कुम्भ) 123.3	2.0.3
करहु, (कुम्भ) p 200.1 333.2	करावहु, (कथय) p 4.4
3.0.3	करि, (कथित) p 240.2
कल, (कला, कला) p 117.6 287	करिच, (कथित) p 19.8 (कथित)
6 301.9 323.6 302.2	27.4.3
413.3 468.2 579.5	करिचव, (कथित) p 19.4
कनच, (कला, कला) p 252.3	करिच, (कथित, कथिता, कथित)
4.0.3	p 3.8.2, 300.1 520.4
कनचलच, (कनकनक) [i] p 38.2	करिच, (करा) p 391.3, (कथिता)
कलया, (कला) p 406.3	400.2
कलह, (कला) p 327.1	करिच, (कथित) p. 24.5 344.3
कलता, (कलत्र) p 430.2	(कथिता) 40.5
कलचुलिकथ, (कलचुलिकथ))	करिचव, (कथय) p 240.3
p 276.4	करी, (कथिता) p 345.3 308.2
'कनकद्वारी, (कनकद्वारी) p 151.2	(कथय) 53.4
'कलम, (कलम) p 132.7	करीचे, (कथयते, कथयते) p 40.2
कलकारिणि, (कलकारिणी) p	411.2
277.2	कहु, (कथय, कथयते, कला) p 55
कला, (कला) p 55.2 90.2	, 308.1, 391.3 437.4
40.3	कहु, (कथय, कथयते, कथयते)
कलि, (कलि) [19] p 23.3	कथयि) p 401.1 511.1
कलिगा, (कलिगा) p 241.1	कथेचि, (कथय) p 282.2
कलेश, (कलेश) p 180.9 311.7	कथेहु, (कथय, कथयते) p 2.9.2,
कल, (कथ) p 109.4 419.4	272.2 317.2
477.4	का, p 435.4
कर, (कथयति) p 2.1.5 (कथय)	काथर, (काथर) p 309.7
491.4 (कथ) 270.4	काथरा, (काथरा, काथर) p 2.0.3
करहु, (कथयति) p 28.7 4.4	काथर, (काथ) p 515.3
5.7 173.3 1.2 211.8	
213.0 290.6 535.4	

- काश्या, (कायः) p. 493,1.
 काइ, (किं) p. 227,4; 568,7.
 काई, (किं) p. 9,1; 182,8.
 *कांती, (कान्तिः) p. 114,4.
 काण्ण, (काननं, काननानि) p. 233,2.
 कारा, (कायः) p. 198,5.
 काम, (कामः) p. 453,4; 537,2.
 *काम, (कामः) p. 344,2.
 कामंती, (कामयमाना) p. 5,3.
 काम चंद महु पंचम मारणिव्जा,
 (कामचन्द्रमधुपञ्चममारणीयाः)
 p. 474,2.
 कामराजस्त्र, (कामराजस्त्र) p. 443,4.
 कामरुय राश्र वंदि, (कामरुपरज-
 वन्दी) p. 423,4.
 कामा, (कामः, कामं) p. 439,3.
 कामावश्रारेण, (कामावतारस्त्र)
 p. 367,1.
 कामिणी, (कामिनि) p. 484,3.
 कामो, (कामः) p. 122,4.
 *कामो, (कामः) p. 344,1.
 कारिज्जसु, (कुम्, कुम्घं) p. 55,2.
 कालंजर, (कालझरं, कालझरे)
 p. 222,3.
 कालपुरो गमणा, (कालपुरीगमनं)
 p. 414,3.
 काला, (कलाः) p. 352,3.
 कालिका, (कालिका) p. 361,3.
 *काली, p. 151,2.
 कामा, (कामः, कामाः) p. 137,1;
 377,3; 566,5.
 कामीगच्छा, (काशीराजः) p. 318,8.
 कामीस, (चें काशीश) p. 137,4.
 कासीसर, (चे काशीसर, काशीसरेख)
 p. 244,7; (काशीसरः) 289,7.
 कामीस राश्रा मरामार श्रग्ने, (काशी-
 श्रराजश्रामाराश्रि) p. 450,3.
 काहल, (काहलः, काहलं)[1] p. 37,3;
 38,1; 521,1; (काहलौ) 489,
 2; 521,3.
 काहल जुग्र, (काहलयुगं) p. 567,3.
 काहल जुग्ग, (काहलयुगं) p. 415,1.
 काहल जुग्गल, (काहलयुगलं)
 p. 575,5.
 काहलहुज्जे, (काहलहुयं) p. 402,1.
 काहल सद् गंध, (काहलशब्दगन्धाः)
 p. 560,2.
 काद्या, (किं) p. 516,4.
 काहु, (कस्य) p. 523,5.
 काहेलारी, (किसर्यं) p. 463,3.
 काह्, (चे कृष्ण) p. 12,1.
 कि, (किं, किंवा) p. 187,8; 230,
 2; 453,4; 455,1,2; 465,4;
 470,4.
 किश्र, (कृत्वा) p. 371,1; (कृताः,
 कृतं) 579,7; (किं) 465,4.
 किश्रउ, (कृतः) p. 157,5; (कृतं)
 244,7.
 किश्रं, (कृतं, कृत्वा) p. 478,1.
 किश्र खिलश्रो, (कृतनिलयः) p. 315,7.
 किश्र फणिवद् चारं, (कृतफणिपति-
 चारं) p. 313,3.

क्रिउ, (कृन) p 100,1
 क्रि, p 94.
 क्रिपि, (क्रियपि) p 177,9, 220,1,
 428 1,2
 क्रिदु, (क्रिदुद) p 46,1
 क्रिदुघ, (क्रिदुघ) p 46,3
 क्रिज्जद, (करोति) p 443, (क्रियते)
 103 3 4 167,6 54 1
 (क्रियते) 177,4, 182,1
 क्रिज्जउ, (करोतु) p 169 7 (क्रियतां)
 51 4
 क्रिज्जए, (क्रियते) p 297 3, 380 2
 क्रिज्जमु, (कुरुष्व, कुरु) p 59,4, 431,
 4, 433,1 543,3, (क्रियते)
 72,5
 क्रिज्जदि, (कुरु, क्रियतां) p 463 4
 क्रिज्जदी, (क्रियतां) p 372,1
 क्रिज्जहु, (क्रियतां) p 252,4
 क्रिज्जिघ, (कृत) p 573 7
 क्रिज्जिघ, (कृता, (कृतपाठिका) p
 318,1.
 क्रिज्जिघा, (कृता) p 261 2, (कृतो,
 क्रियते) 469,2
 क्रिज्ज, (क्रियता) p 352 6, (क्रियते,
 कुरुते, क्रियते, कृत, क्रियते)
 439 2, 440 3, 464 3, 466,
 2, 481,4, 510 2, 515 7
 क्रिलोमद, (नीरुणयति) p 300 2
 क्रिति, (क्रीडति) p 173 2, (क्रीडति)
 181 8, 334 2, 395 3, 571 5
 क्रितिघा, (क्रीडति, क्रीडति) p
 419,4

क्रितिर, (क्रीडति) p 322 1
 क्रिति घण, (क्रीडतिघण, क्रीडति
 घणेन) p 501 4
 क्रिति घेलाद, (क्रीडतिघेलाद,
 क्रीडतिघेलादो) p 433 4
 क्रितिरि सुहुउ, (क्रीडतिमुध) p
 451 1
 क्रितो, (क्रीडति, क्रीडति) p 105 2,
 318 5, 221 7, 439,3, 451 4
 (क्रीडति) 137,4, 367,1, 377,
 1, 378,5 463,4
 *क्रितो, (क्रीडति) p 115 1, 436,1
 क्रियाय वाय सल्ल भल्ल चात्र चट्ठ
 मुग्गा, (कृपायवायसल्लभल्ल-
 चापचक्रमुदरे) p 49 2
 क्रिम, (क्रेम, कपा) p 233,6
 क्रिमद, (क्रियपि, क्रियय) p 212 6
 (क्रियपि) 311,6
 क्रिमु, p 274 2
 क्रिरय, (क्रिरयानु) p 537,1
 क्रिरयावलि कदा, (क्रिरयावलिकद) p
 1 9 5.
 क्रिरोट, (क्रिरोट, क्रिरोट) p 573,2
 *क्रिरोट, (क्रिरोट, क्रिरोट) p 570
 8, 576 9
 क्रिल, p 120 4, 435 4
 *क्रिलावक, (क्रीडावक) 1 519 4
 *क्रिणु, (कृणु) p 213 2
 क्री, (क्रि) p 450 4
 क्रीतउ, (क्रीडतु) p 454 4
 क्रीतलाण, (क्रीडति) p 510 1 5

- कीलमि, (कीडसि) p. 10,5.
 कुंजर, (कुञ्जरान्) p. 448,1.
 कुजरा, (कुञ्जरान्, कुञ्जराः) p. 255,3
 372,3; 446,2.
 *कुंजर, (कुञ्जरः) p. 211,3.
 कुंजल गञ्जवस दंताइ, (कुञ्जरगजवर-
 दन्तौ) [ss] p. 34,2-3.
 कुंडल, (कुण्डलं) p. 573,3.
 कुंडलग्रं, (कुण्डलं) [s] p. 29,3.
 *कुंडलिआ, (कुण्डलिका) p. 216,1
 219,8; 251,2,3; (कुण्डलिकां)
 246,3,7.
 कुंत, (कुन्तान्) p. 502,3.
 कुंतग्रस, (कुन्तधरः) p. 287,2.
 कुंतिग्र पुत्ता, (कुन्तीपुत्रः) p. 402,1.
 कुंतीपुत्तं, (कुन्तीपुत्रः, कुन्तीपुत्रेण)
 [ss] p. 543,2.
 कुंतीपुत्ता, (कुन्तीपुत्राः, कुन्तीपुत्रान्)
 [ss] p. 424,1; 511,1.
 कुंतीपुत्ता जुग्र लछिग्रं, (कुन्तीपुत्र-
 युगलग्रं) p. 390,1.
 कुत्तेक, (कुन्तमेकं = पञ्चकलमेकं)
 p. 291,3.
 *कुंद, (कुन्दं) p. 158,1; 211,5.
 कुंद, (कुन्दाः) p. 370,4.
 कुदा, (कुन्दः, कुन्दं) p. 137,1; 377,3.
 *कुंभ, (कुम्भः) p. 132,7.
 कुगति, (कुगतिं, जलगतिं) p. 12,2.
 कुटुंविणि, (कुटुम्बिनी) p. 405,2.
 कुणइ, (करोति) p. 5,4.
 कुणंति, (कुर्वन्ति, कुर्वते) p. 430,4.
 कुणष्ट, (जानीत) p. 28,3; (करोति,
 कुम्ते) 113,4.
 कुणहु, (कुम्त) p. 163,4.
 कुणोटि, (कुम्) p. 158,5.
 कुणहु, (कुम्, कुम्त) p. 189,2;
 192,1. 251,2.
 कुपिग्र, (कुपितः) p. 148,3.
 कुविग्र, (कुपितः) p. 537,2.
 कुमारो, (कुमारः) p. 435,1.
 कुमुग्र वण, (कुमुदवनं) p. 566,4.
 कुम्म, (कुर्मः) p. 165,1; 322,4;
 (कुर्मै) 165,2.
 *कुम्म, (कुर्मः) p. 211,3.
 कुम्मपिट्टि, (कुर्मपट्ट) p. 372,4.
 *कुरसौ, p. 115,4.
 कुल, (कुलं) p. 570,5.
 कुल उज्जल, (कुलोउज्जलः) p. 296,4.
 कुलंमंती, (कुलवती) p. 118,1.
 कुलमगलमगा, (कुलमार्गलग्नाः)
 p. 428,4.
 कुलमार, (कुलमारां) p. 173,2.
 कुसुमं, [i] p. 38,3.
 कुसुमगण, (कुसुमगणः) [1511]
 p. 274,5.
 कुसुमसमग्र, (कुसुमसमयः) p. 581,8.
 *कुसुमाग्र, (कुसुमाकरः) p. 213,4.
 कुसुमाडं, (कुसुमानि) p. 122,2.
 कुसुमो, (कुसुमं) [1511] p. 24,3.
 कुचिलगण, (कोकिलगणः) p. 581,3.
 कुहूरव, (कोकिलारावेण) p. 453,3.
 के, p. 430,4.

कोशद धाम चपय्य चूय मञ्जरि वृन्ना,

(वतकीधामचम्पकवृन्मञ्जुरी
वृन्नुलानि) । 5८२

कोशद धूलि, (केतकाधूलि) p 5८१

कोशरथे, (कपूरके) [१] p 37२

कोय, (केन) p 412४

कोलासा, (कोनाम) । 1१7२

कोमि, (कोमी) p ११1३

कोमु, (किमुक, किमुके) p 513२
503१

कोमु चमोच्य चपय्य, (किमुकाग्रोक
चम्पकानि) p 4१1१

कोमु कायस पाय्य याउल, (किमुक
काननपानयाकुला) p 30

कोमु लया यय, (किमुकनूतनयन)
p 165२

कोय, (कथे) p 40४४

को, (क) p 16७७ 405३ 448४

काइ, (कोरपि) p 21७४ 26१४
31१५ 48९२ (का, कि, क,
कुय) १५१

*कोइल, (कोकिल) p 15९१
211३

कोइल माव, (काकिनमाव)
p १०7२

कोइला, (कोकिल) p 1००२

कोइलालावय्या, (कोकिलालापय्य,
*कोकिलालापय्या) p 4०३२

काटु, (कोट्ट) । 64२ 80७

कोट्टा, (काट्ट) p 80२

कोटी, (कोटा) p 1०५

कोप्पि, (कुपिष्ठा) p 202३

कोमल, (कोमल) p 460२

कोला, (कोल) p 419४

काइ, (काधेन) p 137४

काहायल मुट मइ, (कोधाननपुख
माये) p 160७

*कवमा, (समा) p 114२

ख ।

खञ्जल लुञ्जल खञ्जल वर वपमा,
(खञ्जनपुगलनयनवरोपमा)
p 17११

खञ्जललायणि, (खञ्जनलायने)
p 227२

खञ्जपय्य, (खञ्जापाइ) p ०१२
*खञ्जा, p 2००६

खट्ठाकय, (खण्डीकृत) p 164९

*खय, (कस्यके, कस्यके) p 103६

*खयया, (कस्यक) p 129४

*खयाल, (कस्यकानी, कस्यके)
p 132७

*खयो, (कन्द, कस्य) p 1०३१

खमा, (खड्ग) p 160४ 300०
(खड्गेन) 4९8२

खमा, (खड्ग) p 127३

खमापाइ, (खड्गपायय, खड्गपाने)
p 48०३

खमा, (खडा) p 42०३

खञ्जर, (खाटय) p 419२

खटा यय मट्टो, (खट्टयमट्टो) p 3०8१

खण, (क्षणे) p. 453,2.
 खण्ड, (क्षणाद्धे) p. 330,3.
 खणे, (क्षणे) p. 453,2.
 खणो, (क्षणं) p. 330,3.
 खत्ति, (क्षत्रियः, क्षत्रिया) p. 202,1.
 खत्तिश्च, (क्षत्रियाणां) p. 570,5.
 खत्तिव, (क्षत्रियं) p. 330,4.
 खत्तिखी, (क्षत्रिया) p. 119,1; 144,2.
 खत्तिवंश, (क्षत्रियवंशः) p. 381,3.
 खत्ती, (क्षत्रिया) p. 378,2.
 खर, (खरः) p. 211,3.
 खरकिरण, (खरकिरणं) p. 42,3.
 खरहिश्च, (खरहृदयः) p. 122,3.
 खरा, (खरः) p. 541,1.
 खल, (खलः) p. 277,1.
 खलइ, (स्खलति) p. 266,2; 330,5.
 खलिश्च यण वसणश्चा, (स्खलित-
 स्तनवसना) p. 393,1.
 खलिश्चा, (स्खलितः) p. 528,2.
 खम, (स्खलति) p. 46,8.
 खसइ, (पतति) p. 266,2,4.
 खा, (खादति) p. 403,4.
 खाए, (खादन्ति, खादयित्वा)
 p. 520,2.
 खाहि, (खादति, भक्षयामि) p. 435,3.
 खीर, (क्षीरं) p. 132,5.
 खुदि, (क्षोदयित्वा, क्षोदित्वा)
 p. 327,1.
 खुर, (खुरैः) p. 327,1.
 खुरसाणक, (खुरसानक्ष) p. 249,6.

खुरासाण, (खुरासानः) p. 255,4.
 खुलिश्च, (खण्डितं, स्खलितं) p. 15,4.
 खुसुणा, (क्षे क्षुद्र) p. 10,4.
 खुहिश्च, (क्षुभितः) p. 255,4.
 खेलंत, (खेलति) p. 262,2.
 खोडच, (खड्गः) p. 198,1.

ग ।

गश्च, (गजः) p. 36,3; (गजान्)
 262,1; (गजाः) 309,1.
 गश्चगमणि, (गजगमने) p. 147,6;
 267,2; 583,5.
 गश्चलूह संलुत्तं, (गजपूथसंयुक्तः, गज-
 पूथसंयुक्ते) p. 157,4.
 गश्चण, (गगनं) p. 260,3; (गगने)
 273,2.
 गश्चणं, (गगनं) [155] p. 34,5;
 (आकाशं) 40,3.
 गश्चणंग, (गगनाङ्ग) p. 254,2.
 गश्चणु, (गगनं) p. 132,4; 213,4.
 गश्चवरगमणि, (गजवरगमने)
 p. 263,4.
 गश्चवरगमणी, (गजवरगमना)
 p. 477,3.
 गश्चवरलुलिश्च, (गजवरलुलितं, गज-
 वरललितं) p. 117,3.
 गश्चवरु, (गजवरः) p. 287,2.
 गश्चभरण, (गजाभरणं) [115] p. 31,4.
 गश्चदि, (गजैः) p. 309,1.
 गइ, (गत्वा) p. 375,3.

- गघ्य, (गघ्यः) p. 551,2,5.
 गघ्योष्ठा, (गघ्योष्ठाः) p. 453,1.
 गमित्र, (गमं, गमितानि) p. 537,1.
 गमन, (गमले) p. 199,3.
 गमस, (ग्रामः, ग्रामे) p. 453,1.
 गम्ड, (गम्डः) [su] p. 35,5.
 *गम्ड, (गम्डः) p. 213,3.
 गम्डवर वाद्यगा, (गम्डवरवाद्यनः)
 p. 355,1.
 गड, (गले) p. 190,3.
 गला, (गले) p. 357,2.
 गदित्ततरां, (गदित्ततां) p. 5,1.
 गात्रा, (गात्रे) p. 399,3.
 गाह, (उच्चार्य) p. 459,3.
 गाहकाधत्ता, (गोधृतं) p. 403,2.
 गाह, (गायति) p. 552,3.
 *गाया, p. 5,4 ; 6,4 ; 15, 4.
 गाव, (गायति) p. 89,7 ; 397,2.
 गावंत, (गायन्ति) p. 520,2.
 गारह, (एकादश) p. 285,5 ; 575,1.
 गारहाई, (एकादश) p. 422,3.
 गाह दोहह, (गाचादोहाः) p. 42,6.
 गाहम्न, (गाथायाः) p. 271, 4.
 *गाहा, (गाथा) p. 1,8 ; 11,4 ; 16,
 4 ; 17,4 ; 18,5 ; 23,5 ; 24,5 ;
 25,5 ; 26,5 ; 29,5 ; 30,9 ;
 31,5 ; 33,5,10 ; 34,5 ; 38,
 4 ; 40,5 ; 58,5 ; 108,1,3 ; 109,
 4 ; 111,2 ; 112,2 ; 113,4 ; 117,
 4 ; 118,4 ; 119,2 ; 120,4 ; 144,
 4 ; 145,3 ; 151,3 ; 298,4 ; 442,
 3 ; 595,3 ; (गाथायाः) 272,2.
 गाहाह, (गाथा, गाथायाः, गाथायां)
 p. 103,2.
 गाहाह, (गाथायां) p. 111,1.
 गाहारां, (गाथानां) p. 112,2.
 *गाहिरि, (गाहिरिनी) p. 115,2 ;
 126,5.
 *गाहिरिनी, (गाहिरिनी) p. 126,1.
 127,1,6
 गाहिरिनीय, (गाहिरिनीयां) p. 103,4.
 *गाहू, p. 14,4 ; 27,3 ; 28,5 ; 30,
 5 ; 32,5 ; 37,4 ; 102,5 ; 103,
 2 ; 105,1,3,4 ; 107,3 ; 152,
 3 ; 171,3 ; 269,3 ; 326,3.
 गाहे, (गाथायां) p. 110,2.
 गिंहू (गिंहूक) p. 262,2.
 गिह पदिरिश्च फरिहारा, (ग्रीवा-
 पदिरित्तफरिहाराः) p. 169,2.
 *गिम्ह, (ग्रीष्मः) p. 213, 3.
 गिरि, (गिरिः) p. 266,2 ; 334,3.
 गिरिं, p. 131,1.
 गिरिणाश्चरि अहुंराधर, (गिरि-
 नागार्थहृद्गिरिः) p. 172, 4.
 गिरिवर मधरा, (गिरिवरशयनः,
 गिरिवरशयन) p. 458,2.
 गिरिवर मधरां, (गिरिवरशयनं) p.
 313,8.
 गिरिवर सिहर, (गिरिवरशिखरं)
 p. 260,2.
 गिरिवर सीहरा, (गिरिवरशिख-
 राणि) p. 309,6.
 गिरिसुष्ठा पात्र पंकेरुहाखं, (गिरि-
 सुतापादपङ्केरुहयोः) p. 558,
 7-8.

गिराभनहमहिनी, (गिराभनह
महिनी) p 380 3

गिराभा, (गिराभा) p 386 1

*गीषह, (गीता) p 547,3

*गीता, p 550 c

गुजरा, (च गुजरा) p 414 1

गुजरा, (गुजरा, गुजरा) p
252 2 416 2

गुजरा, (गुजरा) p 280 1

गुडिआ, (गुडिका, गुडिका) p
122 4

गुणचरित्रा, (गुणचरित्रा) p
488 3

गुणयुत, (गुणयुता) p 374 3

गुणयुता, (गुणयुता, गुणयुता) p
401 4

गुणयुत, (गुणयुत) p 362 3

गुणयुति, (गुणयुति) p 270 3

गुणयुत, (गुणयुत) p 430 1

गुणयुत, (गुणयुत) p 470 1

गुणयुतयुता, (गुणयुत युता,
गुणयुतयुत) p 430 1

गुणरहिता, (गुणरहिता) p 120,2

गुण पञ्चहि रहिता, (सर्वगुणरहित)
p 198 5

गुणह, (गुणह, गुणह) p 180 c
394 2

गुणा, (गुणा) p 308 3

गुलि, (गुलि, गुलि) p 371 2

गुलिह, (गुलिह, गुलिह) p
294 2

गुणिमल, (गुणिमल) p 203 4
(गुणिमल) p 583 7

गुणिलिह, (गुणिलिह, गुणिलिह)
p 120 3

गुह, (गुह) p 130 2, 140 5,
141 2 150 2 200 2, 210 3

252 5, 297 4, 306 3 321 8,
311 4, 392 2 400 3, 464 2

489 2 (गुह) 96 3 141 1

155 2 189 1, 200 1 210 2

478 3, 486 3, (गुह) 223 1

(गुह) 201 2, (गुह) 59 5,

89 4, 189 1, 299 2 300 7,

489 3

गुहयुत, (गुहयुत) p 25 2

गुहयुत, (गुहयुत) p 29 1

गुहया, (गुह, गुह) p 298 1
(गुह) 299 2

गुहयुत भत, (गुहयुतभत) p
474 3

गुहयुत, (गुहयुत) p 25 2 492 3
583 3

गुहयुत पञ्चहि, (गुहयुतपञ्चहि)
p 383 2

गुहयुत मल्ल भत, (गुहयुत
मल्लभत) p 304 1

गुहयुत, (गुहयुत) p 30 6

गुहयुत भत (गुहयुतभत) p
426 2

गुहयुत, (गुहयुत) p 583 2

गुहयुत, (गुहयुत) p 583 6

घरे, (घरे) p 368 4
 घल्लिषि, (घुल्लेस, न घल्लिङ्गरामि,
 नावमरामि) p 10 4
 घाव, (घात) p 04 2
 'घारि, (घारी) p 304 1
 'घारी, p 304 1
 घिता, (घुत) p 224, 1
 घुमइ, (घुल्ले) p 200 3 4
 घुल्लि घुल्लि, (करिग्रह) p
 327 1
 घालति, (घुल्लेति) : 511 :

घ ।

घ, p 128 5 419 3 438 2
 घउ, (घत्वार) p 135 1 200 2
 440 3 494 3 (घत्तः) 177
 4 (घतुर) 457 1 (घनरा,
 घनुर्व) 468 2 537 3
 घउ घत्तल्ले, (घतुरघत्तल्ले, घनु
 रघत्तल्ले) : 433 1
 घउघत्तल्ले, (घतुरघत्तल्ले, घनरघत्तल्ले)
 p 189 1 200 3
 घउ घत्तल्ले दहत्तल्ले, (घतुरघत्तल्ले
 नात्तल्ले) p 431 2
 घउघत्तल्ले, (घनु घत्तल्ले) p 103 2
 घउघत्तल्ले, (घनुघत्तल्ले) :
 246 5 6
 घउघत्तल्ले, (घनुघत्तल्ले) p
 200 1
 घउघत्तल्ले, (घनुघत्तल्ले) :
 192 0

घउत्तल, (घनुत्तल) p 177 4 299
 1 194 3 (घनुत्तल) 312 2
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 162 3
 घउत्तल घुत्तल, (घनुत्तलघुत्तल) p
 175 2
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 17 1
 (घनुत्तल) 301 6
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 20 1
 घउत्तल, (घनुत्तल, घनुत्तल)
 p 316, 0
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 33 10
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 509 1
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 321 7
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 167 6
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 230 4
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 117 4
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 100 2
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 317 1 433 9
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 280 2 231 1
 433 3 (घनुत्तल) 115 7
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 571 8
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 251 1
 (घनुत्तल) 420 3
 'घउत्तल, (घनुत्तल, घनु
 पत्तल) p 167 1 2 169 9
 101 1 105 5
 घउत्तल, (घनुत्तल, घनुत्तल)
 p 075 3
 घउत्तल, (घनुत्तल, घनु
 पत्तल) p 420 0
 घउत्तल, (घनुत्तल) p 155 2

चउओमष्ट, (चतुर्विंशतिः) p. 182,1.
 *चउओल, (चौओलं) p. 226,5
 *चउओला, p. 226,1; 227,5.
 चउमत्त, (चतुर्मात्रान्) p. 170,1;
 217,2; (चतुर्मात्रिकां) 281,3;
 (चतुर्मात्रं) 291,2; (चतुर्मात्रः)
 297,3.
 चउमत्तष्ट, (चतुर्मात्रस्य, चतुर्मात्रिकां,
 चतुर्मात्रिकाः) p. 30,4; 371,2
 चउमत्ता, (चतुर्मात्रिकान्, चतुर्मात्रान्)
 p. 36,4; 167,3; (चतुर्मात्राः,
 चतुर्मात्रिकाः) 129,2; 242,3.
 *चउरंसा, (चतुरंसां, चतुरंसा))
 p. 365,1,6.
 चउरासी, (चतुरशीतिः) p. 468,2.
 चउ सश्र, (चतुःशतं) p. 167,5.
 चउ संधिष्टि, (चतुःसन्धियु) p. 330,9.
 चउषष्टि, (चतुःषष्टिः) p. 103,6.
 चउषष्टि भत्त, (चतुःषष्टिमात्राकं)
 p. 217,4.
 चउषओमष्ट, (चतुर्विंशतिः) p. 497,2
 चंचल, (चञ्चलं, चञ्चला) p. 227,3;
 300,1.
 चंचला, (चञ्चलं) p. 10,2.
 *चंचला, p. 503,4; 504,5.
 चंड, (चण्डः) p. 493,4.
 चंडमा, (चन्द्रमाः) p. 40,3.
 चंडा, (परमकोपवती) p. 419,1.
 चंडाल, (चण्डालः) p. 493,4.
 चंडालचरित्, (चण्डालचरित्रः)
 p. 212,9.

चंडालष्ट घर रक्षिशा, (चण्डालमृष्ट-
 स्थिता) p. 145,2.
 चंडिशा, (चण्डिका) p. 380,4;
 387,3.
 चंडी, (चण्डी) p. 356,3
 चंडेसर, (चण्डेश्वरस्य, चै चण्डेश्वर)
 p. 107,2; 184,8.
 चंडेसो, (चण्डीशः) p. 316,1.
 चंद, (चन्द्रः) p. 285,1; 351,1;
 370,4; 563,1.
 चंदकला, (चन्द्रकला) p. 417,3.
 चंदकलाभरणा, (चै चन्द्रकलाभरण)
 p. 480,2.
 चंदण, (चन्दनं) p. 107,1.
 *चंदणु, (चन्दनं) p. 211,2.
 *चंदमल, (चन्द्रमालां) p. 535,4.
 चंदमुष्टि, (चन्द्रमुखि) p. 486,3.
 चंदमुष्टी, (चन्द्रमुखि) p. 227,2.
 चंदा, (चन्द्रः) p. 137,1; 338,3;
 377,3; 566,1.
 चंशे, (चन्द्रः) [॥५॥] p. 23,3;
 107,1.
 *चंपग्रमाला छंद, (चम्पकमाला-
 च्छन्दः) p. 402,2.
 *चंपकमाला, p. 403,4.
 चंपारण, (चम्पारणाः) p. 214,5.
 चकमक करि, (चाकचिकं कुर्वन्ति)
 p. 327,4.
 चक्र, (चक्रं, चक्राणि) p. 165,4;
 503,2.
 *चक्रपथ, (चक्रपदः, चक्रपदं)
 p. 475,4.

चक्रवर्ह, (चक्रवर्तिनि) p 16० 4	1495, 141, 2, 1०५, 16 1
चक्रवर्ह, (चक्रवर्ति, चक्रवर्ती) [151]	24, 1972, 20 2 324
p 324	3275 3952 5413
चक्रवृ, (चक्रवृत्त) p 146 1	चक्रवृ, (चक्रवृत्ति) p 1809
2०4 1 (चक्रवृत्तान्त) 2०७ 1	चक्रवृ, (चक्रवृत्ति) p 499 1
*चक्रो, (चक्रो) p 115 3	(चक्रिता) 502 3
*चक्ररी, (चक्ररी) p 5-14	चक्रवृत्ता, (चक्रवृत्ति) p 3223
चक्र, (चक्र) [1] 4०9 २	4५० 3
चक्राङ्गुल्य चक्राङ्ग, (चक्राङ्गुलाङ्ग)	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 50३ 4
p 51२ 6	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 165 1० 4
चक्र तिष्ठ, (चक्रतिष्ठ) p 4३2 ०	(चक्रवृत्ति) 16० 3
चक्र तिष्ठ पविष्ठ, (चक्रतिष्ठपविष्ठ)	चक्र कमल चक्रवृत्ति, (चक्रकमल
p 4३२ 2	नयनिका) p 393 1
चक्रले, (चक्रलेखि) p 327 4	चक्राङ्ग, (चक्राङ्ग) p 50३ 1
चक्रवर्ह, (चक्रवर्ह) p 419 ३	चक्राङ्ग, (चक्राङ्ग) p 4० 2
चक्र, (चक्र) p 164 1 2 R 1	चक्राङ्ग, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति)
271 ० 3 5 1	p 358 4
चक्रले, (चक्रलेख) p 4 2	चक्रि, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति, गङ्गा)
चक्र गङ्गा, (चक्रगङ्गा) [10]	p 397 ०
p 4०9 2 (चक्रगङ्गा, चक्र	चक्रि, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति) p 149
गङ्गा) 475 1 (चक्रगङ्गा)	1 167 4 249 3 2 5 5
512 4	चक्रि वीर हम्मीर पाञ्चमर, (चक्रि
चक्रवृत्त, (चक्रवृत्त) p 3३ 2	वीरहम्मीरपाञ्चमरेण) p 24० 4
चक्रा, (चक्रा, चक्र) p 163 3	चक्रिया, (चक्रि, चक्रिता, चक्रिते)
(चक्रो) 480 1	p 32० 6 8
चक्र, (चक्र, चक्रयो) p 9 2	चक्र, (चक्रवृत्ति) p 3०० 5 500 3
चक्रो, (चक्र, चक्र) [10]	चक्र, (चक्रवृत्ति) p 502 ०
p 25 4 24 4	चक्र, (चक्रवृत्ति, चक्रिता, चक्रित,
चक्र, (चक्रवृत्ति) p 447 210 3	चक्रवृत्ति, चक्रित) p 214 ०
(चक्रवृत्ति) 3 ० 2 (चक्र)	304 8 318 2 8 327 2
395 2 (गङ्गा) 418 1	5०6 2
चक्रवृ, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति) p 135 2	चक्र, (चक्रवृत्ति) p 4०9 4.
	चक्रवृत्ता, (चक्रवृत्ति) p 3०7 2

चाश्रो, (चापः) [1115] p. 24,3.

चायूर, (चायूरः) p. 334,6.

चामर, (चामरं, चामरः, चामराणि)
[5] p. 29,3; 415,1; 461,1;
469,1; 529,2,3.

चामरग्रा, (चामरं, चामरकं) [5]
p. 567,3.

चामरं, (चामरे) p. 529,3.

*चामरं, p. 485,5.

चामरजुग, (चामरयुगं) [55]
p. 560,4.

चामरवरं, (चामरवराणि) [5]
p. 529,1.

चामरख, (चामरख) p. 484,1.

चामरहारा, (चामरहारौ) p. 461,3.

*चामर, (चामरं) p. 158,2.

चामरो, (चामरं) [5] p. 440,1.

चामा, (चर्म) p. 439,3.

चारि, (चत्वारः) p. 141,1; 182,3;
187,3; 217,5; 306,2; 354,
1; 442,1; 444,3; 447,1;
(चत्वारि) 251,1; (चतस्रः)
306,4; (चतुरः) 308,1;
(चत्वारः, चतुर्भिः) 451,1;
454,3.

चारिठाई, (चतुःसंख्यकान्) p. 217,2.

चारि तक्कार संमेश्र उक्किइ, (चतु-
स्तकारसंमेश्रोत्कृष्टं) p. 449,1.

चारिदहा, (चतुर्दश) p. 226,3

चारिपया, (चतुष्पादं) p. 226,5.

चारिम, (चतुर्थे) p. 228,3.

चारिहार, (हारचतुष्टयं) p. 372,1.

चारो, (चत्वारः, चतुर्णां, चतुर्भिः)
p. 352,3; 368,2; 378,1,2;
398,1; 438,1,2,3; 514,3.

चारु, (चारुः) p. 497,3.

चारु कणश्च लइ सुअजुअ सुसमा,
(चारुकनकलताभुजयुगसुसमा)
p. 477,2.

चारुगणा, (चारुगणाः) p. 571,2.

*चारुसेणि, (चारुसेनी) p. 235,1;
239,2.

*चारुसेणी, (चारुसेनी) p. 239,3.

चालिस, (चत्वारिंशत्) p. 583,6.

चालीस, (चत्वारिंशत्) p. 189,1.

चालीसघरा, (चत्वारिंशद्घृष्टं)
p. 330,9.

चाहय, (अपेक्षयते) p. 297,4.

चाहमि, (वाञ्छामि) p. 277,3

चाहहि, (याचसे, अपेक्षसे) p. 12,4.

चिंतिअ, (चिन्तितं) p. 334,9.

चिहंति, (तिष्ठन्ति) p. 474,4.

चित्त, (चित्तं) p. 233,5.

चित्तधिज्जं, (चित्तधैर्यं), p. 6,3.

चित्तमभूमे, (चित्तमध्ये) p. 492,4.

चित्तइ, (चित्ते) p. 334,9.

चित्ता, (चित्तं) p. 545,5.

चिर, (चिरं) [15] p. 26,2.

चिरालअ, (चिरालयः) [15] p. 26,2.

चिहण, (चिह्नं) [15] p. 26,2.

ची, (नृ, एव) p. 117,1.

चीणा, (चीनाः) p. 318,3.

चुचमाणा (चुतमाणा) { 11 } p - 3	हउपयसि, (हउपयसु) p 147,3
*चुया (चुयी) p 1143	हर, (हम्) p 167 5 170 1 7
*चुनिद्याना, (चुलियाणा, चुति काता) p - 4 2 006 0	2 1 5 1 7 0 0 3 006 5
1	237 0 2 2 3 0 0 4 00
*चुलिद्याना हम्, (चुलिप लाहम्)	1 4 11 1 4 2 0 4 0 4
1 2 4 1	017 6 547 3 (हम्) 1071
चुलिप, (चुलिकित) p 0333	हम् (हम्) p 4 4 0
चुल, (चुल) p 337 0	हम्हार (हम्हार) p 213 6
चुलह माई (चुलहचल, चुलहच)	हम् लहचल, (हम् लहचल) p 19 4
p 40 1	हर, (हम्) p 4 0 4
चुला, (चुल, चुला) p 032	हउपयसा (हम्पयसा) p 10 4
चउ, (चत) p 10 0 3 9 4	हउपय, (हम्पय) p 003 3 4 1
चोद्यामाणा, (चुद्यामा) p 4 0 4	4 4 0 0
चोद्यानामह, (चुद्यानारिमह)	हउभगेस, (चन्नाभङ्गन) p 14,4
p 5 0 4	हम्, (हम्) p 404 4
चोडयो, (चनय) p 406 0	हम् (हम्) p 167 0 4 1 0 1
चोडुह (चुडुह) p 404 0 413 3	हम्पा, (हम्, हम्पा) p 07,2
चाडिह बय, (चुडिहसतिचयान्)	हम् (हम्) p 21 5 000 5
p 0 0 0	40 0 0
छम्, (हम्) p 4 1 3	हउगाद्यतो, (हम्पो गायन्ति)
	p 000,3
	हउहम् (हम् लयापयति) p 50 0
	हम्, (हम्) p 315 8
	हम्, (हम्पा) p 27 0
	हम्, (हम्) p 006 4 001 4
	518 4 513 4 561 4
	हकुलउ, (हकुलो) p 187 7
	हकुलु (हकुल) p 146 1 1 0 3
	05 3 (हकुल) 299 2
	(हकुलो) 1 51 009 1 308 1
	(हकुल, हकुल) 330 6
	हकुलो, (हकुल) p 300 0

छ ।

छय, (हय) p 30 0 0

छयसल, (हयस) p 297 0

छया, (हय) p 303 1

छयल, (हयल) p 0 7 4

छयलु (हयल) p 1 7 2

हउ चउकल, (हउचउकला, हउ
चउकल) p 5 9 7

कृक्का वलया, (पट्टवलया) p. 406,3.

कृगण, (पट्टगणाः) p. 267,3; (कृ-

गणान् = पट्टकलान्) 319,2.

कृगण पत्यारे, (पट्टकलप्रस्तारे)

p. 23,1.

कृट्, (पट्टः) p. 110,1.

कृट्, (पट्टः) p. 110,2.

कृट्म, (पट्टः) p. 105,3.

कृट्टि, (पट्टि) p. 547,2.

कृट्टण, (सुक्तान्) p. 504,3.

कृट्टो, (त्यज) p. 483,4.

कृष्यात्रेया मत्ता पत्ता, (पण्यवति-

मात्राप्रामाः) p. 438,3.

कृत्त, (कृत्रं) p. 292,2.

कृ प च त दा, (कृपचतदाः) p. 16,3.

*कृष्ण, (पट्टपदं) p. 42,9; 44,9;

46,8; 177,2; 182,7; 198,7;

202,6; 207,7; 211,8; 213,

7; 230,8; (पट्टपदे) 177,7;

202,6.

कृष्ण ग्राम, (पट्टपदनामानि) p. 211,

8; 213,6.

कृष्णदोष, (पट्टपददोषः) p. 198,6.

कृष्ण पत्यार, (पट्टपदप्रस्तारः) p.

187,4.

*कृष्ण, (पट्टपदं) p. 177,1; 184,9.

कृ षं च चर त्ति हुकलासु, (पट्टपञ्च-

चतुस्त्रिद्विकलासु) p. 16,4.

कृष्ण, (पट्टपञ्चाशत्) p. 205,3.

कृष्णमत्त, (पट्टपञ्चाशन्मात्राकं)

p. 205,3.

कृष्णीसकडर, (पट्टविंशत्यक्षरः)

p. 141,1.

कृष्णीसा, (पट्टविंशतिः) p. 102,2.

कृष्णताणं, (पण्यत्राणां) p. 23,5.

कृष्णधारी, (पण्यगडधारी) p. 435,1.

कृलतणु, (कृलतनुं) p. 570,3.

कृलि, (कृलयित्वा) p. 586,7.

कृह, (पट्टः) p. 205,2.

कृहविष, (पट्टविंशतिः) p. 202,5.

कृहवीस, (पट्टविंशतिः) p. 209,1.

कृआण, (आच्छादनं) p. 283,2.

*कृआ, (कृआया) p. 114,4.

कृणवड, (पण्यवतिः) p. 202,3.

कृज्जड, (कृज्जते) p. 44,4.

कृआ, (कृकाः, विदग्धाः) p. 429,4;

472,4.

कृहत्तरि वण्यो, (पट्टसप्ततिवर्णाः,

पट्टसप्ततिवर्णानां) p. 525,3.

कृडि, (क्षुद्रा, खल्यां, त्यज) p. 12,2.

कृलिआ, (मोचिता) p. 423,4.

ज ।

ज, (जः) [151] p. 39,3; (यत्र)

518,1,2.

जअ, (जयं) p. 44,3; (यश्च) [155]

472,2.

जअड, (जयति, जगति) p. 1,8;

365,6; 385,3; 558,7;

586,1,5.

जअणो, (जगणः) p. 472,1.

चह, (यन्) p 93 111 145
 461245 241 242,6
 242 27734 3116 323
 8 3262 33048 3381
 35 3604 (यन्, यन्) 375
 34 4483 4592 4634
 4653 4802 5405
 चउ, (यन्) p 224,3
 च, (य) p 1311 (य) 1522
 (यन्, यन्) 10845 2092
 2782 3434 3501 361
 1 3631 3992 (यन्, यन्,
 यन्नात्, यन्ना, यन्) 4011
 4753 5253 531234
 5433 5553 5643 5811
 (यन्) 5903
 *चमसु, (चमस) p 2116
 चयदुपलेय, (चयदुपलेय)
 p 335
 चता, (यान्) p 3785
 चय, (चयति, चयत) p 4133
 4001 4974
 चयह, (चयति) p 595 1583
 1004 2306 3363 433
 4 4544 5534
 चयत, (चयत, चयति) p 0879
 चयता, (चयति, चयते) p 4014
 481,3 (चयति) 4934.
 चयिच, (चयित) p 1215
 चयिच, (चयित, चयित) p 4003
 चयच, (चयते) p 398
 चयु (चय) p 3193

चये, (चयति) p 3091 403
 4384 5144
 चयल, (यन्) [111] p 353
 चयल, (यन्) p 3048
 चयल, (यन्) p 3188
 चयल, (चयल, चयल) p 40,3
 3702
 चयला, (चयल, चयला) p 1451
 चयल, (चयल) p 1808 2030
 चयला, (चयल) p 1283
 चयला, (चयल) p 3684
 चयि, (चयित, चयित) p 3308
 चयल, (चयल) p 1006
 चयल, (चयल) p 2493
 चय, (चय, चय) p 5455
 चय, (चय, चय) p 809 3159
 401
 चयह, (चयति) p 3195
 चयक, (चयक) p 5860
 चय चयल, (चयल, चयल)
 p 5112
 चयल, (चयल) p 4704
 चयल, (चयल) p 3853
 चयल, (चयल, चयल) p 4701
 चयल, (चयल, चयल)
 p 4686
 चयल, (चयल) p 3902
 चयल, (चयल, चयल)
 p 3481
 चय (चय, चय) p 3754
 चय, (चय) [111, 111] p 413
 (यन्) 400 (यन्) 559

जर्त, (यावत्, यावन्तः) p. 215,1.
जत्य, (यत्र) p. 55,6; 152,1,2; 257,2; 297,2; 411,2; 472,2; 497,1; 560,1; (यथा) 440,2.
जत्र, (यद्वा, जयेन) p. 327,8.
जत्रव, (यावत्, यावन्तः) p. 457,4.
जभा, (य-भौ) [155, 511] p. 39,3.
जम, (यमके) p. 251,2.
जमघ, (यमके) p. 164,2.
*जमथ, (यमके) p. 360,2.
जमथ लुथ, (यमकयुताः, यमकयुते) p. 163,3.
जमक, (यमके) p. 246,4; 278,3.
*जमक, (यमके) p. 360,4.
जमका, (यमकौ, यमके) p. 220,3.
जमलकरे, (नमस्कारं कारयति) p. 269,6.
जमलज्जूर, (यमलाज्जुनौ) p. 334,4.
जम्, (जन्म) p. 412,1.
*जराहिरख, (जलहरणं) p. 323,1.
जल, (जले) p. 40,2; 273,2; 541,2.
जलइ, (ज्वलति) p. 304,1.
जलव, (ज्वलामि) p. 180,7.
जलंत मणि वीत्रिश्रं, (ज्वलन्मणि-दीपकं) p. 511,4.
जल समला, (जलश्यामलाः) p. 391,2.
*जलहरण, (जलहरणं) p. 327,9.
*जलहरणा, (जलहरणं) p. 323,9.
जलहर साणइ, (जलघरशानके) p. 300,2.

जम, (यजः) p. 148,4,6; (यजसा) 331,5.
जसु, (यस्य) p. 148,4; 169,1; 190,2; 210,2; 284,2; 285,1; 292,1; 374,4; 396,1; 400,1; 417,3; 539,1; (यजः) 262,3.
जमुदि, (यजः) p. 338,7.
जस्त, (यस्य) p. 125,1; 368,3; 497,3.
जस्तमि, (यस्यां) p. 112,1.
जस्ता, (यस्याः) p. 145,1.
जद, (यथा) p. 108,3; 184,7; 192,1; (यत्र) 246,7; 390,2; 529,1; 535,3; 550,2.
जदमंरं, (यथासंख्यं) p. 16,3; 40,5.
जदा, (यत्र) p. 367,3; 518,3; (यथा) 5,1; 6,2; 9,1; 10,1; 12,1; 107,1; 109,1; 122,1; 125,1; 127,1; 128,1; 131,1; 137,1; 139,1; 143,1; 148,1; 157,1; 165,1; 169,1; 172,1; 176,1; 180,1; 184,1,2,3,4,5; 190,1; 207,1; 219,1; 222,1; 224,1; 227,1; 233,1; 244,1; 249,1; 255,1; 260,1; 262,1; 266,1; 270,1; 273,1; 277,1; 279,1; 283,1; 285,1; 286,1; 289,1; 292,1; 296,1; 300,1; 304,1; 309,1; 313,1; 318,1; 322,1; 327,1; 334,1; 338,1; 343,4; 344,2; 345,2,4; 346,2,3; 347,1; 348,1,3; 350,1,3; 351,2; 352,2,5; 354,3; 355,3; 356,3; 357,3;

जाणी, (जात्वा) p. 352,6.
 जाणीया, (जाताः, जायन्ते, जातव्याः)
 . p. 424,1; 481,2.
 जाणीय, (जायते) p. 346,3.
 जाणे, (जाने, जानामि, जानीहि)
 p. 352,4; 428,1.
 जाणेइ, (जानाति) p. 15,4.
 जाणेहि, (जानामि, जानीहि)
 p. 468,4.
 जाणेही, (जानीहि) p. 377,1.
 जाणेहु, (जानीहि, जानीत) p. 26,
 5; 58,5.
 जाणेहू, (जानीहि) p. 11,4.
 जात, (गच्छत्) p. 227,3.
 जादा, (जाताः) p. 528,5.
 जाव, (यावत्) p. 107,2; 554,3
 जामु, (यस्य) p. 143,1; 279,2,3;
 354,4; 504,2; (यस्याः, यस्यां)
 236,1; 238,1; 239,1; 210,4;
 241,1; 246,6.
 जामू, (यस्य) p. 439,1.
 जाहि, (याहि) p. 262,3; 401,2;
 537,4.
 जिअ, (जीयन्) p. 374,4.
 जिअ पुत्तर, (जीवत्तपुत्रा) p. 374,1
 जिरा, (येन) p. 570,1.
 जिराइ, (जिघ्रति) p. 262,4
 जिरि, (जित्वा, येन) p. 222,3;
 334,2; 576,1.
 जिरिअ, (जितः) p. 219,3.
 जिरिा, (जित्वा) p. 424,3.

जिखिआ, (जिताः, जितानि)
 p. 137,4; 446,2.
 जिखीआ, (जिताः) p. 377,4.
 जिखु, (जितः) p. 381,3.
 जिखु कुसुमधणु, (जितकुसुमधनुः)
 p. 172,1.
 जिखु खिवाला, (जितनेपालाः)
 p. 318,1.
 जिखो, (जीर्णः, जीर्णं) p. 5,2.
 जिवर, (जीवामि) p. 375,3.
 जिवि, (जीवित्वा) p. 266,3.
 जिविअ, (जीवित्वा) p. 266,5.
 जिविआ, (जीवति) p. 408,4.
 जिविज्जइ, (जीव्यते) p. 109,1.
 जिम, (यया) p. 147,4; 263,3.
 जिमि, (यया) p. 301,4; 330,5;
 334,7.
 जीअ, (जीवः, जीवं) p. 455,3.
 जीआ, (जीवः) p. 545,1.
 जीव, (जीवं) p. 211,6.
 जीवण, (जीवनं, जीवने) p. 277,3;
 448,2.
 जु, (यतः) p. 263,3.
 जुअ, (युगं) p. 469,2.
 जुअइ मंदिरं, (युवतिमन्दिरं)
 p. 511,5.
 जुअं, (युतं, युता) p. 362,1.
 जुअंता, (ज्वलति, युध्यते) p. 520,5.
 जुअजण, (युवजनः) p. 581,5.
 जुअजण चित्ताहरिणी, (युवजनचित्ता-
 हरिणी) p. 389,3.

बुद्धन, (दुग्गल) P 147 1 3210

पुस्तकालय, (द्वितीयकाल, पुस्तकालय)
p. 26-3

हुण्माहं, (दुमल) १ १०५७

कुसुमा, (द्वितीय) पृ. 4/5 1

सुप्रा, (५) पृ. २७७

शुभासाध, (दुमाली) पृ. 5112

सुझाव, (सुझना) p 1-3 1

सूचना, (१५) पृ २१० १

सुखभावा, (दुःखभावा) p 50-1

सुखस्य, (पृथ्व्या) p. 402

શુભિક્ષા, (પુષ્પ, અપુષ્પ)
p. 309 c

ਸੁਮਮ, (ਧਰੋ) p 449 4981

सुभ्रभर्तौ, (पुण्यपात्रा) पृ. ३६१ ३

पृष्ठ, (५३) पृ ३११

पुत्री, (पुल्ल, पुल्ल, पुल्ल)
p 4614

पुस्तक, (पुस्तक) र 15.2 (पुस्तक)
315 2

पृष्ठा, (पृष्ठ) p ३२०

पञ्च, (पौर्णमासी) २५

एलिफ, (ज्वलितानि) p. 13.2

इष्टि, (युधिष्टि) p. 11 3

१, (य, यम, यत, यत्, य) P ९०
 ३१० १ ३१८ १ ३७७ ४ ४ ०
 २३ ४७१ १ ५२८ २ (अमय)
 ११८ १

पृष्ठ, (पृष्ठ) p 109 1 391 3 41-0

ला, (याचम, याचमि) P 137 3

प, (यच्चा) p 14 L

प्रि. (सद) प 47/3

भारत, (पृष्ठ) पृ. 233

अदि. (घन) २ २५३

अ, (य, द्र) १ १५ १५२ ३०५
८०६ ११२० १७३१ १८०९

2214 (77) 194 1599

3159. (333) 1101 5951

(P. 100) 3133 508 I

জাহাঙ্গীর মিয়া, (দায়িত্বশীল)

डोहंमरलामुवा, (डोहंमरलामुवा)

પ્ર. ૩૩૧.૬
ગોષ્ઠી મુલા રાત્રિ, (ગોષ્ઠી)

मुद्राकलपुत्रे) p. 338 3
राज्यसद्व्यवस्था, (यौवनसद्व्यवस्थानि)

P 414 I

मोह, (माया) p 485 l 490 l

302 ।

2681 2721 3210 5601

$p \approx 3$
 ≈ 3

$$\text{प्रमाण (समजात)} = 1000$$

महर्षि (महर्षि) [māṛṣi] p. 347 ।

महा, (योधा , योद्धार) p 3rd 4

दामा, (मोक्षदा) p 3032

प्राद्विगता- 360 1 414 3

झ ।

झंकार, (झङ्कारः) p. 581,3.
 झंभणकइ, (भणभणायते, झंभण-
 यते) p. 523,2.

झंभइ, (भम्भयति) p. 249,5.
 झंभइ, (आच्छाद्यते) p. 372,4.
 झंभं, (भम्भः) [155] p. 34,5.
 झंभंता, (आच्छन्नाः) p. 545,4.
 झंभिय, (ह्यदितः, ह्यद्यते)
 p. 157,2.

झंभिया, (आच्छादितः) p. 423,2.

झंभियो, (भम्भितं) p. 260,3.

झणझणिय बेउरं, (झणझणित-
 वृपुरं) p. 511,2.

झति, (झटिति) p. 423,1; 485,1;
 523,5.

झलवज्जिय, (झलवज्जितः)
 p. 193,3.

झारं, (घानं) p. 428,2.

*झुलण, (झुलणं) p. 261,1.

*झुलण, (झुलणं) p. 261,5.

ट ।

टंके एक, (टङ्कैकं) p. 224,3.

टगरो, (टगरः, टगले) [षट्कलः]
 p. 17,1.

टट निदि, (अटपदाघाताः)
 p. 327,3.

टट्टट्टारह, (टट्टट्टरानां) p. 16,1.

टपु, (टापः, टापाः) p. 327,3.

टपु खुंदि खेर, (टापोत्खातखेरैः)
 p. 423,2.

टरपरिअ, (अघःपतितं) p. 157,3.

टुट, (टुटति) p. 529,4.

टुटइ, (टुटति, टुटयति) p. 135,2;
 140,5; 141,2; 155,5; 209,2;
 304,8.

टोप्पर, (शिरस्त्रायं, टोप्पर)
 p. 573,1.

टुअं, (स्थाने) p. 315,6.

ठ ।

ठइ, (स्थापय, स्थापयित्वा) p. 217,
 3; 464,1; 539,2.

ठइअ, (स्थापयित्वा) p. 539,2;
 (स्थापितं, स्थापय) 579,2.

ठइवि, (स्थापयित्वा) p. 535,1.

ठइं, (स्थापयन्तां) p. 571,4.

ठउ, (स्थापय) p. 365,1.

ठए, (स्थापयते) p. 440,2.

ठारक, (ठारक = पद्मकलस)
 p. 17,2.

ठव, (स्थापय) p. 323,6.

ठवइ, (स्थापयति) p. 537,2.

ठवह, (स्थापय) p. 579,5.

ठवहु, (स्थापय, स्थापयतां, स्थापयत)
 p. 228,2; 252,2; 271,3.

ठवि, (स्थापय, संस्थापय) p. 146,2;
 567,3; (स्थापयित्वा) 230,7;
 543,2.

ठवित्र, (स्थाप्य) p 319 3
 ठवित्र, (स्थापित) p 478 4
 ठवित्रमु, (स्थाप्यता, स्थापय,
 स्थापयम्) p 202 3 306 1
 4-4 1
 ठवीश, (स्थापित, स्थापिता) p 441 1
 ठवीर, (स्थाप्यते, स्थाप्यन्ते) p 407
 1 2 411 3 415 1
 ठवे, (स्थाप्यन्ते, स्थाप्य, स्थितानि) p 459 1
 ठवहु, (स्थापय, स्थापयत) p 2-9 1 265 1 272 1 309 2
 333 1 3 0 3
 ठाह, (स्थापयित्वा) p 404 2
 (स्थाने, स्थायी) 484 2 547 2
 ठाह, (स्थाने) p 228 3
 ठाहम, (अष्टाविंशति) p 306 4
 ठाउ, (स्थाने) p 336 5 (स्थाप्यते,
 स्थापिता) 570 0
 ठाण, (स्थाने) p 247 2
 ठाणी, (स्थान) p 182 120 2
 ठाणह, (स्थापित) p 573 8
 ठाणहि, (स्थापय) p 469 1
 ठाणहु, (स्थापय, स्थाप्यता) p 575 1
 ठाण्डि, (स्थापयित्वा) p 308 1
 ठाण्डि, (स्थापिता) p 417 1
 (स्थापित) 5 3 4
 ठाण्डिहु, (स्थापयित्वा) p. 333 1
 ठाण्डिहि, (स्थापय) p 376 1

ठाम, (स्थान) p 497 2 (स्थानेषु)
 571 4
 ठामहि, (स्थाने, स्थानेषु) p 307 1
 315 4
 ठामा, (स्थान) p 423 1, 516 2
 ठिप्र, (स्थित) p 278 2
 ठिप्रा, (स्थितानि) p 372 2
 (स्थित) 500 3
 ठिप्लि, (ठलपित्वा, नोटपित्वा)
 p 180 5
 ठिप्रा, (स्थित) p 509 1

ड ।

डवर, (दम्बर) p 300 3
 डगणस्स, (डगणश्च = चतु कलश)
 p 17 3
 डगमज, (डगममीति, चलति,
 आन्दोलन) p 12 2
 डकिणि, (डाकिनी, डाकिन्य)
 p 336 6
 डारव, (पातयामि) p 180 4
 डारर राजा, (डाहरराज) p 272 2
 डुलड, (कम्पत) p 541 3
 डेरउ, (डर, डर) p 198 5

ढ ।

ढगणे, (त्रिकल) p 17 4
 ढिल्लिमड, (ढिल्लिमथ) p 247 2 7
 ढुकुतउ, (ढोकमान) p 200 2

दुक्ता, (दौकमानाः) p. 378,4.
 दुक्किअ, (दौकिताः) p. 309,1.
 दुक्कु, (मिलितौ, मिलितं) p. 504,1.
 दौत्ता, (दौत्तम्, आनकः, दौत्ताख्यो-
 देशः) p. 249,2,7.

ण ।

ण, (न) p. 12,2; 14,1,3; 15,4;
 46,3; 107,2; 109,1,4; 167,6;
 177,8; 197,2; 220,4; 227,3;
 273,4; 293,5; 318,7; 323,8;
 338,8; 397,3; 428,1; 451,3,
 468,4; 470,4; 537,4; 563,8;
 571,5; 594,5; 595,3; (ननु)
 120,2; 121,4; 450,3.

णअण, (नयने) p. 190,3.
 णअणहि, (नयने) p. 169,6.
 णअणहि डाहु अणंगं, (नयनदग्धा-
 नङ्गः) p. 586,4.

णअणहँ, (नयने) p. 125,2.
 णअणडाचे, (नगरडाचे) p. 109,3.

* णअस, (नगरं) p. 132,5.

णइहि, (नद्यां) p. 12,3.

णं, (ननु, नूनं) p. 507,5; 573,3.

णं णणु कट दिंग दुकट, (घोटकगति-
 शब्दानुकरणं) p. 322,2.

णंद, (नन्दः) [३१] p. 27,2.

* णंद, (नन्दा, नन्दां) p. 237,2; (नन्दा)
 237,3.

* णंदउ, (नन्दः) p. 132,1; (नन्दं)
 135,1.

णंदउ णाम, (नन्दनामकं) p. 173,4.
 * णंदा, (नन्दा) p. 235,1.

णगण, (नगणः, नगणं) p. 42,7;
 352,1; 457,1.

णगण चामर गंधजुआ, (नगण-
 चामर-गन्धयुगानि) p. 459,1.

णगण जुअल वट्ठो, (नगणयुगलवट्ठः)
 p. 383,2.

णगणस्स, (णगणस्स = द्विकलस्स)
 p. 17,4.

* णगाणिआ, (नगाणिका) p. 355,
 2,4.

णचइ, (नृत्यति) p. 273,3.

णचंता, (नृत्यन्ति) p. 520,4.

णच्च, (नृत्यति) p. 554,3

णच्चइ, (नृत्यति) p. 300,1; 523,3.

णच्चंत, (नृत्यन्ति, नृत्यन्तः) p. 520,2.

णच्चंता, (नृत्यति) p. 425,4.

णच्चंती, (नृत्यन्ती) p. 361,4.

णच्चे, (नृत्यति) p. 391,3; 399,2.

णक्कि, (नास्ति) p. 177,8.

णह, (नष्टं) p. 554,4.

णहं, (नष्टं) p. 55,1; 59,1.

णह हुहा, (नष्ट-हुष्टान्) p. 207,4.

णहे, (नष्टे) p. 55,2; 59,2.

ण ण ण ण गिदि, (तुष्टद्वयः)
 p. 327,2.

णत्थि, (नास्ति) p. 465,4.

णद सवलि णिदिस्सग्ग हत्थेहिं,
 (नत्तमौलिनिहिताग्रहस्ताभ्यां)
 p. 558,5-6.

सय, (नय) p 2332 (नय) 2 51	सय, (नयति) p 406
2712 2721 3332 (नय)	सयइ, (नयति, नायति) p 419
4 51	4 7 3902
सयकेयु (भयकिमुके) p 332	सयपट, (नय पय) p 1801
सय केयु कायय, (भयकिमुककायन)	सयि, (नयि) p 411 1392 223
p 2312	1 2824 2704; 2935
सयइ, (एकानयिगति) p 2191	2073 30124 3094 482
*सयइग, (नयइग) p 2133	2 (नाम्नि) 54124
सयइ, (नयति) p 94	सयी, (नयि, नायि) p 2274, 4182
सयइ, (नयति) p 1138	सयु, (ययु) p 4 91
सयइइ, (नयति) [131] p 5003	सा, (न) p 4174
सया, (नय) p 3157	साय, (नाय) p 2934
*सयाय, (नाराय) p 3402	सायकहीया, (नायकहीया = जगज्ज
सयायय, (नारायय) p 3318	रहिता) p 1183
5708	सायकू, (नायक) p 408
*सयाउ, (नाराय, नाराय) p 4274	सायकूमुखे, (नायकमुख) p 2127
*सयाय, (नाराय) p 4395	सायकू, (नायकाम्ना = जगज्जाम्ना)
*सय, (नय) p 130 1402	p 1182
2124	सायखरे, (नायखरे) p 3902
सयरे, (नरे, नरे) [131] p	सायय, (नाराय) p 5235
2102 1003 4291 4271	सायराय, (नायराय, नायराजेन)
5031 (नरम्भो) 4891	p 1593 1773 2135 278
*सयरेउ कय्या, (नरेन्द्रकाय)	3 4224 4854 5214
p 5605	सायराया, (नायराय) p 2615
सयरेखे, (नरे) [131] p 4851	3572 4418
सयरे विष्णवि, (नरेन्द्रविष्णवि)	सायरायय, (नायराजेन) p 3801
p 4891 5471	सायरी, (नायरी) p 4172
सयरेइ, (नरे) [131] p 325	सायरी, (नायरी) p 4134
सयरे, (नरे) p 4 80	साया, (नायति) p 3093 (नाय)
सयइ, (नयय) p 1101	5834
सयो, (नय) p 1313	सायाराया, (नायराय) p 2773
	3702 3081 4384 4790

याश्चास्तथा दार, (नामास्तद्वहारः)
p. 207,3.

याद, (नामः) p. 319,2.

यादृष्ट, (नामेन) p. 121,5; 466,3.

यादृष्टा, (नामेशः) p. 421,4.

यादृष्टो, (नामः) p. 1,8; 40,3; 506,2

याम, (नामः) p. 55,7.

याचंता, (वृत्त्यति, वृत्त्यन्तः) p. 207,5.

याया, (नामा) p. 31,4; 38,3.

याव, (नौः, नावः) p. 12,1.

याम, (नाम, नामानि) p. 135,2;
140,5 141,2; 150,2; 158,5;
163,5; 192,1; 202,4,8.
215,2; 240,2; 454,2; 461,1.

यामं, (नामानि, नाम) p. 28,5; 30,
4; 125,1; 152,2.

यामग्राह्य, (नामग्रहणं) p. 189,2.

यामा, (नाम, नामानि) p. 436,2.

यामाहं, (नामानि) p. 23,1; 24,1;
25,1; 26,1; 27,1; 28,1; 29,
1; 33,6; 34,1.

यामाहं, (नामानि) p. 113,4.

यामाहं, (नामानि) p. 151,2.

यामेष्ट, (नामा, नामभिः) p. 36,4.

यामो, (नामानि) p. 195,4.

यारि, (नारी) p. 286,1.

यारी, (नारी) p. 357,4; 435,2.

यारीयं, (नारी) [111] p. 28,3.

यासंता, (नाशयति, नाशयन्तः)
p. 207,4.

यामदुखो, (नामाख्याने) p. 506,1.

यिञ्च, (निजं) p. 537,2.

यिञ्च कुल, (निजकुलं) p. 331,6.

यिञ्च केलि कौतुक लाम लंगिम
लंगिमा, (निजकेलिकौतुकलाम-
लङ्गिमलगाः) p. 559,5.

यिञ्चपिञ्च, (निजपिञ्चः) [11] p. 30,2.

यिञ्चम, (नियमः) p. 223,1.

यिञ्च मत्ता, (निजमात्ताः) p. 513,4.

यिञ्चल, (निकटे) p. 270,1.

यिञ्चलं, (निकटे) p. 273,4.

यिञ्चलदि, (निकटे) p. 333,3.

यिञ्चा खारि विंदेष्ट, (निजनारीवृन्देष्ट)
p. 468,7.

यिञ्चह, (निन्दति) p. 123,5.

यिञ्च, (समीचीनं, सम्यक्) p. 537,3.

यिञ्चता, (निष्क्रान्ताः) p. 378,5.

यिञ्च, (नित्यं) p. 41,4.

यिञ्चविञ्च, (निष्ठाप्य) p. 535,3.

यिञ्चता, (नित्यं) p. 224,2.

यिञ्चसेष्ट, (निदर्शयति) p. 107,2.

यिञ्चय, (निर्द्वयः) p. 453,4.

यिञ्च, (स्निग्धः) p. 132,5.

यिञ्चद, (निष्पन्नानि) p. 235,2.

यिञ्चद्वय, (निपतति) p. 595,3.

यिञ्चद्विदा, (निपतिता) p. 474,3.

यिञ्चद्व, (निवद्धाः) p. 182,1; (नि-
वद्धः) 182,4.

यिञ्चद्वं, (निवद्धं) p. 492,2.

यिञ्चद्विष्ट, (निवद्धाः, निवद्धं)
p. 518,4.

यिञ्चरि, (निराकृत्य) p. 457,4.

यिञ्चलिञ्च, (निर्व्यलीकृत्य) p. 255,2.

- लिख्यद्व, (निवसति) p 1203
 लिख्यदि, (निवसति) p 531,4
 लिख्युत्त, (निर्वर्तिन) p 1824
 लिख्याण, (निर्व्याण) [11] p 273
 लिख्युत्त, (निर्वृत्त) p 64
 लिम्भग्र, (निर्भय) p 443 5-6 9
 लिम्भग्रा, (निर्भय) p 3634
 लिम्भतउ, (निर्भान्त) p 17 3
 लिम्भति, (निर्वहति) p 1462
 लिम्भती, (निर्भान्त, निर्भान्ति) p 2992 (निर्भान्ता, निर्भान्ता)
 3785
 लिम्भ, (नियम) p 3019
 लिम्भला, (निर्भला) p 4949
 लिम्भद, (नियम) p 3014
 लिम्भर, (निर्भर) p 9016
 लिम्भत, (निर्वृत्त) p 2402
 लिम्भतउ, (निर्वृत्ता, निर्वृत्ते) p 189
 3 2-78 3308
 लिम्भता, (निर्वृत्ता) p 1670 (निर्वृत्ता) 5836
 लिम्भक, (निर्वृत्त) p 645
 लिम्भमुद मलाहर, (निम्भामुलमलाहर) p 1115
 लिम्भम, (निर्भम) p 4532
 *लिम्भपालया, (निर्भपालक)
 p 4-64
 लिम्भम भुम खडिगी, (निम्भम भुम
 खडिगी) p 3903
 लिम्भव, (निर्वृत्त) p 507
- लिहित, (निर्वृत्त) p 4934
 लिङ्ग, (निर्वृत्त) p 4013
 लिङ्ग्य, (निर्वृत्त) p 1847
 लीङ्गउ, (समीचीन) p 2473
 लीङ्ग, (नीप, नीपा) p 4002
 लीङ्गम, (नीपम) p 1922
 लीङ्गा, (नीपा, नीपात्) p 273,3
 5912 3799 5163
 *लीङ्ग, (नील) p 5035
 लीङ्ग सरस्वद, (नीलसरस्वद, नील
 शिरास्वद, नीलसरोस्वद)
 p 4111
 लीला, (नीला) p 4232
 लीलाकारउ, (नीलाकार) p 5161
 लीला भदा मम्भ, (नीलमयमम्भ)
 p 1934
 *लीलु, (नील) p 1323
 लीमक, (निर्वृत्त) p 1294
 लीउर, (लुपु) [1] p 292 371
 5932 5753
 लीउरद, (लुपुदति) [11] p 135
 लीउग, (लुपु) [1] p 5472
 लीउग्रा, (लुपु) p 5134
 लीउगुल, (लुपुगुल) p 4092
 लीउगुल, (लुपुगुल) p 6061
 लीउ, (निर्वृत्त) p 1101
 *लीउल, (लुपुल) p 1325
 लीउलुकाया, (लुपुलुकाय) p 2907
 ली, (निर्वृत्त) [11] p 392 3172
 (निर्वृत्त) 1104 12-2

योक्ता, (रमणीया) p. 417,3.

य, (न) p. 46,1.

यद्वाणकोलिद्विधा, (स्नानकोलिस्थिता)
p. 531,4.

त

त, (ततः) p. 177,3,4.

तश्रणा, (तगणः) p. 429,1.

तथा, (तदा) p. 355,4.

तश्रारालुश्रला, (तकारयुगलं)
p. 426,1.

तद्, (त्वं) p. 12,3.

तं, p. 58,5; 131,3; (तत्, तस्मात्)
135,2; 140,5; 141,2; 150,2;
158,5; 531,4; (तां, सा) 238,
2; 390,2; 461,2; 469,2; (सः)
595,3.

तंश्रणा, (तत्तत्तये, तत्तत्तयात्)
p. 485,1.

तंतं, (तन्त्रं) p. 428,1.

तकार, (तकारः) p. 350,1.

तगण, (तगणः) p. 42,4.

तजउ, (त्यजामि) p. 375,3.

तश्र, (तनयः) p. 279,2.

तशु, (तनुं) p. 289,4.

तशु भूषण सोहा, (तनुभूषणशोभा)
p. 246,6.

तशुमह, (तनुमद्ये) p. 190,2.

तशू, (तनोः) p. 573,6.

तशुह, (तेन) p. 155,3.

तत, (ताद्यत्) p. 55,9.

तत्य, (तत्र, तथा, तथ्यं) p. 152,2;
184,9; 265,2; 415,2.

तत्या, (तथा) p. 567,1.

तप्यद्, (तपति) p. 128,3.

तप्ये, (तापितं) p. 570,5.

तवद्, (तपति, तापयति) p. 360,4;
541,1.

तरद्, (तरति) p. 42,9.

तरणि, (तरणिः) p. 309,1; 541,1.

तरणि चिंद्रो, (तरणिचिम्बः)
p. 383,4.

तरणि रद्, (तरणिरयः) p. 157,2.

तरल, (तरलः) p. 301,4.

तरल कमलदल सरि जुश्र शश्रणा,
(तरलकमलदलसदृशनयनयुगा)
p. 496,1.

तरल शश्रणि, (तरलनयने) p. 383,1.

*तरलशश्रणि, (तरलनयनी, तरल-
नयना) p. 457,3; 458,5.

तरासद्, (त्रध्यति) p. 405,3.

तरुण, (तरुणः) p. 541,1.

तरुण तरु, (तरुणतरौ) p. 513,3.

तरुणत्त वेसी, (तरुणत्ववेपः) p. 395,2.

तरुणि, (तरुणी) p. 371,4.

तरुणि कडक्कम्मि, (तरुणिकटाक्षे)
p. 6,4.

तरुणिजण, (तरुणिजनः) p. 181,7.

तरुणिवर, (तरुणिवरा) p. 190,2.

तरुणी, p. 283,2; 348,4; 389,3;
410,4; 477,4.

सख्योन्नय, (सख्योन्नय, सख्योन्नय) p 550 5 6	साङ्ख्य, (साङ्ख्य) [111] p 29, 2
सख्येय, (सु ख्येय) [115] p 315	साक, (साक) p 470 4
सख्येय, (सख्येय) p 184 5	साक्य परद्वय, (साक्यपरद्वय) p 219 4
सख्य, (सख्य, सख्य, सख्य, सख्य) p 4 8	साका, (साका) p 408 4
503 4 6, 177 3 53 8 37, 2 573 7 (सख्ये) 291 3	साख, (साखन्त) p 96 3 (साख्यति) 397 3 (साख्य) 554, 2
सख, (सखा) p 10 3 103 3 5	साख्य, (साख्य) p 107 1
108 3 110, 2 140 4 144 2	साम, (साम्य) p 215 1 431 1
163 3 163 3 4 10 1 10, 3 19 3 205 2 235 1	सार, (सारेय) p 453 3
24 7 237 4 261 2 3 271	*सारय, (सारक) p 464 4 465, 5
3 38, 1 396 1 400 2	सारा, (सारा) p 566 3
447 3 488 1 494 2 50 2	सारायद्व, (सारायति) [111] p 34 4
563 1 564 1 575 1 3 579	साख्यपुण्या, (साख्यपुण्या) p 5 8 5
2 583 2 (सख) 29 2 (सख) 21, 2	साल, (साल) [11] p 5 1 1
सख्य, (सखाय) p 509 1 2 512 3	सालक, (सालक, सालक, सालक) [1] p 37 1
सख्यद्वि, (सखायिता) p 409 1	*सालक, (सालक, सालद्विनी) p 13 3 1 81 211 4 23, 2
सख्यि, (सखाय, सख्य) p 512 4 59, 2	*सालकि, (सालद्विनी, सालद्विनी) p 151 1
सख्यिद्व, (सखायि) p 238 2 4 6	*सालकिणि, (सालद्विनी) p 211 2
सख्यम, (साम्य) p 5 9 6	*सालको, (सालक, सालक) p 193 2
सखा, (सखा) p 220 3 440 3 443	सालकण्ठ, (सालकण्ठ) p 4 2 1
2 444 1 2 468 6 5 2 2 3	साला, (साल) [11] p 27 2
575 2 5 0 4 (सख) 5 0 5	*साली, p 346, 3 4
सखि, (सखि) p 59 3 262 3	साले, p 207 5
(सखि, सखा) 2, 7 6	साय, (साय) p 30 9 143 2 311
सा, (सायो, स्या) p 113 4 (सख) 198 1 315 6 (सख) 211 5	7 368 4 504 2 (सा, सा, सखा) 236 2 210 2 211 2
213 5 (से, साय) 571 8	
साय, (साय) [111] p 33, 4	

- ताम्र, (ताम्रां) p. 436,2.
 ति, (इति) p. 30,3.
 तिथ, (त्रयः, त्रीन्) p. 17,4; 205,2;
 230,3; 293,1; 564,1.
 *तिथभंगी, (त्रिभङ्गी) p. 583,8.
 तिथल, (त्रिकलः) p. 205,2.
 तिथलगण तद्विषय पत्यारम्भ, (त्रिकल-
 गणतृतीयप्रस्तारम्भ) p. 28,1.
 तिथलगण दुष्टपत्यारम्भ, (त्रिकल-
 गणद्वितीयप्रस्तारम्भ) p. 27,1.
 तिथलघु, (त्रिलघु) p. 147,2.
 तिथलो, (तृतीयः) p. 406,2.
 तिकल, (त्रिकलः) p. 230,1.
 तिकलु, (त्रिकलाः) p. 299,1.
 तिकल, (तीक्ष्णः) p. 488,3.
 तिकल चकल, कटकलश्रा, (तीक्ष्ण-
 चक्षुःकटाक्षः) p. 523,4.
 तिकल चल चकल, तिहाय दिठ्ठा,
 (तीक्ष्णचलचक्षुस्त्रिभागादृष्टः)
 p. 474,1.
 तिकल वाणा, (तीक्ष्णवाणाः)
 p. 443,2.
 तिगुण, (त्रिगुणिताः) p. 323,6.
 तिगणा, (त्रिगणाः, त्रिगणान्)
 p. 486,1.
 तिगुरु, (त्रिगुरुः) p. 39,2.
 तिज्जे, (त्रयः) p. 569,1.
 तिथश्रय, (त्रिनयनः, त्रिनयनः)
 p. 458,1.
 तिथि, (त्रयाणां, त्रीन्) p. 89,5;
 (त्रयः) 299,2.
 तिथ कलागं, (त्रिकलानां) p. 26,1.
 तिथ्या, (त्रयः, त्रीन्) p. 361,1;
 514,1.
 *तिथ्या, (तीर्था, तीर्थी) p. 352,4,6.
 तिथि, (तिथः) p. 112,1; (त्रीन्)
 170,5; 175,1, 230,1; 319,2,
 4; (त्रयः) 187,7; 205,2; 372,
 1; 411,2; 486,1, 569,2;
 (त्रीणि) 347,1; (त्रीणि, त्रीन्)
 509,4; 529,1; 571,7.
 तिथिश्रा, (त्रयः) p. 396,1.
 *तिथिफनु, (त्रिकरः, त्रिकलः)
 p. 140,2.
 तिथि फलु, (त्रिकलः) p. 116,1.
 तिथिगुणा, (त्रिगुणिताः) p. 518,3.
 तिथो, (त्रयः) p. 529,3.
 ति तेरह मतह, (त्रिचयोदशमा-
 चाभिः) p. 451,2.
 *तिथ्यंगी हं, (त्रिभङ्गीच्छन्दः)
 p. 311,8.
 तिलइश्र सुंदर चंद, (तिलकितसुन्दर-
 चन्द्रः) p. 586,2.
 तिल जलंजलि दाण लोग्गा, (तिल-
 जलावृत्तिदानयोग्याः) p. 474,4.
 तिल तुलियं, (तिलतुलितं) p. 14,2.
 तिलहु गणल, (त्रिलघुगणल)
 p. 28,4.
 तिलहु, (त्रिलघुः) p. 39,2.
 तिलोश्रणा, (त्रिलोचनः) p. 137,2.
 *तिलु, (तिलुः) p. 362,1,4.
 तिलुल डमर घर, (त्रिलूलडमरघरः)
 p. 586,3.

तिमुनधर, (त्रिभूतधर, त्रिभूतधर)
p 458 2

तिमुनधर, (त्रिभूतधर) p 148 4

तिमुनधर कान्ते, (त्रिभूतधरकान्ते)
p 360 5

तिमुनधर कान्ते, (त्रिभूतधरकान्ते)
p 315 8

तिमुनधर मार, (त्रिभूतधरमार)
p 313 3

तिमुनधर, (त्रिभूतधर) p 165 4

ती, (ती) p 377 1

ती, (ती, ती) p 120 1 208
3 449 3 (ती, ती)

215 7 370 1 (ती) 474 1

ती, (ती) p 512 4

ती, (ती) p 108 3

ती भाग्यरत्न, (ती भाग्यरत्न)
p 55 4

ती, (ती) p 117 3 145 1
171 2 187 8 300 1 (ती)

321 1

ती, (ती) p 44 0

ती मत्त श्रमला, (ती मत्त श्रमला)
p 44 1

ती, (ती) p 346 3

ती, (ती) p 126 0 167 4
3 2 1

ती, (ती) p 101 2

ती, (ती) p 110 2

ती, (ती) p 113 1

ती, (ती) p 315 2

ती, (ती) p 111 121 4
481 3

ती, (ती, ती, ती) p 184 4
262 4 448 2 480 1 537

576 8

ती, (ती) p 383 5

*ती, (ती) p 383 1

ती, (ती, ती) [11] p 263

ती, (ती, ती) p 311 2

ती, (ती) p 127 5

ती, (ती) p 315 4

ती, (ती, ती) p 120 3 33
8 570 8

ती, (ती, ती) p 430 4

ती, (ती, ती) p 207 6
(ती) 316 4

ती, (ती, ती) p 301 4
300 2 827 2 (ती) 330 6

ती, (ती) p 300 2

*ती, (ती) p 195 3

ती, (ती) p 363 472 0

ती, (ती) p 322 2

ती, (ती) p 187 7 200 0

ती, (ती) p 11 3

ती, (ती) p 535 4

ती, (ती, ती) p 100 5

ती, (ती) p 200 4

ती, (ती) p 283 2 417 4

ती, (ती) p 558 3 1

हुहु, (त्वं) p. 401,2.

हुहु, (त्वं) p. 10,2.

हुह, (युष्मभ्यं, युष्माकं) p. 169,8;
381,4.

हुहा, (युष्माकं) p. 377,4.

हुहाकिती, (युष्मत्कौत्तरी) p. 377,4.

हूय, (हूयः) p. 573,7.

हूर, (हूर्यं) [५१] p. 466,1.

हूरं, (हूर्यं) [५१] p. 27,3.

ते, (तव) p. 137,4; 450,1; (ते)
474,2,4; 528,4.

तेत्राहारा, (तेजःधाराः, तेजसामा-
धाराः) p. 566,3.

तेइष वष्य, (त्रयोविंशतिवर्णाः)
p. 567,6.

तेइष मत्तय, (त्रयोविंशतिमात्राकं)
p. 321,2.

तेज्जइ, (त्यजति, त्यजन्ति) p. 563,2.

तेज्जि, (त्यक्ता, त्यक्तः) p. 180,9;
448,1; 453,1.

तेज्जिअ, (त्यक्ता, त्यक्तं) p. 480,3;
576,2.

तेण, (तेन) p. 499,4.

तेत्ता, (तावन्तः, तावन्ति) p. 137,4.

ते परि, (तदुपरि) p. 48,5.

तेम, (तया) p. 14,3.

तेरह, (त्रयोदश) p. 17,1; 23,5;
102,5; 138,2,3; 158,4; 236,
1; 468,1; (त्रयोदशसु) 171,2;
173,5; 177,3; (त्रयोदशभिः)
119,1.

तेलंगा, (तेलङ्गाः) p. 244,2; 318,7.

तेलोङ्का सोक्खं, (त्रैलोक्यसुखं, त्रैलोक्य-
सौख्यं) p. 356,4.

तो, (तः) [५५१] p. 39,5; 444,2;
(ततः) 503,1.

*तोठय, (तोठकं) p. 447,4.

*तोठय छंद, (तोठकच्छन्दः) p. 454,1.

*तोठकं, p. 448,5.

तो वंस कालाइ, (त्वदंशकालः)
p. 468,5.

तोमर, (तोमरः, तोमरं) [१५]
p. 26,3.

*तोमर, (तोमरं) p. 396,2; 397,4.

तोलंती, (त्रोटयति, त्रोटयन्ती)
p. 207,2.

तोहर, (तव, युष्माकं) p. 351,2.

त्तिअ, (त्रिषु) p. 315,4.

थ ।

यक्कइ, (तिष्ठति) p. 563,8.

यक्कउ, (तिष्ठति) p. 470,4.

यक्कंति, (श्राम्यन्ति) p. 450,1.

यक्किअ, (स्वगितः) p. 304,5.

यक्की, (तिष्ठन्ति) p. 564,3.

यप्प, (स्वाप्य, स्वापयत) p. 375,1.

यप्पहु, (स्वापय) p. ६९,२.

यप्पि, (स्वापय) p. 262,3; (स्वाप-
यित्वा, संस्वाप्य) 289,8.

यप्पिअ, (स्वापिता) p. 222,3.

यप्पिआ, (स्वापिता, स्वापितः, स्वा-
पिताः, स्वाप्यते, स्वाप्यतां)
p. 446,4; 459,3; 512,3.

घयिषो, (स्थापित, स्थाप्यतो) p 400 4
 घयौष्ठा, (स्थाप्यते) p 545 6
 घिर, (स्थिर, स्थिरा) p 330 3
 395 3
 घिर कथ, (स्थिरकान्ते) p 44 3
 घिर कज्ज, (स्थिरकार्ये) p 4° 2
 घिर द्विद्यत्तु, (स्थिरद्वय) p 537 3
 घूर, (खूले, खूल) p 5° 3 3
 घोर घणग, (विज्जीणकानाघ,
 खूलकानाघ) p 5° 3 3

इ ।

इइ, (इत्था) p 58 5 164 ° 180
 28 259 ° ०7° 2
 ईई, (दीयते, इत्था) p 370 2
 इइ, (इय्य) [1] p 37 3
 *इइअल, (इय्यकलः, इय्यकल) p 287 8
 *इइकल, (इय्यकल, इय्यकल) p 289 9
 *इइो, (इय्य) p 193 3
 इतहि, (इत्ते, इत्ताभ्या) p 570 2
 इता, (इत्ता) p 408 3
 इति, (इत्ती) [111] p 34 3
 ईमा (इम्माह) p 507 3
 *इभी, (इम्म) p 195 2
 इय्येण, (इय्येण) p 62
 इय्य, (इय्य) p 491 3
 इय्या, (इय्य) p 516 3

इकिउण वाउ, (इत्तिउवात) p 491
 3 563 3
 इकिउण मारुण, (इत्तिउमारुत) p 400 1
 इय्य, (इय्येण) p 319 5
 इय्यहि, (इय्येण, इय्ये) p 318 3
 *इय्यो, (इय्य) p 193 1
 इय्य, (इय्य) p 554 3
 इमकि इमकि, (चलनशब्द) p 327 5
 *इमय्यथ (इमनक) p 371 ° 4° 0 2
 *इमय्यक, (इमनक) p 371 4 4° 1 4
 इमय्यि, (इमय्यि) p 249 7
 इरय्यिथ, (भयय्यिथरथ) p 5° 1 4
 इरय्यि, (इरय्यिथ्या) p 249 7
 इरय्य, (इरय्यलित्ता) p 157 °
 *इरिथो, (इरिद्ध) p 195 2
 इरिद्धय्य, (इरिद्धल्य) p 528 3
 इल, (इले) p 163 4 (इलयो, इले)
 205 3 ° 61 4 265 1
 इलल्लिथ चलिथ मरहः थल,
 (इरल्लित्ताल्लित्तमहाराष्ट्रवत्) p 296 2
 इल्लिथ तिम्मिर दिथो, (इल्लित्तिम्मिर
 दिथ्य) p 383 4
 इले, p 287 3
 इह, (इय्यु) p 171 1 261 2
 311 2; 315 6 317 1 323 3
 571 8 (इय्य) 265 ° 29° ०
 306 4 313 6 498 4 594 5
 (इहति) 360 3

- दृष्ट, (दृष्ट) p. 553,1.
दृष्ट अकार, (दृष्टाक्षरेषु) p. 537,4.
दृष्ट कलत्र, (दृष्टकला) p. 502,2.
दृष्ट गणकुनर, (दृष्टगणकुनर) p. 530,8.
दृष्टवारि, (दृष्टवारि) p. 237,1.
दृष्टं, (दृष्टः) [111] p. 33,4.
दृष्ट दिष्टा, (दृष्टदिष्ट) p. 493,3.
दृष्टपंच, (पञ्चदश) p. 228,2,3,4.
दृष्टपंच विष्टमिष्टा, (दृष्टपञ्चविष्ट-
पिता) p. 108,3.
दृष्टपंचाष्ट, (पञ्चाष्ट) p. 240,1.
दृष्टमुष्ट, (दृष्टमुष्टः) p. 570,5.
दृष्टमुष्ट कंम विष्टा, (दृष्टमुष्टकंम-
विष्टा) p. 586,6.
दृष्टमत, (मतदृष्ट) p. 163, 2; (मत-
दृष्ट) 261,3.
दृष्टमतकार, (मतदृष्टाकाराणि)
p. 161,1.
दृष्टा, (दृष्ट) p. 367,2; 475,3;
518,2,3.
दृष्टाष्ट, (ष्टाष्टदृष्ट) p. 426,4.
दृष्टाष्टपंच, (दृष्टाष्टपंच = पञ्चदश)
p. 481,4.
दृष्टा, (दृष्टा) p. 554,2,5.
दृष्टाष्ट देव, (दृष्टाष्टदेवाभ्यां) p. 260,2.
दृष्टाष्टा, (दृष्टाष्टाः) p. 485,3.
दृष्टि, (दृष्टि) p. 180,9; (दृष्टि, दृष्टः)
323,4; 365,4; 579,1,6;
(दृष्टिः) 267,3; (दृष्टिः) [111]
394,2; (दृष्टितां, दृष्टिः) 512,3.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) [111] p. 271.
2; 289,2; 564,1.
दृष्टिगत मष्टि, (दृष्टिगतमष्टि)
p. 267,4-5.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः, दृष्टिगतः, दृष्टि-
गतः) [111] p. 33,9; 371,1;
389,1; 413,1; 522,3.
दृष्टिगत कर्मा, (दृष्टिगतकर्मा)
p. 385,2.
दृष्टिगत गण, (दृष्टिगतगण)
p. 147,1.
दृष्टिगत लक्ष, (दृष्टिगतलक्ष) p. 392,
1; 420,1.
दृष्टिगत लक्ष करण, (दृष्टिगतलक्ष-
करण) p. 494,2.
दृष्टिगत लक्ष, (दृष्टिगतलक्ष)
p. 535,1,2.
दृष्टिगत लक्ष, (दृष्टिगतलक्ष)
p. 475,2.
दृष्टिगत लक्ष, (दृष्टिगतलक्ष)
p. 263,2.
दृष्टिगत लक्ष पञ्चलिष्टा, (दृष्टिगत-
लक्षपञ्चलिष्टा) p. 499,1.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः, दृष्टिगतः) p. 365,4.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः, दृष्टिगतः) p. 581,7.
दृष्टि, (दृष्टि) p. 509,1.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः, दृष्टिगतः) p. 128,3.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 391,4.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 338,7.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 419,1.
दृष्टि, (दृष्टि) p. 289,1.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 350,1.

* दीपक, (दीपकं) p. 291,3.

दीप्त, (दिक्, दिग्) p. 207,3;

285,1; 338,2; (दिशि, दिक्षु)

550,3; (दृश्यते) 351,4; 571,2.

दीप्त, (दृश्यते, दृश्यन्ते) p. 315,5;

547,2; 550,3.

दीप्त, (दृश्यते) p. 300,3; 497,1.

दीप्ति, (दृश्यते, दृश्यन्ते) p. 145,1;

529,1.

दीप्तवास, (दिग्वासः) p. 207,3.

दीप्ता, (दृश्यते) p. 439,1; (दिग्) :

545,4.

दीप्त, (दीर्घं, दीर्घं) p. 286,1; 401,1.

दीप्ता, (दीर्घान्ताः) p. 110,1.

दीप्ता, (दीर्घं) p. 303,8.

दीप्त लङ्, (दीर्घलङ्) p. 401,1.

दीप्ता, (दीर्घां) p. 344,1; 461,2;

(दीर्घाः) 555,3; (दीर्घान्) 377,1.

दीप्तो, (दीर्घः) p. 4,1; 11,1.

दु, (द्वे) p. 306,4.

द्वय, (द्वौ) p. 41,3.

द्वय, (द्वौ) p. 41,1; 89,5; (द्वयं,

द्वयोः) 80,2; 89,5.

द्वय चारि, (द्विचत्वारः) p. 80,9.

द्वय तिथि लोपे, (द्वित्रिलोपे)

p. 89,5.

द्वकलाणं, (द्विकलानां) p. 29,1.

द्वकड, (द्वे) p. 306,4.

द्वकल, (द्विकलः) p. 182,4.

द्वकलाड, (द्वकलानि) p. 350,2.

द्वगण विचारो, (द्विगणविचारः)

p. 44,1.

द्वगुण, (द्विगुणः) p. 411,4.

द्वज्जय घण्टा, (द्वज्जनस्थापनां)

p. 401,2.

द्वज्जे, (द्वे, द्विगुणः) p. 514,2.

द्वया, (द्विगुणिताः) p. 363,2.

द्वय, (द्विगुणाः, द्विगुणिताः)

p. 486,2.

द्वया, (द्विगुणान्, द्विगुणः, द्वौ)

p. 58,2; 461,1.

द्वत्तर, (द्वत्तरं) p. 42,9.

द्वद्वय, (द्वौ द्वौ) p. 210,3.

द्वद्वय सुद्व फेण, (द्वयद्वयसुद्वफेणः)

p. 164,5.

द्वय मनुत्ता, (द्वयमनुत्तं) p. 403,2.

द्वयारि, (द्वयलः) p. 453,1.

द्वयल, (द्वयलः) p. 198,4.

द्वयतो, (द्विमात्रः) p. 4,3.

* द्वमिलाड, (द्वमिल्मला) p. 571,1.

* द्वमिलयो, (द्वमिल्मां, द्वमिल्मां)

p. 315,9.

द्वमिल छंद, (द्वमिल्माच्छन्दः)

p. 317,2.

* द्वमिला, (द्वमिल्मा) p. 318,9.

द्वरंत, (द्वरन्तः) p. 233,6; 350,4;

453,3.

द्वरित, (द्वरितं) p. 190,5.

द्वरित्, (द्वरितं) p. 176,3.

द्वरित्, (द्वरितं) p. 318,2.

द्वरितगण चरणा, (द्वरितगणचरणां)

p. 480,1.

हुहु, (हो) p 187 7	देव रोष, (देवरोषेण) p 554 4
हुण, (हुणुण) p 380 *	देव सहाया, (देवसहाय, देव सहाय) p 238 7
हूर, (हूर, हूरे) p 233 5 299 1	देह, (देहि) p 138 2 210 3 ००१
हूर दिगता, (हूरदिगते) p 3०8 3	२ (दीयते) 274 2 (देह) 37५ 3
हूरिता, (हुरिते) p 361 4	देहा, (देह, देहा) p 430 3
हूरिता छद्दी, (हुरितछद्दिनी) p 3०६, 3	दहि, p 12 2
हे, (न्हाति, यहि, चतु) p 44 2	दही, (दिहि) p 483 4
(इन्हातु) 207 6 (इत्ता) 59 4	*देहीया, (देवी) p 114 2
(दिहि) 480 4	देहु, (दिहि, दत्त) p 185 175 1
दह, (इत्ता) p 12 3 403 1	2०8 5 251 1 309 1 317 1 3१0, 7
दह, (न्हातु) p 28० 2 334 9	*दोषद, (दिपदो) p 2०7 9
346 2 350 2 354 १ 363 4	(दिपदो) 260 4
381 4 570 8 (देव) 316 2	दोषद हद, (दिपदोहद) p 2०3 2
देव देव, (देवदेव) p 354 3	दोषिणि, (दिपानु) p 11 4
देह, (न्हातु) p 314 2 356 4	दोषय ह, (दोषयहद) p 415 4
479 4	*दोषक, (दोषक) p 417 4
देहो, (देव, देव) p 5 2 439 4	दोष, (दोषा, दोष) p 571 ८
देहज, (दृष्टते) p 184 9	दोर्न, (नोष) p 120 4 14० 2
देहिजय, (दृष्टते) p 46 3	दो स मारि, (दिसमारी) p. 351 2
देहिजया, (दृष्टा) p 459 4	दोष हीण, (दोषहीन) p 230 7
देकगीया, (दृष्टते) p 4०० 1	*दोहा, p 9 4 10 5 1० 4 41 4
देकतु, (पद्य) p 463 1	64 5 80 5 96 4 135 3 13६
देखावद, (इजयति) p 46 1	1 139 4 141 3 145 2
पत्तो, (न्हातु) p 558 7	149 3 150 3 164 3 175 3
देव, (दे देव) p 480 1	1९7 5 9 189 3 19० 3 197
देवर्दे दिवया, (देवकीदिव्यक) p 363, 1	3 ०03 4 209 १ 210 4
देवर्दे पुत, (देवकीपुत) p 463 5	२15 3 23० 3 236 3 217 3
देवक लिखिज, (देवलिखित) p 41० 1	

238,3; 239,3; 240,3,6; 241,
3; 246,7; 251,3; 254,3;
259,3; 265,3; 272,3; 276,3;
282,3; 295,3; 299,3; 308,3;
317,3; 321,2; 333,3; 468,3;
569,3; (दोहा) 146,2; 228,5;
(दोहायाः) 251,1.

दोहा उप्पर, (दोहोपरि) p. 274,3.
दोहा चरण, (दोहाचरणं) p. 230,7.
दोहा विवरीश्र, (दोहाविपरीतं)
p. 278,2.
दोहा लक्षण, (दोहालक्षणं) p. 138,
3; 246,2.
दोहा संख्या, (दोहासंख्यां) p. 276,1.
दोहिं, (द्वाम्यां) p. 558,6.
दूह, (दत्त्वा) p. 358,1.

ध ।

धश्र, (धजः) [15] p. 26,2.
धश्रं, (धजः) p. 370,1.
धश्र पश्र सहिश्रा, (धजपटसहितः)
p. 555,2.
धश्र पट, (धजपटः) [15] p. 529,4.
धश्रा, (धजः) [15] p. 404,2;
466,1.
धश्रो, (धृताः) p. 362,2; (धजः,
धजं) [15] 440,1.
धण, (धनं) p. 46,7.
धण जुत्त, (धनयुक्तं) p. 362,4.
धणमंत, (धनवत्, धनवन्तः)
p. 430,3.

धण, (धनं) p. 405,2.
धणि, (धनो) p. 227,1.
धणि यण हर जघण, (धनिस्तनभर-
जघने) p. 304,3-4.
धणु, (धनं) p. 44,8; 222,4; (धनुः)
537,2.
धणुहि, (धनुषि) p. 122,4.
धणुद्धरु, (धनुर्द्धरः) p. 287,2.
धणुहरं, (धनुर्द्धरौ = चतुष्कलौ)
p. 257,3.
धणू, (धनूषि) p. 502,1; (धनुषि)
573,8.
धणूहा, (धनुः, धनुषा) p. 443,3.
धणेषा, (धनेशः) p. 338,1.
धणा, (धन्या) p. 357,4; (धनं,
धन्यः) 365,4.
*धवल, (धवलः) p. 213,2.
*धवलश्र, (धवलकं) p. 539,4.
धवल चमर सम सिश्र कर बिंदा,
(धवलचामरसमसितकरवृन्दः)
p. 566,2.
*धवलांग, (धवलांगं) p. 541,5.
धम्मक, (धर्माय) p. 222,4; 412,2.
धम्म दारा, (धर्मपत्नी) p. 419,1.
धम्मैक्कचित्ता, (धर्मैकचित्ता)
p. 357,3.
धम्मो, (धर्मः) [51111] p. 23,4;
419,4.
धरइ, (धरति) p. 537,2.
धरणि, (धरणी, धरणीं) p. 157,2;
309,3; 541,1.

ધરણિ ધર, (ધરણીધર) p 327,3
 ધારણી, (ધારણી) p 289 4
 ધરણિ, (ધારણ) p 319 4
 ધરા, (હતા) p 230 7 502,4
 670 2.
 ધરિ, (ધારણ) p. 147 1 (હલ્લા)
 167 4 170 5 177 4 70 3
 203 2 333 2 500 2
 ધરિય, (ધારણ, હલ્લા) p 203 2
 (હત, ધિયતે) 392,2
 ધરિય, (ધિયતે, હત) p 570 1
 ધરીયા, (હતા) p 413 0
 ધરીયે, (ધિયતે, હલ્લા) p. 412 1
 415 2 500 1
 ધર, (સ્વાપ્પ, સ્વાપ, સ્વાપ્પતી)
 p 486 1 (ધરતિ) 537 1
 ધરે, (હતયાન) p 989 8 (હત) 334 3
 ધસદ, (ધધો મચ્છતિ) p 200 4
 3 7 3
 ધસડ, (ધિયત, ધિયતિ) p 180 3
 ધદ ધદ, (ધમધમ) p 304 1
 ધાદ, (ધાવિલ્લા) p 484 3
 *ધાર્દ, (ધાર્દી) p 114 3
 ધાસદ, (ધાવતિ) p 523 4
 ધાવતા, (ધાવતા) p. 378 5 507 4
 ધારિ, (ધારણ, ધારણી) p. 523 4
 ધારિય, (હતા, ધારિતા) p 417 2
 ધારે, (હલ્લા) p 570 3
 ધિક્કુ દલલ ધોંગ દલલ તકુ દલલ,
 (ધોટકગતિવિધેશનુકરણ)
 p 322 1

ધિદ્ધા, (ધિદ્ધા) p 214,3
 ધોર, (ધોર) p 285 6
 ધુચ, (ધુચ) [1111] p 234
 (ધુચ) 214 485 127 5
 214 1 263 1 301 7 320 1
 373 0 404 1 409 0 426 3
 469 1 500 4 579 1
 *ધુચ, (ધુચ) p 213 2
 ધુચ, (ધુચ) p 367 1
 ધુચડ, (ધૂત) p. 277 2.
 ધુતો, (ધૂત) p 350 5
 ધુવ (ધુચ, ધુવા) p 447 1
 ધુલિય, (ધૂલિય) p 157,2
 ધૂલિ, (ધૂલિ) p 249 5 (ધૂલ્લા)
 372 4
 ધૂલિ ધવલ, (ધૂલિધવલ) p 300 3
 ધૂલિદિ, (ધૂલિય) p 260 3
 ધોચડલ ધોલ લોચલ ધુચ, (ધોલ
 ધુચલોલલોચનધુચ) p. 531 2

પ

પચ, (પચ, પચે) p 104 138 0
 163 2 202 3 273,2 2 82
 230 3 251 2 (પચ) [111]
 33 2 (પચાનિ) 177 7 251 1
 (પચ્યો) 263 4 (પચે) 252 2
 267,2 269 2 278 3 280 0
 287 4 295 1 299 1 306 3
 315 5 373 2 398 1 413 3
 420 1 469 3 475 3 494 3

पञ्च श्रंत, (पादान्ते) p. 415,3.

पञ्च श्रंतदपाद्गु गुरु लुञ्च, (पादान्तः-
पातिगुरुपुगं) p. 464,3.

पञ्च श्रंतदि, (पादान्ते, पदान्ते)
p. 567,5.

पञ्चं, (पदे) p. 293,2

*पञ्चंगम हृदं, (प्रचक्षुमच्छन्दः)
p. 297,5.

पञ्चदं मुंठ खंडिद्या, (प्रचक्षुमुमुंठ-
खण्डिता) p. 380,4.

पञ्चंतदि, (पादान्ते) p. 459,3.

पञ्चंति, (पतन्ति) p. 146,1.

पञ्चदृ श्रोदृ कंत दंत, (प्रदृष्टौषुकान्त-
दन्ताः) p. 499,4.

पञ्च पञ्च, (पदे पदे) p. 251,2.

पञ्च पञ्च अले, (पदपदतले) p. 539,2.

पञ्च पञ्च उप्पर, (पदपदोपरि) p. 274,4.

पञ्च पञ्च तलउ, (पदपदतले) p. 182,1.

पञ्च पञ्च तलदि, (पदपदतले) p. 583,5.

पञ्च पञ्च पञ्चलिञ्च लहु गुरु सोद्या,
(पदपदप्रकटितलघुगुरुशोभाः)
p. 564,3.

पञ्च पञ्च, (पदपतितः) p. 289,3.

पञ्चपञ्च, (पदे पदे) p. 297,2 ; 575,7.

पञ्च भर, (पदभरेण) p. 334,4.

पञ्च भर, (पदभरेण) p. 157,2.

पञ्च मन्त्रे, (पदमध्ये) p. 105,3.

पञ्चल, (प्रकटय, पातय) p. 147,2 ;
(प्रकटाः) 271,3.

पञ्चला, (प्रकटं, प्रकटिताः, प्रकटिता)
p. 461,2 ; 583,8.

पञ्चलि, (प्रकटीकृत्य) p. 267,4.

पञ्चलिञ्च, (प्रकटितं) p. 420,1 ;
560,4 ; (प्रकटितः) 560,1
563,1.

पञ्चलित, (प्रकटिताः) p. 579,5.

पञ्चले, (प्रकटिता) p. 570,7.

पञ्चर, (पदं, पादैः, पादै) p. 198,1 ;
293,2 ; 306,3 ; 579,5 ;

पञ्चर, (पयोधरः) [151] p. 32,5.

पञ्चर मरु मिकल, (पयोधरसशिखाः)
p. 267,3.

पञ्चररु, (पयोधरः) p. 284,2.

पञ्चदि, (पदेपु, पदे) p. 319,4 ;
539,3 ; 579,2 ; 583,1.

पञ्चा, (प्राप्ता) p. 363,1 ; (प्राप्ताः)
363,2 ; (पादै) 497,2.

पञ्चारा, (प्रयासं) p. 244,7.

पञ्चासद्, (प्रकाशते) p. 167,8.

पञ्चासउ, (प्रकाशते, प्रकाशते)
p. 571,1.

पञ्चासंति, (प्रकाशयन्ति) p. 107,1.

पञ्चासहु, (प्रकाशय) p. 575,6.

पञ्चासिञ्च, (प्रकाशिता) p. 334,2 ;
(प्रकाशितं) 500,2.

पञ्चासिञ्चो, (प्रकाशितः, प्रकाशिताः)
p. 252,4,5 ; (प्रकाशितं) 306,5.

पञ्चासेड, (प्रकाशयति) p. 33,3 ;
120,4 ; 145,2.

पड अंगुलि, (प्रत्यङ्गुलि) p. 573,5.

पड कणदि, (प्रतिकर्षं, प्रतिकर्षं)
p. 573,3.

पञ्चगामरु, (पञ्चगामने, पञ्चगामने) [111] p 35, 4.	पञ्च, (पञ्च) [111] p 325 (वायु) 40, 2.
पञ्चरह, (पञ्चरहस्य) p 177, 6, (पञ्च- रह) 239, 1, 240, 4	पञ्चल, (पञ्चला) p 322 3
पञ्चरांछा, (पञ्चरह) p. 481, 2	पञ्चरह, (पञ्चरहति) p. 563, 3
पनाका, p 72, 1, 5	पञ्चिल, (पञ्चिर, पञ्चिरा) p. 403.
पत्त, (पत्त) [11] p. 26, 3, (प्राप्ता) 352, 4	पञ्चश, (पञ्चशतान्) p 180 5
पत्तया, (प्राप्त) p 513 4	पञ्चश भषा, (पञ्चशतभष्या) p 214 5.
पत्ता, (प्राप्ता) p 481, 3, 528, 3	पञ्चश्या, (पञ्चशता) p- 372 3
पत्ति, (पत्तयः) p. 309, 5, 502, 3, (पत्तिभिः) 450, 4.	पञ्चर्ह, (पञ्चर्हती) p 143 1
पत्तिर, (पत्तयः) p 322, 3	पमल, (पमलति) p 319 2 (एषण 332, 1, 475, 4
पत्ति पाञ्च, (पदातिपादे) p 423 1	पमलह, (पमलति) p- 469, 4.
पत्ते, (प्राप्ते) p 109, 3	पमलति, (पमलति) p 478, 2.
पत्तो, (प्राप्त) p 1, 6	पमलितरह, (पमलितरे) p 198, 1
पत्थ, (पार्थन) p 488, 4 504 3	पमलितरहे, (पमलितरे, पमलितरा) p 567, 5 7
पत्थर, (प्रक्षार) p 433 1	पमलीञ्ज, (प्रमलति) p- 415, 4
पत्थर त्रित्थर द्विद्वला, (प्रक्षारत्रित्तुत द्विद्वय) p 273 4	पमलीञ्ज, (प्रमलति) p 126, 3, 129, 5 292 2, 396, 2
पत्थर सञ्ज, (प्रक्षारसञ्जया, प्रक्षार सञ्जे) p 72, 5.	पमाथ, (प्रमाथय) p. 140, 4, 481 1
पत्थरि, (प्रक्षार्य) p 213, 6	पमाथ किञ्चा, (प्रमाथीकृता) p 567 6
पत्थार, (प्रक्षार) p 2 3, 3	पमाथह, (प्रमाथयत) p 226 2
पत्थारे, (प्रक्षार) p 529, 1	*पमाथि, (प्रमाथी) p 320 2
पत्थारी, (प्रक्षार) p 18, 1	*पमाथिथा, (प्रमाथिका) p 380, 1, 5
पकुक्षिञ्च, (प्रकुक्षिता) p 370 4	पमाथे, (प्रमाथेन) p 215, 2
*पङ्गम, (प्रवङ्गमे) p. 293, 3	पर, (परञ्जितु) p 89, 3, (परो, परे) 573, 2
पञ्चण, (पञ्चन) [11] p 26, 4, (वायु) 233 3, 270 3 273 2, 300 3, 541, 1, 566, 6	पर सञ्जहार, (परोपकार, परोपकारे) p 47 3

पर उच्चारा, (परिउच्चारः) p. 470,2.
 पर लिङ्गनिश्चा, (परनिश्चये, पर-
 निश्चयः) p. 393,2.
 परदोषः, (परदोषः) p. 111,2.
 परभारः, (परभारः) p. 72,3.
 परमद, (परमदः, परमः) [11]
 p. 39,2.
 परमद मुपिष्टं, (परमदमुपिष्टः) [11]
 p. 39,2.
 परमता, (परमाद्यां, परमाद्याः)
 p. 55,9.
 परमोपायः, (परमोपायः) p. 33,9.
 परमया, (परमयाः) p. 355,4.
 परम मतिः, (परममतिः) p. 139,1.
 परमारः, (परमः) [1] p. 38,4.
 परादि, (परतः) p. 89,9.
 परादिष्ट, (पराधीनः, पराधीनः)
 p. 455,3.
 परि, (प्रकारेण, परिपाठ्या) p. 146,
 1: 233,6; 261,4; 323,7.
 परिकर धरतु, (परिकरधरः) p. 176,2.
 परिकर, (परिकरः, परिकरः)
 p. 289,3.
 परिगुणः, (परिगुणयत) p. 202,8.
 परिचलद्, (परिचलति) p. 301,8.
 परिचलद्, (परिस्थापय, परिस्थापयत)
 p. 18,3.
 परिचलद्, (परिस्थापय) p. 323,7.
 परिचलद् सप्तद्वय वदन्, (परिचल-
 त्ववदन्) p. 421,1.
 परितेजः, (परितेजः) p. 401,2.

परिदिष्टम्, (परिदिष्टम्) p. 72,4.
 परिधर्मो, (परिधर्मः) p. 193,3.
 परिधर्मः, (परिधर्मः) p. 233,6.
 परिपूज्य, (परिपूजयामि) p. 459,3.
 परिपूज्य, (परिपूजयामि) p. 465,2.
 परिमल कंठा, (परिमलकंठः)
 p. 560,1.
 परिमल, (परितः लीनया)
 p. 391,8.
 परिमलद्, (परिमलद्वापय) p. 257,1.
 परिहर, p. 122,1; 277,4; 414,4.
 परिहरि, (परिहरः) p. 255,3; 289,2.
 परिहरि, (परिहरः) p. 148,2.
 परिहर, (परिहरः) p. 323,8.
 परिहृमद्, (परिहृमति) p. 6,3.
 परे, p. 7,4.
 पल, (पतति) p. 44,9; (पतन्ति,
 प्रकटयत) 261,4; 265,1.
 पलशकर, (पलशकरः, पलशकरः)
 p. 458,3.
 पलद्, (पतन्ति) p. 158,4; 301,6;
 555,3; (पतति) 242,6; 284,2;
 301,3; 311,6; 523,2,8; 327,
 3; 579,2; 581,3.
 पलद्, (पतन्ति) p. 280,2.
 पलन्त, (पतन्ति) p. 299,2; 497,3;
 569,2; (पतति, पततः) 521,2.
 पलन्तद्वा, (पतन्ति, पतति) p. 372,3;
 552,1.
 पलन्ता, (पततः) p. 555,1; (पतति)
 583,2.

पलति, (पलति) p 417,1. (पलति) 509,3	पहार डार धौर, (प्रहारडारणधीर) p 490,3
पलहुइ, (परिवर्तते) p 103,5	पहिच, (पचिक्क) p 541,4
पलहि, (पगवर्त्तर) p 103,3	पहिहुइ, (पुर्विहियेते, पपमह) p 567,4
पलाउ, (पलायते, पलायित) p 219,2	पहिहिच, (पपमं सहीला) p 330,6
पलिच, (पलित, पलित) p 231,6, 255,5 475,1	पहु, (पसुसा) p 573,1
पलिचा, (इच्छा) p 392,1	पाअ, (पाइ) [111] p 23,2, (पाइ) 145,1, 242,5, (पाइ) 157,3, 217,5, 308,2, (पाइयो) 170, 4, (पाइो) 202,6, (पाइ, पाइ, पाइयो, पाइयो, पाइ) 244,4 411,3, 418,3 464,1, 468,2, 500,2, 523,2, 547,1, 552,4 567,2
पले, (पलिता) p 244,4. (पलित) 318,4, (पलित, पलिते) 304,6.	पाअ अंतही, (पाइाले) p 552,2
पलुहु, (पल्याहुता = निवृत्ता) p 221,7	पाअये, (पाइयो) p 306,4
पलुहि, (परावृत्त) p 450,2	पाअ, (पाइ, पाइो) p 127,2, (पाइ) 143,2
पसण, (प्रसन्ना) p 355,3, 380,4	पाअमण, (पाइमण) [111] p 560,1.
पसर, (प्रसरति) p 133,1, (प्रसरति) 301,5	पाअट्टिअ, (पाइट्टित) p 386,2
पसइ, (प्रसरति) p 563,5	पाअभर, (पाइभरेण) p 249,4
पसरत, (प्रसरत, प्रसरत, प्रसरति) p 330,7 (प्रसरति) 370,3	पाअइ, (पाइयो) p 543,4, (पाइ) 571,7
पसरि, (प्रसाय) p 304,3	पाअहिं, (पाइ) p 146,2
पसाउ, (प्रसाइ) p 257,6	पाआ, (पायते) p 224,3, (पाइ) 424,3, (पाइ, पाइनां, पाइ) 378,2, 438,3
पसिहु, (प्रसिहु, प्रसिहु) p 306,2, 478,4, 480,4, 497,4; (प्रसिहुं, प्रसिहुं) 478,1	पाआ अतहि, (पाइाले) p 514,3
पसिहु, (प्रसिहु) p 492,2	पाआ अते, (पाइाले) p 438,2
पसिहुइ, (प्रसिहु, प्रसिहुं) p 451,1	
पसिहु, (प्रसिहु) p 442,1	
पहु, (पहु) p 139,4	
पहरण, (पहरण) [111] p 31,3	

*पाश्चात्तल्लं, (पादाकुलकं)

p. 223,4.

पाश्चात्, (पादे) p. 398,2.

पाई, (पादे) p. 217,3.

पाइक्क, (पदातिः, पादातः) p. 36,3;

(पदातीन्, पदातिकाः, पदातयः)

230,1,3; 304,3; (पदाती)

287,3.

पाइक्क जुञ्जल, (पदातिकयुगलं = चतु-

ष्कलयुगलं) p. 257,4.

पाइक्क बूछाइ, (पदातिबूछानि)

p. 450,2.

*पाइत्ता, (पवित्रा, पवित्रां)

p. 390,2; 391,4.

पाउ, (प्राप्ता) p. 300,4; (पातु) 347,

2; 387,3.

पाउञ्जलि, (पादावली) p. 220,2.

पाउय, (प्राकृते) p. 594,5; 595,3.

पाउणो, (पावनः) p. 347,2.

पाउस, (प्रावृट्) p. 300,4; 358,4;

455,4; 516,4.

पाय, (पादे, पादः) p. 242,5; 378,1;

418,3; 438,1; 443,1; 472,2;

481,3; 514,1; 518,1; (पादेन,

पादेः) 483,3.

पायल, (पादेः, पादे ननु) p. 145,1;

(पादेन) 367,1.

पायहि, (पादे) p. 167,4; (पादे,

पादेयु) 326,2; 518,1; (पादेयु)

449,3.

पादिश्रो, (पातितः) p. 4,2.

पाणि, (पाणिः) [115] p. 31,2.

*पादाकुलकं, p. 224,5.

पाय, (पायं, पापात्, पाये) p. 414,4.

पापगलो, (पापगलः, पापगलं) [1111]

p. 24,4; 469,1.

पावच, (प्राप्नुयां) p. 221,1; (प्राप्नोमि)

480,2.

पावन्ता, (प्राप्नुवन्ति) p. 378,5.

पावल, (प्राप्तः, प्राप्तं) p. 72,4.

पावा, (प्राप्तः) p. 412,3.

पाविञ्च, (प्राप्ता) p. 318,5.

पाविञ्ज, (प्राप्यते) p. 207,6.

पाविञ्जइ, (प्राप्यते) p. 55,6.

पारच, (प्राप्यते) p. 89,8.

पास, (पाशः) p. 443,3.

पासाण, (पाषाणः) p. 139,4.

पासे, (पार्श्वे) p. 563,8.

पिञ्च, (प्रिये, प्रिय, प्रियाः, प्रियाणि,

प्रियः) p. 235,2; 252,5; 262,

3; 330,2; 362,1; 541,4.

पिञ्चइ, (पिञ्चति) p. 148,4.

पिञ्च लिञ्चलु, (प्रियनिकटे)

p. 337,4-5.

पिञ्च पाञ्च पसाए दिट्टि, (प्रियप्राप्त-

प्रसाददृष्टिः, प्रियस्य पादप्रसादे

दृष्टे) p. 184,6.

पिञ्च वासा, (पौतवासाः) p. 586,6.

पिञ्च भत्ति, (प्रियभक्ता) p. 362,3.

पिञ्चराहि, (पितरं) p. 242,8.

पिञ्चला, (प्रियः) p. 273,4; 408,4.

पिञ्च सहि, (प्रियसहि) p. 389,3;

410,4.

- पिष्ट भट्टिया, (पिष्टभट्टि) p 201 3
 पिष्टा, (पिष्टा) p 302 8 302 2
 पिष्टामह, (पिष्टामह) [111]
 p 314
 पिष्टारी, (पिष्टा) p 204
 *पिष्ट, (पिष्टा) p 317 1
 पिष्ट कणादलि ठाविष्ट गता, (पिष्टल
 कणादलिस्थापितगता)
 p 417 1
 पिष्टल, (पिष्टल) p 405 337
 305 297 1 6,3 129 5
 155 3 167 8 173 1 197 2
 230 6 24 6 005 0 431 4
 433 4 4 4 4 400 4 514 4
 525 4 (पिष्टलेन) 1040 2 8
 3 459 4
 पिष्टलधारण, (पिष्टलधारण)
 p 000 2
 पिष्टल कह णिट्टु, (पिष्टलकविष्टु)
 p 121,3
 पिष्टल कह णिट्टु, (पिष्टलकविष्टु)
 p 100 2
 पिष्टल जपिष्टा, (पिष्टलजपिष्ट)
 p 489 4
 पिष्टल जपिष्टो, (पिष्टलजपिष्ट)
 p 400 3
 पिष्टल लाय, (पिष्टललाय)
 p 271 4
 पिष्टल लाय, (पिष्टललाय)
 p 336 3
 पिष्टल लाय, (पिष्टललाय)
 p 19 4
 पिष्टल णिट्टो, (पिष्टलदृष्ट) p 958 1
- पिष्टलिय, (पिष्टलिका) p 250 9
 (पिष्टलिके, पिष्टलिके) 417 3
 पिष्टल, (पिष्टल) p 211 8 913 5
 पिष्टल, (पिष्टल, पिष्टलन) p 405 1
 449 2 484 4
 पिष्टले, (पिष्टलेन) p 245
 पिष्टलण, (पिष्टलेन) p 1-1,5 300,
 5 517 4
 पिष्टला, (पिष्टल) p 18 205
 163 4 442 1
 पिष्टा दहड, (पिष्टदेहा) p 316 2,
 पिष्टा, (पिष्टिता) p 550 4
 पिष्टा, (पिष्टीभूता, पिष्टाग्र)
 p 505 2
 पिष्ट, (पिष्टा, पिष्टामि)
 p 180 2
 पिष्ट, (पिष्टन, पिष्टान) p 338 0
 पिष्ट दीमा, (पिष्टनदिकु णिट्टु
 पिष्टन) p 169 3
 पिष्टण, (पिष्टान) p 285 1
 पिष्ट, (पिष्ट) p 513 2 51 3
 पिष्ट राय, (पिष्टराय, पिष्टराय)
 p 233 3
 पिष्टन, (पिष्टन) p 419 2
 पिष्ट, (ताडयति) p 089 4 (पिष्ट
 यति) 301 7
 पिष्ट, (पिष्टमाना, ताडयति)
 p 318 0
 पिष्टिष्टि, (पिष्ट) p 500 0
 पिष्टी, (पिष्ट) p 507 4
 पिष्टामो (पिष्टाम) p 4 23

पीशर, (पीतं) p. 563,6.

पीडइ, (पीडयति) p. 242,7.

पीडिजइ, (पीडयति) p. 44,5.

पीण, (पीनः, पीने) p. 286,2.

पीचे, (पिबन्ति) p. 516,3.

पीलिअ, (पीडिता) p. 309,3.

पुक्कल, (पृष्टं) p. 96,2.

पुक्कल, (पृष्टं) p. 55,4.

पुक्कल च्छंद, (पृष्टच्छन्दः) p. 96,2.

पुण, (पुनः) p. 80,4; 470,3.

पुणवंत, (पुण्यवान्) p. 279,2.

पुणवंतउ, (पुण्यवान्) p. 374,4.

पुणवंता, (पुण्यवान्) p. 403,4.

पुणवि, (पुनरपि) p. 165,1; 261,2;
3; 271,3; 318,7; 323,6;
409,1; 475,2; 535,2.

पुणविअ, (पुनरपि) p. 147,2; 263,
4; 583,3.

पुणि, (पुनः) p. 184,6.

पुणु, (पुनः) p. 44,4; 46,7; 138,2,3;
164,2; 177,3,4; 266,4,5;
289,5,8; 311,3; 323,3; 336,
4,5; 488,1; 537,4.

पुणुवि, (पुनरपि) p. 173,5.

पुणो, (पुनः) p. 552,1.

पुणोवि, (पुनरपि) p. 509,2.

पुत्त, (पुत्रः, पुत्राः) p. 405,2.

पुत्तउ, (पुत्रः) p. 374,4.

पुत्ता, (पुत्राः) p. 430,1; (पुत्रं, पुत्रान्)
463,2.

पुत्ते, (पुत्रेण, पुत्रैः) p. 157,5.

पुत्तो, (पुत्रः) p. 352,5.

पुय्य अंक, (पूर्वाङ्केण, पूर्वाङ्कस्य)
p. 72,3.

पुय्यलुअल सरि, (पूर्वपुगलमदृशान्)
p. 48,2; 55,3.

पुय्यद्व, (पूर्वार्द्धे) p. 126,2.

पुय्यद्वम्मि, (पूर्वार्द्धे) p. 111,2.

पुय्यद्वे, (पूर्वार्द्धे) p. 105,2; 124,2;
129,3.

पुय्यदि, (पूर्वार्द्धे) p. 451,3.

पुय्यवेदि, (पूर्वार्द्धे) p. 594,4.

पुर, (पुरः) p. 249,3.

पुरदहणं, (पुरदहनं) p. 313,2.

पुरद, (पूरय) p. 80,7.

पुहवि, (पृथिवी, पृथिव्यां) p. 279,3.

*पुहवि णाम, (पृथ्वीनाम)
p. 509,4.

पुहविदि, (पृथिव्यां) p. 257,6.

पुहवी, (पृथिवी) p. 40,2.

पूरआ, (पूर्यतां) p. 422,2.

पूरंति, (पूरयति, पूरयन्ती) p. 207,2.

पूरवहु, (पूरयत) p. 228,5.

पूरहु, (पूरय) p. 521,3.

पूरि, (पूरयित्वा) p. 504,3.

पूरिदाए, (पूरितया) p. 558,3.

पेक्खए, (प्रेक्षते) p. 319,5.

पेक्खदि, (प्रेक्षस्व) p. 122,2.

पेक्खामि, (प्रेक्षे) p. 125,4.

पेक्खि, (प्रेक्ष्य) p. 504,4.

पेक्खिआ, (प्रेक्षयते) p. 523,5.

पेक्खीआ, (प्रेक्षयन्ते) p. 425,2.

पेच्छइ, (दृक्षयते) p. 127,5.

वेर, (वर) p 1 1
 *वेष्मा, (वेषा) p 436 2
 वेरता, (वतयन्ता, वेषयन्ता)
 p 507 4
 वेष्टि, (वेष्टयित्वा, नोदयित्वा) p 180
 ऽ (परयित्वा, परित्यज्य) 330 °
 वेष्टिञ्च, (वेष्टयित्वा) p 233 4
 वेष्टिञ्चा, (परयन्तु) p 513 3
 *पोमावड, (पद्यावली) p 567 7
 पोम्भ गध विवसु, (पद्मगन्धविषय)
 p 550 4
 पमायेण, (पमायेन) p 27 3
 प्मावड, (प्मावयाधि) p 190 5

फ ।

फकाड, (कम्पायित) p 184 5
 फलि, (फली) [s] p 20, 3 394 1
 420 2 47 2
 फलिङ, (फलीन्, फलीन्नेच)
 p 503 4 552 3
 फलिङ्ग, (फलीन्ग, फलीन्ग)
 p 223 3 571 2
 फलिङा, (फलीन्) p 167 2 426
 3 518 4
 फलिङ्गे, (फलीन्ग) p 319 1
 फलिङ्गे, (फलीन्) p 311 9
 फलिङ्गा, (फलिङ्गा) p 47 3
 फलिङ्गद, (फलिपति) p 263 5
 365 1 371 2 539 3 561 2
 फलिङ्गद वतञ्च, (फलिपतिवतञ्च)
 p 190 2

फलिङ्गद भलिञ्चै, (फलिपतिभलिञ्चै,
 फलिपतिभलिञ्चै) p 454
 494 4
 फलि भलिञ्च, (फलिभलिञ्चै, फलि
 भलिञ्चै) p 390 2
 फलि भलिञ्चा, (फलिभलिञ्चै)
 p 555 4
 फलि भाविञ्च, (फलिभाविञ्चै)
 p 267 7
 फलिराञ्च ण्डिङ्गा, (फलिङ्गदण्डिङ्गा,
 फलिङ्गदण्डिङ्गा) p 429 3
 फलिराञ्चै, (फलिङ्ग) p 30 5
 फलि सहरा, (फलिसेहर) p 512 6
 फली, p 415 4
 फलीषम, (फलीषर) p 158 3
 फल, (फल) p 22 42 4 46 5
 फार फेङ्गार दङ्गा, (फारफतफारदङ्गा)
 p 520 3
 फुङ्गद, (फुलिङ्गते) p 560 3
 फुङ्गद, (फुलिङ्गते) p 520 4
 फुर, (स्फुर, स्फुर) p 55 7
 फुरङ्ग, (स्फुरति) p 47 8
 फुर, (स्फुरति, स्फुरति) p 355 4
 फुरत, (स्फुरन्) p 573 4
 फुरत तण्डु, (स्फुरतण्डु) p 502 7
 फुरता, (स्फुरन्, स्फुरति) p 160 6
 फुरिञ्च, (स्फुरति) p 148 6
 फुल, (स्फुल) p 36 7
 फुला, (स्फुरति) p 290 1
 फुलिञ्च, (फुलिन्, फुलिन्त फुलिता)
 p 270 1

फुले, (फुलन्ति, फुलोत्पन्ति)

p. 520,3.

- फुल, (फुलं, फुलानि) p. 233,2; 191,1; 550,2; (फुलाः) 300,3.

फुल्ल, (फुल्लन्, फुल्लन्, फुल्लन्)

p. 455,2.

फुल्लं, (फुल्लं) [1] p. 38,1.

फुल्ल कमल मुष्टि, (फुल्लकमलमुष्टि)

p. 477,3.

फुल्ल मिश्र कमल, (फुल्लमितकमलं)

p. 181,3.

फुल्ल, (फुल्लः, फुल्लान्, फुल्लं) p. 391,2; 513,2; 516,3.

फुल्ल वंधू, (फुल्लवन्धूकः) p. 566,7.

फुल्लिन्, (फुल्लितं) p. 563,1.

फुल्लिन्, (फुल्लिताः) p. 273,3.

फुल्ल, (फुल्लं) p. 581,1.

फुल्ल रत्न कुसुम, (फुल्लनवकुसुमं)

p. 537,1.

व ।

व, (व) p. 558,7.

वश्म, (वश्मं) p. 408,3.

वश्म, (वश्मं) p. 127,5.

वश्म, (वश्मं) p. 309,3.

वश्मि, (वश्मि, वैरिणि) p. 44,9.

वश्मि फल, (वैरिभूतं, वैरिभूतं)

p. 46,1.

वश्मि तस्मि जग, (वैरितस्मिजगः)

p. 304,5-6.

वंक, (वङ्कः) [5] p. 4,3.

वंक, (वङ्कः, वङ्कं) [5] p. 29,1; 113,1.

वंक, (वङ्कः) [5] p. 567,3.

वंक, (वङ्कः) p. 159,4.

वंक, (वङ्कं) p. 250,3.

वंक, (वङ्कः) p. 446,3.

वंक, (वङ्कः) p. 244,1.

वंक, (वङ्कः, वङ्कः) p. 470,4.

वंक, (वङ्कः) p. 59,4.

वंक, (वङ्कः, वङ्कः) p. 113,2.

वंक, (वङ्कः, वङ्कः)

p. 176,1.

वंक चंद्रा, (वङ्कचंद्रः)

p. 169,5.

वंक छारं, (वङ्कभक्षानं)

p. 313,4.

वंक, (वङ्कं) p. 143,2.

वंक, (वङ्कः) p. 570,4.

वंक, (वङ्कः) p. 180,3; (वङ्कः) 503,3; (वङ्कः) 197,4; (वङ्कः) 576,7.

*वंक, (वङ्कः) p. 411,4; 412,4.

वंक अण, (वङ्कगणः) p. 414,2.

वंक, (वङ्कः) p. 550,4.

*वंक, (वङ्कः) p. 193,4.

*वंक, (वङ्कः) p. 132,2; 211,2.

वंक, (वङ्कः) [11151] p. 23,3.

वंक, (वङ्कः) p. 139,3.

वंक, (वङ्कः) p. 278,3.

वंक, (वङ्कः) p. 547,4-5.

वंक, (वङ्कः) p. 506,4.

*वसय, (व्याप) p 110 1
 वसय ह्याता क्रिया, (व्यापयम्भङ्ग) p १५७३
 वसामो, (वसाम) p ४०२४
 वस, (वाशानि) p ४९७१
 वसय, (वसे) p ६३१
 वसयता, (वसयतः) p ४१२४
 वसु, (वसुत) p ४१७३
 वसु, (वसुत) p ५०६१
 वसुध, (वसुधित) p ३०९६
 वसुध काहा, (वसुधितयोधा) p ४९३१
 वस, (वसुत) p ५४१२
 वसुध, (वसुधित) p २००२
 वसुध, (वसुधिते) p १५०२ १५०२ १५५५
 वसुधित वस, (वसुधिते) p १००१
 वस, (वस) p ५३११ (वस) ५८१३
 वसत, (वसत) p ५७६२
 वसुधित वसुध, (वसुधितवसुधित) p १४९५
 वसु, (वस) p ५१३२ (वसु) ५८१८
 वसु, (वसुधित, वसुधित) p १६३२ ३५४१ ३६२२ ४०८१
 वसुध वसु, (वसुधितवसुध) p ३९१
 वसुधवसु, (वसुधितवसुध) p ३०६३
 वसुध वसुधित, (वसुधितवसुधित) p ३१३३
 वसुध वसुधित, (वसुधितवसुध) p ५७११
 वसुध वसुधित, (वसुधितवसुधित) p ७०

वसुध वसु, (वसुधितवसुध) p ६४१
 वसुधित, (वसुधित) p ५०७४
 वसुध, (वसुधित) p ५१९२ ५१४५
 वसुध, (वसुधित) p ५०१४
 वसुध, (वसुधित) p ५९१
 वसुधित, (वसुधित) p ३७०४
 वसुधित, (वसुधितवसुधित) p १०१
 वसुध, (वसुधित) p २०
 वसुध, (वसुधित) p ६२ ११११
 वसुधित, (वसुधितवसुध) p ५०१३
 वसुध, (वसुधितवसुध) p ५७५७
 वसुधित, (वसुधितवसुध) p १४११
 २००१ (वसुधितवसुध) २०११
 ३०१९ ३०११
 वसुधित वसुध, (वसुधितवसुधित) p ५५५१
 वसुधित वसु, (वसुधितवसुधित, वसुधित वसुध) p ६०५३
 वसुधित, (वसुधितवसुध) p २८०४ २७९५
 वसुधित, (वसुधितवसुध) p १२०४ ५४३४ ५६४३
 वसु, (वसुध) p १६०४ (वसुधित) ५३५२
 वसुध, (वसुधित) p १९०४
 वसुध वसु, (वसुधितवसुधित) p १९७१
 वसुध वसु, (वसुधितवसुध) p ५१०६
 वसुध वसुध, (वसुधितवसुधित) p २३५
 वसुध, p ३९०
 वसुध (वसुध) p ५६१

वष्पुडा, (अनुकम्प्यो नायकः)
p. 401,3.

वर्ष्वर, (वर्ष्वर, वर्ष्वरः, वर्ष्वराः)
p. 405,3; 414,4; 430,4;
418,2; 463,3.

वमद्, (वमति) p. 266,3,5.

वमद्, (वमयः) p. 397,3; 455,4;
465,4.

वर, (वरा) p. 107,2; (वरं) 292,2;
458,4; 468,2.

वरं, (वरं) p. 579,2,4.

वर तमणं, (वरतमणं) p. 311,5.

वर मंति, (वरमन्तिन्) p. 184,8.

वर मणुस अल कमल, (वरमनुष्य-
दलकमले) p. 327,7.

वरा, (वरं) p. 334,9; 570,8.

वरिस, (वर्षति) p. 273,2.

वरिसद्, (वर्षति) p. 128,2.

वरिमा समग्रा, (वर्षासमयः)
p. 283,3.

वरीसद्, (वर्षति) p. 300,1.

*वमण, (वमणः) p. 132,2.

वल, (वलानि) p. 309,5.

वलअं, (वलयः, वलयं) [15]
p. 26,4; (वलयं) [5] 29,4;
120,1.

वलअ जुअल, (वलययुगलं) p. 583,3.

वलअ दिअ गणा, (वलयद्विजगणौ)
p. 555,1.

वलअ परिदुअ, (वलयपरिस्थितं)
p. 413,2.

वलअ, (वलयः) p. 192,1; (वलयं)
333,1

वलअ जुअ, (वलययुगं) p. 509,3.

वलइअ विमद्, (वलयितविषधरः)
p. 586,1.

वलंत, (वलत्) p. 10,3.

वल मोलिअ मालव राअ कुला, (वल-
मोहितमालवराजकुलः) p. 296,3.

वलहद्, (वलभद्रः) [511] p. 33,3.

*वलहद्, (वलभद्रः) p. 195,1.

*वलि, (वलिः, वली) p. 195,1;
211,1.

वलि, (वलिं) p. 586,7.

*वलिअंको, (वलिताङ्कः, वलिताङ्कः)
p. 195,3

*वलिओ, (वलितः) p. 195,1.

वलि भुअण चाहणा, (वलिभुवन-
जिघृत्तुः, वलिभुवनयाचकः)
p. 385,4.

वलु, (वलं) p. 327,5.

*वलु, (वलः) p. 140,2.

वल्लछाद्, (वल्लभा) p. 503,4.

वल्लछो, (वल्लभः) p. 109,4; 143,2.

वल्लिअ, (वल्लिका) p. 513,3.

वसंत, (वसन्तः) p. 270,2; 350,4;
453,3; 563,7.

*वसंततिलअ, (वसन्ततिलकां,
वसन्ततिलकं) p. 472,3.

वसंता, (वसन्तः) p. 465,4.

वसद् गमण कर, (वृषभगमनकरः)
p. 586,3.

वसु, (वसु) p. 317,1; 323,3.

- *बभ्रु, (बभ्रु) p 211 1
 बभ्रु रस कुण्ड, (बभ्रुरसकुण्ड) p 541 7
 बभ्रु रहस्य, (बभ्रुविरति) p 311 3
 बभ्रु सङ्घ बभ्रु मङ्गिका, (बभ्रुसङ्घ
 द्विगुणमङ्गिका) p 401 2
 *बभ्रुसङ्घ, (बभ्रुसङ्घ) p 213 5
 बभ्रुसाहित्य, (बभ्रुसाधिव) [131]
 p 323 3
 बह, (बहति) p 270 3 550 4
 (बहन्ति, वाति, वान्ति) 360 3
 541 1 545 3
 बहह, (बहति, वाति) p 233 3
 460 1 493 1 513 1 561 1
 बहला, (बहला) p 529 5
 बहि, (बहि) p 330 5
 बहिर, (बहिर) p 192 1
 बहिविधि, (बहिविहीना) p 330 6
 बहू, p 169 7 (बहति) 491 3
 (बहव) 270 1 (बधू) 277 2
 374 3
 बहू गुण कुल, (बहुगुणकुल, बहु
 गुणयुक्ता, बहुगुणयुक्त)
 p 277 4 374 3
 बहू गुण कुला, (बहुगुणयुक्ता)
 p 561 1
 बहू कायिका, (बहनायिका = बहु
 कायिका) p 118 4
 बहुत, (बहुतर) p 400 0
 बहु मित्रि, (बहुमित्रि) p 374 4
 बहु विविध पहरयेति, (बहुविविध
 पहरये) p 36 1
 बहुलिङ्गा, (बधूका) p 572 2
 बहु समेधा, (बहुसमधा, बहुयो
 घेन) p 129 5
 बहु सुख करा, (बहुसुखकर)
 p 6 4
 बहुमो, (बहुम) p 505 1
 बहु, (बधू) p 368 3 541 3
 बहु गुणवत्, (बहुगुणवत्) p 303 3
 *बहुलाय रथ, (बहुलोरथ =
 बहुलरथ) p 506 4
 बा, (वा) p 320 2 365 5
 बाहता, (वान्ति) p 399 3
 बाधा, (वाता) p 509 3
 बाधालीय, (द्विध्वारिभय)
 p 102 4
 बाहव, (बाधिवति) p 141 1
 बाधवही, (बाधिवति) p 500 1
 बाहंसा, (बाधिवति) p 424 3
 बाहंसा मता, (बाधिवतिमात्रा,
 बाधिवतिमात्रा) p 461 4
 बाहंसि, (बाधिवतिभि) p 144 2
 बावलव, (वानुल) p 198 1
 बाव, (वावा) p 504 4
 बाव पाणि, (बावपाणि) p 381 4
 *बावह, (वानर) p 140 0
 बाव बहवह, (बावबहव) p 504 1
 बावह, (बाव) p 573 8
 *बाली, (बाली) p 436 1
 बाड, (बा) p 367 4
 बावस अगल, (द्विपञ्चमगल)
 p 500 4

- वाच्यं, (द्विपञ्चाशत्) p. 182,5.
 वाम करत्यंभिन्, (वामकरोत्तम्भिते)
 p. 131,4.
 वाम दाष्टि, (वामदक्षिणयोः)
 p. 523,4.
 वामावत्ते, (वामावर्त्तन) p. 89,3.
 वारण, (वारणः) p. 132,2; 211,5.
 वारह, (द्वादश) p. 108,2; 228,2;
 240,5; 241,2; (द्वादशभिः)
 144,1.
 वारह उत्तर, (द्वादशोत्तरं) p. 308,2
 वारहृदि, (द्वादश) p. 240,2.
 वारहा, (द्वादश) p. 555,3.
 वारहाड, (द्वादशैव) p. 381,2.
 वाराहा, (द्वादश) p. 361,1.
 वारि, (वारणीयः, वारिय्यामि)
 p. 233,6.
 वाल तण्ण कर, (वालतनयकरेण)
 p. 289,6.
 वाला, (वालः) p. 468,4; (वालाः)
 545,2.
 *वाला, p. 436,1.
 वालि, (वाली) p. 576,5.
 *वालो, (वालः) p. 195,2.
 वालो, (वालः) p. 435,1.
 वाम, (वासः) [15] p. 26,4.
 *वासंठो, (वसन्तः) p. 193,4.
 वासष्टि, (द्वाषष्टिः) p. 103,4.
 वासष्टि, (द्वाषष्टिः) p. 170,3; 171,2.
 वासणा, (वामः, वसनं) p. 387,3.
 वासा, (वासः) p. 207,3.
 *वासीश्रा, (वासिता) p. 115,2.
 वाह उप्पर, (वाहोपरि) p. 180,2.
 वाहृदि, (वाहय, चालय) p. 12,1.
 वाहु, (वाहो, वाहोः) p. 573,2.
 वाहू, (वाहुः) [115] p. 31,3.
 वि, (अपि, विः) 1,6; (अपि) 7,2,4;
 11,2,3,4; 17,4; 39,5; 103,5;
 109,3; 170,4; 182,5,7; 187,
 3; 215,2; 279,3; 346,1; 358,
 2; 474,3; 528,5; (द्वौ) 150,2;
 267,4.
 विश्र, (अपि, अपि च) p. 11,1.
 विश्र अहे, (द्वितीयाहे) p. 110,2.
 विश्रंभ, (विलम्भते) p. 197,1.
 विश्रकवण, (विलक्षणं, विचक्षणः)
 p. 297,5; 336,2.
 विश्रले, (विदारिताः) p. 570,7.
 विश्रसंत केण्डइ संपुडा, (विकसत्-
 फेतकौसंपुटे) p. 401,3.
 विश्रमु, (विकशितः, विकशितं, विक-
 सति) p. 513,2; 566,4.
 विश्राख, (विज्ञानीष्टि, विज्ञानीत)
 p. 135,2; 140,5; 164,2;
 (विज्ञातः) 396,1.
 विश्राखहु, (विज्ञानीष्टि, विज्ञानीत)
 p. 129,4; (विज्ञायतां) 500,1.
 विश्राखिओ, (विज्ञातः) p. 400,1.
 विश्राखेहु, (विज्ञानीष्टि, विज्ञानीत)
 p. 35,5; 110,2; 269,2.
 विश्रारि, (विचारय) p. 141,2;
 (विचार्य) 230,4; 237,2.

- *वधू, (वधू) p 2135
 वधु रस कुण्ड, (वधुरसकुण्ड) p 5837
 वधु रक्षण, (वधुविरति) p 311,3
 वधु लक्ष्मण गुप्त वधिका, (वधुलक्ष्मण-
 द्विगुप्तवधिका) p 4092
 *वधुषट्, (वधुषट्) p 2135
 वधुषाधिप, (वधुषाधिप) [151]
 p 323.
 वध, (वधति) p 270,3, 550,4,
 (वधन्ति, वान्ति, वान्ति) 360,3
 5411, 5453
 वधह, (वधति, वान्ति) p 237,3,
 460,1, 493,1, 513,1, 581,1.
 वधला, (वधला) p 5285
 वधि, (वधि) p 330,5
 वधिर, (वधिर) p 1981
 वधिविध, (वधिविहीला) p 3306
 वधु, p 169,7 (वधति) 4913
 (वधय) 270,1, (वधू) 277,2,
 3743.
 वधु गुण युक्त, (वधुगुणयुक्त, वधु-
 गुणयुक्ता, वधुगुणयुक्त)
 p 2774, 3743.
 वधु गुण युक्ता, (वधुगुणयुक्ता)
 p 564,1
 वधु शाश्वता, (वधुनायका = वधु-
 शश्वता) p 118,4
 वधुत्त, (वधुत्त) p 4002
 वधु विधि, (वधुविधि) p 3274
 वधु विविध पदरथेहि, (वधुविविध-
 पदरथे) p 36,1
 वधुलिप्ता, (वधुका) p 3072
 वधु समेष्टा, (वधुसमेष्टकं, वधुसो-
 भेष्टा) p 1295
 वधु मुक्त करा, (वधुमुक्तकरं)
 p 364,4
 वधुसो, (वधुस) p 5591
 वधू, (वधू) p 368,3, 5413
 वधू गुणयुक्त, (वधुगुणयुक्त) p 371
 *वधूराष्ट्र वध, (वधूराष्ट्रवध =
 वधूराष्ट्रकं) p 506,4
 वा, (वा) p 326,2, 365,5
 वाचता, (वान्ति) p 399,3
 वाचा, (वाता) p 399,3
 वाचालीय, (द्विचलारिमत)
 p 1024
 वाचय, (वाचयति) p 141,1
 वाचयतो, (वाचयति) p 500,
 वाचसा, (वाचयति) p 4243
 वाचसा मता, (वाचयतिमात्रा,
 वाचयतिमात्रा) p 4614
 वाचसेहि, (वाचयतिभि) p 144:
 वाचलव, (वाचल) p 198,2
 वाच, (वाचा) p 5044.
 वाच पाणि, (वाचपाणि) p 381,4
 *वाचक, (वानर) p 1402
 वाच सहाय, (वाचसहेन) p 5041
 वाचह, (वाच) p 5738
 *वाली, (वाली) p 4361
 वाइ, (वाइ) p 367,4
 वाचल श्रमाल, (द्विचलश्रमाल)
 p 500,4

- शवर्ण, (द्विपञ्चाशत्) p. 182,5. | *वासीष्ठा, (वासिता) p. 115,2.
 वाम करत्यंभिर्भ्रं, (वामकरोत्तमिभ्रं) p. 131,4. | वाह उप्पर, (वाहोपरि) p. 180,2.
 वाम दाहिर, (वामदक्षिणयोः) p. 523,4. | वाहृदि, (वाहृय, चालयि) p. 12,1.
 वामावर्त्ते, (वामावर्त्तेन) p. 89,3. | वाहृ, (वाहृ, वाहृः) p. 573,2.
 वारय, (वारयः) p. 132,2; 211,5. | वाहृ, (वाहृः) [115] p. 31,3.
 वारह, (द्वादश) p. 108,2; 228,2; | वि, (अपि, विः) 1,6, (अपि) 7,2,4;
 240,5; 241,2; (द्वादशभिः) 11,2,3,4; 17,4, 39,5; 103,5;
 144,1. | 109,3; 170,4; 182,5,7; 187,
 3; 215,2; 279,3; 346,1; 358,
 2; 474,3; 528,5; (द्वौ) 150,2;
 267,4.
 वाह उत्तर, (द्वादशोत्तरं) p. 308,2. | विअ, (अपि, अपि च) p. 11,1.
 वाहृदि, (द्वादश) p. 240,2. | विअ अहे, (द्वितीयाहं) p. 110,2.
 वाहृ, (द्वादश) p. 555,3. | विश्रंभ, (विश्रम्भे) p. 197,1.
 वाहृडा, (द्वादशैव) p. 381,2. | विश्रकदय, (विलक्षितं, विश्रकदयः) p. 297,5; 336,2.
 वागृ, (वागृयः, वागृयिष्यामि) p. 232,6. | विश्रले, (विश्रान्ताः) p. 570,7.
 वान हराग्र क्र, (वालननयकरेण) | विश्रमंन द्वेष्ट संपुडा, (विक्रमन्-

- विचार, (विचारण) p 10-
 112
 विचार, (विचार्यन, विचारित) p 503
 विष, (विष) p 5-95
 विषोद्विषि हीष्टा, (विषोमिनीष्टम्) p 5634
 विदु क्षुधा, (विदुपुतो) p 71
 विदु क्षुधे, (विदुपुत) p 42
 विदुषा, (विदुष्य) p 5313
 *विद्व, (विद्व, विद्व) p 3911
 3954
 विद्वद्भे, (विद्व्योद्भे) p 5011
 विकच मरोमह राक्षसा, (विकचक्षरो
 रुदनयना) p 4102
 विक्रम, (विक्रम) p 2193
 विक्रम, (विक्रम, विव्रम) p 1172
 विख्याता, (विख्याता) p 1192
 विषम, (विषमे) p 504
 *विगाह, (विगाधा) p 1033
 *विगाहा, (विगाधा) p 361121
 11225 (विगाधाया) 1212
 *विनष्ट, (विनष्ट) p 2111
 *विजयो, (विजय) p 1031
 विजुरि, (विजुत्) p 2733
 *विजोहा, (विज्योहा) p 36314
 *विज्ञा, (विज्ञा) p 1142
 विज्ञाहर, (विज्ञाधर, विज्ञाधरेण) p 2448
 *विज्ञाहारा, (विज्ञाधर) p 4384
 विजुद्वे, (विजुद्वेष्टि, विजुत्क्षाने,
 विजुष्टे) p 5061
 विजु नेह रम साह, (विजुपुता
 वत्) p 5513
 विजुलिधा, (विजुत्) p 3001
 विजु, (विजुत्) p 3913 399
 42 + 516
 *विजुमाता, (विजुन्माता) p 37816 5641
 विद्वि, (विद्वि) p 1292
 विषय परा, (विनयपरा) p 23
 विराधा, (विनीत, विनत) p 430
 विरा, (विना) p 1091
 विषास, (विनास) p 3749
 विराषिष्ट, (विनाशित) p 334
 5767
 विविमिष्टा, (विविर्मिता) p 503
 विष, (विना) p 1994 (हे) 576
 विष्वि, (ह्रावपि, ह्रवमपि) p 1775 4991 5212
 विषि, (हो) p 4026 304
 3632
 विविष्टा, (विष्ठाता, विष्टिता) p 561
 विष, (हो) p 3074
 विर, (विचारण) p 5134
 विरव, (वितरन्, वितर) p 4594
 विरह, (वितरन्) p 1906
 वित, (वित) p 3684 3902
 वितक पूरन, (वितकूँ) p 2832
 वितल, (वृत्तल) p 961
 वित्ता, (वित) p 4632
 विविष्ट, (विविष्टि) p 3015

विशिष्टं, (विशिष्टु) p. 381,2.
 विपत्त, (विपत्तं) p. 219,7.
 विपत्त चिन्तन मत्त, (विपत्तचिन्तन-
 मत्तं) p. 327,7.
 विष्णु, (विष्णुः, विष्णु) p. 2 21
 (विष्णुः, विष्णु) 230,2, 373,1
 विष्णुश्च, (विष्णुः) [1111] p. 514,3
 विष्णुश्च, (विष्णुः) [1111] p. 345,1.
 विष्णुश्च सभक्त्यो, (विष्णुसभक्त्यो)
 p. 378,4.
 विष्णु मत्त, (विष्णुमत्तः, विष्णुमत्तान्)
 [1111] p. 265,1, 272,1;
 (विष्णुमत्तं) 321,1.
 विष्णु मत्तचि, (विष्णुमत्तचिः) p. 319,3.
 विष्णु मत्त, (विष्णुमत्तः) p. 167,8.
 विष्णु पदञ्च मत्त, (विष्णुपदञ्चमत्तः)
 p. 317,2.
 विष्णु पराग्र, (विष्णुपराग्रः)
 p. 331,8
 विष्णु मत्त, (विष्णुमत्तः) p. 295,1.
 विष्णु, (विष्णु) p. 119,1; 144,1.
 विष्णु, (विष्णुः) [1111] p. 25,5; 33,
 7; 212,4; 390,1.
 विष्णुश्च कोष्ट, (विष्णुश्चकोष्टः)
 p. 502,1.
 विष्णुश्च, (विष्णुश्च) p. 330,4.
 विष्णुश्च, (विष्णुश्च, पराग्रश्च) p. 126,5
 विष्णु, (विष्णु, द्वे) p. 287,3; 330,6.
 विष्णु, (विष्णुः) p. 266,5.
 विष्णुश्च चित्त सुन्दरं, (विष्णुश्चचित्त-
 सुन्दरं) p. 257,5.

विष्णुश्च परि, (विष्णुश्चपरिः)
 p. 266,5.
 विष्णुश्च मत्त माग्र परं, (विष्णुश्च-
 माग्रमाग्रपरं, विष्णुश्चमाग्र-
 माग्रपरं) p. 1,5-6.
 विष्णु, (विष्णुः, द्वयोः) p. 261,4.
 *विष्णु, (विष्णुः) p. 132,4.
 विष्णु, (विष्णुश्च, विष्णुश्च)
 p. 162,5
 विष्णु, (विष्णुः) p. 190,3; (विष्णुः)
 262,3; 283,2; 535,3.
 विष्णु कर्मल दल मत्त, (विष्णु-
 कर्मलदलमत्तं) p. 421,2.
 विष्णु मत्त, (विष्णुमत्तः) p. 512,5
 विष्णु मत्त, (विष्णुमत्तः) p. 535,3,
 539,1
 विष्णु मत्त चित्तं, (विष्णुमत्तचित्तं)
 p. 1,6
 विष्णु मत्त, (विष्णुमत्तः) p. 311,9.
 विष्णु मत्त चित्त, (विष्णुमत्तचित्तः)
 p. 509,3.
 विष्णु, (विष्णुः) p. 148,1.
 विष्णु, (विष्णुः) p. 173,5; 177,3;
 261,3; 263,4; 280,3; (विष्णुः)
 177,6; (विष्णुः) 317,1;
 323,3.
 विष्णु, (विष्णुः) p. 171,2.
 विष्णु, (विष्णुः) p. 323,4.
 विष्णु, (विष्णुश्च, विष्णुश्च, विष्णुश्च)
 p. 228,2.
 विष्णु, (विष्णुः) p. 408,3.
 विष्णु, (विष्णुः) p. 375,4.

विरहित हिथ, (विरहित्-प) p 581 4	विषय, (विषयते, विषय) p 419 1
विरहि चेत मतावला, (विरहिचल - चन्तापन) p 513 1	विषम, (विषम) p 146 1 230 1 417 1 (विषम) 315 4
विरहिलो सीमाम मर्यादिलो, (विर हिलोनि शाममर्यादिल) p 5-8 1	विषमह, (विषम्यति) p 336 4
विराह, (विहास) [511] p 30 1	विषममम, (विषमममया) p 301 3
*विराहड, (विहास) p 140 4	विषम, (विषमे) p 110 1
विराघ, (विराघ) p 576 4	विषाघ, (विषर) p 115 2
विराम कथा, (विरामकृता) p 404 2	विषाम कर, (विषामकर) p 301 9
विरामह, (विरामा, विरामान्) p 571 7	विषारि, (विषारि, विषाले) p 296 1
विरोध, (विरोध) p 471 1	विमुह, (विमुह, विमुहा) p 430 3
विरुद्ध, (विरुद्धते, विरुद्धि, विरुध्यते) p 470 3	विसेध, (विषय) p 500 1
विलय, (विलये, विलय) p 579 6	विसेधहु, (विषय) p 579 8
विलङ्घन, (विलङ्घन) p 481	विहङ्गि, (विहङ्गित) p 334 6 576 5
विलसह, (विलसति) p 190 2	*विहङ्ग, (विहङ्ग) p 211 1
विलसह, (विलसति) p 211 6	विह लघु, (विलघू) p 267 4
विलहु, (ह्यो लघू) p 100 2	विहि, (विधिना) p 147 3 477 4 49 4
विलहु सामाह, (विलमुनामानि) p 30 1	विहिथ अमुर कुल दलण, (विहिता मुरकुललन) p 421 3
विलह, (विलघा) p 30 3	विहु, (हु) p 187 4 (ह्यो) 20 3 263 4 21 1
विष, (विष) p 433 3	(द्वितीय) 396 1 (विधेहि) 147 3
विषमो, (विषय) p 596 9	विहू मय अमल कृषक मल, (विह ताधिकपटपञ्चाशन्मात्र) p 414
विषमह, (विषम्यति) p 473	वीथ, (द्वितीय) p 163 4 (ह्यो) 370 1 (द्वितीये) 229 2 376 1
विषमहि, (विषम्यति) p 296 1	
विषमहु, (विषम्यति, विषम्यतो) p 216 1 236 3 576 2	

वीश्रंताष्ट, (वीश्रयति) p. 516,3.

वीश्रचर, (द्वितीयं श्रवराणि)
p. 161,2.

वीश्रचरत्य, (द्वितीयचतुर्थयोः)
p. 236,2 ; 237,2 ; 238,2 ;
239,2

वीश्रचरत्या, (द्वितीयचतुर्थयोः)
p. 226,3.

वीश्रचरत्या, (द्वितीयचतुर्थयोः)
p. 240,2.

वीश्रठासे, (द्वितीयस्थाने) p. 492,2.

वीश्रस्मि, (द्वितीयेषि) p. 163,3.

वीष्ट, (द्वितीये, द्वितीयः) p. 33,8,
108,2 ; 117,2 ; 171,1 ; 269,1 ;
308,1 ; 472,1.

वीष्ठा, (वीष्ठा) [515] p. 35,3.

वीषकल कुल काल, (विषकलकुलकालः)
p. 292,1.

वीर, (वीरः, वीरे) p. 157,4 ; 249,
3 ; 304,8 ; 520,5.

*वीर, (वीरः) p. 211,1 ; 219,3,4.

र चेद्वद्वयो, (वीरचेदिपतेः)
p. 125,3.

र पाश्र, (वीरपादेः) p. 485,4.

र वग्न मभ्रभ्र, (वीरवर्गमर्थ)
p. 499,3.

र वग्नो, (वीरवर्गो) p. 450,4.

र हम्मीर, (वीरः हम्मीरः, वीर-
हम्मीरे) p. 249,3,4.

रीरा हत्या अग्नो, (वीरहत्याग्नौ)
p. 425,3.

रीरेम समान, (वीरेणसमानः)
p. 139,2.

वीम, (विंशतिः) p. 202,3 ; 252,3 ;
287,6 ; 481,1 ; 186,3 ; 488,3 ;
(विपं) 338,4.

वीमघ्रा, (विंशतिः) p. 509,4.

वीमण, (विंशतिः) p. 552,3.

वीमकवर, (विंशत्यक्षराणि)
p. 252,5 ; 254,2.

वीमगल, (विंशत्यधिकानि)
p. 412,2.

वीमहुद, (विंशतिद्वयं) p. 276,2.

वीमरेष्टं, (विंशतिरेष्टं) p. 440,4.

वीमा, (विंशतिः) p. 418,3 ; 555,3 ;
(विपं) 439,1

वीमाष्टं, (विंशतिः) p. 105,2.

वीमाम, (विग्रामः) p. 173,4.

वीमाम संजुत, (विग्रामसंयुक्तः)
p. 449,3

वीमामां, (विग्रामः) p. 171,1.

वीष्टा, (वीष्ट) p. 344,1 ; 461,2.

बुज्भ्र, (बुधस्य) p. 187,8 ; 291,3 ;
(बुधते) 219,4.

बुज्भ्र, (बुधतां) p. 315,9.

बुज्भ्रंता, (बुधमानाः) p. 507,3.

बुज्भ्र, (बुधन्तां, बुधस्यं)
p. 80,8,9.

बुज्भ्रहु, (बुधस्यं) p. 293,4.

बुज्भ्रिग्रा, (बुधते, बुद्धा, बुद्धां)
p. 309,4 ; 521,2.

बुभ्रभ्र, (बुधस्य) p. 433,2.

बुद्धा, (बुद्धः, बुद्धं) p. 5,2.

बुद्धा, (बुद्धाः) p. 545,2.

पुन, (एत) p 121
 पुना, (इत) p 1213 503
 पुन, (बोध) p 3672
 पुनि, (बुद्धि) p 428, 55425
 (बुद्धि) 442
 *पुनि, (बुद्धि) p 2131
 *पुनी, (बुद्धि) p 1111 4302
 पुनउ, (बोध, बुद्ध) p 1984
 पुनउ, (बुद्धि, बुद्धि) p 4552
 पुन अण, (बुद्धि, बुद्धि) p 243 53 4 (बुद्धि,
 बुद्धि) 2035 (बुद्धि)
 2575
 पुन अण मण, (बुद्धि, बुद्धि) p 2613
 पुन अण मणहण, (बुद्धि, बुद्धि) p 3219
 पुन अण मण, (बुद्धि, बुद्धि) p 3103
 पुन अण, (बुद्धि) p 2579
 पुनण, (बुद्धि) p 151
 पु, (हो) p 174 1873 3502
 3061 4002 5531 (हो)
 1182 (हो) 1704 (हो)
 17746 (हो) 3156
 पु, (बुद्धि, बुद्धि) p 5701
 पु अण, (बुद्धि, बुद्धि) p 1035
 पु अण, (बुद्धि, बुद्धि) p 2021
 *पु अण, (बुद्धि) p 2111

पु अण, (बुद्धि) p 2074
 पु अण, (बुद्धि) p 2102
 पु अण, (बुद्धि) p 5502
 पु अण, (बुद्धि) p 105 2022
 2574 (बुद्धि, बुद्धि) 2602
 2603 (बुद्धि, बुद्धि) 2602
 (बुद्धि, बुद्धि, बुद्धि) 2643
 2951 3194 3262 3131
 4002 5213 5674 5601,
 5702 5914
 पु अण, (बुद्धि, बुद्धि) p 2302
 पु अण, (बुद्धि, बुद्धि) p 1352 1405 1412
 पु अण, (बुद्धि, बुद्धि) p 4613
 पु अण, (बुद्धि, बुद्धि) p 2022
 पु अण, (बुद्धि) p 1184
 पु अण, (बुद्धि) p 1192 1443
 पु अण, (बुद्धि) [111] p 204
 पु अण, (बुद्धि) [111]
 p 204

म ।

म, (म) [111] p 3581 371
 म, (म) p 2192 2411,
 3045 (म) 2444
 म, (म) p 2441
 म, (म) p 3310
 म, (म) p 1112

भञ्जार, (भकारान्) p. 575,8.
 भइ, (भूत्वा) p. 537,2; 563,3
 भइरव, (भैरवे) p. 304,6.
 भउ, (जातः, जाताः, भरः) p. 453,1;
 581,7.
 भंग, (भङ्गः) p. 338,8.
 भंगला, (भग्नाः, भङ्गिताः, पलायिताः)
 p. 446,3.
 भंगु, (भग्नाः) p. 244,1.
 भंजणा, (भञ्जनः) p. 491,3.
 भंजाविश्र, (भग्नाः) p. 318,3.
 भंजिअ, (भग्नाः, भग्नौ) p. 255,2;
 (भञ्जितौ) 334,4.
 भंजिआ, (भञ्जिताः) p. 446,1.
 भंतिणा, (भक्त्या, प्रक्षारेण) p. 385,2.
 भगण, (भगणः) p. 42,5.
 भगण अगण, (भगणयगणौ)
 p. 41,2.
 भगणा, (भगणः, भगणाः, भगणं)
 p. 280,2; 454,3; 583,1.
 भगणा जुअ, (भगणद्वयं) p. 464,2.
 भगणा सगणा कखगण, (भगण-
 सगणकर्णगणाः) p. 569,2.
 भगणु, (भगणः) p. 293,5.
 भगंता, (भग्नाः) p. 289,1.
 भगण, (भगणैः) p. 500,2.
 भगिअ, (भग्नाः) p. 318,7.
 भगिआ, (भग्नाः) p. 488,2.
 भट, (भटाः) p. 488,1.
 भण, p. 109,4; 125,3; 170,4;
 187,3; 192,2; 220,5; 293,3;

321,1; 336,9; 360,2; 447,2;
 583,1; (भणति, भण्यते) 158,2;
 184,9; 240,5; 244,8; 263,5;
 323,5; 420,2; 431,4; 457,2;
 486,4; 539,3; 564,2; 579,8;
 (भणितं) 583,7.
 भणइ, (भणति, भण्यते) p. 30,5;
 163,4; 167,2; 230,8; 267,5;
 311,9; 319,5; 336,2; 442,1;
 492,4; 512,6.
 भणउ, (भणामि, भणत, भण्यतां)
 p. 374,1.
 भणंत, (भणति) p. 521,4.
 भणंता, (भणति) p. 271,4; 518,4.
 भणंति, (भणति) p. 315,3.
 भणमि, (भणामि) p. 330,2.
 भणइ, (भणत) p. 163,2; 177,7;
 (भणति) 180,6.
 भणहि, (भण) p. 371,1.
 भणहु, (भणत) p. 257,9.
 भणा, (भणति) p. 293,4.
 भणि, (भणति) p. 371,2; (भणित्वा)
 543,1.
 भणिअ, (भणित्वा, भणितः)
 p. 494,1.
 भणिअं, (भणितं) p. 447,3; 595,2;
 (भणितः) 525,2.
 भणिआ, (भणिता) p. 119,1; 144,
 2; 567,8.
 भणिज्ज, (भण्यते, भण) p. 237,2.
 भणिज्जइ, (भण्यते) p. 228,6;
 236,2.

मसिञ्जर, (मस्यते) p 3२0 2
4२4 4

मसिज्ज, (मस्यते) p. 464 4

मसीष्टे, (मसित) p 348,1

मसीत्र, (मस्यते, मस्यते) p 411 4

मसु, (मस) p 1०6,5 241,2 242,
2 254,० 330 9 461 4
(मसिता) 571 3

मसे, (मसति) p 525 4.

मसा, (मस) p 330 ० (मसति)
441,3.

मस, (मस) p. 2०9 2

मसि, (मस) p. 405 2

मसि मसा, (मसमसा) p 3०7,3

मसी, (मसी, मस्यते, मसति)
p. 378,2 (मस) 439 4

*मसू, (मसू, मसू) p 235 1
240 2,3

*मसूत्र, (मसू) p 132,1

*मसू, (मसू) p 436,०

मसला, (मसन) p 450 3.

मस मस इरच, (मसमसइरच)
p. 313,6

मसासी, (मसान्नी) p 34. 2

मसासी कता, (मसान्नीकता)
p. 169 8

मसिती, (मसिती) p. 135 4

मस मसा, (मसमसान्) p 5 5 4

मसाकारड, (मसाकारा) p 514 ३.

मसस, (मसति, मसति) p ०33 2
2०3 ० 4०4 561,2

मसड, (मसासि) p 1-0 4.

मस मसा, (मसमसा) p 391,2.

*मसर, (मसर) p. 141 1

मसर, (मसर, मसा) p. 2०0 1

मसा कुल, (मसकुल) p 581,2

मसर डरे, (मससर, मससरच)
p 334 7

मसर मससो, (मसरमसस)
p 36० 6.

*ममरावलि डू, (ममरावलीडू)
p 4०8 4

*ममर, (मसर) p 140 1 213 4.

*ममरो, (मसर) p 193 4

ममर, (मसर, मसा) p 45० 2

ममरा, (मसा) p 491 ० 550 3

ममर, (मसा) p 516 3

मस, (मसति, मसति) p 3 ० 4

मस, (मसति, मसति) p 64 4 (मस,
मसा, मसा) 2०9 3

मरे, (मस) p 334 5

मसा, (मसा, मस) p 483 ०

*मसल, (मसल) p ०11 5

मसा (मसा) p 55 ० (मसा) 5० ०

मसि, (मसि) p 419 4

मस, (मसति) p ०5 3

मसा, (मसा) [111] p ०8 2

मसिमसि, (मसिमसि) [111]
p 2०,3

*ममर, (मसर) p. 140 1

मसड, (मसने) p. 4 5 16 ०

मसता, (मसत) p 207 3

भास तरंडो, (भाषातरण्डः) p. 1,7.
भासा, (भाषते) p. 365,1.
भासे, (भासते) p. 563,6; (भासन्ते,
भासयन्ति, भासयन्ति) 566,5.
भिङ्ग गण, (भङ्गगणं) p. 192,2.
भिङ्ग भंकार भारा, (भङ्गभङ्गारभाराः,
भङ्गभङ्गारभारः) p. 493,3.
*भिङ्गो, (भङ्गः) p. 195,3.
भिक्षा, (भिक्षा) p. 419,3.
भिखारी, (भिक्षुकः) p. 435,3.
भिच्च, (भृत्यो) p. 41,2; (भृत्यः)
44,3; 46,2,6; (भृत्यात्) 44,6,
7,8,9; (भृत्यः, भृत्ये) 44,7.
भिच्च गणा, (भृत्यगणः) p. 405,3.
*भिष्ममरट्टो, (भिद्ममहाराष्ट्रः)
p. 193,4.
भिष्म सरौर, (भिद्मसरौरं) p. 321,1.
भित्तिरि, (मध्ये) p. 545,7.
भीषणा, (भीषणा) p. 485,2.
भुञ्ज पय, (भुजगपतिः) p. 579,8.
*भुञ्जगपयातं, (भुजङ्गप्रयातं)
p. 443,5.
भुञ्जगम, (भुजङ्गमः, भुजङ्गमं)
p. 9,3; 468,1.
भुञ्जग पयट्टो, (भुजङ्गप्रयाताट्टं,
भुजङ्गपादाट्टं) p. 368,1.
*भुञ्जगपयात्रं, (भुजङ्गप्रयातं)
p. 440,4.
भुञ्ज जुञ्ज धरु गिरि, (भुजयुगधृत-
गिरिः) p. 586,5.
भुञ्जण, (भुज्जं) p. 334,5.

भुञ्जण भञ्ज करणा, (भुवनभयकरी,
भुवनभयकर्त्री, भुवनभय-
कारिणी) p. 165,2.
भुञ्जणे, (भुज्जने, भुज्जने) p. 128,3;
287,7.
भुञ्जदंढ, (भुजदण्डः) [115]
p. 31,3.
भुञ्जवह, (भुजपतिः, भूपतिः) [151]
p. 32,2.
भुञ्ज भरणं, (भुजाभरणं) [115]
p. 31,5.
भुञ्जा, (भुजः, भुजयोः, भुजा)
p. 443,3.
भुञ्जा संठिञ्जा, (भुजासंस्थितः)
p. 387,2.
भुवण अणंदो, (भुवनानन्दः)
p. 365,5.
भुमि, (भूमिः) p. 322,4.
भूअं, (भूतं, भूमौ) p. 356,1.
भूअंता सारा, (भुवनसारः, भुवनसारं)
p. 356,2.
भूअग्ग लग्ग खग्गहिं, (भुजाग्रलग्न-
खङ्गेन) p. 15,3.
भूत, (भूताः) p. 520,2.
भूतलंतगा, (भूतलान्तर्गतः) p. 485,4.
भूवई, (भूपतिः) [151] p. 512,3,4.
भूमि, (भूमिः) p. 423,1; (भूमौ)
488,1.
भूमो, p. 207,5; (भूमिः, भूमिं)
483,3.
भेअ, (भेदाः) p. 17,2,3.
भेउ, (भवतः, भेदः) p. 220,3.

भङ्ग, (भङ्ग) p 167 7

भेद्यो, (भेद्यो) p 171 295

भरि, (भेरी) [1] p 500 3

भेरिच वृद्ध, (भेरीचवृद्धे) p 301 6

भो, (भ) [11] p 301 1

भोक्षण, (भोजन) p 338 4

*भोक्षण, (भोज) p 132 6

भाह राधा, (भोगिराज) p 481 3

भोज, (भोज्य) p 419 3

भोहता, (भोटान्ता) p 318 2

भोहा, (भू, भुवो, भुवो)

p 408 1 443 3

म ।

*मद्य, (मद्य) p 213 1

मद्य गल करिवर मद्यलक्ष गमनी,

(मद्यकलकरिवरमालगमना)

p 496 3

मद्य गल कुलर गमनी, (मद्यकल

कुलरगमना) p 410 3

*मद्यगल, (मद्यकल) p 130 6

140, 2

मद्यण, (मद्यन) p 360 4

*मद्यण, (मद्यन) p 211 4

मद्यण कैलि लीला घर, (मद्यनकैलि

लीलाघर) p 511 4

*मद्यण तालक, (मद्यनतालक)

p 130 3

*मद्यणहता, (मद्यनहता) p 300 19

331 10

*मद्यणहता, (मद्यनहता) p 300 19

*मद्यण, (मद्यन) p 193 3

मद्य मल, (मद्यमलान्) p 262 1

*मद्यन, (मद्यन) p 213 1

मद्यल, (मद्यल) p 513 3

*मद्यल, (मद्यल) p 193 3

*मद्यद, (मद्यन, मद्यन)

p 350 3 4

मद्यदह, (मद्यन) [115] p 35 2

*मद्यदो, (मद्यन) p 193 3

मद्यल, (मद्यल) p 425 4 2

मद्यरि, (मद्यरि) p 465 1 (मद्यरि

563 2

*मद्योरा, (मद्योरा) p 514 4 516

मद्युला, (मद्युलानि) p 491 1

मद्य लीला, (मद्यलक्षित) p 204 1

मद्यिच, (मद्यिच) p 334 6

मद्यिच, (मद्यिचता) p 499 4

*मद्युच, (मद्युच) p 140 1

मद्य, (मद्य) p 428 1

मद्यही, (मद्यनयन) p 552 2.

मद्यि वर, (मद्यिवर) p 249 3

मद्यि वरे, (मद्यिवर, मद्यिवरण)

p 241 8

मद्य, (मद्यक) p 481 4 520 4,

(मद्यक) 514 1

*मद्यल, (मद्यन) p 367 2 5

*मद्यली, (मद्यन) p 195 1

मद्य मल, (मद्यकल) p 463

मद्य मद्य, (मद्यमद्य, मद्यमद्य)

p 500 4

मंदर, (मन्दरः) p. 573,7.

*मंदर, (मन्दरः) p. 351,1,2.

मंदा, (मन्दाः) p. 399,3.

मंसं, (मांसं) p. 419,2.

*मक्काइ, (मर्कटः) p. 140,1.

*मक्कलु, (मर्कटः) p. 198,3; 211,2.

मगण, (मगणः) p. 42,2.

मगण रगण, (मगरानगणौ) p. 41,1.

*मक्का, (मत्स्यः) p. 211,4.

*मक्का, (मत्स्यः) p. 140,3.

मज्जं, (मदां) p. 419,2; 428,3.

मज्झ, (मध्यो) p. 187,7; 291,3;
333,2; 535,1.

मज्झा, (मध्यो) p. 521,1.

मज्झगुरु णामाई, (मध्यगुरुनामानि)
p. 32,1.

मज्झगुरु, (मध्यगुरुः) p. 39,3.

मज्झादिग्र, (मध्यो स्थिताः) p. 177,5.

मज्झलघुग्रन्थ, (मध्यलघुग्रन्थ)
p. 35,1.

मज्झ लघुग्रन्थ, (मध्यलघुग्रन्थ)
p. 35,5.

मज्झ लघु, (मध्यलघुः) p. 39,4.

मज्झो, (मध्यो) p. 15,1; 16,1;
569,2.

मज्झोक्क गंधो, (मध्योक्कगन्धः)
p. 357,2.

मज्झ, (मध्यो, मज) p. 394,2;
397,3.

मज्झा, (मध्यो) p. 433,3.

मज्झा पित्रला, (मध्यपीतं)
p. 408,2.

मण, (मनसा, मनसि) p. 293,4;

(मनः) 397,3; (मनः, मनसा)
360,4; 541,4.

मण मज्झो, (मनोमध्यो) p. 543,1.

मण मोदणा, (मनोमोदनी) p. 521,4.

*मणचंस हंद, (मनोचंसच्छन्दः)
p. 489,4.

मणचरण, (मनोचरणं) [ss]

p. 30,8; (मनोचरणः) 273,2.

मण चरणि, (मनोचरणि) p. 579,3.

मणा, (मनः) p. 405,3; 414,4.

मणि मंत, (मणिमन्त्राभ्यां, मणिमन्त्रैः)
p. 9,4.

मणी गुण, (मणिगुणः) p. 370,1.

मणो, (मनसा, मनसि) p. 287,9.

मणो, (मनः) p. 330,3.

मणो भव, (मनोभवः) p. 233,5.

मणोभव सर, (मनोभवशरः)
p. 233,5.

*मणोचंस, (मनोचंसः) p. 491,5.

मणोचर, (मनोचरः, मनोचरं)
p. 242,6; 311,6; 478,2.

मणोचरा, (मनोचरं) p. 523,3.

मणोचराद्, (मनोचरादि) p. 503,2.

*मणोचरु, (मनोचरः) p. 213,3.

मणोचरु, (मनोचरं) p. 330,2.

मत्त, (मात्रा) p. 103,2; (मात्राः)
103,6; 105,2; 155,2; 167,4;
170,2; 182,1; 202,3; 205,3;
237,1; 239,1; 240,4; 246,5;
6; 254,2; 261,4; 265,2;
269,1; 276,1; 280,2; 282,1;

2855 3064 3082 3194
 3368 3632 3312 4042
 4841 5004 5524 5713
 5557 (मात्रासु) 2232 (मात्रे)
 3331

मल जोह, (जोधमल) p 4901

मलमल, (मात्राधिक) p 1922

मल चारि, (चतुर्मात्र) p 2024

मल पताका, (मात्रापताका)
 p 897

मल विद्वसिता, (मात्राविद्वसित)
 p 2322

मल सद्यगत्र गामिनि, (मलमलसूत्र
 गामिनि) p 2271

मलह, (मात्रा) p 1825 22624
 2743 2874 4113 5001

मलहि, (मात्राभि, मात्रापी)
 p. 5677

मला, (मात्रा) p 1082 1242
 1262 1382 1776 2002
 2361 2381 2401 2411
 3061 3611 3672 381
 3322 4243 4264 4313
 5183 5643 5856 (मात्र)
 1774 (मला) 4831

मलाह, (मात्रा) p 1213 1712
 2691 (मात्रासु) 1711

मलाह, (मात्रा) p 1111

मला मलस, (मात्रामलस) p 3881

मलास, (मात्रास) p 481 2984

मलासा, (मात्रा) p 3772

मला पताका, (मात्रापताका)
 p 891

मला हल सुपलित, (मात्राहलसुप
 लिता, मात्राहलसुपलित)
 p 507

मला मेह, (मात्रामेह) p. 801
 (मात्रामेह, मात्रामरी) 808

मला मला, (मात्रामला, मात्रामला)
 p 4422

मल, (मात्राभि) p 9152

मला, (मलस, मलसालि) p. 504

*मलुभार, (मलुभार) p. 2803

मम, p 3432

ममह, (ममस) p. 3002

*ममहो, (ममहो) p 1933

ममल, (ममल) p 423

ममहट्टा, (ममहट्टा) p 2443

*ममहट्टा, (ममहट्टा) p 33619
 3389

*ममसु, (ममस) p 1402

मम यल, (ममयल) p 5412

मल, (मल) p 3452

मलस कुहर यत्र बलि, (मलसकुहर
 नयत्रल्लो) p 2334

मलस गिरि, (मलसगिरि) p 5553

मलस गिरि कुहर, (मलसगिरिकुहर)
 p 2703

मलस धोल वड, (मलसधोलपती)
 p 2552

मलस पित्रह, (मलसपितृपति)
 p 1483

मलस वात्रा, (मलसवात)
 p 4931

मलप्राणिला, (मलयानिलः, मलया-
निलाः) p. 513,1 ; 528,4.

*मलय, (मलयः) p. 213,2.

*मल्लिआ सुखंद, (मल्लिकासुच्छन्दः)
p. 381,2.

*मल्लिका, p. 381,5.

मह, (मद्ये) p. 150,1 ; (ग्रहं) 180,7 ;
(मम, मद्यं) 358,3 ; 480,4.

महामत्त, (महामात्राः) p. 443,1.

महामत्त माश्रंग, (महामत्तमातङ्गः)
p. 443,1.

*महामाई, (महामाया) p. 114,4.

*महालच्छी, (महालक्ष्मी)
p. 386,2.

*महालक्ष्मी, (महालक्ष्मीः)
p. 387,4.

महि, (मद्यां) p. 262,3 ; 304,7 ;
(मही) 165,2 ; 266,2 ; (मही)
327,1 ; (मद्यं) 365,4.

महिअ, (मद्यां) p. 165,3.

महिअल, (महीतलं) p. 311,4 ;
570,1.

महिअले, (महीतले) p. 539,1.

महिलं, (महिलां) p. 428,3.

महिअर, (महीधरः, महीधरः, मही-
दृतः) p. 165,3 ; 586,7.

*मही, p. 345,3,4.

मही, p. 368,4 ; (मही) 418,1.

महु, (मधुके, मधूकः, मधूकाः)
p. 270,1 ; (मद्यं, मम) 458,4.

*महु, (मधु) p. 345,1,2.

महुअर, (मधुकरः, मधुकराः)
p. 233,2.

महुअर चरण, (मधुकरचरणः =
घट्कलः) p. 257,8.

महुअरा, (मधुकराः) p. 460,3.

महु पाण वहु सरा, (मधुपानवहु-
स्वराः) p. 460,3.

*महुभार, (मधुभारः) p. 284,3.

महुमास, (मधुमासे) p. 397,2 ;
(मधुमासः) 491,4.

महुर, (मधुरः) p. 566,6.

माश्रंग, (मातङ्गाः) p. 443,1.

माश्रा, (मायां) p. 289,8 ; (माया)
352,5 ; 463,2.

*माश्रा, (माया, मायां) p. 436,1 ;
461,4 ; 463,5.

माई, (मातः) p. 5,1.

माण, (मानय) p. 381,2 ; (मानः)
554,2,5.

माणं, (मानं) p. 122,1.

माण मोलिआ, (मानमोहिता)
p. 423,3.

माणस, (मानसं) [ऽ] p. 29,4.

माणसु, (मानसं = गुहं) p. 308,2.

माणद, (मानद्य) p. 491,3.

माणदिं, (मानेन, मानैः) p. 9,1.

माणहु, (मानयंत) p. 306,4.

माणिअ, (मान्यते, मान्यः) p. 279,2.

माणिणि, (मानिनि) p. 9,1 ; 122,1.

माणीआ, (मान्यते, मान्यते, माननीयः)
p. 424,2 ; 481,1.

- माद्य, (मानय) p 396 2
 माद्येष्टौ, (मानय) p 377 1
 *माद्यो, (मानिनी) p 115, 1
 *माद्यारामा, (मनोरमा) p 115 1 2
 मारय, (मारय) p 249 7
 मारा, (मार) p 493 4
 मारिष्ट, (मारयिष्या, मारित)
 p 249 2
 मारय, (मानय) p 516 3
 मारय, (मारयति) p 576 5
 मार्य, (मारित, मारयिष्या)
 p 439 3 576 4
 *मारय, (मारयति) p 370 2
 *मारयति, p 370 4 420 5
 *मारयती इडा, (मारयतीच्छन्)
 p 421, 4
 मारय राय, (मारयराय) p 250 3
 मारय राय इले, (मारयरायल)
 p 319 6
 मारया, (मारया) p 446 1
 *मारया, (मारया) p 271 4 (मारया)
 273 5 430, 1
 *मारया इडा, (मारयाच्छन्)
 p 72, 2
 *मारयाइरा, (मारयाइरा) p 512 6
 *मारयिनी नाम, (मारयिनीनाम)
 p 492 1
 माय अष्टेय, (मायअष्टेय) p 380 2
 मायय, (मायय) p 460 4
 माययो, (माययी) p 513 3
 मिय ययलि, (ययनयय) p 147 5
 167, 2 171 2
 मिगयय, (लोपय) p 35 4
 मिटिअय, (मायय, लोपय)
 p 48 3
 मित, (मित्रे, मित्र, मित्राय)
 p 41 1 44, 2 3 4 5 6
 46, 1 0, 33 2 1
 मित्ता, (मित्र, मित्रादि) p 463 2
 मित्त, (मिलति) p 371 4
 मित्त, (मिलितौ) p 80 5
 मित्ताय, (मिलिते) p 89 8
 मिलिष्ट, (वकीषुय) p 309 5.
 मित्तु, (मिलति) p 397 4
 मिष्टिष्ट, (मिलित) p 576 5.
 मीलिष्ट, (मिलिता) p 309 3.
 मुयल, (इता) p 260 3
 मुयदि, (मुय) p 197 2
 मुयमाता, p 397 2
 मुक्ति, (मुक्ता) p 44 2
 मुक्ति, (मुक्तिं, मुक्तिंका)
 p 157, 5
 मुक्तिष्ट, (मुक्तिं, मुक्तिंका)
 p 242 2
 मुभम्, (त्रिमुय, हे मुय) p 463 3
 मुटि, (मुटिक) p 391, 3
 मुटि करिडि, (मुटिकादिभे, मुटि
 कारिडयो) p 334 3
 मुयय, (जानीत) p 177 7 246 3.
 मुयडु, (जानीदि, जानीत, सायती)
 p 4 6, 5 3 13 8, 15 2
 5 20 2, 6 37 2 512 6.
 मुयि, (सायता) p 228 2 231 4

*मुणि, (मुनिः) p. 213,5.
 मुणि आखंदं, (मुन्यानन्दः) p. 586,2
 मुणिश्रो, (ज्ञातः, ज्ञायते) p. 475,3;
 (ज्ञाताः, ज्ञातव्याः) 494,3.
 मुणि गण, (मुनिगणाः = सप्त गणाः)
 p. 560,2.
 मुणि गण मखं, (मुनिगणशरयं)
 p. 313,5.
 मुणि जण माणम चंसा, (मुनिजन-
 मानमचंसः) p. 586,8.
 मुणिज्जइ, (ज्ञायते) p. 500,3
 मुणिज्जए, (मन्वते, ज्ञायते)
 p. 484,3.
 मुणिज्जमु, (जानीहि) p. 59,3;
 431,2.
 मुणिज्जा, (ज्ञायते, ज्ञातः, ज्ञातव्यः)
 p. 429,2.
 मुणिज्जे, (ज्ञायते, मन्वते, मानते)
 p. 358,2; 418,4.
 मुणि दिश्र गण, (मुनिद्विजगणाः)
 p. 323,4.
 मुणी, (ज्ञायतां) p. 500,4.
 मुखेहु, (जानीहि, जानीत) p. 58,3;
 175,2; 192,2; 265,2; 299,2.
 मुखो, (ज्ञातव्यः, ज्ञायते, ज्ञायतां)
 p. 444,4; 509,4; (जानीत,
 जानीहि, ज्ञातः) 525,5.
 मुहरि, (मुद्रा) p. 573,5.
 मुह हरा, (मुद्राहृदं) p. 283,3.
 मुह, (मुग्धं) [५] p. 29,3; (मुग्धः)
 367,3.
 मुहए, (मुग्धः, हे मुग्धे, मुग्धया)
 p. 440,2.

मुहा, (मुग्धा) p. 555,5.
 मुहि, (मुग्धे) p. 129,5; 297,5;
 354,1; 547,3.
 मुहिणि, (मुग्धे) p. 126,3.
 मुहीण, (मुग्धे) p. 195,3.
 मुहे, (मुग्धे) p. 386,2.
 मुह, (मुग्धे) p. 259,1; 509,1.
 मुहं, (मुग्धे) p. 125,4; 531,2.
 मुहिश्र, (मुग्धीभूय) p. 255,4.
 मुह्ते, (मां, मुग्धः) p. 468,5.
 मुहो, (मुग्धे) p. 475,1.
 ने, (मद्यं, मम) p. 127, 3; 356,4;
 363,4.
 नेइणि, (नेदिनी) p. 219,4.
 नेच्छा, (हेच्छाः) p. 446,4.
 नेच्छ सरीर, (हेच्छशरीरं) p. 249,2.
 नेच्छ सरीरं, (हेच्छशरीरं) p. 127,4.
 नेच्छएयो, (हेच्छानां) p. 157,5.
 नेहए, (हेच्छाः) p. 570,7.
 नेटाव, (लोपय) p. 96,2.
 नेटावा, (विलुप्यते) p. 412,4.
 नेणक्का रंभा खाहं, (नेणकारम्भानाथं)
 p. 507,3.
 नेरु, (नेरुः) [1] p. 37,3; 65,5.
 *नेरु, (नेरुः) p. 213,1.
 नेरुब्ब, (नेरोः एव) p. 105,3.
 नेरु मंदर सिर, (नेरुमन्दरशिरः)
 p. 157,3.
 नेरु सिंगा, (नेरुशृङ्गे) p. 425,2.
 *नेह, (नेघः) p. 158,1.
 नेह, (नेघः) p. 455,1.
 नेहंधारा, (नेघान्धकारः) p. 399,2.

मेघा, (मेघाः) p 131 2, 425 2,
516 1

*मेघाचक्र, (मेघाकर) p 213 2

मेघो, (मेघ) [111] p 34 1

*महो, (मघ) p 193 1

मो, (म) [111] p 39 2 525 1

मोहनि मच्छा, (मनुगुरमच्छा)
p 403 3

मोक्ष, (मोक्ष) p 356 4 422 4

मोक्ष, (माक्ष) p 207 6 (मोक्ष)
117, 4

मोहिष्ठा, (मोटिता) p 446 3

*मोक्षिप्रशम, (मोक्षिकशम)
p 451 2

मोक्षिप्रहार, (मोक्षिकहार)
p 226 2

मोक्षि शम, (मोक्षिकशम) p 523 3

*मोक्ष, (मोक्षक) p 454 2

*मोक्षक, p 454 5

मोर, (मपूरा) : 516 1

मोरा, (मपूरा) p 399 2

*मारो, (मपूर) p 193 4

मोलिष्ठ, (मोटित) p 318 6

मोह, (मोहयति) p 311 1

मोह, (मोहयति) p 263 5

*माहिणि, (मोहिनी) p 232 2

*माहिणी, (मोहिनी) p 235 1
232 3

*मोहो, (मोह) p 195 1

मि, (पादपूरणे) p 25 3

र ।

रघ, (रघयति) p 324 1, (रघी)
513 2

रघ, (रघ) [111] p 31 4 (रघ)
271 3

रघ, (रघन) p 478 1 (रघ)
478 2

रघि, (रघ्या) p 117, 4, 263 :

रघि पशु किरण, (रघनिप्रपु
किरणा) p 270 1 2

रघि पशु मघि, (रघनिप्रपु
p 579 3-4

रघी, (रघी) p 312 4

रघ, (रघ) p 213 4

रघ, (रघयति, रघयित्वा, रघय)
p 374 2

रघ, (रघित, रघित) p 447 4
478 3

रघ मङ्गल, (रघिमङ्गल) p 573 3

रघ रघ चक्र परिहृण रघ, (रघिरप
चक्रपरिहृणरघ) p 131 2

रघ, (रघयति) p 131 4

रघी, (रघ) p 224 4

रग, (रग = रघामे) p 322 2

*रग, (रग) p 213 2

रग, p 118 3 419 1

रग पत्ता, (रगपत्ते) p 403 1

रग, (रग) p 367, 4

रग, (रग) p 172 3

रग, (रग) p 346, 4

रक्तो, (रक्तु) p. 343,4.
 रक्तो, (रक्तु) p. 345,4.
 रगाण, (रगाणः, रगाण्ये) p. 42,3;
 459,3.
 रगाण पर, (रगाणपरा) p. 263,5.
 रगाण, (रगाणः) p. 521,1.
 रगाणा, (रगाणं, रगाणः, रगाणाः)
 p. 486,2; 552,1.
 रचइ, (रचयति) p. 42,5.
 रज्ज, (राज्यं) p. 576,2,6.
 रज्जु, (राजा, रज्जुः) [151] p. 32,3.
 *रहु, (रहु, रहु) p. 228,6.
 *रहु, p. 103,7; 140,6; 158,6;
 228,1.
 रण, (रणं, रणे) p. 42,9; 148,1;
 180,3; 244,2; 327,8; 448,4.
 रण णाह (रणनाथः) p. 502,2.
 रण दक्ख दक्ख हणु, (रणदत्तदत्तहन्ता)
 p. 172,1.
 रण मह, (रणमध्ये) p. 255,4.
 रण मुक्कि, (रणमत्ताः, रणं मुक्का)
 p. 244,2.
 रण रणंत कांची गुणं, (रणरणत्-
 काचीगुणं) p. 511,2.
 रण कम्म अगारा, (रणकर्मस्थग्राः)
 p. 499,1.
 रवइ, (रवीति, रौति) p. 537,3;
 581,3.
 रवं, (रवः) [1] p. 38,2.
 रवंता, (रवत्यः) p. 520,3.
 रवि रेह, (रविरेखाः) p. 210,2.
 *रमण, (रमणः) p. 348,4.

रमण, (रमणः, भर्ता) p. 375,4.
 रमण गमण, (रमणगमनं) p. 352,2.
 रमणि, p. 539,2.
 रमणी, p. 496,4; (रमणि) 500,3.
 *रमणो, (रमणः) p. 348,3.
 रमामो, (रमामहे) p. 428,3.
 रम्मो, (रम्यः) p. 419,4.
 रस, (रसः) [15] p. 26,4; [111]
 28,2; [1] 38,4.
 रसणग्गा, (रसनाग्रं) [55] p. 30,7.
 रसणाभरणं, (रसनाभरणं) [5]
 p. 29,2.
 रस वखो, (रसवखौ) p. 365,2.
 रस रहणं, (रसविरतिः) p. 311,3.
 रस सहित्तं, (रससहितं) p. 492,1.
 रस सुरंगो, (रससुरङ्गः) p. 383,1.
 रसिअ, (रसिकः, रसितं) [55]
 p. 30,7.
 *रसिअउ, (रसिका) p. 147,5.
 *रसिका, p. 148,7.
 रह, (रयः) p. 36,3; (रयं) 249,5;
 (रयाः) 309,3.
 रहइ, (तिष्ठति) p. 190,4; 395,3.
 रहणं, (विरतिः) p. 311,2.
 र ह वंजण संजोअस्स, (र-ह-व्यञ्जन-
 संयोगस्य) p. 10,1.
 र ह वंजण संजोए, (र-ह-व्यञ्जनसंयोगे)
 p. 7,3.
 रहहि, (रयैः) p. 309,3.
 राअ, (रागः) p. 330,4.

*राष्ट्रसेन, (राष्ट्रसेना, राष्ट्रसेन)	रिणो, (रिण) p 330 5
p ००8 6 (राष्ट्रसेन) 235 2	रिद्धि, (रिद्धि, रिद्धि) p 4००
०40 6 (राष्ट्रसेन) 240 5	44०
*राष्ट्रसेन इन्द्र, (राष्ट्रसेनरयडा)	*रिद्धौ (रिद्धि) p 1141 436
p 230 4	रिद्धौ, (रिद्धि) p 1०5 ०
राष्ट्रद, (राष्ट्रान) p ०89 1	रिद्धा, (रिद्ध) p 408 3
राष्ट्रा, (राष्ट्रा) p 2०4 4 ०77 1	रिद्धा, (रिद्ध) p 558 4
289 7 367 3	रिद्धा, (रिद्ध) p 184 4
राष्ट्र, (राष्ट्रा) p 19 1	रिद्ध (रिद्धे) p 503 ०
राष्ट्रन, (राष्ट्रकुल, राष्ट्रकुले)	रिद्धा, (रिद्धक, रिद्धके) p 103 5
p 4० 9	०87 7
*राष्ट्रो, (राष्ट्रा) p 19 1	रिद्धौ (रिद्धका, रिद्धक) p 440
राष्ट्रो (राष्ट्रा) p 394 ०	रिद्ध (रिद्ध) [1] p 38 3 (कादि
राष्ट्रता, (राष्ट्रान्ति, राष्ट्रन्ति) p 4०5 १	107 1
राष्ट्रते, p 511 5	रिद्ध सुद्धा, (रिद्धसुद्धा) p 308 3
राष्ट्रा, (राष्ट्रान् राष्ट्रान्) p ०44 7	*रिद्धामाला कृष्ण, (रिद्धामालाकृष्ण
राष्ट्रण, (राष्ट्रण) p 5 ० 7	p 398 ०
*रामा, (रामा) p 115 ० 436 ०	रिद्ध, (रिद्धे, रिद्धे) p 5 1
रामो, (राम) p 344 1	रिद्धण, (रिद्धेण) p 444 4
राष्ट्रव (राष्ट्रव) p 5 6 8	*रिद्धामाला, p 399 4
राष्ट्रा मुह महु पाण, (राष्ट्रापुत्रमहु	रिद्धा, (रिद्धति) p ०4 5
पाण) p 334	रे, p ००7 1 450 1 468 4
रिद्ध भण्ड (रिद्धमाला, रिद्धमालेपु)	(रिद्धि) 347 1
p ०55 5	रेह, (रेहा) p 346 1
रिद्ध शब्द, (रिद्धशब्द) p 5 0 3	रेहव, (राष्ट्रते) p 510 2.
रिद्ध महण, (रिद्धमण) p १13 4	रिद्धता (राष्ट्रमान) p ००9 4
रिद्ध विर, (रिद्धिभिर) p 304 ०	*रेहा (रिद्धा) p 151 1
रिद्ध श्रीमहि (रिद्धिभिरवि)	रिद्धा, (रेहा, रिद्धा) p ००3 ०
p 160 4	418 3
रिद्धर, (रिद्धिभिर) p 3०2 1	रिद्धा, (रिद्धा) p 11० 1
रिद्धि, (रिद्धिभिर) p 381, 3	रिद्धो, (रिद्ध) p 59०

- रो, (रः) [सि] p. 39,4.
 *रोला, p. 155,1,3; 157,6; 158,6.
 रोला हंडो, (रोलाच्छन्दसि)
 p. 155,4.
 रोस रत्त सभ्य गत्त, (रोपरत्तसर्व-
 गात्राः) p. 485,2.
 रोसाणिग्र, (उज्ज्वलितं) p. 184,4.
 रोसा रत्ता सभ्या गत्ता, (रोषारक्त-
 सर्वगात्राः) p. 483,2.

ल ।

- लइ, (सृष्टीत्वा) p. 180,3; 230,1;
 257,6,8; 375,1.
 लंका गिरि नेहलादि, (लङ्कागिरि-
 मंखलायाः) p. 528,2.
 लंघिश्च साश्चरा, (लङ्घितसागरः)
 p. 255,4.
 लंवाल श्रगं, (लम्बालकाग्रं)
 p. 531,2.
 लक्खं, (लक्तं) p. 102,4.
 लक्खण, (लक्तये) p. 187,4; (लक्तणं)
 187,8.
 लक्खण विहूणं, (लक्तणविहीनं)
 p. 15,2.
 लख, (लक्तं) p. 262,1.
 लग, (निकटे) p. 541,2.
 लगो, (लगौ) p. 345,3.
 लगगइ, (लगित्वा, लगति) p. 304,1;
 (लगति, लगन्ति) 571,6.
 लगगांता, (लग्नाः) p. 289,1.

- लगिगन्न, (लग्नाः) p. 318,7; (लग्ने)
 576,3.
 लगिगन्न कट्टा, (नग्नकोष्ठाः) p. 244,3.
 लगिगन्ना, (लग्नाः) p. 468,1.
 लग्गु, (लग्नं) p. 504,2.
 लग्गे, (लगन्ति) p. 545,3.
 *लच्छी, (लक्ष्मीः) p. 112,2; 113,
 1; 114,1.
 *लच्छीधरो, (लक्ष्मीधरः) p. 444,4.
 *लज्जा, p. 114,2.
 लविज्जइ, (लभ्यन्ते) p. 167,6.
 ललइ, (ललयति) p. 266,2,4;
 322,4.
 ललितं, (ललितं) p. 420,2.
 ललइ, (लभते, लभ्यते) p. 374,2.
 ललितो, (लभ्यो) p. 494,2.
 ललित्जइ, (लभ्यते) p. 571,5.
 लहु, (लघुः) p. 4,4; 6,2; 209,2;
 (लघुः, लघुं) 230,4; 291,2;
 299,2; 370,2; 468,1; (लघू)
 177,5; (लघवः) 96,3; 135,1;
 141,1; 215,1; 270,2; 478,3;
 486,2,3; (लघून्) 170,5;
 457,3; (लघुभिः) 202,2;
 (लघोः) 58,4; 301,2; (लघूनां)
 223,1; (मन्दं) 233,3.
 लहुश्च, (लघुं) p. 59,3.
 लहुश्चं, (लघुकं) p. 110,2.
 लहुश्चा, (लघुं) p. 18,3; लघुभिः)
 119,1; 144,1; (लघू) 210,3.
 लहु आलंवेण, (लघ्वारम्भेण, लघुका-

सम्बन्ध, (सधोरासम्बन्ध) p 265
 सङ्गुधन, (समुकेन) p 33 10
 सङ्गुधन, (समुभि) p 25 5
 सङ्गु गुरु शार्ङ्ग, (सङ्गुशार्ङ्ग, गुर्वार्ङ्ग) p 39 3
 सङ्गु गुरु शार्ङ्ग, (सङ्गुगुरुशार्ङ्ग) p 96 1
 सङ्गु गुरु शेरिका, (सङ्गुगुरुशेरिका) p 252 3
 सङ्गु गुरु, (सङ्गुगुरु, सङ्गुगुरुभा, सङ्गुगुरुभि) p 550 3
 सङ्गु शीला, (सङ्गुशीला) p 11 2
 सङ्गु सुय, (सङ्गुसुय) p 345 1 583 3
 सङ्गु सुयल, (सङ्गुसुयल) p 4 0 1
 सङ्गु पञ्च, (सङ्गुपञ्च) p 581 1
 सङ्गु विधि, (सङ्गुविधि) p 529 2
 सङ्गु मेधा, (सङ्गुमेधा) p 37 4
 सङ्गु लक्ष्मि, (सङ्गुलक्ष्मि, सङ्गु लक्ष्मि, सङ्गु लक्ष्मि) p 566 6
 सङ्गु लक्ष्मि, (सङ्गुलक्ष्मि) p 30 9
 सङ्गु लक्ष्मि, (सङ्गुलक्ष्मि) p 374 1
 सङ्गु, (सङ्गु) : 7 2 (सङ्गु) 11 0 297 4 (सङ्गु) 3 6 2
 सङ्गु गुरु शिरतरा, (सङ्गुगुरुशिरतरा) p 380 1
 सङ्गु सुय, (सङ्गुसुय) p 404 1 415 2 464 1 567 2
 सङ्गु सुयला, (सङ्गुसुयल) p 413 1
 सङ्गु, (सङ्गु) p 262 1

सालिख गच्छा, (सालिखगच्छा) p 403, 3.
 लिखद, (लिखते) p 545 1
 लिखद, (लिखते) p 230 4
 लिखिथ, (लिखिता, लिखिता) p 465 1 576 1
 लिखे, (लिखिता) p 439 3 (लिखित, लिखित) 481 4 570 1
 *लिखावद, (लीलावती) p 301 8
 लिखद, (लिख, लिखत) p 80 2
 लिखद, (लिखित) p 22 2
 *लील, (लीले) p 500 1
 लीलाद, (लीलया) p 131 3
 *लीलावती, (लीलावती) p 301 9
 लुठिया, (लुठिया) p 446 2
 लुठिया कुञ्जरा, (लुठियाकुञ्जरा) p 446 2
 लुपि, (लुपि, लुपि) p 55 5
 लुक्ता, (लीना, निलाना) p 378 4.
 लुक्किथ, (लुक्कायित, निलीन, लुक्) p 255 3 304 5 309 2
 लुक्कीया, (लोप्यते) p 545 8
 लुक्, (निलीन) p 504 1
 लुक्, (लुक्) p 277 1 367 3
 लुक्, (लुक्) p 507 5
 लुक्, (लोप्य) p 89 3
 लुक्, (लुठानि) p 304 3
 लुक्, (लुठित) p 148 5
 ले, (लिखिता) p 89 3
 लेद, (लिखिता) p 55 8

लेखच, (लेख्य) p. 223,2.
लेखय, (लेख्यते) p. 319,4.
लेखहु, (लिख्यते, लेखः) p. 55,9 ;
(लिख) 575,7.

लेखिअ, (लिख्यते) p. 46,4.
लेखिआ, (लिखितः, लेखः)
p. 459,3.

लेखिअ, (लिख्यते, लिख्यन्ते)
p. 347,1.

लेख, (लिख, लेख्ये) p. 55,5.
लेख्खि, (लिखित्वा) p. 48,4.

लेहइ, (लभते) p. 213,6.

लेहि, (सुहाण) p. 12,4.

लेही, (सुहाण) p. 483,4.

लेहु, (सुहाण) p. 189,1.

लोअण, (लोचनं, लोचने) p. 286,1.

लोअ लोअण रंजणा, (लोकलोचन-
खनः) p. 491,4.

लोअणं, (लोकानां, लोकैः)
p. 143,2 ; 506,1,4.

लोहइ, (लोठयति, लुठति)
p. 289,4 ; (लुठति) 304,7.

लोभ मणा, (लोभमनः, लोभे मनः)
p. 480,3

लोरहि, (नेत्रैः, अश्रुभिः) p. 289,3.

लोलइ, (लोलते) p. 286,2.

लोलंती, (लोलायमाना) p. 207,1

लोला, (लुठन्ति, लोलन्ति)
p. 378,1.

*लोहंगिणि, (लोहाङ्गिनी, लोहाङ्गी)
p. 150,1 ; 151,1 ; 152,1.

लोहा वल, (लोहावले) p. 318,4.
लुह, [लह] (लभते) p. 220,2.

स ।

स, (सः, सा) p. 4,3 ; 267,5 ; 355,2 ;
365,6 ; 370,2 ; 385,3 ; 435,1.

सअ, (शतं) p. 583,7.

सअणं, (सगणः) p. 388,1.

सअल, (सकलं) p. 298,2.

सअल उवरि, (सकलोपरि)
p. 148,6.

सअल जण दुरित दमण कर, (सकल-
जनदुरितदमनकरः) p. 190,4.

सअल पअइ, (सकलपादेपु)
p. 252,5.

सअल विअइ अण किअ मण मोहा,
(सकलविअधजनकृतमनोमोहं)
p. 564,5.

सअल सुवण दीवो, (सकलसुवन-
दीपः) p. 383,3.

सअला, (सकला) p. 474,3.

सआ, (अतानि) p. 102,2 ; 442,2 ;
500,4.

सआर, (सकारस्य) p. 594,4.

सइ, (स एव) p. 374,4 ; (तदेव)
400,4 ; (तां) 535,4.

सई, (सती) p. 345,4.

सउ, (समे, समेषु) p. 80,4 ; (शतं)
182,5 ; 246,5,6 ; 287,6 ; 308,
2 ; 336,8 ; 555,4 ; (साहुं)
192,2.

सउ शीष घत्त, (विशेषधिकयत्त-
 मात्राद्य) p 520 2
 सकट, (सकट) p 351 2 412 3
 सकर, (शङ्कर) p 417 4
 सकर चरण, (शङ्करचरण) p 176 4
 सकर, (शङ्कर) p 172 3
 सकरी, (शङ्कर) p 347 2
 सका हट, (शङ्काहट) p 176 4
 सख, (सख्याया) p 502 3 (शङ्ख)
 [1] 360 3
 सख, (शङ्ख) [1] p 32 1
 सख ककल, (शङ्खककुले, शङ्खककु-
 लाभ्यां, शङ्खककुल) p 521 3
 *सखयारी, (शङ्खनारी) p 368 2 5
 *सखु, (शङ्ख) p 213 3
 सग, (सङ्गे) p 207 4 538 6
 सगहि, (सङ्गे) p 576, 3
 सगहिणी, (सङ्गहीता, सङ्गहिणी,
 सङ्गहली = व्यभिचारिणी)
 p 118 2
 सगाम मज्जे, (सङ्गाममध्ये) p 500 5
 सगामे, (सङ्गाम) p 361 3
 सगारि, (सङ्गत्य, सङ्गरु) p 350 2
 सगारि, (सङ्गार्य) p 80, 8
 *सङ्गत, (सङ्गुक्त) p 400 4
 *सङ्गता, (सङ्गुक्ता) p 401 4
 सङ्गत, (सङ्गुक्ता) p 246 3 (सङ्गुक्त)
 246 4
 सङ्गुत, (सङ्गुक्त) p 543 2
 सङ्गुत परो, (सङ्गुक्तपर) p 11 61
 सङ्गुता, (सङ्गुक्ता) p 108, 2

सठह, (सख्याय) p 280 3
 सठवहु, (सख्यापयत्त) p 164 1
 170 1 230 1, 274 4 276
 321 2
 सठडि, (सख्यायते, सख्याय, सख-
 यत्ता) p 514 1 2
 सठविण, (सख्याय, सख्यापय)
 p 475 2
 सठाविकहु, (सख्याय) p 209 1
 सठिया, (सखित, सखितो)
 p 509 2
 सतार, (सन्तार, सन्तारण) p 12 3
 सतारिण ससारा, (सन्तारितससार)
 p 163 4
 सतामह, (सन्तारमयति) p 240 8
 सपय, (सम्पद, सम्पत्ति) p 422
 160 7 412 2
 सपतह, (सम्पादयति, सम्पत्ति)
 423
 सपुखव, (सपूर्व) p 287 6
 सपुख सलि मत्त, (सपूर्वसङ्गियामव)
 p 292 2
 सपुत्त, (सवृत्त) p 543 1
 सभविण, (सभण, सभलित, सभा-
 लय) p 475 1
 सभलिया, (सभलिता) p 124 2
 सभवा, (सम्भूत) p 460 4
 सभवे, (सम्भलति) p 459 2
 सभरि, (सङ्गत्य) p 545 7
 सभलि, (सभाण, सावधानीपूर्व,
 सङ्गुत, सङ्गुताय) p 595,
 297, 4

*संभु, (शम्भुः) p. 158,2; 515,9.

संभु, (शम्भुः) p. 285,2; 316,2.

संभु, (शम्भुः) p. 5,3.

संभुहि, (शम्भुना) p. 192,2.

*संभू णामाश्रं, (शम्भुनामेदं)
p. 543,4.

*संभो, (शम्भुः) p. 193,1.

संभोश्च खिणोरहं फासप्फुल्ल फणा-
वली कवलणे, (सम्भोगखिणो-
रणीस्फारोत्फुल्लफणावलीकवल-
नेन) p. 528,2-3.

*संभोहा, p. 356,4.

संभोहा रुद्रं, (सम्भोहारूपं) p. 356,1.

संहार, (संहार, संहारु) p. 351,2.

संहार, (संहारः) p. 334,5.

संहारो, (संहारु) p. 361,4.

सकल पत्यार संखा, (सकलप्रस्तार-
संखा) p. 102,1.

*सक्क, (शक्रः) p. 189,2; 190,7.

सक्क गणा, (शक्रगणः, शक्रगणं)
[5115] p. 575,1.

सक्को, (शक्रः) [5115] p. 23,2.

*सक्को, (शक्रः) p. 193,1.

सक्को गण, (शक्रगणः) [5115]
p. 567,5.

सगण, (सगणः) p. 42,4; 301,7;
(सगणं) 293,2; 323,4.

सगणा, (सगणः) p. 280,2; (सगणाः)
447,1; (सगणौ, सगणाः)
569,1; 571,4.

सगणाह, (सगणं) p. 326,1.

सगणेण, (सगणेन) p. 362,1.

सगणो, (सगणः) p. 348,3; 472,2.

सगुण, p. 360,1.

सगुरु, (सगुरुत्त) p. 167,4.

सर्ग, (स्वर्ग) p. 405,3.

सर्ग गंगा जलेहिं, (स्वर्गगङ्गाजलैः,
स्वर्गगङ्गाजलौघैः) p. 558,2.

सर्ग गेहा, (स्वर्गस्तेहिं, स्वर्ग स्तेहिं)
p. 430,4.

सर्ग मण, (स्वर्गमनसः) p. 488,2.

सर्गाह णिलश्च, (स्वर्गनिलयः)
p. 279,3.

सर्गा, (स्वर्गः) p. 368,4.

सर्गा सर्गा, (स्वर्गमार्ग) p. 507,5.

सच्चं, (सत्यं) p. 126,5.

सजुत्ते, (संयुक्तः) p. 357,1.

सज्ज, (सज्जिताः) p. 485,1; (सज्जं)
535,2.

सज्जण संगो, (सज्जनसङ्गी) p. 583,8.

सज्जा किञ्चा, (सज्जीकृतः) p. 509,2.

सज्जा हूञ्चा, (सज्जीभूतानि)
p. 483,3.

सज्जिश्च, (सज्जिताः) p. 502,1.

सज्जि करा, (सज्जीकृतं, सज्जीकुम्,
सज्जीकृत्य) p. 330,7.

सज्जीआए, (सज्जिताः) p. 514,3.

सट्ठि कल, (षट्ठिकला) p. 103,3.

सट्ठि, (षट्ठिः) p. 103,5; 226,4.

सट्ठि मत्तंगो, (षट्ठिमात्राङ्गं)
p. 124,3.

सट्टि बाल, (सट्टिबालान्) p 504 3
 सत लीख, (सप्तलिखत्) p. 261 4
 स त लो, (सतता) [111] [111]
 [111] p 505 1
 सत्त, (सप्त) p 102 2 110 1 170
 4 235 2 372 2 484 2
 (सप्तसु) 173 5
 सत्तगाल, (सप्ताधिका) p 105 2
 सत्तम, (सप्तमे) p 120 2
 सत्तरि, (सप्तति) p 210 2
 सत्त रथ, (सप्तरथाणि) p 103 6
 सत्ता, (सप्त) p 167, 3 377 1
 481 1 543 3
 सत्ताद्वय, (सप्तद्वयति) p. 132 9
 सत्ताईया, (सप्तद्वयति) p 111 2
 112 1 (सप्तद्वयत्वा, सप्तद्वय
 तिभि) 119 2
 सत्ताईयाई, (सप्तद्वयति))
 p 121 3
 सत्तात्रयिद्य, (सप्तपदाश्रयत्))
 p. 103 2
 सत्तात्रयाद्य, (सप्तपदाश्रयत्))
 p. 111 1
 सत्तात्रय, (सप्तत्रय) p. 102, 3.
 सत्तु, (सत्तु) p 44 5; 46 4, 8
 50 4 (सत्तो) 48 5 6 8
 सत्तु, (सत्तु) [1] p 38 4 466 2
 547 2 552, 4
 *सत्तु, (सत्तु) p 213 5.
 सत्तु, (सत्तु) p 560, 3

सत्तु लुथ, (सत्तुलुथ) p 575 3
 सत्तु हार, (सत्तुहारो, सत्तुहारो)
 p 521 2
 *सत्तुल, (सत्तुल) p 140 3 211
 3 531 6
 *सत्तुल विक्रीडिथ, (सत्तुलविक्रीडि
 ति) p 529 4
 *सत्तुलवहा, (सत्तुलवहाटक, सत्तुल
 वहाटक) p 505 4
 सत्तु, (सत्तुपत्तु) p 309 2 516 1
 566 7
 *सत्तुरा, (सत्तुरा) p 535 4.
 *सत्तु, (सत्तु) p 140 4.
 सत्तु, (सत्तु) p 486 4
 सत्तु राया, (सत्तुराय) p. 514, 4
 सत्तु राय, (सत्तुराय) p 418 4.
 सत्तु, (सत्तु) p. 44 6 8, (सत्तु))
 45 3 (सत्तु, सत्तु)
 550 3 (सत्तु) 583, 1
 सत्तु गुरु, (सत्तुगुरु, सत्तुगुरु)
 p 457 4
 सत्तु गुरु, (सत्तुगुरु) p 14 3
 सत्तु राया, (सत्तुराय, सत्तु
 राया) p 433 2.
 सत्तु लीख, (सत्तुलिख) p 301 3.
 सत्तु रथ, (सत्तुरथा) p 323 4;
 583 7
 सत्तुल, (सत्तुल) p 300 3
 सत्तुल, (सत्तुल) p 7 4.
 सत्तु, (सत्तु) p 463 2

मध्य, (सर्वोः, सर्वोः)* p. 46,2;
 (सर्वोः, सर्वोः) 55,2; 326,2;
 504,4; (सर्वोः) 554,4.
 मध्यर, (सर्वोः) p. 42,8; 563,6.
 मध्यंग सुह, (सर्वोः सुह) p. 198,6.
 मध्य दिम, (सर्वोः दिम) p. 563,5.
 मध्य सुकला, (सर्वोः सुकानि) p. 207,2.
 मध्य देश, (सर्वोः देशः) p. 233,3.
 मध्य पाण, (सर्वोः पाणेन) p. 466,4.
 मध्यलं, (मवलं, शवलं) p. 319,3.
 मध्य लघु, (सर्वोः लघुः, सर्वोः लघुः)
 p. 230,3.
 मध्यलघुश्रस, (सर्वोः लघुश्रस)
 p. 33,6.
 मध्य लघु, (सर्वोः लघुः) p. 152,1.
 मध्यला, (मवलाः, मफलाः)
 p. 518,3.
 मध्यलो, (मवलः) p. 497,1;
 (मवलानि) 503,2.
 मध्य लोश्रदि, (सर्वोः लोकेः) p. 521,
 2; 547,3.
 मध्यदि, (सर्वोः) p. 215,1.
 मध्या, (सर्वोः) p. 483,4; (सर्वोः)
 545,4.
 मध्या आसा, (सर्वोः आसाः, सर्वोः आसु)
 p. 566,5.
 मध्याए, (सर्वोः आसाः) p. 111,1.
 मध्यासा, (सर्वोः आसाः) p. 207,2.
 मध्या सारा, (सर्वोः साराः, सर्वोः साराः)
 p. 438,1.
 मध्वे, (सर्वोः) p. 113,2; (सर्वोः)
 506,3.

मध्वेदि, (सर्वोः) p. 25,5.
 मम, (ममे) p. 146,2; 230,3; 240,
 5; 241,2.
 ममप्र, (ममपे) p. 537,3.
 मम प्रवलर, (ममात्तराणि) p. 431,3.
 ममप्र माहवा, (समयमाधवः)
 p. 513,4.
 ममंत गुरुवो, (समस्तगुरुकाः)
 p. 525,1.
 ममगल, (समग्राः) p. 226,4;
 336,8.
 ममगगाहं, (समग्राणि) p. 102,5;
 (समग्रा, समग्राणि) 442,2.
 मम जाहदि, (समजातिभिः)
 p. 431,3.
 ममदि, (सममाव) p. 180,3.
 ममपदि, (समर्पयसि) p. 227,4.
 मम वर, (समवर्ण) p. 202,7.
 मम भागदि, (समभागः, समभागे)
 p. 59,3.
 ममर, (समरः, समरे) p. 266,5.
 *ममर, (समरः) p. 211,7.
 मम रुद्र गुण, (समरुद्रगुणः)
 p. 198,6.
 मम रुद्रा, (समरुद्राः) p. 129,3.
 *ममरो, (समरः) p. 193,2.
 ममा, (समाः) p. 426,4.
 ममाज, (समाजः) p. 277,1.
 ममाणा, (समाना) p. 443,3.
 *ममाणिआ, (समानिका)
 p. 372,2,5.

समाप्त, (समाप्त) p 303

समीरणा, (समीरणा, समीरणा) p 544

समुद्र, (समुद्र, समुद्र) p 5767

समुद्र तूखा, (समुद्रतूखा) p 4221

समुद्र, (समुद्र) p 1314

सम्माननीयो, (सम्मानित, सम्मानित) p 2003

सर, (सर, शर) [1] p 373 360
1 4923 (शरे) 933 (शरी)
3701 (शरा) 4889 (शरान्)
5372

*सर, (शर) p 2116

*सरथ, (सरथ) p 2117

सर चामल, (सराधिकार) p 229

सरथ समथ, (सरथसमथ) p 5608

सरथ समथ सवि सुसरिथ शथला,
(सरथसमथशिसुसमथशथला)
p 462

सरथ सवि विड, (सरथसविडिथ्य)
p 1842

सरथ सुधाचर शथला, (सरथसुधा
कारथला) p 4101

*सरत, (सरतु) p 1311

*सराधिकार, (सराधिकार) p 2289

सराथ, (सरथ, सरथे, सरथ)
p 402

सरथ, (सरथ) [1111] p 1118

सरथ, (सरथ, सरथला, सर
थला) p 2003

*सरथ, (सरथ) p 4005

सर सुवि मला सविथ, (सरसुवि
मालाथ) p 3882

सर सहु सविथी, (सरसुविथी)
p 4941

सरथ, (सरथ) p 4974

सरथ, (सरथ) p 2576

सरथ गण, (सरथगण, सरथगणान्)
p 5353 5192

सरथ गण रसविथ, (सरथगणरस
विथ) p 391

सरथगण, p 3601

सरथ सविथि दल विथ सथला,
(सरथसविथिदलविथसथला)
p 5316

सरथ मण (सरथमानसे) p 5304

सरथ सुपथ, (सरथसुपथ) p 5791

सरथ, (सरथ) p 4724

सरथ, (सरथ) p 3353

*सरथ, (सरथ, सरथ) p 4005

सरथ गण, (सरथगण) p 3602

सरथ मण सथला, (सरथमणसथला)
p 1316

*सरतु, (सरथ) p 1314 1011
2116

*सरथ, (सरथ) p 172

सरि, (सरि, सरिथ) p 100

*सरि, (सरि, सरि, सरिथ)
p 1126

सरि, (सरि) p 3608

सरिस सम^१दोष गुण, (सदृशसमदोष-
गुणं) p. 202,7.

सरिसा, (सदृशी) p. 18,4.

सरौरा, (शरीरं) p. 463,1.

*सर, (शरः) p. 132,4.

सर, (शरं) [1] p. 215,2; (शराः)
486,1.

सलह्विज्जह, (स्नाध्यते) p. 246,4.

सलह्विज्जसु, (स्नाध्यतां, स्नाध्यन्तां)
p. 202,2.

*सल्ल, (शल्लं) p. 213,3.

सल्ल, (शल्लं) [1] p. 469,2; (शल्लं)
330,6; (शल्लः, शल्लं) 555,2;
(शल्लौ) 567,4; 575,2.

सल्ल जुआ, (शल्लयुगं) p. 459,2;
464,2.

सल्ला, (शल्लानि, स्नाध्याः) p. 112,1;
483,2; (शल्लः, शल्लं) 418,2.

सल्ला द्विषो कंठा, (शल्लच्छिन्न-
कण्ठाः) p. 507,4.

सल्ला जुअला, (शल्लयुगलं) p. 461,1.

ससमुद्दं, ([स]समुद्दं) [51] p. 27,3.

ससहर, (शशधरः) p. 190,3.

ससहर तिलअ, (शशधरतिलकः,
हे शशधरतिलक) p. 458,3.

ससि, (शशी) [1155] p. 23,2;
263,3; 266,3.

*ससि, (शशी) p. 132,7; 213,3.

ससिणा, (शशिना) p. 348,4.

ससि वज्राणि, (शशिवदने) p. 267,2;
271,2; 583,5.

ससि रज्राणि, (शशिरजनी) p. 263,3.

ससि हर, (शशिधरः) p. 190,5.

ससौ, (शशी) p. 348,1,2.

ससुर, (शशुरः) p. 338,1.

सह, p. 488,4.

सहआर कोसर गंध लुद्धउ, (सहकार-
कोशरगन्धलुद्ध्याः) p. 491,2.

सहह, (सहते) p. 14,1,3.

सहज, (सहजेन, स्वभावात्)
p. 10,2.

सहजे, (सहजेन, सहजतः, स्वभावात्)
p. 9,3.

सहदेसुब्बामह, (स्वदेशादुद्वासयति)
p. 42,4.

सहव, (सहिय्ये, सोढव्यं) p. 270,4.

सहस, (सहस्रं) p. 262,1.

*सहसकलो, (सहस्राक्षः) p. 158,2;
195,2.

सहसाइं, (सहस्राणि) p. 102,3.

सहाओ, (सहायः) p. 391,2.

सहास मुह पंकअं, (सहासमुखपङ्कजं)
p. 511,3.

सहि, (सखि) p. 135,1; 270,4;
300,1; 351,1; 370,4; 388,2;
464,4; 486,3; 513,4; 537,4;
563,7; 566,8.

सहिअउ, (सहितं) p. 182,6.

सहिओ, (सखि, सहितः, साधितः)
p. 348,3.

- सम्राट्, (सम्राजन्त) p 309
 समीरणा, (समीरण, समीरणा) p 556 4
 समुद्र, (समुद्र, समुद्र) p 576 7
 समुद्र द्वारम्, (समुद्रद्वार्याभ्यां) p 422 1
 समुद्रे, (समुद्रे) p 191 4
 सम्मानौघे, (सम्मानित, सम्मानित) p 506 3
 सर, (सर, शर) [1] p 37 3 360
 1, 492 3; (शर) 293 5 (शरी)
 370 1 (शरा) 488 3 (शराभ)
 597 2
 *सर, (शर) p 211 6
 *सरश्च, (सरस) p 211 7
 सर शङ्खल, (शराधिका) p 252 3
 सरश्च समश्च, (शरत्समय) p 368 8
 सरश्च समश्च सवि सुसरिच धश्रणा,
 (शरत्समयशिशुसुहृदश्रवणम्)
 p 416 2
 सरश्च सवि विज, (शरच्छासिनिम्ब)
 p 184 2
 सरश्च सुधाश्रर श्रवणा, (शरत्सुधा
 काश्रवणा) p 410 1
 *सरस, (सारङ्ग) p 132, 1
 *सरसिङ्गा, (सारसिङ्गार) p 389 9
 सरसा, (शरण, शरये, शरण) p 490 2
 सर पञ्च, (पञ्चशर) [1111] p 33 8
 सरसङ्ग, (सरोवर, सराश्रवा, सरा-
 वराश्र) p 289 3
 *सरध, (शरध) p 496 5
 सर मुनि मत्ता लङ्घित, (सरमुनि-
 मात्तालङ्घा) p 358 2
 सर लङ्घु लङ्घितो, (सरलङ्घुलङ्घित)
 p 494 1
 सरस, (सरस) p 492 4
 सरसर, (सरस्रया) p 257 6
 सरस गण, (सरसगण, सरसगणान्)
 p 535 3 539 2
 सरस गण रमलिका, (सरसगणरम-
 णीया) p 392 1
 सरसगुण, p 380 1
 सरस ललितिल इल जिय सश्रणा,
 (सरसनलिनौदलकृतश्रयण)
 p 581 6
 सरस गण (सरसगणसि) p 539 4
 सरस सुपञ्च, (सरससुपञ्च) p 579, 1
 सरसा, (सरसा) p 472 4
 सरसहर्द, (सरस्रहर्दो) p 355, 3
 *सरह, (शरभ, शरभ) p 494 4
 सरह गण, (श्राघ्यगणौ) p 360 2
 सरह सस सश्रह, (शरभशेषश्रवणा)
 p 132 6
 *सरहु, (शरभ) p 137 4 140 1
 211 8
 *सरहा, (शरभ) p 195 2
 सरि, (सदृश, सदृशानि) p 80 2
 *सरि, (श्री, सरि, सरित्)
 p 132, 6
 सरिर, (शरीर) p 260 3

- सरिस समदोष गुण, (सदृशसमदोष-
गुणं) p. 202,7.
- सरिसा, (सदृशी) p. 18,4.
- सरौरा, (शरीरं) p. 463,1.
- *सरु, (शरः) p. 132,4.
- सरु, (शरं) [1] p. 215,2; (शराः)
496,1.
- सलद्विज्जह, (स्नाद्यते) p. 246,4
- सलद्विज्जसु, (स्नाद्यतां, स्नाध्यन्ती)
p. 202,2.
- *सल्ल, (शल्यं) p. 213,3.
- सल्ल, (शल्यं) [1] p. 469,2; (शल्ये)
330,6; (शल्यः, शल्यं) 555,2;
(शल्यौ) 567,4; 575,2.
- सल्लु लुआ, (शल्यपुत्रं) p. 459,2;
464,2.
- सल्ला, (शल्यानि, स्नाद्याः) p. 112,1;
483,2; (शल्यः, शल्यं) 418,2.
- सल्ला द्विषो कंठा, (शल्यच्छिन्न-
कण्ठाः) p. 507,4.
- सल्ला लुआला, (शल्यपुत्रं) p. 461,1.
- ससमुदं, ([स]समुदं) [51] p. 27,3.
- ससहर, (शशधरः) p. 190,3.
- ससहर तिलग्र, (शशधरतिलकः,
हे शशधरतिलक) p. 458,3.
- ससि, (शशी) [1155] p. 23,2;
263,3; 266,3.
- *ससि, (शशी) p. 132,7; 213,3.
- ससिणा, (शशिना) p. 348,4.
- ससि वध्रणि, (शशिवदने) p. 267,2;
271,2; 583,5.
- ससि रध्रणि, (शशिरत्ननी) p. 263,3.
- ससि घर, (शशिधरः) p. 190,5.
- ससी, (शशी) p. 348,1,2.
- ससुर, (शशुरः) p. 338,1.
- सह, p. 488,4.
- सहप्रार केसर गंध लुद्धव, (सहकार-
प्रोशरगन्धलुब्धाः) p. 491,2.
- सहह, (सहते) p. 14,1,3.
- सहज, (सहजेन, स्वभावात्)
p. 10,2.
- सहजे, (सहजेन, सहजतः, स्वभावात्)
p. 9,3.
- सहदेमुत्थामह, (स्वदेशादुद्वासयति)
p. 42,4
- सहव, (सहिये, सोदयं) p. 270,4.
- सहस, (सहस्रं) p. 262,1.
- *सहसकलो, (सहस्राक्षः) p. 158,2;
195,2.
- सहसाई, (सहस्राणि) p. 102,3.
- सहाग्रो, (सहायः) p. 394,2.
- सहास सुह पंकश्रं, (सहासमुखपङ्कजं)
p. 511,3.
- सहि, (सखि) p. 135,1; 270,4;
300,1; 351,1; 370,1; 388,2;
464,4; 486,3; 513,4; 537,4;
563,7; 566,8.
- सहिअव, (सहितं) p. 182,6.
- सहिओ, (सहि, सहितः, साधितः)
p. 310,2.

मही, (मय) p 39 3
 *महद, (देखर) p 214 4
 मा, p 33 1122 1192 1. 1
 3 74 3 22 418 4 (म)
 129 4
 माघर, (मागर) p 309 7
 माजि, (मज्जीसुध) p 262 2
 *माण, (पा) p 211 3
 मायविद्य बघल, (मानन्दितयन)
 p 313 7
 *मायुलभट्ट, (मायुलभाटक)
 p 528 6
 मायर, (मायल) p 455 1
 मासि हमौर बघल, (स्वामिहमौर
 बघल) p 180 3
 मार, (मार, मर) p 484 2
 मारम, (मारद) p 211 4
 *मारगरदक, (मारदरपक, मारद
 रपक) p 449 2
 *मारगरपक, p 450 5
 *मारगिका, p 380 4 483 5
 *मारगिका, (मारदिका) p 481 2
 *मारवई, (मारवली) p 404 1
 *मारवली, (मारवली) p 405 4
 *मारवि, (मारवी) p 115 4
 *मारसु, (मारस) p 211 7
 मारा, (मार, मार) p 398 1
 438 4
 मार, (मार) p 150 1 (मार)
 437 3

*मार, (मार) p 346, 12
 मारा, (मार) p 410 1
 *माला, (माला) p 436, 1
 मालिचरो, (मालिकर, मालि
 [मालि]) p 23 4
 *मालिचो, (मालिनी) p 418
 419 5
 *मानूर, (मानूर) p 579, 3 :
 मादमका, (मादमाद) p 126
 माहि दुइ, (स्वामिदुइ) p 26
 मिघ चघल, (मिघाचल)
 p 531 4
 मिघ जिहू, (मौतजिहू) p 54
 मिघल, (मौतल) p 231 3 2
 मिघा, (मिघा) p 520, 3
 *मिहललोचल, (मिहललोक)
 p 293 3
 मिहल, (मिहल) p 117 2
 *मिहललोचल, (मिहललोचल)
 p 296 5
 मिहलवा, (मिहलवा) p 387 1
 *मिहिली, (मिहिली) p 103, 5
 126 1 128, 15, (मिहिली)
 126, 5.
 मिक्क, (मिक्का, मिक्क) p 267
 *मिक्का, (मिक्का) p 269, 2
 (मिक्का) 2 05
 *मिक्का दू, (मिक्कादू) p 267 1
 मिघ, (मौघ) p 588 7
 मिमिच, (मि) p 573 1

श्रो, (सष्टः) p 358,1.

च, (सष्टः) p 547,4.

गिष्टि, (सिष्टिः) p. 213,1.

द्वि सरो, (सिष्टिसरः, सिष्टेः सरः)
p 311,5.

सद्वी, (सिष्टिः) p. 115,1.

सव, (सिष्टः) p. 132,2.

गविष्यथ सोम्य, (स्वप्नसोदराः)
p. 414,2.

सर, (शिरसि) p. 190,3; 291,2;
292,2; 333,1

सिर श्रंके, (शिरोगङ्गे, शिरोगङ्गेण,
शिरोगङ्गाः) p 80,6.

शिर किञ्चिच्च गंगं, (शिरःकृतगङ्गं)
p. 313,1.

शिर गंग, (शिरोगङ्गाया, शिरसि गङ्गा)
p. 176,1.

र गंगं, (शिरोगङ्गाः) p. 586,4

र दुह श्रंके, (शिरोगङ्गायाङ्गेन,

शिरोगङ्गायाङ्गेन) p 64,4

पर श्रंके, (शिर उपर्याङ्गेण, शिरः-

पर्याङ्गेण) p. 80,6-7.

स मद्य, (शिरोगङ्गे) p 190,4.

स हि, (शिरसि) p 394,2.

स खंड, (श्रीखण्डः) p. 184,3

स फणिवड, (श्रीफणिवडः)

p 323,5

गरि महु मद्यं, (श्रीमद्युमद्यं)
p. 421,4.

सरे, (शिरसि) p. 573,2; 576,1

सिसिर रिच, (शिशिरश्चतुः)
p 581,7.

सिसुत्तये, (शिशुत्वे) p. 528,5.

सिद्धरोहि, (शिक्षरैः) [1111]
p. 33,8.

सिद्धि, (शिक्षी) p. 40,2.

*सिद्धिनी, p. 80,9.

*सिद्धीच, (सिद्धी) p. 115,4.

*सी, (श्रीः) p. 343,4.

सीच, (श्रीतः) p. 563,3.

सीचला, (श्रीतलः) p. 460,1.

सीचा, (श्रीताः) p. 399,3.

सीच, (श्रीचै) p. 207,1; 285,1;
354,4

सीचड, (श्रीचै) p 169,1.

सीचं, (श्रीचै) p. 15,4.

*सीचरूपक, (श्रीचैरूपकं) p. 377,5.

सीचदि, (श्रीचै) p 417,8.

सीचा, (श्रीचै) p. 439,1.

*सीचाद्यो, (श्रीचैरूपकं) p. 377,2.

सीचे, (श्रीचै) p. 143,1.

*सीचो, (श्रीचै) p. 193,2.

*सीच, (सिंहः) p. 211,8

*सीचो, (सिंहः) p. 193,2.

सु, (सुतरां) p. 472,4

सुश्रया, (सुवनाः) p. 163,2.

सुश्रा, (सुताः) p. 362,3.

सुंदर, (सुन्दरः) p. 351,1; 573,7

सुंदर काश्या, (सुन्दरकाश्या) p. 583,4

सुंदर मलयं, (सुन्दरमलयं) p. 583,4

सुंदर दामा, (सुन्दरदाम) p 586 G	सुसुख कुप, (सुसुखसु)
सुंदरि, (सुन्दरी) p 256 1, 523 5, 573 5; (सु सुन्दरि) 127 2, 401 2, 460 4, 521 4	सुखर, (सुखर) p
*सुंदरि, (सुन्दरी) p 459 4	सुखरुण, (सुखरुण)
*सुंदरिका, (सुन्दरी, सुन्दरिका) p 567 8	सुखाणो, (सुखान, सु 1 506 2
सुंदरि इति, (सुन्दरीइति) p 10 3	सुखी, (सुखी) p
*सुंदरी, p 460 5, 570 9	सुखाय, (सुखाने) p 1
सुखइ, (सुख) p 223 3, (सुखवि) 319 5, 457, 2, (सुखविना) 246 5	सुखरिद, (सुखरेद) [
सुखइ इति, (सुखीइति), सुखीइति) p 472 4	*सुखइ, (सुख) p 1
सुखइ इति, (सुखवि) p 323 5	सुखरि, (सुख) p 323
*सुखत, (सुखान्त) p 350 4	सुखहु, (सुखु) p 17
सुखम रता, (सुखमरत, स्वकर्मरत) p 430 2	सुखि, (सुखी, सुखी)
सुखि फल, (सुखफल) p 477 4 406 4	सुखिज, (सुखी) p
सुख, (सुख) p 207 6 277 3	सुखिज, (सुखी) p
सुख, (सुख) p 439 4 (सुख, सौख) 543 1	सुखिज, (सुखी) p
सुख कर, (सुखकर, सौखकर) p 283 3	सुखिज, (सुखी) p
सुखर, (सुखर) p 350, 2	सुखिज, (सुखी) p
सुखरुण, (सुखरुण) p 311 8	सुखिज, (सुखी) p
सुख, (सुख) p 480, 1	सुखिज, (सुखी) p
सुखग कर, (सुखकर) p 502 3	सुखिज, (सुखी) p
सुख, (सुख) p 523 3	सुखिज, (सुखी) p
सुखी, (सुखी) p 57 6	सुखिज, (सुखी) p

(युद्धो) p. 7,2; (युद्धाः)
368,3; (युद्धा) 395,3;
(युद्धां) 269,2.
काश्रव, (युद्धकायः) p. 511,4.
युद्धवर्गः) p. 564,2
(युद्धवर्गः) p. 551,2,5.
विषय, (युद्धवर्गचिन्तं,
चिन्ताः) p. 130,1.
P. : [515] p. 503,1.
र, (ग्रिप्यर्चक्रं) p. 497,1.
292 गिरि) p. 301,8.
र अंके. सिद्धं) p. 228,6.
शिरोऽङ्ग पसिद्धाः) p. 287,4;
र किञ्चि
p. 3 सेहं) p. 31,5.
र गंग, (i) p. 518,3.
p. 176, ; सुप्रियं [11]
र गंग, (ग्रि. 5; 319,3; 321,1;
र गंग अंके, सुप्रिय, सुप्रिये) 494,4
शिरोऽङ्गद्वं, सुप्रियं [11]
पर अंके, (fi. 543,2.
पर गंगद्वं) p. 360,1;
पर गंग, (ग्रि. 5; सुप्रियगणं, सुप्रिय-
गणं, (ग्रि. 14,1; 583,1.
पर गंग, (i) in) p. 371,4.
पर गंग (सुप्रियगणं)
p. 360,3.
रि म सुप्रियः), [515] p. 35,4.
p. सुवर्णाः) p. 552,3.
मिने, (i. 492,3.

*सुवाम, (सुवामः) p. 374,4
*सुवामर, (सुवामरः, सुवामरं)
p. 374,1.
सुमरि, (सुमर, सुमरितं) p. 579,3.
सुमर्या, (सुमर्यः) p. 569,3.
सुम, (सुमं) p. 255,2; 346,2; 354,
3; 381,1.
सुमरं, (सुमं) p. 311,2.
सुमर लोचन, (सुमरितल्लोचनः,
सुमरितल्लोचनं) [51] p. 30,8.
सुमरं, (सुमरं) p. 573,6.
सुमर, (सुमर) p. 253,5.
*सुमुष्ठी, p. 414,4.
सुमुष्ठी, (सुमुष्ठी) p. 125,2; 127,
3; 390,4; 352,1; 459,4;
539,4.
*सुमुष्ठी, (सुमुष्ठी) p. 413,4.
सुर अणग्रं, (सुरतनयः) [51] p. 30,6.
सुर अर, (सुरतनः) p. 139,1.
सुरज दरा, (सुरराजदरः, सुराजदरः)
p. 570,4.
सुर वर, (सुरपतिः) [51] p. 27,2.
सुर मरि, (सुरमरित) p. 190,4.
सुर सेवित्र चरणं, (सुरसेवितचरणं)
p. 313,5.
सुरद्वी, (सुरभिः) p. 139,1.
सुलखण, (सुलक्षणं) p. 336,2.
सुलताण सीस, (सुरवाणशीर्षं)
p. 180,8.
*सुसक, (सुसरः) p. 211,7.
सुसकण, (सुसकण, सुसकणतेन)
p. 552,2

सुभजा, (सुभजा, सुभजा)

p 426 4 429 1

सुभजिष्ठ वि०, (सुभजिष्ठवि०)

p 402 4

सुभद्र, (सुभद्र) [1] p 352 2

सुभद्रलो, (सुभद्रल, सुभद्रल)

p 304 3

*सुभमा, (सुभमा) p 406 4 408 4

सुभषि, (सुभषी) p 147 4

*सुभद्रक, (सुभद्रक) p 211 2

सुभ, (सुभ) p 100 160 7, [सुभ]

(सुभ) 547 3

सुभय, (सुभय) p 124 2

सुभद्र, (सुभद्र, सुभद्रयति) p 147 4

267 3

सुभ काथा, (सुभकाथा, सुभकरो)

p 461 3

सुभ वषा विद्वा, (सुभवषाविद्वा)

p 429 4

सुभद्र सुभद्र, (सुभद्रसुभद्र)

p 330 3

सुभ भाषा, (सुभाष) p 586 8

सुभ वगी, (सुभवगी) p 583 8

सुभवेदि, (सुभवेदि) p 518, 1

सुभ, (सुभ) p 645

सुभ, (सुभ) p 645

सुभ, (सुभ) p 481 4

*सुभ, (सुभ) p 213 3

सुभ, (सुभ) p 370 4 403 2

504 1

सुभ विद्वा, (सुभविद्वा, सुभविद्वा)

p 128 5

सुभ, (सुभ) p 247, 5

सुभ, (सुभ) p 403 4

सुभ, (सुभ, सुभ, सुभ)

p 23 2 (सुभ) 40

305 3 (सुभ) [111

*सुभ, (सुभ) p 193 1

सुभ घर, (सुभघर) p 1

सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 281 2

सुभ, (सुभ, सुभ) p 55 4

*सुभ, (सुभ) p 140

सुभ, (सुभ) p 419 3

सुभ, (सुभ, सुभ) p 4

सुभ, (सुभ) p 443 4

*सुभ, (सुभ) p

*सुभ, p 423 5

सुभ, (सुभ, सुभानि)

(सुभ) 377 4

सुभ, (सुभ) p 20

सुभ, (सुभ) p 27

सुभ, (सुभ) p 2

सुभ, (सुभ, सुभ) p 48

108 0 440 1 (सुभ)

(सुभ, सुभ) 20 2

*सुभ, (सुभ) p 132 1

सुभ कइ, (सुभकइ)

सुभ काथ, (सुभकाथ) p

सुभ, (सुभ) p 2

सुभ कारो, (सुभकार) p

मेघेण, अमेघाः) p. 571,3.

मेघा, मेघेः) p. 119,2.

मेघः) p. 361,4.

आ हृदो, (शेषराजच्छन्दः)
361,2.

मेघः) [11115] p. 23,3.

(शेखरः) p. 132,3.

(शेखरः) [1151] p. 24,3.

गणः) [115] p. 39,4; 525,1;

१: 1,8; 11,2; 89,8; 109,2;

69,7; 172,3; 173,2; 176,3;

89,2; 207,6; 224,4; 279,2;

385,2; 334,8; 316,4; 350,2;

351,1,2; 358,3; 367,2; 380,

2; 417,4; 444,4; 470,1;

570,7; 576,8; (तं) 135,1;

291,3; 367,4; (तत्) 12,4;

124,3; 152,2; 278,2; 315,9;

356,1; 449,2; 506,3; (सा)

343,4; 363,1; (तस्य) 279,3.

र, (सोदरं) p. 463,2.

र सुंदरि, (सोदरसुन्दर्या)

p. 576,3.

र, (तौ) p. 177,6; (स एव) 375,

4; 381,4; (तत्, तदेव) 554,4.

र, (स एव, सोऽपि) p. 439,4.

र, (सोऽपि) p. 412,3.

रुण, (श्रुत्वा) p. 125,1.

रु विनाश मणा समणा, (हि शोक-

विनाशसनःशसन) p. 480,4.

सोरुह, (सौराष्ट्रं) p. 278,2.

सोऽपि. (सोऽपि) p. 244,4

सितर, (सु-

*सोरुहा, (सौराष्ट्रं) p. 279,4.

*सोरुहा हृदं, (सौराष्ट्रच्छन्दः)

p. 278,1.

सोलह, (घोड़ण) p. 220,2; 226,2;

241,1; 411,3; 469,3.

सोलह अगल, (घोड़णाधिकं)

p. 336,8.

सोलह कल पत्यार, (घोड़णकल-

प्रस्तारं) p. 295,2.

सोलह चरणेण, (घोड़णचरणेन,

घोड़णचरणेः) p. 442,1.

सोलह मत्तं, (घोड़णमात्रं) p. 223,4.

सोलह मत्त विराम कही, (घोड़ण-

मात्राकथितविरामं) p. 417,2.

सोलहाइ, (घोड़ण) p. 503,3.

सोला, (घोड़ण) p. 378,1; 406,3.

सोला कलया, (घोड़णकला)

p. 406,3.

सोह, (शोभते) p. 292,2.

सोहइ, (शोभते) p. 311,4.

सोहए, (शोभते) p. 263,3; 297,5.

सोहणा, (शोभना, शोभने, शोभनं,

शोभनः) p. 521,3.

*सोहा, (शोभा) p. 115,3.

सोहे, (शोभन्ते) p. 518,2.

ह ।

हय गय घर घरिणी, (हयगजगृह-

गृहिणीः) p. 289,2.

हय गय पय, (हयगजपदातयः, हय-

गजपदातीन्) p. 330,7.

दृष्टं गच्छ पाश्र्च ध्याय, (दृष्टगजपद
साते, दृष्टगजपाश्र्चयतिह)

p. 260 B.

दृष्टं गद्यं वस्तु, (हृद्यगजप्रबल, हृद्यगज
वस्तुनि) p. 148 2

दृश्य वर, (दृश्यवर) p 27

जद. (मयति) p 415

४४, (४४) प २ १ १ ३३८
४४५७

FW p 493-4 516-4

इस. प 493 I

इति, (इत्त, ऐत्ति, इत्ति) p 468 7

*दस, (दस) p 3 92,4

દસ દુશ્મો, (દસધ્વાન, દસધ્વાને)
p. 500 2

इस सत्य, (इसपर) p 11-।

दश भद्र सुप्रोदना, (दशमस्वसुप्रोभन)
p 573

हसा, (हस, हसा) p 373
5667

*दृष्टौ, p 15° l 436 l 568,9

*उषोष्वा, (उषो) p 115 4 131 1

*दशौ णामा, (दशौनाथ) p 361.

पृष्ठ 516

एक, (एकन) १ ३ ४०५३
(एक) ४८, २

एडुक्वरटि, (एडाशरै) p 1985

पृष्ठ, (पृष्ठ) p 3604 (पृष्ठ,
पृष्ठ) 4829

दण्ड, (दन्ति) p 2335 (दन्ति,
दन्ति) 3117 403 °4

दक्षिण, (दत्त) पृ 1761
दस्ता) 1934

द्विचित्र प्रस्ता, (द्विचित्र)

पृष्ठ (दस) p 564

दस्तावेज, (दस्तावेज) P 13

हस्तु सञ्चर मुञ्चर शयि इत्ये
 (अवसामुञ्चरराजन्तः) ।

इत्य, (इत्य = कर) p ७७
5७43 (इत्य = कर)

100 1 40 2 4 9

5.11 5471" 25

प्रस्ता, (दम्पतस) P

सत्य, (हस्ता) [115] p 31

इत्युच्चारण, (दृष्टाद्वारौ) P

(दस्ता) 567 !

सम्वत् २०७५ (१९५८) च

इति, (इतिभिः) p. 450

दत्तिय जूदाह, (दक्षिणयूदायि
P 400)

इत्यो पूजा, (दक्षिणपूजानि)
P 4 अ. 1 4833

५१३.

१, (अस्माकं) p. 361,4
 २, (हस्मीरः, हस्मीरे) p. 249,3;
 255,5; 520,5.
 र कज्जु, (हस्मीरकार्यं)
 p. 180,6.
 रो, (हस्मीरः) p. 127,5.
 (हरः, हर) [sss] p. 23,2;
 266,2; 345,2; 351,2; 448,4;
 458,1; 586,1.
 ; (हरः) p. 211,2.
 ३, (हरतु) p. 176,3; 190,5
 , p. 313,8.
 ता, (हरति) p. 566,8.
 ती, p. 348,2.
 र हार हंस ठिअ, (हरहारहंस-
 स्थितिः) p. 184,2.
 रि, (हरिः) p. 211,2.
 रै, (हरिः) p. 448,4; 586,5
 रंगीय, (हरिगीतं) p. 306,5.
 रंगीता, p. 309,9.
 रिण सरिस्सा यग्रणा, (हरिण-
 सदृश्यनयना) p. 389,2.
 रिणी, p. 115,3.
 रिणो, (हरिणः) p. 195,3.
 रि वंभ, (हरिद्रक्षा) p. 184,0.
 रि हर वंभ, (हरिहरद्रक्षाणः)
 p. 197,2.
 र्ने, (हरन्ति) p. 244,8.
 र्नेहलिअ, (हलहलितः) p. 148,3.
 र्नेइ, (हसति) p. 184,7; 293,2.
 र्नेतव, (हसन्) p. 470,2.

हसंता, (हसन्ति) p. 520,4.
 हसंती, p. 348,2.
 हसि, (हसित्वा) p. 190,5.
 हसिकण, (हसित्वा) p. 127,3.
 हाकंद, (हाकन्दः) p. 44,9; 157,5;
 318,4.
 *हाकलि, p. 283,4.
 *हाकलि छंद, (हाकलिच्छन्दः)
 p. 280,1; 282,2.
 हाकलि रुअउ, (हाकलिरूपं)
 p. 280,3
 हार, (हारः) [s] p. 37,1; 207,3,
 402,1,2, 413,1; (हारं) 259,
 2; 295,1; 319,3; (हारः, हारं)
 321,1; 415,2; 418,1; 484,3;
 489,3; 497,3; 500,3; 521,3;
 552,2,4; 573,4; (हाराः) 484,
 2; 525,4.
 हार गंध बंधुरेण, p. 381,1.
 हार गंधा, (हारगन्धौ) p. 444,1.
 हा रव, (हा-रवः) p. 255,5.
 हारा, (हारः, हारः, हारान्) [s]
 p. 112,1; 137,2; 155,4;
 352,3; 356,2; 377,3; 424,
 2; 438,2; 439,2; 481,1,2;
 514,2,3, 516,2; 543,3.
 हाराय, (हारः) [s] p. 398,1.
 हारा छक्का बंधो, (हारपट्क्कवन्धः,
 हारपट्क्कवन्धं) p. 361,2.
 हारावलि, (हारावलिः) [s]
 p. ००
 हारि,

*हारो, p 357 4

*हारोच बधो, (हारोचबधः)

p 357 2

हार, (हार) [s] p 241 1 451 3
421 1

हारजला, (हारोज्ज्वल) p 512 5

हारे, (हारय) p 357 1

हारेण, p 466 1

हारो, (हार) p 107 1 152 2
390 2 440 2 466 1

हारद, (दृष्टति) p 113 3 540

हि, p 118 2 228 4

हिअथ, (दृश्य) p 541 3 566 8 1

हिअथ मले, (दृश्यमले) p 287 5

हिअला, (ललाट) p 408 1

हिहू, (हिहूक) p 260 4

हिहि, (एय, अनेन) p 503 0

हिथो, (हीन, हीन) p 12

हित्य परि, (एय प्रकारेण, अनया
परिपाट्या) p 486 1

हीण, (हीन) p 198 1

हीणा, (हीना) p 318 3

*हीर, (हीर) p 319 5 391 2
320 5

हीरहि, (हीरे) p 573 5

हीरा, (हीर) p 137 2 377 3

*हीर, (हीर) p 213 4

हीरो, (हीर) [ss] p 243

हु, (हि, अथु) p 397 3 428 1

हुय, (भवति) p 345 1

भवति, अमृत) p 561

हुंयति, (भवति) p 594 5

हे, (इय, हे) p 317 1 500

हेतो, (हेय, हेय) p 51

हेतु, (अथ) p 182

हेतु, (अथ, अथकार) p 1

हेरता, (पथति, अन्विष्यति,
अन्वेषयन्ता) p 507 5

हरि, (निरीक्ष) p 293 2

हा, (भवत) p 41 1, 2 (मर्वा
446 465 6 1045

1635 270 1 257 2

355 3 367 3 413 4 (1

433 1 (मर्वाति) 468 4

होय, (भवति) p 202, 1

होद, (भवति, भवतु) p 44

74 112 31 331

2 427 445 103 2

118 2 4 119 0 120 2

3, 4 177 8 180 37

254 1 357 4 375 4 (1

155 2 215 1 237 1

396 1 466 4 518

555 3 4

हाड, (भवतु) p 380 4

होति, (भवति) p 16

2, 4 38, 2 111

होति, (अमृत) p

होत, (भवति)

